

శ్రీదాభిరామ జమ్మల పురందరి

ఆంధ్ర యక్షగాన వాఙ్మయ చరిత్ర

పర్ రఘుపతి వెంకటరత్నం
పరిశోధన పదకాంకితము

డాక్టర్ యస్వీ జోగారావు

ఎమ్. ఎ., పిహెచ్. డి.

ఆంధ్ర విశ్వకళా పరిషత్పాఠశాల

1961

ఈ గ్రంథము
రెండు భాగముల సంపుటి

ప్రథమ భాగము
యక్షగానము
ఉత్పత్తి విచారము : పరిణామ చరిత్ర
(పుటలు 1 - 371)

ద్వితీయ భాగము
యక్షగాన
కవులు : కావ్యములు
(పుటలు 1 - 502)

ప్రథమ ముద్రణ
1000 ప్రతులు
మే, 1961

శరస్వతీ పబ్లికేషన్స్
శాసమహేంద్రవరము
ఆంధ్రప్రదేశ్

కృతిభర్త

అ. జ. డాక్టర్ శ్రీ వాసిరెడ్డి శ్రీకృష్ణగారు

కృతి సమర్పణము

శ్రీకృష్ణార్చితమైన దీ కృతియు మా శ్రీనాథ క్రిడాభిరా
మా కల్యాణ కథాధ్వనీన కవితామ్నాయాంగనాకేకర
వ్యాకూత ప్రియమై భళా బహుకళా భామాకలాపమ్మనై
నా కష్టార్జిత మూర్జితం బయిన దీనాడీ నిఘానప్రథన్.

చూచిన చూపులో రాచపాడి పసందు

లార్జ్ తేజస్విత సనఘళింప

పలికిన పల్కులో ప్రాడ్వివాక ప్రతి

భార్జవ ప్రాగల్భ్య మచ్చుపడగ

నవ్విన నవ్వులో నవవసంత లతాంత

వత్సాంత సారభాగ్యములు దోప

తలచిన తలపులో నిలుచు సరస్వతి

చతురాస్య దివ్యదీధితులు ప్రబల

ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయోద్యాన శత వ

సంత వాసరాయిత దశ శర దపార

వై భవ దశా ఋభు పభునై వెలుంగు

నెవ్వడా వాసిరెడ్డి శ్రీకృష్ణవిభు

కృతివిభుడు మదభ్యుదయా

కృతివిభుడు మహామహుడు సుకృతి సూన్యత సు

వ్రతు డలరుగాత ! నేనును

కృతజ్ఞ తాంజలి నిడి కృతకృత్యుడ నై తిన్.

Foreword by the Chairman of the Adjudication Board.

డాక్టర్ పి. వి. రాజమన్నారు

కేంద్ర సంగీత నాటక పరిషదధ్యక్షులు

మదరాసు హైకోర్టు ప్రధాన న్యాయమూర్తి.

బహుళాంశోక్తిమయ ప్రపంచమున యక్షగానమునకు ప్రశంస నీయమైన స్థానము గలదు. ఒకప్పుడు ఈ కళారూపమునకు గౌరవము కొంత లోపించినను ఇటీవల దాని విలువను పండితులు, రసికులు గ్రహించినారు నిస్సందేహముగ.

డాక్టర్ నేలటూరి వెంకట రమణయ్యగారు, శ్రీ రాళ్ళపల్లి ఆనంతకృష్ణశర్మగారు మొదలైన విద్వాంసులు యక్షగాన చరిత్ర - ఉత్పత్తి - లక్షణములు - అంగములను గురించి కృషిచేసినారనుటయే ఇందుకు తార్కాణము.

యక్షగానము సంగీతము - సాహిత్యము అను ఇద్దరు తల్లుల ముద్దులబిడ్డ. ప్రదర్శనమున నృత్యాలంకృత. యక్షగానములలో భావాశయమైన ప్రౌఢ సాహిత్య రీతులు గలవు. మనోరంజకమైన ఛందో భేదము లున్నవి. రాగతాళయుతములైన గీతము లున్నవి. లయాస్మితమైన గద్యము గలదు.

“యావదదాంధ్ర వాఙ్మయమునను బహుముఖ వైవిధ్యమును వైశిష్ట్యమును గలిగి విశాల సాహిత్యశాఖగా విలసిల్లిన ప్రక్రియ యక్షగాన మొక్కటియే” అని నిరూపించుటకు శ్రీ జోగారావుగారు ఈ యత్నోత్పన్న గ్రంథమును రచించినారు. ఇందుకు వీరు చేసిన కృషి,

జరిపిన పరిశోధన, ప్రకటించిన ఉత్సాహము, సంపాదించిన పాండిత్యము, ఉపయోగించిన విమర్శకాశలము అసమానము స్లాఘనీయము.

ఈ గ్రంథరాజమును ఆంధ్ర విశ్వకళా పరిషత్తువారి “పి.హెచ్.డి” పట్ట పరీక్ష సందర్భమున చదువ గలిగితిని. నా ఉద్యోగ జీవితములో అప్పుడప్పుడు సరియైన తీర్పు చెప్పట కష్టసాధ్యముగ కనిపించెడిది. కాని ఈ గ్రంథవిషయమున తీర్పు చెప్పట అతి సులభమైనది.

యక్షగాన వాఙ్మయమునుగూర్చి ఇంత సమగ్రమైన పరిశోధన - ఇంత సక్రమమైన సమన్వయము - ఇంత విపులమైన విచారణ మరి యే గ్రంథమునను కానరాదు.

ఉత్పత్తి - చరిత్ర - పరిణామము - లక్షణములు - అంగములు - ఇవియవి అన నేల అన్ని అంశములును వర్ణింపబడి యున్నవి.

ప్రత్యేకముగా కొనియాడ దగినవి ఈ గ్రంథము నందలి అనుబంధములు. కేవలము ఆంధ్ర దేశమునందే గాక ఇతర దేశములలో యక్షగాన పరిణామ పరిశీలనము - లభ్యాలభ్య యక్షగానముల సూచిక - ఉపజీవ్య విమర్శక వ్యాస పరిచయము మొదలైనవి అనుబంధములలో చేర్చినారు.

ఇట్టి అమూల్యకృతిని ఆంధ్రమాతకు సమర్పించి ధన్యులైనారు డాక్టర్ యస్వీ జోగారావు గారు.

Introduction by the Director of Studies:

ఆచార్య విద్వాన్ శ్రీ గంటి జోగిశామయ్యజి

ఆంధ్ర శాఖాధ్యక్షులు

ఆంధ్ర విశ్వకళా పరిషత్తు, వాల్తేరు

ఆంధ్ర విశ్వకళాపరిషత్తు ఆంధ్రుల భాగ్యవశమున అభివృద్ధినందిన వైజ్ఞానిక వ్యవసాయ క్షేత్రము. ఈ మహాక్షేత్రమున ఆంధ్రభాషా వాఙ్మయశాఖ ఒకతోట. ఆతోటలో నాటిన బీజము లనేకము లభివృద్ధినొంది వృక్షములై గ్రంథరూపమైన స్వాదుఫలములను విద్యార్థి బోధనోపయోగమైన సాంద్రచ్ఛాయలను కల్పించుచున్నవి. అట్టి రసాలములలో ప్రకృతవ్యాసకర్త యొకడు. ఈ తోటను ఇతర భాగములతోపాటు పెంచిన క్షేత్రప్రభువుల కోవలో ముమ్మారు తెక్కింపదగినవారు శ్రీ వాసిరెడ్డి శ్రీకృష్ణగారు. ఈ వ్యాసకర్త సృశక్తివలన ఉత్పాదించిన విచారణ విషయ రూపములైన సుమములను సృసిద్ధాంత ఫలములను శ్రీ వాసిరెడ్డి వారికి కృతిగా సమర్పించుట మిక్కిలి యుచితము.

ప్రకృత వ్యాసకర్త తెలుగుభాషను కేవల జీవనోపాధిగా మాత్రమే కాక స్వాభావికమైన ఆదరోత్సాహములచే పఠించి అందు ఉత్తమ గ్రంథరచనము సేయుట సంతోషపూర్వకమైన ధర్మముగా పరిగణించుట చేతనే యిది బయల్పడెడినది. ఆంధ్రవాఙ్మయ విషయమున పరిశోధకులు తమ స్వాభావిక ప్రతిభచే వెలయింప వలసిన ప్రదేశము లనేకము గలవు. అట్టివానిలో యక్షగాన శాఖ యొకటి. పైగా వ్యాకరణాద్యనేక శాస్త్రనిష్ఠాతులయి గొప్పపండితులైన వారికి యక్షగాన సరణి యం దాదరము నధికముగా లేదు. ఇట్టి సందర్భములో ఈతఁడు తన పిహెచ్. డి. పరీక్షకు పరిశోధన విషయముగా ఈ వాఙ్మయశాఖ నెన్నుకొనుట నా ప్రోద్బలములవలన జరిగినది. ఇందీతడు కృతకృత్యుడైనాడు. ఈగ్రంథము యక్షగాన విషయమున అన్నిభాగములను ఉచముఖ్యముగా పరిశోధించి, విమర్శించి యున్నది. ఆంధ్ర వాఙ్మయము నందలి అనేక శాఖలలోని స్వరూప స్వభావములను దనలో సంగ్రహపఱచి సమన్వయ పఠము కొన్నది యక్షగానము అను నీతని సిద్ధాంతము యక్షగానముయొక్క ఉత్తమత్వము నుద్ఘాటించుచున్నది. ఆంధ్ర విశ్వకళా పరిషత్తులో 1957-58 సం॥లలో సమర్పింపబడిన పిహెచ్. డి. థీసిస్సులలో ప్రథమబహుమతినంది సువర్ణపదకమును రవయితకు చేకూర్చిన యీ వ్యాసము ప్రాశస్త్యము స్పష్టమగుచున్నది. ఇందలి పరిశ్రమనుగూర్చి పరిశ్రాధికారులు వెలకట్టి మేల్తరముగా వాకొనియున్నారు గావున మాతోటలోనిపండ్లను మేము వర్ణించుకొనరాదని ఆవిషయమును విడిచివేయుచున్నాము.

తెలుగునుగూర్చి యిట్టి గ్రంథమును చిరంజీవి జోగారావు వ్రాయుట, దానిని విశ్వకళా పరిషత్తువారు ప్రచురించుట, విశ్వకళా పరిషత్తు అభివృద్ధియే తమ జీవితాదర్శముగా పనిచేయుచున్న శ్రీకృష్ణగారికిది అంకితముచేయుట అను వీని సంపుటికంటె ఉచితరతర రచన యుండదనుటలో అతిశయోక్తిలేదు.

6-9-1960

వ్యతిరేక

డాక్టర్ యస్వీ జోగరావు

ఆంధ్ర యక్షగాన వాఙ్మయ చరిత్ర

ప్ర రో చ న

యక్షగానము బృహదాంధ్ర సారస్వత శాఖలలో నొకటి. మన వాఙ్మయ వ్యక్తిత్వమును నిరూపించు నట్టి ప్రక్రియ అది. దాని నామోత్పత్తియే చిత్రమైనది. మఱియుఁ జిత్రమైనది దాని పరిణామ చరిత్ర. విపుల కాలావధిలో నొక విశిష్ట వాఙ్మయ ప్రక్రియ యెన్ని వాలకములు వేయఁగలదో అన్ని వాలకములును వేసినది యక్షగానము. ఒక్క యాంధ్ర దేశముననే కాక ఇటు తెలంగాణములో, అటు తమిళనాడు నడిబొడ్డుగు శంజావూరు ప్రాంతమున, కన్నడ దేశపు టాడికట్టగు మైసూరు ప్రాంతమునను జారిత్రకాది కారణములచే తెలుఁగు భాష వ్యవహరింపఁబడిన పలుతావుల నాయా భాషలలోనే కాక తెలుఁగునను వెలసినవి యక్షగానము లనేకము.

తెనుఁగున యక్షగానము లిపు డైదువందలకుఁ బైఁగా లభించుచున్నవి. అందముదితములు, తాళపత్ర కాళరాత్రి గడువక అసూర్యం పశ్యంతై కీటకవిటాధముల దంతక్షతముల కగ్గమై పడియున్న వాని పాలే యధికము. అవియు నొక్కచోలేవు. దూరదూర ప్రదేశములందు నెలకొనియున్న వివిధ గ్రంథాలయములలో విప్రకీర్ణముగ నున్నవి తంజావూరు సరస్వతీ మహాలు, ఆంధ్ర విశ్వకళా పరిషద్గ్రంథాలయము (ఇందు తం. స. మ. తెలుఁగు గ్రంథముల పుత్రికలు గలవు), మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారము, కాకినాడ ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు, అడయూరు దివ్యజ్ఞాన సమాజ గ్రంథాలయము, తిరుపతి వేంకటేశ్వర ప్రాచ్యభాషా పరిశోధనాలయము, రాజమండ్రి ఆంధ్రేతిహాస పరిశోధకమండలి గ్రంథాలయములందముదిత యక్షగానములు గలవు. ముదితములం దిటీవలి వనఁగా 19 వ శతాబ్ది ఉత్తరార్థము,

20 వ శతాబ్ది పూర్వార్థము నందును వెలసినవే యొక్కవ. అవియైన వట్టి గుజలీప్రతులు, దేశమంతయు దేవినగాని యొక్కచో లభించునవి కావు. ఆయూర నాయూర బాట ప్రక్కల నాపూటకు తికాణాలేని దుకాణములలో నపు డపుడు కొన్ని కంటంబడుచుండును. కొన్ని మదరాసు 'రిజిస్ట్రారు ఆఫ్ బుక్సు' వారి కార్యాలయము నందును, రాజమండ్రి గౌతమీ గ్రంథాలయము, బాలభక్త సుస్మత భండారము మొదలగు గ్రంథాలయములందును భద్రపాపంబడి యున్నవి. ముద్రితముద్రితములు గొన్ని శ్రీయుతులు డా. నేలటూరి వెంకట రమణయ్యగారు, రాళ్ళపల్లి అంతకృష్ణశర్మగారు, నేదునూరి గంగాధరంగారు, డా. శ్రీపాద గోపాల కృష్ణమూర్తిగారు, పందిరి నల్లి శాస్త్రిగారు మొదలగువారిచే సేకరింపబడినవి. నేను నెట్టెట్లో ముద్రిత యక్షగానములు రమారమి రెండువందలు సంపాదించగల్గితిని. గ్రంథాలయములకుఁ జేరని అముద్రిత గ్రంథములను గొన్నిటిని సేకరించి ప్రతులు తయారు చేయించుకొంటిని. కడమవి - పైఁ బేర్కొనఁబడిన గ్రంథాలయములకుఁబోయి తత్తదధికారుల యనుగ్రహమునఁ జదువు కొనగల్గితిని. పేర్కొనఁబడిన పెద్దలు తమ కడఁగల గ్రంథములను దయతోఁ జదువ నొసంగిరి. వారెల్లరకుఁ గృతజ్ఞుడను. ఇట్లు విషయ సేకరణ బహుళ వ్యయము, దీర్ఘకాల ప్రయాసములతోఁ గూడిన దైనను నా కా కష్టము గన్పడకుండఁ దగిన గడువు, పరిశోధక వేతనము ననుగ్రహించిన ఆంధ్ర విశ్వకళా పరిషదధికారులకును, భారత కేంద్ర ప్రభుత్వము వారికిని మిక్కిలి కృతజ్ఞుడను.

నన్నీ యమూల్య విషయముపైఁ బరిశోధన మొనర్పఁ బ్రోత్సహించి, తమ బహుముఖ వైదుష్యముతో నాకీ యుద్యమమున బాసట యై నిల్చి నన్నొక వాఙ్మయ పరిశోధకునిగాఁ దీర్చిదిద్దిన మత్పరిశోధన పర్యవేక్షకులు, మద్దురుదేవులు, ఆంధ్ర విశ్వకళా పరిషదాంధ్ర

భాషాశాఖాధ్యక్షులునైన 'భాషాచరిత్రచతురానన' ఆచార్య విద్వాన్ శ్రీ గంటి జోగిసోమయాజిగారికి నా కృతజ్ఞతా పురస్కర ప్రాంజలి.

ఈ యక్షగాన వాఙ్మయము గూర్చి యింతవఱకు సక్రమమైన సమగ్రమైన పరిశోధన జరిగియుండలేదు. నిన్న మొన్నటి దనుక యక్షగానము నెడమన పండితుల కంత యాదర భావముండెడిది కాదు. ఇంత దనుక మన కవిచరిత్రకారులును యక్షగాన కవుల నుపేక్షించుచు వచ్చిరి. ప్రాచీన యక్షగానము లెన్నియో అముద్రితములుగ వివిధ గ్రంథాలయము లందు విప్రక్షీర్ణముగ నుండుటయు నందులకుఁ గారణమై యుండును. కాని యిటీవలనే శ్రీయుతులు పంచాగ్నుల ఆదినారాయణశాస్త్రిగారు, కళాప్రపూర్ణ జయంతి రామయ్యపంతులు గారు అక్కిరాజు ఉమాకాంత విద్యాశేఖరులు, వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రిగారు, డా. గిడుగు వెంకటసీతాపతిగారు, మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగారు, చింతా దీక్షితులుగారు, ఆచార్య కోరాడ రామకృష్ణయ్య గారు, ఆచార్య పింగళి లక్ష్మీకాంతముగారు, డా. నేలటూరి వెంకట రమణయ్యగారు, ఆచార్య గంటి జోగిసోమయాజిగారు, ఆచార్య ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనంగారు, డా. కె. వి. ఆర్. నరసింహముగారు, ఆచార్య రాళ్ళపల్లి అనంతకృష్ణశర్మగారు, ఆచార్య విస్సా అప్పారావు గారు, సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు, డా. శ్రీపాద గోపాలకృష్ణ మూర్తి గారు, కొమ్మనమంచి జోగయ్యశర్మగారు, ముట్నూరి సంగమేశంగారు మొదలగు పెద్ద పెద్ద సుప్రసిద్ధ పండితులు యక్షగానము విలువ గుర్తించి లోకమున కెలుగెత్తి చాటినారు. అందు కొందఱు పెద్దలు (వేటూరి, జయంతి, మల్లంపల్లి, నేలటూరి, గంటివారు) యక్షగానములను బరిష్కరించి చక్కని వీధికలతోఁ బ్రకటింపఁ బూని నారు. ఆయా పెద్దల సలహాలును వ్రాతలే నాయీ పరిశోధన

కుద్బోధకములు నుపజీవ్యములు నైనవి. వా రెల్లరకు నా కృతజ్ఞతా ప్రణీప త్తి.

యక్షగాన వాఙ్మయ సర్వస్వము తయారుచేయవలె నను పూని కతోఁ బనిచేసి తగిన సామగ్రిని పదిలపఱచికొంటిని. ఒక్కొక్క యక్షగానమునకు వివిధ గ్రంథాలయములందుఁగల ప్రత్యంతరములను గూడఁ బరిశీలించి యుంటిని. పత్రికా ముఖమున యక్షగానముల గుఱించి యనేక వ్యాసములను బ్రకటించితిని. య. గా. లలోని సంగీతము, భాష, హాస్యము, లోకరీతి, కవితారీతులు మొ॥ విషయముల గుఱించి ప్రత్యేకము గ్రంథములు వ్రాయవచ్చును. కాని ప్రకృత మిది యొక ప్రత్యేకప్రయోజనమునకుఁ బరిమితమైన గ్రంథమగుట చేతను, నిప్పటికే గ్రహించిన విషయము స్వభావమునుబట్టి గ్రంథము పెరిగిపోయినందునను నన్నివిషయములు నిందుఁ జేర్చుట కవకాశము లేకపోయినది ; అయితే ముఖ్యవిషయ మెద్దియు విడువఁబడలేదు.

1952 లో పరిశోధన ప్రారంభించి ఈగ్రంథమును 1956 లో ఆంధ్రవిశ్వకళా పరిషత్తువారికి పిహెచ్. డి. పట్టపరీక్షార్థము 'థేసిస్' గా సమర్పించితిని. 1957 లో పట్టభద్రుడ నైతిని. అది 1957-58 సం॥ మా విశ్వకళా పరిషత్తు పిహెచ్. డి. థేసిస్సులలో ఉత్తమమైనదిగా నిర్ణయింపబడి సర్ రఘుపతి వెంకటరత్నం రిసెర్చి మెడల్ బహుమానమును పొందినది. అంతకుముందే డిగ్రీవచ్చినంతనే అది విశ్వకళా పరిషదధికారులచే ప్రచురణకై ఆమోదింపబడినది.* యూనివర్సిటీ గ్రాంటు కమిషన్ వారు కొంత ధనమును విరాళముగా నొసంగిరి.

* ఈ సందర్భమున చెప్పదగిన దొక మాట గలదు. ఆంధ్రవిశ్వకళా పరిషత్తువారు తంజావూరు సరస్వతీమహాల యక్షగాన సంచయములో గొన్నిటి నేరి యిప్పటి కైదు సంపుటములుగా ప్రకటించి యుండుట మదావహమైన విషయము. పరిష్కర్త ఆచార్య శ్రీ సోమయాజి.

అది ఆ యుభయుల దయవలననే ఇంతలో నిట్లు రూపుకొన్నది. ఉదారులైన మా విశ్వకళా పరిషదధికారులకును, యు. జి. సి. వారికిని సర్వదా కృతజ్ఞుడను.

నా థేసిస్సు యొక్క పరీక్షకప్రవరలో ముగ్గురికి ముగ్గురును సమస్కంధులైన సాహిత్య సత్యవ్రతులు. బహువిషయనిష్ఠాతులు ఉత్తమాధికారులు. ముగ్గురును నా పరిశోధన విషయము యక్షగానము నెడ విశేషాదరముగల వారగుట విశేషము. అందున గా. ప్రధాన న్యాయమూర్తి డాక్టర్ శ్రీ పి. వి. రాజమన్నుగారు నా థేసిస్సునకు గూడ ప్రధాన న్యాయమూర్తి యగుట నా అదృష్టము. ప్రాథసాహిత్య ప్రాడ్వివాక ప్రవరు లాయన. వారి తీర్పులు నిపుణములు, నిష్పక్షికములు. చరిత్రచతురాస్యులు డా. నేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారు యక్షగాన పరిశోధనకొక క్రమసమిధ్ధ పద్ధతి ప్రతీకమగు మార్గమును జూపిన మహానుభావుడు* గురుకల్పలు, పుంభావసర స్వతులు శ్రీ అనంతకృష్ణశర్మగారు గీతిసాహితీ సమాహిత మహిత స్వాంతులు. యక్షగాన మా ఉభయకళాభ్యుదయ విలసితము. ఆ మహానీయులు మువ్వురికిని నా సాధువాదములు.

ప్రముఖ విద్యావేత్తలు, విజ్ఞానమూర్తులు, నిత్యము పరిశోధనాభినివిష్టహృదయులు, ఆంధ్రభాషాభినులు, మదభివృద్ధి మార్గ దర్శకులు, పరిషదభ్యుదయమే పరమధ్యేయముగా అచిరకాలమున అపూర్వము, అపారమునైన అభ్యున్నతి సాధించిన మహోదయులు ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషదుపాధ్యక్షులు నైన ఆచార్యశిరోమణి డాక్టర్

* వారు, మరికొందరు పండితులును అనాంధ్రపాఠకుల నిమిత్తము ఈ థేసిస్ ప్రథమభాగము నాంగ్లములోని కనువదించిన బాగుగనుండునని సలహా ఇచ్చినారు. కృతజ్ఞుడను. అటులనే చేయుదును.

కుద్బోధకములు నుపజీవ్యములు నైనవి. వా రెల్లరకు నా కృతజ్ఞతా ప్రణీప త్తి.

యక్షగాన వాఙ్మయ సర్వస్వము తయారుచేయవలె నను పూని కత్తోఁ బనిచేసి తగిన సామగ్రిని పదిలపఱచికొంటిని. ఒక్కొక్క యక్షగానమునకు వివిధ గ్రంథాలయములందుఁగల ప్రత్యంతరములను గూడఁ బరిశీలించి యుంటిని. పత్రికా ముఖమున యక్షగానముల గుఱించి యనేక వ్యాసములను బ్రకటించితిని. య. గా. లలోని సంగీ తము, భాష, హాస్యము, లోకరీతి, కవితారీతులు మొ॥ విషయముల గుఱించి ప్రత్యేకము గ్రంథములు వ్రాయవచ్చును. కాని ప్రకృత మిది యొక ప్రత్యేకప్రయోజనమునకుఁ బరిమితమైన గ్రంథమగుట చేతను, నిప్పటికే గ్రహించిన విషయము స్వభావమునుబట్టి గ్రంథము పెరిగిపోయినందునను నన్నివిషయములు నిందుఁ జేర్చుట కవకాశము లేకపోయినది ; అయితే ముఖ్యవిషయ మెద్దియు విడువఁబడలేదు.

1952 లో పరిశోధన ప్రారంభించి ఈగ్రంథమును 1956 లో ఆంధ్రవిశ్వకళా పరిషత్తువారికి పిహెచ్. డి. పట్టపరీక్షార్థము 'థేసిస్' గా సమర్పించితిని. 1957 లో పట్టభద్రుడ నైతిని. అది 1957-58 సం॥ మా విశ్వకళా పరిషత్తు పిహెచ్. డి. థేసిస్సులలో ఉత్తమమైనదిగా నిర్ణయింపబడి సర్ రఘుపతి వెంకటరత్నం రిసెర్చ్ మెడల్ బహుమా నమును పొందినది. అంతకుముందే డిగ్రీవచ్చినంతనే అది విశ్వకళా పరిషదధికారులచే ప్రచురణకై ఆమోదింపబడినది.* యూనివర్సిటీ గ్రాంటు కమిషన్ వారు కొంత ధనమును విరాళముగా నొసంగిరి.

* ఈ సందర్భమున చెప్పదగిన దొక మాట గలదు. ఆంధ్రవిశ్వకళా పరిషత్తువారు తంజావూరు సరస్వతీమహాలయక్షగాన సంచయములో గొన్నిటివేరి యిప్పటి కైదు సంపుటములుగా ప్రకటించి యుండుట ముదావహమైన విషయము. పరిష్కర్త ఆచార్య శ్రీ సోమయాజి.

శ్రీ వాసిరెడ్డి శ్రీకృష్ణ, B.A. (Oxon.), Ph.D., (Vienna) గారు కృతిపతు లగుట నా సుకృత విశేషము. ఆ సుకృతి కీకృతి కృతజ్ఞతా పురస్కారపురస్కరముగా అంకిత మొనర్చితిని.

దయతో దీనికి తొలిపలుకు వ్రాసియిచ్చిన శ్రీరాజమన్నారు గారికి, పరిచయ పుణ్యాహవాచనముచేసిన శ్రీసోమయాజిగారికి, అభి ప్రాయములు దయచేసిన శ్రీ అనంతకష్ణశర్మగారికి, శ్రీ వెంకట రమణయ్యగారికి, శ్రీ సోమశేఖరశర్మగారికి, శ్రీ నరసింహముగారికి

ఏతాదృగ్గ్రంథ నిర్మాణమునకు వలయునట్లు నాలో సాహిత్యాభిరుచియు, లాక్షణికదృష్టియు పెంపొందుటకు నా విద్యార్థిదశ వివిధావస్థలందు దోహదము చేసిన నా గురు పరంపర సర్వశ్రీ శిష్టా కలియుగము, శిష్టా సాంబశివరావు, కొడుకుల నరసింహము, వడ్లమాని సుబ్రహ్మణ్య ఘనపాతి, కర్రి కామేశము, రాంభట్ల లక్ష్మీ నారాయణశాస్త్రి, అంగర సోమశేఖరరావు, ధవళ నారాయణరావు, ఈయన్ల వేంకట వీరరాఘవాచార్యులు, కాకర్ల వెంకట రామ నరసింహము, దువ్వూరి వెంకటరమణశాస్త్రి, గంటి జోగిసోమయాజి మహోదయులకు

నాలోని రూపక కళాపిపాస కూపిరిపోసి దాని కుపాసనా రూప మిచ్చిన సుగృహీత నామధేయులు, సుప్రసిద్ధాంధ్రరంగస్థల నాటక ప్రయోక్త, సంగీతనాటక కళాదర్శియంభాపుకులు నగు శ్రీకూర్మా వేణుగోపాలస్వామిగారికి

మదభివృద్ధి మార్గదర్శకులు మహాభాగులు డా. కె. రంగ ధామరావు, డా. సి. మహాదేవన్ ఆచార్యవర్యులకు

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తునందును, ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారమునందును పరిశోధనకాలమున నాకు శీఘ్రగ్రంథ

ప్రదానాదికమున తోడ్పడిన పండిత మిత్రులు శ్రీవద్దిపర్తి చలపతిరావు
శ్రీమల్లంపల్లి శరభయ్యగారలకు

పరిశోధన గ్రంథములను ప్రచురించుటలోగల ప్రయాసమును
గణింపక ఈ గ్రంథము నింత సుందరముగా ముద్రించిన సరస్వతీ పబ్లి-
కేషన్ అధినేతలు సౌజన్యమూర్తి శ్రీ అద్దేపల్లి నాగేశ్వరరావుగారికి,
వారి పరివారమునకును

నా న మ స్సు మ న స్సు లు

నా కడ వాఙ్మయ పరిశోధనవ్యాసంగము చేయుచున్న కోవిద
కోరకములు రావూరి ప్రసన్న సత్యనారాయణ, బి. ఏ. (ఆనర్సు),
పి. వి. రమణ, బి. ఏ. (ఆనర్సు) నా కీ గ్రంథ ముద్రణావసరమున
సాయపడియున్నా రని తెలుపుటకు సంతోషించుచున్నాను. వారికి నా
మంగళాశాసనములు.

గ్రంథ రచనా ప్రణాళిక

ఇది రెండు భాగములు. రెండు భాగములు నీ సంపుటమునందే
కలవు. (ప్ర. భా., పుటలు 1-371); ద్వితీ. భా. పుటలు 1-03) ప్రథమ
భాగమున యక్షగానోత్పత్తి విచారము, తత్ప్రసరిణామ చరిత్రమును
విషయములు. యక్షగానోత్పత్తివిషయమున సర్వ పూర్వవాదములను
సమీక్షింపఁబడినవి. ఈనాఁ డుపలభ్యమానమగు నాధార సామగ్రిని
సందర్శించితముగా సమన్వయించుటకుఁ బ్రయత్నము చేసెతిని. వేరి
ణామచరిత్ర ప్రకరణమున నుపలభ్యమైన గ్రంథజాలములోఁ గాలము
నూహించుట కనుగల్గమైన వాని పాఠేటి దానిని బట్టి కాలక్రమమున

వివిధ ప్రదేశములలో యక్షగాన రచనా ప్రక్రియలో, ప్రయోగ ప్రక్రియలో నెట్టియెట్టి మార్పులు వచ్చినవో ప్రత్యేకముగా సోదాహరణముగా నిరూపించుటకుఁ బ్రయత్నించితిని. ఈప్రకరణముననే యక్షగానపుఁ దరగతులు, లక్షణము, వైశిష్ట్యము, అనుబంధముగా య. గా. ఛందస్సులు, వివిధగేయ రచనలు, య. గా. శబ్దజాలము, సామెతలు మొదలగు ననేక విషయములఁ గూర్చిన సమీక్షయు, లక్ష్యములును గలవు. ద్వితీయ భాగమున ఆంధ్రదేశము, దక్షిణదేశము, * తెలంగాణము లందు వెలసిన యక్షగానములను ప్రత్యేకముగాఁ బ్రాదేశికముగా విభాగించి (యక్షగాన పరిణామ మొక్కొకచో నొక్కొక తీరున సాగినది. కనుక నీ విభాగ మవసరము)† కవులపేర సాధ్యమైనంతవట్టు కాలక్రమాను సారముగా వింగడించితిని. (యక్షగాన పరిణామ క్రమమెఱుంగుట కీ వింగడింపు మిక్కిలి యావశ్యకము). ఇందు యక్షగాన కవులచరిత్ర కావ్యసమీక్షయు సంగ్రహముగాఁ గలవు. ఈప్రకరణ రచనలో, గ్రంథాంతరముల నుండి విషయము గ్రహింపఁబడిన పట్టులనెల్ల నాకర సూచనలు గలవు. ఆకరసూచనలేని పట్ల గల విషయము వక్ష్యమాణ గ్రంథస్థమైనదే. యక్షగాన కవుల కాలనిర్ణయ మొకటి షష్టాష్టకమైనది. నాకుపలభ్యములగు నాధారములనెల్ల యథాశక్తి నుపయోగించితిని. కొన్ని యక్షగానముల కాలనిర్ణయ విషయమునఁ బ్రతివిలేఖన కాలము వినా గత్యంతరము లేకపోయినది. సంవత్సర మాసపక్ష తిథి వారములెల్లఁ

* మైసూరు మనకుఁ బశ్చిమమున నున్నను బ్రకరణ సౌలభ్యము కొఱ కచటి య. గా. లను దక్షిణాంధ్ర య. గా. ప్రకరణమునఁ జేర్చి యుంటిని. అది కాక మైసూరు య. గా. లపై తంజావూరి య. గా. ల ప్రభావము గలదు.

† ఈవిభాగమున నేనైనఁ బొరపొచ్చెము లుండవచ్చును. ఉంతవృద్ధుడు.

బేర్కొనఁబడిన ప్రతివిలేఖన కాలములను మాత్రము 'ఇండియన్ ఎఫ్ మెరసు'తో సంప్రతించి మన నష్టవత్సర చక్ర నేమిక్రమమును దృష్టిలోఁ బెట్టుకొని యావృత్తులను బరిశీలింపఁగా నన్నియుఁ గుదిరిన క్రీస్తుశకపు తేదీ లేవో వేర్కొనఁబడినవి. (ఇందు సర్వత్ర క్రీస్తు శకమే పాటింప బడినది. శకాంతర ముద్దిష్టమైనచోట మాత్రము తత్సూచనయుండును). ఇట్లు కుదిరిన తేదీలవలనఁ గృతి రచనా కాలముయొక్క యుత్తరపు టవధి మాత్రమే తెలియనగును. అట్టిచోఁ గాలము రూఢిగాఁ దేలిన యక్షగానముల రచనా ప్రక్రియ దృష్టిలోనుంచుకొనఁబడి తేలని వాని కాలము గూర్చి వీలగు సూచన జేయఁబడినది. ఏవిధముగను గాలము, నొక్కొకచోఁ గర్తృత్వము నూహింప నలవి కాని యక్షగానములు అకారాది క్రమమున మాత్రము సమీక్షింపఁ బడినవి. కావ్యసమీక్ష అతిసంగ్రహముగా, రచనాప్రక్రియ మాత్రమే ముఖ్యోద్దేశముగాఁ జేయబడినది. గ్రంథవిస్తరభీతి నుదాహరణము లుజ్జగింపఁబడినవి. (కర్తృత్వకాలాదిక నిర్ణయముల కుపకరించినచోఁ దక్క). ఒకదాని రచనను బ్రశంసించుచు నొక యుదాహరణమిచ్చి నేరొక దానికి మానుట యొప్పుదు. ప్రతి కృతికి నుదాహరణ మిచ్చుట యవసరమే కాని యట్లు చేసిన నిప్పటికే పెరిగిపోయిన గ్రంథ మిమ్మడిట్లును.

ఈ ద్వితీయ భాగాంతమున నేను బ్రకటించిన యక్షగాన విషయ సంబంధి వ్యాసములు, అలభ్య యక్షగానములు, ఈగ్రంథమున వాడఁ బడిన సంకేతములు, ఉపజీవ్య గ్రంథములు, వ్యాసములు, అకారాది క్రమ య. గా. కవినామ గ్రంథనామ సూచికలు మొదలగు విషయములను గూర్చిన పట్టిక లనుబంధములుగా నీయఁబడినవి.

ఈ గ్రంథమునఁ బ్రసక్తి గల్గిన యక్షగాన కవులయు, కృతః
లయు సంఖ్యా వివరము :—

ఆంధ్రప్రాంత కవులు : 174+

దక్షిణదేశ కవులు : 36

తెలంగాణ కవులు : 47

260

పరిశిష్టము వారు 65

అనుబంధముల వారు 140

465

...

...

లబ్ధగ్రంథములు : 542

అలభ్యములు : 260

802

అందు :-

పారిజాతములు : 19

భామకలాపములు : 28

గొల్లకలాపములు : 14

కొరవంజులు : 21

యక్షగానమున కంతో యంతో సంబంధించిన విషయము గల గ్రంథములను, వ్యాసములను అనేకము పరిశీలించితిని. వానినుండి విషయము గ్రహింపఁ బడిన చోటుల నాకరము లధోజ్ఞాపికలలోనో ప్రక్కనే కుండలింపులలోనో ఉటంకింపబడినవి. ఆ ఉపజీవ్య గ్రంథ వ్యాసకర్త లందఱికి వందనములు.

లబ్ధమైన సామగ్రి నుండి క్రొత్తగాఁ గొన్నికొన్ని యాహాలు, నుపపాదనములును జేసియుంటిని. అవి ఖరాఖండీ నిర్ణయములు గావు. భావి పరిశోధకులకు మార్గదర్శకములు కాఁగలవను నాశకు భాజనము లని మాత్రము మనవి.

ఈ గ్రంథ రచనలో సౌలభ్యము కొఱకు అయితే, అంటే మొదలగు కొలఁది యలాక్షణిక ప్రయోగములును, అసలు తయారు బాణీ మొదలగు నన్యదేశ్య పదప్రయోగములను, అటనట విస్పష్టత కొఱకు విసంధులనుజేసి యుంటిని.

దొసగులు పొసఁగిన హసింతురుగాక పురోభాగులు
మన్నింతురుగాక మహాభాగులు !

ఆంధ్ర విశ్వకళాపరిషత్తు
తెలుగుశాఖ - వాల్తేరు
2-10-1960

}

యస్వీ జోగరావు

ఆంధ్ర
యక్షగాన వాఙ్మయ చరిత్ర
ప్రథమ భాగము

యక్షగానము
ఉత్పత్తి విచారము - పరిణామ చరిత్ర

రచన
డాక్టర్ యస్వీ జోగారావు

విషయ సూచిక

ఉత్పత్తి విచారము

1. ప్రస్తావన 1-2
2. యత్తులు - గానము 3-16

ప్రాచీన వాఙ్మయమున యత్తుల ప్రసక్తి
గానకళకును వారికిని గల సంబంధము
యక్షరాత్రి - కన్నడ యక్షాందోళనము,
ఎక్కలగాణలు, ఎక్కడిగలు, సింహళ యక్షోత్సవములు
మార్వారు గంధర్వులు, నేపాళ గంధర్వగానము
3. జక్కులజాతి సంబంధము 17-19
4. జక్కిణి 19-26

నాట్యప్రభేదము - గీతప్రబంధము - రూపకప్రక్రియ
జక్కులపురంధ్ర - కామేశ్వరికథ - అక్కలపాట
అక్కల కొలుపు - జక్కుల కులాచారము
5. పూర్వవాద సమన్వయము 27-58

(1) జక్కుల సంబంధము వాదము 27-31
(2) కొరవంజె వాదము 31-47
(3) బొమ్మలాట - యక్షగానము 47-58
6. ఇతరవాదములు - అభిప్రాయములు 58-88

(1) మార్గ - దేశివాదము 58-74
(2) హరికథ - యక్షగానము 74-82
(3) కథకళి - యక్షగానము 82-86
(4) ఇతర విషయములు 86-88
7. యక్షగానము ప్రాచీనత - ప్రాథమికావస్థ 88-95

ప్రత్యేక గాన శైలి
స్తోత్రపాఠము - కథాఖ్యానము
రూపారోపము

*

*

*

ప రి నా మ చ రి త్ర

1. ప్రస్తావన 96-103

2. యక్షగానరచన - ప్రారంభదశ 103-109

జక్కుల కథ - సౌభరి చరితము
 లక్షణసార సంగ్రహ లక్షణము
 సుగ్రీవ విజయము - రంగభోగము

3. ఆంధ్రప్రాంత యక్షగానము 110-146

కాలక్రమమున య. గా. రచనా ప్రక్రియా పరిణామము
 పదచాళిక 16 శ. ఆం. దే. నాటక కళా వికాసము
 య. గా. రచనా సామగ్రి - లక్షణ గ్రంథము లందలి ప్రసక్తి
 కూచిపూడి కలాపము - శ్రవ్యదృశ్యప్రయోజనములు
 వివిధ ప్రక్రియానుబంధములు : కొరవంజి 130. బొమ్మ
 లాట 131, ఏకాంత సేవ 131, హరికథ 132, జంగముకథ
 132, ప్రబంధము 134, నాటకము 136.

4. దక్షిణాంధ్ర యక్షగానము 147-169

తంజావూరు నాయక రాజుల నాడు 148
 విజయరాఘవుని కైసేత - ఉత్తాప్రబంధపు పోకడ
 రూపక కళోల్పణము - చాటుకావ్యపరిగణన

తంజావూరు మహారాష్ట్రుల నాడు 155
 శహాజి ఆస్థానము - రచనా పరంపర
 వస్తుశిల్పవైవిధ్యము - నాటకప్రబంధనామభేదము
 తుళజరాజ ప్రభృతులు - మార్గనాటక ప్రభావము

కర్ణాట ద్రవిడప్రాంత యక్షగానములు 164
 పర్యాలోకనము 167

5. తెలంగాణము యక్షగానము 170-176

పరిణామ వేగము - పరిణాహము
 చెర్విరాల బాగయగారి ప్రత్యేకత

6. యక్షగాన ప్రయోగము 177—196

వివిధ ప్రాంతములలో తత్ప్రదర్శన ప్రక్రియ :

(1) ఆంధ్రదేశము 178, (2) దక్షిణదేశము - రాజాస్థానము 187

(3) మెలట్టూరు భాగవతమేళనాటకములు 190, (4) తెలంగాణము 195

7. యక్షగాన సాంప్రదాయక పాత్రలు 197—208

మాధవి, సుంకరి కొండకు, కటికము.

సింగి - సింగకు, మంత్రసాని, ఇతరములు

8. సింహవలోకనము 209—224

(1) యక్షగానము తరగతులు 209 - 213

శ్రవ్యములు దృశ్యములు, ఉభయప్రయోజనాత్మకములు

వివిధప్రక్రియాను బద్ధములు

పౌరాణికములు - త్రైతమాహాత్మ్యములు

చారిత్రకములు - మహాపురుషుల చరిత్రలు

తాత్కాలికేతి వృత్తములు - సాంఘికేతి వృత్తములు

జానపదగాథలు - కల్పాణ కథలు

తత్త్వవిషయకములు - ఇతరములు

(2) యక్షగాన లక్షణము 214 - 215

(3) యక్షగానము వైశిష్ట్యము 216 - 224

సర్వోపభోగ్య సమాహార కళాస్వరూపము

వివిధప్రక్రియాను బంధము - బహువిధ పదకవితా

ప్రభేద సమీకరణ - వస్తువైవిధ్యము

రస విషయక వైశిష్ట్యము - ఛందోవైవిధ్యము

భాషావైవిధ్యము - లోకవృత్త ప్రదర్శనము

దేశి నాటకకళా ప్రాతినిధ్యము

తెలుగువారి స్వతంత్రప్రక్రియ - అన్యుల కనుకార్యము

విశాల వాఙ్మయశాఖ.

అనుబంధము

1. యక్షగాన ప్రధాన రచనాంగములు - చందస్సు

225-283

రేకు - రగడ, రగడభేదములు, రకరకముల రేకులు
 తాళప్రధానములు - నడ, వెండి, పాళి, బౌళిరేకులు
 బౌళి రచ్చలు మొ॥ విశేష భేదములు 224 - 35
 అర్థచంద్రికలు 235 - తాళములు : సూళాది సప్తకము,
 లఘుశేఖరము, రచ్చ. చిత్ర మొ॥ విశేషములు 237-42
 దరువు : కొరందరువులు, జక్కిణి, గుజరాతి వగవంతకోపు,
 కోలాట దరువులు, కోలాట నర్తము, వృత్తదరువు, టప్పా 242-48
 ద్విపద : వివిధ నిఘంటువు అందు, లక్షణగ్రంథము అందు
 తత్త్వరూపము - తద్దేదములు : మంజరి, సువాల ద్విపద,
 గౌరీకళ్యాణము, లక్ష్మీకళ్యాణము, ద్విపదార్థము 249-61
 పద్యవిశేషములు : కపోతక వృత్తము, శారదపద్యము
 కళ్యాణవృత్తము, తురంగ ప్రయాతము 262 - 64.
 అర్థ పద్యములు కందసీస గీతాద్ధాదులు 264 - 66
 గర్భబంధ కవితావైచిత్రీ : చతుర్విధకందము, కందగీత గర్భిత
 చంపకమాల ; పదభ్రమకము; రథశైల బంధములు 266-69
 వచనము లేకగద్య: చూర్ణిక, కైవారము, విన్నపము
 ముచ్చట, కొరవంజి గదై, ప్రాసవచనము 270 -74
 పదము : శుమ్మెద, వెన్నెల, చందమామ, నివాళి, నమ,
 చౌ, జాళ, సారంగ, షట్పది, పాళి, గొబ్బి, ఏలపదములు 275-83

2. తంజావూరు పదవాఙ్మయము

284-299

విజయరాఘవాస్థానము - వివిధకవుల శృంగార పదములు
 (పంతువగ, పదచాళిక) 287, గొల్లపదాలు 292, చెంచు పదాలు
 (కాటమరాజు, కంబమురాయ, పోలేరమ్మ కూనలమ్మ
 దరమరాజు పదాలు) 295, సాంగత్యపదము 297.

3. శహాజీ దరువులు

300-306

సలాము ప్రబంధ, పదాభినయము సవ్యాపసవ్య సమపద
లీలా. క్రమసప్తస్వర వర్ణార్థలీలా దరువులు, మోహరం.
గణపతి కవుత్తం, నెలకట్ట, సొల్లకట్టు. త్రికాల
స్వరం, వర్ణత్రికాల సొల్లు, జతి, స్వరజతి, స్వర
సొల్లుజతి, వర్ణసొల్లు జతి, పంచ ఘాతము.

4. వివిధగేయ రచనలు

307 - 351

అధ్యాత్మలు, అనువులు, అప్పగింతపాట, అలకపాట,
అల్లో నేరేళ్లు, అష్టకము - చౌపద్యష్టకము, అష్టపది,
ఇంగ్లీషు మెట్టు, ఊంజల్, ఓడం, కీర్తన,
కోతియాట పదం. గజల్, గొబ్బిళ్లు, చెండాట పాట,
జాతిస్వరమట్టు, జావళి, జోల, డిండిముము, డోరా.
తంగం, తందన పదము, తరంగము, తలంటుపాట,
తలుపు దగ్గరిపాట, తిలాన తరగతి, తేవారము,
త్రిభంగులు, త్రిస్తబకము, దండె యాడింపు పాట.
దిండి ధవళము, నలుగుపాట నోటు, బంతులాట పాట,
మంగళము - తోడియం, మేలుకొలుపు రాసప్రబంధము.
లఘువులు - సమలఘువులు - సర్వలఘువులు, లాలిపాట,
లావణి. వర్ణము, విరాళిపదం, శబ్దజతి, శోభనము
సంగీతమకరందము, సువ్వ - సువ్వాల, హెచ్చరిక.
సంవాద పదములు : సవతికయ్యము (సత్త - రుక్మిణి),
సుంకరి కొండడు - గొల్లభామ, సింగి - సింగడు,

5. యక్షగాన శబ్దజాలము

355-367

విశేషశబ్దములు 355. వైరిపదములు 358,
అన్యదేశ్యములు 359, జాతీయములు 361,
రాస్యనామములు 363, భక్త్యవిశేషములు 363.
ఉడుపులు 364, ఆభరణములు 364,
క్రీడలు నృత్యములు వాద్యములు 365,
ఆయుధములు జంతువుల పేర్లు 366
రాజకీయోద్యోగులు 366.

6. యక్షగానములలోని సామెతలు

368-371

(త. ద్వితీయ భాగము విషయసూచిక)

యక్షగానము

ఉత్పత్తివిచారము

ప్రస్తావన

నిచ్చలు పచ్చి బాలెంతరాలగు ప్రకృతి సవిత్రికి స్తనంధయుఁడైన ప్రాక్తన మానవుఁడా మాతృ హృదయ మాధుర్యము చూటఁగొని కొట్టిన కేరింతయే మానవ జాతి గానకళాభ్యుపాసన కుషస్సంకల్ప మైనది. తన కంఠము నుండి వెడలిన మధుర స్వరము లేవో తన కర్ణపుటములనే పడి మఱలఁదనలోనే ప్రవేశించి మాతెలుఁగిచ్చినట్లు దన నాడీతంతులలోఁగలిగించిన కదలికయే యతని కరచరణముల నుండి బహిర్గమించి నృత్య కళా సరస్వతి కేటికోళ్ళెత్తినది. ఆటపాటల నపుడే ప్రవీణుఁడై నిరంతర వర్ధమానుఁడగుచుండిన మానవుని యనుకరణ ప్రవణ శీలము, నందులో నంతశ్శాత్రుతమై యున్న సృజన కళా కౌతూహలము బొమ్మలాటకు నాటక కళకును బురుడు వోసినవి. అతని సంతానమే ప్రపంచమున వివిధ ప్రదేశములలో శాఖోపశాఖలై విభిన్న కళాభిరుచులతో విరాజిల్లుచు వచ్చినది. ఒక్కొక్క జాతి యొక్క భాష సాహిత్య స్థితికి వచ్చిన తరువాత నందుఁ గొంతకాలమున కా యా జాతి యొక్క నిస్సర్గ గీతాభినయ కళాభిమాన ప్రత్యేకతలకును గాణాచియైన కావ్యజాలము వెలయుఁ గలదు. జావా దేశము నందలి వాయంగ్ వోంగులు, జపానీయుల 'నో' రూపకములు, బర్మాదేశపు 'యాగన్', 'హూసా', సింహళ దేశీయుల 'కోలమ్ నాటిమా', టిబెట్ ప్రభృతి దేశముల మిష్టరీలు, మన దేశమందలి యాత్రలు (బెంగాలు), కథకలి (మలయాళము), గంధర్వగానము, (నేపాలు) గంధర్వనృత్యము (మార్వారు),

యక్షగానము (ఆంధ్ర కర్ణాట తమిళ ప్రాంతములు) మొదలగున వట్లు వెలసినవే. ఒక్కొక్క దాని యుత్పత్తి కొక్కొక్క కారణముండ వచ్చును. కాని యన్నిటఁ దత్త్వతః ఏదో సమీచీనమైన సమానత గోచరించును. అది మానవ స్వభావ నిస్సర్గ మధురము లగు నభిరుచు లకును దత్తజ్ఞాతీమాశయములకును సంప్రదాయములకునుగల భావ బౌంధవ్యము. కొన్ని కొన్నిట వస్తువులో, రచనా ప్రక్రియలో, ప్రదర్శన సంప్రదాయములలోఁగూడఁగొంత కొంత సామ్యము గోచ రించిన గోచరింప వచ్చును. భిన్నదేశము లందు భిన్న కాలోచ్ఛ స్నము లైన కళా స్వరూపములందు సామ్యమున్న దనఁగా నది మానవ స్వభావము లోనే యున్న సమానతా ప్రతిపత్తియే గాని వేఱు కాదు. ఆ సమానతా ప్రతిపత్తినిబట్టి యా యా భిన్న దేశ కళా ప్రక్రియల కన్నిటికినిఁ బరస్పరానుకరణసంబంధము నూహిం చుట సమంజసము గాదు. ఏనాఁడో కొన్నిటి కట్టి సంబంధ మేర్పడి యుండినను నీనాఁడు నిజము నిక్కచ్చిగా నిరూపించుట కష్ట సాధ్యము.

ఆంధ్రతా ముద్రను భద్ర పఱచిన మన దేశి సాహిత్య ప్రక్రియలకెల్లఁ దల మానికము యక్ష గానము. అది ప్రాదుర్భవమున నేదో సాధారణ మత బీజక వినోద కాలక్షేపమై యుండినదేమో కాని రానురానొక ప్రత్యేక సాహిత్య శాఖగా వర్ధిల్లుచు వచ్చినది. అట్లుని యది వట్టి సాహిత్య ప్రక్రియ మాత్రమ కాదు. సంగీ తాభినయ కళలకునుఁదానకమై దేశి సంస్కృతి కోశమై పరిణవిల్లినది. యక్షగాన గ్రంథము లాంధ్రమునఁబరశ్శతముగ వెలసినవి. కథకలి కళా ప్రతిష్టలుగల మలయాళరాష్ట్రము వినా యావద్దక్షిణ భారత దేశ వ్యాప్తమైన కళాస్వరూపము యక్షగాన మని చెప్పనొప్పును.

యక్షులు - గానము

ఆంధ్ర జాతీయ రూపక ప్రక్రియగా రూపొందిన యక్షగానమున కా పేరెట్లు వచ్చినదో విచార్యము. యక్షగాన మనఁగా యక్షులయొక్క పాట యని సామాన్యార్థము. మఱి యాంధ్రులకు యక్షులకు నేమి సంబంధమో దురూహము. ఈ నాఁడు మన కుపలబ్ధములగు యక్షగానములలోఁ బ్రాచీన కృతులందుఁ గూడ యక్షగాధలు గాని, యక్ష పాత్రలు గాని, యక్ష స్తోత్రములు గాని, మఱి యెవ్విధమైన యక్ష సంబంధములు గాని కానరావు. కాని ప్రత్యక్షముగా యక్షులతోఁ గాకున్నను యక్షశబ్దవాచ్యులగు నెవరితో నైన నేనాఁడో ప్రగాఢమైన సంబంధమేదో యుండి యుండకున్నచో నాపేరు పుట్టుట కవకాశమే యేర్పడి యుండదు. అది యేనాటి యక్షగానమో యీ నాఁడు దాని యుత్పత్తి విచారణ కూహాగానమే శరణ్య మగుచున్నది. యక్షులగుఱించి ప్రాచీన హైందవ జాత్యజైన సారస్వతములలో విషయము సమృద్ధిగాఁ గలదు.¹ యక్షశబ్దము మొట్ట మొదటగా నొక విచిత్ర వస్తువను నర్థమున జైమినీయ బ్రాహ్మణమున (III. 203—272) గన్పట్టుచున్నది. గృహ్యసూత్రములకు ముందు యక్షుల కొక విశిష్టమైన జాతీయతా ప్రతిపత్తి గానరాదు. గృహ్య సూత్రములలో భూతాదులతో పాటు యక్షావాహనము గూడ గాననగును. మానవ గృహ్యసూత్రమునందు (II-4) వారురోగ గ్రహవేశ శక్తులుగాఁ బేర్కొనఁబడిరి. శాంఖియన గృహ్య సూత్రము నందు యక్షాధిపులలో నొక్కఁడగు మాణిభద్రుఁడు పేర్కొనఁ బడెను. జాత్య సారస్వతమున “యక్షులు”

1. Vide., (a) 'The Yakshas' - Parts 1 & 2 By Dr. A. Coomaraswamy. (b) 'Yaksha worship in Early Jaina Literature' - By Dr. U. (P. Shah. J. O. I., M. S., University, Baroda, Vol. III-No.1)

(యక్షులు) నీతి ప్రవక్తలుగను, రక్షక శక్తులుగను బేర్కొనఁబడిరి. (చూ. ధేరాధేరి గాథ XIV). జాధశిల్పములను బరిశీలించి చూచినచో వానిలో యక్ష యక్షిణీద్వారపాలక ప్రతిమలు గాన నగును. వారికి నాగ గంధర్వ కీన్నరాదులతోడను సంబంధము గాన నగును. డాక్టరు కుమారస్వామిగారు సేకరించిన యాధారముల ప్రకారము వారు కామరూపులును, దయాళువులును, రక్షణచణులైన రణ శూరులు ననియుఁ దెలియు చున్నది. మోనియర్ విలియమ్సు తన సంస్కృతాంగ్ల నిఘంటువులో ఋగధర్వ వేద వాఙ్మయ సంహితానుల యాధారమును బట్టి యక్షుఁ డనఁగా నప్రాకృత జీవి యనియు, భూతప్రేత పిశాచాదిగణములోఁ జేరు వాఁ డనియు నర్థము లిచ్చెను. మఱియు నితరాధారములను బట్టి కుబేరాను యాయులును బలస్త్వపులహ కశ్యపాది బ్రహ్మ పుత్రులును సదసచ్చక్తి సంపన్నులు నని యనేకాఢ్యములను జూపి యుండెను. వాల్మీకి రామాయణమున (3. 11-94) యక్షత్వమునది యమరత్వముతో పాటాక దివ్య వరప్రసాదము వంటిదని చెప్పఁ బడినది. మహాభారతమున (6, 41. 4) రాజన గుణప్రధానులగు మానవులు యక్ష రాక్షసులను గొల్తురని చెప్పఁబడి యున్నది. అందలి యక్ష ప్రశ్నల ఘట్టమును బరామర్శించినచో యక్షులు ధర్మపరాయణులు లేక జిజ్ఞాసువులని తెలియు చున్నది. కయితోహాసములలో వారు శైల జల వనదేవతలుగాఁ బేర్కొనఁబడిరి. ఆ బ్రాహ్మణ జాధ జైన సారస్వతము లందు మూడింటను వారు మహిమోపేతులైన దేవయోనులుగను, మాయా స్వీతులైన రాక్షస కల్పులైన రాజన శక్తులుగను గూడఁ బేర్కొనఁ బడిరి. ఎన్ని రకములుగాఁబేర్కొనఁ బడి యున్నను యక్షులకు దేవ యోనులలో గంధర్వ కీన్నరుల కున్నట్లుగా గాన కళా ప్రావీణ్య ప్రతిష్ఠ లాప్రాచీన సారస్వతము లందుఁ బ్రసక్తములు కాలేదు. కొంత

ప్రాచీనములైన సంస్కృతకావ్యములందుఁగొన్నిట నావిషయమున
కొక్కిరించుక యాస్కారము గలదు. భట్టి కావ్యమున నొక సందర్భ
మున “యక్ష శ్చాపి పణాయంతి తద్విభూతిం గృహే గృహే”
యను నొక వాక్యము గలదు. దీనిని బట్టి యక్షులు స్తోత్ర పాఠకులై
యుండినట్లు తోచుచున్నది. కాళిదాసుని మేఘ సందేశమున

“యస్యాం యక్షాః సితమణి మయాన్యేత్య హర్మ్యస్థలాని
జ్యోతిశ్చాయా కుసుమ రచితా న్యుత్తమ స్త్రీసహాయాః
ఆసేవంతే మధు రతి ఫలం కల్పవృక్ష ప్రసూతం
త్వద్గంధీర ధ్వనిషు శనక్తైః పుష్కరేష్వాహతేషు”

(II - 5)

అను శ్లోకమున యక్షుల నృత్యగీతి ప్రీతి సూచితమైనది. అందే -

“ఉత్సక్తే వా మలిన వసనే సౌమ్య నిక్షిప్య వీణాం
మద్గోత్రాఙ్కం విరచిత పదం గేయ ముద్గాతు కామా
తస్మి మార్ద్రం నయన సలిలైః సారయిత్వా కథంచి
ద్భాయో భూయః స్వయ మపి కృతాం మూర్ఛనా

(II-25)

విస్మరంతీ”

అను శ్లోకమున యక్షిణి సంగీతసాధన యొకింత సూచింపబడినది.
కాని యిట్టి సూచనలు యక్ష గాన ప్రతిష్ఠను నిరూపింప సమర్థములు
గావు.

యక్షులనువారు దేవయోనులే కాక మానవుల వలె భామ
జీవులునై యుండెడి వారని తెలియుచున్నది. శ్రీ వి. ఆర్. ఆర్.
దీక్షితారు తమ “రామాయణమున దక్షిణ హిందూదేశ” మను

వ్యాసమున² రాక్షసులకు ముందు సింహశదేశమున యక్షులు రాజ్యము చేయు చుండి రనియు, బలిచక్రవర్తినేనాని యగు సుమాలి యక్షుల నోడించి రాక్షసరాజ్యము నచట స్థాపించెననియు నొకగాథ గలదని చెప్పుచు యక్షజాతి రాక్షసజాతియొక్క పాయ యనియు రాక్షసరాజ్య మంతరించుటతో యక్షులచట మఱిల రాజ్యస్థాపన గావించినా రనియు, మహావంశ మను గ్రంథము ప్రకారము క్రీ. పూ. 5 వ శతాబ్ది వఱకు నచట యక్షుల రాచఱికము సాగుచుండెననియు (వాసి యున్నారు. యక్షులు అక్షుస్ (Oxus) నదీ ప్రాంతమువారో లేక యచ్చి (Yuchi) అను మంగోలుజాతివారో లేక జక్షార్తస్ (Jaxartes) ప్రాంతమువారో యై యుండు రనియు గొన్ని యభి ప్రాయములు గలవు.³ ఆయా ప్రాంతముల వారందఱును యక్షులే యైనను వారితో మన సంబంధమున కుండగలయవకాశములు గాని, వారి జాతీయ గానకళాభిమానములు గాని యీనాఁడు యూహ కందనివి.

వాత్స్యాయనుని (క్రీ. పూ. 3-4 శ.) కామ సూత్ర గ్రంథ మున (1-4-౪౨) “యక్ష రాత్రి” యనున దొక క్రీడా విశేష ముగఁబరిగఁగింపఁబడినది. దానితో నీ యక్షగానమున కేమైన సంబంధ ముండకుండునా యని కొందఱు పండితు లనుమానపడిరి. అది యొక ద్యూతక్రీడ యని యశోధరుని జయమంగళ వ్యాఖ్యానమునఁ బేర్కొనఁబడినది. ఆ పక్షమున యక్షగానమునకు దానితో సంబంధ ముండుట కవకాశము లేదు. కాని “జక్షరత్నీ” యను దాని ప్రాకృత రూపమును గ్రహించి దీపావళి యను నర్థము చెప్పినాడు

2. A. I. O. C. Baroda Vol. (1933) Page 248.

3. చూ. కీ. శే. సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారి ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర, పుట 195.

హేమ చంద్రుడు (క్రీ. శ. 1088 - 1172. చూ. అతని దేశీనామ మాల III - 43). నేపాల దేశమున దీపావళి పండుగ కొక ప్రత్యేకత గలదనియు నది నిధినిక్షేపముల కధిదేవత యగు లక్ష్మీదేవి యొక్క యారాధనము ప్రధానముగా జరుగు ననియు, నానందర్ష మున నచట జూదాల తిరునాళ్ళు వైభవోపేతముగా జరుగుననియుఁ దెలియుచున్నది.⁴ ఆ పక్షమున నది నిధి రక్షకులును, లక్ష్మీపూజ కులు నగు యక్షులరాత్రి యగుటయే గాక, “అక్షరాత్రి” యు నగుచున్నది. యశోధర హేమచంద్రులిచ్చిన యర్థములు రెండును సమర్థనీయములే యైనను నవి యక్షగానోత్పత్తిని సమర్థింపలేవు. కాని కన్నడదేశమున, ముఖ్యముగా దక్షిణ కనరా మండల మనఁగల ప్రతి యక్షగానమేళమువారును దమ ప్రథమప్రదర్శనమును దీపావళి నాడు తమ యిష్టదైవతముల యాలయములందుఁ బ్రదర్శించు సంప్రదాయము గలదనియు, మందర్తి, మర్ణకట్టె, కటికో, ధర్మస్థల మొదలగునవి యట్టి యక్షగాన మేళములుగల దేవాయతనము లనియు శ్రీ ఎమ్. గోవింద రావు గారు కర్ణాటక యక్షగానమును గూర్చిన తమ యాంగ్ల వ్యాసమున నని యున్నారు.⁵ ఈ సంప్రదాయమును గూర్చి ముఖ్య తిమ్మప్పయ్య యను నాయన (ఆధునికుఁడు), పార్తి సుబ్బన్న యను నొక ప్రసిద్ధ కన్నడ యక్షగాన కవియొక్క కావ్య ములను గూర్చిన విమర్శగ్రంథము నందు దీపావళి యనఁగా యక్ష రాత్రి యనియు, నా దినముననే యక్షరాజైన కుబేరుఁడు బలి చక్రవర్తి నుండి తన సంపదను దిరిగి పొందెననియు, యక్షుల రాత్రి యంతయు నుల్లాసముగా నాటపాటలతోఁగడపి రనియు నొక గాధ

4. Vide., page 167 of 'The Land of the Gurkhas' By L. B. Northey.

5. A. O. R. University of Madras Vol.X. part II, 1952-53.

నుటఁజూచి, యా కన్నడదేశ యక్షగాన ప్రదర్శన సంప్రదాయము తత్సారక చిహ్న మే యని వక్కాణించి యుండెను. దాని ప్రాచీనత నూహించుట కాధారము గానరాదు గాని యా సంప్రదాయము గాదనరానిది. గానకళాభిమానము విషయమున యక్షుల ప్రత్యేకతను నిరూపించు ప్రాచీనాధారములు గన్పట్టవు గాని యా సంప్రదాయ నిర్వచనమున కా గాధ కుదిరియున్నది. నేటికిని గుజరాతు, మార్వారు, నేపాలు మొదలగురాష్ట్రములందు దీపావళి పండుగ నిధి, నిధికధిదేవత యగు లక్ష్మీ సుద్దేశించి జరుపబడుచుండుట యందుల కుపబలకముగా నున్నది. అట్టిచో యక్షరాత్రికిని యక్షగానమునకును సన్నిహిత సంబంధమున్నదనవలెను. కాని యక్షరాత్రి ప్రసక్తి మొదటఁగన్పట్టుట వాత్సల్యమున కామరూత్రము నందు. వాత్సల్యమునఁడు శ్రీ. పూ. కి లేక 4 వ శతాబ్ది నాటి వాడు. అంత ప్రాచీనకాలమునఁ గన్నడదేశమునఁ గాని మఱి యెచ్చటను గాని యక్షగానముండిన జాడగానరాదు. సంస్కృత కావ్య వాఙ్మయమునఁగాని సంగీతశాస్త్రగ్రంథము లందుఁ గాని తత్ప్రసక్తి కానరాదు. సంగీతసుధ యను గ్రంథము⁶ విషయ మిందుల కపవాదము. అందు - తంజావూరి రఘునాథనాయకుని (శ్రీ. శ. 1600 - 1630) రచన యగు శ్రీ రుక్మిణీకృష్ణవివాహ యక్షగానము పేర్కొనఁబడినది; “యక్షాఘ గీత మపి గాన శైలిమ్” అని యక్షగానము నిర్వచింపఁ బడినది; “యక్షాశ్చనాగాలిపి కిన్నరాశ్చ గాంధర్వ ముఖ్యాలిపి గాన లోలాః” అని గంధర్వాదులతో పాటు యక్షులును గానలోలు రని వక్కాణింపఁబడినది; ఆంజనేయ విరచితమని చెప్పబడు నొక ప్రాచీన సంగీతగ్రంథము నందు

6. Published in the Journal of The Music Academy, Madras., Vol I - 1930.

యక్షుల గానశైలి ప్రశంస గలదని యందు సూచింపబడినది. కాని యాంజనేయ విరచిత గ్రంథ మిపు డుపలబ్ధము గాదు. ఈసంగీతసుధ యంత ప్రాచీన గ్రంథము గాదు. అదియునుగాక యిది పై నుదాహరింపబడిన కన్నడదేశ యక్షగాన ప్రదర్శన సంప్రదాయమును గాని యక్షరాత్రి సంబంధమునుగాని సమర్థింప లేదు.

కర్ణాటాంధ్రములు యక్షగానములకు ఫలభూములు. యక్షగానములు గానప్రధానములయ్య నాట్యప్రయోజనోద్దిష్టములు నైనవి. ఆ యా వాఙ్మయములందు యక్షుల గానాభినయ కళానుబంధముగూర్చి తగినంత ప్రసక్తి గలదు.

కర్ణాటవాఙ్మయమునఁ దత్ప్రసక్తి గుఱించి శ్రీ ముట్నూరు సంగమేశంఁగా రిట్లు వ్రాయుచున్నారు.* “కన్నడకవి అభినవ పంపఁడు (12 వ శతాబ్ది) వ్రాసిన మల్లినాథపురాణంలో (2.12. ప 47) ‘యక్షాందోళన’ మనే నాట్యం ప్రస్తావించ బడింది. కన్నడ యక్షగాన నాట్యప్రదర్శనలలో “యక్షిణీ” వేషం ఈ అందోళికా నాట్యాన్ని నేటికీ ప్రదర్శిస్తూన్నందున, గానంలో వలెనే నాట్యంలో కూడ యక్షులది ప్రత్యేక సంప్రదాయమే అని ఊహించవచ్చు.... యక్ష శబ్దానికి తెలుగు కన్నడ భాషలు రెండింటి లోనూ తదభివంగా చెప్పబడిన “జక్క” శబ్దం నేటికీ ఒకానొక జాతి జనులకు నియతాభిధానంగా వినిపిస్తూంది తెలుగు సాహిత్యంలో జక్కల పురంధ్రుల పాటలు ప్రస్తావించబడినట్లుగానే కన్నడసాహిత్యంలో “ఎక్కలగాణ” ల నాట్యగానాలు పలుతావుల ప్రస్తావించ

* చూ. “కన్నడ యక్షగానాలు” అను వారి వ్యాసము భారతి - ఫిబ్రవరి, 1956 (ఈ విషయము గూర్చి శ్రీ హసనిగి రామచంద్రభట్టగారు రచించిన “యక్ష నాటకకళ” అను కన్నడగ్రంథము ఫుట 50-51 కూడఁ జూడఁ దగును)

బడ్డాయి. అగ్గభుడు (12 వ శతాబ్ది) వ్రాసిన చంద్రప్రభాపురాణం (ఆ. 7, ప 96) లో వన విహారంచేస్తూన్న నాయకుడు, మేళతాళాలతో నిమిత్తంలేకుండా దేశీయగీతాన్నొకదానిని ఒక “ఎక్కల గాణ” యింపుగా పాడుతూవుంటే విన్నాడని వర్ణించబడింది. అభినవపంపని మల్లినాథపురాణంలో (ఆ. 6, పద్యం 98) కమలామోదియైన తుమ్మెదరుంకారం కమలాలయయైన లక్ష్మిని కీర్తిస్తూ పాడే “ఎక్కల” గానంతో పోల్చి వర్ణించబడింది. రత్నాకరవర్ణి (16 వ శతాబ్ది) వ్రాసిన భరతేశ్వరైభవంలో (చూ. ఆస్థాన సంధి. పద్యం 58) వెనుకపాటకులతోనూ, మేళతాళాలతోనూ ‘ఎక్కడిగలు’ నాట్య మాడినట్లు వర్ణించబడింది. ఆ యీ వ్రాతలవల్ల యీ ఎక్కలగాణలు తెలుగు జక్కలపాటకుల వలెనే జానపదగాయకులనీ, లక్ష్మీప్రశస్తినివర్ణించడమే వీరికికూడ కులాచారమనీ, సృత్యం కూడ వీరెరుగుదురనీ, అందులో హంగుదారుల ఆటోపం కూడ వీరి కవనరమే అనీ బోధపడుతుంది.”

కన్నడనుడి యను నొక గ్రంథము నందు యక్షుల గీతాభినయకళాభినివేశము గూర్చి యొకగాథ గలదు. ఇంద్రసభలో నాట్య సంగీతవిద్యలందు మంతుకెక్కిన గంధర్వులకడ యక్షులొకప్పుడు భృత్యమాత్రులై యుండిరనియు, నది సహింపక వారు శుక్రాచార్యు నాశ్రయించి యావిద్యలభ్యసించి కృతార్థులైరనియు నాగాధ తెలియఁజేయుచున్నది.† కాని కన్నడనుడి ప్రాచీనగ్రంథము గాదు. ఆ గాథకుఁ బ్రాచీనాధారము గన్పట్టుటలేదు.

ఆంధ్ర వాఙ్మయమున మొట్టమొదట యక్షాదినేపథ్యములతోడి యాట పాటల ప్రసక్తి పాల్కురికి సోమనాథుని (క్రి. శ.

† చూ. శ్రీ ఎమ్. గోవిందరావు గారి వ్యాసము (Ibid)

1280-1340)* పండితారాధ్య చరిత్రలో బర్వత ప్రకరణమునఁ గన్పట్టును. అది శ్రీ శైల యాత్ర శివరాత్రి జాగరణ సందర్భము. ఆ వేళ నచటఁ జేరిన యాత్రికుల వినోదకాలక్షేపములనేకము వర్ణింపఁ బడిన చోట —

“ఆదట గంధర్వ యక్ష విద్యాధి
రాదులై పాడెను నాడెడు వారు (రి?)
విధమునఁ బ్రచ్ఛన్న వేషముల్ దాల్చి
యధికోత్సవము దులుకాడ నట్లాడు”

వారును బ్రశంసింపఁ బడిరి.

తదుపరి క్రీ. శ. 1430 ప్రాంతమున రచింపైన శ్రీనాథుని భీమేశ్వరపురాణమున (అశ్వా. 3, పద్య 65) దక్షారామ ప్రశంస సందర్భమున—

“కీర్తంతు రెద్దానికీర్తి గంధర్వులు
గాంధర్వమున యక్షగాన సరణి”

అని యున్నది. యక్షగాన మను సమస్తపద మొక విశిష్టార్థమునఁ గనఁబడుటకిదే మొదలు.

“కీర్త యంతిన్న మాహాత్మ్యం గంధార్వాస్త్రిదివౌకసః
గాంధర్వ విద్యానిపుణా గాంధర్వేణ గరీయసా”

అని సంస్కృత భీమేశ్వరపురాణము (అధ్యాయ 10-శ్లో. 19). అమూలక మగు యక్షగాన శబ్ద మాంధ్ర భీమేశ్వరపురాణమున నుటం

* ఈ కవి కాలము గూర్చి యనేక మతములు గలవు. కాని ప్రామాణికమైన సుప్రసిద్ధ పరిశోధకులు డాక్టరు శ్రీ నేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారికిని కాలము క్రీ. శ. 1280-1340 అని తమ ‘పాల్కురికి సోమనాథుఁడెప్పటి వాఁడు?’ అను గ్రంథమున (పావిశ్యవారి ప్రచురణ, 1955) నిర్ణయించి యున్నారు.

కింపఁబడినదనఁగా శ్రీనాథునికాలమున యక్షగానమున కొక ప్రత్యేకతయుఁ బ్రచారము నేర్పడి యుండును. అసలు గానకళాప్రావీణ్యమునకు గంధర్వులది పెట్టినది పేరుగదా. వారి పేరనే గాంధర్వవేదము వెలసినది. అట్టి గంధర్వులు “యక్షగాన సరణి” బాడిరనఁగా నది శ్రీనాథుని కాలము నాఁడొక ప్రత్యేక గాన శైలిగాఁ బరిగణింపఁబడుచుండెడి దని తోచును. క్రీడాభిరామమున (క్రీ. శ. 15 వ శతాబ్ది) నొక వ్యాజమున మాణిభద్రకులోద్వహలైన యక్షకన్యల నృత్యప్రశంస గలదు (పద్య 137-138). పదునాఱవ శతాబ్ది ప్రబంధములలో - మనుచరిత్రమునఁ (II-19) బ్రవరుడుహిమవత్సర్యత ప్రాంతమున “గంధర్వ యక్షగాన ఘూర్ణితమగు నొక్కకోనఁ గనియె” నని యున్నది. పారిజాతాపహరణమున “యక్షగ్రామ వాస్తవ్యులు” “నిర్జరీ జనతా నృత్య సహాయలాలసు” లనియు, యక్షులు “మేళముగూడి పాడుచుండుదురు దిక్పాల సభల” ననియు నున్నది. (II-92-93). రామాభ్యుదయమున (III-42) “...గరుడ గంధర్వ కిన్నర కింపురుష యక్షగానంబు లనూనంబులై బెరయ...” అని యున్నది. చిత్రభారతమునఁ జతుర్థనుని యలకాపురీ సందర్శన సందర్భమునఁ (IV-80) గిన్నరులు పాట పాడుచుండఁగా “తాళసంఘ ప్రభేదంబుల గతులచే యక్షకామినులు నాట్యంబు లాడ” దొడఁగి రనియు, నందే కృష్ణుఁ డర్జునునిపై దాడివెడలిన సందర్భమున (VII-21) “మంగళమస్తు రఘూనాథ యని యక్ష వనితలు కర్ణపర్వముగఁబాడ” దొడఁగి రనియుఁగలదు. కర్ణాటాంధ్ర వాఙ్మయము లందు యక్షుల గానాభినయ కళానుబంధముల కిట్లెన్ని యో ప్రమాణముల గలవు. కాని యవి క్రీ. శ. 12 వ శతాబ్ది కంటెఁ బ్రాచీనములు గావు. అంతకంటెఁ బ్రాచీనములు ప్రబలములైన ప్రమాణములు గానరావు. కావునఁ గర్ణాటాంధ్రము లందు

యక్షగానమును పేర నొక ప్రత్యేక గాన శైలికిఁ బ్రచార మేర్పడిన తరువాతనే తన్నిమిత్తముగాఁ దత్తత్సాహిత్యములందు భంగ్యంతరము గను, నౌపచారికముగను యక్షుల గీతాభినయ కళానుబంధములకా ప్రసక్తి గల్గినదని తలంపవలసి యున్నది. అదియుఁగాక దేవ యోనులైన యక్షుల వలన నాంధ్ర కర్ణాటము లందు యక్షగాన మేర్పడిన దనుట కంటె నెవరో భామజీవులైన యక్షుల వలన నేర్పడి యుండు ననుట సమంజసముగాఁ దోచును. యక్షజాతి ప్రతిష్ఠ హిందూ బౌద్ధ జైన మతగ్రంథములు మూడింటను నిటు సింహ శము నుండి యటు నేపాలము వఱకును వ్యాపించినట్లు తెలియు చున్నది. కర్ణాటాంధ్ర దేశములకు నేపాలముకంటె సింహళము నన్ని హితమైనది. ప్రాచీన కాలమున సింహళమున యక్షుల రాచటికము గొన్ని నాళ్ళు కొనసాగిన విషయము పూర్వోక్తము. అచట నేటికిని యక్షారాధన ప్రధానముగా “వడ్డా” యను జాతి వారి యుత్సవ నృత్యములు జరుగుచుండు నని తెలియుచున్నది.⁷ ఆ యుత్సవములు మత బీజకము లట. ఆ యక్షులెవరో నృత్యప్రియుల వలె నున్నారు. ఆటతోడిదే పాట. మత ప్రచారమునకు గీతాభినయ కళాత్మక ప్రక్రియలు గొప్ప సాధనములు. పూర్వ మెప్పుడో సింహళమునుండి యా యక్షులూ యక్షారాధకులూ మతప్రచారము నిమిత్తమో మతెందులకో కర్ణాటాంధ్రదేశములు బ్రవేశించిరేమో! యనున దొక విచికిత్స. కర్ణాట దేశము నందలి యెక్కలగాణలు లేక యెక్కడిగలు, నాంధ్రదేశమందలి జక్కలవారును వీరి సంతితి వారే

7. Vide., Dr. Manmohan Ghosh's paper on the Sinhalese dances and the Indian Natya Published in the Indo Asian Culture, Vol. I-No. 2; Oct, 1952.

(పాల్కురికి సోమనాథుని అనుభవసారమున ‘వడ్డాచారములు’ గర్హింపఁ బడినవి. (97వ పద్యము) మఱి యవి యేమిటో యెఱుంగరాదు).

యగుదురేమో ! ఎక్క జక్క శబ్దములు యక్ష శబ్ద భవము లగుటను భాషాశాస్త్రము సమర్థింపఁ గలదు.⁸ తొల్లి కర్ణాటాంధ్రములందు యక్షగానము వీరినల్లనే ప్రవర్తిల్లినదేమో !

పూర్వకాలమున వివిధ దేశములందు నెలసిన నాట్య సంగీత ప్రక్రియ లనేకము మత ప్రచారము కొఱ కేర్పజియుండుట లేదా మత బీజకములై యుండుట ప్రసిద్ధ విషయము. కాత్యాయనుని శ్రౌత సూత్రములలోఁ (21-3-11) బిత్వమేధకర్మకాండమున నొక విధమగు గీతాభినయ ప్రక్రియ యాచరణీయ మని సూచింపఁ బడినది. సింహళ దేశీయుల యుత్సవ నృత్యములలోఁ బిత్వదేవతా పూజాసంప్రదాయము పాటింపఁబడుచున్నది.⁹ గ్రీసు దేశపు నాటకోత్పత్తికి మతసంబంధ ప్రతిపత్తియే మాలికతత్త్వము. ఆనాటి గ్రీసు “ట్రాజెడీ” (విషాదాంత రూపకము) మొదట నొక మృతయోధుని సమాధికడ జరుపఁబడు నపరకర్మ కలాపముగా నవతరించినది.¹⁰ అశోక చక్రవర్తి విగ్రహ ప్రదర్శనాదికము ద్వారమున బౌద్ధ మత ప్రచారము చేయించిన ట్లాతని నాగిర్నారువ శిలాశాసనము వలనఁ దెలియుచున్నది.¹¹ వంగ దేశపు “యాత్రలు” మత విషయికములైన యుత్సవములలో నూరేగింపుల సందర్భములలోఁ ప్రయోగింపఁ

8. ఈ విషయమును సుప్రసిద్ధ భాషాశాస్త్రవేత్తలును, భాషా చరిత్ర చతురానన బిరుదాంచితులును, ఆంధ్రభాషావికాస గ్రంథకర్తలు నగు ఆచార్య శ్రీ గంటి జోగిసోమయాజీగారు రామొందించినారు.

9. Vide., Dr. Manmohan Ghosh's Paper, Ibid.

10. The Dramas and Dramatic Dances of Non-European Races By William Ridgeway.

11. ఈ విషయమునెత్తి చూపినవారు డాక్టరు శ్రీ నేలూరి వెంకటరమణయ్యగారు. చూ. వారి వ్యాసము - ఆంధ్రపత్రిక ఖర సువత్సరాదిసంచిక.

బడునఁట¹² మార్వారు ప్రాంతమున వైశ్యజాతికిఁ జెందిన గంధర్వులను నొక తెగవా రదియొక వృత్తిగాఁ బ్రదర్శించు అంజనసుందరి, మేనాసుందరి యను నృత్య రూపకములం దా యితివృత్తములు ప్రసిద్ధ జైన గాథ లనియు, నా ప్రదర్శనములను జైను లెక్కువగా నాదరింతు రనియు, నా గంధర్వుల కది యొక వృత్తి యైనను నది మతబీజక మైనదనియుఁ దెలియుచున్నది.¹³ ఇట గంధర్వ శబ్దోపయోగము గమనింపఁదగినది. ఈ గంధర్వులకును దేవయోనులైన గంధర్వులకును సంబంధములేదు. గానకళాప్రావీణ్య విషయమునఁ బురాణ ప్రసిద్ధులైన దేవయోని గంధర్వుల పేరే వైశ్యజాతి ప్రదర్శకులు తమ గానకళా వైదగ్ధ్యమునకు సూచకముగాఁ జెట్టుకొని యుందురు. లేక జనవ్యవహారమున వీరికా ప్రసిద్ధి గల్గి యుండును. ఇంతకన్నను జిత్రమైనది నేపాళ దేశపు గంధర్వగానము. ఇది వంగ దేశపు యాత్రవలె నేపాళదేశము యొక్క దేశీసరణికిఁ జెందిన నర్తన (నాటక) మని పేర్కొనఁ బడినది.¹⁴ ఇది మతబీజక మైనదో కాదో తెలియదు. కాని దీనికిని మన యక్షగానమునకును బేళ్ళలో నేదో యొక వింతసామ్యము గోచరించును. ఇక యక్షగానమున కేమైన మత సంబంధమున్న దేమో చూడవలసియున్నది. సింహళ దేశపు యక్షులచేఁగాని యక్షారాధకులచేఁగాని ప్రవర్తితమై యుండు నెడల నది యంతయో యింతయో మత సంబంధియని చెప్పనొప్పును. లేదా మీఁదఁ జెప్పఁబడిన కల్లాట దేశపు బ్రదర్శన సంప్రదా

12. Vide. The Indian Theatre-by Dr. R. K. Yajnik, Part I Chap. 3-A., Eastern India- Yatras.

13. Vide., Sangeet Nataka Akademi Bulletin No. 2-Oct, 1954 - For a note on the Dances of the Gandharvas.

14. Vide, U. R. S. Dabral's Introduction to Bhamaha's Prakrit-prakash, Benares Edition, 1920.

యమును గమనించినను నది మతబీజకమై యుండునని తోచును. కాక, పాల్కురికి సోమనాథుడు చెప్పినట్లు శివరాత్రుత్సవ సందర్భమున శ్రీ శైలాది క్షేత్రము లందుఁ బ్రవర్తిత మగుచుండిన యక్ష వేషధారుల యాట పాటలతో . యక్షగానమునకు సంబంధ ముండి యుండు నెడల నదియు మతసంబంధ స్ఫోరక మగుచున్నది. జక్కుల జాతి సంబంధము గూడ యక్షగానముయొక్క మతబీజకత్వమును స్థాపింపఁ గలదు. అది యెట్లు స్థాపింపఁ బడఁగలదో, యసలు యక్షగానమునకును జక్కులకుఁ గల సంబంధ మేమిటో విచారింపవలసి యున్నది.

జ క్కు ల జా తి స ం బంధ ము

యక్షగానముతో సంబంధము గలిగిన వారుగా నూహింపఁ దగిన యెక్కడిగలు లేక యెక్కలగాణలు నేడు కన్నడ దేశమున నెక్కడను గానరాదు. కాని జక్కుల వా రాంధ్ర దేశమున గుంటూరు, గోదావరి మొదలగు మండలములలో, దెనాలి, పెద్దాపురము మొదలగు ప్రాంతములలో గాన వచ్చుచున్నారు. నేడు వీరు కళావంతుల తెగకుఁ జెందినవారై యున్నారు. వీరి గుఱించి ఇ. థర్స్తన్ (E. Thurston) వ్రాసిన 'Castes and Tribes of South India' అను గ్రంథము ద్వితీయభాగము 438 వ పుటలో నిట్లున్నది:

"Jakkula-Described as an inferior caste of prostitutes, mostly of the Baliya caste; and as wizards and a dancing and theatrical caste. At Tenali in the Kistna district, it was customary for each family to give up one girl for prostitution". etc. etc.,

దీనినిబట్టి జక్కులవారికి నాట్యకళతో సంబంధ ముండినట్లు విశదమగుచున్నది. కళావంతులనిపించుకొను వారియెడ నట్టి సంబంధము సహజము; చారికొలము బిరుదుసార్థకము. మార్వారు గంధర్వుల సామ్యమున నీ జక్కులవారు తొల్లి మతప్రచార నిమిత్తముననో లేక యది యొక ప్రధానవృత్తిగా నవలంబించియో యక్షగాన ప్రవర్తకులై న వారెల్లఁ గాలక్రమమునఁ గలిసి యేర్పడిన జాతియనియు, చారివృత్తికి సంబంధించిన యక్ష (జక్క) శబ్దము తరువాతవారికి జాతివాచకముగాఁ బరిణమించియుండుననియు నూహింపవచ్చును. వివిధజాతుల చరిత్రలు తఱచి చూచిన నిట్టి పరిణామ మసహజముగాదు. అందులకు మార్వారు గంధర్వుల విషయమునే దృష్టాంతముగా గ్రహింపనగును. మన 'ఎఱుకల' జాతియు నట్లేర్పడినదే గదా.

ఆంధ్రదేశమున జక్కులవారిప్రశస్తి చిరకాలానుగతముగా వినవచ్చుచున్నది. ఈ నాఁడు రాయలసీమలోనున్న జక్కుసానికుంట్ల (కర్నూలుజిల్లా, పత్తికొండతాలూకా), జక్కులచెఱువు (గుత్తి తాలూకా), జక్కులచెఱువు (పెనుగొండ తా..), జక్కుసముద్రము (హిందూపురం తా..), జక్కులాడికి (బళ్ళారిజిల్లా) మొదలగు గ్రామముల నామములు ప్రాచీనకాలమున నా యా ప్రాంతములందలి జక్కులజాతి ప్రాచుర్యమును సూచించును. అందుఁ గొన్నిగ్రామము లొకప్పుడు వారి కినాములుగా నీయఁబడినట్లు స్థానికమైన ప్రతీతి గలదు. క్రీ. శ. తే. 9-7-1481 న జక్కుల కన్నాయి యను నామె తిరుమల దేవస్థానమున వేయించిన శాసన మొకటి కలదు.¹⁵ అది క్రీ. శ. 15 వ శతాబ్ది నాఁటి జక్కులవారి ప్రాభవమును సూచించును.

ఇక నానాఁడు గానాభినయ కళాప్రదర్శనలందు వారికిఁగల పేరుప్రతిష్ఠ లెట్టివో యరయవలసియున్నది. పదునైదవ శతాబ్ద్యారంభమున వెలసిన క్రీడాభిరామమున (135 వ పద్యము) “జక్కుల పురంద్రు” గానకళాకౌశలము విశేషముగఁ బ్రశంసింపఁబడినది. అందే యా వెంటనే (పద్య. 136-138) భంగ్యంతరమున ‘అక్కలు’ లేక “యక్షకన్యల” అనఁగా జక్కుల పడుచుల నృత్య ప్రదర్శనము గూడఁ బ్రసక్తమైనది. జక్కుల రేకులను పదములు¹⁶ జక్కిణి యను నృత్యవిశేషము వీరిపేరనే ప్రసిద్ధములై యుండును. క్రీ. శ. 1500 ప్రాంతమునఁ బ్రోలుగంటి చెన్నశౌరి యనునాతఁడు సౌభరిచరిత మను “జక్కులకథ” చెప్పినట్లు తెలియుచున్నది. అది జక్కులవారు

15. తిరుపతి దేవస్థాన శాసనములు. ద్వితీయ సంపుటము - సం. 77.

16. చూ. తాళ్ళపాక చినతిరుగులయ్య (క్రీ. శ. 1480 - 1540) సంకీర్తన లక్షణము - 50 వ పద్యము.

17. హరిభట్టు నారసింహ పురాణము, ఆవతారిక - పద్య. 33.

చేయు గానరూప కథాఖ్యాన ఫక్కిక మూడలగా రచింపబడి యుండును. పురాణాదులలోఁ గానరాని యక్షుల గానకళాప్రశంస మనభీమఖండమునను బదునాటవశతాబ్ది ప్రబంధములందును గన్పట్టుచున్నదనఁగా (ఈవిషయము పూర్వోక్తము) నది యీజక్కులవారి పాటలు వ్యాప్తికి వచ్చినతరువాత వానికే భంగ్యంతర సూచనయని గ్రహింపవచ్చును. చిత్రభారతమున “ యక్షకామినుల నాట్యము”, “ యక్షవనితలపాట ” ముఁ బ్రత్యేకముగ బేర్కొనఁబడిన వనగా నవియు నీ జక్కులపురంధ్రుల యాటపాటలకే భంగ్యంతరసూచనలగు నేమో! 17 వ శతాబ్దినాటి పురుషోత్తమదీక్షితుని తంజాపురాన్న దాన మహానాటకమున¹⁸ జక్కుల రంగసాని యను నామె సత్రములోఁ బదకేళిక పట్టినట్లుగలదు. ఈవిషయములెల్ల జక్కులజాతికి గీతాభినయ కళలతోఁగల సంబంధము నూహించుటకుఁ దోడ్పడుచున్నవి.

జ క్కి ణి

ఇకజక్కిణి శబ్దవిచారము. జక్కులవారిగుఱించి మీఁదఁ బేర్కొనఁబడిన విషయములో స్త్రీ ప్రసక్తి ప్రాముఖ్యము గమనింపఁ దగినది. జాతిస్త్రీవివక్షయందు యక్షశబ్దము యక్షిణియగును. యక్షిణీ శబ్దవికృతియే జక్కిణి. అనఁగా నిట జక్కులపురంధ్రియని యాపచారిక ముగా గ్రహింపనగును. జక్కిణుల నాట్యపద్ధతికి నాపేరేకల్లుట విశేషము. “ ఝక్కిణీ ” లాస్యము మతంగమహామున్యపజ్జమై ప్రాదుర్భవించినదని యతని బృహద్దేశివలనఁ దెలియును.¹⁹

18. తం. స. మ. — కే. సం. 5-9.

19. బి టి. సి. నెం. 11536 (ఈవిషయమును తమసంస్కృత వాఙ్మయ చరిత్రలో నుటంకించిన శ్రీ ఎమ్. కృష్ణమాచార్యులవారి యభిప్రాయము ననుసరించి మతంగుని కాలము క్రీ. శ. 4 వ శతాబ్దిగా దోచును.)

ఒకప్పుడాంధ్ర దేశమున నిదిమిక్కిలి ప్రచారముననుండి నట్లూ హింప వీలగుచున్నది. పదునాఱు పదునేడవ శతాబ్దాల తెలుగు ప్రబంధములందు బలుతావుల నొకగొప్పనాట్య ప్రభేదముగా జిక్కిణి ప్రశంస గన్నట్లుచున్నది.²⁰ రామాభ్యుదయమున “జిక్కిణి - వేషముల” (‘వేషముల’ అని పాఠాంతరము) ప్రసక్తిగలదు. తంజాపురాంధ్రనాయక రాజాస్థానమున జిక్కిణినాట్యగోష్ఠి తఱచు జరుగుచుండినట్లు విజయరాఘవనాయకుని (క్రీ. శ. 1631 - 73) రఘునాథనాయకాభ్యుదయ ప్రహ్లాదచరిత్ర యక్షగానములవలనను, దదాస్థానకవియగు చెంగల్వ కాళకవి రాజగోపాలవీలాన ప్రబంధమువలనను నెఱుంగనగును. జక్కుల రంగసాని పదకేళిక ప్రసక్తిగల తంజాపురాన్నదాన నాటకముగూడ నతని యాస్థానమున వెలసినదే. ఆనాడు విజయరాఘవనాస్థానము యక్షగానమునకు బట్టుకొమ్మ. జిక్కిణికి నాట్యప్రభేద మాత్రముగ నేకాక నాట్యోపయోగి గీతప్రబంధ విశేషముగను బ్రసిద్ధి యుండినట్లు తెలియనగును. వెన్నెలకంటి సూరన (క్రీ. శ. 1500 - 1550) విష్ణుపురాణమున (7 - 277) గీతము దరువులతోపాటు జిక్కిణి యొకవర్ణవిశేషముగాఁ బేర్కొనఁబడినది. రెండు యక్షగానప్రాయరచనలు - తంజావూరు మహారాష్ట్రప్రభువగు శహాజీ (క్రీ. శ. 1684 - 1712) త్యాగవినోద చిత్రప్రబంధము, మధుర విజయరంగ చొక్కనాథనాయకుని (క్రీ. శ. 1706 - 32) యాస్థానాశ్రితుడైన తిరుమలకవి చిత్రకూట మాహాత్మ్యమునను వానియందు జిక్కిణిదరువు లుదాహరింపఁబడినవి. కూచిపూడి భాగవతుల సాంప్రదాయిక నాట్యవలంబనములలో జిక్కిణిదరువొకటి

20. చూ. సూ. రా. సిఘంటపు. ఇందుఁ బేర్కొనబడలేదు కాని చంద్రభాను చరిత్రము, ఉత్తరరామాయణము, వాంచాలీపరిణయము మొదలగు ప్రబంధములందు జిక్కిణి ప్రశంసగలదు.

యని తెలియుచున్నది.²¹ వారి యక్షగాన ప్రదర్శనవిషయము ప్రసిద్ధము. ఇక నొక విశేషము - భామవేషకథ యను నొక యక్షగాన ప్రాయమైన కృతి గ్రంథకర్తచే దద్రచనా ప్రక్రియారముగ జక్కిణి యని ద్వివారము పేర్కొనబడినది.²² గ్రంథప్రారంభమున బ్రథమ పత్రమున దనకృతివిషయము నిట్లు ప్రస్తావించినాడు గ్రంథకర్త:-
“జోకగ గీతవాద్యముల సొంపుగ నింపుగ వంచ జక్కిని ప్రాకటమైన నాట్యరసభావముల నిన్వినిపింతు వేడుకన్”,

“సరసులు గాణలు సత్కవుల్ బుధులు
భరతజ్ఞులును మెచ్చ ప్రాణిమి నిచ్చ
సరసి లక్షణ లక్ష్మీయంబుల రూఢి
కరుదంద గీత వాద్యాదుల జోక
సరవి తోడుత వంచ జక్కిణి నాట్య
మిరవంద వినుపింతు నెంతయ వేడ్క”

ప్రసిద్ధమైన పారిజాతకథ యిందలి యితివృత్తము. అనేక యక్షగానము లందు గన్పట్టు యెఱుకఘట్ట మిందునుగలదు. రచన యక్షగాన నామాన్యముగా దరువులు, ద్విపదలు, వచనము, పద్యములు గలిగి యున్నది. గ్రంథము యక్షగానమనుటలో సంఘేహింపఁ బనిలేదు. జక్కిణి యని వ్యవహరింపఁబడుట తగియున్నదనిపించును. పై విషయములను బట్టి చూచినచో నాట్యప్రభేదముగను, నాట్యోపయోగియైన గీతప్రబంధ విశేషముగను బేరొందిన జక్కిణికిని, గీతాభినయోభయ ప్రయోజనాత్మకమైన యక్షగానమునకును నేదో చుట్టటికముం

21. ఆచార్య శ్రీ విస్వా ఆస్పాదాపుగారి ‘కూచిపూడి నాట్యసంప్రదాయం’ అను వ్యాసము. సంస్కృతి - ఏప్రిల్, 55.

22. పా. లి. పు. భాం, డి. నం. 1919.

డక పోదని యనిపించును. ఈ జక్కిణియు యక్షగానమును మన జక్కుల పురంధ్రుల యాటపాటలేయై యుండిన నుండవచ్చును.

వివిధజాతుల యుత్పత్తుల గుఱించి యైతిహ్యము లనేకము చిత్రచిత్రములుగా విశ్రుతము లగుచు నును. అట్లే యీ జక్కుల వారసలు యక్షస్వరూపులే యైనట్లొక గాథగలదు. క్రీడాభిరామమున “కామవల్లి మహాలక్ష్మీ కైటభారి, వలపు నాడుచువచ్చె జక్కుల పురంధ్ర” యనియున్నది. దానికిఁ గామెవల్లివారి వీధిభాగవతము లోని లక్ష్మీనారాయణుల ప్రణయఘట్టమును బాడుచు వచ్చినది జక్కులపురంధ్ర యని కొందఱు అపవ్యాఖ్యానము గావించిరి. ఆ కామ వల్లియే కామేశ్వరిపాట యను స్త్రీల పాట²³ లోని కామేశ్వరియని యీ కామేశ్వరి కథను కీ. శే. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు క్రీడాభిరామసీతకలో²⁴ వివరించియున్నారు.²⁵ ఈ కథలో మహాలక్ష్మీ శాపవశమునఁ బార్వతికి సద్యోగర్భమున సప్తకన్యకలుగా నుద్భవించినదని యున్నది. అందొకతె పేరు “జక్కులమ్మ” యట. కామవల్లి కిడగొట్టుది. ఒకనాడు —

“ఆ పార్వతీశ్వరుం డతి సంభ్రమమున

నిరవొప్ప యక్షుల నిద్దఱుబిలిచి

మురువొప్ప జక్కులముద్రలు చేసి

ఉరుములు మద్దెల లుపకరణములు

23. ఏలూరు మంజునాథి య కా ప్రచురణ:— “స్త్రీల పాటలు”

24. మదరాసు శృంగార గ్రంథమాల ప్రచురణ:— పుట 97—102.

25. పా. లి. పు. భాం. డి. నం. 338—ఆదిలక్ష్మీవిలాసమున పద్యప్రబంధము. డి. 1045—కామేశ్వరీ చరిత్రమను ద్వీపద క్రీ. శ. 1600 ప్రాంతమున రేటూరి భాషనామాత్య కృతము— ఈ రెండింటి యందును కామవల్లి కథయే యతివృత్తము.

కరమొప్పు దగినవి గావించి యిచ్చి
ముత్యాల రంగముల్ మున్నూరు చేసి
అత్యంత ముదముతో నడిగిన వేళ
చిందముల్ బోనముల్ శృంగారములును
అందముల్ పరికెలు నానందములును
ఆ రీతి సంతసమందగా జేసి
సారెకు ముద్రల జక్కుల బిలిచి
రమణ మీ వంశ పారంపర్య మెల్ల
కమలాక్షి గొలుపుండు కామవల్లెమను
కామవల్లిని గొల్చు ఘనులెల్ల మున్నె
ప్రేమతో మిము జాల ప్రియము చేసెదరు ”

అని యొక కట్టజేసిరాడట. ఆ సప్తకన్యకలనే “అక్కలు” లేక
“అక్కదేవత” లందురు. యక్షులు శివాజ్ఞచే వంశపారంపర్యము
గామవల్లిని గొలువవలసినవారైరట. వారే జక్కులట! శివుడు
వారికి వాద్యప్రదానముగావించె ననుట గమనింపఁ దగియున్నది.
(క్రీడాభిరామమున జక్కుల పురంధ్రపాటసందర్భమున నీ వాద్యములు
గొన్నిటికిఁ బ్రసక్తిగల్గినది)కామేశ్వరి యిలువేలుపై నవారెల్లముందు
వీరికే ప్రియముచేయుదురట. అది గాఢయైనను నందు వారివిశ్వాసము
ప్రతీయచూసమగుచున్నది. శివాదేశ విషయము విశ్వసనీయము గాక
పోయిననువారి కులాచారమునకు గ్రంథస్థనిదర్శనము గలదు. క్రీడాభి
రామమునఁ గామవల్లివలపు వాడుచు వచ్చిన జక్కులపురంధ్ర ప్రశంస
వెంట “అక్కల” కొలుపు వర్ణింపఁబడినది. ఒక గృహస్థు సంతానార్థియై

వారి నారాధించినట్లును, ⁶ నా సందర్భమున అక్కలేడుగురును లేచి యాడిరనియు, నా యక్కలే “యక్షకన్య” లనియుఁ (అనఁగా నిట జక్కులపడుచు లనియు) జెప్పఁబడినది. (యక్షశబ్దమునకు—“జక్కు”, “ఎక్కు” అను రూపాంతరములేగాక “అక్క” యను రూపవికృతియు సంగీకార్యమే యనియు, నది భాషాశాస్త్రసమ్మతమే యనియు ఆచార్య శ్రీ గంటి జోగిసోమమాజిగా రనుచున్నారు.)

రాయలసీమలో రాయచోటి తాలూకాలో చిన్నమండెం గ్రామసమీపమున అక్క దేవతలకొండ యని యున్నదనియు, నక్కడ వారిగుర్తులుగా నొకయేడు తాళ్ళున్నవనియు, నేటేట జనులు ముఖ్యముగా సంతానకాంక్షులైనవా రా దేవతలను గొలువఁబోవుదురనియుఁ గొండపై సంతర్పణము జేయుదురనియుఁ దెలియుచున్నది.²⁷ దీనినిబట్టి రాయలసీమలో నీకామేశ్వర్యారాధన వ్రతసంప్రదాయమెంత ప్రాచుర్యము నందినదో తెలియఁగలదు. అక్కలపాట యను నొక స్త్రీల

26. పూర్వ మాంధ్రదేశమున సంతాన కాంక్షులైన గృహస్థులు కొందఱు సుద్దులగొల్లలను గూడ నాశ్రయించుచుండినట్లు హంసవింశతి (ఆశ్వా. 2. పద్య 85-89) వలన నెఱుఁగనగును. అనఁగా జక్కులపాటలు, గొల్లసుద్దులు మొదలగు నవి జానపద వివాదోద్దిష్టములు మాత్రమే కాక మతబీజకము లనియుఁదెలియనగును. ప్రోలుగంటి చెన్నశౌరి చెప్పినాడన్న “జక్కులకథ” సౌభరిచరితము గూడ సంతాన ఫలప్రదవిశ్వాస ప్రతిపాదకమగుట విశేషము. సౌభరిచరితము విష్ణుపురాణము భాగవతములందుఁ గలదు. అందొక మీనరాజు సంతానసౌభాగ్యమును జూచిన సౌభరిమహర్షికి సంతానవ్యామోహము గల్గటయు నందులకుగా నతఁడు మాంధాతృ రాజపుత్రికలను వివాహమాడి వారి యందీక సంతానము గాంచుటయుఁ జెప్పఁబడినది. ప్రాయశః జక్కులవారు నాడీకథను సంతానవ్రతులైనవారియిండ్లఁ జెప్పుచుండెడివారేమో !

27. చూ. కడపజిల్లా గెజిటీరు, పుట 225.

పాట²⁸ వలనఁ గృష్ణాగోదావరీ మండలములలో
మునకుఁ గల “ పరపతి ” తేటతెల్లము కాఁగలదు. అందు
ఏలూరు, రాజమహేంద్రవరము, కొవ్వూరు పురము లాదిలక్ష్మి కా
శ్వరి వెలసిన పుణ్యస్థలములుగాఁ బేర్కొనఁబడినవి. అందు జక్కులమ్మ
ప్రశంసయుఁ దఱచు గన్నట్లును. “ నేటికిఁ గూడ సర్వాంధ్రదేశము
నను బ్రాహ్మణాది వర్ణములవారికీ కామేశ్వరి (అక్కలు) యిలువేల్పు
గాఁగల యిండ్లలో వివాహాది శుభ కార్యములు జరిగినతోడనే యక్కల
కొల్పును జరుగును. ఆనాఁ డేడుగురు ముత్తైదువల కర్చనము జరు
గును... ఉద్రేకజనక మైన గాన ఫణితిని కామేశ్వరిపాట వీర వాద్యము
లతో నా నాఁడు పాడుదురు” అని కీ. శే. వేటూరివారు సెలవిచ్చి
నారు.²⁹ అక్కల కొలుపుతో పాటి దేగదా జక్కులపాట. అందులకుఁ
గ్రీడాభిరామమే ప్రమాణము. గ్రీడాభిరామ కవిది “ వినుకొండ”
(గుంటూరుమండలము). అతఁడుటంకించిన జక్కులపాట-అక్కలయాట
సన్నివేశమునకుఁ గథారంగ మోరుగల్లు (తెలంగాణము - గ్రీడాభి
రామమునకు మూలమైన ప్రేమాభిరామమునకుఁ గర్త రావిపాటి
తిప్పరాంతకుండా ప్రాంతమువాఁడే. అతనికాలము క్రీ. శ. 1290-1330
ప్రాంతము). పై విషయములనుబట్టి యక్కలకొలుపు వ్రతసంప్రదాయ
మెట్లు చాలకాలమునుండి యాంధ్రప్రదేశమున వివిధప్రాంత పరివ్యాప్త
మైనట్లు తెలియుచున్నదో యట్లే దానితో పాటే జక్కులపాటలకు
నంతవ్యాప్తియు నుండఁబోలు నని యూహింపవచ్చును. కీర్తిశేషులు
ప. పి. కాంబేలు, సి. పి. బ్రానుదొరగారలు తమ యాంధ్రాంధ్ర
నిఘంటువులందు జక్కులవారిని గామేశ్వరీ దేవతారాధకులుగనే

28. మంజువాణీయ. శా. ప్రమరణ. ఏలూరు. తృతీయముద్రణ, 1921 ‘ స్త్రీల
పాటలు’- ద్వితీయభాగము-పుట 40-43

29. గ్రీడాభి రామపీఠిక-పుట 96

పేర్కొని యుండిరి. అనగా వారికాలమునను (క్రీ. శ. 19 వ శతాబ్ది పూర్వార్థము) గూడ జక్కులు కామేశ్వరినిఁ గొల్పుచునే యుండిరనుట నిశ్చయము. దేశమందుఁ బలుతావుల నావ్రతసంప్రదాయము వ్యాప్తి గాంచుట జూడ జక్కులు “దేశద్రమ్మరి” జాతివారుగాఁ గూడఁ గన్పట్టుచున్నారు. “దేశద్రమ్మరి” జాతులలోఁ దటచువృత్తులు మాటుచుండుట సహజము. అందుచేతనే కానోపు నీనాఁడు వారికిని యక్షగానమునకును సంబంధము గానవచ్చుటలేదు. చారికీదమజాతీయ గానకళాభిమానము కంటె ముఖ్యమైనదికొలముదేవతయైన కామేశ్వరి కొలుపు. అదిమాత్రము వారువీడిచినట్లు గానరాదు. కాలక్రమమున వారు కామేశ్వరినే నమ్ముకొని “దేశద్రమ్మరు”లై యూరూర సంతానకాంక్షుల యిండ్లఁబేరంటములు నేయుచు స్వీయజాతీయ గాన కళాభిమానములను వీడియుందురుగాక, కాని యాంధ్రమున యక్షగానప్రాదుర్భావమునకు వీరియాటపాటలతోడి సంబంధమే యాంతరంగిక కారణమై యుండును.

యక్షగానమున కీ జక్కులవారి సంబంధము కారణముగా వారి కామేశ్వరికథ శివ కేశవోభయ మాహాత్మ్య ప్రతిపాదకమును నొక విశిష్ట వ్రత సంప్రదాయమునకుఁ జెందినదియు నగుట చేతను, పాల్కురికి సోమన మాటలనుబట్టి యక్షగానము మొదట శ్రీశైలాది క్షేత్రములలో శివరాత్ర్యుత్సవాది సందర్భములలోఁ బ్రదర్శితమగు చుండెడి దని యూహింప నయితి యగుచుండుటచేతను నది హైందవ మతదీక్షకమనఁ జెల్లును. కన్నడదేశపు యక్షగాన ప్రదర్శన సంప్రదాయమున దత్సంబంధి కాఁ దగు యక్షరాత్రి గాధ వైఖరి జూచి నను సందు హైందవపురాణ విశ్వాసప్రతిపత్తి ప్రతీయమాన మగు చున్నది. .

పూర్వ వాద సమన్వయము

ఆంధ్రమున యక్షగానోత్పత్తి గురించి విపశ్చిద్వరేశ్వరులు కొందరిదివఱకుఁ గొంత విచారణ నల్పయుండిరి భిన్నమతములుత్పన్నములైనవి కాని యందెవ్వరును జక్కులవారి సంబంధమును బూర్తిగా విసర్జించినవారుకారు. ఆ మత ప్రతిపాదనలలో ముఖ్యము నైనవి మూడు. తత్త్వద్వాద ప్రతిపాదకులలో ముఖ్యులు మువ్వరు. కీ. శే. పంచాగ్నుల ఆదినారాయణశాస్త్రిగారు, కీ. శే. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు, డాక్టరు శ్రీ నేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారు.

1. జక్కుల సంబంధము వాదము

యక్షగానోత్పత్తినిగూర్చిన విచారణలో ఆదినారాయణశాస్త్రిగారి వాదము ప్రాథమికము. ప్రాతః స్మరణీయము. యక్షగానమునకును జక్కులకును గల యనుబంధమును నిరూపించుటకుఁ బ్రయత్నించినవారిలో వారే మొదటివారు. ³⁰ ఆంధ్రదేశమున విద్యా వివేక ఘనులగు ప్రాచీన జాతుల వారిలో జక్కులు, బవినీడులు మున్నగువారు మిక్కిలి ప్రాచీనులనియు, నాంధ్రమునఁ బ్రాచీన కళాకౌశలమును వెలువరింపఁజాలిన స్మరణచిహ్నములేమైన వాఙ్మయరూపమున నున్నవని మనము తలంతుమేని యయ్యవి జక్కుల పాటలును, జక్కుల యాటలును, జక్కుల చిత్రకళా కౌశలములునుమాత్రమే యగును గాని వేఱు కావనియు, జక్కులు తొలుత జాతీయ వీరనారీ మణుల చరిత్రలనే గానము చేసెడివారనియు, నీనాటి పల్నాటి జక్కులకడ నందులకు సాక్ష్యము గలదనియు సెలవిచ్చినారు శాస్త్రి

³⁰ చూ. “యక్షగానములు లేక జక్కుల పాటలు” అను వారివ్యాసము-ఆంధ్రపత్రిక దుర్బుధి (1921) సంవత్సరాది సంచిక, పుటలు 121-126.

గారు. ఇది కొంతవట్టు యథార్థము కావచ్చును. కాని జక్క-
 శబ్ద విచారము గూర్చి వారు చేసిన ప్రతిపాదన సమర్థనీయముగా
 దోషపడున్నది. “యక్షులు అను పదమునకు మన పండితులు జక్కలు
 అనునది తద్భవ రూపమని వ్యవహరించు నాచారమున్నది. కాని
 జక్కలు అను మాట కేవలమును దేశ్యమని నా భావము. మనవారు
 దేశ్యశబ్దముల కనేకమునకు ఆర్యతా ప్రాకట్యమునకుఁ గాఁబోలు -
 సంస్కృత రూపములను గల్పించి వ్యత్యయముచేసి, సంస్కృత భావ
 త్వమును అనుగ్రహించియున్నారు. ఈ వాడుక మన పండితులకుఁ
 గ్రొత్తకాదు. తెలుగు అను పదమునకు త్రిలింగాది రూపములు
 గల్పించుటలు మున్నగువానిఁ బరీక్షించినచో పైని చెప్పిన మనవారి
 వాడుకలోఁ గల యాథార్థ్యము తేలగలదు” అని వక్కాణించి
 యున్నారు శాస్త్రిగారు. మన పండితులు దేశ్యశబ్దములు గొన్నిం-
 టికి సంస్కృత రూపములను గల్పించిన మాట వాస్తవమే కాని
 తద్భవ దేశ్యశబ్ద విచారమున సర్వదా యీ సూత్రము వర్తింపదు.
 అందును శాస్త్రిగారు చూపిన తెలుగు - త్రిలింగ శబ్దముల
 సామ్య మవిచార రహితీయము. అది యట్లుండ సామ్య మనున
 దొక విషయమును సమర్థించుటలో సమాధాన ప్రతిపత్తిసాధనమున
 కొక యుపాధికాంగలదు. కాని యదియే యుపపత్తి కాఁజాలదు. ఇం-
 తకును జక్కలపాటయే పండితుల గీర్వాణవశమున యక్షగానమైన
 దనికదా శాస్త్రిగారి వాదసారాంశము. అట్లే నచో జక్కలజాతియే
 ప్రాథమికమైన దనవలయును. మఱి యా జక్కలజాతి యెల్లెర్పడిన
 దనున దొక యక్షప్రశ్నవలె మిగులును. యక్షులే జక్కలైనా రను
 టకు వారిజాతియైతిహ్య ముండనే యున్నది. (పూర్వోక్తము). కాని
 జాతియుత్పత్తిని గూర్చిన చారిత్రకమైన విచారణలో నైతిహ్యములు
 సరియైన యుపపత్తులు కాఁజాలవు. గ్రంథశాసనాది ప్రమాణముల

వలన జక్కయక్ష శబ్దములలో యక్షశబ్దప్రాచీనత్వము, భాషాశాస్త్ర ప్రమాణములచే జక్కయక్ష శబ్దముల జన్యజనకసంబంధము సంగీకరించుట సమంజసమగును. అంతమాత్రమున జక్కులు దేవయోనులైన యక్షుల సంతతివారని చెప్పటకాదు. భామజీవులైన యక్షులు పలుతావుల నుండినట్లు మీఁదఁ జెప్పఁబడినది. ఇట నొకవిశేషము నుటంకింపవలసి యున్నది: ప్రాచీనకాలమునఁ గర్ణాట దేశమునజైనము, నాంధ్రమున భౌద్ధము విశేషప్రచారమున నుండినట్లు చరిత్రవలన విశదమగుచున్నదికదా. జైనులందును, బౌద్ధులందును యక్షులను వారుండినట్లు యా వాఙ్మయములనుండి తెలియుచున్నది గదా. కన్నడ దేశపు టెక్కడిగలు, మన జక్కులును వారి సంతతివారైనను నైయుండవచ్చును. ఆయా దేశములందు జైన బౌద్ధముల ప్రాబల్యము క్షీణించిన తరువాత వారు హైందవమతావలంబులై యుందురు. లేదా జక్కులవారి విశ్వాసమును బట్టి దేవయోనులైన యక్షుల స్వరూపస్వభావాదులు పురాణాదులవలన విన్నంత కన్నంత వారి నాకర్షించి యుండును; వారు యక్షజాతిసంప్రదాయ విధేయులై యుందురు. లేక సింహళ దేశపు వడ్డాజాతివారివలె యక్షారాధకులై యుందురు. లేక పాల్కురికి సోమనాథుఁడు చెప్పినట్లు శ్రీశైలాదిక్షేత్రములలో యాత్రికుల శివరాత్రి జాగరణాది సందర్భములందు గంధర్వయక్షాది సేవధ్యములతో గాన కాలక్షేపములు చేయుచుండి, వివిధ దేవయోనులలో యక్షులు విశేషము విచిత్రమైన వారును, గామరూపులునని ప్రసిద్ధి కాఁబట్టి దాని కనుగుణముగ వారు వేయుచుండఁబోలునని యూహింపఁదగిన యా యక్ష వేషములు యాత్రికజనుల నెక్కువ యాకర్షింపఁగా బహు జనామోదమునకై తఱచు యక్ష వేషములనే వేయుచు గాన కాలక్షేపములను జేయుచు నదే ప్రధానవృత్తిగాఁ బరిణ

మింప నట్టివారందఱు నొక జాతిగాఁ బరిగణింపఁబడి, వారివృత్తికి సంబంధించిన యక్షశబ్దమే వారికి జాతివాచకమై జనవ్యవహారమున రూఢమై నలుగుడువడి కాలక్రమమున జక్కశబ్దముగామాటియుండును.

జక్కులజాతి యైతిహ్యమున శివుఁడు యక్షులను బిలిచి జక్కుల ముద్రలువైచి సంగీతోపకరణము లిచ్చి యొక నియోగముజేసినట్లు గలదు కదా. శివుఁడు సర్వలోకేశ్వరుఁడనుమాట యటుండ నతఁడు కుబేరసఖుఁడు, కుబేరుఁడు యక్షరాజుగావున నట్లయినను యక్షులు పని గల్గునపుడు శివాజ్ఞకు లోఁబడవలసినవారే యగుదురు. శ్రీశైలాదిశివక్షేత్రములందుఁ బ్రవర్తిల్లు వినోదకాలక్షేపములలో యక్ష నేపథ్యములకుఁ బ్రసక్తిగలదనఁగా యక్షులకును శైవమునకు నేదో సంబంధముండినట్లు పొడగట్టును. పై విషయమును బేర్కొనిన పాల్కురికి సోమనాథుడు నాతని వాఙ్మయమును వర్ణిల్లిన కాలము కన్నడ విషయమునుండి యాంధ్రమునకు వీరశైవము విజృంభించుచుండినకాలము. అప్పుడా మతప్రచారార్థమో లేక శివసందర్శనాభిలాషులగుటనో ప్రసిద్ధములగు శ్రీశైలాది శివక్షేత్రములకుఁ గన్నడ దేశపు టెక్కల గాణలు వచ్చుచునుండిరేమో! వారిలోఁ గొందఱు తెలుగుదేశమున స్థిరపడి నలుచంకల వ్యాపించి, తెలుగువారిచే జక్కులవారని వ్యవహరింపఁబడుచు నుండిరేమో! ఇది యంతయు నీ నాఁడాధారము లుపల్భింపగునంతలో నూహ కుపాధి యున్నంతలో నొక నికటమైన సమన్వయమున కనుగలము కాని వివిధ విచిత్రుల స్వరూప ప్రదర్శనము మాత్రమే కాని యస్వర్ణసిద్ధాంత మెంతమాత్రమును గాదు. ఏదెట్లయినను బ్రాచుర్భవకాలమున యక్షగానమునకు యక్షశబ్ద వాచ్యతెవనితోడనో యేదో ప్రగాఢమైన సంబంధముండియే యుండు ననుబయు, జక్కుల గానకళానుబంధమును గాదన రానివి. ఆ యక్షశబ్ద

వాచ్యులు జక్కులే యై యుందురనుట యిప్పటిమట్టునకు సమంజసము గనే కనిపించుచున్నది.

ఒకానొకప్పుడు సమానాంతరముగా జక్కులపాట యనునది జనసామాన్య వ్యవహారమునను, యక్షగానమనునది పండిత వ్యవహారము నను నుండి యుండి కాలక్రమమునఁ బండితవ్యవహారమే రూఢమై యుండును. ఆదినారాయణశాస్త్రిగారి వాద మా విధముగా సగము సమర్థనీయమగుచున్నది.

2. కొరవంజె వాదము

ఇంక రెండవ వాదము ద్రవిడదేశపు దృశ్యప్రబంధ విశేషమగు కొఱవంజి లేక కురవంజినుండి యక్షగాన ముత్పత్తియైనదనుట. ఈ వాదమునకు మొదట బాదు కల్పించినవారు కీ. శే. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు. వారిందుగుఱించి తమ సుగ్రీవవిజయ³¹ పీఠికలోనిట్లు సెలవిచ్చియున్నారు.

“తెలుఁగునకు సాటి భాషలగు ద్రవిడ కర్ణాట భాషల పద్ధతులనుబట్టియు, తెలుఁగులో నిష్పాడుపలభ్యమానము లగుచున్న కొన్ని ప్రాచీన దృశ్యరచనముల తీరులనుబట్టియు, ద్రావిడ భాషాసామాన్యముగాఁ దొలుత వెలసిన నాటక రచనల స్వరూపము కొంత గుర్తింపవచ్చును.

“తొలుత ద్రావిడ భాషలలో వెలసిన దృశ్య రచనములు కురవంజి లనఁబడునవి. ఆంధ్ర కర్ణాట ద్రవిడ దేశముల యరణ్యములలో వసించు నాటవికులు, చెంచులు, కురవలు (కోన, కోయ) అనువారు. అందు కురవజాతివారి యంజె=అడుగు (నృత్య విశేషము) కురవంజె యనఁబడెను. చిందు, గంతు, గొండ్లి, అంజె, అంగ - ఇత్యా

31. కవిలేశ్వరపురం జమిందారుగారి ప్రచురణ, 1939.

దులు నృత్యవిశేషములు. ఆంధ్రదేశమున బహుకాలమున నుండి శివక్షేత్రములగు శ్రీశైలము, ఇంద్రకీలనగము (బెజవాడ కొండ) మొదలగు పర్వతములమీఁదను నృసింహక్షేత్రములగు వేదాద్రిలు (పెక్కులున్నవి. మంగళాద్రి, సింహాద్రి, గరుడాద్రి, మాల్వాద్రి, వెంకటాద్రి) మొదలగు పర్వతములమీఁదను వర్షోత్సవములు (యాత్రలు, జాత్రలు, జాతరలు) జరుగునప్పు డక్కడికి నాగరక ప్రజలు చేరుచుండు వారు. వారి వినోదమునకై యక్కడి యాటవికులు, రాత్రులందు నృత్యవిశేషములు నెఱపి ధనార్జనము చేయుచుండువారు. అక్కడక్కడి కొరవ జాతులవారు చేయు నృత్యములు కొరవంజు లనబడెను. కొరవంజెయన్న పేరు తొలుత వారి నృత్యమునకును, పిదప నృత్య విశిష్టమైన వారి చిన్ని చిన్ని గేయరచనలకును, నాపై కురవజాతి వారికినిగూడఁ బేరైనది. కురవ జాతివారు తొలుత చేయు నృత్య విశేషము కాలక్రమమున నాయాపర్వతప్రదేశముల స్థల మాహాత్మ్య కథలతోను, శివ విష్ణులీలా కథలతోను మిళితములయి గేయ విశిష్ట నాట్యరూపములను బడసెను. అపుడు మాయాకిరాతార్జునీయము. నృసింహస్వామి చెంచీతను బెండ్లాడు స్థలమాహాత్మ్యకథలు (చెంచెత కథ) కురవంజులుగా వెలసెను. ఇట్లు వెలసిన యాదృశ్యరచనములు తొలుత సత్యల్పముగా గేయభాగములును విశేషముగా నృత్యమును గలవై యుండెను. అవి సింగి, సింగడు - అని యిద్దఱు పాత్రములు గలవై సంస్కృత వీధినాటకముల బోలియున్నవి.... ఎంతోకాల మిట్లు కొండపట్టులందు సాగుచుఁ బెంపొందిన గేయనృత్య సందర్భములు నగరములకుఁగూడఁ గ్రమముగా వ్యాపించినవి. చెంచులు, కురవలు ... ఆటవికవస్తువులను నగరములకుఁ గొనివచ్చి అమ్ముచు నప్పుడప్పుడు తమగేయ నృత్య విశేషములను నగరములందును, పల్లెలందును బ్రయోగించుటచే నవి నాగరికదేశములందును వ్యాపించినవి.

“ ఇట్లు నగరములందు సభిరుచి గొల్పిన యా గేయవిశిష్టసృత్య దృశ్యములు, జక్కులవారు (యక్షులు, కళావంతులు) తర్వాత నగరము లందును బ్రయోగింపఁజొచ్చిరి. వీరి ప్రయోగములందు దృశ్యమయిన సృత్యాభినయసములతో పాటుగా సధికముగా గేయ వచన రూపమైన శ్రవ్యరచనముగూడఁజేరెను. కురవంజులకంటె యక్షగానములు పర్వా ప్రముగా శ్రవ్యములగు కవి రచనములు గలవి. వీరి రచనములతో బహువిధములగు పురాణకథలెల్లఁ జేరినవి. కురవంజులలోని సింగి, సింగఁడు పాత్రలు మాఱి రామ నల హరిశ్చంద్ర సీతా దమయంతీ చంద్రమత్యాది పాత్రలు వచ్చినవి. కాని వీనిలో నాటవిక రచనా సంస్కార సూచకముగా “ ఎఱుకలసాని ” పాత్రము వెలసినది. కుర వంజులలోని దేశి రచనలకంటె సత్యధికముగా వీనిలో దేశిచ్ఛందో బద్ధములగు గేయరచనలు ప్రబలినవి. రాజసభలలో, దేవోత్సవము లలో, ఊరి జాత్రలలో యక్ష గంధర్వాది వేషములు ధరించి వేశ్యలు ప్రదర్శించునవి గావునను, సృత్యధర్మములకంటె గేయధర్మము లధిక ముగాఁగలవి కావునను నివి యక్షగానములనఁబడెను. కళావంతులలో నొకతెగకు నేడు జక్కులవారను పేరు గలదు. యక్షాది వేషముల ధరించి సృత్య గాన ప్రదర్శనములను గావించుటచేతనే వారికాపేరు వచ్చియుండును.....యక్షగానము లిట్లువెలసినను ప్రాచీనములయిన కురవంజి రచనములును యక్షగాన రచనా విధాన సంకలితములై ఈకాలమునఁగూడఁ గొన్ని సాగుచునే వచ్చినవి... భిన్న పాత్ర వేష ధారణము లేక సింగి, సింగఁడు పాత్రలతో వెలసిన వీధి నాటకము లనఁబడు కురవంజులు యక్షగాన రూపమునఁ బెంపొందినపుడు వేష భేదముగల పాత్రభేదములును పెంపొందెను. ”

పై వాదము పిండితార్థము కురవంజునుండి యక్షగానము పెను పొందినదనుట. అసలు ప్రభాకరశాస్త్రిగారి వాదమున కుపాధి గల్పిం

చిన సంకల్పము కొరవంజి పేరిటఁ గొన్ని యక్షగాన ప్రాయరచనలు తమిళ కష్టాటాంధ్రభాషా సామాన్యముగాఁ గన్పట్టుటయే. అది యథార్థమే కాని యీ వాదమున కొక పూర్వపక్షముగలదు. మొదటివిషయము యక్షగానము పేరితోఁ దక్కఁగొఱవంజి పేరిటి దృశ్యరచనలు 17 క. కి ముందునాటివి యే వాఙ్మయమునందును గన్పట్టుట లేదు. కాని కొరవంజి పేరంతకుముందే చాలకాలమునుండి వినవచ్చుచున్న మాట వాస్తవము. అయితే ప్రభాకరశాస్త్రిగారి వాదమెంతవఱకు నశ్యచన్నిహితమో పరిశీలించుటకు ముందు కొరవంజి చరిత్రమును, కొరవంజి యక్షగానములసంబంధములును బరా్యలోకించుటకర్తవ్యము.

కొరవంజి శబ్దమున కర్థమును తమిళ కన్నడాంధ్ర నిఘంటువు లిట్లు వేర్కొన్నవి.

1. Kura - Vañci - Woman of the Kurava tribe; fortune teller. A Kind of dramatic poem.

Vañci (వంజి) = Woman.

(Madras University Tamil Lexicon)*

2. కొరవంజి - (కొరవతి - కొరవితి) A female of the Koravas, who commonly is a fortune teller. (కురవంజి, కురత్తి). (F. Kittel's Kannada-English Dictionary)

3. a (కరవంజి) A gypsy. A gypsy dance; (C. P. Brown's Telugu-English Dictionary)

* Ibid. Kuravan. n [T. Korava, K. Korava, M. Kuravan] Inhabitant of the hilly tract, of the desert tract; Kurava, a caste of fowlers, snake catchers, basket makers and fortune tellers. Kuravi. n. [K. Koravanji] a woman of Kurava caste.

Kuri. v. tr. To foretell, predict, forebode; n. Omen, presage.

b (లేక) కుఱవంజి - కొరవజాతిస్త్రీ, ఎఱుకుది (సూర్యరా
యాంధ్ర నిఘంటువు)

c - “ కొరవంజి అనుపాత్ర ప్రవేశము గల యక్షగాన రచనకు కొర
వంజి అనిపేరు ” (ఆంధ్ర వాఙ్మయసూచిక)

ఉపరి నిఘంటు ప్రతిపాదితార్థములను బట్టి కొఱవంజి శబ్ద
మునకుఁ గాలక్రమమున నెన్నియర్థములు గలిగినను గొఱవజాతిస్త్రీ
యను నర్థము సమంజస మైనదిగను బ్రాచీనమైనదిగను గన్పట్టును.
ఈ శబ్దస్వరూప మేభాషయందును ప్రభాకరశాస్త్రిగారు పేర్కొని
నట్లు కొరవ + అంజె యనిగాని, లేక అంజ, అంజయ అనిగాని
పేర్కొనఁబడలేదు. అన్నిట ‘కొఱ - వంజి’ యనియే పేర్కొనఁ
బడినది. “ వంజి ” యనునది తమిళభాషయం దొక స్త్రీ వాచక
శబ్దమనుట స్పష్టము.

కొఱవ జాతి గుఱించి వారు దక్షిణ హిందూదేశ ద్వీపకల్ప
మంతటను వ్యాపించియున్న యొక “ దేశ ద్రిమ్మరి ” తెగవారనియు,
వారు భిన్నభాషా ప్రదేశములలోనుండుటచేఁగ భిన్న భిన్న నామము
లతో ననగా నత్యంత దక్షిణమునఁ గొరవలనియు, నాంధ్రదేశమున
నెఱుకలనియు వ్యవహరింపఁబడుచున్నారనియు, భిన్నభాషలనగాఁ
దమిళాంధ్ర కర్ణాటములను గలగాపులగముగా వాడుదురనియు, కొర
వలు నెఱుకలు నొక్కకోవలోనివారు కనుకనే యిరువురకు నెఱుక
చెప్పుట వృత్తియై యున్నదనియు, నిరువురును గొల్లాపురమ్మను
గొల్తురనియుఁ దెలుగుఁదేశపు నెఱుకలవిషయమున వృత్తివాచక
మైన శబ్దమే వారికి జాతి వాచకముగాఁ బరిణమించినదనియు ధర్మన్

గారి దక్షిణ హిందూ దేశపు కులములు తెగలను గూర్చిన యాంగ్ల గ్రంథమునఁ గలదు.

కాని పై గ్రంథమునఁ గొఱవ జాతి ప్రాచీనతనుగుఱించి గాని వారి యాటపాటల గుఱించిగాని చెప్పఁబడలేదు. ప్రాచీన తమిళ మహా కావ్యములలో నొకటియగు శిలప్పదిగారమున³² 'కురవై కూత్తు' * అనఁగా కురవై అను నృత్యవిశేష మొకటి తఱచు పేర్కొనఁబడినది. అది ప్రాయశఃముగాఁ గురవలలేక కొరవల జాతీయ నృత్యవిశేషమై యుండునని పలువురు పండితుల తలంపు. అది బహుభంగులుగా నుండునని శిలప్పదిగారము వలననే తెలియుచున్నది. కాని రెండు రకములు మాత్రమే శి. గా. న. పేర్కొనఁబడినవి. ఒకటి విష్ణు (కృష్ణ) ప్రశంసాత్మకముగా గొల్లభామలు చేయునది, రెండవది మురుగన్ (సుబ్రహ్మణ్యస్వామి లేక కుమారస్వామి) ప్రశంసాత్మకముగా కొండజాతి కన్యలు (కొరవంజులు) చేయునది. రెండింటికిని బ్రక్రియలో నించుక భేద మున్నను నవి రాసక్రీడప్రక్రియకుఁ గొంత సన్నిహితముగా నుండును. తన్నిర్వాహకుల కవి పశుజాడ్య దుర్నిమిత్తాది భయాపహములను విశ్వాసము గలదు. ఈ రెంటికిని వరుసగా అచ్చియర్ కురవై, కుర్ర కురవై అనిపేళ్లు. కడమ కురవై కూత్తు రకములలో కార్కురవై యనునది శీతకాలానుకూలమైన గీతనృత్యములుగలది; పిఱైక్కురవై, ముఱైక్కురవై యనునవి రణ జయసూచకముగా రథసన్నిధిని జరుగు

32. దీని రచనా కాలము గుఱించి భిన్నాభిప్రాయములుగలవు. క్రీ. శ. 2 వ శతాబ్దియని శ్రీ వి. ఆర్. ఆర్. ఓక్షితాచార్యుగారి యభిప్రాయము. (చూ. వారి శి. గా. అనువాదము - అనుబంధము నం. 2).

* Kuravai. n. Dance in a circle prevalent among the women of Sylvan or hill tracts; Chorus of shrill Sound made by women by wagging the tongue, uttered on festive occasions (M. U. Tamil Lexicon).

నృత్యములు. ఇవిగాక కొట్టవై (దేవత?) గౌరవార్థము జరుపఁబడు కూత్తికటి గలదంటు. ³³ పై విషయములలో “కురవై” పేరును బట్టియు నా కూత్తురకములలో నొకటి (కున్రక్కు-రవై) కొండజాతి స్త్రీలచే సుబ్రహ్మణ్యస్వామి ప్రశంసాత్మకముగాఁ బ్రవర్తింపఁబడునది కాఁబట్టియు (కొరవలు సుబ్రహ్మణ్యారాధకులని థర్బన్ గ్రంథమునఁ గలదు. ఆయన భార్యయగు వల్లి తమ యింటి యాడుపడుచుని వారి విశ్వాసము)* నది కొఱవంజులకు సంబంధించినదే కావచ్చునని తలంపనగును. అట్లే నఁ గొఱవజాతి యతిప్రాచీనమైన దనియు వారికి గొప్ప నృత్యకళాభిమాన ప్రతిష్ఠలు గలవనియుఁ జెప్పనగును. కురవలు ప్రాక్కారిత్రక కాలమునకుఁ జెందిన యొక కొండజాతి దేశద్రిమ్మరి తెగ వారని శ్రీ వి. ఆర్. ఆర్. దీక్షితారుగారి యభిప్రాయము.† కాని కడమ కురవైకూత్తు రకములకును వారికిని సంబంధముండి నట్లూహింప నశక్యము. అట్టి సంబంధ ముండినట్లూహింప నవకాశము గల యా కున్రక్కు-రవై యైనను వారిజాతీయ వృత్తిసంప్రదాయముల కంత సన్నిహితముగా లేదు. అందుచే నింతకంటె బలవత్తరమగు నాధారము నన్నేషింప వలయును. మదరాసు విశ్వవిద్యాలయ తమిళ నిఘంటువు కురవై యనఁగా నటవీ గిరి ప్రదేశ జాతిస్త్రీలలోఁ బ్రాచుర్యము వహించిన యొక మండలనృత్యమని మాత్రము పేర్కొన్నది. ఇది యపర్యాప్త నిర్వచనము. వెణ్ణాబ్బమాలై అనుతమిళ గ్రంథమున

33. పై విషయముల గుఱించి వివరములకు శ్రీ వి. ఆర్. రామచంద్ర దీక్షి తారు గారి శిలప్పది కారాంధ్రానువాదము, పీఠిక, ఆధోజ్ఞాపికలు - పుటలు 49, 50, 59, 229, 231, 238, 275, 277, 280, 281, 288, 297, 302, 305 చూడఁ దగును.

* Ibid, పుటలు 281, 280.

† పుట 288. ఆధోజ్ఞాపిక నం. 5.

(111 - 7) “కొఱ్ఱవంజి” యనుపేరు గన్నట్టుచున్నది. కాని యది యొక జయగీతము మాత్రము. (చూ. Tamil Lex.) (“అపరాజిత భూరి భుజా కృపాణధారాజల శాంతశాత్రవ పరాగు” డగు నొక రాజేంద్రుని ప్రశంస యందలి విషయమగును) కురవంజి యను నది తమిళదేశపు దొంబదియాఱు ప్రబంధములలో నొకటిగాఁ బేర్కొనఁబడినది.³⁴ కుఱత్తిప్పాట్టు ^{35(a)} :- పన్నీరుప్పాట్టియల్, ఇళక్కణ చిందనై మొదలగు తమిళ లక్షణగ్రంథములందు కుఱత్తిప్పాట్టు (కుఱవతపాట) పేర్కొనఁబడినది. అది మొదట కుఱత్తి చెప్పి కురి(ఎఱుక)విషయముగా గల కురమ్ అను పద్యరూపమున నుండెడిదట. తదుపరి యీకురమ్ కలంబక మను ప్రబంధమున నొక యంకముగాఁ బరిగణింపఁ బడినదట. పీనిపరిణామమే కురవంజి దృశ్య రచనమునకు దారితీసినదట. ఇట్టి దృశ్య రచనములు క్రీ. శ. 17 వ శతాబ్దికిముందు గానరావని తమిళ వాఙ్మయ పరిశోధకుల తలంపు.^{35 (b)}. మలయాళమున “కొరత్తి యాట్టమ్” అను పేర నీదృశ్య రచనము ప్రయోగింపఁ బడుచున్నది.³⁶

34. చూ. పా. లి. పు. భాం. తమిళ గ్రంథముల త్రైవర్ణిక నివేదిక. రెండవభాగము, ఆర్. నం. 178 - మత్తానంపర్ కురవంజి గూర్చినవక్కణ.

35 (a). Kurattipattu - a Poem in which a Kurava woman is represented as describing to a maiden her fortune in a love affair. (M. U. Tamil Lexicon).

35 (b) చూ. శ్రీ ఎన్. పార్థసారథిగారి “కురవంజి నాటకము” ఆను తమిళ వ్యాసము - ఆముద సురభియను మదరాసు తమిళ మాసపత్రిక 1954 సం. డిసెంబరు సంచికలో ప్రకటితము.

36. Vide., 'The Music of the Nrtya Natakas of South India' - Thesis Submitted by Srimati K. Gomati for the M. Litt of the Madras University. (A Ms. copy of it is kept in that University Library)

కన్నడమునఁ గొరవంజి పేరనే కొన్ని రచనములిట్టివి వెలసినవి.³⁷
ప్రాకృత భాషలోను, మహారాష్ట్రభాషలోఁగూడ నొక్కొక కొరవంజి
వెలసియుండుట విశేషము.³⁸ ఇంద్రుని సంత ప్రాచీనమైనదికాదు.
అన్నియుఁ బదునేడవ శతాబ్ది కిటీవలివే. ఇఁకఁ దెనుఁగునఁ గొరవంజికి
గల ప్రసక్తియెట్టిదో పరిశీలింపవలసి యున్నది. ఆంధ్ర వాఙ్మయమున
మొట్టమొదటగా నెఱుకతపాత్ర ప్రవేశమునకు, నామె యెఱుకచెప్పు
ఘట్టమునకును నొక భంగ్యంతర ప్రసక్తి బమ్మెర పోతనామాత్యుని
కృత్యముని చెప్పఁబడు వీరభద్రవిజయము నందుఁ గన్పట్టును. కాని
కొరవంజి శబ్దము ప్రప్రథమముగాఁ గన్పట్టుట అయ్యలరాజు
రామభద్రకవి (16 వ శతాబ్ది) రామాభ్యుదయము నందు :-

అణునిభ మధ్య లాక్రియలు నాపరి భాషలు నొప్పజిందు జ
క్కిణి కొరవంజి మేళములఁ గేళికనల్పిరి దేవతా నటీ
మణులకు బొమ్మవెట్టుక్రియ మర్దశతాళ నినాదపద్ధతిన్
రణదురు రత్ననూపుర ఝణం ఝణముల్ మెఱయంబదాహతిన్.
(ఆశ్వా 2 - పద్య 131)

(“ మేళముల ” అనుటకు “ వేషముల ” అనుపాశాంతరము
గలదు). జక్కిణితోపాటు కొరవంజియు నొకనాట్య ప్రభేదముగఁ
బేర్కొనఁబడుట విశేషము. తంజావూరి విజయ రాఘవ నాయకుని

37. eg. 'Parvati Koravanji' By Venkayya G. O. M. L. Kan-
nada Mss. D. No. 1203.

38. (Ofcourse by accident) a. Prakrit Koravanji G. O. M. L.
Kannada Mss. D. No. 1128, Kanthirava Narasaraaju Melana Nata-
kalu-- No. 4.

b. Marathi-- 'Devendra Kuravanji' by Serfoji-II; Saraswati
Mahal publication., Tanjore, 1950.

(క్రీ. శ. 1631 - 1673) రఘునాథనాయకాభ్యుదయము³⁹ ప్రస్తావన చరిత్ర⁴⁰ లందును జక్కిణితోపాటు కొరవంజి నాట్య ప్రభేదముగనే బేర్కొనఁబడినది. ఆంధ్ర యక్షగానములలోఁ గొరవంజి వాలక మీ విజయరాఘవుని కాలమునుండియే కన్పట్టును. తదంతములుగా వెలసిన యక్షగాన నాటకములలో + (1) మన్నారూదాసవిలాసము. (2) విజయరాఘవచంద్రికావిహారము. (3) విజయరాఘవకల్యాణము నను వానిలో నెఱుకఁగఱుగఱుగ గలదు. అందు వి. రా. చం. వి., వి. రా. క. లం దెఱుకఁగఱుగఱుగ కొరవంజిగాఁ బేర్కొనఁబడినది. ఆ రెండింటి గొరవంజి వేషభాషలు వర్ణితములైన దరువులపేరు “కొరవంజిదరువు” లని యుండుట గమనింపఁ దగినది. అప్పటిమట్టునకుఁ గానరాదుకాని యా మలితరము నుండియే కొరవంజిశబ్దమే తాదృక్కావ్య వాచిగాఁ బ్రయుక్తమగుట గన్పట్టును. అనఁగా జక్కిణిశబ్దమువలెఁ గొరవంజి శబ్దముగూడ మొదట నొకజాతి స్త్రీవాచకమై, ఆ జాతి స్త్రీ యాటపాట లాదికారణములుగా నొక నాట్య ప్రభేదమునకు నొక గీతప్రబంధ మునకును బిమ్మట నొకవిధమగు దృశ్య రచనమునకును బేరగుట గమనింపఁ దగినది. ఆ పరిణామ క్రమము సహజమైనదిగనేఁజూచును.

క్రీ. శ. 1684 - 1712 సం. ల నడుమఁ దంజావూరినేలిన మహారాష్ట్ర ప్రభువగు శహాజీ యాస్థాన కవియైన దర్భా గిరిరాజకవి రచించిన రాజమోహన కొరవంజియు,⁴¹ క్రీ. శ. 1704 - 1713 సం. నడుమ

39. తం. స. మ. ప్రచురణ. సం. 34. 1951. పుట 21.

40. తం. స. మ. కే. సం. 541. అవతాంక.

+ (1) ఆం. సా. ప. ప్రచురణ; 1927. (2), (3)- త. స. మ., కే. సం. 603, 602.

41. తం. స. మ., కే. సం. 509 - 511, 570 - ఇందు కొరవంజి, ఎఱుకఁగఱుగఱుగ, సింగి యను పదములు సమానార్థకముగాఁ బ్రయోగింపఁబడినవి,

మైసూరియొడయఁ డగు కంఠీరవ నరసరాజు రచించిన కొరవంజి కల్లెయుఁ⁴² దెలుఁగు కొరవంజులలో మొట్టమొదటి తరమునకుఁ జెందినట్టివి. అవి కొరవంజి పాత్రకుఁ బ్రాధాన్యము గలవి. ముందు నాటి విజయరాఘవ చంద్రికా విహారాదు లందుఁ గొరవంజి పాత్రకుఁ బ్రసక్తి యున్నను నవి కొరవంజులని వ్యవహరింపఁ బడకపోవుటకుఁ గారణము అప్పటికిఁ గొరవంజికి దృశ్యకావ్య ప్రసిద్ధి లేకపోవుట కావచ్చును. లేక యా గ్రంథములందా పాత్రయుఁ గడమపాత్రలతో పాటాకటియై తగిన ప్రాధాన్యము దక్కియుండుటఁ గావచ్చును. అందుచేతనే కాఁబోలు గిరిరాజు కంఠీరవ రాజుల కృతులకుఁ బిదప నెఱుకత పాత్రతో నేతాదృగ్రచనము + లనేకము వెలసియున్నను గొన్ని మాత్రమే కొరవంజులని వ్యవహరింపఁబడినవి.

ఇక బ్రకృతము - అట్లు వెలసిన కొరవంజులకును యక్షగానము లకును గల సంబంధము పరిశీలించుట కర్తవ్యము. ఆరెండు ప్రక్రియలును దక్షిణ భారతదేశ ప్రముఖభాషలగు తమిళ కర్ణాటాంధ్రములందు మూఁడింటను వెలసియుంట విశేషము. కొరవంజులపేర దమిళ కర్ణాటాంధ్ర ప్రాకృత మహారాష్ట్రములందు వ్యవహరింపఁ బడుచున్న దృశ్య రచనములన్నియుఁ గొరవంజి పాత్రవిశిష్టములు. అన్నిటను రచనాప్రక్రియ యచ్చుమచ్చు మన యక్షగాన రచనా ప్రక్రియా

42. (పా. లి. పు భాం. కన్నడ గ్రంథములు - డి. నం. 1128. ఇందీతఁడు తమిళ కన్నడ న్రాకృతిములందు రచించిన కొరవంజులును గలవు.

+ ఆర్వాచీన సంబంధములందును గొన్నిట కొరవంజి పాత్రకుఁ బ్రసక్తి కన్నట్లును. ఉదా :- (1) శుకసప్తతి (I, 95 - 100) ; (2) దశావతార చరిత్రము, VII. 285 - 290 ఇందు జక్కిణివెంట కొరవంజి నృత్యవిశేషముగనుగూడ నూచింపఁ బడినది.) (3) వేంకటాచలమహాత్మ్యము (V. 6 - 32. ఇందెఱుక ఘట్టము సుదీర్ఘముగను సుందరముగను వర్ణితము).

సంవాదిగా నున్నది. కొన్ని కొరవంజులు యక్షగానము లనియే పేర్కొనఁబడినవి. ఉదా : పార్వతి కొరవంజి యను కన్నడ కొరవంజి గ్రంథారంభమున గంధకర్త “కొరవంజి కట్లె యక్షగానక్క కథా ప్రారంభవ దెంతనె” యని వక్కాణించినాఁడు. సన్నిధిరాజు జగ్గకవి యను తెనుఁగుకవి తను రచించిన “ఎఱుకల కురవంజి” యను గ్రంథమును + “కురవంజి యక్షగానమహాప్రబంధంబు” అని యవతారికలోను గ్రంథాంతగద్యయందును బేర్కొనియున్నాఁడు. అనఁగా కొరవంజియు యక్షగానమును రచనా ప్రక్రియలో నభిన్నము లనియును, కొరవంజి పాత్ర ప్రధానములైన యక్షగాన రచనలకే కొరవంజి మరియొక పేరుమాత్రమనియు గ్రహింపవచ్చును. ప్రదర్శన ప్రక్రియలోఁగూడ యక్షగానము, కొరవంజి - రెండును నృత్య కళాత్మకము లగుట వాని సంబంధమును జిక్కిణి కొరవంజి నృత్యములు పూర్వప్రబంధములందు జంటగా పేర్కొనఁబడి యుండిన విషయముగూడ సమర్థింపఁ గల దేమో ! కాని కొరవంజినుండియే యక్షగాన ముత్పన్నమైన దనుటకుఁ బ్రబల ప్రతిబంధకములు కొన్నిగలవు. మొట్టమొదటి సంగతి కొరవంజి శబ్దము యక్షగాన నామోత్పత్తిని సమర్థింపలేదు. పోనీ కొరవంజులే ప్రాచీనములు, వానిని జక్కులవారు ప్రయోగింప మొదలిడిన నాటి నుండియే వానికి యక్షగానమను వ్యవహారము గల్గియుండునన్నచో నందులకు సమాధానము కొరవంజిపేరిట యక్షగాన ప్రాయమైన దృశ్య రచనము క్రీ. శ. 17 వ శతాబ్దికి ముందు వెలసిన జాడ గానరాదు. పదునేడవ శతాబ్దికి ముందు వెలసిన యక్షగానములు మాత్రము నేడుపలబ్దము లగుచున్నవి. కొరవంజులన్నిట కొరవంజి పాత్ర కాన వచ్చుచున్నట్లు యక్షగానము లన్నిట నాపాత్ర గానరాదు. ప్రాచీన యక్షగానములందా పాత్రకుఁ బ్రాముఖ్యముండి యదికాల

క్రమమున దిగజారి యుండవచ్చునన్నచోఁ బదునేడవ శతాబ్దికి ముందు నాటి యక్షగానము లుపలభ్యమగుచున్నవి కదా, యందొక్కదాని యందును నాపాత్రప్రసక్తి కానరాకుండుటేల యను ప్రశ్న వచ్చును. అదికాక 17 శ. నుండియే యక్షగానములందా పాత్రకుఁ బ్రాముఖ్యమతి శయించినట్లు తోచును. అందుచేతను నీనాఁడుపలభ్యము లగుచున్న కొరవంజి దృశ్యరచనలకంటెఁ బ్రాచీనములైన యక్షగానములు గన్పట్టుచుండుటచేతను యక్షగానమునుండి కొరవంజి పుట్టినదనుట యెంత సమంజస మగునో, కొరవంజినుండి యక్షగానము ప్రాదుర్భవించిన దనుటయు సంత సమంజసమే యగును. అనగా నారెంటికిని బరస్పరజన్యజనక భావసంబంధము లేదనుటయేకాని సంబంధ మనలే లేదనుట పొసగదు గదా. అది యెట్టిదో పైని వివరింపఁ బడినది. మఱి యా సంబంధ మేర్పడుటకుఁ గారణ మేమై యుండునను ప్రశ్న వెన్నంటివచ్చును. క్రీ. శ. 16 - 17 శతాబ్దాల నడుమనొక నూతండ్ర పైచిలు కాంధ్రనాయక రాజులు దక్షిణదేశమును బరిపాలించుట తటస్థించినది. అందు దమిళనాఁడు నడిబొడ్డుగు తంజావూరున విజయరాఘవ నాయకుని కాలమున నాంధ్ర యక్షగాన వాఙ్మయ మభ్యుచ్ఛ్రాయ మందినది. చమత్కార జనకత యొక ముఖ్య ప్రయోజనమై యానాఁడు యక్షగాన మొకచాటు కావ్యముగాఁ బరిగణింపఁ బడినది. ఆ కవులకుఁ దాత్కాలిక విషయములు నందు వైవిధ్యము నుపాదేయము లైనవి. సమకాలిక జాతీయజీవన ప్రతిబింబన మా యక్షగానముల కొక జీవలక్షణముగాఁ దోచును. విజయ రాఘవాస్థానమున వెలసిన యక్షగానములలో నాటి వివిధ రాజాస్థానోద్యోగులు, పండితులు, కవులు, పురోహితులు, ముత్తైదువలు, గొల్లలు, చెంచులు జక్కులసాని మొదలగువారి పాత్రలు వేషభాషా విశేషములు జాతివార్తాచమత్కార చారువులుగాఁ జిత్రింపఁబడినవి. అట్టిచో

నట్టి యక్షగానములందు కొరవంజయు నొకపాత్ర యగుటలో వింత లేదు. కొరవంజు లెంత గిరికానన వాసినులైనను దఱచు పురములు జొచ్చి ప్రియకాంక్షులైన పురంధ్రుల కెఱుక చెప్పట వారిముఖ్యవృత్తి. వారి యాటవికమైన వాలకము పలుయాసలబాస, “కురి” చెప్పు నపుడొక కూనరాగముతో నెఱుకదేవుళ్ళ నేకరువు పెట్టునొడుపు మొదలగు విషయములు జాతివార్తా చమత్కార ప్రియులైన నాటి యక్షగాన కవుల నాకర్షించి యుండును. లేక కొరవంజి యప్పటికే తొంబదియాఱు తమిళ ప్రబంధములలో నొకటిగా, బరిగణింపఁ బడుచుండినచో నా తంజావూరి తెలుఁగు కవులు తమ యక్షగాన రచనలలో దానిపోకడను గ్రహించిరేమో! తమిళదేశమున నాంధ్ర రాజుల కాలమున నట్టిది సంభావ్యముగదా + అంతియకాక భరత విద్యా ప్రియంభావుకులగు నాయకరాజులు బహువిధ దేశీయ నృత్య గీత ప్రబంధ విశేషములయెడ నత్యంతాదరము జూపినట్లు వారి వాఙ్మయము సాక్ష్యమిచ్చుచున్నది. ++ అందు జక్కిణి, కొరవంజి లకుఁ గూడ వారి యాదరము లభించినది. మన వాఙ్మయమున నా రెండును దఱచొకదానివెంట నొకటి జంటగాఁ బేర్కొనఁబడుటఁ జూడ నారెండింటికి నేదో సాదృశ్య ముండినట్లు తోచును. కాని యాంధ్ర ద్రవిడ దేశములం దవి సమానాంతరముగాఁ బరస్పరాను

+ విజయరాఘవ రచిత రఘునాథాభ్యుదయాచులందు దొంబడి యాఱు తమిళ ప్రబంధములలో నొకటియగు “ఉలా” ప్రబంధపు పోకడగలదు. చూ. శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారి పీఠిక,

++ చూ. విజయరాఘవుని ప్రహ్లాదచరిత్ర, చెంగల్వ కాళకవి రాజ గోపాల విలాసముల యవతారికలు. (రా. గో. వి. నగూడ జక్కిణితోపాటు కొరమ, కొరవంజి దృశ్యరచనకు మూలమైనది, నాట్యబంధముగాఁ బేర్కొనఁ బడినది. 1 - 23)

బంధ నిరవేక్షముగనే వర్ధిల్లుచు వచ్చియుండును గాని వానికతి ప్రాచీనమైన సంబంధ ముండిన చొప్పు గానరాదు. ఏమైన సంబంధ మేర్పడి యుండిన నది నాయక రాజుల కొలువులోనే యేర్పడి యుండే నేమో! ఒకవేళఁ గొరవంజి యక్షగాన ప్రాయమైన దృశ్యాత్మక సాహిత్య ప్రక్రియగా వెలయుటకు నాయక రాజుల కృషియే మూల కారణ మగునేమో! అసలు యక్షగానము తమిళుల కాంధ్రులు పెట్టిన భిక్షగనే తోచును. + ఇదినిజమైనను గాకపోయినను వేటూరి వారి వాదము నిలువఁజాలదను విషయము మీఁద నిరూపింపఁబడినది. అసలు వారి కురవంజివాదము. యక్షగానము మాట యటుండ సంస్కృత నాటకోత్పత్తి విషయము దాఁక నరసాగినది. “దేశిరచన లలో నుండి సింగి, సింగఁడు, కోణంగి, దరువు అనునవి నటీనటులుగను విదూషకుండుగను ధ్రువగను సంస్కృత నాటకములఁ జేరెనేమో యని కూడ యోజింపఁదగినట్లున్నది.” అని యనియున్నారాయన. * అట్లే “కురవంజులలోని సింగి, సింగఁడు పాత్రలు మారి రామ నల హరిశ్చంద్ర సీతా దమయంతీ చంద్ర మత్యాదిపాత్రలు వచ్చినవి.” అని యక్షగాన విషయమున ననియున్నారు. కాని యట్లు సింగి, సింగఁడు పాత్రములకు మాటుగా రామ నలాదిపురాణ ప్రసిద్ధములగు

+ తంజావూరు నాంధ్రనాయక రాజుల పాలించిన కాలమున నిట్టిది సంభావ్యముగదా, నాయక రాజులకు ముందునాట యక్షగానములు తమిళమున లేవు. తెనుఁగు య. గా. లనే కొన్నిటిని తమిళకవులు “తర్జుమా” చేసికొని యుండుట విశేషము. ఉదా :- రాజగోపాలన్ అను కవి రచించిన “సుక్కిరీవ విజయం” అను తమిళ యక్షగానము. (ప్రా. లి. పు. భాం. డి. సం. 509 - 511) మన కుందుకూరి రుద్రకవి సుగ్రీవ విజయమున కనువాద ప్రాయమైనది. (తమిళయక్షగానములందైన నన్నిటను గొరవంజి బాత్రలేదు. అందులకు నీ సుక్కిరీవ విజయమే తార్కాణ)

* సుగ్రీవ విజయ పీఠిక పుటలు 6 - 7.

పాత్రములు యక్షగానములందుఁ బ్రవేశించెననుట “సబబు” కాదు. పురాణపాత్రలకును సింగి సింగఁడు పాత్రలకును నేకత్ర ప్రసక్తిగల యక్షగానము లనేము గలవు. ⁴³ ఎటుజూచినను వేటూరివారి వాదము నిలుచునట్లు లేదు. కాని వారావాద సందర్భమున యక్షగానము గుఱించి చెప్పిన యితర విషయము లనేక మమూల్యము లైనవి. అవశ్యము గ్రాహ్యములును. వారును యక్షగానమునకు జక్కులవారితోఁ గల సంబంధము గుర్తించియుండుట గమనింపఁదగినది.

వేటూరి వారీ కొరవంజి - యక్షగాన సంబంధ వాదమును బ్రతిపాదించిన దినములలోనే మఱికొంత మంది పండితులు నట్టి యభిప్రాయములనే వెలిబుచ్చిరి. శ్రీచింతా దీక్షితులుగారు “కొన్ని యక్షగానాలలో కొరవంజి పాత్ర వుంటుంది. అట్టి యక్షగానాలకు కొరవంజులని పేరు తెలుగు యక్షగానాలు ప్రశస్తమైన వాఙ్మయ శాఖ అనినీ, ద్రావిడ వాఙ్మయంతో సంబంధం కలవి అనినీ వెల్లడి అవుతోంది.” అని వాసియున్నారు.⁴⁴ నిన్న మొన్నటి దనుక జాలమంది పెద్ద లీ వాదమునే యామోదించుచు వచ్చిరి. ఆచార్య శ్రీ ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనముగారు “రూపకావిర్భావములో మొదటిదశ కురవంజులు వెడలుట కురవంజులు అటవికుల మూలమున పట్టణములకు ప్రాకి నగరకవులు కురవంజుల వంటి రచనలు చేయసాగిరి. వీనిని ప్రదర్శించువారు జక్కులు గనుక నివి యక్షగానములను పేరుదాల్చెను.” అని వేటూరివారి వాదము

43. తరిగొండ వెంగమాంబ శివలిసము, కొరిమెల్ల కురవంజి (ప్రా. లి. పు. భాం. ఆర్ నెం. 978)

44. చూ. వారి “కొరవంజి” అను వ్యాసము - ఆంధ్రపత్రిక ప్రమాది సంవత్సరాది సంచిక

నామోదించిరి. వీరును యక్షగాన నామోత్పత్తి విషయమున జక్కుల జాతీసంబంధము నవశ్యము నంగీకరించిన వారే.⁴⁵

మొట్టమొదటగా నీకొరవంజి - యక్షగాన జన్యజనక సంబంధ వాదము పాదు నగల్గి “కొరవంజినుండి యక్షగాన ముత్పత్తి యాయెనని చెప్పట సరికా” దని నిరూపించి,⁴⁶ యక్షగానోత్పత్త్యభ్యుదయములఁ గూర్చిన పరిశోధనలో విశేషకృషి సల్పి పూర్వ పరిశోధకులకంటె నెక్కుడు విశేషములుదెల్పి భావిపరిశోధకులకు మార్గదర్శకులైనవారు డాక్టరు శ్రీ నేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారు. యక్షగానోత్పత్తి విషయమై వారి యభిప్రాయము లెట్టివో తెలిసికొనుట యవశ్యక ర్తవ్యము.

-: (3) బొమ్మలాట - యక్షగానము + :-

బొమ్మలాటల పరిణామమే యక్షగానమని శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారి యభిప్రాయము. “యక్షగానములు మతప్రచారము కొఱకు ప్రభవించినవిగాని వేడుక కొఱకుఁగాదు. మతబోధ కొఱకు మన ప్రాచీను లవలంబించిన మార్గములలోఁ బురాణేతిహాసాదులలోని గాధలను జన సామాన్యమునకుఁ గన్నుల గట్టునట్లు ప్రదర్శించి చూపుట యొకటి. శాద్ధమత ప్రచారమునకు అశోక చక్రవర్తి యీ మార్గమును ననుసరించి నట్లాతని శాసనములవలనఁ దెలియుచున్నది. నుత ప్రచారము నకు మిక్కిలి యనుకూలమైన సమయములు యాత్రలు, వీనిని మనము జాత్రలనియు దిరునాళ్ళనియు జెప్పుదుము. ఆసమ

45. చూ. వారి “ఆంధ్ర సాహిత్య చరిత్ర సంగ్రహము” - పుటలు 208-210.

46. చూ. వారి “యక్షగానము. తంజావూరు” అను వ్యాసము - ఆంధ్ర పత్రిక ఖర సంవత్సరాది సంచిక. (1951 - 52).

+ ఈవిషయమై యిదివఱకొక వ్యాసము ప్రకటించి యుంటిని. చూ. భారతి ఆగస్టు, 1955.

యములందు కూడ వేలకొలది జనులను వినోదపెట్టుచు దన్నూలమున ధర్మబోధన సేయుట కొఱకీ ప్రదర్శనము లేర్పడినవి. ఇట్టి ప్రదర్శనము లాద్యమున కొయ్యబొమ్మల మూలమునను దోలుబొమ్మల మూలము నను సాగెడివి. సూత్రధారుడు - అనగా బొమ్మలకుగట్టిన దారములను ధరించువాడు - కథను గేయముగ బాడుచు దదనుగుణముగ దారము లను లాగి బొమ్మల నాడించువాడు. ఇట్టి బొమ్మలాటలు శివరాత్రి మహాత్మ్యవ సమయమున శ్రీశైలమునందు ప్రదర్శించు వారని పాల్కురికి సోమనాథుని పండితారాధ్య చరిత్రమున గలదు.

భారతాది కథల చీర మఱుగుల
నారంగ బొమ్మల నాడించువారు
కడు నద్భుతంబుగ గంబ సూత్రంబు
లడరంగ బొమ్మల నాడించువారు

ఇందొకటి తోలుబొమ్మలాట. మఱియొకటి కొయ్యబొమ్మలాట. ఈ బొమ్మలాటల పరిణామమే మన యక్షగానము. కాలక్రమమున బొమ్మలకు బదులు మనుజులే ప్రదర్శించిన నెక్కుడు ప్రయోజన కరమగునను నభిప్రాయము గల్గినది. కథలయందలి పాత్రల కర్తామైన వేషములను ధరించి నర్తకులు ప్రదర్శింప గడంగిరి. తోలుదొల్త బొమ్మలాట సంప్రదాయము ననుసరించి మూకనాట్యముగ బ్రారంభ మైనది. సూత్రధారుడును నతని తోడివారును గేయరూపమైన కథను బాడుచుండగా నుచితవేషధారులైన నర్తకులు తదనుగుణముగ నభినయము సేయుచు నాట్యము నల్పడివారు. కేరళదేశమున నేటికిని వాడుక యందుండు కథకళి దీనికిఁ దార్కాణ. నర్తకులు మూక నాట్యముతోఁ జిరకాలము తృప్తినంది యుండలేదు. కొయ్య, తోలు బొమ్మలవలె సూత్రధారుని పాట కనుగుణముగ నాడుట వారికి

నచ్చలేదు. రెండుకార్యములను దామే నిర్వహించిన స్వారస్య మితోధి కముగ నుండునని యెంచి తామే పాడుచు తదనుగుణముగ నభినయము నేయుచు నటింపఁ గడగిరి. అంతట మూకనాట్యము యక్షగానముగ బరిణామ మందినది.” 47

వెంకట రమణయగారి వాదమును బరిశీలించుటకు ముందు సంగ్రహముగా బొమ్మలాట చరిత్రమును, దానికి యక్షగానముతోఁ గల సంబంధమును బరామర్శించుట లెస్స.

అతిప్రాచీన కాలమునుండియు ఘనదేశమునందు బొమ్మలాట యొక ప్రసిద్ధజానపద వినోద కాలక్షేపముగా నొక నిసర్గమనోజ్ఞ కళా స్వరూపముగాఁ బరిఘనిల్లుచు వచ్చినది. అనలు వెంకటరమణయ్య గారు సూచించిన పరిణామక్రమ ప్రకార మదేరూపకోప స్థితికి దారి తీసిన దనవచ్చు. + బొమ్మలాటకు బ్రహ్మవంటివాడు సూత్రధారి. సూత్రధారి శబ్దము తరువాత తరువాత నాపచారికముగా రూపక ప్రస్తావనల కెక్కినను బొమ్మలాటకుఁ గుదిరినంతగా రూపకమునకుఁ గుదురదు. సూత్రముపట్టుకొనినఁగాని బొమ్మల యాటయేలేదు. అందుచేతనే యా మాట పుట్టియుండును. బొమ్మలాటకుఁ గానుపు లయినవని యూహింపఁదగిన రూపకములందును గొన్ని టనున్న సూత్రధారుని వాలక మాస్మృతిచిహ్నమని చెప్పవచ్చును. అశోకుని శాసనములలో విగ్రహ ప్రదర్శన సూచన యున్నదనగా, భరతనాట్య శాస్త్రములో సూత్రధారప్రసక్తి యున్నదనఁగా గ్రీస్తుపూర్వము రెండు మూడు శతాబ్దాల

47. చూ. వెంకటరమణయ్య గారి “మధుర తంజావూరు నాయక రాజుల నాటి ఆంధ్రవాఙ్మయచరిత్ర” ఆనుగ్రంథము - అయిదవ ప్రకరణము.

+ శ్రీ ఎ. బి. కీతుపండితుని వాదమునకు చూ. అతని ‘Sanskrit Drama’ ఆనుగ్రంథము, పుట 52-57. ఈ విషయమింకను విచార్యము.

నాటికే బొమ్మలాట ప్రదర్శనములు మన దేశమున వ్యాప్తి నందినవని యూహింపవచ్చును. సంస్కృత మహాభారతమునఁగల (XIICCCXCV-5) రూపోప జీవన మను విషయమును గుఱించి సీలకంఠ పండితుఁ డిట్లు వ్యాఖ్యానించినాడు :- “రూపోపజీవనం జాల మండపికేతి దాక్షిణాత్యేషు ప్రసిద్ధమ్, యత్రసూక్ష్మవస్త్రం వ్యవధాయ చర్మమయై రాకారైః రాజా మాత్యాదీనాం చర్యాం ప్రదర్శతే” అని. ⁴⁸ అనఁగా రూపోప జీవన మనునది జాలమండపిక యనుపేర దక్షిణదేశ మునఁ బ్రసిద్ధమైనది. అందు పలుచని బట్టపైఁ జర్మ పుత్రికల ద్వార మున రాజామాత్యాదులు చర్యలు ప్రదర్శింపబడును — అని యర్థము. ఇచట రూపోపజీవన మను మాట గమనింపఁదగిది. రూపోరోపము వలన నేర్పడు రూపక కళావిరూపితికిఁ గారణభూతమై యుండు ననఁ దగిన బొమ్మలాట కావేరెంతయుఁ దగియున్నది. దీనినిబట్టి బొమ్మలాట ప్రాచీనత యింకను వెనుకకుఁ బోవును. క్రీ. శ. 10 శతాబ్దినాటి కివి దేశాంతరములకుఁ గూడ వ్యాపించినవి. జానాలో వీనిని వాయంగ్ స్క్రిటిక్ (కొయ్యబొమ్మలాట). వాయంగ్ పూర్వ (తోలుబొమ్మలాట) అనియు నందురు. అందు మన రామాయణ మహాభారతగాథలే ప్రదర్శింపఁబడుచుఁ బ్రజాదరము బొందుచుండుట విశేషము. ⁴⁹ ఆగాథలు “లాకన్లు” అను రచనావిశేషము ద్వారమున నాఖ్యాతము

48. ఈవిషయ మిచట డా. ఎమ్. కృష్ణమాచారి ‘History of Classical Sanskrit Literature’ అను గ్రంథము (Item No. 170) నుండి గ్రహింపఁబడినది.

49. చూ. శ్రీ మల్లంపల్లి సోమ శేఖరశర్మగారి “వాయంగ్ ఆటలు — జానా ద్వీపవాసుల వినోదములు” అను వ్యాసము — ఆంధ్రపత్రిక ప్రమాది సంవత్సరాది సంచిక.

లగుచుండును. ⁵⁰ దక్షిణాచైనా దేశమున ఫుక్సీన్ రాష్ట్రమునఁ దోలు బొమ్మలాటల చరిత్రను సంగవంశ రాజుల కాలము (క్రీ. శ. 960-1279) నుండియుఁ గనుగొనవచ్చును. బౌద్ధగాథలు, జానపద గాథలు నితివృత్తములుగా నత్యంత మనోహరమైన సంగీతము కథా వాహికముగాఁ గల నాటక రచనలా బొమ్మలాటల కుపయుక్తము లగుచుండెనని తెలియుచున్నది. ⁵¹ క్రమక్రమముగా బొమ్మలాట ప్రపంచవ్యాప్తమైన ప్రతిష్ఠ గడించినది. ఆంధ్రదేశము నందును బొమ్మలాటలు చాలకాలమునుండి ప్రచారము నందుండిన ట్లూహింప నగును. చాలకాలమునుండి మన వాఙ్మయమున బొమ్మలాటలప్రసక్తి తఱచుగనే కన్పించును. పాల్కురికి సోమనాథుఁడు భారతాది కథలు మన బొమ్మలాట ప్రదర్శన వస్తువులని వాక్రుచ్చినాఁడు.

ప్రతి బొమ్మలాట ప్రదర్శనమునకును నేదో యొక కథావలంబన ముండును. అయితే ఆ కథాఖ్యానమున కుపయుక్తమైన రచనా పక్రియ యెట్టిది యనునదిపుడు పరిశీలనార్హమైన విషయము. బొమ్మల నాడించుచుఁ దెరవెనుకనుండి పద్యములలో, పదములలో దరువులలో నాయాపాత్రల ప్రవేశ ప్రసంగాదులతోఁ గథ నడుపుచు నడుమ సంధి వచనములతో నప్రదృశ్య కథాను సంధానము చేయవలయును. అందులకు సాహిత్యము నాశ్రయింపవలెను. బొమ్మలాటలలోఁ గేవల గద్య రక్తిగట్టదు. అందుచేతనే యేదేశములోనైనను బొమ్మలాట ప్రదర్శనకు వెనుక గేయభాగాధికమై రూపకోపయుక్తమైన రచనయే ప్రయోగింపఁబడుట పరిపాటి. పాశ్చాత్యదేశములలో సాధారణ

50. "The Mahabharata and the Wayarng in Java" By Dr.B. R. Chatterjee - 'India and Java' (Greater India Society Bulletin No. 5. Part I, PP. 48-50.)

51. Vide., PP. 15 of 'Folk Arts of New China' - The Foreign Languages Press Publication, Peking, 1954.

ముగా “ఓపెరా” లను గేయనాటికల నుపయోగింతురు. వాని యుపయోగమును గూర్చి యొక గ్రంథము⁵² లో నిట్లు వివరింపఁ బడినది.

“Musical plays and operas if specially arranged, can be given by puppets. One advantage of opera on the puppet stage is that the conventional gestures of the Singers are well within the capacity of the puppet but besides there is the possible influence any production might have towards increasing interest in the opera”.

అనగా గేయనాటికల నొక ప్రత్యేకదృష్టితో రచించినచో వానిని బొమ్మలతోఁ బ్రదర్శింపవచ్చును. అట్లు ప్రదర్శించుటలోఁ గేవల గేయనాటక ప్రదర్శకులు సాంప్రదాయకముగాఁ జూపవలసిన యభినయాంశముల నాబొమ్మలే యాడుకొనఁ గలవు. జావాది ద్వీప వాసుల లాకన్లు మొదలైన విట్టివే. సంస్కృతమునఁ గూడఁ జర్మ పుత్రికా ప్రదర్శనముల కుద్దిష్టములైనవి ఛాయానాటకము లనుపేర నొకతరగతి నాటకములు గలవు.⁵³ ఆపే రాంగ్లమునందలి “షేడోప్లే” (Shadow play) అను దానికి సమానార్థకముగాఁ గుదిరియున్నది. తోలుబొమ్మల నాటలోఁ దెరకు వెనుకను, దివ్యైకు ముందు నుంచె దరు. ప్రేక్షకులకుఁ గనఁబడునని వాని ఛాయలు మాత్రమే. అందు లకే ఆపేరు. కొయ్యబొమ్మలాటలో తెర మఱుగుండదు. కాని వానికిఁగూడ ఛాయానాటక గ్రంథములు పనికిరాకపోవు.

బొమ్మలాటకుఁ బాశ్చాత్య దేశములలో “ఓపెరా” లు. జావాది ద్వీపములలో లాకన్లు మొ॥, మన దేశములో సంస్కృతమున

52. The puppet Book Edited by L. V. Wall; Faber and Faber publication., PP 187-188.

53. డా. ఎమ్. కృష్ణమాచార్యులు వారి సంస్కృతవాఙ్మయచరిత్ర గ్రంథము నందుఁ గొన్ని ఛాయానాటకము లుదాహరింపఁబడినవి. చూ. సం. 770-72, 775.

ఛాయానాటకములు మొదలైన వానినలెఁ గన్న డాంధ్రములు యక్షగానములకుఁ గాణాచు లగుటచే నాయారాష్ట్రములందు యక్షగానములు నుపయోగపడుచున్నవి.

మైసూరు రాష్ట్రమున “చక్కలద గొంబె”, “సూత్రద గొంబె” అను పేళ్ల వ్యవహరింపఁబడుచున్న తోలు - కొయ్యబొమ్మ లాటలకు వెనుక పాటగా యక్షగానములే ఉపయోగింపఁబడుచున్నవి.⁵⁴

ఆంధ్రదేశమున నీనాఁ డక్కడక్కడ మిగిలియున్న బొమ్మలాట వారి ప్రదర్శనములు చూచినచో వార లాయాప్రాంతపు యక్షగాన కవుల రచనలను వినియోగించుకొనుచున్నట్లు తెలియును. అసలు కొందఱు యక్షగానకవులే బొమ్మలాటలను దృష్టిలో పెట్టుకొని రచించినట్లును తెలియనగును.

క్రీ. శ. 1850 ప్రాంతమున గంజాముజిల్లా గుజ్జవాడ నివాసి మరింగంటి భట్టరురామానుజాచార్యులు రచించిన శ్రీరామనాటకము ‘బొమ్మలాట రామాయణము’ (ప్రా. లి. పు. భాం., ఆర్. నం. 966) గాఁ బ్రసిద్ధిపొందినది. ఇందలి లక్షణమూర్ఖ కథాభాగము బొమ్మలాటలలో నెక్కువ ప్రచారము గాంచినది. ఇది 1908లో ఎద్దన పూడి సంజీవయ్య అండు సన్ వారిచే మదరాసు మురహరి ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రింపఁబడి ప్రకటింపఁబడినది. తద్గ్రంథసంపాదకు లగు యర్లంకి వేంకటేశ్వర్లు నాయుడుగా “రిది చర్మపు విగ్రహము లతో నాట్యము చేయుచుండ డ్రామాకు అనుకూలంబగునట్లు పరిష్క-

54. Vide (a) ‘Bhagavata Plays in Mysore’ by Sri L. Narasimhachar - Chap. x, item II The Eighth All India Oriental Conference Volume, Mysore, 1935. (b) ‘Yakshagana and other Plays Of Mysore’ by Sri S. Srinivasachar - March of India, Vol. IV - No. 6.

రించి” నట్లు దాని యుపోద్ఘాతమున నున్నది. క్రీ. శ. 1855-1915 ప్రాంతమున గుంటూరుజిల్లా నర్సారావుపేట తాలూకా విప్రులవల్లె అగ్రహారము వాస్తవ్యులు చతుర్వేదుల వెంకట నరసింహయ్యగారు తమ ద్రౌపదీవస్త్రాపహరణము, సీమంతినీ పరిణయము, రాధాకృష్ణ సంవాదము మొదలగు యక్షగానములను బొమ్మలాటవారిచే నాడించెడివారట. 19 వ శతాబ్ది చివర వీణె సుబ్బరాజు, గాజుల పెండ్లూరి శేషగిరిరాజు అనువారు రచించిన సంతవేలూరు కుశలపుల నాటకము “ఆరు రాత్రిళ్లు నాటకమునకును బొమ్మలాటకును ఉపయోగముగా రచింపబడి” నట్లు గ్రంథ ముఖపత్రముపైఁ గలదు. (ఒక ప్రచురణ:- వెప్టు వార్డు అండుకో, మదరాసు, 1931). క్రీ. శ. 1893 లో పల్లాకిరిడి కడనున్న పాతపట్నము వాస్తవ్యుడు కోట వెంకటప్పయ్య శాస్త్రి యను నాయన బాణాసుర నాటకమును యక్షగానమును రచించి (ఇది 1894 లో మదరాసు ఇండియన్ లా ప్రెస్సులో ముద్రితమైనది) దానికిఁ బీఠిక తానే వ్రాయుచు నందు “ ఈగేయ ప్రబంధము చర్మవిగ్రహములచే నాడించుటకు, వేషముల ధరించి నాటక మాడుటకును అనుకూలముగ నుండునటుల రచింపుడని నా మిత్రులొక కొందరు ప్రోత్సాహపరచినందున నేనందుల కియ్య కొంటి” నని వ్రాసెను. ఇందు లొట్టికిత్తడు, రత్నాలు, పోలిగాడు నను పాత్రలు, నా పాత్రల హాస్యప్రసంగములు నచ్చు మచ్చు బొమ్మలాటలలోని జుట్టుపోలిగాడు, బంగారక్క, గంధోళిగాళ్ల పాత్రలు, ప్రసంగములవలెనే యున్నవి. అసలు వారల సంబంధము, సందర్భము నట్టివే. కొన్ని బొమ్మలాటలలో కేతిగా డొక సాంప్రదాయిక హాస్యపాత్ర. కేతినాయని వాలకము చాల యక్షగానములలోఁ గూడఁ (ముఖ్యముగా తంజావూరు కృతులలోఁ గన్పట్టును. కొన్ని యచ్చయిన యక్షగానములలో నందలి పాత్రల

బొమ్మలుగూడ నచ్చుకాబడి యున్నవి. పరిశీలించినచో జాలమట్టు నకు బొమ్మలాట వాలకములే గుర్తునకు వచ్చును. బొమ్మలాటవారు తమ ప్రదర్శనములలోఁ దఱచు అమరశ్లోకముల నేకరువు పెట్టుదురు. అమరశ్లోకము లుదాహరింపఁబడిన యక్షగానము లనేకము గలవు.

ఉదా :— జిల్లేళ్లమూడి వెంకటరామదాసామాత్యుని జాంబ వతీ కల్యాణము (ఆం. సా. ప. ప్రతి నం. 31066) మొ॥ అట్టివి కొన్ని బొమ్మలాటలకు నుద్దిష్టములై నవే యని చెప్పవచ్చును.

ఇవి కాక బొమ్మలాటవారివే కొన్నిరచనలు గలవు. మద రాసు పాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారమున బొమ్మలాట హాస్యనాటక మను నొక తాళపత్ర గ్రంథము గలదు. (ప్రతి నం. ఆర్. 1394). గ్రంథములోఁ బలుతడవ లిది దక్షిణ సింహాసనాధీశ్వరుండు విజయ సేతు రఘునాథభూపాలుని నాటకశాలకు సంబంధించినదిగాఁ బేర్కొనఁ బడినది. ఇదియొక బొమ్మలాట ప్రదర్శనకుఁ ప్రస్తావన ప్రాయమైన రచన — అసలు బొమ్మలాట వారాడఁదలఁచు కొన్నది శ్రీకృష్ణవిలాసమట. కాని కేతిగాని పెల్లి యీ ప్రస్తావన యందలి ప్రధాన విషయము. ఇందు ప్రదర్శన సూచనలు, హంగు వివరము లును గలవు. ఆ ప్రదర్శన ప్రక్రియ కొంత వఱ కానాటి దక్షిణ దేశీయ యక్షగాన ప్రదర్శనప్రక్రియ సంచాదిగా నున్నట్లు గ్రహింప వచ్చును. ఆ రచనా ధోరణియు నట్లేయున్నది. ఇది బొమ్మలాటవారి రచనగనే తోచును. బొమ్మలాట సంబంధ్య యనుకవి (ఇతనికాలము క్రీ. శ. 1750 ప్రాంతమని కర్ణాటకవి చరిత్రలోఁ గలదు. ఇతని తండ్రి సిద్ధయ బొమ్మలాట శాసనుడు. మోహనకవి బిరుదాంకితుఁడునని యితని గ్రంథములలోఁ గలదు) తెనుఁగున కిరాతార్జునీయము (ప్రా. లి. పు. భాం., డి. నం. 1849 – 1851). కన్నడమున కరియ

బంటన విషయము (డి. నం. 1169), సారంగధర చరిత్రము (డి. నం. 1212, 1220) అను యక్షగానములను రచించి యుండెను.

ఆంధ్రకవి తరంగిణిలో (సంపుటము 9-పుట 246) బొమ్మలాట వారిని గుఱించి శ్రీ చాగంటి శేషయ్యగా రొక శాసనవిషయము నుటంకించిరి—“కడప మండలమందలి కమలాపురము తాలూకా చిడిపి రాల గ్రామమున చంద్రమయ్య యను నతఁడును (ఇతనిని బొమ్మలాట రయితో అని యందురు.) బొమ్మలాట యమృతకవి యను నతఁడును తెరనాటకము లాడుటకై పెదచిట్టయ్య యనునతని కిచ్చినట్లొక శాసన మున్నది.” అని. దీనినిబట్టి యానాటి బొమ్మలాటవారి “స్తోమత” యు వారికిఁ దెరనాటకములందుఁ గల యభినివేశమును దేట తెల్లము లగుచున్నవి. తెరనాటకము లనఁగా యక్షగానప్రాయములైన ప్రదర్శనములై యుండునని యాహింపవగును. ఆబొమ్మలాట వారిలో మోహనకవి, అమృతకవి అను బిరుద నామములు, సంబయ్యవంటి యక్షగాన కర్తలు నుండుటజూడ వారు తమ బొమ్మలాటల కుపయుక్తములగునట్టి యక్షగాన ప్రాయములైన రచనలు చేసికొనుటకే కవితత్వము నవలంబించి నట్లు తోచును.

పై విషయములను బట్టి బొమ్మలాటకు యక్షగానమునకును నెంతటి సంబంధము గలదో తెలియవగును. సంబంధమే గాదు సాదృశ్యమును గలదు. సంబంధసాదృశ్యములలో నొకటియున్నచోట రెండవది యుండుటయు సహజముగదా. చాల యక్షగానములలో సూత్రధారుని ప్రసక్తి గలదు. సంస్కృతరూపకములలో స్థాపనతో సరివాని వాలకము. తెరమఱుగైనను బొమ్మలాటలోఁ జిట్టచివరి వఱకును వాని యవసర ముండును. కొన్ని యక్షగానములందును (ముఖ్యముగా తంజావూరు కృతులందు) నట్టే కథనడుమఁగూడ సూత్ర

ధారప్రసంగములుండుట యొక విశేషము. ప్రదర్శనల కుద్దిష్టములైన యక్షగానములందును సంధి వచనములున్న విషయమును గమనింపఁ దగినది. దృశ్యప్రబంధమున సంధివచనము లనవసరము. పాత్రల ముఖ వైఖరీ చేష్టాదికమంతయు నందుఁ బ్రత్యక్షముగాఁ జూపవచ్చును. బొమ్మలాటలో నాయవకాశములేదు. కాని నన్ని వేళ సందర్భములను గథాక్రమ పరిణతిని నిరూపించుటకు వాని సూచననైన చేయుట యవసరము. అందులకు సంధివచనముల నాశ్రయింపవలెను. అవి యక్షగానములందును నిలిచియుండుట యొక విశేషము. భిన్న స్థలములందు, భిన్న కాలములందుఁ బ్రవృత్తిములైన వివిధ కథాసంఘటనములు సంస్కృతరూపకములలో నంక విభాగాదులవలన నిరూపింపఁబడును. బొమ్మలాటల కథాప్రవృత్తిలో నంకవిభాగాదులు లేవు. అట్లే యక్షగానమునను(అర్వాచీనయక్షగానములుకొన్నియిందులకపవాదములు). ఇట్లు బొమ్మలాట - యక్షగానముల యొక్క నైసర్గిక స్వరూపమును బరిశీలించినచో నారెండింటికిని గాఢమైనయనుబంధము గలదనిపించును. అయితే అది యనుబంధము మాత్రమే; జన్య జనక భావసంబంధము గాదు. ఆ యనుబంధమెంత ప్రాచీనమైనదో తెలియదు. బొమ్మలాట కున్నంత ప్రాచీనత యక్షగానమునెడ నూహింపనలవిగాదు. ఆదినుండి వివిధప్రదేశములందుఁ బ్రవర్తిల్లుచు వచ్చిన బొమ్మలాటలకెల్ల యక్షగానములే యుపయోగపడుచు రాలేదు. యక్షగాన సదృశములైన రూపకప్రక్రియ లనేకము వివిధదేశములందుఁ గన్పట్టుచున్నవి. అవి యన్నియు బొమ్మలాట పరిణామఫలితములే యన వలనుపడదుగదా, బొమ్మలాట ప్రాక్తన మానవుని రూపక కళాసంకల్పమునకుఁ బ్రస్తావన వంటిదైన గావచ్చునే గాని యక్షగానాది సర్వరూపక ప్రభేద ప్రాదుర్భావమునకును సద్యః కారణము గాఁజాలదు. అందుచే శ్రీ వెంకట రమణయ్యగారినినట్లు బొమ్మలాట పరిణామమే యక్షగాన మనఁ జెల్లదు

గాని బొమ్మలాటలతోడి యనుబంధమును యక్షగానముయొక్క పరిణామచరిత్రలో, దానిబహుముఖప్రయోగానుకూలరీతులలో నొక ముఖ్యమైన యంతస్తుగా గ్రహింపవగును.

యక్షగానము—బొమ్మలాట జన్యజనక సంబంధవాదము యక్షగాన శబ్దోత్పత్తిని సమర్థింపలేదు. అయితే వెంకటరమణయ్యగారీవిషయమై చూపుపెట్టనివారుకారు. వారు తమ వ్యాసమున “ఆంధ్ర దేశమున బౌద్ధయుగమున యక్షజాతివారు కొందఱు వసించుచుండ రనియు యక్షగానమునకు వీరితో నెద్దియో సంబంధ ముండి యుండ ననియు దోచుచున్న” దనిరి. ఇది యొక యూహ. వారు జక్కలజాతి సంబంధము ప్రబలమైన సాక్ష్యము లేక యంగీకరింపఁదగిన విషయము గాదనియు ననియున్నారు. యక్షగానమునకు జక్కలతో సంబంధముండి యుండుననుకొనుటయు నొక యూహయే. కాని మొదటియూహకంటె రెండవదానిలోనున్న సామంజస్యము, సంభవ్యతయు మీఁదఁ బరిశీలింపఁబడినవి.

ఇతర వాదములు - అభిప్రాయములు

యక్షగానోత్పత్తి గుఱించి ప్రధానవాదములను బరిశీలింపుట మైనది. ఇంకను బరిగణింపఁదగిన వాదములు నభిప్రాయములును ఖండికొన్ని మిగిలియున్నవి.

1. మార్గ - దేశవాదము

మిగిలియున్న వాదములో నిది యొకటి ప్రబలమైనది. యక్షగానము దేశసరిణికిఁ జెందిన నాటకమని శ్రీయుతులు వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు, మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు, కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు, పింగళి లక్ష్మీకాంతముగారు, చింతా దీక్షితులుగారు.

ఎండమూరి వెంకటరమణగారు మొదలగు పలువురు పండితుల దృఢ విశ్వాసము. డా. ఆర్. కె. యాజ్ఞిక్, డా. వి. రాఘవన్, డా. నేల టూరి వెంకటరమణయ్యగారు మొదలగు పండితులు కొంద రది సంస్కృత రూపకములనుండి యుత్పన్నమైనదని అనఁగా మార్గ ప్రక్రియ గలదని యభిప్రాయపడినారు.*

యక్షగానము గానప్రధానమైనది. ప్రదర్శనమున నృత్యనృత్యాత్మకమైనది. రూపకోపయుక్తమైన రచనగాఁ బరిణమించిన దగుట సాహిత్యప్రక్రియయునై యున్నది. ఒక్కొక్క యంతస్తునందది మార్గ దేశి పద్ధతులలో నే యంతరువున కెంతవఱకుఁ జెందునో చూడవలెను.

ఈమార్గదేశి విభాగము మొట్టమొదట సంగీతవిషయమునఁ బాటింపఁబడినట్లు తెలియుచున్నది. సంగీతతత్త్వము ప్రప్రథమముగా “అనాహత” మనియు, “ఆహత” మనియు అనఁగా బ్రకృతి జన్యము, మనుష్యోపజ్ఞము నని ద్విధా విభజింపఁ బడినిది. అండాహతము పునః ద్వివిధము :- వైదికము (సామగానము మొ...)—ఇదియే మార్గసంగీతము. అ వైదికము, వివిధ దేశోత్పన్నమైనది— ఇదియే దేశి. కర్ణాటక హిందూస్తానీత్యాది సంగీతము లిట్టివే.

“దేశేదేశే ప్రవృత్తోఽసా ధ్యనిర్దేశీతి సంజ్ఞితః,
అబలాబాలగోపాలైః క్షితిపాలై ర్ని జేచ్ఛయా
గీయతే సామరాగేణ స్వదేశే దేశి రుచ్యతే.”

అని మతంగుని బృహదేశి. ఆ పక్షమున యక్షగానము నందలి గాన మంతయు దేశియే.

* ఈ విషయమై ఆయా పండితుల యభిప్రాయములు ప్రకటింపఁబడిన వ్యాసము లీగ్రంథము చివర నొక పట్టికలోఁ జేర్చొనఁబడినవి.

కాలక్రమమున నీమార్గదేశి విభేదము వాద్య సంగీత నృత్య సృత్య ప్రక్రియలందును బాటింపఁ బడినట్లు జాయపనాయకుని నృత్య రత్నావళి, శార్ఙ్గదేవుని సంగీత రత్నాకరము, రఘునాథ నాయకుని సంగీత సుధ మొదలగు గ్రంథముల నుండి యెఱుఁగనగును. జాయప నాయకుఁడు జక్కిణి నొకదేశి నృత్యముగాఁ బేర్కొని నాడు⁵⁵ జక్కిణికి యక్ష గానమునకు నేదో సంబంధ ముండి యుండునని మీఁద నూహింపఁ బడినది. “జక్కిణి కత్రి యనునవి నాట్యముతోఁ గూడిన రూపకముల వంటివి. వీని పరిణామమే యక్షగానము” అని శ్రీమల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగా రని యున్నారు. ⁵⁶. ఒక వేళ జక్కిణి—యక్షగానముల సంబంధము బదరీ బౌదరాయణ సంబంధము వంటిదే యని యను కొన్నను జక్కుల పురంధ్రి యాట పాటల సంబంధము కారణముగా యక్షగానమును బ్రాథమికావస్థలో దేశి యన వచ్చును.

ఇకఁ గవితా పరముగ నీ మార్గదేశి భేదమును బ్రతిపాదించిన మనకవులలో నన్నెచోడుఁడు మొట్టమొదటి వాఁడుగాఁ గన్పట్టుచున్నాడు. అతఁడు మార్గకవిత దేశములో ముందుగా వెలసి ప్రచారములో నుండఁగాఁ జాళుక్యప్రభువు లాంధ్ర దేశమున దేశిని బుట్టించి తెనుఁగు నుద్ధరించి రని యున్నాడు. ⁵⁷. అతఁడక్కడ బహుశా చాళుక్య రాజు రాజరాజ నరేంద్రాస్థానములో వెలసిన మన నన్నయ గారి యాంధ్ర మహా భారతమునే యుద్దేశించి యుండును. అనఁగా నతని

55. చూ. 1923 సం. ఆంధ్ర పత్రిక సంవత్సరాది సంచిక—పుట 328. ఇందు నృత్య రత్నావళి నుండి యుదాహరణములు కొన్ని గలవు.

56. చూ. వారి వ్యాసము “మధ్య యుగాంధ్ర దేశము—సంగీత నాట్య కళాభివృద్ధి.”—ఆంధ్ర పత్రిక చిత్రభాను (1942—43) సంవత్సరాది సంచిక.

57. చూ. అతని కుమారసంభవము, 1—23.

యుద్దేశములలో దేవ భాషలలోఁ బుట్టిన దంతయు మార్గి, దేశ భాషలలోఁ బుట్టిన దంతయు దేశి యని తోచును. ఆప్రకారము సంస్కృత వాఙ్మయ కోశమున లేని యక్షగాన ప్రక్రియ దేశి యగు నని నిస్సంకోచముగా వక్కాణింప వచ్చును. కాని రానురానా యభిప్రాయము మారినది. మన మీ నాఁడు కవి త్రయ భారతమును, మన ప్రబంధములను దేశి సాహిత్యము గాఁబరిగణించుటలేదు. అది యంతయు మార్గ సాహిత్యమనియే మన యుద్దేశము. కొందఱు పండితులు మార్గదేశి విచక్షణ కొక మార్గము సూచించిరి-ఇతి వృత్తము, భాష, ఛందస్సు మొదలైన విషయములలో సంస్కృత సాహిత్య ప్రభావ పరామృష్టమైన దంతయు మార్గి, తద్భిన్నమైన దంతయు దేశియని. ⁵⁸

ఇతి వృత్తవిషయము జూచు కొన్నచో నీనాఁడు మనము దేశి వాఙ్మయకోశమును కొనుచున్న దానిలో ముక్కలు ముప్పీసమున నితి వృత్తములు సంస్కృత పురాణములు, రామాయణ భారత భాగవతముల నుండి గ్రహింపబడినవే. పౌరాణిక మనఁగ నే యది మార్గ వాఙ్మయ కోశములలో గతార్థమగుచు. అసలు పౌరాణిక గాథలే క్రమక్రమముగా మన చంపూ ప్రబంధములలో, ద్విపద కావ్యములలో, యక్షగానములలో, పదములలో, జంగము కథలలో, హరికథలలో నింక ననేక ప్రక్రియలలో నితివృత్తములగుచు వచ్చినవి. ఇతి వృత్తములనుబట్టి యీప్రక్రియలన్నియును మార్గసాహిత్యమునకుఁ జెందుననుట కుదురదు. ఆయాప్రక్రియల ద్వారమున నాకథ లేతరగతి పాఠకులకు లేక శ్రోతల కుద్దేశింపఁబడినవో వారి యభిరుచులకు బోధ శాలితకు ననుగుణముగా వాని నందిచ్చు తీరులో నున్నది మార్గదేశి

58. చూ. ఆచార్య శ్రీ పింగళి లక్ష్మీకాంతముగారి రంగనాథరామాయణ పీఠిక.

ప్రక్రియలో బాహిరముగాఁ గన్నట్లు పరస్పర విలక్షణత. ఉదాహరణకు :- ఒక యితీవృత్తముగల ప్రబంధమును యక్షగానమును తీసికొని చూచినచో, అందులో నాయొక యేషు సందర్భమునకొందము, అక్కడ ప్రబంధకవి యానాయొక యేస్వరములో నేరాగములో నేస్తాయిలో నేడ్చినదో, “ఓహోహో, ఎంతచక్కగా నేడ్చుగలదు!” అన్నట్లు చెప్పును. అదే యక్షగానకవి యైనచో శ్రోతలు “అయ్యో పాపం ఎంతలా ఏడ్చింది!” అనుకొన్నట్లు చెప్పును. అట్లే కడమ సందర్భములును.

ఇక భాష విషయము జూచినచో—మార్గసాహిత్య మెక్కువగాఁ బండితుల కుద్దేశింపఁబడినది. కాఁబట్టి యందలి భాష సంస్కృతశబ్ద ప్రచురమై లక్షణశుద్ధిగలిగి యాపదసంయోజనాపద్ధతియు నన్వయక్రమము మొదలగునవి గీర్వాణప్రభావమును సూచించుచుండును. ప్రబంధాదులలో గద్య పద్యములు జటిలపదజంఘాటముతో ననుప్రాసల యట్టిహాసములతో సమాసముల సంరంభముతో నడుచును. ఆశైలీ ప్రాగల్భ్య మంబరచుంబి శిరస్సరద్ధురీ వేగము గలిగి యుండును. ఆప్రక్రియల గొప్పదన మెక్కువగా రచనాప్రౌఢినే యాశ్రయించి యుండును. యక్షగానాదులలో (పండితోపజ్ఞములు కొన్నింటఁ దక్క) నెక్కువగా దేశిశబ్దజాలము—అనఁగాఁ బ్రజల వాడుకభాష నుడికారము, జాతీయతయు నెక్కువగా నుండును. అవి యెక్కువగా జనబాహుళ్యమున కుద్దేశింపఁబడినవి కాఁబట్టి వానిలోని భాష యంత సలక్షణమైనది కాకపోయినను నందఱికిని బోధపడునట్లు జీవకళ యుట్టిపడుచు, గులకతాలపై నలవోక దొరలిపోవు సెలయేటి తరగలవలె సరళమైన శైలి గలిగి యుండును. మఱి యొక ముఖ్యవిషయము — మార్గసాహిత్య మెక్కువగాఁ బఠనపాఠనములకు

మాత్రమే పనికివచ్చునట్టిది. దేశివాఙ్మయ మెక్కువగా గేయధర్మ విశేష్టమైనది. అందులకే చతుర్విధకవితారీతులలో నొకటైన మధుర కవిత క్రిందఁ జాల దేశిరచనలను బరిగణించినారు మన లాక్షణికులు. దేశి రచనలలో నా గేయధర్మసాధనలోఁ దఱచు లఘ్వలఘువుల లఙ్ఘ గుఙ్ఘలు చాల సంభవించును. ఆ లఙ్ఘగుఙ్ఘలలో నొక్కక్కపుడు శబ్దాల స్వరూపాలే మాఱిపోవుచుండును. అందుచేత పండితులు రచించిన యక్షగానాది కృతులలోఁగూడ వారు సహజముగాఁ గాలుజాతిన సందర్భము లనేకము గలవు. ఇట్టిది దేశిరచనల విలక్షణత.

ఇక ఛందోవిషయము - యక్షగాన రచనాసామగ్రిలోని ప్రధానాంశముల వరుస :-

1. తాళప్రధానమైన 'రేకు' లేక 'దరువు' - దాని మూల ప్రకృతి రగడ.

2. ద్విపద.

3. ఏలలు, అర్ధచంద్రికలు, ధవళ శోభనములు మొ॥ గీత ప్రబంధములు.

4. వచనము.

5. పద్యములు - జాత్యుప జాతులు, వృత్తములు.

6. శ్లోకములు, చూర్ణికలు, దండకములు, అష్టకములు, మొ॥ వీని లక్షణము గూర్చి ముందు "యక్షగాన ప్రధానరచనాంగములు" అను ప్రకరణమునఁ గొంత విపులమైన విచారణ గలదు. ప్రకృత మొక్కొక దాని మార్గ లేక దేశి తత్త్వమును గూర్చి తగుమాత్రము పరిశీలనము గావింపఁ బడును.

ఇందు దరు వనునది బహు యక్షగాన సామాన్యమైనది.

అతి ప్రధానమైనది. దరువు సంస్కృత ధ్రువాశబ్దభవమని పండితుల తలంపు. ⁵⁹ ప్రయోజన విషయమునను 'రెంటికిని గొంత సామ్యము గలదు. ధ్రువాగానము సంస్కృత నాటకము లందుఁ బ్రయోగింపఁబడు చుండుట పరిపాటి. దీని లక్షణ ప్రయోజనములఁ గూర్చిన వివరణము భరతుని నాట్యశాస్త్రమునఁ (32 వ అధ్యాయము) గలదు. అంత మాత్రమున నీ విషయమునుబట్టి యక్షగానము మార్గియనుట గుదు రదు. మన కుపలబ్ధములై నంతలోఁ బ్రాచీనము లని రూఢిగాఁ దెలియవచ్చిన రుద్రకవి సుగ్రీవ విజయాది యక్షగానములలో దరు వను మాట కన్పట్టదు. అందు వానికి బదులు ఏక, జంపె, త్రిపుటాది తాళ ప్రధానములైన గేయ రచనలే కన్పట్టుచున్నవి. అవే యర్వాచీన యక్షగానములలో దరువులని వ్యవహృతములైనవి. ఆతాళము లును నాట్య శాస్త్రములోఁ బేర్కొనఁ బడినవే. కాని సంస్కృతమునఁ జెప్పఁబడినంత మాత్రమున మన నాట్య సంగీత శాస్త్ర గ్రంథము లందలి సర్వవిషయములను సంస్కృతమును దేవభాష యనుకొను నట్లెక్కడో దేవలోకమునుండి యవతరించిన వని తలంపరాదు. కొన్ని సంస్కృతవాఙ్మయమున సహజముగా నుద్బుద్ధమైనవి. కొన్ని యాయా దేశభాషా వాఙ్మయములలో సహజముగా నుత్పన్న మైనవియును. సంస్కృతము నందలి యాధ్రువా ప్రయోజనము నియతము. యక్షగానము లందలి దరువులకట్టి నియతియున్నట్లు గానరాదు. అదికాక యాధ్రువారీతులకు గాని యా తాళములకు గాని నాట్యశాస్త్రమున నొక నిష్కృష్టమైన ఛందఃప్రక్రియ చెప్పఁబడ లేదు. ఆంధ్రలాక్షణికులీ “తాళదరువు” లకు రగడయను ఛందమును

59. చా. శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ గారి వ్యాసము ఆం.ప. చిత్రభాష సం. సం. 1942 —43.

బ్రాతిపదికగా గ్రహించి యే తాళమున కెట్టి రగడ ప్రభేదము సరిపోవుచున్నదో నిరూపించి యున్నారు.⁶⁰

ఈ రగడ లక్షణము సంస్కృత లక్షణ గ్రంథము లందెందును గానరాదు. ఇది క్రీ. శ. 10 వ శతాబ్ది నాటికే కన్నడమున మిక్కిలి ప్రచారము గాంచినట్లు తోచును. ఆనాటి కన్నడకవి నాగవర్మ తన ఛందోంబుధి యందు (III. 254) గణనియమ విపర్యాసమున్నను మాత్రల సమానతయుఁ దాళ బద్ధతయు ‘రఘటా బంధ’ లక్షణము లని పేర్కొని యుండెను. ఆ రఘటా బంధమే మన రగడ యైనది. ఆ లక్షణము సరిపోవుచున్నది. ఆంధ్ర వాఙ్మయమునను దీనికి మిక్కిలి ప్రచార మేర్పడినది. మన శాసనములకుఁ బ్రబంధములకు నెక్కినది. దేశి రచనల నత్యంతము నాదరించిన శివ కవులచే నాదరింపఁ బడినది. అనేక నూత్నములైన దేశిరచనల కుపాధియైనది. సంస్కృత వృత్తములను గలిగి యున్నను గలికోత్కలికల రూపమున రగడను బ్రధానోపాధిగాఁ గలిగి యుండుటచేతనే కాబోలు “ఉదాహరణ” కావ్యము గూడ దేశి రచనగాఁ బరిగణింపఁ బడు చున్నది.⁶¹ రగడ

60. చూ. లక్షణసారసంగ్రహము (II. 141)

అప్పకవీయము (IV. 303) రంగరాట్నబంధము.

61. రగడోదాహరణముల చరిత్రమునకు — చూ. శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్య గారి “దేశి” శ్రీ నిడుదవోలు శెంకటరావు గారి “ఉదాహరణ వాఙ్మయ చరిత్ర”

శ్రీ శెంకటరావు గారు రగడ ప్రతిపత్తిసామ్యమున “యక్ష గానములకు ఉదాహరణములే మూలమని చెప్పనొప్పు” నని వక్కాణించిరి. ఆ రెండింటికిని రగడయే చూలిక మైన యుపాధి యగును. గాని రగడ ప్రాచుర్యము గల రచన లన్నిటికి సుదాహరణమే మూలమనుట సమంజసము కాఁజాలదు. జంగము కథల కుదాహరణములే మూలము లనఁగలమా? య. గా. లు ద్విపద ప్రచురములు నైనవి కావున ద్విపద కావ్యములు తన్మూలము లనఁ గలమా? అట సాదృశ్యమే గాని యుత్పత్తి సంబంధ మున్న దనరాదు.

ప్రాధాన్యము గల మఱియొక రచనాప్రక్రియ జంగము కథ. అదియు దేశి రచనగనే పరిగణింపబడుచున్నది.⁶² కావున రగడను స్వచ్ఛమైన దేశి చ్ఛందముగనే గ్రహించుట లెస్స. అట్టిచో యక్షగానమునందలి దరువునకు శబ్దోత్పత్తియందును, రంగప్రయోజనము నందును సంస్కృతధ్రువతో సంబంధ ముండియుండునుగాక కాని దాని ఛందః ప్రక్రియయందు మాత్రమది స్వచ్ఛందమైన దేశిత్వమునే గలిగియున్నదని చెప్పనొప్పును.

దరువు తరువాత యక్షగానమునఁ బ్రధానమైనది ద్విపద. ప్రాయీకముగా ద్విపదలేని యక్షగానమే లేదనవచ్చును. అది యక్షగానములలో నెన్ని యవతారము లెత్తినదో చెప్ప నలవి గాదు. ద్విపద దేశి చ్ఛందమనియే యనేకాంధ్ర విద్వాంసుల విశ్వాసము.⁶³ కాని సంస్కృత ప్రాకృతము లందది చాల కాలము నుండి ప్రచారమున నున్నది. ద్విపద, ద్విపది, ద్విపదిక, ద్విపదగ, ద్విపదీ ఖండము, దోహ (ప్రాకృతము) యను వివిధనామములతో ఋగ్వేదమనియు, గీత ప్రబంధమనియు, మాత్రావృత్తమనియు నిట్లు బహు భంగులుగా శత పథ బ్రాహ్మణము, భరతనాట్య శాస్త్రము, బృహదేశి, జనాశ్రయి, మానసోల్లాసము, సంగీత చూడామణి, సంగీత రత్నాకరము, భావ ప్రకాశము, సంగీతసుధాకరము, విక్రమోర్వశీయము, కాదంబరి (పూర్వభాగము) రత్నావళి మొదలగు గ్రంథము లందుఁ జేర్చిన బడినది. కొన్నిట లక్షణము గూడ నిర్వచింపబడినది. జనాశ్రయ చ్ఛందస్సు, రత్నావళి నాటకము మొదలగు గ్రంథములందు వరుసగా

62. చూ. డా. శ్రీపాద గోపాలకృష్ణమూర్తిగారి “దేశిసారస్వతవిభూతి” యను వ్యాసము — కిన్నెర, 1955 సంక్రాంతి సంచిక.

63. చూ. కోరాడవారి దేశి, పింగళివారి రంగనాథరామాయణ పీఠిక.

ద్విపదీ, ద్విపదీ ఖండములకు లక్ష్యములును గలవు. ఆలక్ష్యలక్షణము లతోసరిపోల్చి చూడఁగా మనద్విపదకుఁ బూర్తిగా సరిపోయిన దొక్కటిలేదు. అసలూ సంస్కృతగ్రంథము లందుఁ బేర్కొనఁబడిన లక్షణము లకే యన్నిటికి నొక యేకవాక్యత కుదురలేదు. కాఁగా నిఁక ద్విపద యనఁగా రెండేసి పాదములకేకైక లక్షణ ప్రక్రియ గల ఛంద స్సను సామాన్యార్థమునే గ్రహింప నగును. గాని నామసామ్య మాత్రమునఁ దెనుఁగు ద్విపదకును సంస్కృత ప్రాకృత చ్ఛందములైన ద్విపదాదులకును జన్యజనక సంబంధము నూహింప రాదు. పండితులీనాఁడు పాల్కురికి సోమనాథుని వంటి విద్వత్కవి రచించిన బసవపురాణము, పండితా రాధ్య చరిత్రములను రంగనాథరామాయణ ప్రభృతి ద్విపద కావ్యము లను దేశి రచనలుగాఁ బరిగణించు చున్నారనఁగా ద్విపద దేశిచ్ఛంద మను నుద్దేశముతోనే కదా.

యక్ష గానము లందుఁ దఱచు ప్రయుక్తము లగుచు వచ్చిన యేలాది గీత ప్రబంధ విశేషములు కొన్ని రగడ ద్విపద వికార ములే. అం దనేక మచ్చమగు దేశి రచన లనియే పెద్దల తలంపు. (చూ. కోరాడవారి దేశి). అందుల కేలాదులు కొన్ని మతంగుని బృహద్దేశి యందు పేర్కొనఁబడుటయు నొక తార్కాణ. మఱికొన్ని బృహద్దేశితరము లగు సంస్కృత సంగీతశాస్త్ర గంధము లందుఁ బేర్కొనఁ బడియున్నను సంస్కృతకావ్యవాఙ్మయమున వాని ప్రయో గము గానరాదు. ఆ శాస్త్రకారులకు తమ తమ రాష్ట్రములందు సమ కాలమునఁ బ్రచారమున నున్న సంగీతనాట్య ప్రబంధములను గ్రహిం చుట పరిపాటి. అట్టిదో వాని నెల్ల సంస్కృత గ్రంథఘటితము లైనంత మాత్రమున మన మీనాఁడు మార్గ ప్రక్రియలుగా గ్రహించుట సమంజసము గాదు.

యక్షగానములలోఁ బద్యములు జాత్యుపజాతులే కాక సంస్కృత వృత్తములు, శ్లోకములు, చూర్ణికలు మొదలగునవి కొన్ని ప్రయుక్తము లైనవి. ఇవి యక్షగానము పైమార్గ ప్రక్రియాప్రభావమునే సూచించును గాని సహజమైన దాని దేశికళ నాచ్ఛాదింప లేవు. వచనము విషయమున నది యొక భాష గుత్తకొన్నది కాదనియు, యక్షగానములలోఁ బ్రయుక్తము లగు సంధి వచనములును సంభాషణ వచనములును దెనుఁగుదనమును బట్టియిచ్చునవి యనియును వానిని వామనాది సంస్కృతాలంకారికులు పేర్కొనిన వృత్తగంధి చూర్ణోత్కలికాది గద్యభేదములుగా బరిగణింప వలసిన యవసరము లేదనియుఁ జెప్పవచ్చును.

మార్గచ్ఛందస్సు లనఁగా నక్షరచ్ఛందస్సు లెక్కువగా నిసర్గగణ ఘటితములు. దేశి చ్ఛందస్సు లెక్కువగా మాత్రాగణ ఘటితములు. దేశి రచనలలో గీతి ధర్మప్రకృప్తములైన సందర్భములలో ననఁగా గేయములను సాగదీసి పాడునప్పుడు దీర్ఘప్లుత కాక్వాదిసందర్భములలో మాత్రలకాలము పొడిగింపఁబడును. అటువంటిచోటులందు లఘువనఁగా నొకమాత్ర, గురువనఁగా రెండుమాత్రలు, ప్లుతమనఁగా మూడు నన్న సామాన్యసూత్రములను బట్టుకొని వ్రాతలో గురుప్లుతము లొకవిధముగనే సూచింపఁబడును గదా యని యా సూత్రమును బట్టి యీమాత్రల నిర్ణయము చేయఁబూనుటతగదు. అట్టి దేశిరచనలకుఁగూడ లాక్షణికులు సంస్కృత సంప్రదాయానుసారముగా లక్షణ ప్రక్రియ నేర్పరించుటకుఁ బూనుకొన్నారు. అవి తమ నిసర్గగణములకు లొంగక పోగా నప్పు డింద్రగణములు, చంద్రగణము లనుచుఁ జాలియుఁ జాలని కొలబద్దలు పట్టుకొన్నారు. దానికిఁ దగిన సమాధానము చెప్పినారు యక్షగానకవులు. ద్విపదాదులలోనే కాకుండ సంస్కృతచ్ఛందస్సులవిషయమునఁగూడ దమ ధోరణి కనుగుణమైన

తూగును నడకనుమాత్రమే చూచుకొనుచు వానికిగూడ మాత్రల ప్రయోగముచేసి వైచినారు. ఒక్క ఉదాహరణ :- కోటపురి ధర్మాంగదచరిత్ర అను యక్షగానములోనిది “తంత్రముజేసి పాములకు తరుణులజేసుట ధర్మమందురా” అని యొక యుత్పలమాల పాదము. క్రీగీతగల దుత్పల మాల లక్షణము ప్రకారము భగణ ముండవలసిన స్థానముగదా. కాని యిక్కడ నలముపడినది. ఇట్టివి కోకొల్లలు. ఇక ద్విపదలసంగతి చెప్పనక్కఱలేదు. కాని - “వినవమ్మ నా మనవి విశదంబుగాను” అన్నది పల్లాయపురి ఉపాపరిణయ మను య. గా. లోని యొక ద్విపద పాదము. ద్విపదకు మూఁ డింద గణములు నొక సూర్యగణము ననికదా లక్షణము. కాని పైపాదము లోని మొదటిగణ మింద్రగణమే కాని రెండవది కాదు. కాని రెండును బంచమాత్రాకములైనవే. తూగు సరిపోయినది. యక్షగాన కవికి గావలసిన దదే. ఇదే దేశిరచనల విలక్షణత. ఆయాయి యుపపత్తులనుబట్టి యిట్టిదేశి చ్ఛందస్సుల కనేకమున కాకరమైన యక్షగానము దేశి సాహిత్య ప్రక్రియ యనుటలో విప్రతిపత్తి యుండరాదు.

ఇక రూపకప్రక్రియ దృష్ట్యా యక్షగానమెంతవఱకు దేశియో పరిశీలింపవలసియున్నది. కొందఱు పండితులు యక్షగానమునకు వీధి నాటకమని పర్యాయ వ్యవహారమున్నదికదా, వీధి దశరూపక ప్రభేదముగదా యని యక్షగానముయొక్క దేశిత్వమును శంకింపఁ జూతురు. కాని భరతుని నాట్యశాస్త్రమున వీధి యను సంస్కృత రూపకలక్షణ మిట్లు చెప్పఁబడినది :-

“వీధి స్యాదేకాంకా తద్దైకహార్యా ద్విహార్యావా
అథమోత్తమమథ్యాభిర్యక్తా స్యాత్ప్రకృతిర్ద్రిస్తభిః”

— బోడా ప్రతి అధ్య. 18 - శ్లో. 212 - 213.

తద్వ్యాఖ్యాత యగు అభినవగుప్తుఁ డేకహార్య మనఁగా నాకాశ భాషితమనియు, ద్విహార్యమనఁగా నుక్తి ప్రత్యుక్తి వైచిత్రీయనియు వివరించినాఁడు. అనఁగా వీధి యేకాంకము, నాకాశభాషితముగాని యుక్తిప్రత్యుక్తి వైచిత్రీగాని గలిగినదియు, నుత్తమ మధ్యమాధమ నాయకమైనదియునని భరత మతము. (ఈ సందర్భమున నభినవన గుప్తుఁడు వివరించిన కోహలమతము నిట్టిదే) దశరూపకమున (31-62) వీధి కైశికీ వృత్తి, భాణమువలె సంధ్యంగములు సుద్ధాత్యకాది వీధ్యంగములును గలిగి, శృంగార రసము సూచ్యమై రసాంతరము స్పృశింపఁచడి ప్రస్తావనయుక్తమై యేకపాత్ర ప్రయోజితమగునది యని చెప్పఁబడినది. వీధులలోని మార్గపంక్తులవలెఁ దీర్పబడిన వీధ్యంగములుగలదియని నిర్వచించినాఁడు తద్వ్యాఖ్యాత ధనికుఁడు. కావ్యాను శాసనమున నేకహార్యద్విహార్యము లనునవి పాత్రసంఖ్యగా బరిగణింపఁబడినవి. నాట్య దర్పణమున వీధియందు సర్వవిధనాయకు లును రసములు సుండవచ్చుననియు ముఖనిర్వహణ సంధులుండుననియు గలదు. భావ ప్రకాశమున వీధ్యంగములతోపాటు లాస్యాంగములు నిందు గ్రాహ్యము లనియున్నది. ప్రతాపరుద్రీయమున భాణమువలె సంధ్యంగములుండి, కైశికీవృత్తి, శృంగారపరిపూర్ణత, ఉద్ధాత్యకాది వీధ్యంగములు గలిగియుండుట వీధీలక్షణముగాఁజెప్పబడినది*. రత్నా పణకర్త పాత్రలొక్కటిగాని రెండుగానియుండి లాస్యాంగములు గలిగి సామాన్య లేక పరకీయయై కులపాలిక కానటువంటి నాయికను గలిగి యుండునని చెప్పెను. రసార్ణవ సుధాకరమునను నాయికవిషయ

* ఈ లక్షణమే తెనుఁగున చిత్రకవి పెద్దన లక్షణసారసంగ్రహమున ననూదితమైనది (III. 90). ప్రతాపరుద్రీయమున మొట్ట మొదటగా వీధి కల్పితేతి వత్తము, ధీరోద్ధతనాయకము, శృంగార రసరూప నామాత్ర సారము ననియుఁ జెప్పబడి నది. బహుధా ప్రసిద్ధివృత్తము, నాయకరస వైవిధ్యమును గల యక్షగానమున కీ లక్షణ మనలు పట్టదు.

మిట్టే చెప్పబడినది. దర్పణకారుడు నాట్యశాస్త్ర లక్షణమును గ్రహించుచు శృంగారరసప్రాధాన్యమును, నఖిలార్థ ప్రకృతుల ముఖ నిర్వహణసంధుల పాటింపునుగూర్చి చెప్పెను.

ఇట్లు వివిధ నాట్యశాస్త్ర గ్రంథములందుఁ బేర్కొనబడిన వీధి లక్షణమునందలి ముఖ్యాంశములు : ఏకాంకము, సంధి సంధ్యంగములు, ప్రస్తావన, ఒకటి రెండు పాత్రలకు మాత్రమే ప్రమేయము, ఆకాశ భాషితాదులు, కులీన కాని నాయక, శృంగారప్రాధాన్యము. ఇవి యక్షగానమున కెట్లు సరిపోవునో చూతము. ప్రాయికముగా యక్షగానములం దంకవిభాగ ముండదు. (ప్రాయికముగా ననుటచేఁ గొద్ది యర్వాచీన యక్షగానములందు గలదు గాని యది యక్షగాన పరిణామ చరిత్రలో నొక యంతరువు ననఁగా మధ్య వచ్చిన మార్గ నాటక ప్రభావమును మాత్రమ సూచించును. ప్రాచీన యక్షగానములం దంకవిభాగము గానరాదు.) అట్లని యవి యేకాంకిక లని తలఁపరాదు. అంక మానన్న నాయకముగాని ప్రత్యక్ష నేతృచరితముగానియై, బిందు వ్యాప్తిపురస్కరము, నేకై కదివన వృత్తము, బహుపాత్ర ప్రవేశార్హముచు గావలెనని మన యాలంకారికుల మతము. అట్టి నిష్కర్ష గల లక్షణము మన యక్షగానమునకుఁ బట్టదు. యక్షగానేతి వృత్తములలో నిబిడకథానిబంధనమే కానరాదు. ఒక దివసమునఁగా దొక జీవితకాలమున జరుగుకథ యంతయు రంగాంతర సూచన లేకుండ నొక్కచోటనే జరిగినట్లుండును. అర్థప్రకృతులకును గార్యావస్థలకును దగిన సమన్వయము గన్పింపదు. సంధి సంధ్యంగాదులు నందుఁ జక్కగాఁ బాదుకొని యుండవు. సంస్కృతనాటకము లందు వలె సూత్రధారుడు నటీ పారిపార్శ్వక విదూషకులతో జరుపు ప్రస్తుతోప లక్షణీయమైన దృశ్యప్రబంధ వస్తు తత్కర్తృ ప్రశంసాదికము ప్రాచీన

యక్షగానములం దెందును గానరాదు. ఒకటి రెండు పాత్రలకు మాత్రమే ప్రమేయము నాకాశ భాషితములును గలట్టి యక్షగాన మొక్కటియు లేదు. అన్నియుఁ బాత్రబాహుళ్యము గలవి. ఆకాశ భాషితములు లేవు కాని సంధి వచనములు గలవు. ఉక్తి ప్రత్యుక్తి వైచిత్ర్యముగల యక్షగానము లనేక మున్నవి కాని యది రూపక సామాన్య ధర్మము. నాయిక విషయమున యక్షగానమున నెట్టి నియమమును లేదు. అట్లే రసవిషయమునను. శృంగారప్రధానములైన యక్షగానము లనేకము గలవు; కానివియుఁ గొన్ని గలవు. ఏవిధముగఁ జూచినను యక్షగానమునకు వీధీలక్షణము పట్టకున్నది. అసలు యక్షగానములకు వీధినాటకములను పేరున్నదన్న సక్కడ వీధి యనఁగా దశరూపక ప్రభేదమని కాదర్థము. ‘వీధులలో నాడుటచే వీనికి వీధినాటకము లని పేరువచ్చెను.’⁶⁴ ఇందులకు సమానార్థకములుగాఁ గన్నడ తమిళ దేశము లందుఁగూడ “బయలాట”, “తెరుక్కుత్తు” అను పేరులు గల జానపదరూపకములున్నవి.⁶⁵ అదియుఁ గాక యీ వీధి శబ్దమును దశరూపక ప్రభేదముగనే పండితు లెవరైనఁ బరిగణించినచో నాప్రక్కనాటకశబ్ద ముండుట యసమంజసమే యగును. కాలక్రమమున నాటక శబ్ద మర్థ విపరిణతి నొంది రూపక సామాన్య వాచియైనది. కాని యస శలదియు వీధివలెనే దశవిధరూపకములో నొకటిమాత్రమ. అట వీధి లక్షణము వేఱు, నాటక లక్షణము వేఱు. అట్టి భిన్నలక్షణములుగల యారెండింటిని బండితు లేనాడు నొక్కచో ముడిపెట్టరు. అది సామాన్యలే నాటక శబ్దము రూపక సామాన్యవాచియైన తరువాత వీధిలోనాడు రూపకమను నర్థమున వ్యవహరించుట కారంభించి

64. చూ. కీ. శ్రీ. జయంతి రామయ్య పంతులుగారి “ఆధునికాంధ్రవాఙ్మయ వికాసవైఖరి” అధ్యాయ. 2 — “యక్షగాననాటకములు”

65. Vide., Dr. V. Raghavan's paper on ‘Yakshagana’ — Triveni, Vol. 7 — No. 2.

యుందురు *. ఇంతకు నీవ్యవహారము యక్షగానమున కిటీవలఁ గలిగినది. ప్రాచీన కాలమున గలిగిన ట్లా ధారములు గన్పట్టవు. అయినను వీధిశబ్ద భ్రాంతినివారణార్థ మింతదూరము వ్రాయ వలసివచ్చినది. కాని యసలు దశరూపకములలో దేని పోలికయు యక్షగానమునెడఁ గానరాదు. కాలక్రమమునఁ బ్రహసనప్రాయము లైన యక్షగాన రచన లొండురెండు పుట్టకపోలేదు. † యక్షగాన చరిత్రలో వాని నపవాదములుగా గ్రహింపనగును.

యక్షగానమున కుపరూపకములతోఁ బోలికగలదని రాఘవన్ గారభిప్రాయపడినారు. యక్షగానము గేయ నృత్య విశిష్టమైనది. ఉపరూపకములకును గేయరూపకములనియు (చూ. కావ్యానుశాసనము) నృత్య ప్రకారములనియు (చూ. భావప్రకాశము) బేళ్ళు గలవు. అనఁగా నారెంటికి నేదో సాధర్మ్యము గలదని తోచును. నాట్యదర్పణ భావప్రకాశాదులందు నిర్వచింపఁ బడిన కావ్య నర్తన కాద్యుప రూపకముల లక్షణములు (ద్విపద యుపయోగము, పదార్థాభినయము మొదలగునవి) కొన్ని యక్షగానమునకుఁబట్టును. కాని ప్రత్యేకమే యొక యుపరూపక లక్షణమును బూర్తిగా నతివ్యా

*అయితే యందుల కపవాదము గలదు. 1. మన క్రీడాభిరామము ప్రేమాభిరామ మను సంస్కృత నాటకమునకుఁ దెనుఁగునేత యనియు, నది వీధియను దశరూపక ప్రభేదమనియుఁ దత్సన్నత్యవతరణికలోఁగలదు. గ్రంథాంత గద్యలో నది యే కాశ్వాస పరిమితమగు వీధినాటకమని పేర్కొనఁబడినది. అప్పటికే నాటక శబ్దమునకు రూపక సామాన్యవాచక వ్యవహారము వచ్చియుండును. ఇది నాఁడు ప్రసక్తితమైనట్లును గ్రంథమునఁగలదు. ఇది గద్య పద్య సమన్వితమైనది మాత్రము. ప్రక్రియలో దీనికిని యక్షగానమునకును నెట్టిపోలికయుఁ గానరాదు. 2. 'వీధియన్నాటకంబు' - లక్షణసారసంగ్రహము III 90. (దశరూపకలక్షణము)

† ఉదా :- తంజావూరాన్న దాన మహానాటకము.

ష్టియు నవ్యాష్టియులేకుండ యక్షగానమునకుఁ బట్టదు. అనఁగా నారెంటికిఁగొంత సాధర్మ్యమే తప్ప సంబంధములేదని చెప్పవలెను.

మార్గరూపకము లొకలక్షణ నిష్కర్షకు లొంగునట్టివి. అట్టి నిష్కర్ష కనుగలము కానివి యక్షగానాది దేశిరూపకములు. వానికి సాదృశ్యముకంటె భేదమే యధికము. అట్టి ప్రాచీన మార్గరూపకము లకును మధ్య యుగ జనసామాన్యాను రంజకరూపకములకును సంబంధమునూహించుట దుస్సాధ్యమని పండితుల తలంపు.⁶⁶ సంబంధమనఁగా నిట జన్యజనక సంబంధమని భావము. అయితే కాలక్రమమున యక్షగానముపై మార్గరూపక ప్రభావము పడకపోలేదు. మార్గరూపక ప్రభావమేకాదు. బహుధా మార్గసాహిత్య సంప్రదాయ విధేయమైన మన ప్రబంధము ప్రభావముగూడ బాగుగనే పడినది. (అది ముందు నిరూపింపఁబడును) అనఁగా యక్షగాన ముత్పత్తిలోఁ దేశియుఁ బరిణామమున మార్గియు నైన దనవచ్చును. అసలు చరిత్రను దఱచి చూచినచో సంగీతనాట్యకళా విషయములందును సాహిత్యమునందును సీమార్గదేశి విభేదము సమానాంతరముగనే వచ్చుచున్నదనిపించును. “ఆరెంటికి నొక్కక యెడ కొంచెముగా అన్యోన్య గుణసంక్రమణముండిన నుడును గాని జన్యజనక సంబంధము బొత్తుగాలే” దని యభియుక్తుల యభిప్రాయము.⁶⁷

2. హరి కథ - యక్షగానము

యక్షగాన మన్నను హరి కథ యన్నను నొక్కటే యనికొందఱు పండితు లభిప్రాయ పడుట గలదు. ఇప్పటికిఁ దెలియ వచ్చినంత

66. Vide., R. W. Frazer's Literary History of India, P. 270.

67. చూ. ఆచార్య శ్రీ సింగలి లక్ష్మీ కాంతము గారి గౌతమ వ్యాసములు—
“మన నాటకముల పూర్వ గాథ”

మట్టునకు శ్రీ బాగేపల్లి అనంతరామాచార్యులను వారా యభిప్రాయమును మొదట వ్యక్తమొనర్చిన వారుగాఁ గన్పట్టుచున్నారు. ఆయన రాయలసీమ అనంతపురమండలము హిందూపుర వాస్తవ్యులఁట. 19వ శతాబ్ది యుత్తరార్థమున నుండిన వారఁట. ఆప్రాంతము నందు హరికథోపన్యాసకులుగాఁ బ్రసిద్ధిపడసిన వారఁట. వారు హరికథల నుపన్యసించుట కాక స్వయముగాఁ బలురచనలు గావించిరి. అందు గొన్ని:-

1. చంద్రహాస చరిత్రము. 2. కుచేలో పాఖ్యానము, 3. మూడున్నర వజ్రము, 4. అనసూయాచరిత్రము, 5. సావిత్రీ చరిత్రము, 6. సుభద్రా పరిణయము. 7. శశిరేఖా పరిణయము.⁶⁸ ఈ యే డింటను జివరి నాల్గును యక్షగానములుగాఁ బేర్కొనఁ బడినవి. కాని వానిలో నట్లు పేర్కొనఁ బడని వానిలోఁ గూడ రచనా ప్రక్రియ యొక్క ఫక్కిగ నే నడచినది. అన్నిటను తొహరాలు, హిందూస్తానీ మట్లును గలవు. ఇవియన్నియు నాఖ్యాన శైలీ ప్రకృష్టములు. ఈ తొహరాల యనికి మొదలగు లక్షణము లన్నియు నాంధ్రమున హరికథలను పేరఁ బ్రచారమున కెక్కిన రచనలలోనే యెక్కువగాఁ గన్పట్టును. అనంతరామాచార్యుల వారు తమ కృతుల నెక్కటిగా నాఖ్యానించు చుండెడి వారఁట. హరికథా ప్రయోగ లక్షణ మదేకదా. అనంత రామాచార్యుల వారి కృతులను హరికథ లనుటలో విప్రతిపత్తి యుండనక్కఱలేదు. కాని వారే వానిని యక్షగానము లనియు వ్యవహరించి యున్నారు కదా. వారే కాదు వారికించుమించు సమకాలికులు (1864-

68. ఇవియన్నియు నముద్రితములు. వీని వ్రాత ప్రతులు శ్రీమాన్ రాళ్లపల్లి అనంత కృష్ణ శర్మ గారి కడ నున్నవి. వారే గ్రంథకర్తను గూర్చిన విషయమును నాయొకకుఁ దెచ్చిరి. దయతోగ్రంథము లెల్లఁ జదువ నొసంగిరి. వారి కెంతయుఁ గృతజ్ఞుఁడను. ఇందలి శశిరేఖాపరిణయ రచనా కాలమును వ్యయ వైశాఖ శు. దశమి గురువారముగాఁ గవి పేర్కొనెను. అది క్రీ.శ. 13-5-1886 తేదీకి సరిపోవుచున్నది.

1945) నాంధ్ర దేశ హరికథోపన్యాసక చక్రవర్తులుగాఁ బ్రసిద్ధులు నైన శ్రీ మదజ్ఞానాద్వైత భట్ట నారాయణ దాసు గారు తమ ప్రహ్లాద చరిత్ర + మను హరికథ యవతారికలో హరికథ యన్నను యక్ష గాన మన్ననునొక పేరును నభిప్రాయముతో నొకపద్యము రచించిరి. అది:-

సీ. ఘన శంఖమో యనఁ గంతంబు పూరించి

మేలుగా శ్రుతిలోన మేళవించి

నియమము తప్పక నయఘనంబులఁ బెక్కు-

రాగభేదంబుల రక్తి సల్పి

బంతు లెగిర్చిన పగిదిఁ గాలజ్ఞతన్

జాతి మూర్ఛన లొప్ప స్వరముఁ బాడి

చక్కని నృత్యమున్ సర్వ రసాను కూ

లంబుగ నభినయనంబుఁ జేసి

గీ. స్వకృత మృదు యక్షగాన ప్రబంధ సరణి

వివిధదేశంబులం బిన్న పెద్దలు గల

బలు సభల హరి భక్తి నుపన్యసింప

లేని సంగీత కవితాభిమానమేల.

ఈ పద్యమునే హరికథ యను శీర్షికక్రింద ఆంధ్రప్రతిక విరోధి కృత్సంపత్సరాది సంచికలోఁ గూడ (పుట 77) దాసు గారు ప్రకటించి యున్నారు. వారు తమ “అంబరీష చరిత్రము”* హరికథ యుపోద్ఘాతములో - “ఈ అంబరీషోపాఖ్యానము దొట్టి మఱికొన్ని యక్షగానములను వ్రాసి యుంటిని — నేఁ దెలిసిన మట్టు యక్షగానముల

+ మినర్వా ము. శా. ముద్రణ - విజయనగరము, 1899.

* సప్తస్వతి బుక్ డిపో ప్రచురణ, బెజవాడ, 1929.

కుదాహరణముగ నిందుతోఁ బది వివరించినాఁడను” అని తన రచించిన హరికథల నన్నిటిని యక్షగానము లనియే వ్యవహరించి నారు. పార్వతీ పరిణయ మను నొక హరికథను† రచించిన శ్రీ పసుమర్తి కృష్ణమూర్తి గారు తదాశ్వాసాంత గద్యలోఁ దమ కృతిని యక్షగాన ప్రబంధమనియే పేర్కొనిరి. ఆయన దాసు గారి శిష్యులే. తమ కృతిని గురువుగారికే యంకితమిచ్చిరి. ఊలపల్లి గంగరాజు కవి రామజనన హరికథ †† కు ముఖ బంధ మగు ప్రశంసలో శ్రీ కాశీభట్ట సుబ్బయశాస్త్రిగారు దానిని యక్షగాన ప్రబంధ మనిరి. హరి కథ యని గ్రంథ కర్త పేర్కొనెను. భమిడిమణ్ణి రామమూర్తి గారి సతీ సక్కుబాయి హరికథ ‡ పీఠికలో శ్రీ కాకరపర్తి కృష్ణశాస్త్రిగా రిది యక్షగాన మనుచు నా ప్రక్కనే (కుండలీ కరణములలో) హరికథ యని పేర్కొనిరి.

గ్రంథకర్త హరికథయనియే వక్కాణించెను. శ్రీభక్తవిజయ మను నింకొక హరికథ+ కూడ యక్షగాన ప్రబంధముగనే పేర్కొనఁ బడినది. తద్గ్రంథకర్తలు “శ్రీమత్సంపూర్ణ రామాయణ మహాభారత భాగవత శివపురాణాద్యనేక యక్షగాన ప్రబంధకర్తలును హరికథోపన్యాసకులునగు శ్రీ అయ్యగారి వీరభద్రరావుగారు.” “యక్షగానాల శాఖకేఁచెందిన హరికథ” అని శ్రీ కొత్తభావయ్యచౌదరిగా రొకచో* ననిరి.

† ప్రచురణ వివరములు దెలియవు. రాజమండ్రి గౌతమీ గ్రంథాలయమున వీని ప్రతులు గలవు.

†† శ్రీ పత్తి ప్రెస్, కాకినాడ. 1936.

‡ సరస్వతీ పబ్లికేషన్స్, ముద్రణ - రాజమండ్రి, 1943.

+ రాజమండ్రి గౌతమీగ్రంథాలయముననొక ప్రతిగలదు.

* చూ. “యక్షగాన నాటకములు” అను వారివ్యాసము - ఆంధ్రమహిళ - ఆగష్టు, 1956. పుట 14.

ఇట్లు పలువురుపండితులు, సామాన్యులుగాదు ధీమాన్యులు నైనవారు, స్వయముగా హరికథా గ్రంథరచన గావించినవారును నభిప్రాయపడి రసంగా నది కాదనలేము. వానిలో నేదో సాదృశ్యములేదనలేము. కాని రెండును బూర్తిగా వాని యుత్పత్తిపరిణామములనుబట్టి యభిన్నము లనలేము. జక్కులకథలు, జంగంకథలు, హరికథలు, బుట్టకథలు — ఇవియన్నియు గానరూపమునఁ గథాఖ్యానమే ప్రధానాశయముగాఁ బ్రారంభింపఁబడినవి. కావునఁ దత్ప్రచనా ప్రక్రియలలోఁ గొంత సాదృశ్యము గోచరించినను వానివాని ప్రయోగభక్తికలు వేఱు. ప్రయోజనములు వేఱు. వాని పుట్టువు పోలఁకువలే వేఱువేఱు.

హరికథ వేదకాలమునకే బీజరూపమున నున్నట్లును, నైతి హాసికయుగమునఁ గుశలపుల రామాయణగానము మొదలగు సందర్భములందు దాని స్వరూపము విస్తరించినట్లును గొందఱితలంపు.⁶⁹ కాని యేదోకథ చెప్పుట, అది విష్ణుకథయగుట యనునట్లు గాక మన మీనాఁడనుకొనుచున్న విశిష్టలక్షణములు గలదిగా హరికథ రూపొంది ప్రచారముగాంచుట మధ్య యుగమున మహారాష్ట్రమున. 17 వ శతాబ్ది పూర్వార్థమున నుండిన ప్రసిద్ధ మహారాష్ట్ర భాగవతుఁడగు తుకారామ్ హరికథాకాలక్షేపములు చేయుచుండినట్లు తెలియుచున్నది.⁷⁰ హరికథ యనఁగా నది మహారాష్ట్రులది యని ప్రతీతి. అది మహారాష్ట్రమున “అభంగ్” అనియు, తమిళదేశమునఁ గాలక్షేపమనియు, నాంధ్రమున హరికథయనియు (హరికథాకాలక్షేప⁺ మనియు) వ్యవ

69. Vide., “Kalakshepam” By Sir M. S. Ramaswami Aiyar.,

70. చూ. “తుకారామ్ మాచీగాథా” — (నిర్ణయసాగర ముద్రణ, బొంబాయి, 1927) అభంగములు 4045 - 4049.

+ కాలక్షేపమనఁగా Pastime అని యర్థము.

హరింపఁ బడుచున్నది. దక్షిణదేశమునకు హరికథాకాలక్షేపము దిగి వచ్చుట 17 వ శతాబ్దిలో నటు కర్ణాటకము నిటు తంజావూరాంధ్ర నాయక రాజ్యమును మహారాష్ట్రల కై వసమైన తరువాతనే యని తోచును. తంజావూరినేలిన మహారాష్ట్రప్రభువు లంతకు ముందాంధ్ర నాయక రాజులు మిగుల నాదరించిన యక్షగానప్రక్రియ తమ హరి కథా సంవాదిగా నుండుటచేతను, సంతకంటె మఱియొక మెట్టెక్కువగా రూపకప్రయోజనము గల్గియుండుటచేతను గాఁబోలు తామును దానిని నాయక రాజులకంటె నెక్కుడుగ నాదరించిరి. స్వయముగా నెన్నో యక్షగాన నాటకములను వెలయించిరి.† కాని యాంధ్రమున వారై తమహరికథలను వెలయించిన జాడగానరాదు. కాని మహారాష్ట్రలకుఁ బుట్టినింటను బొరుగువారైన మధుర సారాష్ట్ర సభ వారు పిదప కాలమునఁ దెనుఁగునఁ గొన్ని హరికథలను వెలయింపఁ జేసిరి.⁷¹ తత్రాపి మనవారును కాలక్షేపార్థము రూపప్రదర్శనావకాశము లేనియెడ నేకపాత్రాభి నమయమునకై నఁ బనికివచ్చుననియో, అన్యగీత ప్రబంధచ్ఛందస్సుల⁷¹ కాకృష్టలగుటచేతనో నాఁటినుండి హరికథా రచనకు దొరకొనియుందురు. అసలు యక్షగానము హరి కథగాఁ జెప్పఁబడు సంప్రదాయమొకటి కన్నడదేశమునఁగలదట. అయితే అది ప్రాచీనమైన సంప్రదాయముగాదు. ఈవిషయమై

† చూ. ఇందలి ద్వితీయభాగము - ద్వితీయప్రకరణము.

71. ప్రా. లి. పు. భాం., ఆర్ నం. 1607, 1608. వీనిలో డోరాబ్యాక్, సౌపంగి, లావణి, కే కావళి, ఖడ్గా, ఛంద్ మొ. సారాష్ట్ర మహారాష్ట్ర గీతప్రభేదములుగలవు. ఆంధ్రదేశపు హరికథలందు డోరాలు, తోహరాలును దఱచు లావణి 19 వ శతాబ్ది కర్ణాటాంధ్ర యక్షగానములందును బ్రయుక్తమైనది.

(ఈమధుర సారాష్ట్ర సభ హరికథలు, వానిలోని ఛందస్సులనుగూర్చి ప్రత్యేక మొకవ్యాసము 2-5-55 త్రిలింగలోఁ బ్రకటించి యుంటిని).

శ్రీ ముట్నూరి సంగమేశముగా రేమనుచున్నారో చూడుడు. “అసలు వేషరచనకూడా మానుకొని మద్దెల, జేగంట, హార్మోనియం శ్రుతి అనేవి సహాయంగా తీసుకొని ఒకాయన యక్షగానరచన గానంచేస్తూ ఉంటే, మరోనలుగురు వేర్వేరుపాత్రలను పంచి పుచ్చుకొని, కులాసాగా నాటకీయపద్ధతిలో సంభాషణలు నెరపడం అనే మర్యాదకూడ దక్షిణ కన్నడ ప్రాంతంలో పాతిక ముప్పైయేళ్ళనుండి బయల్దేరింది. దీనిని “తాళమద్దెల” అని పిలుస్తారు. ఇందులో ఆటగాని, అభినయంగాని, వేషంగాని ఏమీలేవు. ఒకరుచెప్పే హరికథ నలుగురు పంచుకో చప్పు తూన్నట్లుంటుంది”⁷² ఈసంప్రదాయము యక్షగానముపై హరికథల ప్రభావమునుమాత్రమే సూచించును. ఏదెట్లయినను మనకు యక్షగానరచన ప్రాచీనము. హరికథారచన యాధునికము. నేటి హరిదాసులు హరికథలను యక్షగాన ప్రబంధములని పేర్కొనినట్లు, ప్రాచీన యక్షగాన కర్తలెవ్వరును యక్షగానమును నది వైష్ణవేతి వృత్తమగుచో నౌపచారికముగ హరికథ యనుటతప్ప (ఆ యనుటయుఁ గ్వాచిత్కము) ప్రక్రియ పరముగా హరికథ యని వ్యవహరింపలేదు. లాక్షణికులకూడ నస్తు చ్ఛందోవైవిధ్యము విశేషముగఁ బ్రదర్శించి యుండుటచే యక్షగానమున కొక నిష్కృష్టలక్షణము నేర్పరింపలేక పోయిరి. ప్రక్రియగా నా వదలుతనమేమొదటఁ తాళప్రధానములైన రేకులతో ద్విపదలతోఁ గొలది గద్యపద్యములతోఁ బ్రాదుర్భ వించిన యక్షగాన రచనమును వివిధ దేశిపద కవితా ప్రభేదములను, గర్లాటక సంగీతమునకుఁ బ్రచారము గలిగిన దినములలో నాయూ రాగ ప్రభేదములను, దక్షిణ దేశమునకొత్తరాహులతో సంపర్కముకలిగిన రోజులలో నాహిందూస్తానీరాగములను మట్లను నిముడ్చు

72. చూ. సంగమేశంగారి “బయలాట” అనువ్యాసము — ఆంధ్రప్రభ సచిత్ర వారపత్రిక, 4-1-1956, పుట 64.

కొను నట్లు చేసి, రానురాను యక్షగాన మనఁగా ఛందో వైవిధ్య విశిష్ట గేయ ప్రబంధ సామాన్య వాచియా యని యనిపించు నంతఁగాఁ బరిణ మింపఁ జేసి నేటికి హరికథలకుఁ గూడఁ బర్యాయ వాచకముగా నిలిపినది.* అసలు హరికథ ప్రయోగ విషయమున యక్షగాన ప్రారంభదశను సూచించు నన వచ్చును. రచనా ప్రక్రియలో నీనాటి ధోరణిని బట్టి రెండింటను నెట్టి ఛందస్సుల నైనఁ బాటలనైన నెట్టి కథలనైన నెలకొల్పవచ్చు ననవచ్చును. ఈనాఁడు యక్ష గానము లెట్లు యక్షులచే (జక్కలచే) గానము చేయఁ బడుట లేదో యట్లే హరికథ లన్నియు విష్ణు కథలు గావు. శివకథలు చివరికి శివాజీ గాంధీజీ కథలును హరికథలపేర “చలామణి” యగు చున్నవి. అనఁగా నిఁకఁ బ్రక్రియకేగాని యాపేరునకుఁ బ్రాముఖ్యము పోయినదన్నమాట. కడమ ఛందస్సులమాట యెటులున్నను గథాఖ్యానమునకు యక్షగాన ములలో ద్విపద, హరికథలలో డోరాలు, తోహారాలు సంప్రదాయ సిద్ధముగా వాడఁబడుచున్నవి. నారాయణదాస ప్రభృతుల రచన లలో డోరా తోహారాలకు బదులు మంజరియను రచనా విశేషము గన్పట్టును. అది మన మంజరీ ద్విపద కాదు. డోరా వంటిదే. హరికథలలో మన ద్విపదలు, కందార్థాదులును జేరినవి. 19 వ శతాబ్ది యుత్తరార్థము, తదుపరి యక్షగానములలో మాత్రము గొన్నిట డోరా తోహారాలును, మరికొన్నిట లావణి మొదలగు నన్యదేశ్య

* ఈ సందర్భమున గోదావరిమండల వాస్తవ్యులు, ప్రసిద్ధ హరికథోపన్యాసకులు, రచయితలునైన శ్రీ నల్లమిల్లి బసవరెడ్డిగారి యభిప్రాయమొకటి గమనింప దగియున్నది. చూ. ద్వి. భా. పుట. 246. (అది యాయన స్వయముగ నాలో సెలవిచ్చినమాట. ఏ రీతికల తేదీ 8-12-59 న కీర్తిశేషులైరి.)

చ్చందస్సులును (సాధారణముగా హరికథలలో నుండునవి) చేరినవి.*

పై విషయములనుబట్టి హరికథ— యక్షగానములకుఁ గల సాదృశ్యము, సంబంధము నెట్టివో గ్రహింపవగును. హరికథ నుండి యక్షగాన ముత్పత్తియైనదని యెవ్వరైననన్నచో నది ముఠావాద మగును. అదియుఁగాక యీవాదము యక్షగాన నామోత్పత్తిని సమర్థింపదుగదా. ఇక యక్షగానమే హరికథగాఁ బరిణమించిన దను వారును గొందఱు గలరు.⁷³ కాని యిదియు నవిచారమూలక మగు నభిప్రాయమే. రెండిటి యుత్పత్తి వేర్వేరునియు, రెండును గొంత సదృశ ప్రక్రియలగుటచే వానికిఁజారిత్రక కారణములవలన సాన్నిహిత్య మేర్పడఁగాఁ గొంతకుఁగొంత సంబంధమును నేర్పడెనని తలంపవలసియున్నది. *

3. కథకళి — యక్షగానము

దక్షిణ భారతమునఁ బ్రధానములైన యాంధ్రకర్ణాట తమిళ మళయాళ రాష్ట్రములు నాల్గింటిలో మొదటి మూడింటను యక్షగాన మొక దేశి రూపక ప్రక్రియగా విలసిల్లినది. కాని మళయాళమున

* చూ. ఇందలి ద్వితీయ భాగము, మొదటి ప్రకరణము — ఆంధ్ర దేశ య. గా. కవులు వరగంటి శేషగిరి వెంకటరమణదాసులు, గోపాల రామదాస కవి, తిమ్మరాజు లక్ష్మణరావుల, అనంతరామాచార్య నారాయణదాస ప్రభృతుల కృతుల విషయము.

73. (1) కవిత్వవేది ఆంధ్ర వాఙ్మయ చరిత్ర సంగ్రహము — (వావిళ్ళ ప్రతి - 1951) పుట 145. య. గా. లే తోలుబొమ్మలాటలుగా మాటిన వనియు కవిత్వవేది యభిప్రాయము. చూ. పుట 246.

(2) Vide, Chap. 5 of 'Telugu Literature' By Prof. P. T. Raju. (P. E. N. Series No. 15.)

* య. గా. హరికథగూర్చి వేఱ యొక వ్యాసము ప్రకటించియుంటిని, చూ. ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్పత్రిక,

దానికి బ్రశక్తి కలుగకుండుటకుఁ గారణము తత్సదృశమైన కథకళి యను గేయాత్మక నృత్యకళా విశిష్టమగు నొక రూపకప్రక్రియ కచటఁ బ్రచారమేర్పడుటయే. కథకళి మళయాళ రాష్ట్రపు గర్వకారణ మగు నొక జాతీయ రూపక ప్రక్రియగా వాసికెక్కినది. దానికిని యక్షగానమునకును గొంతపోలిక గలదు. అది కారణముగా నుత్పత్తిలో నీరెండును నేకబీజకములై యుండునను నభిప్రాయము కొందఱు పండితులకుఁ గల్గినది.

యక్షగాన వాఙ్మయ పరిశోధకులలో దొలితరము వారిలో నొకరగు ఆచార్య శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారి విషయమై యిట్లు సెలవిచ్చియున్నారు :- 74.

"This Veedhinataka in Telugu may be said to be only a counter part of the Malabar Kathakali, but with this difference, that while in the Telugu Veedhinataka the actors speak and take to singing the songs whose meaning they also seek to interpret by means of gestures - i.e., by Abhinaya; the Kathakali actors enact the whole story by means of mute abhinaya leaving speeches and songs entirely to the troupe behind them, who supply the musical and other accompaniments necessary for the successful enactment of the drama. The dress, the make up, the method of performance, and all other paraphernalia required for the enactment seems to point towards the identity of their origin, though there may be some minor differences due to later independent developments."

74. Vide P. 19 of 'Telugu Literature outside the Telugu Country' By K. R. K. (Madras University Telugu Series No. 9 (1941) Chap: Yakshagana and Desi.'

మీది వక్కణలో శ్రీరామకృష్ణయ్యగారు కథకళి యక్షగానముల భేదసాదృశ్యములను జక్కగా విశదపఱచినారు. అయితే సాదృశ్యము వాని యుత్పత్తి సామ్యము వంక ములుసూపుచుండఁ బోలు ననియు, భేదము పరస్పర నిరపేక్ష మగు వాని కాలాంతర పరిణామము కారణముగాఁ గలిగియుండ వచ్చుననియు ననియున్నాడు. ఇది యొక యభిప్రాయముమాత్రము. ప్రబలవాదముగాదు. అయినను నిది ముందు ముందొక వాదముగాఁ బరిణమింపకుండుటకు దీని నిటఁ బరిశీలించుట కర్తవ్యము.

మన యక్షగానమునకును గథకళికిని గల సాదృశ్యము భరత ఖండమున వివిధ రాష్ట్రములందు వెలసిన యాతరగతి దేశిరూపకములన్నిటికి నించుమించుగా సరిపోవు నట్టిదే కాని విశేషముగాదు. కథకళిప్రత్యేకత మూకాభినయము. యక్షగాన ప్రాయములగు కన్నడదేశపు బయలాటలపై⁷⁵, మెల్లట్టూరు భాగవతమేళ నాటకములపై⁷⁶ గథకళిప్రత్యేకతయొక్క ప్రభావము కొద్దిగానైనఁ గలదు (అందులకుఁ బ్రాదేశికముగా వానికున్న సన్నిహితత్వమే కారణము కావచ్చును. అదియు నిటీవలి పరిణామమే కావచ్చును.) కాని మన యక్షగానముపై దానిప్రభావ మే దశలోను (పాల్కురికియక్ష నేపథ్యముల యాటపాటల ప్రస్తావనలోఁ గాని, క్రీడాభిరామ - జక్కుల పురంధ్ర గానాభినయ ప్రసంగమునఁ గాని) గానరాదు. ఇంతకును గథకళి యేమంతప్రాచీనమైనదికాదు. మలయాళ పండితులే యామాట నంగీకరించుచున్నారు.

75. చూ. శ్రీ ము. సంగమేశం గారి 'బయలాట' వ్యాసము - ఆంధ్రప్రభ సచిత్రవారపత్రిక, 4-1-56. పుట, 22-24.

76. చూ. ఈ విషయమై నా వ్యాసము - భారతి, సెప్టెంబరు, 1955.

కథకళి గురించి:— శ్రీ కె. ఆర్. పిషరోటీ గా రేమను చున్నారో చూడుడు:—

'We shall not be far from the truth if we place this in the latter half of the 17th Century... It is quite probable that this new variety must have been devised somewhere in the Sixth decade of the 17th Century.'⁷⁷

మరికొందరు

'The Raja of Kottarakkara (1575-1650 A. D.) was the first composer and originator of the Kathakali'⁷⁸ అని యనుచున్నారు. వీరి యభిప్రాయము గణించినను గథకళి చరిత్ర క్రీ. శ. 16వ శతాబ్ది దాటిమీరినది. కథకళి పుట్టుటకు ముందే యాంధ్రమున యక్షగాన రచనకూడ ఆరంభమై సాగుచుండినది.

అనగా యక్షగానమునకును గథకళికి నుత్పత్తిసామ్య మూహించుట సమంజసముగాదుకదా. అదియేగాక కథకళి యక్షగాన నామోత్పత్తిని సమర్థింపలేదుకదా; అయితే శ్రీరామకృష్ణయ్యగారు యక్షగాన నామోత్పత్తి విషయమై చూపు పెట్టనివారుకారు. వారు తమ వ్యాసమున పండితారాధ్య చరిత్రమునందలి యక్ష వేషములతోడి యాటపాటల ప్రసక్తి, క్రీడాభిరామమునందలి జక్కుల పురంధ్ర పాట ప్రసక్తి యెత్తిచూపుచు వానిప్రాథమికానుబంధస్వరూపము నావిష్కరించుచు నా జక్కుల పురంధ్ర పాటయే జక్కులపాట యనియు నది

77, Vide 'South Indian Theatre' By K. R. Pisharoti - Chap. IX of 'The Theatre of the Hindus' published by Susil Gupta Ltd., Calcutta—12. 1955.

78. Vide (a) 'The Music of the Nrtyanatakas of South India' - Thesis submitted by Srimathi K. Gomathi for the M. Litt of the Madras University. (b) 'The Language of Kathakali' By Sri Premakumar Thamma, pp. 15.

యక్షగానమును సంస్కృత శబ్దమునకుఁ దెనిగింపు కావచ్చుననియు వాక్రుచ్చినారు.

4. ఇ త ర వి ష య ము లు

యక్షగానమునకన్యదేశీయ రూపక ప్రక్రియలలోఁ గొన్ని టిత్తోఁ గొంత కొంత సాదృశ్యము గలదు. ఉదాహరణమునకు :— మనయక్షగాన ప్రదర్శనములలోని హంగుదారుల వంతపాటకుల మేళ మించు మించు ప్రాచీన గ్రీకునాటకములలోని “కోరస్” బృంద గానముచేయు గాయకబృందమువంటిది. యక్షగానము గుఱించి వ్రాయుచు నొక రీ విషయము నిట్లు సూచించినారు గూడ * :—

“Its technique may roughly be compared to the Greek drama in its simplicity of expression and the importance of the element of chorus in it.”

కాని యీ సాదృశ్యవిషయమునకుఁ గలిసివచ్చునుగదా యని వెనుకటి (అల్లెగొండరు చంద్రగుప్తమూర్త్యులనాటి) గ్రీకు భారతీయ సంబంధబాంధవ్యముల చారిత్రక విషయముగూడ బారుచేసి యెవ్వరైన యక్షగాన మా యవనరూపక కళనుండియే యావిర్భవించిన దనినచో ఆ యనుట ఫలితములేని ద్రావిడప్రాణాయామముపట్టుటయే యగును.

యక్షగానమువలె గానపాధాన్యము, హంగు, పౌరాణికేతి వృత్తముల ప్రతిపత్తి, ప్రదర్శన నిరాడంబరత, జనసామాన్యనురంజకత్వము మొదలగు లక్షణములు గల వంగ దేశపు యాత్ర⁷⁹ లకును,

* Vide “Yakshagana and other plays of Mysore” an article by Sri S. Srinivasachar, Published in The March of India Vol. IV - No. 6.

79. Vide, Chap. IV, item IV of “History of Bengali Language and Literature” by Sri Dinesh Chandra Sen.

యక్షగానములకును (పండితరాధ్య చరిత్రలోని శ్రీ శైల క్షేత్రము నందలి శివరాత్రి వినోదములు పేర్కొనఁబడిన సందర్భమునుబట్టి) యాత్రాస్థలములే జనుస్థానములై యుండునని యూహింపఁ గల్గినచో నది యొక సాదృశ్యమే యగును గాని యుత్పత్తి దశలోఁ గాని పరిణామమునఁగాని వానికి సంబంధముగల దనుటకు సత్యసన్నిహితమైన యుపపత్తి మాత్రము గాఁ జాలదు.

ఇట్లే యక్షగానముతో నితివృత్తమునందో, రచనా ప్రణాళిక యందో, ప్రదర్శన సంప్రదాయమునందో యంతంత మాత్రము సాదృశ్యము గల యన్యదేశీయ రూపక ప్రక్రియ లనేకము గలవు. దానికిఁ గారణమింఁచు మించవి యన్నియు నొక్క పాదునుండి మొలిచిన వగుటయే కావచ్చును. ఒక్క పాదనఁగాఁ గృతక ప్రవృత్తికిఁ బ్రసక్తి లేని నిసర్గమధుర నిరాడంబర స్నిగ్ధజన ముగ్ధభావ ప్రకృతుల కాట పట్టయిన జనపదము. — ఒక్కొక్కచో యక్షగానమునకును దాని పరిణామ దశలలో నన్యప్రక్రియలతో నాపాటి యీపాటి సంబంధము నేర్పడినదన్నచో నదియొక వింతగాదు. సదృశ ప్రక్రియలకుఁ బ్రాదేశికమైన సన్నిహితత్వ మేర్పడినచో సంబంధము నేర్పడుట సహజముగదా.

యక్షగానోత్పత్తి విషయమై పైనుదాహరింపఁబడినవాదములు సంబంధ సంవాదులు కొన్ని, సాదృశ్య సంవాదులు కొన్ని. కాని జక్కుల జాతిసంబంధ వాదమువలెఁ గడమ వాదములు చక్కగాఁ బాదు కొనియుండలేదు. యక్షగాన నామోత్పత్తి నవి సమర్థింపలేవు.

ఇక యక్షగాన శబ్దార్థమును గూర్చి శ్రీ యమ్. గోవిందరావు గారు తమ వ్యాసమున⁸⁰ లడ్విగ్, గెల్డ్నర్ అను పాశ్చాత్య

80. Vide, Madras University Annals of Oriental Research Vol. X - Part II for his paper on the Yakshagana in Karnataka.

పండితు లిరువురు యక్షశబ్దమునకు “ఉత్సవము” (Festivity) అను నర్థము చెప్పినారనియు, నదికాని యంగీకార్యమగుచో యక్షగాన మనఁగా నొకయుత్సవ సమయమునఁజేయబడు సంగీతగోష్ఠియని చెప్ప వచ్చుననియు ననియున్నారు. యక్ష శబ్దమసలు ప్రత్యవసానార్థకమైన “జక్ష్” అను ధాతువువలన నేర్పడినట్లు తోచును. యక్షులు పుట్టఁ గనే బ్రహ్మదేవునిఁ దినుటకు యత్నించిననియు, నతఁడు “మామా జక్షత” యని వారినిఁ బ్రార్థించెననియు, వారే నాఁటినుండి యక్ష శబ్ద వ్యవహృతులైరినియు భాగవతము తృతీయ స్కంధమునఁ (20 అధ్యాయము - 21 శ్లో.) గలదు. యక్షశబ్దార్థమేదైనను నది యక్ష జాత్యుత్పత్తిని సమర్థించునుగాని యక్షగానోత్పత్తిని సమర్థింపదు. దానికి యక్షశబ్దార్థముతోఁగాక గానప్రియులైన యక్షశబ్దవాచ్యుల తోనే యేదో సంబంధముండి యుండుననుట లెస్స. ఈనాఁడారము లుపలబ్ధములైన యంతలో నా యక్షశబ్దవాచ్యులు మన జక్కులును, గన్నడదేశపు టెక్కల గాణలునైయుందురని యూహించుటయు లెస్సయగును.

యక్షగానము

ప్రాచీనత - ప్రాథమికావస్థ

యక్షరాత్రి, జౌద్ధయక్షులు, జక్కిణి మొదలగు విషయముల తోడి సంబంధము నేదైన స్థిరపఱుపఁ గల్గినచో యక్షగాన చరిత్ర మతి చిరంతనమైనదని చెప్పవచ్చును. కాని యట్టిసంబంధమును స్థాపించు టకుఁదగిన యాధార సామగ్రిసౌలభ్యము కానరాని యీనాఁడది కడు కష్టసాధ్యము. ఆధారము లుపలబ్ధమానము లగుచున్నంతలో యక్ష గాన చరిత్ర మంతప్రాచీనమైనది కాదనియేచెప్పవలెను. కాని కన్నడ పండితులు కొందఱు తమ వాఙ్మయమున యక్షగానము కొంత ప్రాచీనమైనదనియే తలంచుచున్నారు :-

“Kannada Scholars are of the opinion that as early as the 9th Century A.D., this kind of composition could be traced. They suggest that “Chattana” “Nalpagarana” etc., mentioned in Kavirajamarga of Nripatunga (814-817 A.D.) are nothing but Yakshagana Works.”⁸¹ కాని కవి రాజమార్గమునఁ బేర్కొనఁ బడిన చత్తాణాదులకు లక్ష్యగ్రంథము లిప్పుడు కన్నడ వాఙ్మయమున లభించుటలేదు. “But unfortunately no composition of this kind has come down to us to verify their statements” అని యనియున్నారు గోవిందరావుగారు. అయితే కవిరాజమార్గమున వాని లక్షణ ము క్తమైనది. అది పరిశీలనార్హము.

“ కందము మమళిన వృత్తము

మొందొందడె గొందు జాతి జాణెనె యె బెడం

గొంది వరీశ మరె పేట

ల్పుందర రూపిం బెదెండె గబ్బు మదక్కుం ”

కవిరాజమార్గము. 1-34.

“ కందశ్శల వాగిరె

సుందర వృత్తం గళక్కరం చవు పది మ

త్తంగీతకె తివదిగ

ళందంబుత్తె సెయె పేట్టా డదు చత్తాణం ”

— కవిరాజ మార్గము. 1 - 35.

అనఁగా నొకకందము, పిదప నొకవృత్తము చొప్పున రచించుచు నొక్కొక్కయెడ జాతుల ననుసంధించినచో నది ‘బె ద ం డె’ కబ్బు మగును. పలు కంద పద్యములతో నందమైన వృత్తములను, అక్కర, చవుపది, గీతిక, తివది (త్రిపది) మొదలగు వాని నందముగా నను

81. Ibid., Mr. M. Govindarao's Paper, P. P. 3-4,

సంధించినచో నది చత్తాణ చంద మగును. పై రెండింటను గంద పద్యము ప్రాధాన్యము, వృత్తముల ప్రతిపత్తి, అక్కరాది జాతుల యక్కఱ విశదమగును. కాని నేఁ డుపలబ్ధము లగు కన్నడ యక్ష గానములను⁸² పరిశీలించినచోఁ గందములు నందందు వృత్తములును గలవు కాని అక్కరాది జాతులన్నియునులేవు. అక్కర లనలు లేవు. కడమవానిప్రయోగ మతివిరళము. వానిలోఁ గవిరాజమార్గమునఁ జెప్పఁబడని రగడ వికారములగు తాళప్రణానములగు రేకులకును, ద్విపదలకే ప్రాధాన్యము. మఱియు వానిలో వచనములు, పదములు, అర్థచంద్రికలు, షట్పదులు, ధవళశోభనములు మొదలగు రచనా విశేషములు గలవు. ఇవియుఁ గవిరాజ మార్గబెదండ్ల చత్తాణకావ్య లక్షణములందుఁ జేర్కొనఁ బడలేదు. పైఁ బేర్కొనఁబడిన కన్నడ యక్షగాన లక్షణములే తెలుఁగు యక్షగానములందును గన్పట్టును. చూడఁగా నా బెదండ్ల చత్తాణము లేవో సామాన్యములైన నిర్వచన పద్యకావ్యములై యుండుననితోఁచును గాని యక్షగానము లనిపింపవు.

ఇఁకఁ గవిరాజ మార్గమునఁ బేర్కొనఁ బడినఁ నాళ్ పగ రణాల విషయము : నాళ్ - నాడు అనఁగా దేశము, పగరణ - ప్రకరణ ముఅనఁగా రూపకము. (అసలు ప్రకరణము ప్రసిద్ధ సంస్కృత దశ రూపక ప్రభేదము. మాలతీ మాధవ మృచ్ఛ కటికాదు లట్టివి. కాని యా లక్షణ మిటఁ బ్రసక్తము కాలేదు. ప్రకరణశబ్ద మిట రూపక సామాన్యవాచిగాఁ బ్రయక్తమైనట్లు తోఁచును.) అనఁగా దేశీయ మగు నొక రూపక విశేష మని యర్థము. ఇందుఁ గ్లిష్ట కల్పనాడులు దోషము లనియు, గ్రామ్యాశ్లేల భాషణములు హాస్యరస భాజనములు

* 82. చూ. - ప్రా. లి. పు. భాం., డి. సంఖ్య.: 413, 1168, 1169, 1175, 1178, 1181, 1183, 1185, 1186, 1200, 1204, 1210, 1212, 1220.

కాగలవు కాన నవి దోషము లనిపించుకొన వనియుఁ గవి రాజ మార్గమునఁ గలదు. (చూ. ఆ. 1 - ప. 66 - 68) ఈ లక్షణము యక్షగానములకేగాదు సామాన్య జనామోదకము లగు దేశీ రూపక ముల కన్నిటికినిఁ దగి యున్నది. అవి యక్షగానములే యని నిష్కర్షతోఁ జెప్పవలనుపడదు. ఇట్లే నృపతుంగునకు సుమారొక శతాబ్ది (పై చిలుకు) యర్వాచీనుడగు నాగవర్మ రచించిన కన్నడ కావ్యవ లోకనములోఁజేర్కొనఁ బడిన “ పా డు గ బ్బా ” లు, “ బా జ న గ బ్బా ” లు ననునవి గేయ కావ్యములు, గేయాభినయానుకూల దృశ్య ప్రబంధము లనియుఁ దెలియు చున్నది.⁸³ కాని యివియు యక్షగానము లని నిష్కర్షతోఁ జెప్పవలనుపడదు. అయితే యివి యన్నియుఁ గన్నడదేశమున సంగీత నాట్యకళల కానాడుగల “ పర పతి ” నిఁ దెలియఁ జేయఁగలట్టివైనఁ గావచ్చును.

అసలు కన్నడమున యక్షగాన రచన మిగుల సర్వాచీన మైనది. ఆ విషయమును బలువురు కన్నడ పండితులే యంగీకరించి యున్నారు.⁸⁴ ప్రత్యేకముగ కన్నడ యక్షగాన వాఙ్మయముగుఱించి పరిశోధన చేయబూనిన శ్రీ ఎమ్. గోవిందరావుగారు దాని గురించి వ్రాయుచు “ In a study of a good number of yakshagana works, I was not able to come accross a work earlier than the end of the 17th century ” అని వక్కాణించియున్నారు. + తమిళమున యక్ష

83. చూ. కన్నడ కావ్యవలోకనము. సూత్ర. 245-249.

84. Vide., (1) A History of Kanarese Literature by Mr. E. P. Rice, p. 100. (2) History of Kannada literature by Sri R. Narasimhacharya, p-25. (3) “Turning points of Kannada literature”, paper by Sri M. Mariappa Bhat - Ref: Madras University Annals of Oriental Research Vol. V - Part 2.

గాన రచన మఱియు నర్పించినమైనది. తెనుగుననే ప్రాచీనతమ మైనది. ఈ సందర్భమున డాక్టరు శ్రీ నేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారి వాక్యములు స్మరింపఁదగినవి:— “తెలుగు యక్షగానములు ప్రాచీన తమములు. తమిళ కన్నడ యక్షగానము లాదేశములందాంధ్రుల వ్యాపన మతిశయించిన పిమ్మటనే రచింపఁబడెను”⁸⁵ అయితే తెనుగు యక్షగాన రచన మెంతో ప్రాచీనముగాదు. క్రీ. శ. 16వ శతాబ్దికి ముందునాటి యక్షగానరచన తెనుగునఁ గానరాదు. క్రీ. శ. 15వ శతాబ్దికి ముందు యక్షగానరచన జరిగినట్లే తెలియవచ్చుటలేదు. కాని యక్షగాన మొకసాహిత్య ప్రక్రియగా నవతరించుటకుఁ బూర్వరంగ ముగాఁ గొంతచరిత్ర యుండకపోదు. 15వ శతాబ్ది పూర్వార్థమున వెలసిన మనక్రీడాభిరామమున జక్కుల పురంద్రుల పాటలును యక్షకన్యల యాటలును ప్రసక్తములైనవికదా. అసలు యక్షగానశబ్దమే యదియొక ప్రత్యేకమైన గానశైలియను నర్థమున నానాటి భీమ ఖండమునఁ బ్రయుక్తమైనదికదా⁸⁶. పండితారాధ్య చరిత్రయందలి యక్షాది

85. మా. వారి మధుర తంజావూరు నాయకరాజుల నాటి ఆంధ్ర వాఙ్మయ చరిత్ర, పుట 88.

86 ఆచార్య శ్రీ విస్వా అప్పారావుగారి “ఆంధ్రుల నాట్యకళ — కూచిపూడి కళావైభవము” అను వ్యాసమున (1954 సం. విజయవాడ శ్రీ కనకదుర్గా కళా సమితి తృతీయ వార్షికోత్సవ సంచికలోఁ బ్రచురితము) “కులోత్తుంగ చోళదేవుని శాసనములో నట్లువ్రేళ్ళములవారు యక్షగానముల నాడిరని యున్నది” అని వక్కాణించియున్నారు. చోళరాజులలో క్రీ. శ. 11-13 శతాబ్దుల నడుమ కులోత్తుంగ చోళదేవ నామధేయులు పలువురున్నారు. (మా. పూర్వము - దక్షిణ హిందూదేశ శాసనములు) కాని యందెవరి శాసనమునను యక్షగాన శబ్దము కాన వచ్చుటలేదు. చోళరాజుల శాసనములలో రెండిట (154 ఆఫ్ 1895, 120 ఆఫ్ 1925) ‘అరియకూత్తు’ ప్రసక్తిగలదు. దానినే శ్రీ అప్పారావుగారు యక్షగానమనుకొనిరేమో; ఇప్పటికి నే నెఱిగినంతలో యక్షగానశబ్దము గానవచ్చు గ్రంథములలో శ్రీనాథుని భీమఖండమే మొట్ట మొదటిగాఁ గనుపట్టుచున్నది.

సేవకముల తోడి యాటపాటల ప్రసక్తిని బరిగణించినచో యక్షగానము చరిత్ర మింకొక శతాబ్ది వెచుకకుంబోవును. కన్నడవాఙ్మయమునందలి “అగ్గభుని చంద్రప్రభా పురాణము”, అభినవ పంపని మల్లినాథ పురాణములందలి “ఎక్కలగాణ” ల ప్రసక్తి నెత్తుకొన్నచో యక్షగానచరిత్ర క్రీ. శ. 12వ శతాబ్దిదాక నెగ్రబాక గలదు. అంతకు మించినదంతయు నుపాధి సమగ్రముగాని యూహాగానమే.

ఇక యక్షగానముయొక్క ప్రాథమిక స్థితి యెట్టిదో యిండుక పరిశీలింతము. క్రీ. శ. 12 వ శతాబ్ది నాటి కన్నడ చంద్ర ప్రభా పురాణములో “వ న వి హ ర ం చేస్తూన్న నాయకుడు మేళ తాళాలతో నిమిత్తంలేకుండా దేశీయ గీతాన్నొకదానిని ఒక “ఎక్కల గాణ” యింపుగా పాడుతూ వుంటే విన్నాడని వర్ణించ బడింది”⁸⁷ దీనిని బట్టి మేళతాళములతో నిమిత్తములేని యెక్కల గాణల జాతీయ గీతాలాపము యక్షగానోత్పత్తికి బ్రాతి పదిక యైనదని తోచుచున్నది. ఆశతాబ్దిలోనే వెలసిన మల్లినాథపురాణములో “కమలామోదియైన తుమ్మెద ఝంకారం కమలాలయయైన లక్ష్మిని కీర్తిస్తూ పాడే “ఎక్కల” గానంతో పోల్చి వర్ణించబడింది”⁸⁸ అనగా నా యెక్కలగానము లేక యక్షగానము దేవతా స్తుత్యాత్మకమైనదని తెలియుచున్నది. శ్రీ నాథుని భీమఖండమునందలి దక్షా రామ ప్రశంస సందర్భమునగల “కీర్తింతు రెద్దాని కీర్తి గంధర్వులు, గాంధర్వమున యక్షగాన సరణి” అను వాక్యమును జూచినను నాడు యక్షగానము దైవస్తుత్యాత్మకమైన యొకప్రత్యేక గానశైలిగా బరిధ విల్లుచుండినదని స్ఫురింపజేయుచున్నది. మల్లినాథపురాణములోనే “యక్షాందోళన” మను నృత్యముగూడఁ బ్రసక్తమైనది. ఈయాం

87, 88. చూ. శ్రీ సంగమేశంగారి వ్యాసము - భారతి, ఫిబ్రవరి, 1956.

దోళికా (ఆందోళన మన్నను ఆందోళికయన్నను నర్థమొక్కటే. చూ. - సూ. రా. ని.) నృత్యముగూర్చి శ్రీ ముత్తూరి సంగమేశం గారిట్లు వ్రాయుచున్నారు :-⁸⁹ “ కన్నడ యక్షగానాల్లో నటి వేషాన్ని యక్షిణీ వేషమనీ, శ్రీవేషమనీ, మోహినీవేషమనీ పరిపరివిధాల పిలుస్తారు. ఈమె మొదటిసారి రంగస్థలానికి వచ్చినప్పుడు నడుమువరకు అట్టతో కట్టిన ఒకతొట్టెవంటి చౌకంలో నిల్చి నృత్య గతులు ప్రదర్శిస్తుంది. ఈ నృత్యాన్ని ఆందోళికా నృత్యమనీ, మంచె చప్పరనృత్యమనీ పిలుస్తారు.” యక్షగానములలో యక్షిణీవేషము⁹⁰తో నొక రాందోళికా నృత్యము నెఱపుట జూడ యక్ష గానమునకును యక్షాందోళనమునకు నేదో సంబంధ ముండియుండు ననిపించును. అనగా క్రీ. శ. 12 వ శతాబ్దినాటికే యక్షగానమునకు నృత్యకళా సాహచర్యమును గల్గినదన్నమాట. ఎక్కలగానము నీ యక్షాందోళనము ననునవి రెండును, ఆటతోడిదే పాట పాటతోడిదే యాట అనునట్లేవరో యక్షగాన వేషధారుల జాతీయ వృత్తివిద్యయొక్క కవలరూపులై యుండును. పాల్కురికి సోమనాథుని పండితారాధ్య చరిత్రలో యక్షాది నేపథ్యములతోపాటు పేర్కొనబడిన పాటయు, నాటయు, క్రీడాభిరామమునఁ బేర్కొనబడిన జక్కుల పురంధ్రి యక్ష కన్యల యాటయు నీవిషయమును సమర్థింపఁగలవు. పండితారాధ్య చరిత్ర వక్కణలో యక్ష నేపథ్యసూచనయు, క్రీడాభిరామ జక్కుల పురంధ్రి పాటలోఁబాటతో పాటపకరణములు నామె గానముతోఁ గథాఖ్యానముచేసిన వైనము పేర్కొనబడుటయు, యక్షకన్యల నృత్యములో మతాశయ స్ఫురణమును విశేషములు.

89. చూ. శ్రీ సంగమేశంగారి వ్యాసము - భారతి, ఫిబ్రవరి, 1965.

90. ఈ యక్షిణీ వేషము నృత్యమే జక్కిణీయైయుండునా ?

యక్షగానముయొక్క ప్రాథమిక స్వరూపమా పేరే చాటుచున్నట్లు గానమైయుండుననుట నిర్వివాదము. అయితే పురాణచరిత్ర ప్రసిద్ధులైన యక్షజాతీయు లెవ్వరికిని గానకళా ప్రతిష్ఠ లున్నట్లు తగిన యాధారములు గానరానందున నెన్నడో యక్ష వేషధారణ మొక వృత్తిగా నవలంబించినవారని యూహింపఁ దగిన యొక్కల గాణల, జక్కుల పురంధుల గానకళాభిమానములే యక్షగానోత్పత్తికి బీజాక్షరప్రాయము లైనవనియు, నా గానము స్తుత్యాత్మకముగాఁ గథాఖ్యానోపయోగిగా నృత్యానుకూలముగా నుండెడి యొకప్రత్యేక శైలికిఁ జెందియుండుట యక్షగానముయొక్క ప్రాథమికావస్థయై యుండుననియుఁ జెప్పవచ్చును.

యక్షగానము

పరిణామ చరిత్ర

[ఈ ప్రకరణ మాంధ్ర యక్షగాన వాఙ్మయ మూఢారముగా యక్షగాన పరిణామ చరిత్ర పరిశీలన కుద్దిష్టమైనది. ఈ గ్రంథము ద్వితీయ భాగమున యక్షగాన కవుల చరిత్రము కావ్య సమీక్షయుఁ బ్రాదేశిక విభాగానుసారముగను గాలక్రమానుసారముగను రచింపఁబడి యుండుటనుబట్టియు, గ్రంథ విస్తర భీతిచేతను నిపు డీప్రకరణమున యక్షగాన పరిణామ చరిత్ర సంగ్రహముగా సమీక్షింపఁబడుచున్నది. దాని వివిధదశల ప్రక్రియా పరిణామకొకటి నిమిషములైన కొలది గ్రంథముల విశేషములుమాత్రమే యందుఁ బ్రసక్తముగను. ఇందును సృష్టతకొఱకు సౌలభ్యము నిమిత్తము ప్రాదేశిక విభాగ కాలక్రమానుసారమైన సమీక్షాపద్ధతియే పాటించఁబడినది. ఈ ప్రకరణమునఁ బేర్కొనఁబడిన యక్షగాన కవి కావ్యముల కాలముల నిర్ణయములు, ప్రతి వివరములు మొ॥ విషయములను ద్వితీయ భాగమును జూచునది. పరిశీలన సౌలభ్యముకొఱకు అకారాది క్రమ కవి నామ సూచిక తుది ననుబద్ధమైనది.]

ప్రస్తావన

యక్షగాన పరిణామ చరిత్ర మతిచిత్రమైనది. రచనలోఁ బ్రదర్శనలోఁ దరతరమునకును బరిణామమందుచు వచ్చినది. మొదట యాత్రాస్థలములు, కామేశ్వరీ వ్రత సంప్రదాయ పరాయణులైన కామందుల లోగిల్లును, తదుపరి పల్లెపట్టుల రచ్చసావడి, పాడిగలిగిన రాచదేవిడిలును యక్షగానము ప్రదర్శనల కధిష్ఠానములైనవి. అది వివిధప్రదేశములకు విస్తరించుటవలన నాయాప్రాంతములందలి వివిధ శ్రవ్యదృశ్యాత్మకములైన సాహిత్య ప్రక్రియలతో ననుబంధము జనుపొందించుకొన్నది. వివిధ గీతిచ్చందస్సులను దనలో నిముచ్చుకొన్నది. యక్షగాన రచన గ్రామ కరణములు, బొమ్మలాట రైతులు మొదలగు జానపదకవుల గంటముల నుండి నగరములందు రాజాస్థానముల నాశ్రయించిన పండిత కవుల పై డిగంటములకును బ్రాకినది

కవి రాజుల గంటములే కాదు రాజకవుల గంటములును యక్షగాన సరస్వతి కాశ్రయములైనవి. పలుకులముల పలుతరగతుల కవులకుఁ దద్రచనానకాశములు గలిగినట్లే జక్కులు, నెఱుకులు, నేనాదులు, గొల్లలు, బ్రాహ్మణులు మొదలగు పలుతెగలవారికిఁ దత్ప్రదర్శనావ కాశములు గలిగినవి. మొదట గానరూప కథాఖ్యానముగ గ్రామ సీమలఁ బామరగాత్ర మాత్రోపజీవిగా నుండిన యక్షగానము నాడు నాటికి వాడవాడల నాడఁబడుచుండిన వీధి నాటకపు వాటమెఱిగి రాచనగరి మొగసాలల కెగఁబాకి రంగభోగము నవధరించుటతో మార్గరూపక ప్రభావము నభిసరించి నాటకనామకరణము చేయుచు కొన్నది. కోటలోని రాజుగారికిని బేటలోని ప్రజలకును సమాన ముగా నాదరపాత్రమైనది. తెలుఁగు భాషకుఁ బలుకుబడిగల పలు తావుల వెలసినది యక్షగానము. పలుతరగతుల ప్రజాజీవితోదంత విశేషములను బ్రతిబింబించుకొన్నది. పలువిధముల కథల కాశ్రయ మైనది. పాశ్య గేయ నాట్యాత్మకములైన పెక్కుప్రయోజనముల కిక్కువయైనిలిచినది. అదియొక సార్వజనీనమైన బహుముఖ ప్రయో జన సనాధమైన సాహిత్య ప్రక్రియగాఁ బరిణమించినది. ఈ పరిణామ మంతయు నేఁడనిమిది శతాబ్దుల చరిత్రగలది.

యక్షగానముయొక్క ప్రాచీనత యెంతయో, ప్రాథమిక స్థితి యెట్టిదో మీదఁ బరిశీలింపఁ బడినది. క్రీ. శ. 12వ శతాబ్దికి ముందుకాలము యక్షగాన చరిత్రలో నజ్ఞాత యుగము. అది యక్ష వేషధారణము వృత్తిగా నవలంబించియుండుటచే నేర్పడియుండదగు నని యూహింపఁదగిన ఎక్కలగాణల, జక్కులజాతుల ప్రాదుర్భవ స్థితిగర్భితమైన కాలమైయుండునని యూహింపవచ్చును. అనఁగా వారిమూలమున వాసికెక్కియుండునని యూహింపఁదగిన యక్షగా

నము ప్రారంభ దశలోనే రూపారోపము గలదని చెప్పవలసివచ్చును. కాని యీ రూపారోప మా జాతుల యుత్పత్తికేగాని యక్షగాన రూపక కళా పరిణతికి సద్యఃకారణమై యుండునని చెప్పలేము. ఆ యక్షరూపారోపము తోడి యాటపాటల ప్రసక్తి పాల్కురికి సోమ నాథుని పండితారాధ్య చరిత్రలోఁ గలదనఁగా + నా సంప్రదాయము పదునాల్గవ శతాబ్ది దనుక వచ్చుచున్నట్లే చెప్పవచ్చును. కాని యందితివృత్తియు మొదలగు విషయముల ప్రసక్తి కానరానందున నాటికది రూపక కళా సమగ్ర స్వరూపమును నిరూపించుకొన్నట్లు కాదు. సాహిత్య ప్రక్రియగానైన రూపొందినట్లుగానరాదు. అట్లే యైయుండినచో వీరశైవ మత ప్రవర్తకుఁడైన ద్విపద రగఙ్గోదాహరణాద్యనేక దేశి సాహిత్య ప్రక్రియల నతిప్రీతి నాదరించిన సోమన రగఙ్గద్విపదలకే ప్రాధాన్యము గల యక్షగానమునుగూడ నొక్కటైన రచించి దానినొక ప్రచార సాధనముగా వినియోగించుకొని యుండఁడా? అసలు 15-16 శతాబ్దులకుముందు నాట యక్షగాన మొక సాహిత్య ప్రక్రియగాఁ గాని రూపక ప్రక్రియగాఁగాని రూపొందినట్లా ధారములు గానరావు. అయితే యంతకుముందు మన యాంధ్రులకు మార్గ నాటకములవంటి నాటకములు (క్రీడాభిరామం వినా) లేకపోవచ్చునుగాక కాని యక్షగానము వలె దేశీసరణికిఁజెందిన నాటకములు కొన్ని లేకపోలేదు. మనవలెనే పూర్వకాలమునఁ దమిళులు కన్నడిగలు మొదలగు మఱికొందఱికి మార్గనాటకములవంటి నాటకములు లేనట్లు తెలియవచ్చుట యబ్రము. కాని యాటవిక జాతులకే యాటపాటల యందాస్థయున్నట్లు తెలియుచుండ నాగరక జాతులకు నాటక కళాభిరుచియన్నది సహజముగదా. ఆ నాటి మన దేశీనాటకములే వీధి నాటకములనుపేరఁ బ్రసిద్ధికెక్కినవి. అట వీధిలో నాడఁబడు నాటకము

+ “అదట గంధర్వ యక్ష విద్యాధరాదులై పాడెడు నాడెడువారు”

లని యర్థము. (వీధి యనఁగా నిట దశరూపక ప్రభేదముగాదు. నాటక శబ్ద మిట రూపక సామాన్య వాచి) ఇది కన్నడిగల “బయలాట”, తమిళుల “తెరుక్కుత్తు” అను వానికి సమానార్థకమైనది. పాల్కురికి సోమ నాథుని పండితారాధ్య చరిత్రలోనే¹ నాటకములు, బహురూపకములు, వెడ్డంగము, తోలుబొమ్మలాటలు మొదలగు రూపకప్రక్రియలనేకము బేర్కొనఁబడినవి. జననికలు, పాత్రల యాహార్యకము, ప్రదర్శన ప్రరోచన, అభినయభంగులు, సంగీతపుహంగు మొదలగు నాటకపుతంత్ర వివరింపఁబడినది. త్రిపురవిజయము, కామదహనము, అర్ధనారీశ్వరము, అంధక గంధగజాసురవధము, దక్షాధ్వరధ్వంసము, క్షీరసాగరమథనము, సిరియాళ చరిత్ర² మొదలగు నాటి నాటకేతివృత్తములును బేర్కొనఁబడినవి. ఇందలి కథలు కొన్ని పిదపకాలమున యక్షగానవస్తువులునై నవి. ఇవికాక క్రీడాభిరామమున³ బేర్కొనఁబడిన మాచల్లేవి చరిత నాటకము, విజయనగర ప్రభువు వీరనరసింహరాయల (క్రీ. శ. 1506-1509) కొలువులోఁ గూచిపూడి బ్రాహ్మణ భాగవతులు ప్రదర్శించినట్లు తెలియవచ్చిన⁴ సంబెట గురవరాజు నాటకము, క్రీ. శ. 1514 నాటి కర్నూలు జిల్లా చెఱువు బెళగళ్ళు శిలాశాసనము⁵ నందుఁబేర్కొనఁబడిన తాయికొండ నాటకము మొదలగునవి

1. చూ. పర్వత ప్రకరణము., పుటలు 432-462.

2. బసవపురాణము. అ. 4.

3. 181 వ పద్యము.

4. Local Records., Vol. 56, p p 66 onwards.

5. A. R. E. 558 of 1915.

ఈ రెండిటి విషయము నెత్తిచూపిన వారు డాక్టరు శ్రీ నేలటూరి వెంటక రమణయ్య గారు. చూ. వారి ‘ ముక్త గానము - తంజావూరు ’ అను ప్యాసము ఆంధ్రప్రదేశ్ భర సంపత్సరాది సంచిక.

యక్షగానములుగా నీ నాఁడు కొందఱు పరిశోధకులచే భావింపబడుచున్నవి కాని యట్లుభావించుటకుఁ దగిన యాధారమేమియు లేదు. అవి వీధి-తెరనాటకముల⁶ కోవకుఁజెందినవి మాత్రమేయైయుండును.

పూర్వము బహుధా సంస్కృత సాహిత్య ప్రవణులైన మన కవులు సంస్కృతనాటకములవంటి నాటకములను దెనుగున సృజింపరైరి సరికదా, ఆనాటకములనే నాటకములుగా నాంధ్రీకరింపలేదు. కొన్నిటిని బద్ధప్రబంధములుగా మాత్రమే పరివర్తించిరి.⁷ (క్రీడాభిరామ మొక్కటి యిందుల కపవాదము) ఆనాఁడు రాజాస్థానముబందు సంస్కృత నాటకములు ప్రదర్శింపఁ బడుచుండెడి వనియు, జనస్థానములలో వీధినాటకములు, బహురూపములు మొదలగు తెరనాటకములును బ్రచారమందుండెననియు నూహింపవలసియున్నది. కాలక్రమమున వాని ప్రభావము యక్షగానముపైఁగూడ బడి యది యాకృష్టమైన శిష్టకవులు కొందఱు తద్రచన జేపట్టగనే రూపకకళ కొంత సంతరించుకొని యొక విశిష్టప్రక్రియగా రూపొంది రాజప్రజామోదములను సమపాళముగాఁ | జూఱఁగొని వీధినాటకమనియుఁ బేరొంది దేశి సరణికిఁ జెందిన నాటకములకెల్లఁ బ్రతినిధిగా నిలిచినది. మనకు నాటక కృతులులేని లోటు తీర్చినది. దీనిప్రాభవము మూలముగనే మొన్న

6. తెరనాటకముల ప్రసక్తి పండితారాధ్యచరిత్ర పర్వత ప్రకరణమునఁ గలదు. అవి జంగాలచేఁ బ్రదర్శింపఁ బడుచుండినట్లు బై. వెంకట నాథుని పంచ తంత్రమునను (4 - 240), అ. నారాయణ కవి హంసవింకతి (3 - 29) యందును గలదు. నాఁడు జంగాలు జమ్మల వలె గానాత్మకకథాఖ్యానములును జేసెడివారు. జంగం కథలు వారి పేరనే ప్రసిద్ధములైనవికదా.

7. ఒకఉదా. నందిమల్లయ్య, ఘంటసింగయల ప్రబోధ చంద్రోదయాంధ్రీ కరణము.

మొన్నటి దనుకఁ గూడ మనకపులకు మార్గనాటకములవంటి నాటకములు రచింపవలసిన యావశ్యకత కన్పింపకపోయి యుండవచ్చును.

పాల్కురికి సోమనాథుని నాటికే యక్ష నేపథ్యములతోడి పాటగా నాటగా వెలిసియుండునని యూహింపఁ దగిన యక్షగానమున కాంధ్రమున నాప్రదర్శకులొక విశిష్టజాతిగా నేర్పడినపిదపఁ గొంత కాలమునకు యక్ష నేపథ్యములతోడి సంబంధము నడలి గానము నకే ప్రాధాన్యము హెచ్చి యుండును. పద్మనైదవ శతాబ్దిలో భీమ ఖండోదాహరణమును⁸ బట్టి యది స్తోత్ర పాఠోప యోగి యైన యొక ప్రత్యేక గాన శైలి యనియు, క్రీడాభిరామోదాహరణమును⁹ బట్టి యది జక్కుల పురంధిచే నెక్కటిగా శ్రుతి లయాత్మక వాద్యోప కరణ సహితముగా, రాగ తాళ మాన స్థాయి గమక

8. “క్షీర్తింతు రెద్దాని క్షీర్తి గంధర్వులు

గాంధర్వమున యక్షగాన సరణి” (భీ. ఖ. 3 - 65.)

9. కోకాగ్ర సంఘస్స ఘుమ ఘుమ ధ్వని తార

కంతస్యరంబుతో గారవింప

మసిబొట్టు బోనాన నసలు కొల్పిన కన్ను

కొడుపుచే దాటించు నెడప దడప

శ్రుతికి సుత్కర్షరంబుఁ జూపంగ వలయు చోఁ

శివి త్రాడు బిగియించు జీవ గట్ట

గిల్కు. గిల్కున మ్రోయు కింకిణీ గుచ్చంబు

తాళమానంబుతో మేళవింప

రాగమున నుండి లంఘించు రాగమనకు

నురుమ యూరుద్వయంబు పై నొత్తిగిల్లి

కామవల్లి మహాలక్ష్మి కైటభారి

వలపు వాడుచు వచ్చె జక్కుల పురంధి”

నిహితముగాఁ గథాఖ్యాన పురస్కరముగాఁ ప్రయోగింపఁ బడుచుండెడిదనియుఁ దెలియుచున్నది గదా. క్రీడాభిరామమున నా జక్కుల పురంధ్ర పాటతోపాటే అక్కల ('యక్ష కన్యల') యాటయు నర్జితమై యుండుట (క్రీ. రా. 136 - 137) నా గానము నృత్యానుకూల మైనదనియుఁ దెలియ నగును. ఇంకను నానాటి దాని ప్రత్యేకత యెట్టిదనఁగా - క్రీ. శ. 1408 - 1503 సం. ల నడుమ నుండిన, సంకీర్తనాచార్యుడని ప్రఖ్యాతిగాంచిన తాళ్ళపాక అన్నమాచార్యుని పాత్రుడైన చిన తిరుమలా చార్యుడు (1537 ప్రాంతము) సంకీర్తన లక్షణ మను సంస్కృత గ్రంథమును స్వప్రతిభామహాకృతమును స్వజనక వ్యాఖ్యాతమును (ఇది యలభిము) దెనుఁగు జేయుచు¹⁰ దరువులు, జక్కుల రేకుల నేలలు, చందమామ పదములు మొదలగు వానిని మొదటఁ బేర్కొనుచుఁ బదపఁ గొన్నిటి లక్షణములు నిర్వచించి యక్షగాన పదములఁ గూర్చి యిట్లు వ్రాశుచున్నాఁడు:-

“యక్షగాన పదంబులునవిధమున
సముచితానేకవిధ తాళ సంగతులను
నవరసాలం క్రిమా సవర్ణంబు లగుచు
నలరు నని హరి కీర్తనాచార్యుఁ డనియె”

సం. ల. 66 వ పద్యము.

అతఁడు దరువులు నేలలు మొదలగు పదములకు లక్షణమును చెప్పి యుండెను. కాని వానితో పాటు మొదట జక్కుల రేకుల పేరెత్తుకొనియు (చూ. 50 వ పద్యము) బ్రత్యేకముగా నా పేర లక్షణము చెప్పియుండ లేదు.

10. చూ. తాళ్ళ పాకము కవి కుటుంబ కృతి సముచ్చయము - సం. 1 తిరుపతి దేవస్థానము ప్రచురణ, 1935. పైకవుల కాలములు, కృతి రచనఁ గూర్చినవికరములు నీ సంపుటమునుండి తెలియ నగును.

అందు చేతను యక్షగాన పదముల నేలాదులతో పాటు మొదటఁ జేర్కొనక పోయినను నేలాల్పక్షణము వెంట వాని లక్షణమును జెప్పి యుండుటను జూడ జక్కుల రేకులన్నను యక్షగాన పదములన్నను నొక్కటే యని యూహింప వచ్చును. “యక్షగాన పదంబులు” అని బహు వచనము వాడఁ బడుటచే యక్షగానమనఁ గానేదో యొక్క గీతిచ్చుందో ఘటిత మైన దని కాక పలు విధములైన పదములతోఁ గూడిన దని తెలియ నగును. అవి తాళ బహుళములును, నవరసాలంకృతములు నైన వని స్పష్టముగాఁ జెప్పఁబడినది. పైవిషయములనుబట్టి 15 వ శతాబ్దిలో యక్షగానము కథావలంబము, సముచితా నేక విధ తాళ సంగతములు, నవరసాలం క్రియా నవర్ణములు నగు పదములును గలిగి కావ్య రచనోపయుక్త స్వరూపమును కల్గి యున్న దని చెప్పనగును.

యక్షగాన రచన :- ప్రారంభదశ

రచనాప్రక్రియనుబట్టి సాహిత్య మంతయు ముత్తైఱగులు-పద్యము, గద్యము, పదము లేక గేయము. ఆమూడింటి ప్రత్యేక ప్రయోగమువలనఁగాని సంకలనప్రయోగమువలనఁగాని బహువిధ సాహిత్యప్రక్రియలను సాధింపవచ్చును. తెలుఁగులోఁ బదునాఱవ శతాబ్ది చివరి దాఁక వెలసిన శిష్టవాఙ్మయ మెక్కువగాఁ బద్యగద్యో భయాత్మకమైన చంపూధోరణిలో సాగిన పురాణములు, ప్రబంధములు, పద్యకేవలముగా నడచిన శతకములే. కాని, యప్పటికే చాలకాలముగా నే పల్లె యెల్లలలోనో పలుకుచున్న గేయసరస్వతి శిష్టకవులచే నుపేక్షింపఁ బడినది. అయినను నిష్టపడిన శిష్టకవులే కొందఱు పదపద్యములకు నడిమివాటముగా నడచు

నట్టి ప్రక్రియ నొక దానిని స్వీకరించిరి. అదేద్విపద. అట్లే యటుమార్గ పద్ధతికిఁ జెందిన కళికోత్కళికల రూపమున నవతరించిన పదకవితా ప్రభేదమగు రగడయుఁ గలిసి వచ్చిన “ఉదాహరణము” ను గూడ స్వీకరించిరి. ఆప్రక్రియ లన్నింటికి నేకవాక్యత సంఘటింపఁ గలట్టిది యక్షగానము. ఆరహస్యము గ్రహించియే కాఁబోలు కాలక్రమమున వైవిధ్యప్రపణులైన మనకవులు కొందఱు తద్రచన చేపట్టిరి.

మన కిప్పటికిఁ దెలిసి నంతలోఁ దెనుఁ గున వెలిసిన మొట్ట మొదటి యక్షగాన రచన క్రీ. శ. 15 వ శతాబ్ది యుత్తరార్ధమున నుండిన ప్రోలుగంటి చెన్నశౌరి సౌభరి చరితమే. అది యైన నతఁడు రచించినట్లు తెలిసినదే ¹⁰ కాని గ్రంథము లభింపలేదు. అది జక్కుల కథ యని పేర్కొనఁ బడినది. అది తాళ్లపాక చిన తిరుమలార్యుఁడు చెప్పిన యక్షగాన లక్షణ మట్లు “నవరసాలంకృతముగ” నున్న దని పేర్కొనఁ బడుట గమనింపఁ దగినది. కవి దానిని జక్కుల కొఱకు వ్రాసెనో, జక్కుల వారి గాన రూప కథాఖ్యాన ఫక్కిక మూఁదలగా రచించి యుండుటచేత నా పేరు పెట్టియుండెనో, లేక యానాఁడు యక్షగాన సామాన్యముగా జక్కుల కథయను పర్యాయ వ్యవహార మున్నదో తెలియదు. సౌభరి చరితము భాగవత విష్ణు పురాణము లందుఁ గలదు. కాని దానికి యక్ష

10. హరి భట్టు నారసింహ పురాణావ తారికలోఁ దత్కృతి యగు ప్రోలు గంటి రంగ మంత్రి మంత్రి ప్రశంసనూ నతనికి వరుసకుఁ బినతండ్రి యగు నీ చెన్న మంత్రి ప్రశంసయు వచ్చినది. అందీతని కృతులు పేర్కొనఁ బడిన యొక సీస మున (పద్య. 33)

“సౌభరి చరితంబు జక్కుల కథ చెప్పె

లాలిత నవరసాలంకృతముగ”

అని యున్నది.

పాత్రలతోఁ గాని జక్కుల కుల దేవత యగు కామేశ్వరితోఁ గాని సంబంధము లేదు. 11 మన కీ నాఁడుపల్కములగు యక్షగానము లన్నియు నట్టివ. చెన్నశౌరి కృతి యక్షగానమని యూహించుటయే సమంజస మగును. పదునైదవ శతాబ్దినాఁటి యక్షగాన రచన తీరె ట్టిదో చూత మన్న నా కృతి యాకృతి మాఁసి పోయినది. క్రీ. శ. 1500 సం. ప్రాంతము నాఁటి యక్షగాన మని యూహింపఁ దగిన మఱియొక గ్రంథము పేరు వినఁబడుచున్నది. క్రీ. శ. 1500 ప్రాంతము వాఁడగు వెల్లంకి తాతంభట్టు తన కవి చింతామణి 12 యను లక్షణ గ్రంథమున భాషాలక్షణాధికారమున “లక్ష్మీకల్యాణములోని రేకు” లను పేర “నీరజోదరురాణి నీలవేణికిని” అను నుదాహరణమిచ్చెను. రేకులను రచనా విశేషము యక్షగానములందు మాత్రమే కన్పట్టును. యక్షగానపదములకు జక్కుల రేకులను పేరున్నట్లు సంకీర్తన లక్షణము నుండి గ్రహింప నగును గదా. అయితే తాతంభట్టు నుదాహరణము ద్విపద పాదము కాని యది జంపె గతి గలది. ఆ ప్రక్కనున్న రేకున మాట కాదనరానిది. ఇది చిత్ర కవి పెద్దన యక్షగానము లందుండు నని చెప్పిన “జంపెరేకు” లక్షణమునకు సన్నిహితముగా నున్నది. (చూ. ప్రక్కపుట) పై లక్ష్మీకల్యాణము యక్షగానమై యుండునని తలంప నగును. కాని యీగ్రంథము గూడ లభింపలేదు. ఇది యత్కృతమను విషయముగూడఁ దెలిసినదికాదు. దీనినిబట్టి నాఁటి

11. ఒక దూరానీతమైన యూహ :- జక్కులు కామేశ్వరి ప్రతసంప్రదాయ పరాయణులును, సంతాన కాంక్షులు నైన వారి యిండ్లఁ జేరంటములు సేయఁ బోవుదురని క్రీడాభిరామమున నూచింపఁ బడినది. సౌభరి చరితము సంతాన కాంక్ష విషయమున కొకప్రత్యేక ప్రత్తి పత్రిగలదని భాగవత విష్ణుపురాణములందుఁ గలదు. మఱి జక్కులు సంతాన కాంక్షుల యిండ్లలోఁ జెప్పకధలలో నిదియు నొకటగునేమో;

12. తం. స. మ. కే. సం, 779-780.

యక్షగానములందు రేకనునది యొక రచనాంగమని యూహింప నగును. దాని స్వరూపమెట్టిదో యెఱుఁగుట కాంధ్రమున యక్షగాన లక్షణముగూర్చి చెప్పటకుఁ గొంత ప్రయత్నము చేసినవారిలో మొదటివాఁడగు చిత్రకవి పెద్దన (16 వ శతాబ్ది పూర్వార్థము) రచించిన లక్షణ సార సంగ్రహమును బలుకరింపవలెను. అతఁడు నవ విధ రగడల లక్షణమును జెప్పి వెనువెంట యక్షగానముగూర్చి యిట్లెత్తుకొనినాఁడు :-

“వృషభగతి త్రిపుడరే కంఠీయుగ మగుఁ
 దుద నేడు లఘువులు తొలఁగఁ జేయ,
 జంపె రేకునకు లక్షణము ద్వీరద గతి
 యగుఁ గొన నొక లఘువందు మాన,
 రచ్చ రేకగును దురగ వల్లనము గతి,
 మఱి యేకతాళియా మధురగతిని,
 అట తాళమున మాత్ర లంఘి కిర్వది నాల్గు
 నాల్గిట విరతి పద్మాలు గింట
 నిలుచు నర్థంపు నర్థ చంద్రికలు దీన
 యక్షగానాది కృతులలో నార్యులిడిన *
 రగడ భేదంబు లివి యశాను రమ్యచర్య
 యవిత నిజదాస సముదాయ ! యాంజనేయ ”

—ల. సా. సం. II - 141.

ఇందుఁ బేర్కొన బడిన త్రిపుటాదులు సంగీతప్రపంచమున సూళాది తాళములుగాఁ బ్రసిద్ధములు మఱి “త్రిపుటరేకు”, “జంపె

*చిత్రకవి పెద్దన నాటికి యక్షగానము అర్భరచనగాఁ బరిగణింపబడిన ధన్యమాట.

రేకు" అనగా నవి తత్తత్తాళ ప్రధానములగు గీతము లందేకైక లక్షణ సమన్వయముగల పాదములు లేక చరణములు లేక దళములను విభాగములవంటివై యుండును. అందలి యర్థము లర్థచంద్రికలు. "యక్షగానాదికృతులలో నార్యులిడిన రగడభేదంబులివి" రగడభేదములుకాని రచనావిశేషము లింక చెన్నిగలవో యా నాటి యక్షగానములందది యెఱుంగరాదు.

క్రీ. శ. 1450-1550 సంవత్సరముల నడుమ యక్షగాన లక్ష్య లక్షణములిట్లు లాక్షణిక పరిగణనమున కెక్కిన వనగా నాప్రాంతమున యక్షగాన రచన కొంత సాగిన దనియే చెప్పవచ్చును.

మనకిప్పు డుపలబ్ధమైన యంతలోఁ గవి కాలము తేలిసంతలో క్రీ. శ. 16 వ శతాబ్ది యుత్తరార్థమున నుండిన కందుకూరి రుద్రకవి సుగ్రీవవిజయమను యక్షగానమే ప్రాచీనతమ మైనదిగాఁ బండితులెల్ల రిచేఁ బరిగణింపఁ బడుచున్నది. కాని చక్రపురి రాఘవాచార్యుడను నాతని కృతిగా నూహింపఁ దగిన విప్రనారాయణ చరిత్రమను యక్షగానము రుద్రకవి కృతి కొక్కించుక పూర్వమైనదిగాఁ దోచును. ఇది 16 వ శ. నడుమ రచింపఁబడి యుండును.¹³ రచనా ప్రణాళికలో రెండింటను జక్కని సామ్యము గలదు.¹⁴ రెండింటను త్రిపుట, జంపె మొదలగు తాళప్రధానములైన గేయ రచనలకును ద్విపదకును బ్రాధాన్యము; ఎడనెడ సంధి వచనములని పేర్కొనఁ బడలేదు కాని, సంధి ప్రయోజనాత్మకము లగు చిన్న చిన్న వచనములు, ఏలలు, అర్థ చంద్రికలు మొ॥ అతి

13. దీని కర్తృత్వ కర్తృకాల విచారణ మిగ్రంథము ద్వితీయభాగమునఁ జేసియుంటిని. చూ. ఆం. దే. య. గా. పుట 2-9

14. Ibid.,

విరళముగాఁ బద్యములును బ్రయుక్తము లైనవి.¹⁵ ఈ ఛందస్సు లన్నియు నిది వఱకు లక్షణ గ్రంథముల కెక్కినవే. రెండును యక్ష గానములని గ్రంథ కర్తల చేఁ బేర్కొనఁ బడినవి. సుగ్రీవ విజయ రచన గూర్చి ప్రస్తావించుచు “రచనా విధానమును బట్టి చూడ నది యారంభ రచన గాదని చెప్ప వలసి యున్నది. పరిపూర్ణత నందక పోయినను సంప్రదాయము చక్కగ నేర్పడినది” అని డా. శ్రీ నేలటూరు వెంకట రమణయ్య గారు సెలవిచ్చినారు.¹⁶

ఆ యక్ష గానములా కవులచేఁ బ్రదర్శనోద్దిష్టము లైన వని చెప్పుట కాధారములు లేవు. కాని క్రీ. శ. 16 వ శతాబ్ది కన్నడ కవి యగు రత్నాకర వర్ణి రచించిన ‘భరతేశ వైభవ’ మను గ్రంథ ములో వెనుకపాటకుల తోడను, మేళతాళములతోడను “ఎక్కడి గలు” నాట్యచూడినట్లు వర్ణింపఁ బడినది.¹⁷ యక్ష గానము లట్లు ప్రదర్శింపఁ బడుట యీనాటి పెద్దలును గొందఁ జెఱిగిన విషయమే. ఆ యెక్కడి గల నాట్యము ప్రాయశముగా యక్ష గానమే కాద గును. సుగ్రీవ విజయమును జూచినచో నది ప్రదర్శన సౌలభ్యము గల రచన యని యే తోచును. పాత్రల సంభాషణములు వచనమున లేవన్న మాట గాని యం దాఖ్యాన శైలి కంటె సంవాద శైలికే ప్రాధాన్యము. సంభాషణ లెక్కువగా జంపె త్రిపుటాదులలో సాగి నవి. నమమ నక్క డక్కడ నున్న చిన్న చిన్న వచనములలోఁ గథాను సంధాన మే సూత్ర ధారుని వంటి ప్రదర్శన ప్రవర్తకుని వలననో

15. కాలము తేలని యక్ష గానముల ప్రాచీనత నూహించుటకు వీని రచనా ప్రక్రియా విశేషన తోడ్పడఁగలదు.

16. మా. వారి “యక్ష గానము—తంజావూరు” అను వ్యాసము. ఆం. ప. ఖర సం. ౯౦. పుట 27.

17. భ. వై., ఆంధ్ర సంస్కృ. 58 వ పద్యము.

కావింపఁ బడు నని యూహింప నగును. దీని శ్రవ్య దృశ్యోభయ ప్రయోజనముల గుఱించి కీ. శే. వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రి గారిట్లు సెలవిచ్చి యున్నారు. “ ఈ రుద్ర కవి సుగ్రీవ విజయమును స్త్రీ వృద్ధ పామరాదులు పలువురు పాడు చుందురట; ఆయా పాత్రముల పాటలు తద్వేష ధారులు వచ్చి పాడునట్లును తక్కిన సంధి వచనాదులు ఒక్క రిద్దరు సూత్ర ధార ప్రాయులు పఠించు నట్లును ఈ సుగ్రీవ విజయము వీధి యాటగా నాడఁ బడు చుండెడిది ” 18. శ్రీ వెంకట రమణయ్య గారును “ పదునాఱవ శతాబ్దమున రాయ సామ్రాజ్య ప్రజలకు నాటక ప్రదర్శనము లందభి రుచి హెచ్చెనని యప్పటి వాఙ్మయము వలనఁ దెలియ వచ్చు చున్నది. సుప్రసిద్ధులైన కవులు యక్ష గాన రచనకుఁ గడఁగిరి. కందుకూరు రుద్రకవి సుగ్రీవ విజయ మను చక్కని యక్ష గాన ప్రబంధమును రచించి యా యూర నెల కొని యుండు జూర్రాన దేవుని కంకిత మిచ్చెను. ఆదేవుని వసంతోత్సవ సమయమునం దా నాటకము ప్రథమమునఁ బ్రదర్శింపఁ బడి యుండెననుటకు సందియము లేదు.” అని వక్కాణించి నారు 19. అనఁగా బదునాఱవ శతాబ్ది నాటికి యక్ష గాన మాంధ్ర దేశమునఁ బండిత కన్యకాపక్షమైన రచనగాఁ బరిఘో విల్లుటయ కాక రంగమున కెక్కి యుండు ననియుఁ గొంత నిబ్బరముగాఁ బలుక వచ్చును.

(కీ. శ. 17వ శతాబ్ది ప్రారంభమున మన యక్షగానము దక్షిణదేశమునకు ప్రస్తావనము గావించినది. తదుపరి తెలంగాణమును యక్షగాన రంగమైనది. ఆ దక్షిణాంధ్ర తెలంగాణ యక్షగాన చరిత్రములు తరువాతి ప్రకరణములందు సమీక్షింపబడును. ఇపుడాంధ్రదేశ + యక్షగాన చరిత్రసమీక్షయే కొనసాగింపఁబడును.)

18. చూ. సుగ్రీవ విజయ పీఠిక, పుట 17.

19. చూ. వారి వ్యాసము. ఆం. ప. ఖర సం. సం. పుట 21.

+ ఇట ఆంధ్రదేశమున గా రాయలసీమ + చాళుక్యసీమ, కళింగము (లేక ఉత్తర సర్కారులు) అని యుద్దిష్టము.

ఆంధ్రప్రాంత యక్ష గానములు

కందుకూరి రుద్రకవికిఁ బిదప సుమారొక శతాబ్దిదనుక నాంధ్ర దేశమున యక్షగాన రచన మించు మించతని సుగ్రీవవిజయక్షుణ్ణి మార్గముననే సాగుచువచ్చినది. అందంఁగఁ గొన్ని విశేషములుఁ బొడసూపక పోలేదు.

మనకుఁ గాలము తేలని యక్షగానము లనేకముగలవు. అట్టి వానిలో సుగ్రీవ విజయ రచనా ప్రక్రియా సంవాదులుగా నున్న వానినిఁ గొంత ప్రాచీనము లని యెంచవచ్చును. దినవహి యహోబల కవి విరచిత మైన గరుడాచల విలాసమును యక్షగాన మొకటి యట్టిది. కీ. శే. పంచాగ్నుల ఆదినారాయణశాస్త్రిగారు ఈ కాలమున మనకు లభించుచున్న యక్షగానములలో నెల్ల మిక్కిలిప్రాచీనములైనవి గరుడాచలము, నీలాచలము ననునవియే గరుడాచల నీలాచల నాటకములకంటెఁ బ్రాచీనములైన యక్షగానములు తదితరములు లిపుడు గానరా"వనుచున్నారు.²⁰ కాని యందు నీలాచల విలాసమనునది యాశ్వాస విభాగాది విశేషములు గలది; అర్వాచీన రచనగాఁ దోచును. గరుడాచల విలాస మట్లు గాక సుగ్రీవ విజయరచనా ప్రక్రియా సంవాదిగా నున్నది. ఆది నారాయణశాస్త్రిగారు రుద్రకవి సుగ్రీవ విజయము నెఱిగియుండి యన్నమాటయే యది. కాని సుగ్రీవ విజయమే నేడుపలభ్యములగు యక్షగానములలోఁ బ్రాచీనతమమైనవని పలువురు పండితుల యభిప్రాయము.²¹ అది యథార్థము కావచ్చును కాకపోవచ్చును. కాని

20. మా. వారి వ్యాసము. ఆం. ప. 12 వ సం. సం. (1921).

21. మా. శ్రీ ఖండవల్లి లక్ష్మీ రంజనముగారి ఆంధ్ర సాహిత్య చరిత్ర సంగ్రహము పుట 211. శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారి దేశి పుట 79. శ్రీ శేలటూరి జెంకట రమణయ్యగారి వ్యాసము. ఆం. ప. ఖర. సం. సం. పుట 27.

రుద్రకవి కాలము రూఢిగాఁ దేలినది. ఈ గరుడాచల య. గా. కర్త యంతకంటెను బ్రాచీనుఁ డనుటకు రూఢిగల యాధారమేమియును గానరాదు. కాని యీ గరుడాచల యక్షగానమున కాంధ్ర దేశమున నెన్నోతరములఁ బడి వచ్చుచున్నట్లు తోచు ప్రదర్శన ప్రశస్తిఁ జూడ నది యెంతో ప్రాచీనమైనదిగనే యనిపించును. 16 వ శతాబ్ది యుత్తరార్ధమునందు బయల్పెడలినవని యూహింప నవకాశముగల క్రాంజ వెంకటాద్రి వాసంతికా పరిణయము, బాలపాపాంబ అక్క మహాదేవి చరిత్ర అను యక్షగానము లీ గరుడాచల విలాస సుగ్రీవ విజయ రచనలను బోలియున్నవి. అందు వాసంతికా పరిణయమునందును గరుడాచల క్షేత్ర గాథయే యితివృత్తమగుట విశేషము. బాల పాపాంబ కృతిలో బసవేశ్వరుని సమకాలికులైన మహాశివ భక్తురాలగు అక్కమహాదేవి చరిత్రము వర్ణితమైనది. పదునాఱవ శతాబ్దినాటికే యక్షగాన రచనము కవయిత్రులనుగూడ నాకర్షించి యుండుట విశేషము. ఈనాటి కూహింపగల యంతలోఁ బాలపాపయే ప్రప్రథమంధ్ర యక్షగాన కవయిత్రిగాఁ గన్పించుచున్నది.

ఆపదునాఱవ శతాబ్ది యంత్యభాగమున వెలసినయక్షగానముల కెల్లఁ దలమానికము ఉత్తర రామాయణ కావ్యరచనా విశ్రుతుఁ డును ప్రళయ కావేరి (పులికాట్) పట్టణమున రాజకీయోద్యోగియు నైన²² కంకంటి పాపరాజ ప్రధాని రచించిన విష్ణుమాయా విలాసము.

22. ఇతఁడు శ్రీ. శ. 1790 ప్రాంతమువాడని కీ. శ. కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులుగారి తీర్మానము. (చూ. వారి ఆంధ్రకవులచరిత్ర) అందులకుఁ బ్రమాణముగానరాదు. ఈకవి శ్రీ. శ. 1575-1632 సం. ల నడుమనుండినవాడని సప్రమాణముగ నిరూపించి యుంటిని. (చూ. ఇందలి ద్వితీయభాగము, ఆం. డి. య. గా. కవుల పుట 12-17) నా నిరూపణము డా శ్రీ నేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారిచే నామోదింపఁబడినది. (చూ. వి. మా. వి. య. గా. వావిళ్ళ ప్రతి వారికిపీఠిక, పుట 30-35).

ఇందును సుగ్రీవ విజయ రచనాప్రక్రియ సూత్రపాయముగనున్న దనియే చెప్పవచ్చును గాని యంతకంటె నదనముగా ఆది, మత్య, రచ్చ, లఘుశేఖరతాళ ప్రధానములగు గేయములు, కొన్ని రాగ ప్రాధాన్యముగల పదములు, సంస్కృతముననొక చూర్ణికయు, రెండు శ్లోకములు, లయగ్రాహి, అష్టకము, నడలు, త్రిస్తబకము మొదలగు రచనా విశేషములుగలవు. ఇది ప్రదర్శనోపయోగియైన దనియే చెప్పవచ్చును. పాపరాజు సమకాలికుడగు తేకుమళ్ళ రంగశాయి జానకీ పరిణయమును యక్షగానమును రచించియున్నట్లు తెలియుచున్నది మాత్రము. క్రీ. శ. 1600 సం. ప్రాంతమున నెల్లూరు సమీపమున నుండిన దత్తాత్రేయ మఠమునకుఁ జెందిన పరమానందతీర్థయతి యను నతఁడు ముక్తికాంతా పరిణయమును నొక యక్షగాన ప్రాయమైన కృతిని రచించి దానిని “పదచాళిక” యని పేర్కొనియుండెను. పదచాళిక లేక పదకేళిక యనఁగా నొక పదమును బాడుచుఁ బదోద్దిష్టమైన భావము నభినయ రూపమున నావిష్కరించుట. శబ్దరత్నాకరమునఁ బదచాళికకు “పెక్కణ” మను నృత్యవిశేషమని యర్థము చెప్పఁబడినది. పెక్కణము ప్రేంఖణ లేక ప్రేక్షణక శబ్దభవము. అది నృత్య విశేష మాత్రముగాక యుపరూపకములలో నొకటిగా సాహిత్యదర్పణ భావప్రకాశాదులందు నిర్వచింపఁబడినది. కాని దేని లక్షణమును ముక్తికాంతా పరిణయమునకుఁ బూర్తిగాఁ బట్టకున్నది. దీనిని గవి పాడుటకు మాత్రమే యుద్దేశించియున్నాఁడు. కాని పదచాళియని పేర్కొనియుండుట వలన నేకపాత్రాభినయమునకై నఁబనికి వచ్చునని తోచును + ఇందు నాలుగైదుచోటులనొక పాటిపొడవైన ద్విపదలు గలవు కాని గ్రంథమంతయునొక దరువు నొకవచనము + “అభినయంబుల కోపులరుదైన తీరుపుల్ జెలయఁగాఁ బదచాళి విధమొకర్లు” వినిపించె నని పాపరాజు ఉత్తర రామాయణమునఁ గలదు, ఇందు జక్కిణి, శోర భంజల ప్రసక్తియుఁ గలదు. చూ. VI 139.

చోప్పన నడచునని స్థూలముగాఁ జెప్పవచ్చును. ఇది యక్షగానప్రాయమైన రచనా ఫక్కికయే. సచ్చిదానంద పురాధీశ్వరుడు తనపుత్రియగు మోక్ష కన్యకు స్వయం వరము జాటింపఁగా వివిధ మతాధిపతులు విచ్చేయుటయు, నొక్కొక్కరినొక్కొక్క నెపమున నొప్పరికించి మోక్ష కాంత సద్గురుడే దైవమని నమ్మిన వేదాంతమతస్థుఁడగు వివేకజీవేశ్వరుని వరియించుటయు నిందలి విషయము. ఇందలి విషయము కొంత వట్టు సాంకేతికముగా సాగినను బెండ్లి వేడుకలు మొదలగు సాధారణ విషయములును సరసముగా సరళ శైలిలో వర్ణితములైనవి. చూడఁగాఁ బరమానంద యతి మత ప్రచారము కొఱకానాఁడు ప్రచారము నందుండిన యక్ష గానమును వినియోగించుకొని నట్లు తోచును.

పై ని పేర్కొనఁ బడిన కవులలో చెన్న శౌరి, అహోబలకవి, వెంకటాద్రి కవులది రాయలసీమ. రుద్ర కవి, పాప రాజు, రంగశాయి, పరమానంద యతియు నెల్లూరు మండలము వారు. వారి కాలమునాఁటి కాంధ్ర దేశమున జన రంజక రూపక ప్రక్రియ లనేకము ప్రచారము నందుండిన వని తెలియచున్నది గదా. పాల్కురికి సోమనాధుఁడట్టి ప్రక్రియల ననేకమును బేర్కొని నాఁడు. అందు బహురూపములు, వీధి నాటకముల పలుకుబడి చాల కాలము వఱకు సాగుచుండినట్లనాఁటి వాఙ్మయము నుండి యెఱుంగ వచ్చును. రెడ్డి రాజులు, విజయనగర రాయ సమ్రాట్టుల కాలమున కాంధ్ర దేశమున భరత గాంధర్వ విద్యలకు విశేష వ్యాప్తి కలిగినది. ²³. వెనుకటి మన జన రంజక నాటకములలో సిరియాల చరితము, మాచల దేవి చరితము,

23. చూ. శ్రీ మల్లంపల్లి సోమ శేఖరశర్మ గారి “మధ్య యుగాంధ్ర దేశము-సంగీత నాట్య కళాభివృద్ధి” అను వ్యాసము-ఆం. ప. చిత్రభాను సం సం., వారి History of Reddi Kingdoms, Part II, Chap. VII.

సంబెట గురవరాజు నాటకము, తాయీకొండ నాటకము మొదలగు కొన్ని పేరులు వినబడుచున్నవి. ఆ నాటక ప్రదర్శకులలో దోర సముద్రపునటులు, తెరనాటకపు జంగాలు, కూచిపూడి బ్రాహ్మణభాగవతుల మేళమువారు మొదలగువారు ముఖ్యులు. ఆయా ప్రదర్శకులాడు నాయా నాటకములు జూచుటతో నొక క్రొత్త చైతన్య స్పర్శ కలిగి, మార్గసాహిత్య సంప్రదాయ ప్రవణులయ్యు మార్గరూపకములజోలికి మాత్రము పోక మడిగట్టుకొని కూర్చుండిన మన శిష్టకవులలోఁ గొందఱి మనముల నా జనరంజక రూపక రచనా సంకల్పము పొడసూపి యుండవచ్చును. వారికి రూపక రచన విషయమునఁ గ్రీడాభిరామమునందువలెఁ బ్రాబుడిన కేవల చంపూ పద్ధతి నచ్చకపోయి యుండవచ్చును. దేశీయ గేయరచనలపై మోజు ప్రబలియుండును. ప్రత్యేక గాన శైలికిఁ బేర్పడసిన జక్కులవారు క్రీ. శ. 14-15 శతాబ్దాలనాటికే ప్రేమాభిరామ కథారంగమగు ఓరుగల్లునుండి క్రీడాభిరామకవి నివాసమగు వినుకొండవఱకు వ్యాపించి యుండినట్లు క్రీడాభిరామమునుండి యూహింపవచ్చును. తదుపరి వారు రాయలసీమ, నెల్లూరు మండలాది ప్రాంతములకును వ్యాపించియుందురు. వారి గానశైలియే మనకవుల నాకర్షించియుండును. ఇఁకఁ గథలకు మనకుఁ గొదవలేదు. రామాయణ భారత భాగవతాది కథా భాండాగారములుండనే యున్నవి. ఎవరికిఁ దోచిన కథ నాకవులు గ్రహించి రచనకుపక్రమించి యుందురు. ఇదియంతయు నొక చక్కని యూహాగానము. కాని మన యక్షగాన రచనోత్పత్తి విచికిత్సా విషయమై యొక సమన్వయమును బ్రతిపాదింపఁగల యదిగాఁ దోచును.

అయితే పదునాఱవ శతాబ్దియందు వెలసిన యక్షగానము లన్నియును యథాతథముగాఁ బ్రదర్శనార్హము లని చెప్ప వలను

పడదు. అందెద్దియు నా కవులచేఁ బ్రదర్శనోద్దిష్టమైనట్లు స్పష్టముగాఁ జెప్పఁబడలేదు. అవి నాఁడు ప్రదర్శితము లయ్యె ననుట కాధారము లంతకంటెను గానరావు. కాని మీదఁ జేర్కొనఁబడిన వానిలో సంవాదశైలీ ప్రాచుర్యము గలిగినవి యెక్కువ. ఆ సంవాదశైలి గీత ప్రచురమైనది. పాత్రల నడుమ సంభాషణలు “అనవుడు సుగ్రీవునితో రామచంద్రుం డేమనుచున్నాడు” — ఇత్యాది సంభాషణ పీఠికలు లేకుండఁ దిన్నగా సాగవు. అయినను నా సంవాదశైలీ ప్రచురము లైన యక్షగానము లైన నాఁడు ప్రదర్శింపఁ బడి యుండునని యూహింపవచ్చును. కాని యానాటి యక్షగాన ప్రదర్శనపుఁ దీరె ట్టిదో తెలియవచ్చుటలేదు. 16 వ శతాబ్ది పూర్వార్థమునందుండిన తాళ్ళపాక పెదతిరుమలాచార్యుని వైరాగ్య వచన మాలికా గీతా లలో నొకదాన 24 సాంగ భాషాంగ క్రియాంగాభిరమ్యమగు “బహు రూప” ప్రదర్శన ప్రక్రియ స్వరూపము గొంత విశదమైనది. 16 వ శతాబ్ది యుత్తరార్థమున నుండిన పింగళి సూరనార్యుని ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నమున భద్ర నట ప్రదర్శన వ్యాజమున గంగావతార మను

24. చా. తాళ్ళపాకము కవి కుటుంబ కృతి సమచ్ఛయము. సం. 1. తిరు పతి దేవస్థాన ప్రచురణ, (1935) పుట 108-109. వై. వ. మా. గీ. సం. 30. ఈ బహురూపమొకటి ప్రాచీన కాలమున నాంధ్రదేశమున విశేష ప్రచారమునందుం డిన యొక విశిష్టదేశీరూపక ప్రక్రియ. మన వాఙ్మయమున దీని ప్రశంస తఱచు కన్పట్టును. ఇది పెదతిరుమలయ్య చెప్పినట్లు చతుర్విధాభినయాత్మకమైనదగుటయే కాదు; ఇందు తెరవాడకమును గలదు (శృం. నైషధము. IV. 2); సూత్రధార ప్రసక్తియుఁ గలదు (పోతన భాగవతము X. ౧. 305) దీనిగుఱించి మఱికొన్ని వివరములకు-చా. ‘బహురూపము’ అను నా వ్యాసము (ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్పత్రిక సం. 44-సం. 4).

నొక మార్గరూపకము ప్రదర్శన ప్రక్రియ వర్ణితమైనది. 25 వానిని బట్టి యానాఁడాంధ్రులు నేర్చిన నాట్యకళకుఁ జతుర్విధాభినయ, గీత వాద్య ప్రతిపత్తి చక్కగా నేర్పడియుండినట్లు విశదమగును. అది కొంత యానాఁటి మన వీధినాటక యక్షగాన ప్రదర్శనము లందును నవలంబింపఁబడి యుండునని యూహింపనగును. 16వ శతాబ్ది ప్రథమ పాదమున విద్యానగర వీరనరసింహ రాయల సముఖమునఁ గూచి పూడి భాగవతుల మేళము వేషములు వేసి కేళికపట్టినట్లును, నది వీధినాటక ప్రాయమైనదనియును దెలియనై నదిగదామీఁద. కాని దాని ప్రదర్శన ప్రక్రియ మాత్రము తేటపడలేదు. క్రీ. శ. 1530-1580 సం.ల నడుమ నుండిన రామరాజ భూషణుని వసుచరిత్రమున నాఁడాంధ్ర దేశమునఁ బ్రచారమునందుండిన తెర నాటకపు రీతులు కొన్ని భంగ్యంతరమున ననుసంధింపఁబడి యున్నవి :-

“ఇది సంధింపఁగ వేళయంచు వసురాజేంద్రుండు నీరంద్రసి
రదవారప్రతి సీర వెల్పడిన తారా భర్త లీలన్ లతా
చ్చద సంఛాదికఁ బాసి నిల్చె నెదుటన్ సారంగ రాగభ్రమ
న్మద భృంగీకుతి వందిమాగధకథామాధుర్యముం దెల్పఁగన్”

—ప. చ. ఆశ్వా 31-పద్య 45.

ఇది యక్షగానములందు రాజనాయకపాత్ర తెరవెడలివచ్చు సందర్భమునందలి :-

25. పృ. పృ. ఆశ్వా. 4. పద్య. 97-102. ఇందు ఏలా ప్రబంధ పునక్తియుఁ గలదు. మార్గరూపకము లందిది యపూర్వము. సూరన తన చూచిన యక్షగాన ప్రదర్శనములలో దాని మాధుర్యమును గుర్తించిన వాఁడగుట నట్లుటంకించి యుండే నేమో !

“ రాజు వెడలె రవి తేజము లడరఁగ
కుడి యెడమల డాల్ కత్తులు మెఱయఁగ ”

అను ప్రావేశిక ధ్రువార్థ సంవాదిగా నున్నది. +

“ హరి దంభోరుహలోచనల్ గగన రంగా భోగ రంగ త్రమో
భర నేపథ్యము నొయ్య నొయ్య సడలింపన్ రాత్రి శైలూషికిన్
వరుసన్ మాక్తిక పట్టమున్, నిటలమున్, వక్త్రంబునుందోఁచెనా
హరిణాంకా కృతి వొల్చె రేకయి, నగంబై, బింబమై తూర్పునన్ ”
- ప. చ. ఆశ్వా 4 - పద్య 17.

ఇది చంద్రోదయ క్రమ క్రమోన్మేష వర్ణన సందర్భము. గగన మను
రంగ స్థలమున రాత్రి యను నర్తకి నాట్యము ప్రవర్తింపఁ జేయ
నున్నది. దిక్కాంతలు మెల మెల్ల జీకు వాలు తెరలను సడలించు
చుండిరి. వరుసగా నర్తకి యొక్క ముఖోపరి భాగమున నున్న
ముత్యాల పట్టయు, నొసలు తదుపరి మొగ మంతయుఁ గాన వచ్చి
నవి - అను నట్లుగాఁ జుద్రుడు మొదట రేఖా మాత్రముగాఁ బిదప
నగము నాపైఁ బూర్ణబింబాకృతిని గనుపఱచె నని యర్థము. ఇది
నాటి తెర నాటకములలో నాయికాపాత్ర (భామ వేషము) తెర
వెడలు తీరునకు సూచన కావచ్చును. ఆ తెర తొలగించుతీరు ప్రక్క
వాటుగాఁ గాక మీఁద నుండి క్రింది కగుట గమనింపఁ దగినది.
(అట్టైననే కదా శైలూషి మాక్తిక పట్టము, నిటలము, వక్త్రము
నొకదాని తరువాత నొకటి తోఁచును). ఇది మన మెఱిగిన యక్ష

+ ప్రావేశిక ధ్రువము సారంగ రాగములోఁ బాడు సంప్రదాయమును
గలదట. కొన్ని యం. గా. లలోఁ బాత్ర ప్రవేశపు దరువులకు సారంగ రాగ ముదా
హరింప బడినది. ‘ సంగీత కళారహస్యనిధి ’ యను రామరాజ భూషణుఁ డట్లు
సారంగ రాగ శబ్దమును సాభిప్రాయముగనే ప్రయోగించి యుండును.

గాన ప్రదర్శన సంప్రదాయమే. కూచిపూడి వారల్లే చేయుదురని పెద్దలెఱుగుదురు. (కథకళిలోను దెరను దొలఁగించు సంప్రదాయ మిదియే). వసు చరిత్రలో నింకను నచ్చటచ్చట నేలాది గీత ప్రబంధ ప్రసక్తియు, వాద్య ప్రసక్తియు వచ్చినది. ఆ యా సందర్భములను బట్టి నాటి యక్ష గాన ప్రదర్శన ఘక్కి కొంత కొంత యూహ కందఁ గలదు.

నాఁడు ప్రదర్శనోపయుక్తములుగాని యక్షగాన రచనలును గొన్ని బయల్పడలకపోలేదు. (నాఁడే కాదు యక్షగాన రూపక ప్రయోజనము బాగుగా రూపొందిన పిదప కాలమునఁగూడ నొక వంక శ్రవ్యప్రయోజన మాత్రములైన య. గా. లును బయల్పడలు చుండినవి) అనఁగా బ్రాథమికమైన యక్షగానశ్రవ్య ధర్మమునకుఁ గూడ నొక చెంపఁ బలుకుబడి చెల్లుచునే యుండినదన్నమాట.

ఆనాటి యక్షగానములలో నాఖ్యాన సంవాదశైలీ భేద మునుబట్టి శ్రవ్యదృశ్యప్రయోజనభేదమేకాని రచనా ప్రక్రియలో సంతభేదములేదు. యక్షగాన రచనాస్వరూపవిరించులగు మన ప్రాచీన యక్షగాన కవులకుఁ బ్రాబడిన చంపూపద్ధతినచ్చియుండదను కొంటిమి. అనఁగా కేవలచంపూపద్ధతియని యభిప్రాయము. అనేక యక్షగానములందు గద్యపద్యములు గలవు. కాని గద్యపద్యోభ యాత్మకమగు చంపూకావ్యములలో ద్విపదాదు లుండవు. ద్విపద కావ్యములలో గద్యపద్యముల కసలు ప్రసక్తియుండదు. అట్టి గద్య పద్యములు, ద్విపదయు నేకత్ర యొక్క యక్షగానము సం దేశనిపించును. అవికాక యసలుండనేయున్నవి దాని మూలప్రకృతులగు “రేకులు” (అనఁగాఁ దాళప్రధానములు, రగడ వికారములునైన గేయరచనలు) తదర్థచంద్రికలు, తక్కిన ఏలాది గీతప్రబంధచయము.

స్థూలముగాఁ జూచినచో రేకులు, ద్విపద, గద్యపద్యములు, కతిపయ
గీత ప్రబంధములును యక్షగాన సామాన్యములైన ప్రధానరచనాం
గములని చెప్పవచ్చును. పదునాఱవ శతాబ్దికృతులం దన్నిట (పర
మానందయ్య పదచాళి యిందుల కొక్కింత యపవాదము) సీరచనాం
గములు గలవు. కాని కాలక్రమమునఁ గవుల యభిరుచి స్వభావ
విభేదములనుబట్టి య. గా. రచనా ప్రక్రియమాటుచునువచ్చినది.
రేకులు పిదప కాలమున దరువులనియు, బదములనియు వ్యవహరింపఁ
బడినవి. దాని రగడ ప్రకృతియుఁ దాళప్రాధాన్యమునుదగ్గి రాగ
ప్రాధాన్యము హెచ్చినది. (కంకటిపాపరాజు విష్ణుమాయా విలాస
మునఁ గొన్నిపదములకు రాగము లుదాహరింపఁబడినవి. సుగ్రీవ
విజయమునను గొన్నిప్రతులలో మాత్రము కొన్నిచోట్ల రాగవ్యపదే
శము గన్పట్టును. క్రీడాభిరామమున జక్కులపురంధ్ర రాగముననుండి
రాగమునకు లంఘించెననిచెప్పఁబడుట చూడ జక్కుల రేకులకుఁ జాల
కాలమునుండి రాగములతోడి సంబంధముండినట్లు తోచును. కాని
ప్రాచీన యక్షగాన రచనలలోని రేకులందెల్లఁ తాళమునకే ప్రాధా
న్యము. వానిగతి లయప్రకృష్టమైనది.) తొలుత సంధి వచనముల
రూపమున నుండిన యక్షగానగద్య పాత్రల సాభాషణములకును,
వర్ణనలకును వినియు క్తమైనది. సంస్కృతగద్య ప్రభేదమగు చూర్ణిక
కును య. గా. లందుఁ బ్రసక్తికల్గినది. పద్యములతోపాటు సం.
శ్లోకములును య. గా. లందుఁ జేరినవి.

ఇక గీత ప్రబంధములవిషయము — లక్షణ దీప్తిక ²⁶. యను నొక
ప్రాచీనలక్షణ గ్రంథము నందు చతుర్విధ కవితా రీతుల పరిగణన
ప్రకరణమున :—

26. ప్రా. లి. పు. భాం., డి. సం. 1329.

“యక్షగానంబునన్ వెలయు పదంబులు దరువులు
 నేలలు, ధవళంబులు, మంగళ హారతులు, శోభనంబులు
 నుయ్యాల జోలలు జక్కుల రేకు పదంబులు చందమామ
 సుద్దులు అష్టకంబులు ఏకపద ద్విపద త్రిపద చతుష్పద
 షట్పదాష్టపదులు నివియాదిగా గల్గు నన్నియు లయ
 ప్రమాణంబుల నొప్పి మృదు మధుర వచన రచనల ప్రసి
 ధ్దంబైన యవి మధుర కవిత్వంబులు”

అని యున్నది. ఈనాడు మనకుపలభ్యములై కాలము తేలిన 16 శ. య. గా. లలోఁ దఱచు గన్నట్టు మధురకవితా రీతులు (రేకులు, ద్విపదలు గాక) - అర్థ చంద్రికలు, ఏలలు, ధవళ శోభనములు. సకృత్తుగా-జోలలు, సువ్వాలలు, ఆరతి పాటలు, అష్టకములు, త్రిభంగులు, త్రిస్తంభకలు, నడలు మొదలగునవియుఁ గన్నట్టును. ఇందుఁ గొన్నిటి పేళ్లు మాత్ర మానాటికి వెలసిన యక్షగానేతర కావ్య జాలము నందును, గొన్నిటి లక్షణము సంకీర్తన లక్షణము, లక్షణ సార సంగ్రహాది లక్షణ గ్రంథము లందును బ్రసక్తములైనవి. అనఁగా నానాడు మన దేశము నందీ గీత ప్రబంధముల కెంత ప్రచార మేర్పడి యుండెనో, మధుర కవితా ముగ్ధ హృదయులగు నాటి యక్షగాన కవులు వీని యెడల నెంత మోజు పడిరో, వీని వలన యక్షగాన స్వరూప మెంత విస్తృతి చెందినదో విశదము కాఁగలదు. ఆర్వాచీన యుగము లందు దాని స్వరూప మింకను బహుముఖములుగా విస్తృత మైనది. అది యెట్టిదో పరిశీలింతము.

16 శ. నాటికే యక్షగానము పండితకవుల గంటములకును, లాక్షణికుల పరిగణమునకును, బ్రదర్శనములకు నెక్కినది కదా, క్రీ. శ. 1600 ప్రాంతముల నది యట్లు తంజావూరికి వ్యాపించినది.

ఇటు - ఆంధ్రప్రాంతమునను యక్షగాన రచనయు: బ్రదర్శనయు జక్కగనే సాగుచుండినవని యూహింప నగును. కాని పదునేడవ శతాబ్దివని యూహింపలుకఁ దగిన య. గా. కృతులెక్కువ లభించుట లేదు. కాలము తేలని గ్రంథజాలము చాల యున్నదనఁగా నందేవి యా శతాబ్దితో తేల్చి చెప్పుట కష్టము. 17 శ. య. గా. లించు మించు 16 శ. వానివలెనే యుండియుండు ననుకొనుట తక్కు నేడంతకంటె గత్యంతరము కన్పింపదు.

17 వ శతాబ్ది మధ్యమున నుండిన సుప్రసిద్ధాంధ్ర లాక్షణికుఁడైన కానూకురి అప్పకవి యక్షగాన లక్షణమును జెప్పియుండుటాక విశేషము. కాని యతఁడు చెప్పినాడన్నదే విశేషము గాని చెప్పిన దానిలో విశేషములేదు. అది ముందునాటి చిత్రకవి పెద్దన పెట్టిన యొరవడిని ఒడివచ్చినదే. ²⁷ పెద్దనకు సరిగా నొకశతాబ్ది తరువాతినాఁడప్పకవి. కాని యతఁడట్లు పెద్దనచెప్పిన లక్షణమునే పునశ్చరణ

27. “తుద నేడు లఘువులు తొలగించి చదివినఁ

ద్రిపుటకు వృషభ గతి పద యుగము

లలిఁ గడపల నొక్క లఘువు మానిన జంపె

మను ద్విరద గతి సమ పద యుగము.

గురుతగు రచ్చరేకుఁ దురగ వల్ల నా

హ్వయ, మేకతాళి యా మధుర గతికి, (యతి?)

సంప్రీ కిర్వది నాలు గట తాళమున మాత్ర

లోలి విశ్రాంతి పదాలు గింటఁ,

జలియ నర్థంబు నర్థ చంద్రికలు వీన

యక్షగాన ప్రబంధంబు లతుక వచ్చు

రగడ భేదంబు లివి యందు) రసఁ గ వీందు)

లవిత నిజ నేవక స్తోమ యబ్ధిధామ.”

— అప్పకవీయము 4 - 303,

చేసినాడనఁగా నాశతాబ్ది శతాబ్ది యంత కాలమునను యక్షగాన రచనలలో “ రేకుల ” ప్రాధాన్యము సాగుచునే యుండిన దనుట స్పష్టము. అప్పకవి “ అభికావాద ” మను నొకయక్షగానము గూడ రచించెనట (చూ. అ. క. వీతిక - 85 వ పద్యము). కాని యాలాక్షణిక కవి లక్ష్యలక్షణ సమన్వయముచేసి చూతమన్న నదినే డలబ్ధము. కాని యీ సందర్భమువలన నప్పకవివంటి లాక్షణికుని దృష్టి నంత యాకర్షించిన దనఁగా యక్షగాన మారాజేంద్ర యన్నత స్థితిలో నుండినదియు నూహింపవగును.

17 వ శతాబ్ది యందుండిన మఱి యిఱువురు లాక్షణికులు యక్షగానమును బేర్కొనిరి. వారు గణపవరపు వేంకటకవి, పొత్తపి వెంకట రమణ కవి యనువారు.²⁸ అందు గ. వేం. కవి లక్షణ శిరోమణి ప్రథమోల్లాసమున యక్షగాన లక్షణ మిట్లు చెప్పఁబడినది :-

“యక్షగానంబునకును

పద్య గద్యంబులు బహువిధ తాళముల్

రేకులు గూర్చ వర్తిల్లు ”

అనఁగా వేంకటకవి పూర్వ లాక్షణికులకంటె, యక్షగానమున రేకులే గాక పద్య గద్యములు నుండునని యొకమాట మాత్ర మెక్కువ చెప్పినట్లయినది. పొ. వేం. ర. కవి లక్షణ శిరోమణిలో యక్షగానము లక్షణము స్పష్టపడలేదు. యక్షగాన పదములు “ సంగీత తాళ నిర్ణయమ్ము ” గలవని మాత్రము తెలియవగును.

28. వీరు 17 వ శ. వారసులగు చూ. ఆం. సా. ప. పు. భాం., 31 భాగ - పుట 9. ఇరువురి లక్షణ గ్రంథములును లక్షణ శిరోమణి నామకములే. అందు గ. వేం. కవి ల. శి. ప్రతి - ఆం. సా. ప. సం. 31 (ఎ)

పొ. వేం. రం. కవి ల. శి. ప్రతి, - ఆం. సా. ప., సం. 1297, ప్రా. లి. పు. భాం., ౮5, సం. 1257.

(ఆర్. 1257-పుట 117)., ఆం. సా. ప. సం. 1297 ప్రతిలో గ్రంథావతారికలో నొకపద్యము గలదు :-

“శతకము యక్షగానములు చాటువులున్ రచియింపలేకా
మిత...మేరలే...మిక్కిలి మ్రొక్కుక యింటనింటనే
శతకము యక్షగానములు చాటువు లోపిన మోపులాదిగా
కృతులవిమూలదాహగమరిన్ గృతులే యెవరిచ్చమెచ్చెదర్ ”

ఇందు గ్రంథకర్త తాను శతక యక్షగానాది లఘుకృతులకును లక్షణమేర్పటించు సంకల్పము గలవాడై లక్ష్యములు సేకరించుటకై యింటింటికిఁబోయి మిక్కిలి మ్రొక్కులతో నాయా గృహస్థుల నర్థించినట్లును వారు మోపులకొలది యట్టి గ్రంథము లింట మూల్గుచున్నను నీయక దాపటికము చేయుచుండుటను సూచించినట్లు తోచును.

పై విషయములనుబట్టి పదునేడవ శతాబ్ది యందు య. గా. రచన బాగుగా సాగుచుండినట్లును, యక్షగాన మనిన లాక్షణికులకు నాస్థ కలిగినట్లును నెంచనగును. ఆ శతాబ్దియందే యుత్తరార్థమున నాంధ్ర దేశమున యక్షగానమున కొక గొప్ప ప్రక్రియానుబంధ మేర్పడినది. అది కూచిపూడివారి కలాపము. కూచిపూడి భాగవతుని

29. వారు భగవద్గీతలై యుండుటను, భగవత్సంబంధులు, లేక శ్రీమద్భాగవత పురాణ గృహీతములైన కథలను బ్రదర్శించుచుండుట వారికి భాగవతులను వ్యవహార మేర్పడియుండును. కాని వారు వీర సంసార రాసుల యొద్ద ప్రదర్శించిన సంబెగురవ రాజు నాటకము భగవత్సంబంధి కాదు కదా. అట్లే మొదట భగవత్సంబంధు లగు వీధి నాటకములకు, యక్షగానములకును సార్థక వాచకములైన వీధి భాగవతములు, ఆట భాగవతములు, భాగవతములు ననునవి తదుపరి సామాన్య వాచకములుగాఁ బరిణమించినవి. ప్రదర్శకుల విషయము నంతయు. కాని కలాపమును జేపట్టుటతో కూచిపూడి భాగవతులు సార్థక నాములైరి.

లప్పటికి సుమారు నూట డెబ్బ దేండ్లకుఁ బూర్వమే ప్రసిద్ధులనియు, వారు మేళములుగా నేర్పడి దేశసంచారములు సేయుచు వీధి నాటకములను బ్రదర్శించు చుండినట్లును దెలియుచున్నది. (ఈ విషయము పూర్వోక్తము). ఆ కూచిపూడి భాగవతుల కులపతులలో సుప్రసిద్ధుఁడు సిద్ధేంద్ర యోగి. ఇతఁడే భామకలాప నృప్తి ప్రతిష్ఠా మహీతుఁడు. తన నాయకత్వమున గోల్కొండనవాబు (క్రీ.శ. 1672-1685) తానాషా యెదుట నొక భాగవత ప్రదర్శనమిచ్చి యతనిని మెప్పించి యతనిచేఁ దమ మేళమువారికిఁ గూవిపూడి యగ్రహారము దాన శాసనము వేయించినవాఁడు. 30

ఈతని భామకలాపముయొక్క ప్రదర్శనప్రక్రియ విశిష్టమైనదైనను రచనాప్రక్రియ యక్షగాన ప్రాయమైనదే. య. గా. రచనా ముఖ్యాంగములగు దశువులు, ద్విపదలు, గద్యపద్యములే యిందలి ముఖ్యాంగములును. ఆనాఁడు ప్రచారమున నుండిన యక్షగానములే యతని భామకలాప రచన కుద్బోధకములై యుండును. కానిప్రదర్శన ప్రక్రియలోనది సామాన్య యక్షగానాదులవలెఁగాక భరత విద్యావిధి నిబద్ధమైనది. నృత్యప్రధానమైనది. నృత్యకళానుకూలముగా రసైక రమ్యముగాఁ బ్రదర్శించుటకుఁ దగినట్లు సంగ్రహమైన పాత్రసామగ్రి గలది. ఆత్మశ్రయఘ్రికమైనది.

భామ కలాపమునందలి యితివృత్తము ప్రసిద్ధమగు పారిజాత కథ. సత్యా రుక్మిణుల సవతి కయ్యము ఘట్టమొకటి యిందలి కండ

30. ఇతనిగుఱించి, కలాపమును గుఱించి వివరములకు చూ. (1) ఈ గ్రంథము ద్వితీయ భాగము — ఆం. దే. య. గా. కవి చరిత్ర ప్రకరణము — పుట 30 - 35.

(2) "The KALAPAM" a Paper By the Present Writer, Published in TRIVENI, Silver Jubilee Number, 1955.

పట్టు. ఇందలి “మాధవి” యను సఖిపాత్ర యొకటి యా కులపతి యపూర్వసృష్టి. అర్వాచీన యక్షగానములపై భామకలాపము ప్రభావము బాగుగాఁ బడినది. సిద్ధేంద్రుని తరువాత దానికి మానస పుత్రి కలుగా భామకలాప కృతులనేకము వెలయుట కాక యీ “బాణీ” లోఁ బారిజాత కథేతి వృత్తములగు యక్షగానములును గోకొల్లలుగా వెలసినవి. వానియందును “మాధవి” పాత్ర యిరవుకొన్నది; సవతి కయ్యము ఘట్టము ప్రాచుర్యము వహించినది. భా. క. నందువలెఁ బాత్రల తెర ప్రసంగములు, స్వీయోదంత నివేదనము మొదలగు విశేషములును గొన్ని యక్షగానములందుఁ బ్రవేశించినది. సవతుల సందర్భ సాదృశ్యము సాకుగా య. గా. లందు శివపారిజాతములును, శివకేశవ పారిజాతములును దత్సశృంగములును వెలసినవి. భామకలాపము ప్రాదుర్భవముతో, భరత విద్యాధురంధరులగు కూచిపూడి భాగవతులు తెలుగునేల నాల్గు చెఱగులఁ దిరుగుటతో నాంధ్రదేశ యక్షగాన ప్రదర్శనములందు నూత్నశక మారంభమైనదని తలంప నగును. అంతవఱకుఁ దఱచు తక్కువజాతి ప్రదర్శకుల తైత్తిక్కలతో నలసగతిఁ బయనించు చుండిన యక్షగానము భామకలాపము భరతము పట్టినది. (అనఁగా నందలి భరత పద్ధతిననుసరించి పురోగమించిన దని చెప్పనగును.) ఆంధ్రదేశమున గ్రొత్తగాఁ గొన్ని య. గా. మేళములు మొలకెత్తి కూచిపూడికత్తు నెవరి యోసినకొలఁది వా రనుకరించి యుందురు.

సిద్ధేంద్ర యోగి భామ కలాపమే కాక గొల్ల కలాపము గూడ రచించె నందురు. గొల్ల కలాపము రెండు రకములుగా నున్నది. ఒక రకమున గొల్ల భామ వేదాంతోపన్యాసము చేయుట, వేఱొక దానిలో గొల్ల భామ నముద్ర మథన కథా కథనము, సుంకరి కొండఁ జామెతో

చేయి ముట్టు సరసమునకు దిగుట యను నవి ప్రధాన విషయములు. మొదటి తరగతికిఁ జెందినది సిద్ధేంద్రుని రచన కావచ్చును. కాని రెండవ తరగతికే వ్యాప్తిపెచ్చు. ఈ గొల్ల కలాపము రచనయు య. గా. ప్రక్రియకు భిన్నము కాదు.

18 వ శతాబ్ది నాటి యక్ష గాన చరిత్రలో నీ క్రింది విశేషములు గమనింపఁ దగును :-

(కడమ వివరములకు ద్వితీయ భాగమును జూచునది)

రాజ ప్రోత్సాహమునఁ గొన్ని య. గా. కృతులు వెలసినవి. ఉదా :- వఝుల నరసింహ కవి దుష్యంత చరిత్రము, అకలంక శ్రీ కృష్ణమూర్త్యుని కృష్ణవిలాసము, నారాయణ కవి సుందర కాండము, నరుకూరు నారాయణ కవి పారిజాత నాటకము.

యక్షగానము నాట్య పద్ధతికి గేయ పద్ధతికిఁ గూడ నుపయోగపడు చుండెడిది. ఉదా :- దళనాయి తిమ్మప్ప ప్రసన్న వేంకటేశ్వర విలాసమునఁ జాల దరువుల కడ ముందుగా నొక రాగము నొక తాళమును పేర్కొనఁ బడి పదవ “నాట్యపద్ధతికి” అని మఱి యొక రాగ తాళముల జంట పేర్కొనఁ బడినది. గోగులపాటి కూర్మనాథకవి మృత్యుంజయ విలాసము “నాటకగేయ ప్రబంధ” మని పేర్కొనఁ బడినది. (అట్లు పేర్కొనఁబడినవి 19 శ. లోఁ గొన్ని గలవు. వానిపై మృ. వి. ప్రభావమును జూపట్టును)

కొన్ని య.గా. ల విరముగా నాటకశబ్దము వినవచ్చుచున్నది. ఉదా :- వఝుల నరసింహ కవి దుష్యంత చరిత్రము నొకప్రతి విలేఖకుఁడు శకుంతలా నాటక మని పేర్కొనెను. కూర్మనాథ కవియు, నరుకూరు నారాయణ కవియు స్వయముగా నా శబ్దమును వాడి

యుండిరి. నరుకూరు కవికృతి “ఆటభాగవత” మనియుఁ బేర్కొనఁ బడినది. దీనిపై భామకలాపము ప్రభావము బాగుగాఁ గలదు. అర్వాచీన పారి జాత య. గా. లపై దీని ప్రభావమును బడినది.

కొన్నిటఁ బాత్రులను సూత్రధారుఁడు పుచ్చించుట గలదు. ఉదా:- నరసింహ కవి దుష్యంత చరిత్రము, నక్కలపాటి సంజీవ కవి ఎఱుకల కథ. దుష్యంత చరిత్రలోఁ దెర ప్రసక్తియుఁ గలదు. ఇందును నరుకూరు కవి కృతి యందును పాత్రలు స్వీయోదంతమును సభ వారికి నివేదించుట, హాస్య గాని వాలకమును గలవు. కొన్నిట ప్రబంధ ప్రభావము బాగుగాఁ బడినది. ఉదా:- కూర్మ నాథ నరు కూరు నారాయణ కవుల కృతులు మొ॥ తమిళ దేశపు “ఉలా” ప్రబంధపుఁ బోకడయు, తంజావూరు య. గా. నాటక ఘక్కియు దళ వాయి తిమ్మప్ప కృతియందుఁ గన్పట్టును. (చూ. ద్వి. భా. - పుటలు 41-43; 257). మృత్యుంజయ విలాసమున నాశ్వాస విభాగ మొక విశేషము.

ఈ శతాబ్ది నడుమనే యొక రాయలసీమ బొమ్మలాటవారి కుటుంబమునకుఁ జెందిన య. గా. రచనమొకటి బయల్పడలినది. అది బొమ్మలాట సాంబయ్య కిరాతార్జునీయము (ద్వి. భా. పుట 46-49). రచన రుద్రకవి సుగ్రీవ విజయము ఘక్కి నున్నది.

ఈ శతాబ్ది చిట్టచివర వెలసియుండునని యాహింపఁదగిన పురిజాల లక్ష్మీనారాయణకవి “పారిజాత యక్షగాన ప్రబంధము”న నొక ముఖ్యవిశేషము గలదు. అది ప్రబంధముద్ర, భామ కలాపము “బాణీ”యును గలది. ఆమాట యటుండ, నిం దాట భాగవతము లందుఁ బురుష నటులు స్త్రీ వేషములను ధరించుటగూర్చి సత్య భామకు సఖిపాత్రకు నడుమ నొకచర్చ జరిగినది. అది యనుచితమని

సఖి వాదము. హరి జగన్మోహిన్యవతారాది వృత్తాంతము లుదాహరించి సత్యభామ దానినిఁ బ్రత్యాఖ్యానము సేయును. ఈ సందర్భమున గవి యుద్దేశము పురుషులు స్త్రీ పాత్రధారణము చేయవచ్చుననియే. కాని తగినసందర్భము లేకున్నను నతఁడా విషయము నెత్తుకొని యట్లేల సమర్థింపవలసినవచ్చినది యని ప్రశ్న. అనఁగా స్త్రీ పాత్రలను స్త్రీలే నిర్వహించుట యుక్తమను వాదము కొత్తగాఁ గవి సమకాలికులలో బయలుదేరినదో, లేక యక్కడక్కడ వీధిభాగవతములలో, దొలుత స్త్రీ పాత్రలు స్త్రీలే నిర్వహించుచుండ నీ కవి నాటికిఁ బురుషులు నందులకుఁ బూనుకొనుచుండఁగా నచ్చటచ్చట నాక్షేపణ బయలుదేరినదో! ముందునాటి య. గా. లలో స్త్రీ పాత్రలు స్త్రీలే నిర్వహించుచుండిరనుటకు దగిన యాధారములు లేవు. కాని క్రీ. శ. 1514 నాటి చెఱువు బెళగల్లు శాసనమునందు “తాయ్కొండ నాటకము”న నట్లువ తిమ్మయ్య కొమార్తె “పాత్రి”గ నటించినట్లు పేర్కొనఁబడినది. ఈయొక్కవిషయమునుబట్టి నిర్ణయములు చేయఁదగదు. కొండఱు భాగోతుల బుచ్చిగాఁడును, పెండెల నాగియు, గంగియుఁ బేర్కొనఁబడిన చాటుపద్యమొకటి శ్రీనాథకృతమనియు, పెండెల నాగియు గంగియు భాగోతుల బుచ్చిగాని మేళములోనివారై యుందురనియు నూహింతురు. కాని మొదటిసంగతి యాపద్యము 18 వ శతాబ్దినుండిన తురగా రామకవిది గాని శ్రీనాథునిది కాదు. రెండవసంగతి భాగోతుల బుచ్చిగానికి పెండెల నాగితోఁగాని గంగితోఁగాని యెట్టిసంబంధము నాపద్యమున సూచింపఁబడలేదు. మూడవది బుచ్చిగాఁడే యేదో యొక్కటే కొదువగా ని యాడు వేషము నకుమాత్రము జక్కఁగా గుదిరియుండువాఁడనియు నందు సూచింపఁబడినది. ³¹ 18 వ శతాబ్దివాఁడే యగు కూచిమంచి జగ్గకవి చంద్ర

రేఖా విలాపమునందుఁ బలుతడవలు “ భాగవతుల ” (నటుల) ప్రశంస వచ్చినది. అందొకచో (1-85) నున్న, “ ఆడు భాగవతుని జూడ గడ్డము మూతి, నున్నగా గొరిగించుకొన్నవాడు ” అను మాటను బట్టి నాఁడు పురుషులు స్త్రీ వేషములు వేయుచుండెడివారని తెలియుచున్నది. కాని 19 వ శతాబ్ది యందు వీధినాటకములందు స్త్రీలును బాల్సానినట్లు కొన్ని యాధారములు గలవు. (ముందు చెప్పబడును). అట్లు స్త్రీలు పాల్సానుట లక్ష్మీనారాయణ కవి కాలమున నప్పడే యింకను మొదలైయుండును. ల. నా. కవి కది యిష్టముకాకపోవుటచేత నట్టి చర్చకుఁ దన కృతిలోఁ బసక్తి గల్పించి యుండును.

18 శ. య. గా. లలో రచనలోఁ బ్రాచీన రీతులతోపాటు కొన్నికొన్నిటఁ గ్రాంగ్రాత్త విశేషములును గొన్నిచేరినవి. ఉదా:- దరువులలో సంకీర్తన లక్షణము (నిముషకవి రామయ్య జలక్రీడా విలాసము ఇది ప్రదర్శనోద్దిష్టమై యుండదు), హిందుస్తానీ రాగతాళ ప్రాచుర్యము, శారదవద్యము (అకలంక); రగడ, దండకము, చూర్ణిక, శ్లోకములు, గౌరీకల్యాణము (గోగులపాటి); రాగ యుక్తములగు ద్వీపదలు, కన్నడభాషలో దరువులు (తిమ్మప్ప); కందార్థములు, గీతార్థములు (నరుకూరు).

18 శ. య. గా. చరిత్రలో నించు మించాంధ్రదేశమునఁ గల ముఖ్యమండలముల కన్నిటికినిఁ దగిన ప్రాతినిధ్యము గలదు. పూర్వ శతాబ్దులకంటె బరిణతి యధికముగాఁ గనుపట్టినది.

19 వ శతాబ్ది ఆంధ్రదేశయక్షగాన చరిత్రలోఁ జిత్ర చిత్ర నైక నైకవిధ పరిణామములకాలవాలమైన కాలము. వివిధప్రాంతము లందు యక్షగానములు కోకొల్లలుగా వెలసినవి. అందధికభాగము

నాటకనామము నవధరించినవి. ప్రదర్శకుల మేళము లనేకము వెలసినవి. రంగస్థలమున యక్షగాన మొకవింతహారంగుతో రాణించినది.

ఆనాటి దాని పరిణామ చరిత్రలోఁ బ్రధానములైన యంతస్తులు బహువిధప్రక్రియానుబంధములు. ఆంధ్రదేశమున యక్షగానము నకు నాటకనామము 18 శ. నుండి కన్పట్టును. అది వీధి నాటకములతోడి యనుబంధమువలన వచ్చియుండును. ఆ యనుబంధ మెపుడో గాఢముగా నేర్పడి పోయినది. ఇక నీ 19 శ. నఁ గ్రొత్తగా నేర్పడిన యనుబంధములు కొరవంజి, బొమ్మలాట, ఏకాంతసేవ, హరికథ, జంగం కథ, మార్గనాటకము, ఆధునిక నాటకము మొ॥ వానితోడివి.

కొరవంజి - యక్షగానము

కొరవంజి యక్షగాన సంబంధము చరిత్ర పూర్వోక్తము (చూ. పుట 31-47). కొరవంజి రచనా ప్రక్రియా ప్రాణభూతమగు ఎఱుక ఘట్ట మాంధ్రదేశ య. గా. లలో మొట్టమొదటగా 18 శ. లోఁ గన్పట్టినది. (చూ. నక్కలపాటి సంజీవకవి ఎఱుకలకథ, కూర్మనాథకవి మృత్యుంజయ విలాసము). కాని యీయాంధ్రసీమయందు కొరవంజి పేరితో య. గా. రచన వెలయుటన్నది 19 శ. పూ. భా. నందే మొదలైనది. ఉదా 1. సన్నిధిరాజు జగన్నాథకవి ఎఱుకల కురవంజి, 2. జందాళ నంజప్ప జ్ఞాన-కురవంజి రెండును య. గా. లనియుఁ బేర్కొనఁబడనవి. రెండును వేదాంత విషయ ప్రధానము లగుట గమనింపఁ దగినది. కురవంజులుగాఁ బేర్కొనబడకపోయినను నాఁడనేక-తెనుఁగు దేశ య. గా. లందెఱుకత పాత్రకుఁ బ్రసక్తికలదు. (చూ. తరిగొండ వెంగమాంబ శివనాటకాదులు, శివలెంక మల్లనారాధ్యుని వీరభద్రవిజయము మొ॥.)

బొమ్మలాట - యక్షగానము

బొమ్మలాటకు యక్షగానమునకునుగల సంబంధము, చరిత్రము గూడఁ బూర్వోక్తము. (చూ. పుట 47 - 58). మనుష్యులచే నాడఁ బడుటకే కాక బొమ్మలాట ప్రయోగమునకును గవులచే నుద్దిష్టము లైనట్లు స్పష్టపడిన య. గా. రచనలీ శతాబ్ది నడుమ నుండియే కాన వచ్చుచున్నవి. ఉదా :- 1. మరింగంట భట్టరు రామానుజాచార్యుల శ్రీరామ నాటకము. 2. చతుర్వేదుల వెంకట నరసింహయ్యగారి (దౌపదీవస్తా)ప హరణాదులు. 3. కోట వెంకటప్పయ్య శాస్త్రి బాణాసురనాటకము మొ..

ఏకాంత సేవ - యక్షగానము +

ఏకాంత సేవా ప్రబంధము లను పేర నొక “తరహా” యక్షగాన ప్రాయ రచన లీ శతాబ్దమునఁ గన్పించును. అందు కొన్ని య. గా. లనియుఁ బేర్కొనఁ బడినవి. ఏకాంత సేవయనఁగా నిత్యార్చన సాగు దేవాయతనము లలో ముఖ్యముగా భోగ నిలయము లగు వైష్ణవాలయములో రాత్రి గుడి తలుపులు మూయుటకు ముందర్ప కులు యథా విధి నుప చరించి అమ్మవారి, సామివారి యుత్సవ విగ్రహములను బానుపువైఁ బవళింపు చేసి, గుడిచేతులు లాలి పాటలు పాడి ద్వారపాలన నిమిత్త ముష్ట దిక్పాలకులకు ‘బహు పరాకులు’ చెప్పి వెడలి పోఁగా నొక నమ్మవారు స్వామివారికిఁ జేయు నదిగా నూహింపఁ దగిన పర్యంక సపర్య. మధుర భక్తి ముదితాత్ములగు కవివతంసులు కొందఱా సన్ని వేశమును గ్రహించి దానికిఁ బూర్వ రంగముగా నింత కథాంగము (భామ కలాపము “బాణీ” లో) కల్పించి నాయకుని వివిధోపచారములకు వివిధ గీత ప్రభేదములను

బ్రయోగించి ఏకాంత సేవామకుటముతో ననేక గేయ ప్రబంధములను నెలయించిరి. అవి యక్ష గానముల వలె సంగీత సాహిత్యముల కాల వాలములు ; ఎట్టి రచనా విశేషము నైన నిట్టే యిముడ్చుకొనఁ గల ట్టివి. ఈ జాతి కృతి రచన యంత ప్రాచీన మైనదిగాఁ దోఁపదు. 19 శ. ప్రాంతము ననే యక్షగాన మొర వడిగా బయల్పడెడివిట్లు తోచును. అందు కొన్ని యక్షగానము లని యా కవుల చేతనే వ్యవహృతము లైనవి. నాటక నామకరణము చేయించు కొన్నవియుఁ గొన్ని లేకపోలేదు. ఉదా :- 1. మామిళ్ల పల్లి వేంకటాచల కవి ఏకాంతసేవా నాటకము. (కవి చేతనే య. గా. అనియుఁ బేర్కొనఁ బడినది.) 2. అక్కెనప్రగడ హరి దాసు “శ్రీరామ నిత్యోత్సవ యక్షగానము.” 3. కుందుర్తి ఆది నారాయణ శర్మ “ఏకాంతసేవా కథానామకంబగుయక్ష గానము”

హరికథ - యక్షగానము

హరికథకు యక్షగానమునకుఁగల యనుబంధముగూర్చి ముందే చెప్పబడినది. (చూ. పుట 74 - 82). ఆంధ్రదేశమున హరికథలు వెలయుటయు, నందుఁ గొన్ని య. గా. లని వ్యవహరింపఁ బడుటయు నీ 19 శ. ఉత్తరార్థము నుండియే కాననగును. ఉదా :- 1. బాగేపల్లి అనంత రామాచార్యుల శశిరేఖా పరిణయాదులు, 2. ఆదిభట్ట నారాయణదాసు ప్రహ్లాదచరిత్రాదులు, 3. కోకా వెంకటరామానుజులు నాయుడు గజేంద్రాద్వార చరిత్ర మొ॥.

జంగముకథ - యక్షగానము

19 శ. ఉ. భా. న యక్షగానములకు, జంగము కథలకు నొక విధమైన చిన్న సంబంధమేర్పడినది. అసలు య. గా.లకు జంగం కథ

లకు నొకసామ్యమును గలదు. జంగముకథలు గానరూపకభాష్యానమున కుద్దిష్టములు. యక్షగానములు కాలక్రమమున రంగప్రదర్శనల కెక్కినవి కాని వాని ప్రాథమికస్థితి గానప్రధాన కథాభ్యాసపద్ధతియే గదా. జంగము లొకప్పుడు తెరనాటకము లాడుటలోఁ బ్రసిద్ధులేకాని జంగముకథ లనఁబడునవి హరికథ, బుట్టకథలవలె గానరూప కథాభ్యాసకములు మాత్రమ. ³² ఇందును య. గా. లందువలె దరువులు గద్యపద్యములు నుండును గాని ద్విపద, ఏలపదాది దేశిరచన లుండవు. ఇందు బ్రధానముగ విహితముగఁ బ్రచురముగ నుండునది రగడ; కథాభ్యాస తంత్రు వాయమగు ప్రధాన రచనాంగమదే. ప్రాచీన య. గా. లందలి రేకులు రగడ వికారములే గాని య. గా. లందు రగడ యథాతథముగాఁ బ్రయోగింపఁబడిన సందర్భము లతి సక్ష్మము. జంగము కథలు 19 శ. కి ముందు వెలసిన జాడ గానరాదు. వానిప్రాదుర్భవమునకు జక్కులకథలే (య. గా. లే) కారణములైనవేమో! 19 శ. తురీయపాదమున జంగము కథా రచయితలుగాఁ బేర్వడసిన గాయకవాడ పెద్దన, ధేనువకొండ వెంకయ్య వరుసగా నలచరిత్ర, విరాట పర్వములను జంగము కథలుగను, యక్షగానములు

32. చూ. పుసులూరి వేంకటసుబ్బారాయకవి (బ్రాహ్మీ వస్తా)పహరణము. (గౌరీ మద్రాక్షరశాల, నూజివీడు, 1915. ప్రచురణక్రి) పుసులూరి రామమ్మ. కవి భార్య)

“దరువులు, రగడలు, వచన గద్య పద్యముల సహితముగను ధర శివజంగము వారికి నిరతము ధర్మ జీవనముగ చేయగ బూనితి, జంగము లీ కథ చేకొని వర్ణించి శ్రీయుతముగ బల్ కంచు గుమ్మెటల్ చితారయు బూని సరస మైన సంగీత సత్కళా సంగతు లొప్పగను సిగ్గముగ తాళ సస్తారంబుల జేసి చెప్పునటుల” అని కవి వక్కణ.

గను రచించి యుండుట విశేషము. జంగము కథలే యక్షగానములుగాఁ గొందరిచేఁ భ్రమింపఁ బడుట యింకొక విశేషము. 33

ప్రబంధము - యక్షగానము

ఆంధ్రప్రబంధ ప్రక్రియ 16 వ శ. పూర్వార్థమునకే సమగ్రిమ నందినది. ఆ శతాబ్ది ముఖాంగణముననే రంగవల్లికలు దీర్చినది మన యక్షగానము. ఒకవంక యక్షగానము పలుకుబడి సాగుచుండిన యా దినములలో వెలసిన ప్రబంధములు కొన్ని (నసుచరిత్రాదులు) నాటకరీతుల వైపు వాటములు ప్రదర్శించినవి. కొన్ని యక్షగానము లలో నప్పటికే బ్రబంధ ముద్ర పడలేదు. రుద్రకవి ప్రభృతులు తమ కృతులను యక్షగాన ప్రబంధములనియుఁ జేర్కొనియున్నను నట ప్రబంధ శబ్దమును గావ్య సామాన్యవాచిగా మాత్రమే గ్రహింప నగును. విష్ణుమాయావిలాసములు య. గా. ప్రబంధములని పేర్కొనఁ బడకపోయినను నచట నచటఁ దద్రచనలోఁ బ్రబంధ ధోరణి కొద్దిగా నైనను బొడసూపకపోలేదు. 17 శ. ఉ. భా. న వెలసిన భామ కలాపముపై ముందునాటి ముక్కుతిమ్మనగారి పారిజాతాపహరణ ప్రబంధ ప్రభావ మగుపించినది. పిదప కాలమున భామకలాపము

33. చూ. (1) తుళ్లూరి మాధవరాయకవి సారంగధరకథ (పా. లి. పు. భాం., ఆర్. నం 691. కేటలాగు కర్తలచే యక్షగాన మని పేర్కొనఁ బడినది. (ప్ర. లి. పు. భాం., తై) వార్షిక గ్రంథ వివరణిక, - పుట 1749). (2) పుసులూరి సుబ్బరాయకవి “యక్షప్రశ్నలు” - మదరాసు సుబ్రహ్మణ్యవిలాస ము. కా., 1916. ప్రచురణకర్తలచే యక్షగానమని వ్యవహృతము. (3) 1900 ప్రాంతమున ధనుషధరం రామానుజాచార్యుల వారిచే రచింపబడిన బిల్వణీయము వారి చేతనే య. గా. గా. జేర్కొనబడి యుండుట మతియు విశేషము. అట్లు కవిచే య. గా. గా. వ్యవహృత మైనది గాన దీని చరిత్ర మిందు చేర్చుట యైనది. (చూ. ద్వి. భా., పుట 210-11).

“బాణీ”తో వెలసిన పారిజాత యక్షగానములపై దాని ప్రభావ మింకను నధికము. 18 శ.న య. గా. లపైఁ బ్రబంధము ప్రభావ మధికతరముగనే కన్పట్టును. 18 శ. చివర సూరన ప్రభావతీ ప్రద్యు మ్నము గోపాలుని సింగయచే య. గా. గాఁ బరివర్తింపఁబడినది. ఆనాటి మృత్యుంజయ విలాసమునందు రచనాప్రాధిలోఁ గథా ప్రణాళికలో నాశ్వాస విభాగములో వర్ణనా ప్రాచుర్యములో శబ్దార్థాలంకార స్వారస్యములలో, శృంగార ప్రాధాన్యములోఁ బ్రబంధ ముద్ర ప్రస్ఫుటముగాఁ గానవచ్చును. 19 శ.న నట్టి య. గా. రచన లధికముగా వెలసినవి. ఉదా:- శివలెంక మల్లనారాధ్యుని వీరభద్ర విజయము, వారణాసి అచ్యుతరామకవి దరువూరి అప్పలాచార్యులు ననుజంట కవుల లక్ష్మీనారాయణ విలాసము మొ॥ ఈ రెండును మృత్యుంజయ విలాసమునకు మానస పుత్రికలు - ప్రాచీన రచనారీతి (తాళ ప్రధానములైన దరువులు) గలిగి, ఆశ్వాసవిభాగము గలిగి, ఆఖ్యాన శైలీ ప్రచురమై కేవలము శ్రవ్యధోరణి నున్న య.గా.లును 19 శ.న వెలసినవి. ఉదా:- కాట్రంబాక కేశవాచార్యుల రామానుజ విజయము, పతివ్రతా మాహాత్మ్యము. 19 శ. తురీయపాదమున వెలసిన రఘునాయకం రామానుజ సూరి కన్యకా విజయ య.గా. 8 అశ్వాసములు గలది శ్రవ్యధోరణి నున్నది. య.గా. రచనలోఁ బ్రదర్శనలో నాటకపు వాట మధికమగుచుండిన 19 శ. ననే యిట్టి రచనలు వెలయుట జూడ యక్షగానము ప్రాథమిక తత్త్వమును నొకవంకఁ గొంత సంరక్షింపఁబడుచునే యుండినదని చెప్పవచ్చును. ఇట్లు య. గా. లు శ్రవ్య ప్రబంధధోరణి నుండుట మాత్రమేకాక పూర్వ ప్రబంధములు య.గా.లుగాఁ బరివర్తితములైన సందర్భములు గలవు. 19 శ.న ఉదా:- 1. వసు చరిత్ర - కొదమగుండ్ల శేషాచార్యుల వసురాజ విలాసము. 2. భాస్కరాచార్యుని కన్యకా పురాణము -

రామానుజ సూరి కన్యకావిజయము. 3. కందుకూరు రుద్రకవి నిరంకుశోపాఖ్యానము - పురాణం పిచ్చయ్యగారి కపటవేశ్యానాటకము. 4. కళాపూర్ణోదయము - కందాశ్వ రామాచార్యుని బెళుమూరు క. పూ. నాటకము. (3,4-20 శ.) ప్రారంభదశకుఁ జెందినవి.

నాటకము - యక్షగానము

యక్షగానమునకుఁ బర్యాయముగా నాటకశబ్దము 19 శ. న నెక్కువగా వినవచ్చినది. నాటక గేయప్రబంధమనియు, నాటకమనియు వ్యవహరింపఁబడుచు వచ్చినదియక్షగానము. అట నాటకశబ్దము రూపక సామాన్యవాచియేయైనను, అది య. గా. నకు వీధినాటకము సాహచర్యమున సంక్రమించి యుండునని యూహింపఁదగియున్నను యక్షగానముపై మార్గనాటకప్రభావము, తత్రాపి ఆధునిక నాటకప్రభావమును గూడఁ జూడఁ గలము. య. గా. న సూత్రధార ప్రసక్తి సుమారుక శతాబ్దికి ముందే వర్షుల నరసింహకవి దుష్యంత చరిత్రాదులందున్నను నది మార్గనాటక ప్రభావ మనలేము. ఏలయన య. గా. లలో సూత్రధారుఁడు ప్రదర్శన మధ్యమునఁగూడఁ బాత్రులను బలుకరించుటయుఁ (అది దుష్యంత చరిత్ర య. గా. న విశేషమైనది) గథాను సంధానము సేయుటయుఁ గాననగును. మార్గరూపకములలోఁ బ్రస్తావనతో సరి సూత్రధారుని వాలకము. మఱి కనుపింపఁకు నడుమ. య. గా. లలోవలె నతఁడు పాత్రులను బలుకరింపఁడు సరికదా పరిచయమైనఁ జేయుడు. 19 శ. న సూత్రధారప్రసక్తిగల య. గా. లనే కము వెలసినవి. ఉదా:- 1. శీర్నాడు వెంకటరాయకవి లేపాక్షి శివనాటకము (19 శ. పూ. భా.) 2. మరింగంటి భట్టరు రామానుజాచార్యుని శ్రీరామనాటకము (19 శ. నకుమ) 3. బోడిచర్ల సుబ్బకవి ఖిట్టేమరి రామాయణము, 4. దూపాటి శేషాచార్యుల శాకుంతల

నాటకము, 5. కేసిరాజు వెంకటసుబ్బరాయకవి రామదాసు నాటకము, 6. త్వరకవి రామకృష్ణయ్యగారి వీరభద్రవిజయము. (3-6-19 శ., ఉ. భా.) 7. కాకరపర్తి నృసింహకవి సంగీత సారంగధర నాటకము (20. శ.) మొ... ఇందు 1 లో సూత్రధారుఁ డెఱుకల సానినిఁ బల్కరించును. 2 లో సూత్రధారి గ్రంథ ప్రస్తావన నడుపును. 3 లో సూత్రధారి మంత్రసానిని బలుకరించినాఁడు. 4 లో సూత్రధార ప్రవర్తితమైన ప్రస్తావన గలదు. అందీ నాటక ప్రయోగమును గూర్చిన తౌర్య త్రిక రూపారోపవిషయ ప్రసక్తియున్నది. 5 లో గ్రంథాంతమున ననుబంధముగా గ్రంథకర్తచే రచింపఁబడిన నాందీ ప్రస్తావనలుగలవు. 6. లో గ్రంథారంభమున సూత్రధారుఁడు కథోపోద్ఘాతము నుపన్యసించుట మాత్రము కాననగును. 7 లో నాందియు, సూత్రధార విదూషకులచేఁ బ్రవర్తితమైన ప్రస్తావనయుఁ గలవు. ఇట్లే నాందీప్రస్తావనలకుఁ బ్రసక్తిగల య.గా. లను జూచినచో య.గా. పై మార్గరూపక ప్రభావము పడినదని చెప్పకతప్పదు.

ఇక నాధునిక రంగస్థల నాటకము ³⁴ తో యక్ష గానము నకుఁ గల యనుబంధము విచారణీయము. కొందఱు విమర్శకులు “నేటి నాటకములకు మాతృక లైనవే నాటి యక్ష గానములు” అని యను చున్నారు. ³⁵ కాని యిది ముఖావాదము. యధార్థముగఁ కొన్ని యక్ష గానములే యాధునిక రంగస్థల ప్రభావ పరామృష్టము

34. Well developed and regular Modern Stage - drama.

35. (a) గొట్టెపాటి వెంకటసుబ్బయ్యగారి “మనజానపద వాఙ్మయ సమీక్ష” అను వ్యాసము. ఆంధ్రప్రభ-ఆంధ్ర) రాష్ట్ర)వ తరణ ప్రత్యేక సంచిక, తేడీ. 1-10-53, పుట 7.

(b) ‘Yakshagana is the precursor of the Modern Drama in Telugu’ - Telugu Literature (P. E. N. Series by P. T. Raju.)

లైన వని చెప్ప వలసియున్నది. ఈ రంగ స్థల నాటకరచన యన్నది యాంధ్రమున మిక్కిలి యాధునికము. 19 శ. ఉత్తరార్ధమున ధార్వాడ నాటకాలకంపెనీ వారు తెలుగు మాగాణముపై “జేరా” వేయుటతో నిటు కీ. శే. కందుకూరి వీరేశలింగముపంతులు గారు నటు రాయల సీమలో కీ. శే. ఆంధ్రనాటకపితామహుడు ధర్మవరం కృష్ణమాచార్యులు గారు మొదలైన పండితులు కలచులు నవరించుటతో నవతరించిన దాంధ్ర రంగస్థల నాటకము. సంస్కృత, పాశ్చాత్య నాటకముల కనువాదములును, ఆ ఉభయ ప్రక్రియా సమన్వితములగు స్వతంత్ర నాటకములును వెలసినవి మొదట. ఆ కాలమున రచింపబడిన యక్షగానములపై వాని ప్రభావ మెట్టిదో పరిశీలింతము. పూర్వోక్తమైన కేసిరాజు వెంకటసుబ్బారాయ కవిగారి రామదాసు నాటక మిందులకుఁ బ్రబలదాహరణము. (వివరములకు చూ. - ద్వి. భా., ఆ పుట. 177-179). ఇం దిది మొదట 1888సం. న “యక్షగానముగా” రచింపఁ బడినట్లును బిదప 1899 లో కవి యే “ఇప్పటి నాటకముల వలె” అనఁగా ధార్వాడ కంపెనీ నాటక ప్రదర్శనములను జూచి మన కవు లానాడు రచించు చుండిన నాటకముల వలె రచింపఁ బూనినట్లును కవిగారి పుత్రులగు శ్రీ కేసిరాజు సత్యనారాయణ గారు 1927లో (రాజమండ్రి రాజన్ ప్రెస్సులో) ముద్రితమైన యా నాటకము పీఠికలో వ్రాసియున్నారు. మఱియు వారు “ఈ గ్రంథమూలమగు చిత్తుప్రతి యందు అంకరంగ విభజనముగాని పాత్రల ప్రవేశ నిష్క్రమణ సూచనలు గానిలే” వని యన్నారు. నేటి ముద్రిత ప్రతినిజూడ నిందు నాటకారంభమున కట్టియం (చోపుదారు) వచ్చి తానిషా రాకను సూచించుట, పాత్రలు తెరలోనుండియే ద్విపదలో స్వీయచరిత్ర చెప్పుకొనుట, వెంటనే పాత్రప్రవేశ సూచకమగు నొకదరువు, కటికవాడు

పాత్రను బలుకరించుట, ఎఱుకతపాత్ర యనికి మొ॥ విషయములు చూడ నది యంతయు నచ్చుముగా యక్షగానపు “ బాణీ ” యనిపించును. కాని వాకోవాక్య పద్ధతిని వచనమునఁ బాత్రల సంభాషణలు అంక విభాగము అంకములు మఱల ననేక రంగములుగ విభక్తములగుట మొ॥ విషయములుండుట జూడ నిది యాధునిక నాటక ప్రభావమని తెలియ నగును. 20 శ. ప్రథమపాదమున కాకరచర్మి నృసింహకవి విరచితమైన సంగీతసారంగధర “ నాటకము యక్షగాన శృంగాటకమ్ము ” అని కవితే బేర్కొనఁ బడినది. ఇందును అంకరంగ విభాగము, సంధివచనములు లేకుండ ముఖాముఖిగా సరళశైలిలో వచన ప్రచురముగాఁ బాత్రల సంభాషణలు, స్వగతములు, నేపథ్య ప్రసంగములు, పాత్రలు సూటిగాఁ బ్రవేశించు పద్ధతి మొ॥ ఆధునిక నాటక ప్రభావమును సూచించు విషయములు గలవు. కవి యక్కడక్కడఁ బరిస్థితిరాగ తాళములలో దరువులను బ్రవేశ పెట్టుటచేఁ గాఁబోలు పర్యాయమున దానిని యక్షగానమనియు వ్యవహరించిరాఁడు. ఆ “ యక్షగాన శృంగాటక ” మనుమాట సార్థకము. ఇందును రామదాసు నాటక మందును నాందీప్రస్తావనలు మార్గప్రక్రియకుఁ జెందినవే యైనను, అంకములనేకరంగములుగా విభాగింపఁ బడుటన్నది మాత్రము పాశ్చాత్య నాటక సంప్రదాయము. ఆధునిక నాటకములందు రెండు ప్రక్రియలును సమన్వయింపఁబడినవి. వాని ప్రభావము య. గా. లందును గనఁ బడుట విశేషము. ఈ వివరణమును బట్టి “ నేటి నాటకములకు మాతృకలైనవే నాటి యక్షగానము ” లనుట పొసగదనుట తెల్లము. యక్షగాన మాధునిక నాటకమునకుఁ బ్రాథమికస్వరూపమే యైయుండు నెడల నట్టి నాటకములకు విశేష ప్రచారముగల యీ దినములలో య. గా. రచన యంతరించి యుండవలసినది. కాని యీ 20 శ. యందును సన్నగిల్లి పోయినను సాగుచునే వచ్చినది య. గా. రచన.

ఇంత వ్రాసియు 19 శ. నాటి యక్షగాన పరిణామమును బూర్తిగాఁ జెప్పినట్లుకాదు. ఆనాటి దాని పరిణతి బహుముఖమైనది. ఐనను నందందుఁగల విశేషములుకొన్ని స్థాలీపులాకముగా స్పృశింపఁ బడును.

ఈ 19 శ. న :- భామకలాపము “బాణీ” ని రచింపఁబడిన య. గా. లు శ్రీనివాసకవి పారిజాతము, శేషము రంగాచార్యుల రతి మన్మథ విలాసము, శివశేష పారిజాతము మొదలగునవి. ఇందు శి. కే. పారిజాతము ప్రయోజన ద్వైవిధ్యము నేకత్ర సాధించినది. (చూ. ద్వి. భా. పు. 92-94).

పాడుటకు నాడుటకుఁ గూడ నుద్దిష్టములైన య. గా.లు శ్రీనివాసకవి పారిజాతము (ఇది నాటకమని పేర్కొనఁ బడినది), భారతి రామరాజు గొల్లకథ మొ॥ అందు రెండవదాని డి. నం. 1873 ప్రతి ముఖపత్రమున “ఆట భాగవతమందు గొల్లకథ - ఆట తాళం సారంగ రాగం వల్లనే యీ గొల్లకలాపం యావత్తు వినకరి చేస్తున్నారు. కొందరు ప్రత్యేకరాగములు పాడుతా”రని యున్నది. నిశ్చింత ఎంబారయ్యగారి ప్రహ్లాద విజయ య. గా. “బాలికల కత్యంతోపయుక్తమగునట్లు” రచింపఁబడినదట. అనఁగా నది పాడుటకు మాత్రమే యుద్దిష్టమైనదిగాఁ దోచును. ఇట్టివే శ్రీరాజా మృత్యుంజయ నిశ్శంక బహద్దరుగారి “దశావతార లఘునాటక హాసక యక్షగానము”, పులహరి ఫిరోజుకవి “సాత్రాజితీ నాటకం బను యక్షగానంబు”ను. ఇవి నాటకములని పేర్కొనఁబడియు శ్రవ్య భోరణి నుండుట గమనింపఁదగినది. ఆశ్వాస విభాగముగల్గియు, గేయ ప్రబంధమని పేర్కొనఁబడియు “తగిన వేషంబులన్ ధరియించి సభల సొగసుగాఁ దెలుప” నుద్దిష్టమైనది పోడూరి వేంకటరాజు

సుకుమారీ పరిణయము. ఇందలి యాశ్వాస విభాగ మంక సంకాశమైనది.

విపుల కథాత్మకములై ప్రదర్శనోద్దిష్టములైన య. గా.లు కొన్నికొన్ని రాత్రుల ప్రదర్శనమునకుఁగాను విభాగింపఁబడినవి. ఉదా :- శీర్షాడు వెంకటరాయకవి లేపాక్షి రామాయణము - “మూడు రాత్రుల కథ” 2. కొండుూరి సీతారామ కవి సావిత్రీ నాటకము - మూడు రాత్రుల కథ. 3. మోక్షగుండము సుబ్బకవి సీతాకల్యాణము - రెండు రాత్రుల కథ. 4. యమ్మనూరి వెంకట సుబ్బకవి విరాటపర్వము, ద్రౌపదీ కల్యాణము - రెండురాత్రుల కథలు. 5. వీణె సుబ్బరాజు, గాజుల పెండ్లూరి శేషగిరిరాజుల (1900 ప్రాంతము) సంత వేలూరు కుశలవనాటకము “ఆరు రాత్రుల నాటకమునకు బొమ్మలాటకును ఉపయోగముగా” రచింపఁబడినది.

పాత్రల “తెర ద్విపదలు” (అనఁగా బాత్రలు ప్రవేశించుటకు ముందు ప్రదర్శకముఖ్యునిచే బృచ్చింపఁ బడి తెరలో నుండియే స్వీయోదంతము సభవారి కెఱుకపడఁ జెప్పు ద్విపదలు) “తెర బయలు దేరే దరువులు” (ప్రావేశికధ్రువలు) ను జాల యక్షగానము లందుఁ గన్పట్టును. ఉదా :- శేషము రంగాచార్యుల రతిమన్మథ విలాసము, పోడూరి వెంకటరాజు సుకుమారీ పరిణయము, వేదాల తిరునారాయణాచార్యుల శకుంతలా, ప్రహ్లాదనాటకములు, మొ॥ వానిలోని పాత్రప్రవేశపు దరువులు సర్వసాధారణముగ హంగుదారులవలనఁ బఠింపఁబడును. కొన్నిటఁ బాత్రముఖముగను బ్రవర్తిత మగుట కాన నగును. ఉదా :- గుండు అద్వైతబ్రహ్మశాస్త్రి సత్య భామా పరిణయము. ఈ “తెర” ద్విపదల దరువుల పద్ధతి ప్రాచీన

య. గా. లందుఁ గన్పట్టదు. భామ కలాపము బయల్పెడలిన నాఁ నుండి కన్పట్టుచు 19 శ. నఁ బ్రాచుర్యము వహించినది.

సంధివచనములవలె సంధిద్విపదలు, సంధిదరువులునుగల య. గా. లును గలవు. ఉదా:- కురుచేటి సుబ్బరాయకవి శారీ శంకర విలాసము లద్వైత బ్రహ్మశాస్త్రీ స. భా. పరిణయము మొదలగు 19 శ. ఉ. భా., య. గా. లలో వచన ఘటితములైన సంభాషణలు ప్రాచీ ర్యమువహించినవి. ఉదా:- కొదమగుండ్ల శేషాచార్యుల పురూర; శృక్రవర్తి విలాసము. కే. ప. జియ్యరయ్య నలనాటకము, కొండయ్య మైరావణచరిత్ర, కెళ్ళ కుప్పయ నలచరిత్ర మొ॥ కాని వీనిలోనొక వంక సంధివచనములును గలవు. సంధి వచన విరహితముగాఁ బాత్రుల సంవాద వచనములు మాత్రమే కలిగినవియుఁ గొన్నిగలవు - సంగీత సారంగధర మొ॥

కొన్ని య. గా. లందు కట్టికముపాత్ర (తంజావూరు యక్ష గానములలోఁ దఱచు గనుపట్టు చోపుదారుపాత్ర) కన్పట్టును. ఉదా:- వేదాల తిరునారాయణాచార్యుల య. గా.లు మొ॥ కొన్నిట వాఙ్మ హిందీలోఁ బ్రసంగించుట కాననగును. ఉదా:- జియ్యరయ్య నల నాట కము మొ॥ నాఁడే కొన్నిట హాస్యప్రసంగములును నెఱపును కాని కొన్నిట వేతే విదూషక ప్రాయుడైన హాస్యగాని పాత్రయుఁగన్పట్టును. ఉదా:- బుక్కపట్టిణం శరగోపసూరి, కొన్నిట గ్రంథారంభమున గణపతి సరస్వతుల స్తుతులవెంట నాపాత్రలును రంగముపైఁ బ్రవేశించి నటులను దీవించుటయు, హాస్యగానితోఁ బ్రసంగించుటయుఁ గాన నగును. ఉదా:- బోడిచర్ల సుబ్బకవి రామాయణము, నగళ్ళపాటి సుబ్బదాస యామిసీ పూర్ణచంద్రోదయము మొ॥ (ఈసంప్రదాయము కొన్ని తంజావూరు య. గా. లందును గాననగును.)

నూత్నేతి వృత్తములు గల యక్షగానాలును కొన్ని వెలసినవి.
ఉదా:— 1. శేషము రంగా చార్యుని భావనారాయణ విలాసము
(పొన్నూరు శ్లేతమాహాత్మ్య గాథ) 2. కే. వెం. సుబ్బారాయ
కవి రామ దాసు చరిత్రము 3. కశిమాల వీపూరి ఆచారి పోతులూరి
వీర బ్రహ్మమునాటకము.

19 శ. య. గా. రచనలోఁ జిరప్రసిద్ధ దేశీయ మధురకవితా
రీతుల ప్రాచుర్యము క్రమముగాఁ దగ్గుచు వచ్చినది. అర్ధపద్యములు
(మొదట సగము పద్యము, పిదప సగము దరువు పోకడయుఁ గలవి)
మాత్రము పలు రకములు (కంద గీత సీస ద్విపద వృత్తార్థములు)
ప్రాచుర్యము వహించినవి. దరువులలో హిందూస్తానీ బాణీరాగ
తాళముల కధిక ప్రాచుర్యము గల్గినది. దరువుల చివర కవి తత్కృ
తీశ్వర నామాంకిత ముద్రలకును ప్రాచుర్యము గల్గినది.

19 శ., పూ. భా. న కంటె ఉ. భా. న య. గా. లెక్కువగా
వెలసినవి. పూ. భా. య. గా. లలో నంతో యింతో పండితో
పజ్ఞము లెక్కువ. ఉ. భా. న పండితులును సామాన్యులు నైన
వారి కృతు లెక్కువ. అందుచే వానిలో లక్షణచ్యుతి బహుళముగాఁ
జూపట్టును. కొన్నిటఁ గేవల వ్యావహారిక భాషయే ప్రయుక్త మైనది.
ఉ. భా. య. గా. లలోఁ బరిణామ పరిణాహ మధికము. నాటకీయ
తయు నాంధ్ర జాతీయ జీవనప్రతి బింబనము నధికము.

19 శ. నాటి య. గా. లలో య. గా. సామాన్య ప్రక్రియ
కపవాద ప్రాయ మైన ప్రక్రియ గలవి. + మృత్యుంజయ నిశ్శంక
బహద్దరు, రఘు నాయకం రామానుజ సూరి, ధనకుధరం రామానుజా

చార్యులు, కాకరపర్తి సృసింహకవి మొదలగు వారి కృతులు. (పేళ్ళు పూర్వోక్తములు.)

19. శ., పండితులైన య. గా. కవులు కొందఱు శివలెంక మల్లనారాధ్యులు, తరిగొండ వెంగమాంబ, చెళ్లపిళ్ల నరసకవి, మరింగంటి భట్టరు రామానుజ సూరి, వేల్పూరి వెంకట కవి, పోడూరి వెంకటరాజు, నాదెళ్ల పురుషోత్తము, మృత్యుంజయ నిశ్చంక బహద్దరు, త్వరకవి రామ కృష్ణయ్య, పురాణం పిచ్చయ మొదలగు వారు.

19. శ. బహు యక్ష గాన గ్రంథ కర్తలైన వారు కొందఱు:- తరిగొండ వెంగమాంబ, శీర్షాడు వెంకట రాయ కవి (లేపాక్షి నాటకాలు), యమ్మసూరి వెంకట సుబ్బకవి (వేములపల్లె నాటకాలు), యాదవదాసు, ఎల్లనూరి నరసింహ కవి, త్వరకవి రామ కృష్ణయ్య, పురాణం పిచ్చయ మొదలగు వారు.

19 - 20 శ. య. గా. మేళములు కొన్ని :- లేపాక్షి, వేముల పల్లె తాడిపత్రి మేళములు (రాయల సీమ), పడకండ్ల స్వామి రాయ కవి, త్వరకవి రామ కృష్ణయ్యగారి మేళములు (నెల్లూరు మండలము), ఘట్టు దేశపు వారి మేళము, భాగవతుల రంగయ్య గారి మేళము మొ॥ ఇందు పడకండ్ల వారి మేళమున స్త్రీలును బాల్సాని నట్లు స్వామి రాయ కవి లక్షణా పరిణయ య. గా. నుండి తెలియుచున్నది. (చూ. ద్వి. భా., పుట 180 - 81)

ఈ 20 వ శతాబ్ది యందును రంగస్థల నాటకములు, సినిమాల విజృంభణమునఁ బ్రజాభి రుచులు మారి యక్ష గాన ప్రదర్శన ప్రతిష్ఠ లడుగంటినవి కాని గ్రంథ రచన సన్నగిలినను సాగుచునే వచ్చినది. 1947 లో మాడ అప్పలస్వామి అను నతఁడు రాఘదాసు

నాటకమును “యక్షగానము” ను రచించి యుండెను. (చూ. ద్వి. భా. పుట 243; పుటలు 244 - 46 కూడ జూడుడు). 1950 ప్రాంతమునఁ బల్నాటిలోఁ గొందఱు య. గా. కవు లుండినట్లు తెలియు చున్నది. (చూ. ద్వి. భా. పుట 247). అయితే యెట్టెటో యిప్పటి మట్టునకు య. గా. రచన కొంత సాగినది కాని యింకపై సాగఁగల సూచనలు కన్పించుట లేదు.

20 శ. య. గా. ల గురించి యిది వఱకే ప్రసక్తాను ప్రసక్త ముగఁ గొంత వచ్చినది. 20 శ. య. గా. రచన చాల వఱకు 19 శ. య. గా. పద్ధతినే పోలి యున్నది. 20 శ. య. గా. లందును ప్రాత పద్ధతి య. గా. లు గలవు. ఉదా :- ముడుంబై అలమేల్కొంగ తాయా రమ్మ సుల్తానీ కల్యాణము, భామ కలాపము, గొల్ల కలాపములును గలవు. (చూ. ద్వి. భా. పుట 216 - 17, 236). బొమ్మలాటకుఁ గూడఁ బనికీవచ్చు నట్టి య. గా. గలదు. ఉదా :- సంతవేలూరు కుశలవ నాటకము. (చూ. ద్వి. భా. పుట 239). “మూడు రాత్రుల కథ” గా విభక్త మైన య. గా. గలదు. ఉదా :- కొండముది బంగారయ్య వృత్రాసుర మహా రాజు నాటకము (ద్వి. భా. పు 228). యక్షగానము లని పేర్కొనఁ బడిన హరి కథలును గలవు. ఉదా :- నందివాడ జగన్నాథకవి, పసుమర్తి కృష్ణమూర్తి, నల్లమిల్లి బసివిరెడ్డి మొదలగు వారి కృతులు. (చూ. ద్వి. భా. పుటలు 135, 209, 244). ఆధునిక నాటక ప్రభావము స్పష్టపడిన య. గా. లును గలవు. ఉదా :- మండూరి సుబ్బరాయకవి సత్యభామా కల్యాణము - “యక్షగాన కంపెని డ్రామా” (చూ. ద్వి. భా., పుట 223), బళ్ల రామరాజు శ్రీకృష్ణ లీలలు (చూ. ద్వి. భా., పుట 242). నూతనేతివృత్తములు గల య. గా. లును వెలసినవి. ఉదా :- గై నేడి వెంకటస్వామి ఏను నాథ కథామృతము, గోస్తుగుంట వీరబ్రహ్మము శివరామనాటకము,

శ్రీరాజా వేంకటాద్రిస్వామిరావు బహద్దర్ (ఉయ్యూరు జమిందారులు) వారి కాకతి రుద్రాంబకథ. య.గా. ప్రక్రియ కవవాదప్రాయమైనదొకటి కలదు. 1871-1951 సం.ల నడుమ నుండిన పురాణం పిచ్చయగా రనేక య. గా. ప్రాయ రచనలు చేసియుండిరి. ఆయన తన కృతులను య.గా. లనియు, నాటకములనియు, య. గా. నాటకములనియు వ్యవహరించెను. అందు నాటకమని పేర్కొనబడినను “అర్జున చరిత్ర” మనునది యొక అపవాదప్రాయరచన. అది ఆఖ్యానశైలీ ప్రచురమైనది. అందు హరికథలందువలె డోరాలు, జంగం కథ లందువలె రగడలును గలవు. “ఈ గ్రంథము జంగములు, దాసరులు మొదలగువారు గుమ్మెటలు వాయించుచు వేషములతో నాడుచు గ్రామములలోఁ గథను జెప్పి సంపాదనచేసి జీవించుట కనువుగా నుండునట్లు వ్రాయబడిన”దట. (చూ. ద్వి. భా. పుట 215).

ఇట్లాంధ్రదేశమున నది పుట్టినప్పటినుండి యిప్పటివఱకుఁగల యక్షగాన చరిత్రను సమీక్షించినచో నది యెత్తని యవతారము లేదనిపించును. ఇతరమైన యే సంగీత ప్రక్రియ విషయమునఁగాని యే సాహిత్య ప్రక్రియ విషయమునఁ గాని యింతటి పరిణతి యసాధారణము. అందులకు య.గా. ప్రక్రియయొక్క విశాలత్వము, బహుముఖ ప్రయోజనావకాశములే కారణములు. ఐనను యక్షగాన మొక దృశ్య ప్రక్రియగాఁ బరిణతమై ప్రచారమున నున్ననాడును దాని ప్రాక్తనమైన శ్రవ్యధర్మముగూడ నిరుగుపొరుగుగాఁ బాడసూపుచు వచ్చియుండుట విశేషము.

ఆంధ్రదేశమునుండియే యక్షగాన మటు తంజావూరాది దక్షిణ ప్రాంతములకును నిటు తెలంగాణమునకును విస్తరించినది. ఆయా ప్రాంతములందు దాని పరిణతి కొంత విలక్షణముగా సాగినది. అందుచేత నా విషయము లిందుఁ బ్రత్యేక ప్రకరణములై నవి.

దక్షిణాంధ్ర యక్షగానము

ఒకనాడు విజయనగరధ్వజముక్రింద విష్ణువీధిన ఆంధ్రసామ్రాజ్య రమ తమిళనాడు నడిబొడ్డునకుఁ దరలిపోవలసి వచ్చినది. క్రీ. శ. 1550 ప్రాంతమున తంజావూరు మధురా మండలములలో రాయసమ్రాట్టుల సామంతులగు నాయకరాజుల యాజమాన్యమున ఆంధ్రప్రభుత నెలకొన్నది. క్రీ. శ. 1565 లో జరిగిన “రక్షసతంగిడి” యుద్ధానంతర దుష్ఫలితము కారణముగా, రాయసంస్థానము నాశ్రయించు కొనియుండిన కవులు, పండితులు, కళాకారులును దక్షిణ దేశమునకు వలసలుదీసి, ఆంధ్రనాయక రాజాస్థానముల నాశ్రయింపఁ జొచ్చిరి. నిలుకడ కలిగిన కొలదికాలమున కక్కడను గ్రమక్రమముగా నాంధ్ర సాహిత్య విహంగము రెక్కలల్లార్చినది. యక్షగాన కళాలక్ష్మి గజ్జె కట్టినది. సమ్రాట్టులనాటి వైభవము సామంతుల నాశ్రయించి నను నినుమడించినదే కాని తగ్గలేదు.

ఆంధ్రవాఙ్మయ చరిత్రమున దక్షిణాంధ్రయుగము కాల పరిమి తిని బట్టి సుదీర్ఘము, కవితాపరిణతిని బట్టి కడు విలక్షణము నై నది. వాఙ్మయ ప్రక్రియా వైవిధ్యము, కళావతుల కవితాకేళి, రసిక శేఖరులైన రాజకవుల పరంపర, శృంగార రసాధిదేవతా రంగస్థలములు, లలితకళా ఫలభూములునగు వారి యాస్థానములు నా యుగ విశిష్టతలు. అట్టి దాక్షిణాత్యాంధ్ర సాహిత్యవాహినీ తీరమునందుఁ దీర్థభూతములైన ఘట్టములు తంజావూరు, మధుర, మైసూరు, పుదుక్కోట మొదలగు సంస్థానములు. అందు తంజావూరి దొక

+ దక్షిణాంధ్ర యక్షగానముగూర్చి సక్రమ పరిశోధన ప్రారంభించిన గౌరవము డా. శ్రీ నేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారిది. చూ. వారి “య. గా. తంజావూరు” అను వ్యాసము — ఆం. ప. ఖర సం. సంచిక.

ప్రత్యేకత. ఆయుగ విశిష్టత లన్నియు దాని నాశ్రయించినవి. ఆయా సంస్థానములన్నిట యక్షగానము వెలసిన జాడ కన్పట్టుచున్నను “తన్మహాసీయస్థితి మూలమై” నిలిచినది తంజావూరు.

తంజావూరు నాయక రాజులు—యక్షగానము

తంజావూరుఁ బ్రవేశము కల్గినంతనే యక్షగానమునకు రాచ ప్రాపు కల్గినది. తద్రచనకు రాజహస్తావలంబనమే లభించినది. తంజావూరు నాయకరాజుల కోవకు నాయకమణియు వాఙ్మయవిషయమున దక్షిణాంధ్ర యుగమున కుదయార్కుఁడైన రఘునాథ రాయలు (రాజ్యకాలము క్రీ. శ. 1600—1631) విజయ విలాసాది మహాప్రబంధములకుఁ గృతిభర్త యగుటయ కాక స్వయముగాఁ బ్రాథమ్యము లనే కమురచించినవాఁడు. అతనికృతులలో శ్రీరక్తిణీకృష్ణవివాహాదు లొకటి రెండు యక్షగానములు నుండినట్లు తెలియవచ్చుట విశేషము. కాని నేఁ డవి లభించుటలేదు. రఘునాథుఁడు సంగీత నాట్యవిద్యా విశారదుఁడనియు నతని కొలువున నాటకశాలలు గలవనియు, నందుఁ దఱచు గీతాభినయ ప్రయోగము లగు చుండుననియు నతని యాస్థాన కవయిత్రి రామభద్రాంబ రచించిన రఘునాథాభ్యుదయము + వలనఁ దెలియుచున్నది. (చూ. సర్గలు 11-12). అతఁడు “ప్రాంచితయక్షగాన సత్పదాద్య పశ్య ద్విపద ప్రపంచన” మును “పరీక్షించు” చుండు వాఁడనియు నందు గలదు. (11 వ సర్గ-27 శ్లో). అనఁగా 16శ. ప్రథమ పాదముననే య. గా. నకు రాజాదరము బాగుగాఁ గలిగినట్లే.

తదుపరి రఘునాథుని పుత్రుఁడైన విజయరాఘవ నాయకుని రాజ్యకాలము (1633—1673) యక్షగాన చరిత్రలోనొక స్వర్ణయుగమే

+ సంస్కృత గ్రంథము. మదరాసు విశ్వవిద్యాలయముచేఁ బ్రిచురితము.

యైనది. అతఁ డతిమాత్ర గీతసాహితీప్రీతి గలవాఁడు. నాట్యవిద్యా విదగ్ధుఁడు. తన యభిరుచులకెల్లఁ దగినది యక్షగాన ప్రక్రియ యొక్కటే యని గుర్తించినాఁడు. తద్రచన కాస్తాన కవులను (ఒకకవయిత్రినిగూడ) మిగులఁ బ్రోత్సహించినాఁడు. తాను స్వయముగా ననేక యక్షగానము లను రచించినాఁడు. వానినిఁ దన కొలువు నట్టువ మేళముల వారిచే దఱచు ప్రయోగింపఁజేసి వినోదించెడివాఁడు. య. గా. రచనలోఁ బ్రయోగములోఁ గ్రొంగ్రొత్తనూర్పు లవధరించి య. గా. చరిత్రలో నొక నవశక చతురాననుఁడై నిలిచినాఁడు. అతని య. గా. కృతు లలో నేఁడు మనకు లభించునవి యైదుమాత్రము. 1. కాళీయమర్దనము 2. రఘునాథాభ్యుదయము, 3. విఘ్నారాధన చరిత్రము 4. పూత నాహరణము, 5. ప్రహ్లాదచరిత్రము ననునవి. ఇందు 1, 4, 5 ప్రసిద్ధ పారాణికేతి వృత్తములు. 3 వది ప్రసిద్ధుఁడగు తొండరడిప్పాడి యాళ్వారు చరిత్రము. అయితే ప్రాచీనమగు దానిని సమకాలికుముగాఁ జత్రించుట విశేషము. రెండవది విజయరాఘవుని తండ్రియగు రఘునాథుని చరిత్ర మేయగుట విశేషము. ఇందు రఘునాథుని సభానైభవము, దినచర్య, చిత్రరేఖ యను కాంతతో నతని శృంగార కలాపమును విషయములు.

ప్రహ్లాద చరిత్రమునఁ దప్పఁబ్రతి గ్రంథారంభమునను “భోజ కన్యా ముఖాం భోజ రాజ మరాళ” ఇత్యాది యగు నిష్ఠ దేవతాస్తుతి పరమగు సీసమొకటి గలదు. తదుపరి రఘునాథ నాయకాభ్యుదయ ద్విపద కావ్య ప్రారంభమునందలి “శ్రీ రాజగోపాల చిరకీర్తిజాల”, “కలశాంబు నిధి కన్య కల్యాణ ధన్య” అను ద్విపదలు పూతనా హరణమునఁ దక్కఁ గడమ యన్నిటనున్నవి. సామాన్యముగాఁ బ్రతి

కృత్యియందు నిష్ప్రదేవతాస్తుతికిఁ బిదప నొక వచనమున విజయ రాఘవ సంబుద్ధులు కొన్ని, యా వెనుకనే “స్వామివారు హావణించిన (గ్రంథనామము) నటన పటిమ గనుపించ వినుపించేము విన నవధరించుండ” యని రూపక ప్రరోచన కనిపించును. ఇది ప్రదర్శకులచేఁ బరిపరచబడుట కుద్దేశింపఁబడినట్లు తోచును. ఇదియే “కైవార” మని రఘునాథాభ్యుదయ విప్రనారాయణ చరిత్రములందుఁ బేర్కొనఁబడినది. ఇది మార్గరూపకములందుఁ గల నాందీ ప్రస్తావనలకొక్కొంత యెనవచ్చు ననవచ్చును. తొలినాటి తెలుఁగు య. గా. లగు సుగ్రీవ విజయ విష్ణునాయా విలాసాదులం దిష్టదేవతా స్తుతి వెంట నర్థచంద్రికలలోనో యొక జుపె లోనో షష్ఠ్యంతములు నావెంట “అభ్యుదయ పరంపరాభివృద్ధిగా నాయెనర్పంబూనిన..... యక్షగానంబునకుం గథాక్రమం బెట్టిదనిన” అని యుండును. షష్ఠ్యంత సంప్రదాయము తొలుత కన్నడిగలది. మన వాఙ్మయమునఁ దొలు దొల్తగా నిది నన్నెచోమని కుమార సంభవమునఁ గన్పట్టును. (నన్నయగారి భారతమున లేదు) పిదప నాంధ్ర కవు లందరు ముఖ్యముగాఁ బ్రాబుధకు లా సంప్రదాయమును గ్రహించిరి. య. గా. కవి యగు విజయరాఘవున కది నచ్చుక దాని స్థానమున రూపకోచితమైన కైవారమును బ్రవేశపెట్టినాడు. విజయరాఘవుని ప్రతికృత్యంతమును గవిప్రశంసాత్మకమగు నొక వచనము, మూడింట నొక శుభాశంసనమును గలవు. అదే “భరతవాక్యము” గాఁ బూతనా హరణమునఁ బేర్కొనఁబడినది. ఆ కైవారము, భరత వాక్యము ననువానినిఁ గొంత మార్గ సంప్రదాయానుసారము కవి యుద్దేశ పురస్కరముగనే వ్రాసియుండును. కొన్నిటి ప్రతులలో నా మాటలు లోపించి యుండవచ్చును. కా. మ., పూ. హ., ప్ర. చ. - మూఁడును నాటక చాటుకావ్యములని కంతోక్తిగాఁ జెప్పఁబడినవి. రఘునాథాభ్యు

దయము ప్రబంధమనియుఁ బేర్కొనఁబడినది. అందులకుఁ దగినట్లు నాయిక విరహవేదన, చెలికత్తెల శిశిరోపచారములు, రతిరాజ పూజ, చంద్రాద్యుపాలంభములు, చిలుక రాయబారము మొదలగు ప్రబంధ ప్రక్రియ చొప్పింపఁబడినది. అంతియకాక నాయకుఁడు సపరివారముగా స్వారి వెడలఁగాఁ జొరకాంతలతోనిఁ జూచుటయు నందొకతె మోహ పరవశ యగుటయుఁ దదుపరి నాయకునితో నామె రాయబారము, సమాగమము మొదలగు విషయములలో నిది ఊహ ప్రబంధపుఁ బోకడ కలిగియున్నది.³⁷ తొంబది చూలు విధములగు తమిళ ప్రబంధములలో “ఉలా” యొక్కటి.³⁸ తంజావూరు ప్రభువగు విజయ! రాఘవరాజు తమిళ ప్రబంధ ప్రక్రియను గ్రహించుటలో వింతలేదు.

రచనాప్రక్రియను బట్టి యతని కృతులను సమీక్షించినచో నొక క్రమపరిణతి కన్పించును. అతని కృతు లంతకంతకు గేయధర్మమును దగ్గించుకొని చూపకకళ నెక్కువ సంఘరించు కొన్నవి. కొన్నిటఁ గథాను సంధానములగు సంధి వచనములు, కవి వచనములను పేర సంధి ప్రయోజనోద్దిష్టములే యైన పద్యములును గలవు కాని కొన్నిట వీని యక్కఱ లేకుండగనే పాత్రలు ముఖములు సంభాషించుట గలదు. ఆసంభాషణలు వచన ప్రచురముగాఁ బ్రత్యోచిత భాషలో సాగియుండుట గమనింపఁ దగినది. (వి. నా. చ., పూ. హ., ప్ర. చ.). విజయ రాఘవరాజు కావించిన మామ్యులలో నిది యొకటి దొడ్డది. య. గా. ప్రయోగ యోగ్యతను ద్విగుణీకృత మొనర్చినట్టిది. అతఁడు కొన్నిట గ్రంథ మధ్యమున రంగప్రయోగ సూచనలును జేసియుండుట మఱియొక గొప్పవిశేషము.

37. ఇది మొదట గుర్తించినవారు శ్రీమల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు. చూ. వారి రఘునాథాభ్యుదయ పీఠిక.

38. “ఉలా” లక్షణము వైద్యనాథదేశికుని “ఇళక్కణవిళక్క పాప్పియల్” అను తమిళ లక్షణ గ్రంథమునఁ గలదు. నూత్ర. - 97 - 102.

లికములు నగు విషయము లితి వృత్తము లగుట య. గా. చరిత్రలో మిక్కిలి యపూర్వము. అందు సమకాలిక జాతీయ జీవిత విశేషము లకు విశేష ప్రసక్తి గల్గుట మిక్కిలి యపురూపము. ప్రదర్శన వేళ విసుగు జనింప కుండ వానికి జనరంజకత్వము సాధించుటకో యన హాస్య చతురాస్యులగు నా కవు లాంధ్ర వాఙ్మయమున నెందును నిదివఱకు లేనంత హాస్యము నీ య. గా. లలోఁ బ్రవేశపెట్టిరి. వాని రచనలోఁ దాళ ప్రధానదేశీయ మధురకవితా రచనలకుఁ బ్రాచుర్యము తగ్గినది. ఆ నాఁడు దక్షిణదేశమంతట నతివేల ప్రచారము గాంచు చుండిన కర్ణాటక సంగీత పద్ధతి మూఁదలగా దరువులును, పదములును వెలసినవి. ఆ కవుల శృంగార పదరచనకు క్షేత్రయ పదములే యొజ్జబంతులైనవి. వారు శృంగార పదములనే కాక గొల్లపదాలు, చెంచుపదాలు, కొరవంజి దరువులు, సాంగత్య పదము, లక్ష్మీ కల్యాణము మొదలగు రచనా విశేషములను గూడఁ దమ య. గా. లందుఁ జొప్పించిరి. విజయరాఘవాస్థానమున యక్షగానము ప్రవర్తితమైన భంగి యెట్టిదో తదాస్థానియగు చెంగల్వ కాళకవి తన రాజగోపాల విలాసావతారికలో నిట్లు వాక్రుచ్చి యున్నాఁడు :

“ యక్షగానంబు రావణహస్త ముడుకు
దండె మీటులు చెంగులు తాళములును
జోల సువ్వాల ధవళంబు లేల లమర
కొందఱతివలు వినిపించి రందముగను ”

—రా. గో. వి. 1-24.

అనగా నది కతిపయ గాయనీజన ప్రవర్తితమగు సంగీత గోష్ఠి భంగి నుండెడిదని తెలియనగును. కాని విజయరాఘవాదుల కృతులను జూచినచో నవి సర్వోపభోగ్యమైన దేశి సరణికిఁజెందిన

రము + నను వానిలో విజయ రాఘవ నాయకుని వివాహ శృంగార విహారాదికములే యితి వృత్తము లగుట విశేషము. ఈ మూడింట నెఱుకలసాని వాలకము, గద్దె ఘట్టములు నుండుటయు విశేషములే. అవే యించుక పిదపకాలమున తంజావూరిలోనే కొరవంజి పేర వెలసిన య. గా. ప్రాయ రచన కవతారికా ప్రాయము లై నట్టివి. మ. దా. వి. నాటకమున తమిళ కన్నడ ప్రాకృత భాషా ప్రసంగములు విశేషములు. పురుషోత్తమ దీక్షతుండను మఱియొక ఆస్థాన కవి రచించిన తంజాపురాన్న దాన నాటకము సాంఘికేతి వృత్త మగుట విశేషము లలో విశేషము. నాటి నాయక రాజుల సత్రమున కతిథియై వచ్చిన వెట్టిబాగుల బాపఁ డొకఁడు నట్టువకత్తెలతో వెట్టి శృంగార ప్రసంగములు నెఱపుట యిందలి యితివృత్తము. ఇంతటి వచన ప్రచురమైన య. గా. రచన మఱిలేదు. పాత్రోచిత భాషలో సూటియగు సంభాషణలతోఁ జక్కని నాటకపు వాటముతో సాగిన రచన మిది. విజయరాఘవుని పుత్రుండగు మన్నారు దేవుఁడు గూడ హేమాంబు నాయకా (లక్ష్మీదేవి) స్వయంవర మను నొక చక్కని నాటకము రచించినాఁడు. ఇది పైనాటకముల ఫక్కి నడచినదే. దీనితో విజయ రాఘవ పాత్రకుఁ బ్రసక్తి గల య. గా. లు నాలుగు. అవి యతని యెదుటఁ బ్రదర్శితము లగు చుండినట్లు తెల్లము. మఱి యాతని పాత్ర నెవ్వ రే విధముగ నభినయించెడి వారో! అది యెట్లతనికిఁ బ్రియము గొల్పినదో! ఇట్లు చారిత్రకములు, తాత్క-

+ ఇందలి నాయక నాయని వారి 'వైటి నాటక శాల పడుచు', రాచనగరి లోఁగిటను నాటకశాలలుగలవు. కాని వైటి నాటకశాల పడుచులతోఁగూడ నతఁడు మఘర బాంధవ్యములు నిర్వహించి యా విషయమును బాహుటముగా నిట్టి చాటు కృతులలోఁ జూపించుకొనినాఁడనిన నాయని వారి నాటక కళాభిరుచి యచెంతటిదో మఱి! ఇది 'నాటకచాటుకావ్య' మని కవిచేఁ బేర్కొనఁబడినది.

లికములు నగు విషయము లితి వృత్తము లగుట య. గా. చరిత్రలో మిక్కిలి యపూర్వము. అందు సమకాలిక జాతీయ జీవిత విశేషము లకు విశేష ప్రసక్తి గల్గుట మిక్కిలి యపురూపము. ప్రదర్శన వేశ విసుగు జనింప కుండ వానికి జనరంజకత్వము సాధించుటకో యన హాస్య చతురాస్యులగు నాకవు లాంధ్ర వాఙ్మయమున నెందును నిదివఱకు లేనంత హాస్యము నీ య. గా. లలోఁ బ్రవేశపెట్టిరి. వాని రచనలోఁ దాళ ప్రధానదేశీయ మధురకవితా రచనలకుఁ బ్రాచుర్యము తగ్గినది. ఆ నాడు దక్షిణదేశమంతట నతివేల ప్రచారము గాంచు చుండిన కర్ణాటక సంగీత పద్ధతి మూఁదలగా దరువులును, పదములును వెలసినవి. ఆ కవుల శృంగార పదరచనకు క్షేత్రయ పదములే యొజ్జబంతులైనవి. వారు శృంగార పదములనే కాక గొల్లపదాలు, చెంచుపదాలు, కొరవంజి దరువులు, సాంగత్య పదము, లక్ష్మీ కల్యాణము మొదలగు రచనా విశేషములను గూడఁ దమ య. గా. లందుఁ జొప్పించిరి. విజయరాఘవాస్థానమున యక్షగానము ప్రవర్తితమైన భంగి యెట్టిదో తదాస్థానియగు చెంగల్వ కాళకవి తన రాజగోపాల విలాసావతారికలో నిట్లు వాక్రచ్చి యున్నాడు :

“ యక్షగానంబు రావణహస్త ముడుకు
దండె మీటులు చెంగులు తాళములును
జోల సువ్వాల ధవళంబు లేల లమర
కొందఱతివలు వినిపించి రందముగను ”

—రా. గో. వి. 1-24.

అనఁగా నది కతిపయ గాయనీజన ప్రవర్తితమగు సంగీత గోష్ఠి భంగి నుండెడిదని తెలియనగును. కాని విజయరాఘవాదుల కృతులను జూచినచో నవి సర్వోపభోగ్యమైన దేశి సరణికిఁజెందిన

రూపక ప్రక్రియాడంబరము గల్గియున్నవని విశదమగును. అన్నియు నాటకములని పేర్కొనఁబడినవి. కొన్ని మహానాటకములనియుఁ బేర్కొనఁబడినవి. (వి. రా. క., తం. పు. దా.) అది వట్టి మాట వరుస. చాటుకావ్యములుగాఁ బరిగణింపఁబడినవి.+ కాని యందొక్క టియు మచ్చునకైన, మాటవరుసకైన యక్షగానమని పేర్కొనఁ బడలేదు. వానిఁగోరణి జూడ నానాఁడు యక్షగానము, వీధినాటకము నేకమైపోయినట్లు తోచును. వాని కలయిక విజయరాఘవుని చేతి మీఁదుగనే జరిగినదా యనియుఁ దోచుకొన్నది. నాటినుండి దక్షిణ దేశమున య. గా. కంటె నాటక శబ్దమునకే ప్రచార మధికమైనది.

17 శ. నడుమ నాయక రాజాశ్రయమునఁ గాక, దక్షిణద్వారక (మన్నారుగుడి - తంజావూరు మండలము) క్షేత్రస్వామి కంకితముగా నొక య. గా. ప్రాయరచన వెలుసినది. అది చల్ల సూరయకవి వివేక విజయమనునది. ఇది కృష్ణమిత్రుని ప్రబోధచంద్రోదయమున కొక మానసపుత్రిక. సూరయ తనకృతిని 'నాటకముగ, కూటనాటకాకలన' రచించితి నని యున్నాఁడు.

తంజావూరు మహారాష్ట్రలు - యక్షగానము

క్రీ. శ. 1673 ప్రాంతమున తంజావూరిలో ఆంధ్ర నాయక రాజ్య ముత్తమించినది. తదుపరి మహారాష్ట్ర ప్రభుత్వ నెలకొన్నది.

+ ఈ పరిగణన సమంజస మైనదిగ నే తోచును. శతకోదాహరణములను, గద్య, రగడ, ద్విపద, మంజరిదంశకములనుగూడ చాటు స) ంధములగ పరిగణించి నారు మన లాక్షణికులు. (అనంతని ఛందము II]. 62, కావ్యాలంకార చూడా మణి. IV. 40, లక్షణసారసంగ్రహము II. 128-140, ఆంధ్రవీయము I. 30) యక్షగానమునందు శశ కామలంకరణ పద్ధతులు, ఉదాహరణమునందలి కళికో త్కృతికలవలె రగడ వికృతులగు రేఖలు, గద్యము, ద్విపద, మంజరి, దంశకము మొదలగువాని కన్నిటికిని ప్రసక్తి గలదు గదా!

ఆ మహారాష్ట్ర ప్రభువులును బ్రియంపడి నాయకరాజులవలెనే మన భాషా వాఙ్మయముల నాదరించుట చరిత్రలో నొక యపూర్వసన్నివేశము.³⁹ వారు యక్షగానము నెడనే యెక్కువ మక్కువ గల వారగుట యింకొక విశేషము. వారు య. గా. కవుల నాదరించుటయ కాదు స్వయముగ ననేక య. గా. ప్రాయరచనలు ప్రచరించిరి. అట్టి వారిలో ప్రాతః స్మరణీయుఁడు శహాజీ. రసికతలో, లలిత కళాలాలనలో, యక్షగాన లోలతలో నొక్కమాటలోఁ జెప్పవలెననినఁ దనివి తీరని విజయరాఘవుడు మఱిఁ దనువెత్తెనా యని యనిపించు నట్టి వాఁడు. అతని రాజ్యకాలము (1684-1712) గూడ య. గా. చరిత్రలో నొకముఖ్యమైన యధ్యాయము.

శహాజీపేరఁ దదంకితములుగాఁ గాక తదుపజ్జములుగా నిలువది య. గా. ప్రాయ రచనలు కన్నట్లుచున్నవి. అందుఁ బదునాఱు నాటకములుగను, నాలుగు ప్రబంధములుగను గ్రంథకర్తచే బేర్కొనఁ బడినవి. నాటకము లన్నియు “ఉదారవేష భాషాభాషితము” లని పేర్కొనఁ బడినవి. అవి సంవాదతైలీక వచన ప్రచురములుగను, ప్రబంధములు ⁴⁰ నృత్యానుకూల గీతిబంధప్రకృష్టములుగను నున్నవి. అవి యన్నియు నాఁడు ప్రదర్శింపఁబడినట్లే వానిలోఁగల సూత్రధార వచనములును, గొన్ని ప్రయోగసూచనలును విశేష మొనర్చుచున్నవి.

ఆ గ్రంథములు సాధారణముగా జయేత్యాది యగు నొక “తోడియం” దరువుతోఁ బ్రారంభ మగును. స్తుత్యాదికము పిదప

39. (వివరములకు) చూ. శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారి “తంజావూరి మహారాష్ట్ర) భూపతులు — ఆంధ్ర సాహిత్యము” అను వ్యాసము — భారతి, డిసెంబరు, 1953 జనవరి 1954.

40. పుత్తేకముగా నీ పుంధములఁ గూర్చిన సోదాహరణమైన వివరణకు చూ. “శహాజీ పుంధములు” అను నా వ్యాసము — భారతి, జూలై, 1956.

నొక సూత్రధార వచనమున గ్రంథనామ, కర్తృనామ నిర్దేశము నాపై నొక ద్విపదలోఁ గథాసంగ్రహము చెప్పఁబడుటయుఁ గలవు. కథా సంగ్రహ ద్విపద ప్రబంధములందు మాత్రము గానరాదు. ముందే వినాయకస్తుతి యున్నను గథాసంగ్రహద్విపదకుఁ బదప నతని యాగమన ప్రసక్తియుండును. అనఁగాఁ బ్రదర్శనవేశ నొకబాలుఁ డెవఁడో వినాయక నేపథ్యముతోఁ రంగమునఁ బ్రవేశపెట్టఁబడి ప్రదర్శన ప్రవర్తకులైన భాగవతులపూజ నందుకొని పోవుచుండు టాచారమై యుండును. ఆపిమ్మట “ఆస్థానసంతోషి” యగు కటికవాని వాల కము ప్రవేశ ప్రసంగము లుండును. అంతటఁ గథారంభము. గ్రంథాంతమున సాధారణముగా నొక ద్విపదలోఁగాని గద్యలోఁగాని కృతీ సమర్పణ ముండును. ఇది యీతని కృతుల సామాన్య స్వరూ పము. శహాజీ కృతులందు వస్తునై విధ్య మనల్పము. ఒండు రెండు తక్క + నన్నియుఁ బౌరాణికేతి వృత్తములు. కాని సమకాలిక విషయ స్పర్శతో నాతఁడు తీర్చిన తీర్పు క్రొంజవి గలది. చతుర శృంగార హాస్యప్రసంగము లందు కొల్లలు. కాని వానిలో ననౌచిత్య మధికము. అన్నియుఁ బ్రదర్శనోద్దిష్టములును దత్సేలభ్యము గల వియు నైనను యథాతథముగఁ బ్రదర్శనయోగ్యములు గావు. అందుల కందలి యనౌచిత్యమే కారణము. అదియుఁగాక “నవ్యనాటక” మని పేర్కొనఁ బడిన యతని “జలక్రీడల” లో మొలబోడి యాడు వారి¹ ప్రసంగములున్న ఘట్టము నాతఁడెట్లు ప్రదర్శింప నెంచెనో దురూహము.

+ అతని “సతిదాన శూరము” న నొక శ్రోత్రియ బ్రాహ్మణుడొక మాదిగ మగనాలిపై మరులు కొని పృలపించుట పృథాన విషయము. తక్కినవి నీత, దౌగపది మొ. వారి కళ్యాణ కథలు, తాదృశ ప్రసిద్ధ కథలును—

యక్షగాన చరిత్రలో శహజీ కృతులఁగూర్చి యెన్నదగిన విశేషములు:- అవతారికలోని కథా సంగ్రహ ద్వీపద, వినాయక పాత్రప్రవేశము, “అస్థాన సంతోషి” యగు కటికమువాని నొక సాంప్రదాయిక హాస్యపాత్రగా రూపొందించుట, గ్రంథమున నడుగడుగు నను బాత్రప్రవేశ సూచకములును గథానుసంధానములునుగూ సూత్రధార ప్రసంగములు, నెడ నెడఁ బ్రదర్శన ప్రవర్తకులైన భాగవతులు పాత్రలను బలుకరించుట మొదలగునవి. అతని ప్రబంధ రచనయు నొకగొప్ప విశేషమే. అందు త్యాగ వినోదచిత్ర ప్రబంధనాటక మను నది యాంకములుగా విభాగింపబడినది. తంజావూరు (య. గా.) నాటకములలో అంకవిభాగము గనుపట్టుట కిదే మొదలు. ఇది యచ్చముగా మార్గరూపకాను కరణము. ఇంకను నందందుఁ గల యవతారికల తీరుగూడ మార్గనాటక నాందీ ప్రస్తావన నందర్భములను దలఁపించును కాని యీ యనుకరణము విజయరాఘవుని కాలమునకే వచ్చినది. తంజావూరు (య. గా.) నాటకములలో సూత్రధార ప్రసక్తికిని శహజీ కృతులే మొదటిని. కాని వీనిలో మార్గనాటక పద్ధతికి విరుద్ధముగా సూత్రధారుఁడు గ్రంథమధ్యమునఁ బ్రసంగించుచు కానవచ్చును. శహజీ కృతులలో వచన ప్రచురముగా నాటి తంజావూరు ప్రభాషా వ్యవహార ధోరణిలో: బాత్రల సంభాషణలు చక్కచక్క సాగి నాటకీయత వెల్లివిరిసినవి. (త్యాగ వినోదచిత్ర ప్రబంధమునఁ గేవల సంస్కృతము, మరాఠీ భాషయుఁ బ్రచురముగా వాడబడుట విశేషము). నామకరాజుల నాటి య. గా. నాటకములే మహారాష్ట్రులకు మార్గదర్శకములైనను వారు క్రొంగొత్త మార్పులను గూడఁ దెచ్చివెట్టినారు. అందులకు శహజీ కృతులే మొదటి నిదర్శనములు.

శహజీ ఆస్థానమును వాసుదేవ కవి, నివర్తి శేషచలపతి, బాలకవి సుబ్బన, దర్భా గిరిరాజు మొదలగు ఆంధ్రకవుల లలంకరించి యుండిరి. ఈ కవులందఱును శహజీ ప్రోత్సాహమున య. గా. ప్రాయ రచనలు గావించినవారే. వారి కృతులలో విజయ రాఘవాస్థానకవి కృతులవలె నాశ్రయనాత యగు రాజుగారి శృంగార విహారాదిక కథా ప్రధానములైనవే యెక్కువ. అందందు విజయ రాఘవాదులు ప్రవేశపెట్టిన “ఉలా” ప్రబంధ పద్ధతియు, బాటింపఁబడినది. రచనా ప్రక్రియలో నానికిని శహజీ కృతులకును జక్కని సామ్యము గలదు. రెండు మూడిటఁ గల విశేషములు మాత్ర మిట నుంటింపఁబడును. శహరాజాస్థానమున వెలసిన య. గా. ప్రాయ రచన లన్నింటిలో గిరిరాజు కవి కృతమైన శాహేంద్ర చరిత్ర మొక్కటి మాత్రము యక్షగాన మని కవిచేఁ జేర్చొనఁబడినది. తంజావూరిలో ముందటితరములనుండియే యేతాదృగ్రచనలకు యక్షగానమను వ్యవహారము పోయి చాటుకావ్యములు నాటకములు నను వ్యవహారము స్థిరపడియుండ గిరిరాజు మఱల పూర్వ వ్యవహారమును స్మరించి యుండుట గమనింపఁదగినది. అందులకుఁ దగినట్లుగా గిరిరాజు పూర్వ యక్షగానములవలెనే తన యీ కృతిని తాళ ప్రధానము లగు దరువుల నిండుదనముతో నిర్మించియుండుట విశేషము. (ఇందు ‘ఉలా’ ప్రబంధపు టెత్తుగడయు నున్నది). ఇతని కృతులలో విశిష్టమైన దింకొకటి రాజమోహనకొరవంజి. ఇది యక్షగానప్రాయమైన రచనయే. కొరవంజి* యనగా నెఱుకత-తత్పాత్రవిశిష్టమైనదీ రచన. కొరవంజి పాత్రకుఁ బ్రసక్తిగల యక్షగాన ప్రాయ రచనలు విజయ రాఘవుని తరముననే బయల్పడలినవి కాని యీ పాత్రకుఁ బ్రాము

* కొరవంజి చరిత్ర పూర్వోక్తము. చూ. యక్షగానోత్పత్తి విచార పృథకణము — పుటలు 31 — 47.

ఖ్యముగలిగి ప్రత్యేకముగా నా పేరితో వ్యవహరింపఁబడిన వానిలో నీ రాజమోహన కొరవంజియే మొదటిదిగాఁ దోచును. కొరవంజి లలోఁ బ్రాయికముగా విప్రబుద్ధు యైన నాయిక కామె ప్రియసమాగమము గూర్చి కొరవంజి సోదే చెప్పట ప్రధాన విషయముగా నుండును. అందు కొరవంజి వేషభాషలు, కులాచారములు, కొరవంజి తిరిగిన దేశములు, కొలిచిన దేవతలు మొదలగు విషయములు వర్ణితము లగును. గిరిరాజు కొరవంజి యీ లక్షణము లన్నియుఁ గలిగి యున్నది. + బాలకవి సుబ్బన పంచ కన్యా పరిణయమున “ప్రసంగి” (ప్రదర్శన వేళ సుధి వచనములు, వర్ణనాత్మక ద్విపదలు పఠించు వాఁడు) కేతి నాయని (కటికము)తోఁ దాను “దశావతారా లాడే భాగవతుఁడ” ననును. కన్నడమున యక్షగానమునకు “దశావతారద-ఆట” అనియుఁ బేరు. ⁴¹. అది మొదట విష్ణువు యొక్క దశావతార కథ లితివృత్తముగాఁ గల య. గా. లకుఁ బేరై (ప్రాచుర్యము వలన) క్రమ క్రమముగా య. గా. సామాన్యవాచియు నై నట్లు తోచును. (అనఁగా కన్నడమున నప్పటికిఁ గొన్ని య. గా. లు వెలసినజాడ తోచును. శహజీ ఆస్థానముననే తమిళమునఁగూడ గొన్ని య.గా. లు వెలసినవి. ⁴². శహజీ యనుజుడగు శరభోజి రాజ్యకాలమున (1712 - 23) నతఁడు నాయకుఁడుగా గిరిరాజు రచించిన లీలావతీ కల్యాణ మొక్కటే కానవచ్చుచున్నది. తదుపరి తంజావూర ప్రభువైన

+ ఆ కాలమునను బిదప కాలమునను తమిళ కన్నడాది వివిధ భాషలలో నిట్టి కొరవంజి లనేకము వెలసినవి. అందులకుఁ గొన్ని వేదాంత విషయకములు, దేవతలు కొరవంజిలైనవి, యక్షగానములని పేర్కొనఁ బడినవియుఁ గలవు.

41. “Yakshagana In Karnataka”-Madras University A. O. R. VOL. X - Part II.

42. “Maratha Rajas of Tanjore” By K. R. Subrahmanyam., P. 29 - 30.

తుళజరాజు (1728-36) స్వయముగ శివకామ సుందరీ పరిణయము, రాజరంజన విద్యా విలాసము నను రెండు య. గా. నాటకములను రచించెను. రెండిట నాంది, సూత్రధార పారిపార్శ్వకులచేఁ బ్రవర్తితమైన ప్రస్తావన, వసంతర్తు కీర్తనమునుగలవు. సూచ్యార్థసూచనగాఁ బాత్రులను బ్రవేశపెట్టుటయుఁ గలదు. ఇది యంతయు నచ్చముగా మార్గ రూపక ప్రక్రియానుకరణము. శహాజీ కృతులందువలె నడుమను సూత్రధార వచనములు, భాగవతులు పాత్రులను బల్కరించుటయుఁ గలదు. కాని అంక విభాగాది విశేషములు లేవు. ఇతని రాజ రంజన విద్యా విలాసము సాంకేతిక వివేచన గల తాత్త్విక విషయ మితివృత్తముగాఁ గలది. (చల్ల సూరయ వివేకవిజయమును వలె దీనినిగూడ ప్రబోధచంద్రోదయమున కొక మాససపుత్రికగా గ్రహింపవచ్చును). 1736-37 సం. లలో తంజావూరు నేలిన రెండవ ఏకోజీ రచించిన విఘ్నేశ్వర పరిణయమున నాంది, పారిపార్శ్వకులచేఁ లేని ప్రస్తావనయుఁ దఱచు సూత్రధార వచనములును గలవు. రెండవ తుళజరాజు (1765-87) చే సన్నానితుండైన ఆలూరి కుప్పనార్యుడు పార్థసారథి విజయ మను పేర భాగవత దశమస్కంధము నంతటిని “యక్షగాన ప్రబంధ” రూపమున రచించెను. మన యక్షగానము లం దింతటి బృహద్ధృంధము మఱి లేదు. ఇది ఆఖ్యాన వర్ణనాత్మక శైలీ ప్రచురముగా రచింపఁ బడినది. ఇది కేవల శ్రవ్యకావ్యమే. దీనినిబట్టి య. గా. రూపక ప్రతిష్ఠ స్థిరపడిన కాలమునందును బ్రదర్శనోద్దిష్టములుగాని య. గా. లును బయల్పెడివని వని చెప్పవలెను. కుప్పనార్యుడీ కృతి రచనా కాలమునాఁటికి తంజావూరాస్థానమును బ్రవేశింపలేదేమో యనిపించును. 1787-98సం. నడుమనుండిన అమరసింహ భూపతి కంకితముగా మాతృభూతకవి రచించిన పారిజాతాపహరణ నాటక మైదంకములుగా విభాగింపబడి

నది. అందంతమాత్రమే మార్గనాటకానుకరణము. తక్కినదంతయు యక్షగానపు “బాణీ” యే. ఇందు తమిళ కన్నడ మహారాష్ట్రభాషా ప్రసంగము లుండుట విశేషము. తంజావూరి మహారాష్ట్ర ప్రభువులలోఁ జిట్టచివరి వాడగు శివాజీ (1833-55) కొలువున వెంకటకృష్ణాజెట్టియను కవి శివపారిజాతమును నొక య. గా. రచన చేసియుండెను. శివాజీయే స్వయముగా అన్నపూర్ణా పరిణయమును నొక య. గా. నాటకమును రచించినాఁడు. దక్షిణాంధ్ర యక్షగాన రచనాప్రక్రియ పరిణామచరిత్రలో నిది తుది యంతస్తును సూచించును. ఇందు నాంది, సూత్రధార పారిపార్శ్వక ప్రవర్తితమైన ప్రస్తావన, వసంత ప్రసక్తి, అంక విభాగము (ద్విధా), చివర భరతవాక్యప్రాయమైన రంగనాథ కవీశ్వరుని (శివాజీ ఆస్థానకవి కాబోలు) యాశీర్వాదమును గలవు. ఈవిషయములు ముందునాటి తంజావూరు నాటకములలోకంటె నిందెక్కువగా మార్గనాటక ప్రభావమును బ్రస్ఫుట మొనర్చుచున్నవి. కాని తక్కిన తంజావూరి నాటకముల వలెనే యిందును సూత్రధార ప్రసంగములు గ్రంథ మధ్యమునఁ గన్పట్టును. ఇది మాత్రము మార్గ నాటకసంప్రదాయముకాదు. అందును నీగ్రంథమంతయు సూత్రధారుని ప్రలాపము వలెనున్నది కాని నాట్యకళాకలాప మిందంతగాలేదు. అయినను నిది ప్రదర్శనోద్దిష్టమైనదే. ఏలన “రంగభూమియందు నటింపఁ జేస్తున్నాము” అని దీని యెత్తుగడ. ఇందును గ్రంథాదిని విఘ్నేశ్వర పాత్ర ‘ప్రత్యేకంబుగా’ ప్రవేశపెట్టఁబడినది. గ్రంథాంతమున నీ ‘నాటకం వేషాల నావనీసు’ (పట్టిక) యున్నది. “నగరిలో ఉండే భాగవత మేళం సబనీసు (నాయకుడు?) దగ్గర” ఈగ్రంథమూలప్రతి యుండినది. ఆ “నావనీసు” లో నిందువచ్చు పాత్రలు, ఆనాఁడది ప్రదర్శింపఁ బడినప్పు డాయాపాత్రలు ధరించిన వారి పేళ్ళును గలవు. ఈ గ్రంథప్రతి “జయ” సం. నను, నావనీసు మన్మథ - ఆవణి నెలయందును ధయా

రైనవి. అవి శివాజీ రాజ్యకాలమున 1834-35 సం. అగుచున్నవి. అనగా నిది 1835 లోఁ బ్రదర్శింపఁబడియుండె ననుట నిశ్చయము. అంతేకాక యామహారాష్ట్రప్రభువు లాంధ్రయక్షగాన కవులనేకాక భాగవత మేళములనుగూడఁ బోషించుచుండిరనియు, నాడు తంజావూరు రాజప్రజానురంజక నాటక ప్రదర్శనములతో నిత్యకల్యాణము పచ్చతోరణమునై విరాజిల్లు చుండెడిదనియుఁ తెలియనగును.

ఆ మహారాష్ట్ర ప్రభువుల కాలమున తంజావూరు మండలమున రాజాశ్రయము నపేక్షింపని పండిత కవులును కొందఱును. గా. ప్రాయ రచనలు గొన్ని చేసియుండిరి. ఉదా :- (1) క్రీ. శ. 1700 ప్రాంతమున మెలట్టూరులో నుండిన శ్రీ నారాయణ తీర్థులు రచించిన పారిజాతాపహరణము. శహాజీప్రభృతుల కృతులందువలె నిందు కటికవాని పాత్రకుఁ బసక్తి గలదు. ఇది ప్రదర్శింపఁ బడి నట్లును వినికిడి. సుప్రసిద్ధమైన శ్రీకృష్ణలీలా తరంగిణివంటి గేయ ప్రబంధమును సంస్కృతమున రచించిన తీర్థపాదునివంటి శిష్టుఁ డిట్టి యక్షగాన ప్రాయరచన చేసియుండుట విశేషమే. అసలు “దేశ్యమైన యక్షగానాలను కొంత అనుకరించి నారాయణతీర్థులు కృష్ణలీలా తరంగిణి నిర్మించి” నాడని శ్రీ ఉమాకాంత విద్యాశేఖరు లని యున్నారు. ⁴³. (2) మెలట్టూరు వెంకట రామశాస్త్రి (1800 ప్రాంతము) ప్రహ్లాదచరిత్ర, ఉషాపరిణయము మొ..... వీనిని మెలట్టూరు భాగవత మేళనాటకము లందురు. ఇటీవల పండితులచే నృత్యనాటకము లనియు వ్యవహృతము లగుచున్నవి. గ్రంథరచనా ప్రక్రియ శహాజీ ప్రభృతుల కృతిప్రక్రియనే చాలవఱకుఁ బోలియున్నది. కాని ప్రదర్శన ప్రక్రియలో కూచిపూడి భాగవతుల ప్రదర్శనముల వలె

43. చూ. వారి పల్నాటి పీఠచరిత్ర ద్వితీయ భూమిక - పుట 38.

సృత్యప్రధానములై విశిష్ట శిష్టసంప్రదాయ పటిష్ఠములై యుండును. మలయాళ దేశపు కథకళిఫక్కియు నిందుఁ గొంతగలదు. (ఈవిషయము స్థలాంతరమునఁ బ్రసక్తము). ఇందుఁ గొన్ని యీనాఁడును తంజావూరు చుట్టుపట్ల మెలట్టూరు, శూలమంగళము, ఊత్తుక్కాడు మొదలగు నగ్రహారములలో దేవాలయ ప్రాంగణములలో బ్రాహ్మణ భాగవతులచే సంప్రదాయ బద్ధముగా నేటేటఁ బ్రదర్శింపఁ బడుచున్నవి. (3) క్రీ. శ. 1759 - 1847 నడుమ తిరువయ్యూర నుండిన ప్రసిద్ధ వాగ్గేయకారుఁ డగు త్యాగరాజస్వామి నాకాచరిత్రము ప్రహ్లాద భక్తి విజయము, సీతారామ విజయమునను య. గా. ప్రాయ రచనలు చేసి యుండెను. ఇందు మొదటిది ప్రదర్శన సౌలభ్యము లేనిది. రెండవది నాటకమని పేర్కొనఁబడి, యైదంకములుగా విభాగింపఁబడి మహారాష్ట్రుల తెలుఁగు నాటకము లందలి మార్గభక్తిగలిగి ప్రదర్శనోద్దిష్టమై నట్లు గన్నట్టుచున్నను దాని కథావిమర్శణము తీరు విలక్షణమై ప్రదర్శనలో రక్తికట్టునదిగాలేదు. మూడవది మాత్రము ప్రదర్శన క్కేనట్లు వినుకలి.

ఇ త ర ప్రాంతముల యక్షగానములు

17 శ., ఉ. భా. నుండి కన్నడ విషయమునను గొన్ని తెలుఁగు యక్షగానములు వెలయుట విశేషము. 1658-78 నడుమ మైసూరు మండలమున శివసముద్ర ప్రాంతమున కేలిక యైన పెదకెంప రాయఁడు (రెండవ హిరియ కెంప శౌడ) గంగా శారీ విలాసమను య. గా. ను రచించెను. 1672-1704 నడుమ మైసూరి యొడయుఁడుగు చికదేవ రాయని కంఠితముగా, నతఁడే కథానాయకుఁడుగా చికదేవ రాయవిలాస మను యక్షగానము వెలసినది. అది “ఉలా”

ప్రబంధ ప్రక్రియ గలిగి విజయరాఘవాకింతములైన తంజావూరి
య. గా. ఫక్కినిఁ దలఁపించు చున్నది. చికదేవరాయల తన
యుడును, తదుపరి మైసూరి పరిపాలకుఁడు నగు కంఠీరవ నరసరాజు
(1704 - 13) రసికతలోఁ గళాకుశలతలో శహజీ విజయ
రాఘవుల కోవకుఁ జెందునట్టి వాఁడు. తెలుఁగు కన్నడ
తమిళ ప్రాకృత భాషలలో “కొరవంజి” దృశ్య కావ్య రచ
నము గావించిన తొలితరము కవులలో నొకఁడుగా నెంచఁ
దగినవాఁడు. తెనుఁగున నొక కొరవంజి కాక మఱి యేఁడు య. గా.
ప్రాయరచనలు గావించియున్నాడు. అందఱు ‘విలాస’ శబ్దాంత
ములు. అందు వసంతోత్సవ విలాసము, విభక్తికాంతావిలాసము
నను వానిలో నటీ సూత్రధారుల పూర్వరంగ ప్రస్తావనలు, అష్ట
దిక్పాలక విలాసమనుదానఁ బాత్రల ప్రవేశ సూచనలు, యవని
కాంతర నిర్గమన ప్రసక్తియుఁ గలవు. అన్నియుఁ బ్రదర్శనోద్దిష్టములే
యనిపించును. కాని యన్నియు “పదచాళిక” + ల వంటివి. స్త్రీ
ప్రాయములు, కైశికీ వృత్తి పేశలములు. అన్నిటను రాజప్రశం
సలు, నాట్య సంగీత శృంగార ప్రసంగములే ప్రధాన విషయములు
గాని యెందును నొక విస్తృతమైన కథ గాని, విశిష్టమైన నన్ని
వేశముగాని లేవు. అవి నాఁడు కంఠీరవరాయ సముఖమున నగరి
నట్టువ కత్తెలచేఁ బ్రయోగింపఁ బడినట్లు తోచును. ఆ యూహ
కుపాధి గలదు. నగరి బిరుదుపాత్రల ప్రసక్తిగలదు. కొన్ని యేక
పాత్ర ప్రయోజన భాజనములుగాఁ గన్పట్టును. (ఉదా :- నాట్య

+ “అభినయంబుల కోపు లరుదైన తీరుపుల్

వెలయఁగా “పదచాళిక” పద మొకర్చు ...”

— కంకంటి పాపరాజు ఉత్తర రామాయణము — VI. 139.

విద్యా విలాసము). ఇవి రచనలో య. గా. ప్రాయములైనవే కాని ప్రదర్శనలోఁ బదచాలికా ప్రాయము లనుటయే లెస్స.

మధురలో 1706-1732 నడుమ విజయరంగ చొక్కనాథ నాయకుని “నభార్వాముగా” “నర్తనయోగ్యము” గా వెలసిన దొక్క యక్షగానము. అది తిరుమలకవి తిల్లగోవిందరాజు నాటకము లేక చిత్రకూటమహాత్మ్య మనునది. ఇది చిదంబర స్థల పురాణగాథ యితివృత్తముగాఁ గలది. ఇది నాల్గుదినముల “సంవిధానము” గా వింగడింపఁబడినది. చతుర్దిన ప్రదర్శనోద్దిష్టమా యని పించును గాని గ్రంథ పరిమాణ మల్పము. ప్రదర్శన కొక్క రాత్రి చాలు. ఆవిభాగము కథాకాలమునకే కాని ప్రదర్శన కాలమునకు సంబంధించినదైనట్లు తోఁపదు. ఆ సంవిధానవిభాగము నంక సంకాశ మైనదిగా గ్రహించుటలెస్స. ఇందు వచనమునఁ బాత్రల సంభాషణలును, ఇది “స్వామివాక్యం” ఇత్యాదిగాఁ దత్సూచనలును గలవు. సంధివచనములు ప్రసంగము లనుపేర వ్యవహరింపఁ బడినవి. కథా సంవిధాన చతుర్థావిభాగము., క్షప్తవృత్తము, కైశికీ వృత్తి, స్త్రీ ప్రాయత్నము గలిగి యుండుటను దీన నాటికాలక్షణము (సంస్కృతము చూ. సాహిత్యదర్పణము) గొంత పట్టిన దనవచ్చును. అది “వగ కోపులవైపు లమర...ఇంచు బోలులు నటియించు” నట్టిదని కవియవ తారికలోఁ గై వారమునఁ జెప్పియున్నాడు.

1712 సం. ప్రాంతమున నేలమండలమున అన్నదానము వెంకటాంబ యను కవయిత్రి రామాయణ బాలకాండమును యక్షగానముగా రచించినది. అది స్త్రీలు పాడుకొనుటకు మాత్రమే యుద్దేశింపఁ బడినట్టిది. 1767-70 ప్రాంతమున మైసూరు మండల మందలి శృంగేరి మఠమునకుఁ జెందిన య. గా. కృతి యొక్కటి కానవచ్చు

చున్నది. అది పిన్న బయలాచార్యుని గుడుగూచి చరిత్ర. 1769-89సం. నడుమ పుదుక్కోట కోటిరాయ రఘునాథ తాండమాన్ ఆస్థానమున నొక యక్షగానము వెలసినది. అది నుదురుపాటి వెంకన పార్వతీ కల్యాణము. ఇది ప్రదర్శనకెక్కినదని తెలియవచ్చుచున్నది. ఈపై మూడిటను రచన ఆంధ్రదేశ య. గా. ప్రక్రియకు సన్నిహితముగా నున్నది. 19 శతాబ్ది నడుమఁగూడ దక్షిణదేశమునఁ దెనుఁగు య. గా. రచన సాగుచు వచ్చినది. ఉదా:- 1. ఎల్లయకవి (సేలము. 1845 ప్రాంతము) చంద్రతారా విలాసము - ఆనాటి ఆంధ్రదేశ య. గా. ఫక్కినున్నది రచన 2. మారుపెద్ది చెంగల్వతాయశాస్త్రి (చెంగల్పట్టు 1866 ప్రాంతము) సుందరేశ్వర విలాసము-ఆనాటి ఆంధ్రదేశ య. గా. ధోరణియే యెక్కువ. 3. చల్ల నారాయణకవి(చెంగల్పట్టు-19శ. పూ. భా. కావచ్చు) పారిజాతము-భామకలాపము, ప్రబంధఫక్కికలు గలది. 4. నెడదూరు వెంకటాచార్యుడు (తిరుచునాపల్లి-19శ., ఉ. భా. కావచ్చు) సమగ్ర రామనాటకము - పురాణ గోష్ఠికి దగి యున్నది. (వివరములకు ద్వి. భా. చూడఁదగును).

ప ర్యా లో క న ము

స్థూలముగాఁ జూచినచో యక్షగాన పరిణామ చరిత్రలో దక్షిణాంధ్ర యుగమునఁ బొడకట్టు విశేషములు :-

యక్షగానము వీధినాటకముతో నేకమై, నాటక నామకరణము చేయించుకొని, మార్గనాటక ప్రభావము నభిసరించి క్రమపరిణతమై, సూటిగా వచన ప్రచురముగానున్న పాత్రల సంభాషణలతో, రంగ పయోగ సూచనలతో నాటకీయత వెల్లివిరిసి యొక సమగ్ర రూపక ప్రక్రియగాఁ బరిణమిల్లినది. (ఈయుగమునఁ గేవల శ్రవ్యధోరణిలో

సాగిన వొండు రెండు లేకపోలేదు. అవి అపవాదములు) రాజకవి లేఖనీ ముఖోదీరీతమునై రాజసభారంగ పురస్కారము గాంచినది. తాత్కాలికములగు రాజసంబంధేతి వృత్తములకు నాశ్రయ మైనది. అయ్యు సమకాలిక జాతీయజీవన ప్రతిబింబన మనేకథా సవదరించినది, సాహిత్యము లోకవృత్తప్రదర్శకమను నాభాణకమునకు సాక్షిభూతముగా నిల్చినది. శృంగారహాస్యరసములను వెల్లిగొల్పినది. “ఆస్థాన సంతోషి” (Court-foll) అని క్రొత్తగా నొకహాస్య పాత్రను సాంప్రదాయికముగా రూపొందించినది. క్రొత్తగా తమిళ “ఉలా” ప్రబంధపు బోకడను, “కొరవంజి” దృశ్య రచనను మన వాఙ్మయము నకుఁ బరిచయము చేసినది. అందందు తమిళ కన్నడ ప్రాకృత మహారాష్ట్రాది పరభాషాపరిచయమును బ్రాసంగికముగాఁ బ్రదర్శించినది. సంస్కృత కేవలములగు శ్లోకములు చూర్ణికలతోఁ గూడ రాణించినది. భాషాప్రయోగమునఁ బ్రత్యోచితముగా దక్షిణదేశపుఁ దెనుగువాడుక నుడికారపు దీరు ప్రకటించినది. ప్రసిద్ధకర్ణాటక రాగ తాళములలో దరువులు, పదములు, ద్విపదలు, జాత్యుపజాతి వృత్తములు, సంధివచనములు, సంభాషణ వచనములును బ్రాయికముగా నానాటి యక్షగానము లన్నిటికిని సమానమే. అందు ప్రాచీనాంధ్ర యక్షగానము లందు మిగులఁ బ్రాముఖ్యము వహించిన రేకులకు నూటికిఁ దొంబదిపాళ్ళును, తదితర దేశీయ మధురకవితారీతులకు నూటి కేఁబదిపాళ్ళును వాడుకతగ్గినది. 1800 ప్రాంతమునుండి అర్ధపద్యములకుఁ (కందార్ధములు, సీస, గీత ద్విపద, పృతార్ధములకు) గ్రమ క్రమముగాఁ బ్రాచుర్యము పొచ్చినది. అందందు మంజరి, (మంజరి ద్విపద కాదు), వెండిరేకు, వెన్నెల పదము, మయూరగతి రగడ, ప్రాసవచనఘ్న మొదలగు రచనా విశేషములును బాడసూఫక పోలేదు.

దక్షిణాంధ్రయుగమున యక్షగాన మతివేగ మధికపరిణతి నంది విస్మయావహమైన విస్తృతీభంది సర్వోపభోగ్యమైన నాట్యసంగీత సాహిత్య సమాహార కళాస్వరూపముగా విరాజిల్లినది. కాని యట దాని మార్పులన్నిటఁ గ్రమోన్మిషితమైవచ్చిన ప్రధానమైన మార్పు మార్గనాటక ప్రభావముగదా. అందుచే యక్షగాన ముత్పత్తిలో దేశీయైనను బరిణామమున మార్గియైనదని చెప్పవలసి యున్నది. *

* ఇఁకఁ జివరగా నొకమాట. ఈ దక్షిణాంధ్రవాఙ్మయమునకుఁ జెందిన రంగాజమృ మన్నురుదాస విలాస నాటకము ముఖపత్రముపై ‘ప్రాకృతనాటకము - యక్షగానము’ అని యున్నది. అందు ప్రాకృతభాషాప్రసంగములున్నవి (తమిళ కన్నడ ప్రసంగములతోపాటు) కాని గ్రంథము ప్రధానముగా తెలుఁగుది. పోనీ ప్రాకృతభాషానాటకపు బాణీలోఁగాని నడచినదా యనుకొందమన్నఁ బ్రత్యేక ముగాఁ బ్రాకృతమున నాటకములున్న జాడ గానరాదు. ఆ గ్రంథము పీఠికలో కీ. శే. జయంతి రామయ్యపంతులుగా రిట్లు వాక్కుచ్చియున్నారు :

‘సర్వోత్తీ సరస్వతి మహాలులో ‘ప్రాకృత తెలుఁగు లిపి నాటకాలు’ అను శీర్షికక్రింద 247 గ్రంథము లుదాహరింపఁబడినవి. (అన్నియు నిపు డుపలబ్ధములగుట లేదు) వీనిలోఁ బెక్కులు తెలుఁగునాటకములే. ... రఘునాథాభ్యుదయము, విజయ రాఘవచంద్రికా వివేరము, విజయరాఘవ కళ్యాణము మొ॥ ... సంస్కృత నాటకములఁబోలిన పద్యగద్యాత్మికాంధ్రనాటకము లిటీవల వెలసినవి కాని పూర్వము తెలుఁగు నాటకము లన్నియు యక్షగానరూపములుగానే యున్నవి. ఈదేశమందుఁ బూర్వకాలమునఁ బ్రదర్శింపఁబడుచుండిన పారిజాతాపహరణ నాటకము, ప్రహ్లాదనాటకము మొదలైన వీధినాటకములిట్టివే. తంజావూరి నాటక ములు గూడ నీ రీతివే.’

తెలంగాణము

యక్షగానము

క్రీ. శ. 18 వ శతాబ్ది ఉత్తరభాగమునుండి తెలంగాణమునందు యక్షగానరచన సాగుచుండినట్లు తెలియుచున్నది. 1780 ప్రాంతమున వెలసిన శేషాచలకవి ధర్మపురి రామాయణము, రాపాక శ్రీరామకవి అధ్యాత్మరామాయణమును ఇప్పటికిఁ దెలిసినంతలో తెలంగాణమున మొదటి య. గా. లు. అందు ధర్మపురి రామాయణ మాంధ్రదేశమునను విశేష ప్రసిద్ధిగాంచినది. ఇందు షట్కాండ లును గలవు. రచన యెక్కువగా శ్రవ్యభోరణిని సాగినది. కాని యిది ప్రదర్శనల కెక్కినట్లు వినికీడి. అయితే యథాతథముగా ప్రదర్శింపఁ బడినట్లు గానరాదు. ఆంధ్రదేశరామాయణ వీధినాటక పదర్శనములం దిందలి దరువులు తఱచు గ్రహింపఁబడుట కద్దు. 1800 సం. ప్రాంతమున వెలసిన వీరశైవ యక్షగానము లొక రెండు లభించుచున్నవి. అవి కానూరి వీరభద్రకవి బసవమహిమామృత విలాసము, చెల్వూరు సన్యాసికవి బసవకల్యాణము ననునవి. రెండును గొంత ప్రదర్శనోచితములుగనే తోచును.

19 శ. పూర్వభాగమునఁ గొలది యక్షగానములు వెలసినట్లు తెలియుచున్నది. కాని గ్రంథములు లభించుటలేదు. ఉ. భా. న. య. గా. కవులకుఁ గొంత ప్రోత్సాహము లభించినది. అప్పటి య. గా. లు బాగుగాఁ బ్రదర్శన కెక్కినట్లును తెలియుచున్నది. ఆత్మకూరు సంస్థానాధీశుఁడు ముక్కర సీతారామ భూపాలున (1851-1905) కాశీ తుండై రామదాసకవి తారాశళాంకము, భీమసేన విలాసము నను య. గా. లను రచించినాఁడు. రెండిట “సభాకైవారము” సూత్ర

భారుడు పాత్రలను బలుకరించుటయుఁ గలవు. ఆకాలమున వెలసిన తిరునగరు పాపకవి కృత్యముందును నవికలవు. జడచర్ల దేశపాండ్వ్యా పట్వారీల పోతాహమున గోవర్ధనం వెంకట నరసింహాచార్యులను నాయన అజామిలోపాఖ్యానము నాంధ్రదేశ య. గా. ఫక్కిరచించెను. ఆయన యొక గొల్లకలాపమును గూడరచించియుండెను. తెలిసి సంతలో తెలంగాణమున వెలసిన గొల్లకలాప మది యొక్కటియే. అట్లే మచ్చునకొక్క కురవంజియు వెలసినది. అది రూప్మానుపేట రత్నమ్మగారి శివకురవంజి. ఆనాటి య. గా. లలోఁ బాత్రలు తెర లోపల జదువు దరువులు, తెరవెడలు దరువులు (ప్రావేశిక ధ్రువలు) పాత్రలను హాస్యగాఢో దావారికుఁడో పృచ్ఛించుట పాత్రలు స్వవిషయమును జెప్పట, సంధివచనములు, వచనములోఁ బాత్రల సంభాషణలు, రంగప్రయోగ సూచనలు మొదలగు విషయ ములు తఱచు చూపట్టును. ఉదా:- 1. తాడిపర్తి లక్ష్మణదాసుని ప్రహ్లాద నాటకము, 2. శేషభట్టరు కృష్ణమాచార్యుని రంభా నల కూబర విలాసము, 3. గడ్డం రామదాసుని విప్రనారాయణ చరిత్రము ప్రభావతీ విలాసము, కాళీయమర్దనము, 4. గవురహరాజులక్ష్మీపతి రాయుని నలచక్రవర్తి చరిత్రము మొదలగునవి. కొన్ని య. గా. లలో రంభోర్వశుల నృత్యప్రసంగముతో గ్రంథారంభమగుట యొక విశేషము. ఉదా:- 1. పండరి విఠల రాయకవి గజగౌరీవ్రతము శ్రీరామ విజయము, 2. గ. లక్ష్మీపతి రాయుని నలచక్రవర్తి చరిత్రము, 3. లక్ష్మణకవి (మన్నెవారి కొండాపురము ప్రభువుల కొలువులో రాయభట్టు) మాంధాతచరిత్ర మొ॥ కొన్నిట “ఆస్థాన సంతోషి” పాత్ర గన్పట్టును. ఉదా:- గవండ్ల రాజలింగకవి హరి శ్చంద్ర చరిత్రము మొ॥ కొన్నిటఁ బాత్రల సంభాషణ వచనములు “ముచ్చట” లను పేర వ్యవహరింపబడినవి. ఉదా:- శే. కృష్ణమా

చార్యుని రంభా నలకూబర విలాసము, తిరునగరి వెంటదాసు కపిల దేవహూతి చరిత్రము. ఇట్లు 19 శ. ఉత్తర భాగమున తెలంగాణ మున యక్షగానము ప్రదర్శనోద్దిష్టమై తదనుగుణ రచనాసృష్ట్యవై ఆధునిక యుగోన్ముఖముగా నతి త్వరితగతినీ బురోగమించినది.

20 వ శతాబ్దిలో తెలంగాణమున యక్షగానముల సంఖ్య శతాధికమైనది. ఒక్క తెలంగాణములోనే యీ నాటికిని యక్షగానము శజీవమై నిలిచియున్నది. రచనతోపాటు ప్రదర్శనములును జోరుగా సాగినవి; సాగుచున్నవి. ఈ శతాబ్దమున తెలంగాణము యక్షగానము పలుపోకలు పోయినది. వింతవింత మార్పులు సంతరించుకొన్నది.

ఈశతాబ్ది : తెలంగాణ యక్షగాన కవులలో శ్రీ చెర్విరాల భాగయ గారిని (జీవత్కవి) జెప్పి మఱి యొకరిని చెప్పవలెను. ఈయన 34 (అక్షరముల ముప్పదినాల్గు) య. గా. లను రచించెను. ఆంధ్రమున నిన్ని య. గా. లను రచించినకవి మఱియొకడింతకుఁ బుట్టలేదు. వారి యక్షగానములు లెక్కకెక్కువ యగుటయే కాక వస్తుతత్త్వములో రచనా ప్రక్రియలో సతిమాత్రవైవిధ్యమును బ్రదర్శించినవి. బహు ఘక్కికమగు నేటి తెలంగాణ యక్షగాన వాఙ్మయ మంతటికినిఁ దగినప్రాతినిధ్యము వహింపఁగలదు వీరికృతి సముచ్చయము. పి. య. గా. కృతినముచ్చయమును సమీక్షించుట నేటి తెలంగాణా యక్షగాన తత్త్వమును సమీక్షించుటయే యగును.

భాగయ్యగారు తమకృతుల నించుమించన్ని టిని యక్షగానములని వ్యవహరించినారు. కొన్నిట (ఉదా :- బ్రభువాహన చరిత్ర) భాగవతము, యక్షగానము, నాటకము అను పదములను బర్మాయ

వాచకములుగా ననగా సమానార్థకములుగా వాడినారు. అన్నియు నాటకీయతా ప్రకృష్టములు, కవిచే బ్రదర్శనోద్దిష్టములు నైనవి. ఇందుఁ గొన్నిట గ్రంథారంభమున “గణపతి సరస్వతుల వేషము రాకడ”, రంభోర్వశులరాకయుఁ గలవు. బహుకృతి సామాన్యముగాఁ బృచ్ఛకుని వాలకము (ఒక్కొకదాని యందు ద్వారకుఁడు, నేవకుఁడు, ప్రధాని, సూత్రధారుఁడు. — అని వివిధములుగా వ్యవహృతుఁడు) గన్పట్టును. పాత్రలు స్వీయోదంతములు చెప్పటయుఁ గృతికర్తృ భర్తృ (ఒక్కొకచో గ్రంథ ప్రచురణ కర్తృ) ప్రశంసాత్మకముగాఁ బ్రవర్తితమైన ప్రస్తావనయుఁ గలవు. ఆప్రస్తావన తఱచు ప్రధాని, హాస్యగాఁడునను నిరువుర నడుమ హిందీభాషలో జరుగును. ఒకప్పుడు ద్రాపది మొదలగు నాటకపాత్రల చేతనే ప్రవర్తితమగుట విశేషము. అతని “కృష్ణ గారడీ” నాటకమున మార్గనాటకములందు వలె నాంది, నాంద్యంత మున నతీసూత్రధారులచే సలక్షణమైన ప్రస్తావనయుఁ గలవు.

భాగయగారి కృతులలో వస్తువైవిధ్య మొకటి గమనింపఁదగినది. ప్రసిద్ధపౌరాణికేతివృత్తములేగాక అల్లీరాణి కథ, నాగార్జునచరిత్రము (వీనిమూలములు వరుసగా - విచిత్రభారతము, మహాలింగపురాణము) మొదలగు అప్రసిద్ధ గాథలును గలవు. కృష్ణగారడీ, మాయా సుభద్ర మొదలగు గ్రంథములందు పౌరాణికగాథలే కవిస్వకపోలకల్పనలతోఁ జిత్రములైన మార్పులందినవి. ఇవికాక ఆరె మరాటీలు, కాంభోజరాజు కథ, బాలనాగమ్మ కథ మొదలుగ పదరూపమునఁ బ్రచారముననున్న జానపద గాథలును గ్రహింపఁ బడినవి. ఆంధ్ర జాతీయవీరగాథలలో నొకటియు, గాథకా దచ్చపుఁ జరిత్రమైనట్టియు బొబ్బిలియుద్ధము వృత్తాంతము నితివృత్తముగాఁ గ్రహింపఁబడుట

విశేషము. (పెద బొబ్బిలిరాజుకథ యనుపేర నొక పదము ప్రచారములో నున్నది. దానినిబట్టి రచింపఁబడినదిది. క్రీ. శ. 1757 లో జరిగినది చరిత్ర ప్రసిద్ధముగు బొబ్బిలియుద్ధము). భాగయగారి కాంతామతి, భద్రసేన విలాసము మొదలగునవి కాశీమజిలీ, పండ్లెండు రాజులకథల “బాణీ” ని నడచిన కట్టుకథలు. అందుకొన్ని కవి స్వకపోల కల్పితములే కావచ్చును. ఈకథలు వివిధరసముల కాకరములు. అట్లేయందు పాత్రవైవిధ్యమును దఱచు. రాజమహిషీమంత్రి పాత్రలెక్కువ. ఎఱుకలసాని, దొమ్మరిసాని, చాకలి, జాలరి, కోమటి, దొంగ మొదలగు వివిధ కులవృత్తులకు సంబంధించిన పాత్రలును గలవు. రాజపాత్రాదుల చిత్రణమునఁ దగిన సహజత్వము నుదాత్తతయుఁ గొఱవడినను నీచపాత్రలే నిసర్గ మనోజ్ఞముగాఁజిత్రింపఁబడినవి. ఆయాపాత్రల సంభాషణలలోని తెలంగాణా తెలుఁగు వ్యవహారము నుజ్జీకారము గమనింపఁ దగినది.

ఈ కృతులన్నిట సామాన్యముగాఁ గనిపించు రచనా విశేషములు :- తాళప్రధానములైన దరువులు, ద్విపదలు, పద్యములు, వచనములు, కొన్నిట కంఠార్థములు, ఏలలు, తొహరాలు మొ॥ దరువులలో బాత్రలు తెరవెడలు దరువులు గలవు. సంధివచనములే కాక సూటిగాఁ బాత్రల సంవాదాత్మకములైన వచనములును సమృద్ధిగా నున్నవి. కొన్నిగ్రంథాంతములందు కవిగద్య గలదు. రచన సామాన్యమైన సామాజికల కుద్దేశింపఁబడి సాగినది కావునమిక్కిలిసరళముగా నున్నది. ఇటీవలి తెలంగాణా యక్షగానముల రచనాధోరణి యంతయు నిట్టిదే. అల్పసంస్కారులైన కవులచేతిలో బడి య. గా. రచనాప్రౌఢి యంతకంతకు దిగజాటిపోయినది. కాని యది సామాన్య జనానురంజకప్రదర్శనోద్దిష్టమై యుండుటఁ గొంత శ్మంతవ్యము.

ఇంక నిటీవలి తెలంగాణా య.గా. లలో నేదోయొకవిశేషము గలవి కొన్నిమాత్రమిటుఁ బేర్కొనఁబడుచున్నవి. మహమ్మదు అబ్దుల్లాను నొక మహమ్మదీయకవి (చె. భాగ్యగారి శిష్యుఁడు) హనుమద్రామ సంగ్రామమును నొక య.గా.ను రచించి యుండుటొక విశేషము. ఈతరమున అంబేద రాజవీరప్పయను నతఁడొక బహు యక్షగాన కర్త. అతని మల్లనచరిత్ర మొక జానపదగాథ యితివృత్తముగాఁ గలది. పట్నోరి వీరప్పయను నొక యాధునికకవి మన్మథసంహారము, క్రోధాపురిరైతువిజయము ననురెండుగ్రంథములను రచించుచు నందు మొదటిదానిని యక్షగాన మనియు, వీధిభాగవత మనియుఁ బేర్కొనెను. రెండవ దానిని వీధినాటకమని పేర్కొనెను. రెండవ దానిలో గ్రంథనామమే సూచించుచున్నట్టితివృత్త మత్యంతాధునికమైనది. క్రోధాపురిరైతగు కోటారెడ్డికుటుంబము నొకజమిందారు, నొక షాహుకారును దుదముట్టింప యత్నించి తుదకు వారే గతించిరైతుకే విజయములభించిన కథ యది. ఇది యొక విధముగా నాధునిక సామ్యవాద ప్రభావ ఫలితమనవచ్చును. ఇది వీధినాటక మని పేర్కొనఁబడినను, నిందు నటీసూత్రధారుల ప్రస్తావనయు, అంక రంగ విభాగము నుండుటయు విశేషము. ఇది సంస్కృత, పాశ్చాత్య నాటక సరణి. ఇతని రెండుగ్రంథములందును బాత్రలు ప్రవేశించు నపుడు స్వవిషయమును జెప్పకొనుటయు, సంధివచనములు, ముద్రలతో దరువులు, కందార్థములు మొదలగునవి కలవు. ఇది యక్షగాన సరణి. ఇట్లేయక్షగాన ప్రక్రియ రవంతకలిగి ప్రాచ్య పాశ్చాత్య ప్రాచీనాధునాతన రంగస్థల వీధినాటకప్రక్రియ లను నుభయకూలముల నొరసి వఱదలై పాఱు త్రివేణివలె నొక విచిత్రరూపక ప్రక్రియ నేడు నాటకనామమున తెలంగాణా జనపదములలో “ చలామణీ ” యగుచున్నది. ఉదా :- 1. కథలాపురం గంగాధరకవి చిరుతొండ

నాటకము, శివకుమార నాటకము, 2. రాజకృష్ణేట మానధారి నాటకము, 3. వేముగంటి శ్రీనివాసకవి సత్యహరిశ్చంద్ర, 4. గాజుల స్వామిదాసు స్వరోచ్యుపాఖ్యానము. 5. ఈరబత్తిని నరసింహులు మదన విజయము, 6. బూర్గుపల్లి సోదరకవుల రచనలు (చూ. ఇందలి తెలంగాణా య. గా. కవులు - సం. 32 - 33). ఈ కలగాపులగపుర ప్రక్రియలో యక్షగానపుర బాలునెన్నట కష్టము, ఎన్నవలసినపనియు లేదనిపించును. అయితే యిదియంతయు యక్షగానము తెలంగాణా మునఁ బ్రవేశించిన యనతికాలములోనే నెంత పరిణతి సందినదియు సూచింపఁ గలదు. యక్షగానమువంటి ప్రక్రియ పరిణతి కంతకంటెఁ బరమావధి మఱి యుండఁబోదు.

తెలంగాణాయక్షగానము లందెక్కువపాలు ప్రదర్శనోపయోగి. వానినిఁ బ్రదర్శించుట కూరూరఁ గొన్ని మేళములును వెలసినట్లు తెలియుచున్నది. ఇటీవలివానిలోఁ బ్రసిద్ధమైనది 'చిరుతల' నాట్య మండలి యొకటి.

యక్షగాన ప్రయోగము

యక్షగాన రచనాప్రక్రియ పరిణామచరిత్రనుగూర్చిన ముందటి ప్రకరణమునఁ బ్రసక్తాను ప్రసక్తముగ యక్షగాన ప్రయోగమును గూర్చియుఁ గొన్ని విశేషములు తెలుపఁబడినవి. ప్రయోగ సూచనలు, ప్రయోగానుకూల ప్రక్రియయుఁగల కొన్ని య. గా.ల యుదంతముదాహరింపఁ బడినది. ఈవిషయమై ద్వితీయభాగమున నేయే గ్రంథములందేయే విశేషములుగలవో తగుసూచన చేయఁబడినది. యక్షగానము మన దేశినాటకకోశమంతటికిని బ్రాతినిధ్యము వహించిన విశిష్ట ప్రక్రియ కావున దాని ప్రయోగఘట్టికనుగూర్చి ప్రత్యేకముగ నీప్రకరణమునకుఁ బ్రసక్తి గల్గినది.

యక్షగాన ప్రయోగము యొక్క ప్రాథమిక స్వరూపము గాన రూప కథాఖ్యానమును విషయము పూర్వోక్తము. ఆ పద్ధతి యొక వంక నప్పటప్పట సాగుచునేవచ్చినదని యూహింపనవకాశముగలదు. ఇందుల కుపబలకముగా తంజావూరు విజయరాఘవనాయకాస్థాన కవియైన చెంగల్వకాళకవి తన రాజగోపాలవిలాసమున యక్షగానము నంగనా ప్రవర్తితమగు సంగీతగోష్ఠిగా సూచించినవై నము, కన్నడ దేశమున నీనాఁడు యక్షగానము “తాళమద్దల” యను పేరితో హరికథవలె నాఖ్యానింపఁ బడుటయుఁ గల దను విషయము, మన హరిదాసులును దమ హరికథలను యక్షగానములని పేర్కొనిన విషయమును బూర్వోక్తములే. అదియొక పదకేళికగాఁ బ్రదర్శింపఁ బడుచుండినదనుట కాధారములును (పరమానందయతి, కంఠీరవ రాజుల రచనలు) బొమ్మలాటకు వెనుకపాటగా నుపయోగింపఁ బడుచుండిన (ఇందులకు 19 శతాబ్ది యక్షగానముల గుఱించియే తగిన యాధారము

గలదు) దను విషయమును బూర్వోక్తమే. అది యెప్పటినుండి యెట్లాకరూపక ప్రక్రియగాఁ బరిణమించినది? వివిధదశలలో వివిధ ప్రదేశములలో దానిప్రయోగము తీరెట్టిది యనువిషయము గొంత పూర్వోక్తమయైనను బ్రత్యేకముగ నేతత్ప్రకరణోచితముగ విపులీకృతమై యిటుఁ బునశ్చరణ మొనర్పఁబడుచున్నది.

ఆంధ్ర దేశము

క్రీ. శ. 16 వ శతాబ్దినుండి యాంధ్రదేశమున యక్షగాన రచన మెక్కువగా సాగుచుండినది. అప్పటికే దోరసముద్రపు నటులు, కూచిపూడి భాగవతులు, జంగాలు మొదలగువారు వివిధములగు వీధి నాటకములు, తెరనాటకములు నూహారఁ బ్రదర్శించుటలోఁ బ్రసిద్ధులై యుండిరి. అట్లు దేశినాటకకళకు విశేషప్రచారముగల్గిన యా దిన లలో వెలసిన యక్షగానములందును నాటకోచితమైన రచన సాగినది. అందుల కానాటి సుగ్రీవ విజయాదులే తార్కాణము. సుగ్రీవవిజయ మానాడు ప్రదర్శితమై యుండుననియే డా. శ్రీ నేలటూరు వెంకట రమణయ్యగారు మొదలగు పండితుల తలంపు. “ఆయా పాత్రముల పాటల తత్తద్వేషధారులువచ్చి పాడునట్లును తక్కిన సంధివచనాదులు ఒక్కరిద్దఱు సూత్రధారప్రాయము పఠించునట్లును నీసుగ్రీవ విజయము వీధియాటగా నాడబడుచుండెడి” దని క్రీ. శే. వేటూరివారి వక్కాణ.

17 వ శతాబ్ది ఉ. భా. న ఆంధ్ర దేశమున యక్షగానమునకు కూచిపూడివారి కలాపముతో సంపర్కము కల్గినది. ఆకలాప మాత్మాశ్రయ ఘోషకము, నృత్యప్రధానమునగు నొక యుపయాపక ప్రాయమైన దృశ్యప్రక్రియ*. నాటినుండి యట్టిప్రక్రియతో యక్ష

* Lyrical and operatic type of play.

గానములు ననేకమువెలసినవి. పారిజాతములనుపేర వెలసిన వందు లకుఁ బరమోదాహరణములు.

18 వ శతాబ్దియందాంధ్రదేశ యక్షగానములు కొన్నిటిపై మార్గనాటక ప్రభావము గొంతపొడసూపినది. అది 19 వ శ., ఉ. భా. నఁ జిక్కపడినది. అది యట్లు చిక్కపడనున్న కాలముననే దానిపై నాధునిక రంగస్థల నాటక ప్రభావముగూడఁ బడి యక్షగాన మందు నాటకీయత యినుముడించినది.

ఆంధ్రదేశమున యక్షగాన రంగ విషయమునఁ నగినయభివృద్ధి కన్పట్టదు. అప్పటికప్పు డేయూరిమొగనో యే కోవెలమొగిలివాకిటనో, యే సంపన్నగృహస్థు నింటిముంగిటనో తాటా తూటముగా నిర్మింపఁబడిన కమ్మలపందిరిక్రిందఁ గళ్ళాపుజల్లిన కటికనేలయే దాని రంగస్థలము. కేవల మారుబయటఁగాక పందిరిక్రిందఁ బదర్శింప బడుటయే దాని యభివృద్ధి. దాని చుట్టును జూపున కందుమేర నంతయుఁ బ్రేక్షకాగారమే. అటు నిటు చెరియొకరిచేత బట్టుకొనఁ బడు నొక తెల్లని గుడ్డయే తెర. తెర కటు నిటు దివిటీలు పట్టబడును. తెరవెనుక హంగుదారులు తిత్తి, మద్దెల, తాళపుఁజిప్పలవారును, వంతపాటకులు నుందురు. తెర ముందొకఁ డతఁడే సూత్రధారుడై ప్రదర్శనారంభమునందు ప్రార్థనాదికము పఠించుట, కథాసందర్భము వివరించుట, పాత్రప్రవేశము సూచించుట, పాత్రలను బృచ్చించుట, పాత్రలకు వంతపాటకులకు పాటల మొదటి ముక్కలందించుట, పాత్రల యభినయమున కనుకూలముగఁ దాళమువేయుట, నడుమ సంధివచనములను, వస్తుగత వర్ణనాత్మక ద్విపదలను జదువుట మొదలగు పనులొనర్చును. ఒక్కొక్కపుడు, హాస్యఁగాడని యొకఁడు వేఱ యుండి హాస్యప్రసంగములు నెఱపుటతోపాటు సూత్రధారునికి

సహాయకుడుగా నుండును. వంతపాటకులు పాత్రలతో పాటుపాడుదురు. భామకలాపము “బాణీ” కి బ్రచారముగల్గిననాటినుండి యక్షగాన సాధారణముగాఁ బాత్రలు తెరలోనుండియే తమ యుదంతము దామే (ప్రదర్శక ప్రముఖుని పృచ్ఛలపై) చెప్పకొని (ఈపద్ధతి సామాన్య జనుల బోధశాలిత కనుగుణముగాఁ గల్పితమై యుండును.) గుగ్గిలము ప్రోక్షణతో భగ్గుమను దివిటీల వెలుగు చూపఱ కనులు మిఱుమిట్లు గొల్పఁగా, సూత్రధారునివెంట - వంతపాటకు లందుకొను ద్రుతగతి ప్రావేశికధ్రువతో, హంగుదారుల తాళ మృదంగాదుల హడావుడితో, తమ కాలిగజ్జెల గలగలలతో బయల్పెడలి యాయా మేళము సంప్రదా యమునుట్టి సభానమస్కారసూచకముగా సాభినయముగా నమ్రశిర స్కృతయో, కరముకుళనమో, పుష్పాంజలి సమర్పణమో కావించి కథా ప్రవర్తనలోఁ బాల్గొనుట పరిపాటి. కూచిపూడివారి భామ వేష మొకంతకుఁగాని తెరబయల్పడదు. ఆనందర్థమున జడవర్ణన యొకటి మిగుల విశిష్టమైనది. అది యొక ప్రబంధమే. — “వేణీ ప్రబంధము”. భామ వేషగాఁడట్లు తెరపై జడవైచుట భరతమునందుఁ దనకు సాటివారు లేరని పందెము చఱచుటయట! యక్షగానము లలోఁ దెర ప్రక్కవాటుగాఁ గాక పైనుండి క్రిందువాటముగాఁ దొలఁ గింపఁబడును. తెర తొలఁగునంత హంగుదారులును రంగముపైఁ బాత్రల పార్శ్వముల నుందురు. సాధారణముగా యక్షగాన ప్రదర్శన లలోఁ పాత్రనిష్క్రమణము మాత్రము ప్రత్యేకముగా సూచింపఁ బడదు. తన ప్రయోజన భాగ (Portion) మైపోవునంత నా పాత్ర వెనుకకు జరిగి వంత పాటకుల నడుమ నిలబడును. అట్టిచో నా పాత్రలు వంతలో పాల్గొనుటయుగద్దు. ప్రదర్శన సుమారు జాము రాత్రికిఁ బ్రారంభమై తెల్లవారలు సాగును. తెల్లవారుసరికెట్లో ప్రదర్శనము తేమల్చుకొని మంగళముపాడి మేళమువారా వాలక

ములతోనే యూరి పెద్దల యింటింటి కేగి వారిలోగిళ్ళ మఱల నేదో పదాభినయము పట్టి యథోచిత సత్కారములంది పోవుదురు. ఆంధ్ర దేశయక్షగాన ప్రదర్శన కివి సామాన్య లక్షణములు. ఒక్కొక్కచో నాయాప్రదేశములందలి ప్రదర్శకుల కాళలమును బట్టియు నవకాళములను జట్టియు, నభిరుచి భేదమును బట్టియుఁ గొన్ని కొన్ని విశేషములు, విపర్యాసములు నుండవచ్చును.

ఇక్కడ నాంధ్రదేశ య. గా. ప్రదర్శనములందలి స్త్రీపాత్ర నిర్వహణముగూర్చి యొకమాట చెప్పవలసి యున్నది. 16 శ. మొదట తప్పిదారి యొక్క తాయికొండనాటకమున మాత్రము స్త్రీపాత్ర నొక స్త్రీయే నిర్వహించినట్లు తెలియుచున్నది. కాని, 18 శ. చివరి దనుక స్త్రీపాత్రలను బురుషులే నిర్వహించుచుండినట్లు తెలియనగును. ఆ తాయికొండనాటక మైనను యక్షగానమని యూహింప నవకాళము గానరాదు. అది యొక వీధినాటకమై యుండును. పోని, నాటి వీధి నాటకములందయిన నన్నిట స్త్రీలు పాల్గొనుచుండిరా యనఁగా నట్లు గాదు. ఆనాడే కూచిపూడి భాగవతులు వీర నరసింహ రాయల యెదుటఁ బ్రదర్శించిన నాటకములలో పురుషుండే స్త్రీ పాత్ర ధరించి నట్లు స్పష్టముగాఁ గలదు. వా రుగరితల కభినయవిద్య గఱపుదురు కాని గణికల నైనను దమ నాటకములలోఁ బాల్గొననీయరు - అది కూచిపూడి భాగవతుల ముఖ్య సమయములలో నొకటి. వారి “భామవేషగాడు” అను మాట యొకటి తెనుఁగు దేశమునఁ దఱచు వినిపించు చుండును. భామవేష మనఁగా భామాశిరోమణి యైన సత్యభామవేషము. ఆవేషమే పురుషులచే నిర్వహింపఁ బడి నప్పుడు కడమ స్త్రీవేషములమాట తడవం బనిలేదు. యక్షగానోప ప్లితికి జక్కుల పురంధ్రుల యాటపాటలే కారణములైనను యక్ష

గానము కూచిపూడి భాగవతులు మొదలగు వీధినాటక ప్రదర్శకుల దృష్టి నాకర్షించి యొకరూపక ప్రక్రియగాఁ బరిణమించి సంతట దానికి జక్కులజాతి తోడనే సంబంధము పోయినట్లు తోచును. కూచిపూడివారి యాలంబము గల్గినంతట వారి యాచారముద్ర దానిపై హత్తుకొని యదియే తదితర ప్రదర్శకులకు నాదర్శప్రాయ మగుచు వచ్చినది కొంతకాలము. 18 శ. నడుమ కూచిమంచి జగ్గకవి చంద్రరేఖా విలాపమున “ఆడుభాగవతుని జాడ గడ్డము మూతి నున్నగా గొరిగించుకొన్న వాడు” అని యన్నమాటను బట్టియు, నా కాలముననే తురగా రామకవి యొకచాటువులో భాగోతుల బుచ్చి గానిని స్త్రీపాత్రధారిగాఁ బేర్కొనుటనుబట్టియు నప్పటికిఁ బురుషులే స్త్రీపాత్ర ధారణము సేయుచుండినట్లు తెలియనగును. కాని 18 - 19 శతాబ్దాల సంధికాలమున వెలసినట్లూహింపఁదగిన పురిజాల లక్ష్మీ నారాయణకవి పారిజాత య. గా. న సఖపాత్ర భాగవతములందుఁ బురుషులు స్త్రీవేష ధారణము సేయుటచితము గాదని వాదించుటయు సత్యభామ స్రత్యాఖ్యానము చేయుటయుఁ జూడ నాకవి కాలమున నక్కడక్కడ స్త్రీలును య. గా. ప్రదర్శనములందుఁ బాల్గొనుటకుఁ బూనుచుండిరినియో లేక స్త్రీపాత్రలు స్త్రీలే నిర్వహించు టుచిత మను వాదము బయలుదేరియుండు ననియో యూహింపనగును. 19 శ. నుండి యటనట స్త్రీలును బ్రదర్శనములలోఁ బాల్గొను చుండి రనుటకుఁ దగిన యాధారములు గన్పట్టుచున్నవి. విశాఖపట్టణము జిల్లా వృత్తాంత సంగ్రహము (పుట 130) లో “జనరంజక నాటకములు స్త్రీలు పురుషులు వేషములు వేసుకుని వినికి చేసెడివారు” అని యున్నది. 19 శ. ఉ. భా. న నెల్లూరు మండలము ఆత్మకూరుతాలూకా పడకండ్ల గ్రామకరణమగు పడకండ్ల స్వామిరాయకవి నట మేళములను రక్షించి నెలల తరబడి వారికి వాసగ్రాసములు గల్పించి, గణియములు

వస్త్రములు ప్రదర్శన శిక్షణయునిచ్చి తన రచించిన లక్షణా పరిణయాది యక్షగానములను బ్రదర్శింపఁ జేసెడి వాఁడనియు నామేశములో ‘గోనుదిన్నె బుగ్గసాని’ యను నామె కవి యాజ్ఞపై నాయకవేషము గట్టినట్లును బుగ్గసాని (లక్షణ) మాటగా నాలక్షణా పరిణయ గ్రంథమునందే యున్నది. ఇట్టి సందర్భములనుబట్టి రానురాను యక్షగాన ప్రదర్శనములందుఁ గొన్నికొన్ని చోటుల వారికినిఁ బాల్గొనుట కవకాశము గల్గినదని చెప్పవగును.

ఇంక నీ యక్షగాన ప్రదర్శన ప్రక్రియ యందలి మౌలికమైన తత్త్వముయొక్క లక్షణము లెట్టివనఁగా :-

1. ఇందు రూపారోపము (పాత్రానుకూల వేషధారణము) గలదు. కావున నిది రూపకసమాఖ్యకుఁ దగియున్నది. (“రూపారోపాద్రూపకమ్”).

2. ఇందు రసాశ్రయమైన యతివృత్తము, చతుర్విధాభినయ (అంగిక వాచికాహార్య సాత్త్విక విశిష్టమైన యవస్థానుకృతియు గలవు కావున నిది నాట్యోపేతమైనది - (“అవస్థానుకృతి ర్నాట్యమ్”, “చతుర్ధాభినయోపేతం నాట్యముక్తం మనీషిభిః” “నాట్యం రసాశ్రయమ్”)

3. ఈ యక్షగాన నాట్యము నృత్యనృత్యానుప్రాణిత మైనదని యెఱిగిన పెద్దలెల్లరు చెప్పుదురు. 44 (“నృత్యం తాళ లయాశ్రయమ్, భావాశ్రయం నృత్యమ్”)*

44. ఆచార్య శ్రీ పింగళి లక్ష్మీకాంతముగారి “గౌతమ వ్యాసములు” నుండి - ‘మన నాటకముల పూర్వ గాథ’ అను వ్యాసము.

* మీఁది మండలీకరణములలోని ఆభాణకములు దశరూపకము, సంగీత దర్పణములనుండి గ్రహింపబడినవి.

ఇట్లు సృష్టే సృత్య నాట్యత్మకమైన యక్షగానముపై నిటీవలి కాలమున మార్గరూపకము, ఆధునిక రంగస్థల నాటకముల ప్రభావము పడినను దాని ప్రాక్తనమైన ప్రదర్శన ఫక్కి-కయొక్క నృక్తిత్వము, నంత కంటెఁ బ్రాక్తనమైన దాని జీవలక్షణమగు గానకళా ప్రాముఖ్యమును సంరక్షింపఁ బడుచునే నచ్చినవి. నాటక నామ న్యన హృతమైనను నీ యిరువదవ శతాబ్ది యందును యక్షగాన శబ్దము విస్మృతము గాలేదు. మార్గాధునిక నాటకములుయక్ష గానమువలె సృష్టే సృత్య గాన ప్రధానములు గావు. సృష్టేసృత్య ప్రాధాన్య సాదృశ్యము కారణముగా మన పండితులు కొందఱు యక్షగానము పాశ్చాత్య దేశము లందలి “ఓపెరా” వంటిదని యభిప్రాయ పడి యున్నారు. 45 కాని ఓపెరాలు గానకేవలములైనవి. యక్షగానములు గాన ప్రధానములే కాని, గాన కేవలములు గావు. అందు గేయ ప్రయోజనమునకే కాక సాధారణ పఠనోద్దిష్టములైన గద్య పద్యములు నుండును. అది కాక యక్షగానములందుఁ బ్రయుక్తమగు నత్తేనృత్యముల తీరు వేఱు. అది కూచిపూడి భాగవతుల వంటి శిష్టుల చేతిలో నిబిడతర శాస్త్ర ప్రక్రియానికమయితమైనది, విశిష్ట సంప్రదాయ చోదిత మైనదియును.

అసలు యక్షగాన నాట్యము భరతశాస్త్ర సంప్రదాయానుసారము సృష్టేనృత్యాను ప్రాణిత మగుటకు, యక్షగానము వీధినాటకము నేకమగుటకును గూచిపూడి భాగవతులే కారకులై యుందు రేమోయని కూడ ననిపించును. యక్షగానము రూపకప్రక్రియగా

45. చూ. కీ. శే. జయంతి రామయ్యపంతులు గారి ఆధునిక ఆంధ్ర - వాఙ్మయ వికాస శైలి - ద్వితీయాధ్యాయము; కీ. శే. పానుగంటి వారి సాక్షి సం. 1 - అధ్య. 18; Prof. P. Sambamoorthy's introduction to Nowka Charitra (Tyagaraja's Composition).

రూపొందిన నాటి కాండ్రదేశమున కూచిపూడి భాగవతులు భరత విద్యాధురంధరులుగా విశేష ప్రసిద్ధి గాంచినారు. దేశాటనము సేయుచు నాటకప్రదర్శనము లిచ్చుట వారివృత్తి. వారు రాజ సన్మానములు గూడఁ గాంచినవారు (ఈవిషయము పూర్వోక్తము). ఏ సుముహూర్తముననో యక్షగానము వారి దృష్టి నాకర్షించి యుండును. తోడనే వారు తమ వీధినాటక ప్రదర్శనానుభవమును, భరత విద్యా విదగ్ధతను బట్టి దాని నొక విశిష్ట రూపకప్రక్రియగాఁ దీర్చి దిద్దుటకుఁ గృషిచేసి యుందురు. ఈయూహ కుపాధి సిద్ధేంద్రయోగి భామ కలాపము సృష్టి. అది కాక యక్షగానములు ప్రదర్శించుట యందును వారు ప్రసిద్ధులు. వారు ప్రదర్శించువానిలోఁ బ్రసిద్ధములైనవి ప్రహ్లాద, ఉషాపరిణయము, శశిరేఖా పరిణయము, రామనాటకము, హరిశ్చంద్ర, నలచరిత్రములు మొదలగునవి. అందు కొన్ని నాటకము లని వ్యవహరింపఁబడినను నవి యక్షగాన ప్రాయములైనవే. సాధారణముగా వారి ప్రదర్శనము లన్నియు నందుఁ బ్రత్యేకముగా వారి భామకలాపమును భరత విద్యానవద్య ప్రమాణ పటిష్ఠములైనవను సంగతి యాంధ్రలోకమంతయు నెఱింగినదే. వారి భామకలాప మేకాగ్రము గా నెనిమిది రాత్రుల ప్రదర్శన కుద్దిష్టమైన దంట. కూచిపూ వారి ప్రదర్శనము లన్నిట దీనికెక్కువ ప్రచారము. దీని “బాణీ” ని బట్టి యాంధ్రదేశమున వివిధప్రదేశములలో నెన్నో భామ కలాపములు వెలసినవి. ఆ “బాణీ”తో యక్షగానములు ననేకము వెలసినవి. అయితే ఆదిని యక్షగాన రచనా ప్రక్రియయే భామకలాపము నకు మూఁదల. ఆనఁగా సిద్ధేంద్రునికి (17 శ. మధ్య కాలము) ముందే కూచిపూడివారు యక్షగాన ప్రదర్శనకుఁ బూనుకొని యుందురను నూహకుఁ గొంత యవకాశము గలదు. (అప్పటికే యక్షగాన రచన బాగుగా సాగుచుండినది కదా. 16 శ. ఆరంభమునకే వారు నాట్య కళా ప్రచారకులుగాఁ బ్రసిద్ధులుగదా) రంగ విషయమునను, హంగు

విషయమునను గూచిపూడివారిప్రత్యేకత యంత లేకపోయినను బహు విధాభరణములు, కీరీటములు, గణియములు, కరాళములు (Masks నృసింహాది పాత్రలకు) గల వారి “సరంజాము” దొడ్డది. వారి ప్రదర్శన ప్రక్రియ సరేసరి. ఆంధ్రదేశ వివిధప్రాంత యక్షగాన ప్రదర్శకులకు వారి ప్రదర్శనపద్ధతులే యాదర్శప్రాయములైనను ఏనాడులు, గొల్లలు మొదలగు తక్కువతరగతి ప్రదర్శకులు బయలుదేలుటవలనఁ గూచిపూడికత్తు నందలి లగువుబిగువులు వారి యెడ సంతకానరావు. కూచిపూడిభాగవతులు మేళములుగా నూరూర బర్యటించుచుండుటవలన నాయా యూళ్ళలోను గొన్ని మేళములు మొలిచినవి. వెనుకటి కూచిపూడిమేళములలోఁ బ్రసిద్ధములైనవి: సిద్ధేంద్రయోగి మేళము, భాగవతుల దశరథరామయ్యగారి మేళము. 18 శ. న భాగోతులబుచ్చిగాని మేళము, 19 శ. న రాయలసీమలో లేపాక్షి, వేములపల్లి, తాడిపత్రి మేళములు, 19 - 20 శ. ల సంధికాలమున నెల్లూరుమండలమున పడకండ్ల స్వామిరాయకవి, త్వరకవి రామకృష్ణయగారల మేళములు, విశాఖమండలమున నరసింగపల్లి కళ్ళేపల్లి కందాళ చిందబరకవి మేళములు, పల్నాటిసీమ మేళములు మున్నగునవి కొన్ని ప్రసిద్ధికెక్కినవి. కాని యొకనాఁ డాంధ్రుల నాట్యకళా ప్రతిష్ఠల కధిష్ఠానమైన కూచిపూడిలోనే యీ నాఁడా భాగవతులకు గతులులేకుండఁ బోయినవనఁగా నికఁ గడమయెడల యక్షగాన ప్రదర్శన మేస్థితిలో నున్నదో తడవంబనిలేదు.

ఈ ప్రకరణ రచన కాధారములు:— 1. కొన్ని యీ ప్రకరణమున సభోజ్ఞాపికలలోను, గొన్ని ముందటి పక్రరణములలోను, బేర్కొనఁబడినవి. 2. వివిధ యక్షగాన గ్రంథములందలి నూచనలు (పూర్వ ప్రకరణోక్తము) 3. నా యక్షగాన ప్రయోగ దర్శనానుభవము. 4. శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారి ఏకవీరయందలి భామకలాప ప్రసక్తి, వేయి పడఁగలు — ప్రహ్లాద నాటక ప్రదర్శన వర్ణనోదంతము 5. శ్రీ ఉన్నన లక్ష్మీనారాయణగారి మాలపల్లి — ప్రహ్లాద నాటక ప్రదర్శన వర్ణనోదంతము. 6. శ్రీ దివాకర్ల రామమూర్తిగారి “కూచిపూడి భాగవతులు” అను వ్యాసము — (వ్యాసమాల యను సంపుటములోనిది.)

దక్షిణదేశము

17 వ శతాబ్ది ప్రథమ పాదముననే తంజావూరిలో యక్షగానమునకు రాజాశ్రయము లభించి రంగభోగము విస్తరిల్లినది. రఘునాథ విజయ రాఘవనాయకుల కాలమున నగరి పెత్తనముక్రింద నాటకశాలలు వెలసినజాడ దోచుచున్నది. ఆరాజులు స్వయముగ యక్షగాన రచన గావించిరి. విజయరాఘవాస్థానమున దానికింకను బ్రోత్సాహముగల్గి యథి వీధినాటకము వైఖరితో రంగమున కెక్కినది. విజయరాఘవుని పూతనాహరణము, ప్రహ్లాద చరిత్ర మొదలగు కృతులలో రంగప్రయోగసూచన లనేకము గలవు. (అవి ముందటి ప్రకరణమున నువాహితములు). ప్రహ్లాద చరిత్రమున “నాటకశాల” “విదూషక” ప్రశంసలు గలవు. ఇది (ఫలానా) “పాత్రవాక్య” మని కలదు. చివర నిండలి పాత్రవివరములును గలవు. వీనినిబట్టి నాడు యక్షగానము రంగమున కెక్కిననుట విస్పష్టము. కాని యా రంగరచన తీరెట్టిదియో తేటపడలేదు. భరత విద్యాధురంధరులైన నాయకరాజుల నగరి నాటకశాల లందైన రంగరచన భరతశాస్త్రోక్తముగ జరిగియుండునని యూహింపనగును. తదుపరి మహారాష్ట్రప్రభువులకాలమున తంజావూరిలో యక్షగానముపై మార్గనాటక ప్రభావముగూడ బాగుగాఁ బడియుండుటచే (ఈ విషయము పూర్వోక్తము) నాడును యక్షగాన రంగము రాజాస్థానమునందైన శాస్త్రోక్తముగనే తీర్పబడి యుండుననుకొనవచ్చును. కాని యా మహారాష్ట్రుల నాటక గ్రంథములలో సూత్రధారుఁడు, భాగవతులను బాత్రులను బలుకరించినట్లుండుట చూడనా ప్రదర్శనతీరు కొంతవఱ క్రింద యక్షగానములను బోలినదనియుఁ జెప్పనగును. అందు గణపతి సరస్వతుల స్తుతులతోపాటు

పాత్ర ప్రవేశములును జెప్పఁబడి యుండుట మహారాష్ట్ర దేశపు “లలిత” నాటకఫక్కి. + చివరి మహారాష్ట్ర ప్రభువగు శివాజీ కొలువున భాగవతమేళము లుండినట్లు స్పష్టముగాఁ దెలిసినది. (పూర్వోక్తము) ఆయా యాధారములవలన నాడు నాయక మహారాష్ట్రరాజాస్థానము లందు నాటకశాలలు, భాగవతమేళములు విలసిల్లినట్లును, భరతవిద్యా ప్రియంభావుకులగు నాప్రభువుల పోత్సహమున యక్షగాన రంగరచన, ప్రదర్శనభంగి గొంతయైన భరతశాస్త్రవిధానంవాదిగాఁ దీర్పఁబడి యుండుననియు నూహింపవగును.

17 - 18 శతాబ్దాలలో తంజావూరిలోను, మధుర మైసూరు రాజాస్థానములందును యక్షగానప్రదర్శనలలో స్త్రీలును బాల్గొనుచుండి నట్లీ ధారములు గన్పట్టుచున్నవి. తంజావూరి రఘునాథుడు “రంగ స్థలంబు రామాలంకృతంబుఁ జేసి” నాడు. (చూ. విజయవిలాసము అవతారిక). విజయరాఘవాస్థానమున యక్షగానమును గొందఱుతివలు వినిపించుచుండెడి వారని చెంగల్వ కాళకవి చెప్పినాడు. (చూ. రాజగోపాలవిలాసము - అవతారిక) వినిపించుట యనగా సంగీత గోష్ఠి యనియే కాక ప్రదర్శించుటయనియు నూహించుట కవకాశముగలదు. విజయరాఘవాదుల యక్షగాననాటక ప్రరోచన సర్వసాధారణముగ “పరాకుస్వామివారు హవణించిన... నాటకంబు నటనపటిమ గనుపించ వినిపించేము విన నవధరించుండ” అని యుండును. అందుచే కాళకవి వక్కణలో నటనపటిమ గతార్థమైనదనియే భావింపవగును.

+ “లలిత” మహారాష్ట్రదేశపు జనరంజక రూపక ప్రక్రియలలో నొకటి. అందు దశావతార కథలకుఁ బ్రసక్తి గలదట. దానిపై తంజావూరి నాటక ప్రభావము పడినదట. (కన్నడమున య. గా. నకు ‘దశావతారద - అట’ అనియు వ్యవహారము గలదనువిషయము పూర్వోక్తము.) Vide. Marathi Encyclo-
padia. 1925., Vol. 16 - N. 46.

అదియుఁగాక విజయరాఘవనాయకమైన విజయరాఘవచంద్రికా విహారమున నాయనివారి “బైటినాటకశాల పడుచు” నాయుకయైనదనఁగా నిక నొక నట్టువకత్తె యా వాలకమువేసి నాటకమునఁ బాల్గొనుట కభ్యంతరముండునా నాయనివారి కొలువులో! మైసూరి కంఠీరవ నరసరాజు కొలువునను దదుపజ్జములగు యక్షగానప్రాయ రచనలు పదకేళికలవలె నట్టువరాండ్రచే బ్రవర్తింపఁబడియుండునను సూహకుఁ గల సామంజస్య మిదివఱకే పరిశీలింపఁబడినది. మధుర విజయరంగ చొక్కనాథ “సభార్వముగా” వెలసిన తిరుమల కవి తిల్లగోవిందరాజు నాటకమును “ఉదుట్టు వగఁగోపులనైపు లమర.....ఇంచు బోలులు నఱింపు” వారిని యందే శీలదు. ఆయా యాధారములను బట్టి నాఁడు నక్షిణదేశ రాజాస్థానములందు యక్షగాన ప్రదర్శనలలో స్త్రీలును బాల్గొనుచుండిరిని చెప్పవచ్చును. ఇది 17-18 శతాబ్దములముచ్చట. కాని 19 శ. పూ. భా. న తంజావూరు శివాజీ నగరి భాగవతమేళము “నబసీసు” దగ్గరనుండిన శివాజీ అన్న పూర్ణాపరిణయ నాటకము “వేపాలనావసీసు”ను (తం. స. మ. నం. 622) గాని తం. స. మ. కే. నం. 799 “నాటకపాత్రలు” అను పట్టికలను గాని పరిశీలించినచో నొక్క యపవాదమైన లేకుండ నన్ని స్త్రీ పాత్రల యెదుటను బురుషనామములే కన్పట్టును. అనఁగా నానాఁడు పురుషులే స్త్రీ పాత్రలను ధరించు చుండిరనుట స్పష్టము. దీనికిఁ గారణము 18 శ. చివర తంజావూరికి మిక్కిలి సమీపముననున్న మెలట్టూరున వెలసిన భాగవతమేళ నాటకముల సంప్రదాయము కావచ్చును. అవి నాటి తంజావూరు రాజాస్థాన నాటకములవలె య. గా. ప్రాయములైనవే యయ్య నొక గొప్ప విశిష్టసంప్రదాయ పటిష్ఠమైన ప్రక్రియ గలట్టివి. (ఇటఁ బ్రత్యేకముగా నాని యుదంతము గొంత వివరింపవలసి యున్నది.)

మెలట్టూరు

భాగవతమేళనాటకములు

మెలట్టూరు భాగవతులకుఁ గులపతియైన వెంకట రామశాస్త్రి గుఱించియు, నతని కృతులఁ గుఱించియు స్థలాంతరమునఁ జెప్ప నైనది. + ఆ కృతుల రచనాప్రక్రియ నాటి యక్షగాన సామాన్య మైనదని నిరూపింపఁ బడినది. ఇక బ్రదర్శన ప్రక్రియ - సంప్రదాయముల గుఱించి :-

ఇవి నృత్య ప్రధానములగుటచే నృత్య నాటకములనియు, భాగవతులైన నటులబృందముచేల బ్రదర్శితము లగును గావున భా. మే. నా. లనియు వ్యవహరింపఁ బడుచున్నవి. కూచిపూడివారివలె నీ భాగవతు లందఱును బ్రాహ్మణులే. ఈ నాటకములు మెలట్టూరు పురాధిష్ఠాన దైవతమగు వరదరాజ పెరుమాళ్ళు దేవాయతన బహిః ప్రాంగణమున నొకపెద్ద మందిరిలో - నైశాఖమున వసంతోత్సవ కాలమున నృసింహ జయంతినాడు ప్రహ్లాద నాటకముతోఁ బ్రారంభింపఁబడి (కూచిపూడివారికినిఁ బ్రహ్లాద నాటకమన్న మంచిపట్టు) వరుసగా నైదాఱు రాత్రులు నడుమ నొకనాటి విరామముతో సాగును.

మెలట్టూరువారి వేషధారణలో వర్ణ వైశిష్ట్యము (Colour-Values) పాటింపఁ బడును. రాజవేషములు తంజావూరి రాజుల కనుకరణగా నుండును. రాక్షస వినాయక నృసింహ బ్రహ్మాది వేషములకుఁ గరాళము లుపయోగింతురు. (కూచిపూడివారును గరాళము

+ ద్వి. భా., పుట 335-39. య. ఈ మెలట్టూరు భా. మే. నా. ల గుఱించి నా వ్యాసము భారతి. సెప్టెంబరు, 1955.

లుపయోగింతురు.) వారి ముఖ్యమైన జంత్రపుహంగు మృదంగము తిత్తి, ముఖవీణ, సూత్రధారునిచేతి తాళముచిప్పలు.

నాటకము రాత్రి సుమారు పది గంటల కారంభింతురు. “నట్టువాంగం” (హంగు) జరుపు భాగవతు లిద్దరు, ముగ్గురుపాట గాండ్రు, జంత్రాండ్రు, గ్రాంధికుండ్రు లేక ప్రసంగి (అనగా సంధివచనాదులు చదివెడు వాడు) — వీరు హంగుదారులు. సర్వసిద్ధమై జంత్ర గాండ్రు సరే యనగానే భాగవతులు పుండరీక ధ్యానశ్లోకములు పఠింతురు. ఆవెంటనే తై తైమను కొనుచు కోణంగి రంగమునకు వచ్చును. గ్రంథములోఁ జెప్పబడకపోయినను వానిరాక యొక యాచారము. సూత్రధారిచే బృచ్చితుండై వసంతోత్సవకార్య క్రమము జరిపించుటకై సభవారి నెచ్చరింప వచ్చితి ననును. వాలకము (హనుమంతునివలె) హాస్యగానివలె నున్నను నతఁడొక మహాభక్తునిక్రింద లెక్క. అటు పిమ్మట భాగవతులు “తోడై మంగళము” (తాళ్ళపాక చిన్నన్న కీర్తన పంచకము. ఇది తంజావూరు మహారాష్ట్రలనాటి య. గా. లందును గొన్నిటి ప్రతుల మొదటఁ గన్పట్టును.) అందు కొందరు ప్రతి కీర్తనకును ముందు జతి తరువాత శబ్దము, కౌస్తుభము (మాత్ర ప్రధానమైన శబ్దజతి వంటిది) పఠింపబడును. ఇక్కడ కిది యంతయు “మేళం కట్టుడల్” అనగాఁ బూర్వరంగ నిర్వహణ.

తదుపరి గ్రాంధికుండ్రువచ్చి “ఆదిద్విపద” అనగా గథాసంగ్రహకవి విషయక ద్విపద (శహాజి ప్రభృతుల కృతులలో దీని యునికి తఱచు) నొక రాగమాలికలోఁ బఠించి, యొక వచనమున వినాయక పాత్ర ప్రవేశ సూచనచేసి యొక జతి చెప్పును. భాగవతులు ప్రావేశికి ధ్రువను బఠింతురు. తదనుగుణముగా నృత్యము చేయుచు గణపతి వేషము వేసికొని యొక భాలుడు వచ్చును. రంగముపైఁ గొంతసేపు

కూర్పుండి “సంఙారకుచుక్కులు” (పూజారులు) రాగా వారిచే పూజలందుకొని నృత్యము సేయుచు నిష్క్రమించును. (ఈ విషయక పాత్ర ప్రవేశభక్తి శహజీ ప్రభృతుల కృతినామాన్యమైన విషయమే). అంతటఁ బ్రసంగి జతియుక్తముగా నొకవచనము పఠించి కటికము వాని ప్రవేశము సూచించును. వాడు భాగవతుల దరువున కనుగుణముగ నృత్యము సేయుచుఁ బ్రవేశించును. (సభవారికి రాజగారిరాక నెచ్చరింపవచ్చువాడితఁడు. మార్కండేయ చరిత్రలో మాత్రము రాజ పాత్రకుఁ బ్రసక్తిలేదని కాబోలు వీని వాలకము కనిపింపదు. అందులో కురవంజి పాత్ర విశేషము) కటికము భాగవతులచేఁ బృచ్ఛితుఁడై తనవచ్చిన పనితెలిపి వెడలిపోవును. (శహజీ ప్రభృతుల కృతులలో వీఁడొక సాంప్రదాయికపాత్ర.) తరువాత కథాపాత్రలు యథాసంప్రదాయ క్రమముగా సూచన వర్ణనలైన వెంటనే ధ్రువానుగుణ నృత్యముతోఁ బ్రవేశించి నాటకప్రసర్తనలోఁ బాల్గొనును. నాయికాపాత్ర ప్రవేశ విషయమున మాత్ర మొక విశేషముండును. ప్రావేశిక ధ్రువతోఁ బ్రవేశించిన నాయికాపాత్రధారి తననర్తన కళా ప్రావీణ్యము ప్రదర్శింపవలెముండు. (కూచిపూడి ప్రదర్శనములందు నంతే.) అందులకొక “అల్లారిప్పు” (శుద్ధ నృత్యము అలరింపు?), “మెయ్” (తారస్థాయి షడ్జస్వరము, ఆది తాళములో తాళ జతి ప్రధానమైన సంగీత ప్రక్రియ), తిల్లాన, శౌక్కవర్ణము అభినయించి తీర్మానముచేయవలెను. నాటకమున సామాన్యముగాఁ బ్రతిపాత్రకును భరతపద్ధతి (అభినయము) కరతాలామలకముగావలె. అందును కూచిపూడి భామవేషగానికివలె నిందు నాయికాపాత్రధారి కెంతో యభ్యాసముండవలెను. ఈనాటకములో స్త్రీ పాత్రలు పురుషులచేతనే నిర్వహింపబడును. ఇది నియమము. (కూచిపూడివారు గూడ “తూ చా” తప్పకుండ నీ నియమము బాటెందురు.)

ప్రసంగి గ్రంథములోని సంధి వచనములనే కాదు వర్ణనాత్మకములైన ద్విపదలనుగూడఁ జదువును. సంవాదాత్మకములైన ద్విపదలు, పద్యములు మాత్రమే పాత్రధారులచేఁ బఠింపఁబడును. ఇవి నృత్య ప్రధానములైన నాటకములు గావునఁ బాత్రధారి ప్రతి దరువునకును నృత్యము పఠరింప వలెను. అట్టిచో నా దరువులు కూడ వారే పఠించుట కష్టమైన పని. అందుచే నాటకమునందలి పాటలన్నియును బాత్రలవికూడ సూత్రధారుఁడే యెత్తుకొని హంగుదారులకు ముందుముక్కలందిచ్చి తాను జీవరఁ దీర్మానము సేయును. వారి వంతల కనుగుణముగ నభినయము మాత్రమే పాత్రధారులు చేయవలసినది. ఈపట్టునమాత్ర మిది కథకళి ఘోషి. (కథకళి కేవల మాంగికాభినయ ప్రధానమైనది. అందు వాచికము పూర్తిగాఁ బరిహరింపఁ బడును. తమిళ దేశమునకు నన్నిహితమైన మలయాళ దేశమున కథకళి కళా సారస్వత ప్రతిష్ఠ పరాకాష్ఠనందుటకుఁ గారణ భూతుడైన త్రయిమ్మణ తంపి మెలట్టూరు వెంకటరామ శాస్త్రి సమకాలికుఁడే.) ప్రసంగి పాత్రల నెప్పుడును బల్కరింపఁడు. సూత్రధారుఁడే ప్రతిపాత్రను బ్రవేశింపఁగనే తదుదంతముగూర్చి పృచ్ఛించును. అప్పుడప్పు డతఁడు కథను వాఖ్యానించుటయుఁ గూడ నుండును.

ఈ నాటకములందు వధాదు లప్రదృశ్యములన్న భరత సంప్రదాయములు పాటింపఁ బడును. హిరణ్యకశిపుఁడు నరసింహునితో (నృసింహ పాత్రధారి యాదినమంతయు నుపవసించును. ఇదియుఁ గూచిపూడివారి యాచారమే) వాదించి యతఁడు తన్ను పట్టవచ్చు నరికిఁ దెరలోనికిఁ బారిపోవును. అక్కడితో నా నాటక మైపోయినట్టే. నాటకము పూర్తియగునరికి భభృనఁ దెల్లవారును. భాగవతులు భూపాలరాగముతో నొక కీర్తన యెత్తుకొని గర్భాలయములోని

స్వామికిఁ బ్రదక్షిణ దీపారాధనము లొనర్చి పురపీఠులలోనికి మేళముగాఁ బోయి యింటింటికడ యథోచితముగా సత్కరింపఁ బడుదురు.

పై లక్షణములను బరిశీలించినచో మెలట్టూరు భా. మే. నా. లలోఁ బ్రదర్శన సంప్రదాయమునఁ గూచిపూడివారి పోలికయుఁ బ్రదర్శన ప్రవర్తనలో (రచనా ప్రక్రియలోఁ గూడ) శహాజీ నాటకముల పోలికయు నెక్కువగా నున్నట్లు తోచును. కూచిపూడి భాగవతులు దేశదిమ్మరులు కాని మెలట్టూరు భాగవతు లూరువిడిచి తమ నాటకములను ప్రదర్శింపరు. కాని వెంకటరామశాస్త్రి నాటకములను మెలట్టూరు చుట్టుపట్లనున్న శూలమంగళము, ఊత్తుక్కాడు, శాలియ మంగళము, నల్లూరు, తేవప్పెరుమాళ్ నల్లూరు మొదలగు గ్రామములలోని బ్రాహ్మణ మేళములవారు గూడఁ బ్రదర్శించుటకుఁ బూనుకొనిరి. అందు శూలమంగళమువారు తమ ప్రదర్శనలలో కొఱవన్, కొఱత్తి (ఎఱుకఁడు, ఎఱుకత), కరకం (గ్రామదేవత ఘటము ధరించువాడు), కుడుహుడుప్పండి (శకునపక్షి), కప్పల్, గంజిన్ (తురకవేషపు హాస్యగాండ్రు) మొదలగు పాత్రలను గొన్నిటిని జనరంజనార్థము సంప్రదాయముగా రూపొందించిరి. ఊత్తుక్కాడులో వెం. రా. శాస్త్రి నాటకములకు ముందు రాధాకృష్ణ విలాసము, పార్వతీ పరిణయము, భామకలాపము, గొల్లకలాపము అనునవి యాడుచుండెడివారట. నల్లూరు భాగవతుల నాట్యవిద్యకుఁ బ్రమాణ గ్రంథములు అభినయ దర్పణము, భావప్రకాశనము, రసమంజరి అని తెలియవచ్చినది. ఈ నాండేటేట భా. మే. నా. ప్రదర్శనములు సాగుచున్నదొక్క మెలట్టూరులో మాత్రమే.

ఆయా విశేషములనుబట్టి చూచిన దేశదిమ్మరులగు కూచిపూడి భాగవతు లెప్పుడైనఁ దమ తెలుగు ప్రభువులగు నాయక రాజుల

కాలముననైన తంజావూరాది ప్రాంతముల సంచారము గావించిరాయనిపించును ; తెలుగు యక్షగానము దక్షిణ దేశమునఁ బ్రవేశించి యెట్టివాలకము లెత్తినదో తేటపడును.

ఈ ప్రకరణ రచన కాధారములు :—

1. శూలమంగళము భాగవతోత్తములు శ్రీ యమ్. స్వామినాథ భాగవతార్, బి. ఏ (మదరాసు), శ్రీ ఆర్. కల్యాణ రామయ్యర్, బి. ఏ., (మదరాసు) గారలు దయచేసిన విలువగల విపులమైన భోగట్టా, గ్రంథములు.

2. An article on the Subject by Dr. V. Raghavan—Journal of the Indian Society of Oriental Art—Coomara Swamy Commemoration Volume.

3. "The Music of the Nrtya Natakas Of South India" By Srimati K. Gomati (Thesis Submitted For M. Litt. of the Madras University)

తెలంగాణము

తెలియవచ్చినంతలో తెలంగాణమున యక్షగానమునకు 18 శ. ఉత్తరార్ధముననే ప్రవేశము గల్గియున్నను దాని కచటఁ బ్రదర్శన ప్రచారము గల్గుట 19 శ. ఉత్తరార్ధము నుండియే. 19 శ., ఉ. భా. నను నీశతాబ్ది యందును నచట యక్షగానములు కుప్పలు తిప్పలుగా వెలసినవి. ఇంచుమించవియన్నియుఁ బ్రదర్శనోద్దిష్టములే యని యందలి పాత్ర ప్రావేశిక ధ్రువలు, తెరద్విపదలు, “వెడతె నరసింహ దేవుడు - పెడబొబ్బలిడుచు” అను దరువు “అంగున వుండేవారు (హంగుదారులు) చదువ వలసినది” (తాడిపత్రి లక్ష్మణదాసు ప్రహ్లాద నాటకము లోనిది) - ఇత్యాది రంగప్రయోగ సూచనలును నిరూపించు చున్నవి. 19 శ., ఉ. భా. నాటివి మార్గో ఘనిక రంగస్థల నాటకఫక్కి నెక్కువగా సాగినవి. ఈ నాటికిని యక్షగాన రచన, ప్రదర్శన తెలంగాణమున సజీవముగానిల్చియున్నది.

అయితే అది వీధి మార్గాధునిక నాటకముల కలగాపులగపు ఫక్కిగా నున్నది. పూర్వము తెలంగాణములో వెలసిన మేళములగుఱించి యంతగాఁ దెలియవచ్చుటలేదు. డాక్టర్లు నేలటూరి నెంకట రమణయ్యగారొక మేళము గుఱించి యిట్లు తెలిపియున్నారు.⁶⁴

“గోల్కొండ తానీషా మంత్రులైన యక్కన మాదనల* కొలువున నొక భాగవతమేళముండెనని మధుర మంగా పుంశ్చలీ విలాసమునఁ జెప్పఁబడియున్నది. కూచిపూడి భాగవత మేళమును బోలిన యక్కన మాదనలమేళము దేశాటనముజేయుచు నచట నచట నాటకప్రదర్శనముల గావించెడిదనియు నానెగొంది రాచ నగరిలో నాటకము నాడినపుడు మేళగాండ్రలో జూపరి (రూపరి?) యైన శ్రీ వేషధారి యువకునిగాంచి యా రాజు సోదరి వలచి వానితో సాంగత్యము నెఱపెననియు నందొక యైతిహ్యము గలదు.” (గోల్కొండ తానీషా కొలువునఁ గూచిపూడి సిద్ధేంద్ర యోగి మేళము సన్మానింపఁబడినసంగతి గడచిన ప్రకరణమునఁ తెలుపఁ బడినది. అట్టిమేళమున కొకదాని కక్కన మాదనల ప్రాపు గలిగిన దేమో!) అది యక్షగాన మేళమే యైయుండునెడల తెలంగాణమున యక్షగానమునకుఁ జాలకాలముక్రిందటనే ప్రవేశముగల్గి యుండెనని చెప్పవగును. తెలంగాణములో నిటీవల వెలసిన మేళములలో చిరుతల నాట్యమండలి యొకటి కొంతపేర్వడసినది. ఏదోయొక విధముగ నటు మెలట్టూరునందువలె నిటు తెలంగాణమునను దెనుఁగు యక్షగాన మూఱిరి నిలుపోపి యుండుటయే విశేషము.

46. చూ. వారి వ్యాసము — అం. ప. 49 సరి. 50.

* పేరు 17 వ శ. ఉత్తరాశ్థమున నుండినవారు.

యక్షగాన సాంప్రదాయిక పాత్రలు

రూపక ప్రవర్తనకుఁ బ్రాణస్థానము పాత్ర.

పాత్రయనఁగా రసపాకమున కాధారముగదా!

ఇతఁ బహుయక్షగాన సామాన్యముగా రూపొందిన సాంప్రదాయిక పాత్రలను గూర్చి కొంచెము చెప్పవలసి యున్నది. ప్రాయశః కముగాఁ బ్రతిదేశ జానపద రూపకము లందును నెవ్వయో కొన్ని సాంప్రదాయిక పాత్రలుండును. ఇతివృత్త మేదియైనను నా పాత్రలన్ని కథల తోడను బొత్తుకుదురు స్థితిండును. ఆ సాంప్రదాయిక పాత్రల తత్త్వముఁ బరిశీలించినచో, నందుఁ జాలవఱకు హాస్యరస ప్రసక్తి కొఱకు నుద్దేశింపఁ బడినట్లుండును. రుచులలో నుప్పెట్టిదియో రసము లందు హాస్యమట్టిది. అది సర్వజన మనఃపర్వమైనది. విద్వత్పారిషదుల కుద్దేశింపఁబడిన సంస్కృత నాటకములలో నీ విదూషకునిపాత్ర గతానుగతికముగఁ గన్పించును. అట్టితఱి నారంభించినవిమొదలు తెల్లవారువఱకును జాగరము జేయుచు మన జానపద ప్రదర్శనము లందు మధ్యకాలములోఁ బ్రేక్షకులు కుశలప్రసంగముఁ జేసికొనుటకుఁ గొంత విశ్రాంతికాల మవసరము. అందులకే యాపాత్రలు సృష్టింపఁ బడినవి. ఆపాత్రల వినోదప్రసాద మభినవ నాగరికులకు వెగటుగఁ దోఁపవచ్చును. కాని మనయక్షగానముల విషయమెత్తుకొనినచో నయ్యవి యీనాఁడు మనకెంత మోటుగఁ గన్పించినను నొకనాఁడు కొటలోని రాజులకును బేటలోని ప్రజలకును సమానమైన కాలక్షేపముగఁబరిఘ్నినవి. గ్రంథరచనఁ గావించిన వారియందు గ్రామ కరణములే కాక పండిత గ్రామములును రాజకపులును గూడనుండిరి. మఱియొక మాట. ఆ ప్రదర్శనముల ప్రేక్షక సమాజమం దెక్కువ

పాలు ప్రజాసామాన్యము. వారికిఁ గావలసినది విజ్ఞానమే యైనను వారధికముగ నాకాంక్షించునది వినోదమే. తరములు గడచినను వారి వినోద కాంక్షయందును, గడమ యభిరుచుల యందును, అసలు వారి జీవిత ప్రవృత్తులందే వైజ్ఞానికమైన పరిణామ మొకపట్టున రాదు. నాగరికులవలె వారు 'గతి రసికులు' గారు ('జానపదులకంటె నాగరులు వివేకులు' గదా!). కాబట్టియే తరములు గడచినను వారి యభిరుచులం దేదియో సమీచీనమైన సమానత్వము గోచరించును. వారి యూహాపోహములును నాశయములు నాదర్శములును సమయ బద్ధములు. అందువలననే వారభిలషించు ప్రదర్శనములలోఁ గొన్ని పాత్రలలో గూడ సాంప్రదాయికత్వము పాదుకొన్నది. ఆ పాత్రలు ప్రజాదరమును జూరఁగొని ప్రచారమునకు వచ్చినవి. అప్పటి రూపకకర్త లది గ్రహించి, సంప్రదాయవిధేయులై తా మేకథ నారంభించినను నాపాత్రల కెటులనో ప్రసక్తిగల్పించుచు వచ్చిరి. తోలు బొమ్మల యాటలో బంగారక్క, జుట్టు పోలిగాఁడు, గంధోళిగాఁడు, చోడిగాఁడు, అల్లాటప్పయ్య మొదలగు వారు మొదట నిట్లు బయలు దేరినవారే. అటులనే యక్షగానము లందును ద్రూపాంతరములైన కలాపములు, కొరవంజులు మొదలగువాని యందును గొన్ని పాత్రలు హాస్యరస ప్రసిద్ధములై సాంప్రదాయికముగ రూపొందినవి. ఆపాత్రల హాస్యప్రవృత్తియందు సామాన్య జీవిత స్పర్శ యుండును. ఇత్యాత్రోచితమగు నాటి వ్యావహారికపు నుడికారము వాటము గూడఁ దెలియును. ఒక్కొక్కపాత్రను మెతుకు పట్టి చూతము :

1. మ థ వి :- ఈతని పాత్ర కూచిపూడి కులపతుల యపూర్వ సృష్టి. ఈతఁడు పాత్ర యనినచోఁ బాత్రకాఁడు. కాఁడనినచోఁ బ్రతి

భామా కలాపమందును విధిగా బ్రత్యక్షమగును. గొల్లకలాపములలోఁ గ్వాచిత్రముగఁగన్పించును. కాని సత్యా కృష్ణ సంబంధులగు పారిజాతాది కథాసందర్భము లితివృత్తముగాఁగల చాల యక్షగానములలోఁ గూడఁ దటచుగనే కన్పించును. మాధవి సూత్రధారునివలెఁ గథానుసంధానము సేయును. విదూషకునివలె హాస్య ప్రసంగములు విని పించును. పాత్రలను బ్రేక్షకులకుఁ బరిచయము చేయును. స్వయముగాఁ బలుకరించును. ఈతఁడచ్చుమచ్చు సింహళదేశపు నృత్య రూపకము “కోలం నాటిమా” లోని “తోరాతరు కథాకారయ” 47 వంటి వాఁడు. బర్మాదేశపు వీధినాటకము “నిభట్కీన్” లోని “లూ - బయట్” 48 వంటి వాఁడు. యథార్థమున కితఁడు కథాగత పాత్ర కాఁడు. అట్లని కేవలము వెనుకనుండి హంగుచేయు నక్కాబత్తుఁడును గాఁడు. కథకుఁ గలిసివచ్చు పాత్ర. నాయకా నాయకు లిద్దఱికిని శృంగార సహాయకుఁడుగ వ్యవహరించును. వారిద్దఱికి మధ్య దౌత్యము గూడ నడపును. వారిని వెటకారముసేయుటకు “లై సెన్సు” ను గూడ సంపాదించిన వాఁడు. చెంగల్వరాయ పారిజాతాది యక్షగాన కృతులలో వారి ప్రసంగాలకు “పేరడీ” లు గూడఁ జేసినాఁడు. మాధవి వేషము వేయువాఁడు మగవాఁడే. అప్రదర్శక ముఖ్యుడెవఁడో వేయును. ఆవేషమున కొక నిర్దిష్టమైన యాహార్యక మేమియు లేదు. పైమీఁదఁ గండువా యుండినఁ జాలును. మామూలు పంచెకట్టు తోడఁ బ్రదర్శనలోనికి దిగిపోవచ్చును. నాయకునిఁ బలుకరించినపుడు మగధీరుని వలెనే కండువాను సవరించును. నాయకను బల్కరించు

47. Vide., Dr. Manmohan Ghosh's Paper On the Sinhalese Dances, Published in 'The Indo Asian Culture, Vol. I - NO. 2.

48. Vide., 'Burmese Drama' By Dr. Maung Htin Aung.

సరికి ఆ కండువానే పమిటగ సవరించి సిగ్గుపడుచున్నట్లు బుగ్గమీఁద వ్రేలును, నడుముప్రక్కఁ గేలును బెట్టుకొని నడకయందును మాటలోఁ గూడ 'అడారి' వాటము దెచ్చిపెట్టుకొనును. ఒయ్యార మొలుకఁ బోయును. అతఁడక్కలలో అక్క, బావలలో బావ. మాధవికే మాధవుడని కూడఁ బర్యాయ వ్యవహారమున్నది. మాధవ మాధవీ నామధేయములు కృష్ణునికి నాతని సతులకును మాత్రమే వర్తించును. కాని యీ భామాకలాపపు 'సీసరు బుడ్డికి' గూడ నాపేశ్యనే పెట్టిరనిన నేదియో విశేషముండవలెను. అప్పుడప్పుడుఁ గలాపములో నాయీకా నాయకులకుఁ బరస్పరముగాని, మతెవరితో నైనఁగాని మాటలాడుట కవకాశము గాని యాచిత్యముగాని లేని సందర్భము లుండును. కాని, పాత్రలు తమ మనస్స్వరూపమును బ్రేక్షకుల యెదుటఁ బెట్టవలెను. అందులకు "స్వగతము" నాశ్రయింపవలెను. అసలే కలాప మాత్మాశ్రయఘక్కిక మయిన రూపకము. అందునను నీ స్వగతము లుంజినచోఁ బ్రేక్షకులకు విసువు హెచ్చు వచ్చును. అదియుఁ గాక కొందఱు స్వగతము లసహజమైన వండురు గదా. బహుశః ఆ స్వగతములఁ బరిహరించుటకే మాధవి పాత్ర ప్రకల్పితమైనదని యూహింప వచ్చును. ఎందువలన నన్నచో నొక మాధవుఁ డింకొక మాధవుని తోడను నొక మాధవి యింకొక మాధవితోడను మాటాడుట యనునది చాల విచిత్రముగనే కన్పించును. కాని, యట్లు మాటాడి రనినఁ బాత్రలు తమలోఁ దాము మాటాడి కొనినటులనే లెక్కయగును. కలాప ధర్మమునకుఁ గలిసివచ్చును. దాని యాత్మాశ్రయపు ఘక్కికి లోపముండదు. విసుగుఁ బుట్టింపక నాటకము చక్కగ నడచి పోవును. అందులకే కలాపములో మాధవి కథాగతమైన పాత్ర కాక పోయినను గథకుఁ గలిసివచ్చు పాత్ర యనుట.

2. సుంకరికొండడు :— గొల్లకలాపములలోఁ జూడవలెను వీని వాలకము. అన్నింటిలో వాని పేరు కొండజే, వీడు గుజరాతీ ‘భావై’ లో “రంగాభో” 49 వంటి వాడు. లాలా కన్నయ యను నాయన రచించిన “సుంకరి కొండని వేషము కథ” యను యక్షగాన నాటకములో వాని వాలక మిట్లు వర్ణింపఁ బడినది.

గడితపు చల్వ చల్లడము పై నబిగింది
తగ రాణ మెఱయఁగా దట్టి జుట్టి
సిక్కిటి బిరుదుగా బిగియు చుంగురు గుంటి
చొక్కాయ సిక్కిల నటఁ దొడగి
జరికుసుంబారంగు శాలు పాగామీఁద
రవగల్కు కల్కి తురాయి జెక్కి
గుభ గుభాలించు సౌరభము గుల్కెడి మేన
కమ్మి దుప్పటివేటుగా నమర్చి
కత్తి ఝుళిపించి వర కరాగ్రమున నుంచి
వాడి కొనగోళ్ల మీనంబు దీడి దీడి
దుండగిడొచు సుంకరి కొండ డదుగొ
వచ్చెఁగాఁబోలు వినవమ్మ వారిజాక్షి.

వాని రాక పోకలు చెడ విసురుగా నుండును. ఏలపాట బాడు కొనుచు పేలగ వచ్చును. వచ్చి చల్లనమ్మ గొల్లభామను సుంకము గాని తత్పరిహారముగఁ జుంబనము గాని యిమ్మనును.

ఆమె తప్పించుకొనుటకుఁ బ్రయత్నించును. ఇక నిద్రఱికిని వాగ్వివాదము. ఆ వాదము చాలసరదాగా నుండును. కానిమోటుగ నుండును. గొల్లభామ తన గయ్యాళియత్తగారినిఁ బిలచెడను జూచు

49. Vide., Sir R. K. Yajnik's the Theatre of the People.

కొమ్మని బెడరించును. అబ్బోవాఁడసాధ్యుఁడు—“గుత్త లోఁగడనుమీ యత్తమా” కనును. చివరకుఁ జేయుముట్టు సరసమునకుఁ గూడ దిగును. కొన్ని గొల్లకలాపములలో నా యత్తగారు రంగము మీఁదికి వచ్చి సుంకరిని గద్దించి కోడలు పిల్లను దీసికొని పోవును. ఇన్ని డాబులు కొట్టిన సుంకరియు నామె రాగానే డడాదాయించును. కొన్నిటి యందత్త రాకుండఁగనే సుంకరియే గొల్లభామను సరసముగనో బలాత్కారముగనో లాగుకొని పోవును. గొల్లభామలు గూడ నత్తచాటున వెచ్చించుకొనుటకు సుంకపు డబ్బులు కలిసి వచ్చుననియో, నిజముగ గుతూహలము పుట్టియో సుంకరి సరసమునకు నామోదించుటయుఁ గలదు. దీనినిఁ బట్టి నాటి సుంకరి గొల్లభామల యల్లరి చిల్లర ప్రవర్తన విశదమగును. గొల్ల కలాపమున కంతరాధము మఱియొకటి గలదు. సుంకరి కృష్ణునిపాత్రకొక సంకేతము. గొల్లభామ గొల్ల భామయే. అందువలన గొల్లకలాపము గోపికా కృష్ణుల ప్రణయ తత్వప్రతిపాదకమగుచున్నది. ఈయాహ కుపబలకముగా శ్రీనివాస దాసు రచించిన రంగపురి పారిజాతమును నొక యముద్రిత యక్షగాన మందును లాలా కన్నయ గ్రంథమందును శ్రీకృష్ణుడే సుంకరివేషము ధరించినట్లు స్పష్టముగఁ గలదు.

పి. కటికము :— కటిక, కట్టియము, కటికీడు, కోలకేతఁడు, కేతి నాయుఁడు, ఆస్థాన సంతోషి, సంతోషుఁడు, బాగుదారు, చోపుదారు, బరాబరి యని వీనికిఁ జాలఁబేళ్ళున్నవి. యక్షగానములందు రాజప్రసక్తివచ్చు కథలెక్కువ. కటికము రాజోద్యోగి. రాజకథాప్రసక్తిగల యక్షగానములందెల్ల వీని యవతారము విధిగానుండును. రాజనినఁ గేవలము రాజే కానక్కఱలేదు. ఇంద్రుఁడును, శివుడును మొదలైన వారుగూడఁ గావచ్చును. రాజపాత్రకుఁ బ్రసక్తిలేని యక్షగానములలోఁ గూడ నక్కడక్కడ వీనియవతారము కన్పించును.

వాని పేళ్ళను బట్టి వాని పనులు విశదమగును. వాడు రాజుగారి వాకిలి కావలివాడు - వేత్రహస్తుడు. రాజుగారిరాకను సభవారికిఁ దెలియఁ జేయును. రాజుగారిముందు నడచుచుఁ ద్రోవకడ్డును దొలగించును. రాజుగారువచ్చి గద్దె నెక్కగనే కైవారములు, హెచ్చరికలును బరాకులును బల్కును. వీని పేళ్ళన్నిటిలో నెక్కువ యాకర్షించునది “ ఆస్థాన సంతోషి ” (‘కోర్టుఫూల్’) యనునది. కేవలము సంతోషుడను పేరును “ బఫూస్ ” అను మాటకు సమానార్థకముగ గ్రహింపవచ్చును. దక్షిణాంధ్ర యక్షగానములలో వీనిపాత్ర బాగుగ చూపుగట్టినది. తరువాతఁ దరువాత నుత్తరాంధ్ర కృతులలోఁ గూడ వీని యునికి తఱచు గనే కన్పించును. అసలు వాడు తంజావూరు నాయకరాజుల, మహారాష్ట్ర భూపతుల కొలువులోఁ జాలఁ బ్రాముఖ్యము వహించిన “ రాచ తైనాతీ ”. వానిదొక వెట్టిగొల్లని వాలకము. ఆరాజులు హాస్య చతురాస్యులు. వానికి మిక్కిలి చనవునిచ్చిరి. వాడు తన సహజవికృతాకార చేష్టాభాషణాదుల వలనఁ గొంత నత్తియో చెవుడో నటించి కొంత హాస్యమును బ్రదర్శించెడివాడు. ఆ తంజావూరి రాజ కవులుఁ దదాస్థానాశ్రితులైన తక్కినకవులును దమ యక్షగాన కృతులలోఁ గటికముపాత్రను ముచ్చటవీరఁ జిత్రించు కొనినారు. శహాజీ యక్షగానములలో వీనిపాత్ర యింకను విశిష్టముగాఁ జిత్రింపబడ్డది. అందు శివ సంబంధులగు కృతులలోఁ గుండోదర, కుంభోదర, చండికేశ్వరాది ప్రముఖ శ్రేష్ఠులును మామూలు కటికీంద్రవలెనే వ్యవహరించిరి. కటికమునకు వికటాంగుడనుపేరుగూడఁ బెట్టినాఁడు శహాజీ. వానివాలకము:-

దరువు. పట్టె నామమూను బెట్టి, బారికోల కేలపట్టి

దట్టివై ని దుప్పటి గట్టిగాఁ గట్టి

జట్టునిండా పూలుసుట్టి మిట్టాపండ్ల నెగఁబెట్టి

యట్టా హాసముతో వికటాంగుఁడు వచ్చెన్.

చాల గ్రంథములందుఁ గటికము రాకతోఁ గథారంభ మగును. వాడు భాగవతులతో హాస్య ప్రసంగము లాడుటయుఁ గొన్ని గ్రంథములలోఁ గలదు. గ్రంథములో వాని హాస్యమున కెక్కువ యవకాశమిచ్చు పట్టు రాజదర్శనాద్ధుల రాక. వచ్చినవారి నెల్ల నెక సక్కిము చేయుట వానిపని.

4. సింగి, సింగడు :- చెంచులు, నెఱుకలు, కొరవలు నను గొండజాతులకుఁ జెందిన దంపతులు వీరు. తాము చెంచు హోబని, అనఁగా గరుడాది నారసింహుని వారసులమని వారి విశ్వాసము. అందులకనియే యాపేర్లు. సింగనివృత్తి వేట, సింగికి సోదె + వృత్తి. సింగఁ డడవి కోనలఁ దిరిగి వేళ్ళు వెల్లంకుల సంపాదనము గూడఁ జేయును. సింగి దేశదిమ్మరియై సోదెతోఁ బాటుగ నావేళ్ళను వెల్లంకులను నమ్మును. వారి వేషభాషలందును గులాచారము లందును సగ మాటవికత్వమును సగము దేశదిమ్మరితనమును గన్పించును. చెంగల్వరాయ పారిజాత మను యక్షగానములోని యెఱుకల కథ వలన సింగి పచ్చలు గూడఁ బొడువఁగలదనియు, శకునములు సాముద్ర కము గూడఁ జెప్పఁగలదనియుఁ దెలియుచున్నది. సన్నిధిరాజు జగ్గ కవి జ్ఞాన - యెఱుకల కురవంజి మొవలయిన గ్రంథములలోఁ గూచిపూడి గొల్లకలాపములో గొల్లభామవలె వేదాంతోపన్యాసములు గూడఁ జేయును. సింగనికిఁ జోడి గాడనియుఁ బేరు. ఆ పదము ప్రియుఁడను నర్థమునఁ గోవెల రామశాస్త్రి ప్రణయ కలహకలాపము, కూర్మసాధకవి మృత్యుంజయ విలాసము మున్నగు యక్షగానములలో వాడఁబడినది. వాని సక్రమస్వరూపము “కోడెగాడ” యి యుండు

+ దీనికే ఎఱుక, గడ్డె (గద్య - రాగవరుసలో సాగఁచిసిన వచనమే), కురి (అరవము - తెలుగు గురి!) అనియు నామాంతరములు.

నని యూహ. సింగికి ఎఱుక, కొరవజాతుల స్త్రీయను నర్థములో నెఱుకత, కొరవంజియనియుఁ గూడఁ బేళ్ళున్నవి. మొదటగా ఆమూఁడును సమానార్థములుగ గిరిరాజ కవిరాజ మోహన కొరవంజి యందు వాడఁబడినవి. చాల యక్షగానములలో సింగి, సింగని ప్రసంగము వచ్చును. కాని సింగిపాత్రకున్న ప్రసిద్ధి సింగనికి లేదు. ఆమె పాత్రకుఁ బ్రాధాన్యముగల కొన్ని గ్రంథముల కామె పేరే పెట్టఁబడినది. అవియే కొరవంజులు.

యక్షగానములకుఁ గొరవంజులకు పేరిలోనేకాని ప్రక్రియలో భేదములేదు. (ఈవిషయమంతయుఁ బూర్వోక్తము). కొరవంజులలో నెఱుకత పాత్ర తప్పక యుండును. యక్షగానములలో యాదృచ్ఛికము. అంతియే. కొరవంజులలో నేమి యక్షగానములలోనేమి సర్వ సాధారణముగ నెఱుకతపాత్ర ప్రవేశించు సందర్భము కథా నాయిక తాను వలచినవానినిఁ గూర్చిన తలపోతలో నుండును. ఆతనిపొందు కుదురునా కుదురదా యని యనుమానపడుచుండును. అప్పుడువచ్చు నెఱుకత; వచ్చి తమ కులాచారము లుగ్గడించి, తన దేశాటన విశేషములు వివరించి, యెఱుక దేవతల పేరు లేకరువుపెట్టి సోదె మొనరిండును. ఆదైవముల పరంపరలో నెవరిపేరు తప్పినను దప్పవచ్చుఁగాని కొల్లాపురి లక్ష్మీపేరు తప్పదు. ఆమె వారి కుల దేవత. “కొల్లాపురమ్మను గొలుతుము మేము, ఎల్లవారికి నది యిలు వేలుపమ్మ” యని యెఱుకత యనును. ఆమె సోదె యంతమగు సరికి సింగఁ డామెను నెదకికొనుచు వచ్చును. వాఁడామెసోదె చెప్పి సంవాదించిన సొమ్ములు నవియుఁ జూచి మఱియొకఁడెవఁడో యిచ్చి యుండునని యనుమాన పడును. ఆమె సమాధానముఁ జెప్పికొన వలసి వచ్చును. అక్కడ వారి సంవాదము. ఆ ఘట్టమంతయు హాస్య రసోత్తరముగ నడచును. కొన్ని కొన్ని గ్రంథములలో లక్ష్మీ

నారాయణాది దేవతలుగూడ సింగి, సింగని నేపథ్యమును స్వీకరించి నట్లు దెలియుచున్నది. ఉదాహరణమునకుఁ దరిగొండ వెంకమాంబ - శివ విలాస యక్షగానము మొదలయినవి.

5. మంత్రసాని :- శ్రీ కృష్ణ, ప్రహ్లాద, మార్కండేయ, ధర్మాంగదాది బాలపాత్రల జననాదికమునకుఁ బ్రాధాన్యము గల గాథలను గ్రహించిన యక్షగాన గ్రంథకర్తలు కొందఱు మంత్రసాని పాత్రను బాగుగ జిత్తించినారు. ఒక్కయుదాహరణ :- పాలుల్లి లక్ష్మణకవి ధర్మాంగద నాటకములో దాసీ జనము రాణిగారికిఁ బ్రసవసమయమైనదని మంత్రసానిని రమ్మందురు. దాని కెక్కడలేని బెట్టుసరియు నప్పుడే వచ్చిపడును. దాని సమయమప్పుడే గదా! “అమా వాస్య నాఁడు అట్లు పెడితిరే! పున్నమనాఁడు బూరెలు పెడితిరే!” అని యిట్లెత్తిపోడుచుట కారంభించును.

6. ఇతరములు :- ఇక సంతంతమాత్రము తఱచుగ వచ్చు నప్రధాన హాస్య పాత్రలు కొన్నియున్నవి. పురోహితులు, ముత్తైదువలు మొదలగువారు. వారిప్రసంగములు రంగాజమ్మ మన్నారుదాసవిలాసాదులలోఁగమ్మగ వర్ణింపఁబడినవి. కొన్ని యక్షగానములలో హాస్యగాఁడని ప్రత్యేకముగ నొకపాత్ర కన్పించును. వాఁడు మాధవి, కటికముల వలె వ్యవహరించును. తంజావూరి యక్షగానములలో విఘ్నేశ్వరుని స్తుతిమాత్రమే కాక విఘ్నేశ్వరుఁ డొకపాత్రగ, నాతని రాకగూడ సంప్రదాయ నిబద్ధముగ ముచ్చటింప బడినది. ఉత్తరాంధ్ర యక్షగాన కృతులలో గొన్నిటియందు గంధర్వస్త్రీల రాకయని గ్రంథారంభముననే కథకు సందర్భశుద్ధి లేకపోయినను రంభోర్వశ్యాదుల రాకలును వారి గానాభినయముల ప్రసక్తియుఁ జెప్పఁబడుటకలదు. సత్యభామారుక్మిణులు, గంగాగౌరులు, జెంచులక్ష్మి - ఆదిలక్ష్మణులును, మోహినీ సంధ్యావళులు మొదలగు నాయికల జంటలువచ్చు యక్షగానములలో

సవతికయ్య మొకటి గతాను గతికముగ వచ్చుచున్న జనరంజకమగు విషయమైచది. భామకలాపములలో దాని కొక ప్రత్యేకత గలదు.

తంజావూరు సరస్వతీ మహాలు నందముద్రిత గ్రంథసంచయములో 'నాటకపాత్రలు' అను నొక గ్రంథమున్నది. అందు నాడు ప్రదర్శనమున కెక్కిన రామాపండితాదుల నాటకము లిరువది మూడింటిలో వచ్చు వివిధపాత్రల, తత్పాత్రధారులచేళ్ళు మాత్రము పట్టికలుగ నుదాహరింపబడినవి. అందు భిన్న భిన్నేతివృత్తములుగల గ్రంథములలో సామాన్యముగఁ గన్పించు పాత్రలు కొన్నియున్నవి. అవి విఘ్నేశ్వరుఁడు, ప్రమథ గణములు, మణియము, కురుక్కుళు, పరిచారకుఁడు, బిక్కాజినాయుఁడు, మహాబాహులు, సుయిణి, బురద వేషము, కైకాదినీవేషము, జోసి మొనలయినవి. పైపాత్రలలోఁ గొన్నింటి స్వరూప మీనాఁడు మనయాహ కందదు. మనకు దొరకిన యానాఁటి యక్షగానములలోనైనఁ గన్పించునాయనిన మచ్చున కైనను గన్పింపవు. అందు మొదటి నాలుగైదు పాత్రలు నాటక పూర్వరంగ ప్రవర్తన కుపయోగపడునవి. అందు మణియము, కురుక్కుళు సరవపదములు. మణియ మనిన మత దేవాయతనాద్యధికారి; కురుక్కుళునినఁ బూజారి లేక పురోహితుఁడు నని యర్థము. వారిద్దఱు నాయురువది మూఁడు నాటకములలోఁ గన్పింతురు. బిక్కాజి నాయకుఁడు తొమ్మిది నాటకములలోఁ గన్పించును. బిక్కాజి శబ్దమున కర్థము తేలలేదు గాని కటికమునంటి పాత్ర యయియుండునేమో యని తోచును.⁵⁰

50. బికనీరు రాజ్యస్థాపకుని పేరు "బి కా జి" యనియు, సతని జీవిత గాథ రాజ స్థాన సృత్యరూపకమగు "భా వై" యితి వృత్తములలో నొకటి యనియుఁ దెలియుచున్నది. — Vide, Sangeet Natak Akadami Bulletin (Of the Govt. Of India) No. 2. Oct, 1954.

యక్షగానములు ప్రధానముగఁ బ్రజా సామాన్యపు వివోదమున కుద్దిష్టమైనవి. అందుచే వానిలోని సాంప్రదాయక పాత్రలు గూడ హాస్య రసాశ్రయములుగ నుండును. ఒక్కొక్కప్పుడూ పాత్రలు చేయు పరిహాస మెదుటి పాత్రల పాత్రతాపాత్రతలను గూడ లెక్కింపదు. అది శోచనీయమైన విషయమే. అంతమాత్రముచే మనమా కావ్యరాశి నంతను నిరసింపఁ గూడదు. అందునను సాహిత్య జిజ్ఞాసువులు దెలిసికొనఁ దగిన విశేషము లా సాంప్రదాయక పాత్రల ద్వారముననే వెలువడునవి యనేక మున్నవి.

ఇట్లు వివిధ ప్రదేశములలో వెలసిన యక్షగానము లందిన్ని పాత్రలు సాంప్రదాయకముగా రూపొందిన వనఁగా యక్షగాన ప్రయోగమునకెంత ప్రచార ముండెడిదో, అదియెంత జనరంజకమై యుండెడిదో తేలుతెల్లము కాఁగలదు.

సింహావలోకనము

యక్షగాన పరిణామ చరిత్ర ప్రకరణమున కుపోద్ఘాతముగా యక్షగానోత్పత్తి పరిణామ స్వరూపమునుగూర్చి సింహావలోకనము సేయుట యైనది. ఇపుడీ ప్రకరణమున యక్షగానములందలి తరగతులు, యక్షగాన లక్షణ వైశిష్ట్యములను గూర్చిన సింహావలోకనము చేయఁబడు చున్నది.

యక్షగానము తరగతులు

యక్షగానములను వాని ప్రయోజన ప్రాధాన్యమును బట్టి త్రిధా విభజింపవచ్చును. :-

1. శ్రవ్యములు. 2. దృశ్యములు. 3. ఉభయప్రయోజనాత్మకములు. శ్రవ్యములుమఱల ద్వివిధము :-

1. ప్రబంధములవలెఁ గేవల పఠనమునకు మాత్రము పనికి వచ్చునట్టివి. ఉదా :- లక్ష్మీనారాయణ విలాసము, కన్యకా విజయము, అన్నదానము వెంకటాంబ యక్షగాన రామాయణము, నిశ్చింత ఎంబారయ్య ప్రహ్లాద విజయము మొదలగునవి.

2. హరికథలవలె జంగం కథలవలె, లేక పురాణ గోష్ఠికఁ దగినట్లు కథాఖ్యానమునకుఁ బనికివచ్చు నట్టివి. ఉదా :- బాగేపల్లి అనంతరామాచార్యులు, ధనకుధరం రామానుజాచార్యులు, నెడా దూరు వెంకటాచార్యులు మొ... వారి కృతులు.

దృశ్యములను గూడ 1. వీధి నాటకము, 2. బొమ్మలాట, 3. మార్గ నాటకము, 4. ఆధునిక నాటకముల ఘక్కికలనుబట్టి చతుర్థా విభాగింప నగును. వరుసగా నొక్కొకదానికి ఉదా :-
1. తంజావూరు విజయ రాఘవాస్థాన కవుల కృతులు మొ||. 2. కోట

వెంకటప్పయ బాణాసుర నాటకము మొ॥. ౩. తుక్కోజీ, శివాజీ ప్రభృతుల కృతులు. కూచిపూడివారి కలాపము, మెలట్టూరు భాగవతమేళ నాటకములు నృత్య ప్రధానములగుట వాని యందుప చూపక ధర్మమును గర్భితమై యున్నదనవచ్చును. తంజావూరాన్న దాన నాటకాదులు కొద్ది దశరూపక ప్రభేదముగు ప్రహసన తత్త్వమును గొంత కలిగియున్నవి. 4. కేశిరాజు వెంకట సుబ్బయ గారి రామదాసు నాటకము మొ॥. ఇవికాక వీధి, మార్గ, ఆధునిక రంగస్థల నాటకముల పోకడలు మూడునుగల కలగలుపు ప్రక్రియ గలవియుఁ గొన్నిగలవు. ఉదా :- పట్నోరి వీరప్ప శ్రోధాపురిరైతు విజయము.

ఇక ఉభయ ప్రయోజనాత్మకముల కనఁగాఁ బాడుటకు నాడుటకు నుద్దేశింపఁ బడిన వానికి, ఉదా :- శ్రీనివాస కవి పారి జాతము, భారతి రామరాజు గొల్లకలాపము, గోగులపాటి మృత్యుం జయ విలాసము మొదలగునవి.

ఇక యక్షగానమును వివిధ ప్రక్రియాంతరములతో దానికిఁ గల యాంతరంగికానుబంధముల యంతరువులనుబట్టి కొన్ని తరగతు లుగా విభజింప వచ్చును.

1. వీధినాటకము, 2. బొమ్మలాట, 3. మార్గనాటకము, 4. ఆధునిక రంగస్థల నాటకము....

ఈనాల్గిటితోఁగల యనుబంధమునుబట్టి యేర్పడు తరగతులు మీఁద సోదాహరణముగాఁ జూపఁ బడినవి. మిగిలినవి :-

5. కలాపముతో - ఉదా :- పారిజాతములు, పురిజాల లక్ష్మీ నారాయణకవి పారిజాతము, శేషము రంగాచార్యుల శివకేశవ పారిజాతము మొ॥.

6. ప్రబంధముతో - ఉదా :- మృత్యుంజయ విలాసము మొ॥
 7. ఉలాప్రబంధముతో - ఉదా :- రఘునాథాభ్యుదయము మొ॥
 8. కొరవంజితో - ఉదా :- రాజమోహన కొరవంజి మొ॥
 9. ఏకాంతసేవతో - ఉదా :- మా. వెంకటా చలమయ్య.
 ఏకాంతసేవ మొ॥

10. పల్లకి సేవా ప్రబంధముతో - ఉదా :- శహజీ శంకర విష్ణు
 పల్లకిసేవా ప్రబంధములు.

11. హరికథతో - ఉదా :- బాగేపల్లి అనంత రామాచార్యులు,
 ఆదిభట్ట నారాయణ దాసాదుల కృతులు మొ॥

12. జంగం కథతో - ఉదా :- ధనకుధరం రామానుజాచార్యుల
 బిల్లణీయము.

ఇంక నితివృత్త వైవిధ్యమునుబట్టి యేర్పడింపఁ దగిన తరగతులు కొన్నిగలవు.

1. (అ) పౌరాణికములు :- రామాయణ భారత భాగవతాదుల నుండి గృహీతములైన కథలు గలవి. ఉదా :- (రామాయణ) సుగ్రీవవిజయము; (భారత) దుష్యంత చరిత్రము, సౌభరి చరితము (భాగవతము - విష్ణుపురాణము) మొ॥

(ఆ) స్థలపురాణములు లేక క్షేత్రమాహాత్మ్యములు :- ఉదా :- చిత్రకూట (చిదంబర) మాహాత్మ్యము, గరుడాచల నీలాచల విలాసములు, భావనారాయణ (పొన్నూరు) విలాసము మొ॥

2. (అ) చారిత్రకములు :- ఉదా :- కాకతి రుద్రాంబకథ. (ఉయ్యూరు శ్రీరాజా వేంకటాద్ర్యప్పారావు బహద్దరువారిది). రఘునాథాభ్యుదయము (తంజావూరు విజయరాఘవనాయకకృతము) పెదబొబ్బిలి చరిత్ర (చెర్విరాల భాగయ కృతము) మొ॥

(వెనుకటి పూచల్దేవి నాటక మిట్టిదే).

(అ) మహాపురుషుల చరిత్రలు :- ఉదా :- విప్రనారాయణ (శౌండరడిప్పొడి) తిరుమంగై యాళ్వారుల చరిత్రలు, అక్క-మహాదేవి, అండాళు చరిత్రలు, బసవేశ్వర భద్రాచలరామదాస పుండరీక పోతులూరి వీరబ్రహ్మస్వామి శివరామయోగి కొల్లాపురి మల్లనల చరిత్రలు, ఏసునాథ కథామృతము మొ॥

౩. తాత్కాలికేతి వృత్తములు :- ఉదా :- విజయరాఘవ కల్యాణ చంద్రికా విహారములు, మన్నారు దాసవిలాసము, శాహరాజ కల్యాణ విలాసాదులు - ఇవి యన్నియు తంజావూరికిఁ జెందినవి. ఇవి మన నాటికి జాతీతకము లనిపింపనచ్చును, గాని యా కృతుల రచనా కాలమునాటి కా యితీవృత్తములూ కవులకు సమకాలికములే.

(వెనుకటి రాజ కళింగంగం నాటకము, వీర నరసింహ రాయల కడ కూచిపూడి భాగవతులు ప్రదర్శించిన సంబెట గురవరాజు నాటకము తాత్కాలికేతి వృత్తాలే.)

4. సాంఘికేతి వృత్తములు :- ఉదా :- తంజావూరాన్నదాస నాటకము (నా.డు తంజావూరి సత్రములో “ తడియా ” వేయుచుండెడి సోమరిపోతు తిండిపోతు బాపనయ్యలు కొందఱు సత్రముకడ తైత్తక్కలాడి డబ్బులు దండుకొన వచ్చిన నట్టువరాండ్రతో విరస ప్రసంగము లాడుట యిందలి ప్రధానేతి వృత్తము, అట్టివారినిఁ బరిహసించుటయే దీని పరమార్థము గావునఁ బరమార్థమున దీనిని సాంఘికేతివృత్త మనవచ్చును.) క్రోధాపురి రైతువిజయము మొదలగునవి నిస్సందేహముగా సాంఘికేతివృత్తములు.

5. జానపదాథలు :- జన పదములఁ బదరూపమునఁ బ్రచారమున నున్న కథ లితీవృత్తములైన యక్షగానములును గలవు. ఇట్టివి

తెలంగాణము వానిలో నెక్కువ. ఉదా :- చెర్విరాల భాగయగారి ఆరెమరాటీలచరిత్ర, బాలనాగమ్మచరిత్ర, కాంభోజరాజు చరిత్ర మొ॥

6. కల్యాణకథలు :- కన్నడ యక్షగానములందు “ కళగవు ” ల (కలహము ?) (యుద్ధములు - యుద్ధ కథలు) వలె మన య. గా. లందు కల్యాణ కథలెక్కువ. ఉదా :- శహజీ, ద్రాపదీ, శాంతా, సీతా కల్యాణాదులు.

7. తత్త్వ విషయకములు :- ఉదా : ముక్తికాంతా పరిణయము, వివేక విజయము, రాజరంజన విద్యా విలాసము మొ॥ సర్వ సాధారణ ముగ నిట్టివానిలోఁ బ్రబోధ చంద్రోదయమునందువలె నొక సాంకేతిక వివేచన యుండును. ఇట్టివి ప్రదర్శనము లందెట్లు రక్తికట్టునోమటి !

8. ఇతరములు :- ఇంకను విలాసము - చరిత్ర - విజయము - అను పేళ్ళతో వ్యవహరింపఁబడు రకములు కొన్నిగలవు. తెలంగాణా య. గా. లలోఁ జిత్ర విచిత్రములైన యితీవృత్తములు గలవికొన్ని యున్నవి. ఉదా :- కనకతార, కాంతామతి, భద్రసేన విలాసము, అల్లీరాణి చరిత్రము, కృష్ణగారడి, మాయాసుభద్ర, మాధవ చరితము మొ॥ (చూ. చెర్విరాల భాగయ కృతులు). ఇందుఁ గొన్నిటికథలు “ కాశీ మజిలీఫక్కికి జెందునట్టివి. కొన్ని పురాణ గాథా పరివర్తనములు, కొన్ని కవిస్వకపోలకల్పితములు. రస ప్రాధాన్యము, రచనాంగ ప్రాధాన్యము మొదలగు విషయములను బట్టియఁ గొన్ని రకముల వింగడింపు చేయవచ్చును. (మన య. గా. లందు శృంగార హాస్యములకుఁ బ్రాముఖ్య మధికము). కాని యక్ష గాన ప్రక్రియా తత్త్వముయొక్క వైవిధ్యమును జూపుటకుఁ బై వింగడింపు చాలును.

యక్షగానలక్షణము

ఉపరి నిరూపితమైన రీతిగా నిత్యవృత్త విషయమున, రచనా ప్రక్రియలో, ప్రయోజనములో బహుముఖమైన నైవిధ్యమును బ్రదర్శించిన యక్షగానము లక్షణమునకు నేర్పరించుట మిక్కిలి కష్టము. చిత్రకవి పెద్దన, కాకుమారి అప్పకవి మొదలగు లాక్షణికులు చెప్పిన లక్షణ మపర్యాప్తమైనది. కాని యచటఁ బ్రత్యేకముగ, సమగ్రముగ యక్షగాన లక్షణము చెప్పుట వారి పూనికగాదు. రగడ లక్షణమును, రగడ ప్రభేద పరిగణనమును వారి లక్ష్యములు. నాటి యక్షగానము లలోఁ బ్రచారము నందుండిన జంపెరేకులు మొదలగు తాళ ప్రధాన రచనలు రగడ వికృతులని వారు గుర్తించిరి. అం దేరేకు, లేక తాళ మే రగడ తరగతికిఁ జెందునో యా విషయమును గూడ నాపచారిక ముగఁ బేర్కొనుటయే వారి యాశయమై యుండు ననిపించును. అంతయేకాని అప్పకవియంతటి లాక్షణికుఁడు, యక్షగాన లక్ష్య కర్తయునైనవాఁడు, సుగ్రీవ విజయాద్యనేక సుష్టు ప్రక్రియాత్మక యక్షగానములు వెలసిన వెనుకఁ బుట్టినవాఁడు, తన ముందునాటి యాంధ్ర వాఙ్మయము నవలోడన చేసినవాఁడు, యక్షగానమందు రేకన్నదే యేకైక రచనాప్రక్రియ యని యెంచి యుండుటచేతనే యనికాని లేక చేతఁగాక పూర్వుడగు చిత్రకవి పెద్దన చెప్పిన లక్షణము నట్లు పునశ్చరణ చేసినాడనిగాని యనరాదు. (వారు చెప్పిన యా యక్షగానపు రేకుల లక్షణము పూర్వోక్తము). ఈ విషయమునే మఱియొక విధముగఁ జెప్పవచ్చును. ఆ నాటికే చంపూ దాహరణ ద్విపదాద్యనేక కావ్య రచనాంగములు గలిగి పాఠ్య గేయ నాట్యాదిక వివిధ ప్రయోజన సనాథమైన విపులప్రక్రియగా బహుముఖ పరిణతి కున్ముఖముగా సాగిపోవుచున్న యక్షగానమున కొక నిష్కర్షతో లక్షణము చెప్పుట యసమంజసమని వారు తలచి

యుండిన నుండవచ్చును. లేదా, ఆ యిరువురి కాలమునను యక్షగానమునఁ బ్రధాన రచనాంగము రేకై యుండుటవలన (కడమ యంగములగు ద్విపదామల లక్షణము నెట్లును వేఱ చెప్పనే చెప్పిరి) దానినిగూర్చి మాత్రమట్లు ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పియుందురు.

అంత రచనా ప్రయోజన వైవిధ్యముగల యక్షగానమున కొక నిష్కర్షతో లక్షణ నిర్వచనము నేయఁ బూనుటన్నది యేనాఁడైనను గష్టసాధ్యమైన పనియే. ఎట్లు చెప్పినను నది యపర్యాప్తమే కావచ్చును. కాని యక్షగాన మొకస్థితికివచ్చి క్రమ క్రమముగా, త్వరితగతి నంతరించుచున్న యీ నాఁడు దాని లక్షణ ప్రక్రియను నిర్వచింప వలసి వచ్చినచో వెనుకటి దాని బహుముఖమైన పరిణామ చరిత్రను, విపుల లక్ష్యకోశపేళలమైన సామాన్య స్వరూపమును దృష్టిలో నుంచుకొని మఱి నిర్వచింప వలెను.

సాహిత్య ప్రక్రియా పరముగా, స్థూలముగా యక్షగానము నీనాడిట్లు నిర్వచింప వచ్చును.

యక్షగానము నం దితి వృత్తమెట్టిదైనఁ గావచ్చును. రచనా ప్రక్రియ శ్రవ్యముగాని, దృశ్యముగాని కావచ్చును. ఏప్రక్రియ యందైన గీతి ధర్మము విహితము. అందు రాగతాళములలో నొకదానికిఁ గాని రెండింటికిఁ గాని తగు ప్రాధాన్యముగల రచనా విశేషములు (రేకు, దరువు, పదము, కీర్తన మొ.) ద్విపద (మంజరియును), పద్యములు (జాత్యుపజాతి వృత్తములు, అర్థపద్యములు, సం. శ్లోకములును), వచనము (సంధిప్రయోజనాత్మకముగాని సంవాదాత్మకముగాని, వర్ణనాత్మకమైనను గాఁదగును. చూర్ణికలు, విన్నపములు మొ॥) గద్యప్రభేదములు) నుండదగును. ఏలాది గీత ప్రబంధ విశేషముల ప్రయోగ మైచ్చికము.

యక్షగానము వైశిష్ట్యము

మన సాహిత్య ప్రక్రియ లన్నిట యక్షగాన మంతటి విశిష్టత గల ప్రక్రియ ముంటిలేదు. దాని యోగ్యతల సీక్రింది విధముగఁ బరి గణింపవచ్చును.

1. అది సర్వోపభోగ్యమైన సమాహార కళాస్వరూపము:

అనఁగా మన పూర్వ మార్గవాఙ్మయ మంతయుఁ బండితోపజ్జ మైనది. దేశీవాఙ్మయమెక్కువగాఁ బామరోపజ్జమైనది. ఆ మార్గ దేశీ పండిత పామర వాఙ్మయప్రక్రియలకుఁ దత్త్వములకును సామరస్యము సాధించినది యక్షగానము. ఆ పండితు లెక్కువగా బ్రాహ్మణులు, నాగరికులు, రాజాస్థానాశ్రీతులు; దేశికపులెక్కువమంది యబ్రాహ్మ ణులు, జానపదులు, రాజాశ్రయము నపేక్షింపనివారు. యక్షగాన మన్నికులముల యన్నితరగతుల కవులకుఁ బ్రదర్శకులకు నాశ్రయ మిచ్చి కోటలోని రాజుగారికిని బేటలోని ప్రజలకును సమానముగా నాదరపాత్రమైనది. మన పండితవాఙ్మయము నూటికిఁ తొంబది తొమ్మిదిపాళ్ళు పాత్యప్రయోజ నాత్మకమైనది మాత్రమే. యక్ష గానము పాత్య గేయ నాట్యాదిక బహుప్రయోజనముల కేక వాక్యత సంఘటించి మన తెనుఁగుజాతియొక్క చిరంతనమైన గానకళాభిరుచికి నాట్య కళాభి మానమునకును నిదానముగా నిల్చినది.

2. వివిధ ప్రక్రియాను బంధము:

ఈవిషయ ముపరి విపులముగా నిరూపితమైనది. ప్రబంధము, కలాపము, ఉలాప్రబంధము, కొరవంజి, వీధినాటకము, మార్గనాటకము బొమ్మలాట, జంగముకథ, హరికథ, ఆధునిక రంగస్థల నాటకము మొదలగు వివిధ ప్రయోజనాత్మకములై బయల్పడలిన ప్రక్రియ

లతో యక్షగానమునకుఁగల సంబంధము సమగ్రముగా మన వాఙ్మయ పరిణామ చరిత్రను సమీక్షించుట కుపకరించును. ఇట్టిన్నిటితో సంబంధముగల సాహిత్య ప్రక్రియలు మిక్కిలి యరుదు.

3. బహువిధపద కవితా ప్రభేద సమీకరణ :-

యక్షగానము సాధించిన ప్రజనములలో నతిప్రధానములైనవాని లో నిది యొకటి. పాల్కురికి సోమనాథుఁడు మనప్రాచీన దేశీయపదవాఙ్మయరీతులను గొన్నిటిని పేర్కొనియున్నాడు - తుమ్మెద పదములు, ప్రభాతపదములు, వెన్నెల పదములు, వాలేళు పదములు, నివాళి పదములు మొ॥ అందులో జాలపదములు నేడు నామమాత్రావశిష్టములైనవి. అతని తరువాతఁ గొన్ని వెలసినవి. అవికూడ లక్షణమునకంత లొంగుబాటుకాని గుణము కలిగియుండుటవలన, మార్గసాహిత్య ప్రవణులు ప్రక్రియాసౌలభ్యపరాయణులునైన మన లాక్షణికుల యుపేక్ష వలనను నీపాటికి నశింపవలసినదే కాని యెట్టి రచనా విశేషమునైనఁ దనలో నిముడ్చుకొనఁగల యక్షగానము ధర్మమా యని కొన్నికొన్ని సంగ్రహింపఁబడుచు వచ్చినవి. అట్టివానిలో ముఖ్యములు :- ఏలలు, ధవళ శోభనములు, జోలలు, సువ్వలలు, అల్లోనేరేళ్ళు, అనువులు, త్రిభంగులు, త్రిస్తంభకలు, వెన్నెలపదము మొ॥ + ఆంధ్రజాతీయసంగీత వాఙ్మయ చరిత్ర రచనకుఁ గొలమానము యక్షగానము.

4. వస్తు వైవిధ్యము :- యక్షగానేతి వృత్తములలోఁ బౌరాణికములు స్థలపురాణగాథలు, చారిత్రకములు, తాత్కాలికములు, సాంఘికములు, జానపదగాథలు, కల్యాణకథలు, తత్త్వవిషయక

+ తంజావూరి య. గా. పదముల లతి విశిష్టమైనవి. వానిఁ గురించి చూ. ఆనుబంధము (2) (నా “తంజావూరు పద వాఙ్మయము” అను వ్యాసము - సంస్కృతి., జులై, ఆగష్టు, 1956.)

ములు మొదలగు పలు తరగతులకుఁ జెందిన వెన్ని యోగలవు. ఇంతటి వస్తువైవిధ్యమును బ్రదర్శించినది మన పూర్వవాఙ్మయ ప్రక్రియలలో మఱి కానరాదు.

5. రస విషయిక వై శిష్ట్యము :-

మన పూర్వ ప్రబంధము లెక్కువగా శృంగార ప్రధానములు. యక్షగానములో శృంగార ప్రధానము లనేకము గలవు. దక్షిణాంధ్ర యక్షగానములు చాల మట్టున కట్టివే. ఆంధ్ర దేశ య. గా. లందును విష్ణుమాయా విలాసము, విప్రనారాయణ చరిత్రము, మృత్యుంజయ విలాసాదు లెన్ని యో యట్టివి కలవు. యక్షగానములందు వీర కరుణాది రసములకును విశేష ప్రసక్తిగలదు. అందులకు సుగ్రీవ విజయాదులే తార్కాణము. వస్తువైవిధ్యము విశేషముగాఁగల యక్షగానము నైక రసాశ్రయమగుటలో వింతలేదు. అయితే హాస్యరస విషయమున యక్షగానమున కొక ప్రత్యేకత గలదు. హాస్యము సర్వ జన మనఃపర్వమైనది. మన ప్రబంధములలో, అసలు యక్షగానము వినా పూర్వవాఙ్మయ మంతట నారస ప్రసక్తి యతి విరళము. యక్షగానము తత్ప్రయోజనములలో జనరంజకత్వ మొకటి ప్రధానమైన దగుటచే సింగి, సింగడు, కటికము, సుంకరి కొండఁడు మొదలైన తన సాంప్రదాయిక పాత్రల ద్వారమన హాస్యమును బహుభంగులుగాఁ బ్రదర్శించుచు వచ్చినది. ప్రాయికముగా యక్షగానము లందంతో యింతో హాస్యరస స్పర్శ లేనిది యుండదన వచ్చును. హాస్య ప్రధానములైన య. గా. లలో తంజావూరి వానిదొక ప్రత్యేకత.

6. చంఢో వై విధ్యము :-

యక్షగానము లందనేక దేశి గీత ప్రభేదములతోపాటు గద్య పద్యములు, ద్విపద, రగడ వికృతులగు రేకులు మొదలగు బహు

విధచ్ఛందస్సులగును దగిన ప్రసక్తి యుండుటచే నందు మన పూర్వ వాఙ్మయ ప్రక్రియలగు చంపూ ప్రబంధ ద్విపదోదాహరణ శతకాదుల యొక్క ఛందః షక్తికలన్నియు నిమిషిపోయిన వనవచ్చును. తదుపరి ఆధునిక యుగోన్ముఖముగా వికసించుచున్న యక్షగాన ప్రక్రియలో హరికథలు మొదలగువాని యందలి తొహరాలు, డోరాలు, మంజరి, లావణి మొదలగు ఛందస్సులును నూత్నముగా వచ్చి చేరినవి. ఏనాటికైన నాంధ్ర చ్ఛందస్సంహితా సర్వస్వము తయారగు నవకాశమే తటస్థించినచో దాని కపురూపమైన సామగ్రిని జాల సరఫరా చేయఁగలదు యక్షగానము.

7. భాషా వైవిధ్యము :-

తెనుఁగున యక్షగానములు సాగర తీరాంధ్ర మండలములు (ఒరిస్సా సరిహద్దులలోఁగూడ ఉదా :- రాయఘడ భామకలాపము), రాయలసీమ, తెలంగాణము, దక్షిణదేశమున తంజావూరు, మధుర, మైసూరు, పుదుక్కోట, తిరుచునాపల్లి, సేలము, చెంగల్పట్టు మదరాసు, మొదలగు వివిధ ప్రదేశములలో నెక్కడెక్కడ తెలుఁగు భాష వ్యవహరింపఁ బడినదో యక్కడెల్ల వెలసినవి. ఇది యొక భాషా వాఙ్మయ చరిత్రలో మిగుల నపూర్వమైన విషయము. అట్లు వివిధ ప్రాంతములలో వివిధ కాలములలో వివిధ కులముల వారిచే వ్యవహరింపఁబడిన భాషాషక్తికల కాకరము లగుటచే నాయా యక్ష గానములందు మన కోశముల కెక్కని పదజాలము, ప్రయోగ విశేషములు, జాతీయములు మున్నగు విశేషము లెన్నెన్నియో కలవు. అందుచే భాషావిషయకమైన ఫరిశోధనలోఁ గూడ యక్షగానము

తన నైశిష్ట్యమును నిరూపించు కొనఁగలడు. + ఈ బహుళాంధ్రోక్తి మయ ప్రపంచమున మన వాఙ్మయ ప్రక్రియ లన్నిట యక్షగానముదే ప్రధాన స్థానము.

8. లోకవృత్త ప్రదర్శనము :-

ఈ విషయమును దలస్పర్శముగాఁ బరామర్శించి సోదాహరణముగా నావిష్కరింపవలె నన్నచో నది యొక ప్రత్యేక గ్రంథమునకు సామగ్రి యగును. (అది యాంధ్రుల సమగ్ర సాంఘిక చరిత్ర రచనకు దోహదము కాఁగలదు) అందుచే నత్యంత ముఖ్య విషయములు మాత్ర మిటు స్థలీ పులకముగా స్పృశింపఁ బడును.

ప్రజా సాహిత్య మనఁ బడు దాని కంతటికిని బ్రతినిధి వంటిది యక్షగానము. సాహిత్యమును బ్రజా సన్నిహితము చేసి ప్రజా హృదయమును సాహిత్యములోఁ బ్రతిబింబింపఁ జేసిన ప్రక్రియ యది. రాజాస్థానములలో విద్వత్కవులు వెలయించిన వాఙ్మయములోఁ బాండిత్య ప్రకర్షకును గవితా చమత్కృతికిని గల ప్రాధాన్యము లోకవృత్త చిత్రణకు లేక పోయినది. అక్కడక్కడఁ గొన్ని ప్రబంధములలో లోకము పోకడ కొంత కనఁబడినను నది యసమగ్రముగా నొక్కొక పుడు కృతకముగను గూడ నుండును. య. గా. ల కెక్కువగా గ్రామ సీమలే పురిటిండ్లును, రంగభూములునైనవి. యక్ష గాన కవులును బ్రదర్శకులు నెక్కువ మంది రాజసన్మానము లపేక్షింపని సామాన్యులే; అశేష ప్రజానీకము యొక్క విశేషామోద వినోదములే వారి పరమ లక్ష్యములు. ఎన్నియో యక్షగానములలో నితి వృత్తములు పౌరాణికములే యైనను గొన్ని యక్షగానములు పండితోప

+ విలక్షణము లగు తంజావూరి య. గా. ప్రయోగ విశేషములఁగూర్చి కొంత విషయము ఆంధ్రపత్రిక సారస్వతాను బంధము ద్వారా ప్రకటింపబడియుంటిని. కాలక్రమమున నవకాలము చొప్పునఁ గడమవిశేషములను వెలువరింపఁ గలను.

జ్ఞములే యైనను గొన్ని రాజాస్థాన రంగభోగములే పొందినను వాని భావలో, భావములలో, నా గేయచ్ఛందస్సుల తీరు తీయములలో నా యా పాత్రల చిత్రణలో, సన్నివేశముల సంఘటనములోఁ బ్రజాహృదయము, లోకము పోకడయుఁ బ్రతి ఫలించును. ఆ ప్రతిబింబనము నిరాడంబరముగ నిస్వర్గమధురముగా నుండును. యక్షగానములు దృశ్య ప్రయోజనాత్మకములు గూడ నగుట చేత సందలి లోక చిత్రణ సన్నివేశములు వాస్తవికతకు సన్నిహితముగా నుండును. కొన్ని యక్షగానములలో సన్నివేశములు మాత్రమే కాదు కథావస్తువులే పూర్తిగా లోక సిద్ధములైన సందర్భములును గలవు.

మన యక్షగానములలో లోకవృత్తము సధికముగాఁ బ్రదర్శించినవి తంజావూరి యక్షగానములు. వానిలోఁ దాత్కాలిక విషయములు నిత్యవృత్తములైనవి. (ఉదా:- విజయ రాఘవాస్థానకృతులు. పౌరాణికేతి వృత్తములకుఁ గూడఁ దాత్కాలికవిషయ స్పర్శ తఱచు కన్పించును. (ఉదా :- శాహరాజాస్థానకృతులు). అవి రాజాస్థానాశ్రితులైన విద్వత్కవుల చేతనే రచింపఁబడినను, స్వయముగా రాజకవుల చేతనే రచింపఁబడినను వానిలోఁ గోణెవాకిలి కడనున్న కోటకేతని మొదలు కోటలోపలి రాజు గారివఱకుఁ గల పలు తరగతుల రాజోద్యోగుల వేషభాషలు, ఆయా రాజుల యాచార వ్యవహారములు, ఆహారవిహారములు, నగరిమస్తీదు, కొలువు సింగారము, ఆస్థాన విద్వాంసుల యద్వా తద్వాలు, ఏషాగాథలు, వివాహాది సందర్భములోఁ బురోహితుల సంభావనల తగవులు, ముత్తైదువల ముచ్చటలు మొదలైన విషయములు గలవు. ఆంధ్ర దేశ తెలంగాణముల యక్షగానము లందును నిటీవలి వానిలో లోకవాసన లెక్కువగా స్ఫురించినవి. ఆ యా యక్షగానములలో సవతుల కయ్యములు, సుంకరుల యాగడములు, మంత్రసాని దెప్పిళ్ళు -

ఇవి కాక గొల్లలు, ఎఱుకలు, జెల్లు, పంబవారు, పెరికీలు మొదలగు జాతుల చరిత్ర, వారి వాలకములు, మాటల తీరు, వృత్తులు, ఆశయములు విశ్వాసములు మొదలగు విషయము లెన్నియో వారి వారి కట్టు బొట్టులలోఁ గూడఁ దేటపడఁ గలవు. ఇంత విపులముగా లోకచిత్రి ప్రదర్శన ప్రయోజనమును యక్ష గానము సాధింపఁ గలిగినట్లు మన పూర్వసాహిత్య శాఖలో మఱి యెద్దియు సాధింపలేక పోయినది. లోకవృత్తి ప్రదర్శన ప్రయోజనాత్మకతనే యుత్తమ సాహిత్య జీవ లక్షణముగాఁ బరిగణించు చున్నా రీ నాఁడు దేశ దేశాల సాహిత్యసత్వప్రతులైన పెద్ద పెద్ద పండితులు. రచనా ప్రాణిని ఒట్టి యక్షగానము లన్నిటి నుత్తమ సారస్వత శ్రేణిగా జమకట్ట సమకట్టుట సాహసము కాని లోకవృత్తి ప్రదర్శనాది ప్రయోజనముల దృష్టి నైనచో యక్షగాన వాఙ్మయము యొక్క విశిష్టత కాదనరానిది.

9. దేశనాటక కళా ప్రాతినిధ్యము :-

స్థూలముగాఁ జూచినచో దేశి వాఙ్మయ మంతయు మధుర కవితాశాఖకుఁ జెందిన గీత ప్రబంధముల ప్రాచుర్యము గలది కావున నట్టి గీత ప్రబంధముల కెన్నిటికో యక్షగాన మాకరమగుటచేత యక్షగానమును దేశి వాఙ్మయ కోశమంతటికినిఁ బ్రతినిధి యనఁ జెల్లును. కాని యక్షగాన మనఁగా నీనాడు గానప్రక్రియగాఁ గాక రూపక ప్రక్రియగాఁ బరిగణింపఁ బడుచున్నది. అయితే యక్షగానమునకు ముందే దేశమున వీధి నాటకములు ప్రచారము నందుండినను, అది యా వీధినాటకములతో నేకమై నాటకప్రక్రియగా రూపొంది, నాటక శబ్ద వాచ్యమునై, మధ్యలో మార్గనాటక ప్రభావము సోకినను దన వ్యక్తిత్వమును గోల్పోక, కలాపము, కొరవంజి మొదలగునవి దేశీయ దృశ్య రచనలుగా రూపొందుటకై తన ప్రక్రియాసత్త్వమును దానము

చేసి బొమ్మలాటలకును వాటమైన వంతపాటగాఁ బరిఢవిల్లియుండుటఁ జేసి, దానిని దేశసరణికిఁ జెందిన నాట్యకళా ప్రపంచమునకుఁ గూడ దగిన ప్రతినిధి యనుటలో విప్రతిపత్తియుండరాదు.

10. విశిష్టతలలో విశిష్టత :-

ఆంధ్ర కర్ణాటక తమిళ తుళుః భాష లన్నిటను యక్షగానములు వెలసినవి. యక్షగానము గాత్ర మాత్రోపజీవి యగు నొక ప్రత్యేక గాన శైలిగా నెన్నడో కన్నడ దేశమునందే ప్రాదుర్భవించి యుండిన నుండవచ్చును, గాని యక్షగాన రచనకు మన యాంధ్రమున నున్నంత ప్రాచీనతాస్థితి కడమయెడలఁ గానరాదు. ఆంధ్రులు 17 వ శతాబ్దిలోఁ దమిళ కన్నడ సీమలకు విస్తరించి యుండిన కాలముననే, తంజా పురాంధ్ర నాయక రాజుల యాస్థానములో యక్షగానరచన జగసాగి రంగభోగము పొందుచుండిన కాలముననే క్రమక్రమముగా కన్నడాది భాషాకవులును గొంద రాకృష్టులై యక్షగాన రచన కుపక్రమించి యుందురు. మన వాఙ్మయ ప్రక్రియలన్నియు నొక్క యక్షగానము వినా తదితర భాషా (సంస్కృతాంగ్లాదులు) వాఙ్మయములనుండియే గ్రహింపబడినట్లు చెప్పకొనవలసియున్నది. (ఉదాహరణ ప్రక్రియ గూడ నిందుల కపవాదమగునేమో!) అందుచే యక్షగానము ప్రక్రియగాఁ బురాణేతిహాస శతక ప్రబంధాదులవలెఁ గాక మన వాఙ్మయములో స్వతంత్రమైన మన తెనుఁగుదన ముట్టిపడు, మనవాఙ్మయ వ్యక్తిత్వమును బట్టి యిచ్చునట్టి ప్రక్రియయనియు, నీయొక్క సాహిత్య ప్రక్రియ విషయముననైన దెనుఁగువారు మఱియొకరి కనుకార్యులు కాఁగలిగిన ప్రతిష్ఠ డక్కఁ గొందురనియుఁ జెప్పఁదగియున్నది. ఇంత

* తుళు భాషా యక్షగానమున కుదాహరణ మిదివఱకుఁ జేర్చినఁ లేదు. అందు జెలసినవి కొద్ది. “పంచవటి” మొదలగు య. గా. పేరు కొద్ది వినిపించుచున్నవి.

యేల! తెనుఁగు యక్షగానము తమిళనాడు నడిబొడ్డుగు తంజావూరిలో మహారాష్ట్రప్రభువుల లేఖనులపైఁ గూడ నాట్యముచేసిన దనగా దాని ఘనత యెట్టిదో యిట్టే యూహింపవచ్చును.

ఉపసంహృతి

యక్షగాన మనునది ప్రాథ వాఙ్మయ శాఖ కాదనియు, నది యేదో యొక పామర వాఙ్మయ ప్రక్రియ యనియు నొక యపోహ కొందఱు పండితులలో నుండుటకద్దు. పండిత కవులెందఱో యక్షగాన రచన చేపట్టిరను విషయము, యక్షగానము పండిత పామర వాఙ్మయ ములకు సామరస్యము ఘటించినదను విషయమును బూర్వోక్తములు. అసలు ప్రాథమికమునది రచన నాశ్రయించి యుండును గాని ప్రక్రియను బట్టికాదు. యక్షగానములందు పండితోపజ్ఞములందు ప్రాథ సమృద్ధిగా గలదు. ప్రాథ వాఙ్మయ మనఁబడు ప్రబంధములందు పేలవము లైనవి లేకపోలేదు. పండితోపజ్ఞములైన యక్షగానములందును నవి జన సామాన్యాను రంజనమున కుద్దేశింపఁ బడినవి కాఁబట్టి ప్రబంధము లందలి శబ్దాశ్రయమైన ప్రాథి యంతగాఁ గానరాక పోవచ్చును గాని వానిలో భావాశ్రయమైన ప్రాథికి లోటులేదు.

అదియుఁగాక వందలకు వందలుగా వెలసిన మన యక్షగాన ముల కర్తలందఱును విదగ్ధులైన విద్వత్కవులు కారు గాని యక్షగాన రచనమన్న సంగీత నాట్యాది బహుళ కళా పరిజ్ఞానము లేనిదే కేవలము సాహిత్య పౌరోహిత్యము మాత్రమే చేసికొను కవిహాత్రు లకే కాదు - ఉద్దండ పండితులగు మహాకవులకును గలము జరుగని పని.

యావదాంధ్ర వాఙ్మయమునను బహుముఖ వైవిధ్యమును, వైశిష్ట్యమును గలిగి విశాల సాహిత్యశాఖగావలసిల్లిన ప్రక్రియ యక్ష గాన మొక్కటియే.

అనుబంధము

1

యక్షగాన ప్రధాన రచనాంగములు

ఛందస్సు

యక్షగాన ప్రధాన రచనాంగములు రేకులు, దరువులు, ద్విపద పద్యము, గద్యము, పదము తత్త్వభేదములు దేశీసరణికిఁ జెందిన బహువిధపద కవితాగీత ప్రబంధరీతులు. ఆయా రచనాంగ ప్రభేదముల ఛందస్సంగీత ప్రక్రియగూర్చి లక్ష్యలక్షణ సమన్వయ పురస్సరముగా సవివరమైన విచారణ మొనర్చుట యనఁగా నదియొక ప్రత్యేక పరిశోధనకు విషయము ; ప్రత్యేకమొక బృహద్ధాన్ధమునకు సామగ్రి. ఇప్పుడిచట నందు ముఖ్యములైన వానివిషయము (గంధవిస్తరభీతి నతి సంగ్రహముగా) సమీక్షింపఁబడును.

1. రేకు - రగడ

‘ఆయా రగడ భేదములు రేకులు పెక్కులమరు’-లక్షణసార సంగ్రహము (III. 102)

ఆదినుండి యనేకాంధ్ర యక్షగానములందలి ప్రచురముగాఁ గనుపట్టుచున్న జంపె త్రిపుటాది తాళ లయాశ్రయములగు రచనము లను మన లాక్షణికులు రేకు లనియు నవి వివిధ రగడ వికృతు +

+ ఇవి వైతాళీయ జాతులనియు, (అనఁగా శేషీయగీత ప్రబంధములనియర్థము) రగడయొక చాటుప్రబంధ మనియు మన లాక్షణికమతము. (చూ. కావ్యాలంకార చూడామణి (IV. 40) ; లక్షణసార సంగ్రహము II. 128-140, అప్పకవీయము I. 30, IV. 290. అప్పకవి మతమున రగడయే కాదు గద్య, ద్విపద, మంజరి, దండకము మొ॥ కూడ చాటు ప్రబంధములే,

లనియు గుర్తించిరి. (చూ. చిత్రకవి పెద్దన లక్షణసార సంగ్రహము 2-141. అప్పకవీయము 4-303. వారు చెప్పిన లక్షణము పూర్వోక్తము) ఇవియే ప్రాచీన కాలమునఁ బ్రసిద్ధములై యుండిన జక్కుల రేకులై యుండవచ్చును. (జక్కుల రేకులు తాళ్ళపాకవారి సంకీర్తన లక్షణమునను, లక్షణదీపిక యందును బేర్కొనఁబడినవి. యక్షగానోత్పత్తికి జక్కుల జాతికిని సంబంధము నూహించుట సమంజసముగాఁ దోచుచున్నందున గాన కళాప్రావీణ్య విశ్రుతలగు నా జక్కుల పురంధ్రుల పాటలనఁదగు నాజక్కులరేకులే ¹ ప్రాచీన యక్షగానము రూపురేకలు తీర్చి దిద్దిన గానరీతులై యుండునని యూహింపనగును.) ఈ రేకుల మూలప్రకృతి యగు రగడ ప్రాచీన కన్నడ లాక్షణికుడగు నాగవర్మ (క్రీ. శ. 12వ శతాబ్ది) పేర్కొనిన “రఘటా బంధ” మే కావచ్చును.

“గణ నియమ విపర్యాసదో

శ్చై వడె దొచ్చెనదు మాత్ర సమనాగి, గుణా

గ్రణియ మత దింద తాళద

గణనె గొడం బట్టుదదువ రఘటా బంధం”

ఛందోబుధి 3 — 222

అనఁగా గణ నియమ విపర్యాసమున్నను సమసంఖ్యగల మాత్రలతోఁ దాళబద్ధమై యుండున దని యర్థము. ఇది మన రగడ లక్షణమునకు సరిపోవును. ² కన్నడ వాఙ్మయమున రగడ చాల కాలమునుండి ప్రచారమున నుండినదని తెలియుచున్నది. తెలుఁగున

1. రేకు అనఁగా పాటలు లేక పదములని గ్రహింపనగును. మన లాక్షణికుల వక్కాణను బట్టి పాట అందలి పాదము, చరణము, దళము అనునట్లొక పంక్తి వాచకముగా నెంచ వచ్చును.

2. సంగీత రత్నాకరమునఁ రాహుడీ, యనుపేర నొక ప్రబంధ ముదాహరింపఁ బడినది. (4-295) కాని యది బహుపాదములు గల వీర రసాత్మకమైన సంగ్రామ రచిత స్తుతి యని మాత్రము పేర్కొనఁ బడినది. దీని లక్షణ మపర్యాప్తము.

నిది 11వ శతాబ్దముండి కొంతవాడుకలోనుండినట్లు రాజరాజు కోరుమిల్లి శాసనము వలన గుర్తింపనగును. పాలకురికి సోమనాథాది కవులు ప్రత్యేకముగను, ఉదాహరణముల నడుమను, శ్రీనాథాదులు చంపువుల నడుమను రచించుచు వచ్చిరి. ³ రగడ మనలాక్షణిక పరిగణనమున కెక్కుటకు క్రీ.శ. 1400 ప్రాంతమున నుండిన విన్నకోట పెద్దన కావ్యాలంకార చూడామణియే (4-40) మొదలు. కాని యందలి లక్షణమపరాశ్రయము. నవవిధములైన రగడ ప్రభేదములను బ్రప్రథమముగాఁ బరిగణించి లక్ష్యపూర్వకముగా లక్షణనిర్వచనము చేసినవాడు క్రీ.శ. 15 వ శతాబ్ది పూర్వార్థమున నుండిన అనంతామాత్యుడు. (చూ. ఛందో దర్పణము కి. 53-61) అనఁగా నపు డపుడే యాంధ్ర దేశమున జక్కుల రేకులు ప్రచారము పొందుచుఁ బండితుల చెవులకు నెక్కఁ జొచ్చినవని చెప్పవచ్చును. (ఆంధ్రవాఙ్మయమునఁ బ్రప్రథమముగా యక్షగాన ప్రశంస వచ్చిన భీమఖండము, జక్కుల పురంధ్ర పాటకుఁ బ్రసక్తి గల్గిన క్రీడాభిరామము నాకాలము నాటివే.)

అనంతాదులు చెప్పిన నవవిధ రగడల గతి లక్షణము లెట్టివనఁగా :-

1. హయ ప్రచారమును దానికి - 4 సూర్య గణములు.
2. తురగ వల్లనమునకు - 8 సూ. గ. లు (హ. ప్ర. కు రెట్టింపు)
3. విషయ మంగళమునకు - 16 సూ. గ. లు. (తు. వ.-నకు రెట్టింపు)
4. ద్విరదగతి - నగ, నలల, భల, సల, త, ర గణములలో నేవో నాలుగు.

3. విపులమైన రగడ చరిత్రకు శ్రీ కోండ్ రామకృష్ణయగారి దేశి, శ్రీ వి. వేంకటరావుగారి ఉదాహరణ వాఙ్మయ చరిత్ర చూడఁదగును.

5. జయభద్ర - ద్వీరద గతికి రెట్టింపు.
6. మధురగతి - గగ, భ, స, సల, గణములలో నేవో నాలుగు.
7. హరిగతి - మధురగతికి రెట్టింపు.
8. హరిణగతి - గగ, భ, స, సల గణములలో నేవోరెండు సూర్య గణ పూర్వకములుగా నుండును.
9. వృషభగతి - హరిణ గతికి రెట్టింపు.

అనంతను కర్వాచీనులైన లాక్షణికులు రగడలఁ గూర్చి చెప్పిన వారెల్ల నీ తొమ్మిది విధములనుగూర్చి మాత్రమే చెప్పిరి. అనంతని లక్షణమునే పునశ్చరణ చేసినారు. కాని తంజావూరి మహా రాష్ట్ర ప్రభువగు శహాజీ విష్ణుపల్లకి సేవాప్రబంధమున “మయూర గతిరగడ” యను నొక క్రొత్త పేరు వినవచ్చినది.

అందలి ఉదాహరణము :-

“మారమణి వల్లవ కుమారమణి మోదం
బూరఁ గరుణింపను మయూరగతితో నే
తేర మది నిన్ననిటు దీర్ఘమగు దండెన్
భారముగ రాజిలెడు పల్లకియు వచ్చెన్”

కడపల నొక్కమాత్ర (లఘువు) తక్కువైనది కాని కడమ యంతయు ద్వీరద గతియే. అసలీ రగడలన్నిటఁ బ్రధానములైనవి నాలుగే గతులు - పైనుదాహరింపఁబడిన వానిలో 1, 2, 3 ఒక్క గతి తరగతికే చెందినవి. అట్లే 4-5 ఒక్కటే తరగతి. 6-7 ఒక తరగతి. 8-9 ఒక తరగతి. ఇట్లే చిత్రకవి పెద్దనాదులు యక్షగానపు రేకులందు నాల్గువిధములైన రగడగతులనే చెప్పి యున్నను నవవిధ ములు నండు గతార్థము లగుచున్నవి.

ఇకక బ్రకృతము వారు చెప్పిన లక్షణమునకు లక్ష్యసమన్వయ ప్రయత్నము :-

1. త్రిపుట రేకు :- వృషభగతి 2 పాదములు - 7 లఘువులు

ఉదా :- రుద్రయ సుగ్రీవ విజయము నుండి.

“లలితగాత్రుడు శుభచరిత్రుడు దళిత శత్రుడు మజనమిత్రుడు
నలిన నేత్రుడు కందుకూరి జనార్దనుండు ”

వృషభగతి పాదమున నేడేని లఘువుల దళములు నాల్గుండును. రెండు పాదములందెనిమిది. అందేడు లఘువులను దొలగింపగా నట్టి దళము లేడగును. మీఁది యుదాహరణమునఁ జవరనొక్క లఘువు తక్కువైనది కాని (అది పాటలో సద్దుకొని పోవును) లక్షణము సరిపోయినది. అందున్న సప్తలఘుక దళము లేడే. “త కిట కిట త క - త కిట కిట త క” - ఇట్టివి మఱిరెండావృత్తులు, చివర ‘త క్క త కిట’ - ఇది త్రిపుట యొడుపు. (వృషభగతి కనుగలములైన రచనాంతరములు గలవు. అవి స్థలాంతరమునఁ బ్రసక్తములు).

2. జంపె రేకు :- ద్వీరదగతి 2 పాదములు - 1 లఘువు (చివర)

ఉదా :- ఓబయ గరుడాచలము నుండి.

“సురరాజ సన్నతికి సురుచిరాధర మతికి
కరుణా రసోన్నతికి గరుడాద్రి పతికిన్ ”

లక్షణము సరిపోయినది. ఇందు పంచమాత్రాక దళములేడు కలవు. ఎనిమిదవ దాన నొక్క లఘువు తక్కువ. ‘కిటతకిట - కిటతకిట... తకిటా’ అని జంపె యొడుపు.

3. రచ్చ రేకు :- తురగవల్లనము గతి.

ఉదా :- అక్కయ కృష్ణవిలాసమునుండి.

“పికిలి పువ్వు తెడల నెడల బెనచినట్టి పూలదండ
లోక యెయార మమర నొప్పు కొప్పుజుట్టి”

ఈ యుదాహరణమునఁ దురగవల్లనము గతి గలదు. కాని యీ అక్కయ కృత్యంతరమే యగు భీమసేనవిజయమునందు గల రచ్చరేకులలో వృషభగతి విశేషము. ఉదా :-

“సమ్మతింపక రేపు మాపని జాగుసేసే తావుగాదిది
కొమ్మ దయనిటు చూడునిను నే నమ్మినాడన్”

కంకంటి పాపరాజు విష్ణుమాయా విలాసమునందలి రచ్చరేకులు నిట్లే వృషభ గతితోనే నడచినవి. (చూ. వావిళ్ళ ప్రచురణ. పుట 17. 36) అందు తురగ వల్లనగతి కనుగలములైన రచనాంతరములును గలవు. (అవి స్థలాంతరమునఁ బ్రసక్తములు)

4. ఏకతాళి :- మధురగతి.

ఉదా :- సుగ్రీవ విజయము నుండి.

“ముక్కులు చెక్కులు మూపులు వీపుల్
ప్రక్కలు పిక్కలు బరులును దరులున్”

లక్షణము సరిపోయినది. ఒక్కొక్క దళము చతుర్మాత్రాకము. “త రి కి ట - త రి కి ట” యను నొడుపుగలది. (ఏకతాళ శుద్ధసూడ జాతి గీతప్రబంధముగ సంగీతదర్పణమునఁ జెప్పఁ బడినది. చూ. 4-శ్లో 417)

5. అటతాళము :- పాదమునకు 24 మాత్రలు.

ఉదా :- సుగ్రీవ విజయమునుండి

“ చంపజాలక విధివిపెట్టిన నరకు గొనక, వీడొక
తెంపుగల మగవాని వలెనే తిరిగి వచ్చెన్ ”

లక్షణము మొదటి పాదమునకు మాత్రమే సరిపోవు చున్నది.
ఒక్కొక్కచో మొదటిపాదమున మాత్రాధిక్యమును జూపట్టుచున్నది.
అందులకును సు. వి. మే తార్కాణ.

ఉదా:-“ నిన్న నీచే భంగ పడి చెడి నేను వచ్చునే పోరికిన్, దిరిగియు
పన్నతనమున నొక్క బలియుని ప్రాపులేక ”

ముఖ్యములైన రగడ గతి ప్రభేదము లెల్లను ద్రిపుటాదుల
యెడ గతార్థములైనవి. అందుచే అట తాళమునకు మాత్రా సంఖ్య
మాత్రము సూచింపఁ బడినది పెద్దన చేతను, అప్పకవి చేతను. కాని
దీనికిని యొక గతి కలదు. కస్తూరి రంగ కవి హరిగతి కట తాళమును
బేర్కొనెను. (చూ. ఆనంద రంగ రాట్నందము) కాని యట తాళమున
నడుమఁ దేలి పోయినను నెత్తుగడ నుండి చివరంటనున్న గతి హరిణ
గతి లేక వృషభ గతి కాని హరి గతి మాత్రము గాదు. ఒక్కొక్క
చో అట తాళమునకుఁ దురగ వల్లన గతియుఁ జూపట్టెడు. వెంకటాద్రి
సుభద్రా వివాహమున “ అటతాళం - తెగమానం ” (?) :-

“ నెలత మోముసాటిరాక నీళ్ళలోన కమలములును
నిలువలేక సిగ్గుచేత తలలు వంచె నందురూ ”

అట తాళమును గూడ రేకు లనుట కద్దు. గోపాలుని సింగయ
ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నమున “ అటతాళరేకులు ” ఉదాహరింపఁ బడి
నవి. అందు లక్షణమున విశేషము లేదు.

మన లాక్షణికు లుదాహరించిన యీ యైదు రకములును గాక
రేకు లింక ననేక విధములైనవి యక్షగానములలోఁ బ్రయుక్తములై

నవి. అయితే, యిండు మించు ప్రతిరేకు నేదోయొక రగడ గతికి నన్ని హితముగా నుండును. కొన్నిట గతి భేదము పేర్కొనఁబడక రగడలుదాహరింపఁ బడినట్లే కొన్నిటఁ దరగతి పేరఁ గాక యుత్తరేకులే యుదాహరింపఁ బడినవి. అవియుఁ బ్రాయశఃముగా నవవిధ గతులలో నేదోయొక దానికిఁ జెందును. అట్టివి కాక ప్రత్యేకముగా నొకపేరఁ బేర్కొనఁ బడినవియు లాక్షణికులు పేర్కొననివియు నగు వానిలో ముఖ్యములు గొన్ని :-

1. ఆదితాళరేకులు :- ఉదా :- సింగయ ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నమునుండి -

“ విగిళిగిట నతి విగియగ నొత్తిన
నొగిలిన విగి చన్నులు వగమీరన్, ”

ఇది యచ్చముగా మధురగతి.

2. మటిమెరేకులు :- ఉదా :- చిన కపోతయ్య వీరచోడవ్వ చరిత్రనుండి.

“ కట్టపొడల దుప్పటమ్ము పెట్టుకొనగ చిలువసొమ్ము
పుట్టు తిరిపె మడుగు నమ్ము తిట్టవలదు వెనుక మమ్ము ”

ఇందలి గతి తురగవల్లనము. (పెద్దన, అప్పకవి తురగవల్లనము రచ్చరేకు గతిగాఁ జెప్పిరి). ఇట్టిదే “మట్టై” యనుపేరఁ కొన్ని యక్షగానములందుఁ గన్పట్టు చున్నది.

ఉదా :- విష్ణుమాయా విలాసమునుండి

“ జాటుకొప్ప చూచి యొకఁడు జంకెనలకు బ్రమసెయొకడు
ఓరచూపు జూచి యొకడు తారతీరు జూచి యొకడు ”

“మట్టై” మత్త లేక మత్య శబ్దభవమై యుండును. మత్య సూళాది సప్త తాళములలో నొకటి.

3. నడరేకులు :- ఉదా :- ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నము నుండి

“నరులో తాపుల గురులో ప్రిలను
మరులు కొలుపు మచ్చరులో జాణ”

ఇందు మధుర గతి స్పష్టపడినది. ఉత్త “నడలు” అనువేర నొక రచనా విశేషము గలదు. ఉదా:-

(అ) “ అనిలజ చని యాతని దోడ్కొని ర
మ్మని నను ఇనుజుడు విని యిట్లనియెన్ ”
— బలభద్రదాసి కపోతవాక్యము.

(ఆ) “ హరునిన్ సురనది ధరునిన్ విష సం
హరునిన్ భీమ శంకరుని గొలుతున్. ”
— వీర చోడవ్వ చరిత్ర.

(ఇ) “ గట్టు రహి గను పట్టు దీని చను
కట్టు గనఁ దమి పుట్టు బో. ”
— విష్ణు మాయా విలాసము.

ఇందు (అ)లో నెక్కువగా, (ఆ) లోఁ గొంతవఱకు మధుర గతి స్పష్టపడినది. (ఇ) లో మాత్రము ద్వీరద గతి కన్పట్టుచున్నది. “మధ్యమనడలు” అను నింకొక రచనా విశేషము గలదు. అందును ద్వీరద గతి కన్పట్టుచున్నది.

ఉదా :- కపోతవాక్యము నుండి
“మూర్ఖుడే సుగ్రీవు సురలెల్లఁ గవులైరి
ఆ రాఘవుడు విష్ణుఁ డశురేశ వినవె. ”

4. వెండిరేకు :- ఉదా :- గిరిరాజు లీలావతీ కల్యాణము నుండి?

పాయక మ్రొక్కేదనమ్మా - పూల - పాన్పున పనియించనమ్మా
పోయినవచ్చిన సుద్దికొమ్మా - మాకు - పొందుగ తెలుపుమో యమ్మా.

ఇందోక తూగు గలదు కాని రగడ గతి నేర్పఱించుట కష్టము.

5. కుటుచరేకు : ఉదా :- కపోతవాక్యము నుండి?

"మందారములు మంచి చందనంబుల మీద
సందడిగ బారు గురవింద తీగెలుసూ"

ఇందు ద్వీరద గతి స్పష్టపడినది.

6. పాళిరేకులు : ఉదా :- నిమ్మనాథుని గురునంబి చరిత్రనుండి-

"తాళములు మద్దెలలు థక్కియుఁ
దాంబరల్ వా యింపఁగా " || ౧ ||

తాళమాన మొకింత దప్పక

వాలుగంటి నటింపఁగా " || ౨ ||

గతి స్ఫురణను బట్టి యీ పాళిరేకులందు మూఁడు హరిణ గతి దళములు, మీఁద నొక ద్వీరద గతి దళమును బాద లక్షణమని చెప్ప నగును. కాని గ్రంథాంతరము లందీ పాళిరేకులు విలక్షణముగాఁ గన్పట్టు చున్నవి.

ఉదా :- వీర చోడవ్య చరిత్రనుండి-

"అప్పుతో నీ విపుడంపిన పులగము

ఒప్పుకొనియె భావ కోలా లా.

కురిసె పువ్వుల వానలూ, యింపుగ

మెరసె దేవ దుందుభలూ."

7. (అ) బౌళిరేకులు :- (ఆ) బౌళరచ్చలు :-

ఉదా :- వీర చోడవ్య చరిత్రనుండి.

(అ) " భావా మెరిగి భీమ భావాకు పులగము

వేవేగ నిమ్ము వివాదమేటికె "

(అ) తేజాముతో కన్నపు తేజినెక్కి జనులు
పూజా శాయాగ దిదుగు జే జే కు జే జే.

పాటలో మాత్రాకాలము పొడిగింపు వలనఁ దూగేర్పడు వీనికి లక్షణ నిరేశము చేయుట కష్టము.

8. ముఖారిరేకులు :- ముఖారి యొక ప్రసిద్ధరాగ ప్రభేదము. రేకులు తాళ ప్రధానము లైనవి. ఇట్లొకరాగము పేరితోఁ గలిసి రేకులు బుక్కను సాంబయ్య బల్లాణ రాజు చరిత్రము నందొకచో మాత్రము కన్పట్టుచున్నవి.

ఉదా :-

“ వస్తూ వాహనా భరణములు వన్నెగ బాణాడి దుప్పట్లు
విస్తారా భణతినొసగరా । బల్లాణరాయ
హస్తీ భూషాణు కర్పితము గాను ॥ ”

ఇది “వల” వలెఁ గన్పట్టుచున్నది.

....

“ అర్ధరేకులు ” లేక “ అర్ధచంద్రికలు ”

చిత్రకవి పెద్దన, అప్పకవి త్రిపుట, జంపె మొదలగు రేకులందు సగము పరిమితి గలవి అర్ధచంద్రిక ⁴ అని సూచించిరి. ఇటు ‘చంద్రిక’ యనఁగా రేకు — అనఁగా చంద్రరేఖ (రేకు ‘రేఖా’ శబ్దభవము కావచ్చును.) అని యర్థము చెప్పవలెను. ఉదాహరణ కావ్యము లందు రగడ భేదము లగు కళికోత్కళిక లెట్టివో యక్షగానము లందీ రేకులు నర్ధచంద్రికలు నట్టివి. అనేక యక్షగానము లం దర్ధచంద్రికలను పేరే కన్పట్టును. కాని

4. ఇది తాళ్లపాకవారి సంకీర్తన లక్షణము 53 వ పద్యమునఁ జేర్చినఁ బడిన అర్ధచంద్ర పదము గాదు. దాని లక్షణము దీనికి నప్పదు.

కొన్నిట ⁵ “అర్థరేకులు” అను పేరును గన్నట్టుచున్నది. మన యక్షగానము లందు రేకు లెంత ప్రాచీనములో అర్థచంద్రికలు నంత ప్రాచీనములే. చక్రపురి రాఘవాచార్యుని విప్రనారాయణ చరిత్రము, రుద్రకవి సుగ్రీవ విజయము పాపరాజు విష్ణుమాయా విలాసము మొదలగు ననేక యక్షగానము లందర్థ చంద్రికలు గలవు. (వి. నా. చ., సు. వి. లం దర్థచంద్రికలలోనే వ్యవ్యంతములు చెప్పఁ బడినవి). ప్రాయీకముగా, రేకు లెన్నిగతుల నుండునో అర్థచంద్రికలు నన్ని గతుల నుండును. సుగ్రీవ విజయమున ఏకతాళి జంపె, త్రిపుటలలో అ. చం. లు గలవు. (చూ. కపిలేశ్వర పురము ప్రచురణ. పుటలు 2, 14, 17). ఒక్కొక్కచో నర్థచంద్రికలకు రాగములు గూడఁ బేర్కొనఁ బడినవి.

ఉదా :- పోలుగంటి వెంకట కృష్ణయ్య శారద కొరవంజి నుండి:-

“ పన్నీట జలకంబు బాగుగా నాడెన్
సరిగంచ చీర చుంగులు దీర్చి కట్టెన్ ” మొ.

5. అక్షణా కల్యాణము (ఆం. ప. మం. ప్రతి).

ఒక గమనిక :- నాగవర్మ ఛందోబుధి యందు (III. 254-56) రఘటాబంధ ప్రభేదములుగాఁ జెప్పిన మందానిల లలితోత్సాహ అక్షణము లచ్చుమచ్చు పరుసగా మన మధుర, ద్వీరద, తురగవల్లన గతుల రగడలకు సరిపోవుచున్నవి. అంటే (V. 310) చెప్పబడిన ఛందోవతంస అక్షణము మధుర గతియే. ఇంక ఛందోబుధి యందు రగడ ప్రభేదములుగాఁ జెప్పబడక పోయినను దద్వికారము లనఁదగు షట్పదీప్రభేదములు గతి సన్నిహితత్వమును బట్టి శరషట్పది పరివర్ధినీ షట్పదులు మన మధురగతికిని, కుసుమషట్పది వార్ధికషట్పదులు ద్వీరదగతికిని, భోగషట్పది హయ ప్రచార గతికిని, భామినీషట్పది హరిణ గతికిని దీటుగా నున్నవి. ఆయా రచనా ప్రక్రియల ప్రచార ప్రాచీనతకు నూచకముగా నీ విషయ మిటు నుటకింపఁబడినది.

తాళములు

కన్నడ లాక్షణికుడగు కవి జిహ్వబంధకారుడు ఏక త్రిపుటాదులను దాళములుగా “రఘుటా” భేదములుగాఁ బరిగణించినాడు. మన కస్తూరి రంగ కవియుఁ దన యానందరంగ రాట్చందమున నవవిధ రగడలకుఁ దాళములను బరిగణించుచు జంపె త్రిపుటాదులను దాళములుగాఁ బేర్కొనినాడు. అతని పరిగణన :-

(1) హరిగతి :- ఆటతాళము (కాని హరిగతి మధురగతికి రెట్టింపు. మధురగతి కేకతాళము చిత్రకవి పెద్దనాదులు చెప్పిరి. అది కుదిరినది. హరిగతికి నేకతాళమే కుదురును).

(2) హయ ప్రచార తురగ వల్లన విజయ మంగళములు - రూపకతాళము. (రచ్చరేకునకుఁ దురగవల్లన గతిఁ జెప్పిరి పూర్వ లాక్షణికులు)

(3) మధురగతి - ఏకతాళము.

(4) ద్వీరదగతి, విజయ భద్ర - జంపెతాళము.

(5) హరిణగతి, వృషభగతి - త్రిపుట తాళము.

(3, 4, 5 ల విషయము పూర్వలాక్షణి కోక్తికి సరిపడి యున్నది.)

ఈ జంపె త్రిపుటాదులు మన యక్షగానములందుఁ గొన్నిట జంపె త్రిపుటలని మాత్రము, కొన్నిట జంపె రేకులు; త్రిపుటరేకులు ననియుఁ గొన్నిట జంపెతాళము, త్రిపుటతాళము ననియుఁ బేర్కొనఁ బడినవి. అనఁగా రేకులనఁగా దాళ ప్రధానములును రగడ వికృతులునైన గేయరచనలను సిద్ధాంత మేర్పడు చున్నది.

అసలీ జంపె, త్రిపుట, అట, ఏక, రూపక తాళములును, ధ్రువ మత్య తాళములును గలిసి సూళాది సప్తతాళములుగా సంగీత ప్రపంచమునఁ బ్రసిద్ధములు.

“ ధ్రువో మత్తోరూపకశ్చ ఝంపతాళ తృతీయకౌ
అడ్డతాళ శైవక తాలీసూడ తాలా భవస్త్వమీ ”

— చతుర దామోదరుని సంగీత దర్పణము.

వాని లక్షణములు సంగీత దర్పణాది సంగీత శాస్త్ర గ్రంథములందలి తాళాధ్యాయమునుండి యెఱుఁగ నగును

(ఝంప = జంపె; తృతీయః = త్రిపుట; అడ్డః = అట లేక ఆట)
మన యక్షగానములందు వీని ప్రాచుర్య క్రమమిట్లుండును :-

జంపె, త్రిపుట, అట, ఏక, రూపక, మత్య, ధ్రువ.

ఇందు మొదటి నాల్గింటికి నుదాహరణములు మీఁదఁ జూపఁ బడినవి.
కడమ వాని కుదాహరణములు :-

1. ధ్రు వ తా ల ము.

“ కోలుకో తెన్నయని కుందరదన తారా
చాల నాడుదము రారే కాపేంద్ర ముందఱ ”

2. మ త్య తా ల ము.

“ నరన నద్గణుడూ శాహ భూ వరుడూ
ఆరయ మెచ్చనతడూ ఆడుద మిపుడూ ”

3. రూ ప క తా ల ము.

“ కోలు కోలె యనుచు నాడి కొమ్మలార నేను శహభూ
పాల్చుచేత బిరుదు లందెద బాగు మీఱును ”

— గిరిరాజ కవి వాద జయము నుండి.

జంపెవిషయమున నొకరెండు విశేషములు గలవు.

1. కుటుచజంపె :- మొదటి పాదము రెండు జంపెదళములు, మీఁద నాఁటు మాత్రలు ; రెండవ పాదమున రెండు జంపెదళములు, మీఁద రెండు మూఁడు మాత్రలును గలిగి రెండేసి పాదములకుఁ బ్రాసవిహితమై యుండు నది.

ఉదా :- గరుడాచలము నుండి

“ ఎవరి పడుచవె నీవు కొమ్మ, నాతో
వివరింపవే ముద్దుగుమ్మ ”

2. ఎటుకలజంపె :- అక్కజము ! దీనిగతి జంపె లక్షణమగు ద్విరద గతికాదు. రచ్చరేకున వలె దురగ వల్లన గతి గన్నట్టు చున్నది. రెండేసి పాదములకుఁ బ్రాసవిహితము

ఉదా :- గురునంబి చరిత్రనుండి

“ యత్తు పెట్టినారుచాడు పాపకర్ములెల్ల రాజ
రత్నమా పరామరించు రమణ మా మోరాలకించు ”

ఈసప్తతాళములు గాక యితరము లనేకము య. గా. లందు వాఁడ బడినవి. అం దాదితాళము ముఖ్యమైనది. అదియుదాహృత పూర్వము. మిగిలిన వానిలో విశిష్టము లొకమూఁడు మాత్ర మిట నుదాహరింపఁ బడును.

1. లఘుశేఖరము :- ఇది నారదుని సంగీత మకరందము నందును (నృత్యాధ్యాయము, తాళలక్షణ ప్రకరణము - శ్లో. 61)

పార్శ్వ దేవుని సంగీతసమయ సారము నందును (7-57) తాళప్రభేదముగాఁ జేర్కొనఁ బడినది. అందు “ ఏ కే న స వి రా మే ణ లఘునా లఘు శేఖరః ” అని దీని లక్షణము. ఇది పాపరాజు విష్ణుమాయా విలాసము, (4 సారులు) అక్కయ కృష్ణవిలాసము మొ... కొలది య. గా. లందుఁ బ్రయుక్త మైనది.

ఉదా:- వి. మా. వి. నుండి

“ నన్ను ధిక్కరించినాడు నారదుండు నాతి రీతి
నున్న నిన్ను గన్న బ్రహ్మసి నన్ను నిన్ను మఱియు ననుచు ”

ఇందలి తురగ వల్లన గతి గమనింపఁ దగినది. (కృ. వి. డిటో)

2. ర చ్చ తాళ ము :- “ రచ్చతాలే లఘుః ప్రోక్తో దవిరామః ప్రకీర్తితః ” అని సంగీత దర్పణము. కాని మన లక్ష్యములు కొంత విలక్షణముగా నున్నవి :-

“ కొలిచి రంబుజ సంభవాదులు. తెలివి మీఱిన బ్రహ్మవాదులు
బలహరాది సుధారసాదులు, భక్తి యుక్తులు వెలయ సాదులు ”

విష్ణుమాయా విలాసము.

“ మువ్వలు గదలకుండ, ముచ్చువలె వచ్చి దండ
పవ్వళించియే ముండ, పాలు త్రాగు పొట్టనిండా ”

— అక్కయ కృష్ణవిలాసము.

మొదటి దానిలో వృషభగతి స్పష్టపడినది. రెండవ దానఁగూడ నొక గతి కలదు గాని మొదటి దానికంటె విలక్షణముగానున్నది.

3. చి త్ర తాళ ము :- సంగీత దర్పణమున దీని లక్షణము :-

“ అణుద్రుతో భవేద్యత్ర చిత్ర తాళః ప్రకీర్తితః
ద్రుతేత్వేకతాలి స్యాత్ కథితా భరతాధిభిః ”

ఈ చిత్రతాళమున కొక్క-లక్ష్యము గన్పట్టు చున్నది.

“చిత్రవన్నెల పట్టు కోక లతి
చిత్రముగా గట్టె నొప్పుగాను
దండి వెలయు ధళ దళ మని డాకాల
పెండెము బెట్టెను బిరుదుల పొగడన్”

— విశ్వేశ్వరుని ధర్మపురి మహాత్మ్యము.

ఇందుఁ గొఱవడిన గతినమత గానకాలమున నఁబడు ద్రుతివలనఁ జూడవచ్చును.

గమనిక :- శహజీ త్యాగ వినోద చిత్ర ప్రబంధమునఁ బ్రదర్శితమైన తాళ వైవిధ్య వైచిత్రి యింతింత గాదు. అందు బసవ శంకరము, హనుమత్కుంభము మొదలగు దేశితాళ విశేషములును గలవు. సంగీతజ్ఞులకా గ్రంథము ప్రత్యేకము పరిశీలనార్హము.

2 దరువు

సీ. మా.

..... యక్షగానంబునకును

పద్య గద్యంబులు బహువిధ తాళముల్

రేకులు గూర్చవర్తిల్లు ; నాట

కమున కట్టుల పద్య గద్యముల్ దరువులు

విరచింప వింతగా పరిధవిల్లు”

ఇది 17 శతాబ్ది నడుమ నుండిన గణపవరపు వేంకటకవి లక్షణ శిరోమణి (ఆం. సా. ప., నం. 31 ఎ) ప్రథమోల్లాస మందలి వక్కణ. దీనినిబట్టి యక్షగానములు వేఱనియు నాటకములు వేఱనియు రెంటును పద్యగద్యములు సమానములైనను య. గా. లందు రేకులును. నాట కములందు దరువులును విశేషము లనియు ననగాఁ రేకులును దరువు లును వేఱనియు నేర్పడుచున్నది. అట నాటకము లనగాఁ బూర్వము మనకుఁ దెనుఁగున మార్గ నాటకముల వంటి నాటకములులేవు కావున వేంకట కవి యుద్దేశించినవి వీధి నాటకములు గావచ్చును. వీధి నాట కము యక్షగానముల పుట్టువు పౌలఁకువలు వేఱు వేఱు కాని కాల క్రమమున యక్షగాన మొక రూపక ప్రక్రియగాఁ బరిణత మగుసరికి రెండు నేకమైపోయి యుండవచ్చునను నూహ కవకాశము గలదని మీఁదఁ జెప్పబడినది. నాటకములని పేర్కొనఁబడినవానిలో యక్ష గానలక్షణములు, యక్షగానములని వ్యవహరింపఁబడినవానిలో వీధి నాటక లక్షణములును — ఇట్లు అన్యోన్య గుణ సంక్రమణము గల గ్రంథ జాలమెంతయో గలదు. (అట్టి య. గా. నాటక గ్రంథజాలమంతయు నీ గ్రంథము ద్వితీయభాగమున సమీక్షింపఁ బడినది) అట్లే “దరు వులు” గల యక్షగానము లనేకము గలవు. రేకులగు జంపె, త్రిపుటా దులు గలిగి నాటకము లని వ్యవహరింపఁ బడిన గ్రంథము లెన్నియో

కలవు. ఆ జంపె త్రిపుటాదు లనేక య. గా. నాటకములందు దరువు లనియే పేర్కొనఁబడినవి. (నూ. ద్వి. భా.) కొన్నిట వట్టి “దరువులు” గా మాత్రమే పేర్కొనఁ బడిన వానియందును జంపె త్రిపుటాది తాళ గతులను స్పష్టముగా గుర్తింపవచ్చును. తరువాతఁ దరువాత దరువులు రాగ తాళోభయ ప్రధానములుగను రూపొందినవి. అసలు రేకనునది ఛందో నిర్దేశముగల లాక్షణిక నామము. దరువు సంస్కృత నాటకములందలి ధ్రువ వలె ప్రయోజన వ్యవహారనామము. అందుచే దరువు రచనలో రేకైనఁ గావచ్చును లేక తత్త్వయోగ సందర్భములకుఁ బనికివచ్చు నెట్టి గేయ రచనయైనఁ గావచ్చును.

దరువు ధ్రువా శబ్దభవమని పండితుల తలంపు. సంస్కృత నాటకములందు ధ్రువాగానమునకుఁ బ్రసక్తి కలదు. భరతుని నాట్య శాస్త్రమున ద్వాత్రింశాధ్యాయమున ధ్రువా విధానముగూర్చి ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పఁ బడినది. అందు ధ్రువాగానము ప్రవేశాక్షేప నిష్కామ ప్రాసాదికాంతరములని పంచవిధములుగాఁ జెప్పఁబడినది. సంగీత సమయసారమున ధ్రువ ఏకాదశ విధములుగాఁ జెప్పబడినది. కాని నాట్య దర్పణ, భావ ప్రకాశ, వసంతరాజీయూద్యనేక గ్రంథము లందు భరత మతమే పునశ్చరణ చేయఁ బడినది. నాట్యదర్పణమున ధ్రువా లక్షణమునకు లక్ష్యపురస్కరమైన చక్కని వివరణయు, సమన్వయమును గలవు. ఆ యా లక్ష్యలక్షణములను జూచినచోఁ బరిణత ప్రక్రియలగు మార్గరూపకములందు ధ్రువా ప్రయోజనమున కొక సాంకేతిక ప్రతిప్రత్తి యున్నట్లు తోచును. మన యక్షగానపు దరువులయెడ నట్టి సాంకేతిక ప్రతిప్రత్తి యంత కానరాదు. భరతాదులు చెప్పిన ప్రావేశిక్యాది పంచవిధ ధ్రువలలోఁ బ్రావేశిక ధ్రువకు మాత్రమే మన యక్షగానములందు విశేష ప్రసక్తిగలదు. భామ

కలాపాదులందు నర్వాచీన య. గా. లందును బాత్రలు తెర బయల్పడలు సందర్భము లందున్న దరువు లీ కోవకుఁ జెందును. కాని యట పాత్రప్రవేశ సందర్భములందు గల దరువులను బ్రావేశిక ధ్రువ లనుకొనుట తప్ప సందాసాంకేతిక ప్రతిపత్తి చక్కఁగాఁ బాదుకొనియుండలేదు.

ఉదా :-

“ప్రవిశతః పాత్రస్య రసభావ ప్రకృత్యవస్థాదికం ప్రవేశ శబ్దేనోచ్యతే, తదనుసారేణ శ్లేష-సమాసోక్త్యా దలంకృతం యద్రూపకం గీయతే సాప్రవేశః ప్రయోజన మస్యా ఇతీ కణీ ప్రావేశిణీ”

— నాట్యదర్పణము.

ఇందుల కుదాహరణ అనర్హరాఘవమున స్వాశ్రమ రక్షణార్థము రామాకర్షణార్థ మరుదెంచిన విశ్వామిత్రుని ఆదిత్యోదయ వర్ణనావ్యాజి ప్రవేశ సందర్భము. ఇంత “పకడ్ బండ్” గా నుండదు మన దరువు లక్షణము. వసంత రాజీయ* లక్షణము మాత్రము కొంత సరిపడునట్లున్నది.

ఉదా :-

“సూచనే పాత్ర భేదానం తత్ప్య భావార్థ సూచనీ
యా గీతిః సాధ్రువా తుల్య సంవిధాన విశేషణే,
ప్రవేశ సూచకా దౌతు ధ్రువా ప్రావేశిణీ మతా.”

ఇట్టి సామాన్య లక్షణము మన య. గా. లందలి పాత్ర ప్రవేశపు దరువులకు సరిపోవును.

* ఇది యిపు డుపలబ్ధము గాదు. నాచెండ్ల గోపమంత్రి ప్రబోధ చంద్రోదయ నాఖ్యానమున నీ వ. రా. నందలి ధ్రువా లక్షణ మాహరింపఁ బడినది.

14-15 శతాబ్దాల నుండి మన వాఙ్మయమున ధ్రువా ప్రశంస వినబడు చున్నది. భీమఖండమున ప్రావేశిక ధ్రువాగాన ప్రసక్తి గలదు. సింహాసన ద్వాత్రింశికలో ధ్రువా ప్రబంధము పేర్కొనఁ బడినది. తాళ్ళపాక వారి సంకీర్తన లక్షణమున “దరువు పేర్కొనఁ బడినది. 16శ. చివరినుండి య. గా. లలో “దరువు” కన్పట్టును. పోను పోను, య. గా. లలో “దరువు” నకే పలుకు బడి హెచ్చినది. సూర్య చూపకములందు వలెఁ బంచప్రకార సాంకేతిక ప్రతిపత్తి లేక పోవచ్చును గాని మన యక్షగానము లందు దరు వనేక ప్రయోజనముల కుపయుక్తమైనది - పాత్రవర్ణన, ప్రవేశము, స్వీయోదంత కథనము, పాత్రాంతరములతో సంవాదము, ప్రకృతి వర్ణన, సన్నివేశ వర్ణన, కథానుసంధానము మొ... ఇవి బహుయక్షగాన సామాన్యములై నవి. విశేషములు గొన్ని మచ్చుముక్కలు దాహరింపఁ బడును.

1. కొరవంజిదరువులు :- ఈ పేర విజయ రాఘవ చంద్రికా విహార విజయ రాఘవ కళ్యాణాదు లందు కొరవంజి వేషభాషలు వర్ణితములైన దరువులు గలవు.

ఉదా :- మాళవి - తివడి (త్రిపుట)

“ జింకపొక్కిటి యనట దీక్షిణ ।

చిన్ని తిలకము మించగా

సంకుకడములు నూరు వజ్రపు ।

సంది దండలు మెఱయఁగా వచ్చెనెఱుకత వచ్చె॥ ”

ఆరజముగా నెరిక వోసిన

సొరిదిచీర చెఱంగులు

పొదముల రాడగా ॥వచ్చె॥

గుబ్బచప్పుల మీద జేర్చిన

గోవకెంపుల పేరులు

గబ్బిగా గురిగింజ పూసల

కంట నరులై మించగా ||వచ్చె||

2. జ క్కిణి ద రు వు :-జక్కిణి యొక నృత్య విశేషముగా బ్రహ్మదేశీత్యాది గ్రంథములందుఁ జెప్పబడినది. తదుపయుక్తమైన గీత ప్రబంధ విశేషమే యీ జక్కిణి దరువు.

ఉదా : తిరుమలకవి చిత్రకూట మాహాత్మ్యమునుండి :-

ధన్యా సి - అది

నకల నటన విభేద చమత్కార ప్రకార

ప్రకటన కరణి సమరథు

నటనుతు మేటి భోజాణురే

నటన సురధాణురే

సురుసమ్మలు కౌణురే||

3. గుజరాతి వగవిత కోపు దరువు :-ఇదియుఁ జిత్రకూట మాహాత్మ్యము నందలిదే. ఇదియు నభినయోపయోగి యైనదే. రెండింటి యందును భాషాంతర ప్రయోగము గమనింపఁ దగినది.

ఉదా :- అసావేరి - ఝంపె

ద్వారకాధిపు నటన వరవిణుతు మిరే

తుమెచచారు పదపదుమ భంజనవరు సామిరే ధోరురే

భక్తమందారురే మేరునగ ధీరురే||

4. కోలాట దరువు :- ఆడు పిల్లలచే దండలాసక క్రీడావసరము లందు పాడఁబడుట కుద్దిష్టములైనవి. అడుగునకుఁ దగిన నుడుగు కోలు కోలను నార్చటము, కై శిశి వృత్తియుఁ దీని ప్రత్యేకతలు. గిరిరాజు కవి వాదజయ మందలి కోలాట దరువు లుదాహృత పూర్వములు.

5. కోలాటవర్ణము :- ఇదియు నొక విశేషమైన దరువే. కోలాటకు దీనికిని సంబంధములేదు. కోలాటదరువునకును దీనికినిపోలిక తక్కువ. దానిగతి వేఱు, దీనిగతివేఱు. ఇందు 'కోలు కోలు' అను నార్పటములేదు. మఱి దీని కాపేరెట్లు వచ్చినదో !

ఉదా : ఆలూరి కుప్పనార్యుని పార్థసారథి విజయము నుండి :-

రాగం - భైరవి

తొడరి గోవులకు దూడలను విడువకనూ
విడివడిన లేగలను బడిబడి కట్టకనూ॥
కాచిన యట్టి పాలకడవలు డించకనూ
కాచక నిడినపాలు కాచుటకు తోచకనూ॥
వెలయు శ్రీగోపాలుని వేణుగాన మాలించి
వెలువడిరి గోపికలు వింత వింత వైపుమించి॥

6. వృత్తదరువు :- ఎత్తుగడ వృత్తమై సగములో దరువు ధోరణికిఁ దిగిన నది వృత్తదరువు. (ఇదే వృత్తార్థమనియుఁ గొన్నిట వ్యవహరింపఁబడినది. 18 శ. కి ముందిట్టివి కన్పట్టుటలేదు.)

ఉదా : ఎల్లయ చంద్రతారా విలాసమునుండి :-

తోడి రాగము

వృ. " సుందరమైన రూపమును జూచి మనంబున నాన చేతుగా
నందమునొంది తార హరిణాంకుని ప్రక్కను నిల్చియేమిరా

ద. దంధాన సేయగ నేను మారుని 'బారి
తొందర కోర్వగలేను
డెందము కుందగ చిందర జెందుచు
కందువ లరయుచు నందునఁ బొందగు....దం."

7. టప్ప దరువు :- భీమసింగి కవిరాజు రాజారాణీ విలాసము నందును, వెంకటకృష్ణాశెట్టి శివపారిజాతము నందును గలవు. (రా. రా. వి. న టుమ్రాలును గలవు. టప్పాలు టుమ్రాలును మరాటీ గీత విశేషములు) వీని రచనయందు విశేషము కానరాదు.

ఉదా :- శి. పా. నుండి :-

“ఇందుధరు నిందు దేవే చంద్రవదనా
ఇందుముఖి శ్రీపార్వతీ మందరుని....ఇందు”

గమనిక : దరువులలో శహజీ రచించిన దరువులకొక ప్రత్యేకత గలదు. అందుచే నవి ప్రత్యేకము ప్రసక్తములు. చూ. అనుబంధము(3).

3 ద్వీ ప ద.

రేకులు, దరువుల తరువాత యక్షగానమునఁ బ్రధానమైనది ద్వీపద. ప్రాయీకముగా ద్వీపదలేని యక్షగానమే లేదన వచ్చును. అది యక్షగానములో నెన్ని యవతారము లెత్తినదో చెప్పనలవి కాదు. ద్వీపద దేశిచ్ఛంద మనియే యనేకాంధ్ర విద్వాంసుల విశ్వాసము. కాని సంస్కృత ప్రాకృతము లందది చాల కాలము నుండి ప్రచారమున నుండినట్లు తెలియు చున్నది. వైదిక వాఙ్మయములో ద్వీపదా గాయత్రీ, ద్వీపదా జగతీ, ద్వీపదా శత బృహతీ, ద్వీపదాత్రిష్టుప్, ద్వీపదా విరాట్ అను ఛందస్సులు గానవచ్చుచున్నవి. ద్వీపద, ద్వీపది, ద్వీపదిక, ద్వీపధగ ద్వీపదీ ఖండము. దోహఁ (ప్రాకృతము) మొదలగు వివిధ నామములతో నొక ఋగ్వేదమనియు, గీత ప్రబంధమనియు, మాత్రా వృత్తమనియు నిట్లు బహు భంగులుగా వివిధ గ్రంథము లందు దాని ప్రశక్తి కాన నగుచున్నది. ఆ ప్రసక్తి యెట్టిదో అది మన ద్వీపదకు సరిపడునో లేదో చూతము:-

1. వా చ స్ప త్య ని ఘ ం టు వు:-

ద్వీపదికా - ద్వీపదీ ; స్వాధే 'క' హ్రస్వః గీతి భేదే. “శుద్ధా ద్వీపదికా గీతిర్బంభలేత్వభి ధీయ తే” భరతః. ద్వీపదికయా దిశోవలోక్య నిః శృస్య సాస్రమ్” - విక్రమోర్వశీయమ్.

ద్వీ ప దీ :- ఋగ్వేదే. (1) ద్వీపద యుక్త గీతి భేదే. (2) మాత్రా వృత్తా భేదేచ. “ఆదా షట్కలమేతత్ తదను పంచ చతుష్కలమ్, గుర్వంతం ద్వీపదీభవ తీహ వింశత్యష్టకలం దలమ్”

“గాయత్ర్యస్యేక పదీ ద్వీపదీ చతుష్పద్య పదసి నహి పద్యసే”

- శతపథ బ్రాహ్మణము 14,8, 1510.

2. శ బ్ద స్తో మ మ హా ని ధి :-

ద్వి ప దా :- శ్రీ. ద్వా పాదావ స్యాః - పాదస్యాస్తలోపః
టాప్ - భత్వాత్పదా దేశః. ఋగ్వీ శేషే. ఛందో భేదే జీవ-ద్విపది.

3. శ బ్దా ర్థ చింతా మణి :-

ద్వి ప దా - శ్రీ. ఋగ్వీ శేషే. ద్వా పాదావస్యాః సంఖ్యాసు
పూర్వస్యేతి పాదస్యాస్తలోపః - టాబృచీతి టాప్ - పాదః పత్.

ద్వి ప దీ - శ్రీ. మాత్రా వృత్తాంతరే. “ ఆదా మట్కల
మే తత్ ”

4. భ ర త నా ట్య శా స్త్ర ము :-

విక్రమోర్వశీయమున ద్విపదిక పేర్కొనఁబడినది కాని యందుఁ
లక్ష్యములేదు. తద్వ్యాఖ్యాత భరత ప్రోక్తముగా ద్విపదిక లక్షణముఁ
నిట్లుటంకించెను. :-

“ శుద్ధాఖణ్డావ మాత్రావ సంపూర్ణేతి చతుర్విధా
ద్విపది కరణాభ్యేన తాలేన పరిగీయతే
పాదేభః పంచ భాగోన్వే జౌత్తః పఞ్చ ద్వితీయ కా
చతుర్వి రీదృశైః పాదైః శుద్ధా ద్విపది కోచ్యతే.
అర్ధాంతేన్యే స్వరా నాహుః ఖండాస్యా చ్చుర్ధ యార్థయా
ప ప్తేనైకేవ గురుణా మాత్రా ద్విపది కా మతా,
జ్ఞేయా శుద్ధేవ సంపూర్ణా గురుణాంతేధికేనకు. ”

ఇది భరతమునఁ గన్పట్టుట లేదు. ఇదే యథాతథముగ
సంగీత రత్నాకరమునఁ గలదు. (అధ్యాయ. 4 శ్లో. 214-217) కాని
ద్విపదిక జంభలా నామక మగు నొక గీతి భేదముగా భరతుఁడు
చెప్పినట్లు వాచస్పత్యమునఁ గలదు కదా. విక్రమోర్వశీయమునఁ

జతుర్థాంకమున ద్విపదికకు లక్ష్యము లేదుకాని జంభలిక యను నొక గీతమునకు లక్ష్యము గలదు.

ఉదా :- (పాకృతము) :-

“ సహ అరి - దుష్టాల్లిద్ధ అం
సరవర - అమ్మి సిణిద్ధ అం
అరవిల - వాహ - జల్లోల్ల అం
తమ్మ ఇ హంసీ - జ అలలం ”

దీనిపై రంగనాథుని వ్యాఖ్యానము :-

“ జంభలికా గీతి విశేషః తథా చాహ భరతః ఉద్గ్రహణోది
సకృద్దైనిక ఖండోద్విశక లోధవా. యత్రధ్రువో ద్విర్వాభోగో (?)
ధ్రువేముక్తిః స జంభకః. - ఇతి, “ ఏతస్యైవనామ జంభలికేతి
మతంగ మతమ్. ధ్రువే ముక్తి రహితా పూర్వోక్తలక్షణ లక్షితా
నేతి శ్రీమద్భట్టసోమేశ్వర చరణాః ”

(ఈ జంభలికయే ద్విపదిక రూపాంతరమగు జంభలయగునా ?)

5. మ తం గు ని బృ హ ద్దే శి :-

“ యాస్మాక్ కరణ తాలేన ద్విపదీ వృత్త సంగతా
సా భవేత్ ద్విపదీ నామ ప్రోక్తా వస్తు విచక్షణైః
అద్యం పాద ద్వయం యత్రస్యా దమ ప్రాస వర్జితం
అనుప్రాస స్తుతీయేపి చతుర్థేవాథ గీయతే.”

6. జనాశ్రయి :- అధ్యా. 5. సూత్ర. 54 - 58

సూ, “ గణాస్తయో భంగ ద్విపదీ ” - 54

వృత్తి. త్రయోగణాః ప్రతిపాదం భవంతి చేత్
భంగ ద్విపదీ నామ భవతి, గణాధికార వర్త

మానే పునర్గణ గ్రహణం చతుర్లఘూనాంచ
సర్వేషాం గణానా మభేదేన గ్రహణార్థమ్.
ఇతరధాహి చతుర్లఘూనా మేవ గ్రహణం స్యాత్.

సూ. " చత్వారం పంచషట్ సప్తవా " — 55.

వృత్తి. తస్యా ఏవ భంగ ద్విపద్యా న కేవలం త్రయ
ఏవ గణా భవన్తి చత్వారో వా పంచవా
షడ్వా సప్తవా భవన్తి.

సూ. " ఛాంతేవా " — 56.

వృత్తి. తస్యా భంగ ద్విపద్యా ప్రతి పాదం గురురన్తేభవతి వా న వా.

సూ. " త్రింశద్ధా పరమా " — 57.

వృత్తి. త్రింశల్లఘువో యస్యా భంగ ద్విపద్యాః
సా భవతి త్రింశద్ధా పరమాధికా భంగ ద్విపదీ.

తతః సర్వాభ్యో భంగద్విపదీభ్యో యా పరమా సా
త్రింశద్ధా భవతి తదధికా నా స్తి "

సూ. " ద్విపదీ గీతికా పరా " — 58.

వృత్తి. సైవ భంగ ద్విపదీ ద్విపదీత్యు చ్యతే గీతికా
పరా భవతి చేత్.

ఉదాహరణమ్:— (ఒక్కొక్క పాదము మాత్రము)

" క్షీణమంబు వా పీఠు సరిత్తుచ సామృతం

రక్ష్యమాణం బహు ధన మిహ భాగ్య విపర్యయే " ?

" కరుణాకర నిష్కరుణేన వాయునా

రిపు వారణ దాన గంధినా. "

7. రత్నావళి :- ఇందు ప్రథమాంకమున ద్విపదీ ఖండమునకు.
బ్రాకృతమున నొక లక్ష్యము గలదు. అందుండి ఉదా :-

“ కుసుమా ఉహ పి అదూ అఓ

ము ఉలా ఇద బహు చూ అ ఓ

సిధిలి అ మాణగ్గ హణఓ

వా అ ఇ దా హిణ పవణఓ. ”

(భావప్రకాశమున ‘కావ్య’ మను నుపరూపకము ‘సభగ్న’ తాళ ద్విపదీ ఖండ మాత్రా పరిష్కృత” మ్మనియు, “కల్పవల్లి” యను నుపరూపకము “ద్విపదీ ఖండ గేయాధ్య” యనియుఁ గలదు. బాణ భట్టు కాదంబరి పూర్వభాగమునఁ ‘ద్విపది’ యొక పాఠ్యవిశేషముగాఁ బేర్కొనఁబడినది).

8. మా న సో ల్లా న ము :-

“త్రయోగణా గుళాంతే ప్రథమేధ తృతీయకే
ద్వితియేచ తురీయేచ ద్వై గణా ద్వైగురూ తథా
జగణో నాత్ర కర్తవ్యో భాగాంతే యమకం భవేత్
ఇతి ద్విపదగం నామా తస్యోదాహృతి రుచ్యతే.
గాతవ్యః స్వరసంయుక్త స్తాలేన పరివర్జితః
ప్రబంధో ద్విపదాభిఖ్యో గీతి విద్యా విశారదైః
షట్కలో గణ ఆద్యస్య తతః పంచ చతుష్కలా
అంతే గురు ర్ద్వితియే జః షష్ఠేచ ద్విపదీ తు సా
పాదద్వయాంతే కర్తవ్యః స్వరన్యాసో యథోచితః
ఏనకేనాపి తాలేన గాతవ్యా ద్విపదీ బుధైః ”

9. సంగీత చూ డా మణి :-

“ సంస్కృతే యే ద్విపదగాః ప్రాకృతే దోహ కాశ్చతే
అభిష్టమాత్ర తాళః స్యా దాభోగో అన్య పదైః కృతః
స్వరైర్నాసో విధాతవ్య తాళమాన ద్వయేన వా. ”

10. సంగీత రత్నాకరము : విక్రమోర్వశీయ వ్యాఖ్యాత భరతముని ప్రోక్తమైనదిగాఁ జేర్కొనిన ద్విపదీ లక్షణము యథాతథ

ముగా నిందున్నదే. అదికాక “ద్విపథ ప్రబంధ” మనున దొకటి మాత్రాభేదమునుబట్టి బహుభంగులైనదిగా, నిదే ప్రాకృతమున ‘దోహ’ యనియుఁ బేర్కొనబడినది. (ఈ ‘దోహ’ కు నాలుగు పాదములు; 1, 3, పాదములకు పదుమూడును, 2, 4 పాదములకు పదునొకండును మాత్రలుండును. చూ. కోల్ బ్రూక్. పుట 413).

సం. ర. వ్యాఖ్యాన (కళానిధి) కర్తయగు కల్లినాథుడు “ద్విపథం దోధక మితి పర్యాయశబ్దా, తేన దోధకలక్షణమేవ ద్విపథ లక్షణం వేదితవ్యమ్. దోధక లక్షణంతు భా భగౌ గితి” యని వక్కాణించినాడు.

11. సంగీత సుధాకరము :

“కరణాభ్యేన తాలేన గాతవ్యో గమకాంతరే
ఆభోగోన్య పదైః కార్యో న్యాన స్తాలా ద్విమానతః
ద్విపదీచ భవవే దేవమ్”.

12. కన్నడ భండోబుధి :- ఇందు ద్విపథ దువయి, దువవిగ, దువది మొ॥ పేరులతోఁ బేర్కొనబడినది. (IV. 293-95). అందుఁ దత్పాదమునకు 28 లేక 26 మాత్రలుండునని చెప్పబడినది.

13. కవిజనాశ్రయము :-

“జంద్ర గణములు మూఁ డినగణం బొకటి
చంద్రాస్య ద్విపదకుఁ జనుఁ జెప్ప రేచ”

కలక్షణమే ఆంధ్రలాక్షిణికు లందఱిచేతను బునశ్చరణచేయఁబడినది. మనద్విపదకు యతిప్రాస నియతి గలదు. మంజరీ ద్విపదకు గణని యతి యింతే కాని ప్రాస నియతి మాత్రములేదు. (విన్నకోట పెద్దన కావ్యాలంకార చూడామణిలో ద్విపద “ద్విపది” యని

పేర్కొనబడుట విశేషము) మన ద్విపద మాత్రాచ్ఛందో గీతప్రబంధ వైఖరులు గలిగియున్నది. (ఇంద్ర చంద్ర సూర్యగణాదులు నిస్సగణములుగావు. మాత్రాచ్ఛందస్సులను గొలుచుటకుఁ బ్రక్రియా సౌలభ్య పరాయణులైన లాక్షిణికులు పట్టుకొనిన కృతకములైన కొలబద్దలు. “ద్విపద ప్రబంధమున” పల్నాటి వీరకథ పాడఁబడెడిదని క్రీడాభిరామమున 15వ పద్యమునఁ గలదు. ద్విపదకు ద్విగుణమగు తరువోజ దంపుశ్శపాటయని కావ్యాలంకార చూడామణియందు 8-50. చెప్పఁబడినది. యక్షగానములందుఁ బ్రయుక్తములైన లక్ష్యకల్యాణాది గీతములు ద్విపద వికారములు) కాని మీఁద వివిధ సంస్కృత గ్రంథములనుండి యన్ని లక్షణములెందుల కెత్తిచూపబడిన వనఁగా నందేదియు యథాతథముగ మన ద్విపద లక్షణమున కెన కాదని చూపుటకే. “ఆదౌషష్కల...ఇత్యాదిలక్షణమున ముఖ్యముగా గమనింపదగినది ‘గుర్వంతం ద్విపదీ భవతి” అను నది. మన ద్విపద లఘ్వంతము. ద్విపదికగా ననుమానింపఁ దగిన జంభలికా గీతి లక్షణమును బరిశీలించిన నది పాద పాదమునకుఁ బదుమూఁడేసి మాత్రలు గలదని(రత్నావళి లక్ష్యవిషయము నిట్టిదే) తెల్లమగును. మన ద్విపద పాదము పరిమితి యధమ పక్షము పదునైదు మాత్రలు. బృహద్దే శీత్యాదులందు ద్విపద కరణ తాలముతోఁ బాడఁ బడునని కలదు. (‘తాలే కరణ ఇత్యాఖ్యే జ్ఞేయం బిందు చతుష్టయమ్” అని నారదుని సంగీత మకరంద లక్షణము). ఇట్లు మన ద్విపదను కరణతాళముతోఁ బాడు సంప్రదాయ ప్రసక్తి మన యాంధ్రమునం దెచ్చటను గానరాదు. ఇంక జనాశ్రయి లక్ష్యములనుజూచినచో నందు పాద పాదమునకు ముప్పది పైచిలుకుగా నున్నవి మాత్రలు ; మన ద్విపద పాద మాత్రావధి పదు నెనిమిది. మానసోల్లాసాదు లందలి 1-3. పాదము లందు మూడు గణనొకములు గురువు , 2-4 పాదములందు రెండు గణ

ములు రెండు గురువులు అను ద్విపదగ లక్షణము 1-2 పాదముల కొక్కటే లక్షణము గలిగి లఘుంతమగు మన ద్విపదకు సప్పదు. సంగీత రత్నాకరమున పాదమున కొక భగణము (6 మాత్రలు గలది), 5 భగణములు, అంత మందు గురువు నడుమ 2 వ, 6 వ గణములు జగణములునై యిట్టి పాదములు నాల్గుండిన నదిశుద్ధ ద్విపదిక యనియు, నిందలి మొదటి రెండు పాదములు నియత లక్షణములై పిదప రెండు సనియత లక్షణములుగ నున్నచో నది ఖండ ద్విపద యనియు, ప్రతి పాదమునను షష్టగణ స్థానమున నొక్క గురువును మాత్రమే ప్రయోగించినచో నది మాత్రా ద్విపదిక యనియు, శుద్ధ ద్విపదికయొక్క ప్రతి పాదాంతము నందు నొక్కొక గురువును జేర్చినచో నది సంపూర్ణ ద్విపద యగు ననియుఁ జెప్పఁబడినది. ఇట్లుకొక పాదమున నిన్ని గణములకు నందు జగణమునకును బ్రసక్తి, అంత మందు గురువునకుఁ బ్రసక్తి మన ద్విపదయెడలఁ గానరావు. సంగీత రత్నాకరము నందలి ద్విపదకమే దోధక మనియు దానికి 3 భగణ ములు 2 గురువులు లక్షణ మనియు కల్గినాఁడు చెప్పినాఁడు. ఈ దోధకమునే త్రిష్టుప్తఛందో వృత్తముగాఁ బరిగణించి యున్నారు మన లాక్షణికులు. అపర్యాప్తమైనను దోధక లక్షణము మన ద్విపదకు సన్నిహితముగానున్నది. అందలి చివరి గురువును లఘువు చేసినచో నది ద్విపద పాద మగును. అయితే దోధకమున భగణప్రయోగము విహితము. ద్విపదయం దైచ్ఛికము. రెండేసి పాదములకు లక్షణ సామ్యము గల దెల్ల ద్విపదయను సామాన్యార్థమున నివి యన్నియు ద్విపదలే కాని మన ద్విపద లక్షణము తదితరముల కంటె విలక్షణమైనదనియే, అది దేశిచ్ఛంద మనియే చెప్పనగును. ద్విపదను జాతిచ్ఛందముగాఁ బరిగణించినారు మన లాక్షణికులు. ఇటీవలఁ గొందఱు పండితులు మన ద్విపద దేశిచ్ఛందస్సు కాదని యభిప్రాయ

పడి ద్విపద నొక ప్రధాన రచనాంగముగాఁ గల యక్షగానము దేశీ త్వమును శంకించిరి. కావున దానిగుఱించి యింతదూరము వ్రాయ వలసి వచ్చినది.

మన యక్షగానము లందు ద్విపదకు విశేష ప్రసక్తి గలదు. బహు యక్షగానము లందు గ్రంథాంతమున కవిగద్యకు బదులు ద్విపదయే యుక్తమైనది. అందు కృతి సమర్పణము కవి విషయము నుండును. కొన్నిట గ్రంథారంభమునఁ గథా సంగ్రహాది విషయ కథనము కొఱకు నుపయుక్తమైనది. ద్విపద గ్రంథము నడుమఁ బలు తావులఁ గథా కథనము, వర్ణన, పాత్ర ప్రవేశము (సంధి ద్విపద - పాత్రప్రశంస, తెర ద్విపద - పాత్రస్వీయోదంతోద్ఘాటనము), పాత్రల సంభాషణ మొదలగు వనేక సందర్భము లందుఁ బ్రయుక్తమైనది. అది కాక ద్విపద రూపాంతరము లెన్నియో యక్షగానము లందుఁ బ్రయుక్తము లై నవి. అందు :-

1. మంజరి :- ఇందు ప్రాసనియతి లేక పోవుట మాత్రమే దీనికి ద్విపదతోఁగల భేదము. ఇదికాక మంజరిపేరనే యింకొక రచనా విశేషము య. గా. లం దతివిరళముగాఁ బ్రయుక్తమైనది.

ఉదా :- గిరిరాజు లీలావతీ కల్యాణమునుండి

“ ఈ రీతిగ ధరణికుడు వెడలిస
సారి వార్త తమ చారులచే విని
వెఱచియు వెఱువని విశమున విమతులు
గురిగల తమ తమ కులగతు లెప్పుచు ”

ఇందలి యేకతాళి నడక గమనింపఁ దగినది. ఇది కాక మఱియొక విధమైన మంజరి 19 శ. ఉ. భా. నుండి బయల్పడలిస య. గా.లలో (య. గా. లని వ్యవహరింపఁబడిన హరికథలలో) ప్రయుక్తమైనది.

ఉదా :- శ్రీ మదజ్ఞానాది భట్టనారాయణదాసుగారి ప్రహ్లాద చరిత్రమునుండి -

ధన్యాసి రాగము

“ అని చండా మార్కులను గురువులకు - నప్పగించె నబ్బాయిన్
కనక కళిపుండు సుమూర్తంబున - గంజాక్ష భక్తి లోతున్ ”

ఇందు పాదమునకు 16 + 12 మాత్రలు. యతి స్థానము 17 వ మాత్రా స్థానము. ప్రాస, అంత్యప్రాసలు విహితములు. ఒక్కొక్కచోఁ బ్రాస యతియుఁ గన్పట్టును.

2. సు వ్వా ల ద్వి ప ద :- సువ్వి సువ్వాల యనునవి దంపుశ్చ పాటలుగాఁ బ్రసిద్ధములు. అనేకయక్షగానములందుఁ బ్రయుక్తములు. సువ్వాల లక్షణసార సంగ్రహమున (3-103) పేర్కొనబడినది. అప్పకవీ యమున సువాలోక లక్ష్యముగలదు (4-403) కాని “సువ్వాల ద్విపద” యనుపేరు చిత్రముగా నున్నది. ఆపేరిట నొకరచనా విశేషము యక్షగానములందుఁ జూపట్టుచున్నది.

ఉదా : - కుండినపుర కురవంజినుండి

“ గూని వీవు గొగ్గి పండ్లు కొంగ మెడయు గొప్పనడుము
దోనె కడుపు దొప్ప చెవులు దోమ కన్నులు ”

ఇందలి తురగవల్లన గతి గమనింపఁ దగినది. (గుఱ్ఱము చిన కపోతయ్య రచించిన దారుకావన క్రీడ సువాల- ప్రా. లి. పు. భా., నం. 1887 అచ్చముగా నిట్టిదే) * సువాల ద్విపద యచటలో గమనింపఁదగిన విషయ మొకటి యున్నది. ద్విపదకు ద్విగుణ మగు తగువోజు

* “సువాలధాతువు” అను పేరు ప్రా. లి. పు. భాం. డి. నం. 1855 కురవంజిలో నున్న రచనయు నిట్టిదే.

దంపుళ్ల పాటగాఁ గావ్యాలంకార చూడామణిలో (8-50) చెప్పఁ బడినది.

“తలకొని తగఁ బ్రాట దంపెడి చోటఁ
దరుణులచే సొంపు దనరుఁ దర్పజ ”

(య. గా. లందు సు. ద్వి. కే గాని తరువోజకుఁ బ్రసక్తిలేదు)
అప్పు కవీయము నందలి సువాల

“అక్షర హరి విక చాంబు రుహితై
యక్షప సఖనుత యదుకులదత్తై, సువీ సువ్వాలే ”

అని మీఁది సువాల ద్విపదవలెఁ గాక “మామూలు” మనద్విపదయే గుర్వంతమైన నెట్లుండునో యట్లే యున్నది. అయితే మ రగతి మాత్రమే పాటింపఁబడినది. అది రోకటి పోటు యొడుపులో నొక వేగమును సూచించు నట్టిది. “సువీ సువ్వాలే” యను నది చివర నొక యూత పదము, పల్లవి వంటిది.

3. గౌరీ కల్యాణము :- ఇది ఆడువారి పెండ్లి వేడుక పాటగాఁ బ్రాచీనకాలము నుండియుఁ దెనుఁగు నాట మిగులఁ బ్రసిద్ధమైనది. (జక్కన విక్రమార్కు చరిత 4-130, 179, అనంతని భోజరాజీయము 4-87, కాకమాని మూర్తి పాంచాలీ పరిణయము 4-22, మల్లన రాజశేఖర చరిత్రము లందు దీని ప్రసక్తిగలదు) కొన్ని యక్షగానము లందుఁ బ్రయుక్తమైనది. ఇది ద్విపద వికారముగా భాసిల్లును.

ఉదా :- మాతృభూతన పారిజాతాపహరణము నుండి

“శ్రీ రుక్మిణీ లోల చిర సుగుణజాల
కారుణ్య మయశీలకల్యాణ చేల - ”
(గౌరీ కల్యాణమే వైభోగమే),

(అప్పకవీయమున “పెండ్లి పాట” యను పేరఁ బాదాంతమున “గౌరీకల్యాణ వైభవమే” అన్న యాత పలుకుతో నొక లక్ష్యమున్నది. అది యచ్చముగాఁ బూర్వోక్తమైన సువాలపాదమే. ఊత మాట మాత్రము మారినది.)

4. లక్ష్మీ కల్యాణము :- ఇదియు గౌరీకల్యాణము వంటి యొక పెండ్లివేడుక పాట. (వెంకటనాథుని పంచతంత్రమున, 4-360, పేర్కొనఁ బడినది.) కతిపయ యక్షగానము లందుఁ బ్రయుక్తమైనది. ఇదియు నచ్చముగా ద్విపద మచ్చే.

ఉదా :- హేమాబ్జ నాయికా స్వయంవరము నుండి

“శృంగార మమరంగ చెలువ మన్నారు

చెంగమ్మ పెండ్లికి చెలులార రారె

నిత్య కల్యాణంబు వచ్చ తోరణము

హెచ్చైన కడలి రాజింట నే ప్రొద్దు”

ఇందూత పదము లేదు. మృత్యుంజయ విలాసమున గౌరీ లక్ష్మీ కల్యాణముల యాత పదములు రెండును గ్రహింపఁ బడినది.

ఉదా :-

“శ్రీ మహా లక్ష్మీని శ్రీ విష్ణుఁ బోలి

తామర తంపరై తగిరి దంపతులు ॥

గౌరీ కల్యాణమే వైభావ్యమే

లక్ష్మీ కల్యాణమే సౌభాగ్యమే.”

తాతం భట్టు చింతామణి యను లక్షణ గ్రంథమున (తం. స. మ. కే. నం. 779) “లక్ష్మీ కల్యాణము నందలి రేకులు” అని “నీర జోదరు రాణి నీలవేణికిని” అని ద్విపద పాదము లుదాహరింపఁ బడి

నది. ఆ లక్ష్మీ కల్యాణమొక యక్షగాన గ్రంథము కావచ్చును. కాని యందలి రేకు లనునని ద్విపదపాదముల వలె నుండుట యిటు గమనింప దగినది. 'ఆయాయి రగడ భేదము రేకులు పెక్కులమరు' నని యన్నాడు గదా లక్షణ సార సంగ్రహ కర్త (3-102). అనగా నొక్క యెడ ద్విపదకు రగడకుఁ గూడ బాంధవ మేర్పడిన దన్నమాట.

5. ద్విపదార్థము :- ఈ పేరిటి రచనలో మొదటి సగము ద్విపద, పిదప సగము దరువునై యుండును. కందార్థములు, గీతార్థములు మొదలగు నిట్టి రచనా విశేషములు 18-19 శతాబ్దులనుండి వ్యాప్తిలోనికి వచ్చినవి. యక్షగానముల కెక్కినవి.

ఉదా :- సందిపాటి మిత్రవిందా పరిణయము నుండి.

“భామరో నీమాట బహుచిత్ర మమ్మ
కోమలా కారుడౌ కృష్ణుండు నీకు
మామ పుత్రుండను మాట యే కాని
ఆ మహా మహుని నీవు
చూడలేదెట్లు లతివా మోహించినావు
తామరా సాక్షి నీకూ తగునే యీ వట్టిభ్రమలు. ”

గమనిక :- ఇవికాక యింకను ద్విపద వికారము లైన దేశి రచనా రీతులన్నియో గలవు - నివాళిపదము, జాళిపదము మొదలైనవి.

4. ప ద్య ము

మన చంపూ కావ్యాదులలో నుపయుక్తము లైన వివిధ జాత్యుపజాతి వృత్తము లించు మించునియు (అక్కరలు, తరువోజాదులు, కొన్ని తక్క) యక్ష గానము లందుఁ బ్రయుక్తములైన వని చెప్పవచ్చును. అందనేకము ప్రసిద్ధములు, మనఁఁదో లక్షణ గ్రంథము లందుక్తము లైనవి. వాని లక్షణము లిటఁ బునశ్చరణ చేయవలసిన పనిలేదు. కతి పయ విశేషములు మాత్రము తెలుపఁ బడును.

లయగ్రాహి మొ... వాని యందు జంపెగతి, మత్తకోకిలాదు లందు త్రిపుట గతి, ఉత్సాహాదు లందు రచ్చరేకు నడక, మాలిసి త్యాదులందు ఏకతాళి యొడుపును గుర్తింపఁ దగినవి. ఇవి పద్యము లుగాఁ బరిగణింపఁ బడుచున్నవి. కాని ప్రాయికముగా వీనిని రగడ వికృత లనఁ దగును.

ఇఁకఁ బద్యవిశేషములొక మూఁడు :-

1. క పో త క వృ త్త ము :- కూరపాటి అమరలింగామాత్యుని పార్వతీ కల్యాణమున నొక లక్ష్యము గలదు.

“హిమగిరి కన్య మహేశ్వరు గూర్చన్
సుమ విశిఖంబుల సౌపుగ నేయన్” మొ....

ఇది జగతీ చ్ఛందము నందలి తోవక లేక తామరస వృత్తముగా మన లాక్షణికులచే నుదాహరింపఁబడినది. (చూ. అనంతని ఛందము 2-46)

2. శా ర ద ప ద్య ము :- ఈ పేరిటఁ గతి పయ యక్షగానము లందొక రచనా విశేషము గన్పట్టు చున్నది. ఇది పేరికే పద్యము

కాని దరువు ధోరణి నున్నది. ఒక్కొక్కచో దీనికి రాగ తాళములు గూడ నుదాహరింప బడుట విశేషము.

ఉదా :- అకలంక శ్రీకృష్ణమార్యుని కృష్ణవిలాసము నుండి :-

ఆదితాళము — కన్నడ రాగము.

“ అనుచు వసుదేవు మోము గనుఁ గొనుచు
నను కరుణ జూడవే యనుచు
యీక నేవగింప వలదనుచు
నీ దాసుఁడ నమఁ గను మనుచు
కను గొలుకుల కడఁ గారెడు వశ్రులు
తన కొన గోటను తరి తరి జిమ్మెన్ ”.

దీని కొక విధముగా లక్షణ నిర్వచనము చేయవచ్చును. మూడు నాలుగు మాత్రల పరిమితిగల యొక (క్రియా) పదముతో నారంభించి యంతే పరిమితిగల యట్టి (క్రియా) పదముల సంత్యక్తప్రాసోపయుక్తము లగు వానినిఁ గొన్నిటిని గ్రహించి పదేసి మాత్రల పాదములపై నొక్కొక దానిని నిలిపి యట్టి పాదములు కొన్నియైన వెనుక సమాపక క్రియాంత మగు మధుర గతి రగడ పాదము లొక రెండు ఘటింపవలయును.

3. క ల్యాణ వృత్తము :- శ, న, స, గణములు గలది. పురిజాల లక్ష్మీనారాయణ పారిజాతము నందుఁ బ్రయుక్తమైనది.

ఉదా :-

శ్రీ వాఙ్మయ భవ భవన । దేవేంద్ర విసుత పదరా
జీవ త్రిజగదవనదీ । ఔ శ్రీకృష్ణ రమణ హరీ,

4. తురంగ ప్రయాతము :- ఈ పేరితోడి పద్య మొకటి కొన్ని తడవలు కొదమగుండ్ల శేషాచార్యుల పురారవ శృంగార విలాస నాటకమునఁ బ్రయుక్తమైనది.

ఉదా :-

కామశత సహస్రసుప్ర - కాశమాన విగ్రహా !

సామజాది పావన ప్ర - చార లనదనుగ్రహా !

పాదపాదమునకు నేడు సూర్యగణములు మీఁద నొక గురువు. పంచమ గణాద్యక్షరము యతిస్థానము, ప్రాసనియమమును గలది - ఇది కేవలము ప్రసిద్ధ జాతి చ్ఛందః ప్రభేదమైన 'ఉత్సాహ' యేగాని మఱియొండుగాదు. అయితే యిందలి తురంగవల్లన గతి జూచి శేషాచార్యులు కోరి మోజుపడి యాపేరు పెట్టుకొని యుందురు.

అర్థపద్యములు

కందార్థములు, నీసార్థములు, గీతార్థములు, వృత్తార్థములు, ద్విపదార్థములు - అనుపేరఁ గొన్ని రచనా విశేషములు 18-19 శతాబ్దాలనుండి యక్షగానములం దెడనెడఁ గన్పట్టుచున్నవి. 19 శ., ఉ. భా. నుండి వీని ప్రాచుర్య మధికమైనది. ఇవి యన్నియుఁ దొలి సగము పద్యము మలి సగము దరువుగను గన్పట్టుచున్నవి. వీనికి రాగ తాళములు పేర్కొనఁ బడుటయుఁ గలదు. వీనికి కందాలంకారము నీసాలంకారము నను పేళ్లును గొన్నిట (ఉ॥ లక్ష్మీనారాయణ విలాసము) గన్పట్టును. వీని కిటీవల అర్థపద్యములను వ్యవహారము గల్గినది. ఇందు వృత్తార్థ ద్విపదార్థము లుదాహృతపూర్వములు. కడమ వాని కొక్కొక్క యుదాహరణము :-

1. కంధార్దము :- ఉదా :- లక్ష్మీనారాయణ విలాసమునుండి:

జయంత సేన - ఆట

సురలు ధరా సురులు ధరా
ధరులు ధరావరులు నాత్మ తరుణీ యుతులై
సురనదిని మునిగి పంక్తుల
నిర వందగ నంత కాంత
లింపల రార
కెంపు చెక్కడపుఁ దో - రంపు పళ్ళెముల వ
డింప సాగిరి మే లంపు నేర్పు మాట ||లింపల రార||

ఈ “జయంత సేన” ప్రసిద్ధమైన తంజాపుర రఘునాథ రాయ పరి
కల్పితమైన మేళాయే యగునా?)

2. సీసార్దము :- ఉదా:- తరిగొండ వెంగమాంబ శివ విలా
సమునుండి :

“ వినవే మందాకిని వేమాలు నాతోను
ఎనసిన మాట లింకెల నీకు
వనజాక్షి నీ వింత వగలు జేసినఁగాని
మనసు నీపైలేదు మత్స్యకంఠి
గొన కాని భ్రమ రాంబ కోపము జేసినీ
నను నీవు పిల్వ రాకువే । మందాకిని
నను నీవు పిల్వ రాకువే । నాతోడ నీవు
చనవు మాటాడ రాకువే ”

3. గీతార్దము :- ఉదా:- శ్రీరాజా మృత్యుంజయ నిశ్చంక బహ
ద్దరువారి దశావతార య. గా. నుండి :-

“ కాంచనాక్షుఁ డిపుడు కడు పరాక్రమమున
పుడమి నెల్లఁ జావ పోల్కి జుట్టి

పోవు ననెడి వార్తఁ బొల్పగ విని మేము
వాని నిపుడు చూపి వసుధ నేలఁ గను -

వచ్చితి మిపుడు వాని మీరగను
మోహన మైన వరహాప తారమును
సాహస మొప్పగ సంతోషమున దాల్చి ||వసుధ||

(ఇది యిందు గీతాలంకార మని పేర్కొనఁబడినది. కురుమద్దాలి వేంకటాచలకవి భాగవత దశమస్కంధ మను గేయ కావ్యమున కందార్థాదులు కందార్థ గీతార్థ ద్విపదార్థ చంద్రికలని పేర్కొనఁబడినవి).

యక్షగానము లందలి పద్య రచనలో సర్వ సాధారణముగ గర్భబంధాది చిత్రకవిత్వపు గసరత్తు లుండవు. కాని యత్యంత విరళముగనైన నసలు లేక పోలేదు. తిరువెంగళామాత్యుని నీలాచల విలాసమున చతుర్విధ కందము, గర్భితచంపకమాల, చతుర్విధకందగర్భిత మణిగణ నికరము, మత్తేభ కందగర్భిత సీసమును గలవు. పురాణము పిచ్చయగారి మైరావణ నాటకమున కంద గీతగర్భిత చంపకమాల, పుష్పగుచ్ఛ బంధము, పద భ్రమకమును గలవు. అనేక యక్షగానము లందు సంస్కృతశ్లోకములును గలవు.

యక్షగానము లందలి గర్భబంధకవితా వైచిత్రీ కుదాహరణముగాఁ గొద్ది సందర్భము లేరి చూపింతును :

1. చతుర్విధకందము :- నీలాచలవిలాసము లోనిది—

నందాత్మజాత, సుజనా
నందా, భగరాజగమన, నతదేవగణా
కుందాభరదన, వరద, ము
కుందా, అగణిత చరిత్ర, గురుతర సుగుణా !

కందము యొక్క చాతుర్విధ్యములో నిది యొక తెఱఱగు. కడమ మూడు భంగులను లాక్షణిక సంప్రదాయము ప్రకారము* ప్రస్తరించి చూపుదును :

గర్భద్వితీయ కందము :

ఖగరాజ గమన నతదే
వగణా కుందాభరదన వరద ముకుందా
అగణిత చరిత్ర గురుతర
సుగుణా నందాత్మజాత సుజనా నందా !

గర్భతృతీయ కందము :

కుందాభరదన వరద ము
కుందా అగణిత చరిత్ర గురుతర సుగుణా
నందాత్మజాత సుజనా
నందా ఖగరాజ గమన నతదేవ గణా !

గర్భచతుర్థ కందము :

అగణిత చరిత్ర గురుతర
సుగుణా నందాత్మజాత సుజనానందా
ఖగరాజగమన నతదే
వగణా కుందాభరదన వరద ముకుందా !

2. కందగీత గర్భిత చంపకమాల : పురాణం పిచ్చయగారి మైరా

వణ నాటకము నుండి

సురముని సేవితా వరద సోమనిభానన పంకజాక్ష మం
దరధర శ్రీకరా వికటదానవ బంధన విక్రమార్క శ్రీ
హరికనకాంబరా ఛణిశయాన నరార్చిత పాద, పద్మ నా
భ రణ జయావహ సుజన పాలన శౌరి యశోవిభాలకా !

* 'రెండవ చరణంబునకున్ । రెండవ గణమాదిగాఁగ నిర్మించినచో' ౮
దండి జతుర్విధ కందము ' - అప్పకవీయము IV. 412.

గర్భ కందము :

ముని సేవితా వరద సో
మనిభానన పంకజాక్ష మందర ధర శ్రీ
కనకాంబరా ఘణిశయా
న నరాచ్చిత పాద పద్మనాభ రణజయా !

గర్భగీతము :

వరద సోమ నిభానన పంకజాక్ష
వికట దానవ అంతస విక్రమార్క
ఘణిశయాన నరాచ్చిత పాదపద్మ
సుజన పాలన శౌరి యశోవిశాల !

3. పదభ్రమకము : పై మైరావణ నాటకమునుండియే —

మారా నుతతను రామా
ధీరా సారథికలోక థిరసారాధీ
వీరా రతతర రావీ
దారా పారద సుఖీ సుదర పారదా !

ఇందలి విశేషమే పాదమునకా పాదమున అనులోమ విలోమ గతుల
రెంటను వర్ణక్రమ మొక్కటే యగుట.

4. రథబంధము :— అప్పకవీయమునఁ బదునొకండు బంధ
ములు సోదాహరణముగాఁ బేర్కొనఁ బడినవి. కాని యందు దీని
ప్రసక్తిగానరాదు. ఇదియొక విశేషబంధము. ఇందుల కొక యుదా
హరణము కొంఠూరి సీతారామకవి రచించిన (మట్టినగర) సావిత్రి
నాటకమునఁ గలదు. అది —

మ. పురభేదీ మది నీవదంబు లనిశంబున్ నమ్మియున్నాఁడఁ గిం
కరుపోల్కిం దగ నేలు సత్కరుణచేఁ గాదన్న మత్పాలనం
బు రస న్నెమ్మిగఁ జేయువార లెవరో పుణ్యా భవాబ్ధాగ్ని భా
స్కరనేత్రా గిరిజా కళిత్ర ప్రమధేశాద్రీశ్వరా శంకరా !

5. శైలబంధము :— ఇదియు అప్పకవీయమునఁ జేర్కొనఁబడని బంధ విశేషమే. దీనికిని బూర్వోక్త సావిత్రినాటకము నందే యొక ఉదాహరణము గలదు. అది —

చ. సతత విలాస తత్వగుణసార సురాసుర మిత్ర జిన్నుశం
స తత కృపాకటాక్ష శుకనన్మునిలక్ష్మ స్మరారి భోగి హా
ర తపనచంద్ర భాస్కర వరాంబక దేవ నదీధర్మిర
క్ష తరుణ నిత్యబుద్ధ సురనన్ముత గోపతివాహ శంకరా !

ఈ బంధములు రెండును బ్రసిద్ధములు గావు. వీని నెట్లు ప్రస్తరించవలయునో నాకుఁ దెలియదు. అభిజ్ఞాన పరిశీలనార్థ ముదాహరించితిని. నా యెఱిగి సంతలో రథబంధమునకు మాత్ర 'మొక లక్ష్మ్యాంతరము గణపవరపు వేంకటకవి ప్రబంధరాజ వేంకటేశ్వరవిజయ విలాసమునఁ గలదు. శైలబంధము పేరే నా కశ్రుత పూర్వము.)

5. వచనము లేక గద్య

యక్షగానములందు వచనము సంధిప్రయోజనాత్మకముగను, పాత్రల సంభాషణములందును, వర్ణన సందర్భములందును గూడఁ బ్రయుక్తమైనది. కొన్ని య. గా. గ్రంథాంతములందు కవి గద్యలు గలవు. తంజావూరు యక్షగానము లందుఁ గొన్నిట గ్రంథాంతగద్య కవి విషయికము, కృతిపతి శుభాశంసన పురస్కరమునై “భరతవాక్య” మనుపేర నున్నది.

యక్షగానములందుఁ బ్రయుక్తములైన గద్య ప్రభేదము లలో విశిష్టములైన వాని నీక్రిందివిధముగఁ బరిగణింప నగును.

1. చూర్ణిక :- చూర్ణమును దానినొక గద్య ప్రభేదముగా వామనాది సంస్కృతాలంకారికులు పరిగణించిరి. “అనావిధ లలిత పదం చూర్ణ” మ్మని యతని కావ్యాలంకార సూత్ర వృత్తి. సంగీత రత్నాకర మందు గద్య మొక ప్రబంధముగాఁ బరిగణింపబడినది. అందు “గద్యం నిగద్యతే ఛంధో హీనం పదకదంబక” మ్మనియు,

“చూర్ణం శాంతే రసే వీతం గాతవ్యం బ్రహ్మదైవతమ్

వైదర్భీ రీతి సంపన్నం సాత్త్వతీం వృత్తి మాశ్రితమ్”

అని చెప్పఁ బడినది. (IV.-185 - 186). ఈ చూర్ణ శబ్దము యొక్క రూపాంతరమే చూర్ణిక. అనేక యక్షగానము లందు చూర్ణికకుఁ బ్రసక్తి గలదు కాని యిండు మించన్నిట నది సంస్కృత కేవలముగ నున్నది.

ఉదా :- రంగాజమ్మ మన్నారు దాస విలాసనాటకము నుండి :

“ అయంకిల సకల మహిషాల మకుటోప లాలిత చరణ కమల

యుగళో వీప్సేవ విశ్వంభరస్య

విజయ సారథి భాగధేయో విజయ రాఘవ నామధేయో

రాజాయ మధివసతి రాజధానీమ్. ”

ఇది స్తోత్ర ప్రాయముగ నున్నది. సంస్కృత విభక్త్యంతముగఁ గూడ నున్నది. ఇంకను విశేషము విజయ రాఘవుఁడు తన విప్రనా రాయణ చరిత్రమునఁ జూర్చికలోఁ బాత్రల ముఖములు సంభాషణమును బ్రవేశ పెట్టినాఁడు.

ఉదా :-

విప్ర :- హే తరుణి కిమే తదత్రాగమనం ? కిమా వాసస్థానం ?

కిం భవదీయం నామదేయం ? తాపకీసం కథయ

వృత్తాంత మఖిలమ్.

దేవదేవి :- ఆకర్షయ మాని జనవరేణ్య..... ”

(ఇట్లే మన్నారు దాస విలాసనాటకాదులందు వివాహ సంకల్పాదిక సందర్భములందును సంస్కృతవచనములు ప్రయుక్తములై నవి. తంజా వూరు య. గా. నాటకములలోఁ దమిళ కర్ణాట మహారాష్ట్ర భాష లందును బాత్ర ప్రసంగ వచనములుగలవు)

2. కై వా ర ము :- తంజావూరు విజయరాఘవాస్థాన యక్ష గానములలోఁ దఱచుగా నిది నాందీప్రాయమైన గ్రంథప్రారంభపద్య మైనంతనే రూపక ప్రరోచన సూచనగాఁ బ్రయుక్తమగును. ఇది ప్రాయీకముగా సంస్కృత సమాసప్రచురము, సంబుద్ధ్యంతమునై, రెండేసి సంబుద్ధుల కంత్యప్రాసము గలిగిన యొక స్తోత్రపాత ప్రాయ మైనరచన.

ఉదా :- విజయ రాఘవ కల్యాణము నుండి :-

“ పరాకు స్వామి, శ్రీరాజ గోపాల సేవా ధరీణ,
సీమంతినీ మోహన పంచ బాణ, విజయ రాఘవ
మహిపాల, విజయ లక్ష్మీ విశాల, పరాకు, దత్తవధానుం
దవై చిత్తగింపుము. ”

సంగీత రత్నాకరమున గద్యప్రబంధము వెంట “ కైవాడ ” మొక ప్రబంధముగాఁ బేర్కొనఁబడినది. (4-200) అందిది ధ్రువోద్ఘాహములు గలదిగాఁ జెప్పఁబడినది. శ్రీనాథుఁడు భీమఖండమున గంధర్వులు “ కైవార పదానుసార కమనీయముగా ప్రావేశికధ్రువాగానా వఖులం బరిఢవించి ” రని చెప్పియున్నాఁడు. అసలిది రాజుల సుద్దేశించి వందమాగధులు పఠించు రాజవంశ బిరుద ప్రశంసాత్మకమైన గద్యవిశేషముగాఁ బ్రసిద్ధము.

3. విన్నపము :- ఇదియొక గద్య ప్రభేదముగాఁ బ్రసిద్ధులైన తాళ్ళపాక కవులకాలము నుండియుఁ బరిగణింపఁబడుచు వచ్చుచున్నది. (చూ. తా. పెద తిరుమలయ్య వైరాగ్య వచన మాలికా గీతములు) ఆద్యంతము లందు సంబుద్ధులతో నడుమ నొక భక్తుఁడు భగవంతుని గూర్చికాని భృత్యుఁడు స్వామి గుఱించికాని చేయు విన్నపము విషయముగా నొక విధమైన యొడుపుతో, తూగుతో నడచు నట్టిది. విజయ రాఘవుని యక్షగానములలో దీని కెక్కువ ప్రసక్తి కలదు.

ఉదా :- అతని కాళీయ మర్దనము నుండి :-

“ రుక్మిణీ ప్రాణ వల్లభా ” ద్రౌపద్యభిమాన రక్షక,
.... నీదయ మా యందుంచి మమ్ము రక్షింపవే
పహజ గుణ సంపన్న సంపంగి మన్న ”

4. ముచ్చటలు — ఇదియు నొక విధముగా తూగు గల గద్య శేషము. 19-20 శతాబ్దాల నాటి యనేక యక్షగానము లందుఁ బ్రయుక్తమైనది. ఇది ప్రాయశముగాఁ బాత్రముఖమునఁ బ్రవర్తితమై “దేవా మహానుభావా” ఇత్యాదిగా సంబుద్ధ్యంతమై అంత్య ప్రాస విశిష్టమై యుండును. గుడిపాటి రామదాసకవి కాళిందీవిలాసాదు లందలి ముచ్చటలు శబ్దాలంకార ప్రచురములు.

5. కొరవంజిగద్దె :- ఎఱుకత చెప్పు సోదనే గద్దెయనియు నందురు. అనఁగా నది సోద చెప్పునపుడొక కూనరాగపు టాడుపు తోఁ జదువు గద్యయే.

ఉదా :- మన్నారు దాస విలాస నాటకము నుండి :

“యెరుఖాడు గెరు ఖాడు గెరు ఖాడుగె దుండి,
నీవు తలంకిన తలంపు నీవు తలంకిన తలంపు
నిజముగా సెప్పేనే నిజముగా సెప్పేనే

....

అమ్మాయమ్మ అమ్మాయమ్మ శెయిసూపు శెయిసూపు
శెయిసూపవే దుండి, దనము గల శెయ్యే,
దానము గల శెయ్యే, బంగారు శెయ్యే, బాగ్గెముల
శెయ్యే దుండి కండ్లంటే తోడు, కడుపంటె
కొడుకు, కంటంటే మగండు వొండె రెండే వొండు.”

6. ప్రాసవచనము :- నెడదూరు వేంకటాచార్యకవి రచించిన సమగ్ర రామనాటకము సగము గ్రంథమీ ప్రాసవచనముల తోనే నడచినది. ఈ వచనమునందు పాదనియతియుఁ బ్రాసనియతియుఁ గన్పట్టుచున్నవి. చరణములు గణబద్ధములుగావు. కాని మాత్రల పరిమితి సుమారులో సరిపోవుచుండును. మాత్రలు ఒక్కొక్క చరణమున 30 నుండి 40 వఱకు నుండవచ్చును. ఒక్కొక్కచరణము రమా

రమి నడిమికి రెండు దళములుగా విరుగును. అట యతి పాటింపఁ బడును. అంత్యప్రాస నియమములేదు. పౌరాణిక పాఠభోగణికి సన్నిహితముగా నున్నది దీని వరుస.

ఉదా:-

శ్రీవాసున్ శ్రీకరుని నిర్జరాది - సేవ్యుని నదానందుడైన వాని
 శ్రీవారిజాననుని గన్నవాని - శ్రీతజన యశస్కరుని వాసుదేవున్
 శ్రీవాసవానుజుని మునులకెల్లఁ - జింతిత మనోరథము లొనఁగువాని
 శ్రీవారిజేక్షణుని వెంకటాద్రి - శేఖరుని గొల్చెదను క్షేమమంద॥

(ఇఁక భామ కలాపము మొదలగు వానియందు ముచ్చటల వలెనే పాత్రముఖతః ప్రవర్తితములైన వచనములు కొన్ని 'కందువ' లను పేరఁ గానవచ్చుచున్నవి. అయితే ఆపేరు విషయ పురస్కృతమైనదే కాని యొక విశిష్టప్రక్రియ గాదు. ముచ్చట, విన్నపము మొదలగు నామములును విషయ పురస్కృతములే యైనను అందలి రచనలోనొక యొడుపు, నొక తూఁగును గలవు.)

6. ప ద ము

భరతుని నాట్యశాస్త్రమున పద లక్షణమిట్లు నిర్వచింపబడినది.

(32.25-27) :-

“ గాంధర్వం యన్మ యా ప్రోక్తం స్వర తాళ పదాత్మకమ్
పదం తస్య భవేద్వస్తు స్వరతాళాను భావకమ్
యత్కించి దక్షర కృతం తత్సర్వం పద సంజ్ఞితమ్
నిబద్ధం చానిబద్ధంచ తత్పదం ద్వివిధం స్మృతమ్
అతాళంచ సతాళంచ ద్వి ప్రకారంచ తద్భవేత్
సతాళంచ ద్రువార్థేషు నిబద్ధం తచ్చ వై స్మృతమ్. ”

మన యక్షగాన పదము లిందుఁ బేర్కొనఁబడిన లక్షణముల కింఁచు మించులో లక్ష్య భూతములు కాఁగలవు. పాల్కురికి సోమనాథుఁడు పండితారాధ్య చరిత్రమున సమకాలిక పదవిశేషములను గొన్నిటిని బరిగణించినాఁడు. అవి తుమ్మెద పదములు, ప్రభాతపదములు (మేలు కొలుపు పాటలు కావచ్చును.), శంకర పదములు, వెన్నెల పదములు మొదలగునవి ఇందుకొన్ని యిపు డుత్పన్నప్రాయము లైనవి. కొన్నిటి స్వరూపమును మాత్రము యక్షగానము సంగ్రహించుచు వచ్చినది. సోమనాథుఁడు పేర్కొనని పదములును గొన్ని మన యక్షగానములందుఁ గలవు. అందు ముఖ్యములు గొన్నియిట నుదాహరింపఁ బడును.

1. తుమ్మెద ప ద ము :- ఇందులకుఁ బ్రాచీనలక్ష్యములు యక్షగానములలోనేకాక వ్యస్తముగను నిపు డుపలబ్ధములగుచున్నవి. (చూ. తిరుపతి వేంకటేశ్వర ప్రాచ్యగ్రంథ ప్రచురణ సం. 11-తాళ్ల పాకము

కృతులు 4 వ సంపుటము. అన్నమాచార్యుల శృంగార సంకీర్తన
9 వది, 32 వది. ఏగంటి వచనాలలోను తు. ప., లు గలవు.)

యక్షగానముల నుండి యొక యుదాహరణము :-

“ చెట్టు పెట్టి పాయె తుమ్మెదా
చెట్టు పూలు కాయ కాచె తుమ్మెదా
కాచె వారు లేరు తుమ్మెదా
నన్ను కాకు కాయకల నెల్ల తుమ్మెదా ...
ఇంటి లోని పోరు తుమ్మెదా
నను యిలు వెళ్ళ నీరు తుమ్మెదా ; ”

— రుక్మాంగదము (ప్రా.లి. పు. భా. ఆర్. సం. 20)

తుమ్మెద పదములలోఁ బ్రాయీకముగాఁ బ్రయవ్యపదేశము, శృంగార సూక్ష్మార్థియు నుండును. (కవితాజగత్తున భృంగాపదేశ విషయవ ప్రసిద్ధముగదా. చూ. భాగవతము దశమస్కంధము — భ్రమర గీతల

2. వెన్నెల పదము :- ఉదా :- నివర్తి శేషాచలపతి శావరాజ విలాసము నుండి :

“ బాల మేలు మే లీ వేళ
బాళి చాల మేలు దూరె వెన్నెలారో
కొప్పన నున్న పూవులు
గుప్పనను రాలె నేమె వెన్నెలారో
కప్పరపు సురటితో
నిప్పులు రాలినట్లయ్యెనే వెన్నెలారో ”

ఇది ప్రాయీకముగా నాయొక విరహోవస్థను సూచించునది.

3. చందమామ పదము :- తాళ్లపాకము వారి “సంకీర్తన లక్షణము” న దీని లక్షణ మిట్లు గలదు (పద్య 64) :-

“దుస్తర విప్రలంభమున దూతిక తోడ మొఱంగి చంద్రవి
 న్యస్త భర న్యభావమున నాయకుఁ డేనియుఁ గాంతయేనియున్
 విస్తర పాద పాదముల వేడుకఁ జందురుఁ బేరుకొన్నచో
 బ్రస్తుతి కెక్కెఁ దత్పదము భాసురమై ద్విచతుష్పదా కృతిన్”

ఇందులకుఁ దగిన లక్ష్యము - లక్షణా కల్యాణమునుండి (ఆం. ప. మం.
 ప్రతి - నంబరు, కవి పేరునులేవు): -

చందమామ పదం - ఏకతాళం

చందనాము సేతు నీకు చందమామా మాతో
 మందె మేలముతో రాకు చందమామా
 ఇందుముఖుల నేచకూ చందమామా వట్టి
 నిందలకు లోనుగాకు చందమామా ! మొ॥

4. ని వా లి ప ద ము :- ఇది ద్విపద వికారమైన రచనయే.

ఉదా :- (1.) గురు సిద్ధలింగము శ్రీగిరి కురవంజి నుండి :-

“నివ్వాలి శశిధరా నిర్మల గాత్ర
 నివ్వాలి శుభనేత్ర నీకు నివ్వాలి”

(2.) వె. పెద్దామాత్యుని భద్రకాళీ కల్యాణము నుండి :-

“జలజ సారథ గాత్ర సరస కైలాస
 నిలయ శ్రీ వీరేశ నీకు నివ్వాలి”

5. స మ ప ద ము :- ఉదా :- తిరుమలకవి చిత్రకూట మాహా-
 త్మ్యము నుండి :-

సైంధవి రాగము

“చెన్నలరు పూవు దోటల నను వొందు
 చిత్రకూట మహావి యందు

తిన్నదమున గౌరి తా నవతరించి

నెలకొన్నది గరిమ గన్నది "

కడమ పాదములునిట్లే సమతగలిగి యంత్యప్రాసవిశిష్టములై యున్నవి.

6. చౌ ప ద ము :- (చతుష్పద * చతుః - పద - చవుపద = చౌపదము).

ఉదా :- బలభద్రదాసి కపోత వాక్యమునుండి :-

" అడవిలో రఘురాము నతి నీ వపహరించి తెచ్చితి

ఒడలితో నిన్నుండ నియ్యడు ఒప్పుగించవె దేవిని. "

ఇందలి త్రిపుట గతి గమనింపఁ దగును. (ఇది ఛందో దర్పణము అప్పకవీయము మొదలగు మన లక్షణ గ్రంథము లందలి చౌపద, వితాళ చౌపద, కర్ణాట చతుష్పదల లక్షణములకు సరిపడలేదు. సంగీతరత్నాకరమున చతుష్పదీ ప్రబంధ లక్షణము గలదు - IV.270-271).

7. జా శ ప ద ము :- ఉదా:- కపోత వాక్యము నుండి :-

" గజరాజవరద ఓ భుజగేంద్ర శయన

గజముఖాశ్రిత శేష త్రిజగ వందితుడ "

ఇది అప్పకవీయము నందలి కర్ణాట చతుష్పద లక్షణమునకు ('పంచ లఘు గణంబులు మూడు రవియుప్రాసంబు దాఁక రెంటి పయి నగు విశ్రమమున ".....అ. క. 4-286) సరిపోయినది. ఇందు ప్రాస యతి విశేషము. ఇందును ద్విపద సామ్యము గమనింప దగును.

8. సారంగ పదము :- లింగమూర్తి కవి శివపారిజాతమునుండి:-

“ గంగాధరా సత్కృపాపాంగా జితకంధిత
రంగా (?) ఉత్తరేశ్వర లింగా
అంగజ భస్మోపాంగ - హస్తధృత సారంగ
దాక్షాయణి కామాంగ భూలతాంగ (?)
సంగర విజిత మతంగ భాసురోత్తుంగ
చర్మకలితాంగ శివశివ గంగాధర ॥

(‘సారంగ’ పేరనొక సంగీత రాగవిశేషమునుగలదు)

9. పుట్టుది :- ఇది కర్ణాట వాఙ్మయమున మిక్కిలి ప్రచారము నందినది. మనయక్షగానము లం దతి విరళము దీని ప్రయోగము. * కన్నడ దేశమునకు సన్నిహితముగా నున్న హిందూపురమం దుండిన బాగేపల్లి అనంత రామా చార్యులవారి కృతులందు మాత్రమెక్కువగా నుపయుక్తమైనది.

ఉదా :- వారి సావిత్రీ చరిత్రము నుండి :-

“ అశ్వపతి యని తొల్లి మద్రమహిశ్వరుడు తనరారు నిస్తుల
శాశ్వతైశ్వర్యాదులను హరిదశ్వ తేజుండు (1)
నశ్వరము గానీక వంశ మవశ్యముగ సంతతిన్ బడయన్
నిశ్చయము గావించె దృఢముగ విశ్వ విదితుండు ” (2)

* కన్నడ యక్షగానములందు దీనికి ప్రాచుర్య మెక్కువ; ద్విపదకుఁ దక్కువ. మనకుఁ గేవల ద్విపద కావ్యము లున్నట్టే వారికిఁ పుట్టుదీక్షేపలములగు కావ్యములు గలవు.

ఇది మన తెనుగు షట్పది లక్షణమునకు సరిపడలేదు.* ఇందు సప్త నూత్రాకములైన దళము లేడు విరుగుచున్నవి. మీద నొక లఘువు. రెండేసి దళముల పైఁ బ్రాసయతి గుర్తింపనగును. ఇది కన్నడ భామినిషట్పది, హరిణగతి రగడ, త్రిపుట తాళముల గతులకు సన్నిహితముగా నున్నది. (సంగీత రత్నాకరమున షట్పదీ ప్రబంధ లక్షణము గలదు. IV.272 - 273).

10. పాళి పదం :- ఉదా :- ఎంబారయ్య కురవంజి నుండి :-

“ మనసున మనవాళ్ళు మానమున దలవవె

ఎనయ గురుడు నీ కిపుడు వచ్చినె ”

ఇందు మొదటి పాదమున 9 మాత్రల దళములు రెండు. రెండవ పాదమున 8 మాత్రల దళములు రెండు.

11. గొబ్బి పదము :- గొబ్బి గోపి శబ్ద భవ మనియు గొబ్బి సృత్యము గోపికల రాసక్రీడ వంటి దనియుఁ గొందఱు పండితుల తలంపు. అది ఉత్తర హిందూ దేశమున రాజస్థానాది ప్రదేశములలోఁ బ్రచారమున నున్న గర్భసృత్యము వంటిదనియు గర్భశబ్దభవమే గొబ్బి యనియుఁ గొందఱి తలంపు. ఆ రెండిట నే దైనను నది స్త్రీ ప్రాయ మైన మండలాకార సృత్యమే. తదనుకూలమైన గీత ప్రబంధ విశేషమే గొబ్బి పదము. ఈ గొబ్బి పదములు క్రీ. శ. 15 శ. నాటికే ఆంధ్ర దేశమునఁ బ్రచారమున నుండిన వనుటకు తాళ్లపాక అన్నమా

* మా. కావ్యాలంకార చూడామణి VIII 58.

ఛందోదర్శణము III. 46 ; లక్షణసారసంగ్రహము II. 124;

ఆప్పకవియు IV. 289. (ప్రాసలో మూడేసి విఱుపులుగల పాదములు రెండు. పాదమునకు 6 ఇంద్రగణములు, 1 చంద్రగణము)

చార్మలు రచించిన గొబ్బి పదమే తార్కాణ. (చూ. తిరుపతి దేవ
స్థాన ప్రచురణ - తాళ్లపాక వారి కృతులు సం. 3 - పుట 327)
యక్షగానము లందును దీనికి దగు ప్రసక్తి గలదు.

(ఇది గొబ్బిపాట యనియు వ్యవహృతమైనది)

ఉదా :- కుప్పనార్మని పార్థసారథి విజయము నుండి :-

శ్రీగోపాల* శ్రీ రంజిల్లగ నిన్ను
కోరి కొబ్బు వారము శ్రీ గోపాలా,
శ్రీ గోపాలా, యీ రీతి చలము జేసిన
నింక నోర్వ నేరము శ్రీ గోపాలా'

అన్నిట నీ పద మిదే తీరునలేదు.

12, ఏల ప ద ము :- యక్షగానము లందిది విశేషము ప్రస
క్తము. మంచి పరపతిగల పదము. ఇది యాలపదమనియు నేలపాట
యనియుఁ బేర్కొనఁబడినది.* బృహద్దేశి, సంగీత సమయ సారము,
సంగీత రత్నాకరము, సంగీతదర్పణము మొదలగు వానిలో నిది శుద్ధ
సూడజాతికిఁ జెందిన అష్టవిధ ప్రబంధములందు నొకటి యనియు, నది
చతుర్విధ మనియుఁ జెప్పబడినది. కేదారభట్టు వృత్తరత్నాకరమునఁ
దృతీయాధ్యాయమున సమవృత్తప్రకరణమున అతి శక్వరీచ్ఛందమున
ఏల యొకవృత్తముగాఁ బరిగణింపఁబడినది. అందు “ సజనానయాశర
దశక విరతిరేలా ” యని దీని లక్షణము. ఆ యేల సంగతమోకాని
గీత ప్రబంధమైన ఏలయే ప్రసిద్ధమైనది. కన్నడ లాక్షణికుండగు నాగ

* ఏల పేలా శబ్ద భవమని కొందఱు పండితుల తలంపు. ఇది పేలగానెట్లు
వలసిన నట్లు రాగ తాళములు సాగదీయుచుఁ బాడుకొనుటకనువైనది. గొల్లకలాపము
లందలి సుంకరి కొండని ఏల లిట్టివే. ఆవి గొల్ల గోవాళ్ళ పేలా రసికత్వమునకు
గుర్తులు.

వర్మ “ఏళై” ను కర్ణాట జాతిగాఁ బరిగణించినాఁడు. ఆంధ్రవాఙ్మయమునను ఏలా ప్రశంస చాలకాలము నుండియుఁ దఱచుగనే వినఁబడుచున్నది. పాల్కురికి సోమనాథుఁడు బసవపురాణము నేలలుపెట్టి పాపదురని చెప్పినాఁడు. కావ్యాలంకార చూడామణి, వేంకటనాథుని పంచతంత్రము, మల్లన రాజశేఖర చరిత్రము, పాంచాలీ పరిణయము, వసుచరిత్రము, ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నము మొదలగు ననేక ప్రాచీనాంధ్ర గ్రంథములందేలా ప్రశంసగలను. తాళ్ళపాకవారి సంకీర్తన లక్షణమున ఏలా లక్షణ నిర్వచన ప్రయత్నము కొంతజరిగినది.

“నాయకాహ్వన పూర్వమై నయము గలిగి
 మైచ్చ పరిభాషఁ దగి రాగ మిళిత మైన
 యేల పాట పదంబు నా నిలఁ జెలంగు
 మహిత నాయక సంబుద్ధి మధ్యమగుచు”

(65 వ పద్యము)

ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నమున “నానా తాళములు యథోక్త స్ఫూర్తిఁ బరగు నేలాది ప్రబంధ చయము” అని చెప్పఁ బడినది. మఱియు నందది మార్గరూపకమునఁ బ్రయోగింపఁబడినట్లు చెప్పఁబడుట విశేషము. (చూ. ప). (ప్ర. ఆ 4. 97 - 102). సంస్కృత సంగీత లక్షణ గ్రంథము లందు ఏలా లక్షణ మత్యంత విపులముగాఁ జెప్పఁ బడియుండుటచే గ్రంథవిస్తర భీతి నది యిట నుటంకింపఁ బడుటలేదు. *అపర్యాప్తమైనను తాళ్ళపాకవారి లక్షణము మన య. గా. ఏలకు సరిపోవును. (య. గా. ఏలలు - అధిక భాగము నాయక సంబుద్ధి మధ్యములే కాని యొక్కొక్కచో సంబుద్ధిరహితములును లేక

*. అకర నూచనలు :- (1) సంగీత సమయసారము 4. 130-135; (2) సం. రత్నాకరము 4. 313-312. (3) సం. దర్పణము - ప్రబంధాధ్యాయము 98.
 379 - 393.

పోలేదు. బసవ పురాణము నేలలు పెట్టి పాడుదురని సోమనచెప్పినాఁడనఁగా నట ఏలలనఁగా ఏ శివపరములైన సంబుద్ధులొ యైయుండునని కోఁచును).

ఉగా :- రుద్రకవి సుగ్రీవ విజయము నుండి :-

“ భాను వంశా మూన బుట్టి
దానవాకా మీని గొట్టి
పూని మఖము నిర్వహింపావా ఓరామచంద్ర
మూని వరులు నన్ను తింపాగా ”

ఏల పాటలోనిది యంతయు నొక్క సమగ్రమైన దళము. కడమ దళములు నిట్లే యుండును. ఇందు త్రిపుట తాళగతి గోచరించుచున్నది.

2. పాపరాజు విష్ణుమాయావిలాసము నుండి :-

“మల్లె విరుల జోడు తొడిగి
నల్లా చెఱకు విల్లుబట్టి
మొల్ల తూపు చల్లా సిల్లాగ ఓ పంచ బాణ
చెల్లా ఘనుల నెల్లా నే చేపూ ”

ఇందు సంగీతపు సాగదీత లేనిచో హయ ప్రచార రగడ గతి గల దనవచ్చును. కాని యసలు సామాన్య గీత ప్రబంధముల మాత్రాకాలము నిశ్చయించుటయే కష్టము, అందును హేలగా నాయా సందర్భములకుఁ దగిన యొడుపుతోఁ బాడఁ బడు ఏలల మాత్రాకాలము నిశ్చయించుట చాల కష్టము. ఒక్కొక్కచో ఏలలకుఁ దాళములును బేర్కొనఁ బడినవి. అందు అటతాళమునకుఁ బ్రాచుర్యము. (చూ. గుడిపాటి రామదాసకవి కాళిందీ విలాసము).

అనుబంధము

2

తంజావూరు పద వాఙ్మయము

విజయరాఘవాస్థానము

ఆంధ్ర వాఙ్మయ చరిత్రలో దక్షిణాంధ్రయుగము, తచ్చరిత్రలో తంజావూరురాంధ్రనాయక రాజ పరిపాలనకాలము మహోజ్వల ఘట్టములు గదా! ఆ నాయకరాజులలో గీతి సాహితీప్రియుఁడు, జాతివార్తా చమత్కార చతురుఁడు, రసిక శేఖరుడైన రాజకవియు నగు రఘునాథుని పుత్రుడు విజయ రాఘవుని రాజ్యకాలము (క్రీ. శ. 1633 - 1673) రసిక భోజ్యమగు సాహిత్య సంతర్పణములకు కల్యాణవేళ. అతని ఆస్థానము పదకవితకు పట్టుకొమ్మ. యక్షగానమున కాటపట్టు. అది ఆంధ్రపద కవితా తీర్థంకరుడగు శ్రేత్రయార్యుని గాత్రమునుండి గంధర్వలోక మవతరించిన చోటు. శ్రేత్రయార్యునవతారముతోమన పద వాఙ్మయచరిత్రలో నవ్యయుగోదయ మైనది. ఆనాడు పదమన్న గ్రామసీమల పామర గాత్ర మాత్రోప జీవీయుగు ఏదోవట్టిగాలి పోక పాటకాదు. పండితోపజ్ఞమై, రసభావ నిర్భరిమై ఆలంకారిక మర్యాదా సనాథమైన కవిత్వస్థాయి స్వాయత్తమై, రాచవారి కొలువుకూటముల ఆటవెలదుల అభినయోపయోగియై పరిధవిల్లినది. శ్రేత్రయ అనేక రాజాస్థానములందు సన్మానము లందుచు విజయరాఘవు నాస్థానము నకును విచ్చేసినాడు. ఆ ప్రభు నామాంకిత ముద్రలతో రసగుంఢితము

లగు మధుర పదము లనేక మతనికి కాన్క వెట్టినాడు.¹ రాజునకు తగిన నజరాణా! క్షేత్రయూర్యుని పదకవితామార్గము రసికజన మనోరథ ఘంటాపథ మైనదని గ్రహించినాడు విజయరాఘవుడు. వెంటనే అట్టి పదకవితా రచన కాస్తాన కవులను ప్రోత్సహించినాడు. తానును గంటమెత్తి పదకవితావిద్యలో నొక మహోన్నత పట్ట భద్రుడై నిలిచినాడు.

అనాటి యక్షగానములు రకరకముల పదముల కాకరము లైనవి. విజయరాఘవాస్తానములో యక్షగానములును పదములవలె పాడబడుచుండెడివని అతని యాస్తానకవి చెంగల్వ కాళయ తన రాజ గోపాల విలాసప్రబంధమున² సూచించినాడు. (I—24). విజయ రాఘవున కించుకముందునాటి పరమానందతీర్థ యతి తనముక్తికాంతా పరిణయమును³ యక్షగాన ప్రాయరచనను “పదచాళిక” (పదకేళిక) యని పేర్కొని యుండుట చూడ యక్షగాన ప్రయోగమునకు పదాభి నయ సాదృశ్యమును గలదని తోచును. విజయరాఘవాదుల అభినయ ప్రయోజనాశయాత్మకమైన పద కవితాభిమానమే కొంతవట్టు తంజా వూరున యక్షగాన ప్రతిష్ఠకాలంబన మైనది. యక్షగానములు పద ములు నానాడు నగరి నాటకశాల నట్టువ మేళములచే రాజసభా రంగమున అభినయ ప్రదర్శనల కెక్కి రాణించినవి. నాడు విజయ రాఘవు నెదుట పదకేళిక పట్టని నట్టువపాప తంజావూర నరును.

1. చూ. ‘క్షేత్రయ్యపదములు’ అనుగ్రంథము, ఆంధ్ర గానకళాపరిషత్తు ప్రచురణ — రాజమండ్రి, 1950 విజయరాఘవముద్రాంకితములందు పండ్రెండు పదము లుదాహరింప బడినవి.

2. తంజావూరు సరస్వతీమహాల ప్రచురణ, 1951

3

“

“

“

కేటలాగు నం. 557—58.

అతని యాస్థానమున పదకేళికలకు రూపవతి⁴ యను నామెది పెట్టిన పేరు. మరియు పలువిధములగు పదాభినయ పద్ధతులలో నొక్కొక పద్ధతి యందు ప్రత్యేక నైపుణికి ప్రసిద్ధి వహించిన నట్టువరాండా యాస్థానమున నెందరో గలరు.⁵ బహువిధ పదాభినయ ప్రతిష్ఠల నా కొలువు కూటమున కోటికి పడగెత్తినది విజయనగర సమ్రాజ్యరవేంకటరాయ దత్త బిరుద విరాజిత 'విజయరాఘవ విలాస'⁶ భవన రాజ విభ్రాజిత కీర్తిపతాక చంద్రరేఖ. నాడట గజ్జెకట్టినదో లేదో కాని గంటము పట్టి 'శృంగార రసతరంగిత పదకవిత్వ మహనీయ మతిస్ఫూర్తియై' 'విజయరాఘవ మహిపాల విరచిత కనకాభిషేక' యై విరాజిల్లినది రంగాజమ్మగి. విజయరాఘవు డుత్త పదకర్తయు, పదాభినయ వినోదియు మాత్రమే కాఁడా పదకవితా తదభినయ కళాప్రవీణులగు శృంగార వతులతో గాంధర్వ విధుల మధుర బాంధవ్యములు నిర్వహించినవాడు. అతని రసికత్వము అభినివేశము నట్టివి. ఆతనికి రాణివాసము వారి మీదకంటె ఈ నాగవాసము వారి మీదనే అనురాగము హెచ్చు. అట్లే అతనికి పద్యగద్యములపై కంటె పదకవితలు, యక్షగానముల పై నే వల్లమాలిన మోజు. విజయరాఘవ విలాసమున వెలసిన వాఙ్మయమున ముక్కాలు మువ్వీసము మధుర కవితాశాఖకు చెందినదే. నా డా విజయరాఘవ విలాసమున 'శారదాధ్వజ' మెగిరినది. 'సాహిత్య రాయ పెండారము' ఘల్లుమన్నది.'

4. 5. 6. 7. — ఆయా విషయముల ప్రశంస రాజగోపాలవిలాసము, విజయరాఘవుని ద్వీపక కావ్యము రఘునాథ నాయకాభ్యుదయము (తం||స||మ|| ప్రచురణందు 1951) ల రెంటిను గలదు.

8. రంగాజమ్మ మన్నారు దాస విలాసనాటకము - ఆంధ్ర) సాహి పరిషత్ ప్రకాశితము, కాకినాడ, 1926

9. ఈరెండింటి ప్రశంసయు రాజగోపాల విలాసమునను, రంగాజమ్మ మన్నారు దాస విలాస ప్రబంధము (తం. స. మ. కే సం. 213-14) నందును గలదు.

విజయరాఘవుడు గోపికాగీతలు, భ్రమరగీతలు, రగడ, చౌపదములు, సాంగత్య పదములు ఏలలు విడిపదములు, దరువులు, సంకీర్తనములు అధ్యాత్మలు మొదలగు కేవల గేయప్రబంధములును-వాల్విచి, గుజ్జరి, విల్వేడు, దండలాస్యము, కందుకక్రీడ, అల్లిక, కొరవంజి, శుభలీల, గుజరాతి దేశిచౌపదము, జక్కిణి, దురుపదము, మదన పదదూత్యము, జోగి పదచాళి, శారదాసామ్రాజ్యము, చిందు, సవతి మచ్చరము, నాట్యకదంబము మొదలగు నాట్యబంధముల కనుకూలములగు గీత ప్రభేద విశేషములును రచించి యుండినట్లతని ప్రహ్లాద చరిత్ర¹⁰ యక్షగాన గ్రంథావతారికవలన దెలియుచున్నది. కాని అవి యెవ్వయు అతని యాస్థాన కవులు రచించిన పదములును విడిగా గాన వచ్చుటలేదు. నేటికి వారి పదకవితాభిమానమునకు నిదానముగా నిలిచినవి వారి యక్షగాన రచనలే.

ఈ యక్షగానములలో ప్రహ్లాదచరిత్ర పట్టికలోనున్న పదప్రభేదములన్నియులేవు. ఇందు ముఖ్యముగానున్నవి శృంగారపదములు, గొల్లపదాలు, చెంచుపదాలు, కొరవంజి దరువులు, సాంగత్యపదము, ఏలపదము మొ. లక్ష్మీకల్యాణము, ధవళశోభనములు, సువ్వాలలు మొ. ఆడంగుల వేడుకపాటలు. ముఖ్యములైన కతిపయ పదముల మచ్చులిట నుదాహరింపబడును.

1. శృంగారపదములు

విజయరాఘవుని నాటక వీనికే ప్రాధాన్యము. ఆయక్షగానములలో వీనికే ప్రాచుర్యము. ముఖ్యముగా నీపదములు రెండుతరగతులు :
1. పంతువగ పదములు - స్రావికముగా విప్రలబ్ధ యగు నాయక

10. తం. స. మ. కే. సం. 541.

నాయకుని స్మరించుచు చెలికత్తెతో తన విరహాపుసాద వెళ్ళిపోసికొనుట (భాసుకలాపమునందు మాధవితో సత్యవలె) యిందలి విషయమై యుండును. ప్రాయశముగా నిట్టి పదములు పంతువరాళి కాంభోజి మొదలగు రాగములలో నుండును. ఈ పంతువగ పదాలకు తగిన పంత వాద్యము నాగస్వరమని విజయరాఘవకల్యాణమున సూచింప బడినది. ఇట్టి పంతువగపదము లా యక్షగానము లన్నిట సమృద్ధిగ నున్నవి.

౨. పదకేళిక కుపయుక్తము లగునవి - నాయకు నెదుట నతని నుద్దేశించి అతనిప్రీతి నావాహన సేయుచు అభినయింప దగినవి. ఈపద కేళికల ప్రసక్తి పల్లదచరిత్ర, 'రఘునాథాభ్యుదయము, విప్రనారాయణ చరిత్ర, విజయరాఘవ కల్యాణము, హేమాద్భనాయికా స్వయంవరము లందుగలదు. ఈపద కేళికకు తొలిపలుకు గా హేమాద్భ నాయికా స్వయంవరమున నొక కుసుమాంజలి శ్లోకము, విజయరాఘవకల్యాణమున నొక సల్లాము దరువును ఉదహరింపబడినవి.

విజయరాఘవుని నాటి యీ పంతువగ పదములకు, పదకేళికలకు అసలా శృంగార పదసామస్త్యమునకు క్షేత్రయ్యపదములే యొజ్జబంతు లనవచ్చును. కాని యివి యన్నియు రాజపరములు. క్షేత్రయ్య పదములలో రాజపరములు కొన్నియున్నను అధికభాగము మధురభక్తి ప్రచురములు. విజయరాఘవాదుల పదములలో ఆ మధురభక్తి ప్రతిపత్తి దిగజారిపోయి అందలి 'జావళి' శృంగార ప్రతిపత్తిమాత్రమే మిగిలినది.

క్షేత్రయ్య పదము:

విజయ రాఘవాదుల పద కవితారచనకు క్షేత్రయ్య పదములే యొజ్జబంతు లనుటకు, పోలికలమాట యటుండ, విజయరాఘవుని

‘పట్టంపుకవి’ (Poet Laureate) యైన కామరసు వెంకటపతి సోమ
యాజి తన విజయరాఘవ చంద్రికావిహారమున, విజయరాఘవునిపై
క్షేత్రయ చెప్పిన పదమొకటి¹¹ గ్రహించి యుండుటయే ప్రబల
తార్కాణము. అది :-

విజయకల కాంబోది - ఆది

“ సుదిన మాయనే యీ ప్రొద్దు సుదిన మాయనే ! యీ
మదనావతారుని సేవ మనకు గల్గెగా ॥

ప్రొద్దుట నియ్యటము పొడగన్న ఫలము । యితని
ముద్దుమోము సూడంగలె ముద్దుల గుమ్మా ॥

ఈ ప్రొద్దు పూర్ణకుంభము తెదురైన ఫలము । యీ
భూపాలకుంజరుని నే బొడగంటినమ్మ ॥

ద్విజరాజుల సేవించిన దివ్యశకునము చేత
విజయరాఘవ శౌరిని విధిలోగంటి ॥ ”

కామరసు పదము :

వెంకటపతి సోమయాజియు స్వతఃసిద్ధముగా చేవగల పదరచన
చేయగలవాడు.

ఉదా : సందర్భము - విజయరాఘవుడు చంద్రికావిహారియై రాగా
అతని జూచి మరులుగొన్న యొక అత్తింటి కోడలు చెలికత్తెతో
నన్నది -

కాంబోది - రూపకము

“ వేడుకైనను జూడగూడదు వింతవారిని నా
తోడికోడలు నన్ను తొంగి చూడనియ్యదు

11. అంద్రగాన కళాపరిషత్తు కాకితమైన ‘క్షేత్రయ్యపదములు’ అను గ్రంథ
మున విజయరాఘవ ముద్రక్రింద 11 వ పదముగా నిది ప్రకటితమై యున్నది. దాని
రాగతాళము లంకు కాంభోజి త్రిపుటలుగా సుధాహరింపబడియున్నవి.

పాడితప్పి మగడు మిగుల పగచాటును యీ
మేడమీదికి వచ్చెనంటె మెదలనియ్యడు ॥౧॥

పంచన జేసి యితని జూడవచ్చే వంటేను
పొంచియుండు ముఱిది యిరుగు పొరుగు పంచల
పంచశరుని మించిన యీ పట్టభద్రుని
నించుక సేపు చూడగూడ దేమిసేతును ॥౨॥

అత్తచేతపోరు మిగుల నధికమాయెను
కత్తిమీద సాము నాకు కదలరాదుగా
బత్తితో విజయరాఘవ పార్థివేంద్రుని నేడు
క్రొత్తగా జూచిన చూపు కోటి సేయదా ॥౩॥

విజయరాఘవ పదము :

ఆంధ్ర పదకవులలో క్షేత్రయ్యను చెప్పి మరియొకరిని చెప్పవలెను. కాని పదకవితా రచనలో అతనితో పోటీచేయగల తాహత గలవాడు విజయరాఘవుడు. అతని రఘునాథాభ్యుదయ విప్రీనారయణ చరిత్రములలో ననేక శృంగార పదములు గలవు. ఆ గ్రంథములు ముద్రితములు. అముద్రితమగు తంజావూరాన్న దాన నాటకవనందు తత్కర్త పురుషోత్తమ దీక్షితుడు తమ 'ఏలినవారు (విజయరాఘవుడు) ఆనతిచ్చిన పదాలలో ఒక పదం' గ్రహించి యుండుటకాది మాత్ర మిచట నుదాహరింప బడుచున్నది.

“ అయిదు వరాలిచ్చితి అది యేమిరా యని యడిగితే
అయిదువరాలపు గావా యని అతివ చతురులు బలికేను ॥౧॥

మాట నేర్పులవాడు గదా మన్నారు దేవుడు
పోటిరో యేమని పొగడుదు నేను ॥౨॥

సరిపెన లిచ్చితివి యెంతసరసుడ వంటేను
సరిపెన లియ్యనా యని సకియ కందువ లాడెనే ॥౩॥

ఏలరా నన్నింత యేతురా యంటేను
ఏలరా నన్ననేది యింతి నీ నైజ మనెనె ||౪||

రంగాజమ్మ పదము :

విమల గాంధర్వ విద్య వెన్నతో జెట్టిన దీమెకు. ఆమె మన్నార
దాస విలాస నాటకము నుండి యొక పదము :

కాంభోజి - ఆట

“ చెలువుగా నేడు నాకలలోన వచ్చిన
చెలువు డేదే చెలియ చెలువు డేడే ||౧||

ముద్దుపెట్టగ వాడు వద్దపొమ్మంటినో
సుద్దుల దేలించి సొక్కింప నైతి నో ||౨||

మొలకచన్నుల మీద నెలవంక బుంచితే
వలదు పొమ్మంటినో లేక వాడు సేసితి నో ||౩||

నీవి యంటగ తాళు నిలువరా యంటినో
యావగ దలచగ నౌను గాదంటినో ||౪||

పురుషోత్తమ దీక్షితుని పదము :

పై నుదాహరించిన పదములన్నియు నించు మించు పంతువగ
పదముల వంటివే. ఈక్రిందిది పదకేళిక (తంజాపురాన్న దాన నాట
కమునుండి) -

ఘంటారవము - ఆది

పంతమేల రారా వింతదానఁ గారా
రంతు సేయ మేరా విజయరాఘవ మ్రొక్కేరా||

దక్కితి దయ మీరనే, సొక్కితి విడమీర నీ
పక్క- బాయ లేరా నన్ను బాళిని చేకోరా||

నిన్నె మదిని కోరియున్నారా ఓరోరి
 కన్నుల విల్లుని బారి ఘన మాయె యీసారి॥
 ఏరా నన్నుచాల ఏలరా యీవేళ, రతుల నేలరా యీవేళ
 రారావు సేయ మేరా విజయరాఘవ భూపాల॥

2. గొల్ల పదాలు

గొల్లజాతికి సాహిత్యవిద్యకు చుక్కెదురని యొక నానుడి గలదు గాని సంగీతవిద్యయెడ వారతి సుముఖులు. పిల్లనగ్రోవి గొల్ల జాతి గానకళా ప్రతిష్ఠ కొక ప్రాచీన చిహ్నము. సుద్దు గొల్లలు పద విద్యకు పద్దులు. కృష్ణలీలలు, కాటమరాజు కథానులాపములు వారి గుత్తపాటలు.¹² గొల్లకలాపములలోని సుంకరి కొండని ఏల పదాలు గొల్లగోవాళ్ళ హేలారసికత్వమునకు గుర్తులు.

ఆనాడు నాయకరాజుల నగరి మొగసాల కావలివారు గొల్లలు. వారి వాలకములు ప్రసంగములు చిత్రమైనవి. వాని కాకృష్టమైన హాస్య చతురాస్యలగు నా యాస్థానకవులు కొందరు చాటుకావ్యములుగా పరిగణించి హావణించిన తమ యక్షగాన నాటకములందా గొల్లల వేషభాషలను జొప్పించిరి. రంగాజమ్మ కృతీయందు గొల్లల హాస్య ప్రసంగములు గలవు గాని గొల్లపదము లొక్క విజయరాఘవుని పూతనాహరణము నందే కన్పట్టుచున్నవి. సందర్భము: నందగోపు నాదేశముపై గొల్లలు పూతనకళేబరము నీడ్చిపుచ్చుటకు వత్తురు. అప్పుడు వారి పదాల సందడి:—

౧. భూపాల — రూపకము

“ ఓటి కిన్నెర మీటు కొంట గొల్లలారో — ఆ
 యేటి సాయెనె నేటిమాపు గొల్లలారో॥

12. చూ. హంసవింశతి II 87-89.

తందనాలు పాడుకొంట మనము రాగా - అ
మందలో నొక్క సద్దురేగె గొల్లలారో॥
నందయ్య పిలిచెనట గొల్లలారో - మన
మందరము బోదము రారో గొల్లలారో॥
బూసి సూసి కేకఁసి గొల్లలారో - వాడు
గోసి విడగ దూసె గదర గొల్లలారో॥

౨. సౌరాష్ట్ర - రూపము*

రెండు రెండు యిప్పగింజలే తుమ్మగిలో
రెండువేల మా యావుల మందలే తుమ్మగిలో

* * *

కుడుములు పేండికూర వెన్నెలాహే
కూకుండి తినగదే వెన్నెలాహే
నల్లేరు దురదంట వెన్నెలాహే
నమల వెరచునె మాగంగ వెన్నెలాహే

౩. మొక్కుబడి పదాలు

సాక బెట్టి నీకు మొక్కేమేకవీర - మమ్ము
సాకి సంతరించవమ్మ ఏకవీర ॥పల్లవి॥

* * *

ఏట్లో పాతెడి ఎఱ్ఱని గంగ
పాలలో నుండేటి పచ్చని గంగ
ఎట్లో మా యెఱ్ఱన్న యెచ్చరించంగ
పాతెడి గంగ వచ్చి పవ్వళించంగ
చల్లని తల్లి మీకు జాతరలు సేసేమమ్మా
నల్లావుల పాలు పొంగళ్ళు పెట్టేమమ్మా
గొల్లల కెల్లను కొలము దేవరవై
యెల్లమ్మ యెల్లమ్మ యేలుకోవమ్మ॥

* * *

* ఇవి 'ఉళి' బెట్టి పాడిన పాటలట

ఆ (ఎ) కృ-లమ్మకు నేడు మొక్కు చెల్లింతాము
వక్కలాకులు వేగ వండరా (?) వోరి॥

*

*

*

మట్టిమాని కింద నున్న మాతంగి రావె
ఎఱ్ఱమ్మ చెరువు చేయించేనుగాని॥

చింతమాని కిందనున్న సివసత్తిరావె
సంతబైటనున్న ఓ సాంబవీ రావె॥

బత్తితో తిరువళిక యెత్తేను నీకు
బుత్తిముత్తు లియ్యవమ్మ పోలేరమ్మ॥

సత్తెము గల్గిన తల్లి సమకూర్చుమేలు
పత్తిచేని బైటనున్న ముత్తేలమ్మ నీవు॥

పల్లెండు నేతడిపము పెట్టేను నీకు
సిల్వాడె నమ్మ ఓకొల్లారి గంగ॥

౪. 'రామాయణ బావుతాలు సదుచ్చుకొన్న'

ప్రబుద్ధు డొకడు పాడిన పదం.

“నల్లని దేవర నామము సాతిన

బళ్ళారాయుడు బసవయ్య కొడుకు ॥౧॥

నారదమయ నువ్వనాతిని పెండ్లాడి

బారతకత సెప్పె బైరదేవరకు ॥౨॥

రంబకు పుట్టెను రాశణుం డనగాను

కుంభకర్ణుని పెద్దకొడుకు గాదటరా ॥౩॥

అతికాయు డంగదుం డల ధర్మరాజుతో

అతివక్తై పోరాడి రది వింతగాదా ॥౪॥

మనకు వరాలిచ్చే మైతారు దేవర

అనుమంతు దేవర కల్లుండు గాడా ॥౫॥

గి. సివమాడు గొల్లని పదం

“ ఓంకారము | ఓకాటమరాజు
కరకరపొద్దు పొడిచి కారెండలుగాసి
బిరాన్న బీరెండ బిరుదు గొట్టంగ వన్నెలాహే ||
తూర్పున మీ యావులు తుంగలు మేసి
పడమట మా యావులు పచ్చికలుమేసి వన్నెలాహే ||

3. చెంచు పదాలు

కోనేటి దీక్షితచంద్రుని, విజయరాఘవకళ్యాణమున విజయ
రాఘవుని మృగయా విహారమై, చెంచులు కలుకుట్లు వండి కాట్రేసి
కారగింపుచేసి విందు వినోదములు జరుపుకొన్న సందర్భమునందలివి :-

౧. కాటమరాజు పదం. కాంబోది-ఆట.

కుంబములో పుట్టినట్టి | కుంభకర్తుని కొడకవై
కుంబమాలా దింటివిగదరా | ఓ కాటమరాజు !
కూరసార వెతకవుగా ||

అంబారి కసాగసాన | అంబుది దాటువేళ
పంబలు వాయింపుచును | ఓ కాటమరాజు !
కంబళి నాచుకొంటివిగా ||

సుప్పనాతి ముక్కుపోయి | నొప్పిచేత మూలుగంగా
ఇప్పపూల దండవేసి | ఓ కాటమరాజు !
అప్పడే కూడితివి గదరా ||

౨. కంబమురాయ పదం : మంగళకైశిక-ఆది.

సరిగె పాఱ కేలబాని | వెలుగుమీది తొండవలెను
ఎలుగురాజుమీద నెక్కి | ఓ కంబమురాయ !
జలదారి దాటితివోరా ||

మంచము నెత్తిబెట్టుక | కంచము వాయించుకొంట
మంచుకొండమీద నెక్కి | ఓ కంబమురాయ !
చెంచెలి కూర తెచ్చితివిగా ||

3. పోలేరమ్మ పదం : ఘంటారవ-ఆది.

“బూరుగమాను గని | బూచియని వెరచుకొని
బొబ్బరింతువుగదమ్మ పోలేరమ్మ ||
వాలుచన్ను లల్లాడంగా | నాయిక వెళ్ళబెట్టుక
ఊళ బెట్టుదువు గదమ్మ పోలేరమ్మ ||

౪. కూనలమ్మ పదం ; పున్నాగ-ఆది.

‘కుండనిండ కొండగోగు కూరవండి
కూకుండి తిందువమ్మ కూనలమ్మ ||
కోతికూన చంకబెట్టి కోటయెక్కి
కొక్కరింతువు గదమ్మ కూనలమ్మ ||
కూటికుండ దెఱచివేసి గునిసి యాడుచు
కుక్కల దోలుదువమ్మకూనలమ్మ ||

౫. దరమరాజు పదాలు ; (అ) కాంబోది-ఆట.

‘ఉడుముల బిట్టితెచ్చి | నడుములకు త్రాడుగుచ్చి
కొడవలి చేతికిచ్చి | ఓ దరమరాజు !
అడవులలో నాడితివిగా ||
బొద్దికూర నద్దిగొంచు మద్దెల నెత్తిబెట్టుక
మద్దిమాని మీదనెక్కి | ఓ దరమరాజు !
ఎద్దులను మేపుదువుగా ||

(ఆ) ఘంటారవం-ఆది.

‘ఉప్పలేని నలిదిగంటి ఓ ధర్మరాజు
ఊడుక తాగుదువయ్య ,,
ఉట్టిమీది కెగరబోయి ,,
కాలు వూనమాయెగద ,,

వాట్టిమాని మీదనున్న ఓ ధర్మరాజు
 పూగి పూగి యాడుమయ్య ..
 పుల్లంకి పిట్టవలె ..
 పులికి కులికి యాడుమయ్య ..
 పూసరవెల్లివలె ..
 తల పూచి పూచి ..

మీది పదములలో కాటమరాజు పదము, కంబమురాయ పదము, దరమరాజు పదము (అ) - ఈయీయను ఏలపదములని గుర్తింప నగును. (ఏల విషయము పూర్వోక్తము).

4. సాంగత్య పదము

విజయరాఘవుడు సాంగత్యపదములు రచించినట్లు తెలియు చున్నది గాని నేను మున్నగు దేవుని హేమాద్భుతానామకా స్వయం పరమున మాత్రమే యుక్కుటి కన్నట్లుచున్నది. ఇందలి దరణములు ప్రశ్నోత్తర పరంపరగా సాగినవి. (ఇదియుక కన్నడ పదచ్ఛందస్సు. కన్నడమున సాధారణముగ మానకతాళమునఁ జేడఁబడును)

ఎఱుకల కాంభోజి - అట.

చెయైన శ్రీవత్స చిహ్నము తరముపై
 గలిగి కాణించు యీ మనుడెవ్వడె చెలియ ?

పొల మీను రూపముంబూని యా నలువరు
 తొలుబిల్గు- తొనగిన బొర యీతడమ్మా ! ||మొ||

ఇదికాక విజయరాఘవాదుల యక్షగానములం దింకను ధవళ శోభనములు, సున్వాలలు మొదలగు పాటలు తరచుగా గలవు గాని అవి ఆంధ్ర దేశ యక్షగానములందును ప్రచుర ప్రచారము గాంచినవే. నాని విషయమున తంజావూరి కవుల ప్రత్యేకత దేమియులేదు. విపులముగా చెప్పించుట కిటు నవకాశములేదు. కాని పై నుదాహరించిన పద

ములలోనే ఆ కవుల ప్రత్యేకత తేటపడగలదు. అట్టి పదము లాంధ్ర దేశయక్షగానములం దరుదు. ఆ కవులు శృంగార రస పిపాసువులును జ్ఞేత్రయ మార్గానుయాయులు సయ్యు జ్ఞేత్రయవలె శృంగార పద రచనామాత్ర సంతృప్తులుగాక పదరచనయొక్క బహుముఖ ప్రయోజకత్వమును బాగుగా గుర్తించినారు. ఆ గొల్లపదములు, చెంచుపదములు, కొరవంజి దరువులు నెంతో అపురూపమైనవి. రాజ కవియు నట్టి రచనలకు కోరి సమంజసమగు నొక సందర్భము గల్పించుకొని పూనియుండుట ప్రశంసనీయము, తంజావూరివాఙ్మయము తాత్కాలిక సామాన్య ప్రజాజీవనమునకు నద్దము పట్టిన దనుట కితర సందర్భము లనేకముతో పాటివియు తార్కాణాలు. ఇంకను పురవర్ణనాది సందర్భములకును పదము నుపయోగించిరి. రాను రాను పదము దరువునకును, గీత ప్రబంధ సామాన్యమునకును బ్రాచీన వాచకమైనది.

జ్ఞేత్రయ శృంగారపద కవితోద్యమము విజయ రాఘవాదులతో నాగిపోలేదు. నాయక రాజుల తరువాత తంజావూరు పరిపాలకులగు మహారాష్ట్రులకాలమునను కొనసాగినది. క్రీ. శ. 1694 - 1712 సం॥ ల నడుమ తంజావూరు నేలిన శహాజీ, అతని ఆస్థానకవియగు దర్బాగిరిరాజు ఆరితేరిన పదకవులు. వారి సమకాలికుడు, మధుర విజయరంగ చొక్కనాథుని మంత్రిపుంగవుఁడును, శశాంకవిజయ కృతి భర్తయు నగు వంగల సీనయామాత్యుఁడు ప్రసిద్ధపదకర్త. ఆంధ్రమున రసవత్పద యక్షగాన కర్తయగు మైసూరి కంఠీరవరాజునువారి సమకాలికుడే. వారి తరువాత శరభోజి, తుక్కోజి. చిట్టచివరి శివాజీ (క్రీ. శ. 1833 - 1855) వఱకు తంజావూరిలో తెలుగున పదకవితారచన ధారాశ్రముగా సాగినది. శివాజీ ఆస్థానమునందలి ఆంధ్ర పద

కవులలో ప్రసిద్ధుడు నరహస్పయ్య. ¹³ ఆ 'నరహస్పయ్యతో' గూడి వడిరాగముల పాడి నన్నెలలరుచుండు' వాడట శివాజీ. ¹⁴ ఆ గిరిరాజు మల పదముల సంపుటములు కొన్ని తంజావూరు సరస్వతీ మహాలులో గలవు. ఆ మహారాష్ట్ర ప్రభువుల కాలమున నచట కొన్ని నీతిపదములును వెలసియుండుట విశేషము. అసలు పదకవితారచనలో క్షేత్రయ విజయరాఘవ తదాస్థానకవులకు మార్గదర్శకుడైనట్లే వారు శహాజీ గిరిరాజుమలకు మార్గదర్శకులైరి. కాని నేడు తంజావూరిలో వారివి కొలది యక్షగానములే గాని పదసంపుటములు కానరాకుండుట శోచనీయము.

13. చూ. శివాజీ అన్నపూర్ణాపరీక్షామము త్రిం. స. మ. కే. సం. 499

14. చూ. శివాజీ నీతిములు. త్రిం. స. మ. కే. సం. 811.

అనుబంధము

3

శ హా జీ ద రు వు లు

తంజావూరు మహారాష్ట్ర ప్రభువు శహాజీ యక్షగాన ప్రబంధము లందలి దరువులు మిక్కిలి అపురూపమైనవి. అందతని సంగీతసాహిత్య నాట్య విద్యా వెదుష్య వైభవము విశేషమగును. యక్షగాన రచనా పరిణామ ప్రక్రియాప్రాగల్భ్యము తేటపడును. ఆ దరువుల విశేషములు కొన్ని మచ్చునకు మాత్ర మిందుదాహరింపబడుచున్నవి. ఇందనేకము. మన యక్షగానములం దితరత్ర కానరావు.

1. స లా ము ద రు వు : పంచరత్న ప్రబంధమునుండి -

భైరవి - ఆట

కర్పూర ధవళాంగ | కందర్ప దర్పభంగ
సర్పభూషణ | ధృతగంగ | నదయ త్యాగరాజ ఉత్తుంగ |
నిసగారి గమాప | ధధపమ
గరి గమ పమ | పద విధ ధప
పదవిసరి సనిరి సన ధప
సానిధద పమ ధాపా మగారి సరిస |
సల్లాము సల్లామురే ||
తకధిమికిట ఝంతరి తక్కిట కిటతక ము||

2 ప్ర బం ధ ద రు వు : పంచరత్న ప్రబంధమునుండి

బిలహారి - ఆది

ఇందు కళాధర | సుందర వదన వు
రందర వందిత చరణారె |
కుందరదన యర | వింద నయన కర
నందిత కాహేంద్ర నందరూప త్యాగేశ |

యెలిలాం యెల్లాంలె | దేవాది దేవ

యెలిలాం యెల్లాంలె ||

తాం తరతర | యెల్లిలాం | తద్ధిమి తద్ధితర ధరితి తర

ధింగుదాంతు తర | తళాంగు తరధిమి తక్కిదాం |

తరకిదాం | రిటతరి | తరదళాంగు |

దళాం తరధిమి | యెలిలాం యెల్లాంలె ||

ఈ నగునే యుండును మూర్ఖులలో అశని త్యాగవినోద చిత్ర ప్రబంధమునందు ఇట్టి-ని నగువుగా నుదాహరింపబడినది.

3. ప దా ఛి స య ము ద రు పు : సంచరణ్న ప్రబంధము నుండి —

సావేరి - ఆది

దేవదేవేశ నన్నువుడు | గాపు మహేశ |

గాముని బోరిగొన్న సామివి నీవా | దారు

రావన పసులను గాముడ వీవా ||

4. స వ్యా ప స ప్య స మ ప ద లీ లా ద రు పు : త్యాగ వినోద చిత్ర ప్రబంధము నుండి —

దేగ్గిపి - ఆది

నగన తిటిది (?) తగున | మగువకు లోను వగుమ

కనరు తీరు తీరునక | ననరు బోను బోరునకె

మెలక మీర మీ తలమె | కలయ మానుమా యలక

చేడియ రాదు రాయడిచే | పోడిమిగాని గామిడిపో

వాడె కాహేళా దేవా | రా దేవ రావదేరా ||

ఇం ననులోమ మిలోమ గతుల దంటను శబ్దక్రమ మొక్క ట యగుట గమనింపఁ దగును.

5. క్రమ సప్త స్వర వర్ణార్థ లీలాదరువు :- త్యా. వి. చి. ప్ర.
నుండి -

ఆట తాళము

సరిగామా పద - నీ వింక పైడిక (?)
తరుణు లెవ్వరు - దాని సరిగారీ
అలిసిల వేణులు - అబ్బనిభాస్యలు
కలకంఠులు - దాని సరిగారీ
జలజ దళాక్షులు - సరస బింబోష్ణులు
మెలత లెవ్వరు - దాని సరిగారీ ||

ఇది యొక్కటే దరువు తోడి, కల్యాణి, ఖాబి, శంకరాభరణము
రాగములు నాల్గింటను బ్రవర్తింపఁ జేయఁ దగినదిగాఁ బేర్కొనఁ
బడినది.

6. మోహరం : పంచరత్న ప్రబంధము నుండి -

తత్తక్కరం । ఝకఝక । తత్తత్త తాం దత్త
తోదికితాం తందందాం । తాంగతోకిట తకదరికిట
తందంది తాంధితక్కి । తోంధోం గత్తోం
దిక్కితక్క । తోంతక తకధికి తందతాం ॥

తీరుమానం :- తందక । తకతక । తందక తకతక
తందక । తకతక । ధళాంగుతోం ॥
ధింధికి । ధికిధికి । ధింధికి ధికిధికి
ధింధికి ధికిధికి । ధింగణతోం ॥

....

తకధళాంగు తకధళాంగు । తధింగిణతోం ॥

7. గణపతి కవుత్తం : పం. ర. ప్రబంధము నుండి -

ధీత్తై । ధీత్తై । తత్తాదిద్దితోనంతా ।
ధక్కిట దిక్కిట్టతక్క । ధిరుగుతుతాం తోంగ
ధిందత్త ధిందత్త । ధింధధిం దత్తక్క

తథిమి ధిమిత తక్కు । ధిరుగుడుతాం తోంగ
తాతాధితా దిక్కిట । తకదిక్కితాందత్త
దక్కిట కిటతక । దిక్కిట కిటతక
తోంగుడ కిటతక । నంగిడ కిడతక
కరిముఖ హరసుర । వరకమలజ నుత
వరపాశాంకుశ యుత । చరణం శేకరణం
తక్కిట ధిమికిట తోం । తకతోం
తథిక్కిట తక దిమి కిట్టతోం ॥సతతం॥

8. నెల కట్ట : పం. ర. ప్రబంధము నుండి -

తెయి తెయిం దత్త । తాహత్త తెయి తెయిం
దత్తతత్త । తెయి తెయిం దత్త తాహత్త
తెయి తెయిం । దత్తతత్త తద్దిందత్తా ధిందత్తా
ధిందత్తా । తతతధి । తతతధి । తకధిం దత్తా
ధిందత్తా । ధిందత్తా । తతతధి తతతధి
తధింగిణతోం ॥

9. సొల్ల కట్ట : పం. ర. ప్రబంధము నుండి -

తాంధి తద్దిమి తకర్పుం గణక ర్పుగ
తతోంగుడు । తకతోంగుడు ధిఘికిడు
తాంధి తాంధితక ధణం త్రక్కిణ ర్పుక
తతోంగ తకధోంగ । తోంతోంగ
తకితక ర్పుకణకర్పు ॥

10. త్రికాల స్వరం : పం. ర. ప్రబంధము నుండి -

సారిగ గారిస । రిగప పామ్మగ । గపధస సానినీధ ।
రిసరిస ధాపమగ । పధసా నిధ పధని ।
పధధప మగరిగ । సరిగ పామాంగ
పధనిధ ధాపమా గరిరిస । యెలిలాం యెలాంలే
తాహంగ తక ర్పుణుతాం । కిటతరి తక ర్పుణుతాం ॥

11. వ ర్ణ త్రి కా ల సౌ ల్ల : పం. ర. ప్రబంధము నుండి -

ధిమి ధిమి కిట | తక ఝణత తకిట
కిటతరి కిటత ధిమిత తక ఝణ
ఝణత ధణ తకతక | కిణ తకధిమి
తక ధికి తక | తోంగు తక దధింగిణతోం ||
యెలిలాం యెల్లాం ||

12. జ తి : పం. ర. ప్రబంధమునుండి -

తాంధిధి తాం తాం | దిద్ది తాం దాం
దిద్ది తాం దాం తక
తోం తోం తోం గతోం తోంగు ||

13. స్వ ర జ తి : త్యా. వి. చి. ప్రబంధము నుండి -

గగరీ స్వరి నిరి సాన్నిద | ధ నిరీస్వసాస
పమా మాగా | మాగ గరిస | గమప పామ
ధవ మగరిస | పామామ్మాగా మాగ గారిస
దధనిధాధ | వమ పమామ | గరిమ గరిస
పామామ్మాగా గరిస ||
నాయక భువన విధాయక అచ్యుత
సాయక భువన విధాయక త్యాగేశ ||

14. స్వ ర సౌ ల్ల జ తి : త్యా. వి. చి. ప్రబంధము నుండి -

తద్దిన్నాం కిడతక | తాంధిత్తక్కిడ తక
యెంతారిత్త గణంగితాం దిత్త
తద్దళాంగు తక ధరికుడు
తకతోంగుడు తక | తదిగిణధోం ||

15. వ ణ్ణ సౌ ల్ల జ తి : పం. ర. ప్రబంధము నుండి -

తాంతక తకధినానాం
తద్దిన్నాం త్తక దిత్త
ధినానాం ధిత్రానాం ధిరుగుడు తక
ధీంధిమిత తక ధళాంగుతోం ||

16. పంచఘాతము : త్యా. వి. చి. ప్రబంధము నుండి -

సావదహ్వాహో అ | సావదహరాహహో

జనాహో | కాళదుష్టదానిదాక | కర పసరూప |

జపతో కాళహర చింతా సాద

కమనీయధర్మ ఆచర ||

మీఁదఁ బేర్కొనఁబడినవానిలో 'జతి' యను పదము సంస్కృత సంగీత శాస్త్రకర్తలు ప్రయోగించిన 'యతి' శబ్ద వికృతి యను కొందును. 'యతి' యన్నది సంగీత శాస్త్రకర్తలచే వాద్యాధ్యాయమున నొక వాద్య ప్రబంధముగాఁ బేర్కొనఁ బడినది. సంగీత రత్నాకరమున (VI. 152-153) నది - కూటవర్ణవిరచితము (కూటవర్ణము లనఁగా పటహాది వాద్య సాధారణ వర్ణములు అని చతుర కల్లినాథుని కళానిధి వాఖ్య), అత్యంత కోమలము ('బంధకాశిన్య వర్జితము' అని వాఖ్య), ఏకరూపాక్షరము (అనఁగా 'ఉపక్రాంత వర్ణానుసారేణైవ సమాపితః' అని వ్యాఖ్య), తాళచ్ఛందోభివ్యంజనోజ్జ్వలము, బహు విరామ సంయుతము నైన వాద్యఖండముగాఁ బేర్కొనఁ బడినది.

మీఁది 'గణపతి కవుత్తం' అనునది సంగీతశాస్త్రము లందొక వాద్య ప్రబంధముగాఁ బేర్కొనఁ బడిన 'కవితమ్' అనుదానికి దగ్గరి చుట్ట మను కొందును. సంగీత రత్నాకరమున (VI. 172) తల్లక్షణ మిట్లున్నది :-

“ ఇత్యుద్గాహ ద్రువౌ కృత్వా స్వీద్గా హంత్యదతేఽథవా :

స్వీద్గాహే యత్రముక్తి స్తత్కవితం కవయో విదుః ”

'పంచఘాత' మనున దొక తాళ విశేషమో లేక తాళ ప్రబంధ విశేషమో యనుకొందును. తల్లక్షణము :

‘గద్వయం లత్రయం జ్ఞేయం నిశ్శబ్దం లత్రయం తతః

పంచ ఘాతస్స విజ్ఞేయః ప్రసిద్ధ స్తాల వేదినామ్’

‘జీవద్వయం భవేద్వత్ర నగ్గణశ్చ విరామవాన్

ఇతివా పంచఘాతః స్వాల్లఘు త్రితయ సంయుతః’ *

— సంగీత దర్పణము.

ఇక మోహరం, నెలకట్ట మొదలైనవి ప్రసిద్ధ సంస్కృత సంగీత శాస్త్రగ్రంథము లం దుదాహరింపఁబడలేదు కాని యవిం వాద్యప్రబంధములు, తాళ ప్రబంధములు అను వాని కోవకుఁ జెం నట్టివిగాఁ దోచును.

సంగీత శాస్త్రానికి దృష్టితోఁ బరిశీలించినచో శాహరా సాహిత్యమందు, అసలు యక్షగాన వాఙ్మయ మంతట నపురూపవ లైన విశేషము లనేకము గోచరించును. యక్షగాన మొక సంగీ ప్రక్రియా నిజ్ఞేపము. అందలి విశేషము లన్నిటిని వివరించి లాక్షణి ముగ వ్యాఖ్యానించుటకు నాకు శక్తి చాలదు. అది ప్రత్యేక మొ పరిశోధన వ్యాసంగమునకు విషయము. అభిజ్ఞుల పరిశీలనార్థ మీయన బంధములఁ గొన్నిటి నూరక ఉదాహరించితి నంతే. అక్కడక్కడ నా యోషిన కొలఁది కొంత కొంత వివరించుటకుఁ బ్రయత్నము చేసితిని. దొనఁగులు పొసఁగిన - హసింతురు గాక పురోభాగులు మన్నింతురు గాక మహాభాగులు.

* వాసుదేవకవి పార్వతీపరిణయమున ‘పంచఘాతమత్య’ ఉదాహరింపఁ బడినది. అది మత్యతాళప్రభేద్యమగునా ?

అనుబంధము

4

వివిధ గేయ రచనలు

స్థితి అనుబంధముల పరిధిలోనికి రాని పలురకముల యక్షగాన పదములు పాటలు నీ యనుబంధమునఁ బ్రసక్తము లగుచున్నవి. అందు కొన్ని సంకీర్తనాదిత ప్రక్రియానిబద్ధత గలవి. మఱికొన్ని పద్యము సోకడ యనఁగా ఛందోనిబద్ధత గలవి. కొన్ని కేవలము సంవర్ణము, అందుఁ బ్రసక్తమున విషయమును బురస్కరించుకొని పెట్టబడిన పదాలు గలవి. ఇందుఁ జాలభాగము దేశీరచనలు. అందు రగడ వికారములు గొన్ని. ద్వీపద వికారములు గొన్ని. ఇట్టి దేశీ సంకీర్తనములును అతి ప్రాచీనకాలమునుండియుఁ బ్రసిద్ధిపొంది యున్నవి. బృహద్దేశి, సంకీర్తనత్నాకరాది ప్రాచీన సంస్కృత సంకీర్తనాశ్రుంగ్రంథములందును ప్రబంధాధ్యాయ పరిగణన కెక్కినవి కొన్ని. యక్షగాన ప్రయోగమునుబట్టియేకాక పాల్కురికి సోమ నాథు డేశరువుపెట్టిన పట్టికను బట్టియు, లక్షణాదీపిక, సంకీర్తన లక్షణము, అప్పకవీయము మొదలగు లక్షణగ్రంథములందును మన కావ్యములందును గల ప్రసక్తిని బట్టియు, తాళ్ళపాకవారి పదవాఙ్మయము, త్యాగరాజు ఉత్సవసంప్రదాయ కీర్తనలు, జానపద వాఙ్మయము ము॥ వానియందలి లక్ష్యకోశమును బట్టియు నిందలి కొన్ని గీత ప్రబంధములకుఁ బ్రాచీన కాలమునుండియుఁ దెనుఁగున గల ప్రచారము తేట తెల్లము కాఁగలదు. కాలక్రమమునఁ గొన్ని గ్రాంథాలు పొడసూపకపోలేదు. అర్వాచీన యుగములఁ బరిణామ

పథములఁ బ్రయాణించు యక్షగానము వానిం గొన్నిటిని గ్రహించు చునేవచ్చినది.

[పక్కత మీ యనుబంధమునఁ బ్రసక్తములైన గీత శ్రుబంధము లన్నిటికిని సిద్ధముగా లక్షణ మేర్పరింపఁబడియుండలేదు. సహజముగా గీత ధర్మము గలవి కావున పాడఁబడు సమయమున రాగము సాగదీతవలన వీనియందలి గురులఘువ్యవస్థ మాఱవచ్చును. బహు లక్ష్య పరిశీలనముజేసి వీలైన సూచనలు మాత్రము నా చేతనైనంత చేసెదను. ఇవి నిష్క్రష్ట లక్షణములని భావింపరాదు. సూచనలు మాత్రమ. అభిజ్ఞుల పరిశీలనార్థము మన యక్షగానములందే సాటి సంగీత సంబంధి సామగ్రి యున్నదో యెత్తిచూపుటకే యీ ప్రయత్నము. అప్పకవి లాలి, గౌరీకల్యాణము, ధవళము, సువ్వాల, అర్ధచంద్రికలకు లక్ష్యములు మాత్రము చూపించెను. లక్షణము నిరూపింపలేదు. అతఁడు నొక యక్షగాన రచన చేసినఁవాడు. లక్ష్య కర్త, లాక్షణికుఁడునైయుండియు నట్లు కఠిపయ గేయప్రబంధముల కూరక లక్ష్యములు మాత్రమ చూపించె ననఁగా వానికి లక్షణ మేర్పరించుటలోఁగల సాధక బాధకము లతని కధిక తార్థములన్నమాట.

వరుసగా నొక్కొక గీతి రీతిని స్థాలీపులాక పరిశీలనముచేసి చూతము :-

1. అధ్యాత్మలు :- విజయరాఘవుని ప్రిహ్లాద చరిత్ర అవతారి కలో నతని రచనలు పేర్కొనబడిన యొక సీసమాలికలో ఏలలు, విడి పదాలు, సంకీర్తనలు మొదలగు వానితో పాటిదియు నొక గేయ విశేషముగ నుటంకింపఁబడినది. ఆతనిదగు లక్ష్య మొక్కటియు లభ్యముగాలేదు. యక్షగానములందు దీని ప్రయోగము క్వాచితక్యము. తెలంగాణము ప్రాంతమునకుఁ జెందిన మట్టెవాడ భీమేశున కంకితమైన

ఉదా:- ౧. ప్రవిమల ప్రమథుల - పాలిటి పెన్నెది శివునిరాత్రి, సకల
దివిజ చకోరత - తికిని సుధానిధి శివుని రాత్రి :పల్లవి
కాయక దోషాంధ-కార పంక్తికిరవి శివునిరాత్రి, ని
ర్యాయక జనవన - రాజీమందారము శివునిరాత్రి ||
• ఈరీతి తర్కించి - యేగ మిథిలాపుర
ద్వార బాహ్యోపవన - ధాత్రికిని యందున్ ||

మొదటిదానిలో చతుర్థాతాక గణప్రాచుర్యముతో నేకతాళగతి స్ఫురించును. రెండవది పంచమాత్రగణాక మగు జంపెరేకు ఇట్లు దీని గమన మన్నితావుల నొక్కతీరుగ లేదు. రెండేసిపాదములకుఁ బ్రాస నియతి గలదు. సజాతీయ వర్ణావృత్తితోఁ బ్రతిపాదమును రెండు దళములుగా విరుగును. దీనికి పల్లవి చరణవిభాగమున్న జాడ దోచును. సర్వసాధారణముగ రేకులో, దరువులో లేని యక్షగానముండదు. ఈ శి. రా. మా. న వానిపేరు కానరాదు. వాని స్థానము నాక్రమించుకొన్న వీ యధ్యాత్మలే. దీనిని రేకునకు దరువునకు నుద్దీయగు పదరచనా విశేష మనవచ్చును.

2. అనువులు :- కొద్ది యక్షగానములం దతి విరళముగాఁ గనుపట్టును. ఒక్కొక్కదానియం దొక్కొక్క తీరుగా నున్నది దీని గతి.

ఉదా :- ౧. రూఢిమీర మహాగణంబులు గూడిచూడ, నొట్టము
 లాడువాడు బుధోత్తములు గొని యాడువాడూ ॥
 — వీరచోడవ్వచరిత్ర

౨. పతిలేని ధాత్రి యుడు పతిలేని రాత్రియును
మతిలేని మంత్రియును శ్రుతిలేని తపోత్తి||

- పరిభ్రదదాసి కపోతవాక్యము

౩ పుణ్యనులందరు దను జూడంగ ముదము బొంది

అరుణ కిరణు డుదయమయ్యెడు నటకుమున్నె ॥

— భీమ సేన విజయము

ఉదా :- ౧ లో త్రిపుట గతి, ౨ లో జంపెగతియుఁ గలవు. మూడవదాన గతి స్పష్టపడ లేదు. (ఇది కొన్నిట 'హనువు' లనియుఁ బేర్కొనఁబడినది).

3. అప్పగింత పాట :- ఇదియొక ప్రత్యేక రచనా ప్రక్రియ గలదికాదు. కళ్యాణ కథలందు తలదండ్రులు వియ్యాలవారికిఁ దమ కన్యనప్పగించు సందర్భమును బురస్కరించుకొని పుట్టినది మాత్రమ.

ఉదా :- బాలామణి మిగుల గోల

బుద్ధులేవేళ నేర్పుడి భామ చాల

ఈడు బాలికలగూడు, బొమ్మల

జోడు పట్టి తానాడు

— జానకీపరిణయము

4. అలక పాట :- ఇదియు అప్పగింత పాటవలె సందర్భ పురస్కృతమైనదే కాని యొక ప్రత్యేక ప్రక్రియ గలదికాదు.

ఉదా :- "ధర్మస్వరూపమై ధరణి పోషించు

ధర్మరక్షక నీకు తగదు లేవయ్యా ॥

మొన్న సంగయ్యనిఁ చెన్నుగాబట్టి

వన్నెలింగముగట్టె వరుడ రావయ్యా ॥

— బసవమహిమామృతవిలాసము

ఇందు జంపెగతి స్పష్టముగనున్నది. రెండేసి పాదములకు ప్రాస నియమము, పాదపాదమున పదిమాత్రలపై యతియుఁ జూపట్టు చున్నవి. కాని అలకపాటలన్నియు నియతముగ నిట్లే యుండవు.

5. అల్లానేరేడ్ల :- ఈమాటకు రాజకల్యాణము, సమస్కారము, బోలెడ్రాని శీషము, బహుకృతాదు అని వివిధార్థములు గలవు. (చూ. సూర్యరామోద్రాని నిఘంటువు.) ఇదియొక గీత ప్రబంధ విశేషమగుట యందు బ్రహ్మశ్రీము. చాల యక్షగానములందు దిది ప్రయుక్తమగుట. 'అల్లానేరేడ్ల' అను మాట యూహాకొక పల్లవి వంటిది. ప్రతి చరణమునను బునరావృత్తిమగుచుండును. అనేక యక్షగానములందు దీని చరణము లచ్చము జరిపిరేగులే. (చూ. చాలయందలి బోడియల్లు భూపాలుని జానకీ పరిణయము, చందరి రామదాసు రుక్మిణీ పరిణయము, మామిళ్ళపల్లి వెంకటాచలమయ్య ఏకాంశ నేప ముదలగునవి.

ఉదా :- ఒక చరణము

శ్రీరామ విభవంబు చెయవంద గాంచీ
దారుణి వృత్తియై తగ నుద్భవించి
దూరిమిత జనకునకు రూతురనుపించి
రోరితతో దళరథుని రోదలనుపించి | అల్లానేరేడ్ల||
జానకీ పరిణయము సౌభాగ్యమయె||

— జానకీ పరిణయము

ఈ పాటకొక సంప్రదాయ సందర్భమును గలదు. ఇదియొక పెండ్లిపాట. 16 శ. ప్రబంధము లందును పెండ్లిపాటగా దీని ప్రసక్తి కనుపట్టును. (చూ. కకుత్స్థనిజయము 4.3; పాంచాలీ పరిణయము 4.10) కల్యాణ కథాత్మకములగు యక్షగానములందు ముత్తైదువల సువ్విపాటకుఁ బదప నిది కన్పట్టును. పై జానకీ పరిణయ రుక్మిణీ పరిణయము లిందులకును దార్కాణలే. అనగా సుంకులు దంచుట సువ్విపాటకును, సుంకులు చెరుగుట అల్లానేరేళ్ళకును సందర్భము.

లన్నమాట. గణపవరపు వేంకట కవి యీ విషయమును స్పష్టముగాఁ జెప్పినాడు :-

పల్లవ పాణులు కొందఱు
పశ్చరములఁ బూని రవల బంగరు గాజుల్
ఘట్టరస సుంకు తెరిగిరి
యల్లనేరేడటంచు నయ్యిందిరకున్

— ప్రబంధరాజ వేంకటేశ్వర విజయవిలాసము 571.

అయితే మామిళ్ళపల్లి వెంకటాచలమయ్య తన ఏకాంతసేవ యక్ష గానమున దీనిని 'కొట్టణం పసుపు విసిరే పాట' గాఁ జేర్చొని యుదాహరించినాడు.

శ్రీ కేశవం సదాశ్రితకల్పభూజం
నారాయణం సదానారదస్తుత్యం || అల్లనేరేడల్లో ||
శ్రీలక్ష్మీపరిణయము చెలువందమాయే ||

ఇదియు జానకీపరిణయము దానివలెనే జంపెగతి గలది. మాత్రల పరిమితియు నంతే (5×3+3 లేక 4). అందు 'సుంకులు చెరిగే పాట' వేతే యుదాహరింపఁబడినది. కొన్ని యక్షగానములందు అల్లనేరేళ్ళకు రాగనామము లుదాహరింపఁబడినవి. పణిహారం ఎంబారయ్య కురవంజిలో దానికి నాదనామక్రియ పేర్కొనఁబడినది.

6. (అ) ఆష్టకము :- ఇది కొలఁది యక్షగానములందుఁ దఱచు నాయిక విరహవేదనాధిక సందర్భములందుఁ బ్రయుక్తము. నాలుగు పాదములు నాలురెల్లెనిమిది దశములును గలది. ఆ దశములను బట్టియే ఆ పేరు. ప్రతిపాదము నచ్చముగా నొకత్రిపుట రేకు. అనఁగా ఏడేసి మాత్రలదశములు మూడింటిపై నొక యైదుమాత్రలు గలది. సరిగా మత్తకోకిల మాత్రసంఖ్యలో సరిపోవునది. దానివలెనే వృషభ

గతి గలది. నాలుగు పాదములకును అద్యప్రాసయు, సంత్యప్రాసయును జూపట్టును. ప్రతిపాదమున పదునాల్గుమాత్రలపై అనగా ద్వితీయదశము ప్రథమాక్షరము యతిస్థానము.

ఉదా:- కదియ వచ్చిన మేనికాకను
గ్రమ్మిపూబొద వాడఁగా
కొదమ తుమ్మెద లూర్పుసెగలని
గూడ కూడని పాడఁగా
పదరు మదనుని తూపులాయము
పట్ల పలుమరు గాడఁగా
ముదిత ముందతి కరిగె శంభుఁడు
మొనసి ముచ్చట లాడఁగా ||

— విష్ణుమాయా విలాసము

ప్రసన్న వేంకటేశ్వర విలాసాదు లందును అష్టక మచ్చముగా నిదే మచ్చునఁ గలదు.

(ఆ) చౌ ప ద్య స్త క ము: ఈ పేరుతో ఉపాధ్యాయుల మృత్యుంజయకవి వామనచరిత్రమున నొక రచన గలదు. అది అష్టకములో నగము పరిమితి గలది. అనగా నష్టకములోని నాలుగు దశములు దీనికొక ప్రమాణాంశయగును. అందులకే చతుష్పది - చవు పది - చౌపది + అష్టకమైనదిది. అష్టకములోని రెండవదశమున కంటే దీని రెండవ దశమున రెండుమాత్ర లెక్కువ. అంత్యప్రాస నియతముగఁ గానరాదు. అంతే భేదము.

ఉదా:- వరకుతూహల సత్వరుండును
వర్ణ్యవిమల యశస్కరుండును
పరమదృఢతర సుమనస్కుఁడురుతర
భద్రనియతుఁడు సంధుఁడు ||

7. అ ష ప ది :— అనఁగా నెనిమిది పదములు గలది అని యర్థము. అష్టకము నిదియు సమానార్థకములే. కాని లక్షణ గ్రంథములందు వేఱువేఱఁ బేర్కొనఁ బడినవి. (చూ. లక్షణ దీపిక డి. 1329) జయదేవుని గీత గోవిందముతో దీనికిఁ బ్రతిష్ఠ వచ్చినది * యక్షగానము లందటనటఁ బ్రయుక్తమైనది. చూర్ణికవలె దఱచు సంస్కృత ఘటితముగానే కన్పట్టుచున్నది.

ఉదా : త్వామనిశం ప్రేమయతం భృశ
మామనుతే హృదబాలా
తామరరీకురు కామవశాభిహతా
మిహ శాహస్వపాలా ||
లలిత ఫలకతల చిత్రిత మపితవ
కృత విలాస కలాపం
కలయతి దిశి దిశిహంత యథాత్మని
లలిత మనోహర రూపం || త్వామనిశమ్ ||

అష్టకము నందు వలెనే ప్రాస పాటింపబడినదికాని యతి మాత్రము తెలుగునందువలె సజాతీయ వర్ణావృత్తికాక సంస్కృత సంప్రదాయసారము విచ్ఛేద సంజ్ఞగాఁ బాటింపఁబడినది. పై అష్టకమునందు వలెగాక యిందు మధురగతి కన్పట్టుచున్నది. అష్టపదులందు మధుర గతికే ప్రాముఖ్యముగాని యది యొక నియమముగాదు. మొదట ఏ గతిభేదము గ్రహింపఁబడిన నదియే సాంతము పాటింపఁబడవలె ననుటయే దీని నియమము.

* ‘ఘనత మిరంగ జయదేవ కవివరేణ్యుఁ, డందమైనట్టి గీతగోవింద మందు నంచితాష్టపదులు వల్కెనట్లు పదము, పరగునెనిమిది పదములు పల్లవియును’ అనియు “ధరనెనిమిది పాదంబులఁ, బరగిన పదమదియు శరభపాద పదం’ బనియు దీనినొక పదవిశేషముగాఁ బరిగణించినాఁడు తాళ్ళపాక చింతిరుమలయ్య (చూ. సంక్షిప్తస లక్షణము 46—48)

“యక్షగానాష్ట పదాష్ట పదులు నాలుగు విధమ్ములు నొక్కొక్కటి పెక్కువిధమ్ములై ’ యష్టకమ్ముల పదంబులు నష్టపదులును వివిధరీతుల నానా ముఖంబుల విహరించు ” నని యనియున్నాడు పొత్తపి వెంకటరమణ కవి. (లక్షణశిరోమణి - తృతీయాశ్వాసము ఆర్. 1257 పుట117)

8. ఇంజీ ము మెట్టు :- కేశవ పట్టణం జియ్యరయ్య నలనాటకమున నిదియొక దరువుగాఁ బేర్కొనఁబడినది.

శ్లో : అభిషేకించిరి మోదముగన్

అవనీధవునకు నతివేడ్కన్

శుభలగ్నంబున మునులు వశిష్టులు

సూరులు మిత్రులు నిష్ఠులునూ॥

ఇందు విశేషములేదు. ఇట్టివి తెలుఁగు మెట్టులే గలవుబోలేడు. మధుర గతిలో సాగు చౌపద్యష్టకము వంటిదిది. మూడవపాదమున మాత్రమొక రెండు మాత్ర లెక్కువైనవి.

9. ఊంజల్ :- ఇదియొక ఊయలపాట ఊంజల్ తమిళ శబ్దము. ఉయ్యాల అని యర్థము. ‘లాలి’ యన్నదియు ఉయ్యాల పాటయే, జోల ఉయ్యాలపాటగఁగూడ నున్నదిగాని వానిగతియేవేఱు, దీని గతి వేఱు. చిన్నపిల్లలను నిద్రబుచ్చుటయు దేవాయతన కల్యాణోత్సవములును వాని సందర్భములు. ఇది పార్థసారథి విజయము, ఆండాళ్ చరిత్రములందు కల్యాణ సందర్భమున వధూవరులను సఖులు య్యాలలూచిన సందర్భమునఁ బ్రయుక్తము. ఆండాళ్ చరిత్రమున ఊంజల్ పాట వెంటఁగలదొక లాలి పాట. ఇట్లు వివాహవేళ వధూవరుల నుయ్యాలలూచు నాచారము తమిళ మళయాలాది రాష్ట్రము

లలో నీనాటికి నున్నదని విందుము. పై రెండు యక్షగానము
చెన్నపురమున రచింపఁ బడినవి.

ఉదా :- ఆండాళ్ చరిత్రమునుండి

శ్రీవిల్లిపుత్తూరు వుంజల్ తొట్టి

చతుర్వేదంగళుం శంగల్ పూట్టి

అరుణావ్రంగళుం తుణ్ణల్ నాట్టి

అండాళు (రంగ) మన్నారు అడిరూంజల్॥

ఇందొక్కొక్క దళమునకు మాత్రము 5+5+7; పా. సా.
5+5+6. ఇందుగమనింపదగినవి జంపెగతి, పంచమాత్రాక గణ
ర్యము. జంపె గతికి నన్నిహితమైనది తాళ్ళపాక అన్నమ
ర్యుల వారి కీర్తనలలో నొక ఉయ్యాలపాట గలదు. (సంXI
216) అందలి పాదము లచ్చపు జంపెరేకులు. త్యాగరాజున
ఉత్సవ సంప్రదాయకీర్తనలలో (ఆది అండ్ కో ప్రచురణ 408వ
నున్న ఉయ్యాలపాటకు యుంపతాళమే పేర్కొనఁ బడినది.

10. ఓ డం :- 'శ్రీరామపుత్రి' యను మారుపేరిట నొక
యిత్రీవాసిన సీమంతినీ చరిత్రము అను య. గా. న మాత్ర మె
లక్ష్యము దొరికినది. ఈవేరతి విచిత్రముగ నున్నది. ఇతరత్ర క
కేవల మశ్రుత పూర్వము.

ఉదా : చూడఁచూడఁవేరుకాయే - సీమంతి

నేడు పెండ్లి కూతురాయే

మూడు భవనాల్ కీర్తినిండే - దుఃఖంబూ

వీడి తనదూ విభునిగూడే

ఇంగారు తట్టో మంగళారతులు

శృంగారముగనెచ్చి యంగనలు అవెదు ॥

ఇందు మొదట నాలుగు పాదములందును త్రిపుటగతియు, చివరి రెండుపాదములందును జంపెగతియుఁగలవు. 1-3 పాదములందు మాత్రాక్రమము 7+7+6; 2-4 పాదములందు 7+7; 5-6 పాదములందు 5³+3. నాలుగేసి పాదములు ప్రాసైకఘటితములు.

11. కీర్తన :- కొన్నియక్షగానములందు రేకులో, పదములో, దరువులో ఉండవలసినచోట కీర్తనలపేరిట గేయరచనలు గన్నట్లు చున్నవి. రేకులు రగడ వికృతులు. ఒకవిధమైన ఛందోనిబద్ధత గలవి. పదములందును ఒకపాటి ఛందోనిబద్ధతగలవి కొన్నియున్నను అట్లు లేనివే యెక్కువ. ఛందోనిబద్ధత లేక రాగతాళ ధారాశ్రము లగు పదములు, దరువులు కీర్తనలు నొకపాదునుండి ప్రాకినతీగలే. యక్షగానపదములు, దరువుల గుఱించి 1 వ యనుబంధమునఁ గొంత చెప్పబడినది. పోలిక లిరుగుపొరుగుగాఁగల యీమాఁటి యను బంధము గుఱించి యిట మఱికొంత వివరింతును.

పరగున్ వృత్తము జాతీయంతయుఁ జతుష్పద ద్విపాదాకృతిన్
పరసంకీర్తనముల్ తదాకృతులనే వర్తించుమానంబుతో
దరువుల్ జక్కులరేకులేలలును నిద్దంబైన గొబ్బిళ్ళు భా
సురవాక్యంబులు జందమామ పదముల్ శోభిల్లు నందంబులై॥

(సం. ల. 50)

పై పద్యమునఁ జెప్పఁబడినట్లు స్థూలముగాఁ జూచినచో నివి యన్నియుఁ బ్రాక్తనమైన యొకపద సంప్రదాయము నుండి బయల్పడ లినవియే కాలక్రమమునఁ బరిణామముబొంది వై విధ్యము నవధరించినవి.

అని చెప్పనగును. వీని యన్నింటికిని మూలము 'దేశైళ'—వివిధాభరణములందలి యేకైకమూలపదార్థమగు బంగారమువంటిది. *

అర్జున భరతమ్మునను ఇట్లే చెప్పబడినదట —

'కర్ణాటలాట గౌడాంధ్ర ద్రవిళావాంతు భాషితం
ఎళానస్త విధాజ్ఞేయా, ప్రోక్తామర్వాది తాళతః'

'ఎళలనలగా పదములనిన్ని, మూడు చరణములకు ఖండికా త్రయం అనే పేరుగలదనిన్ని పల్లవి, ఉపపల్లవి అనిన్ని, ఇవి మాత్ర సమకనిబద్ధములైన హగణాదులతోఁ గూర్చవలెననిన్ని, సూళాదుల కనుగుణ్యముగ నుండవలెననిన్ని, మఱియు నివి 'సంగీతతాళ నిర్ణయ మ్ముల గీతనష్టి నితపుష్ట మాత్రాధిక్యమాత్ర లోపమ్ములఁబొందు చుండు' ననియు పొత్తపి లక్షణ శిరోమణియందుఁ జెప్పబడినది.

'యక్షగాన పదంబులు' చాలవఱకు 'సముచితానేకవిధ తాళ సంగతుల నలరునవియు (సంకీర్తన లక్షణము), 'లయ ప్రమాణంబుల నొప్పు' నట్టివియు (లక్షణదీపిక) నైనను నందుఁగొన్ని యొకపాటి ఛందోనిబద్ధతగలవి. ఇటువంటివి వృత్తపదములనియు, 'యతులుం బ్రాసములుం బదంబులును మాత్రాసీకముల్ తాళసంగతులుం' గల్గిన పదములు నిబంధనామపదంబు లనియు వ్యవహరింపఁబడినవి (చూ. సంకీర్తన లక్షణము— 30-34). రేకులు తాళనిబద్ధతతోపాటు ఛందో నిబద్ధతయుఁగలవి కావునఁ గొంత యీకోవకుఁ జెందునని చెప్పనగును. విష్ణుమాయా విలాసాది యక్షగానములందున్న నీలాంబరి, ఘంటారవ,

* "కర్ణాట ద్రవిళాంధ్రలాట విల సద్దాదాది భాషాస్థితిం గర్ణాపూర్ణ ముధా సమానరుచులం గల్గించు దేశైలదా, స్వస్థంబాభరణత్వ మొందు కరణిన్ సంగీత శాస్త్రంబులన్, వర్ణింపందగు రాసుజాతియుతయై వర్తించుఁబ్రత్యేకమై ? (సం.ల.28.)

అహిరి, శేవగుప్తి ఇత్యాదిగా రాగనిర్దేశముగల పదములు ఏల పదము, తుమ్మెదపదము, వెన్నెలపదము. చందమామ పదము మొదలగు దేశిపద రచనలును నిర్దిష్టఛందః ప్రక్రియకు లొంగునట్టివి కావు. ఇట్టివే దరువులును. దరువు గుఱించి ప్రత్యేక మొక యభిప్రాయము వ్యక్తమైనది సంకీర్తన లక్షణమున :

‘మహిమ మీఱంగ ద్రుతమధ్య మానములును

జిత్రవర్ణంబుఁ దాళంబుఁ జెన్నుమీఱి

మునుపఁబాడిన పదవాక్యముల బొసంగి

ధరణి ద్వివతుష్పదాకృతి దరువు చెలఁగు

(63)

మఱియు దరువు ఒక ముక్తక రచన వంటి దనియు, పదము కులకము వంటిదనియు అర్థచంద్రకపదాదులతోపాటు దరువుగూడ ‘పాదయుగళ ముగ బహు జన సంప్రయుక్తిఁబరగు’ ననియు నందుఁజెప్పఁబడినది. (51). కీర్తనములు లేక సంకీర్తనములు నీకోవకుఁజెందునవియే. అందు భగవన్నామ గుణాదికము కీర్తింపఁబడుటచే యాగికముగ వానికీ పేరుకల్గిన దనవచ్చును. సంకీర్తనలక్షణకర్త ‘సంకీర్తన నామక పదసంప్రదాయంబెట్టినిన’ అని పదలక్షణప్రసక్తికి ఆకరములను సంగీతరత్నాకర, చంద్రికా, చూడామణి, సుధాకరము లను గ్రంథములను బేర్కొని ‘తానె యన్నిటికిని మూలమైన భరతమందుఁ బంచదశాధ్యాయమండు విమల వృత్తచూర్ణనిబంధక వివిధనామ భవ్యలక్షణములకు నాస్పృహము పదము” అని వక్కాణించెను. దీనిని బట్టి సంకీర్తన మనఁగా పదనాచకప్రాయ మనియు నాసంప్రదాయ మతిప్రాచీనమనియు విశేషమగును. తెనుఁగుగడ్డలో మనకీ నిక్షేపము తాళ్ళపాక వారి లోఁగిట దొరకినది. తాళ్ళపాక అన్నమాచార్యుఁడు (15శ.) పదకవితా పితామహుఁడు, సంకీర్తనాచార్యుఁడు, ‘లక్షణములు పదకవితారక్షణములు’ నైన బహువిధ సంకీర్తనములకుఁ గర్త. అతఁడు

పదసారస్వత లక్ష్యప్రపంచ విరించనుడేకాదు లక్షణప్రవక్తయును. కాని యతఁడు సంస్కృతమునఁ జెప్పిన ఆ లక్షణగ్రంథము నేఁడు లభింపదు. దానికాయన పుత్రుఁడు పెదతిరుమలయ్యంగారు వ్రాసిన వ్యాఖ్యానమును నేఁడు లభింపదు. ఈయన పుత్రుఁడు చింతిరుమలయ్య 'తద్వాక్యానుసారంబునన్' వ్రాసిన సంకీర్తన లక్షణము, ఆ అన్నమాచార్యుడుల సంకీర్తనములును నేఁడుపలభ్యములు. లక్షణ శిరోమణి యందుఁజెప్పఁబడినట్లు ఉపపల్లవి (అను పల్లవి) లేదన్నమాట గాని తాళ్ళపాకవారి సంకీర్తనములు సరిగా పల్లవి, ఖండికాత్రయమును గలిగిన రచనలే. క్షేత్రయ పదములలో అనుపల్లవియొకటి అధికము. త్యాగరాజు కృతులలోఁగూడ నీ సంప్రదాయము బాగుగనే పాటింపఁబడినది గాని కొన్నిట చరణాధిక్యమును జూపట్టుచున్నది. త్యాగయ్య కర్వాచీనములైన యక్షగానములందే కొన్నిటఁ (పాతూరి తిరుపతి సుందరకాండము, మామిళ్ళపల్లి-ఏకాంతసేవ, మైనంపాటి బాలగోపాలవిలాసము, గజేంద్రాద్వారచరిత్రము మొ॥) గన్నట్టుచున్నవి కీర్తనలు. యక్షగానములందలి కీర్తనలన్నియు భగవత్పరములు గావు. దరువులవలెనే బహు విషయాత్మకములు. లక్ష్యమునకు చూడు-క్రింద 37, 39వ అంశములు.

12, కో తి యా ట ప ద ము :- చౌదరి రామదాసు రుక్మిణీ విలాస యక్షగానమున సింగడు కోతి నాడించు సందర్భమున నొక పదముగలదు. తిమ్మారాయని తైత్తిక్కలకుఁ దగినట్లు లయాత్మకముగా నుండుటయే దీని లక్షణము.

ఉదా : ఆ ట తా ళ ము

ధిమ్మేత్తరా తిమ్మ ధిమ్మేత్తరా

ధిమ్మేత్త ధింధిమ్మి ధిమ్మేత్తరా

ధిమ్మేత్తరా సీతమ్మగారికి ఉంగరము

యిచ్చిననాటి యిమ్మేదిరా తిమ్మ ధిమ్మేత్తరా
తగ బాల్కమున పూర్వనగము మీదికి నీ
వెగసినట్టి మంచి లఘువేదిరా తిమ్మ॥

13. గ జ ల్ :- గజల్, డోరా, తొహరా మొదలగునవి కొన్ని పార్శ్వమట్లు 19వ. శ. ఉత్తరార్ధమునఁ దెనుఁగు దేశమున ధార్వాడ నాటక సమాజము వారి నాటకములకుఁ బ్రచార మేర్పడిన కాలమున మన హరికథలందును, యక్షగానము లందును జేరినవి.

ఉదా : బాగేపల్లివారి కుచేలోపాఖ్యానము నుండి

ఎన్నిదినంబులు జీవించిన నరు
డీల్లుట సత్యంబు
ఎన్నోవిధముల ధనమార్జించుట
లేలా నిత్యంబు॥

ఈ గజల్ తఱచు ఆది తాళ విశిష్టముగఁ గన్పట్టుచున్నది. ఇందు పాదము నకు నాలుగు మాత్రల దళము లైదు, మిఁద ఆఱుమాత్రల దొకటి. నాలుగు దళములపై యతి. రెండేసి పాదములకుఁ బ్రాస విహితము.

14. గొ బ్బిళ్లు :- ఇది 1వ అనుబంధమున నుదాహరింపఁ బడిన గొబ్బిపదము కంటెను విలక్షణమైనది. ఇందూతపదము విశేషము. గతియందును విలక్షణతగలదు. గొబ్బిళ్ళుగా ఒక ఆడుపిల్లల పండుగ (సంక్రాంతి) వేడుక, క్రీడావిశేషము, పాట, నమస్కారభేదము. (చూ. సూ. రా. నిఘంటువు). పండుగలు వేడుకలకును, వేడుకలు క్రీడలకును, ఆటలు పాటలకును దారితీయుట పరిపాటి. అట్టిదే యిది. ఇది తాళ్ళ పాకవారి సంకీర్తన లక్షణమున నిబంధపదముగాఁ బరిగణింపఁబడినది. అర్ధచంద్రక పదము, ఏలపదము, చందమామపదము మొదలగు

వానితోపాటు 'పాద యుగళముగ బహుజన సంప్రయుక్తి' బరగ చెప్పబడినది (సం. ల. 50-51).

ఉదా : 1. గణపతిరెడ్డి గోపాల విలాసమునుండి

గొబ్బియాళా కొమ్మలార
రారెమరుని గుమ్మలార
ఇంతులార రారెమరుని
బంతులార రారె గొబ్బియాళా॥

2. చూడమ్మ రుక్మిణీ కల్యాణము నుండి

ఆనందస్థైరవి - ఆది

అందముగా కృష్ణుని సుందర పదముల
ముందున నిలిపి వందన మొనరించి
చిందుచు గొబ్బియాడరే॥పల్లవి॥
చెలులందరు గూడి గొబ్బియాడరే॥ఉప॥

15. చెండ్లాట పాట:-ఇదియొక పెండ్లి వేడుకపాట. మువలు వధూవరులచే పూలచెండ్లాడించు ముచ్చటకు సంబంధించి ద్దీని రచన కొక నియతి యుండదు. కాని కొన్ని య.గా. లందు లుపయోగింపబడుట విశేషము.

ఉదా : వేలాకొలది ప్రిలూగూడి
బాలా రుక్మిణి నెదుటా నునిచి
నీలవేణులు పాటాబాడాగా - శ్రీకృష్ణమూర్తి
పూలచెండ్ల నాడేవేడుక॥

తిమ్మరాజు లక్ష్మణరావు రుక్మిణీ కల్యాణము

16. జాతి స్వరమట్టు :- గజేంద్రాద్వాద్వాని చరిత్రమున నొక్కటి గలదు. అందిసి మంగళగీతముగాఁ గన్పట్టుచున్నది.

రూపకతాళము

రామచంద్ర మంగళం - రాఘవేంద్ర మంగళం

కామజనక కౌస్తుభధర - కంజనేత్ర మంగళం ||౧||

అగణితముగ నీదుఖగతు - రగమునకును మంగళం

నిగమ్యగోచరానీకు - నిత్యశుభ మంగళం ||౨||

17. జావళి :- ఇదియొక రకమైన శృంగారపదము. నాయిక విరహము, నాయకాహ్వానము సర్వసాధారణముగ నిందలి విషయములు. లోగడ రాచవారి కొలువు కూటములందు, కామందుల లోగిళ్ల వివాహ సందర్భములందు మేజువాణీల (బోగముమేళముల) లోను నట్టువహపలచే నభినయపూర్వకముగఁ బ్రయోగింపఁ బడుచుండెడిది. ఆంధ్రనాయకరాజ మహారాష్ట్ర ప్రభువుల ఆస్థానములందుఁ బ్రబర్తిల్లుచుండిన పదకేళిక పంతువగ పదాలట్టివే. మైసూరి కంఠీరవరాజు పదములు నట్టివే. జావళులందుఁ గొన్ని భగవత్పరములును గలవు. (గరిమెళ్ల వేంకటేశ్వర దశావతార జావళీలు మొ॥) క్షేత్రయపదములందుఁ గొన్ని యీశోవ కొజ్జబంతులనఁ దగినవి కలవు. అయితే వానియందును విప్రలంభశృంగారము, ప్రియావాహనము, అభినయోపయోగిత్వము నను వాని ప్రధానధర్మములు పాటింపబడుచునే వచ్చినవి. ఇవి విడిగా విశేషప్రచారము గాంచినవి. యక్షగానములందును గొన్ని ప్రవేశించినవి. తెలుగువారి వాడుకలో 'జావళి' యన్న పేరుమాత్ర మిటీవలిదిగాఁ దోచును (తత్ప్రయోగ స్థాన సూచకముగ చవికె, కొలువు కూటము, అను నర్థముగల చావడి యను మాట దీనికి మూలమగునేమో విచారింప వలసియున్నది.)

చందన మహారాజు చరిత్ర మను దాన జావళీలు చాలగలవు.

ఉదా : జంఝూటి - రూపకము

ఉదా : సమయ మిదిగో సరసమునకు రారా

రారా, అతిథిరా, ఘనమౌరా, సుఖమీరా ||స||

18. జోల :- ఇది తెనుఁగుదేశమునఁ జిరప్రసిద్ధమైన పాట. ఇది ఊయెల పాటయును గనుక సంస్కృత 'జోలా' శబ్ద భవమని యొక అభిప్రాయము. (హిందీ తర్భవము, రూపాలా). జో అను ఊఁత మాటకు బహువచన రూపమని మఱియొక అభిప్రాయము. 'లాలి' వలె నిది కేవల మూయెల పాటయే కానక్కఱలేదు. ఎక్కడపరున్న పిల్లల నైనను నిద్రపుచ్చు నపుడు పాడఁబడున దగుటయే దీని లక్షణము. జోకోట్టుటకు నిదురపోయని వీపు తట్టుట యని యర్థము. (హిందీలో 'సో' అనఁగా నిదురపో అని యర్థము). ఈ జోలపాటలు ప్రాచీన కాలమునుండియుఁ దఱచుగనే య. గా. లందును బ్రయోగింపఁబడుచు వచ్చినవి.

గణపతిరెడ్డి గోపాల విలాసమునుండి :-

జోల బాడెదమిపుడు సుందరాంగులమూ

జోలలకు నిదురపో సొంపుమాచెదము ||జోజో||

శ్రీమహాలక్ష్మితో చెలఁగి తిరిగేపూ

మామందలో నాదగా మరిగి తిరిగేపూ ||జోజో||

జోలపాట సర్వసాధారణముగ జంపెగతితో నడచు నట్టిది. దానికి తగినట్లే పై పాటలో పాదమున కైదు మాత్రల గణములు మూఁడు, మీఁద మూఁడులేక నాలుగు మాత్రల దశ మొకటియు నున్నవి.

19 డిం డి మ ము - డిండిమ మనగా 'రాయడి గిడి గిడి' యను నొకవాద్య విశేషము. ఆ వాద్యసంబంధమున బ్రవర్తిత మగు వాద్య ప్రబంధముగాఁబోలీపదము - వేంకటపతి కాళీయమర్దన మను య.గా.న. నిది ద్వివారము ప్రయుక్తము. దీనమధురగతి చూపఁబ్రెడు.

ఉదా :- సందర్భము - కృష్ణుని తాండవము

గజైలు మువ్వలు ఘల్లున మ్రోయఁగ
చిందులు తొక్కెను చిన్నికృష్ణుడు
తాధిత్రా ధిత్రత్రా ధిత్ర
ధిత్ర ధిత్రా ధిత్రతధిమిత్రక్రిట॥

రంగాజమ్మ మమ్మారు దాస విలాసనాటకమున (పుట 29) నిది భిన్నరీతిగా సుదాహరింపఁ బడినది :

'కాంచివల్ల ద్వలగృకం । ప్రాంచదుచ్చస్తన ద్వయం
కాచిదంబుజ లోచనా రఘు । నాధనందన నాథతేత్వామ్'

ఇందు పూర్వార్థమునఁ బాదమునకు 13 మాత్రలు, ఉత్తరార్థమున 14. ఒక విషమ వృత్తమువలె నున్నది.

20. డో రా :- ఇదియొక పార్శ్వచుట్టు 19-20శ. హరికథలందుఁ దఱచుగను, య. గా. లందు విరళముగను కథాఖ్యాన సందర్భము లందుఁ గన్పట్టుచున్నది. (కథాఖ్యానమునకు యక్షగానములందు ద్విపద, జంగంకథలలో రగడఁ హరికథలలో నీ డోరాలు మప్రయుక్తము లగుట పరిపాటి. ద్రుతగతి దీని స్వభావము.

ఉదా :- గజేంద్రుభ్యారుని చరిత్ర నుండి

అయిందిరయును నతి విస్మితయై
యరుగు చుండె వెనుక
తోయజాక్షి తన మనమున నేమియుఁ
దోచకుండె గనుక ॥

ఇందు మధురగతి తోచుచున్నది. (మాత్రలు $8^2 + 8^3$). యతి ప్రా
గస్పట్టుచున్నవి.

పురాణం పిచ్చయగారి కపటవేశ్యానాటకమున 'డోరా
మట్టు' అను నొక విశేషనామము గన్పట్టుచున్నది. ఆ మట్టనిః
నాది తాళమున నున్నది. వానిలోను మధురగతియే తోచుచున
($8^2 + 4 + 5$)

ఉదా : వినవేతల్లి యీ రమ్యాంగుని విషయము తెల్పెదను

వనజ భవాన్యయ వార్ధినుధాకరు డనఘుం డీఘనుడు ||

గోపాలరామదాసకవి సీతాస్వయంవరమున 'డోహరా దరువు'
మఱియొక వింతపేరు వినిపించినది. ఇందును మధురగతి గోచరి
చున్నది. ($8^3 + 4$)

ఉదా : నాద నామక్రియ - ఆది

జగతిలోన మిథిలాపురము నను

జనక స్వపాలుండనగా

సౌగంధమీఱ రాజ్యంచేలుచునూ

సుఖముండును వినగా ||

21 తంగం :- (తంగస్పాట్టు): ఇదియొక తమిళ గీత ప్రక
విశేషము. భగవత్తుతి పరమగుట దీని సంప్రదాయము. 1900 ప్రా
పు య. గా. లందుఁగొన్నిటఁ గన్పట్టును.

ఉదా :- కురుచేటి సుబ్బరాయకవి గౌరీశంకర విలాసము నుండి

ఫాలసులోచన - పాప విమోచన

పాలించి నన్నేలరా - మరుకేళి

లాలించి తేలింపరా ||

అన్నిట నించుమించుగా దీనిచరణము లిట్లే గలవు. చరణమునఁగల మూడుదశములందును మాత్రలు 4⁴, 5+7+5, 5+7 గా నున్నవి. కొన్నిటఁ బ్రాస పాటింపబడినది. కొన్నిట లేదు.

22. తందనపదము :- 'తందనాన' అని కాని 'తందాన తాన' అని కాని యాతపదము ప్రతిపాదాంతమున ఆవృత్తమగు పదవిశేషము. ఇది సంగీతములో గానాంగ విశేషమైన తానశబ్ద సంబంధియై యుండును. 'తందానతాన' అను మాటకు 'a Sound used in beating time in music' అని యర్థము నిర్వచించిన దొక కన్నడ నిఘంటువు. ఈ తందన పదములు ప్రాచీనకాలమునను దెలుఁగు నాట ప్రచారమున నుండినట్లు వేంకటనాథుని పంచతంత్రము, కళా పూర్ణోదయము, భోజసుతాపరిణయము, దశావతారచరిత్ర మొదలగు మన కావ్యములందలి తత్ప్రసక్తిని బట్టి యాహింపనగును.

శహాజీ జలక్రీడలు అను యక్షగానమున మాత్రము దీని కొక్క లక్ష్యము గన్పట్టుచున్నది :-

' గంతా దోచుకు పోయెనె తందనానా కృష్ణ
డెంతా మోసము చేసెనె తందనానా ||౧||
వక్కా లాకుల తిత్తిపోయె తందనానా ||మొలను
జెక్కిన పొగచుట్ట పోయె తందనానా||౨||

23. తరంగము :- శ్రీ నారాయణ తీర్థులవారి శ్రీకృష్ణ లీలాతరంగిణి ప్రాదుర్భావముతో సంస్కృతఘటితమైన సంక్షిప్తనల

కిదియొక పేరైనది. తీర్థపాదుడు తెనుగున రచించిన పారిజాతాప హరణ యక్షగానమున అతని శ్రీ. లీ. తరంగిణి లోనివే యొకమూడు తరంగములు ప్రయుక్తములై నవి. తదుపరి 1919 ప్రాంతమున శేషాంబ నందిపాటి మిత్రవిందాపరిణయ మను మఱియొకదాన మాత్ర మీతరంగములు గన్పట్టుచున్నవి. ఇందలి తరంగములు తాళశతులవలె నుండుట విశేషము.

ఉదా : ఝణ ఝణతాం ఝణ జలరుహ నేత్రా

దధగిణతాం ఝణ దానవ జైత్రా

దీన్నాకిత్తక తాం ఝణ త్రిభువన స్తోత్రా

తెయి తెయితాం ఝణ దేవకి పుత్రా

సురాధిపులచే దురాన గూలిన

సురాసురు తెల్లను ధరాతలంబున

నరాధిపతులై సరంగబుట్టిన

ఇందు మధురగతి (ఏక తాళిగతి) గమనింపఁ దగినది.

24. తలంటుపాట :- ఇదియొక పెండ్లివేడుక పాట. నధూ వరులకు మంగళస్నానములు చేయించునపుడు పాడఁబడునది. కళ్యాణ కథలు గల చాల య. గా. లందు గలను. ఇది కొన్నిట 'తలంటు శోభనపుఁ బాట' యనియుఁజేర్కొనఁబడినది.

ఉదా :- మామిళ్ళపల్లి వెంకటాచలమయ్య ఏకాంతసేవ నుండి-

శ్రీసీతారామనకూ | శ్రీతజన మందారునకూ

కౌశికమఖపాబునకూ | కనకాంబర ధారునకూ

శోభనమే | శోభనమే |

చాల య. గా. లందిట్లే దీని పాదమున కాతేసి మాత్రల దళములు నాలుగు, నడుమ విరామము, రెండేసి పాదములకుఁ బ్రాసయుఁజూపట్టు చున్నవి.

25. తలుపుదగ్గరిపాట:- ప్రణయకలహము వశమున నెడ
పడిన నాయికా నాయకుల పునస్సమాగమ సందర్భ పురస్కారముగా
నాయికా నాయక సంవాద పురస్కరముగాఁ బుట్టిన దీపాట. కతిపయ
య. గా. లందుఁబ్రయుక్తము.

ఉదా:- సౌరాష్ట్ర - ఆది

ఆలిమేల్మంగాడుణినే వచ్చితి
నలరుదు వాకలిదీయవె
చెలుపుడ నీవగల్గెను దెలిసెను
నిలువక నటుపోవోయీ
సక్రముజంపి గజేంద్రుని గాచిన
చక్రధరుడనే భామా
చక్రధరుడవైతే ఘటముల ని
ర్వక్రత జేయగ పోవోయి

ఇట్లే యీపాట సాధారణముగ పాదమునకుఁ జతుర్మాత్రాకదళము
లేడుగలిగి, నాలుగు దళములపై యతియు, రెండేసి పాదములకుఁ
బ్రాసము మధురగతియుఁ గలిగియుండును.

26. తిలానతరగతి:- ఇది యొకదాక్షిణాత్య గీత ప్రబంధ
విశేషము (బుచ్చర్ కన్నడాంగ్ల నిఘంటువున 'a variety of song'
అని పేర్కొనఁబడినది). నృత్యానుకూలమైన ప్రయోగముగలది. ఇట్టి
దొక్కటి బాగేష్లీవారి కుచేలోపాఖ్యానమునఁ గాన వచ్చినది.

ఉదా:- ఆదితాళము

మరచితో విప్రాగ్ర గణ్య ||పల్లవి||
ధరణిసురా విరాగివర ||అను||
సమిధలక్తై గురుసతి మము ననుపగ
విమలమతిన్ విపులగతిఁ జనుట ||చర|| మరచితో

27. తే వారము :- ఇదియొక దైవస్తవ పరమైన దాక్షిణాత్య పద్యప్రబంధవిశేషము. మాత్రాఛందోఘటితము. (ఇందలి 'తేవ' సం॥ దేవశబ్దమునకు తమిళ తద్భవ మనుకొందును). 19-20 శ. సంధికాలపు య. గా. లందెక్కువగా బ్రయుక్తమైనది.

ఉదా: గుండు అద్వైతబ్రహ్మశాస్త్రి సత్యభామా పరిణయము నుండి:

సరస యోగీశ్వరేశా । సన్నతామర రమేశా

పరకృపాదృష్టిజూపి । పంతయంతయును బాపి

అరసి నా దరికి దాసి । యనుజ గానంగజేసి

నరహరీ చిత్స్వభావా । నన్నుగానంగ రావా ।।

నాల్గుపాదములు—పం॥ రెండు మాత్రల దళములు పాదమునకు రెండు, రెండవ దళము ప్రథమాక్షరము యతిస్థానము. రెండు దళములకు సంత్యప్రాస, నాల్గుపాదములకును సామాన్యప్రాసయు విహితములు. ఈ యతిప్రాస నియమము లన్నిట సమానమేకాని కొన్ని య. గా. తేవారములం దొకటి రెండుమాత్రల లాఘవము చూపట్టుచున్నది. (చూ. వేదాల తిరునారాయణాచార్యుల శకుంతలానాటకము) కొన్నిట తేవారము లచ్చముగా మాలిని వృత్తములే (చూ. సత్యనారాయణ కథాసుధాలహరి).

28. తోహరా :- ఇది పై నుదాహరింపబడిన 'డోరా' కే మఱి యొక పేరేమో యని తోచుచున్నది. ఇంచుమించులో ఆ లక్షణమే సరిపడును. గతి యచ్చముగా ఆ గతియే. 19 - 20 శ. య.గా. లందు గన్పట్టును.

ఉదా:- సత్యనారాయణ కథాసుధాలహరి నుండి -

ఎక్కడి యతివేమెఱుగవు సరసము

నేమిటి కడిగెదు నీవు

ముక్కు- మూసికొని మునివై యుండక

ముచ్చటలకుఁ బొయ్యెవు.

29. త్రి భం గు లు :- 16 వ శతాబ్ది చివరినుండి యక్షగాన ములలో వీని ప్రాచుర్యము గన్పట్టుచున్నది. త్రిభంగి కవి జనా శ్రయము, కావ్యాలంకార చూడామణి, ఛందోదర్పణము, లక్షణ సార సంగ్రహము, అప్పకవీయము మొ॥ లక్షణ గ్రంథములందు 'ఉద్ధర మాలావృత్తము' లందొకటిగాఁ బరిగణింపఁ బడినది. అందు తల్లక్షణము - ప్రతి పాదమున న-న-న-న-న-న-న-న-భ-మ-స-గ అను గణములు అనగా 34 అక్షరములు (42 మాత్రలు); పూర్వార్థ మున రెండుచోట్ల (10, 18వ అక్షరములు) ప్రాసయతి; ఉత్తరార్థమున మూడు చోట్ల (25, 29, 34 అక్షరస్థానములు) అంత్యప్రాస. త్రిభంగి యొక గీతప్రబంధముగా - బృహద్దేశి (ప్రబంధాధ్యాయము శ్లో. 417) సంగీత రత్నాకరము (IV.272-73) సంగీత దర్పణము (IV.463 - 64) లందును; ఒక తాళవిశేషముగా - సంగీతమకరందము (నృత్యా ధ్యాయ తాళప్రకరణము - శ్లో. 44), సంగీతదర్పణము (తాళాధ్యాయము) లందును; ఒక తాళప్రబంధముగా - సంగీతమకరందము (నృత్యాధ్యాయ తృతీయపాదము - శ్లో. 6) నందును బేర్కొనఁబడినది. కాని యీ లక్షణము లెవ్వియు య. గా. త్రిభంగులకుఁ బూర్తిగాఁ బట్టవు. వీని భంగి వేరుగా నున్నది.

ఉదా : 1. జానకీపరిణయము నుండి

మీరకా చెంత జేరకా సీతఁ గోరకా

వెళ్ళిరో లాలా ||౧||

ఎగ్గునా నునుసిగ్గు నా మది తగ్గునా

దాటిరో లాలా ||౨||

2. బల్లాణ రాజచరిత్రనుండి

మేడలూ పసిడి గోడలూ రంగు వాడలూ

పుణ్యచేడెలూ ||౧||

మేటులూ భటకీరీటులూ వీణెపాటలూ

రచ్చ చోటులూ ||౨||

చాల యక్షగానములందు త్రిభంగు లిట్లేయున్నవి. పాదాగ్రహింపఁబడిన యొక మూఁడక్షరముల మాటకు రెండు మూఁమాత్రల యెడముతో మఱి రెండు మూఁడు ద్విప్రాసావృత్తులు గలచుట వీని లక్షణముగాఁదోచును. మన లక్షణగ్రంథములందలి త్రిభమాత్రాక్షర గణ నియమము దీనికిఁ బట్టదు. అయితే దానివలె యీ త్రిభంగులును పాదసంఖ్యానియమము లేనివి, మంజుల తావాలములు, అధికవర్ణ విశాలములు, అంత్యప్రాస త్రిభంగికమునై నవి. లయగ్రాహి, లయవిభాతి, లయహారీ త్యాదులతోపా పరిగణింపఁబడిన ఆ త్రిభంగివలెనే యివియు లయ విశిష్టములు. ఈ త్రిభంగులందు జంపె తాళగతి ప్రచురముగాఁ గన్పట్టుచున్న (గణపతిరెడ్డి గోపాలవిలాసమున త్రిపుట తాళగతి గల త్రిభంగులున్నవి). సం. మకరందమునఁ జెప్పినట్లు వీని నొకవిధమైన తప్రబంధము లనవచ్చును. కొన్ని య. గా. లందు వీనికి రాగతనిర్దేశమును గలదు. (చూ. వాసంతికా పరిణయము - రేవగుప్తి జంపె).

30. త్రిస్త బ క ము : త్రిభంగుల వంటి రచనావిశేషమే యిది.

య. గా. లందు విరళప్రచారము గలది.

ఉదా : విష్ణుమాయా విలాసము నుండి

వింటిని యేల లొంటిని బాలఁ

గంటినివేళ నోలాల ||౧||

వెన్నెల తోడ పొన్నల నీడ

సన్నల గూడ నోలాల ||౨||

దీనఁ బ్రతిపాదము ఆద్యంత ప్రాసములు మూఁడుదశముల స్తబకము.
(చివరనున్న ‘ఓలాల’ యన్న దొకయూఁతపదము). ఇట్టి మూఁడు
స్తబకముల సమాహారమే త్రిస్తబకము.

భీమసేన విజయ మందలి త్రిస్తబకము దీనికంటె విలక్షణముగా
నున్నది :—

సిరిమెరసిన రూపు | విరి దొరసిన చూపు

కెంపు మీరిన మోవి | పెంపు మీరినదేవిఁ

ప్రేమతోఁ గొలుతున్ ||

దీన ఆద్యంత ప్రాసనియమము పాటింపఁబడినది కాని పై వానికంటె
విలక్షణమైన గతి గలది. పాదమునకు రెండే స్తబకము లగుపించు
చున్నవి. కాక ‘సిరి-మెరసిన-రూపు’ — ఇట్లే దశమున కా దశమునే
గ్రహించినచో నందలి పదములు మూఁడును బిమ్మటి దశములోఁ గల
పదములు మూఁటితోఁ బ్రాసాధర్మ్యము వహించియున్నవి కనుక అట్టి
మూఁడు పదముల దశమునే యిందు త్రిస్తబక మనవలెను.

బృహద్దేశి త్రిభంగి లక్షణము దీనికిఁగొంచె మన్వయించెడు
నట్లు తోచును—

“ పదైః స్వరైస్తథాపాదై ర్వృత్తత్రయ పదేన చ
తాలత్రయ విమిశ్రేణ త్రిభంగి రభి ధీయతే ”

31. దండా డింపు పాట : ఇది యొకవాద్య ప్రబంధము వంటిది. తాళ మృందంగవాద్య పురస్కరముగాఁ బూర్వము వివాహాది సందర్భములందుఁ బ్రవర్తిల్లుచుండినట్టిది.

ఉదా : కానూరి వీరభద్రకవి బసవ మహిమామృత విలాసము నుండి

‘ బసవేశా భవనాశా అనదృశా అభిలేశా

తరితికిటతోన్ త రా

ధికిట ధికిటతోన్ త్రిపుర విదారా॥

32. దిండి : వింతపేరు గల యీ రచనావిశేషము పసుమర్తి కృష్ణమూర్తిగారి పార్వతీపరిణయమున మాత్రము నాల్గు తడవలు ప్రయుక్తమైనది.

ఉదా : ఆవి తల యూచిన యా బ్రహ్మచారిన్

విని గిరిసుత తన సకియచెంతఁ జేరెన్

కనుసన్నచే నాపెను రలఁపఁ గోరెన్

తన మనసు నపహరించినట్టి చోరున్

ఇది మాత్రాఛందోఘటితమైన యొకవృత్తమువలె నున్నది. పాదము నకు 18 మాత్రలు (ప్రథమపాదమున నొకటి తక్కువైన దిందు). నాల్గుపాదములకు నాద్యంత్య ప్రాసములు విహితమైనట్లున్నది.

33. ధవళము : ఇదియొక మంగళగీతము. ప్రాచీనకాలము నుండియు బహుయక్షగానములందుఁ బ్రయుక్తమగుచు వచ్చినది. 16 శ. నుండి మన ప్రబంధము లందును దీని ప్రసక్తి గన్పట్టును చాల యక్షగానము లందిది —

(1) గ్రంథాంతమున ముత్తైదువలు హారతులు పట్టు సందర్భమునఁ గన్పట్టును. (చూ. అగస్త్యరాజు రామన సీతాకళ్యాణము).

దీని నొక హారతిపాట యనవచ్చును. 'అత్తరి నయిదువ లారతు లెత్తుచు ధవళములు పాడ' అని బిల్వణీయము 31.210. కొన్నిట దీని తరువాత మంగళ హారతి పాటలు వేఱ యున్నవి. (చూ. విష్ణు మాయావిలాసము). (2) తఱచు శోభనగీత పురస్కరముగాఁ గన్నట్టును. (ధవళశోభనముల నెడబాయని జంట కొక సామెతగాఁ బేర్కొనవచ్చును). (3) సర్వసాధారణముగ స్తోత్రపాఠ ప్రచురము జయశబ్దాది సంబుద్ధిగుచ్ఛము నైయుండును. దీని నొక కైవార గీత మనవచ్చును. (చూ - వి. మా. వి.) అయితే కిరాతార్జునీయము, శారద కురవంజి కట్టణములందు ధవళము జయశబ్దాది కాదు. రెండవ దాన నది కథాకథనమునకును నుపయుక్తమగుట విశేషము) (4) మధురగతి ప్రకృష్ట మైనది. సాధారణముగాఁ బాదమునకు నాలుగు మాత్రల దళములు మూడేసి యుండును. రెండేసి పాదముల కంత్యప్రాస కన్నట్టుచున్నది. అప్పకవీయమున ధవళమున కొక లక్ష్యము గలదు (IV. 402) అం దిది 'జయశబ్దాదిగా లేదు. చతుర్మాత్రాకదళములు పాదమున కాఱుచోప్పునఁగలవు కాని మధురగతి స్ఫుటముగా నున్నది.

గౌరీకల్యాణమునకు శంకరాభరణమునఁ బాడఁబడు సంప్రదాయ మున్నట్లు ధవళమునకు భైరవి, పాడి రాగములందుఁ బాడఁబడు సంప్రదాయమున్నది :

'జోడుగఁ గూడి ప్రోడగమి చొక్కిపడన్ ధవళంబు భైరవిఁ
బాడిని పాడి రిద్దఱు జపా కుసు మాధర లా ధరాధి నా
ధోడు కళత్ర నేత్రయుగళోత్పలముల్ వికసిల్ల వల్లకి
గౌడవరాళి వైరి కలకంఠ గళోద్య దనర్గ శధ్వనిఁ'

—కాకమాని మూర్తి పాంచాలీ పరిణయము (4.10).

పాంచాలీ పరిణయమున గౌరీకల్యాణమునకంటె ధవళము విశిష్టమైనదనియు సూచింపఁబడినది —

‘గౌరీకల్యాణమున కేమి కంతుఁగన్న
తల్లి ధవళంబు పాడరాదా లతాంగి’ (4.22)

సంగీత రత్నాకరమున ధవళమొక గీతప్రబంధ విశేషముగాఁ బరిగణింపఁబడినది. (IV. 298-302): —

‘త్రివిధో ధవళః కీర్తిర్విజయో విక్రమ స్తథా
చతుర్విశ్వరజైః షడ్విరష్టభిశ్చ క్రమాదసౌ॥

* * *

అశీర్విర్దవలో గేయో ధవళాది పదాన్వితః
యదృచ్ఛయా వాధవలో గేయో లోకప్రసిద్ధితః’ ॥

అనఁగా ధవళము కీర్తి, విజయ, విక్రమము లని త్రివిధము. అవి వరుసగా 4, 6, 8 పాదములుగలవి. వీనియందు మాత్రా నియమము వివిధముగా నున్నది. ఈ పాద నియతి మన య. గా. ధవళములకుఁబట్టదు. అందెనిమిది కంటె నెక్కుడు పాదములనియు నున్నవి. సం. ర. ధవళము ధవళాది పదాన్వితమైన ఆశీర్వాద గేయము. మన ధవళమొక కైవార గేయము. మంగళగీతము. అయితే యిది ‘యదృచ్ఛయా’ - అనఁగా ‘ఉక్తగణ నియమరాహిత్యము’ తో (కళానిధివ్యాఖ్య), ‘లోక ప్రసిద్ధితః’ - అనఁగా ‘వర్తమాన లక్ష్యానుసారము’ పాడఁబడు నని యందే చెప్పఁబడినదిగాదా.

మన యక్షగానములందుఁ దఱచుగా దాని స్వరూప మిట్లుండును :

‘ జయ జయ దురిత విదూరా
జయజయ చిత్తవిచారా
జయజయ దరమ్మదుహాసా
జయజయ దనుజ నిరాశా ’

— ఓబయ గరుడాచలము.

(ధవళశబ్దమునకు కర్పూరవిశేషమనియు సర్థము. కర్పూరము తెల్లనిది. ఆరాత్రికముఖ్యద్రవ్యము. అందులకే హారతిపాటకును ఆ పేరు వచ్చియుండును).

34. స లు గు పాట : ఇదియొక పెండ్లి వేడుక పాట. దీని రచనకొక నియతి యుండదు. చెండ్లాటకు ఏలలు, తలంటునకు శోభన ములు నుపయోగింపబడినట్లే దీనికి ధవళములు నుపయోగింపబడుట కద్దు. (చూ. నందిపాటి మిత్రవిందా పరిణయము). ఇట్టి పాటలు సాధారణముగా ఆపనిపాటల కనుగల్గమైన గతిస్ఫురణ గలిగియుండును. దీని ఆదితాళానుకూల గతి తఱచు కన్పట్టును.

ఉదా : అన్నపూర్ణాపరిణయమునుండి —

‘సలుగీడ పిలిచేరె నవమోహనాంగి
చెలువ యన్నపూర్ణ చేరిరావమ్మ’

(త్యాగయ్యగారి ఉ. సం. కీర్తనలలోనున్న మూడు సలుగుపాటల కును ఆదితాళమే యుదాహరింపబడినది).

35. నోటు : ఇది యొక పార్శ్వమట్టో, హిందుస్తానీ రాగవిశేష మో అయియుండును. దీని నడక చక్కగాసాగునది. ఒక్క బాగే పల్లి అనంతరామాచార్యులవారి కృతులందే తఱచు గన్పట్టును.

ఉదా : వారి సుభద్రాపరిణయము నుండి—

'జయశేష శైలవాస భక్తసంఘ రక్షక
భయకారి బహుళదుష్టదనుజ సంఘ శిక్షక'

పాదపాదమునకు మాత్రలు 5+6+6+4.

రెండేసి పాదములకుఁ బ్రాస నియతము.

36. బంతులాట పాట : ఆండాళు చరిత్రమున —

'చెండ్లాడిరి శ్రీ కోదెయ రంగడు కూడుకొని
కండ్లాపైగలు సేయుచును
మరి కలికియు కులుకుచు బలుకుచునూ
బాజీ బంతులు జారగ పయ్యెద
వీడగ, నడు మసియాడగనూ'

అను చెండ్లాట పాట వెనువెంట వేఱుగా

'బంతులాడేరు చూడరే వింత చామంతి
బంతు లాడేరు చూడరే ||
బంతు లాడేరు మీరి అరవిరి పాస్సుజేరి
కంతు జనకులంత కోదెనాయకిఁ గూడి||

అను బంతులాట పాట గలదు. ఇట చెండ్లాటయన్నను బంతులాట
యన్నను నొకటే కాని రెండిట గతి భేదము మాత్రము గన్పట్టు
చున్నది.

37. మంగళము :- మంగళము, హారతి, ఆరతి, ఆరాత్రి
కము, నివాళి, ధవళము మొదలగు బహువిధ నామములతో, బహు
గతులతో నీరాజన ప్రయోజన పురస్కరమైన యీ గీతము బహుయక్ష
గానములందుఁ బ్రయుక్తమైనది. సామాన్యముగా పవ్యంతముగను,
పాదాద్యంతముల మంగళశబ్ద పురస్కరముగను నుండును. సంగీత

రత్నాకరమునను గీతప్రబంధములో నిది పేర్కొనబడినది (IV.303). ఇది సాధారణముగ గ్రంథాంతములందుఁ గన్పట్టును. కొన్ని దక్షిణాంధ్ర యక్షగానములలో ముఖ్యముగా శహాజీ ప్రభృతుల కృతులలోఁ గొన్నిట గ్రంథాదియందును ‘తోడియలేక తొడై మంగళం’ అనుపేరఁ గొన్ని చక్కని కీర్తనలు కానవచ్చుచున్నవి. అవి తాళ్ళ పాకమువారి కీర్తనలే. (కొన్ని యక్షగానములందు నడుమను తాళ్ళ పాకవారి కీర్తనల ప్రసక్తి వచ్చినది). వానికీనాటికిని దక్షిణ దేశమున మంచి ప్రచారము గలదు. దక్షిణ దేశమున హరికథా కాలక్షేపములు, భాగవతమేళ నాటకములు, భజన కూటములు వానితోడనే ప్రారంభమగు సంప్రదాయ మేనాటినుండియో నేటికిని సాగివచ్చుచున్నది. తోడియ/తొడై మంగళం - అనఁగా తొలి మంగళమని యర్థమైయుండును. (గ్రంథాంతమున వేజే మఱియొక మంగళ ముండునుగదా). అది యెదు కీర్తనల సంపుటి. వాని పల్లవి రేకులు :-

- (1) నాట - జంపె : జయ జానకీ రమణ
జయ విభీషణ శరణ
- (2) అరభి-మిశ్రచాపు: శరణ శరణ సురేంద్ర నన్నుత
శరణ శ్రీనతి వల్లభ
- (3) మధ్యమావతి - ఆది : నారాయణ తే నమో నమో
నారద నన్నుత నమో నమో
మరహర నగధర ముకుంద మాధవ
గరుడ గమన వంకజనాభా
- (4) సావేరి - రూపకం : దేవేశ గణాధిపతి దివ్యాంబుజ పాదా
శ్రీ వేంకటగిరి నాయక శ్రీ హెచ్చరికా
- (5) పంతువరాళి-ఆది : మాధవ భవతు తే మంగళం
మధుమరహర తే మంగళం

(ఇవి తాళ్ళపాక చిన్నన్నగారి రచనలైనట్టు నాకు శూలచుంగళం భాగవతులు సెలవిచ్చినారు. ఇందుఁగొన్ని తిరుపతి దేవస్థానమువారు ప్రచురించిన తాళ్ళపాక సంకీర్తన సంపుటములందుఁ గొన్నిటంగప్పట్టుచున్నవి).

38. మేలుకొలుపు : ఇదియొక వైతాళిక గీతము. చిరప్రసిద్ధమైనది. య. గా. లందుఁ దఱచుగనే కన్పట్టును. తఱచుదేశాక్షి, మలహరి, దేవగాంధారి, భైరవి, బౌళి, సౌరాష్ట్ర మొ॥ ఉదయరాగములలో నుండును. భూపాలరాగము తోడి దాని యనుబంధము కడు ప్రసిద్ధము.

ఉదా : ఆండాళ్ళు చరిత్ర నుండి -

జాము ప్రొద్దన లేచి భామలను మేల్కొలుపుకొనుచు

నీలవర్ణుని ద్వారముననూ నిలిచి లేపిరిగా

కృష్ణ మేలుకోరె॥

39. రాస ప్రబంధము :- ‘రాసము...నాట్యకథా ప్రబంధనోల్లాసము, బంధచిత్రిత విలాసము... మండలీకృత విభాసిత తాళలయానుసంధవిన్యాసము’ అని శ్రీ గోపాలకృష్ణ విలాసమున రామాయణము వేరకటనరసింహకవి వక్కాణ. భాగవత దశమ స్కంధమున “శంఖపద్మవజ్రకందుక చతుర్ముఖ చక్రవాళ చతుర్భుద్ర సౌభద్రనాగ నంద్యావర్తకుండలీకరణ కురళీబంధ ప్రముఖంబులు” రాసక్రీడాబంధములుగాఁ జేర్కొనఁబడినవి. (ఇందు చక్రవాళ చతుర్భుద్రములు కావ్యభేదములుగను మన లాక్షణికులచేఁ బరిగణింపఁ బడినవి. చూ. కావ్యాలంకార చూడామణి (IV.34-39) అట్టి రాసబంధముల స్మృత్యప్రక్రియ కనుకూలములగు గీత ప్రబంధములే రాసప్రబంధములు ఒక విధమైన రాసక ప్రబంధ లక్షణము సంగీత రత్నాకరమునఁ గలదు. (IV. 352-355)

‘అంగనా మంగనా మంతరే మాధవో
మాధవం మాధవం చాంతరేణాంగనా
ఇత్థమా కల్పితే మండలే మధ్యగ
స్సంజగౌ వేణునా దేవకీనందనః’

అని రాసమండల స్వరూపము ప్రసిద్ధము. దీనిగూర్చి కానుకొలను
వేంకట దాసు అనుకవి తన “శ్రీకృష్ణనాటక యక్షగాన మహాప్రబంధ
రాస క్రీడా విలాసము”నం దిట్లు వాక్రుచ్చెను :-

‘ఎందరో సుందరు లందరి కందరు
నందతనయులై పొందుగ నిలిచియు
నందివేణువుల మధురాధరముల
యందుఁ జేర్చి యిం పొందఁ బాడ

కమలకర్ణికా కారంబునఁ జిత్రముగ మండలత్రయ మధ్యగుండై ” హరి
నాట్యము నల్పననుచు నొకచక్కని రాసప్రబంధము రచించెను. అది:-

జంఝూటి — ఆది

ఆనంద మానందము హరి రాసవిలాస

మానంద మానందము ||పల్లవి||

నానా గానాభినయ నాట్యమండల

తానమాన్యస్వరతాళాంతము

బ్రహ్మానంద|| అనుపల్లవి||

సప్తస్వర ప్రస్తార విస్తారము

సప్తతాళగతిసార ముదారము||౧||

సమధికైక పాద సమపాదముఖ్య నా

ట్య మహోదంచిత మత్యద్భుతము ||౨||

అననాక్షిహస్తా ౬౬ ౬౬ ౬౬

మానము నిరుపమాన తానమానము ||౩||

సకల భానభస్మర ప్రసక్తము

ప్రకట సూర్యేందు సుపర్వమండల యుక్తము ||౪||

కానుకొలను వేంకటదాస మానస

స్థానభానమాన సవిశేషము ||౫||

40. ల ఘు వు లు :- లఘుప్రచురమై పాదమునకు నాలుగేసి మాత్రల దళములు నాలుగు గలిగి, తొమ్మిదవ మాత్రాస్థానము యతి స్థానమై, రెండేసి పాదములకు ప్రాసనియతి గలిగి, మధుర గతితో ఏక తాళి రేకులవలె నడచు రచనావిశేషము. ఇట్టివి కూరపాటి అమరలింగామాత్యుని పార్వతీకల్యాణమునఁ జాలగలవు. అందు వానికి పూరి, బేగడ, ఎరుకలకాంబోది, సారాష్ట్ర, కాంబోది నీలాంబరి మొ॥ రాగములును బేర్కొనఁబడినవి.

ఉదా : పశుపతి యనియెడు పశ్చిమ గిరిపై
కుశరుహ శర రవి క్రుంకెను నేడూ॥

ఇట్టి రచనావిశేషమే యింఁచుక మార్పుతో విశ్వేశ్వరుని ధర్మ పురి మాహాత్యమున 'సమలఘువు' లని పేర్కొనఁబడినది. పై పార్వతీ కల్యాణమునందే సమపాదములు మాత్రమ గుర్వంతమై కడమ యెడల సర్వత్ర లఘుప్రకృష్టమైన రచనావిశేషము సర్వలఘువు లని పేర్కొనఁబడినది.

ఉదా : కలికిని జిగి బిగి పలుకుల మధువులు
జిలికెడు చిలుకల కొలికిని దలఁతు॥

41. లా లి పా ట :- ఇది యొక ఊయెల పాట. సర్వసాధారణ ముగ ఊంజల్, జోల పాటలవలె జంపెగతి గలదగుట గమనింపఁ దగినది. (మాత్రలు³ + 3 లేక 4) అప్పకవీయోదాహరణముమాత్రము ఏక తాళిగతి గలది. ఇందావృత్తమగు 'లాలి' యను ఊతపదము 'లాలన' శబ్దసంబంధి యగునేమొ! ఈపాట ప్రతిజాతీయందును బిడ్డపుట్టుక, భాషపుట్టుక, అసలు పాట పుట్టుక యెంతప్రాచీనములో అంతప్రాచీనము. బహుయక్షగానములందుఁ బ్రయుక్తమైనది.

ఉదా :- అగస్త్యరాజు రామన సీతాకల్యాణము నుండి -

లాలి బంగరుబొమ్మ లాలి మా యమ్మా
లాలి ముద్దుల గుమ్మ లాలి సీతమ్మా॥

42. లా వ ణి : ఇది కన్నడ మహారాష్ట్రాది భాషాసంబంధియగు నొక పదచ్ఛందము. హిందీ హిందుస్తానీ భాషల సంపర్కమున నిది కన్నడమునఁ బరిణామము బొందినదని డాక్టరు డి. ఎన్. కర్కిగారి కన్నడ ఛందో వికాసమునఁ గలదు (పుట 252). 19శ. నుండి కొలఁది తెలుగు యక్షగానము లందును బ్రవేశించినది. దీని స్వరూప మిద మిత్థమని నిర్ణయించుట మిగుల దుర్ఘటముగా నున్నది ఒక్కొక్కచో నొక్కొక్క తీరుగా నున్నది దీనిగతి. అభిజ్ఞల పరిశీలనార్థము కొన్ని మచ్చుల నేరి చూపింతును :-

(1) 'జయజయ చారు వికాసిత సదమల వదనా
వదనాంబుజాత సురాహిత హరణధరీణా!
ధరీణాఘ ప్రపీడిత జనపాలన కంకణధారా

— తిమ్మరాజు లక్ష్మణరావు రుక్మిణీ కల్యాణము.

ఇం దిది యొక చూర్ణికవలెఁ గన్పట్టుచున్నది. వందిమాగధులు శ్రీకృష్ణుని స్తుతించుట సందర్భము.

(2) కాంభోజి - అది

కొంకణ దేశాధీశుని విలు చే
కొమ్మని జనకుం డనగా
కొంకక కడుపున సంకట మనుచును
బొంకి యతఁడు పొమ్మనెనే॥

— గోపాల రామదాసకవి సీతాస్వయంవరము

ఇందిది పాదమునకేడు చతుర్మాత్రాకగణములు కలిగి మధుర గతిరగడ మరి ముప్పాతిక దూరము గుర్వంతముగా నరసాగినట్లున్నది. పంచమ గణాద్యక్షరము యతిస్థానము. ప్రాసయతియు గ్రాహ్యము.

(3) ఆదితాళము

పరిపంధి రాజుల నెల్లన్
పరిమార్చ నంతట వెళ్ళెన్ ||పల్లవి||
భండన పండిత భటసమూహములు
చండవేగ బహుకాండ నివహములు

— బాగేపల్లివారి చంద్రహాస చరిత్ర

ఇందు లావణి రాగవిశేషముగఁ బేర్కొనఁబడినది.

ఈలక్ష్యములు మూడిట నొకగతి స్ఫురణగలదు గాని వీనికొక సామాన్యసూత్రము నేర్పరించుట దుస్సాధము. నే నెఱిగినంతలో ఇతరత్ర దీని ప్రసక్తివచ్చిన సందర్భములు : (1) మదరాసు ప్రా. లి. పు. భాం. నందు మధుర సౌరాష్ట్రసభవారికిఁ జెందిన కుచేల, రుక్మాంగద, తామ్రధ్వజ చరిత్రములు, ద్రౌపదీ వస్త్రాప్సహరణము అను హరికథా కల్పములగు రచనల ప్రతులు గలవు (ఆర్. సం. 1602 డి 1608). అవి యన్నియుఁ దెలుగుఁ కృతులు. కాని వానియందు డోరా, బ్యాక్, సౌపంగి, ఖడ్గా, ఛంద్, కేకావళి మున్నగు విజాతీయ రచనావిశేషములతోపాటు లావణియును గలదు.

ఉదా : స్వందనవారణ తురగ పంక్తిభి

స్తులితార్దవ ఘోషం

చందనాంబు పరిషేచన విగళిత

సకల ఘర్మదోషం॥

దీన నొక నియతి కన్నట్లుచున్నది. పాదమునకు మాత్రము 8^2+6+4 . రెండేసి పాదములకుఁ బ్రాస, అంత్యప్రాసయు విహితములు. యతి నియతి లేదు. చక్కని గతి చాలు దీర్చినట్లున్నది. (2) 'కన్నడ ఛందోవికాస' (పుట 245-46) యందు దాహరింపఁబడిన శ్రీరంగ పట్టణద లావణి పాదము 9^3+5 , వీరభద్రన లావణి పాదము 8 హ గణములు+4 లేక 6 మాత్రమును గలిగియున్నవి.

43. వర్ణము : వర్ణమును నొక గీత ప్రబంధము వర్ణతాళ త్రైవిధ్యముతో కర్ణాటభాషచే బిరుదోపనిబద్ధమగునది కలదని సంగీతరత్నాకరమునఁ (IV. 182) జెప్పఁబడినది.

రంగాజమ్మ రచించిన మన్నారదాస విలాస నాటకమున (పుట 29) దాని స్వరూపమిట్లున్నది :-

లలిత స్వభావ! కలిత ప్రభావ!
రిపుభంగ కృతిచంగ! రణరంగ భీమ!
దిన ప్రదాన ప్రదాన ప్రధావిప్రహర్షణోజ్జ్వలా!
విజయ రాఘవ దరాపురందరా!

ఇం దిది సంస్కృతభాషయే, కర్ణాటముగాదు కాని వర్ణతాళ తాళ త్రైవిధ్యము గలదియు, బిరుదోపనిబద్ధమునై యున్నది.

44. వి రా లి ప ద ము :- ఒక్కబలభద్రదాసి కృతము- కపోత వాక్య మను యక్షగానము (ప్రా.లి.పు.భాం. డి. నం. 1844 ప్రతియం దీపేర నీ క్రింది రచన కన్నట్లుచున్నది :

సంతోషము శ్రీహరి దలఁపఁగ
బంతము లాడుచుఁ బెచ్చరించి
కంఠుజనకుండగు కర్పర నిలయుని
వంతగఁ బాడుడి యేలెల॥

ఇంచుమించిట్టి రచనా విశేష మే యీ కపోతవాక్యమునందే తం.సం.మ. కే. సం. 474/75 ప్రతియందు 'వర్ణము' అనుపేర నిట్లుదాహరింపఁ బడినది :

కుచ్చిన ముత్యము కుందెన లోపల
నచ్చుగ కుంకము లమరించి
పచ్చలు తాపిన పసిడిరోకండ్లను
మెచ్చుగ దంచెదరో లాల ॥

ఇది వట్టి యేకతాళి రేకు. ఇందెక్కడో క్రమ మించుక తప్పినను సాధారణముగా విషమ పాదములందు 4×4 , సమపాదములందు $4 + 4 + 5$ మాత్రలు నుండును. నాల్గుపాదములకు నొకటే ప్రాస.

45. శబ్దజతి : ఇది యొక తాళప్రబంధము వంటిది. లయ ప్రక్రియాప్రకృష్టమైనది. య. గా. లందటనటఁ గన్పట్టును.

ఉదా : భారతుల శ్రీరంగ కవి శ్రీకృష్ణలీలల నుండి -

తధణ ధణకిడ్తక తధణ ధణతా
కుధరధర హరి మధుమదాపహ
ప్రధనశూరా నిధువన ప్రియ
మధురవేణు నినాద మోహన
బుధజనావన తధణ ధణతా
తీరుగా పులిగోరు పతకము
మీరి యురమున జేరి యాడగ
సారెకును నాభీరకాంతల
జీరి క్రీడల గేరుచున్
తధణధణతా తక్కిణాంతక
చొక్కమగు చేర్చుక్క మొగమునఁ
జుక్కరీతి వెలుంగఁజెప్పిపై
జెక్కు చీకటి మొక్కు గల్వల
చక్కి పెంపెన లాడఁగా॥

ఇందు త్రిపుట తాళగతి గలదు. జతియన్నది 'యతి' శబ్ద వికృతి కావచ్చును. యతి తాళదశప్రాణములలో నొకటి; సంగీత రత్నాకరమున నొక వాద్య ప్రబంధముగాఁ జేర్కొనఁబడినది. జతి యనఁగా నొక గీత భేదమనియు, నాట్య-గాన యోగ్య శబ్దసంఘటి యనియు సూ. రా. నిఘంటువు. శ్రుతి లయలు గాన ప్రధానాంగములు. శ్రుతి విశిష్టమైనది స్వరజతి, లయ విశిష్టమైనది శబ్దజతియఁగావచ్చును. స్వరజతి కివ అనుబంధమున నుదాహృతము.

46. శోభనము : దాని పేరే చెప్పుచున్నట్లేది యొక శోభన గీతము. తఱచు వివాహ సంవర్ధములందు మంగళహారతులవేళను, మంగళస్నానాదికసమయములను దీనికి వినియోగము. చిరప్రసిద్ధము, బహుయక్షగానములందుఁ బ్రయుక్తము నైనది. తఱచు ధవళము తోడి జంటపాటవలెఁ గన్పట్టును. ఇది యాడువారి వేడుక పాట. కాని విష్ణుమాయావిలాసమున 'తాళధ్వనితో వేమఱు నటియింపుచు వీణాముని నారదుఁడు శోభనము వినిపించెన్' అని యున్నది. ఇది సాధారణముగా వ్యవ్యంతము. చివర 'శోభనమే' అనున దూతపదముగా వచ్చుచుండును. దీని రచనా ప్రక్రియ కొక నియతి లేదు. గతి వైవిధ్యము బహుళము.

ఉదా :- వెంగమాంబ శివవిలాసము నుండి

గరికార్జుకముగ నొసరించీ
ఉరగము నారిగ బిగియించీ
ఒనరఁగ శ్రీహరి యనుబాణము దొడిగి
పురములు గెలిచిన పుణ్యలకు
శోభనమే ||శోభనమే||

47. సంగీత మకరందము :- ఏకోజీ విఘ్నేశ్వర కల్యాణ మొక్క-
దానఁ గన్నట్టు చున్నదిది :-

వీడెవ్వడే యో యమ్మా
జోడు గూడ రమ్మనె నమ్మా ||౧||
సరసముగ మాటాడీనమ్మా
సరసుడు వీడెవ్వడో యమ్మా ||౨||
చన్నులంట పచ్చినమ్మా
చక్కెరమోవి యమ్మనె నమ్మా ||౩||

చరణమునకు 27-30 మాత్రలు గన్నట్టుచున్నవి. మాత్రల యంతర
మెట్లున్నను నొక గతిస్ఫురణము గలదు.

48. సువ్వీ - సువ్వాల : ఇదియొక దంపుశ్శపాట. చిరప్రసిద్ధమైనది.
బహుయక్షగానములందు వివాహ సందర్భములందుఁ బ్రయుక్తమైనది.
దీనికి సువ్వలాలి, సువ్వాల, సుంకులపాట, కొట్నముల (కొట్టడము-
కొట్టణము-కొట్నము) పాట యనియు నామాంతరములు గలవు. ఇది
సువ్వాల ద్విపద, సువ్వాలధాతువు అను పేర్లతోఁ గూడఁ గొన్ని
యక్షగానములందుఁ గన్నట్టుచున్నది. (వీని విషయము 1వ అనుబంధ
మునఁ గొంత ప్రసక్తమైనది). సువ్వీ - 'a chorus used by women at
marriages when pounding rice' అని కన్నడ నిఘంటువు లందును
బేర్కొనఁబడినది. సువ్వీ యన్నది ధ్వన్యనుకరణ శబ్దము, నూతపద
మును గావచ్చును. రోకటి పోటున కెన్ని యొడుపులుండునో యీ
పాట కన్నిగతు లుండును. అందు తురగవల్లన గతికి ప్రాచుర్య
మధికము.

కొన్ని యక్షగానములందు ‘సుంకులు దంచేపాట’ సువ్విగను, ‘సుంకులు చెరిగేపాట’ సువ్వాలగను గన్నట్టుచున్నది. (సుంకులు చెరిగేపాట అల్లొనే రేడుగను బరిగణింపఁ బడినది. చూ. మీఁద).

ఉదా :- 1 అ ‘సుంకులు దంచే పాట’ :

సువ్విగోపాల బాల ! సువ్విసద్భక్తి పాల
సువ్విభాసుర కపోల ! సువ్విలాలి॥

ఆ ‘సువ్వాలపాట’ : శంక రాభరణ-ఏక :

వారిజ నన్నిభలోచనా । భక్త
వత్సల పాపవిమోచనా
కారుణ్య సాగర ఖగరాజ వాహన
మారజనక సుకుమార శరీరా ! సువ్వాతే॥

— నందిపాటి మిత్రవింద

2. ‘సుంకులు చెరిగేపాట’ :

శ్రీరఘువీరు పెండ్లట - మన
సీతను ఇస్తామన్నారట
గారవంబుతోడ గరితలెల్లఁగూడి
కోరికతో పెండ్లికొడుకును శాయరె ॥ సువ్వాతే॥
సీతాను యిటు బీలుపించరె - పెండ్లి
కూతురికి శృంగారించరె
చాతురీ మెరయగ నతివతు లిద్దరిని
ప్రితితో నొకచోట ప్రియభక్తి నుంచారె ! సువ్వాతే॥

— మామిళ్ళపల్లి ఏకాంత సేవ

(తాళ్లపాక అన్నమయ్యగారి సువ్విపాటల గతులు - చూ. సం. III. పుట 282-287-వీనికంటె మిగుల విలక్షణముగా నున్నవి. వానికి కేదారగాళ, భూపాల రాగములును జేర్కొనఁ బడినవి.)

49. హెచ్చరిక : ఇదియొక సాఖశాయనిక గీతము. ఇంద పాదాంతమున హెచ్చరిక యన్నదొక యూత పదముగా వచ్చును కొలఁది యక్షగానములందు ముఖ్యముగా ఏకాంత సేవ - పల్లకి సేవ ప్రబంధము లందును బ్రయుక్తము.

ఉదా : నుదురుపాటి వెంకనార్యుని పార్వతీ కల్యాణమునుండి -

సావేరి - రూపకము

శ్రీ మాధవ సుతవైభవ శివ చిన్మయరూపా

చామీకర ధరణీధర చాపా హెచ్చరికా ||౧||

సరసిరుహ సంభవముఖ సురపూజితపాదా

పురదానవ వరదావాంభోదా హెచ్చరికా ||౨||

హిమభూవర తనయాముఖ హేమాంబుజ భృంగా

రమణీయ తరామ్నాయతురంగా హెచ్చరికా ||౩||

తాళ్ళపాకవారి 'తోడియం' గీతసముచ్చయమున నొక హెచ్చరికయు సారంగపాణి పదములం (పుట 97, దొక హెచ్చరికయుఁ గలవు. ఆ రెండును, ఈ వెంకనార్యునిదియును మూఁడును సావేరిరాగ రూపకతాళములందే యుండుట విశేషము. మూఁడింటను చక్కని గతిస్ఫురణ గలదు. మూఁడిటను దళమునకు మాత్రలు $6^3 + 4$. రెండేసి దళములకుఁ బ్రాస విహితము. ప్రతిదళమున 12 మాత్రలకుఁ బైని యతి. ప్రాసయతియు గ్రాహ్యము.

సారంగపాణిదే మఱియొక హెచ్చరికయు (పుట 96), త్యాగయ్య ఉత్సవసంప్రదాయ కీర్తన లందలి దొక హెచ్చరికయు జంపైతాళమున నున్నవి. వానిలో దళమునకు $5^3 + 3$ చొప్పునఁగలవు మాత్రలు.

ఏకాంతసేవా ప్రబంధములందు హెచ్చరికలు వచన ఘటితములుగను గూడ నున్నవి. (చూ. ప్రా. లి. ఫు. భాం. డి. సం. 1842 & 1898). అవి చక్కగా నొక సన్నని రాగవరుసతో దేవదాసీ జనముచే పఠింపబడుట సంప్రదాయము.

*

*

*

సంవాద పదములు

ఇవి పదప్రక్రియను బట్టి ప్రత్యేకత గలవి కావు. సందర్భమునుబట్టి బహు ప్రత్యేకత గలవి. బహుయక్షగాన సామాన్యముగా ముఖ్యముగా యక్షగాన ప్రత్యేకతాఖిలగు భామ కలాపము, గొల్ల కలాపము, కొఱవంజి అనువానియందు జనరంజక సాంప్రదాయిక పాత్రలచేఁ బ్రవర్తితములగుచు తరముల తరబడి ఆంధ్రజన సామాన్యము నాబాలగోపాలము నుల్లాసవారాళి నోలలాడించుచుఁ బ్రచుర ప్రచారము పొందినట్టివి. వీనియందొక విధమైన మోటుదనము, మోటుదనముతో పాటొక హాస్యపువాటము, ఒకవిధమైన వెటకారము, వెటకారముతో పాటొక చమత్కారమును గలవు. అవి యీ నాటి జనులకు వినోదపువిందులు గూర్చినట్టివి.

1. స వ తి క య ము :- తొలుదొల్త పారిజాతక ఖేతివృత్తములగు యక్షగానములందును, భామకలాపములందును, తత్రాపి తత్సదృశముగా సత్కారుక్తిమలవలె గంగా పార్వతులు మొదలగు సవతి జంటలు గల అనేక యక్షగానము లందును వారి సవతి మచ్చరము సందర్భముగా నొక సంవాదపదము (అది నిజముగా వివాద పదమే) గన్పట్టును.

సత్య : మంచీది కానీవె రుక్మిణీ

రుక్మిణీ : వేలు పంచాలేవె సత్యభామినీ

...

సత్య : చిన్నదాన నని చూచితివో

ఎన్నడు నా చెయ్యెరుగవులే

నిన్ను గుద్దితే నీకై వలచిన

వాని గుండెలే యదరవలెన్

ముద్దరాలనని చూచితివో

పద్దుగ నాచెయ్యెరుగవులే

హద్దుగ గుద్దితె వానికి నీకును

చద్దికి వేడికి చాలవలెన్.

రుక్మిణీ : సాదురాలనని చూచితివో

సకియరొ నాచెయ్యెరుగవులే

చదుపు చరిచితే వానికి నీకు

పదుపు పాసుపై యుండవలెన్.

అధమురాల నని చూచితివో

అదపులు ఎన్నడు నెరుగవులే

అదపులు చేసితే నీవును వాడును

అద్దుమీరక యుండవలెన్.

కళాపూర్ణోదయములో (3-195,96) నీ సవతి కయ్యపు బట్టు రంభా మాయారంభల వివాద వ్యాజమున రమణీయముగాఁ జిత్రింపఁబడి నది. ఈ విషయముగూర్చి కీ. శే. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారు తమ సుగ్రీవ విజయపీఠికలో నిట్లు వాక్రుచ్చి యున్నారు : “ఈ భాగ వత కథలలో పారిజాత హరణకథ హృద్యతర మగుటచే దానికిఁ బ్రచార మెక్కువయ్యెను. అది హృద్యతరమగుట కందలి సవతుల కయ్యపుబట్టు ప్రధానకారణము. దీనినిఁబట్టి యక్షగాన సామాన్య మునకుఁ బారిజాతము లనియుఁ బేరయ్యెను. ఏ యక్షగానముఁ బ్రద ర్శించినను అందు సవతుల కయ్యపు బట్టునకుఁ బ్రసక్తి గల్పించుటయో లేక పారిజాతమునందలి తత్కథాఖండమునే స్వతంత్రముగాఁబ్రదర్శిం

చుటయో పిదప నేర్పడెను. (భామకలాపము స్థితి యిట్టి పరిణామ ఫలితమే కావచ్చును). ఈ సవతుల కయ్యపు కథపట్టు హృద్యతర మగుటచే బ్రబంధకవులను గూడ నిది నలపించెను. ఈ కథపట్టును బ్రదర్శించునపుడు పాత్రధారులపట్ల బాటతోపాటు గొంత అంగికాభి నయ మావశ్యకమగును. కావుననే విజయరాఘవుడు తన ప్రహ్లాదచరి త్రమున 'సవతిమచ్చరము' నొక నాట్యప్రభేదముగఁ బరిగణించెను.

2. సుంకరి కొండయ్య - గొల్లభామ : గొల్లకలాపమున తటచు వీరి సంవాదము గాన నగును. అది కొన్నిట సరసము, కొన్నిట విరసము గను నుండును. అందు సరసపు సందర్భమునే గ్రహింతము.

కొండయ : అర్ధరాత్రి వేళా నేను | రుద్రవీణ దీనుకోని
ప్రొద్దుబోక నిన్నేపాడాగా | ఓహో గొల్లదానా!
భల్లు భల్లున తెల్లవారేనే||

గొల్లభామ : కీలుకట్టా తేరుమీదా | కిన్నెరాలు మీబేజాణ
కన్నులెత్తి నన్ను జూడరా | ఓనా హోయలుకాడ!
కిన్నెరాకు కాయ లంపేనూ||

కొండయ : కన్నె రాతిరి వస్తా వనుచు | పట్టిమంచం బరుచుకు కూకుంటె
రాతిరి నీవు రాకపోతివె | ఓగొల్లభామా!
రాతిరే శివరాతి రాయెనూ||

గొల్లభామ : కన్నెరావీ చెట్టుకిందా | సన్నసూదులు దంచాగా
సన్నజేసి సున్నమడిగేవు | ఓవన్నెకాడా!
సన్న లెరుగా | చిన్నదానార||

కొండయ : ద్దు మాముదాలూ గోనె | యెద్దుమీదవేసుకోని
కానరాని గట్ల లోనికి | ఓగొల్లదానా!
కాపురము శాయబోదామా||

గొల్లభామ : కట్లకట్టా కడవగొంచూ | మెట్టబావికి నీళ్లకు బోతే
మెట్టుజూరీ నూతబడితినిరా | ఓవో వన్నెకాడా!
రెట్టబట్టి లేవదియ్యారా||

గుబ్బలుండే తీరుజూచి | గుటకాలే మింగేవురా
గుండెగలా జాణవైతే | ఓవో వన్నెకాదా !
గుబ్బ పట్టి దెబ్బ తియ్యారా ||

నన్నాలు సైగాలు చేసి | నన్నాపు నవ్వులు నవ్వి
కొన్నెలా మోము దీర్చుకా | ఓ నా హాయిలుకాదా !
నన్ను సుంకము గొనగ వస్తీవా||

ఇం దీ సంవాద మంతయు ఏలలలో సాగుట గమనింపదగినది.

3. సింగి - సింగడు : ఎఱుకత పాత్రకుఁ బ్రత్యేకత గల యక్ష
గానములలో కొఱవంజులలో సింగి యెఱుక జెప్పి జాలము నేయగా
సింగ డాలము నేయుచు నామె నన్వేషింప వచ్చును. ఆమె సంపాదించిన
సొమ్ములు చూచి యామె ననుమానించును. ఇక నిద్దరికి వివాద
సంవాదములు :

సింగి : అదా యిన్నెడ యింగేవాడా సింగా
గుడిసా విడిచి యేలా వస్తవిరా వెఱ్ఱిసింగా !
సింగడు : గుడిసాలోకి ఎఱుక వచ్చె కలికి సింగి నేను
జడిసి నీతో చెప్పవస్తా జాణసింగి !

*

*

*

సింగడు : కొంగ గువ్వ చెవుడు కాకి జంగుపిల్లి పూరెడు రంగుమీర దెచ్చి
పెడితె దొంగననుకులా

సింగి ! దొంగననుకులా ?

సింగి : ఇగురబోండ్ల కెఱుక దొడ్డనగరులందు జెప్పితెస్తై
తగరు వలెను మెక్కినీవు పొగరు కొంటివా

సింగా ! పొగరు కొంటివా ||

అనుబంధము

5

యక్షగాన శబ్దజాలము

యక్షగానముల భాషాస్వభావమును గూర్చిన ప్రసక్తిమీఁద వచ్చినది. యక్షగానములం దిప్పటివఱకు మన నిఘంటువుల కెక్కని అపురూపమైన శబ్దజాల మెంతో నిక్షిప్తమైయున్నది. అందు నిఘంటువుల కెక్కినను మన ప్రబంధ వాఙ్మయమున తగిన ప్రచార మేర్పడనిది కొంతయు, నిఘంటుమాత్ర శరణ్యమైనది కొంతయును, యక్షగాన ప్రయోగమున అర్థాంతరమును సూచించునది కొంతయును గలదు. పలువిధముల విశిష్టమైన యక్షగాన పదజాలము గొంత వర్గీకృతమై యీ దిగువ సుదాహరింపఁబడుచున్నది :-

1. విశేష శబ్దములు

ఈ శీర్షిక క్రిందివి మాత్రము చాలవఱకు శబ్దరత్నాకరము, సూ. రా. నిఘంటువు, శబ్దార్థచంద్రికలందు లేనివే. కొద్దిపాటియున్నను అర్థభేదమున్నది.

ఆయితారాలు.	అదివారాలు	ఉర్రాటం. ఉరితాడు	(సరస్వతీ
(మన్నార దాన విలాసము)		కల్యాణము)	
ఉభయతోపట్టు. ఉభయతోముఖయైన		కడలాలిదోషము. వైధవ్య దోషము	
(ఈనుచున్న) గోవునుదానము (ఇది		(వీరభద్రకవి సీమంతినీచరిత్రము)	
మంచిదానముట) పట్టు (మ.దా.వి.)		కాలనీభృ. దిప్తితీసిన పసుపునీభృమొ॥	
ఉర్రతణి. (కన్నడ-ఉర్రటణి)సత్కారము		(శంకటాంబరామాయణము)	
(లేపాక్షి శివనాటకము)			

కీచంటిబిడ్డ. తల్లి నువ్వల కెడపడి
చిక్కిపోయిన బిడ్డ (గంగాపార్వతీ
సంవాదము)

కూకుండు. (గ్రామ్యము) కూర్చుండు
(చెంగల్వరాయని ఎఱుకల కథ)

కూత్తు. (తమిళ-కూత్తు) నాట్యము
(తంజా పురాన్న దాననాటకము)

కేరి. ఉనికిపట్టు (విజయ రాఘవ
చంద్రికావిహారము)

గంత. (బొంత-శ. ర.) వక్కలామలత్తి
(శహజీ జలక్రీడలు)

గవిణేరు. గవర్నరు (పురిజాల పారిజా
తము)

గాచారము. గ్రహచారము (శచీ
పురందరము)

గాణబయకారు. వాగ్గేయ కారుడు
(మ. దా. వి.)

గుడుగుడుపవాడు. శకున పక్షి గాడు.
(శెం. కృ. జెట్టి శివపారిజాతము)

ఘడియూరం. రూపం. గడియూరము
(మ. దా. వి.)

జన్నె వారము. ఆదివారము. (పోట్ల
దుర్తి గొల్లకలాపము)

డీడిక్కినలాడు. డీకొట్టుట (అకలంక
కృష్ణమార్కుని కృష్ణవిలాసము)

తారా. దీపావళి సంభారవిశేషము.
(చిత్రాంగదవిలాసము)

తిరువళిక. దేవునికి బెట్టిన దీపము
(విజయరాఘవుని పూతనాహరణము)

దిట్టత. గట్టితనము (శెంకటదాసు
ధర్మాంగద)

దినశుద్ధి. పంచాంగమునుబట్టి సదసద్ది
నిర్ణయము (తంజాపుర-)

దివాళి. దీపావళి (మ. దా. వి.)

దుగ్ధ. కాతుకతీగ్రత (త్యాగయ
ప్రహ్లాద)

దొరాదొరలు. పెద్ద పెద్ద ప్రభువులు
(బీలావతీకల్యాణము)

నటముటుకాండ్లు. నటులు (శచీపు
రందరము.

నుడుగు. పాట. (హేమాబ్జనాయికా-
నాష్ట. నొనట (నృసింహరాజుఉమా-

పంగుని. (త) ఫాల్గుణము (మ. దా. వి.)

పంతువగ. విరహ వేదన (రతికల్యా
ణము)

పదిలత. భద్రత (శెంకటదాసు
ధర్మాంగద)

పాలించు. ఇచ్చు (హేమాబ్జ)

పుట్టముంగి. పుట్టువునుండి మూగ
యైనవాడు (అకలంక-)

పేరడి. అప్రతిష్ఠ (మ. దా. వి.)

పోలుకాడు. పొల్లుగాడు. (సాంబయ్య
కిరాతార్జునీయము)

ప్రసంగము. స్తోత్రము (భక్తవత్సల
విలాసము)

ప్రసంగి. య. గా. ప్రదర్శనలలో
నొకడు. పాత్రలఁ బుకరించు
వాడు (పంచకన్యాపరిణయము)

బసవశంకరము. 1. గొల్లవారిబిరుదు,
ఆభరణవిశేషము (అత్రేయపురి గొల్ల
కలాపము). 2. ఒక దేశితాళ విశే
షము (త్యాగవిసోదప్రబంధము)

భాండీరి. ప్రాకృతభాషావిశేషము

‘కాంభోజీ మాగధీగొడ్డి
మాహారాష్ట్రీ కళింగజా
నైర్వాణీ మిత్రతాభాషా
భాండీరితి ప్రకీర్తా’

(విజయరాఘవ కల్యాణము)

యా(ం)పరాలు. పాటు (శివకామ
సుందరీపరిణయము)

లఘువు. దూకు (చాదరి రామదాసు
రుక్మిణీ—)

లజ్జమాని. ఆడుగురి (మృమరి రామా
యణం)

వంఠము. వంటకము (పద్మినీపరిణయము
వైదికపరిభాష)

వచ్చుము. రూపాం. ఒచ్చెము (యతి
ఘటితముగ-నృసింహరాజు ఉపా—)

శానా. రూపాం. చాల (కణ్వచరిత్ర)

వాపిరితనము. (వాపు+ఇరి) ఆబ
(రామలింగదాసు శ్రీనివాస విలాసము)

వాయదకాండ్లు. వాద్యగాండ్రు
(పురిజాల పారిజాతము)

విందాళము. ఒడి (వి. రా. ప్రహ్లాద)

వైపు. బాగు (అన్నపూర్ణాపరిణయం)

వైయాసి. త. వైశాఖము (అన్నపూర్ణా)

శేఖరించు. జరిపించు (మ.దా.వి.)

సంకచక్కిలాలు. శంఖచక్రాలు (వి.

రా. పూతనాచారణము-గొల్లలభాష)

సనకటించు. వివిడిచేయు (వి. రా.

కల్యాణము - గ్రామ్యము)

సరుసుకొను. సరుదుకొను, పంచుకొను

(పేమాబ్జ)

సిల్లాడు. ఉత్సవమాడు (వి. రా.

పూతన—)

సీసకలేఖిని. పెనసలు(లక్ష్మీనారాయణ

విలాసము)

సుడియడు. బాలుడు (వి.రా. ప్రహ్లాద)

సుడి సుద్దములు. అంగసాముద్రకమున

సుడులకు సంబంధించిన నూత్రక్తములు

(చెంగల్వరాయని ఎఱుకల కథ)

సుడుపడు. కుఱుడు(మ.దా.వి.)

సొల్లు త. వచించు (శ్రీగిరి కురవంజి)

సోలుదాదులు. రూపాం. సోలరు.

సిపాయిలు (పురిజాల పారిజాతము)

హవణించు. రచించు (రఘునాథ

నాయకాభ్యుదయము)

2. వై రి ప ద ము లు

- అతిపగ. (వెంగమాంబ శివవిలాసము) బసవ దాసోహలులు. బసవని భక్తులు.
 అతిముద్దు. (సత్యభామ కథ) (బసవ మహిమమృత విలాసము)
 అత్యంతపంతుము. (శివవిలాసము) బహుతప్పలు. (రంగపురిపారిజాతం)
 అనేకజడలు. (మంజువాణిభామకలాపము) బహుమేలు. (త్యాగయ ప్రహ్లాద)
 ఇష్టవేలుపు. (లక్షణా కల్యాణము) బాలతొడవు. (లక్షణాకల్యాణము)
 ఉన్నతచప్పరంబులు. (శివవిలాసము) బహ్మకాయ. గొప్పవాడు, నిపుణుడు
 కుసుమబంతి. (శివవిలాసము) (శహజీ గంగాపార్వతి సంవాదము)
 గర్భచిన్నెలు. (బాలెంతకథ) మహా మహావారు. గొప్పగొప్పవారు
 దానవెట్టి. దాసునియందలి అనురక్తి. (భక్తాంఘ్రి)రేణు విలాసము)
 (త్యాగయ ప్రహ్లాద) మాణిక్యపేరులు. మణిహారములు
 దినరోజులు. అనుదినము? (వి.రా. (వాయలారి పారిజాతం)
 చర. వి.) మూర్ఖపగ. (మంగులూరి ప్రహ్లాద)
 దినసరులు. దినచర్యను గూర్చినవ్రాతలు. యావన్నంది. అందఱును (మహాభారత
 (కిరాతార్జునీయము) విలాసము)
 ధీరమల్లారు. ధీరశ్రేష్ఠుడు. (మ.దా.వి.) రసపిచ్చి. (వల్లయపురి ఉపాపరిణయము
 నానాచూపులవాడు. (శివవిలాసము) రామకోణంగి. శకునపక్షిగాడు (సర
 నానామైరాణి. బెడద (సిరిపెంగడ స్వతీకల్యాణము)
 సుబ్బరాయని సారంగధర) రావణారంకు. పెద్దఅంకు (లక్ష్మణ
 నిత్యకొలుపు. (ప్రతిదిన సాధారణమైన ప్రాణరక్షణము)
 సభ (శచీపురందరము) లోకతరబడి. లోకాచార ము(ముగ్ధ
 పుడమిజ. సీత (తుమ్మపూడి రామాయణం) సంగయ్య కథ)
 పుడమిశ్వరుడు. (వీరభద్ర)కవి సీమంగా వాగ్దీట. పదవాక్య ప్రమాణజ్ఞుడు
 తినీ చరిత్ర) (మైనంపాటి. బాలగోపాలవిలాసము)
 పుణ్యచేడలు. పుణ్యస్త్రీలు (సాంబయ్య వీర మద్దెల. గొప్పమల (ప్రభావతి
 బల్లారాజ చరిత్ర) ప్రదుగ్ధము)

వీరముద్దియ. అభరణవిశేషము (నక్కల
పాటి సంజీవకవి ఎఱుకలకథ)

శైలపట్టి. పార్వతి (శివవిలాసము)

సత్రమరులు. సత్రమనందు మరులు
(తంజాపురాన్న దాననాటకము)

హంవీరతాయెలుతు. రక్షాబంధ విశే
షము-జోదులు, వస్తాదులు ధరించు
నట్టిది (హేమాబ్జ)

3. అన్య దేశ్యములు

కచ్చేరి. కొలువు (లక్ష్మణ మూర్ఖ)

కబర్ దార్. జాగ్రత్త అను హెచ్చరిక
(చెంగల్వరాయని గొల్లకథ)

కమిచ్చ. కళ (సుకుమారీ పరిణయం)

కవరు. భమిడిపాటి అప్పకవి భామ
కలాపము)

కాగజము. కాగితము (మాతృభూతన
పారిజాతం)

కితాబు. హక్కు, బిరుదు (కో. తిరు
వెంగడదాసు తిరుమంగయ్యాళ్వారు
చరిత్ర)

కురిచీ. కుర్చీ. (లక్ష్మీ నారాయణవిలా
సము)

కునీ. ఖానీ. హత్య (అకలంక-కృష్ణ
విలాసము)

ఖడేరావు. 'అగు' అన్నట్టి హెచ్చరిక
(సుకుమారీ)

ఖర్చు. (ల. నా. వి.)

ఖామూమ్. నిశ్శబ్ద మనునట్టి హెచ్చరిక
(రామదాసు నాటకము)

గలీబు. (మంజువాణి వారి భా. క.)

గులోబు. గ్లోబు. (, ,)

గ్లోబు. (అన్నపూర్ణ)

చెలాయించు. (సుకుమారీ)

జమాయించు. (, ,)

జరువురు. (జరూర్) తొందట

(ల. నా. వి.)

జూటుతనము. (గూటా) మోసము

(వి రా. పూతన)

జొకాయించు. (సుకుమారీ)

ర్ఖూరీ. (రాజ రంజన విద్యావిలాసము)

డేరా. సుడారము (సుకుమారీ)

తమాము. పూగా (తి. వెం. దా.
తిరుమంగ)

తమాసా. (అకలంక - కృ. వి.)

తహశీలు. (అకల్ల అప్పయ్య గొల్ల
కలాపము)

తివానీ. (మంజువాణి. భా. క.)

తోడా. బిరుదు పెండెము (అన్నపూర్ణ)

దస్కతు. సంతకము (ల. నా. వి.)

దాఖలు. (భ అ. భా. క.)

దావా. (ల. నా. వి.)

దిలాసా. (అకలంక-కృ. వి.)

దివాణం. రాచనగరు (శచీపురందరము)

దేరీజ. డేరా (తం. స.మ. 473)

ధగిడి. 'ముండ' పంటి తిట్టు

(పోటదుర్తి గొల్లకలాపము)

నావనీసు. పట్టిక (అన్నపూర్ణ)

నిద్దా. మేలైన (మా.భూ. పారిజాతం)

పంక్తా. (మం. వా. భా. క)

పాందాన్. తాంబూల కరండము

(ల. నా. వి)

ఫిరంగి. (అంబా వివాహము కొరవంజి)

పూరా. పూరిగా (,, ,,)

ఫోజు. పటాలము (,, ,,)

బంకు. సందుకావలి (రా.రం.వి.వి.)

బంగు. చోష్యవిశేషము-మత్తుపదార్థము

(శాంతాకల్యాణము)

బందుబస్తు. బలిమి (మృత్యుంజయ)

బడాయి. (అకలంక-)

బనాయించు. (సుకుమారి)

బేజారు. భయము, గాభరా (భ. అ. -

భా.క.)

భరాయించు. భరించు (అంబావివాహ)

భేటి. సముఖము, దర్శనము, సమా

వేశము (శాహమహారాజకల్యాణము)

మద్దత్తు. (ల.నా.వి.)

మస్తీ. 'సరే' పంటి అవ్యయము (రామ

పట్టాభిషేకము)

మిలిలీరీ. (అంబా)

ముస్తాదు. అలంకరించుకొనుట, సి

మగుట (ల. నా. వి)

ముస్తీపుచేయు. సిద్ధముచేయు (శ

పురందరము)

ముస్తీదు. ముస్తాబు, సన్నాహః

(హేమాబ్జ)

మొఖిమల్. (మం.వా.-భా.క.)

రకము. (సింగన పారిజాతము)

రాదారి. (భ. అ.-భా.క.)

రైలు. (భ.అ.-భా.క)

లవండరు. (మం.వా.-భా.క.)

లక్కరు. దండు (సుంకరి కొండ

వేషముకథ)

లాంతరు. (ల.నా.వి.)

లెటరు. (భ.అ.-భా.క.)

వస్తాదు. (సుకుమారి)

శమ్య. సెమ్మె, దీపపు ప్రమిద. (మ.న

భా.క.)

శాయి. సిరా (మా.భూ. పారిజాత

శిఖాచేయు. ముద్రావేయు (వి. చ

వి. వి.)

శిభంది. రూపాం. సిబ్బంది. బలగః

(లక్ష్మీపతిరాయడు నలచక్ర)వస్తా చరి

మోకు. (రామదాసు నాటకము)

సముదాయించు. బుజ్జగించు (శ్రీరంగ

కవి శ్రీకృష్ణ జలక్రీడలు)

సలాము. (సుకుమారీ)

నీలు. (భ.అ.-భా.క.)

నీసా. (మం.వా.-భా.క.)

సుమారు. (భ.అ.-భా.క.)

సై లెను. (రామదాసు నాటకము)

సానాయించు. అమర్చు (సుకుమారీ).

హజీలు సేయు. హాజరు పెట్టు, అయిత్ర

పజచు (గంగా పార్వతీ సంవాదం)

హురుముత్తుగా. పెద్దగా, గొప్పగా

(వి. రా. ప్రహ్లాద)

హేజీబు. మనవి (లీలావతీ కల్యాణం)

...

4. జాతీయములు

అజగజాంతరము. (వి.రా.చం.వి.)

అమృలక్కలు. (వి.రా.చం.వి.)

ఇలయినినట్లు. (కిరాతార్జునీయము)

ఇల్లు బంగారాయెను. (అకలంక -

కృ. వి.)

ఉలపసలపలు. కానుకలు (కిరాత

విలాసం)

ఏనుగుపాడి. ఉదారవితరణము (లీలా

వతీ కల్యాణము)

ఏమాగాథలు. సరిపడని మాటలు, అన

వసర ప్రసంగములు, వ్యర్థప్రలాపములు

(మ. దా. వి. హేమాబ్జ)

ఒకరిపట్ల పదుండ్రు. (వి. రా. -

విప్ర నారాయణ చరిత్ర)

ఒత్తూ ధావళ్యవంటి. స్థూలమైన

(కృష్ణ వేషకథ)

ఓహరి సాహిరి. (అకలంక - కృష్ణ

విలాసము)

కంచంత కాపురము. పెద్దసంసారము

(రాజరంజన విద్యావిలాసము)

కన్నడ సేయు. చులకన చేయు, కిం

పరచు (పార్థసారథి విజయము)

కాయ జవాబు. కలిసిరానివార్త (ఓబయ

గరుడాచల విలాసము). ఒకపని సవ్య

ముగా జరిగినట్లా లేనట్లా అనుటకు

పండా? కాయా? అని అడుగుట వ్యవ

హార పరిపాటి.

కూసరకూసర చేయు. ఉపేక్ష సేయు,

అనష్టచేయు (భక్తాంఘ్రిరేణు విలా

సము)

కొడుకులగోట. బహుపుత్ర సంపన్న

భాగ్యశాలిని (మృత్యుంజయ)

గాలివార్త. (రా. రం. వి. వి.)

గుత్తుకొను. సాంతము చేసికొను

(జాంబవతీ విలాసము)

చందమామ గుక్కిళ్ళు. అందరాని

ఫలము (వి. రా. చం. వి.)

చారా చారెడు. విశాలమైన కన్నులు

మొ|| కృష్ణ వేషకథ)

చుట్టల సురభి. బంధుహితుఁడు
(మృత్యుంజయు)

చెంపశుద్ధి. చపేట ప్రదానము
(హేమాబ్జ)

తరకట బురకట. అబద్ధము (చెం.రా.
ఎఱుకలకథ)

తాపచుట్టటికము. ఇచ్చి పుచ్చుకొను
సంబంధము (అశ్రేయపురి గొ. క.)

త్రవ్యితలకెత్తు. ఉద్ధరించు (భక్తాంఘ్రి
రేణు విలాసము)

నంగనాచి. (నక్కనాంనారు) నేరము
చేసియు నేరనిదానివలె నటించు
నది. (గంగాపార్వతీ సంవాదము)

పలుకు బంగారము. (అకలంక-కృ.వి)

పిలువని పేరంటము. (భవానీ శంకర
విలాసము)

పుర్రచెయ్యి. ఎడమచేయి - అపసవ్య
మైనది (బసవ మహిమా)

పోతుపేరంటాలి పొలుపు. మగవాని
అడుపాలకము (భీమ సేనవిజయం)

పొద్దు గూకులు. ప్రొద్దుగ్రంథువఱకు
(త్యాగయ ప్రహ్లాద)

బంగారు కొండ. అమూల్య వస్తువు.
(పియతముడు (అకలంక-కృ.వి.)

బ్రభౌజిమానం. ఆసమర్థుఁడు (ధర్మ
పురి మాహాత్మ్యము)

బారాబారెడు. పొడవైన (కురులు
మొ॥ కృ. వే కథ.)

బ్రహ్మకాయ. శ్రేష్ఠుడు, నిపుణుడు
(గంగా పార్వతీ సంవాదము)

బ్రహ్మిష్ఠోబ్రహ్మ కొడుకు.
(శ్రేష్ఠుఁడు (మ. దా. వి.)

మదన శుంఠ. శృంగార పరిజ్ఞాన
విహీనుఁడు (భక్తాంఘ్రి-)

మహా మహావారు. (గొప్పగొప్పవారు
(భక్తాంఘ్రి)

మొగము వాచు. బ్రాతి పడుట
(అకలంక-కృ. వి.)

యద్వాతద్వాలు. పెడసరపు
మాటలు, పొందుపాసఁగని మాటలు,
లజ్జగుజ్జలు (వి.రా. ప్రహ్లాద, హేమాబ్జ)

రావణసన్యాసి. కపట సన్యాసి
(వి. రా. విప్రనారాయణ చరిత్ర)

రావణారంకు. పెద్ద లేక ప్రసిద్ధమైన
అంకుతనము. (లక్ష్మణ ప్రాణరక్షణము)
లంకించుకొను. దొరికపు బుచ్చుకొను
లోఁగొను (హేమాబ్జ)

వజ్రశుంఠ. గండ మూర్ఖుఁడు
(వి. రా. ప్రహ్లాద, హేమాబ్జ)

వలపు వక్కణకమ్మ. ప్రణయలేఖ
(వి. రా. చం. వి.)

వలరాచసివము. మాన్మహోన్మాదము
(మ. దా. వి.)

వార్తలాడు. చమత్కారముగా
సంభాషించు (వి. రా. వి. ప్ర. వా. చ.)
కైవారమునేయు (చిత్రకూట)
సంత మెఱుగు. బజారు పోకు,
అడంబరము (బాలక్రీడావిహారం)
సరిమానము. ఏమాత్రపు హెచ్చు
తగ్గులు లేక సమానముగా నుండుట
(త్యాగయ ప్రహ్లాద)

...

5. ధాన్యముల పేర్లు

ఇప్పసరులు, కర్పూర భో
గాలు, కుసుమసరాలు, గంగాజ
లాలు, గౌరీశకుంకుమలు, చామ
పువ్వులు, చిరుత సంభాపువ్వులు,
నల్లగాగిరెక్కలు, నాగ సరులు,
పాలబుడమలు, బంగారు తీగెలు,
బలుపు గుత్తులు, మదన సరులు,
ముకుందభోగాలు, ముత్యసరులు,
మేటివంకెలు, రత్న సరులు, రాజ
నాలు (ఇప్పపువ్వు, జీలకఱ్ఱ, మంచి
పునుగు, మేలికొండ, సన్నజలుగు
మొ॥ ఇందలి రకములు) రామ
భాణములు, రామభోగులు,
రాయ సరులు, సీతా భోగాలు.

...

6. భక్ష్యవిశేషములు

అంబలి, అట్లు, అతిరసాలు, అప్ప
డాలు, అప్పములు, ఆనబాలు,
ఆవడ, ఇడ్డెన, ఉక్కెర, ఉల్లెడ
పోళీలు, ఊరగాయలు, రుఊ
బిండ్లు, కక్కరాలు, కజ్జికాయలు,
కజ్జాయము, కఱుకుట్లు, గరిజ
కాయలు, గనగసాలకజ్జికాయలు,
గారెలు, గురుగులు, చంద్ర
కాంతలు, చక్కిలాలు, చక్కెర
గుండ్లు, చల్లగారెలు, చిట్టి
బూరెలు, చిత్రాన్నము, జలోబి,
తిమ్మనము, తిరువిసములు, ధధో
దనము, దోసెలు, నీరుగ,
పరమాన్నము, పాయసము, పుల
గము, పుళియోగిర (పులిహారీర),
పూరీలు, పూర్ణకుడుములు, పూర్ణా
చిపోళి, పేణీలు, పొంగలి, భరు
గులు, (వరుగులు?), మండెగలు
(పూత రేకులు?), లడ్డు, వగవగలు,
వడలు, వెన్నప్పములు, సంకటి,
సిగరణాలు, సిగిరెలు, సుకియలు,
నేవాలపాయసము, సొంటి మజ్జిగ,
సొజ్జెబూరెలు.

...

7. ఉడుపులు

అంగీ, అరచట్ట, కబాయి, కాసె, కుత్తిసీ, కుల్లాయి, కోక, గొంగడి, చల్లడము, చీర, (గంగ సాగరపుచీర, గోరంచు, చెంగావి, పగడపట్టు, పట్టుమళ్ళ, బుటేదారు, బురుసా, మాయపట్టు, మొ॥ కొన్ని చీరల రకాలు) చోగ, తడుపు, తాస్తా, దట్టి, దుప్పటి, ధోవతి, పచ్చడము, పాగ, పావడ, పైతిణీ, రవిక.

...

8. ఆభరణములు

అందెలు, ఉంగరములు, ఉజ్యములు, ఉత్తరజందెము, ఉత్తరిగె, ఒంట్లు, ఒడ్డాణము (రూపాం. ఒడ్డియాణము, ఒడ్డ్యాణము, ఒడ్డేణము, వడ్డాణము), కంకణములు, కంటసరి, కంటె, కంఠమాలిక, కడియాలు, (ఇంద్రాణి కడియాలు, దండకడియాలు, మేరుపు కడియాలు మొ॥), కమ్మలు (పంజుల కమ్మలు) కింకిణులు, కుండలములు, కుతికంటు, కొప్పు బిళ్ళ,

గజ్జలు, గాజులు (ఉదిరి గాజులు), గొడసరాలు, చంద్రవంక, చంద్రహారము, చిటికెనబొద్దులు, చిలుకతాళి, చుక్కలపేరు (తారహారము), చెంపకళ్ళీలు, చెంపసరాలు, చెరుపు, చీకట్లు, చేయము, చేసరులు, చొకట్లు (గండచొకట్లు), జంపులు, జడబిళ్ళ, జుబిక్కిలు (జుమకాలు, జుమికెలు), జోమాల దండ, తాయెతులు (పత్తికాయ తాయెతులు, హంవీర తాయెతులు), తాళిబిళ్ళ, తురాయి, దర్భముళ్ళు (అంగుళీయకవిశేషము), నత్తు, నాగసరము, నేవళము, పదకము, పల్లెరుపువ్వులు, పాపిడిబిందెలు, పంపిణీలు, పిల్లాండ్లు (రూపాం. పిల్లేళ్ళు, పిల్లాణియల్. త.), పెండెము (గండపెండెము, బిరుదు పెండెము), పోగులు, పోచీలు, బటువులు, బణ్ణసరము (వర్ణసరము), బవిరెలు, బాజుబందులు, బావిళ్ళు (బావీలీలు), బాసికము, బాహుపురులు, బుగడలు (బొగడలు), బులాకీ, బేసరి, బొబ్బిలికాయలు,

భుజకీర్తులు, ముంగళ (ముక్క-ళ),
మురుగు (మురుపు) ముంగామురము
ములు (ముంగామురారి), మెట్టెలు
(గిలుకు మెట్టెలు), మొగపుల
తీగె, మొగలిరేకు, మొలనూలు,
రాకడి (రాగిడి,) రాకడికుచ్చులు,
రావిరేక, రేబణిబిళ్ళ, వంకీలు,
వీరముద్దయలు, సంది దండలు,
సందిబొందులు, సరిగె, సరిపెణ
(పులిగోరు సరిపెణ), సరిఫేను,
సవరపుకుప్పె, సురమాయి జల్లులు,
సూర్యచంద్రులు.

9. క్రీ డ లు

అచ్చనగండ్లు, అమ్మనె, అల్లో
నేరళ్లు, ఇట్టిక (ఒప్పులకుప్ప
వంటిది - నుదురుపాటి వెంకన
పార్వతీ కల్యాణము), కోలాట
గుజగుజ రేకులు, గెంజిపాడి,
గొబ్బి, చెండ్లాట, దండెయాట,
దాగుడు మూతలు, పందాట
(బంతియాట), పగడసాల,
పొళ్లంజి, బొమ్మల పెండ్లి,
వామన గుంటలు (ఓమన

గుంటలు), సయ్యాట, సొగటా
లాట.

10. నృ త్య ము లు

అల్లిక, కందుకక్రీడ, కొరము-కొర
వంజి, గుజరాతి - గుజ్జరి, చిందు,
చౌపదము, జక్కిణి - ప్రబంధ
జక్కిణి, జగ్గు, జోగి-జోగిణి-జోగి
ణిపంతు, దండలాసకము (కోలా
టము), దురుపద కేళిక, దేశి,
నాట్య కదంబము, పదచాళి
(పదకేళిక), పేరణి (పేరడి), మదన
బలదూత్యము, మైసిరి, వాల్విచి,
విల్వేడు, శారదా సామ్రాజ్యము,
శుభలీల, సవతిమచ్చరము.

11. వా ద్య ము లు

అమృతకుండలి, అమ్మిజంబులు
ఆరబ్బి, ఉడుకు, కర్ణాలు, కాహళ,
కిన్నెర, చక్రవాద్యము, చితారు,
జోళ్లు, డవిణ, థక్క, తంబుర,
తప్పెట, తాళము, తాషామార్పా,
తిత్తి, తుడుము, దండె, ధర్మదార,

నరగ, నౌబత్తు, పంబ, పటహము,
పణవము, పిడిగండ్లు, బూరగాళె,
భేరి, మల్లారు, మృదంగము,
మురజము, రవిచంద్రవాద్యములు,
రావణహస్తము, రుద్రవీణె, వీణ,
వీరణాలు, వీరదాళ్లు, వీరమద్దెల,
శంఖము, సుర్దాలు, స్వరమండ
లము, హుడుక్క (ఉడుకు),
హెగ్గాళె.

...

12. ఆయుధములు

అమ్మలు, అరిగెలు, ఈటె, ఉంట
విల్లు, కత్తి (పట్టాకత్తి, బాణా
కత్తి, విచ్చుకత్తి, సానకత్తి),
కటారి, కేడెము, కైజారు, చిల్లి
కోల, చివగడ, తుపాకి, దుమ్ములు
దోదుమ్ములు, నేజ, లకోరి, విల్లు
(తడవిల్లు, సెలవిల్లు మొ॥)
సింగాణి.

...

13. జంతువుల పేర్లు

వేటకుక్కలు : కాత్రేడు, చొ
చ్చిన వచ్చు, సందేల పసిడి,
పచ్చిమిరియము, మిత్తిగామిడి

ముచ్చులగొంగ, మొకమాయ,
వేటమాణిక్యము, సింగాడి,
సురగాలి.

ఆవులు : కంచి పెరుండేవి, కా
వేరి, గోదావరి, చందమామ,
నాంచారు, బంగరుకొండ, భాగీ
రథి, మాతంగి.

గుట్టములు : మూల బైరవుడు,
రాయరంపము, వాయువేగుడు.

...

14. రాజకీయోదోగులు

అన్నగారు (కొజ్జా. రాణివాసపు
కావలి), అమరనాయకులు, అవ
సరమువారు (సమయని వేద
కులు), ఆస్థానసంతోషి (విదూష
కుడు), కటికము, (కట్టియం, కటిక
వాడు, కేతినాయకుడు, కోలకేతడు,
చోపుదారు, బాగుదారు),
కణకం (గణికుడు), కరణము,
కావలుకారు, కైజితమువారు,
కొత్వాలు, చవురాసి, జమా
దారు, జవాను, తలవరులు, దఫే
దారు, (డఫేదారు), దివాను,
దుబాసి (ద్విభాషి), దేశపాండ్వా,
దేశముఖు, నవాబు (నబాబు),

పండ్లారు (భాండారి), పటవారి, పటేలు, పాదుశాహి (పాదుశా, పాదుషా, పాచ్చాపు) పాలెగాడు, పేష్కారు, బంట్లోతు, బరాబరి, బొక్కసము వారు, మణియగాడు, (దేవాయతనాద్యధికారి), మహల్దారు (భవనరక్షకుడు), రాయసమువారు

(వ్రాయసమువారు - లేఖకులు), రాణువ వారు, వజీరు, సబసీసు (గణకుడు), సవారు (రాతు), సిపాయి, సుబేదారు, మాసమువారు (రాజ సన్నిధినుండే సిబ్బంది) హెగ్గడి.

...

అనుబంధము

6

యక్షగానములలోని సామెతలు

సామెత లనగా తరతరముల నొక జాతి జనసామాన్యము జిహ్వించలముల నాడు నిరాడంబర భావసిర్భర కవితాజీవిత కలమంత్రములు. అల్పాక్షరముల ననల్పార్థరచన, భావవైశద్యము, సందర్భ ఘటితిస్ఫూర్తి, అందమైన పదాల పొందిక వీనిసాత్తు. ఏజాతి భాషలో చక్కని సామెతల సంపత్తి యెక్కువగా నుండునో ఆజాతి సాహితీ సామనస్యమున కది యొక కొండగుర్తు. తెనుగు భాషలో సామెతలు కోకొల్లలు. ఈసంపత్తి విషయమున నన్యభాషల ననేకము నతి శయించునట్టి దాంధ్రభాష. మన జాతీయ సాహిత్యప్రక్రియయైన యక్షగానము మనకెన్నో సామెతల నామెత లిచ్చినది. మన పండిత మాత్రుల గీర్వాణ ప్రచండ వాఙ్మయమున సామెత లనేకము కృతక రూపము బొందినవి. వాని నిసర్గ మనోహర స్వరూపమును చక్కగా సంరక్షించినది యక్షగానము. వానియందలి కవితాత్మను, అలంకార చమత్కార చారుతను గూర్చి యెంతయినను వ్రాయవచ్చును గాని ప్రకృత మవకాశము చాలమి కతిపయ యక్షగానములందలి సామెతలు కొన్ని మచ్చునకు మాత్ర మిట్ల నుదాహరింపఁ బడుచున్నవి :

అంగడిమీద కన్నులు అత్తనెత్తి చేతులు

(గంగాపార్వతీ సంవాదము)

అంతనాడు లేదు ఇంతనాడు లేదు సంతనాడు దిగింది ముంతంత గూద.

(లక్ష్మణకవి ధర్మాంగద)

అచ్చుబొడిచి నిన్నాబో తనవలె

(అకలంక - కృష్ణవిలాసము)

ఉసురు గలిగి తె ఉప్పమ్ముక బ్రతుకవచ్చు.

(హేమాద్భుతానాకా స్వయంవరము)

కలలందు నరుకులాడినఁ గలవే గాయములు మేలుకాంచిన
వెనుకన్.

(భవానీశంకర విలాసము)

కలిబోసిన వెనుక ఉట్లవంక జూడనేల.

(గంగా పార్వతీ సంవాదము)

కానుగ వాసాలు గదోయి కతాలు సాహేబంటే పుచ్చిన
దాకా వుండవా బురాను సాహే బన్నట్లు.

(కపిలదేవహూతి సంవాదము)

చావుకేడిచి చాటుకు బోతే మృత్యుదేవత ముందర
గూర్చున్నట్లు.

(క. దే. సంవాదము)

తన్నుదా దెలిసిన తత్వ మేల

(ప్రహ్లాదభక్తివిజయం)

తువాకి కడుపున ఫిరంగి పుట్టినట్లు

(శేషాచార్యుల శకుంతల)

తీరు తీరు గుడ్డలు గట్టుక తిరుణాలకు బోతే ఊరికొక గుడ్డ ఊసి
పోయినట్లు.

(క. దే. సంవాదము)

దాసరి తప్పు దండముతో సరి.

(భవానీ శంకర విలాసము)

నక్కనారాయణుం డెక్కడనో తోకనారాయణుం డక్కడనే.

(భక్తాంధ్రు రేణువిలాసము)

నిజము నిదానముమీద తెలియును.

(భవానీశంకరవిలాసము)

నిన్న గుప్పయు నే డాళ్ళు.

(లక్ష్మణా కల్యాణము)

పట్లు పట్లమీద బావ పిలిస్తే మరిచి మామపక్క పండినట్లు.

(క. దే. సంవాదము)

పసుకాట యిచ్చేది పసలేదు చొచ్చేది మూరె డన్నట్లు.

(శచీపురందరము)

పాటిమీది దేవరకు కూటిమీదనే కోరిక.

(శేషాచార్యుల శకుంతల)

పొంకాల పోతిరెడ్డికి ముప్పై మూడుదొడ్లు మూడెడ్లన్నట్లు.

(క. దే. సంవాదము)

పొడువులకు రోకలి మింగితే పొన్ను ముడ్డి నిరికినట్లు.

(క. దే. సంవాదము)

ప్రసాదానికి బలిష్ఠం పనికి నీ అదృష్ట మన్నట్లు.

(క. దే. సంవాదము)

మంచమెక్కిన మీద మర్యాద లేల.

(కిరాతార్థవీయము)

మింగ మెతుకు లేదు గాని మీసాలకు సంఘెంగనూనె.

(క. దే. సంవాదము)

మూల పెరుమాళ్ళు ముప్పైత్తుకుంటే ఉత్సవపెరుమాళ్ళు దధ్యోదన మడిగినట్లు.

(క. దే. సంవాదము)

యత్ర జంగం తత్రభిక్షమన్నట్లు.

(భక్తాంఘి రేణువిలాసము)

రాత్నం వచ్చె బండి తియ్యరా అన్నట్లు.

(సర్వాంగ సుందరీవిలాసము)

లంజా ముంజా ముదిరి తే కొఱగాదు.

(భక్తాంఘ్రి)

వంకాయలు మ్రుచ్చిలించిన వానిబుద్ధి తెంకాయలకై నవచ్చు.

(అకలంక - కృష్ణవిలాసము)

సద్దన్నపు మీది వెన్న చందురు డవునే.

(ప్రహ్లాదభక్తివిజయము)

సన్నికలు కడగరా సయిదల్లి అంటే కడిగినట్టే నాకినా ఖుదా తోడన్నట్లు.

(క. దే. సంవాదము)

సాటి యారాలు సరిగె బెట్టుకుంటే తోటి యారాలు ఊరిబెట్టు కున్నట్లు.

(క. దే. సంవాదము)

సిగ్గు బోవువేళ చీర లబ్ధినరీతి.

(ప్రహ్లాద భక్తివిజయము)

ఆంధ్ర

యక్షగాన వాఙ్మయ చరిత్ర

ద్వితీయ భాగము

యక్షగాన

కవులు - కావ్యములు

రచన

డాక్టర్ యస్వీ జోగారావు

ద్వితీయభాగము

యక్షగానకవులు - కావ్యములు

విషయసూచిక

1. ఆంధ్రప్రాంత యక్షగాన కవులు - కావ్యములు. 1 - 248
(కాలక్రమానుసారము)

అనుబంధము

2. దక్షిణదేశ యక్షగాన కవులు - కావ్యములు. 249 - 356
(కాలక్రమానుసారము)

అనుబంధము

3. తెలంగాణ యక్షగాన కవులు - కావ్యములు. 357 - 412
(కాలక్రమానుసారము)

అనుబంధము

4. పరిశిష్టము - 1. కాలము తేలిని య. గా. కవులు. 413 - 440
(అకారాది క్రమానుసారము)

- పరిశిష్టము - 2. కర్తృత్వము తేలిని యక్షగానములు 440 - 456
(అకారాది క్రమానుసారము)

అనుబంధము

వివిధానుబంధములు

౧. ఆలభ్య యక్షగానములు
౨. యక్షగానాభాసములు
౩. అకారాది క్రమ కవి నామ సూచి
౪. అకారాది క్రమ గ్రంథ నామ సూచి
౫. సంకేతములు
౬. ఉపజీవ్య గ్రంథములు - వ్యాసములు
౭. స్వీయ (యస్వీయ) వ్యాసములు
(యక్షగాన విషయకములు)

1. ప్రోలు గంటి చెన్న శౌరి

సౌభరి చరితము :

ఇతఁడే యిప్పటికి మనకుఁ దెలిసినంతలోఁ బ్రవథమాండ్ర యక్ష గాన కర్త. హరిభట్టు రచించిన యుత్తర నారసింహ పురాణము (ఆం. సా. ప. చేఁ బ్రచురితము) కృత్యాది యందుఁ గృతిపతి యగు ప్రోలుగంటి రంగనమంత్రి వంశవర్ణననుండి యీతనిచరిత్ర మెఱుంగ నైనది. ఈతఁ డార్వేల నియోగి. ఆశ్వలాయన సూత్రుఁడు. వాసిష్ఠ గోత్రుఁడు. ప్రాథరాయలయొద్ద దండనాయకుఁడైన తిప్పన యీతని ప్రపితామహుఁడు. దేవమాంబా నాగశౌరు లీతని తలిదండ్రులు. ప్రోలుగంటిపుర మితని కాపురము. కాలము క్రీ. శ. 15 వ శతాబ్ది యుత్తరార్ధము* ఆనారసింహ పురాణావతారికలోని 33 వ పద్యమున (సీసము) నీతఁ డష్టభాషా కవియనియు, ద్విపదనారసింహ పురాణము, బాల భారతాండ్ర వచనకావ్యము, సౌభరి చరితంబు జక్కులకథయు నీతని కృతులనియు, నీతఁడు సరసింగరాయలనుండి యగ్రహారాదికము గ్రహించినాఁ డనియు, నీతని భార్య పేరు కొండమ యనియుఁ గలదు. ఇతని గ్రంథము లెవ్వియు నేఁడు గానరావు. అతని సౌభరి చరితము “జక్కుల కథ” యనఁగా నదే యక్షగానము (ఆ. సౌభరి యొక మహర్షి. అతని చరిత్రము భాగవత విష్ణు పురాణములందుఁ గలదు) ఆ గ్రంథ మలభ్యము. ఆనాటి యక్షగానము స్వరూప స్వభావాదులు తెలిసి కొనుట కవకాశము లేకుండఁబోయినది.

* చూ. ఆంధ్రకవి తరంగిణి 6 వ సంపుటము, పుట 73, 74.

2. చక్రపురి రాఘవాచార్యుడు

విప్రనారాయణ చరిత్ర :

ఇప్పటిదనుక నుపలబ్ధ మైనంతలో మన యక్షగానములలో గందుకూరి రుద్రకవి సుగ్రీవ విజయమే ప్రాచీనతమ మైనదిగాఁ బరిగణింపఁబడుచు వచ్చుచున్నది. కాని దాని కొక్కించుక పూర్వమే రచింపఁబడి యుండునను నూహ కెడమిచ్చు గ్రంథ మొకటి లభించినది. అదే మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారమున డి. సం. 1939 యగు విప్రనారాయణ చరిత్ర. ఈ గ్రంథము తాటియాకుది. ప్రాశ్నది. శైధిల్య గ్రంథపాతములు గలది. గ్రంథారంభమున నొకటవ, మూడవ చూకులు పోయినవి. చివర నొకటి రెండాకులు పోయి యుండును. గ్రంథకర్త పేరిందు గానరాదు. కాని యీ గ్రంథమునకుఁ గర్త చక్రపురి రాఘవాచార్యుడని యీక్రింది యుపపత్తులవలన గ్రహింప నగును.

1. చక్రపురి రాఘవాచార్యుని రచనలని రూఢిగాఁ దెలియ వచ్చిన “నలచరిత్ర” (సి. పి. బ్రానుచే, వావిళ్ళ వారిచే వెస్తువార్డు వారిచేఁ బ్రకటితమైనది), “విష్ణుభక్త చరిత్రము” (ప్రా. లి. పు. భాం. డి. సం. 1182) అను రెండు ద్విపదకావ్యములురెండును ఘటికా చల నారసింహస్వామి కంకితములని చెప్పఁబడినవి. ఇదియు ఘటికాద్రి నారసింహునకే కృతియైనట్లు స్పష్టముగాఁ గలదు. ఆ దేవరపేర శ్లోకములును రచింపఁబడిన విందు. ఇదియు ద్విపద ప్రచుర మైన కృతి.

2. నలచరిత్ర విష్ణుభక్త చరిత్రములం దీ గ్రంథ ప్రశంస లేదు. కాని వానిలోఁ గవి తన పితామహుని గురువుగా వాఘాల గోత్ర

పవిత్రుడగు కందాళదొడ్డ యాచార్యుని గూర్చి చేసిన ప్రశంస యీ విప్రనారాయణ చరిత్రము నందును, గ్రంథాద్యంతములందు రెండుచోట్లను గలదు.

3. నల విప్రనారాయణ చరిత్రలు రెండింటను గ్రంథాంతమున దొడ్డ యాచార్యుల ప్రశంసగల ద్విపద పంక్తు లొక్కతీరుగా నున్నవి.

(వి. నా. చరిత్రమునఁ గొనకొఱవడినది)

“అనుచు నాథూల గోత్రాబ్ధి చంద్రుండు
చిరకీర్తిమంతుఁ డాశ్రిత హితోదయుఁడు
కరుణాపయోనిధి కందాళ దొడ్డ
యాచార్యులకు శిష్యుడై నట్టి వైష్ణ
నాచార తత్పరుఁ డతిదయా పరుఁడు”

— నలచరిత్ర.

“అలరవాథూల గోత్రాబ్ధి చంద్రుండు
చిరకీర్తివెలసి యాశ్రిత హితోదయుఁడు
కరుణాపయోనిధి కందాళ దొడ్డ
యాచార్యులకు శిష్యుడై నట్టి వైష్ణ
నాచార తత్పరుఁడు”

— విప్రనారాయణ చరిత్ర.

4. మఱియొక విషయము :— గ్రంథస్థ నిదర్శనము - బల వత్తరమైనది. ఏకకర్తృకములగు కృతులయం దేకోశముననో కొంత రచనాసామ్యముండుట సహజము. పై రెండు గ్రంథములనుండి యట్టి సామ్యమునుబట్టి యిచ్చు కొన్ని పంక్తులేర్చి చూపబడును.

నలచరిత్ర - పూర్వభాగము సందర్భము దమయంతీ స్వయం
వరపుకై సేత :-

“ తీరుగా మృగనాభి తిలకంబు దీర్చి
కోరి జవ్వాదితోఁ గూర్చిన మంచి
హరి చందనము మేన నందంద బూసి
కరమున వజ్రాల కడియముల్ బెట్టి
సీలంపు ముంగర నీటుగాఁబెట్టి
లాలితంబుగను బిల్గలనూ లమర్చి ”

విప్రనారాయణ చరిత్ర - సందర్భము దేవదేవి సింగారము
(మా. ప్రా. లి. పు. భాం. ప్రతి అయిదవయాకు మొదటిప్రక్క) :-

“ తీరుగా మృగనాభి తిలకంబు దీర్చి
కోరి జవ్వాదితోఁ గూర్చిన మంచి
అగలు గంధము మేన నలది సొంపొంద
మొగపులతీగె యిమ్ముల ధరియించి
సీలంపు ముంగర నీటుగాఁబెట్టి
లాలితంబుగను బిల్గల నూ లమర్చి
కరముల వజ్రాల కడియముల్ బెట్టి ”

పై సందర్భములందుఁ బోలిక స్పష్టము. కాఁగా నలచరిత్ర
కర్తయగు చక్రపురి రాఘవాచార్యుడే యీ విప్రనారాయణ చరిత్ర
కును గర్తయని గ్రహింపనగును.

నలచరిత్ర విష్ణుభక్త చరిత్రములనుండి చక్రపురి రాఘవా
చార్యుడు కందాళ దొడ్డ యాచార్యుని శిష్యుడైన చక్రపురి దొడ్డ
యాచార్యుని పోతుడనియు, నితనికి రంగన యను పెదతండ్రి గలఁ

డనియుఁ దెలియఁచుచున్నది. రాఘవాచార్యుడు విష్ణుభక్త చరిత్రావతారికలోఁ గందాళ దొడ్డయాచార్యునిఁ దన 'కులగురుం' డని ప్రశంసించి యుండెను. తన విప్రనారాయణ చరిత్ర గ్రంథారంభమునఁ గందాళ దొడ్డయాచార్యు నిట్లు సన్నుతించినాఁడు :-

“ ఎనసి డెబ్బదినాల్గు సింహా - సనుల నందఱు వన్నె గాంచిన
యభినుతుండగు దొడ్డయార్యుల వినుతి శేతున్.

హెచ్చియుండిన పరమతంబుల నెల్ల ద్రుంచి ప్రఖ్యాతిపడసిన
సచ్చరిత్రుఁడు దొడ్డయార్యుల సన్నుతింతున్ ”

దీనినిబట్టియు నతని కృతులు మూఁడింటను నీ దొడ్డ యాచార్యుని ప్రశంస యుండుటను బట్టియు రాఘవాచార్యుని తాతయే కాక రాఘవాచార్యుఁడును గందాళ దొడ్డయాచార్యుని సమకాలికుఁడును, శిష్యుఁడనై యుండెనని యూహింపఁదగియున్నది. (తాత బ్రదికి యుండఁగా గ్రంథరచన చేసిన మనుమలు లేకపోలేదు. అదిగాక తాత గారి గురువు తాతకంటె వయసునఁబెద్ద కానక్కఱలేదు.

ఈ దొడ్డయాచార్యుని ప్రశంసయే కవికాల నిర్ణయమునకుఁ దోడ్పడుచున్నది. కవి తన కృతి త్రితయమును ఘటికాచాల సరసింహ స్వామి కంకితముచేసియుండుట, మూఁడిటదొడ్డయాచార్యుని స్తుతించి యుండుటయుఁజూడ నీ దొడ్డయగారు ఘటికాచాల మఠాచార్యుఁడై యుండునని తోచుచున్నది. ఘటికాచాల మఠాచార్యులలో దొడ్డయాచార్య నామధేయు లిద్దఱు ముగ్గురుండినట్లు కొన్ని శాసనాధారముల వలనఁ దెలియుచున్నది. రాఘవాచార్యుని విష్ణుభక్త చరిత్రావతారికలో నీదొడ్డయాచార్యుఁ డప్పలాచార్య సుతుఁడని పేర్కొనఁబడి యున్నది. ఆ యిరువురి పితాపుత్రసంబంధమును నిరూపించు నాధారములు లభించుటలేదు. కాని యిరువురిపేళ్లు నొక్కచోఁ గలిసి కట్టుగాఁ

గన్నట్టు శాసనమొక్కటి కలదు. అది తిరుపతి తిరుమల దేవస్థాన శాసన సంపుటములలో నైదవదానిలో 115 వ పుటలో నుడహరింబడినది. దాని నం. 47 ఎ. శాసన కాలము క్రీ. శ. 3-7-1545. ఈ తాళ్ళపాక తిరుమలయ్యంగారి వనభోజనోత్సవవివరణకు సంబంధించిన ఇందు స్వామిప్రసాద గృహీతలుగా ననేక వైష్ణవాచార్యులతోపాకందాడై అప్పలాచార్యులు, దొడ్డయ్యంగారులును బేర్కొనిబడి ఆ పుటలోనే శాసనాంగ్లానువాదమున నాదొడ్డయ్యంగారిని గూర్చి “Doddayacharya, the famous religious teacher residing at Sholingar” అని యొక వక్కణ కుండలీకరింపఁబయ్యున్నది. పోలింగరనఁగాఁ జోళసింహపురము. అదే ఉత్తరార్కామండలముననున్న నృసింహక్షేత్రమగు ఘటికాచలమునకు మరియొక పేరు మాత్రము * ఈ దొడ్డయాచార్యులే చక్రపురి రాఘవాచార్యుల గురువు కాఁడగును. అనఁగా రాఘవాచార్యుడు క్రీ. శ. 154 ప్రాంతమువాఁడు కావచ్చుననుట (తెనాలీ రామకృష్ణుని పాండురంగ మాహాత్మ్యమునఁ గృతిపతియగు విరూరి వేదాద్రిమంత్రి గురువుగ నొక కందాళ అప్పలాచార్యులు పేర్కొనఁబడినాఁడు. అతఁ ఘటికాచల సంబంధమున కాధారమును, కవ్యపజ్ఞమగు కృత్యాదియ లభింపలేదు కాని యొకవేళ రామకృష్ణకవి ఘటికాచల మాహాత్మ్య రచన కతని ప్రోత్సాహమే కారణమేమో! అతఁ డీదొడ్డయాచార్యుల తండ్రియగునేమో! వైజయంతీ విలాసకర్తయగు సారంగు తమ్మయ యొకఁడు తనగురువు కందాళ యప్పగారని చెప్పినాఁడు. మరి యతఁడే దొడ్డయాచార్యుని తండ్రి యగునో! ఆం. క. త. లెక్కప్రకారము వైజయంతీవిలాసరచనాకాలము క్రీ. శ. 1510 ప్రాంతము. విప్రనారా

* Vide 'Topographical list of Inscriptions of Madras Presidency' By Sri V. Rangachari., Vol. II, Page 108-Foot note

యణచరిత్ర మితివృత్తముగాఁగలది యాప్రబంధము. కందాశప్పగురుని యాదేశప్రకార మది ప్రబంధముగా రచింపఁబడియుండ, దొడ్డయాచార్యు నాదేశ ప్రకారమే రాఘవాచార్యుఁ డాకథ నీ యక్షగానరూపమున వెలయించి యుండనేమో ! ఇవి యన్నియు నిర్ణయములుకావు. ఇప్పటి కూహలును బరి పగి విధముల విచికిత్సా కృతులును మాత్రము.

కందుకూరు రుద్రకవి “క్రీ. శ. 1568 ప్రాంతముల వాడేని కొంత తర్వాత వాడేని కాఁగలఁడు” అని కీ. శే. వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రిగారియభిప్రాయము. ఆయభిప్రాయముతో నాంధ్రకవి తరంగిణి కావ్యమును నేకీభవించి యున్నారు. చూ. సం. 10 పుట 160) అందుచే క్రీ. శ. 1545 ప్రాంతమువాఁడు కావచ్చునని యూహింపఁదగిన చక్రపురి రాఘవాచార్యుఁడు రుద్రకవి కొక్కించుక పూర్వముండె యుండిన నుండవచ్చును

రచనాప్రక్రియను బట్టియు రాఘవాచార్యుని విప్రనారాయణ చరిత్రయంత ప్రాచీనమైనదిగను గన్పట్టును. రుద్రకవి సుగ్రీవ విజయముతోఁ దగిన రచనాసౌమ్యము నిందు స్ఫుటముగాఁ జూపట్టును. ఉపలబ్ధ ప్రతిలో నీ గ్రంథము శ్రీ కారాదిగాలేదు కావున నొకయాకు పోయి యుండునని యూహింపఁదగి యున్నందునను సుగ్రీవవిజయము నందువలె నిందు ప్రారంభమునఁబద్యము గానరాదు. కాని యస టుండి యుండవచ్చును. తదుపరి సుగ్రీవ విజయమున నొక త్రిపుటలోఁ గందు కూరి జనార్దనస్తుతి. ఇందును ద్రిపుటలో దొడ్డయాచార్యుల స్తుతి ఆ వెనుకనే సు. వి. న “అని మరియు నద్దేవతా సార్వభౌమునకు షష్ఠ్యంతంబులు సెప్పెనట యెటువలెను” అని యున్నది. పి. నా. చ. నను ‘అని మరియు ఘటికాద్రి నారసింహునకు షష్ఠ్యంతాలు చెప్పెనట యెటువలెను’ అని యున్నది. రెండింటను షష్ఠ్యంతము లర్థచంద్రిక

లను నొక్క గేయచ్ఛందస్సులోనే యున్నవి. అవి రెంటును బాద పాదమున వరుసగా దశావతార ప్రశంసాత్మకములుగనే యున్నవి.

ఉదా :—

“ చదువులు దెచ్చిన జలచర పతికిన్
కుధరము మోచిన కూర్మంబునకున్ ” మొ...

—సుగ్రీవ విజయము

“ నలినజు చదువులు నిలిపిన హరికిన్
మూ పున కుధరము మోసిన హరికిన్ ” మొ ..

—విప్రనారాయణ చరిత్రము.

వెంటనే “ అంకితంబుగా నాయొనర్పంబూసిన సుగ్రీవ విజయంబను యక్షగానంబునకుం గథా క్రమంబెట్టిదనిన ” అని సు. వి. ఎత్తుగడ. అట్లే “ అంకితంబుగా నాయొనర్పంబూసిన విప్రనారాయణ చరిత్రంబను యక్షగానంబునకుం గథా క్రమంబెట్టిదనిన ” అని వి.నా.చ. ఎత్తుగడ.

“ అని సమస్తా సురారాతి కదంబ; వినమిత నిజభుజా విక్రము పేర ” ఇత్యాదిగా సు.వి. గ్రంథాంత ద్వీపద. “ అని సర్వజీవదయాపరు పేర ” అని ద్వీపదలోనే వి. నా. చ. గ్రంథాంతమును. రచనలో రెండింట ద్వీపదకును, జంపె, త్రిపుట మొదలగు తాళప్రధానము లగు రేకులకే ప్రాచుర్యము గలదు. ఎడనెడ, సంధవచనము లని పేర్కొనబడలేదు, కాని సంధి ప్రయోజనాత్మకములగు చిన్న చిన్న వచనములు, ఏలలు నర్థ చంద్రికలు ననుదేశీయ మధురకవితాచ్ఛందో విశేషములు నతి విరిళముగాఁ బద్యములును రెండింటను బ్రయుక్తములై నవి. (కర్తృ కాలము తెలియని యక్షగానముల ప్రాచీనత నూహించుటకీ రచనా

ప్రక్రియా వివేచన తోడ్పడఁగలదు) రచనా ప్రణాళికయే కాదు కావ్యాంతర స్నాయువులను స్పృశించి తత్స్వరూప స్వభావములను నిరూపించు శైలి మొదలగు విషయములుగూడ నీవిప్రనారాయణ చరిత్ర ప్రాచీనతను నిరూపింపఁగలవు.

దక్షిణ దేశమున వైష్ణవ మతప్రవర్తకులగు పన్నిద్దరాళ్వారులలో నొకఁడగు విప్రనారాయణుని చరిత్ర మిందు వర్ణితము. అతనికథ రసిక ప్రశంసల నందినట్టిది. ప్రసిద్ధమైనది. అది యితీవృత్తముగా ననేక రసవత్ప్రబంధములును యక్షగానములును తెనుఁగున వెలసినవి. ఈయక్షగానమున గంభకర్త ప్రసిద్ధమగు నాకథలోఁ బ్రత్యేకముగాఁ గావించిన మార్పులులేవు. రాఘవాచార్యుల రచన సలక్షణముగో నున్నది. కాని యంత ప్రౌఢముగా లేదు.

3. కం దు కూ రు రు ద్ర కవి

సు గ్రీ వ వి జ య ము*

ఇతఁడు పెదలింగనార్య తనూజుఁడు. గురువరాచార్య శిష్యుఁడు. ఇతని నివాసము నెల్లూరుమండలమునందలి కందుకూరు. ఇతని యుదంతముగూర్చి మతభేదములు కొన్నిగలవు. కాని యితని కాలవిషయ

* ముద్రితము. ప్రచురణలు, (1) వేటూరి కుప్పస్వామి మొదలారివారి ఆ మెరికన్ డైమండుప్రెస్, మదరాసు, 1930 (2) కపి శేష్యరపురం జమిందారు గారిచే కాకినాడ ముద్రణాలయమున 1939 లో వేటూరివారి పీఠికతోఁ బ్రకటితము.

మున సహేతుకమైన పరిష్కారము కుదిరినది. ఇతఁడు 'క్రీ. శ. 15 ప్రాంతములవాడేని, కొంతతర్వాతివాడేని కాఁగలఁడు' అని కీ. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారి యభిప్రాయము. (చూ. సుగ్రీవ విజి పీఠిక) ఆ యభిప్రాయముతో నేకీభవించినారు శ్రీ చాగ, శేషయ్యగారు. కొంతతర్వాతి వాఁడనఁగా నెంతోకాదు - "మొత్తము మీఁద నీతిఁడు బదునాటవశత్వాద్దీయం దున్నవాడని స్పష్టమగుచున్నది." (చూ. ఆం. క. త. సం. 10 - పుటలు 155 - 160)

ఇందలి కథ ప్రసిద్ధము. అపూర్వ కల్పనాంశము లిందులేకపోవననున్నంతలోఁ బ్రతిపన్ని వేశమునందును బాత్రస్వభావోస్థిలనవమాత్ర మనోజ్ఞముగా నిర్వహింపఁబడినది.

శ్రీరాముని సీతావిరహక్షేణము, రామునితో నేల కొరిగిన వాదము, తారావిలాపఘట్టము, అంగదు నప్పగింత మొ. సందర్భవ లిందులకు నిదర్శనములు. పాత్రల సంభాషణలు చక చక సాగినఁ పలుకు నడిగార ముట్టిపడుచున్నవి రచన కడు చక్కనిది. రససౌభగ్యము సమృద్ధిగ గలదు. ఇది కవి సూచించినట్లు కరుణభానురమైనఁ తాత్కాలికమైన శ్రీరాముని సీతా వియోగ దుఃఖముతోననఁగ కరుణ విప్రలంభముతోఁ గథారంభము. శాశ్వతమైన భర్తృవియోగ వేదనలోఁ గారస్త్రానినందుకొన్న తారరోదనము గ్రంథాంత్యభాగము ముఖ్యసన్నివేశము. అనఁగా నిందు కరుణమంగిరసము. అంగముగ వీరరసము సుప్రసక్తము (వాలి సుగ్రీవుల యుద్ధఘట్టమున). మనయక్షగాన వాఙ్మయప్రపంచమున నిదియొక ప్రశస్త కృతి :- (ఈ రుద్ర కవి కృతియే తమిళమునను యక్షగానముగనే యనూదితమగుట గవ నింపఁదగినది. చూ. ప్రా. లి. పు. భాం. తమిళగ్రంథములు సం. 509 - 511) దీని రచనా ప్రణాళిక యపుడే చక్రపురి రాఘవార్యుని విష్ణు

నారాయణచరిత్రగూర్చి వ్రాయునపుడు తడవఁబడినది. ఇందలి రచనా విశేషములు :— త్రిపుట, జంపె, కుఱుచ జంపె, అటతాళము, ఏకతాళము మొ. తాళప్రధానములైన దరువులు * ధవళశోభనములు, ఏలలు అర్ధచంద్రికలు, (భిన్న గతులలో) మొ. దేశీగీతిచ్చ దప్పులు, రెండు వందలపై చిలుకు ద్విపదపంక్తులు, ఒక వృత్తము, రెండుసీసములు, ఒక కండము, మూడు గీతపద్యములు, సంధివచన ప్రాయములైన యల్ప వచనములు. ఇది యక్షగాన మనియు య. గా. ప్రబంధ మనియుఁ బేర్కొనఁ బడినది.

ఇది శ్రవ్యదృశ్యోభయ ప్రయోజనాత్మకమైనదని తోచును. ఇందలి పాత్రల సంభాషణలు వచనమున లేకపోవుటయు, నక్కడక్కడ నొక్క దరువులోనే లేక యొక్క ద్విపదలోనే పాత్రల సంభాషణముతో పాటు కథాకథనము నుండుట జూడ నిది గానరూప కథాఖ్యానమున కుద్దేశింపఁ బడినదా యనిపించును. కాని, పరిశీలించి చూచినచో నిది ప్రదర్శన సౌలభ్యమును గల రచనయని తోచక మానదు. పాత్రల సంభాషణములు వచనమున లేవన్నమాట కాని గ్రంథమున నాఖ్యాన శైలికంటె సంవాద శైలియే ప్రచురమైనది. సంభాషణ లెక్కువగా దరువులలో సాగినవి. నడుమ నక్కడక్కడ నున్న చిన్నచిన్న వచనము లలోఁ గథాను సంధాన మేసూత్రధారునివంటి ప్రదర్శన నిర్వాహకుని వలననో కావింపఁబడును.

ఈసందర్భమున వేటూరి వారి మాట యొకటి స్మరింపఁదగి యున్నది. “ ఈరుద్ర కవి సుగ్రీవ విజయమునగూడ స్త్రీ వృద్ధ పామ రాదులు పలువురు పాడుచుందురు. ఆ యీ పాత్రముల పాటలు తత్తద్దేషధారులువచ్చి పాడునట్లును తక్కిన సంధివచనాదులు ఒక్కరిద్దరు

* కొన్ని సు. వి. ప్రతులలో మాత్రము కొద్ది రాగనూచనలు గలవు.

సూత్రధారప్రాయులు పఠించునట్లును ఈసుగ్రీవ విజయము వీధి యాటగా నాడబడు చుండెడిది. (చూ. వారి సుగ్రీవ విజయవీధిక) డాక్టరు శ్రీ నేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారును నీ సుగ్రీవ విజయము తత్కృతిభర్తయగు కందుకూరి జనార్దనస్వామివారి వసంతోత్సవసమయమునందు ప్రథమమునఁ బ్రదర్శింపఁబడి యుండుననుటకు సందియము లేదని సెలవిచ్చి యున్నారు. *

4. కంకంటి పాపరాజు

విష్ణు మా యా విలాసము:-*

ఉత్తర రామాయణ రసోత్తర కావ్య రచనా విశ్రుతుడగు కంకంటి పాపరాజు ప్రధాని యొకచక్కని యక్షగానమునుగూడ రచించియుండుట రసికుల యదృష్టము. అదే విష్ణుమాయావిలాసము శృంగార రసానవ పూర్ణ సువర్ణభవకము.

అతఁడు నెల్లూరు మండలము నందలి శ్రుభయ కావేరి (నేటిపులి కాట్) పట్టణమున నొకప్రభుత్వోద్యోగి. ఆర్వేల నియోగి. ఆపస్తంబ సూత్రుడు. శ్రీవత్ససగోత్రుడు, వల్లభామాత్యప్రపౌత్రుడు, అప్పయ

* చూ. వారి 'యక్షగానము - తంజావూరు' అనువ్యాసము. ఆంధ్రపత్రిక ఖర సంవత్సరాది సంచిక.

♦ ఇది యిటీవల తం. స. మ. కే. సం 495 ప్రతిని బట్టి డాక్టరు శ్రీ నేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారిచేఁ బరిష్కరింపఁబడి, వారి పీఠికతో వావిళ్ళవారిచేఁ బ్రకటిత మైనది. — మదరాసు 1956.

నరసమూలక బుత్రుడు, సమీర కుమార విజయ ప్రబంధకర్తయగు పుష్పగిరి తిమ్మూర్వుని మిత్రుడు. మదన గోపాలస్వామి భక్తుడు. ఆ స్వామి కే శన నృతిద్వితీయము నంకిత మిచ్చినాడు. ఈవిషయములెల్ల నతని కృతుల నుండియే యెఱుకపడుచున్నవి. అవియటుండ ముందు ముఖ్యముగా జూడదగిన దతని కాలవిషయము :

ఈవిషయమున నిప్పటి దనుక మనకు కీ. శ్రీ. వీరేశలింగముగారి మాటయే ప్రమాణము. “ఈతఁడు క్రీ. శ. 1790 ప్రాంతమున నుండు నట్లు చెప్పుచున్నారు. కవి యిప్పటికి నూఱుసంవత్సరముల క్రిందట నుండినవాడు” అని వారి కవుల చరిత్ర. ఆమాటయే నేటి దనుక పరంపరగా వాఙ్మయ పరిశోధకులచేతను విశ్వసించబడుచు వచ్చు చున్నది. అందులకుదగిన యాధారములేదు. కవికాల నిర్ణయమున కిటీవల ప్రబలమగు నాధారమొక్కటి కన్పట్టినది. మదరాసు ప్రభుత్వ ప్రా. లి. పు. భాం. న కంకంటి పాపరాజు నుత్తర రామాయణప్రతులనే కముగలవు. అందు డి. సం. 9 తాళ ప్రశస్తతి యతిశిథిలమై, కడుప్రాచీన ముగ, గన్పట్టును. దాని చివర “ప్రజోత్పత్తి నామసంవత్సరపుష్య బహుళ ఏకాదశిలు, మందవారం వరకు మునగాల తిరువెంగళయ్య వ్రాసిన ఉత్తర రామాయణము సంపూర్ణము” అని కలదు. ఇది స్వామి కన్నుపిల్లెగారి “ఇండియన్ ఎఫిమెరిన్” ప్రకారము క్రీ.శ. 7-1-1632 తేదికి నూత్రము సరిపోయినది. శక సంవత్సర సంఖ్య చెప్పఁ బడనప్పు డా క్రీస్తుశకపు తేదీ నిర్ణయించుటకు సంవత్సర మాసపక్ష తిథులతోపాటు నిధిగా వారముగూడ చెప్పబడినప్పుడే యది పొసగును. మన సంవత్సరవృద్ధి చక్రము మఱలమఱల నావృత్తమగుచునే యుండును. ఆమాసము లాపక్షము లాతిథులే యథాపూర్వము సంభవించును. వానితోపాటు వార నిర్దేశమైనచో నవి యన్నియుఁ గుదిగిన తేదీ

మఱల మఱల సంభవించుట కాదాచిత్కము. కాని కేవల మసంభవ మని తలఁపరాదు. ఒక్కొక్కపుడు మూఁడు నాలుగావృత్తులకే యట్టిది సంభవింపవచ్చును. కాని ప్రస్తుత సందర్భమున క్రీ. శ. 1652 తరువాత మఱల నట్టిది తటస్థింపలేదు. అందుచే మన మా తేదీని ప్రమాణముగా గ్రహింపవచ్చును. అయితే యది ప్రతి విలేఖన కాలము మాత్రము. గ్రంథకర్త యంతకుఁ బూర్వుఁడు గావలెను. ఎంతపూర్వుఁ డది ప్రకృత ముదయించు ప్రశ్న. తత్సమాధానమున కొక ద్రావిడ ప్రాణాయామమును బట్టవలెను.

పాపరాజు పుష్పగిరి తిమ్మకవిని దన యాహ్వానమునిగా స్వీయ కృతులు రెండింటిని స్మరించియున్నాడు. ఆ పుష్పగిరి తిమ్మకవి తేకు మళ్ళ రంగశాయికవి కతని ద్వీపద భాగవతరచనలోఁ దోడ్పడినట్లందు జెప్పబడినాడు అనఁగా పాపరాజు, పుష్పగిరి తిమ్మన, రంగ శాయి కవులు ముగ్గురును సమకాలికు లగుట సునిశ్చితము. ముగ్గురును నెల్లూరుమండలమువారు. రంగశాయి తన ద్వీపద భాగవతమున ద్వీపద భారత కవిత్రయములోఁ బ్రథముఁడగు “బట్టేపాటి తిరుమల భట్టుగారి ప్రాశ్నోక్తులు గలుగ స్మరించి” నాఁడు. బట్టేపాటి తిరుమల భట్టు, తిమ్మకవి యన్నను నతఁడే (తిరుమల శబ్దభవమే తిమ్మ), తన ద్వీపద భారత విరాటపర్వమును జంగాల ముమ్మయకుఁ గృతి యిచ్చెను.² జంగాల ముమ్మయ యల్లుడైన పాలచూరి కృష్ణభూపాలుఁడు తెనాలి రామభద్రకవి విరచితమైన యిందుమతీ పరిణయమునకుఁ గృతి భర్త. ఈ రామభద్రకవి తెనాలిరామకృష్ణకవికిఁ దమ్మునిమనుమడు.

1. ఆముద్రితము. చూ. ప్రా. లి. భాం. ప్రతి ఆర్. సం. 765.

2. ఆంధ్ర విశ్వకళా పరిషత్ప్రకాశితము.

3. ఇం. ప. ఆముద్రితము. తం. స. మ. కే. సం. 138.

“రామభద్రకవి క్రీ. శ. 1575 ప్రాంతమున నీ యిందుమతీపరిణయమును రచించియుండునని తోచుచున్న” దని శ్రీచాగంటివాడు.¹ కా.గా రామభద్రకవి కృతిభర్తకు పిల్లనిచ్చిన మామగారగు జంగాల ముమ్మయయు నతనికిఁ గృతియిచ్చిన బట్టేపాటి తిమ్మయయు క్రీ. శ. 1575 ప్రాంతమున నుండియుందురనుట యనుచితము గాదు. తీగతీసిన డొంకయంతయుఁగదలినది. నలుగురైదుగురుకవుల కాలములు తెలియవచ్చినవి. ఇంతకును దేలినదేమనగా, నటు బట్టేపాటి తిమ్మయ కాలము నకును నిటు ప్రా. లి. పు. భాం. డి నం. 9. ఉత్తర రామాయణ పతి విలేఖన కాలమునకును ననగా క్రీ. శ. 1575—1632 సం. లకు నడుమ కంకంటి పాపరాజు, పుష్పగిరి తిమ్మకవి, తేకుమళ్ళరంగయశాయి కవులుండి యుందురనుట పిండితార్థము. * ఆనడుమ నెపుడో పాపరాజు విష్ణుమాయూ విలాసరచన జరిగియుండును. అది బహుశా కొంచె మిటు నటుగా క్రీ. శ. 1600 ప్రాంతము కావచ్చును.

పాపరాజు తన వి. మా. వి. యక్షగాన రచనగురించి తదుపరి రచనయగు నుత్తర రామాయణ గ్రంథావతారి కాశ్వాసాంతగద్యలందు సగర్వముగాఁ బ్రకటించుకొనినాడు.

1. అం. క. త. సం 10 — పుట 53.

* నా యీ కవి కాల నిర్ణయమును డాక్టరు శ్రీ నేలటూరి వెంకటరమణయ్య గారు రామోదించి యున్నారు. చూ. వారి వి. మా. వి. పీఠిక.

కొందఱుప్పకవి పాపరాజులను బేర్కొనలేదను కారణమున వారి పూర్వ కాలి కత్వమును శంకింపఁజూతురు. అప్పకవి పేర్కొనని తత్పూర్వకవుల సంఖ్య రెండువందలకుఁ బైఁబడిగలదు. అందుచే నాపూర్వకవుల కాలనిర్ణయవిషయమున నున్నంతలో నదియొక యాధారమగును గాని లేనివిషయముల నదియొక సాకు గారాదు.

ఇందలి యితి వృత్తము క్షీరసాగర మధన కథ కవ్వలి జగన్నోహిని వృత్తాంతము. 1 కథ కడు ప్రసిద్ధము. రసవంతము నైనది. ఆ యొక్క చిన్న సన్నివేశమును గ్రహించి దానిని రసప్రకృప్తముగాఁ బ్రపంచించి కంకంటికవి తీర్చినతీర్పులో నెల్లూరి నెఱజాణ నేర్పంతయుఁ గన్నట్లినది. ఉత్తరరామాయణమున నున్నంత ప్రబంధకైలీ ప్రాగల్భ్యము లేకున్నను నిందు మధుర పదప్రచురమైన రసోచిత రచనగలదు. పలు తెలుగుల తెలుగు నుడిగార మాట్టిపడుచున్నది. చతురాతి చతురమైన భావప్రౌఢి గలదు.

ఇందు రకరకముల పదములు, దరువులు రాగ తాళ ధారాళములై నవి కలవు. ఏకతాళ, జంపె, కుటుచ జంపె, త్రిపుట, రచ్చ తాళం, ఆది, అటమట్టై లఘు శేఖరము మొ. తాళ ప్రధానములైన దరువులే యెక్కువ. ఏలలు, అర్ధచంద్రికలు, ధవళ శోభనములు, నడలు త్రిస్తంబకము మొ. అనేక దేశి మధుర కవితారచనలు గలవు. అవియుఁ జాల మట్టునకుఁ దాళప్రధానము లైనవే. నీలాంబరి, ఘంటారవ, ఆహిరి, రేగుప్తి మొ. రాగముల పేళ్ళతోఁ గొన్ని పదములు గన్నట్టును గాని గతిలో నవియుఁ దాళ ప్రధానములుగనే నడచినవి. రాగ ప్రాధాన్యముగల పాటలును గలవు. అవి వసంత తిలకము, నాధరామ క్రియ, మధ్యమావతి, పంతువరాలి, మొ. రాగములలోఁ గలవు. వానికీ దాళము లుదాహరింపఁబడలేదు. అవి పదములని పేర్కొనఁబడలేదు. ఇందికను బలుపద్యములు, ద్విపదలు, లయగ్రాహి, అష్టకము, సం. చూర్ణిక, శ్లోకములును గలవు. వచనము పరిమితముగా సంధివచన

1. ఆంధ్రమన విష్ణుమాయా విలాసాభి ధానకృతు లింకను గలవు. వాని మున్నర సంబంధములనుగూర్చిన విచారణ శ్రీ వెంకట రమణయ్యగారి వి. మా. వి. పీఠికలో జూడవలెను.

ప్రాచుర్యముగా ఉన్నది. కాని దరువులలోఁ బాత్రల నడుమఁ గమ్మని సంభాషణలు గ్రుమ్మరించినాఁడు కవి. నన్ని వేశమునకుఁ దగిన పద ప్రభేదము నెన్నుకొనుటలో గడుసరి పోకడలు పోయినాడు. ‘చెవులకుఁ జవులుగ జెప్పెద మోహిని, యవతారము తెఱఁగని’ శుకుఁడు పరీక్షిత్తుతో నన్నాడని యున్నది యెత్తుగడలో. అది పాపరాజు రచన యెడను సార్థకము. రుద్రాక్షవి రచనా ముద్ర దీనిపై లేకపోలేదు. ఇదియు నతని సుగ్రీవ విజయమువలె శ్రవ్యదృశ్యోభయ ప్రయోజనాత్మకమైనదే. ఇది యక్షగాన మని పేర్కొనఁబడినది. “భూమిని దిలకించి బుధు లెల్ల పొగడ” నిది విభాసిల్లునని కవి యాశయము.

5. తే కు మ శ్చ రం గ శా యి

జా న కీ ప రిణ య ము :

ఇతఁడొక నెల్లూరు మండలకవి. ఇతని కృతులని సునిశ్చితముగాఁ దెలిసినవి రెండు లభించినవి. అందొకటి వాణీ విలాస వనమాలిక¹ మరి యొకటి ద్వీపద భాగవతము² మొదటిది “బహు ప్రబంధకర్త” యైన మహంకాళి వెంకటపతి తోడ్పాటు వలనను, రెండవది పుష్పగిరి తిమ్మకవి తోడ్పాటు తోడను రచింపఁబడినవని యందుఁ గలదు. పుష్పగిరి తిమ్మకవి కంకంటి పాపరాజునకువలె నితనికి సహశ్రోత యట. అనఁగా నీనలుగురు కవులును సమకాలికు లగుచున్నారు. పాపరాజు

1. ప్రా. లి. పు. భాం. వారిచేఁ బ్రచురితము

2. ప్రా. లి. పు. భాం., ఆర్. నం. 765.

కాలముతోపాటే రంగశాయి కవి కాలముకూడ క్రీ. శ. 1575-1632 ప్రాంతమనిమీఁదనిర్ణయింపఁబడియున్నది. రంగశాయి శ్రీవత్ససగోత్రుడనియు, దిమ్మాంబికా కప్పరామాత్యుల పుత్రుడనియు, రామభద్రాద్యుని శిష్యుడనియు నతని గ్రంథముల వలనఁ దెలిసినది. అందితని కృత్యంతరములును బేర్కొనఁబడినవి. అవి తిరువళ్ళూరు వీరరాఘవ శతకము, కృష్ణదండకము, జానకీ పరిణయ యక్షగానము. తాను 'జానకీ పరిణయ యక్షగానమును' రచించి యుండినట్లు పై రెండు గ్రంథములందును జెప్పినాఁ డితఁడు. కాని యా శతక దండకములు గాని యీయక్షగానము గాని నేఁడు లభించుట లేదు. ఇప్పటి దనుక రంగశాయి చరిత్ర మన కవి చరిత్ర గ్రంథములకెక్కలేదు. ఇతఁడు నొక యక్షగాన కర్తయని తెలియవచ్చుటచే నిటఁ బ్రసక్తమైనది.

6. బాలపాపాంబ

అక్కమహాదేవిచరిత్ర : *

ఈమెయే ప్రప్రథమాంధ్ర యక్షగాన కవయిత్రిగా నూహింపఁ బడుచున్నది. ఈమె తన తండ్రి "వీరవసంత వసుమతీశుఁ" డని చెప్పినది. వీరవసంతరాయుడను వానికి సంబంధించిన శాసనములు కొన్ని గలవు.

1. తారమంగలము శాసనము :— కాలము క్రీ. శ. 1567. (19 of 1900, M. E. R. 1900, P. 31, Sewell I. P. 200) — ఇందు వీర వసంతరాయుడు సింహాశ్రమును జయించినట్లు గలదు.

* ప్రా. లి. పు. భాం. డి. సం. 1834, 1835.

2. మఱియొక తార మంగలము శాసనము — కాలము క్రీ. శ. 1568 (సేలంజిల్లా, ఓమలూరుతాలూకా :— S. No. 122 of Vol. I of the Topographical list of Inscriptions of the Madras Presidency).

వీర వసంతరాయుడు ఇళమనముద్రమను గ్రామమును తార మంగలములోని కైలాసనాథ — ఇళ మీశ్వర దేవాయ తనముల కిచ్చి నట్లున్నది.

3. మైలం పట్టిశాసనము :— కాలము క్రీ. శ. 1587 (కోయం బత్తూరు పిల్లా, పోలాకితాలూకా, S. No. 379 of Vol. I, Ibid) ఇదివీరవసంతరాయని ప్రధానియొక్క శాసనము.

పైమూడు నొక్కనికి సంబంధించినవే కావచ్చును. అతడు విజయనగర రాజుల క్రిందఁగాని మధుర నాయకుల క్రిందఁగాని యొక సేనానియో పాళెగాఁడో యై యుండునని తోచుచున్నది. పై శాసనములలో రెండవదానిని బట్టి యతడు శివభక్తిపరుడని తెల్లము. పాపాంబ శివభక్తులని యామె గ్రంథమే చెప్పక చెప్పుచున్నది. కాని యింకను నితరాధారము లరసి యీ వీరవసంతుండే పాపాంబ తండ్రియని స్థాపింపఁగలిగిననాడే యామె పదునాఱవశతాబ్ది యుత్తరార్ధమునకుఁజెందినదని నిర్ణయింపవలెను. సుగ్రీవ విజయ సంవాదిగా నున్న యీమె గ్రంథరచనాప్రక్రియ యొకటి తత్సాచీనతను సూచింపఁ గలదు. ఇప్పటిమట్టున కీగ్రంథరచనా కాలము క్రీ. శ. 16 వ శతాబ్ది యుత్తరార్ధముగా నూహింపఁబడుచున్నది.

ఈ పాపాంబ కృతి అక్కమహాదేవి చరిత్రకే అక్కమహాదేవి బోధోల్లాసమనియుఁబేరు. అక్కమహాదేవి వీరశైవమత ప్రవర్తకులగు బసవేశ్వరునకు, నల్లమ ప్రభువునకును సమకాలికయైన మహాభక్తురాలు. ఆమె కథ ప్రభులింగ లీలలలోఁ గొంత గలదు. పాపాంబ

కృతిలో నామె కథ యేమనగా:— పార్వతీదేవి యొకపరి శివునితోఁ బంతుము పట్టి యల్లమ ప్రభునిఁ దన మాయకు దాసునిఁజేయఁ బ్రయత్నించి యది కుదురక శివు ననుమతమునఁ దన సాత్త్విక తేజమున భూలోకమున అక్కమహాదేవి నవతరింపఁ జేసినది. ఆమె ఉడుతడి పురాధీశుడైన విమునిని పుత్రియైనది. ఒక యానవెట్టి జైన నృపాలు నొకనిఁ జేపట్టినది. కాని యతఁ డామె కభీష్టమగు లింగధారణము జేయ నిరాకరించెను. అంతట నామె యోగావేశమెత్తి తల విరియఁబోసి కొని నగ్నముగా నగరు వెడలి చర చర పుర వీధులు గడచి యడవులఁ బడి కొండలు కోనలు నడచి కళ్యాణపురి చేరి యట ననుభవ మంట పాభ్యంతరమునఁ గొలుపు దీరియున్న అల్లమ ప్రభువుని దర్శించి, యతని కఠిన పరీక్ష కాగి యతని వలన యోగ రహస్యము దెలిసి శివుని గూర్చి తపము సేయ శ్రీగిరి కరిగెను. పార్వతి తన పంతుము విడిచెను.

పాపాంబ “సంగీత సాహిత్య సరసలక్షణల రంగు మీఱిన యట్టి రమణి” యట. ఈ కృతిలో జంపె, అట, ఏక, త్రిపుట, రచ్చరేకులు మొ. తాళప్రధానములైన దరువులు, ద్విపదలు, వచనములు, కందాది పద్యములు, అర్ధచంద్రికలు, జోలలు, శోభనములు, మంగళ హారతులును గలవు. రచన:— చక్కనిది. కవయిత్రికి వర్ణన లన్నఁగడు ప్రీతి. కైలాసము, ఉడుతడి కల్యాణపుర వర్ణనలు, అక్కమ శైశవము, సూర్యాస్తమయ చంద్రోదయము మొ॥ సందర్భములు చక్కగా వర్ణింపఁబడినది. కథా కథనమును జక్కగా నిర్వహింపఁబడినది. పార్వతీ పరమేశ్వరుల పందెపు సంవాదములు, అక్కదేవి మహాప్రస్థానము మొ. సందర్భము లందు యథా శక్తిఁ దన విదగ్ధతను బ్రదర్శించినది. పాపాంబ దీనిని యక్షగానమని పేర్కొన్నది. తననాటి కనేక యక్షగానములు వెలసినట్లు సూచించినది.

7. క్రాంజ వెంకటాద్రి

వాసంతికా పరిణయము : *

ఈ కవి నివాసము “శ్రీ మించు కర్ణాట సింహాసనంబునఁ బరగి
యహోబల ప్రాంతమునను జెలగి — , తొరగంటి నరస రాజేంద్ర
దత్తమగుచు వెలయు — గుళదూర్తి యగ్రహార” మని యీవాసంతికా
పరిణయమునఁ గలదు. ఇది కర్నూలుజిల్లా కోయిలకుంట్ల తాలుకాలో
నున్నది. ఈ యగ్రహార ప్రదాత తొరగంటి నరసరాజునఁగా బట్టు
మూర్తి నరస భూపాలీయ కృతిపతియుఁ దొరగంటి దుర్గాధ్యక్షుడు
నళియరామ రాయాదులకు మేనల్లుడును, తిరుమల రాయల కల్లుడు
నగు పోచిరాజు నరసరాజు. నరస భూపాలీయావతారికలో రామ
రాయ తిరుమలరాయల ప్రశంస గూడఁ బ్రత్యేకముగాఁ గలదు.
దానిని బట్టి నరస భూపాలీయ గ్రంథ ప్రాదుర్భవము నాటికిఁ దిరుమల
రాయ లింకను బట్టాభిషిక్తుడు గారేదనియుఁ గర్ణాట సామ్రాజ్యము
చెక్కు చెదరక రామరాజు నేల్పుడి లోనే యుండిన దనియు స్పష్టమగు
చున్నది. క్రీ. శ. 1565 సం. లో రక్షస తంగిడి యుద్ధమున రామ
రాజు నిహతుఁ డగుటయుఁ గర్ణాటరాజ్య క్షీణ దశారంభ మగు
టయుఁ బిదప తిరుమలరాయలు గద్దె నెక్కుటయు జరిగినవి. అనఁగా
నరస భూపాలీయమునఁ దొరగంటి దుర్గాధ్యక్షుడుగాఁ బ్రశంసితుఁ
డైన నరసరాజు రామరాజు కాలముననే యనఁగా క్రీ. శ. 1560
ప్రాంతముననే య్గా పదవియందుండెననుట స్పష్టము. ఒక దుర్గాధ్యక్ష
మాత్రునిచే నత్తమైన యొక యూరి కతని పేరుపెట్టబడి యుండినచో
నది యాపేర నెంతకాలమైనను వ్యవహృతము గావచ్చు కాని దాత్మ

నామము గ్రామనామము వేత్తైన యపుడా దాతృ నామము సాధా రణముగ నాదాతతో పాటో యాదాతకు సంబంధించిన యధికార మంతరించుటతో పాటో విస్మృతమగు నవకాశము గలదు. ఇట్లు కాక వెంకటాద్రి కవి తన గ్రంథమునఁ బ్రత్యేకముగాఁ దమ గుళ దూర్తి గూర్చి తొరగంటి నరసరాజు దాతృత్వ ప్రశంసను జేసి యుండుటఁ జూడ నానాటికి నరసరాజధికారమున నుండేనేమో యను శంక వొడముచున్నది. అదికాక కవికర్ణాట సింహాసనపు టుచ్చస్థితిని గూడ సూచించి యున్నాఁడు. గ్రంథరచనయుఁ బ్రాచీనతను సూచించు చున్నది. ఈ గ్రంథమును గూర్చి డాక్టరు శ్రీ నేలటూరి వెంకట రమణయ్య గారు 'ఇది యహోబల క్షేత్రమునకు సంబంధించిన కథయై యుండునేమొ. కీ. శ. 16 శతాబ్దపు టుత్తరార్థమున నహోబల మతాధి పతి యగు శఠగోప జీయరను విద్వద్వృత్తుండు వాసంతికా పరిణయమను సంస్కృత నాటకమును రచించెను. ఆ కథనే యహో బల ప్రాంతము వాఁడైన వెంకటాద్రి యక్ష గానము గావించెనేమొ' యని వ్రాసియున్నారు. * ఇది వా రూహించినట్లచ్చముగా నహో బలక్షేత్ర గాథయే. ఆ నరసింహస్వామియే యిందలి నాయకుఁడు. చెంచెతయగు వాసంతిక నాయిక. ఆ యహోబల మతాధిపతి వ్రాసిన వాసంతికా పరిణయ నాటకేతి వృత్తము నిదేకావచ్చునను నేలటూరి వారి యీ యూహయు నిక్కమై యుండును. ఆ యీ కారణములచే వెంకటాద్రి కృతి రచనము క్రీ.శ. 16 వ శతాబ్ది యుత్తరార్థమున జరిగి

* చూ. వారివ్యాసము ఆంధ్ర పత్రిక ఖర సంవత్సరాది సంచికపుట 23.

ఆ శఠగోప జీయరు 16 వ శతాబ్ది యుత్తరార్థము నందుండెననియు, నతఁడు వాసంతికా పరిణయమను సంస్కృత నాటకము వ్రాసెననియు యస్. కృష్ణ స్వామిఅయ్యంగారి "Sources of the Vijayanagar History" 233 వ పుటలోఁ గలదు.

యుండు ననవచ్చును. (ఇది యిప్పటి కూహమాత్రము, నిర్ణయాధికారము భావి పరిశోధకులది)

ఈ వెంకటాద్రికవి “క్రాంజవంశాయతుండు”. ఈ వంశకర్త తిరుమలార్కుడట. లింగాంబికయుఁ గొండుభట్లు నీతని తలిదండ్రులు. సింగిరిభట్లు, కొండుభట్లు నను వార లతని పితామహ ప్రపితామహులు. కవి “సకల లక్షణ లక్ష్య మర్చ విశారదుఁడు”, “సాహిత్య విద్యా ప్రచండుఁడు”, “సరస గానకళా ప్రవీణుఁడు” నట.

అహోబల సరసిహస్వామి వాసంతిక (వసంతస్య పుత్రీ) యను చెంచెతను బెండ్లియాడిన కథ యిందు వర్ణితము. ప్రసిద్ధమైన గరుడాచల నాటకము లేక చెంచు నాటకమను దానిలో నిదే యితి వృత్తము. ఇందలి రచన సరసముగా సాగినది. ఇందు ధవళ శోభనములు. సువ్వల, వీలలు, త్రిభంగులు, అష్టకము మొ. మధుర కవితారచనలు, జంపె, త్రిపుట మొ. తాళ ప్రధానములైన దరువులు, దీర్ఘద్విపదలు, వచనములు, నెడనెడ కందములును గలవు. ద్విపద వచనములందుఁ గథాకథనము, దరువు లందుఁ బాత్ర ప్రవేశ సంభాషణములు నెక్కువగా నుద్దిష్టములు. ఇది యక్షగానమని పేర్కొనఁబడినది.

8. పరమానందతీర్థయతి

ముక్తికాంతాపరిణయము : *

పరమానంద యతికృతముగాఁ దొమ్మిది (అద్వైత) తత్వ ప్రతిపాదకములైన గ్రంథములు గన్పట్టుచున్నవి. ¹ అందు వచన ద్విపద కావ్యములు, పద్య శతకములు, నొక యక్ష గానపాద్య రచనయుఁ గలవు. పరమానంద యతి తన గ్రంథములందు దత్తాత్రేయ యోగి నొకనిఁడన గురువుగా సంభావించెను. నెల్లూరు సమీపమున నొక దత్తాత్రేయ మఠముండెడిదని యొక నెల్లూరు మండల శిలా శాసనము వలనఁ దెలియుచున్నదనియు, నాదత్తాత్రేయ యోగి మహావిద్వాంసుఁ డనియు, నతని మఠము నాశ్రయించి (మత విషయిక) గ్రంథ కర్తలనే కులు బయల్పెడలిరనియు, చంద్రభాను చరిత్రకర్తయు, క్రీ. శ. 1586-1613 వఱకు కర్ణాట రాజ్యము నేలిన వెంకట పతి రాయల యాస్థాన కవియు నగు తరిగొప్పల మల్లనకవి తాను దత్తాత్రేయ యోగి శిష్యుఁడైనట్లు చెప్పకొనియుండుటచే దత్తాత్రేయయోగియు నాతని శిష్య ప్రశిష్యులును 16 వ శతాబ్ది యుత్తరార్థము నందుండిరని నిశ్చయించుటకు సంశయింప నవసర ముండదనియు శ్రీ చాగంటి శేషయ్యగా రనుచున్నారు. ² పరమానంద యతి కాలము క్రీ. శ. 1600 ప్రాంతమని యూహింప నగును.

* తం. స. మ. కే. నం. 557 — 558.

1 చూ. అం. క. త. — సం. 10 పుట 178.

2 అంధ్ర కవి తరంగిణి — సం. 10. పు. 1-2, 183.

(శిష్యుల వలన విశేష యశస్సు నార్జించిన పరమానందయ్య యనుయోగి యితఁడగునో!)

ఇతని యక్షగానప్రాయరచన ముక్తికాంతాపరిణయము ఇందును “... మర్త్య దత్తాత్రేయ మానికి జేజే” యని గురుని స్మరించి యున్నాడు. ఇతడు దీనిని యక్ష గానమనక “కరమొప్పు వరముక్తి కాంతా వివాహ, మరు దారబదచాళి కమరజెప్పెదను” అని యుండెను. పదచాళిక లేక పదకేళిక యనగా నొకపదమును బాడుచుఁ బదోద్విష్టమైన రసము నభినయ రూపమున నావిష్కరించుట (పదకేళిక లాంఛన దేశమునఁ జాలకాలమునుండి సాగుచుండినను దంజా పూరు నాయక రాజాస్థానమున ముఖ్యముగా రఘునాథనాయకుని కాలమునుండి వాని ప్రతిష్ఠ వెల్లి విరిసినది. పదచాళి శబ్దమునకుఁ బ్రచార మచ్చటినుండియే హెచ్చుగా సాగినట్లు తోచును.)

పదచాళి యనఁబడిన యీ గ్రంథమునందు నాలుగైదు చోట్ల నొక పాటి పొడవైన ద్విపదలు గలవు. కాని గ్రంథ మంతయు నొక దరువు నొక వచనము చొప్పున నడచునని స్థూల ముగాఁజెప్పవచ్చును. దరువులకు రాగ తాళముల పేళ్ళుదాహరింపఁ బడలేదు. ఇది యక్షగాన ప్రాయమైన రచనా ఫక్కికయే యగుటచే దీని కిటుఁ బ్రసక్తి కల్గినది. గ్రంథవిషయము :— సచ్చిదానంద పురా ధీశ్వరుడు తన పుత్రిక యగు మోక్ష కన్యకు స్వయంవరము చాటించును. వివిధ మతాధిపతులను దేశాధీశులు విచ్చేయుదురు. ఒక్కొక్కరి నొక్కొక్క నెపమున నొప్పరికించి మోక్ష కాంత సద్గురుడే దైవమని విశ్వసించు వేదాంతమతస్థుడగు ‘వివేక జీవేశ్వరుని’ వరించుట యిందలి ప్రధాన విషయము.

ఇందలి విషయము కొంత వట్టు సాంకేతికముగా సాగినను బెండ్లి వేడుకలు మొదలగు సాధారణ విషయములును సరసముగా వర్ణింపఁ

బడినది. శైలి సరళమైనది. అటనడ దొసగు లున్నను మొత్తము పై రచన చక్కనిదనియే చెప్పవచ్చును.

9. రామ బ్రహ్మ యోగి

వి ట్ట క :- *

ఇది 'రామ బ్రహ్మయోగి విరచిత సుజ్ఞాన పెఱుక యను యక్షగానం' బని యున్నది. గద్యలో 'ఎఱుక' యను వేదాంత గ్రంథమని యెత్తుగడ. ఈ గ్రంథకర్త గురువు పేరు కూడ రామ బ్రహ్మమే. గ్రంథమున బలుతావుల నతని ప్రశంస గలదు. అతనికే యంకిత మిది. తాళ ప్రధానములైన దరువులు కలిగి యిందలి రచన ప్రాచీన యక్ష గాన ఘక్తికి సన్నిహితముగా నున్నది. ఇప్పటికిఁదెలియ వచ్చి నంతలో రామ బ్రహ్మ గురుఁడొకఁడు గలఁడు. అతఁడాంధ్ర భాగ వద్గీతలను గ్రంథము రచించిన కంభముపాటి నారసామాత్యునకును గురువు. నారస "క్రీ. శ. 16 శ. ఉత్తరార్ధముననున్న వాడని నిర్ణయింప వచ్చునని" యాంధ్ర కవి తరంగిణిలోఁ గలదు. (సం. 10 - పుట 193) అందుచే నిప్పటి మట్టునకీ రామబ్రహ్మ యోగి కూడ నాకాలము వాడని యూహింపఁబడుచున్నాడు. (ఈ రామ బ్రహ్మ యోగి, నారస - ఇరువురు న్నద్వైతవాదులే)

* 'అత్మ యెఱుక' అను పేర నిది ద్వివారము ముద్రితమైనది.

1. శ్రీరాజరాజేశ్వరీ నికేతన ము. శా. మదరాసు, 1902.
2. శకరేఖా ము. శా. మదరాసు, 1912. (ఇందు కర్తపేరు లేదు, గంథాంత గద్య కొఱవడినది)

‘ప్రతిలేని నిర్గుణుని బతిగాను మతిగోరిన’ బుద్ధికాంతకడ కెఱుక
యను నెఱుకత వచ్చి కొంత వేదాంత గోష్ఠి నెఱపుట యిందలి ముఖ్య
విషయము విషయక్లిప్తత నుజ్జగించి యుదాత్తతను బాటించి రచనయు
నట్ల నడపినాఁడు కవి. జంపె, కుఱుచ జంపె, ఆది, ఏక, అట, త్రిపు
టలలోనే దరువులు, ద్విపదలు, పద్యములు, ఏల, చూర్ణికయను నవి
యిందలి రచనా విశేషములు. ద్విపదలలోఁ బ్రాస యతి పాటింపఁ
బడినది. దరువులలో శబ్దముల ననవసరముగా సాగదీయుటలు లేవు.

10. ఎ ల క కా చి బా ల స ర స్వ తి

రంగకౌముది :-

ఇతఁడు సుప్రసిద్ధుఁడు. క్రీ. శ. 1600 ప్రాంతము నందుండిన
వాఁడు * ఇతఁడు “కౌముదీ నాటక కావ్య కవిని” అని తన ఆంధ్ర
శబ్దచింతామణి వ్యాఖ్యానమునఁ దెలిపినాఁడు. ఆ గ్రంథమల్పము.
ఇతని కాలము నాటికి మనకు మార్గనాటకములవంటి నాటకములు
లేవు కనుకను, యక్షగానము రాను రాను నాటక శబ్దవ్యవహృతమై
యుండుట చేతను నా కౌముదీ నాటకము యక్షగానమే యై యుండునని
కొందఁ టాహించిరి. అతఁడు తన రాఘవ యాదవ పాండవీయమున
“కవి సమీహితరంగ కౌముదీ నామనాటక విధాన ప్రతిష్ఠా ఘనుండ”
నని యున్నాఁడు. కొందఁ టిందలి ‘నాటక విధాన’ శబ్ద సంపుటిపైఁ
జూపు నిగిడ్చి యది నాటక లక్షణమును దెలుపు నొక శాస్త్ర గ్రంథమై

* అతిని గుఱించి విశేషములకు ఆం.క. త. 11 వ సంపుటము జూచునది.

యుండుననిరి. మనకు లక్ష్యకోశమే లేదనిక లక్షణ గ్రంథము నెందులకు రచించి యుండు నతఁడని కొందఁ జెందురు. ఆరెండును వేర్వేరు గ్రంథములై యుండును, కౌముది నాటకము, రంగకౌముది నాటకశాలా లక్షణ గ్రంథమునై యుండునని మఱికొందరి మతము. కౌముది, రంగకౌముది — అనునవి మన యక్షగానముల యెడ వింతపేళ్ళు. మన యక్షగాన వాఙ్మయ ప్రపంచమున నట్టిపేరు మఱి కానము. ఇంతకు నా కౌముదీ నాటక మనలు సంస్కృత నాటకమే యై యుండునేమో!

11. పెణు తు రు బ ల్లి వి శ్వ నా థ కవి

శ్రీ రా మ వి జ య ము : -

ఈ కవి క్రీ. శ. 1555 - 1607 సం. ల నడుమ పెద్దాపుర సంస్థానాధి పతియగు వత్సవాయి తిమ్మజగపతి కంకితముగా శేష ధర్మములను గ్రంథమును రచించి యుండెను. అందు కృతికర్త నుద్దేశించి కృతి భర్త మాటలుగా =

“ సృజించినాడవు శ్రీరామ విజయంబు

యక్ష గానంబు చిన్నపుడె రూఢి ”

యని యున్నది. దీనినిబట్టి యా యక్షగాన రచన క్రీ. శ. 1600 సం. నకుఁబూర్వమే జరిగి యుండునని నిశ్చయింపవచ్చును. ఆగ్రంథ మిపుడుప లభముగాదు. (ఈ విశ్వనాథ కవి వృత్తాంతము ‘పెద్దాపుర సంస్థాన చరిత్రము. 33-34 పుటలలోఁ గలదు)

12. కా కు నూ రి అ ప్పు క వి

అంబికా వాదము :-

సుప్రసిద్ధుడైన యాంధ్ర లాక్షణికుఁ డితఁడు. తన యప్పు కవీ యమున యక్షగాన లక్షణమును దడవుటయే కాక యొక లక్ష్యమును గూడ రచించి యుండెను. “అంబికా వాద నామక యక్షగాన కృతియుఁ జేసితి” నని యప్పు కవీయావతారికలోఁ జెప్పి యున్నాడు. కాని యట్టి లక్షణవేత్త యొక్క యాలక్ష్య మెట్లుండునో చూచు నదృష్ట మదృష్టమే యైనది. అప్పు కవీయ రచనారంభ వత్సరమందు ‘శాలివాహన శకమున గజ్జశైల శరసుధా కిరణుల సంఖ్య’ గాఁబే ర్కొనఁబడినది. అనఁగా శా. శ. 1578 = క్రీ.శ. 1656. అంబికా వాద రచన మంతకు ముందే జరిగినది.

13. దే వ వ ర పు శో భ నా ద్రి

బాలక్రీడా విహారము :- *

ఇతఁడు హరితసగోత్రుఁడు. దేవవరాన్వయుఁడు. కాడూరు వాస్తవ్యుఁడు. కాడూరు సంతాన గోపాలునకుఁ దన యీ కృతి నంకిత మిచ్చినాఁడు. ఈతని కాలనిర్ణయమున కొక్కటే మార్గము కన్పట్టుచున్నది. ఈబాలక్రీడా విహారప్రతి విలేఖనకాలము “ప్రమా

దీచనామ సంవత్సర భాద్రపదశుద్ధ శనివారం” అని యున్నది. ఇది క్రీ. శ. 6-9-1673 తేదీతో సరిపోయినది. దీనినిబట్టి గ్రంథమంతకుం బూర్వము పుట్టినదనిమాత్రమే చెప్పనగును. రచనాప్రక్రియను బట్టి చూడ నిది ప్రతివిలేఖనకాలమున కొక్కింతపూర్వము రచింపబడి యుండునని తోచును.

శ్రీకృష్ణ జననాదిగా యమశ్చార్జున భంజనము వఱకుఁగల కథ యిందు వర్ణితము. మంత్రసానివాలక మొకటి యిందలి విశేషము. ఇందుఁబ్రసిద్ధ రాగతాళములలో నున్నవి దరువులు. ద్విపద లెక్కువ. వచనములు, నీన గీత కందములును గలవు. రచన యొకమాదిరి. గ్రంథము యక్షగానమని పేర్కొనబడినది.

14. సిద్ధేంద్రయోగి

భా మా క లా ప ము :—

సిద్ధేంద్రయోగి కూచిపూడి భాగవతుల కులపతులలో సుప్రసిద్ధుఁడు. భామకలాపసృష్టి ప్రతిష్ఠామహితుఁడు. ఇతఁడొక భాగవత మేళమును వెంటబెట్టుకొనిపోయి తానాషా యను హైదరాబాదు — గోల్కండనవాబు నెదుట నొక నృత్యరూపకమును బ్రదర్శించి యతనిని మెప్పించి యతనిచే దనపేరను దన యనుచరులపేరను శాసనపూర్వకముగా కుచేలపురమును (కూచిపూడికి బూర్వపురబేరు) దానముగాఁ బొందియుండినట్లు నేడు కూచిపూడిపెద్దలలోఁబ్రసిద్ధులగు శ్రీవేదాంతం

లక్ష్మీనారాయణగారి వలన (వీ రిటీవల గీర్తి శేషులైరి) దెలిసినదని శ్రీమతి కె. గోమతిగా రనుచున్నారు.¹ ఆచార్య శ్రీ విస్వా అప్పారావు గారును నీవిషయమునే వేటొకచోట దెల్పియున్నారు.² ఆతానాషాయనలుపేరు అబుల్ హసన్ అనియు నతడు గోల్కండకుతుబ్ షా హీల వంశమువాఁ డనియు క్రీ. శ. 1672 - 1685 సం. ల నడుమ హైదరాబాదు రాజ్యమును బరిపాలించె ననియు దెలియవచ్చినది.³ కాఁగా సిద్ధేంద్రయోగి కాలము నాప్రాంతమే యని నిశ్చయింపనగును.

భామకలాపముయొక్క ప్రదర్శన ప్రక్రియ విశిష్టమైన దై నను రచనా ప్రక్రియ యక్షగాన ప్రాయమైనదే. ఇంకను యక్షగాన రచనా ముఖ్యాంగములగు దరువులు, ద్విపదలు, గద్య పద్యములు నున్నవి. సిద్ధేంద్రునికి ముందే యాంధ్రదేశమున యక్షగానము లనేకము వెలసిన జాడ కన్పించుచున్నది. అతనికి ముందే కూచిపూడి భాగవతులు వీధినాటకము లాడుటలోఁ బ్రసిద్ధులై యుండిరని తెలియుచున్నది.* ఆవీధి నాటకములు నాయక్షగానములే యతని భామకలాప రచన కుద్బోధకములై యుండును. కానిప్రదర్శన ప్రక్రియలో నిది సామాన్య యక్షగానాదులవలె గాక భరత విద్యావిధి నిబద్ధమైనది. నృత్య ప్రధానమైనది. నృత్యకళానుకూలముగా రసైక రమ్యముగాఁ బ్రదర్శించుటకుఁ దగినట్లు సంగ్రహమైన పాత్రసామగ్రి నేర్పరించుకొనుట మొదలగు విషయములలో సిద్ధేంద్రునకుఁ బద్మావతీ చరణచారణ

1. Vide., Her thesis on the Music of the Nrtya natakas of South India, Submitted for M. Litt., of the Madras University.

2 చూ. శ్రీ అప్పారావుగారి 'కూచిపూడి నాట్యసంప్రదాయం' అను వ్యాసము - సంస్కృతి, ఏప్రిలు, 1955.

3. Vide., Robert Sewell's The Historical Inscriptions of Southern India., P. 349.

* చూ. క్రీ. శ. 1502 నాటి మాచుపల్లె కైఫీయతు.

చక్రవర్తియగు జయదేవుని గీతగోవిందము మూడల యైనట్లు తోచును. రెండింటను నాయికా నాయక సఖి పాత్రములు మూడే ముఖ్యములై నవి. భామ కలాపము నందు సఖిపాత్రదొక ప్రత్యేకత. అది సిద్ధేంద్రుని యపూర్వసృష్టి. “మాధవి” యను నాపాత్ర పేరొకటి గమనింపఁదగినది. ఆపాత్రను బ్రదర్శక ముఖ్యుడొక పురుషుడే నిర్వహించును. వేషభారణమున విశేషముండదు, పైమీఁదఁ గండువాతపు, అదేసమయానుకూలముగాఁ బమిటయు నగును. అనఁగా నతఁ డక్కలలో అక్క, బావలలో బావ; అతఁడు ప్రదర్శకులకు, నాయికా నాయకులకుఁ బ్రేక్షకులకుఁగూడ నొక ప్రతినిధివోలే వ్యవహరించును.

కలాపమనఁగా నది వైకృత శిబ్దమైనచో కలత, కలహము ననుసర్థములు నిఘంటువులలోను (చూ. సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు) సాదవెళ్ళఁబోసికొనుట యను సర్థము వ్యవహారములోను గానవచ్చును. ఆమూఁడర్థములు నీకృతి ప్రతిపాదితార్థమున కన్వయింపఁగలవు. ఇందలి నాయిక భామ యనఁగా సత్యభామ; ఆమె కసలు సత్య యని మాత్రమే పేరు. భామా శబ్దము స్త్రీ సామాన్యవాచి. ఆమెకు భామ యనియు రూఢ్యర్థమునఁ బర్యాయ వ్యవహారము కలిగినదనఁగా నామెలో నాభామాత్వము పూర్తిగా మూర్తీభవించిన దన్నమాట. నటులలో భామ వేషగాని దొకప్రత్యేకత యనఁగా నిక నట్టి నాటక నాయికలలో భామ ప్రాముఖ్య మెట్టిదో యిట్టే యూహింపనగును. ఆంధ్రవాఙ్మయమునఁ దొలుదొల్తఁ బ్రబంధ నాయికగా నాసత్యభామ పాత్రను సర్వాంగ సుందరముగాఁ దీర్చి దిద్దినవారు తిమ్మనగారు. సిద్ధేంద్రుడాయన ప్రబంధ పరిజాతము తావి దనివితీర మూర్ఖునియే యుండును. కాని నవ్యశిల్ప నైపుణితో నామెను నాటక నాయికగాఁ దీర్చినాఁడు. తిమ్మనగారి తీర్పులో నామె ఖండిత, స్వాధీన

పతిక; సిద్ధేంద్రుని చిత్రణలో నామె విప్రలబ్ధ. భామ కలాపమున పారి జాతకథ సత్యాస్వప్న కథనమున నిమిడి పోయినది. గ్రంథమంతయు నామెవలవంత కల, కలఁత నిదుర, చెలికత్తెతో సాద వెళ్ళబోసి కొనుటయు, నాయకునితో నామె రాయబారములు, సంవాదములుఁ జివర రుక్మిణితో సవతి కయ్యము ననునవి యిందలి ప్రధాన విషయములు. గ్రంథనామము సార్థకము. ఈభామ కలాపము శృంగార రస పేశల సుధా కలశము. అలంకార శాస్త్ర సారనికషోపలము. రచన ప్రౌఢభావ బంధురము, భావోచిత పదబంధ సుందరము. ప్రదర్శన భరత విద్యాప్రమాణ రమణీయము.

భామ కలాపము ప్రభావ మర్వాచీన యక్షగానములపై బాగుగాఁబడినది. సవతి కయ్యము ఘట్టమొకటి యిందలి కండపట్టు. దానికి పారిజాత కథ ప్రధానాలంబనము. సిద్ధేంద్రుని తరువాతను దానికి మానసపుత్రికలుగా భామకలాపములు, నా“ బాణీ” లో నడచిన పారిజాతకథేతివృత్తములగు యక్షగానములును గోకొల్లులుగా వెలసినవి. సవతుల సందర్భసాదృశ్యము సాకుగా శివపారిజాతములును దత్సదృశములును వెలసినవి. భామకలాపము ప్రాదుర్భవముతో నాంధ్రదేశ యక్షగాన ప్రదర్శనములందు నూత్నమైన తన్యమును గొంత పొడసూపెనని తలంపవచ్చును. అంతవఱకుఁ దఱచు తక్కువ తరగతి ప్రదర్శకుల తైత్తిక్కలతో నలసగతిఁ బయనించుచుండిన యక్షగానము భామకలాపము ప్రదర్శనల భరతపద్ధతి ననుసరించి పురోగమించినదని చెప్పవచ్చును.

కాని యొకటే విచారము. ఈనాఁడు సిద్ధేంద్రయోగి భామ కలాపము దాని మూలిక స్వరూపముతోఁ బ్రత్యేకముగా నొకగ్రంథ రూపమున లభించుటలేదు. (మన యముద్రిత గ్రంథ భాండాగారము

లందెందును గానరాదు. కూచిపూడిలోఁగాని యొక ప్రత్యయ స దొరకు నేమో మఱి) అది వివిధార్పించిన భామకలాప గ్రంథములతోఁ గలగాపులగముగాఁ గలసిపోయినది. వానిలో నామాన్యముగాఁ గాన వచ్చు దరువులు, పద్యములు గొన్నయున్నవి. అవి సిద్ధేంద్రోపజ్ఞములే యని తలఁపవలసియున్నది. కొన్నిట సిద్ధేంద్రయోగి స్మరింపఁబడి యున్నాడు. * కాని యవియెల్ల నతని గ్రంథము ప్రతులన తలఁచుట పొరపాటు. ఆ స్మరణ గౌరవార్థము గావచ్చును. అందఱిని గ్రంథ భాగములు కొన్ని గ్రహింపఁబడి యుండవచ్చును.

గొల్ల క లా ప ము :

సిద్ధేంద్ర యోగి గొల్లకలాపమును రచించెనని కొందఱును రచింపలేదని కొందఱు ననుచున్నారు. శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణ గారు తమ యేకవీర (22 వ అధ్యాయము) లో ‘సిద్ధేంద్ర యోగి గ్రంథము రెండు భాగములు. మొదటిది గొల్లకలాపము, రెండవది భామ కలాపము’ నని యున్నారు. శ్రీ విస్వా అప్పారావుగారు “గొల్లకలాపము — ఇది 19 వ శతాబ్ది రెండవ అర్థ భాగములో కూచిపూడి నాట్య భాండారానికి చేరిన మరొక మణి” అని యున్నారు. (చూ. వారి వ్యాసము — సంస్కృతి., ఏప్రిలు. 1955).

* ఉదా. — 1. ప్రా. ల. పు. భాం. అర సం. 13-8-2 (పారిజాత హరణ మనుషేర నున్నది. ఇది కేటలాగులోఁ జేరలేదు)

2. భా. క. మంజువాణీ మ. శా. ప్రచురణ, ఏలూరు, 1906 (ఇది యొక సంకీర్ణ గ్రంథము).

3. భా. క. శ్రీ వెంకటేశ్వర మ. శా. కాకినాడ, 1913. ప్రచురణకర్త మంగు వెంకటరంగ నాధారావు (ఇదియు వివిధ కవుల రచనావిన్యాసములుగలదైనను నొక యానుపూర్వికలది. మూలగ్రంథభాగములిం దెక్కువగాలవని తోచుచున్నది)

కాని క్రీ. శ. 1714 - 1760 ప్రాంతమున నుండిన నక్కలపాటి సంజీవ కవి రచించిన గొల్లకలాప గ్రంథ మొకటి లభించినది. (అతని విషయము ముందు తెలుపబడును). గొల్లకలాపమున రెండు రకములు గలవు. ఒకదాని యందు గొల్లభామ పిండోత్పత్తి విషయము నుండి యెత్తుకొని సుదీర్ఘముగా నొక వేదాంతోపన్యాసము చేయును. రెండవదానియందు సముద్ర మథనగాథ, సుంకరికొండని సరసమును బ్రసక్తములు. మొదటిది సిద్ధేంద్రుని రచన కావచ్చును. అతడు యోగి. తదుచిత మైన దా రచన. అది వేదాంత విషయక మగుట సామాన్యలకుఁ జవి గొల్పకపోవుటచేఁ గ్రమమున రెండవ రకపువివేలసియుండును. వాని ప్రతులే నేఁడెక్కువగా లభించుచున్నవి. మొదటిరకము గ్రంథము ప్రతి కూచిపూడిలో లభించునేమో !

ఈ కలాపములు రెండు నీనాఁడును నుండి యుడిగి ప్రదర్శింపఁబడుచున్నవి.

సిద్ధేంద్రకృతిప్రశంస :

“ గొల్లకలాపము షట్శాస్త్రములకు నిలుకడ. భామకలాపము వడగట్టిన యలంకార భరత శాస్త్రములు ”.

— వికనాథవారి ఏకవీర.

15. వర్ణుల నరసింహకవి

శ కుం త లా నా ట క ము : *

ఇది “దువ్యంత చరిత్రము — యక్షగానం” బని కవిచే బేర్కొనబడినది. కవి వర్ణుల నరసింహుడు. కృతిభర్త పెనుశల (పెంచల?) నరసింహస్వామి. కృతిప్రోత్సాహకుడు “శ్రీమన్మహామండలేశ్వర సంద్యాల నారాయణరాజు దేవమహారాజులుంగారు”. ఇతని యగ్రజుడును, దండ్రీయు రాఘవ నామధేయులనియు, నితని పితామహుడు నారాయణ రాజశేఖరుడనియు, వీరి దాత్రేయ గోత్రమనియు నవతారికలో గలదు. కాని వీరార్వీటి బుక్కభూపతి దుహితృవంశ విస్తారకులై 16 శ. ఉత్తరార్ధమున విజయనగర సామంతులై మంతు క్కేసిననాటి సంద్యాలరాజులుగారు. అప్పటి రాజుల వంశవృక్షము నందు వీరికోవ గానరాదు. కాని వాగ్గోవకుఁ జెందినవారే యర్వాచీ న్తులై యుందురు వీరు. వీరికాల మిదమిత్థముగాఁ దెలియదు. ఈ గ్రంథమునందు భరతపట్టాభిషేక ముహూర్తము “బహుధాన్య సంవత్సర కార్తీకశుక్లదశమి గురువాసరము” గాఁ బేర్కొనబడినది. అదికాని గ్రంథరచనా కాలమునకొక భంగ్యంతర సూచన యగునేని క్రీ. శ. 31-11-1593 తేదీకి సరిపోవుచున్నది. ప్రతివిలేఖకుడు కృతి ప్రోత్సాహకుడగు నారాయణరాజే యగుట విశేషము. ఈ ప్రతిలేఖన కాలము విశంబి భాద్రపదబహుళ దశమి. వారము పేర్కొనఁ బడలేదు. (ఆ విశంబి క్రీ. శ. 1718 కావచ్చును).

ఇందలికథ ప్రసిద్ధము. రచన ప్రౌఢముగనే యున్నది. కాని యప్రప్రయోగములు ననౌచిత్యమును లేకపోలేదు. ఇందు దరువులు

ప్రసిద్ధరాగతాళములలోఁ గలవు. కందార్థములు, సంధి వచనములు, ద్విపదలు, పద్యములును గలవు. సూత్రధార ప్రసక్తిఁ బాత్రలు తెర వెడలివచ్చి స్వీయోదంతమును సభవారికి నివేదించుట మొ. విశేషములు గలవు. కథారంభమున హస్యగానిపాత్ర ప్రవేశమున్నది.

16. రెగళిగె నిమ్మనాథుఁడు

ఇతని తండ్రి పర్వతలింగము. గురుఁడు శంకర పిడుపర్తి. చుండి కలికేశుఁడు, రాచపేటి వీరభద్రుఁడు నితని శిష్యుడై వతములు. ఇతఁడు గురునంబి చరిత్ర, నిజలింగ చిక్కయ్య కథ యనురెండు యక్షగానములను రచించెను. ఇతని కాల నిర్ణయమునకుఁ బ్రతివిలేఖన కాలమే శరణ్యమైనది. ఈ గ్రంథములకు ప్రా. లి. పు. భాం. సం. బ్రతులు చాలగలవు. ఆ యన్నిట లేఖకులిచ్చిన కాలపు వివరములను లెక్కించి చూడఁగా ఆర్. సం. 811 నిజలింగ చిక్కయ్య కథ ప్రతి ప్రాచీనతమ మైనదని తేలినది. విరోధి నిజనై శాఖ శుద్ధదశమి శనివారము దాని లేఖనకాలముగాఁ జెప్పబడినది. అది క్రీ. శ. 7-5-1709 తేదీకి సరిపోవుచున్నది. అనఁగా గ్రంథరచనాకాల మంతకుముందే జరిగియుండును. ఆ గ్రంథముల రచనా ప్రక్రియఁజూడ నది యింకను బ్రాచీనమైనదిగనే తోచును.

గురునంబి చరిత్ర : ♦

గురునంబి కే ఉదయ లేక ఒడయ లేక వడియనంబి యనియు సుందరమూర్తి నాయనారనియుఁ బేరు. ఇతఁడొక ద్రవిడ శివభక్తుఁడు.

ఇతని యునంతము * బసవపురాణమునఁ గొంత గలదు. అజ్ఞరపు చేరయలింగము ఒడయనంబి విలాస ప్రబంధమున నెక్కువగాఁ గలదు. అంతకంటె విపులముగా నిందు వర్ణింపఁబడినది. పార్వతీపరమేశ్వరులు తమ ముకుర ప్రతిబింబములకుఁ బ్రాణప్రతిష్ఠచేయగా సుందరీసుందరు లవతరింతురు. వారు శాపవశమున భూలోకమున శానమరాయుండేలు తిరునావళూరిలోఁ బుట్టుదురు. సుందరి పరమనాచియను నట్టువకత్తై యగును. సుందరుడు నంబియై వాల్మీకేశ్వరునిచేఁ బెంపఁబడి పెద్దవాఁ డగును. అతఁడు పరమనాచినిఁ జూచి మోహించును. వాల్మీకేశ్వరుఁడే కంటెనకాడగును. నంబి మంగుళూరిలో ననంగ సంగను బెండ్లాడును. చనిపోయిన తన పేరింటి బ్రాహ్మణబాలకు నొకని బ్రతికించును.

పరమనాచి చంట లింగమూర్తిని బలికించును. తదుప. శివుడు ప్రత్యక్షమై నంబి, అనంగ సంగ, పరమ నాచి, శానమ రాజు లకుఁ గైలాస కైవల్య ప్రాప్తుల ననుగ్రహించును. సంగ్రహముగా నిదీ యిండలి కథ.

కథా ప్రధానమైన దీ యక్షగానము. రచన యొక మోస్తరు. యిందు తాళప్రధానము లైన దరువులు, నెడనెడ గద్య పద్యములు. ద్విపదలు, ఏలలు, ధవళము మొ. గలవు. ఎఱుకల జంపె, పాళి రేకు లనునవి విశేషములు. పరమ నాచి నెఱపిన నృత్యవిశేషములు :- జగ్గు, మైసిరి, జక్కిణి, పేరణి, సూళాదులు, అగ్గరికములు, దేశాది పద్ధతులు. ఈ గ్రంథము రాచవీటి వీరభద్రుని కంకితము. యక్షగాన మని పేర్కొనఁబడినది.

* పండితారాధ్య చరిత్ర మహిమ ప్రకరణమునఁ గలదు.

ని జ లి ం గ చి క్క య్య క థ :- * (లేక చరిత)

బసవ నింట దొంగతనము నేయబోయి చిక్కయ లింగదీక్ష
 గైకొనుట — చిక్కయను జూచి తలారి రామయ భార్య సీలకుంతల
 • మోహించుట — నిరాకరించిన చిక్కయ కామె కుతంత్రము వలన
 శిరశ్చేద మగుట. చిక్కయ శిరస్సు నిక్కముచెప్పగా నాకాశవాణి
 సాక్ష్యము వల్కుట — తలారి భార్యను జంప నుద్యుక్తుడు కాగా
 శివుడు ప్రత్యక్షమై యెల్లరకుఁ గైలాస మనుగ్రహించుట — అనున
 దిందలి కథ. ఈ కథ యితివృత్తముగాఁ గొన్ని ప్రబంధములు
 జంగము కథలును వెలసినవి.

తాళ ప్రధానములైన దరువులు ప్రచురముగా గల యక్షగాన
 మిది. ద్విపదలు, సంధి ప్రయోజన మాత్ర పరములైన వచనములు,
 కొలఁది పద్యములు, అర్థచంద్రికలు, వీలలు, జోలలు, ధవళములును
 గలవు. రచన హృదయంగమ మైనది. సలక్షణమైన భాషలో సర
 శముగా, సజాతీయముగా, పొల్లుమాటలు పడకుండ భావములు
 సూటిగాఁ జెప్పఁగలఁడు కవి. ఇదియు య. గా. అని పేర్కొనఁ
 బడినది.

* ముద్రితము 1. హరిహరము. కా. 26-4-1881.

2. ఆ మెరికన్ డైమండు ప్రెస్, మదరాసు, 1-8-1939.

17. నూ త్వీ టి హ రి య ప్ప

ఉ లూ చీ ప రి ణ య ము :

ఇతఁడు నందవరీకుఁడు. ఆశ్వలాయన సూత్రుఁడు. శ్రీవత్సన గోత్రుఁడు. ఇతని తలి దండ్రులు జానకమ్మ, నాగరాజు. ఇతని చరిత్రము అవుడూరి కిచ్చయ మాధవాభ్యుదయము (ప్రా. లి. పు. భాం. డి. సం. ౧43), నుండి యెఱుంగనైనది. అందే యవతారికలో నితఁడు లూచీపరిణయ యక్షగానమును, కష్టశతకమును రచించినట్లు చెప్పబడినది. కాని యా యక్షగాన మిప్పుడెచ్చటను లభించుటలేదు. మాధవాభ్యుదయ కృతి ప్రోత్సాహకుఁడగు నూత్వీటి నాగయామాత్యుఁ డితని మనుమఁడని యందుఁగలదు. . మాధవాభ్యుదయకర్త తమకాలము నాటికి “నూఱు నూట యేబది సంవత్సరముల క్రిందట నుండినట్లు తెలియవచ్చుచున్న” దని వీరేశలింగముగారు తమ కవులచరిత్రలో అవుడూరి కిచ్చయ చరిత్రమున వ్రాసినారు. అది యథార్థమగునేని యీ హరియప్ప క్రీ. శ. 1700 ప్రాంతమున నుండియుండునని యూహింప నగును.

18. వెలిచేరు వేంకట రామ ప్రధాని

బా ణా సు ర యు ధ్ధ నా ట క ము :

ఇతఁడు వెలిచేరు జగ్గయ్య కొడుకు. తాను విజయలక్ష్మి నరసింహ విలాసము, వియన్నదీ పరిణయము, పంచ వింశతి శతకములు,

బాణాసుర యుద్ధాది నాటకములును రచించినట్లు తనకృష్ణార్జున సంవాద ము ప్రబంధమునఁ (ప్రా. లి. పు. భాం. ఆర్. సం. 230) జెప్పినాడు. ఆ నాటకములు ప్రాయికముగా యక్షగానములు కాదగును. కాని యొక్కటియు లభింపలేదు.

మీఁది కృ. సం. ప్రతి చివర విలేఖకుని వ్రాత యిట్లున్నది. “విశ్వావసు నామ సంవత్సరంచైత్ర శు. ౧౧ శనివారం సర్విప్రతినున్న క్రమాన వక్కలంక వీరన్న కుమారుడు సీతన్న శ్రీరామార్పణంగా వ్రాస్తిని” (ఈలేఖకుడు వక్కలంక వీరభద్రకవి పుత్రుడగునా?) ఈ ప్రతిలేఖన కాలము క్రీ. శ. 13-3-1725 తేదీకి సరిపోయినది. గ్రంథ రచనా కాల మంతకుఁ గొంత పూర్వమగును.

19. దళవాయి తిమ్మ పు

ప్రసన్న వేంకటేశ్వర విలాసము : *

గ్రంథకర్త తాను రాయదుర్గపరిపాలకుఁడును, కర్ణాటరాయ దళవాయియు నగు కోనేటి నృపతికి విట్లాంబికయందుఁ గలిగిన వేంకట ధరాధిపునకు లచ్చమాంబయందుఁ గలిగిన పుత్రుడ ననియు, నేటూరి పురమునఁ గోటికన్యాదాన కుశలతనలరిన తిరుమల తాతయాచార్యు నకుఁ జాత్రుఁడును వేంకటవరద దేశికునకుఁ బుత్రుఁడునై న వీరరాఘవా చార్యునకు శిష్యుడ ననియు నవతారికలో వాక్రుచ్చెను. రాయ

* ప్రా. లి. పు. భాం. ఆర్. సం. 888, ఆర్. 1040.

దుర్గము బళ్ళారిజిల్లాలోనిది. బళ్ళారిజిల్లా గెజటిరులో* కోనేటిస్వపతి విజయనగర రాజులనుండి దళవాయి బిరుదు సంపాదించినట్లును, బిజా పురము పుల్తానునకుఁ గప్పము చెల్లించుచు రాయదుర్గము నేలినట్లును, నతనికి వెంకటపతి నాయకుడను కొడుకుండినట్లును, వెంకటపతికి లక్ష్మమ్మయను భార్యవలనఁ బెదతిమ్మప్ప యను కొడుకుండినట్లును, పెదతిమ్మప్ప క్రీ. శ. 1732లోఁ జనిపోయినట్లును గలదు. ఇతఁడే ప్రకృతగ్రంథకర్తయగు దళవాయితిమ్మప్ప. ఆకోవలో నితనికిఁ దరు వాత నొక తిమ్మపగలఁడు. (పెదతిమ్మప తమ్ముడగు వెంకటపతి కొడుకు) కావున నితనికి పెదతిమ్మపయనుపేరు వచ్చియుండును.

గ్రంథవిషయము :— రాయదుర్గక్షేత్రస్వామి ప్రసన్న వెంకటేశ్వరుఁడు. ఆస్వామి పురవీధులఁ “దిరువీధి” వేంచేయఁగాఁ గళావతి యను వేశ్యకన్య యతనిఁజూచి మరులుకొనును. చెలికత్తెయగు మంజువాణి యామె తల్లియగు చకోరాక్షి కీ విషయము తెలుపఁగా నామె కూతును మందలించును. తరువాత మంజువాణిచే స్వామికిఁ గళావతి రాయబారము. అది విఫలము కాఁగా కళావతి స్వయముగా స్వామిసముఖమునకుఁ బోయి తన నాట్యకళానైపుణ్యముచే నాతనిఁ బ్రసన్నుని జేసికొనును. ఈకథ యెత్తుగడలో నున్న యులాప్రబంధపుఁ బోకడ గమనింపఁదగినది. అది దక్షిణదేశ యక్షగానము లందెక్కువగాఁ గన్పట్టును. (విశేషములకా ప్రకరణమునఁ జూచునది.) ఇందలి రచన నాతిప్రౌఢము, నాతిపేలవము. ఇందు దరువులు, ద్విపదలు, పద్యములు, వచనములు, నొక యష్టకము నొక చూర్ణికయుఁ గలవు. దరువులు ప్రసిద్ధరాగతాళములలోఁ గలవు.

* 1904 సం. ప్రచురణ — పుట 298

1906 సం. ప్రచురణ పుట 309.

చాలదరువులకడ నొకరాగము తాళము ముందుదాహరింపఁబడి “నాట్యపద్ధతికి” అని మఱియొక రాగతాళముల జంట పేర్కొనఁబడుచు వచ్చినది. ఇది చూడ గ్రంథము శ్రవ్య దృశ్య ప్రయోజనములు రెండింటికి నుద్దిష్టమైన దనుట సుష్టము. ద్విపదలకును రాగములు పేర్కొనఁబడుట యింకొక విశేషము. ఇందు కన్నడ భాషలో నొక మూడు దరువులు గలవు. కవి యీకృతిని యక్షగానమని పేర్కొనినాడు.

20. నక్కలపాటి సంజీవకవి

ఇతనివి గొల్లభామ వేషముకథ, ఎఱుకలకథ అను రెండుయక్షగానప్రాయ రచనలు గాన వచ్చుచున్నవి. రెండింటను తూడూరు చెన్న కేశవముద్ర గానవచ్చుచున్నది. కాఁగా నితఁడు తూడూరు వాసియై యుండునని యూహింప నగుచు. తూడూరు కడప మండలము సిద్ధవటము సీమలోనిది. ఇతఁడు సిద్ధవటము ప్రభువు లగు మల్లె యనంతరాజు, వేంకటరామరాజులఁ గూర్చి చెప్పిన చాటుపద్యములు రెండు చాటుపద్య రత్నాకరములోఁ గలవు. (శ్రీ దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రి సంపాదితము - పుట 31-32). అనంతరాజు (మల్లె కావలె చెఱుగు తోటను నక్కలు పాడుచేయు చుండఁగా నాతని ప్రార్థనపై సంజీవరాయ కవి తనకవితా శక్తిచే నక్కల వాకట్టినట్లును, నందుపై ననంతరాజు నక్కలపాటివారని యతని కింటిపేరు దయ చేసినట్లును నందుఁగలదు. మల్లెవేంకట్రామ క్షౌజానిపై నితఁడు

చెప్పిన చాటువులో వేమల చినబసవరాయ వేంకట సృపతి యొక్కడు పేర్కొనఁ బడినాఁడు. ఈతని కాలము గుఱించి తెలిసినదికాదు. కాని ప్రసిద్ధుగు సిద్ధవటము మట్లై రాచకుటుంబములో మట్లై అనంత రాజ వేంకటరామ నామధేయుల జంట వరుసలు క్రీ. శ. 1600-1690 సం. ల నడుమ నొకటియు, క్రీ. శ. 1714 — 1760 సం. ల నడుమ నొకటియుఁ గలవు. * సంజీవ కవి గొల్లభామ వేషము కథ యనఁగా గొల్లకలాపము. అది క్రీ. శ. 1680 ప్రాంతములనుండిన సిద్ధేంద్ర మోగి (అతని చరిత్ర మిందు గతపుటలలోఁ గలదు) గొల్లకలాపము నకుఁ గొంత ప్రచారము కలిగిన పిమ్మటనే రచింపఁబడి యుండును. అసలా కలాప ప్రక్రియ యన్న దతని సృష్టి. కావున సంజీవ కవిని బై నుదాహరింపఁబడిన మట్ల రాజులలో రెండవకోవ వారి కాలమునకుఁ జెందిన వానిగనే పరిగణించుట లెస్స.

గొల్ల భా మ వే ష ము క థ¹ :

గొల్లభామ నిత్య కృత్యములు నిర్వర్తించి సింగారించుకొని వాడలోఁ జల్లి మొదలగునవి యమ్మ వచ్చినది. ఆమె తమ కులము లోని తెగలు, కులాచార విధి నిషేధములు మొ. ఏకదవు పెట్టును. జగమెల్ల గొల్లయని సిద్ధాంతము చేయును. ఆమె పేరు మందయాన. చాల గొల్లకలాపములం దాపేరే కన్పించును. సంజీవ కవి గ్రంథము నూడ బాగుగా ననుకరింపఁబడినది. యథాతథముగ నిందలి పంక్తులే కొన్ని గ్రహింపఁబడినవి. ఇందు మధ్య నొక్కచో మాధవి ప్రసక్తి

* Vide, Sewell's Historical Inscriptions of Southern India, P. 366.

1. ఆం. సా. ప. సం. 3225, 3708, 2778 లలో నిందలి పంక్తులు మాత్రము కొన్ని గలవు. (క్రీ నేమనూరి గంగాధరం గారి కడ నొక ప్రతి కలదు)

వచ్చినది. కాని కొనంట గొల్లభామ గొంతే వినిపించును. అనగా నిది కలాపమనుటకుఁ దగియున్నది. అందు దరువులు, ద్విపదలు, పద్యములు, వచనములు గలవు. రచన చక్కనిది.

ఎఱుకల కథ : ²

పుత్రవాంఛతో నున్న యశోదకడకు విష్ణు నియోగమున యోగమాయ యెఱుకతయై వచ్చుట యిందలి విషయము. “సూత్ర ధారి చదివే పద్యము” లను పేరఁ బ్రశ్నలు నందుల కాపె సమాధానములునుగా గ్రంథము సాగును. రచన యొకమోస్తరు. ఇందెఱుకల కాంబోదిలో రెండు దరువులు, పంతువరాళి, సారాష్ట్రలలో నొక్కొక్కటియు, నట తాళమున నొకటి, రెండు దీర్ఘద్విపదలు, కొలఁది పద్యములు, రెండుచోట్ల సల్పవచనములును గలవు.

21. తక్కెళ్లపాటి లింగన

విద్యుత్ప్రభావిలాసము :

గ్రంథ మలభ్యము. ఇతఁడు “విద్యుత్ప్రభా విలాసమ్ము వేడ్కఁ ఘటియించితిని యక్షగానరీతి” నని తన యుత్తర హరిశ్చంద్ర కథ (ప్రా. లి. పు. భాం. డి. సం. 425) లోఁ దెలిపియుండెను. ఇతని

2. ఆంధ్రేశ్వరీహాస పరిశోధక మండలి (రాజమండ్రి) లో నొక యసంఖ్యాక ప్రతిగలదు.

ఆం. సా. ప. సం. 2362 ప్రతిలోఁ గొన్ని యావలు మాత్రముగలవు.

చరిత్ర ఆం. క. చ. తృతీయభాగమునఁగలదు. అం 'దితఁ డించు
ఋంచుగా నూఱు నూటయేబది సంవత్సరముల క్రిందట నుండినట్లు
హింపఁదగియున్న' దని యున్నది. అది నిజమగుచో నితఁడు 18 శ.
మధ్యసంఘాతాని తలంపవలసియున్నది.

22. బొమ్మలాట సాంబయ్య

కిరాతార్థునీయము : *

ఇదియొక బొమ్మలాటవారి కుటుంబమునకుఁ జేందిన యక్ష
గానము. దీని ప్రా. లి. పు. భాండాగార ప్రతి చివర నిట్లున్నది.

“గాటమా మోహన కవియైన బొమ్మ
లాట సిద్ధయ్యకు నాత్మ సంభవుఁడు
యల్లమ్మ సత్పుత్రుఁ డెల్లవిద్యలకు
బల్లిదుఁడు సిద్ధయ్య బలుని తమ్ముండు
బ్రతిలేని యట్టి సాంబయ్య రచించె”

* 1. ప్రా. లి. పు. భాం. డి. సం. 1849—51, ఆర్. సం. 1143.

2. తం. స. మ. కే. సం. 476 — 477.

3. ఆడయ్యరు ది. స. గ్రం. జి. సం. 74854.

ఆర సం. 32 (ఇ) 11, 32 (ఎఫ్) 7

(కొలఁది భేదములతో నీ మూఁడు నొక్క గ్రంథము యొక్క ప్రతులుగా నే
కప్పెట్టుచున్నది).

తం. స. మ. ప్రతి చివర నిట్లున్నది :-

“ అంకితంబుగ బొమ్మలాటశాసనముడు
పొంకమా ఘన కావ్య భూషణుడైన
సంబయ్య తమ్ముడు సరసుడైనట్టి
శంబరధరుడు.....రచించె ”

అడయారు ది. స. గ్రం. 32 (ఇ) 11 ప్రతి చివర నిట్లున్నది :-

“ ఘనమైన మోహనా ఘన నినదాంకు (?)
సంగీత సాహిత్య సరస కోవిదుడు
వినుతి కెక్కిన సిద్ధవిభుని నందనుడు
పరువడి యల్ల మాంబా తనూభవుడు
శంబయ్య తమ్ముడు సరసుడైనట్టి
శంభు వీరుండు శ్రీ శంభుని కృపను
తనర కీరాతార్జునీయ మొనరంగ
వచించె..... ”

అడయారు 32 (ఎఫ్) 7 ప్రతిలో “ అంకితంబుగ బొమ్మలాట
శాసనము ” అన్న ముక్క యధికము.

ప్రా. లి. పు. భాం. కన్నడ గ్రంథావళి డి. నం. 1169 కరియ
బంటన కథ యక్షగాన ప్రతి చివర గ్రంథకర్తనుగూర్చి యిట్లున్నది :-

“బొంబయాటదరాయ
శంకర వరపుష్ప చరణ సేవకను
ఘనవాదమోహన కవి బిరుదాంక
జననుత సంగీత సాహిత్య నిపుణ

సిద్ధయ్య డణుగ ప్రసిద్ధ నాయకను
 సద్గర్మ గుణయుత సంబయ్య ననుజ
 అంబుజ వదన యల్లమ్మ నాత్మజను
 శంబరారిచా భక్త సంబయ్య.....”

మీది యుదాహరణముల వలన మోహన కవి బిరుదాంకుర
 డను బొమ్మలాట శాసనుడు నైన సిద్ధయ్య కెల్ల మయందు సాంబయ్య
 లేక సంబయ్య, శంబయ్య సంబయ్య, శంకరధరుడు, శంభువీరుడు నను
 వారు పుత్రులనియు వారెల్లరకు నీ కిరాతార్జునీయ రచనతో సంబం
 ధము గలదనియు దెలియుచున్నది. ఎల్లమ సిద్ధయల పుత్రుడును
 సంబయ్య యనుజుడును నైన బొమ్మలాట సంబయ్య లేక సాంబయ్య
 రచించినవి గా కరియబంటనవిజయము,¹ సారంగధర చరిత్రము²
 నను రెండు కన్నడ యక్షగానములు గన్పట్టుచున్నవి. అలాగే యీ
 కిరాతార్జునీయ య. గా. ను రచించి యుండుననియు, నండితనికి
 సోదరులును గొంత కొంత తోడ్పడియుండురనియు, దలంపవలసి
 యున్నది. ఈ బొమ్మలాట సాంబయ్య క్రీ. శ. 1750 ప్రాంతమునాడుగా
 “కర్ణాటక కవి చరిత్ర” తృతీయభాగమునఁ బేర్కొనఁబడియున్నాడు.

ఇందలి కథ ప్రసిద్ధమైనది. అల్ప దోషములున్నను రచన
 కడుచక్కనిది. సంభాషణ లెక్కవ. తెనుగుదన ముట్టిపడుచున్నది.
 తాళప్రధానములైన దరువులు, కేకులు, అర్థచంద్రికలు, ధవళముల,
 ద్విపదలు, కొలది పద్యములు, చిన్న సంధిపచనములు గలవు.
 గ్రంథము యక్షగానమనీ పేర్కొనఁబడినది. లేకాక్షి వీరభద్రస్తుతి

1. ప్రా. లి. పు. భాం. కన్నడ గ్రంథావళి డి. నం. 1169

2. డి. నం. 1212 - 1220.

యిందుగలదు. (లేచాక్షి అనంతపురం జిల్లాహిందూపురం తాలూకా లోనిది.) ఇదికాని నాఁడీ బొమ్మలాట కుటుంబమువారిచే బొమ్మ లాట ప్రదర్శనముల కెక్కినదేమో!

23. నిముషకవి రామయ్య

జలక్రీడా విలాసము : *

(గ్రంథకర్త సామంతకుఱ్ఱు (గోదావరి జి. అమలాపురము తా.) గ్రామకరణము. నిముషకవి లింగరాజుగారి పుత్రుడు. రామేశ్వమని యితని నామాంతరము. ఇతని కృత్యంతరములు రామలింగేశ్వర శతకము, విష్ణుసంవేద్య రామేశ్వర పూజా విధానము. “ఈగ్రంథము సుమారు నూటయేబది సంవత్సరముల క్రిందటఁ జేయఁబడినది.” (గ్రంథ ప్రకాశనకాలమునకు). అనఁగా గ్రంథకర్త . శ. 1758 ప్రాంతము వాడగు చున్నాడు. ఈ విషయము లీగ్రంథప్రకాశకులును, గ్రంథకర్త “మా తండ్రిగారికి మాతామహు’ లని చెప్పుకొనిన వారునగు మాచిరాజు నారాయణమూర్తిగారి పీఠికవలనఁ దెలిసినవి. గ్రంథాంత గద్యసుండి యీ నిముష కవివారు హరితస గోత్రులని తెలిసినది.

శ్రీకృష్ణుని గోపికా వస్త్రాపహరణ మిందలికథ. భాష సలక్షణమైనది. శైలి సామాన్యమైనది. ఇందు దరువులు, ద్విపదలు,

*ముద్రితము :— శర్వాణీ మ. శా. అమలాపురము మొదటికూర్పు 1908.

పద్యములును గలవు. దరువులకు రాగతాళములే కాక పల్లవి, అను పల్లవి, చరణములు ననగా సంకీర్తన లక్షణ ప్రక్రియ నిరూపింపఁ బడినది. ఆనంద భైరవిలో నొక యేలయు, త్రిశ్రలఘు తాళమును విశేషములు. ఇది యక్షగానమనియు, శృంగారప్రబంధమనియుఁ బేర్కొనఁబడినది.

24. విరిపాటి నృసింహరాజు

ఉపాపరిణయము :

ఏతద్గ్రంథ కర్తృత్వ విషయము సందిగ్ధము. ఒకప్రతిలో విరిపాటి నరసింహ ధరణి కాంతుడనియు నింకొక ప్రతిలో వావిరిపాటి నృసింహధరణి కాంతుడనియు నున్నది. అవక తవకగానున్న గ్రంథాంత గద్యలో లక్షణామాత్య విశ్వనాథ కవి నామము లొక రెండు కన్నట్లు చున్నవి. ఇందెవరు గ్రంథకర్త లగుదురో నిశ్చయింపవలను గాకున్నది. గ్రంథరచనా కాలమున కొకమేర నిర్ణయించుటకు మాత్ర మొక యాధారము గన్పట్టినది. అది డి. సం. 1838 ప్రతివిలేఖన కాలము. అది సర్వధారి మాఘశుద్ధ చవితి శుక్రవారము. ఇది క్రీ. శ. 10-2-1769 తేదీకి సరిపోవుచున్నది. గ్రంథరచన యంతకు ముందు జరిగియుండునని మాత్రము చెప్పవగును.

కథ ప్రసిద్ధము. మార్పులు లేవు. రచన పరళ గ్రామిణి ధోరణిలో సాగినది. పేలవము, బహువోషజుప్తము. ఇందు ద్విపద శా తెక్కువ. తాళ ప్రధానములుగాఁ గొన్నిదరువులు, గద్యపద్యములు, రెండర్థ చంద్రికలును గలవు. య. గా. అని పేర్కొనఁబడినది.

25. గోగులపాటి కూర్మనాథకవి

మృత్యుంజయవిలాసము:*

ఇతఁడు గోగులపాటి సూరయ పౌత్రుఁడు. శౌరమాంబాబుచ్చనామాత్యుల పుత్రుఁడు. వెంకన్న కామన్న లనువారి కగ్రజుఁడు. సింహాచల శ్రీరామ తీర్థాదిక్షేత్రముల నాచార్యకర్తవ్యము నిర్వహించుచుండిన తిరుమల పెద్దింటి సంపత్కుమార వేంకటాచార్య దేశికుని శిష్యుఁడు. (చూ. మృ. వి. గ్రంథాంత ద్విపద, గద్య). ఇతఁడు విశాఖపట్టణమండలము విజయనగరసంస్థాన దేవస్థానోద్యోగి. గజపతి నగర సమీపముననున్న దేవులపల్లి గ్రామనివాసి. సింహాచల నార సింహాశతకము, చోరసంవాదము లేక లక్ష్మీనారాయణ విలాసము ననునవి యితని కృత్యంతరములు * 'ఈయన యిప్పటికి 150 సం.ల క్రిందట నుండెడివాడు, విజయనగర సంస్థానీకులయిన మొదటియానంద రాజుగారీయనకు పోషకులు' అని విశాఖపట్టణంజిల్లా వృత్తాంత

* ఇది పలుతడవలు ముద్రితమైనది. అందు రెండు ప్రచురణలు

1. శ్రీరంగవిలాస ము. శా. మదరాసు. 1907

2. ఆంధ్ర విజ్ఞాన సమితి. విజయనగరము, 1941.

సంగ్రహము (పుట 132 - 133) లోఁ గలదు. ఆ గ్రంథ ప్రకటన కాలము క్రీ. శ. 1888 అనఁగా కూర్మనాథకవి కాలము 1738 ప్రాంతమని తేలుచున్నది. అతఁడు మొదటి ఆనందరాజు పోషణలో నుండే ననఁగా (మృ. వి. మంగళమున ' విజయనగరదత్తులగు గజపతిరాజులు స్మరింపఁబడిరి) నా రాజు రాజ్యకాలమగు 1757 - 59 (అ) ప్రాంతమునఁ గూడ నుండెను. అతనితరువాత 1759 లో రాజ్యమునకువచ్చి 1794 లో జరిగిన పద్మనాభ యుద్ధములో (అ) నిహతుడై వ రెండవ విజయరామ రాజు “ శ్రీమత్తిరుమల పెద్దింటి సంపత్కుమార వేంకటాచార్య దేశి కోపద్విష్ట నారాయణాష్టాక్షరీ మంత్రపారాయణం ” డని చట్రాతిలక్ష్మీ నరుసు రచించిన పద్మనాభ యుద్ధమును గ్రంథమున (ఇ) గలదు. ఆయాచార్యుడే కూర్మనాథ కవికిని గురువని యతని మృ. వి. న స్పష్టముగాఁ గలదుగదా. అందుచేఁ గూర్మనాథుఁడా విజయరామరాజు కాలమున గొంతవఱకుండి యుండెనని తలంపవలసియున్నది. అనఁగా నతఁడు 18 వ శతాబ్ది నడుమ విశేష కాలము జీవించి యుండును. క్రీ. శ. 1800 నాటికే యీతని మృత్యుంజయ విలాసమునకు మండలాంతరములందును విశేష ప్రచారము గల్గినట్లు తెలియుచుండుటచే నది 1750 ప్రాంతమున రచింపఁబడియుండునని యూహింపఁ దగియున్నది.

శివ పార్వతుల కల్యాణకథ యిందలి యితి వృత్తము. మృత్యుంజయ విలాస మని పేరు పెట్టుటలోఁ బ్రత్యేకతయేమియుఁ

* ఈ వివరములు శ్రీ అడిదము రామరావుగారి విస్మృత కళింగాధ్రకవుల చరిత్రమునుండి యెఱుంగవలెనది.

(అ) (అ) చూ. విశాఖజిల్లా గెజిటీరు - పుట 339.

(ఇ) పెద్దాపురము శ్రీ వత్సవాయి రాయజగ పతివర్ధగారిచేఁ బ్రకటితము. ముద్రణ :- లక్ష్మీ ప్రింటింగువర్కుస్, రాజమండ్రి, 1934.

గానరాదు. ఈకథలో నాయకుని మృత్యుంజయ నామము సార్థకముగాదు. ఇందలి కథా ప్రణాళిక కాళిదాసీయమున కంత విలక్షణముగా లేదు. కాని శివుని యెఱుకత వేషము, కటికమువంటి భృంగిరిటి హస్త్య పాత్ర, గంగా గౌరుల సవతి మచ్చరము యక్షగానమని పేరు పెట్టినందుల కిందు జేరిన విశేషములు.

రచనా గౌరవమును బట్టి మన యక్షగానములలో నిది యొక మేలు బంతి. కాని యది పద గుంభనలలో, షర్ణనలలో, సంవిధాన సంయోజనలోఁ బ్రబంధప్రాగల్భ్యము నంతటిని బుణికి పుచ్చు కొన్నట్టిది. ఇందుఁ బ్రబంధములందువలె నాశ్వాస విభాగము (మూఁడు), ప్రత్యాశ్వాసాంతమునను స్తుతిపద్య కవి గద్యలు నుండుట గమనింపఁ దగినది. ఈ యాశ్వాస విభాగము, సీరచనా షక్తియు యక్షగాన ప్రక్రియకు సహజమైనవికావు. కాని రూపక కళయు, గేయ ధర్మమును గూడ నిందుఁ దగినంత గలదు. గ్రంథకర్త యెత్తుగడలో దీనిని యక్షగానమని పేర్కొని యున్నను జివరికి వచ్చునరికిఁ దన రచనాధోరణి నొకపరి సింహవలోకనము చేసికొని నట్లున్నాఁడు., మఱల యక్షగాన మనుటకు మనసొప్పక 'నాకుఁదోచిన' యట్ల నవ్య కావ్యంబు రచియించితి' నని యొక క్రొత్తపేరు పెట్టినాఁడు - "నాటక గేయ ప్రబంధ" మని. అందుల కెంతయుఁదగి యున్నది. అర్వాచీన యక్ష గాన కవు లాపేరినే, యా ప్రక్రియనే యాదరించిన వారును గొందఱు గలరు. వారి కృతులపై దీని ప్రభావము బాగుగాఁబడినది. (అది ముందు సూచింపఁబడును) ఇందుఁబ్రసిద్ధరాగ తాళములలో దరువులు, ద్విపదలు, వానితో సమాన ప్రతిపత్తిగల పద్య గద్యములు, సం. శ్లోకములు, చూర్ణికలు, దండకములు, రగడ, కొట్నముల పాట, గౌరీ కల్యాణము, శోభనము, గలవు. ఇది ప్రదర్శన కెక్కినదని

సన్న విసవచ్చినది కాని యున్నదున్నట్లుగా నిది ప్రదర్శన సౌలభ్యముగల రచన కాదు.

26. ఉత్తరరంగకవి

భక్తాంఘ్రిరేణుచరిత్రము :*

కవి గుఱించి వివరములు తెలియవు. ఈ గ్రంథము రచనా కాలమున కొక మేర నిర్ణయించుటకు మాత్రము డి. నం. 930. ప్రతి విలేఖన కాలము శరణ్యమైనది. అది ఖర మాఘ శుద్ధ పంచమి - ఆదిత్యవారము. ఇది క్రీ. శ. 9-2-1772 తేదీకి సరిపోవు చున్నది. గ్రంథరచన మంతకు ముందు జరిగి యుండవలెనని మాత్రము చెప్పనగును.

ఇది ప్రసిద్ధుడగు విప్రనారాయణుని చరిత్రము. అతఁ డఱవమున తొండరడిప్పొడియాళ్వారని వ్యవహృతుఁడు. “తొండరడిప్పొడి” కి సమానార్థకమే భక్తాంఘ్రిరేణు వనఁగా.

ఇది నాటకమని పేర్కొనఁబడినది. ఇందు గ్రంథారంభమునఁ జోళరాజు “నాస్థాన సంతోషి” యగు ‘కోలకేతని’ రాక చెప్పఁ బడినది. (ఇది కాని దక్షిణదేశమునఁ బుట్టిన గ్రంథమా యని చిన్న యనుమానము తగులుచున్నది.)

* 1. ఆం. సా. ప. 2974. (భ. క. విలాసమని యున్నది.)

2. ప్రా. లి. పు. భాం. డి నం. 1912, 1930.

చవిగొల్పు రచన మిది. సలక్షణమైనదయ్యుఁ జక్కని వాడుక నుడిగారపుసాంపులు గులుకుచున్నది. విటకంటకి, విప్రనారాయణుని శిష్యుడగు వికటదాసరి ప్రసంగములందు హాస్యస్వారస్యములు గలవు. వాలకముల వర్ణనలు, ప్రసంగములు జాతివార్తా చమత్కారచారువులుగా నున్నవి. ఇందు ప్రసిద్ధ రాగతాళములలో దరువులు, ద్విపదలు, గొలఁది పద్యములును గలవు. వచనములోఁగూడఁ బాత్రల ప్రసంగములుగలవు.

27. అకలంక శ్రీకృష్ణమా ర్యుఁడు

కృష్ణ విలాసము :*

గ్రంథకర్త సృసింహగురునిపాత్రుఁడు. లక్ష్మమా సృసింహ గురుల పుత్రుఁడు. ఆపస్తంబసూత్రుఁడు. సింగరాచార్య శ్రీ రఘు నాథభట్టార్యుల శిష్యుఁడు. కవి నివాసము వినుకొండనీమ. ఆసీమలోని కొమ్మాలపాటి (నరసారావుపేట తా). కోదండరాముఁ డతని కిష్టదైవ తము. అతఁడే యేతత్కృతిపతి. కొమ్మాలపాటి పురాధిపతియు

* అం. సా. ప. సం. 3047 — జలక్రీడా విలాస మను “ శేఖలు ” తో నున్నది. ఇందు నడుమ నొక పత్రమున “ రుక్మిణీ కల్యాణము — యక్షగానము ” అని యున్నది. కృష్ణజననాద్రుక్మిణీ కల్యాణపర్వంతమిందలి విషయము. కాని యిం దెచ్చటను జలక్రీడాప్రసక్తి కానరాదు. దీనికే గవిపెట్టిన పేరేమో తెలియదు. అది తెలియదాఁక దీనిని కృష్ణవిలాసమని వ్యవహరించుట లెస్సయనుకొందు.

మన్నెహంపీర పాపన్న భూపతి ¹ కని బుచ్చిమాంబికకును బుత్రుఁడునైన గుమ్మడ పురమణరా జేతత్కృతి ప్రోత్సహకుఁడు. (ఈ విషయము లీగ్రంథము నుండియే యెఱుఁగ నైనవి) కృష్ణమూర్యుఁడు ప్రౌఢకవి. ఉద్దండపండితుఁడు. ధనుర్విద్యావిలాసము, శకుంతలా పరిణయము, కొమ్మాలపాటి నండకము ననునవి యిశని కృత్యంతరములు. ఇతని ధనుర్విద్యావిలాసకృతి ప్రేరకుఁడగు కృష్ణానేని తిరుపతిఁజ్ఞాపతి క్రీ. శ. 1775 దాఁకనున్న వాఁడని శ్రీవేటూరివారు తత్ప్రీతికలో నిర్ణయించి యుండిరి² మఱి యీకృష్ణమూర్యు డాచార్యమున నున్నట్లేకదా.

ఈగ్రంథమునందు దేవకి పెం గంసుఁడు కత్తినొంట దూయుటతోఁ గథారంభము. చక్కని యెత్తుగడ. కథ రుక్మిణీ కల్యాణము వఱకు నున్నది. (ఈయనమగప్రతిలోఁ గల్యాణకాండ లోపించినది).

ఇందలి రచన కడు ప్రౌఢమైనది. అర్థచమత్కార శబ్దాలంకార చారువైనది. మనోజ్ఞజాతీయతా ప్రకృప్తమైనది. ఇందు వివిధ ప్రసిద్ధ కల్లాటక హిందూస్తాని రాగ తాళములలో దరువులు, ద్విపదలు పద్యములు, ఒకచూర్ణిక, జోలపాటయుఁ జాలయేలలును గలవు. విరళ ప్రచారముగల జంగల రాగము, జుల్ప తాళము నిందుఁబ్రయుక్తములు. “శారద పద్య” మను పేర నదిపద్యముకాదు రాగ తాళము లుదాహరింపఁబడి దరువువలె నడుచు నొక రచనావిశేషమిందు ద్వివారము ప్రయుక్తమైనది.

1. చెన్నూరి శోభనాద్రికవి శృంగార సుధా సముద్ర పూర్ణచంద్రోదయ పబంధము. (ప్రా. లి. పు. భాం. డి. నం. 848) కృతిపతి యితఁడే. ఆం. క. చ. న శోభనాద్రికవి కాలము నిర్ణయింపఁబడలేదు.

2 ధ. వి. — ప్రా. లి. పు. భాం. ప్రచురణ. 1950.

28. (జూలకంటి) నారాయణకవి

కొమ్మలపాటి నారాయణము :*

(సుందర కాండము)

ఈనారాయణకవి యింటిపేరు తెలియదు. ఇతడు జూలకల్లు వాసి. జూలకంటి గోపాలుఁ డీతని కిష్టదైవతము. త్రివర్ణవైష్ణవుఁడు (వైశ్య వైష్ణవుఁడు ?) తండ్రి గుర్వన. ఇతఁడీకృతిని “శ్రీమద్గుమ్మడపు రమణభూమిశలలామనతత పూజితుఁ” డగు కొమ్మలపాటి సీతారామస్వామి కంకితమిచ్చెను. ఈగుమ్మడపు రమణరాజే తత్కృతి ప్రేరకుఁడు కావచ్చును. ఇతఁడే అకలంక శ్రీకృష్ణమార్యుని శ్రీకృష్ణ విలాస కృతి పోత్సహకుఁడును. అతఁడు క్రీ.శ. 1775 ప్రాంతమువాఁడుగా శ్రీ వేటూరి వారి ధనుర్విద్యావిలాస పీఠికలోఁ గలదు. (ఇది పూర్వోక్త విషయమే) అనఁగా నారాయణకవియు నాకాలము వాఁడే యగును.

ఇందలికథ ప్రసిద్ధము. రచన చక్కనిది. ప్రసిద్ధరాగ తాళము లందు దరువులు, ద్విపదలు, పద్యములు, సంధివచనముల వంటి వచనములును గలవు. నాటకీయత గలదు. గ్రంథము యక్షగానమని పేర్కొనఁబడినది.

* ప్రా. లి. పు. భాం. ఆర్. సం. 671.

29. దినవహి ఓబయమంత్ర

గరుడాచలవిలాసము : *

ఇతనితండ్రిపేరుకూడ నోబయ్యయే. తల్లి చెన్నమాంబ. ఇతఁడు నందవరము ¹ కరణము. ఇంతే యితనిగూర్చి గ్రంథమునుండి యెఱుంగ నైనది. ఈ కవి కాలము నిర్ణయించుటకుఁ దగిన యాధారములు లభించుటలేదు. కాని రచనా ప్రక్రియనుబట్టి చూచినచో యక్షగాన పరిణామచరిత్రలో నిది మిక్కిలి ప్రాచీనస్థితిని సూచించుచున్నది. అచ్చు మచ్చిది సుగ్రీవ విజయ రచనాప్రణాళికను బోలినదే. వెనుకటిదినము లలో సుగ్రీవవిజయముకంటెను నిది ప్రచుర ప్రచారమును వహించి యుండెను. యక్షగాన వాఙ్మయ పరిశోధకులలో నగ్రతస్సరులగు కీ. శే. పంచాగ్నుల ఆదినారాయణశాస్త్రిగారు “ ఈ కాలమున మనకు లభించుచున్న యక్షగానములలో నెల్ల మిక్కిలి ప్రాచీనము లైనవి గరుడాచలము నీలాచలము ననునవియే ... గరుడాచల నీలా

* ఇది 1872 లోనే ముద్రితమైనదని ఆం. వా. సూ. లోఁ గలదు. 1925 లోఁ బ్రకటితమైన వావిళ్ళవారి ప్రతియొకటి నే డుపలబ్ధమగుచున్నది. కాని యముద్రితాంధ్ర గ్రంథ భాండాగారము లన్నిట దీనిలిఖిత ప్రతులు గలవు. (ప్రా. లి. పు. భాం. డి. నం. 1864—1868, తం. స. మ. కే నం. 479—480, ఆం. సా. ప. నం 245, 3680) వానికిని వావిళ్ళవారి ప్రతికిని కవి విషయముగల గ్రంథాంత ద్విపదలోఁ గొంతభేదము గలదు. ఆ విషయమున లిఖితప్రతులే గ్రాహ్యములు.

1. ఈకృతి గరుడాచలము లేక యహోబలమునకు సంబంధించినదగుట, ఆహోబలము కర్నూలు మండలముననున్న దుగుట సీనందరవరము కర్నూలు మండలములోనున్న నందవరమే యనుకొంటిని. కాని ప్రస్తుత మా నందవరము కరణము గారగ్గున్నీరబ్బాయి జెంకటసుబ్బయ్యగారానందవరము కరణాల వంశావళిని సంప్రతించి యచట శా. శ. 1058 లగానుతు నేటివఱకు దినవహివారు లేరని తెల్పినారు.

చల నాటకములకంటె ప్రాచీనములైన యక్షగానములు తదితరము లిప్పుడు గానరావు” అని వక్కాణించియున్నారు. ²

వారది రుద్రకవి సుగ్రీవ విజయము నెఱిగియుండి యన్న మాటయే అయితే అది గరుడాచల రచనా ఫక్కికను బోల్చిచూచి వారుచేసిన యూహమాత్రమే. ఇప్పటి కీ గరుడాచల రచనాకాలమున కొకమేర నిర్ణయించుటకుమాత్రమే యనువుపడుచున్నది. అది డి. సం. 1867 ప్రతివిలేఖన కాలము - సౌమ్యనామ సంవత్సర శ్రేష్ఠశుద్ధ చతుర్థి గురువారము. ఇది క్రీ. శ. 28-5-1789 కి సరిపోవుచున్నది.

గ్రంథ విషయము :— ప్రహ్లాదుని కోరికపై లక్ష్మీనమేతుండై వేదాచలమున విడిసిన నరసింహుడొకపరి గరుడాచల విహారమున బయలుదేలుట - అక్కడ నొక చెంచెతను జేబట్టుట, - లక్ష్మీనరసింహుల నడుమ నారదుని కైలాటము - నరసింహుడు చెంచెతతో వేదాద్రికిఁ బయనమగుట-బెట్టుసరిచేసిన లక్ష్మీదేవి నెట్టెటో సమాధానపటచుట- అంతలో జెంచెత తండ్రి శిఖనాయకుడు తనకూతును లేవదీసికొని పోయెనని నరసింహునిపై నెత్తివచ్చుట - నరసింహుడొలిగట్టి వారితోఁ గలిసిమెలిసి చెంచువకోబడగుట - (కాంజ వెంకటాద్రి వాసంతికా పరిణయమున నరసింహుడు చెంచెతను జేపట్టుటతోనరి మఱి యా రెండవఘట్టము లేదు.

ఇందు దరువులన్నియుఁ దాళ ప్రధానములై మంచి పరువుగల నడకతో సాగినవి. అట, ఏక, త్రిపుట, రూపకము, జంపె, కుటుచ జంపె తాళములు వాడఁబడినవి. ద్విపద లాఖ్యానశైలీ పరములుగా నున్నవి. సంధి ప్రయోజనాత్మకములగు వచనములు తఱచు, కంద గీత

2. వారి వ్యాసము ‘యక్షగానము లేక జమ్మలపాటలు, - ఆంధ్రపత్రిక దుర్మతి సంవత్సరాది సంచిక, 1921.

పద్యములు విరళముగాఁ బ్రయుక్తములు ; ఏలలు, శోభనము, ధవళమును గలవు. ఒక కందముతో గ్రంథారంభము. - జంపెలో వృత్తంతములు, ద్విపదతో గ్రంథాంతము. రచన చక్కనిది. గ్రంథము యక్షగానమని పేర్కొనఁబడినది.

30. భీమసింగికవిరాజు

రాణీ రాజవిలాసము :*

ఈ గ్రంథకర్త పేరేమో యిదమిత్యముగాఁ దెలిసినది కాదు. కాని గ్రంథమునఁ బలుతావుల భీమసింగిరాజులగు జంపన నరసింహాపుల విజయరామ భూపతులు పేర్కొనఁబడిరి. గ్రంథాంతమున “రాణీ రాజ విలాసంబీగతిరచియించిన కవిరాజును” అని మాత్రము గలదు. ఈకవిరా జెవఁడో భీమసింగి ప్రాంతమువాఁడై యుండును. ఆ రాజులే తత్కృతి పోత్సాకులై యుందురు. భీమసింగి విశాఖమండలమున శృంగవరపు కోట తాలూకాలోనున్నది. దీని కనతిదూరమున నున్న పద్మనాభమను గ్రామము నొద్ద విజయనగర రాజగు పూసపాటి రెండవ విజయరామరాజునకును, కుంభిణివారికిని జరిగిన యుద్ధము ప్రధాన విషయముగాఁ జట్రాతి లక్ష్మీనర్పు రచించిన పద్మనాభ

* ప్రా. ది. పు. భాం. ఆర్. సం. 540 కేటలాగులోనిది రాజారాణి విలాసమని పేర్కొనఁబడినది. కాని గ్రంథాంతమున నిది రాణీరాజవిలాసమని కవిచేఁ జేర్కొనఁబడినది.

యుద్ధమును గ్రంథమున ¹ 116 వ పద్యమునఁ బూసపాటి విజయ రామ రాజు పక్షమున జంపన విజయరామావసీంద్రుఁ డాయుద్ధమునఁ బాల్గొని నట్లు చెప్పఁబడినది. అందే 278 వ పద్యమున జంపన అప్పలరాజును నతఁడు యుద్ధమున నిహతుఁడైనట్లు గలదు. ఈ యుద్ధము క్రీ. శ. 1794 లో జరిగినది. ² కాఁగా నీ గ్రంథము 1794 సం. న కించుక పూర్వము రచింపఁబడి యుండినట్లుఁపింపఁబడుచున్నది.

గ్రంథ విషయము :— మగధరాజపుత్రి స్వయంవరమునఁ గాశ్మీర పతిని వరించుట — అతఁడొకనాఁడు మృగయా విహారము సేయఁ బోయి వనమున విహరింపవచ్చిన వైశ్య శూద్రముని కన్యల నిరువురఁ జూచి మోహించి, వారి పితరుల యనుమతిపై వారిని జేపట్టి యందుండుట — అట నంతఃపురములో విరహవిహ్వలయగుచున్న రాణి దూతికల వలన సంగతి విని రాయబారము లంపుట — అతఁ డానవాలిచ్చుట డండఁబట్టక రాజుకడకు రాణి స్వయముగా బయలుదేలుట — రాజుతో, సవతులతో నామె సంవాదము — సమాధానము.

ప్రసిద్ధ కర్ణాటక హిందుస్తానీ రాగ తాళములలో నున్న దరువుల మయమైన రచన యిది. దరువులక్రింద స్వరజతులు, శబ్దములును బలు తావుల ను నాహరింపఁబడినవి. హిందూస్తానీ దరువులగు టప్పాలు, టుమ్రీలు నుండుట విశేషము. పద్యములు చాలఁగలవు. ద్విపదలు లేవు. అక్కడక్కడ హిందీభాష కొంత ప్రయుక్తము. గ్రంథమంతయు సంవాద వైలియుండే గలదు. “ రాజు వాక్యం”, “ రాణివాక్యం” మొ. పాత్రల సంభాషణ పీఠికలు గలవు. నాయిక విరహవేదన ఘట్ట

1. ముద్రితము — లక్ష్మీప్రింటింగు వర్క్సు, రాజమండ్రి, 1934 ప్రచురణ కర్త :— శ్రీ వత్సవాయి రాయజగపతి వర్మ.

2. చూ. విశాఖ జిల్లా గెజిటీరు, పుట 339.

మున ప్రబంధము భామ కలాపముల పోకడలు గలవు. పారిజాతాప హరణ రాధామాధవ సంవాద ప్రబంధము లందలి పద్యములు గొన్ని గ్రహింపఁబడినవి. కాని యీ కవి రచనయుఁ గడు చక్కనిది. కవిచే నిది యక్షగానముగాఁ బేర్కొనఁబడలేదు. కాని ప్రక్రియ యంతయుఁ దత్సదృశమైనదే; ప్రదర్శనోద్దిష్టమైనదని యూహింపవచ్చు.

31. నరుకూరు నారాయణకవి

పారిజాతనాటకము : †

కవి విశ్వకర్మాన్వయుఁడు. నరుకూరి ముత్తయ్యకుఁ గాళ మాంబకుఁ బుత్రుఁడు. కొండ్లూరి వెంకటాచార్యుని శిష్యుఁడు. గ్రంథము నరుకూరి చెన్న కేశవ ముద్రగలది. కవి నివాస మదే కావచ్చును. (నరుకూరు నెల్లూరుతాలూకాలో నున్నది.) ఇది వెంకటగిరి ప్రభువును రేచర్లగోత్రజుఁడును, వెలుగోటి బంగారు యాచమనాయకుని కుమారుఁ డైన కుమారయాచమ నాయకుని కంకితము. ఈ పేరింటిరాజు లావంశమునఁ జాలమంది గలరు. “వెలుగోటివారి వంశచరిత్రము” లేక “వేంకటగిరిరాజుల వంశచరిత్రము” అనుగ్రంథము* నె 126-134 పుటల

† ఇది 1882లోనే ముద్రిత మని ఆం. వా. నూ. లోఁ గలదు. మఱి 1906. లో మదరాసు జీవరత్న ము. శా. చేఁ బ్రచురితము.

* శారాదాంబా విలాస ముద్రాయంత్ర ప్రచురణ, మదరాసు, 1910 గ్రంథకర్తలు :- వెల్లాల సదాశివశాస్త్రిలు, అవధానము శేషశాస్త్రిలుగారలు.

నడుమ నావంశమున 25 వ తరమువాడగు కుమార యాచమ నాయకుని యుదంతము గలదు. అందు 127 పుటలో “ నరుకూరు నారాయణప్ప యనుకవి పారిజాతాపహరణమును యక్షగానమును వీరి కంకితముగా రచించెను ” అనికలదు. ఈకుమారయాచమ నాయకుడు బంగారుయాచమ నాయకుని తనయుడనియు, నితని జననము క్రీ. శ. 1762, పట్టాభిషేకము 1777, నిర్యాణము 1805 అనియు నందు గలదు. కాగా నారాయణకవి 1777 - 1805 సం. ల. నడుమ నుండెననుట నిశ్చయము.

గ్రంథ విషయము:— కథ ప్రసిద్ధము. తిమ్మనగారి ప్రబంధమును జూచి తానీ నాటకమును రచించినట్లు కవి చెప్పినాడు. అదే కథా ప్రణాళిక కాని యిందు పుణ్యకవ్రహకథ పరిహరింపబడినది. సవతి కయ్యము ఘట్టము ప్రపంచంపబడినది. రాధపాత్రకు బ్రసక్తిగలదు. రచన చక్కనిది. దీనిపై భామకలాపము ప్రభావము, నర్వాచీన పారిజాత య. గా. లపై దీనిప్రభావము నతిమాత్రముగా గన్పట్టును. ఇందు తాళ ప్రధానములైన దరువులు, ద్విపదలు, పద్యములు, కందార్థములు, గీతార్థములు, వలలు, అర్థచంద్రికలు, శ్లోభనములు, శ్లోకములు, చూర్ణికలు మొ. రచనా విశేషములు గలవు. సంధివచనము లాపేర బేర్కొనబడినవికలవు. పాత్రల సంభాషణ పీఠికలు, పాత్రలను వారివృత్తాంతము గుఱించి పృచ్ఛించు మాధవివంటి పాత్ర హాస్య గాడనుపేర గలదు. వాడు పాత్రలప్రసంగములకు ‘పేరడీ’లు చేయుట విశేషము. పాత్రలు ప్రవేశింపగనే స్వీయోదంతమును బ్రకటించుకొనుటగలదు. ముఖాముఖ సంభాషించుట గలదు. ఇది నాటకమని కవిచే బేర్కొనబడినది. నాటకీయత ప్రస్ఫుటముగాగలదు. ఇది

ప్రదర్శనములందు విశేష ప్రచారము గాంచినది. దీనికి “ఆటభాగవత” మనియుఁ బేరుగలదు.*

32. లింగమూర్తి కవి

శివ పారిజాతము : *

కవి గుఱించి వివరము లిందుఁదెలియరావు. గ్రంథ ప్రతి (డి. నం. 1944) విలేఖనకాలము “విశ్వావసు సంవత్సరం భాద్రపద

* మా. ప్రా. లి. పు. భాం. ఆర్ నం. 560.

[పత్యంతరములు :— ప్రా. లి. పు. భాం. డి. నం. 1899—1900 తం. స. మ. కే. నం. 488 సత్యభామకథ — కర్త పేరిందుఁ గానరాదు. కాని యిది నరుకూరి పారిజాతము భాగమే. తం. స. మ. కే. నం. 487 రాధ కథ, ఆం. సా. ప. నం 173 గొల్ల కథలోను నరుకూరి చెన్న ముద్రతోనున్న దరువులు గలవు నారాయణకవి గొల్ల కలాపముగూడ రచించి యుండెనా !

* ప్రా. లి. పు. భాం. డి. నం. 1944—ఆర్. నం. 1157. (ప్రా. లి. పు. భాం. డి. నం. 1945—ఆర్. నం. 1197 కూడా శివ పారిజాతమే. ఇందు గ్రంథకర్త పేరు కానరాదు. ఇది వైదానికంటె వేఱని కేటలాగులోఁ గలదు. కానియది కేవలము స్వతంత్ర గ్రంథము కాదు. తత్కర్త యెవఁడో లింగమూర్తి గ్రంథ భాగములనే బాగుగా సంగ్రహించినాఁడు. ఆ పద పద్యములనే యించించుక మార్పుటకుఁ బ్రయత్నించినాఁడు.

ఆర్. 1157—45, 51, 57, 59, 62, 63, 64, 67, 72, 106 వ పుటలలోని ద్విపదలను, పద్యములను—

ఆర్. 1197— 13, 1, 4, 7, 8, 10, 12, 13, 16 వ పుటలలోని ద్విపదలతోఁ వరుసగాఁ జరిశీలించినచో నా పోలిక స్పష్టపడగలదు. 1157 లోని గొల్లభామ, సింగీ సింగళ్ల ప్రసంగములు మొ. 1197లో విడువఁబడినవి.)

శు. 6 శుక్రవారం ” ఇది క్రీ. శ. 9-9-1785 తేదీకి మాత్రమే సరి పోవుచున్నది. అనగా గవి యంతకుఁబూర్వక డనవలెను. రచనా ధోరణినిబట్టి చూచిన యతఁడంత పూర్వకఁడనిపించుటలేదు.

గ్రంథపుఁబెత్తుగడ యేమిటో గజిబిజిగానన్నది. మొదట “ బాలరుద్ర వేషము ” ప్రవేశము. అతనిని వెదకుచుఁ బార్వతిరాక. శరు వాతనొక “ బై రాగి వేషము ” ప్రవేశించి హిందీలోఁ బ్రసంగించును. తమపరి యొకచిన్న గొల్లకలాపము. సుంకరి శ్రీగిరి (గొ. క. ల.లో సుంకరి పేరు కొండయగార (బసిద్ధము) గొల్లభామతోఁ జెయిముట్టు సర సముచేయఁబోగా నామె యత్తగారు వచ్చును. అంత “ ఎఱుకల వేషము ”- పార్వతికిఁ బ్రయుఁడు ప్రసన్నఁడగునని యెఱుకఁచెప్పుట- సింగనివర్ణన, ప్రసంగముగలవు. తరువాత “ చెంచెత వేషము ” న గారి, “ బాలకి వేషము ” న గంగ, మీనాక్షి, పద్మాక్షి, కనకదుర్గయును వారెవరో శివుని వెదుకవత్తురు. “ గుద్ర వేషము ” వారిని వెదుకవచ్చును. త. నాయికానాయకుల విరహ వేదన, సంవాదములు, అలుక తియ్యారిం పులు, సవతుల కయ్యముసాగినవి. గ్రంథము పేరు శివపారిజాతమే కాని యిందు పారిజాతప్రసక్తిలేదు. అసలు పారిజాతకథ సవతి మచ్చరము నకుఁ బేర్చడది. కాఁబట్టి యిందును శివ సతుల సవతిమచ్చరము వర్ణిత మైనదికాఁబట్టి యాపేరు పెట్టబడినదనియూహింపనగును. మొదటఁగఱా సంవిధానములోను రచనలోను లగువు బిగువులు గానరావు. రానురాను హెచ్చినవి. ఇందు గొల్లభామ కథకు బొత్తుగాఁ బ్రమేయములేదు. (ప్రతివిలేఖకుల దోపుడు లేమైన నిందుగలవేమో!) ఇందుఁబదములు, ద్విపదలు నెక్కువ. తదుపరి పద్య సంఖ్యయు నందు సీస సంఖ్యయు నెక్కువ. వచనములు కొద్ది. సం. శ్లోకములు (కొన్ని ప్రసిద్ధములే), చూర్ణిక, యాలలు, సారంగపదము గలవు. గ్రంథమెక్కువగా

బ్రాతల సంభాషణలలోనే సాగినది. ప్రవేశ సమయమున, బ్రాతలు స్వవిషయమును జెప్పుకొనుటయు నిందుఁగాననగును. రచన నిర్దుష్టము కాదుగాని చతురముగా సాగినపట్లు నిందుగలవు.

33. అక్కెన ప్రగడ హరిదాసు

ఇతఁడు “శ్రీరామ నిత్యోత్సవ యక్షగానము, అమరేశ్వర స్వామి బాలచాముండి అమ్మవారి ఏకాంతసేవ” అను రెండు యక్షగానములను రచించినట్లును నవి ప్రచురితములైనట్లును ఆం. వా. సూ. లోగలదు. ఇతఁడు కుబ్జ కృష్ణవిలాస మను కావ్యమును రచించినట్లును నితనికాలము 18 వ శతాబ్ది యనియు వర్ణన రత్నాకరమునఁ గలదు. (గ్రంథములు నా కలభములు).

34. గోపాలుని సింగయ

ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నము : *

కవి విషయము :— గోపాలాస్వయుఁడు. భాస్కర మంత్రి పోత్రుఁడు. వీరన మంత్రి పుత్రుఁడు. తల్లి యోబమ. ఆం. క. చ. నుండి తెలిసిన విశేషములు : ఇతఁడు నియోగి. మాధ్యమ్య గోత్రుఁడు.

* ప్రా. లి. పు. భాం. డి. సం. 1910.

కిరాతాద్వనీయాంధ కావ్యానువాద మితని కృత్యంతరము. ఈ కవి కన్నా లుమండలములోనివాడు. ఈ కవి పుత్రుఁ డెనుబది సంవత్సరముల క్రిందట జీవించియుండెను. కాఁబట్టి కవి నూఱు సంవత్సరముల క్రిందటివాడు. (అది ఆం. క. చ. రచనాకాలమునాటికి) అది యథార్థమగునేని కవి క్రీ. శ. 13 వ శతాబ్ది తురీయపాదము నందుండె ననవచ్చును.

గంధవిషయము:— ఇది పింగళి సూరనార్యుని ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నమునకు యక్షగాన రూప పరివర్తనము. కథా ప్రణాళిక యథా సూరనీయముగా నడచినది. అందలి పద బంధములు, భావములును నిందలి దరువులలో విరివిగా దొరలినవి. అయినను సింగయ స్వతంత్రముగను జతుర్వమైన రచన చేయఁగలఁడని తేటపడినది. ఇందు దరువులు, ద్విపదలు నెక్కువ. గద్యపద్యములు కొద్దిగాఁ గలవు. ఎడనెడ నర్థచంద్రికలు, నొక్కొక ధవళము, శోభనము, ఏల, మంజరియును గలవు. దరువు లెక్కువగాఁ దాళప్రధానములు. వివిధతాళరేకులు నుండుట విశేషము. రాగము లక్కడక్కడ పేర్కొనఁబడినవి. సూరన కృతిలోని గంగావతార నాట్యప్రసంగమిందు లేదు. కాని దానికి “బదులు” గా పగలాట ప్రదర్శన వర్ణన విపులముగాఁ గలదు. అందుపాత్రలు తైరవెడలు క్రమము సూచింపఁబడినది. పేరడి, ప్రబంధజక్కిణి, చిందు, కొరవంజి, జోగిణి, మొ. నాట్య భేదములు పేర్కొనఁబడినవి. నటపారిపార్శ్వక, విదూషక ప్రసక్తి కలదు. ప్రేక్షకాగారమున రాణివాసపు వారికిఁ బ్రత్యేకపు టేర్పాట్లుండెనట్లు పేర్కొనబడినది.

35. పురిజాల లక్ష్మీ నారాయణ కవి

పా రి జా త ము : *

కవి కాశ్యపగోత్రుడు. పాపయామాత్యపౌత్రుడు. అనంత మాంబానాగయా మాత్యుల పుత్రుడు. తిరుమల తాతాచార్యుల శిష్యుడు. పాలకొండ రామభద్రనృపతి తత్కృతి ప్రోత్సహకుడు.

దీనికి కవి స్వహస్త లిఖితమైన తాళపత్రపతి లభించుటయు, లేఖనకాలము పేర్కొనఁబడి యుండుటయు విశేషము. ప్రబుచ్చినర “కాల యుక్తినామ సంవత్సర పుష్యబ ౧౦ గురువారం సర్ది పురిజాల లక్ష్మీ నారాయణుడు లిఖించెను.” అనియున్నది. ఇది క్రీ. శ. 31-12-1618 తేదీకి మాత్రము సరిపోవు చున్నది. కాని గ్రంథ రచనాకాలమది కాఁజాలదు.

ఈగ్రంథమున క్షీరగిరి ప్రశంస గలదు. కృతి ప్రోత్సహకుడు పాలకొండ రామభద్రనృపతి క్షీరగిరి పాలకొండకు సంస్కృతీకరణమై యుండుననియు నది రామభద్ర నృపతి యూరై యుండుననియుఁ దోచును. స్థానికముగా క్షీరగిరియనికవుల వ్యవహారముగల పాలకొండ పుర మొకటి నేటి శ్రీకాకుళ మండలమున నున్నది. అది వెనుక విశాఖ మండలమునకుఁ జెందియుండినది. ఆదినములలో నీప్రతి విశాఖమండలమునుండియే సంపాదింపఁబడినది. కవియు విశాఖమండలమునకుఁ జెందినవాడై యుండును. రామభద్ర నృపతికాలము తెలియవచ్చుట లేదు. కాని క్రీ. శ. 1618 నాటికి విశాఖమండలమున యక్షగాన

* ప్రా. లి. పు. భాం. ఆర్. నం. 438.

* చూ. ప్రా. లి. పు. భాం. త్రై)వార్షిక నివేదిక సం. 3-పుట 1178.

ములు వెలసిన జాడలేదు. అదికాక గ్రంథమున మాధవి పాత్రయు, భామ కలాపము ఫక్కి-కయుఁ గన్పట్టుచున్నవి. అవి క్రీ. శ. 1672-1685 ప్రాంతమున నుండిన సిద్ధేంద్రయోగి సృష్టికీజెందినవి. మఱి యొక సంగతి ఇందు కవి మన్మథుని నవాబుతో సరిపోల్చిన సందర్భము నందలి యొక పద్యము:-

“నెలయను తెల్లవాండు గరిణేలుగ (?) చిల్కలబారు సోలుగా
దులుగ (?) సునాదమిచ్చుమగ తుమ్మెద పిల్లన గ్రోవికాండుగా
దలఁకక పల్కు కోయిలలు తంబుర వాయదకాండ్లుగా నెమ
ళ్ళలుకుడు తా సిఫాయిలుగ నావలి తెమ్మరయున్ ద్విభాషిగా
బలుఁడు మరుండు వెల్గడె నబాబయి పాంథజనాభినేచగన్”

ఇందలి గరిణేలు (గవిణేసు) సోలు దాదులను శబ్దముల కర్థము స్ఫురించుచున్నది కాని వాని స్వరూపము వింతగానున్నది. వాని యథార్థ స్వరూపము గవర్నరు, సోల్జరులునై యుండునా యని యనుమానము. “తెల్లవాండు” శబ్దమున శ్వేత వర్ణుడగు పాశ్చాత్యుఁడు స్ఫురించుచున్నాఁడు. అతనికి నవాబు తోడి సంబంధమును ద్విభాషి శబ్దము సూచించుచున్నది. అట్టి సంబంధములు, నా తెల్లదొరల ప్రాభవము మనచేశమున క్రీ. శ. 1619 నాటి కేర్పడి యుండలేదు. విశాఖ మండలమున క్రీ. శ. 1757 లో జరిగిన చరిత్ర ప్రసిద్ధమైన బొబ్బిలి యుద్ధము కారణముగా కవిపేరు, నవాబు, దుబాసి మొదలగు పద జాలమున కటఁబ్రచారము గల్గినది. 1757 తరువాత వచ్చిన కాలయుక్తి 1793-99 సం. లలోఁ బడినది. ఆ కాలయుక్తి పుష్య బహుళ ౧౦ క్రీ. శ. ౩0-1-1799, కాని యది బుధవారము. మఱునాఁడే కదా గురువారము - పు. బ. ౧౧. అంకెలోనో తిథిలోనో యేదో చిన్న యరమరిక యుండి యుండును గాని గ్రంథ లేఖనమైన దిన మదే యై యుండు

ననవచ్చును. (ఆ తరువాతి కాలముక్తి 1853-59, లోజూచినను నీ యరమరిక తీరదు. ఎట్లయినను గ్రంథరచనా విషయమున నది 1359 కి ముందు జరిగెననుట సునిశ్చితము. 1799 సం. ను గ్రహించుట తెస్సయగును). అగుచో నదే కవి కాలమునగును గదా !

గ్రంథవిషయము :- కవి తన గ్రంథమును యక్షగాన ప్రబంధమని పేర్కొనినాడు. అటబ్రబంధ శబ్దము కావ్య సామాన్యవాచి మాత్రమే కాదు. కొంత సార్థకము నైనది. చంద్రోదయాది వర్ణనలు, నాయిక విరహావస్థయు, గ్రంథాంత పద్య గద్యములు నందులకుఁ దార్కాణములు. నాయిక మాధవితోఁ దన సొద వెళ్ళబోసికొనుటయుఁ బ్రియునికడకు రాయబారములు బంపుటయు మొదలగునవి భామకలాపము ఘక్కిని దలపించును. పారిజాత కథతో సంబంధము లేని రాధ పాత్ర కిందుఁ బ్రసక్తి గల్గినది. అది యొక యసందర్భమే యగును.

ఒక విశేషము :- ఇం దాట భాగవతములందుఁ బురుషులు స్త్రీ వేషములను ధరించుటగూర్చి 'సత్యభామకు సఖి పాత్రకు నడుమ నొక చర్చ సాగినది. పురుషులు స్త్రీ వేషములను ధరించు టుచితముగాదని సఖి వాదము. భంగాశ్వజగన్మోహినీ వృత్తాంతములు చెప్పి సత్యభామ సఖి వాదమునకుఁ బ్రత్యాఖ్యానము చేసి విషయమును సమర్థించినది. ఈ ప్రసంగమునఁ గవియుద్దేశము పురుషులును స్త్రీ వేషములను బూనవచ్చునని సమర్థించుట. తగిన సందర్భము లేకున్న ను నతఁడావిషయము నెత్తుకొని యట్లేల సమర్థింపవలసివచ్చినది ? అనఁగా స్త్రీ పాత్రలను బురుషులుగాక స్త్రీలే నిర్వహించుట యుక్తమను వాదము క్రొత్తగాఁ గవి సమకాలికులలో బయలుదేఱినదో ; లేక యక్కడక్కడ వీధి భాగవతములలోఁ దొలుత స్త్రీ పాత్రలను స్త్రీలే నిర్వహించుచుండి

రనియు నీ కవికాలమునాటికిఁ బురుషులు నందులకుఁ బూనుకొను చుండఁగా నచ్చటచ్చట యాక్షేపణ బయలుదేఱి యుండుననియు నూహింపవచ్చును.

ఈ యూహను గవి నివాసమగు విశాఖమండలమునకే పరిమితముగా నైనను గ్రహింపవచ్చును. “విశాఖపట్టణముజిల్లా వృత్తాంత సంగ్రహము” 130 వ పుటలో నా మండలములో నాడబడు “జనరంజకనాటకము” లలో “స్త్రీలు, పురుషులు వేషములు వేసుకుని వినికిడిచేసెడి” వారని కలదు. అందే 136 వ పుటలో నా జనరంజకనాటకములలోఁ బాఠశాల మొకటి యని చెప్పబడినది. అది లక్ష్మీ నారాయణకవిదే కావచ్చును.

పై ప్రసంగమునుబట్టి యిది పదర్శనోద్దిష్టమైనదే యని చెప్పవలెను. ఇందుఁ బ్రసిద్ధరాగతాళములలో దరువులు, ద్విపదలు, వచనములు, పద్యములు, చూర్ణిక, శోభనము, మంగళహారతి మొ. కలవు. అటనట నెఱుసు లున్నను సరసమైనదే రచన.

36. పఠి హారం వింబారయ్య

కురవంజి :

(పతి ప్రా. లి. పు. భాం. డి. నం. 1855. ఇందు కవి గుఱించి వివరములు లేవు. పై ప్రతివిలేఖనకాలము “రుదిరోద్గారి సంవత్సరం మార్గళి నెల 10 వ తేదీ దశమి శుక్రవారం” ఇది క్రీ. శ.

23-12-1803 కి సరిపోవుచున్నది. కవి యంతకొక్కింక పూర్వము యుండును.

రామానుజాచార్యుఁ డొకపరి కురవంజి నే పథ్యము స్వీకరించి కాంచీపురాధిపుని పట్టమహిషియగు అసుందేవి తాయి కడకుబోయి విశిష్టాద్వైతపరముగాఁ బాంచ భౌతికదేహ తత్త్వము, జీవేశ్వర మర్మములు మొ. వానిఁగూర్చి యుపన్యసించుటయుఁ బోయ పెరుమాళ్లు (శ్రీమహా విష్ణువు) సింగఁడై వచ్చుటయు నీ గ్రంథవిషయము. (ఎఱుకత పెట్టిన యేకరువులో అద్దంకి సింగరాచార్యుల పేరు దొరలినది. అతఁడు క్రీ. శ. 1600 ప్రాంతమందుండిన రేటూరికవుల గురువు - చూ. ఆం.క. త. 11 సం.) ఇందుఁ బ్రసిద్ధ రాగములలో దరువులు, తాళప్రధానములగు పదములు, ద్విపదలు, రెండు మూడు వృత్తములు, సంధి పదనములు గలవు. ఏల, ముచ్చట, అల్లో నేరేళ్ళు, పాళిపదం, సువ్వాల ధాతువు విశేషములు-రచన యొకమోస్తరు.

37. విశ్వేశ్వరుఁడు

ధర్మపురి మాహాత్మ్యము:

తిరుపతి శ్రీవేంకటేశ్వర ప్రాచ్యపరిశోధనాలయము ప్రతి సం. 6688. ఈగ్రంథము ప్రత్యంతరమే ఆంధ్రసాహిత్య పరిషద్గ్రంథ భాండాగారమున “చంద్రరేఖా విలాస” మనుపేర నున్నది. (సం. 863) అది ప్రతివిశేషకుఁడు పెట్టిన పేరు. ఇందలి నాయిక చంద్రరేఖ. కాని “ధర్మపురి మాహాత్మ్యం జెటువలెను” అనియే కవిచేసిన కథోపక్రమణిక. తిరుపతి

ప్రతి యాపేరనే యున్నది. ఇంక కవి నామవిషయ మొకటి శంకా వహము. రెండు ప్రతులలోను గ్రంథారంభ ద్విపదలో “నిజకుల కర్త డనువాడ” నని యున్నాడు. కాని యది యొక పేరేమిటి! ఆం. సా. ప. ప్రతి గ్రంథాంత ద్విపదలో “విరచించె నీకథ విశ్వేశ్వరుండు” అని యున్నది. అదే కవిపేరు కాదగును. (కాని తిరుపతి ప్రతిలో “విరచించె నీకథ విశ్వేశుపేర” నని యున్నది. అది పొరపాటు కాదగును.) ఈకవి “అభినవ కవి రాఘవయ్య సేవకుఁ” డని రెంటును గలదు. అంతకుంటే కవిని గుఱించిన వివరములు దెలియవు. ఆం. సా. ప. ప్రతివిలేఖన కాలము : క్రోధన వైశాఖ బహుళ సప్తమి జయవారము 21-5-1805. కవి యంతకుఁ గొంత పూర్వ డగును.

గ్రంథవిషయము: గౌతమీ తీరముననున్న ధర్మపురిక్షేత్రమునకు సంబంధించినకాథ. బైలు పురీంద్రునికి ధర్మపురి రామలింగస్వామిదయ వలనఁ గలిగిన పుత్రుఁడగు దీర్ఘరాజు ప్రతిష్ఠాన పురాణీశు డగు శాలి వాహన భూపాలుని పుత్రికయగు చంద్రరేఖను బెండ్లి యుంకువ యగు కలియుగ పొన్నపూలు తెచ్చి పెండ్లాడిన కథ యది. అవి సాధించుటలో నతఁ డొనర్చిన సాహసకృత్యములు, నవాంతర వివాహ కథలు నిందు వర్ణితములు. కథాప్రధానమైన దీ కృతి. ఇందుఁ దాళప్రధానములైనదరువులు, ద్విపదలు, వచనము, గొలఁదిపద్యములు, కురుచ రేకులు, నడలు సమలఘువులు, ఉత్కలకలు, చిత్ర తాళము, రగడ మొ. రచనా విశేషములును గలవు. రచన మొదట పేలవము, దోషజుష్టముగా నున్నను జివరకు పోను పోను చిక్కబడినది.

38. దొడ్డి న ర సిం హ క వి

క రి య బం టు ని క థ :

కవి విషయము :- శంకరాచార్యుల శిష్యుడు. దొడ్డి లేక దొడ్లకొండ యశాభ శేషుఁ డతని కిష్టమై వము నీ కృతిపతియు నైనవాఁడు. గుత్తిరాజ్యమున గోట్లూరి తూర్పున “సదాశివరాయలు తాను అమరంగ జేసిన అగ్రహారం” బగు జంగాల గ్రామమున కధిపతియు, నాశ్వలాయన సూత్రుఁడు, భారద్వాజన గోత్రుఁడు, ఫణియప్ప పుత్రుఁడు నైన పద్మనాభయ గ్రంథాంతద్విపదలోఁ బేర్కొనఁబడినాఁడు. అతఁడే తత్కృతి ప్రోత్సాహకుఁడై యుండును. కవి కాలపు టుత్తరపు మేర మాత్రము నిర్ణయించుట కొక్క యాధారము గన్పట్టుచున్నది. ఈ కృతి ప్రతివిలేఖన కాలము “ప్రమోదూత సంవత్సర చైత్ర బం.” వార మనుక్తము. దీనినిబట్టి కాల నిర్ణయము కుదురదు. కాని యీ ప్రతివిలేఖకుఁడగు బమ్మహళ్ళి నారాయణప్ప కొడుకు రామప్ప యే అడయారు ది. స. గం. - జి. సం 74862 శతకంఠ రామాయణ యక్షగాన ప్రతి విలేఖకుఁడును. దాని లేఖన కాలము శుక్ల పుష్య ౧3 శుక్రవారము. అది క్రీ. శ. 2-3-1310 తేదీకి సరిపోవుచున్నది. కరియ బంటుని కథ ప్రతి విలేఖన సంవత్సరమగు ప్రమోదూత పై శుక్ల తరువాతిదే కావచ్చును. అనఁగా గవి క్రీ. శ. 1810 కొక్కింత ముందు వాఁడు కావచ్చును.

* అడయారు ది. స. గ్రంథాలయము - జి. సం. 74880. (కన్నడ మేడి గలది)

గంధ విషయము :- ధారా పురాధిపతి యగు కరియబంటు హళియ బీడు పురాధిపతి యగు బళ్ళాల్లు నాహ్వనమున హళియబీడు నకుఁ బోవుచుండఁగా ద్రోవలోఁ దొండనూరిపురమేలు నొక రక్కసి కూతురు పుండరీకాక్షి యనున దతనిని జూచి వలచుట - రక్కసి యతనిని జంపుట - ఆ రక్కసి శాపము దీరి మాలిని యను గంధర్వస్త్రీ యగుట - చివరికి శివుఁడు ప్రత్యక్షమై యతనిని బునర్జీవితు నొనర్చుట - తదుపరి పుండరీకాక్షితోఁ గరిరాజు కల్యాణము. ఇందలి కథా ప్రధానాంశము లివి. నడుమఁ జక్కని సన్నివేశములు గలవు. ఈ కథ కన్నడ దేశమునఁ గడు ప్రచారము గాంచినట్టిది. (ఈ కథనే 1750 ప్రాంతమున బొమ్మలాట సాంబయ్య కన్నడమున యక్షగానముగా రచించి యుండెను. చూ. ప్రా. లి. పు. భాం. డి. సం. 1169 బహుశా దాని కిది యాంధ్రభాషా పరివర్తమేమో?) ఇందుఁగరియ బంటుని తల్లికడ కాకాశవాణి కొరవంజి వేషంబు దాల్చి వచ్చినట్లు గల దదియొక విశేషమే. కథాంశము విశేషముగాఁగల య. గా. లలో నిది యొకటి. ఇందుఁ దాళప్రధానములైన దరువులు, వచనము, ద్విపదలు, పద్యములు, అర్థచంద్రికలు, రచ్చరేకులు, ధవళ శోభనములు, శౌరీకళ్యాణమును గలవు. యక్షగానమని పేర్కొనఁబడినది. దరువులలో మాత్ర మక్కడక్కడ రచన చక్కగ సాగినది.

39. ఇటికెల తిమ్మయ

కన్యకా పురాణము : * (లేక చరిత్ర)

కవి విషయము :— ఇతనిది వైశ్యకులము. చంద్రకుల గోత్రము. తాత గురవయ. తండ్రి చన్నమసెట్టి. తల్లి లక్ష్మమ. తాత పేరిటి వాఁడొక సోదరుడు గలడు. కృష్ణమాహ్వయుఁ డీతని దేశికుఁడు. కొన్ని ప్రతులలో (అం. సా. ప. 1537) యజుర్వేదియు, నాపస్తంబ సూత్రుడు, శ్రీవత్ససగోత్రుఁడు నైన శివరామయ యీతని గురువుగాఁ బేర్కొనఁ బడినాడు. ఈకవి కాలావధి నిర్ణయించుటకును బ్రతిలేఖన కాలమే శరణ్యమైనది. (సా. లి. పు. భాం.- డి. నం. 1843 ప్రతిలేఖన కాలము ప్రమోదూత శ్రావణశుద్ధ ప్రథమా బుధవారము- క్రీ.శ. 1-8-1810. కవి యంతకుఁ బూర్వఁడని మాత్రము చెప్పనగును. ఇతని యుదంతము గొంత కావలి వెంకటరామయ్య దక్కను కవుల చరిత్రమునఁ బ్రసక్తమైనది. దానిని బట్టియు నీ యూహ సమంజసమైనదని తోచును. గ్రంథరచనా వైఖరిని బట్టి 18 వ శతాబ్దికిఁ జెందినవాడనిపించుచున్నది. (ఇప్పటికిది యూహ మాత్రమ)

* 1. సా. లి. పు. భాం. - డి. నం. 1843, ఆర్. 977, ఆర్. 1048.

2. అం. సా. ప. - నం. 1332 1537, 1617, 1684, 2306. (ఈప్రతులలోఁ బాఠ భేదములు విశేషము)

3. అడయూరు డి. స. గ్రం. అర నం. 32 (ఎమ్) 16.

గ్రంథవిషయము:— ఇది ప్రసిద్ధమగు వైశ్యుల యిలవేల్పు కన్యకా పరమేశ్వరి చరిత్రము. దీనికి మూలము స్కాంద పురాణము.♦ ఇది భాస్కరాచార్యులను నతనిచేఁ దిమ్మయకు ముందే యాంధ్ర మునఁ బద్య ద్విపద కావ్యములుగా వెలసినది. ²ఈకథా మధ్యమునను భాస్కరాచార్యుల పాత్రకుఁ బ్రశక్తిగలదు. తిమ్మయ కృతిలోను భాస్కరాచార్యుల ప్రశంసగలదు. ఆంధ్రకవి తరంగిణిలో నీభాస్కరాచార్యుల యుదంతముగూర్చియు, నీకథా విషయముగూర్చియుఁగొంత చర్చగలదు. చూ. సం 8-పుటలు 206-218)

ఇది వస్తు విస్తృతిగల యొకపెద్ద యక్షగానము. యక్షగాన మనిపేర్కొనఁబడినది. ప్రదర్శనకుఁ బనికిరాదని చెప్పవచ్చును. ఇందాశ్వాస విభాగ ముండుట గమనింపఁదగినది. (అశ్వా. 4) రచన యంత ప్రౌఢమునుగాదు, పేలవమునుగాదు. సలక్షణమైన భాషయే వాడఁబడినది. కాని దోషరహితము గాదు. ఇందు దాశప్రభాన ములైన దరువులు తఱచు. ద్విపద వచనముల పాలును మిక్కుటమే. పద్యములు సకృత్తు. ఏలలు, త్రిభంగులు, దండక చూర్ణికలును గలవు.

♦ సంస్కృత స్కాం. పు. లోని యీ కథా భాగము ప్రతి అం. సా. ప. లోఁగలదు. సం. 288.

2. అం. సా. ప. సం. 2297 - భాస్కరాచార్య కృత “వాసవీ మాహా త్మ్యము”. అది పొరపాటునఁ బరిష్కరకారాద్య ముద్రిత గ్రంథ సూచికలో యక్ష గానముగాఁ జేర్కొనబడినది. అది పద్యకావ్యము.

40. సన్నిధిరాజు జగన్నాథ కవి

విఘ్న క ల కుర వంజి : ♦

కవి విషయము:— పేరు జగన్నాథకవి లేక జగ్గకవి. ఇంటి పేరు సన్నిధిరాజు లేక సన్నిధానము. వెలనాటి బ్రాహ్మణుడు. కాశ్యపగోత్రుడు. ఇతని తాతపేరు కూడ జగ్గకవియే. అతనికి సుందరమ్మ యందు నలుగురు పుత్రులు. అం దమ్మయగారికీ జగ్గయ, జయ సుందరప్ప, గురులింగము ననువారు పుత్రులు. కవి గురువు శృంగేరీ మఠాధిపతి యగు శంకరాచార్యులవారట. కవి యచ్చాడ (పిఠాపురము దగ్గర నున్నది) పురవాసి. కవి కాలనిర్ణయమున కొకయాధారము గలదు. ఈతని కృతియొక్క ప్రా. లి. పు. భాం. ప్రతి డి. నం. 1884 లేఖన కాలము బహుధాన్య ఫాల్గుణ బ ౮ శుక్రవారము — క్రీ. శ. 19-3-1819. గ్రంథ మంతకుబూర్వము రచింపబడె ననుట నిశ్చయముగదా. ఇతడు క్రీ. శ. 1810 ప్రాంతములవాడని శతక కవుల చరిత్రమునఁ బేర్కొనబడినాడు. అది సత్యముకావచ్చును. నానినుండి తెలిసిన విశేషములు:— కవి యజుశ్శాఖి. తల్లి పేరము. కృత్యంతరము రాజలింగశతకము. అది వాకతిప్పరాజశేఖరున కంకి

♦ 1. ప్రతులు:— ఆం. సా. ప. - నం. 4543, 1244.

2. ప్రా. లి. పు. భాం. - డి. నం. 1852, 1853, 1883, 1884.

3. రాజమండ్రి గౌతమీ గ్రంథాలయము - నం. 9 (తాళపత్ర గ్రంథములు.)

ఇది ముద్రితము - ఉమా మహేశ్వరప్రెస్, మదరాసు, 1897 (ప్రచురణ కర్త: పాదర్థి అక్కయ్య దేవర.)

తము. (వాకతిప్ప కూడ విరాపురముతాలూకాలోనిదే) శ. క. చ. న
సీతసే కురవంజి రచనము పేర్కొనఁబడినది.)

(గంధ విషయము :- ఇందు జీవోత్పత్తినుండి విదేహ కైవల్యము క్రి ప్రాప్తివఱకుఁగల తత్త్వ మద్వైతపరముగాఁ బ్రపంచంపఁబడినది. జీవసతికడకు సుకర్మ మెఱుకతయై వచ్చును. మూల ప్రకృతి సింగఁ జాయెను. వారీనేక విషయములపై వాద ప్రతివాదములు సలుపుదురు. ఇది జీవయెఱుకల కొఱవంజి యనియు జ్ఞానయెఱుకల కొఱవంజి యనియుఁ గవిచేతనే (యతి ఘటితముగా) పేర్కొనఁబడినది. కురవంజి యనియే కాక యక్షగాన మహాప్రబంధమనియుఁ బేర్కొనఁబడినది. ఇందు హాస్యగాఁడు పాత్రలను బలుకరించుటయుఁ బాత్రలు స్వవిషయమును జెప్పకొనుటయుఁ గలదు. ఇందసలే గహనమైన విషయమింకను స్థిప్తముగాకుండఁ గొంతవట్టు పరిభాషానిరపేక్షముగా సరళముగాఁ జాలవరకు వచనములో వివరించినాఁడు. కవి పాత్రల నక్షమ సంవాదములును గలవు. కాని యిది ప్రదర్శనమున రాణింపదు. ఇందలి భాష సలక్షణమైనది. (సింగని ప్రసంగాది సందర్భములందుఁదప్ప). శయ్య ప్రసన్నమైనది. ప్రసిద్ధ రాగ తాళములలోఁ కొలఁదిపాటి దరువులు గలవు. కొలఁదిపాటి పద్యములును గలవు. ద్విపదలు, వచనములు నెక్కువ. ఏలపద మొకటి, సంస్కృతచూర్ణికలు, దండకములు నొకటి రెండు, శ్లోకము లనేకము గలవు. అమరశ్లోకము లుదాహరింపఁబడినవి. కవి స్వతంత్రముగా వ్రాసినవియుఁ గలవు. శ్లోకములకుఁ దెలుఁగున వ్యాఖ్యానమును గలదు. ఇట్టి కృతులందు కవిత్వపుఁ బాలు నెన్నుట కష్టము.

41. బు (జ?) క్క మ సాంబయ్య

బల్లారాజచరిత్రము : *

కవి యింటిపేరు బుక్కమో, జక్కమో నిక్కచ్చిగాఁ జెప్పవలనుపడలేదు. ఇతఁడు వీరశైవుఁడు. యోగ విద్యాభ్యాసరతుఁడు. గుహేశ్వరస్వామి భక్తుఁడు. ఇంతకంటె వివరము లెఱుంగరావు. అతని శ్రుతి ప్రా. శి. పు. భాం. ప్రతి డి. నం. 1914 లేఖన కాలము ఆంగిరస నూర్గళిర శుంఁ ఆదివారము 13-12-1812 కావున నంతకంటె బూర్వుఁడు కావచ్చునని మాత్రమే చెప్పవగును. కాని యించుక ప్రాచీనుని నలెనే కన్నట్టుచున్నాఁడు.

గ్రంథ విషయము : నారదప్రేరితుడై శివుఁడు మిండజంగమై కఠోర వీరశైవవ్రతదీక్షితుఁడగు సింధు కటకాదీశ్వరుని భల్లాణుని బరీక్షించు వచ్చుట - తనకుఁ బద్మినీజాతి వేశ్యకావలెననుట. అట్టి వేశ్య దొరుకక బల్లాణుఁడు తనభార్యయగు చల్లమాదేవి నే యతని కడకుఁ బంపెను - శివుడు శిశురూపము ధరించుట - వారికి మోక్షమిచ్చుట యనున దిందలికథ. (ఇందు బల్లాణుఁడు పూర్వజన్మమునఁ గిరాతుఁడని చెప్పఁబడినది.) రచన శివకవి సామాన్యములైన దోషములుగల దై నను జాలచక్కనిది. ఇందలి దరువులెక్కువగాఁ దాళప్రధానములు. ప్రసిద్ధ కర్ణాటక రాగప్రధానములు గొలఁది గలవు. వచనములు నున్నవి. పలలు, జోలలు, త్రిభంగులు, అర్ధచంద్రికలును గలవు. ముఖారిలేకులు విశేషము. ఇదియక్షగాన ప్రబంధమని పేర్కొనఁ బడినది. శ్రవ్యదృశ్యములకు నడిమివాటముగా నడిచినది.

* ముద్రితము: పమ్మి త్యాగరాయసెట్టిగారి శ్రీరాజరాజేశ్వరీ నికేతన ము. శా. మదరాసు, 1904.

42. కాటమరాజు వెంకటజోగి

ముక్తికాంతా విలాసము :

(కురవంజి)

కవి విషయము :- శ్రీవత్స సగోత్రుడు. కాటమరాజు కొండమరాజు పోత్రుడు. వెంకమాంబా చెంచమరాజుల పుత్రుడు. ఇతని కృతి అం. సా. ప. ప్రతి విలేఖనకాలము ప్రజోత్పత్తి మాఘ శుద్ధాష్టమి మంగళవారము - 21-1-1812. కవి యంత కించుక పూర్వుడు కాదగును.

గ్రంథ విషయము :- ముక్తికాంత యెఱుకతయై వచ్చి మనః కాంతకడ నోంకార ప్రభావము నుగ్గడించి తత్స్వరూపుడగు పరబ్రహ్మ యనుసంధానమునకై యాసనములు, ముద్రలు మొదలగునవి వివరించును. అపై మనఃకాంత ప్రబోధితయై సాకార పరబ్రహ్మమును సాక్షాత్కరింపఁజేసికొనును. తదుపరి యామెకు నోంకారమునకును వివాహము. ఈ గ్రంథమున విషయపటుత్వము లేదు. రచన పేలవ మైనది, దోషజుష్టము. బోడిదరువులు, ద్విపదలు, చిన్న వచనములు గలవు. కురవంజి యని పేర్కొనఁబడినది.

* 1. అం. సా. ప. నం. 4525.

2. శ్రీ నేదునూరి గంగాధరంగారికడ నొక తాటియాకు ప్రతిగలదు.

43. భారతి రామరాజు

ఇతడు మాగధ వంశీయుడు. (భట్టురాజు ఘోషర పాత్రుడు. మంత్రి (మంచి!) రాజపుత్రుడు. (చూడండి) తన గ్రంథము లన్నియు బోల్లదుర్తి హరి కంకితము చేసినవాడు. అనగా సీతడు బోల్లదుర్తి వాస్తవ్యుడని తోచుచున్నది. బోల్లదుర్తి కడప మండలమున గలదు. కాని ఇతడు నెల్లూరు జిల్లా మాన్యూలులో (పుట 698-99) నెల్లూరు మండల కవి యైనట్లును, క్రీ. శ. 1813 ప్రాంతమున నుండినట్లును బేర్కొనబడినాడు.

ఇతని గ్రంథములు :

1. జలక్రీడలు :

ముద్రితము :- సరస్వతీ నిలయము. శా. మదరాసు - తృతీయ ముద్రణ, 1883.

గ్రంథాంతమున నిది యానంద మాఘ శుద్ధ హరి వాసరమున రచింపబడినట్లు గలదు. అది 1795 సం. కావచ్చును. ఇందు భాగవత దశమస్కంధ పూర్వభాగ కథగలదు. కాని యశోదతో గోపికలు కృష్ణుని యాగడముల గుఱించి చెప్పుట, గోపికా వస్త్రాపహరణ (అదే జలక్రీడలు) మను సీ రెండు విషయములే వివరముగా గలవు. ఇందు బ్రసిద్ధ రాగ తాళములలో దరువులు, ద్విపదలు, పద్యములు, వచనములు (సకృత్తుగా), కందార్థములు, సీసార్థములు రెండు సం. చూర్ణికలును గలవు. చక్కని రచన. గ్రంథకర్త భాగవతము నొంట బట్టించుకొన్న వాడే కాని లేనిపోని యనుకరణముల పొంతకు పోలేదు. పాత్రల సంవాదములు సమృద్ధిగనే కలవు. కాని కథా వర్ణన

నాదిక శ్రవ్యభోరణియుఁగలదు. కొన్ని వర్ణనములు పాత్రముఖము ననే ప్రవర్తితము లైనవి. గ్రంథకర్తచే నిది చదువుటకును “ నటి యింపఁబడుటకు నుద్దేశింపఁబడినది.

2. గొల్ల భామ పేషము :

(ప్రా. లి. పు. భాం. — డి. నం. 1873, 1874, 1876). ఇందు మొదటఁ జల్ల నమ్మవచ్చిన గొల్లభామకు నొక బ్రాహ్మణునకును సంభాషణ — అందు గొల్లభామ తమ నిత్య కృత్యములు, గొల్లవారి కులాచారములు నుగ్గడించును. సముద్ర మథన కథ నుదాహరించి జగమెల్ల గొల్లయనును. అబ్రాహ్మణ పాత్రధారి యెవఁడో ప్రదర్శక ముఖ్యుడై యుండును. గొల్లభామ యతనిని “ మాధవీ ” యని సంబోధించుట గలదు. ఆమె “ తెరవెళ్ళి ” వచ్చుట చెప్పఁబడినది. పిదప ఘట్టమున సుంకరి కొండని రాక, గొల్లభామతోఁ జెయి ముట్టు సరసము, నాపె యత్త వచ్చుటతో నతఁడు చెప్పాయించుటయుఁ గలవు. ఈ గ్రంథమున రచన దాని కోవఁకుజెందిన వానిలో నది కొంత బాగు గనే యున్నది. కాని హాస్య ప్రసంగములం దసభ్యత యధికమైనది. ఇందు దరువులు, ద్విపద, పద్యములు, వచనము, శ్లోకములు, తద్వ్యాఖ్యానము, ఏలలును గలవు. గ్రంథమంతయు సంభాషణల మయము. ఇందు నక్కలపాటి సంజీవకవి గ్రంథ విషయము కొంత గ్రహింపఁ బడి నది. పోట్లదుర్తి హరితోపాటు రమణక్కపేట హరియు స్మరింపఁబడి నాడు. డి. 1873 ముఖపత్రమున నిది “ ఆట భాగవతమందు గొల్ల కథ ” యనియు నిది యానాము గ్రామమున లభించిన పుస్తకమనియు, ‘ అటతాళం — సారంగతాళం వల్లనే యీ గొల్లకలాపం యావత్తు వినకరిచేస్తున్నారు. ’ ‘ కొందరు ప్రత్యేకం రాగములు పాడుతా ’ రనియు గలదు.

3. బాలింత వేష కథ :

అడయూరు ది. స. గ్రం. ప్రతి - జి. సం. 75047. ఇది రామ కవి రచన యనియుఁ బోల్లదుర్తి చెన్నుని కంకిత మనియు మాత్రమ పేర్కొనఁబడినది. పోల్లదుర్తి రామకవియని యుండుటను బట్టి యీ రామకవి భారతి రామరాజగునేమో యనిపించుచున్నది. ఇం దెదుర్కొండ కేశవుఁడును తలంపఁబడినాడు. యశోద గర్భవేదన, మంత్రసాని రాక, ప్రసవము నిందలి విషయములు. లాలి పాటతో గ్రంథాంతము. ఇందు దరువులు, పద్యములు, ద్విపదయుఁగలవు. రచన సీరసముగానున్నది.

4. పారిజాత ము :

ఆం. సా. ప. లో సం. 4120 వివిధ వినోదములను నొక కలగూరగంప గ్రంథ సంపుటమునఁగొలఁది యాకులలో పోల్లదుర్తి చెన్నారాయని ముద్రతో “రుక్మిణీవేషము కథ” యు, నాయక నాయకునకు “జాబు వ్రాసే ద్విపద” యుఁగలవు. భారతి రామ రాజు తన జలక్రీడలు గ్రంథాంత ద్విపదలో “పారిజాతాది ప్రబంధ కల్పనుడ” నని చెప్పకొని యున్నాడు. అతఁడు గొల్లకలాపముతో పాటు భామకలాపమును గూడ రచించి యుండును. పై కలగూర గంపగ్రంథభాగములు ప్రాయశముగా నందలి భాగములే కావచ్చును. సమగ్రగ్రంథము లభింపలేదు. పోల్లదుర్తి జలక్రీడలు, గొల్లకలాపము మాత్రమే విపులప్రచారము గాంచినవి.

44. ఆలపాక పెద్దు

భల్లాణ నాటకము :

కవి విషయము :— శాలివాహన (కుమ్మరి ?) వంశ్యుడంట. వీరశైవుడు. సంతోష శిష్యుణ్ణి స్వామిశిష్యుడు. పాపాంబా వైద్యేషులకు బుత్తుడు. లింగమాంబా పెద్దనల పాత్తుడు. అతనియూ రాలపాక. ఇతని గ్రంథము బిల్వేశ్వరస్వామి కంకితము. బిల్వపురి కోకిలాంబ కవి కిలువేల్పు. (ఆలపాకయు, బిల్వపురియనగా జోలింగరు సమీపమునఁ గల తిరువల మను క్షేత్రమును ఉత్తరార్కాటు జిల్లా వాలాజ తాలూకాలో నున్నవి.) ఈ గ్రంథముయొక్క ప్రా. లి. పు. భాం. ప్రతి డి. నం. 1915 చివరనొక వ్రాత గలదు :—

“ధాతువు నామ సం. కార్తీకి నెల 21 తేది బుధవారం పర్య కాలం గ్రహణం పుణ్యకాలం వ్రదయమున పన్నెండు ఘడియల నరమీద పురుచేరిలో ప్రాంసుకోటి చేసినది ” అని. అది 4-12-1816 తేదీకి సరిపోవుచున్నది. ఈ గ్రంథరచన చుంతకించుకముందు జరిగి యుండును.

గ్రంథవిషయము :— కథ ప్రసిద్ధము. భల్లాణుడు మిండ జంగమువేషమునఁ దను బరీక్షింపవచ్చిన శివునికడకుఁ దనసతి నే సాని వేషమునఁబంపుట — భవుడు భల్లాణుని భక్తికి మెచ్చి కైలాస మనుగ్రహించుటయు ననున దీకథ. ఈ గ్రంథారంభమునఁ జిత్రమైన ప్రస్తావన కలదు. భల్లాణుని వాకిటి కావలి గొల్లఁడు “ఎకసక్కింబాచి నాయఁడు” నాటకప్రదర్శకులను బలుకరించును. వారు బాచినాయ నిపై నెకసక్కిముగాఁ బాటపాడుదురు. బాచినాయఁడు సభవారికి

భల్లాణరాజురాక తెల్పి ప్రదర్శకులను “కథ ప్రసంగించవోయి” య హెచ్చరించును. అంత భల్లాణ ప్రశంసాత్మకమగు నొకద్విపదతో గథ రంభమగును. గ్రంథమంతయు వ్యావహారికభాషలో నడచినది. తా ప్రధానములైన దరువులు, ద్విపదలును గలవు. వచనమునను బాత్ర సంభాషణలు గలవు. కొలఁది హాస్యప్రసంగము లున్నవి. గ్రంథమనాటకమని పేర్కొనఁబడినందులకుఁ దగినట్లున్నది. కాని రచన యొమాదిరి.

45. గుఱ్ఱము చినకపోదయ్య

వీర చోడవ్య చరిత్ర : *

కవి విషయము :-- శివ కవీంద్రుఁడట. శైవ కులజుఁడట (జంగమేమో); తండ్రి గణపతయ్య. తల్లిసోమమ. అన్న పెద కపోదయ్య. తమ్ముడు రాచయ్య. ఈ చిన కపోదయ్య గ్రంథాంతరమగు దారుకా వనక్రీడ యను సువాల (ప్రా. లి. పు. భాం. డి. నం. 1887) నుండి యీతని తాత బాలంక నామధేయుఁడనియు నాయనమ్మ పర్వతమ్మయనియుఁ దెలిసినది. ఇతని గ్రంథములు రెండును రొంపిచర్ల శంకరేశ్వరుని కంకితములు. రొంపిచర కడపజిల్లా వాయల్పాడు తాలూకాలోనున్నది. అది యీతని నివాసము గావచ్చును. ఈ పీ. చో. చ. ప్రతి డి. నం. 1941 లేఖనకాలము ఈశ్వర చైత్ర శు 7 జయవారం—25-3-1817. కవి యంతకుఁ బూర్వుఁడని మాత్రమ చెప్పనగును.

* ప్రా. లి. పు. భాం.— డి. నం. 1940, 1941.

గ్రంథ విషయము :-- దక్షారామమున నన్య (న్నె?) చో డను భోగపుఁ జానకుఁ బార్వతీయంశమున వీరచోడు పుట్టుట. భీమనాయకుఁ డామె శీలమును బరీక్షించి మెచ్చి, యాపె యెంగిలికూడుఁగూడఁ గుడిచి యాపె మహిమను లోకమున వెలయించుట, ఆమె కైలాసమున కేగుట యనుశైలకథ (పండితారాధ్య చరిత్రమున దీని ప్రసక్తి గలదు) యిందు వర్ణితము. ఇందుఁ బురాతన భక్తచరిత్రములు, కామశాస్త్రాది విషయములను బలుమఱు ప్రసక్తములు. రచనచక్క నిది. సంవాదము లెక్కువగా సాగినవి. దాళప్రధానములగు దరువులు విరివిగాఁగలవు. ద్విపదలు, వచనములు, గొలఁది పద్యములు, అర్థచంద్రికలు, ఏలలు, జాళిరేకులు, జాళరచ్చలు, పాళిరేకులు, మటిమెరేకులు, అనువులు నడలు, త్రిభంగులు మొ॥ రచనా విశేషములు గలవు. గ్రంథము యక్షగానమని పేర్కొనబడినది.

46. శ్రీనివాస కవి

పారిజాతాపహరణము : *

కవి విషయము :-- ఇంటిపేరు తెలియదు. రామచంద్రపురవాసి. వెలనాటి వైష్ణవుఁడు ఈతఁడు తన గ్రంథారంభమున నహోబిల మతపతి యగు రంగనాథస్వామిని దలఁచియున్నాఁడు. అహోబిల మతాధిపతులలో రంగనాథస్వామి నామధేయులు నల్పురుగలరు.

వారికాలములు వరుసగా, (1) శ్రీ. ౩. 1811 - 182 (2) 1833 - 183 (3) 1882 - 1888 (4) 1913-23.¹ ఈ గ్రంథమున సత్యభామ శ్రేణి లేఖలోఁ బేర్కొనఁబడిన ఒహుధాన్యవత్సరమును గ్రంథరచనాబ్ధి నకు భంగ్యంతరసూచనగా గ్రహింపవచ్చుచేని యది మొదటి రంగ నాథస్వామి మతాధిపత్య కాలముననే పడుచున్నది.

గ్రంథ విషయము :—ఇదియొక ఉద్భ్రంధము. సర్వాంగస-పూర్ణమైన పారిజాతము. శ్రీ రంగేశున కంకితము. అందుచే దీనికి రంగపు పారిజాతమనియు నామాంతరము. ఇందు బాలకృష్ణకథ, గొల్లకథ సుంకరికథ, రాధకథ, రుక్మిణీకథ, సత్యభామకథ — అని యిట్లవాంతర కథా విభాగము, ప్రతి కథకుఁ బ్రత్యేకముగాఁ బ్రారంభ పరిసమాప్తుల సూచనయు నున్నవి. ఇందు శ్రీకృష్ణుడే సుంకరి కొండఁజై వచ్చెనట; శారద సత్యభామ కెఱుకచెప్పవచ్చినదట; ఇంక పాత్రలు ప్రదర్శన ప్రవర్తకుడగు హన్యగానిచేఁ బృచ్ఛింపఁబడి స్వీయోదంతములు జెప్పటగలదు. ఇందుఁ బ్రసిద్ధ రాగతాళములతో దరువులు, ద్విపదలు, పద్యములు, కందార్థములు, వీలలు గలవు. రచన మనోజ్ఞమైనది. ఇందలి హిందూస్తానీ బేహాగ్ రాగము, జల్వారాగముల వాడకమునుబట్టి చూడ నిది ప్రాచీనరచనగాఁ దోపదు. పై కాలనిర్ణయము సమంజసముగా వచ్చును. కవి దీనిని నాటకమని పేర్కొనెను. పాడుటకు నాడుటకు నుద్దేశించియుండెను.

1 చూ. శ్రీ. ఎస్. ఎస్. వెంకటేశయ్యగారి ఆహోబిల మఠచరిత్ర (ఆంగ్ల గ్రంథము.)

47. శేషము రంగాచార్యులు

శేషము రంగాచార్య కృతము లొక మూడు యక్షగానములు లభించినవి. భావనారాయణ విలాసము¹, రతిమన్మథ విలాసము², శివకేశవపారిజాతము³, మూడును నముద్రితములు. శి. కే. పా. న కవిని గుఱించి విశేషము లేమియులేవు. (ప్రతి యసమగ్రము) భావ నారాయణ రతిమన్మథవిలాసము లందలి గ్రంథాంతగద్య లొక్క తీరుగ నున్నవి. అందు కవి తండ్రి చెన్నభట్టారకుడని యున్నది. భా. నా. వి. న నవతారిక లోపించినట్లున్నది. ర. మ. వి. - అవతారి కలో నితనితల్లి వేంకమాంబిక యనికలదు. రంగాచార్యుని తండ్రి చెన్నభట్టు అభిమన్యకల్యాణ⁴ మనునొక ద్విపద కావ్యమునకుఁ గర్త. చెన్నభట్టు పెద్దన్నగారు రఘునాథార్యుడు కులశేఖరమహీ పాల చరిత్ర⁵ మనునొక ప్రబంధమునకుఁ గర్త. పైగ్రంథములవలన రంగాచార్యుని పూర్వుల చరిత్ర కొంత తెలియనగును. పితృపితామహ క్రమమున వారు చెన్నభట్టు, వేంకటార్యుడు, భట్టార్యుడు, రామానుజాచార్యుడు, ఆశోబల గురుడు. భా. నా. వి. న నది పొన్నూరు భావనారాయణస్వామికి సంబంధించిన దని గలదు. పొన్నూరు గుంటూరు మండలములోనిది. కాఁగా కవి తత్త్వాం తీయుడని చెప్పవచ్చును.

1. ప్రా. లి. పు. భాం. డి. సం. 1931.

2. అం. సా. పు. సం. 3120.

3. అం. సా. ప., సం. 3139 (ఈప్రతిపై “శేఖిలు” రుక్మిణీ పరిణయమని యున్నది. కాని గ్రంథాంతమున “శేష భట్టరు రంగాచార్య విరచితోయాం శివకేశవ పారిజాతే రుక్మిణీ విరహ...అని యున్నది)

4. ప్రా. లి. పు. భాం. డి. సం. 1026., అం. సా. ప., సం. 2631.

5. ఇది యిటీవల ప్రా. లి. పు. భాం. వారిచే బ్రకటితము.

కవికాలము పిదప మేర నిర్ణయించుటకు మాత్ర మొక్క యాధారముగలదు. భా. నా. వి. ప్రతి విలేఖనకాము 'చిత్రభాను నామసంవత్సర అశ్వీజ శుద్ధ 14 అంగాక వారం' అది 1. శ. 27-9-1612, 29-10-1822 తేదీలకు సరిపోవుచున్నది. కాని యందు చతుర్దశి యనుటకు మాటుగాఁ బేర్కొనఁబడిన యామరబ్బే యంకెల వాడఁము పద్ధతి మన దేశమున 1642 నాటికిఁగానరాదు. రంగా చార్యులు 1822 సం.కుఁ బూర్వఁడనుట స్పష్టము. కాని యతని గ్రంథముల రచనా ప్రక్రియనుబట్టి యతఁడు 18 వ శతాబ్దికిఁబూర్వఁడు కాఁజాలఁడని చెప్పవచ్చును. అది దిగువ నిరూపింపఁబడును.

భా వ నా రాయణ విలాసము :

కొండవీటి సీమలో నండూర గూనిగోవిందుఁడను విప్రోత్త ముఁడు మహాభక్తుఁడొకఁడు గలఁడు. అతఁడు కారంచేటి కులాగ్రణి యగు నరసింహుఁడను తన మేనమామతోఁ గాళికిఁబోయి విశ్వ నాథుని సేవించుచుండును. అటనొక విప్రుఁడు గోవిందునకుఁ దనకూతు నక్కలాంబిక నిత్తుననును. గోవిందుఁడు పెద్దవాఁడును బ్రహ్మచారియు నగు మేనమామ యుండఁగా దనకు మరియొక గాదని యా సంబంధము నతనికిఁ గుదుర్చును. కాని యొకసమయము చేయును - వారిరువురికిఁగల్గిన కూతురు తన కీయవలెనని. నరసింహుఁడు సమ్మతించును. కాశీ భావనారాయణస్వామి ప్రభృతు లందులకు సాక్షులు. గోవిందుఁ డత్తమామలను నిజదేశమునకుఁ గొనిపోవును. వారి కొక యాడుపిల్ల కలిగి యామె కెనిమిదేండ్లు రాఁగానే గోవిందుఁ డొకపరి మామను బల్కరించి చూచును. అతఁ డత్త నడుగుమనును. ఆమె ససేమిరా గూనివాఁడు, ముదుసలియునగు గోవిందునకుఁ బిల్ల నీయ ననును. ఆమె మాట కిరుగుపొరుగువ్యులక్కలు దోడుపడుదురు. నర

సింహుఁడు తన బాసను ద్రోసిపుచ్చును. గోవిందుఁడు తన సాక్షులను బేర్కొనును. అంతఁ దత్రత్యులు తగవరులు మాటలాడని సాక్షులసంగతి విని యపహసించురు. గోవిందుఁడు గడువడిగి యాగడువొక తపమై యది మఱునాఁటితోఁ గడతేరు ననఁగా “భావనారాయణస్వామి పటుకవేమి” యని యాశ్రోశించును. ఆత్మహత్యకు నుద్యోగించును. స్వామి ప్రత్యక్షమై గోవిందుని వెనుదిరిగిచూడక ముందు పదమని చెప్పి సపరివారముగా బయలుదేటును. గోవిందుఁడు వెనుదిరిగి చూచును. స్వామి సపరివారముగా నూరి పొలిమేగ నిలిచిపోవును. గోవిందుఁడు “ఆనరాఁదగిన యూరవల నుండంగఁ బోనూర నిలువంగఁ బోలునే మీ” కనును. స్వామి యక్కడికే యూరిపెద్దలను రప్పించి సాక్ష్యము చెప్పును. గోవిందుని పెండ్లి జరుగును.

ఇది పొన్నూరు క్షేత్ర మాహాత్యమునకు సంబంధించిన గాథ. ఇందు స్వామివారి మహిమమాట యటుండఁ గడమ కథయంతయు నొక సాంసారి కేతివృత్తము. ఆయమ్మలక్కల ప్రసంగములు మొదలగు సందర్భములను జూడనది యంతయు మన తెనుఁగిండ్ల పెండ్లి ముచ్చట కొక చక్కని రూపకల్పనవలె నున్నది. సన్ని వేశమునకుఁ దగినరచన సాగినది. ఇది శృంగారనాటకమని వక్కాణించినాఁడు కవి. నాటకీయత యున్నది. కాని శృంగారము స్ఫుటముగాదు.

రతిమన్మథ విలాసము :

నారదుఁడొక సౌగంధిక ప్రసవము కారణముగా మన్మథుని (ప్రద్యుమ్నుని) దేవేరుల నడుమ సవతి మచ్చరము నెనకొల్పుటయుఁ జిట్టచివర నెల్లరు నేకీభవించుటయు నిందలి ప్రధానవిషయము. పారి జాత కథ చట్టన స్ఫురించును. రచన భామకలాపము ఘక్కి నడచినది.

కథారంభమున ముఖ్యపాత్ర లొక్కొక్కటే వరుసగా వచ్చి “వినుఁ డింక వేడ్క నా వృత్తాంతమెల్ల” - ఇత్యాదిగాఁ దలయొకద్విపదలో స్వవిషయమును జెప్పకొనుట గలదు. “వచ్చె రుక్మవతీ వహూమణి” ఇత్యాదిగాఁ బాత్ర ప్రావేశిక ధ్రువలును గలవు. పాత్రలు తెర వెడలు ప్రసక్తిగలదు. “రతివేషపు కథ”, “మన్మథవేషము” ఇత్యాదిగాఁ బ్రత్యేకపు కీర్తికలు గలవు. కాని గ్రంథము “సర్వంబు నేకాశ్వాసము”. “మాధవి” బలుకరింతకును బ్రసక్తికల్గినది. ఇదియంతయుఁ జూడ నిది క్రీ. శ. 1672 - 1685 ప్రాంతముల నున్న భామకలాప కర్త సిద్ధేంద్రయోగి కర్వాచీన రచన యని తోఁపక మానదు. గ్రంథాంత గద్యలోఁ గవి దీనిని “శృంగార నాటకగేయ యక్షగాన” మని వ్యవహరించెను. అది సార్థకమైనదేకాని గేయనాటకమనియో, యక్షగానమనియో లేక య. గా. నాటకమనియో వ్యవహరించిన సరిపోవును. అయినను నట్లనుటలోఁ గవి యుద్దేశమిదియైయుండును:- ఆనాఁడు యక్షగానములు గేయరూప కథాఖ్యానమే యుద్దిష్టముగాఁ గొన్నియు, నాట్యప్రయోజనాత్మకములుగాఁ గొన్నియు రచింపఁబడుచుండియుండవచ్చును. రంగాచార్యుఁ డుభయప్రయోజనములను దన కృతిలోఁ బ్రతిష్ఠింపఁదలఁచెనుగాఁబోలు. ఇందలి రచన యపేలవమైన సరళశైలిగలది. నాయికల విప్రలంభ సందర్భములందుఁ బ్రబంధపుఁ బోకడలు గలవు. ఇందలి కథలోఁ గొంత క్రొత్తదనమున్నది. కాని కల్పనలో విశిష్టత కాసరాదు.

3. శివ కేశవ పారిజాతము :

గ్రంథనామమునుబట్టి యిది ద్వ్యర్థియా యన్న యనుమానము కలుగవచ్చును. కాని కాదు. ఇందు గథాపాత్రములలోనే కాని సన్నివేశ సందర్భములందు భిన్నత్వములేదు. శివుఁడును గృష్ణుఁడును

నాయకులు. పార్వతీయు రుక్మిణీయు నాయికలు. ప్రతి నాయికలు గంగ, సత్యభామ. నారదాసిత పారిజాత ప్రసవము కారణముగా సత్యా రుక్మిణుల సవతి మచ్చరము ప్రసిద్ధము. ఆసవతి కయ్యపుర గథ పట్టునకుఁ గావ్యత్వ ప్రతిష్ఠ తిమ్మనగారి పెట్టుబడి. దానిపై సిద్ధేంద్రుని కలము తునకాలుగాఁ గూచిపూడి భాగవతులు భామ కలాప లాభములను దీసిరి. అనేక యక్షగానముల కదే కథావస్తువో యొకప్రధాన సన్ని వేశమో యైనది. అంతటితో సరిపోలేదు. తత్స దృశ కథలకును బారిజాతపువాసన తగిలినది. సత్యా రుక్మిణుల తరు నాత సవతికయ్యమునకుఁ బేరుపడ్డ జంట గంగాగౌరులు. వారికయ్య మునకు బారిజాతమునే నిమిత్త మొనర్చి కొందఱు కవులు ముచ్చటపడి శివపారిజాతములను సృజించుట విశేషము. రతిమన్మథుల కథయందును భంగ్యంతరమునఁ బారిజాతమును స్ఫురింపఁజేసిన రంగాచార్యులీ కావ్యమునం దుభయకథల నేకత్ర సంఘటించెను. ఇది విశేషములలో విశేషము.

ఇందు నాయికా నాయకులు జంటజంటలుగా రంగముపైఁ బ్రవేశించి మాధవునితో (ఇట సర్వసచివుఁడు) స్వీయ వృత్తాంతముజెప్పుకొందురు. ప్రతి నాయికల విరహ వేదనముగూడ నుమ్మడిగనే సాగినది. సత్య చెలికత్తై మాధవికాఁగా గంగ చెలికత్తైశాంభవి యట; ఆచెలి కత్తైలు శివకేశవుల కడ కేఁగువేళకు నారదుఁడు పారిజాత పుష్పములు గొనివచ్చును. మఱిల ప్రతిచాయికల విప్రలంభ విజృంభము, చంద్రో పాలంభాదులు. తరువాత నీప్రతిలో గ్రంథము కొఱవడినది. సవతుల కయ్యము, వారు సమాధానపడుటయు నూహ్యములు. ఇందలి రచన యచటనచటఁ బ్రబంధపు గంధము గుబాళించుచు సరసముగా సాగినది.

ఈ శి. కే. పా. నఁ గలట్టి ప్రక్రియ ప్రాచీన యక్షగానము లందెందును గానరాదు. పుట్టువు పొలకువలలో భామ కలాపము పారిజాత తత్సదృశకథేతివృత్తములగు యక్షగానములు, శివపారిజాతములు శివకేశవ పారిజాతములును గ్రమముగా నొకదాని కొకటి యర్వాచీనము లని యూహించుట సమంజస మనిపించును (ఆధారము లీనా డుపలబ్ధమై నంతలో) ప్రకృత గ్రంథము (నామట్టునకు నాకిప్పటికి) 18 శ. ఉత్తరార్ధపు రచనగాఁ దోచుచున్నది.

రంగాచార్యుల కృతులలో దరువులు, ద్విపదలు, పద్యములు, లఘువచనములును సామాన్యముగాఁ గన్పించును. ర. మ. వి. న మాత్రము దరువులకు రాగములు పేర్కొనఁబడినవి. అందలి నవరోజు మొదలగు కొన్ని రాగములు ప్రాచీన యక్షగానములలోఁ గన్పింపవు. భా. నా. వి. న శ్లోకములు, చూర్ణిక, మంజరీ ద్విపదలును విశేషములు. శి. కే. పా. నఁ గందార్థములు విశేషము. మూఁడింటను రచన ప్రాథమ్యముగా నున్నది. నాటకీయత ప్రస్ఫుటముగా నున్నది.

48. పాకనాటి గణపతిరెడ్డి

గోపాల విలాసము : *

కవి విషయము :— కవిగోన బుద్ధారెడ్డి, అనుములగుండ్రము బొమ్మన, తంగెళ్ళ యాచన్న, బాలబ్రహ్మరెడ్డి, చిన్నన్న పెద్దన్న

* ఇది యైదాదు మద్రాసు గావించినది. అందొకటి :— రాయపురం రత్నా నాయకర్ శ్రీనరస్వతి మ. శా., మదరాసు, 1886 (ఈప్రతిలో గ్రంథాంతమునఁగవి సంకాపతార ద్విపద గలదు, ముఖపత్రమున నిది పాకనాటి గణపతిరెడ్డిగారిచే రచింపఁబడినదని కలదు)

పిన్నమరెడ్డి యనువారలను తన వంశకర్తలుగా స్మరించియుండెను. కవి పితామహులు పెద్దమండలేంద్రుడు, సుజ్ఞానాంబ. వారికి విశ్వనాథుడు, కాళపరెడ్డి, పిన్నమరెడ్డి, అంగడిరెడ్డి యనువారు పుత్రులు. అందు పిన్నమరెడ్డికి కామాక్షమ్మయందుగల్గిన వాడీ గణపతికవి. ఇతనికాలానధి నిర్ణయ విషయమునను నొకప్రతివిలేఖనకాలమే శరణ్యమగుచున్నది. ఆం. సా. ప. సం. 135 తాళ ప్రత్ర ప్రతిలేఖనకాలము చిత్రభాను కార్తిక శుద్ధనవమి శనివారము. అనగా క్రీ.శ. 23-11-1822 రచనా రీతిని బట్టి గ్రంథము కొంత ప్రాచీనమైనదిగానే తోచును.

గ్రంథ విషయము :- శ్రీ కృష్ణజననము. బాల్యక్రీడలు యథాభాగవత కథితముగా మధురఫణితి నతిమాత్ర మనోహరముగా వర్ణింపఁబడినవి. ఇందు పోతనగారిపోకడలుగాక పద్యములే కొన్నియున్న దున్నట్లుగా గ్రహింపఁబడినవి. ఇందు దాళ ప్రధానములగు దరువులు ద్విపదలు, పద్యములు, సంధి వచనములునుగాక అర్థచంద్రికలు, అల్లో నేరేళ్ళు, ఏలలు, జోలలు, త్రిభంగులు, గొబ్బిళ్ళు, వెన్నెల పదము మొదలగు చవులూరించు చక్కని దేశిరచనలు గలవు. కవి వైవిధ్యమును బ్రదర్శించుటయ కాక యాఛందస్సులను సందర్భసందరము గాఁ బ్రయోగించుట గమనింపఁదగినది. గ్రంథము యక్షగానమని పేర్కొనఁబడినది.

49. ఆత్రేయపురపు తమ్మయ

గొల్ల కలాపము : *

కవి గుఱించి వివరములు తెలియవు. ఇతని కృతులలో దరువులలోఁ దఱచు ఆత్రేయపురి గోపాలముద్ర కలదు. కవి యింటిపేరాత్రేయపురపువారు. ఇతని గొల్లకలాపపుఁ బ్రతులు కొన్నిట (డి. 878-79) నిది “ఏడిద భాగవత” మని. పేర్కొనఁబడినది. గోదావరిమండలమునందలి యమలాపురముతాలూకాలోని దాత్రేయపురము, రామచంద్రపురము తాలూకాలోనిది యేడిద. కాఁగా గవి గోదావరీ మండలమువాఁడని నిశ్చయింపనగును. డి. నం. 1878 ప్రతి విలేఖనకాలము విరోధి జ్యేష్ఠ బహుళ షష్ఠి సోమవారము — 22-6-1829. డి. నెం. 1879 ప్ర. వి. కాలము పార్ధివ పుష్య బహుళై కాడశీ శుక్రవారము. — 3-2-1826 కాఁగా గవి యంతకుబూర్వఁ డని చెప్పనగును. (కాని యంత పూర్వఁడుగాఁదోఁపదు.)

* ప్రా. లి. పు. భాం. - డి. నెం. 1877, 1878, 1879, 1071. ఆర్. నెం. 485. ఇందు డి. 1877, ఆర్ 485 ప్రతులలో గ్రంథకర్త పేరు గాన నగును. ఆత్రేయపురి గోపాల ప్రశంస యన్నింటను గలదు. అయిదింట నెడ నెడ పాళభేదములున్న ను సమానముగా నున్న గ్రంథభాగమేయొక్కవ. ఐదు నొక దాని ప్రత్యంతరములే యనవచ్చును. గాని యైదు నసమగ్రములు డి. 1871 1971 లలో గ్రంథాది భాగముగలదు. డి. 1877 ఆరంభించి, 1971 చూచు కొనుచు బిడప 1878 లోఁ దొమ్మిదవ యాకు మొదటి ప్రక్కనుండి కాని, 1879 లోని యెనిమిదవ యాకు రెండవ ప్రక్కనుండి కాని చివరంటఁ జదివినవో గ్రంథము స్వరూపము తేలఁగలదు.

గమనిక :— ఈ గొల్లకలాపమున కనుబంధ రచన యగు సముద్ర మధన కథి ఆర్. 485 లోను, డి. 1947 లోను గలదు.

గొల్ల కలాపమున కనుబంధ కథ సముద్రమథనము. మథనము గొల్లల కులవృత్తి గనుక నది సాకుగా గొల్లజాతి గొప్పదన ముగ్గడించుటకును జగమెల్ల గొల్ల యనుటకును గొల్లభామ సముద్రమథన కథాఖ్యానమునేయుట గొల్లకలాపములందుఁ దఱచు కాననగును. తమ్మయయు సముద్రమథన కథ రచించినాఁడు. ఆమె తక్రప్రాశ స్త్యమును దమ కులాచారాదికము నుగ్గడించుట గొ. క. లలో సామాన్య విషయము. తమ్మయ కృతీయందు నదేవిషయము. ఇందలి రచన యొకమోస్తరు. ఇందు ద్విపదలు, దరువులు, కందములు, వచనములు గలవు. అక్కడక్కడ దరువులకు రాగనామములు పేర్కొనఁబడినవి. సముద్రమథన భాగమునఁ జూర్చికయొకటి కలదు.

ఆం. సా. ప. లో నం. 4474 - వివిధ కవుల భామకలాపముల కలగూర గంప సంపుటమున (12, 16, 53, 110 అంకెలు గల యాకులలో) ఆత్రేయపురి గోపాల ప్రశంస గలదు. ఒకచోఁ దమ్మయ పేరు గూడ తడవఁబడినది. అనఁగాఁ దమ్మయ భా. క. ను గూడ రచించియుండును. భా. క., గొ. క. లను రెంటిని రచించిన కవులు మఱిగొందఱు గలరు. అది సిద్ధేంద్రునినాఁటినుండి వచ్చిన సంప్రదాయ మేమో!

50. అగస్త్య రాజు రామన

సీ తా క ల్యాణ ము : *

కవి అగస్త్య రాజాస్వయుఁడు. అక్కమాంబా చెన్నమంత్రిల పుత్రుఁడు. ఇతని గ్రంథమున పామూరు మదన గోపాలస్వామి ప్రశంస గలదు. అది కవి నివాసము కావచ్చును. (పామూరు నెల్లూరు జిల్లా కనిగిరి తాలూకాలోఁ గలదు.) ఇతని కృతి ప్రతి డి. నం. 1959 లేఖన కాలము :— విరోధి భాద్రపద శు. ౧౧. సౌమ్య వారము — 9—9—1829. కవి యంతకుఁబూర్వుఁడు కావలె. గ్రంథ రచనా రీతి సుగ్రీవ విజయమును బోలినది కాని యంత ప్రాచీనమై యుండదు. 17—18 శతాబ్దాల నడిమి కాలమున రచింపఁబడి యుండ వచ్చును. (ఇప్పటికిది నాయూహ మాత్రమ). ఇందలి కథ ప్రసిద్ధము రచన సలక్షణ మైనది, చక్కనిది. ఇందు సీత కడకు శ్రీరాముఁడే యెఱుకత్తయై వచ్చుట విశేషము. ఇందుఁ దాళప్రధానము లగు దరు వులు, ద్విపదలు, సలఁతి సఁధి వచనములు, గొలవి పద్యములు, అర్థ చంద్రికలు, ధవళ శోభనములు, సువ్వి, లాలి, జోలపాటలు మొ॥ గలవు. గ్రంథము యక్షగానమని పేర్కొనఁబడినది.

* ప్రచురణలు :— 1 వెస్టువార్డు అండుకో, మదరాసు, 1946. 2, ఎన్. పి. గోపాల్ అండుకో మదరాసు, 1950 (ముద్రిత ప్రతులొగవి తండ్రిపేరు మొ. విషయములఁ దప్పులు గలవు. అందులకు ప్రా. లి. పు. భాం.డి. నం. 1958, 1959 చూచునది).

51. బలభద్రదాసి

క పో త వా క్య ము : ♦

కవి సోమయ సోముని (బసువని) భామ మల్లాంబిక పట్టి. పేరును బట్టి గ్రంథము స్త్రీ కృత మనిపించును. అన్ని ప్రతులలో నాపే రట్లనే యున్నది. పట్టియను మాటను బట్టి యేమియుఁ జెప్పఁ జాలము. గ్రంథము కర్పరచెన్నని కంకితము.

డి. నం. 1844 ప్రతి లేఖన కాలము :— విరోధి మాఘ శు. 15 ఆదివారము — 7-2-1830. డి. నం. 1845 ప్ర. వి. కాలము విరోధి కార్తిక శు. 5 భానువారము. — 1-11-1829. గ్రంథ రచన 1829 సం. కుఁ బూర్వమనుట స్పష్టము. రచనా రీతిని బట్టి ప్రాచీనత క్వాచి త్కము ద్యోతమాన మగును.

గ్రంథ విషయము :— భారతము శాంతి పర్వమునఁ గల పరోప కార పరాయణ ధర్మ ప్రబోధాత్మక మగు కపోత వాక్యోపాఖ్యాన మిందు మనోహరముగఁ బ్రపంచింపఁబడినది. ఇందు విడి విడిగా రాగ తాళ ప్రధానములగు దరువులు, ద్విపదలు, కందములు, చౌపదములు జాళిపదాలు, నడలు, రేకులు, అనువులు, అర్ధచంద్రికలు, సువాల మొ. రచనా విశేషములు గలవు. మంచి పలుకుబళ్ళు గల పదగతి, సూన్యతమైన భావావేశమును గల రచన. య గా. అని పేర్కొనఁ బడినది.

♦ ప్రతులు:— 1 తం. స. మ. కే. నం. 474-475.

2 ప్రా. లి. పు. భాం. డి. నం. 1844, 1845, 1846.

(కవి విషయమునకు తం. స. మ. ప్రతి గ్రాహ్యము)

52. సిరిపెగడ సుబ్బారాయుఁడు

(పా. లి. పు. భాం. డి. సం. 1956, 1957— సారంగధరనాటకము

హరితన గోత్రుఁడు, వెంకట్రామయ్య పుత్రుఁడునైన సుబ్బారాయని కృత మని యున్నది. అం నే డి. సం. 1889, 1890— నలనాటకమున నది శిరు పెగడ (సిరిపెగడ సుబ్బారాయ కవి కృత మని యున్నది. (కేటలాగు కర్తలు “గ్రంథకర్త పేరిందుఁగానరా” దని వ్రాసిరి. కాని డి. 1890 ప్రతిగల సంపుటము 137 వ పుట రెండవపంక్తిలోఁ గవిపేరు స్పష్టముగాఁగలదు). ఉభయ గ్రంథములు నేకకర్తృకము లనుటకుఁ గఢోపక్రమణిక, నిర్వహణ, రచనల యందుఁగల సామ్యమే ప్రబలమైన తార్కాణ. అందులకు రెండింటను గల కోలకేతన కథా ప్రస్తావన, రాజపాత్ర ప్రావేశిక ధ్రువ, రాజుగారి మృగయాసన్నాహము, రాజపురోహిత ప్రావేశికధ్రువ మొదలగు సందర్భములు పోల్చి చూడనగును. రెండును శివాంకితములు. .

రెండుగ్రంథములును బ్రసిద్ధి వృత్తములు. రెండింట దరువులు ద్విపదలు వచనములు సమపాళముగా నున్నవి. పలలున్నవి. నలచరిత్రలో నదనముగా శోభనములు, గొలఁది పద్యములును గలవు. అందాశ్వాస విభాగముండుట యొకవిశేషము. రెండును నాటకములని పేర్కొనఁబడినవి. సారంగధరనాటకము పాడుటకు, నాడుటకు నుద్దేశింప బడినది. రెండు శౌకవిధమగు వ్యావహారికభాషాధోరణిలో సాగినవి. రెండును బ్రాథ రచనలుగావు. నలనాటకము బిల్వపురీశున కంకితము. బిల్వపురి యనఁగా ఉత్తరార్కాటు మండలమునందలి తిరువలమను క్షేత్రము. కవి యాప్రాంతపువాఁడు గావచ్చును.

డి. 1957 ప్రతిచివర “విరోధి నామ సంవత్సర శ్రావణ శు. 15 శనివారం పుదుచ్చేరిలో ఈ సారంగ నాటకం సంపూర్ణంగా మాజేటి సర్వేశలింగం వ్రాసుకొనెను.” అని యున్నది. క్రీ. శ. 14-8-1829 విరోధి శ్రావణ శు. 15 అనగా బూర్జిమయే కాని శుక్రవారము. ఆ మఱునాడుగదా శనివారము. ఇక్కడ తిథివిషయమున నేదో చిన్న తికమకగలదు. అదియట్లుండ నీ డి. 1957 తాళపత్రప్రతి, అట్టిచో నది తరువాతి విరోధి (క్రీ. శ. 1889) యనుట కా కాలమునకుఁ గాగితములు నచ్చు వచ్చియుండుటచే నది పొసఁగదు కదా. ఈ ప్రతి విలేఖకుఁడగు మాజేటి సర్వేశలింగమే వ్రా. లి. పు. భాం., సందలి యనేక తాళపత్ర గ్రంథముల ప్రతి విలేఖనములు చేతి మీఁదుగా నడచిన పూర్వకాముడు. ఆయాప్రతి విలేఖనకాలము లనేకము పరిశీలింపఁగా నతఁడు క్రీ. శ. 18 శతాబ్ది పూర్వార్థమున నుండినట్లు తెల్లమగుచున్నది. అందుచే నీప్రతి విలేఖన వత్సరమగు విరోధిని 1829 గా గ్రహింపనగు. సుబ్బరాయని కృతులంతకుముందు పుట్టినవనవలె గాని యేమంత వ్రాచిన రచనలుగాఁ దోఁపవు.

53. వేల్పూరి వేంకట కవి

కవి విషయము:— ఆపస్తంబ సూత్రుఁడు, మార్గల్యసగోత్రుఁడు, బహ్మన లేక బాపనామాత్యుని పుత్రుఁడు. గొంగాళ రామశాస్త్రి శిష్యుఁడు. (ఇవి యీయన రామలీల, శారీశంకరవిలాసముల నుండి యెఱుకపడిన సంగతులు). ఈయన నివాసము విశాఖమండల విజయ

నగర రాజ్యమందలి రావివలన. కృతులు :- విచిత్రరామాయణ కావ్యము, గౌరీశంకర విలాస నాట్యప్రబంధము,¹ రామలీల² యక్షగానము, జానకీరామశతకము, గోవ్యాఘ్ర పరిచయము మొదలగునవి. ఈయన “త్రిషష్టి వర్షముల్ యుర్వరః గీర్తినొంది చనె నొప్పుగ స్వర్గము యాగ కర్మరాఖర్వము శాలివాహన శకంబున వహ్నిన గాద్రీ చంద్రులం, బర్హువిరోధి కృష్ణహిత వత్సర యాశ్విన కృష్ణ పంచమిన్” అనఁగా శా. శ. 1773-78 - క్రీ. శ. 1851 అఁగి యాయన నిధనకాలము. ఈయన 63 సం. లు జీవించినట్లు పై పద్యమునఁ జెప్పఁబడినది. కావున నీయన జననము క్రీ. శ. 1778 అగుచున్నది. వహ్ని శబ్దమునకుఁ ద్రేతాగుర్జులనుగాక పంచాగుర్జులను గ్రహించినచో నీయన కాలము క్రీ. శ. 1780 - 1853 అగుచు. “ఇర్వదినాల్లు హాయనము లింపు దనర్చినకాలమాదిగా” నీయన కృతులు రచించినారట. అనఁగా క్రీ. శ. 1804 ప్రాంతమున నీతని యక్షగానముల రచన జరిగినదని యూహింపవచ్చును. (ఈ విషయము లీయనరామలీల గౌ. శం. విలాస ముద్రిత పత్రి కితని ద్వితీయపుత్రుడగు వెంకట రామయ్య సంతరించిన ముఖబంధ పద్యములవలన నెఱుంగనైనవి. ప్రాముఖ్యముగా నీతని కృతులన్నియు విజయనగర సమీపమునఁ గల రామతీర్థ క్షేత్రస్వామి కంకితములు.

గ్రంథవిషయము

రామలీల:

రామాయణ మాఱుకాండలు నిందు సంగ్రహముగా రచింపఁబడినవి. కాండాంత కవి విషయక గద్యలు వినా గ్రంథము నిర్వచ

(1) (2) రెండును విశాఖపట్టణము శ్రీ శారదా మఠము. శా. లో ముద్రితములు., సం. 1900.

నము. ప్రసిద్ధ రాగతాళములలో దరువులును బద్ధములును విరివిగాఁ గలవు. ఎడనెడ ద్విపదలు. ఆఖ్యానశైలి యెక్కువ. రచన చక్కనిది. యక్షగాన కావ్యమని పేర్కొనఁబడినది.

గౌరీ శంకర విలాసము :

గంగా శంకరుల వైత్రరథ వన విహారము — అట శివుని గంధర్వాంగనల పొందు-వారును గంగయు నెట్లో సమాధానపడిరనఁగా శారీదేవి యాగమనము — సవతుల కయ్యము — శివుఁడెట్లో సమాధానము గుదుర్చుటయు నిందలివిషయము. ఇది కొంత పట్టు కూర్చు నాధకవి మృత్యుంజయ విలాసము ఫక్కిని రచింపఁబడినది. ఇందా శ్వాస విభాగము (3) గలదు. ఇది శృంగార నాటక ప్రబంధమని పేర్కొనఁబడినది. ఇందలి ప్రధాన రసము శృంగారము. పాత్రల సంభాషణలతోఁ గథా ప్రవృత్తి నాటకోచితముగా నున్నది. పురవనాది వర్ణనములు, మదన చంద్రాద్యుపాలంభములును బ్రబంధోచితముగా నున్నవి. ప్రసిద్ధ రాగ తాళములలో దరువులు, పద్ధములు, వచనములు, ద్విపదలును గలవు. రచన చక్కనిది.

54. చెళ్ళపిళ్ళ నరస కవి

ఈయన రచించిన యామిసీపుర్ణ తిలకావిలాస ప్రబంధము (బందరు శృంగారకావ్య గ్రంథమండలి ప్రచురణ, 1941) నకు కీ. శే. చెళ్ళపిళ్ళ వెంకటశాస్త్రిగారు పీఠిక వ్రాయుచు నరసకవిగారు తమ

పిన్నముత్తాతగారనియు, వారు గోదావరిమండలమునందలి కడియం గ్రామ వాస్తవ్యులనియు, క్రీ. శ. 1795 - 1840 సం. ల నడుమ నుండి రనియు, వారు అహల్య సంత్రందన విలాసము, ఏకాంతసేవా కలాపము నను రెండు యక్షగానములు రచించియుండిరనియు, గవి స్వహస్తలిఖితములగు ప్రతులకుఁ దాము స్వయముగాఁ బ్రతులు తయారుచేసికొనియున్నను నవి యంతరించినవనియు వ్రాసియుండిరి. (నరస కవిగారు యా. పు. తి. విలాసమున పితాపురము రావు వేంకట సీలాద్రి రాయ నృపతిని బేర్కొనియుండుటచే నా నృపతి “నూఱు సంవత్సరములక్రిందట నుండినవారై నందున నాతనికాలములో నుండిన కవియు దాదాపుగా నూఱు సంవత్సరముల క్రిందటివాఁ” డని శ్రీ వీరేశలింగముగారు ఆం. క. చ. లో నరసకవి చరిత్రమున వ్రాసినారు.)

55. శివరెంక మల్లనారాధ్యులు

వీరభద్ర విజయము :

కవి విషయము : ఇతని పితామహుఁడును మల్లనారాధ్యుడు. తండ్రి మహాదేవారాధ్యుడు. గురువు రామయ్య దేశికుఁడు! గ్రంథ మేలూరు జలాపహరీశ్వరున కంకితము. కాఁగా నితఁ డేలూరు వాస్తవ్యుడని యూహింపఁదగియున్నది. ఇతని కాల నిర్ణయమున కొక యాధారముగలదు. ఈ వీ. వి. యొక్క ప్రా. లి. పు. భాం., ఆర్. సం. 614 ప్రతి విలేఖనకాలము శుభ కృత్కార్తిక శు. ౧౧ ఆది వారము - క్రీ. శ. 13-11-1842. గ్రంథరచన యంతకుఁబూర్వమునుట

నిశ్చయము. శ్రీ రాజా మంత్రిప్రగడ భుజంగరావుగారు సంతరించిన ఆధునిక కవి జీవితములను గ్రంథమున (నెం. 134 గా) నున్న శివలెంక నాగభూషణముగారి చరిత్రమున వారి నివాస మేలూరికి సమీపమున నున్న వంగూరనియు, వారు శైవబ్రాహ్మణులు, ఆపస్తంబసూత్రులు, సాలంకాయనగోత్రులు నను విశేషములు దెలియుటతోపాటాయన మల్లనారాధ్యుల పౌత్రులనియు, వారి జనన కాలము క్రీ. శ. 28-4-1872 అనియుఁ దెలియవచ్చినది. అందుచే వారి తాతగారగు మల్లనారాధ్యులు 19 వ శ. పూర్వార్థమున నుండినట్లు స్పష్టము.

గ్రంథ విషయము :- మూఁడాశ్వాసములుగా విభక్తము. ఇందు పీఠభద్ర విజయ కథా ప్రధానమైనది ప్రథమాశ్వాసము మాత్రమే. ద్వితీయమునఁ బార్వతీకల్యాణము, తృతీయమునఁ గుమార సంభవ తారక వధములుప్రధానవిషయములు. గ్రంథనామము పూర్తిగా సార్థకముగాదు. ప్రసిద్ధ కథాసందర్భముల కింతవిరుద్ధముగాఁ కవి యిం దలఁచి యలఁచి మార్పుల నవధరించి యుండెను. కాని యవి కావ్య గుణాపకర్షకములు గాలేదు. ఇందుఁ బ్రసిద్ధ రాగ తాళములలో దరువులు, ద్విపదలు, పద్యములు, వచనములు, కందార్థ సార్థములు, సువ్వి, జోలలు, శోభనములును గలవు. రచన చక్కనిది. కూర్మనాథ కవి మృత్యుంజయవిలాస రచనాప్రక్రియతో దీనికిఁ జాల పోలికగలదు. ఎఱుక, పార్వతి యనుతాప ఘట్టములందు రచనలోఁగూడ బోలిక స్పష్టపడినది. ఇదియు మృ. వి. వలె నవతారికలో యక్షగాన మనియు నాశ్వాసాంతగద్యలో శృంగార నాటక గేయప్రబంధమనియుఁ బేర్కొనఁ బడినది. కాని యిందు శ్రవ్యకావ్యధోరణి యెక్కువ. గర్భకవిత్వ మట నట ప్రదర్శింపఁబడినది. యద్ధవర్ణన లుదాత్తముగా నడచినవి. ఎఱుక ఘట్టము నేర్పుగాఁ జిత్రింపఁబడినది.

56. ముమ్మడిదేవుల తిరుమలకవి

గీ త ర ఘు న ం ద న ము:*

కవి విషయము :—పరాశర సగోత్రుడు. రామచంద్రయతి శిష్యుడు. హరిహరార్చనైతి. ఈతని తండ్రి పేరు గూడ తిరుమలార్యుడే. తల్లిలక్ష్మమ్మ. చిత్తూరు కివి కుటుంబమునకుఁ జిరనివాసముట. కాలము : ఈగ్రంథముయొక్క ఆం. సా. ప. ప్రతిలేఖకుని శ్లోక మొకటిగలదు — “గురువారేక్షయబాహుల బహుభాష్టమ్యాం స సచ్చిదానందః, గీతరఘునందనం నిజ పితృ తిర్మలరచిత మలిఖ దిదమ్” ఆ యక్షయబాహుల (కార్తిక) బహుభాష్టమి గురువారము క్రీ. శ. 29-11-1896 కి మాత్రము సరిపోయినది. అనాఁడా ప్రతిని లిఖించిన సచ్చిదానందుడు గ్రంథకర్త కొడుకునని చెప్పియున్నాడు. కాబట్టి తిరుమలకవి క్రీ. శ. 19వ శతాబ్ది పూర్వార్థమున నుండి యుండెననుట నిశ్చయము.

గ్రంథ విషయము :— ఇందు రామాయణ మాఘ కాండల కథయు యథావాల్మీక ప్రణాళికముగాఁ గలదు. దానివలె నిదియు “సాత్యేగేయేచ మధుర”మృనదగినది. వాల్మీకి రామాయణము నను దినము నర్థపరాయణుడై పారాయణ మొనర్చిన వాడట కవి. కాని యతఁడెందు భోజ చంపువునుగూడ బలుకరింపక విడువలేదు. గీత రఘునందన మనఁగానే గీతగోవిందము స్ఫురణకు వచ్చును.

* ఆం. సా. ప. — సం. 6

ఇందలి బాలకాండ మాత్రము 1896 లో పసప్పాకం ఆనందాచార్యుల వారిచే బ్రకటితము. (ఈఆనందాచార్యుల వారి పుట్టుక 1843 లో ననియు, వారి తండ్రిగారికి తిరుమలకవి పుత్రుడైన సచ్చిదానందముగాఁగ మిత్రులనియు డాక్టరు శ్రీనెలటూరి వెంకటరమణయ్యగారు నెలవిచ్చియున్నారు).

రెండును గీతిధర్మ ప్రకృప్తములే కాని రెండింటిను ప్రధానభేద మొకటి కలదు. గీతగోవిందము భావ ప్రధానమైనది. గీతగోవు సందనము వస్తుప్రధానమైనది. ఇందు సుదీర్ఘసంవాద శైలీ చాతురి, నాటకీయ సన్నివేశ ప్రకల్పన శిల్పమును గవి చూపియున్నను, పాటపాల్కెవయని యాపేరే చెప్పక చెప్పుచున్నది. ఇది ధారా ధోరణి భాసురము లగు దరువులతో తాళప్రధానములు, గతి గంభీరములగు ద్విపదలతో, బరువులెత్తు పదపద్యములతో, పలులు, అర్ధచంద్రికలు, లాలి పాట, శోభనములు మొదలగు గేయనిశేషములతో నిర్వచనముగా సంతరింపబడినది. ఇందలి భాష సలక్షణమైనది. రచన నిర్దుష్టమైనది. ప్రబంధమనిపేర్కొన బడినందులకుఁ దగినట్లు చక్కని వర్ణనలును గలవు. అన్నిటిని మించిన దిందలి రసప్రసన్నమగు శైలీ లాలిత్యము.

57. కానుకొలను వెంకటదాసు

శ్రీకృష్ణనాటక యక్షగానమహాప్రబంధరాసక్రీడావిలాసము*

కవి విషయము :—శ్రీవత్సనగోత్రుఁడు. కానుకొలను భావయూ మాత్య పుత్రుఁడు. “ఈయనకే నాయనప్రయని నామాంతరము.

* కవి శ్రీకృష్ణనాటకమను యక్షగాన మహాప్రబంధము నాశ్వాస బహుళముగా రచించియుండినట్లును నందుఁ చతుర్థాశ్వాసము రాసక్రీడావిలాస మనియు గ్రంథాంతగద్యవలనఁ దేటపడుచున్నది. ఆ చతుర్థాశ్వాసము మాత్రమే నేఁడు లభించుచున్నది. ... ఆం. సా. ప. తాళపత్రప్రతి సం. 2748. ఇది 1926 లో బందరు నేషనల్ ప్రెస్ వారిచేతను, 1948 లో ఏలూరు వెంకట్రామ పబ్లికేషన్ సంఘముద్రింపబడినది. ముద్రణప్రోత్సాహకులు గ్రంథకర్తగారి పౌత్రులని రెండిటి ముఖపత్రములమీదను గలదు.

చింతగుంటపాలెపు రామశతకకర్త. ... 1816 వ సం. లోఁ బై కవి 12 వత్సరముల ప్రాయమున నుండఁగా నీశతకము వ్రాసెనట” అనియు నతనిగుఱించి శతకకవులచరిత్రలోఁ గలదు. చింతగుంట పాలెము బందరులో నొక పేటయట.

గ్రంథవిషయము:—గోపికాకృష్ణుల రాసక్రీడలు. ప్రసిద్ధరాగ తాళములలోఁ గవినామాంతములగు దరువులు, పద్యములు, శ్లోకము లును గలవు. కవిత్వమెంతయు హృదయంగమము. రాసక్రీడఘట్ట మతిమాత్రమనోజ్ఞము. కవి సంగీతజ్ఞానము వెల్లివిరిసినది. దరువులు సలక్షణములైన చక్కని కృతులవలె నున్నవి.

58. జ్యోతి రామయ్య

పారిజాతనాటకము:

పైగ్రంథము ఆం. సా. ప. ప్రతినెం. 1743 అసమగ్ర మైనది. ప్రత్యంతరము లభింపలేదు. గ్రంథములోపలఁ గవినామాదులు తెలియుట కవకాశము లేదు. “లేబిలు”పై జ్యోతిరామయ్య పేరు కన్పట్టుచున్నది. ఆతఁడుకాని యేతద్గ్రంథకర్తయై యుండునాయని వట్టియనుమానముమాత్రమ. అతఁడే కర్తయగునేని గ్రంథరచనా కాలమును నిర్ణయించుట కొక యాధారముగలదు. జ్యోతిరామన తన కృతి ప్రోత్సాహకులలో నొకఁడని శ్రీధరమల్ల వెంకటస్వామి తన బ్రహ్మోత్సరఖండమునఁ జెప్పియున్నాఁడు. (చూ. ఆం. క. చ. తృతీయభాగము

వేంకటస్వామి “ శకవర్షగణనంబు శైలరామమునిండు, పరిమితంబై
ధాతిబరగుచుండు యువనామ సంవత్సర ” మునఁ తనగ్రంథము
రచించినట్లు చెప్పియున్నాఁడు. అది శా. శ. 1737 — క్రీ.శ. 1815
అగుచున్నది. జ్యోతిరామనయు నాప్రాంతమువాఁడే యగును. వేంకట
స్వామి జ్యోతిరామయ విష్ణువర్ధనగోత్రుడైన సుబ్బనకుఁ గొడుకనియు
నతనికి లక్ష్మీనారాయణ, చెంగల్వరాయఁడునను సోదరులున్నట్లును
జెప్పినాఁడు.

ఈ పారిజాత నాటకము చేజెర్ల చెన్న కేశవ స్వామి కంకితము.
(చేజెర్ల గుంటూరు జిల్లా, ఒంగోలు తాలూకా) గ్రంథమంతయు సత్యభామ
స్వగతమువలె నున్నది. ఆమె కృష్ణుని వెదకి కొనుచు వచ్చుటయుఁ
దనపెండ్లిముచ్చట ముచ్చటించుచుఁ దన వలవంత వెళ్ళఁబోసి కొను
టయు నున్నంతలో నిందలి విషయము. ఇందుఁబ్రసిద్ధ తాళ ప్రధానము
లైన దిరువులు, ద్విపదలు, పద్యములు గలవు. రచన బాగు లేక
పోలేదు.

59. జండాళనంజప్ప

జ్ఞానకురవంజి : *

ఈ నంజప్ప తాను జ్యోతి రామగురుని శిష్యుడ ననిమాత్రము
చెప్పకొనినాఁడు. అతఁడు పైజ్యోతి రామయ్యయే యగునేని నంజప్ప

* ఇది 1867 సం. ననే ముద్రితమైనది. ప్రచురణ వివరములు తెలియవు.
రాజమండ్రి గౌతమి గ్రంథాలయమున నొక ప్రతికలదు. — నెం. 150.

కాలము 19 శ. పూర్వార్థముగా గ్రహించవచ్చును. ఇతని జ్ఞాన కుర వంజి స్త్రీ కథ, పురుష కథ అని ధ్వితీయా విభక్తియు. మొదటి భాగ మున నెవరో మునికాంతకు ముక్తికాంత యెఱుకతయై యద్వైత తత్త్వమును గూర్చి యెఱుక చెప్పుటయు, నపరార్థమున పరమాత్మ యగు సింగడు సింగిని వెదకుచు వచ్చుటయు వారి సంవాదమును విషయములు. సాంకేతిక పరిభాష యెక్కువ. ఇందుఁ బ్రసిద్ధ రాగ తాళములలో దరువు లనేకము, దరువులలో సంవాదములు, కందార్థ ములు, ఏలలు, ద్విపదలు, పద్యములు (జాత్యుప జాతులు మాత్రము), వచనములు, సంధి వచనములు, నొక దండకము, నొక చూర్ణికయుఁ గలవు. రచన పేలవము. దోష దోహదము. ఛందోదోషము లనే కము. గణ యతిప్రాసములలో నేదో యొకటి నప్పినఁజాలు నన్న రకము వాఁడు గ్రంథకర్త. గ్రంథము యక్షగానముగాఁ బేర్కొనఁ బడినది.

60. తరిగొండ వేంగమాంబ

ఈమె యింటిపే రనలు తరిగొండవారుకాదు. తరిగొండ కడప మండలము వాయల్పాడు తాలూకాలో నొక గ్రామము. ఈమె పుట్టినింటి వారు కానాలవారు. నందవరీక బ్రాహ్మణులు. వాసిష్ఠ గోత్రులు. ఈమె తండ్రి కృష్ణార్యుడు. తల్లి మంగమాంబ. భర్త

ఇంకేటి * వంశ్యుడును, శ్రీవత్సనగోత్రుడు, తిమ్మయార్యుని పుత్రుడు నైనవెంకటాచలపతి. కాని యామెకుఁ దరిగొండవెంగమ యనియే ప్రసిద్ధిగల్గినది. తరిగొండ నరసింహుఁ డామె కిలువేల్పు. తిరుపతివేంకటేశ్వరుఁ డిష్టదైవతము. ఆయిరువురకు నభేదముపాటించి చాల కృతులను సముద్రకముగా నర్పించిన దామె. కొన్నిటిని సుబ్రహ్మణ్య గురున కంకితము చేసినది.

ఈమె 1840 సం. నందు జీవించి యుండినట్లు కీ. శే. సి. పి. బ్రౌను దొరగారు తమనిఘంటువున వ్రాసియున్నారు. కాని యప్పటి కామె వార్ధకదశయందుండెనని యూహింపనగును.

(ప్రా.లి.పు.భాం.ఆర్.నం. 1056 పారిజాతాపహరణ నాటకము (వెంగమకృతము) ప్రతి చివర “దుర్ముఖనామ సంవత్సర ఆషాఢశుద్ధ 6 గురువారమునకునరియైన 1896 సంవత్సరం జూలాయినెల తేదీ 16 న శ్రీతరిగొండ వేంగమ్మ గారికి మునిమనుమడున్నా, వేంగమ్మ గారికి కోడలైన చెంగమ్మగారికి మనుమడైన గరిడిమి గుమ్మన్న కొమారుడయిన గంగాధరప్ప, గాదంశెట్టి పుల్లయ్య వ్రాసిన అసలు మాతృకనుపట్టి సంపూర్ణముగా గ్రంథంపూర్తిగా వ్రాయడమైనది.” అని యున్నది. 1896 నాటి కామె పాత్రులకు దాహిత్రులున్నారనగా నామె 18 వ శతాబ్దిచివరికే పుట్టియుండును. ఆమె గ్రంథరచన-యక్షగాన రచనమైన 19 వ శతాబ్ది ప్రథమ పాదమున జరిగియుండును.

*కొన్నితావుల నింకేటి, నుంకేటి యనియుఁగలదు. అది లేఖకుల పొర సాక్షై యుండును. ఇంకేటి—అనుగ్రామము కర్నూలుజిల్లా కోయిలకుంట్లతాలూకాలో గలదు. దానినిబట్టియే అయింటి పేరేర్పడి యుండును.

వెంగమాంబ విషయ మామెగ్రంథముల నుండియే విశదమగుచున్నది. అందు ద్విపదభాగవతము (ప్రా. లి. పు. భాం., డి. నం. 1013) నుండి యెక్కువసంగతు లెఱుకపడఁగలవు.

వెంగమాంబ “నాచిన్ననాట నోనామాలనై న, నాచామ్యు
 లెవరు నాకాన తీలేదు” అని చెప్పినది. కాని పదునైదు కృతులు
 రచించిన ప్రోడయామె. అవి 1. నరసింహ శతకము, 2. నరసింహ
 విలాసకథ, 3. శివనాటకము, 4. రాజయోగసారద్విపద, 5. కృష్ణ
 నాటకము, 6. పారిజాతాపహరణము, 7. రమాపరిణయమును పెండ్లి
 పాట, 8. చెంచునాటకము, 9. శ్రీకృష్ణచరిత్ర, 10. రుక్మిణీ నాట
 కము, 11. గోపికా నాటకము, 12. ద్విపద భాగవతము, 13. వేంకటా
 చల మాహాత్మ్యము, 14. వాసిష్ఠరామాయణము, 15. ముక్తికాంతా
 విలాసము. ఇందు శతకములు, పద్యద్విపద కావ్యములు, యక్షగాన
 ములు, పాటలును గలవు. ప్రక్షియావై విధ్యమే కా దామెసాహిత్య
 మందుభక్తి, శృంగారము, వేదాంతము మున్నుగా విషయవైవిధ్య
 మును గలదు. ఆమెగ్రంథములు పదునొకండు లభించినవి. అందఱు
 ముద్రితములు. (4, 8, 13, 14, 15,). పై పట్టికలో యక్షగానములేడు
 గలవు. (3, 5, 6, 8, 10, 11, 15). అందు రుక్మిణీ నాటక చులభము.
 నారసింహ విలాసకథయు యక్షగాన మగునేమో కాని యదియు
 నలభ్యము.

గ్రంథ సమీక్ష

శివనాటకము¹ :

దీనిని శివనాటకమనియుఁ గవయిత్రి వ్యవహరించినది కాని
 ప్రతివిలేఖకులు కొందఱొక క్రొత్తపేరు పెట్టినారు - శివపారిజాతమని.

1 ఆం. సా. ప. ప్రతులు:— సం. 2175 - 77 (కాగితము), సం. 1493,
 సం. 1749 లో నెనిమిదాకు లిందలి యెఱుక ఘట్టము. అది పొరపాటున వేగలే
 శ్వర కల్యాణమును య. గా. గాఢేర్కొనఁబడినది. (ఆం. సా. ప. అముద్రిత గ్రంథ
 సూచికలో) అడయారు ప్రతులు:— 32 (ఇ) 19, 32 హెచ్, 8. ఆం. సా. ప.
 ప్రతిలో మాత్రము వెంకమాంబ తండ్రి శేషార్యుడని యున్నది. కాని అడయారు
 ప్రతులలో నామె కడమగ్రంథములలో కృష్ణార్యుడనియే కలదు. అదే గ్రాహ్యము.

పారిజాత ప్రసక్తి యిందెక్కడను గానరాదు. కాని నారదుడు పారిజాతము కారణముగా సత్యా రుక్మిణుల మధ్య సవతికయ్యము తెచ్చి పెట్టినట్లే యిందొక రత్నహారముద్వారా గంగా గౌరుల నడుమ నది కల్పించును. సందర్భ సాదృశ్యమునుబట్టి లేఖకుడు చేసిన పనియిది. ఇందు లక్ష్మీ కొరవంజియై గంగ కెఱుక చెప్పట, నారాయణుడు సింగఁ డగుట, సింగీ సింగశృ ప్రసంగము, సవతుల సంవాదము హృదయంగమముగా సాగినవి. అప ప్రయోగము లనేకమున్నను సహృదయ సంభావనమునకుఁ గొడువపడదు. వెంగమ శివకథ యగుటచేఁగాఁబోలీ గ్రంథమును రాచవీటి వీరభద్రున కంకితమిచ్చినది.

బా ల కృష్ణ నాటకము² :

గోపికా కృష్ణ సంవాదము:— కృష్ణుఁ డదృశ్యుఁడగుట - గోపికల యన్వేషణ - అతఁడు ప్రసన్నుఁడై వారితో జలక్రీడ లాడుట - అంతలో రాధ గోపాలుని పాలికిఁ జెలికత్తైను బుత్తెంచుట - గోపికలారాధా సఖిమైఁ గోపించుట - కృష్ణుఁడు రాధను బ్రసన్నఁజేసికొనుట - ఇదీ యిందలి విషయము. రచన యొక మోస్తరు.

పారిజాతపహరణము³ :

కృష్ణుఁడు పారిజాత వృక్షమును దెచ్చెదనని సత్య ననునయించి సుఖించుచున్న ఘట్టముతోనిందలి కథారంభము. పూర్వకథ సంగ్రహ

2 ఆం. సా. ప. - సం. 1566. వెంగమ తాను కృష్ణనాటకమును, గోపికానాటకమును రచించినట్లు మాత్రము ద్విపద భాగవతమునఁ జెప్పినది. కాని యీ బాలకృష్ణ నాటకమనునదే నేఁడుపలబ్దము. అందా పేగట్లనే యున్నది. విషయమును బట్టి యిది పై రెండిట నేదైనను గావచ్చును.

3 ప్రా. లి. పు. భాం., న. విష్ణు పారిజాత మను పేరనున్నది - ఆర్. సం. 1056. శివలిసము తప్పుగా శివ పారిజాత మని వ్యవహృతమైనది. తద్భిన్నత గుర్తింపఁబడుట కిది విష్ణు పారిజాతమైనది. (ఇది సుమారు రెండువేల గ్రంథము).

ముగాఁ బ్రస్తాపింపఁబడినది. కృష్ణుఁడొకనాఁడొమెను గిక్కురించి కడమ రాణులఁ గలియఁబోవుట - సత్య విరహము - సత్యాకృష్ణుల సందేశములు, సంవాదములు - సత్య కడకు సరస్వతి కొరవంజియై వచ్చుట - బ్రహ్మ సింగఁ డగుట - సత్య తపస్సు చేసి స్వామిని బ్రసన్నుఁడేసి కొనుట - కృష్ణుఁడు స్వర్గమున కేఁగుట కొక నెపము కల్పించు కొనుట - నరకాసురవధ కథ యప్పు డనుసంధింపఁబడినది. సంకర్షో చితమైన మార్పు - తరువాత పారిజాతాప హరణము - ఇంద్రో పేంద్రుల యుద్ధము - దివిజ తరువు సత్యభామ పెరటికిఁ దిగగానే సవతుల కయ్యము - రుక్మిణీతీర్పు - సత్య సవతులకుఁ బూల వాయనము లిచ్చుట - ఇట్లు పారిజాతకథ బహుధా ప్రపంచింపఁబడినది. శృంగార హాస్య రసములు వెల్లివిరిసినవి. సంభాషణలు చతురముగా, రచన రసోత్తరముగా సాగినవి.

చెంచునాటకము⁴:

చెంచులక్ష్మి చెల్లెలు తనప్రియుని వెదకికొనుచు బావగారి భవనపుఁ జాయలకు వచ్చును. అట తరిగొండ నరసింహస్వామి ద్వార పాలకులచేఁ బృచ్ఛితయై చెంచెత తనచరిత్ర, తనవారి చరిత్రయావత్తు నేకరువు పెట్టును. తరువాత నామె ప్రియుఁడు చెంచు నాయకుడు వచ్చును. అతనితో వాదులాటయైనతరువాత చెంచెతబుడుత నతనికప్ప గించి వేటకు బోవును. ఆమె తిరిగి వచ్చు సరికిఁ జెంచు నాయని బెదిరించి యొకపులి యాశిశువు నెత్తుకొని పోవును. చెంచెత యంగలార్చి

4 ఆమెరికన్ డైమండు ము. శా. ప్రచురణ, మదరాసు, 1927, 1929. ఈముద్రణ నిర్దుష్టముగాదు. ఇందలి గ్రంథాంత ద్విపదలో జెంగమాంబ తల్లి గంగ మాంబ యనికలదు. కడమ గ్రంథము లందెల్ల మంగ మాంబయనియే గలదు. అదియే గ్రాహ్యము.

యార్చి చివరికి శ్రీ వెంకటేశునకు మ్రొక్కుకొని శిశువును బడయును. ఇందు చెంచుల కులాచారములు చక్కగా వివరింపబడినవి. చెంచెత పుత్రశోక ఘట్టము హృదయము నుదిలగొను నట్టిది.

మ: క్తికాంతా విలాసము⁵ :

దీనికి వేదాంత జ్ఞానబోధిని యని నామాంతరము. ఇందలి విషయము వేదాంతమైనను రచన సాంకేతికముగా నొకభామకలాపమువలె నడచినది. జగదీశ్వరుడు మాయను వీడి ముక్తికాంతను బొందఁగోరి యామె మందిరమునకు వచ్చుట - (జ్ఞానకాంత చెలికత్తె) తలుపు మూయుట - తలుపుకడ నావ లీవల నాయికానాయకుల సంవాదములు - అనంతరము మాయాశక్తి వైరాగ్య జ్ఞాన శక్తులతో వాదించుట - మొ॥ విషయములు, కృష్ణుడు సత్యయింటికి వచ్చుట చెలికత్తెలు తలుపులు మూయుట, సత్యా కృష్ణుల సంవాదములు తదుపరి సత్యా రుక్మిణుల సవతికయ్యము మొ॥, సందర్భములను దలఁపున కెలయించును. విషయము క్లిష్టమైన వేదాంతమైనను జెప్పుటలో సాధ్యమైనంత సౌలభ్యము జూపినది, (గ్రంథ కర్త). ఇది సుబ్రహ్మణ్య గురున కంకితము.

వెంగమ యక్షగాన కృతులన్నియు మంచి నాటకపువాటము గల్గియుండును. అందలి దశువు లెక్కువగాఁ బ్రసిద్ధ తాళప్రధానములు. అట నట రాగములు వేర్వొనబడినవి. ద్వీపదలు, మంజరి, పద్మములు, సీసార్థములు, వచనములు, ఏలలు, గొబ్బిళ్ళు, సువాలలు, ధవళశోభన

⁵ ఇది క్రీ. శ. 1869 లోనే అచ్చయినది. రాజమండ్రి గౌతమీగ్రంథాలయమున నొకప్రతికలదు. నం. 176. అందుండి ముద్రణ ప్రచురణ వివరము తెలిసి నది కాదు.

ములు, మంగళహారతులు, చూర్ణికలు, దండకములు మొ॥, పలురకముల రచనా విశేషములు ననేకములుగలవు. లోకోక్తులు, ప్రయోగ విశేషములు ననేకములుగలవు. ఆమె తన వేంకటాచల మాహాశ్మ్యములో శృంగారమునకును దనకును జుక్కెదురన్నట్లు మాటలాడినది. కాని యామె యక్షగానము లందది సమృద్ధిగాఁ గలదు. అటవిక జాతుల జీవిత విశేషములనుండి గహనములైన యోగశాస్త్ర రహస్యముల వఱకుఁగల యనేక విషయము లామె కథిగతార్థములు. సవతి కయ్యము ఎఱుక ఘట్టము మొదలగు పట్టులందభినివేశము తోడి నిపుణ నిర్వహణము బ్రకటించినది. ఆమెవలె నిన్ని యక్షగానము లింత సమర్థముగా రిచించిన కవయిత్రులులేరు. సరికదా కవులు నరుదు.

61. శీర్షా డు వెంకటరాయకవి

కవి విషయము :— బ్రాహ్మణుడు. విశ్వామిత్ర గోత్రుడు. తలిదండ్రులు చెన్నాంబా వేంకటరమణార్యులు. పితామహుడు దాసయ్య. ప్రపితామహుడు వెంకటయ్య. (ఇతని పినతండ్రి సంజుడయ్య. అక్క సాకాంబ, అన్న దాసయ్య. తమ్ముడు గుండయ్య). అహోబిల జోస్యుల యనుజుడును సింగవరము నివాసియు నగు నరహరి జోస్య లీతని గురువులు. ఇతని య. గా. నాటకకృతులు మూడు.

కృష్ణనాటకము ¹ శివనాటకము ² రామాయణము ³ మొదటిది రెండవదానియందును, నారెండును మూడవదానియందును బేర్కొనఁబడినవి. మూడును లేపాక్షి హరిహరుల కంకితములు. కవి నివాసమది కావచ్చు. (లేపాక్షి అనంతపురమండలమున హిందూపురము తాలూకాలో నున్నది). శివనాటకమున రచనాకాలము చెప్పఁబడినది. అందు రెండుభాగములు. ప్రథమ భాగాంతమున “శాలివాహశకము మెయ్యిన్ని, యేశునూర్లరవయ్యునొక్కటి యనెడి, ఘన విశంబి”యును, గ్రంథాంతమున “శాలివాహన శకాబ్దముల వెలయుచు నుండెడి వెయి న్నేడు నూర్ల నరనయి రెండన నమరిన వికారి” యును బేర్కొనఁబడినవి. అవి యుసగా శా. శ. 1761 — 62 అనఁగా క్రీ. శ. 1839 — 1840 అగుచున్నవి. కవి క్రీ. శ. 1840 ప్రాంతము నాడనుట నిశ్చయము.

ఈ లేపాక్షి నాటకత్రయము రామలక్ష్మీచూడ బ్రదర్శన ప్రతిష్ఠ లెక్కువగా సంపాదించినది. మూడును బ్రసిద్ధతీవృత్తములు. కృష్ణ నాటకమునఁ గృష్ణజన్మాదిగా జలక్రీడలవఱకు నున్నది కథ. ఇందు పూతనచే గొల్లభామ, ఎఱుకలసాని వేషములు వేయించినాడు కవి. శివనాటకమున దక్షాధ్వరధ్వంసము, పారత్రీకల్యాణకథయుఁ గలవు. ఇందు విదూషకుని హాస్యము, సూత్రధారుఁ డెఱుకలసానినిఁ బల్కరించుటయుఁ గలవు. ఈ రెండిటఁ బ్రథమ ద్వితీయ “విలాసములు”గా గ్రంథవిభాగము కాననగును. రామాయణమున బాలా యోధ్య

1 1931 లో విశాఖపట్టణమున డి. వి. యస్. గుప్తచే, 1947, 1950 సం. లలో మదరాసు జెస్టువార్డు ఆండుకో వారితేతను ముద్రితము.

2 ముద్రితము. ప్రచురణ వివరములు తెలియవు. రాజమండ్రి గౌతమీగ్రంథాలయమున నొకప్రతి గలదు. సం. 195.

3 పద్మనాభవిలాసము, శా. లో ముద్రితము. మదరాసు, 1907.

కాండలు “మొదటిరాత్రికథ” గను, అరణ్య కీష్కింధా సుందరకాండలు “రెండవరాత్రి కథ” గను, యుద్ధకాండము “మూడవరాత్రి కథ” గను వింగడింపబడినవి. అనగా నది మూడురాత్రుల ప్రదర్శనమున కుద్దిష్టమన్నమాట. ఈ మూడు కృతులందును విడి విడిగాఁ బ్రసిద్ధ రాగ తాళములలో దరువులు, ద్విపదలు, పద్యములు, సంధివచనములు, పాత్ర సంభాషణా ప్రచురములైన వచనములును గలవు. మూడింటను నాటకీయత వెల్లి విరిసినది. కాని రచన యొకమోస్తరు. భాషలో వ్యావహారికసరళి కొంత చూపట్టుచున్నది.

62. మార్జోల్ల వీరయ్య

ముద్ధ సంగయ్య కథ :

కవి విషయము :— తండ్రి మార్జోళ్ళ మల్లయ్య. తల్లి లింగమ్మ. కవి తన గ్రంథమును చేబ్రోలి శంభున కంకితముచేసియుండుటచేతను, గ్రంథమునఁ బెద్దాపురము శైవులను బేర్కొనియుండుటచేతను గోదావరీ మండలవాస్తవ్యుడనఁ జెల్లును.

ఆం. సా. ప. లో మాత్ర మీశని ముగ్ధ సంగయ్యకథ కొక తాళపత్ర ప్రతిగలదు. సం. 4540. (ఇది అముద్రిత గ్రంథసూచికలోఁ జేరలేదు.) ప్రతివిలేఖనకాలము :— “విశ్వావసు సంవత్సర శేష్ శుద్ధ అష్టమీ శుక్రవారం” అది క్రీ. శ. 12-5-1665, 13-6-1845 తేదీలకు సరిపోవుచున్నది. రచనారీతినిబట్టి రెండవదేగ్రాహ్యము. అట్లునుట కింకొక యూహ యుపబలకముగా నున్నది. (ప్రా. లి. పు. భాం. ఆర్.

సం. 59 (ఎ) కూచిమంచి తిమ్మకవి రాజశేఖర విలాసము ప్రతివిలేఖకుఁ
డైన చాగంటి మల్లయ తాను “శార్వరినామసంవత్సర ఫాల్గుణ శు 12
గురువారమురోజువరకు మారుజోళ్ళ మల్లయ్య ప్రతిచూచి” వ్రాసి
కొంటిననియున్నాడు. మారుజోళ్ళ వీరయ్య తండ్రిపేరు మల్లయ్యయే.
ఆ మల్లయయు నీమల్లయయు నొక్కరేకావచ్చును. పై రా. శే.
విలాస ప్రతివిలేఖనకాలము క్రీ. శ. 4-3-1841 తేదీకి సరిగా సరిపోయి
నది. మల్లయ యాకాలమువాడే లేదా యంతకించుక పూర్వ్యుడగును.
ఎంతపూర్వ్యుడనుకొందమన్నను క్రీ. శ. 1750 ప్రాంతమున నుండిన
కూచిమంచితిమ్మకవికిఁ బూర్వ్యుడు కాఁడుగదా. ఇతఁడుగాకపోయినను
నితని పుత్రుఁడైన వీరయ్యయైన 19 శతాబ్ది పూర్వార్థమున నుండి
యందునని యూహించుట లెస్సయనిపించుచున్నది.

గ్రంథ విషయము :- బసవేశ్వరుని సమకాలికుఁడును, అష్ట
ముగ్ధులలో నొకఁడును, సానింటికేగి యట ఋశ్యశృంగునివలె
బ్రవర్తించినవాఁడును నగు సంగయ్య కథ యిందు వర్ణితము. ఇది
బసవ పురాణాద్భుతము. (చూ. బ. పు. తృతీయాశ్వాసము).
ఇందుఁ దాళ ప్రధానములగు దరువులు, ద్విపదలు, వచనములు,
కొలఁదిగాఁ బద్యములు, వీలలు, అర్థచంద్రికలు, సం. చూర్ణిక, స్వర
జతీయఁ గలవు. య. గా. అని పేర్కొనఁబడినది. కవి యటనట భావ
ప్రౌఢిని గనఁబఱచియుండెను. కాని రచనలో శివకవులును జేయని
దోషములు కొన్ని చేసియుండెను. - ఐతే, ఇనుపించె, అనుకూల
వేళిరో, నా ప్రాణనాథుణ్ని, లోకతరబడి మొ. ప్రయోగములు;
ఎ - యలకు, ఇ - విలకు యతి, ద్విపదలో నింద్రగణములకు బదులు
పంచమాత్రాకములైన చంద్రగణముల ప్రయోగము - ఇట్టి వీ గ్రంథ
మంత ప్రాచీనము గాఁదని తోఁపఁజేయును.

ఒకపరి పెద్దాపురమునందలి శైవులందఱును ద్రిపురాంతకము మీఁదుగా శ్రీశైలయాత్రకుఁ బోయినారట. అక్కడ శిఖరదర్శనము చేసికొని మల్లికార్జునమంలపమునఁ గూర్చున్న వేళ వారిలో బొప్పె బసవన్న వంశ వర్ధనుఁడును, మాచలి శంకరమ్మ యగ్రతను జూడునైన పేరయ్యచనమల్లు వీరకవి పరింపఁగా బసవ పురాణము వినుచు నందలి ముగ్ధసంగయ్యకథ “యక్షగానంబైతె యెంతశృంగారముఁగ నుండునో” అని యనఁగా వీరకవియందులకుఁ బూనెనట. (ఇందు పేరయ్య రమణిపార్వతమ్మయు స్మరింపఁబడినది).

63. పు ల హ రి ఫి రో జి

సా త్రా జి తీ య ము: *

కవి విషయము :- గుంటూరు మండలములోని సత్తైనపల్లిలో స్థిరపడిన యొకమహారాష్ట్రక్షత్రియ కుటుంబమునకుఁ జెందినవారీయన. వీరు ఛత్రపతిశివాజీ వంశీయులు. వీరి పితామహులైన సాపాజీ గారును, శివాజీ మనుమలైన పాపాజీగారును సమకాలికులు, బంధువులు నైయుండిరి. వారుక్రీ. శ. 1700 ప్రాంతము నందుండినవారు. ఫిరోజి కవిగారి జీవితకాలము క్రీ. శ. 1829 - 1889. వీరు బహు

* 1940 లో గుంటూరు శెంక టేక్సర అండుకోవారు ప్రచురించిన ‘శ్రీఫిరోజి ఋషిగ్రంథావళి’ అను సంపుటమున నిదియుఁగలదు. ఆసంపుటమున కుపాధ్యక్షముగా శ్రీమహావాది శెంకటరత్నం గారు వ్రాసిన గ్రంథకర్త జీవిత సంగ్రహమునుండి విషయమిందు గ్రహింపబడినది.

గ్రంథకర్తలు. వీరి కృతులలో విషయవైవిధ్యము, ప్రక్రియావైవిధ్యమునుగలదు. వీరనేక యక్షగానములును రచించి యుండిరని తెలియుచున్నది కాని యం దిప్పటికి లభించిన దీ సాత్రాజితీయ మొక్కటియే.

గ్రంథవిషయము :— ఇందు శమంతకోపాఖ్యానము, జాంబవతీ సత్యాకాళిందీ నాగ్నజిత్తీ భద్రదాలక్షణా పరిణయ కథలు, నరకాసుర సంహారకథయు వర్ణితములు. వస్త్రైవ్యము కొఱవడినది. కవి దీనిని “సాత్రాజితీ నాటకంబను యక్షగానంబు” అనిపేర్కొనెను. కాని యిందు నాటకీయత తక్కువ ఆఖ్యానశైలిపాలే యధికమై శ్రవ్య కావ్యమువలెనున్నది. ఇందు ప్రసిద్ధరాగ తాళములలో దరువులు, ద్విపదలు, పద్యములు, కంద గీతసీసార్థములు గలవు. వచన ప్రయోగము క్వాచితక్రము. రచన చక్కనిది.

64. పో డూ రి వేం కట రా జు

సు కు మా రీ ప రిణ య ము : *

కవివిషయము :— ఆపస్తంబ సూత్రుడు, భారద్వాజ గోత్రుడు. శ్రీ రామయామాత్య పౌత్రుడు. వెంకటాచలమంత్రి పుత్రుడు. బుచ్చిరామయ, రామ మూర్తులకు సోదరుడు. ఇతని కృత్యంతరమగు రామలీలా విలాసము ¹ నుండి యితడు విశాఖమండల విజయ

* ప్రా. లి. పు. భాం., ఆర్. నం. 440 .

1. ప్రా. లి. పు. భాం., ఆర్. నం. 612.

నగరాధి పతియగు విజయరామరాజుశ్రితఁడనియు సితని నివాస మేనుగవలస (విశాఖ జి. చీపురుపల్లి తా.) యనియుఁ దెలిసినది. మఱియు నందీతని వంశావళి విపులముగాఁ గలదు.² ఇతఁడు శివ రామాభ్యుదయ కర్తయగు పోడూరి పెదరామా మాత్యుని యన్న గారి కోవవాఁడు. రామవిలాసము ప్రా. లి. పు. భాం., ప్రతి కవి స్వహస్త లిఖితము. లేఖన కాలము “ఆనంద నామ సంవత్సర చైత్ర శు. 15 గురువారం” గాఁబేర్కొనఁబడినది. అది క్రీ. శ. 13-4-1854 తేది యగుచున్నది. అదే కవికాలము. సునిశ్చితము. ఆ నాటికి విజయనగరమున మూఁడివ విజయరామరాజు రాజ్యము చేయు చున్నాడు.³

గ్రంథ విషయము:— నారదుఁడు సృంజయ రాజపుత్రయగు సుకుమారినిఁ బెండ్లియాడిన పురాణకథ యిందలి వస్తువు. ఇదియుఁ గూర్మనాథకవి మృత్యుంజయ విలాసమువలె త్రిధాశ్వాస విభాగము కలిగి యవతారికలో యక్షగాన మనియు, నాశ్వాసాంత గద్యలలో శృంగార నాటకగేయ ప్రబంధమనియుఁ బేర్కొనఁ బడినది. ఇది “జనులు — తగిన వేషంబులన్ ధరియించి సభల సొగసుగాఁ దెలుప” ననువుపడునట్లు రచించితి నని యున్నాఁడు కవి. ఇందు పాత్రలు “తెర బయలుదేరే దరువు” లు, “మాగధి యనే పరిహాసక వేషధారి” పాత్రలను బలుకరించుట, పాత్రలు స్వీయోదంతము జెప్పట, పాత్రలు ప్రవేశించఁగనే దేవతా స్తోత్రము చేయుటయు విశేషములు. ఒక్కచో హంగుదారుని ప్రసంగము గలదు. ఇందుఁ బ్రసిద్ధ రాగ తాళములలో

2. వివరములకు చూ. ప్రా. లి. పు. భాం., త్రై)వార్షిక గ్రంథ దీపిక 4 వ భాగము — పుటలు 1549-54.

3. ఇతని రాజ్య కాలము 1848-1879 అని విశాఖ జిల్లా గెజిటీరులోఁ గలదు.

దరువులు, విరివిగాఁబద్యములు, ద్విపద, వచనము, కందాలంకారము, చూర్ణిక, దండకము మొ॥ రచనా విశేషములు గలవు. ఇంద్రుని ఘట్టము గలదు. సుకుమారీ విరహ వేదన ఘట్టమున మన్మథుని పాదు పాతో సూర్యుని ప్రశంసించిన దండక మత్యంతత మనోజ్ఞము. గ్రంథమున నాటకీయత మిక్కుటము. రచన రసోత్కృటము.

65. మ రి ం గ ం టి భ ట్ట రు రా మా ను జా చా ర్యు లు

శ్రీ రా మ నా ట క ము : *

కవి విషయము :— శ్రీవైష్ణవుఁడు. మాధ్యమ్యసగోత్రుఁడు. రామానుజాచార్య పౌత్రుఁడు. తిరుమలాచార్యపుత్రుఁడు. గంజాంజిల్లా గుఱ్ఱవాడ నివాసి. (చూ. ముద్రితప్రతి) ఈతఁడు దరువూరి అప్పలా చార్యులు, వారణాసి అచ్యుతరామకవి అనువారు తనకిరువురు శిష్యులు

* ప్రతులు :— 1 గౌతమీ గ్రంథాలయ తాళపత్ర ప్రతి నం. 98. అసమ గ్రము. శ్రీరామనాటమనుపేర నున్నది. కవిపెట్టిన పేరచే కాని లక్ష్యబుఁడు పునరీవితుఁడగుట వినిన రావణుని సంరంభ మిందలివిషయము. 2. ప్రా. లి. పు. భాం. ఆర్. నం. 966 బొమ్మలాట రామాయణమనుపేరనున్నది. లక్ష్యణమూర్ఛకుఁ దరు వాతికథ యిందుగలను. 3. లక్ష్యణమూర్ఛయనుపేరనిది 1908 లో మదరాసులో ఎద్దనపూడి సంజీవయ్య అండుసన్నువారిచే మురహరి ము. శా. లో మొదటి కూర్పుగా ముద్రితము. ఇందు గ్రంథపరిష్కర్తల చేర్పులు మార్పులుగలవు ఇందు విషయము లక్ష్యణమూర్ఛఘట్టమే కాక రామపట్టాభిషేకము వఱకును గలదు.

గలరనియు వారీగ్రంథ రచనలోఁ దనకుఁ దోడ్పడి రనియుఁ జెప్పి యున్నాడు. (గౌ. గ్ర. ప్రతి). ఈ వారణాసి అచ్యుతరామకవియే సురతాణీపరిణయ¹ మను ప్రబంధమును యీ రామానుజాచార్యుని ప్రేరణమున రచించెను. (అం దీరామానుజాచార్యుడు గుజ్జాడాగ్రహార నివాసి, మ. భ. రామానుజాచార్య పౌత్రుడు తిరుమలాచార్య పుత్రుడు నని చెప్పబడుటయేగాక యీతని వైదుష్యప్రశస్తియు, వంశావళి ప్రశంసయు విపులముగాఁ గలదు. ; ఆ గ్రంథాంతమునఁ దద్రచనాకాలమిట్లు చెప్పబడినది. - “విరచింపబడె నీప్రబంధము... శాలివాహన శకాబ్దిన్ రసాగక్షమాధర చంద్రదాంచిత సంఖ్యకాంతరల నన్నానోన్నతానంద వత్సర సత్కార్తిక శుక్ల సప్తమిని భాస్వతౌస్సరి వారంబునన్” అనగా శా. శ. 1776 - క్రీ.శ. 1854. మఱి తత్కృతి ప్రేరకుడగు నీ మరిగంటి భట్టరు రామానుజాచార్యుడా 1854 సం. న నుండెననుట సుస్పష్టము. ఇతడు గణచతుర్థ్యపాఖ్యానాది ప్రబంధము లనేకము రచించినాడని సు. ప. నఁ గలదు.

ప్రస్తుత గ్రంథవిషయము :- ఇతఁ డీ శ్రీరామనాటక మనుపేర రామాయణము నంతటిని రచించియుండెనో లేదో తెలియదు కాని యుపలబ్ధములగు ప్రతులలో లక్షణమూర్ఖ ఘట్టమునుండి రామ పట్టాభిషేకము వఱకుఁగల యుద్ధకాండకథ యున్నది. వీరరస ప్రధానముగను నీ గ్రంథసందర్భములకుఁ దగినట్లుయుద్ధసన్నద్ధుడగు ధీరోద్ధత నాయకుని గమనగాంభీర్యమును దలపించు ప్రౌఢరచనా పరిపాటి గల పద్యగద్యముల ప్రాచుర్యమిందుఁ గలదు. దరువులు విరళము. ప్రసిద్ధ రాగతాళములలో (హిందుస్తానీవి కూడ) నున్నవి. సంధి వచనములతో పాలు పాత్రల సంవాదాత్మక వచనములును దఱచుగలవు. వచ

1. వేగుజక్క- గ్రంథమాల ప్రచురణ - బరంపురము, 1932.

ములందు న్యానహారిక భాషాసరళి కొంతగన్పట్టును. అమరశ్లోకము లనేకము చేర్చినబడినవి. తెనుగునఁ దదర్థ వివరణమును గలదు. ద్విపదలు కొద్దిగాఁగలవు. ఇందలి భాషయందును భావములందును జక్కని ప్రౌఢిగలదు. కాని దానికిఁ గొంతవఱకు భాస్కరరామాయణము మూఁదలయైనది. కథకొంత పెంచఁబడినది. సరిక్రొత్త నన్ని వేశములును గొన్ని కల్పింపఁ బడినవి. ఇందు సూత్రధార ప్రసక్తి గలదు. అశేడే ప్రస్తావన నడపినాడు. (ముద్రితప్రతిలోని ప్రస్తావన పరిష్కర్తలచేర్చు. దీని నాధునికరంగస్థల నాటకముగాఁ దీర్చుటకుఁ బరిష్కర్తలు ప్రయత్నించిరి కాని మూలగ్రంథమువలె “సర్వంబు నేకాశ్యాసము” గనే యున్నది. అంకరంగ విభాగములు చేయఁబడ లేదు. ఇందలి సంధివచనము లట్లనే యున్నవి.) ఈ గ్రంథము తోలు బొమ్మలాటల కుపయోగింపఁబడుచుండినట్లు ముద్రితప్రతి పీఠికలోఁ బరిష్కర్తలు వ్రాసియున్నారు. ఇందలి అమరశ్లోకోదాహరణ వివరణము లుండుటఁజూడ నసలిది బొమ్మలాటల కొఱకే వ్రాయఁబడినదా యనిపించును. అది బొమ్మలాటల పరిపాటి.

66. దరువూరి అప్పలాచార్యులు

ఐరావణ (త) చరిత్ర: *

కవి విషయము:— ఆ తేయన గోత్రుడగు నృసింహర్యునకు శ్రీనివాస, జగన్నాథ, వెంగళ, సుందర నామధేయులు తనయులు. అందు

* ప్రా. లి. పు. భాం. ఆర్. నం. 436.

శ్రీనివాసాచార్యునకు నరసమ్మయందు నరసింహ, రంగ, జగన్నాథ నామధేయులు పుత్రులు, అందు రంగార్యునకు రంగాంబ యం దీ అప్పలా చార్యులు, శ్రీనివాస, రంగార్య లక్ష్మణార్యులు పుత్రులు. ఇతఁడీ గ్రంథము నే తేటి పార్వతీశము ప్రోత్సాహమున సింహాద్రిపతి కంకితముగా రచించి యుండెను. దీనికిముందు సంస్కృతాంధ్రములందు మఱి కొన్ని కృతులు రచించినాడట. ఈ గ్రంథమునుండి యితని గుఱించి యెఱుంగనగు విషయ మింతియ. ఇతఁడు శ్రీకాకుళ మండలము వాడనియు, శ్రీరామ నాటక కర్తయగు మరింగంటి భట్టరు రామానుజాచార్యుని శిష్యుడనియు, వారణాసి అచ్యుతరామకవి కతని సురతాణి పరిణయప్రబంధ రచనయందుఁ దోడ్పడె ననియు నతనికి మాఱట గురువనియు, నత నితో జంటగా లక్ష్మీనారాయణ విలాసమను యక్షగానమును రచించి యుండెననియు నామూగ్రంథములనుబట్టి తెలియుచున్నది.* సురతాణి పరిణయ ప్రబంధ రచనాబ్దము క్రీ. శ. 1854 అని మీఁద రామాను జాచార్యుల యుదంతమునఁ జెప్పబడినది. మఱి అప్పలాచార్యులు నష్టశుండెననుట నిశ్చయము. ప్రా. లి. పు. భాం., ఆర్, సం. 437 సురతాణి పరిణయ ప్రతివిలేఖకుఁడీ దరువూరి అప్పలాచార్యుడే. త న్నేఖఁ కాలము భావజ్యేష్ఠ శుక్ల ద్వాదశి గురువారము. సు. ప. రచన 1854- ఆనంద సం. ఈ భావ తరువాతిది కావలె. అది 1874. సు. ప. రచనలోఁ దోడ్పడునాటి కప్పలాచార్యులు సుమారు పాతిక ముప్పది యేండ్లవాఁడైన నై యుండును. అతఁడు క్రీ. శ. 1825-1875 సం.ల నడుమ నుండెనని సస్సంశయముగాఁ జెప్పవచ్చును.

గ్రంథ విషయము :- గాంధారి వ్యాసప్రోక్తమగు నై రావణ వ్రతము (గజ గౌరీవ్రతము) నాచరించి తన యదృష్టమునకు గర్వపడు

* మా. ఇందరి సం. 65, 67 కవులయుదంతము.

చుండును. అది కుంతికి మనస్తాపహేతువగును. అది తెలిసి యర్జునుఁడు, దుర్యోధనాదులు తమ తల్లి వ్రతమునకు మంటి యేనుఁగునుమాత్రమే “తయారు” చేయించి యుండగాఁ దాను మింటియేనుఁగునే తెచ్చి తనతల్లి వ్రతము నెఱవేర్చుట, యిందలి కథ. ఇందు బ్రసిద్ధ రాగ తాళములలో దరువులు, ద్విపదలు, పద్యములును గలవు. గ్రంథాంత గద్య వివా యిది నిర్వచనము. యక్షగానమని పేర్కొనఁబడినది. శ్రవ్యకావ్యధోరణి నున్నది ప్రౌఢరచన కాదు. ఇది ఒహలశా అప్పలా చార్యుని బాల్యరచనయై యుండును.

67. ద రు వూ రి అ ప్ప లా చా ర్యు లు వా రణా సి అ చ్యు త రా మ క వి

లక్ష్మీనారాయణ విలాసము : *

కవి విషయము :— ఈ జంట కవులు శ్రీకాకుళ మండల వాస్తవ్యులు. ఆ మండలము నందలి శ్రీ కూర్మక్షేత్రస్వామి కంకితముగా, రామానుజాచార్యుని పోతుఁడును, వేంకటలక్ష్మీరంగార్యుల పుతుఁడు నగు కొండుపర్తి అప్పలార్యుని ప్రేరణమునను సాహాయ్య

* ప్రతులు : 1. ఆం. సా. ప., నం. 2648 (కాగితము)

2. ప్రా. లి. పు. భాం., ఆర్. నం. 762 (కాగితం)

3. రాజమండ్రి ఆంధ్రీతిహాస పరిశోధకమండలిలో వొకతాళ పత్ర ప్రతిగలదు. (వరదబెబ్బతిన్నది)

మునను బద్ధ పురాణోక్త ప్రకారముగా నీ గ్రంథము నిర్దేశమును గలిసి రచించిరి. ఇందుఁడమ గురువగు మరింగంటి భట్టరు రామానుజాచార్యుని స్మరించిరి. అతని శ్రీరామ నాటక రచనలో నీ యిరువురును దోడ్పడి నట్లందుఁగలదు. ఈ ల. నా. విలాసమునందీ కవుల పూర్వ రచన యగు సురతాణీపరిణయ పద్యకావ్య ప్రశంస వచ్చినది. కాని ల. నా. వి. వలె సురతాణీ పరిణయము జంటకవనము గాదు. ఇందలి గద్యలవలె నందలిగద్య లుభయ నామాంకితములు గావు. అది అచ్యుతరామ కవ్యపజ్జముమాత్రమే. అందప్పలాచార్యుఁడు తనకు రెండవ గురువనియు, నా గ్రంథ రచనలోఁ దన కతని తోడ్పాటు గల దనియు మాత్రమే చెప్పినాఁడు.

అప్పలాచార్యుని విషయము పూర్వోక్తము. అచ్యుతరామ కవి గుఱించి యతని సురతాణీ పరిణయము నుండి యెఱుకపడు విశేషములు :— ఇతఁ డాపస్తంబ సూత్రుఁడు. భారద్వాజ గోత్రుఁడు. వారణాసి సాంబన పాత్రుఁడు. ఎనమండ రామయోగికి డాహిత్రుఁడు. ఎఱ్ఱమకును నరసింహ కవికిని బుత్రుఁడు. రామయోగియనువాని కగ్ర జుఁడు. (ఇతఁడు శ్రీకృష్ణ సుధారస మను నింకొక ప్రబంధమునుగూడ రచించి యుండి నట్లు తెలియుచున్నది.) ఇతని సురతాణీ పరిణయ రచనా కాలము క్రీ. శ. 1854* తదర్వాచీన మీ ల. నా. వి. బహుశా 1860—65 ప్రాంతమున రచింపఁబడియుండును.

గ్రంథ విషయము :— క్షీరసాగర మథన కథయు, లక్ష్మీనారాయణుల విహాహము నిందు వర్ణితములు. ఈ ల. నా. విలాసమున కనేక సందర్భములందు గోగులపాటి కూర్మనాథ కవి మృత్యుంజయ విలాసమే

* చూ. ఇందని మరింగంటి భట్టరు రామానుజాచార్యుల యుదంతము. (సం. 65)

యొరవడియైనది. కథా ప్రణాళికలోను రచనా ప్రణాళికలోను మృ. వి. నకు సమానాంతరముగాఁ బయనించినది ల. నా. వి. అసలు శారీ కల్యాణ కథకును, లక్ష్మీ కల్యాణ కథకును బోలికలు లేవు. కాని యీ కవులు ప్రౌఢులగుటచే శారీ కల్యాణ కథకు సన్నిహితముగా లక్ష్మీ కల్యాణకథను ససందర్భముగా మలచినారు. ఇందు లక్ష్మీయుఁ బార్వతివలెఁ బ్రయుని గూర్చి తపశ్చర్యకుఁ బూనుకొనును. ఆ సందర్భ మున మృ. వి. న వర్ష హేమంత గ్రీష్మర్తువులు మూఁడును మూఁడు సీసములలో వర్ణితములు. ఇందును నా మూడేమూఁడు, సీసములలోనే నాని ఛాయలుగా వర్ణితములు. అందలి శివుని వలెనే విష్ణువును నిందుఁ గపటవటువగును. అందు భృంగియు శివుఁడు నెఱుకలసాని వేషములు వేయఁగా నిందు నారద నారాయణులు కొత్తైమ సాని వాలకములు డాల్తురు. ఇట్లే యా కథాసందర్భాను కరణము. రచ నలోఁగూడ మృ. వి. నుండి దరువునకు దరువు, సీసమునకు సీసము, ద్విపదకు ద్విపద, వచనమునకు వచనము, శ్లోకమునకు శ్లోకముగా నందలి మంచిపట్టెల్ల విడిచి పెట్టక, యొకప్పుడు వరుసయును దప్పక యందులో ననుకరణము నందులో మార్పునుగా ననుకరించినారీ కవులు. మృ. వి. న “ప్రత్యక్షమయ్యే” నని యున్న నిందు “నాక్షాత్కరించె” నని మార్పు. అంతేకాదు మృ. వి. వలెనే యిదియు మూఁడాశ్వాసము లుగా విభాగింపఁబడినది ; అవతారికలో యక్షగానమనియు, నాశ్వా సాంతగద్యలలో శృంగారగేయ ప్రబంధమనియుఁ జేర్కొనబడినది. ఇట్టి యను కరణము సీ కవులెందుకు చేయవలసి వచ్చినదో వోధ పడదు. (వీరును గూర్కనాథకవియు నొక్కమండలము వారే. కూర్మ నాథకవి వీరికి రెండు మూఁడు తరములు పూర్వుఁడు).

రచనావిషయమున మృ. వి. విమర్శయే దీనికిని జాలవఱకు సరిపడును. సలక్షణమైన భాషయు బ్రసన్నమైన శైలియుఁ గలది.

య. గా. కృతులలో నొక బృహద్గ్రంథము. కథ చతురముగాఁ బ్రపంచించబడినది. శృంగార మంగిరసము, హాస్యమంగము. వర్ణన లనేకము చుదీర్చుముగ సుందరముగఁ జేయఁబడినవి. చతుర సంవాదములుగలవు. జాతీయములు నన్యభాషా పదప్రయోగ విశేషములు ననేకము గలవు. ఇందుఁ బ్రసిద్ధ రాగ తాళ ధోరాళములైన దరువులు (రాగములలో జయంతసేన విశేషము) ద్విపదలు, పద్యములును సమపాళముగా నున్నవి. అప్పగింతలు, సువ్వి, శోభనములు, లక్ష్మీకల్యాణము ననుపెండ్లివేడుక పాటలు, శ్లోకములు, దండకచూర్ణికలును గలవు. సగము పద్యము సగము దరువునై న సీసార్థ కందార్థములు సీసాలంకార కందాలంకారము లను పేరఁ బ్రయోగింపబడినవి.

68. సింబాద్రి దాసుఁడు

భట్టాణ చరిత్ర : *

కవి విషయము :— దాసరికులమువాఁడు. అంతన పౌత్రుఁడు. కమలాంబకుఁ వెంకటనరుసుకుఁ బుత్రుఁడు. కవి తన గ్రంథమున దీ వెన నరసింహుని, సింబాద్రి యేగంటి నీలయుని, సింహాచల నరసింహుని స్మరించినాఁడు. ఆం. సా. ప. ప్రతివిలేఖనకాలము “రాక్షసనామ సంవత్సర భాద్రపద బం శుక్రవారం” అనఁగా క్రీ. శ. 5-10-1855

* ముద్రితము. ప్రచురణ వివరములు తెలియవు. అముద్రిత ప్రతులు :— 1. ఆం. సా. ప. నం. 3460.

2. ఆంధ్ర విశ్వకళా పరిషత్ప్రతి టి. 123/ఎస్. 71.

తేదీ. గ్రంథరచన మంతకుఁ బూర్వముకాని యెంతోపూర్వమై యుండదు.

గ్రంథ విషయము :— భల్లాణ కథ : పూర్వోక్తము. కాని యొక విశేషము. కవి సురాభాండేశ్వర కథ చెప్పి యందలి యీడిగ దంపతులే పిదప జన్మమునఁ జల్లనూ భల్లాణులైరని చెప్పినాడు. ఇందుఁ బ్రసిద్ధ రాగ తాళములలో దరువులు, ద్విపదలు గలవు. పద్యములు కందిములు మాత్రము లెక్కకుఁ గలవు. నిర్వచనము. రచన బహుదోషజుష్టము. ఇం దాశ్వాస త్రయ విభాగము గలదు. యక్షగాన మని పేర్కొనఁబడినది.

69. కోవెల తిరువేంగడ దాసు

తిరుమంగయాళ్వారు చరిత్ర : †

కవి విషయము :— కోవెల వేంకటాచార్యుని పౌత్రుఁడు. నరసింహాచార్యుని నందనుఁడు. శ్రీరంగ తిరుమల శ్రీభట్టార్యుని శిష్యుఁడు. ఇతని గ్రంథము శోభనాచల నరసింహస్వామి కంకితము. (శోభనాచల మనఁగా మంగళగిరికి మఱియొక పేరేమో; అదిన్మసింహ క్షేత్రమే. కవి నివాసమది కావచ్చును). ఈగ్రంథమును ‘శేష భట్టరు అప్పలదాసుఁడు వేంచేపు చేసుకున్న’ దనియున్నది. ఆం. సా. ప. లోని రతిమన్మథవిలాసము ప్రతి (నం. 3120) చివర “శ్రీమాన్ శేషభట్టరు రంగాచార్యులు గారు రచించిన రతిమన్మథ

విలాసము వారి కుమారుడు అష్టాచార్యులు వ్రాసెను. శ్రీ మంగళాచల లక్ష్మీనృసింహార్చనముస్తు” అనియున్నది. ఇతండును బై అప్పలదాసుడు నొకరే కావచ్చును. అగుచో నా రంగాచార్యులు క్రీ. శ. 1800 ప్రాంత మందుండిన వాడుగా నూహింపఁబడినందున * నాతని పుత్రుడగు నప్పలాచార్యుడు 1830-40 సం.ల ప్రాంతమున నుండి యుండును. అతడు “ వేంచేపు” చేసికొన్న యీతిరుమంగళాచార్యులు చరిత్రరచన మంతకుఁగొంత పూర్వపుది కావలెను. ఇవి యన్నియు నూహలపై నూహలు. (ఇవి యథార్థములు కాకపోవచ్చును. కాని భావిపరిశోధన కుపస్కారకములు కావచ్చునని యిట నుటఁకింపఁబడినది.) కాని రచనా రీతినిబట్టి చూచినను నిది యంత ప్రాచీనరచనగాఁదోపదు. (నామట్టునకు నాకిప్పటికిది క్రీ. శ. 1800 1850 నడుమ రచింపఁబడినదిగాఁ దోచును. ఈయూహ నొకరు గ్రహింప నక్కఱలేదు. నాయూహ తెలుపుకొంటిని. అంతియ).

గ్రంథ విషయము :- పన్నిద్దరాళ్వారులలో నొకఁడగు తిరుమంగళాచార్యులు పూర్వచరిత్ర మిందు వర్ణింపఁబడినది. (అది ఆచార్య పూర్తిముక్తావళి, దివ్యసూరి చరిత్రము, గురుపరంపరా ప్రభావము మొ. గ్రంథము లందుఁగలదు.) ఇందలిది సలక్షణమైన భావ. సరళ మైన రచన. గ్రంథము సగపాలు పద్యములే. కడమభాగముప్రసిద్ధ రాగతాళముల నున్న దరువులు, ద్విపదలు, కొలఁది వచనములును. శమాము, కితాబు మొ. ఉర్దూ పదప్రయోగములు కొద్దిగలవు. మృత్యుంజయ విలాసమువలె నవతారికలో యక్షగానమనియు, నాళ్వాసాంతగద్యలో (సర్వంబునేకాళ్వాసము) ‘శృంగార నాటక గేయప్రబంధ’ మనియుఁ బేర్కొనఁబడినది.

* చూ. ఇందలి సం. 47 కవి చరిత్ర.

70. కోవెల రాఘవ దాసు

ప్రణయ కలహ కలాపము : †

కవి విషయము :— ఇతఁడీ ముంద వర్ణితుఁడైన కోవెల తిరు వేంగడాచార్యున కగ్రతనయుఁడు. ఇతని తల్లి రంగమ. గురువు శ్రీ రంగరాజభట్టరు. ఇతఁడును దండీవలె శోభనాచల నరసింహ భక్తుఁడే. ఇతని గ్రంథమును శేషభట్టరు అప్పలదాసుఁడు “వేంచేపు” చేసికొన్న దే కావున నితడును క్రీ. శ. 1800 - 1850 ప్రాంతమువాఁడై యుండిన నుండవచ్చును.

(గ్రంథవిషయము :— ఇది మిన్నెడ నుడవారను తిరువాయిముడి నుండి గ్రహింపఁబడినదట. శ్రీకాంతుఁడొకనాఁడు శ్రీకాంత నెడఁబాసి భూకాంత కడకేగి మగిడి యిందిరామందిరమునకురాఁగా నామెయతని వాలకముచూచి యలుక చిత్తగించినది. వెన్నుఁడు వెనుదిరిగినాఁడు. అపుడింక నామె విరహవేదన. హరి యామె కడకొక యెఱుకతను బంపెను. ఎఱుకత కోరిక లీడేరునని చెప్పి యరిగినంత హరివచ్చి తరువాయి దీర్చినాఁడు. ఇది యిందలికథ. ఇది కడు పిన్న కృతి. సలక్షణమైన భాషయు సరళమైన రచనయుఁగలది. ఇందు దరువులు, ద్విపదలు, పద్యగద్యములు గలవు. శృంగార నాటకగేయ ప్రబంధ మని పేర్కొనఁబడినది. (ఇందలి ఎఱుకఘట్టమున మృత్యుంజయ విలాస మందలి దరుకొకటియిందు యథాతథముగా నున్నది.)

71. బోడి చర్ల సుబ్బకవి

కవి విషయము :- ఇతఁడు కర్నూలు మండలకవి. నందవరీక బ్రాహ్మణుఁడు. కుత్సనగోత్రుఁడు. మిట్టెమరి రామాయణము, ¹ ప్రహ్లాదనాటకము ² ననునవి యితనికృతులు. రెండిటను గరుడాచల నరహరి ముద్రలున్నవి. ప్రహ్లాదనాటక గ్రంథాంతద్విపదలో నితఁడు హనుమంతరాయని కప్పయైన లక్ష్మణుంబ కగ్రసూనుడని మాత్రము తెలియవచ్చినది. లక్షణాపరిణయ య. గా. కర్త మఱియొక సుబ్బకవి గలఁడు — ఇరువురకు నింటిపేరు స్థలకుల గోత్రములును సమానముకాని యతఁడు వేఱు. అతనిపూర్తిపేరు బొడ్డుచర్ల వెంకటసుబ్బయ్య. ఇతఁడు త్తసుబ్బయ్య. అతనితల్లి వెంకమ్మ. ఇతనితల్లి లక్ష్మమ్మ. అతని గ్రంథము భద్రగిరి నాసముద్రగలది. ఇతనిగ్రంథములు గరుడాద్రినరహరి ముద్రగలవి. ఇతరాధారము గన్నట్టు దనుక నిరువురువేఱని పరిగణించుటయే సమంజసము.*

సుబ్బకవి రామాయణమును 1910 లోఁ బ్రచురించిన యతఁడతని పాత్రుడే అనఁగా సుబ్బకవి కాలమంతకు సుమారణావది యేండ్లు వెనుకకుఁ బోవును. సుబ్బకవి రామాయణమునఁ బూర్వకవి స్తుతిలో “వెంగాంబికను” స్మరించి యుండెను. ఆమె 1840 ప్రాంతముదనుక నుండిన తరిగొండ వెంగమాంబయే కావచ్చును. ఇతని ప్రహ్లాద చరిత్రలో శుక్రాచార్యుల పంచాంగప్రసంగమున ఈశ్వరనామసంవత్సరము

1. బెజవాడ వాణీ ముద్రాక్షరశాలయందు 1910 లో ముద్రితము. ప్రచురణ కర్త :- “గ్రంథకర్తగారి పాత్రుండగు” బోడిచర్ల వెంకటరావు. (ప్రథమ రాత్రి కథమాత్రమే ప్రచురితము)

2. మదరాసు “కాపేజి ఇండస్ట్రీస్ పబ్లిషింగ్ హౌస్” ప్రచురణ, శ్రీలక్ష్మీ విలాస ము. శా. 1948.

పేర్కొనఁ బడినది. అది 1877 లోఁబడిన ఈశ్వరయే కావచ్చును. సుబ్బకవి 19 వ శతాబ్ది మూడవ పాదమునను గొంచె మిటునటు నుండే ననుట నిశ్చయము.

(మిట్టేమరి) రా మా య ణ ము :

మిట్టేమరి పురథాముడైన కోడండరామునిఁగూర్చినది. ముద్రిత ప్రతివెనుకనున్న ప్రకాశకుల సూచననుబట్టి సుబ్బకవి రామాయణము నంతటిని నాల్గురాత్రుల ప్రదర్శనమునకుఁ బనికివచ్చునట్లు రచించెనని తెలియవచ్చుచున్నది. అందు “మొదటిరాత్రి కథ” మాత్రమే ప్రచురింపఁబడినది. ఇది బాలకాండ కథ. కవి తానిది “నృత్తగీత కలన” రచించితి ననెను. ఇందలి యెత్తుగడచిత్రమైనది. గణపతి సరస్వతులు తమస్తుతుల వెంటవచ్చి యీ “రామనాటక నటనాభిరాము”లగు నటుల నాశీర్వాదింతురు. తరువాత నారదుఁడువచ్చి తాను “ఫలానా” అని, బాలకాండ కథాసంగ్రహము చెప్పి భాగవతును (నటులను) దీవించును. తరువాత “తలారి గురికాఁడు” (కటికవంటిపాత్ర సభావారికి దశరథాగమనమును హెచ్చరింపవచ్చును. ఇందుఁ బాత్ర ప్రవేశ కథానుసంధాన సూచనలు గలవు. కొన్ని పాత్రలు ప్రవేశింపఁ గనే స్వయముగాఁ దమపరిచయ మొనర్చుకొనుటయుఁ గలదు. సూత్ర ధారుఁడుపాత్రను సంబోధించుట యొక్కచోఁ గలదు. అది మంత్రసానిని బలుకరించిన సందర్భము. ఇందు బ్రసిద్ధరాగతాళములలో దరువులు, ద్విపదలు, పద్యములు, వచనములు, నలుగుపాట, శోభనము గలవు. సంధివచనములు, వచనములందు సంభాషణలును గలవు. రచన చాల నాటకోచితముగ నున్నది. అంత సలక్షణముగ లేకపోయినను, సరసముగనే యున్నది. కవి దీనిని వాల్మీకిరామాయణమును విని “పామరు

లాసందమండ, సంగీత సాహిత్య సరసప్రసంగ, సంగతిచే నల్పు సరస నాటక” మని యున్నాడు.

ప్రహ్లాద చరిత్ర :

కథ ప్రసిద్ధము. ప్రహ్లాదుని తల్లి పేరు లీలావతియని భాగవతము. సుకీలయని సుబ్బకవి మార్పు. ఇందు గ్రంథారంభమునఁ గటిక చాని రాక గలదు. వాడు హిందీ తమిళ కన్నడములలోఁ బ్రసంగించి యుండుట విశేషము. ఇందుఁ బాత్రప్రవేశ సూచనలు, పాత్రలు స్వవిషయమును జెప్పుకొనుటయుఁ గాననగును. ప్రసిద్ధ రాగతాళములతోఁ జరుపులు, ద్విపదలు (ద్విపదకును నీలాంబరిరాగ ముదాహరింపఁబడినది), పద్యములు పరకీయములు, (పోతనగారివి - కవి చెప్పి గ్రహించినాఁడు) స్వకీయములును, వచనములు, డండకముల మొ. గలవు. సంభాషణ లెక్కువగ నే యున్నవి. రచన యొకమోస్తరు. యక్షగానమని పేర్కొనఁబడినది.

72. పడకండ్ల గురురాజకవి

ఇతఁడు బళ్ళారి మండలకవి యనియు, 1860 ప్రాంతమున నుండినవాడనియు, నితఁడు పద్మావతీ పరిణయము, అనిరుద్ధ చరితము నను నాటకములను రచించియుండెనని యీతని శేషధర్మములను గ్రంథమునుండి తెలియుచున్నదనియు ఆంధ్రకవుల చరిత్రమునఁగలదు. ఆ నాటకములు ప్రాయశఃముగా యక్షగానములు కాదగును. అవి యల్పములు.

73. కాట్రంబాక కేశవాచార్యులు

కవి విషయము :— హరితసగోత్రుడు. కాట్రంబాక శ్రీ రాఘవాచార్యుని పుత్రుడు. ఇతడు భూతపురీశుని కంకితముగా రెండు యక్షగానములను రచించియుండెను — రామానుజవిజయము (1), పతి ప్రతాపాహత్యము (2). మొదటి దానిని కవి తాను హరితస గోత్రుడును, అప్పలాచార్య పుత్రుడు నైన “చెంగోలం నృసింహార్య మత్సభుని మతిమంతు సతని యనుమతిం జెప్పినాడ” నని యున్నాడు. (అశ్వాసాంతమున). ఈ గ్రంథము “చంగోలు నరసింహాచార్యుల వారి వర్తమానరత్నాకర మను స్వకీయ ముద్రాక్షరశాలయందు 8-5-1858 న అచ్చువేయించి ప్రకటింపబడియె” నని ముఖప్రతమున నున్నది. రెండవ గ్రంథమున నితని రామానుజ విజయ యక్షగాన రచనయు భార్య పురాణాంధ్రీకరణమును బేర్కొనబడినవి. అది కవి తన గురువగు సచ్చిదానందేంద్ర యోగీశ్వరు నాదేశమున రచించితి నని యున్నాడు. తన్ముఖప్రతమున నది “...కాట్రంబాక రాఘవాచార్యులుగారి కుమారుడైన కేశవాచార్యులవారిచే నూతనముగా రచింపబడి...29-10-1860 తేదీన భువనగిరి రంగయ్యసెట్టిగారి జ్ఞాన సూర్యోదయ మనే స్వకీయ ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రింపబడియె” నని యున్నది. కాగా కవి 1860 ప్రాంతమునం దుండె ననుట సునిశ్చితమైన విషయము.

రామానుజ విజయము :

ఇది విశిష్టాద్వైత మత సుప్రతిష్ఠాపకుఁ డగు శ్రీమద్రామాను జాచార్యుని జనన ప్రకారము, యాదవ ప్రకాశునికడ సతని విద్యా

భ్యాసము, యామునాచార్యునితో నతని సమావేశము, నతని సంసారము, సన్యాసాశ్రమము, బీబినాంచారితో సుఖించుచున్న యాదవాచలస్వామి రామప్రియుని ఢిల్లీ నుండి యాదవాద్రికిఁ దోడ్తెచ్చుటయుఁ దాను శ్రీరంగమున శిలారూపముగా నర్చావతారమై నిజధామమున కేగుటయు నను కథలు గలది. కథా ప్రధానమైన దీయక్షగానము. గ్రంథకర్తకుఁ గథనడుపుట తెలియదు. అవాంతర కథానుసంధాన చాకచక్యములేదు. రచన యొక మోస్తరు. ఇందు దరువులు తాళ ప్రధానము లెక్కువ. రాగప్రధానములు గొలఁది. ద్విపదలు, జాత్యుపజాతి పద్యములు, కొలఁది సంధివచనములు, శోభనము, తలంటు, నలుగు, లాలిపాటలు, దండకము, అర్థచంద్రికలు, కందార్థములును గలవు. ఇది రెండవశాస్త్రముల కృతి.

పతివ్రతా మాహాత్మ్యము :

నారదునకు బ్రహ్మ చెప్పినట్లుగా నిందుఁ బతివ్రతా లక్షణములును, లక్షణ, అనసూయ పుత్రి సునందిని, నావిత్రి, దాక్షాయణి, సీత మొదలగు మహాపతివ్రతల చరిత్రములు నిందుఁ బ్రసక్తములు. ఇందు తాళ ప్రధానములగు దరువులు, ద్విపదలు, కందార్థములును గొలఁదిగాఁ బద్యములును గలవు. నిర్వచనమని చెప్పవచ్చును. ఆఖ్యానశైలీ ప్రచురము. రచనప్రౌఢమునుగాదు. పేలవమునుగాదు. రామానుజ విజయ రచనకంటె మేల్తరము. ఇది మూడవశాస్త్రములుగా విభక్తము. తన యీ కృతులను రెండింటిని యక్షగానములని పేర్కొనినాడు కవి. (పతివ్రతా మాహాత్మ్యము 1922 లో మదరాసు శశిరేఖా ము. శా. లో ముద్రితమైనది.)

74. వేదాల తిరునారాయణాచార్యులు

ఇతడు వేదాల కేంకట స్వసింహాచార్యుని పాత్రుడు. వేంకటాచార్యుల పుత్రుడు. బుక్క-పట్టణము తిరువేంగడాచార్యుని శిష్యుడు. ఇతని శకుంతలా నాటకము గ్రంథారంభమున “గ్రంథ స్వాతంత్ర్యాధికారినిఁ దెలుపు ద్విపద” యొకటి యేతడుపక్ష మే గలదు. అందీ గ్రంథ స్వాతంత్ర్యమును గవి తానే స్వయముగ చతురంగ పట్టణము పార్థసారథి యనునాతని కిచ్చి వేసికట్లు తెల్పియున్నాడు. ఆ పార్థసారథి య్యయే 6-5-1864 తేదీని సాలవ చిన్న స్వామిరాజుగారి ప్రచండ సూర్యలోక ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రితమైన యే తద్గ్రంథము నకుఁ బ్రచురణకర్త. అనఁగా, కవియు నప్పటివాఁడే యని ఋజువగు చున్నది. ఇతఁడీ శకుంతలా నాటకమునేకాక ప్రహ్లాద నాటకమును గూడ రచించియుండెను. (ప్రచురణ :- 1. ఆది విద్యా తరంగిణి ము. శా., మదరాసు, 1893. 2. శ్రీరంగ విలాస ము. శా. మదరాసు, 1904. ఇందును నీ గ్రంథస్వామ్యము చతురంగ పట్టణము పార్థసారథికిఁ జెందవలెనని కవి వ్రాసిన ద్విపద గలదు.)

రెండింటను గద ప్రసిద్ధము. శ. నా. కథా ప్రణాళిక కాళిదాసీయము ననుసరించి కాక భారత కథా సంవాదిగా సాగినది. రెండింటను కటికము పాత్ర (ప్ర. నా. న వీడు హిందీలోఁ బ్రసంగించుట కాననగును), పాత్రల తెర ద్విపదలు (తెరలోనుండి సభవారికిఁ బాత్రలు దమ యుదంతముఁదామై తెలియఁజేయు నట్టివి), పాత్రలు తెర వెడలు దరువులు (హాగుదారులు పాత్ర ప్రశంసాత్మకముగాఁ బాడు నట్టివి), సంధి వచనములును గలవు. రెండింటను బ్రసిద్ధకర్ణాటక హిందూస్తానీ రాగ తాళములలో దరువులు, ద్విపదలు, పద్యములు, కంద నీసార్థ

ములు సంగీ పచనములే కాక సంగీ ద్విపదలు, వచనములలో దరువు లలోఁబాత్రల సంవాదములు, నక్కడక్కడ శ్లోకములు తేవారము లును గలవు. రెండిటను రచన నాతి ప్రౌఢము, నాతి పేలవము. శకుం తలా నాటకము శ్రీకాకుళపురి వల్లభరాయని కంకితము. ప్రహ్లాద నాటకము శేషశైలధామన కంకితము. రెండిటను, దరువు చివర నాయూ దేవరల ముద్రలు గలవు.

75. చిలకమఱ్ఱి నారాయణాచార్యులు

ఇతఁడు భాగవత దశమస్కంధ పూర్వ భాగ యక్షగానమును రచించెనని శతకకవుల చరిత్రవలనఁ దెలియవచ్చినది కాని గ్రంథ మిపు డుపలబ్ధము గాదు. ఇతఁడు పితాపురమునకుఁ జేరువనున్న కొమర గిరివాసుఁడని తోఁచుచున్న దనియుఁ బల్లెరుమూడి వేంకట గురుని కడ నీతఁడనేక విద్యలభ్యసించెననియు, నితఁడు గణోదయ ప్రబంధ, వేణు గోపబాల శతకములకుఁ గర్తయనియు, నితని శతకరచనా కాలము శా. శ. మాని దంతావళ మాసీశకువల - రక్తాక్షి = 1787 - క్రీ. శ. 1865 అనియు శ. క. చ నుండి యితని యుదంత మెఱుంగ నగును.

76. నల్లపాటి శేషచలదాసు

అవనిజా చరిత్ర :

కవిగుఱించి విశేషములేమియుఁ దెలియవు. ఇతనిగ్రంథము “నే. వెంకటసుబ్బాశాస్త్రిలవారి సరస్వతీ ము. శా. యందు బందరు సంకా సుబ్రహ్మణ్యముగారిచే నచ్చువేయించి ప్రచురింపబడియె”. ప్రచురణ తేది 20-9-1869. కవి యానాటివాఁడేకాని యంతకించుక పూర్వముగకాని యైయుండును. నీత తన వనవాసాదికముగూర్చి శ్రీరామునితోఁ జెప్పట యిందలి విషయము. ఇందుఁ బ్రసిద్ధ రాగ తాళములతో దరువులు, పద్యగద్యములును గలవు - రచన మంచిదే.

77. తిరునగరి అనంతదాసు

రామనాటకము (కుశలవనాటకము) *

ఇతఁడు తిరునగరి కేశవార్యుని పుత్రుఁడు. పల్లెఱుమూడి శింగ రాచార్యుల పుత్రుఁడైన రామానుజాచార్యునకు శిష్యుఁడు. ఇతనికి సాతాని అనంతయ్యగారని స్థానిక వ్యవహారము. ఇతఁడు నెల్లూరు మండలమునందలి నరసాపురము (నరసింహపురము) వాడనియు సత్యజీ రామనాటకమునేకాక హరిశ్చంద్ర ప్రహ్లాద నాటకాదులును రచించి

* కోళప్పన్ జేరి లక్ష్మణమొదలారివారి జీవితాక్షర ముద్రాక్షరశాల . మదరాసు, 1906.

యుండెననియు, సమకాలమువాఁడుగను 1873 లో ముద్రితమైన నెల్లూరుజిల్లా మాన్యులులో (పుట 698 - 701) బేర్కొనఁబడెను

ఇతని రామనాటకమొకటే యిపుడు పలబ్ధము. ఇందలి కథ కుశలపుల చరిత్ర. ఇది కుశలవనాటకమనుపేర మిగులఁ బ్రసిద్ధిపడసినది. ఇది కవిచే నాట్యోద్దిష్టమైనది. చక్కని సంవాదశైలిగలది. రచన చక్కనిది. ఇందుఁ బ్రసిద్ధ రాగ తాళములలో దరువులు, ద్విపదలు, పద్యములు, కంద సీస వృత్తార్థములు, సంధిపచనములును గలవు.

78. కొంఠూరి సీతారామకవి

(మఱి నగర) సావిత్రి నాటకము : *

ఇతఁడు కొంఠూరు వేంకటేశ్వర వేంకటాచల పుత్రుఁడు. ఇతఁడు నెల్లూరు జిల్లా వెంగల్లు వాస్తవ్యుడనియు, శివ పారిజాతము, ఇలావతీ చరిత్ర, కృష్ణవిలాసము లతని కృత్యంతరము లనియు నెల్లూరు జిల్లా మాన్యులు వలనఁదెలియుచున్నది. (పుట 698 - 701). ఇవియు య. గా. నాటకములై నఁగావచ్చును గాని యిపుడు పలబ్ధములు గావు.

ఇతని నావిత్రీ నాటకము ఇందూరి నరసింహ రెడ్డి ప్రోత్సాహమున మఱి నగర చెన్నరాయని కంకితముగా రచింపఁబడినది. ఇందుఁ బ్రసిద్ధమగు సావిత్రి చరిత్రము మూఁడు రాత్రుల ప్రదర్శనమునకుఁ

* ముద్రితము :— అమెరికన్ డైమండు ప్రెస్., మదరాసు. 1928.

గాను విశేషముగఁ బ్రపంచింపఁబడినది. ఇందుఁబ్రసిద్ధ రాగ తాళములలో దరువులు, ద్విపదలు, పద్యములు, కందార్థములు, సంధి వచనములును గలవు. ద్విపదలకును రాగములు దాహరింపఁబడుటయు, ద్విపదార్థములు, పద్యములలో గోమూత్రికా రథాది బంధములును విశేషములు. రచన సంవాద్యశైలీ ప్రచురము. ప్రౌఢము.

79. విజయనగరపు చెంగల్వరాయకవి

ఇతఁడు విజయనగరవంశోజ్జ్వలుఁడనియుఁ దిరుమలతాతాచార్య శిష్యుఁడనియు మాత్రము రాయపుర చెన్న ముద్రతోనున్న యితని గొల్లకథ, ఎఱుకల కథ (తం. స. మ. కే. సం. 485, 486) అను గ్రంథముల వలనఁ దెలియుచున్నది. ఇతఁడు మదనగోపాల శతకమును రచించినట్లు శ. క. చ. వలనఁ దెలియుచున్నది. ఆ శతకమున నితఁడు వెంకటగిరి విభుని పుత్రుఁడని తెలియుచున్నది. ఇతని కాలము 1871 ప్రాంతముగా ఆం. వా. సూ. వీరిక 93 వ పుటలోఁ బేర్కొనఁబడినది. అది యథార్థమనలేము. ఇతఁడింకను గొంత పూర్వ్యుఁడు గాఁదోచును. (శ. క. చ. లో. నితని కాలనిర్ణయము గాలేదు.)

గొల్లకథ :

ఇందుఁ దక్రమును విక్రయింపవచ్చిన గొల్లభామ రాయపుర గృహిణులతోఁదమ గొల్లజాతి గొప్పదనమును జల్ల ప్రాశస్త్యము నుగ్గడించును. తమ కాలము తెగలు నాచారములు నేకరువు పెట్టును.

పిదప ఘట్టమున నుంకరి కొండయ్య వచ్చును. వాడు సుంకము గాఁ తిత్ప్రత్యామ్నాయముగాఁ జూబనము గాని యిమ్మని యొత్తిడిచేయును. ఆమె తన యత్తను బలిచెదనని బెదరింపజూచును. వాడసాధ్యుడు “గుత్తలోగడను మీ యత్తమా” కనును. ఇది కథ. ఇందు దరువులు, ద్విపదలు, గీత పద్యములు నెక్కువగాఁ గలవు. సంధి వచనములు కొద్ది. సంవాదము లెక్కువ. కథకు జరుగుచాటు తక్కువ. రచన సరస మైనదే.

ఎ టు క ల క థ :

విరహిణి యగు సత్యభామ కడకు నలున యానతి సరస్వతి “కొరవంజి వేషమిమ్ముగా ధరియించి” వచ్చును. ఎఱుకల కులాచారములఁ గూర్చి దీక్షముగా నుపన్యసించును. సాముద్రిక శికున శాస్త్ర ప్రసంగము చేయును. తాను తిరిగిన దేశముల, కొలిచిన దేవరల పేర్లనే కరువుపెట్టును. సత్య భిక్షుతకు సన్నిహితమైన నారదానీత పారిశ్రామ వృత్తాంతము నెఱుక చెప్పును. కృష్ణుడువచ్చి యామెకోరిక నెఱవేర్చు నున్నాడనియు జెప్పును. ఇందు దరువులు, ద్విపదలు, పద్యములు, శ్లోకములు, చూర్ణకలును గలవు. రచన సరస మైనది.

80. బెహరా అప్పల నరసింహులు ధ్రువోపాఖ్యానము :

ఇతఁడు బెహరా జంపనయ మనుమఁడు. వెంకటాచల, ఆదినారాయణలకుఁ బుత్రుడు. నివాసము మహేంద్ర పర్వత ప్రాంతమున,

మహేంద్ర తనరగానదీ తీరమున శ్రీకాకుళమండలమున మందసా
దగ్గరనున్న వేంకటరాయపురము.

ఈ గ్రంథము “కవి యిష్టానుసారంబుగ నిశ్చింత తేవప్పెరు
మాళ్ళయ్యగారిచేతఁ బరిష్కరింపించి, తత్తదవసరోచిత ప్రతిమలను
జేర్చి పిళ్ళారిసెట్టి రాఘవయ్య నాయని వారి స్వకీయ భారతీ నిలయ
ముద్రాక్షరశాలయందు 5-6-1873 తేదీన ముద్రింపించి ప్రకటింపఁ
బడియె” నని ముద్రితప్రతి ముఖపత్రమునఁగలదు. ఆ 1872 నాటి
గ్రంథ పరిష్కరణ ముద్రణములు కవి యిష్టానుసారముగా సాగిన
వనఁగాఁ గవి యెట్లును నప్పటివాడే యగును గదా.

ఇందలి కథ ప్రసిద్ధము. ఇందు జరుగఁజూపు సంఘటనలెల్ల
ముందుగనే ప్రత్యేక శీర్షికలద్వారా సూచింపఁబడినవి. పాత్రలు తెర
లోనికి వచ్చుట, తెర బయల్పెడలుట, “మాధవి వేషగాడు” ప్రశ్న
లడుగుట, పాత్రలు తమ యుదంతమును జెప్పట, ఉత్తమ పాత్రలు
ప్రవేశించునపుడు తెరలో నుండి దైవస్తుతి చేయుట మొ॥ వివేషములు
గలవు. ముఖారి ప్రముఖ రాగములలో దరువులు, ద్విపదలు, సీస
గీతములు, సీస కందార్థములు నొకదానికంటె నొకటి యధికతరముగ
వాడఁబడినవి. సంధి వాక్యములు పద్యగద్యములు రెంటును గలవు.
సంవాదశైలి యెక్కువ. ఇందుఁ జూర్చికయు ‘రాగ వరుస’ లో
నడిపింపఁబడినది. దరువులలో ముద్రలు గలవు. రచన యొక మోస్తరు.
నాటక ప్రబంధమని పేర్కొనఁబడినది.

81. ఉప్పులూరి వీరరాఘవుడు, గంగాధరుడు

భామకలాపము :

ఈ జంటకవులు “ కిటినది ” యొడ్డున నున్న కొప్పాకపుర
వాస్తవ్యులు. అది విశాఖమండలమున సర్వసిద్ధితాలూకాలో
వరాహనది యొడ్డున నున్న ఏటికొప్పాక. అందుప్పులూరి వీరరాఘవ
కవి తండ్రిగురుమూర్తి, తాతగంగన్న యనియు నిందుఁ బేర్కొనఁ
బడినది. ఈ వీరరాఘవులుగారు, గంగాధరంగారును సన్నిహితజ్ఞాతు
లనియు, నిప్పటికి సుమారు వందసంవత్సరముల క్రిందటివారనియు—
నేటికొప్పాక ప్రాంతమువారిని “ వాకబు ” చేయఁగాఁదెలిసినది. ఇప్ప
టికిని వీరరాఘవ గంగాధర కవులపౌత్రులు తత్తన్నామధేయులే యా
యూర నున్నారట. అనఁగా నీజంట కవులు 19 శతాబ్ది యుత్తరా
ర్థమున నుండి యుందురని చెప్పవగును.

గ్రంథ మసమగ్రము. ఉన్నంతలో శ్రీకృష్ణుడు సర్మసచివుఁ
డైన “ మాధవుని ” ద్వారా సత్యభామకు లేఖ నంపించుటయుఁ
బిమ్మట “ రుక్మిణీవేషకలాప ” మను నవాంతరశీర్షికక్రింద కృష్ణాస్వే
షిణియై వచ్చిన రుక్మిణి “ మాధవి ” తో స్వవిషయమును జెప్పట
యఁగాననగును. ఇందు డరువులు, ద్విపద, మంజరి, పద్యములును
గలవు. మంజరిలోఁ బ్రాసయతి పాటింపఁ బడినది. రచనయొక
మోస్తరు.

82. దూపాటి శేషాచార్యులు

శాకుంతల నాటకము : *

లోహిత్యానాయ వైష్ణవుడగు పట్టాభి రామాచార్యులకును రాఘవాంబకున వేంకటరత్నమాచార్య, వేంకటాచార్య, కొండ మాచార్యులను పుత్రులు గలిగిరి. అందు కొండమాచార్యులకు రంగమయందు తిరుమల, వరద, చరసింహ, పట్టాభిరామ, శేషాచార్యులను వారు పుత్రులు. ఆకడగొట్టువాడే యేతద్దండకర్త. ఇతడు శ్రీశైలా స్వయ సింగరాచార్యుని శిష్యుడు. ఈతడు 1871 సం. నకు బూర్వం డని శ. క. చ. (చూ. పుట 421 - దూపాటి తిరుమలాచార్యుని చరిత్ర). వావిళ్ళవారి ప్రచురణ (1926.) యగు భక్తి శతక సంపుటము ద్వితీయ భాగమునగల దూపాటి తిరుమలాచార్యుని ముకుందశతకము నకు వీరిక వ్రాయుచు శ్రీ శేషాద్రి రమణ కవులు “ఈకవి నివాస స్థానము బాపట్లకుఁ బదిమైళ్ళ దూరమున సముద్రతీరము నందున్న ఓడరేవు. ... ఈయన తన యెనుబదవ యేట పరమపదవి చేరెను. ఈకవి సోదరుడగు దూపాటి శేషాచార్యకవి ప్రౌఢకవి. ఈయన రంగధామ, నకరికంటి నృసింహాద్రి శతకములు, శకుంతలా ధనంజయ విలాసాదిగేయ ప్రబంధములు వ్రాసినాడు. మా పితామహులగు శేషాచార్యులకీ తిరుమలాచార్యకవి యగ్రజాతుడగు కతన మేమీ కవిజీవితము సీ విధముగాఁ దెలుపఁ గలిగితిమి. కవి మనుమ లిప్పుడు ఓడరేవులో నున్నారు. ... ఈకవి గతించి యిప్పటికి ముప్పది సంవత్సరములు దాటినవి” అని వ్రాసియున్నారు. ఈ వీరిక వ్రాయ

* ప్రచురితము :— నేలటూరు సుబ్రహ్మణ్యంగారి విద్యావిలాసముద్రాక్షరశాల. (ఊరు?). ప్రమోదాత (1930 ?)

ఒడిస తేదీ 5-2-1925 అప్పటికి ముప్పదియేండ్లకిందట దూపాటి తిరుమలాచార్యుడు తన యెనుబదవయేటఁ బరమపదించె ననఁగా నతని జీవితకాలము 1815 - 1895 సం. ల నడిమికాల మగుచున్నది. అతని కడగొట్టు సోదరుడగు శేషాచార్యుడు 1830 - 1900 సం. ల నడుమ నుండి యుండును. ఇతని ధనంజయ విలాసగేయప్రబంధము శాకుంతల నాటకమువలె యక్షగానమై యుండును గాని లభింపలేదు.

ఈశాకుంతల నాటకమందలి కథాప్రణాళికకుఁ గాళిదాసీయము మూఁదలకాని యిందనావశ్యకమైన ప్రపంచీకరణము గొంత కనిపించును. ఇది యక్షగానమనియు, నాటకమనియు, గేయప్రబంధమనియుఁ బేర్కొనఁబడినది. మూడుల్లాసములుగా విభజింపఁబడినది. ఇందు సూత్రధార ప్రవర్తితమైన ప్రస్తావనగలదు. అందీ నాటకప్రయోగమునుగూర్చిన తొర్వత్రిక రూపాఠోప విషయప్రసక్తిగలదు. ఇందుఁ బ్రతిముఖ్యపాత్ర విషయమునను “..... (ఫలానా వేషధారి) తెరలోకి నచ్చి చమకవలసిన ద్విపద”, “వేషధారి తెరవెడలు దరువు” అని కలదు. పాత్రల వృత్తాంతములు పాత్రేతరులు జెప్పునట్లుగలదు. హాస్యగాడు పాత్రలను బలుకరించుట గలదు. కథాసంధులు (పాత్రాంతరప్రవేశ సూచకములైన సంధివాక్యములు) గలవు. కొన్ని ప్రదర్శన సూచనలు, విషయ విషయమునకును బ్రత్యేకశీర్షికలును గలవు. ఇందలి హాస్యగాడు బ్రాహ్మణుడట. అతని ప్రసంగములందుఁ జమత్కారముతోఁ పాటెచిత్యము బాటింపఁబడినది. వేట, యెఱుకల ప్రసంగములు స్వభావోక్తి సుభగములు. నాయిక విరహ వివాహాది సందర్భములందు ప్రబంధఫణితి ప్రాగల్భ్యముగలదు. ఇందలి భాషయు భావములు సతి ప్రాశములు. కవికడ నొక ప్రాథమికప్రబంధమును రచించుటకుఁ దగిన సామగ్రి గలదు. ఇందుఁ బ్రసిద్ధ రాగతాళములలో దరువులు,

ద్విపదలు, పలురకముల పద్యములు, కంద సీసార్థములు, సంధి సంభాషణ వచనములును గలవు.

83. తిమ్మరాజు లక్ష్మణరావు

రుక్మిణీ కల్యాణము : *

బ్రాహ్మణకులము వాజసనేయశాఖయందుఁ బట్టలాస్వయమున భూతి తిన్ముయూర్యుడను నతఁడు భాగ్య పురాధిపుని కొలువులోఁ గొన్నాళ్లుండుటచే నతని సంతతివారికిఁ దిమ్మరాజువారని పేరువచ్చినదట. ఆ తిమ్మరాజునకు నరసయ, నరసయకు బొల్లయయుఁ గొడుకులు. బొల్లయకు లక్ష్మమయందు గలిగినవాడీ గ్రంథకర్త. ఇతనికి మాతులుఁడు, గురువునైనవాఁడు కేతరాజు రామయోగీంద్రుఁడు. గ్రంథకర్త యీ రుక్మిణీకల్యాణ గ్రంథాంత ద్విపదలోఁ దానిదివఱకు “రవి శశికాంతులన్ రాజుల కథను” రచించి దానిని బ్రకటించుటకు ముందు కృష్ణునిపేర నొక కృతి జెప్పవలెనని దీనిని రచించినట్లు చెప్పియున్నాఁడు. దీని ప్రచురణ 1875 సం.లో. కావున నతఁడా 1875 లో నుండెనని చెప్పఁదగియున్నది.

గ్రంథ విషయము :- ప్రసిద్ధము. యక్షగానములలో నిదిచాల మేలిమిగల రచన. వివాహఘట్టము సమ్యగ్వర్ణితము. ఇందుఁ బ్రసిద్ధ తాళ ప్రధానము లగు దరువులు, రాగప్రాముఖ్యమును గల నలుగు

* ప్రచురణ :- పువ్వాడ వెంకటరావు పంతులుగారి వర్తమాన తరంగిణీ ము. శా., 1875.

బంతులాట, శోభనపుర బాటలు, ద్విపదలు, వచనములు, కందార్పములు, లాలి, ఏలలు, అర్ధచంద్రికలు, రగడ, లావణి యను నొక పదచ్ఛందో విశేషమును గలవు. యక్షగానమని పేర్కొనఁబడెను.

84. వరిగంటి శేషగిరిదాసు

జగన్మోహన శ్రీకృష్ణ విలాసము :

“ఇది నెల్లూరు మూలస్థానీశ్వరునిపేట నివాసులగు వరిగంటి శేషగిరిదాసుగారిచే రచియింపఁబడి వారిచే గ్రంథ స్వాతంత్ర్యమును బొందిన వంగీపురం రామకృష్ణమాచార్యులచే శ్రీనరస్వతీనిలయ ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రింపించి వంగీపురం రంగాచార్యులచే బ్రకటింపఁబడియె” ననియు, నా ప్రచురణవత్సరము 1876 అనియు గ్రంథముఖ పత్రమున నున్నది. కవి కాలము సులువుగాఁ దెలిసినది. ఇతని కృత్యంతరములు :— సంగ్రహరామాయణము (సంస్కృతము), అష్టపదులు, భాగవత రామాయణాంధీకరణములు, భక్తవత్సల శ్రీరామ సుధాకరము, హరికీర్తనలు, కుచేలోపాఖ్యానము, ధ్రువచరిత్ర, భగవద్గీతా వ్యాఖ్యానము. (చూ. నెల్లూరుజిల్లా మాన్యులు, పుటలు 698-701). ఈయన రామాయణ య. గా. ను గూడ రచించినట్లు తెలియుచున్నది. (గ్రంథము నా కలభము).

జ. శ్రీ. వి. :— వేణుగాన మాలించి గోపికలు తమ తమ పనులు మాని యత్తల మాట నలక్ష్యము చేసి కృష్ణుడున్న యెడకుఁబయన

మగుటయు నాతఁడు వారలతోఁ జాలతడవు సయ్యాట లాడి చివరికిఁ బ్రసన్నుడగుటయు నిందలి విషయము. రచన చక్కనిది. ప్రసిద్ధ రాగ తాళములలో దరువులు, డోరాలు, నడుమ నడుమ సలఁతి సంది వచనములు నక్కడక్కడ గీతములు కందములును గలవు.

—

85. ఏ ను గు ల చూ డ మ్మ గా రు

రు క్మిణీ క ల్యాణము :

ఈమె ఎరగుడిపాటి వేంకటాచలము పంతులుగారి పుత్రికయట. పంతులుగారు 19శ. ఉత్తరార్ధమున నుండినట్లు వినికిడి. గ్రంథముద్రణ తే. 11-8-1879 న కాకినాడ ముద్రాక్షరశాలయందు జరగినది కావున నీమెకాల మొకవంక సునిశ్చితము. ఈమె రుక్మిణీ కల్యాణము యక్ష గానమని చెప్పబడలేదు. కాని యా లక్షణము కొంతపట్టినది. ప్రసిద్ధ రాగతాళములలో దరువులు, సందివచనములు, జోలలు, లాలి, గొబ్బి, నలుగు, మేలుకొలుపు, మంగళహారతులు మొ॥ పలుపాటలు నిందుఁ గలవు. ఇందు రెండు వంతులు కృష్ణుని బాల్య క్రీడాదికమే వర్ణితము. రుక్మిణీ కల్యాణముతో గ్రంథాంతము. ఆఖ్యానశైలి యెక్కువ. రచన సలక్షణము. సరసము.

—

86. భారతుల శ్రీరంగ కవి

భారతులవారిది యజుశ్శాఖ. అందుఁ గవివంశము - పితాపుత్ర క్రమమున :- నరసయ్య - కేశవయ్య - రాఘవయ్య - కేశవయ్య - రంగార్యుడు (భార్య ఆదెమాంబ) - ఈ శ్రీరంగకవి. ఇతని కృతులు :- శ్రీకృష్ణ లీలలు, కృష్ణవిలాసము. ఇవి కవిషెట్టిని పేర్లు. కాని వరుసగా శ్రీకృష్ణ జలక్రీడలు, పారిజాతము ననుపేళ్లతో రెండును కంచనపల్లి జగన్నాథరాయునిచే మదరాసు వర్తమాన తరంగిణి ము. శా. లో 1881 లో ముద్రాపితములై ప్రచురింపఁబడినవి. కవి రెండిటను గ్రంథాంత ద్విపదలలోఁ గృతిప్రొత్సాహకుఁడును, బ్రచురణకర్తయు నగు కంచనపల్లి జగన్నాథరాయుని ఆయన పలినాటి దేవస్థాన ధర్మకర్త యుఁట) ప్రశంసచేసియున్నాడు. అదికాక రెండిటను గృతిరచనా కాలము “శాలివాహన శక చంద్ర తారాపథ ద్విప ధవళ రుక్స్సంఖ్య వహిగాంచిన ప్రమాది” వశ్వరముగాఁ బేర్కొనఁబడినది. అది శా. శ. 1801 - క్రీ. శ. 1879. అందు శ్రీకృష్ణలీలలు ముందు రచింపఁబడినది. రెండును మాచెర్ల చెన్నకేశవవాంకితములు. కవి గుంటూరు మండలమువాఁడై యుండును.

శ్రీకృష్ణ లీలలు :

ఇందుఁ గృష్ణ జననము, పూతనాహరణము, కృష్ణుని యాగడి ములఁగూఁజించి యశోదతో గోవికల “పిరియాదు” లు, జలక్రీడలును విషయములు. ఇందలిరచన చక్కనిదేకాని గోవికల “పిరియాదు” ల సందర్భమున హాస్యలాలసుఁడై కవి యక్షంతవ్య మగు నసభ్యతకు ననౌచిత్యమునకు నొడిగట్టినాడు.

కృష్ణ విలాసము :

కవి ప్రచురణకర్తృ వంశ ప్రశంస లెక్కువగా దీనినుండియే తెలిసినవి. ఇందుఁ గవి తన గురువగు వ్యాకరణము ఆదినారాయణాచార్యుని, నృసింహ భారతీస్వామి యతీంద్రుని స్తుతించినాఁడు. ఇందలికథా ప్రథమఘట్టము ప్రియురాండ్రతో కృష్ణుని సమాగమము ; పిదప ఘట్టమునఁ బారిజాత కథ పూర్తిగాఁ గలదు. ఇందలి రచన పూర్వపు దానికంటె మేల్తరము. అయినను రెండిటను రచన సలక్షణభాషలో సరళముగా మధురముగాఁ జాలవరకు నిర్దుష్టముగా (నచన సంభాషణ లలోఁదక్క) నున్నది. రెండిటను బ్రసిద్ధ రాగతాళములలో దరువులు, ద్విపదలు, సంభవాక్యములు సంభాషణములు గూడఁగలిగిన గద్యపద్యములు, రగడ, ఏల, శబ్దజుతి, శోభనము మొ॥ విశేషరచనలును గలవు. రెండును నాటకములని పేర్కొనఁబడినవి.

87. కొల్లము సీతారామకవి

ఈతఁడు దేవకీసుతానయన మను యక్షగానమును రచించినాఁడట. కాని గ్రంథ మలభ్యము. ఇతఁడు నందవరీకుఁడు. కాశ్యప గోత్రుఁడు. లక్ష్మణారామకృష్ణార్యుల పుత్రుఁడు. ఇతఁడు “క్రీ. శ. 1880 సం. ప్రాంతమువాడై యుండును”. ఇతని కృత్యంతరములు :- యోగాంజనేయస్తవ తారావళి, హరిచరణస్తవరాజము, ఘటికాద్రీశ శతకము, శ్రీరమాకాంతరంగ శతకము, విజయ ప్రతిజ్ఞాపూరణకథ. (ఈవిషయమంతయు శతకకవుల చరిత్రవలనఁ దెలియవచ్చినది.

88. కొదమగుండ్ల శేషాచార్యులు

కవి కాశ్యప సగోత్రుడు. కొదమగుండ్ల అప్పలాచార్యుని పుత్రుడు. కవినివాసము వేటపాలెము. (ఇది గుంటూరు మండలము లోనిది కాదగును) ఇతఁడు వరుసగా కృష్ణవిలాసము, వసురాజవిలాసము, పురూరవశ్చక్రవర్తి విలాసము ననుమూఁడు నాటకములను రచించియుండెను. (పూర్వకృతులు పిదప కృతులలోఁ బేర్కొనఁబడినవి.) ఇందు మొదటి దిపు డుపలబ్ధముగాదు. రెండవది కృతిప్రోత్సాహకుఁడగు కంచనపల్లి జగన్నాథరాయుఁడే ప్రచురణ కర్తగా 122-1830 తేదీన మదరాసు వర్తమాన తరంగిణి ము. శా. లో ముద్రితము. మూడవది గ్రంథకర్త తండ్రియే పరిష్కర్తగా, కృతిప్రోత్సాహకుఁడగు ముమ్మడిసెట్టి వీరాసామినాయుఁడుగారిచేత మచిలీపట్టణములోని వంగిపురం రుక్మిణమ్మ గారి ము. శా. లో 231-1885 తేదీన ముద్రితము. కవికాలము సుభువుగా గ్రహింపనగును.

వసురాజవిలాసము :

ఇది రామరాజభూషణుని వసుచరిత్ర ప్రబంధమునకు వీధినాటక రూప పరివర్తనము. కథాప్రణాళిక, వర్ణనలు, రచన, శాబ్దిక చమత్కారము మొదలగు విషయము లందలి యనుకరణమునుబట్టి యిది వసుచరిత్ర కొక మానసపుత్రిక యనవచ్చును. కథారంభమున రాజాగమన సూచకముగా “చోపుదారు” రాక, అతని ఉద్దాప్రసంగము, వసురాజు వనవిహారముహళార్థ నిర్ణయము చేయవచ్చిన రాజగురువు పాత్ర, అతని శిష్యుల హాస్య ప్రసంగములు మున్నగునవి యిందలి విశేషములు. ఇందుఁ బ్రసిద్ధరాగ తాళములలో దరువులు, ద్విపదలు, ప్రబంధ ధోరణిబట్టిపోయిన పద్యగద్యములునుగలవు. ఇది

నాటకమనియుఁ గేయప్రబంధమనియు బేర్కొనఁబడినది. మాచెర్ల చెన్న కేశవస్వామి కంకితము.

పురూరవశ్చక్రవర్తి విలాసము:

ప్రసిద్ధమైన ఊర్వశీ పురూరపుల ప్రణయగాథ యిందు వర్ణితము. నాటకారంభమున సూత్రధారుఁ డొక సంస్కృత ప్రసంగమున గథాసంగ్రహమును జెప్పి విష్వక్సేన స్తుతి చేయును. ఇందది శృంగార రూపకమనియు, వేషభాషా విశిష్ట నాటకమనియుఁ వేతే గేయ ప్రబంధమనియుఁ బేర్కొనఁబడినది. ఇందుఁబాత్రల “కథాసంధులు” (అనఁగాఁబాత్ర ప్రవేశసూచకముగా తదుదంత మే సూత్రధారప్రాయుని చేతనో ముందుకొంత ప్రస్తావింపఁబడుట) గలవు. ఇందొక కైవారమున సుర్దూ సంస్కృతముల ప్రయోగముగలదు. కందార్ధములెక్కువ. తరువాత సీసార్ధములు, ప్రసిద్ధరాగ తాళములలో దరువులు, ద్విపదలు సంధవచనములు, వచనములలో సంభాషణలు, కొలఁదిపాటి పద్యములు (అంకు తురంగప్రయాత మనునది విశేషము), జోల, మంగళ హారతి, తేవారముగలవు. దరువుల చివరఁ గృతిప్రొత్సాహకుని పేరు వచ్చుచుండును. ఇది శ్రీరంగేశున కంకితము. ఇందలి రచనప్రబంధోచితమైనది. కవి చక్కని కైదుష్యము గలవాఁడే.

89. ఉపాధ్యాయుల మృత్యుంజయకవి

వామనచరిత్రము:

కవి ఉఁగపుర నివాసి. ఉపాధ్యాయుల కాశీపతి పుత్రుఁడు. పాపన యను నామాంతరము గలవాఁడు. కృతి ప్రొత్సాహకుఁడు

చదుము సుబ్బరాయణి. అతఁడే ప్రచురణ కారకుఁడన్నట్లును దోచుచున్నది. గ్రంథ ముద్రణము మనరాసు ఆది సరస్వతీ నిలయ ము. శా. లో 1890లో నైనది. కవి యపుడున్న స్థితోచుచున్నది.

గ్రంథవిషయము ప్రసిద్ధము. ఇది మైదుఖండములుగా విభాగింపబడినది. యక్షగానమని పేర్కొనఁబడినది. దరువుల మయమైనది. దరువులురాగతాళములతోఁగలిసియు, విడిగాఁ దాళప్రధానములునుగలవు. పద్యములుకొద్ది, ద్విపదయున్నది. (ద్వితీయఖండమంతయు ద్విపదయే). వచనము గ్రంథావతారికలో నొక్కచోఁగలదు. కందార్థములు, చూర్ణిక, శారదపద్యము, చౌపద్యప్రకము, శోభనము గలవు. ఇందలి ఖండ విభాగ మనావశ్యకము. కథ చెప్పుచున్నట్లుండును, గాని జరుగుచున్నట్లుండదు. కవి సహజముగా నొడుదుడుకులు లేకుండ రచన చేయగలవాడే కాని భాగవత పద్యములను గరువులుగాఁ బరివర్తింపయత్నించినాఁడు గావున నడుమ పేడుబిగింపులుచేరి రచన కొంచెము పెటుకుగా దయ్యారై నది.

90. కేశవపట్టణము జియ్యరయ్య

న ల నా ట క ము:

కవి కేశవపట్టణము రామానుజాంబాభాష్యకారులకుఁ జాత్రుఁడు. యతి రాజమ్మానాథమునీంద్రులకుఁ బుత్రుఁడు. 37వ “గ్రెనెడియర్సు రెజిమెంటల్” పాఠశాల తెలుగు ఉపాధ్యాయుఁడట. కృతిపతి చోడ

వరము జమీందారగు చెవ్వాకుల సుబ్బయ్య. ప్రచురణ కవిరంజనీ ప్రెస్, మదరాసు, 1881. కవి గ్రంథప్రచురణ కాలమునాటి వాడుగనే తోచుచున్నాడు.

గ్రంథ విషయము ప్రసిద్ధము. ఘటికుని (కటికము ?) రాకతో గథారంభము. వాని ప్రసంగము హిందీలో గలదు. ఇందుఁబాత్రల “తెరద్విపదలు”, పాత్రప్రవేశపు దరువులును గలవు. ఇందలి దరువులు ప్రసిద్ధ రాగ తాళములలోనేగలవు. ఇంగ్లీషు మెట్టాకటి గలదు. ద్విపదలు, పద్యములు, సంధి సంభాషణ వచనములు, సీసార్థాదులును గలవు. రచన సలక్షణము, సరసమైనది.

91. బుక్కపట్టణము శతగోపసూరి

తాతాశశాంక విలాసము :

కవి బుక్కపట్టణము స్వామి జియ్యరునకుఁ బుత్రుఁడు. ఆసూరి వేంకటాచార్యునకు శిష్యుడు. కవికాలము నిర్ణయించుటకుఁ దగిన యాధారములేదు. గ్రంథముద్రణము 1882 సం. (ఆది విద్యావిలాసము. శా. మదరాసు). కవి యిండు మించప్పటి వాడుగనే తోచును.

గ్రంథవిషయము :— ప్రసిద్ధము. కవి శేషమువేంకటపతి శశాంక విజయమును జూచియుండును గాని యనుకరించుటకుఁ బ్రయత్నింపలేదు. రచనలోఁగొంత విదగ్ధతఁ జూపినాడు. కాని రసము కొంచెము ముదురుపాకమునఁ బడినది. ఇందు విదూషక ప్రాయుఁడైన

వికటకలాపుని హాస్యప్రసంగములలోఁ జమత్కారమున్నను సున్నితము తక్కువ. గ్రంథమున వచనమునందును సంభాషణలు గలవు. నాటకీయత యెక్కువ. సక్రమమైన రంగవిభాగము చేయుట కనువుగా నున్నవి సన్నివేశములు. ముఖ్యపాత్రల ప్రవేశసూచనలు, పాత్రలచే స్వవిషయ వివరణములును గలవు. అనేక ప్రసిద్ధ రాగ తాళములలో దరువులు (దరువులందుఁ గరిగిరి వరదముద్ర), పద్యములు, ద్విపదలు, సంధివచనములు, సంధిద్విపదలు, సంధి — అర్థకందములు, (కందార్థములు), ఏలలునుగలవు. ఇది నాటకమని పేర్కొనఁబడినది.

92. మామిళ్లపల్లి వెంకటాచలమయ్య

(నూతనపురి) ఏ కాంత సేవ :

(ప్రచురణ :— శారదానిలయ ము. శా., 1882)

కవి ఆపస్తంబ సూత్రుఁడు. కౌళిక నగోత్రుఁడు. వెంకట రామయ పౌత్రుఁడు. సుబ్రహ్మణ్య పుత్రుఁడు. కవి నివాసము నూతన పురి. కవికాల నిర్ణయమున కాధారము గన్పట్టదు. గ్రంథ ప్రచురణ వత్సర ప్రాంతమే యైనను గావచ్చునని యూహ మాత్రమ.

ఏకాంతసేవ యనఁగా నిత్యార్చన సాగు దేవాయతనములలో ముఖ్యముగా భోగనిలయములగు వైష్ణవాలయములలో రాత్రి గుడి తలుపులు మూయుటకు ముందర్చకు లమ్మవారిని స్వామివారిని యథా విధి నుపచరించి వారి యుత్సవ విగ్రహములను బానుపుపైఁబవళింపు

చేయఁగా, గుడిచేతులు లాలిపాటలు పాడి ద్వారపాలన నిమిత్త మష్ట
దిక్పాలకులకు బహుపరాకులు చెప్పి వెడలిపోఁగా నిత నమ్మవారు
స్వామినారికిఁ జేయునదిగా నూహింపఁదగిన పర్యంక సపర్య. మధురభక్తి
ముదితాత్ములగు కవులు కొందఱ తాసన్ని వేశమును బురస్కరించుకొని
దానికిఁ బ్రస్తావనగా నింత కథాంగము గల్పించి నాయకుని వివిధోప
చారములకు వివిధగీత ప్రభేదములను బ్రయోగించి యేకాంత సేవా
మకుటముతో ననేక మధురగేయ ప్రబంధములను వెలయించిరి.
అవి భక్తి శృంగారములకు, సంగీత సాహిత్యములకు నాలవాలములు.
అట్టిదే వెంకటాచలకవి గ్రంథమును. అది కవిచే యక్షగాన మని
పేర్కొనఁబడినది. ఇందలి నాయికా నాయకులు లక్ష్మీనారాయణులు.
ఇందు వారి రాయబారములు, సంవాదములు, సమాగమము, భక్తుల
యుపచారములు, ద్వారపాలకుల హెచ్చరికలు, మేలుకొలుపులు,
కల్యాణోత్సవము విషయములు. ఇవి కాక యిందు వివిధరాగ తాళ
ములలోఁ బదములు, దరువులు, కీర్తనలు, శ్లోకములు, పద్యము, ద్విప
దలు, వచనములు, అష్టకములు, ఏలలు, పలురకముల స్త్రీల వేడుక
పాటలును గలవు. రచన చక్కఁగనే యున్నది.

93. నా దెళ్ళ పురుషోత్తమ కవి

అహల్యా సంక్రందన నాటకము :

(ప్రచురణ :- కేశరాజుసమూహివారి స్వధర్మ ప్రకాశిని ము. శా., 1-3-1883)

కవి హరితసగోత్రుడు. తల్లి సుబ్బమ. తండ్రి కామయ. ఇతని జన్మస్థానము కృష్ణా తీరస్థమగు సీతారామపురాగ్రహారము. జననము 1863. నిర్యాణము 27-11-1938. కృత్యంతరములు :- హరి శ్చంద్ర నాటకము, పారిజాతాపహరణము, సారంగధర నాటకము మొ. (నూ. 'ఆంధ్ర రచయితలు'). ఇవియు యక్షగానము బాణీని నడిచినవే కావచ్చును. కాని నేడు పలభ్యమాన మగున దీయహల్యా సంక్రందన నాటకము మాత్రమే.

ఇందలి కథ ప్రసిద్ధము. రచన కొంత సరసమైనదే. వేత్రధర పాత్ర ప్రవేశముతో నిందలి కథారంభము. వాడు “వాటిజ్జట్, కీప్ క్వెట్, కామోష్” అని యీ ప్రకార మాంగ్ల హిందీ భాషలలో బ్రసంగించును. హాస్యగాడు పాత్రలను బలుకరించుటయు నెకన క్షేపు బ్రసంగములు చేయుటయుగలదు. పాత్ర ప్రవేశ సూచనలు, పాత్రలు తమ వృత్తాంతము జెప్పుకొనుటయుగలవు. ఇది యక్షగానమనియు నాటకమనియు బేర్కొనఁబడినది. ప్రదర్శనకుఁజాకలి పట్టు దివిటీ ప్రసక్తి వచ్చినది. రచనలో దరువులు మొదలగు యక్షగానపు సజ్జంతయుగలదు.

94. బొండు గయా దవదాసు

ఇతని పితామహుడు శేషయ్య, తండ్రి సీతారామయ్య. నివాసము గజవెల్లి సీమ - (దే. చ.) ఇతని కృతులు దేవయాని చరిత్ర ¹ ప్రహ్లాద చరిత్ర ² రామదాసు చరిత్ర ³ గరుడాచల నాటకము ⁴ 1882 సం. న మదరాసు ఆదికలానిఫిము. శా. లో ముద్రితమై ప్రకటింపబడిన తాడిపత్రి లక్షణదాసుగారి ప్రహ్లాద నాటకములో నీ యాదవదాసుగారి ప్రహ్లాదచరిత్ర పేర్కొనబడినది. యాదవదాసు తన దేవయాని చరిత్రను చిత్రభాను భాద్రపదశుక్ల దశమి భృగువాసరమున రచించితినిని చెప్పినాడు. అది 22-9-1882 తేదీ యైనది. ఇతడు 19 శ. ఉత్తరార్థమున నుండినట్లు నిశ్చయింపవచ్చును.

ఇతని గ్రంథములు నాల్గును బ్రసిద్ధిపృథ్విత్తములు. భద్రాచల రామార్పితములు. నాల్గును నాటకీయతగల రచనలు. అందు దేవయాని, రామదాసు చరిత్రములు యక్షగానములనియు, గరుడాచలము నాటకమనియు బేర్కొనబడినవి. నాల్గింటను బాత్రలు తెర వెడలు కీర్తనలు, పదములు, ద్వారపాలకుడు లేక ద్వారకుడనువాడు (కటికమువంటి పాత్ర) పాత్రలను బలుకరించుటయు బాత్రలు స్వ

నాల్గును ముద్రితములు :-

1. శిష్యువార్డు అండుకో., మదరాసు, 1949.
2. కొండా శంకరయ్య, చందా నారాయణశ్రేష్ఠి, సికింద్రాబాదు, 1951.
3. శిష్యువార్డు అండుకో., మదరాసు, 1949.
4. కర్రా అచ్చయ్య అండు సస్సు., రాజమండ్రి, 1951.
యస్. వి. గోపాల్ అండుకో., మదరాసు, 1949.

విషయము జెప్పుటయుఁ గలవు. ప్రహ్లాద, గరుడాచలములందుఁ గథా రంభమున దేవకాంతలును, రామదాసు చరిత్రమున వారకాంతలును వచ్చి తమ, యా యా కథలందలి రాజప్రశంసలు, నాట్యప్రసంగము లును నెఱపుట కాననగును. నాలుగింటను దరువులు, కీర్తనలు, పదములు, పద్యములు, సంధివచనములు, ద్విపదలు, కందార్థములు, పలలు మొదలగునవి గలవు. కవి తన కృతులను సలక్షణముగ వ్రాయఁబోయి విలక్షణముగ వ్రాసినాడు. కవి యనభిజ్ఞుఁడు. అతనికి భాషాలక్షణాధికారమేమియు నున్నట్లు కానరాదు. ఉత్పల చంపకాది వృత్తిములందు గణపరిగణమున మాత్రల మానము ప్రయోగించినాడు. కాని యితని నాటకములు పామరజన సుబోధములై కొంత ప్రచారము బొందినవి. ఇతని నాటకము లిప్పటికిని బల్నాటిసీమలో నాడఁబడుచుండునని శ్రీ రావిపాటి లక్ష్మీ నారాయణగారు (డి. ము. కోర్టు నాజరు - గురజాల) తే. 30-6-55 న నా కొక లేఖ వ్రాసి యున్నారు.

95. పంకదారి పాలగురవప్ప

భట్టాణరాజుచరిత్రము :

(ప్రచురణ - గీర్వాణ భాషారత్నాకరము. శా. మదరాసు, 1887.)

కవి భీమునిపాడు (కర్నూలు జి. కోయిల కుంట్ల తా.) వాస్తవ్యుడు. వైశ్యుడు. ఎల్లయ సెట్టికిఁ బ్రపౌత్రుఁడు. సుబ్బయకుఁ

బాత్రుడు. చిన్న గురువయ్యకు లక్ష్మమకుఁ బుత్రుఁడు. ఇతని భ.రా. చరిత్ర రచనాకాలము చిత్రభాను కార్తీకకృష్ణ తదియ విధువారము అనగా 27-11-1882 తేది.

భల్లాణరాజు కథపూర్వోక్తము. ఈకవి “మునుపటి నాటకం బులరీతు లరసి, యొనఁగూర్చి నాటక మొనరించి నాఁడ” ననెను. ఇందలి రచన నాటకోచితము. చక్కని దనవచ్చును. ప్రసిద్ధరాగ తాళములలో దరువులు, పాత్రలు తేరవెడలు దరువులు, దరువులలోఁ గృతిపతియగు భీమునిపాడు భీమేశుని ముద్రలు, ద్విపదలు, పద్యములు, సంధివచన ములు, పాత్రలవచనములు (సాధారణముగ సంబుద్ధ్యంతములు, సంత్య ప్రాస ప్రచురములునై యుండును.) ఏలలు, దండకము, శోభనము, కందసీస ద్విపశార్థములును గలవు.

96. వా ర నా సి సు బ్బ రాయ కవి

అ న సూ యా నా ట క ము :

(ప్రచురణ :- శ్రీ వాణీనిలయ ము. శా. మదరాసు, 1882.)

కవి తిరుపతివాస్తవ్యుఁడు. మంజువాణిరామకవి శిష్యుఁడు. కృతిప్రోత్సాహకులగు దేవతపుల్లయ, పచ్చిపులుసు కామయ్యసెట్టి యనువారలే ప్రచురణకర్తలునని ముఖచిత్రముపై నున్నది. అనఁగా గవియు నప్పటివాడే యనుట నిశ్చయము.

గ్రంథవస్తువు. ప్రసిద్ధము. ఇది నాటకము, ప్రబంధమునని పేర్కొనబడినది. ఇందు బ్రసిద్ధరాగతాళములలో దరువులు, పద్యములు, ద్విపదలు, కంద ద్విపదార్థములు, ఏలలు, సంధివచనములు, సంధిగీతములు, శ్లోకములునుగలవు. ఇందలి దరువుల చివరఁదఱచు పైడిపాటి హరిముద్రగలదు. ఇందు పైడిపాటి నరసనమంత్రి పౌత్రుఁడును, బుచ్చనపుత్రుఁడునునగు నొకకవి (పేరు లేదు) తాను వారణాసి సుబ్బరాయకవి రచించిన కథనుగ్రహించి కొన్ని దరువులు పద్యములును జేర్చితినిని చెప్పినాఁడు. (చూ. గ్రంథాది ద్విపద). ఇందలి ద్వివిధమైనరచనలలో నొకటి పేలవము, తప్పులుగలది. రెండవది కొంత మేల్తరము.

97. గో పా ల రా మ దా స క వి

సీ తా స్వయం వరము :

(ప్రచురణ :- ఏళుమల పిళ్ళగారి వివేకరంజనీ ము. శా., 1884)

కవి గుఱించి వివరము లెవ్వియు నిందులేవు. “పుణ్య సీమంతినీ బాలికా ప్రముఖులు చదువుకొనుట కుపయుక్తముగా యుంఘామారుత వీర బిరుదాంకిత శ్రీ రామతంవేంకట సుబ్రహ్మణ్య శృంగార కవీంద్రునిచే నవీనముగాఁగొన్ని విషయము” లిందుఁ జేర్పఁబడిన వని ముఖపత్రమునఁగలదు.

ఈకవులు గ్రంథ ప్రచురణమునాఁటివారే యైనను గావచ్చును. ఇది యుత్తయూహ. ఆధార మేమియులేదు.

గ్రంథ విషయము:— ప్రసిద్ధము. ఇందుఁబ్రసిద్ధ రాగతాళములలో దరువులు, నడుమఁ జిన్నచిన్న వచనములు, నెడనెడఁబద్యములును గలవు. లావణి, తొహరాదరువు, శారీ కల్యాణము విశేషములు. ద్విపద లేదు. యక్షగానమని పేర్కొనఁబడినది. రచన సామాన్యముగా నున్నది.

98. వెలుగోటి వెంకట రమణయ్య

వరరుచి విజయము:

(ముద్రణ: చిత్రలిపి ము. శా., బళ్ళారి, 1886)

కవి నివాసము అనంతపురము జి. గుత్తి తా. ఉరపకొండ. దేవాంగ కులమువాడు. శారీశ్వరుల (?) పుత్రుడు. ఇతఁడు స్వకీయ గ్రంథస్వామ్యము చిత్రలిపి ముద్రాక్షరశాల వారికిచ్చినట్లు చేసిన ప్రకటన గ్రంథముపైఁ గన్పట్టును. కాఁగా నితఁడు 1886 లో నుండే ననుట నిశ్చయము.

గ్రంథ విషయము:— బ్రహ్మాండ పురాణోత్తరకాండ మందలి దేవల చరిత్రమునుండి గ్రహింపఁబడినదట. భూలోకమున శ్రుతు లప శబ్దకలితములైనవని నారదునివలన శివుఁడెఱింగి దేవాంగుని మానుష వేషమునఁ దత్సంస్కరణార్థము బంపుట—అతఁడే వరరుచి—అతఁడు భోజాస్థానియై బహుశాస్త్ర పారంగత భట్టాచార్యుడను వానిపుత్రిఁ గళావతి యను దానినొడించి యామె నొకమూర్ఘుడగు బ్రాహ్మణ

బాలకునకు నివాహ మొనర్చును. అతఁడే పిదపఁ గాళిదాసుగా వ్యవహృతుఁడైన నాఁడట; ఇదియొక చిత్రమైనకథ. సరస గ్రథనమున సాగిపోయిన దిందు. తాళ ప్రధానములగు దరువులు, ద్విపదలు, ఘద్యములు, చిన్నవచనములు. అర్థచంద్రికలు గలవు. సంవాదములెక్కువ. ఇది ప్రకటన కర్తలచే యక్షగానమని పేర్కొనఁబడినది.

99. బాగేపల్లి అనంతరామాచార్యులు

ఈయన 19 శ. ఉత్తరార్థమున అనంతపుర మండలము హిందూపురము వాస్తవ్యులై, నగరి యను నూరనొక గుమాస్తా యుద్యోగమున నుండినవారై, ఆ ప్రాంతములందు హరికథోపన్యాసకులుగాఁబ్రసిద్ధి వడసిన వారట. వీరు యక్షగాన ప్రాయములైన హరి కథలను గొన్నిటిని రచించియుండిరి. కొన్నిటిని యక్షగానములనియు వ్యవహరించిరి. వీరికృతులు :-

1. చంద్రహాస చరిత్రము.	7. శశిరేఖా పరిణయము.
2. మూఁడున్నర వజ్రము.	8. ప్రహ్లాద చరిత్రము.
3. అనసూయా చరిత్రము.	9. రుక్మాంగద చరిత్రము.
4. కుచేలోపాఖ్యానము.	10. ఉషా పరిణయము.
5. సావిత్రి చరిత్రము.	11. రామాశ్వమేధము.
6. సుభద్రా పరిణయము.	

ఇవి యన్నియు నముద్రితములు. ఇందుఁజివరి నాల్గు లభించుట లేదు. * కడమ యేడింటఁ బై పట్టికలోని 3, 5, 6, 7 నం. ల గ్రంథములు మాత్రము యక్షగానములుగాఁ బేర్కొనఁబడినవి. కాని వానిలో నట్లు పేర్కొనఁబడని వానిలోనుగూడ రచనా ప్రక్రియ యొక్క ఫక్కిగనే నడచినది. అన్నిట తొహరాలు, సమపాళముగా వివిధ ప్రసిద్ధకర్తాటక హిందుస్తానీ రాగములు, (గజల్ - ఒకపార్సీ మట్టు; లావణి - ఒకమహారాష్ట్ర పదచ్ఛందము. ఇందని రాగములుగాఁబ్రయుక్తములు), ఏకాట (తీపుట రూపకాది తాళములలోఁ బాటలు (పల్లవి-అనుపల్లవి చరణవిభాగముతో), పద్యములు, గొన్నిట పట్టుదులుమాత్రమ, కొన్నిట ద్విపదలు, గొన్నిట నవియునివియు, నొంట రెంటఁదక్కఁదక్కిన యన్నిట వచనములును విరివిగాఁ వాడఁబడినవి. అన్నిటఁ గథా వస్తువులు ప్రసిద్ధమైనవే - ఒక్క మూఁడున్నర వజ్రమునఁదక్క. అందు చరిగొండ ధర్మన చిత్రభారతము నందువలె గయోపాఖ్యాన కథ మూఁదలగా విచిత్ర కల్పన కొంతచేయఁబడినది. అల్ప దోషము లెడ నెడ నున్నను నన్నిగ్రంథములందును భాష సలక్షణమైనది. రచన చక్కనిది. శశిరేఖా పరిణయ రచన యన్నిట సుత్రమ మైనదిగాఁ దోచును. (తద్రచనా కాలము “వ్యయ సంవత్సరవై శాఖ శుక్ల గురు వాసర సంయుత దశమి” అనఁగా 13-5-1886). ఈగ్రంథము లన్నియుఁ గథాఖ్యానమునకు మాత్రమే పనికివచ్చునట్టివి. అస లందులకే యుద్దిష్టములు.

* కడమ యేడింటి వ్రాత ప్రతులు శ్రీమాన్ రాళ్ళపల్లి అనంతకృష్ణ శర్మ గారి కడనున్నవి. వారు దయతో నాకు గ్రంథములెల్లఁజదువ నిచ్చిరి, కర్తృ సమాచార మెల్లఁచెలిపిరి, వారికిఁగృతజ్ఞుడఁను.

100. వారాల కృష్ణయ్య

సారంగధరచరిత్ర: *

1886 సం. న పెనుగొండ చంగయ్య ప్రచురించిన యీ సా.చ. ప్రతిలో గ్రంథకర్త తన గ్రంథ స్వామ్యమును బ్రచురణకర్తకు స్వయముగా దత్తమొనరించినట్లు చెప్పబడినది. దీనినిబట్టి కవియనా కాలము నందుండినట్టే ఋజువగుచున్నది. కవి నివాసము నృసింహపురము. ఇంతకంటె గవిని గుఱించిన వివరములు దెలియుటలేదు.

గ్రంథవిషయము:— ప్రసిద్ధము. ఇందుఁ బాత్రప్రవేశసూచనలు, పాత్రలు పృచ్ఛింపఁబడి స్వవిషయముఁ జెప్పటయుఁగాననగును. తాళప్రధానములగు పదములు, పద్యములు, ద్విపదలు, సంధిపదములునుగలవు. ప్రధాని మొ॥ పాత్రలపదములుకొన్ని హిందూస్తానీలోఁ గలవు. గ్రంథము సంవాద్యై లీప్రచురము. ప్రదర్శనానుకూలము. రచనయొక మోస్తరు. యతిదోషము లెక్కువ.

* ప్రచురణలు:— 1. పెనుగొండ చంగయ్య, కైవ సిద్ధాంత ము శా., మదరాసు, 1885.

2. శ్రీ రామానుజ విలాస ము. శా., మదరాసు. 1926.

3. వెళ్ళు వార్లు ఆంధ్రు కో.. మదరాసు. 1950

101. మోక్షగుండము సుబ్బకవి

సీతాకల్యాణము :

(ప్రచురణ :- చిత్తూరు గురుస్వామి మొదలారివారి కవిరంజనీ
ము. శా. 6-7-1886)

కవి భారద్వాజగోత్రుడు. సుబ్బమాంబా జయరామయ్యల
పౌత్రుడు. సుబ్బమా చలమయ్యల పుత్రుడు గొప్ప శాస్త్ర
పండితుడు. కర్నూలుజిల్లా కంభముతాలూకా మోక్షగుండాగ్ర
హార వాస్తవ్యుడు. కాలము గ్రంథప్రచురణ వత్సర ప్రాంతమైన
గావచ్చును. ఇది యూహమాత్రము. ఈయూహకుఁగొంత యుప
స్కారకము రచనాప్రక్రియ.

గ్రంథము నాటకమని పేర్కొనఁబడెను. రెండురాత్రులకథగా
విభక్తము. ఇంచుమించు రామాయణ బాలకాండకథ యంతయు
నిందున్నది. ఇందు విరహోత్కయగు సీతకడకు రాముఁ డెఱుకతయై
వచ్చుటవిశేషము. ముఖ్యపాత్రలనుబట్టి కథలో నొక్కొక్కఁఁడు
నకు “దశరథవేషము కథ, బాలింతవేషముకథ, విశ్వామిత్రవేషము
కథ” - ఇత్యాదిగాఁ బ్రత్యేకశీర్షికలు గలవు. కొన్నియెడలఁ బాత్ర
ప్రవేశికధ్రువలు గలవు. కొన్నియెడలఁ హాస్యగాఁడు తెరలోనున్న
పాత్రలను బృచ్చించి తద్వృత్తాంతము చెప్పించుట గలదు. ఇందుఁ
బ్రసిద్ధరాగతాళములలో, దరువులు, ద్విపదలు, కందసీసార్థములు,
పద్యములు, ఆఖ్యాన సంవాదోభయ ప్రయోజనాత్మకములగు వచన
ములు గలవు. దరువులలో మోక్షగుండము ముక్తీశ్వరుని ముద్ర
గలదు. రచన చప్పచప్పగానున్నది. తప్పులు గలవు.

102. మైనముపాటి పీఠరాఘవయ్య

బాలగోపాల విలాసము:

(ప్రచురణ:- శ్రీవాణీ వినోదమందిర ము. శా., మదరాసు,
తొలికూర్పు, 1887)

కవి భరద్వాజసగోత్రుడు. నియోగిబ్రాహ్మణుడు. తండ్రి
అయ్యనకవి. తాతగురుమూర్తి. ముత్తాత అయ్యన. సాంబలక్షణా
విలాసకర్తయగు కామన కనుజుడు. గురువన కగ్రజుడు. గ్రంథము
నాలకూరపాటి వేణుగోపాలస్వామి కంకితముచేసియుండుటచే నది
యీతని నివాసము గావచ్చును. కవి కాలము నిర్ణయించుట కాధా
రములేదు. కాని 19 శ. ఉత్తరార్ధము వాడనియే తోచుచున్నది.

గ్రంథము మూడు ప్రకరణములుగా విభక్తము. 1 లోఁగృష్ణ
జననము, గోపికలతో గోడిగము, 2 లో గోపికావస్త్రాపహరణము,
3 లో గోపికాగీతలును బ్రధాన విషయములు. రచన యంత సలక్షణ
మైనదికాదు. కాని కొంత సరసమైనదే. ఇందుఁ బ్రసిద్ధ రాగ తాళముల
లోఁగీర్తనలు, ద్విపదలు, పద్యములు (కవిచెప్పి పోతనగారి పద్యము
లను గొన్నిటిని గ్రహించినాడు), కందార్థములు, చిన్నచిన్నవచన
ములును గలవు. సంవాదశైలి పాటింపబడినది. గ్రంథము యక్ష
గానమని పేర్కొనబడినది.

103. కోకా వెంకటరామానుజులు నాయుడు

గజేంద్రాచార్య చరిత్ర :

(ప్రచురణ :- శ్రీ నికేతన ము. శా., మదరాసు, 1887)

కవి ఆదివెలమ. సీతయ్య రమణాంబల పుత్రుడు. కాండ్ూరి తిరువెంగడాచార్యుని శిష్యుడు. రక్షకభటశాఖాధికారము నిర్వహించినవారు. 19 శ. ఉ. భా. న నుండినవారు. ఈ విషయము లాతని కృత్యంతరమగు భగవద్గీతాగర్భితభావబోధిని (రాజమండ్రి, సరస్వతీ ము. శా. ప్రచురణ 1959) నుండి యెఱుంగనైనవి. గ్రంథవిషయము గజేంద్రమోక్షణకథ. యక్షగానముని పేర్కొనబడినది కాని హరికథ, కీర్తనలు, డోరాలు, తేవారములు, వచనములును దఱచు. అక్కడక్కడ పద్యములు, (పోతనవి కొద్ది యథాతథముగ గ్రహింపబడినవి. కొన్ని యనుకరింపబడినవి.) జాతిస్వరమట్లు, తంగపాటమట్లు గలవు. రచన చక్కనిది.

104. యమ్మనూరి వెంకటసుబ్బకవి

ఇతడు ముల్కినాటి బ్రాహ్మణుడు. శ్రీవత్సనగోత్రుడు. ఇతని ప్రపితామహుడు సర్వేశ్వరావధాని. పితామహుడు పరమేశ్వరయ్య. తండ్రి సీలకంఠయ. తల్లి పుల్లమ. (ఆమె ఆలూరి వేంకటాచార్యుని పుత్రియ.) ఇతడు వేములపల్లె (కర్నూలు మండలము) వాస్తవ్యుడు. రాయలసీమలో వేములపల్లె నాటకములని

ప్రసిద్ధిగాంచిన వితని నాటకములే. అందు యన్. వి. గోపాల్ అండుకో, మదరాసువారి ప్రచురణ 1946) యగు ద్రౌపదీ కల్యాణము ముఖ పత్రము వెనుక గ్రంథకర్త స్వీయగ్రంథ ముద్రణ విక్రయాది స్వామ్యమును శా. శ. 1816 అనగా క్రీ. శ. 1894 సం. న బహుశా త్యాగ రాయశాస్త్రిగారి కిచ్చినట్లు గ్రంథకర్తయే చెప్పిన సీసమాలిక యొకటి గలదు. 1887లో మదరాసు శైవసిద్ధాంత ము. శా. వారు ప్రచురించిన మైరావణ చరిత్ర నాటకమునఁ దద్గ్రంథకర్తయగు బూచుపల్లె కొండయ్యయును సుబ్బకవినిఁ దన గురువుగా స్తుతించి యుండెను. అనఁగా సుబ్బకవి 19 శ. ఉ. భా. న నుండెననుట నిశ్చయము.

ఇతని కృతులు :

- (1) ఉషా పరిణయము (య. గా. ప్రబంధము)
- (2) విరాట పర్వము (నాటకము - రెండు రాత్రుల కథ)
- (3) ద్రౌపదీ కల్యాణము (,, ,,)
(యీ మూఁడును వేములపల్లె వెంకటాచలపతి కంకితములు)
(దరువులలో నా ముద్రలును గలవు)
- (4) గయోపాఖ్యానము | నాటకము. వెంకటాచల్లి (పత్తి
లేక | కొండ తా. కర్నూలు జి.) గోపా
కృష్ణార్జునసంవాదము | లున కంకితము.

* మొదటి మూఁడును 1894 సం. న బహుశా త్యాగ రాయశాస్త్రిగారి స్వాగత భాషా రత్నాకర ము. శా. యందు ముద్రితములై. నేటి దనుక యన్. వి. గోపాల్ అండ్ కో., ఆమెరికన్ డైమండ్ ప్రెస్ మొదలగు వారిచేబునఁపునర్పు త్రితములగుచు వచ్చుచున్నవి. గయోపాఖ్యానము యన్. వి. గోపాల్ అండ్ కో వారిచే 1934, 1947 సం. లలోఁ బ్రచురితము.

ఈ కృతులన్నిట నితివృత్తము ప్రసిద్ధమైనది. ప్రసిద్ధ రాగ తాళములలో నరువులు, ద్విపదలు, పద్యములు, సంధి వచనములు (సంధి పద్యములుగూడ) వీని లోని రచనా ముఖ్యాంగములు. వచన ములో బాత్రల సంభాషణములునుగలవు. అన్నిట రచన సలక్షణము, సరసము, ప్రదర్శనోచితమునై నది. ఇవి ప్రదర్శనలకెక్కి మిక్కిలి రాణించినవి రాయలసీమ ప్రాంత యక్షగాన కవులెందఱో అర్వా చీనులేకాక సమకాలికులును సుబ్బకవిని దమ కృతులలోఁ బ్రశంసించి యుండిరి.

105. బూచుపల్లె కొండయ్య

మైరావణచరిత్ర :

(ప్రచురణ: శైవసిద్ధాంత ము. శా., మదరాసు, 1887)

కవి తనవంశ మొకచో బూచుపల్లె యనియు నింకొకచోఁ బెడకంటి యనియుఁ జెప్పినాడు. పెడకంటి గంగిరెడ్డి కొడుకు కొండి రెడ్డికి రామమ్మ యందు గంగిరెడ్డి, ఈ పెండవ గంగిరెడ్డికి నాగమయందీ గ్రంథకర్తయుఁ గొడుకులు. గ్రంథము బూచుపల్లె పురథాముని కంకితము. బూచుపల్లి కడపజిల్లా పులివెందుల తాలూకాలోఁ గలదు. అది కవి నివాసము గావచ్చును. కొండయ్య ముల్కీనాటి కులీనుడు. వేములపల్లె వాస్తవ్యులైన సుబ్బయ్య కవిని దనగురువుగా స్తుతించి యుండెను. అతఁడే 19 శ. ఉత్తర భాగమున నుండిన యమ్మనూరు వెంకట సుబ్బకవి. (ఇతని యుదంతము నదక్షిపూర్వోక్తము) మఱి కొండయ్య కవియు నప్పటివాడే యగును.

గ్రంథవిషయము: ప్రసిద్ధము. ప్రసిద్ధ రాగతాళములలో దరువులు (బూచుపల్లె శౌరి ముద్రలతో), ద్విపదలు (రాగములతో, పద్యములు, సంధివచన పద్యద్విపదలు, దండకము సంభాషణ వచనములును గలవు. రచనలో దోషము లేడనెడఁ గలవు. ప్రదర్శనోద్దిష్టమైనది.

106. గుండు అద్వైత బ్రహ్మ శాస్త్రి

సత్యభామా పరిణయము :

కవి కాముకాయన గోత్రుఁడు. గుండు వేంకట నృసింహుని ప్రపౌత్రుఁడు. సూర్యనారాయణ సోమయాజికి జాత్రుఁడు. వీరమాంబా ముకుందస్వాముల పుత్రుఁడు. కారుమూరు (రేపల్లె తాలూకా, గుంటూరుజిల్లా) వాస్తవ్యులైన వత్యం అద్వయ బ్రహ్మయగారి దాహిత్రుఁడు. బుచ్చమాంబా వల్లభుఁడు. అప్పయ, యజ్ఞనారాయణ లనువార లితని పెదతండ్రులు. సూర్యనారాయణ సోమయాజి, వాసుదేవ పరబ్రహ్మశాస్త్రి యనువార లితని సోదరులు. ఈతని యక్కసెల్లెండ్రలో నొక్కతె వావిలాలవారి కోడలు రాజ్యలక్ష్మమ్మ. ఆమెయే 1887 సం. లో నన్నగారి గ్రంథమును విశాఖపట్టణము నందలి యిండియన్ లా పబ్లికేషన్ ప్రెస్సులో నచ్చువేయించి ప్రచురించినది. గ్రంథకర్త 1880 ప్రాంతమున నుండెననుట నిశ్చయము.

ఈ గ్రంథమనకు సత్రాజిన్నాటకమనియు నామాంతరము. కథావస్తువు ప్రసిద్ధము. ఇందెచ్చటను సత్యభామ గొంతు వినిపించదు.

గ్రంథారంభమున దండహస్తాడను (కటికమువంటి) వాడు ప్రవేశించి పాత్రాగమనమును సూచించును. వానిచే బృచ్చింపఁబడి పాత్రలు తెరలో నుండి ద్విపదలలోఁ దమ వృత్తాంతము జెప్పటయు, మఱల నదేవిషయము పాత్రముఖముగాఁ దెరవెడలు దరువులలోఁ బ్రసక్త మగుటయుఁ గలదు. ఒక్కొక్క పాత్ర ప్రవేశమున కొక్కొక్క ప్రత్యేక శీర్షిక - “నత్రాజిత్తు వేషంకథ” ఇత్యాదిగా. గ్రంథము నాటకీయతా ప్రకృష్టము. రచన చక్కనిది. ప్రసిద్ధ రాగ తాళములలో సంవాదపు దరువులు, సంధిదరువులు, సంధివచనములు, ద్విపదలు, ఏలలు, కంద సీసార్థములు, పద్యములు గలవు. ద్రావిడ గీత ప్రబంధవిశేషమగు తేవారము ద్వివారము ప్రయుక్తము. గ్రంథము యక్షగానమని వేర్కొనఁబడినది. మంగళగిరి నృసింహస్వామి కంకితము. (కుసుమ కోమలీ నాటక మొకటి యితని కృతియని గుండు అచ్చమాంబగారి “సంపెగ” అను గ్రంథము అట్టపైఁ గలదు. అది యక్షగానము అగునేమో!)

ఏతద్గ్రంథ పరిష్కర్తయైన ధూళిపాళ కృష్ణకవి ధ్రువనాటకము, కుసుమకోమలినాటకము మొ॥ రచించెనని ముఖపత్రముపైఁ గలదు. ప్రాయశముగా నవి య. గా. లై యుండఁబోలును.

107. పరిగంటి వేంకటరమణదాసు

దండధరవిలాసము:

(ప్రచురణ :- గ్రంథకర్తచే ముద్రణవిక్రయాధికారములు పొందిన సరస్వతీ తిరువేంకటాచార్యులచే నెల్లూరు సరస్వతీ నిలయ ముద్రాక్షరశాలయందు 1887 సం॥న ముద్రితము)

కవి నివాసము నెల్లూరుమూలపేట “శ్రీమద్రామాయణ భాగవత జగన్మోహనకృష్ణ విలాస రుక్మిణీ కల్యాణ కుచేలోపాఖ్యాన ధ్రువచరిత్రాజామీతోపాఖ్యానాద్య భిదాన యక్షగాన నిర్మాణప్రవీణుండు, శ్రీవత్సగోత్రోద్భవుండునునగు శేషగిరిదాసు పుత్రుం” డీతడు. (శేషగిరిదాసు చరిత్ర పూర్వోక్తము - చూ. సం. 84). ఇతని కాలము 1887 ప్రాంతమగుట స్పష్టము.

ఈదండధర విలాసమునకే వికటవాది చరిత్రమని నామాంతరము. ఇది గరుడ పురాణాంతర్గతమైనది. ఇందలి రచన సలక్షణము, చక్కనిది. ఇందు వివిధ రాగతాళములలో దరువులు, షోరాలు, పద్యములు, కందార్థములు, రగడ, వచనములును గలవు. కవి దీనిని ప్రబంధమని మాత్రమ పేర్కొనెను. ప్రకటనకర్తలు యక్షగానమనిరి. కవి తనతండ్రిగారి కృతులను యక్షగానములని పేర్కొనెను. ఇదియు నట్లనేయున్నది. కాని యుభయుల కృతులను హరికథా ప్రాయములై నరచనలు.

108. కేశిరాజు వెంకట సుబ్బరాయ కవి

రామదాస నాటకము :

(ముద్రణ :- రాజన్ ప్రెస్, రామండ్రి, 1927 ప్రచురణ
కర్త :- తమిళ వేంకట రమణారావు)

కవి ఆపస్తంబ సూత్రుడు. హరితసగోత్రుడు. ఆర్వేల నియోగి బ్రాహ్మణుడు. కేశిరాజు సీతాంబ పట్టాభిరామామాత్యుల పౌత్రుడు. కామాంబా పుల్లమరాజుల పుత్రుడు. ఆచంట రాజు లింగామాత్య దాహిత్రుడు. లక్ష్మీసుబ్బరాయని కనుజుడు. కవి నివాసము రాజమహేంద్రవరమున కనతి దూరమున నున్న మలకపల్లి. వృత్తిచే నుపాధ్యాయుడు. ఈయన జననము 1858 సం.ర ప్రాంతము. మరణము 1899 సం. రామదాస నాటక రచన “కలియుగాది నవాష్ట ఖచరాబ్ధి సంఖ్య - 4989.” అనగా క్రీ. శ. 1888. ఇతని కృత్యంత రములు :- సర్వేశ్వర వేంకట రమణ శతకము, వేంకటేశ్వర తారా వళి, చోర చరిత్రము అను తిరుమంగయాళ్వారు చరిత్ర, భద్రాద్రి రామాయణము, ఏకాదశీ మహిమా సర్వస్వము - (ఈ విషయము లెల్ల గ్రంథావతారికలోని యొక ద్విపద వలనను గ్రంథమునకు గ్రంథ కర్త పుత్రులును, రాజమహేంద్రవర వాస్తవ్యులునైన శ్రీ కేశిరాజు సత్యనారాయణగారు తే. 20-11-1926 న రచించిన వీరిక వలనను నెఱుంగనైనది.)

గ్రంథ వీరికలో నీ రామదాస నాటకము గుఱించి యిట్లున్నది. “ఇది సర్వధార్యబ్రహ్మనున ననగా 1888 వ సంవత్సరములో గవి ముప్పది యొకటవ యేట వ్రాసిన పద పద్యాత్మక మగు యక్షగానము.

ఇది యిప్పటి నాటకములవలె వ్రాయు నభిప్రాయముతోఁ గవి 1889 వ సంవత్సరములో నారంభించి పాత నాటకమందలి కొన్ని భాగములు స్వీకరించి కొంతవఱకు రచించు నప్పటికి వ్యాధిగ్రస్తులై పరిశ్రమలే రి. ఆ వ్రాసిన కొంత భాగమును అనుబంధముగాఁ జేర్చఁబడినది. ఆ అనుబంధములో నాందీప్రస్థావనలు గలవు. ప్రస్థావనలోఁ బాల్గొన్నవారు సూత్రధార, వైతాళికలు, చోపుదారు. అందు నాయికా నాయక పాత్రల పరిచయమును గలదు. నాటకారంభమున నొక కథాసంగ్రహ సీసము. పిదపఁ జోపుదారు పాత్ర ప్రవేశిక ధ్రువ, “ఖామూమ్, పైలెన్ను” ఇత్యాదిగా వాని ప్రసంగమును గలవు. “కట్టియం” (ఆ చోపుదారే) ఒక సంధి వచనమున నెవరి చేతనో (బహుశా ప్రదర్శక ముఖ్యుడెవడో యె యుండును) పృచ్చి తుండై తాను తానిపా రాకను సభవారి కెచ్చరింప వచ్చితి ననును. తరువాత తానిపా తెరలోనుండియే “వినుడు మామక వంశ విస్తార మెల్ల” నని యొక ద్విపద నెత్తుకొనును. త|| “వెడలి వచ్చె నిదిగో తానిపా భూవిభుఁ” డని దరువు. రామ దాసాది పాత్ర ప్రవేశములు నిశ్లే. ఇందు రామదాసుతోఁ బ్రసంగించిన ద్వారపాలకుఁడు తంజావూరి కటికము వలెనే ప్రవర్తించును. ఎఱుకలసాని పాత్రకుఁగూడ నిందుఁబ్రసక్తి గలదు. ప్రసిద్ధ రాగ తాళములలో దరువులు, కందార్థములు, పద్యములు, నన్నిటికంటె నెక్కువగా వచన భాగము, నందులో నాధునిక నాటకములందలి వాకో వాక్యపద్ధతియు నున్నవి. ఈ నాటక మైదంకములుగ విభజింపఁబడియున్నది. అంకము లనేక రంగములుగ విభక్తములు. కాని “ఈ గ్రంథమూలమగు చిత్తు ప్రతి యందు అంకరంగ విభజనము గాని, బ్రవేశ నిష్క్రమణములు గాని లే” వని పీఠికాకారు లనియున్నారు. ఇది యంతయుఁజూడ నిది మొదట యక్షగానముగనే రచింపఁబడి, పిమ్మట నాధునిక నాట

కముగాఁ బరివర్తింపఁబడుటకుఁ బ్రయత్నము జరిగిన ననుట స్పష్టము. అది యప్పటి కపుడే తెనుఁగుగడ్డపై జేరావేసిన ధార్వాడ నాటక సమాజము వారి ప్రదర్శనల ప్రభావమును సూచించును.

గ్రంథ విషయము :— ప్రసిద్ధమగు భద్రాచల రామదాసు చరిత్రము. ఇందలిగచన మిక్కిలి చక్కనిది.

— —

109. కురుచేటి సుబ్బరాయకవి

నా రీ శంకర విలాసము :

కవి విశ్వకర్మ వంశ్యుడు. సువర్ణగోత్రుడు. నాగలింగయ పుత్రుడు. అనుమలగిరి శివరామయ శిష్యుడు. గ్రంథము “గ్రంథ కర్తచే శ్రీరంగనాయకీవీలాస ముద్రాక్షుంశాల యందు ముద్రింపించి ప్రచురింపబడియె. నెల్లూరు, 1889 సం.” అని ముఖపత్రముపై నున్నది. కవి 1889 సం. న నుండినాడనుట నిశ్చయము. ఏతత్కృతి ప్రోత్సహకుడు మినగంటి పురవాసి బండిమల వీరరాఘవరెడ్డి.

గ్రంథవిషయము :— శివుని దారుకావన విహారము, నారదుని వలన సంగతి తెలిసి శౌరి యలుకచిత్తగించుట - అక్కడినుండి జేలుపు కడ శౌరీశంకరుల సంవాదములు, చివరి కిరువురును సమాధానపడుట., రచనదోష బహుళమైనది. ఇందు శహానా, దర్బారు, కమాసు మొ. హిందూస్తానీరాగములలో, అటాదితాళములలో వర్ణమెట్లు (వరుసలు) గల దరువులు, ద్విపదలు, పద్యములు, వచనములు కందార్థములు

ఏలలు, (ఏలలందును సంవాదముండుట విశేషము, జావళి తంగం మొ. రచనా విశేషములునుగలవు. సంధిద్విపదలును గలవు. సంవాదశైలికిఁ బ్రాచుర్యమెక్కువ. యక్షగానమని పేర్కొనఁబడినది.

110. పడకండ్ల స్వామిరాయకవి

లక్షణా పరిణయము:

(ప్రచురణ :- జ్ఞానసూర్యోదయ ప్రెస్., మదరాసు.) (1892)

కవి ప్రథమశాఖ నియోగి. కాశ్యపసగోత్రుడు. సరసయ మంత్రీ ప్రపౌత్రుడు. అన్నమరాజు పౌత్రుడు. అక్కిరాజు పుత్రుడు. తల్లి లక్ష్మమ్మ. చాపరాజు, పెదతిమ్మరాయుడు, చిన తిమ్మయ యను వార లితని సోదరులు. వీరదేశికుఁడితని గురువు. పడ కండ్ల (నెల్లూరుజిల్లా, ఆత్మకూరు తాలూకా) కరణిక మితని వృత్తి. ఇతఁడీ గ్రంథమును విరోధి సం. చైత్రమున రచించినట్లు చెప్పి యున్నాడు. ఈవిరోధి 1889 లోఁ బడిన విరోధియే కావచ్చును.

కవి “పరగలక్షణ కన్యకా పరిణయంబు, నాటకము జేసి యాడించినాఁడ జగతి” నని యున్నాడు. అంతేకా దొకవిశేషము- గ్రంథ మధ్యమున (పుటలు 28-29) “యశావన లక్షణ కన్యక వేషము గట్టిన నాయకి” వక్కణ యొక టిట్లున్నది.

“గోను దిన్నె రామాయణకలజ్జనై న
బుగ్గసాని యటందురు భువిని జనులు
ఘనత లక్షణ వేషము కవియ నాకు
నాజ్ఞచేయఁగఁ గట్టితి నార్యులార”

అం శేకాకకవి “ఈశ్వరినొనర్చి నటకులన్ రప్పించి పుత్రవాత్సల్య తేంద్రమానంబులు తనగ్రామంబున నిల్చి భోజనక్రియలనొసంగి కథలన్ నేర్పించి వేషంబులకు వలయు గణేయంబులను, వస్త్రంబులను నొసంగిన మధుగు చంద్రునిన్ స్తుతించు” సన్నది బుగ్గసాని. అట్టిదంట కవి యభినివేశము. గ్రంథము నాటకీయతా ప్రకృష్టమని వేఱ చెప్ప నక్కఱలేదు. ఇందును బాత్రప్రవేశసందర్భములందుఁ దత్ప్రశంసాత్మక ముగా ద్విపదలును దరువులును గలవు. గాని యవి పాత్రముఖమునఁ బఠింపఁబడునవికావు. నాటకారంభమున దశేదాసు (కటికమువంటి వాఁడు) హిందీ ప్రసంగములు గలవు. ప్రసిద్ధ రాగతాళములలో దరు వులు, జావిములు, ద్విపదలు, పద్యములు, కందగీతార్థములు, సంధిచ నములు, వచనములలో సంభాషణలు దండకము మొ. గలవు. కథ ప్రసిద్ధమైనది. రచన సులక్షణము సరసము నైనది.

111. చదలువాడ సూర్యరామకవి

గయోపాఖ్యానము :

(ప్రచురణ :— 1889 సం. న. వీరరాఘవ ముద్రాక్షరశాల (బెల్లూరు ?) యందు తచ్చాలాధికారులు “సదరు గ్రంథకర్తచే గ్రంథ స్వాతంత్ర్యముబొంది” నట్లు ముఖసత్రమునఁగలదు. అనఁగాగవి 1889 లో నుండిన వాడనుటస్పష్టము). కవి చదలువాడ లక్ష్మీమాచ్యుత రామయ్యలకుఁ బొత్తుఁడు. సుబ్బలక్ష్మమా సుబ్బరామయ్యలకుఁ బుత్తుఁడు. గ్రంథమున అనంతపురవర కవిపురథాముల ముద్రలు గలవు. బెల్లూరుతాలూకాలో “అనంతవరం నరకవిపూడి” యను నొకయూరు గలదు. కవి నివాస మదికావచ్చును.

కవి యీ గ్రంథమును గేయప్రబంధ మనియున్నాడు. గ్రంథము మూడుల్లాసములుగావిభాగింపబడినది. మూడుల్లాసములును మూడు రాత్రులకథలుగాఁ జేర్కొనబడినవి. అనగా నిది ప్రదర్శనోద్దిష్టమునుటలో సందేహములేదు. ప్రచురణకర్తలు దీనిని నాటక మనియే పేర్కొనిరి.

ఇందుఁ బ్రతిపాత్రయు స్వవిషయము నుగ్గడించుటయు, సూత్ర ధార పృచ్ఛితమై తెరవెడలుటయుఁ గలదు. పాత్ర సంవాదములు హేచ్చుగనే గలవు. ఇందు ద్విపదలు, ప్రసిద్ధరాగతాళములలోఁ బల్లవి యుక్తములుగా దరువులు, పద్యములు, సర్థపద్యములు, సంధి వచనములు, ఏలలు, దండకము చూర్ణికయును గలవు. ఇందలికథ ప్రసిద్ధమైనది. రచన సలక్షణమే కాని సామాన్యమైనది. తప్పులు తక్కువకాని ప్రౌఢీయుఁ దక్కువ.

112. ఉప్పులూరి కనకయ్య దాసు శ్రీరాములు

ఈజంటకవులరచన సాత్రాజితీవిలాసమను భామకలాపము * పేరువును 19శ. ఉ. భా. ని నుండినవారు. ఇరువురును సన్నిహితజ్ఞాతులు. ఇందు దాసు శ్రీరాములుగారు సుప్రసిద్ధులు, దేనీభాగవతాది బహు

* 1873 సం.న వ్రాయఁబడిన దీని కాగితపుఁ బ్రతియొకటి యీకవుల సన్నిహితజ్ఞాతులలో నొకరగు శ్రీ బంధా కనకయ్యగారి కడ (వీరు నేడు గుడివాడలో వకీలు వృత్తియందున్నార) నున్నది. దయతోనా కావ్రతిఁ జూడనొసంగినవారికిఁ గృతజ్ఞుఁడను.

గ్రంథకర్త. వీరితండ్రికన్నయ్యమంత్రి, అల్లూరి (ఒండరుతాలూకా) కరణము. (శ్రీ) మధునాపంతులవారి ఆంధ్రరచయితలలో వీరిచరితము చూడఁదగును). కనకయ్యగారి తండ్రి మల్లయ్యమంత్రి.

ఈకవుల భామకలాపము రచన కూచిపూడి భా. క. బాణీ నున్నది. రచన మిక్కిలిప్రౌఢము సరసమునై నది. కాని యలసములైన హాస్యప్రసంగములు కొన్ని కావ్యోచితిని దిగనార్చుచున్నవి.

113. కడియాల వీపురి ఆచారి

పోతులూరి వీర బ్రహ్మము నాటకము :

(ముద్రణ :- పమ్మి త్యాగరాయ సెట్టిగారి ఆనందభారతి ము. శా., మదరాసు, 1948. ప్రచురణకర్త:-పరిమి వీరాచార్యులు.)

ఈగ్రంథమును పరిమి వీరాచార్యుల కోరికపై కొండేశంకర కవి కొంతయుఁ గడియాల వీపురి ఆచారి కొంతయునుగా రచించిరట. వికృతి సం. న గ్రంథరచన ముగిసినదని యున్నది. గ్రంథప్రచురణ కాలమునకు ముందటి వికృతి 1890—91 సం. లలోఁ బడినది. గ్రంథ రచనాకాలమదే కావచ్చును. వీపుర్యాచారి విశ్వకర్మకులబాడు. కశ్యపసగోత్రుఁడు. తలిదండ్రులు మహాలక్ష్మి, మల్లయ. నివాసము వినకొండసీమలోని పోట్లూరు.

ఇందుఁ బ్రసిద్ధుఁడగు పోతులూరి వీరబ్రహ్మన్నాచి నా శ్రయించిన దూడేశ్వర సిద్ధయచక్రము ప్రధానవిషయము. రచన మొక మోస్తరు. దరువులు మొదలగు యక్షగాన రచన సజ్జతయగుట. గంధము 'నాటకాలంకార సాహిత్య' మని పేర్కొనఁబడినది.

(ఈ కవి నిజలింగ చిక్కయ్య నాటకమునుగూడ రచించినట్లు "బ్రిటిష్ మ్యూజియమ్ లైబ్రరీ కేటలాగు" వలనఁ జెలిసినది. గంధము నా కలభము.)

114. మద్దిరాల వెంకటరాయకవి

ఏకాంత సేవా విలాసము :

(ప్రచురణ :— శై వసిద్ధాంత ము. శా., మదరాసు, 1891.)

కవి భారద్వాజసగోత్రుఁడు. వెంకటలక్ష్మీ నాగనార్యుల పుత్రుఁడు, పీఠపురవాసి. 19 శ. ఉ. భా. వాఁడు కావచ్చునని యూహమాత్రము.

ఏకాంతసేవ విషయము పూర్వోక్తము (చూ. ఇందలి 102 వ కవి యుదంతము). ఇందలి నాయకా నాయకులు గౌరీ కుక్కుటేశ్వరులు. గంగపాత్రనుగూడ ప్రనేశపెట్టి సవతికయ్యము గల్పించినాఁడు కవి. ఇందు దరువులు, పద్యములు, శ్లోకములు, చూర్ణిక, ద్విపద పలు రకముల పాటలును గలవు. నిర్వచనము. రచన ప్రౌఢము, మధురము, మనోహరము. ఇది "మద్దిరాల వెంకటరాయ కవివచ్యులచే యక్షగానముగ రచింపఁబడి" నది యని ముఖపత్రమున మాత్రము కలదు. అసలు యక్షగానరచనా ప్రక్రియ కొంత గలదు.

115. స గల్గ పాటి సుబ్బదాసు

యామిసి పూర్ణచంద్రోదయము :

(ప్రచురణ న్యూట్రల్ ము. శా., బళ్ళారి, 1891.)

కవి తలదండ్రులు చెంచుమాంబౌ బుచ్చయ్యలు. నివాసము రాయలసీమలోని జంబులమడుగు. కాలము 1891 ప్రాంతము (గ్రంథ ముద్రణ ప్రశంస నితఁడు చేసియున్నాఁడు. ముద్రణకాలమున గ్రంథ పరిష్కర్తయు నితఁడే)

బిల్వణకవిచరిత్ర మిందు వర్ణితము. గ్రంథము యామిసి పూర్ణచంద్రోదయము కాని రచన బహుదోషాకరము. గ్రంథారంభమున గణపతి సరస్వతుల స్తుతులుగాక “విఘ్నేశ్వరుని వేషం రావడం”, “సరస్వతి వేషం రావడం”, విఘ్నేశ్వరునితో హాస్యగాఁడు ప్రసంగించుట మొ॥ అంశలి విశేషములు.

116. కోట వెంకటప్పయ్య శాస్త్రి

బాణాసుర నాటకము :

(ప్రచురణ :- ఇండియన్ లా ప్రెస్., మదరాసు, 1894.)

కోట సాంబయ్య కొడుకు వెంకటశాస్త్రి. అతనికి దత్తుడు సరసింహమూర్తి. సరసింహమూర్తికి జిట్టివల్లమ్మయందు వెంక

టప్పయ్య, సత్యనారాయణ, సాంబమూర్తి యని మువ్వురుపుత్రులు. అం దగ్రజు డీగ్రంథకర్త. ఇతని నివాసము పాతపట్టణము (శ్రీకాకుళము జిల్లా. గ్రంథమును “పదియు నెనిమిదివూర్ల తొంబదియు మూడు సంఖ్యగల వత్సరమునందు సరభసమున మే నెలాదిని వ్రాయఁగాఁ బూనినాడ ” నన్నాడు గ్రంథకర్త. అనఁగా 1893 సం. గ్రంథరచనాకాలము.

గ్రంథవిషయము ప్రసిద్ధము. కవి “ బాణాసుర నాటకమును నీ గేయ ప్రబంధము చర్మ విగ్రహముచే నాడించుటకును, వేషముల ధరించి నాటకమాడుటకును అనుకూలముగ నుండునటుల రచింపుడని నా మిత్రులొక కొందఱు ప్రోత్సాహపరచినందున నేనందుల కియ్య కొంటి ” ననియున్నాడు. ఇందలి లొట్టకిత్తడు, రత్నాలు, పోలిగాడు నను పాత్రలు తోలుబొమ్మలాటలోఁ బ్రసిద్ధులైన కేతిగాడు, బంగారక్క, జట్టుపోలిగాడు ననుపాత్రలవంటివి. ఇందుఁ బ్రసిద్ధ రాగ తాళములలో దరువులు, ద్విపదలు, పద్యములు, సంధి ద్విపదలు, సంధి వచనములు, వచనములలో సంభాషణలును గలవు. అమర శ్లోకోదాహరణములు గలవు. సమాసభూయస్త్వము గల వర్ణన పద్యములకు వచన వ్యాఖ్యానములు గలవు. సంవాదశైలీ ప్రచురముగా నాటకీయతా ప్రకృష్టముగా నున్నది. కవి విదగ్ధుడేకాని పామర సామాజికల నుద్దేశించి రచించినట్లున్న దీగ్రంథము. ఉదాత్త పాత్రల ప్రసంగములైన నుదాత్తముగా లేవు.

117. ఓగిరాల పాపయ్య

రామ నాటకము :*

కవి విశ్వకర్మ కులజుడు. ఉప్పవేలూరు పురనివాసి. భాస్కర రామాయణానుసారముగా నా పట్కాండలును “నాటక యక్ష గానంబుగా” 1852 సం. న రచించినాడట. అందు బాలారణ్యకాండలు మాత్రమే ముద్రితములు. రెండును ప్రదర్శన ప్రతిష్ఠలు గాంచినవని తెలియుచున్నది. అందు బాలకాండము నప్పటి మచిలీపట్టణము గార్సన్ జే. పటాలము 42 వ రెజిమెంటువారు పదునాల్గు సం. లు ప్రదర్శించి రనియుఁ బ్రచురణకర్త యిందుఁగొన్ని క్రొత్తవిషయములును, తెర దరువులును జేర్చినట్లును బ్రచురణకర్త పీఠికవలనఁ దెలియుచున్నది. బాలకాండలో విఘ్నేశ్వర వేష ప్రవేశము, ఆస్థాన సంతోషి, మంత్రసాని మొ॥ పాత్రల ప్రసంగములును విశేషములు. అరణ్య కాండమున నాశ్వాస విభాగము విశేషము. రచన యొక మోస్తరు.

* బాలకాండ ముద్రణ విషరములు తెలియవు. ప్రచురణకర్త పైడిపాటి సుబ్బారాయడు. గౌతమీ గ్రంథాలయమున నొక ‘కాపీ’ గలదు.— సం. 181. (గ్రంథ రచనా కాల మిందు ఖచ్చితమునఁబడినది.) ఇందు ప్రక్షిప్తభాగము కొంత గలదు.

అ. కా. ముద్రణ:— హిందూ రత్నాకర ము. శా., మదరాసు. 1895. దీని ముఖ పత్రమున గ్రంథకర్తయే స్వయముగా గ్రంథ స్వామ్యమును శివునూరు వీర మల్లయ అను నతనికిచ్చినట్లు గలదు. గ్రంథాంత ద్విపదలో మద్దాల కాశీపతి ఆచారి యను నతఁడీ గ్రంథప్రచురణకుఁ గారణభూతుడని చెప్పినాడు కవి.

118. శ్రీ రాజా మృత్యుంజయ నిశ్చంక బహదుర్

“శ్రీమన్నారాయణమూర్తివారి శుభదశావతారలఘునాటక
రూపక యక్షగానము.”

(ప్రచురణ :- ఆర్షముద్రాశాల, విశాఖపట్టణము, 1897.)

గ్రంథకర్త సంగమనలన (శ్రీకాకుళం జిల్లా పార్వతీపురము
తాలూకా) జమీందారు. నిశ్చంక వంశ్యులు (ఓడ్రక్షత్రియులు).
వేంకటభూపాల పౌత్రులు, సన్యాసాంబా పెద్దనృపాలపుత్రులు. బహు
శ్రుతులు, బహుకృతి ప్రణేత. వీరి రాజ్యకాలము 1850 - 1907. వీరి
కృత్యంతరములు :- భూపతిపరిపాలన దర్పణము, శంభు శతకము,
శారీవివాహము (పదము), “స్త్రీవేషధారు లచ్చెరువడఁ బారిజాత
మును భామా కలాపము రచించె” (ఇది లభ్యము కాలేదు). (ఈ విష
యములు పిఁచూస్థానకవి శిరోమణులగు కీ.శే. తనికెళ్ల ప్రకాశశాస్త్రి
గారి నిశ్చంకవంశమును కావ్యమునుండి యెఱుంగనగును).

వీరిగురువర్యులు ప్రసిద్ధులైన శ్రీ పరవస్తు వేంకటరంగనాథా
చార్యులు. వారే గ్రంథప్రచురణకర్తలు. (ఆర్షముద్రాశాల వారిదే).

నిశ్చంక సీతమాంబ రచించిన దశావతార కీర్తనల ననుసంధించి
కందగీత వద్యములు, నలంకారములనుపేరఁ గొన్నిచేర్చి జయవిజయ
మహావిష్ణు ప్రశోత్తర ప్రశంసాత్మకముగా నొక్కొక్క యవతారకథ
చెప్పినారీ గ్రంథమును మృత్యుంజయప్రభువు. రచన సరళము, సలక్ష
ణము నైనది.

119. రఘునాయకం రామానుజసారి

క న్య కా వి జ య ము :

కవి చెన్నపురివాసి. రఘునాయకం తెన్నరంగంసుపొన్నడి పాత్రుడు. అశఘరయ్యకు జియ్యమాంబకు బుత్రుడు. కృతి ప్రోత్సాహకుడు బరంపురం వాస్తవ్యుడగు ఆత్మకూరి చిట్టిరామయ్యశ్రేష్ఠి. (కృతికర్తృ ప్రేమకుల వంశచరితము గ్రంథమున విపులముగాఁగలదు.) ఈ చిట్టిరామయ్యగారి యల్లుడగు కల్లేపల్లి కృష్ణమూర్తి గ్రంథ ప్రచురణకర్త. గ్రంథ ముద్రణము విశాఖపట్టణము శ్రీ శారదా మకుట ము. శా. లో 1898 సం. న జరిగినది. కవి 19 శ. ఉ. భా. న నుండె ననుట నిశ్చయము. ఇతఁడు కవి మాత్రుడుగాక రాజసభాసన్మానము లందిన గాయకుఁడట. నలచరిత్ర, గజేంద్ర మోక్షము, ధ్రువచరిత్రము నను నింకొక మూఁడు యక్షగానములను రచించెనని యీ గ్రంథావతారికలోఁగలదు. కాని యవి లభ్యములు కాలేదు.

ఈగ్రంథమును ఇళికెల తిమ్మయ కన్యకా చరిత్ర య. గా. వలె భాస్కరాచార్యోపజ్ఞమైన వైశ్యపురాణము ననుసరించినదే. దానివలె నిదియు నెనిమిదాశ్వాసములుగా విభజింపబడినది. ఇందు దరువులు, పద్యము, అర్థపద్యములు, ద్విపదలకు మాఱు తోహదాలు, గౌరీ కల్యాణము మొ. గలవు. రచన శ్రవ్యభోరణి నున్నది. అల్పవోషము లున్నను ప్రౌఢమైనదే. తిమ్మయకృతిని మించి యున్నది.

120. గాయకవాడ పెద్దన

ఇతఁడు మహారాష్ట్రగాయకవాడ వంశజుఁడు. కాశీవసు
గోత్రుఁడు. ఆపస్తంబ సూత్రుఁడు. నాగయామాత్యపుత్రుఁడు. మెట్ట
వారిపాశేం వాస్తవ్యుఁడు. నలచరిత్ర యను జంగముకథ, నలచక్రవర్తి
నాటకాలంకారము, హరిశ్చంద్ర నాటకము ననునవి యితని కృతులు.
ఇందు రెండవది 1893 లో మదరాసు పమ్మి అరుణాచల సెట్టిగారి
శ్రీ వెంకటేశ్వర ము. శా. యందు ముద్రితము. ముఖ పత్రముపై
నున్న “కాపీరైటు” ప్రకటనలో, బ్రచురణకర్త యీ గ్రంథ
స్వామ్యమును గ్రంథకర్త నుండియే గ్రహించినట్లు గలదు. అనగా
బెద్దన 1898 లో నుండే ననుట స్పష్టము. న. చ. నాటకాలంకారము
మాల్యాద్రి లక్ష్మీనరసింహున కంకితము. ఇం దాశ్వాస విభాగము,
గ్రంథాదిని గణపతిని, కథాఖ్యాత శ్రోతలగు బృహదశ్వ ధర్మరాజు
లను బాత్రలవలె, బ్రవేశపెట్టుటయు విశేషములు. హరిశ్చంద్ర
నాటకము వెలిగండ్ల (పొదిలి తా. నెల్లూరు జి.) నివాసి తోట రామ
నాయని పోత్సాహమున రచింపఁబడినది. (తత్ప్రచురణ :- అమెరికన్
డైమండు ప్రెస్, మదరాసు, 1928). రెండింటిను వస్తువు ప్రసిద్ధము.
రచన యొకమోస్తరు. తప్పులు గలవు. య. గా. ‘బాణీ’ గలదు.
వచనములందును సంభాషణలు గలవు.

121. గొ ము చ్చు అబ్బయదాసు

ఇతడు “ నెల్లూరు జిల్లా కావలి తాలూకా చింతలదేవి పోస్టు మట్టిగుంట గ్రామ నివాసియగు గొట్టెముచ్చు రంగదాసు సుతుండగు అబ్బయదాసు ” (ఇవి అతడు వ్రాసికొన్న గ్రంథాంత గద్యలందున్న ముక్కలే). పంచమకు వైష్ణవుడు. తాను గాయకవాడ పెద్దన శిష్యుడనని కంఠోక్తిగాఁ దన గ్రంథములన్నిటఁజెప్పినాడు. గాయక వాడ పెద్దన 1898 ప్రాంతమున నుండినట్లు మీద నిరూపింపఁబడినది. అతని శిష్యుడీతఁడీ 20 వ శతాబ్ది పూ. భా. (పూర్వభాగమున) న నుండి యుండును.

ఇతని కృతులు :— 1. వీరవిజయ విలాసము (వెలిగండ్ల), 2. శశిరేఖా పరిణయము (మట్టిగుంట), 3. ద్రౌపదీ కల్యాణము (చీమల పంట), 4. సుందర సైంధవ గార్దభ పరాభవ నాటకము (ఆదిమూర్తిపురము). నాల్గును నెల్లూరు మండలమందలి యాయా గ్రామములలోని “ కామందు ” ల ప్రోత్సహమున రచింపఁబడినవి. నాల్గును మనరాసు వెష్టు వార్డు వారిచే అమెరికన్ డైమండ్ ము. శా. యందువరుసగా 1937, 1949, 1953, 1953 వ సం.లలో ముద్రితములై ప్రచురింపఁబడినవి. శశిరేఖాపరిణయము 1949 సం. ప్రతి యాటవ కూర్చు. అనఁగా సీగ్రంథము లంతకుఁజాల సం. లు ముందే ముద్రిత ములై ప్రతులు చెల్లిపోయినవని యూహింపనగును. ఇతని సు. సై. గా. ప. గ్రంథమున అ. డై. ప్రెస్సు అధికారియగు వేలూరి కుప్ప స్వామి ప్రశంస గలదు. ఈ కృతి చతుష్టయేతి వృత్తములును ప్రసిద్ధ ములు. నాల్గును నాటకములని పేర్కొనఁబడినవి. కాని సమకాలికపు యక్షగానముల “ బాణీ ” నున్నవి. రచన ంహుదోషములు గలది.

122. గొన్నాబత్తుల అమ్మనార్యుడు

బిల్లు ణీయ నాటకము :

కవి విశ్వకర్మ కలజుడు. మణిభద్ర గోశుడు. సన్యాసి పాశుడు. చిట్టెను వీరయోగులకుఁ బుత్రుడు. శ్రీమ దళహర గొడవర్తి శోభనాద్రాచార్యుని శిష్యుడు. కృతిపతి గానుగుల పెద్ద యాచ్యుడు. గ్రంథము “కృతిపతియగు పెద్దనార్యునిచే విశాఖపట్టణంబున శ్రీ శారదామకుట ము. శా. లో ముద్రింపించి ప్రచురింపఁ బడియె” నని ముఖపత్రము. ప్రచురణ వత్సరము 1901. కాని విశాఖ పట్టణమునఁ గృతిసమర్పణ మహోత్సవము 1884 లో జరిగెనని గ్రంథముచివరనున్న తద్విపులవర్ణన సందర్భమునఁ గలదు.

గ్రంథవస్తువుప్రసిద్ధము. ఇందు సంస్కృతి నాటకములందువలె సక్రమమైన నాందీప్రస్తావనలు గలవు. సూత్రధారప్రసక్తిగ్రంథమధ్యము నను గలదు. సంధివచనములు తఱచు. సూత్రధారుడు కథాకథన మొనర్చుచుండును. అట్లే తక్కిన రచనాప్రక్రియ యంతయు యక్ష గానపు “దరహా”కుఁ జెందినట్టిదే. కవి మంచిపండితుడు. కండ గల రచన చేసినాడు.

123. పెమ్మరాజు వెంకటరాజు

సుందరకాండము :

(ప్రతులు :- ఆం. సా. ప. నం. 3038, ప్రా. లి. పు. భాం., నం. ఆర్. 1470)

కవి యార్జ్యేలనియోగి. కాండిన్యసగోత్రుడు. బ్రహ్మన్న పుత్రుడు. కవి కాలము నిర్ణయించుటకు బ్రబలాధారము లేదు. ఆం. సా. ప. లోని కొన్ని పాటి ప్రతి చివర లేఖకుని వ్రాతలో అకలంక రంగాచార్యులు పేర్కొనబడినాడు. ఆం. క. చ. ప్రకారమప్పటికి “నూఱు నూట యేబదియేండ్ల క్రిందట నుండియుండ వచ్చు” నని చెప్పబడిన కటికినేని రామయ తా నకలంక రంగాచార్యుని సాహాయ్యమున గువలయానం దానువాదము చేసినని చెప్పుకొనెను. ఆ రంగాచార్య లితడగునో కాదో ; ఇతడు నలుబది యేండ్లక్రిందటి వాడని కీ. శే. కొత్తపల్లి సూర్యారావు గారు తయారు చేసిన పరిషత్తాళ. పత్ర గ్రంథ పట్టికలో నుదాహరింపబడినది. సూర్యారావు గారన్నట్లేతడు 19 శ. ఉ. భా. న నుండినవాడు గావచ్చును.

ఇందలి కథ ప్రసిద్ధమైనదే. మార్పులు లేవు. భాష సలక్షణమైనది కాని రచన సామాన్యమైనది. గ్రంథము యక్షగాన మని పేర్కొనబడినది. కాని మూడు వంతుల ముప్పాతిక ద్విపదయే. అటనట నటాది తాళములలోఁగొలచి దరువులు, కీర్తనలు నొక్కచో ఏలలును గలవు.

124. ధేనువకొండ వెంకయ్య

విరాటపర్వము : *

కవి కాళిక గోత్రుడు. ఆర్వేల నియోగి. గౌరమాంబా వెంగ నార్యుల పుత్రుడగు కంచి రాజమంత్రికి మహాలక్ష్మీయందు పిచ్చయ, వెంకన్న, రాముడు నను పుత్రులు గలిగిరి. అందు పిచ్చయకు కనకమాంబయందు సుబ్బయ, వెంగన, కంచివరదుడు వేంకటాచలా మాత్యుడు, చిన్నయ యను పుత్రులు గలిగిరి. అందు నాల్గవయారే డీ గ్రంథకర్త. 1902 సం. పు ముద్రిత ప్రతి ముఖపత్రముపై “ఇది వంగోలు తాలూకా ధేనువకొండ వెంకయ్యగారిచే రచియింపబడి వంగోలు కాపురస్తుడు కురుగంటి వెంకటరమణయ్యగారిచే.....ప్రచు రింపబడినది” అని కలదు. కవి 1900 సం. ప్రాంతమువాడని యూహింపవచ్చును.*

ఈ గ్రంథము మహా యక్షగానమనియు నాటకమనియుఁ బేర్కొనఁబడినది. ఇందుఁ దిక్కనగారి పద్యము లనేకము యథాతథ ముగా గ్రహింపఁబడినవి. పుటికొన్ని దరువులుగా మలఁచబడినవి. ఇందలి దరువులీ నాటికి నాంధ్రదేశ మన్నిమూలము గ్రామసీమల “కామందుల” కామధేను శబ్దవికృతి?) లోగిళ్లు లందును గంభారుల

* ప్రచురణ :- పూర్వభాగము మాత్రము సి. యన్. ముద్రాక్షరశాల (మదరాసు) యందు, 1902 లో ముద్రితము. 1903 లో మదరాసు ఆమెరికన్ డైమండు ము. శా. వారిచే ప్రచురితము. ఇందు కవి వంశాదికము, అశ్వాస విభాగము మొ. ఎత్తివేయఁబడినవి. అవి పూర్వప్రచురణమునఁ గలవు.

* శ్రీ శ్రీపాద గోపాలకృష్ణమూర్తి, శ్రీ కేశుమళ్ళ కామేశ్వరరావుగారల ఆభిప్రాయము నిజే.

కళ్లములందును చివరకుచుండును. కొంత యుచుకరణము, కొన్నిదోషములు సున్నసు వెంకయగారి రచన కడుచక్కనిదని చెప్పవచ్చును. సులభశైలిలో నెంత చురుకైన భావమునైనను చేవగల మాటలతోఁ జెప్పఁగలఁడు. అందులకు యావదాంధ్రమున ననతికాలమున విశేష ప్రచారము గాంచిన “నినుజూచి నా విభుఁడు” “ఎంతా మాట్లాడితివమ్మా” అన్న సుధేష్టాద్రావదుల దరువులే తార్కాణాలు. ఇందువచనము నందును బాత్రల సంభాషణలు గలవు. ఇతఁడీ విరాట పర్వమునే జంగంకథగాఁ గూడ రచించి యున్నాఁడు. (అదియు ముద్రితమైనది.

125. గైనేడి వెంకటస్వామి నాయఁడు

యే సు నా ధ క థా మృ త ము :

(ముద్రణ :- స్కాటిష్ ప్రెస్, మదరాసు, 1904)

కవి పైడిపాటి గోత్రుఁడు. అప్పన పోత్రుఁడు. రంగనాయకుని పుత్రుఁడు. శ్రీకాకుళ మండల వాసి. 1900 సం. ప్రాంతము వాఁడని తోచును.

గ్రంథవిషయము:- యేసుక్రీస్తు చరిత్రము. రచన సరళము నవేలనము నైనది. కవి భావనలో భక్త్యావేశము, సత్కృత్యకతయు గోచరించును. యక్షగానమని పేర్కొనఁబడినది. ఇందు దరువులు, తోహారాలు, ద్విపదలు, గద్య పద్యములు మొ. గలవు.

126. సందడి నా గదాసు

పంచాక్షరీ ప్రభావము :

(ముద్రణ :- గీర్వాణభాషా రత్నాకర ము. శా., మదరాసు,
(1907. ప్రచురణ కర్త : అన్నదేవర వీరేశలింగం).

కవి గుఱించి వివరము లిందెఱుంగఁబడవు. గ్రంథ ప్రచురణ కర్తయే కృతి ప్రోత్సహకుఁడు నని యుండుటచే నితఁడు 1907 సం. ప్రాంతముననుండే ననవలెను. కృతి రచనా కాలము వికృతి మార్గశిర బహుళ దశమి విధువారముగాఁ బేర్కొనఁబడినది. ఈ వికృతి 1890-91 కాఁదగును. ఇం దితని కృత్యంతరములుగాఁ బేర్కొనఁబడినవి :- లక్ష్మీనారాయణ శతకము, శ్రీపతి శతకము, భగవద్గణికీర్తనలు, భజగోవింద కందార్థములు, అచల బోధ సీసార్థములు, శ్రీరామ శతకము, జీవన్ముక్తి విచారము, భగవద్గీత కందార్థములు, స్వర శాస్త్రము, సర్వమత సమత్వ సిద్ధాంతము, సకల తత్వార్థ దర్శనము.

ప్రస్తుత గ్రంథ విషయము :- పాశుపతార్థము తపోదీక్ష నున్న యర్జునుఁ డింద్రుఁడు పంచాక్షరీ మంత్రోపదేశము చేయుటయే యిందలి ముఖ్యవిషయము. ఇంద్రార్జున సంవాదమని యీ గ్రంథ నామాంశరము. దీని గద యేమియులేదు. చివరికి శివుఁడు ప్రసన్నుఁ డగుట చెప్పఁబడినది. గ్రంథము యక్షగానమని పేర్కొనఁబడినది. రచన కొంత ప్రౌఢమైనదే.

127. కందాళ్య రామాచార్యులు

కవి వాఘాలసగోత్రుడు. లక్ష్మీంబా శేషయార్యుల పుత్రుడు. శ్రీరంగం కృష్ణకవికి దాహిత్రుడు, శిష్యుడు. కడప మండలము జమ్మలమడుగు తాలూకా బెడుదూరు గ్రామవాస్తవ్యుడు. ఇతని కృతులు ద్రాపదీ వస్త్రాసహరణము ¹, హరిశ్చంద్ర ², కళాపూర్ణోదయము ³. ఇంక కళాపూర్ణోదయము బహువిధ ప్రచురణ (1911 సం.) పరిష్కర్తలతో కందాళ్య రంగాచార్యు లొకడు. ఇతడు రామాచార్యుల యనుజుడనియు, నా గ్రంథరచనలో నడుమ నన్నగారు చనిపోగా నితడు పూరించినట్లును సందేహము. కాగా రామాచార్యులు 1900 సం. ప్రాంతమునందుండే ననవచ్చును.

ద్రాపదీ వస్త్రాసహరణము, హరిశ్చంద్ర నాటకము లందలి వస్తువు పురాణప్రసిద్ధమైనది. కళాపూర్ణోదయ నాటక మందలి కథ సుప్రసిద్ధమైన పింగళి సూరనార్యుని ప్రబంధేతివృత్తము. ఇందు కల భాషిణీవృత్తాంతముమాత్రము పూర్తిగా గలదు. కాని కళాపూర్ణోదయ మింకను గానేలేదు గ్రంథము సరి. రామాచార్యుని కృతి నామము సార్థకము గాదు. అయితే అతడు గ్రంథరచన పూర్తికాక

1 1906 లో మదరాసు జీవరత్నము. శా. యందును, 1930 లో మద్రాస్ శేషచలం పెట్టి (మదరాసు) చేతను ముద్రితము.

2. మొదట బహువిధ గీర్వాణ భాషా రత్నాకర ము. శా. (మదరాసు) వారి చేతను, 1950 లో మదరాసు యస్. వి. గోపాల్ అందుకో వారిచేతను ముద్రితము.

3. బహువిధ గీ. భా. ర. ము. శా. మదరాసు, 1911 (ఇందు మొదటి రెండు కృతులును బేర్కొనబడినవి.)

మునుపే కాలధర్మ మొందినాడు. తమ్ముడు తరువాయి కొంతవఱకే తీర్చినాడు. ఇందలి కథాప్రణాళిక యథా సూరసీయముగా నడచినది. భావములు ననేకము గ్రహింపఁబడినవి, యనుకరింపఁబడినవి. రచన విషయమున రామాచార్యులు స్వతంత్రముగనే వ్యవహరించినాడు.

ఇతని గ్రంథములు మూడును నాటకములని వ్యవహరింపఁబడినవి. మూడింటను రచన యంత ప్రౌఢిగలది కాదు. కాని సలక్షణము నపేలవమునై నది. ప్రసిద్ధ రాగతాళములలో దరువులు, ద్విపదలు, పద్యములు, వచనములు (అన్నియు సంభాషణ పరిములే), చూర్ణికలు, మొదలగు రచనాంగములు, సూత్రధార ప్రసక్తి, చోపు దారు పాత్ర మొదలగునవి మూడింటను సమానము. హరిశ్చంద్ర కళా పూర్ణోదయములందు గ్రంథారంభమున నటీ నటుల ప్రస్తావన విశేషము. కళాపూర్ణోదయ ప్రస్తావనలో సభా ప్రార్థన, వసంతకీర్తన, గణపతివేషములు, “నృత్యగీత వాద్య స్వర తాళ మేళసంబుగా నాడుట” కుద్దేశింపఁబడినది.

128. క్రొవ్విడి రామకవి

ఇతఁ డార్వేల నియోగి. ఆపస్తంబ సూత్రుడు. హరితస గోత్రుడు. తండ్రి లక్ష్మీనారాయణ. తల్లి నాగాంబ. జననము విభవ శ్రీరామ జయంతి (క్రీ. శ. 1868 . భీమవరము తాలూకా ఆరేడు స్వగ్రామము. ఇతని కృతులు చిత్ర రాఘవాదులు చాల గలవు. అందు యక్షగానములు :— ఇహోపాఖ్యానము, దేవాసురనాటకము,

(కాండ పంచకము), సత్యభామావిలాసము. (చూ. “ఆధునిక కవి జీవితములు”, దేవాసురనాటకము సవనకాండ మాత్రమే నేఁ డుప లబ్ధము. (ప్రచురణ — మంజువాణీ ము. శా., ఏలూరు. మొదటి కూర్పు, 1905.) ఇందలి విషయము వామనాపతార చరిత్రము. పోతన పద్యము లనేక మిందు గ్రహింపఁబడినవి. దరువులు, అర్థపద్యములు (ద్విపదార్థములు విశేషము), సంధి సంవాద వచనములును గలవు. రచన యంత సలక్షణము గాదు.

129 కెళ్ళ కప్పయ్య

సలచరిత్ర నాటకము :

(ప్రచురణ :— యన్. వి. గోపాల్ అండుకో, మదరాసు 1949)

కవిపేరు కుప్పయ్య అని గ్రంథమునఁ గొన్నిచోట్లఁ గలదు. గ్రంథము “విజయరామ గజపతి మహారాజ తనూభవ ... శ్రీమ దానంద గజపతిరాజ బిఠాజ పరిపాలిత శ్రీమద్వేంకటపురనివాస శ్రీసాగి నేటి రామచంద్రరాజశేఖరునిపై” జెప్పఁబడినది. ఈఆనంద గజపతి రాజ్యకాలము 1879-1897 (చూ. విశాఖ జి. గెజిటీరు). కాబట్టి కవి 19 శ. ఉ. భా. న నున్నవాడని చెప్పవచ్చును. గ్రంథవిషయము ప్రసిద్ధము. రచనచక్కనిదే. య. గా. ప్రాయనాటకము. సంధి-సంవాదవచనములు రెండునుగలవు.

130. నిశ్చింత వింబారయ్య

ప్రహ్లాద విజయము :

ముద్రణ :- కమాలానంద ము. శా., మదరాసు, సం. (1)

కవి పరాంకుశసగోత్రుడు. రామానుజయ్య పోత్రుడు. భట్ట రామ్యుని పుత్రుడు. పచ్చయప్ప కాలేజీతోచేరిన గోవిందప్పనాయుని వారి మిడిల్ స్కూలు 'తెలుగు పండితుడు'. ఇతడు తన గ్రంథారంభ మునఁ జిన్నయ్యసూరిని స్తుతించియుండెను. కనుక నాధునికుడనుట స్పష్టము. (19 శ. ఉ. భా. ననుండి యుండును). తన ప్రహ్లాద విజయ మును య. గా. అని పేర్కొనినాడు. ఇది “బాలికల కత్యంతోప యుక్తమగునట్లు” రచింపఁబడినదట. ఇందు తాళప్రధానములైన దరువులు, ద్విపదలు, పద్యములు, సంధివచనాలు, అర్థచంద్రికలు, ఏలలు, ధవళకోభనములు, సుప్తి, లాలి మొ. గేయ రచనలును గలవు. రచన సలక్షణము, సరసము నైనది.

131. ముడుంబ నరసింహాచార్యులు

ఈయన శ్రీవైష్ణవుడు, వీరరాఘవాచార్య పుత్రుడు. జన్మ స్థానము శ్రీకూర్మముదగ్గర అచ్యుతపురి. కాలము క్రీ. శ. 1841-1927. గరుడాచలనాటక మీయనరచన. (చూ. శ్రీ మధునాపంతుల వారి “ఆంధ్రరచయితలు”). గ్రంథము లభ్యముకాలేదు. ఇది యక్షగాన మగునేమో !

132. చతుర్వేదుల వెంకటసరసింహయ్య

ఈయన గుంటూరుజిల్లా నర్సారావుపేటతాలూకా విప్రులపల్లి అగ్రహారం వాస్తవ్యులు. కాలము క్రీ. శ. 1855 - 1915. దాపదీ వస్త్రాపహరణము, సీమంతినీ పరిణయము, రాధాకృష్ణ సంవాదము మొదలగు యక్షగానము లనేకము రచించి వానిని బొమ్మలాటవారిచే గూడ నాడించుండెడివారట. ఆగ్రంథము లలభ్యములు. (ఈవిషయ మంతయు కాకినాడ పి. ఆర్. కళాశాలాంధ్రోపన్యాసకులైన శ్రీచతుర్వేదుల సత్యనారాయణశాస్త్రిగారివలనఁ దెలిసినది).

133. ద్విభాష్యం పుల్లకవి

కవి నివాసము దుర్గాడ. జననము 8-9-1872. తండ్రి జగన్నాథము. తల్లి వేంకటాంబ. ఆరామద్రావిడులు. వాలఖిల్యసగీతులు. శ్రీకృష్ణ గోపీజలక్రీడా భాగవతమను యక్షగానము - వీధి నాటకము నీతఁడు రచించెనట. (చూ. ఆధునిక కవిజీవితములు). గ్రంథ మలభ్యము.

134. కష్టే పల్లి వెంకటరమణమ్మ

ఈమె తండ్రి కురవి రామశాస్త్రి. తల్లి కామనాంబ. భర్త శివరామయ్య. బడగలనాటి కరణకమ్మ వైదికులు. భారద్వాజ గోత్రులు. నివాసము గంజాం జిల్లా బరంపురము. జననము 1875. వరలక్ష్మి పూజా విధాన మీమె యక్షగాన కృతీయులు. (చూ. ఆ. క. జీ.). గ్రంథ మలభ్యము.

135. సందివాడ జగన్నాథకవి

ఈయన నివాసము ఏలూరు తాలూకా స్వామిపురము. జననము 1878. ఈయన “హరికథా రూపంబుగా యక్షగానంబు” లనే కము రచించిరట. (చూ. ఆ. క. జీ.) అవి :-

1. శ్రీకష్ణుని రాయబారము. 7. వామన చరిత్రము.
2. శ్రీమద్రామాయణము. 8. కాళీయమర్దనము.
- (షట్కంఠలు) 9. చిత్రకేతూపాఖ్యానము.
3. సీతాకల్యాణము 10. ఇళోపాఖ్యానము.
4. మైమవతీ పరిణయము. 11. చంద్రహాస చరిత్రము.
5. గయోపాఖ్యానము. 12. సానందోపాఖ్యానము.
6. హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము. 13. సత్యవతీ చరిత్రము.

ఇందొక్కటియు లభింపలేదు (నాకు).

136. త్వరకవి రామకృష్ణయ్య

ఇతడు శౌరసనగోత్రుడు. నీశమాంబా మంగనామూర్తుల పుత్రుడు. నెల్లూరు మండల మందలి విలుకానిపల్లె వాస్తవ్యుడు. ఈయన 19 శ. ఉ. భా. నను, నీ శతాబ్ది ప్రథమ పాదమున గొంత కాలము నుండిరనియు, యక్షగాన ప్రకర్షనములు గావింపుచు నందూ దానుగూడఁబొల్గినచు నుండెడి వాడనియుఁ దెలియుచున్నది.* తాను “నానానిధి యక్షగానములు” రచించితి నని చెప్పినాడు. అందు భవానీ శంకర విలాసము¹, వీరభద్రవిజయము², నను నవి మాత్రము నేఁడుచెల్లములు, భ. శం. వి. గద్యలో నితని కృత్యంతరములు బేర్కొనఁబడినవి. చుక్కనీ, రతి, ద్రౌపదీ పరిణయములు, ద్రుగోపాభ్యాసము, మలరీ మాహాశ్మయము, చెన్న కేశవ సువాదము, చుక్కనీ సంవాదము, గోపాల మాహాశ్మయము, గోపాల స్థల పురాణము, గజేంద్ర మాక్షము, సహస్రకంఠ రామాయణము.

ఇతని భవానీశంకరవిలాసము కోరుటూరి వల్లీకనాథస్వామి కంకితము. కృతి ప్రోత్సహకుడు నంటిమిట్ట రామలింగస్వామి నాయుడు. ఇది యక్షగానమని పేర్కొనఁబడినది. దాగుకావన

* ఈవిషయము డాక్టరు శ్రీ నేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారు మొదలగు నెల్లూరు మండల ప్రముఖుల వలన వింటిని.

1. ఇది 1892 లో నెల్లూరు పకిరియ్యనాయునిచే మదరాసు యన్. కుప్పు స్వామి చెట్టి శామయ్యగారి మ్యాక్ ఆఫ్ ఎడిబరో ప్రెస్ నందును, 1909 లో మదరాసు బి. వి. గంగయ్య పెట్టిగారి శ్రీ లక్ష్మీనృసింహవిలాస ప్రెస్ లోను ముద్రితము.

2. ఉప్పల పీఠన్న శ్రేష్ఠిచే 1930 లో మదరాసు చంద్రికా ముద్రణాలయ నున ముద్రితము.

కాంతలగూడి వచ్చిన వాల్మీకనాథునకును గామాక్షికిని జరిగిన సంవాద మండలి విషయము. వీరభద్రవిజయ మిందు కూరిపేట నివాసి యగు సూరి సుబ్బానాయుని ప్రోత్సాహమున రచితము. ఇందు దక్షా శ్వర ధ్వంసమునుండి గౌరీకల్యాణము వఱకుగల కథ వర్ణితము. ఇందలి కథా ప్రణాళిక శివలెంక మల్లనారాధ్యుని వీరభద్ర విజయము నందున్నట్లే యున్నది. అసలు రెండును “వాయు పురాణోక్త ప్రకారమున” రచింపఁబడిన యక్షగానములు. త్వరణవివారి కృతి రెండు భాగములు. గేయ ప్రబంధమని పేర్కొనఁబడినది. ఇందు గ్రంథారంభమున సూత్రధారుడు కథోపోద్ఘాతము నుపన్యసించుట గలదు. ఆయన కృతులు రెండిటను రాగ తాళ ధారాళములగు దరువులు, ద్విపదలు, పద్యములు, కందార్థములు, సంధి వచనములు మొ. గలవు. రెండిటను సంవాదశైలిపా లభికమే గాని యందులకు వచన ముపయుక్తము గాలేదు. రెండిటను రచన సలక్షణము. ప్రౌఢియు సారస్యమును గలది.

137. గోపాలుని హనుమంతరాయశర్మ

ఈయన నివాసము వినుకొండసీమ ముప్పాళ్ళు. జననము 1888. ఆ. క. జే. లో నీయన “యక్షగాన ప్రబంధములు” గాఁ జేర్కొనఁబడినవి :—

1. నృగచరిత్ర. 2. సానందోపాఖ్యానము.
3. సత్య హరిశ్చంద్ర 4. చంద్రకాంత.

ఒక్కటియు లభించినదికాదు. (ఈయన గోపాలుని సింగయ మనుమఁడగునో !)

138. జ్యోతి కోటదాసు

చిరియాళ మహారాజు నాటకము :

కవి పంచమకులజుడు. రేచర్ల గోత్రజుడు. తలిదండ్రులు పోలమ, ఓబయ. తిరుపతి, వెంకటప్పల కనుజుడు. పూరే శేషార్యుల శిష్యుడు. తాళ్ళూరు (బళ్ళారిజిల్లా) నివాసి. 1903 సం. న మదరాసు లోని స్వకీయ శ్రీరామవిలాస ము. శా. యందుఁ దనగ్రంథమును ముద్రించిన పెసల నమ్మాళ్వారు సెట్టిని, గ్రంథపరిష్కర్తయైన చీమ కుర్తి వీరరాఘవకవిని దనగ్రంథమున నీతఁడు ప్రశంసించి యున్నాడు. గ్రంథరచన ప్లవమాఘమని పేర్కొనినాడు. అది 1902 సం.

గ్రంథవిషయము చిఱుతొండనంబి కొడుకగు సిరియాలని చరిత్ర. ఇందుఁ బ్రసిద్ధరాగతాళములలో దరువులు, ద్విపదలు, పద్యములు అర్ధపద్యములు, పలలు మొ॥ గలవు. సంధివచనములు తఱుచుగా నున్నవి. కాని సంవాద వచనములులేవు. చోపుదారి పాత్రగలదు. రచన పామర జనాభిరుచికిఁ దగినట్లున్నది.

139. చీమకుర్తి వీరరాఘవ కవి.

చంద్రసేన మహారాజు నాటకము :

(ప్రచురణ :- శ్రీరామ విలాస ము. శా., మదరాసు, 1903)

కవి ఆపస్తంబ సూత్రుడు కొండిన్యసగోత్రుడు. వెంకయ్య పాత్రుడు. భద్రమాకోటేశ్వరామాత్యుల పుత్రుడు. ఇల్పావులూరి

కోటేశ్వరస్వామి శిష్యుడు. ఇతడు పై శ్రీరామ విలాస ము. శా. యందే 1903 సం. న ముద్రితమైన జ్యోతి కోట వాసు చిరియాళమహారాజు నాటకగ్రంథ పరిష్కర్త కాబట్టి 1903 లో నుండెననుట నిశ్చయము. తన గ్రంథరచనా కాలము వికారి-ఆశ్వయుజమని చెప్పినాడు. అది 1899 సం. ఇతని కృత్యంతరము సావిత్రీ పరిణయము.

గ్రంథ విషయము :- చంద్రసేనుడను శకరాజు మృగయా విహారార్థ మడవికరిగి యచటఁ బాలవ్యముని యాశ్రమమున నొక నిమిత్తము పెంపఁబడుచుండిన పద్మగంధియను సింధురాజు పుత్రినిఁజూచి మోహించి గాంధర్వవిధిని బరిణయమాడి నిజరాజధాని కగుగును. పిదపఁ గొన్నాళ్ళ కామ క్రొడుకునెత్తుకొని రాఁగాఁ దా నామె నెఱుగ ననును. పద్మగంధిప్రార్థనపై శీఘ్రుడు ప్రత్యక్షమై చంద్రసేనునిచే దారపుత్రులను స్వీకరింపఁజేయును. ఈకథ శాకుంతల కథకుఁ బ్రతిబింబముగా నృజింపఁబడినది. ఇందానాటి యక్షగాన ప్రక్రియ యంతయుఁ గలదు. కాని వచనమున సంవాదము లతివిరళముగా నున్నవి. గ్రంథారంభమున “ఘటికుడు” లేక “కట్టియవాడు” వచ్చుటయు హిందీలోఁ బ్రసంగించుటయుఁ గాననగును. తెరలోపల నృత్యము నల్పుచున్న నాయిక పాత్రను సూత్రధారుడు బల్కరించుటయుఁ బాత్ర స్వవిషయము జెప్పుటయుఁ గలదు. సూత్రధారునకు ద్వారకుండను పర్యాయపదము వాడఁబడినది. గ్రంథము యక్షగానమనియు, నాటకమనియు, గేయప్రబంధమనియు బేర్కొనఁబడినది. రెండౌశ్వాసములుగా విభక్తము. రెండౌశ్వాసములును రెండురాత్రుల ప్రదర్శనకుద్దేశింపఁ బడినవి. రచన ప్రౌఢమైనదనియే చెప్పవచ్చును.

‘ హరి కథా పితామహా ’

140. శ్రీ మదజ్ఞానాదిభట్ట నారాయణదాసు

ఆంధ్ర హరికథా పితామహులు శ్రీ నారాయణదాసుగారు సుప్రసిద్ధులు. వీరు ద్రావిడ బ్రాహ్మణులు. భారద్వాజ సగోత్రులు. ఆదిభట్ట వేంకటచయని లక్ష్మీనరసమ్మల పుత్రులు. బొబ్బిలితాలూకా అజ్ఞానాగ్రహారము వీరి స్వస్థలము. విజయనగరము చిరనివాసము. ఆనందగజపతి మహారాజుచే ననేక ఘనసన్మానము లందినవారు వీరు. బహుభాషా వైదుషీ సంగీత సాహిత్య విశేష శేయునీ ధురంధరులు. పుంభావ సరస్వతులు. వీరి జీవితకాలము 1864 - 1945. (చూ - “ఆంధ్ర రచయితలు”).

వీరు “హరికథ” లనేకము రచించి వాని నెల్ల యక్షగానము లని వ్యవహరించినారు. రెండును గద్య పద్య గేయాత్మకము లగుటయే వాని ప్రక్రియాసాదృశ్యమునకును బర్యాయవ్యవహారమునకును గారణ మైనది. కాని మనవాఙ్మయమున “హరికథలు” 19 శ. ఉత్తరార్థము నుండియే కన్పించును. యక్షగానములు ప్రాచీనములు.

యక్షగానము లెక్కువగా దృశ్య ప్రయోజనాత్మకములు. హరికథ లేక పాత్రాభినయోపన్యాస ప్రయోజన పరిమితములు. కాని ప్రక్రియలో రెండిట నేదో సాదృశ్యము తోచి దాసుగారు, బాగేపల్లి అనంతరామాచార్యులవారు మొదలైన పండితులు హరికథలనే యక్షగానములని వ్యవహరింప నారంభించిరి. ఆ వ్యవహారము పరంపరగా వ్యాప్తినంది హరికథ యనగా యక్షగానప్రాయ రచనమనుటకు మాట యక్షగానమనగా, హరికథయే యని కొందఱు అనుకొనునంత

వఱకు వచ్చినది. కాని దాసుగారివికాని, యాచార్యులవారివికాని తదితరులవికాని యక్షగానములుగా వ్యవహృతములైన హరికథ లొక వేళ నందు గొన్ని కొంతవట్టు నాట్యధర్మలే యైనను నేక్తక వ్యక్తిచే నేపథ్య రహితముగా సాభినయముగా నుపన్యసింపఁబడుటయే కాని యక్షగానములవలె బాత్ర నేపథ్య బహుళముగా నేనాడును బ్రదర్శింపఁబడలేదు.

దాసుగారి హరికథలు :- అంబరీష ధ్రువ ప్రహ్లాద సావిత్రీ హరిశ్చంద్ర మార్కండేయ భీష్మ చరిత్రములు, గజేంద్రమోక్షము, రుక్మిణీపరిణయము, జానకీ శపథము, యథార్థ రామాయణము, (ఇవి యన్నియు 1929 సం. నకు ముందే బెజవాడ సరస్వతీ బుక్ షిప్ వారిచేఁ బ్రచురింపఁబడినవి). ఇవికాక వీరు సారంగధర నాటకమును రచించిరట. అదియు యక్షగాన ప్రాయమైన వీధినాటకమై యుండు నేమో! పై కృతులన్నియుఁ బ్రసిద్ధితివృత్తములే. అన్నిట రచన యతిమనోజ్ఞమైనది. వానిలో సామాన్యముగాఁ గాననగు రచనా విశేషములు :- వివిధ ప్రసిద్ధ రాగతాళములలోఁ గీర్తనలు, మరాటీ బాణీ హరికథలలోని డోరాలకు తోహదాలకును బదులుగా మంజరి (మంజరీ ద్విపదగాదు), గద్యపద్యములు, నక్కడక్కడ ద్విపదయ, దండకములు మొదలైనవి. యక్షగానములలోవలె నీ హరికథలలో సంధివచనములు, పాత్ర ప్రవేశ సూచనలు, తెర ద్విపదలు మొదలగునవి యుండవు. కొన్నిట వచనము లున్నను నవి సుదీర్ఘములు, వర్ణనాత్మకములు, నాఖ్యానశైలీ ప్రచురములునై యుండును.

అంబరీష చరిత్రోపాధ్యాయమున నట్టి యక్షగానములగుఱింపి దాసుగారిట్లనియున్నారు :- “ ఈ అంబరీషోపాఖ్యానము దొట్టి మఱి కొన్ని యక్షగానములను వ్రాసియుంటిని. యక్షగానము లనగా స్వర

నియతములగు నక్షర సందర్భములు పద్యములవలె, దగ్గితబంధములం గూడ సమన్యాకరణచ్ఛందోబంధములుగఁ దెలియునది... ఆంధ్ర యక్షగాన ప్రబంధము లధ్యాత్మ రామాయణ పృథ్వీలజయ విలాసములు బాఠశాలలకు వెలికానేల; - యక్షగానములు గూడ వాగ్గేయకార ప్రణీతములైనచో బాఠశాలల సంగీకరింపఁబడవలసి నదే. నేఁ దెలిసినమట్లు యక్షగానముల కుదాహరణముగ నిందుతోఁ బది విరచించినాఁడను” - ప్రఖ్యాత చరిత్రావతారికలో యక్షగాన ప్రయోగముగూర్చి యది శ్రుతి లయాత్మకమై రాగ వైవిధ్యము జాతిమూర్ఖనయుతమైన స్వరాలాపనయుఁ గలిగిన గానముతో, రసానుకూలమైన నృత్యముతో నొప్పుచుండవలెనని చెప్పినారు దాసు గారు. హాసకథా యక్షగానోత్పత్తి పరిణామ చరిత్రను బరిశీలించి చూచినచో యక్షగాన మనఁగా హాసకథ యనుట సరిపడదుగాని దానిని హాసకథవలెఁగూడఁ బ్రయోగింపవచ్చునన్నచో యక్షగాన విషయమున నదియొక యదనపుఁ బ్రయోజనముమాత్రమే యగును.

141. ప సు మ ర్తి కృష్ణ మూ ర్తి

పార్వతీ పరిణయము :

(ప్రచురణ వినయములు తెలియవు. ప్రథమ ముద్రణ, 1922. గౌతమీ గ్రంథాలయము న నొక ప్రతి కలదు - సం. 382)

శ్రీ మదజ్ఞానాదిభట్ట నారాయణదాసుగారి శిష్యులీ కృష్ణ మూర్తిగారు. తమ పార్వతీ పరిణయమును గురువుగారికే యంకిత మిచ్చినారు. ఈయన యార్వేల నియోగి. నాగభూషణమాత్యుని

పాత్రుడు. రామనాథ మంత్రి పుత్రుడు. బరంపుర నివాసి. కళ్ళికోట కాలేజీ తెలుగు సెంట్రుడు. ఆధునికుడనుట స్పష్టము. ఈయన కృత్యంతరము త్యాగరాజు చరిత్ర పద్యకావ్యము.

ఈ గ్రంథకర్త “మునుపెవ్వారలు బార్వతీ పరిణయంబున్ యక్షగానంబుగా, నొనరంజేయరుగాన దానికయి యుద్వోగింతు నేనిప్పుడున్” అని యనియున్నారేకాని యాకథ యిదివఱకే యొకరిచే గాదనేకులచేయ. గా. కావ్యవస్తువైనది. ఈయన తన గ్రంథమును యక్షగాన ప్రబంధ మనియున్నారు. కాని యది హరికథ. అట్లనుటలో గురువుగారి పరిపాటి బాటించినారు. విశేష మేమనగా నిందు త్రిభాషాసవిభాగము గలదు. కథ మార్పులులేక సంగ్రహముగా నాఖ్యానింపబడినది. రచనలో నాటకీయ పాటవము లేదుకాని ప్రబంధ ప్రాగల్భ్యము గలదు. ఇందు స్వరపఱుపబడిన కీర్తనలు, పద్యములును మెండు. రాగమాలిక, మంజరి (మంజరీ ద్వీపద కాదు - సాధారణముగా హరికథలలో నుండు తోహారాలకు, డోరాలకును బ్రత్యామ్నాయముగా వాడబడిన గీత ప్రబంధ విశేషము), ‘దిండి’ యను వృత్తవిశేషమును గలవు.

142. ధనకుధరం రామానుజాచార్యులు

బిల్ల ణీయము :

కవి హరితనగోత్రుడు. పాంచరాత్రవైష్ణవుడు. సుభద్ర మాంబ రామానుజాచార్యుల పాత్రుడు. నరసమాంబాచ్యుతాచార్యుల పుత్రుడు. ఆలపాడు (తెనాలి తాలూకా) వాస్తవ్యుడు. ఈయన 1954 సం. న జననమొనరించి కాకినాడ పి. ఆర్.

కళాశాల ప్రాచ్య భాషా శాఖాధ్యక్షులైన శ్రీమాన్ ఈయన్ణి వేంకట వీర రాఘవాచార్యులవారు తెలిసినారు.* కవి కృతి 1903 సం. న బాపట్ల భారతీ విలాస ము. శా. యందు ముద్రితము. రచన యంత కించముందే జరిగియుండును. కృతి ప్రోత్సాహకుడు పేర్ల వెంకట సుబ్బారావు.

గ్రంథ విషయము:— ప్రసిద్ధము. రచన సలక్షణమైనదే కాని చచ్చుగా నున్నది. ప్రక్రియలో నొక విశేషమున్నది. ఇందుబ్రసిద్ధ రాగతాళములలో 11 దరువులు, 3 కందార్థములు, 1 సీసము, 1 సీసార్థము, అయిదారు వృత్తములు, గీత పద్యములును బోను గడమ గ్రంథమంతయు రగడ ప్రచురముగా రచింపఁబడినది. ద్విపద మచ్చున కైన లేదు. కథాగతి యాఖ్యానశైలి ప్రధానముగా సాగినది. ఇది యచ్చు మచ్చు జంగంకథ “బాణీ”. యక్షగానములందు ద్విపద రహితము లతి సకృత్తు. కాని రగడ ప్రచురములు గానరావు. ఆధునిక యుగమునఁ గవులు గేయప్రబంధమని మాత్రము పేర్కొని విడిచిన కొన్ని జంగం కథలను బ్రకటన కర్తలు యక్షగానములని వ్యవహరించిరి. ఉదా:— పుసులూరి సుబ్బరాయ కవి “యక్షప్రశ్నలు”— మదరాసు సుబ్రహ్మణ్య విలాస ము. శా. ముద్రణ, 1915. అందు లకుఁగారణము ప్రచురణ కర్తల యనభిజ్ఞత యనవలె. కాని యీ బిల్ల ణీయమువిషయమున వచ్చిపడిన చిక్కేమనఁగా గ్రంథకర్తయే స్వయముగా స్పష్టముగా దీనిని యక్షగానమని యెత్తుగడలోనే పేర్కొని యున్నాడు.

* కవిగారి పుత్రులు శ్రీమాన్ ధనకుధరం వరదాచార్యులుగారిప్పు డాల పాడులో నున్నారు. వారు నా కిటీవల నొకలేఖ వ్రాసినారు. వైద్య విద్యా సంస్థాన మను సంస్థ నడుపుచున్నారు. ‘రామానుజ కీర్తికామిది’ అను పేర నొక గొప్ప సంచికావరంపర ప్రకటించుచున్నారు.

143. వేలూరి కన్నయదాసు

మహాభారత విలాసము:

కవి కాశ్యోటి నగర (చిత్తూరుజిల్లా పుత్తూరుతాలూకా) వాస్తవ్యుడు. బాలస్వరూపానంద స్వాములవారి పౌత్రుడు. ఇతని మ. భా. విలాసము 1903:సం. న మద్రాసులో “గ్రంథకర్తచే సర్వస్వాతంత్ర్యమును బొందినవారగు వంకాయల కృష్ణస్వామిసెట్టివారిచే స్వకీయ శ్రీరంగవిలాసము. శా.యందు ముద్రింపించి ప్రచురింపబడియె”. అనగా కవి 1903 లో నుండే నన్నమాట. గ్రంథరచన ప్లవకాక్రీకమున జరిగినదని చెప్పినాడు. అది 1901. ఇందు మహాభారత మూలకథ సంతటిన జెప్పవలెనని కవిపూనిక. ద్రౌపదీ స్వయంవర ద్యూత ఘట్టములను బెంచినాడు. కడమ ఘట్టములను సంగ్రహించినాడు. ధర్మరాజు పట్టాభిషేకముతో గ్రంథాంతము. నడుమ లేని పోని శ్రోతవిషయములు గొన్ని గ్రహించినాడు. ఆంధ్రమహాభారత గద్యపద్యములను గొన్ని గ్రహించినాడు. స్వయముగ దశావతారములు, అర్జునవిజయములు, పాటలు, వచనములు, రచించినాడు. గ్రంథారంభమున “ఆస్థానసంశోషి” పాత్ర గలదు. నడుమ నసభ్యహాస్య ప్రసంగములు జాలగలవు. రచన సీరసము గానున్నది. తప్పులు కుప్పలు. కవిచే నిది నాటకమని పేర్కొనబడినది. ప్రదర్శనోద్దిష్టమైనది. (ఇతడు నలచరిత్ర యక్షగానము కూడ రచించినట్లు ఆం. వా. సూ. వలన దెలియుచున్నది. కాని గ్రంథ మలభ్యము.)

144. పా లు ట్ట ల క్షృణ క వి

ఇతఁడాపస్తంబసూత్రుఁడు. మౌద్గల్యసగోత్రుఁడు. పాపయమంత్రీ పాత్రుఁడు. వెంకమాంబా పిచ్చయలపుత్రుఁడు. స్వయంప్రకాశబ్రహ్మానందస్వాములవారి శిష్యుఁడు. కర్నూలుజిల్లా మార్కాపురం తాలూకా దిగువపాలెం కాపరస్తులు”, “వినుకొండ గవర్నమెంటు గరల్సుకూలు హెడ్మాస్టరు” అని 1904లో మదరాసుజీవ రత్నాకర ము. శా. లోఁ బ్రచురితమైన యీతని కుచేలోపాఖ్యాన య. గా. ముఖపత్రమువలనఁ దెలిసినది. అనఁగాఁ గవియు నప్పటివాఁడే యనుటలో సందేహములేదు. ఆ కుచేల యక్షగానమున నితని పూర్వపురచన ధర్మాంగద యక్షగానము పేర్కొనఁబడినది. (ఇదియు మొదట 1904 లో జీ. ర. ము. శా. యందును బిదప 1933 లో మదరాసు చంద్రికా ము. శా. యందును ముద్రితము.)

రెండు గ్రంథము లందుచు వస్తువు ప్రసిద్ధము. రెండును యక్షగానము లనియు నాటకము లనియుఁ బేర్కొనఁబడినవి. రెండిటను బామరజన మనోజ్ఞములైన హాస్య ప్రసంగములు గలవు. చోపుదారి వాలకము గలదు. రచన యొక మోస్తరు.

145. పు రాణం పిచ్చయ్య

ఇటీవలి నెల్లూరు మండల విద్వత్కవులలోఁ బిచ్చయ్యగా రొకరు. వీరిది పుదూరు ద్రావిడ శాఖ. తలిదండ్రులు సావిత్రి లక్ష్మీనృసింహులు. తాత ముత్తాతలు కేశవ కృష్ణార్యులు. గురువు

నేలటూరి వేంకట రామాచార్యులు. ఈయన 1871-1951 సం. నడుమ నుండిన వారని వీరి భాగినేయులును, సుప్రసిద్ధాంధ్ర చరిత్ర వాఙ్మయ పరిశోధకులు నైన డాక్టరు శ్రీ నేలటూరి వేంకట రమణయ్య గారు తెలుపుచున్నారు. పిచ్చయగారు విజయాశ్వ చరిత్రాద్యనే ప్రౌఢ ప్రబంధములును యక్షగానములును రచించి యున్నారు. వీరి య. గా. కృతులు :- *

1. మైరావణ చరిత్ర.	5. అర్జున విజయము.
2. కపట వేశ్యా నాటకము.	(సైంధవ సంహారకథ)
3. శశిరేఖా పరిణయము.	6. చిత్రాంగీ సారంగ ధరము.
4. యక్ష ప్రశ్నలు.	7. శారీశంకర సంవాదము.

ఈ కృతులన్నియుఁ బ్రసిద్ధితి వృత్తములు. కపట వేశ్యా నాటకమున మాత్రము కందుకూరు రుద్రకవి నిరంకుశోపాఖ్యాన ప్రబంధకథ గ్రహింపఁబడినది. కవి తన కృతులను యక్షగానము లనియు, నాటకము లనియు, యక్షగాన నాటకము లనియు వ్యవహరించెను. అన్నిటనుఁ రచన సలక్షణము, సరసము నైనది. చక్కని ప్రౌఢసారస్యములు గలది. అన్నిటను బ్రసిద్ధ కర్ణాటక, హిందూస్తానీ రాగ తాళ

* ప్రచురణ వివరములు :- 1, 2 — ఉప్పల వీరన్నచే మదరాసు చంద్రికా ము. శా., 1911, 20, 24, 30, 1926, 31.

3, 4. — యన్. వి. గోపాల్ అండుకో., మదరాసు, 1939, 45, 59

5, 6. — ఈశ్వరి అండుకో., మదరాసు, 1949, 1951.

7. — (ఇది 1914 లో ముద్రితము. చూ. ఆం. వా. నూ) ముద్రణ వివరములు తెలియవు. గ్రంథము లభ్యము కాలేదు. (వీరి గ్రంథములలో వీరే స్వయముగా రచించిన పీఠికలు, ప్రచురణ కర్తృ ప్రశంసాత్మక పద్యములు, స్వవిషయ ప్రసక్తియగు గాననగును).

ములలో దరువులు, ద్విపదలు, పద్యములు, అర్థపద్యములు మొ॥ గలవు. కపటవేశ్యా నాటకమున పార్శ్వడోరా గజల్కలును, తెర ద్విపదలును జావళీలును గలవు. శశిరేఖా పరిణయము, యక్ష ప్రశ్నలు, అశ్వున విజయములందు డోరాలు (అ. వి. న డోరాలతో పాటు రగడలును) తఱచు. అర్జున విజయమునఁ దప్ప నన్నిటను నాటకీయత సమృద్ధిగనే గలదు కాని సంధి వచనములు దఱచు. సంవాద వచనము లతి విరళముగాఁ బ్రయుక్తములు. కొన్నిట లేనేలేవు. కపట వేశ్యానాటకము రెండు రాత్రుల కథ. చిత్రాంగి నాటకము రెండు భాగములుగా మాత్రము విభక్తము. అర్జున విజయ మాఖ్యానశైలీ ప్రచురము. దీనిగుఱించి చిత్రాంగి నాటకము చివరఁ బ్రచురణ కర్త వక్కణ యొకటి గలదు. — “ఈగ్రంథమున జంగములు, దాసరులు, మొదలగువారు గుమ్మెట వాయించుచు వేషములతో నాడుచు గ్రామములలో కథను చెప్పి సంపాదనచేసి జీవించుట కనువుగా నుండు నట్లు వ్రాయఁబడినది” అని. ఇది నాటకమనియే కవిచే వ్యవహృతము. అసలాయన తన కృతులన్నిటి నట్లే వ్యవహరించెనుగద. కాని యా డోరాలు, రగడలు నా సంధి వచన ప్రాచుర్యము నా కథా కథన ధోరణి మొ॥ విషయములు జూచినచో సత్యంతాధునికులైన వీరి కృతులపై నాధునిక నాటక ప్రభావమైన పడలేదు కాని హరి కథలు, జంగంకథల ప్రభావము గొంత పడినట్లు దోచుచున్నది.

146. భమిడిపాటి అప్పకవి

భామకలాపము :

కవి విశాఖ మండలమందలి గొరపల్లి వాస్తవ్యుడు. భమిడిపాటి బుచ్చనామాత్యుని పుత్రుడు. ఇతని యక్షగానకృతి పారిజాతమను సత్యభామ కలాపము. (ముద్రణ:- ఆర్ష ముద్రాశాల, విశాఖ పట్టణము, 1906). ఇందుసత్యభామా సందేశసందర్భమున తెటగు, కటకు, రైలు, సీలు, కవరు మొదలగు నాంగ్లపదములు ప్రయోగింపబడినవి. కవి యాధునికుడనుట నిశ్చయము. ఈ గ్రంథము విజయనగరప్రభువును, పూసపాటి ఆంధ్ర గజపతిరాజు పుత్రుడున్నన విజయరామరాజు రాజ్యకాలమున గొరపల్లి మిరాశీదార్తైన కావలి వీరభద్రరావుగారి కంకితమైనదని గ్రంథస్థమైన యాధారము గలదు. విజయనగర ప్రభువులలో విజయరామరాజులు నలుగురుగలరు గాని యానందరాజు లిద్దరే. మొదటి యానందరాజు రాజ్యకాలము క్రీ. శ. 1757-1759. అతని వెనువెంట 1759 నుండి 1794 వఱకు రాజ్యము చేసిన నాడు రెండవ విజయరామరాజు కాని యీ గ్రంథమున బ్రయోగింపబడిన యాంగ్లపదములలో ముఖ్యముగా రైలు మొదలగు కవి వీరకాలము నాటికి మన దేశమున బాడచూపుట కవకాశమేర్పడలేదు. రెండవ యానందరాజు రాజ్యకాలము 1879-1897. అటు పిమ్మట నతని వత్తపుత్రుడైన నాల్గవ విజయరామరాజు రాజయెను. (చూ. వైజాగ్ డిస్ట్రిక్టు గెజిటీరు). ఈ గ్రంథ మీ విజయరామరాజు రాజ్యారంభవత్సరము 1897, గ్రంథప్రచురణ వత్సరము 1906 ల కనుమ రచింపబడి యుండు ననుటయే సమంజస మగును.

ఈ గ్రంథమంతయు భామకలాపము “బాణీ” నున్నది. పారి జాతవృత్తాంతము మాధవితోడి సత్యభామ స్వప్నకథనమున నిమిడి పోయినది. చివర సవతుల కయ్యము గలదు. గ్రంథము యక్ష గానమనియుఁ బేర్కొనబడినది. ఇందు దరువులు, పద్యములు, ద్వి పదలు, నొకచూర్ణికయుఁ గలవు. సత్యభామ “లెట” రొకటే వచనము. అన్యభాషాపదములపైఁ గవి కెక్కువమోజు కాని రచన సలక్షణముగా ససారస్యముగా సాగినది.

147. ఆ కెల్ల అప్పయ

గొల్లక లాపము :

ఇతఁడొక విశాఖ మండల కవి. ఇంతకు మించి వివరము లెఱుంగరావు. ఇతని కృతి “పూసపాటి వేంకటపతి భూనాయకోత్త మాంకితము”. “ఏతత్కృతి నాయకునిచే విశాఖపట్టణంబున శ్రీ శారదా మకుట ముద్రాక్షరశాలలో నచ్చువేయించి ప్రకటింప బడియె” నని ముఖపత్రము. ప్రచురణ వత్సరము 1906. కవి యప్పు డుండినాఁడనుట స్పష్టము.

ఈ గ్రంథము మూడు భాగములు :— మొదటి దెఱుకల కలాపము. ఇందెఱుకత సూత్రధార పృచ్ఛితయై తమ జాతి వృత్తాంతము నుగ్గడించుటయుఁ దదుపరి “చోడిగాడు” (సింగడు రాగా నతనితో సంవాదము జేయుటయు విషయము — రెండవది గొల్లకలా

పము, గొల్లభామ హాస్యగానిచే బృచ్చితయై చల్ల గొప్ప నుగ్గడించు
టకు సముద్ర మధన కథ నాఖ్యానించుట యిందలి విషయము —
మూడవది కొండాయ కలాపము. ఇందు సుంకరి కొండయ్య గొల్ల
భామల సంవాదము, నామె యత్తగారు వచ్చి కొండయ్య బారిబడ్డ
కోడలిని విడిపించుకొనిపోవుటయు విషయములు. ఇందు డరువులు,
పద్యములు, ద్విపదలు, వచనములు, కందార్థమును గలవు. రచన
చక్కనిది.

148. వేదంభట్ల వేంకటరాయ కవి

జ ల క్షీ డా వి లా స ము :

ఇతఁడు విశాఖమండల కవి యనుట తక్క నింకేమియు వివరము
లేఱుగరావు. ఇతఁడును పూసపాటి వేంకటపతి రాజుకే గృతి నిచ్చి
నాఁడు. ఈ రాజు రేగులవలస (గజపతినగరము తాలూకా, జమిం
దారనియు నతని వంశవృత్తమొక సీస మాలికలో నిందుగలదు.
(ఇతఁడే ఆకెళ్ళ అప్పయ గొల్లకలాపమునకును గృతిభర్త). ఈ జలక్సీడా
విలాసము “ఏతత్కృతి నాయకునిచే విశాఖపట్టణంబున శ్రీ శారదా
మకుట ముద్రాక్షరశాలలో నచ్చువేయించి ప్రకటింపబడియె.” ప్రచు
రణ సం. 1906. కవియు నప్పటివాడనుట స్పష్టము.

సూత్రధారుఁడు కృతి నాయకునిఁ బ్రశంసించి కథాక్రమ నిరూ
పణము చేయుటతో నిందలి గ్రంథారంభము. త|| అతడు వినాయకు

నితో సంస్కృతమునుఁ బ్రసంగించును. అతడు పాత్రలను బలుకరించుటయు, సంధివచనములను గథాను సంధాయక పద్యములను బఠించుటయు నిలదుఁగానగును. పాత్రలు “తెర బయలుదేలు దరువులు” గలవు. అందుఁ బాత్రలు స్వవిషయమును స్వయముగాఁ జెప్పుట కానగును. ఇది నాటకమని పేర్కొనఁబడినది. ఇందు దరువులు, ద్విపదలు, పద్యములు, సంధివచనములును గలవు. ఎఱుకత పాత్రకుఁ బ్రసక్తిగలదు. గృహని జననముఁ బాల్యక్రీడలు, జలక్రీడలును నిందలి విషయములు. రచన చక్కనిదే.

149. గరిమెల్ల వెంకటజోగి

వేణుగోపాల నాటకము :

కవి గరిమెల్ల వేంకట మనీషి పుత్రుఁడు. గ్రంథము మారేళ్ళ వేంకటాచలపండిత ప్రభు పరిపాలితమైన కళింగోట (విశాఖమండలము) జమిలోని నరసింగపల్లి వేణుగోపాలున కంకితము. కృతి ప్రోత్సాహకుఁడు నరసింగపల్లి వాస్తవ్యుడైన మజ్జి వెంకునాయుడు. అతడే గ్రంథ స్రవరణకర్త. ముద్రణ విశాఖపట్టణము శ్రీశారదా మకుటము. శా. లో 1906 లో జరిగినది. అనగాఁ గవి యప్పటి వాడే యగును గదా. ఈ కృతికి భాగవతకలాపము, పారిజాతము నని నామాంతరములు. ప్రణాళికలో రచనలో నిదియొక చక్కని భామకలాపము.

150. బళ్ళ సీతారామరాజు

రాధామాధవనాటకము:

కవి రుక్మాంగదసగోత్రుడు. బళ్ళ పేర్రాజుపుత్రుడు. వెంకట్రాజు సోదరుడు. పూలపల్లి నివాసి. నరసింగపల్లి మజ్జి వెంకునాయునకుఁ దృతీయభ్రాతృయగు పోతరాజునాయుఁడు కృతి ప్రోత్సహకుఁడు. వెంకునాయుఁడీ గ్రంథప్రచురణకర్త. ముద్రణ విశాఖ శారదా మకుటము. శా. యందు 1906 లో జరిగినది. మఱి యీకవియు నప్పటివాఁడే యగును. ఈ గ్రంథమున నాయక పేరు మాతినది కాని ప్రక్రియ యంతయు భామకలాపమునందలిదే. రచన సరసమైనది.

151. గరిమెళ్ళ వెంకటేశ్వరకవి

సముద్రమథనము:

కవి విశాఖమండలము చోడవరము నాస్తవ్యుడు. గరిమెళ్ళ వెంకటజోగికవి (వేణుగోపాలనాటకకర్త) పుత్రుడు. ఈసముద్రమథనమునందలి దరువులచివర నరసింగపల్లి వేణుగోపాలముద్రతో పాటు క్షశింకోట మారేశ్వ వెంకటాచలప్రభువు, మజ్జి వెంకునాయుఁడు, నతని సోదరులప్రశంస గన్పట్టుచున్నది. ఇదియు 1906 లో మజ్జి వెంకునాయనిచేతనే విశాఖ శ్రీశారదామకుటము. శా. లోనే ముద్రాపితమైనది. కవి తాసిగ్రంథమును శార్వరిచైత్రమున రచించితినిని చెప్పి

నాడు. ఇది క్రీ. శ. 1900 సం. నఁ బడిన శాశ్వరియనుట నిస్సంశయము. గ్రంథవిషయము సముద్రమథన కథను జల్లనమ్మ వచ్చిన గొల్లభామ యాఖ్యానించినట్లు గలదు. ప్రక్రియ గొల్లకలాపమును బోలినది. రచన చక్కనిది. సత్యభామా కృష్ణసంవాదమును పద్య సంవాదకావ్యము, దశావతార జాననీలు ననునవి వేంకటేశ్వరకవి కృత్యంతరములు.

152. కీర్తి వెంకటరామకవి

విఱు కలకథ :

కవి నివాసము గొబ్బారు. (విశాఖ మండలము నందలి అనకాపల్లితాలూకా). ఆపస్తంబ సూత్రుడు. కాశ్యపసంగీత్రుడు. అనంతరామయ, కోదండ రామయ, పాపన యనువార లతని పితృపితామహ ప్రపితామహులు. గురువు కీర్తి అనంతరామయ (తండ్రి ?). ఈడూరి బ్రహ్మజి ఛందోగురువంట. కృతి భర్తయుఁ బ్రచురణ కర్తయు మజ్జి వెంకునాయుడు. ప్రచురణ వత్సరము 1906 * కాఁగాఁ గవియు నప్పటి వాడనుట నిశ్చయము.

ఇతని గ్రంథము రెండుభాగములు. మొదటిది సుజ్ఞాన బోధిని యను నెఱుకత కథ. ఇందెఱుకత పిండోత్పత్తి లక్షణము నుండి జేవ

* ఇందలి 157—160 ఈ నలువురు కవుల కృతులును మజ్జి వెంకు నాయుని ప్రోత్సాహమున రచింపఁబడి యతని చేతనే మొదట 1906 సం. న విశాఖ పట్టణ మందలి శ్రీ శారదా మఠము. శా. యందొక్కచే సంపుటముగా ముద్రాపితములై ప్రకటింపఁబడినవి. ఇవి వెంకునాయునిచేఁ బ్రదర్శనము నెక్కినవని వినుకలి.

బ్రహ్మైక్యాను సంధానము వఱకుఁ గల తత్త్వరహస్యమును సంగ్రహముగా నుపన్యసించును. రెండవది చోడిగాని (సింగని) కథ. వాఁడు సింగిని వెదకుచు వచ్చును. పిదప వారిరువురి సంవాదము. ఇందు హాస్యఁ గాడు పాత్రలను బలుకరించుట కాననగును. ఇది యక్షగానమని పేర్కొనఁబడినది. రచన యొక మోస్తరు. (ఇందు పూర్వకవి స్తుతిలో రుద్రకవి పేరు గలదు.)

153. ప రా శ ర ం శే షా చా ర్యు లు

తి రు మ ం గ యా ళ్వా రు చ రి త్ర :

(ప్రచురణ :- టి. చెంగల్వ రాయనాయుని మురహరి ప్రెస్., మదరాసు, 1907)

కవి నివాసము తెనాలి తాలూకా పేరుకలపూడి. వైఖానసుఁడు. భారద్వాజనగోత్రుఁడు. పున్నమాంబా జోగయాచార్యుల పుత్రుఁడు. తమ్మపూడి నివాసి సూర్యదేవర జోగయ యీతని కృతి భర్త. కవి స్వయముగా గ్రంథారంభమునఁ బ్రచురణ కర్తలగు చెంగల్వరాయ ప్రభృతులను బ్రశంసించెను. కావున నితఁడు గ్రంథ ప్రచురణ వత్సరమగు 1907 సం. న నుండెననుట నిశ్చయము.

పన్నిద్దరాళ్వారులలో నొకఁడగు తిరుమంగయాళ్వారు చరిత్ర మిందలి యితీవృత్తము. కవిదీనిని యక్షగానమనియు నాటకమనియుఁ బేర్కొనెను. యక్షగానములందువలె నిందు సంధివచనములు తఱచు ;

ఒక్కచోడె ద్విపదయుగలదు. కాని యాధునిక నాటకమువలె నిది పాత్రలవచన సంవాదప్రచురమైన రచన. దరువులు (హిందూస్తానీ రాగముల వాడకమేక్కువ), పద్యములును గలవు. రచన సరళమైనది కాని తప్పులు గలవు. (ఇతఁడు హరిశ్చంద్ర యక్షగానమును గూడ రచించినట్లు ఆంధ్రనాటక కళాపరిషత్తు ప్రకటించిన య. గా. ల పట్టిక వలనఁ దెలియనగును).

154. మండుారి సుబ్బరాయకవి

సత్యభామా కల్యాణము :

కవి కర్నూలుజిల్లా నందికొట్కూరు తాలూకా దుద్ద్యాల నివాసి. కంసాలి. కాళికాంబా కాళిదాసుల పుత్రుఁడు. లక్ష్మమా సుబ్బయల పౌత్రుఁడు. పేరమా వెంగయల ప్రపౌత్రుఁడు. ఇతఁడు తన గ్రంథమును 1907 సం. న మధరాసు శ్రీ నికేతన ము. శా. యందు ముద్రించిన మేనలూరి కృష్ణస్వామినిఁ బ్రశంసించినాఁడు. కాన 1907 సం. న నుండెననుట నిశ్చయము. ఇతఁడు తన కృతిని నాటక మనియు, మహాప్రబంధమనియుఁ బేర్కొనినాఁడు. ప్రచురణకర్తలు “యక్షగాన కంపెని డ్రామా” యనిరి. గ్రంథము రెండు రాత్రుల కథగా విభక్తమగుటయు, దరువుల చివరముద్రలు, సంధివచనములు, తెర ద్విపదలు మొదలగువాని యునికియు నిది యక్షగానమనిపించుచున్నవి. వచన సంవాదములు మొ॥ సందర్భము లాధునికనాటక ప్రభావఫలితములు గావచ్చును. రచన యొకమోస్తరు.

155. వ ద్ధి తా త య్య

శ శి రేఖా ప రిణ య ము :

ప్రచురణ: మా దేటి సన్యాసయ్య అండు సన్సు, రాజమండ్రి.

1908, 1936)

ఇతడు “గోదావరీ తీర్థస్థిత కోనాల గ్రామ కాపగస్తుడు. తద్దామ రిజల్టు స్కూలుపాఠ్యాయుడు,” ఇతని ప్రవితామహాలు అయ్యిన్న, నూకమాంబ. పితామహాలు భూపతి సీతమాంబ. తలి దండులు భూపతి వెంకమాంబ. స్వస్థలము ఎర్ర గూడెం తాలూకా వసపురము. “పద్మగర్భుని పాదభవుడు” ఆపస్తంబ సూత్రుడు. మార్కండేయసగోత్రుడు. వంగిపురి వెంకటాచార్యుల శిష్యుడు. గ్రంథాది నితడు వచనమున నొక విజ్ఞప్తి చేసి యుండుటయు, గ్రంథాంతమున నితడు ఎర్ర గూడెము తాలూకా తహసీల్దారు వైజర్సు అప్పారావుగారికిఁ జెప్పిన పద్యములు, తల్లాప్రగడ సూర్యనారాయణ రావు ప్రభృతులిచ్చిన సమస్యలను బూరించి చెప్పిన పద్యములు జూడ నితఁడాధునికుడని తెల్లమగుచున్నది.

తాతయ్య తనగ్రంథమున అప్పపృ కవి శశిరేఖా పరిణయ ప్రబంధము ననుకరించినాడు. అతని స్వతంత్ర రచనయు సరసమైనది. తన కృతిని నాటకమని పేర్కొనినాడు. యక్షగాన ఘోషిస్తున్నది. దరువులు, పద్యములు, తఱచు స్వపదలు, ఏలలు, సంధివచనములు, సంవాదవచనములును గలవు. (రుక్మిణీ కల్యాణ య. గా. ఇతని కృత్యంతర మని ఆం. నా. క. పరివత్తు పట్టిక .

156. కాలం సెట్టి గురవయ్య

కవి నెల్లూరు వాస్తవ్యుడు. బలీజ కులజుడు. ఇతని కృతులు చిత్రాంగి నాటకము, పురూరవశ్చక్రవర్తి జనన నాటకము (రెండును మదరాసు పబ్లిక థ్యాట్రాయ సెట్టిచే వారి శ్రీరాజరాజేశ్వరీ నికేతనము. శా. యందు వరుసగా 1908, 1914 సం. లలో ముద్రితములు). చిత్రాంగి నాటకమున గ్రంథకర్త సర్వస్వామ్యములును బ్రచురణకర్త కిచ్చిన ట్లొక ప్రకటన చేసినాడు. అనగా నీతడు 1908 సం. న నుండే ననుట స్పష్టము.

గ్రంథ విషయములు :- ప్రసిద్ధములు. రెండిట దరువులు, ద్విపదలు (ప్రావేశిక ధ్రువలు, తెర ద్విపదలు గూడ), కందార్థములు, పద్యములు, ఏలలు, గొబ్బిపాటలు, సంధి వచనములును గలవు. పు. చ. జ. నాటకమున సంవాద వచనములును సకృత్తుగా గలవు. రెండిట భటపాత్ర ప్రవేశ ధ్రువ, తదుపరి కథానుసంధాయక ద్విపదల తోడను గథారంభమగును. రెండును నాటకములనియే పేర్కొనఁ బడినవి. కాని “బాణీ” యక్షగాన సదృశము, రెండిటను రచన పేలవము, దోషయుతము.

157. వినుకొండ కాళకవి

మార్కండేయ విలాసము:

(ప్రచురణలు:— మదరాసు ఉప్పల వీరన్నశ్రేష్ఠి అంశు సన్సు
1922. వెస్ట్ వార్లు అండుకో, 1936)

ఇతఁడు విశ్వకర్మకులజుఁడు. వీరమాంబికా తనయుఁడు. గ్రంథము చోళపుర నరసింహున కంకితము. ఇందుఁ గథారంభమున ఘటికుని (కటికము) మాటలలో ‘నై లెన్ను’ అను నాంగ్లపదము ప్రయుక్తమైనది. కవి యాధునికుఁడే కావచ్చును. వి. కాళదాస కృతము మార్కండేయవిలాస మను యక్షగానము 1873 లోఁ బ్రచురితమై యిట్లు ఆం. వా. సూ. వలనఁ దెలియనగును. అది యీ కవిదే కావచ్చును. ఇతఁడు 1911 ప్రాంతమున గోనుగుంట వీరబ్రహ్మము రచించిన శివరామ నాటకమునఁ “బూర్వకపులస్తుతి” కి “ఇప్పుటి కపులస్తుతి” కిఁ బదపఁగల “మృతకపులస్తుతి” లోఁ బేర్కొనఁబడి నాఁడు. కవి 19 శ. ఉ. భా. నుండినాఁడని చెప్పవచ్చును.

గ్రంథ విషయము ప్రసిద్ధము. ఇందు దరువులు, పద్యములు, ద్విపదలు, వచనములు మొ॥ వానిలో సంధి - సంభాషణలు రెండును గలవు. ఇది నాటకమని బేర్కొనఁబడినది. రచన యొకమోస్తరు. అనుచితములు, జమత్కారావహములు నైన సందర్భములు చాలఁ గలవు.

158. కొత్తూరు రంగనాయకమ్మ

ఆండాళు చరిత్ర :

ఏతన్గంధకర్తి యీచంబాటి శ్రీనివాసాచార్యుల శిష్యురాలని మాత్రమే యిందలి కొన్ని పాటలవలన దెలియుచున్నది. వరయూరు జియ్యరు తిరుపతి సంబంధురాలగు రామానుజమ్మ యనునామె రచించిన శ్రీరంగనాథ పంగుణ్యత్తరోత్సవ యక్షగానముచివర గంగచిదను రంగనాథస్తుతి పరమైన యొక గేయరచన చరమ చరణమునందు “ఈచంబాటి శ్రీనివాసాచార్యకృపను - రంగదాసు రాలినిబోవరా” అనికలదు. రామానుజమ్మ కృతి ప్రచురణకర్తి కొత్తూరు రంగనాయకమ్మ. ఆ తంగచిందులో బేర్కొనఁబడిన రంగదాసు లీరంగనాయకమ్మయేగావచ్చును. ఈరంగనాయకమ్మ గురువు, ఆండాళు చరిత్ర కృతికర్త గురువు నొక్కరే కావున నామెయు నీమెయు నొక్కరే కావచ్చునేమోయను నూహ వొడముచున్నది. అగుచో, రామానుజమ్మ కృతి రంగనాయకమ్మ మదరాసు శ్రీరామానుజ విలాస ము॥ శా.యందు 1937లో ముద్రిపించి ప్రచురించినది కనుకను, ఆండాళుచరిత్ర మొదట మదరాసు శ్రీకరుమార్తి శ్రీనివాస ము. శా.యందు 1907 లో ముద్రితమైనది కనుకను రంగనాయకమ్మ యీశతాబ్ద్య రంభమున నుండెనని చెప్పవచ్చును. ఇప్పటికిది యంతయు నొక యూహమాత్రము.

ఆండాళునఁగా భూదేవి యవతారముగాఁ పెరియాళ్వారగు విష్ణుచిత్తునిపుత్రిగా, చూడికుడుత్త నాంచారు లేక ఆముక్తమాల్యదగాఁ బ్రసిద్ధి వడిసిన గోదాదేవి. ఆమెచరిత్ర మిందువల్లితము. ఇందాళ్వారుల చరిత్రముగూడఁ గొంతచెప్పఁబడినది. కొరవంజి పాత్రకుఁ

బ్రసక్తికల్గినది. గ్రంథము యక్షగానమని పేర్కొనబడినది. అలఁతీ దోషములున్నను రచన చక్కనిది. ముఖ్యముగా నాండాభు పెండ్లి వేడుకల పాటలు ముచ్చటగా రచింపబడినవి. భక్తిశృంగారములు బాగుగాఁ బోషింపబడినవి.

159. కొండముది బంగారయ్య

కవికాపురము గుంటూరుజిల్లా నరసరావువేట తాలూకా కొణి దెన సివారు రాజుపాలెము. విశ్వబ్రాహ్మణుడు, కాశ్యపసగోత్రుడు. నాగమాంబా సుబ్బయల పుత్రుడు. ఈతని కృతులు వృత్రాసుర మహారాజు నాటకము (గోపాల విలాస ము. శా., మదరాసు, 1908). శశి రేఖా పరిణయము (దేవానంద ముద్రణాలయము మదరాసు, 1920). రెండింటను నితఁడు ఫణిధవునంగ, కందుకూరు రుద్రకవులను బూర్వ కవులుగాస్తుతించెను. వృ. మ. నాటకమున “ఇప్పటి కవులస్తుతి” యనుశీర్షికక్రింద వెల్లటూరు శేషావధానులు, వడ్డేపాటి నిరంజనకవి, యలవర్తి ఆంజనేయశాస్త్రి, శిరికొండ దశరథరామశాస్త్రి, కడియాల వీపూరిరగాఖ్యుడు, కలగాని వీరయాచార్యుడు, అడ్డాడ వీరభద్రుడు - అను వారిని స్తుతించెను. ఇందలి యలవర్తి ఆంజనేయశాస్త్రియే 1908 లో బ్రచురితమైన యీ వృ. మ. నా. గ్రంథపరిష్కర్త. అనగా బంగారయ్యయు నప్పటివాడే యనుట నిశ్చయము.

వృ.మ.నాటకము వడ్డేశ్వరపురవాసి మూర్తి(మూర్తి?)రాజు శేఖ రాధ్యుని ప్రోత్సాహమున రచింపబడినది. ఇందు వృత్రాసురవిజృంభము,

వధము, మహేంద్రుని ప్రచ్ఛన్నత, సహుషు నింద్రపదవి, అగస్త్య శాపము, దేవేంద్రపునఃప్రతిష్ఠ - అను విషయములు వర్ణితములు. ఇది మూడురాత్రుల కథగా విభక్తము. శశిరేఖా పరిణయకృతి ప్రోత్సాహకుడు. చందవరవాసి పూసపాటి వేంకటరత్నము. రెండింటను దరువులు, ద్విపదలు, పద్యములు, నర్థపద్యములు, సంధి వచనములు, సంవాద వచనములును గలవు. వృ. మ. నా. గ్రంథారంభమునఁ జోవుదారు, సూత్రధారుల సంభాషణగలదు. శ. ప. నా. గ్రంథారంభమున వేతపాణితో “సభికులు” (సామాజికులు) సంభాషించి నట్లుండుట విశేషము. రెండును నాటకములని పేర్కొనఁబడినవి. రచన బాగుగనే యున్నది.

160. గోమగుంట వీరబ్రహ్మము

శివరామనాటకము :

ముద్రణ :- దుగ్గిరాల వడ్డేపాటి నిరంజన శాస్త్రిచే - ప్రబోధినీ ము. శా., 1911. ప్రతిష్కర్త :- కొండముది బంగారయ్య.

ఇతఁడు గుంటూరు జిల్లా బాపట్ల తాలూకా పెదపాలెం గ్రామ వాస్తవ్యుడు. ఆదెమ, అమ్మయల పౌత్రుడు. పిచ్చమ పున్నయల పుత్రుడు. మారెళ్ళ సాంబయ శిష్యుడు. పూర్వ కవుల స్తుతిలో సీతఁడు బాణాల శరభేంద్రుని, కొమ్మోజి సోమనాథుని, ఫణిధవు సంగ కవిని, కందుకూరి రుద్ర కవిని, గుత్తికొండ జనార్దనుని, విశ్వ నాథావ ధూతను, వేమనను బేర్కొనెను. పోతులూరి వీరబ్రహ్మమును

స్తుతిచెను. “మృతకవుల స్తుతి” యను శీర్షిక క్రింద కడియూల వీఘారి యాఖ్యుని, వినకొండ కాళిదాసుని, కొండ శంకరాచార్యుని స్మరించెను. “ఇప్పటి కవుల స్తుతి” లో అలవర్తి ఆంజనేయశాస్త్రి, వడ్డేపాటి నిరంజనశాస్త్రి, సిరికొండ దశరథరామశాస్త్రి, అడ్డాడ వీరభద్రుడు, కొలగాని వీరయ్య, మచ్చా సుబ్బయాచార్యుడు, వంగవోలు పిచ్చయ, కొండముది బంగారయ్య, చుండూరి సుబ్బయ సూరి మొ॥ వారిని బేర్కొనెను. ఇందలి వడ్డేపాటి నిరంజన శాస్త్రి, కొండముది బంగారయ్య లీ శివరామ నాటకముద్రణ పరిష్కరణ కర్తలు. ప్రకటన సం. 1911. గ్రంథకర్త 1911 సం. న నుండెననుట నిశ్చయము. (ఇతఁడు ‘మృతపండిత స్తుతి’ లో మార్గసహాచారి, వెల్లటూరు శేషావధాని, కనపర్తి బసవయ్య, కోడూరి వియ్యన్న, కొర్తుర్తి సర్వయాచార్యులు, కోసూరి పాపయ, పులివర్తి పార్వతీశము, నూతలపాటి సుబ్బయ్య, శ్రీ కట్ట భాష్యకారులు నను వారిని బేర్కొనెను). ఏతత్కృతి ప్రోత్సహకుఁడును, బ్రకటనకర్తయు గోనుగుంట కుమారస్వామి.

గ్రంథ విషయము :— క్రీ. శ. 1811 ప్రాంతమున నెల్లూరు మండలమున విశ్వబ్రాహ్మణ కులమున జనించి (నారదుఁడే యిట్లు శాపవశమున జనించెనని కట్టుకథ), యైహిక విషయవిముఖుఁడై తలిదండ్రులను విడిచి భైరవకోనలో బసులకాపరి వృత్తిజరించుచు శివుని కృపవలన జ్ఞానియై యాయన యాదేశమువలన గృహస్థాశ్రమము స్వీకరించి వివిధవర్ణములవారికిఁ దత్త్వోపదేశకుఁడై సర్వశాస్త్ర సమాధానమును నొక మహాగ్రంథమును రచించి, అనుములకొండయందు సమాధి నందిన శివరామ బ్రహ్మాండ స్వామి చరిత్రమిందు వర్ణితము. ఇందు దరువులు, ద్విపదలు (తెర ద్విపదలుగూడ), పద్యములు, సంధి-సంవాద వచనములు, కందార్థములు, ఏలలు, దండకములు గలవు. గ్రంథా

రంభమునఁ బ్రథమ పాత్ర ప్రవేశము గూర్చి సభవారికిఁ జెప్పవచ్చిన భటుని సూత్రధారుఁడు పలుకరించుట గలదు. ఇం దంక విభాగ ముండుట (రెండు) యొక విశేషము. కాని యావిభాగము సమంజసముగ లేదు. గ్రంథకర్తచే నిది నాటకమని పేర్కొనఁబడినది. నాట్యోద్దిష్ట మైనది.

ఇందలి రచన :— అతి నిశ్శబ్దముగా నున్నది. ఇది భాష, భావ ములు, లక్షణము, శైలి మొదలగు విషయము లన్నింటి నుద్దేశించి యనఁచున్న మాట. ఎంతటి సహృదయునకైన నీ గ్రంథమును జదువఁగానే

“నాకవిత్వ మధర్మాయ మృతయే దండనాయచ

కుకవిత్వం పునస్సాక్షాన్మృతి మాహుర్గణీషిణః”

అను శ్లోకార్థము హృదయ గోచర మగును.

(ఆం. సా. క. పరిషత్పట్టికలోని తపతీ పరిణయ య. గా. ఇతనిచే. అది 1913 లో నచ్చయినదట. అలభ్యము).

161. ఎల్లనూరు నరసింహ కవి

కవి కొడిది కాపు కులజుఁడు. పాలాకునగోత్రుఁడు. అశ్వత్థరెడ్డి పోత్రుఁడు. మంగమాంబా నరిసిరెడ్ల పుత్రుఁడు. ఇతని నివాస మనంతపుర మండలమునఁ దాడిపత్రి తాలూకా ఇగుడూరు.

ఇశని య. గా. నాటక కృతులు* కృష్ణవిజయము (1), సావిత్రి నాటకము (2, సైంధవ పరాధవ నాటకము (3, రామనాటకము (4), సూక్ష్మరామాయణము(5). ఇందుఁ జివరి రెండిట నితఁడు వేముల పల్లె యక్షగాన కవి యమ్మనూరి వేంకట సుబ్బమూర్తిని స్తుతించి నాడు. సుబ్బకవి 19 శ. ఉ. భా. న నున్న వాఁడు. (చూ. ఇందలి 104 కవి చరిత్ర). నరసింహ కవి గ్రంథములలో మొదటగా కృష్ణవిజయము 1914 లో ప్రచురితమైనదని ఆం. వా. సూ. వలన తెలియుచున్నది. దాని నతఁడు ప్రమాదీచ సంవత్సరమున రచించితి నని చెప్పినాడు. ప్రమాదీచ 1914 లోఁబడినది. కాఁగా నరసింహ కవి సుబ్బకవి చివరి దినములలో బాలుఁడై 19 శ. చివరి పాదమునఁ గొంతకాలము నీ శతాబ్ది పూర్వార్థమున గొంతకాలము నుండెనని యూహింపఁదగి యున్నది.

ఇతని యక్షగాన కృతులలో ఇగుడూరు, చుక్కలూరు, గాండ్ల పాటి హరిముద్రలు గలవు. ఆ యాళ్లన్నియును గవి యింటిపేరిటి

* పై కృతులలో (1) (5) ఇగుడూరి హరి కంకితములుగా నరస వేంకట భట్లను నాతని ప్రోత్సాహమున రచింపఁ దీనవి. (1) ఒక ముద్రణ :- సి. వి. కృష్ణా బుక్ డిపో, మదరాసు, 1949

(2) చుక్కలూరి హరికంకితము. కృతి ప్రోత్సాహకుఁడు గ్రంథ కర్త పెద తండ్రి కొడుకగు ఎల్లనూరు నరసింహరెడ్డి. బరూరి వారి ప్రచురణ, మద్రాసు, 1937.

(3) గాండ్లపాటి హరి కంకితము. కృతి ప్రోత్సాహకులు దబ్బర కొండయ్య, చేరెడ్డి బాలయ్య, దుబ్బ నాగిరెడ్డి : సి. వి. కృష్ణా బుక్ డిపో ప్రచురణ :- 1954.

(4) మద్రాసులో 1933 లో బరూరి వారిచేతను, 1947లో ఎన్. వి. గోపాల్ ఆండుకో వారి చేతను బ్రచురితము, (ఇందిరఁ డప్ప కవిని కంకంటి పాప రాజ కవిని స్మరించి యుండుట విశేషము).

(5) మదరాసు పౌడన్ ప్రెస్ ముద్రణ :- 1926 : బరూరి వారి ముద్రణ 1941.

యూరును దాడిపత్రి తాలూకాలోఁ గలవు. నితని కడమ కృతు లన్నియు బేర్కొనఁబడినవి. ఇతఁడీ నాటకములనేకాక మయూరధ్వజ చరిత్ర, సత్యభామా వివాహము, వేంకటేశ్వర భక్తవిజయము నను మూడు హరికథలను రామశతకమునుగూడ రచించినట్లందు చెప్పు కొనెను.

నరసింహ కవి నాటకము లన్నియుఁ బ్రసిద్ధిప్రత్యములు. కృష్ణ విజయము నందలి కథ కంస వధము. రామనాటకమందలిది కుశ లవ కథ. సూక్ష్మ రామాయణమున బాలకాండముదక్కఁ గడమ యైదుకాండలు “అంతయు నొకరాత్రి కథ యొనర్చి” రచించినాడు. అన్నిటను వివిధ రాగ తాళములలో దరువులు, ద్విపదలు, పద్యములు (సంధికిఁగూడ), సంధివచనములు, వచనప్రచురముగాఁ బాత్రల సంవాదములును గలవు. అన్నిటను రచన సలక్షణమైనది. మిగుల చక్కనిది. అందు క్రమ పరిణతి గోచరించును. అన్నియు నాట్యోద్దిష్టములై నవి. నాటకములని పేర్కొనఁబడినవి. ప్రదర్శనములకెక్కి రాయలసీమలో లేపాక్షి నాటకములు, వేములపల్లె నాటకములవలె నీ నరసింహ కవి నాటకములును తాడిపత్రి నాటకములని ప్రేర్యడసినవి.

162. మి స ర గ ం డ ఓ బు ల్ల రా జు

ఉ మి ప రిణ య ము :

ముద్రణ:— వెస్ట్రు వార్డు అండు కో, మదరాసు 1916 గ్రంథ పరిష్కర్త — ఉపేంద్ర శ్రీరామరాజు)

కవి నివాసము వెంకటాంపల్లె (అనంతపురము తాలూకా). భార్గవసగోత్రుఁడు. ఓబరాజు పుత్రుఁడు. ఇతఁడు గ్రంథ ప్రచురణము

నకు సాహాయ్య మొనర్చిన వంక దార రోశన్న సెట్టినిఁ బ్రశంసించినాడు. ప్రచురణ సం. 1916 కావున నప్పటివాడే. గ్రంథము నాటకమని పేర్కొనఁబడినది. రచన సమకాలిక య. గా. నాటకపు ఫక్కినున్నది. వచన ప్రచురణముగాఁ బాత్రల సంభాషణలు గలవు. శైలి నాతి ప్రౌఢము, నాతి పేలవము. శ్రీకృష్ణ శతక మితని కృత్యంతరము.

163. ఉ పే ం ద్ర శ్రీ రా మ రా జు

రుక్మిణీ పరిణయము :

(ప్రచురణ కర్త :- గ్రంథి విరూపాక్ష సెట్టి, వెంకటాంపల్లె, సం. తెలియదు.)

కవి నివాసము కల్లుమడి గుత్తి తా. అనంతపుర మండలము. భారద్వాజసగోత్రుడు. సుబ్బచూ తిప్పరాజుల పౌత్రుడు. రామాంబా తిరుపతిరాజుల పుత్రుడు. గ్రంథము నచ్చువేయించిన గ్రంథి విరూపాక్ష సెట్టి ప్రశంసన జేసియుండుటచే నితఁ డాధునిక డనుట స్పష్టము. ఇతఁడే పూర్వోక్తమైన మీసరగండ ఓబుళరాజు ఉపా పరిణయము 1916 సం. నాటి ముద్రణమునకుఁ బరిష్కర్త. అందుచే నితఁడు నవ్వాడుండినవాఁ డనుట నిశ్చయము. ఇతఁడు కవిస్తుతిలో అప్ప కవిని, కంకంటి పాప రాజును, కిడాంబి రాఘవాచార్యుని, యమ్మ నూరి వెంకటసుబ్బకవినిగూడఁ జేర్చియుండుట విశేషము. (సుబ్బ) కవి ప్రశంసాత్మకముగను, కుకవి నిందాపరముగను నిందున్న రెండుత్పల మాల పద్యములెల్ల నూరు నరసింహకవి రామనాటకము, సూక్ష్మ

రామాయణములందు యథా తథముగఁ గన్పట్టుచున్నవి.) ఓబుళ రాజు ఉమా పరిణయ ముఖపత్రమున నీ శ్రీరామరాజు రుక్మిణీ శకుంతలా పరిణయములను చెందు గ్రంథములను రచించినట్లు గలదు. కాని రుక్మిణీ పరిణయమొక్కటే లభ్యమైనది.

గ్రంథ విషయము. ససిద్ధము. ఉపోద్ఘాత ద్వైపద, నటీనట సంవాద రూప ప్రస్తావన, చోబ్బారి రాకలతోఁ గథారంభము. ఇందు కందార్థము లెక్కువ. పదములు, వరువులు, ద్విపదలు, కొలఁది పద్యములును గలవు. సంధివచనములు, కొద్ది సంవాద వచనములు నెక్కువ. గ్రంథము నాటక మని పేర్కొనఁబడినది. నాటకీయత యెక్కువ గలదు. రచన యొకమోస్తరు.

164. తంగుటూరు వెంకటరామయ్య

పద్మావతీపరిణయము :

(ప్రచురణ :- అమెరికన్ డైమండు ప్రెస్., మదరాసు 1916.

ప్రచురణ కర్త :- వంకడార రోశన్న. పరిష్కర్త కిడాంబి రాఘవాచార్యులు)

శవి అనంతపురం తాలూకా వెంకటంపల్లె నివాసి. వైశ్యుడు. వరదాంబా తిప్పయ్యల పుత్రుడు. మాల్యవంతం వెంకటాచలమయ్య శిష్యుడు. పూర్వోక్తమైన ఉపేంద్ర శ్రీరామరాజు ఉమాపరిణయము

నందుఁ బేర్కొనఁబడిన కిడఁబి రాఘవాచార్యుఁడీ గ్రంథ పరిష్కర్త. శ్రీరామరాజు 1916 ప్రాంతమువాఁడు. ఈ గ్రంథము ప్రచురణ సం. 1916. కావున నీ వెంకట రామయ్యయు నప్పటి వాడే యగును. (ఈ గ్రంథము చివర విడి రచనలు కొన్ని గలవు. అందుఁ బ్రచురణ కర్త ప్రశంస గలదు. యమ్మనూరి వెంకటసుబ్బ కవి పేరును బ్రసక్త మైనది.)

గ్రంథ విషయము :— వరాహ పురాణోక్త ప్రకారము పద్మావతీ వేంకటేశ్వరుల పరిణయ గాథ. ఇందు పదపద్య ద్విపద కందార్థములు గలవు. సరళమైన వచనములో సంవాద శైలీ ప్రాబల్యము గల గ్రంథమిది. గ్రంథారంభమునఁ జోవుదారి రాక, పదముల చివర ముద్ర సాధారణ విషయము. నాయకుడే నాయిక కడ కెఱుక చెప్పఁ బోవుట యొక విశేషము. గ్రంథము యక్ష గానమని పేర్కొనఁబడినది. రచన నిరాడంబరము, సరసము నైనది

165. ముడుంబై అలమేల్మంగతాయారమ్మ

సు త్తా నీ క ల్యాణ ము :

(ముద్రణ :— వాణీ ము. శా. బెజవాడ, 1917)

ఈమె కౌశికగోత్రజ. సరసింహ దేశికుని శిష్యురాలు. గ్రంథాంత ద్విపదలో నీమె పీఠికాపుర కుంతిమాధవస్వామిని స్మరించి యుండుటచే గోదావరీ మండలవాసిని యని తోచును. గ్రంథారంభమున స్వయముగా నొకవచన పీఠిక వెలయించి యుండుటచే నీమె యాధునికు రాలని చెప్ప వచ్చును.

సుల్తానీ కల్యాణమనగా నిందలి యితివృత్తము వైష్ణవగాథలలో గడుప్రచారమందిన బీబినాంచారికథ. ఈకథ కాకర మాచార్య సూక్తిముక్తావళి. సురతాణి కల్యాణము పేరఁ గర్తృత్వమెఱుంగఁబడని యింకొక యక్షగానముగలదు. దానిని దాను జూచినట్లు చెప్పినదీమె. ఈమెరచనయే మేల్తర్కమైనది. ఇది తాళప్రధానములైన దరువులు ప్రచురముగాఁ గలరచన. ఇందు ద్విపదలు, సీసములు, కందములు ఏలలు, లాలి, అర్ధచంద్రికలు, ధవళశోభనములు, సంధి వచనములు, గలవు. యక్షగానమని పేర్కొనఁబడినది.

166. తిరువీధి చెంచు సుబ్బదాసు

ఈ పా ప రిణ య ము :

(ప్రచురణ :- వి. వి. నాయుడు అండు నన్ను, నెల్లూరు సం. ?)

కవి నివాసము “ నెల్లూరుజిల్లా వేంకటగిరి సంస్థానము ఇలాకా కొచ్చెర్లకోట”. తలదండ్రులు వరాక్షీ వేంకటరామఁఖ్యులు. గురువు ముసలయాచారి. కృతిభర్త నెల్లూరుజిల్లా పొదిలితాలూకా వల్లాయపురి నాసి పోతకమూరి లక్ష్మీనరసింహము. ఈకృతియందలి దరువులలో వల్లాయపురి కోదండరాముని ముద్ర యుండుటచే దీనికి వల్లాయపురి ఉపాపరిణయ మనియుఁ బేరు. ఈ కవి నారాయణతత్వ విలాసమను నింకొక యక్షగానమును రచించి నట్లును నది 1913 లో ముద్రితమైనట్లును ఆం. వా. సూ. వలనఁ దెలియుచున్నది. అది

యలభ్యము. ఈయుషాపరిణయము పింగళనై శాఖమందు రచింపబడి నట్లు ప్రచురణ కర్తలు తెలిపినారు. 1917 పింగళ. కవి యీశతాబ్ది వాడే యైయుండును.

ఉషాపరిణయకథ ప్రసిద్ధమైనది. ఇందు దరువులు, పద్మములు, నర్థపద్మములు, సంధి-సంవాద వచనములునును గలవు. గ్రంథము గేయ ప్రబంధ మనియు, నాటకమనియుఁ బేర్కొనఁబడినది. రచన సరళ గ్రాంథికములోఁ జక్కగనే సాగినదన వచ్చును గాని యక్షం తవ్యములగు దోషము లనేక మున్నవి.

167. మరుధూరి తాతాచార్యులు

ఇతఁడు గుంటూరు జిల్లా నరసారావుపేట తాలూకా వేమవధ గ్రామ వాస్తవ్యుఁడు. భారద్వాజసగోత్రుఁడు. మరుధూరి వేంకటాచార్య పుత్రుఁడు. ఇతని కృతి “పారిజాతం బను శ్రీకృష్ణలీలా విలాస నాటకము”. కవి పెట్టిన పేరదే కాని యిది శ్రీ సత్యభామా మనోల్లాస నాటకమనుపేర 1919 లో నరసారావుపేట రాజ్యరమా ము. శా. యందు ముద్రితమైనది. కృతిపతియైన జుజ్జూరి ఆదినారాయణ (వేమ వరవాసి) యే ముద్రణ సహాయుడని ముఖపత్రము. అనఁగా కవి 1919 సం. ప్రాంతముననున్న వాడని నిశ్చయముగాఁ జెప్పవచ్చును.

ఈకృతియందు నంది తిమ్మనగారి పారిజాతాపహరణ ప్రబంధ ప్రణాళికయే పాటించఁబడినది. రచనలోఁ దదను కరణమును గలదు.

ఇందు దరువులు, ద్విపదలు (పాత్రలు తెరవెడలు సందర్భములందును), పద్యములు, కందార్థములు, సంధివచనములును గలవు. “చోపుదారు” లేక “కట్టియం” పాత్రగలదు. రచన నిర్దుష్టముకాదు గాని యొకింత సరసమైనదే.

168. వీణె సుబ్బరాజు నాజుల పెండ్లూరు శేషగిరిరాజు

కుశలవ నాటకము:

వీణె సుబ్బరాజు మనుమడు శేషగిరిరాజు. వీరు మాగధ కులజులు (భట్టాజులు). సుబ్బరాజు తండ్రి చన్నమరాజు. గురువులు చదలువాడ నృసింహాచార్యుడు, రమణాచార్యుడు; సుబ్బరాజు సంతవేలూరువాసి. (ఈకృతికి సంతవేలూరు కుశలవ నాటకమనియే పేరు; రామనాటకమని నామాంతరము). శేషగిరిరాజు పెండ్లూరు పురవాసి. ఈశేషగిరిరాజు మేనల్లుడైన కోడూరు సుబ్బరాజు గ్రంథ స్వాతంత్ర్యమును కడూరు చెంగల్వరాజుగారికిచ్చినట్లు చెంగల్వరాజు గారి 1922 సం. న మదరాసు సరసా ము. శా. యందు ముద్రింపించి ప్రచురించిన ప్రతిమీదను, చెంగల్వరాజుగారి నుండి గ్రంథ స్వాతంత్ర్యమునుబొంది 1931 లో మదరాసు వెస్టువార్డువారు ప్రకటించిన ప్రతిమీదను గల ముఖపత్రములవలన దెలియుచున్నది. (రెండిటను రెండవ పుటలో నీగ్రంథ స్వామ్యప్రదాన ప్రశంసాత్మక మగు నొక సీస మాలికయు; కోడూరు సుబ్బరాజు కృతిముగాఁ గన్పట్టును). కాగా గ్రంథకర్త లిరువురు నీతత్వాభ్యారంభమున నుండినటు గ్రహింపవచ్చును.

గ్రంథవిషయము :- ప్రసిద్ధము. ఇందు జైమిని భారతకథా రీతి గ్రహింపబడినది. ఇందలి దరువులు, వివిధ ప్రసిద్ధరాగతాళము లలోనున్నవికాక తాళప్రధానములును గొన్ని శ్రోత్రవరువులును గలవు. ద్విపదలు పద్యములు, కందార్థములు, కొలదిపాటి చిన్నసంధి-సంవాద వచనములు, రెండుచూర్ణికలు, నొక్కొక జావళి, రగడ, గొబ్బి, నలుగు, లాల, జోలపాటలును గలవు. రచన హృదయంగ మముగా నున్నది. ఇది “ఆఱురాత్రిశృ నాటకమునకును, బొమ్మలాట కును ఉపయోగముగా” రచింపబడినదని ముఖపత్రమునఁ గలదు. గ్రంథారంభమున గటికము పాత్రకుముందు వినాయక తదర్చక పాత్ర లను గూడ కవి ప్రవేశపెట్టియుండుట విశేషము.

169. కాకర పర్తి నృసింహకవి

సంగీత సారంగధర నాటకము :

(ప్రచురణ :- ఆర్. సంజీవిరావు అండ్ సన్ వారిచే శ్రీరామా విలాస ము. శా., విజయనగరము, 1927)

ఇవి గుఱించి విశేషము లెవ్వియుఁ దెలియవు. కృతిపతి పోట్లా పెడచ్చనార్యుడు ఈగ్రంథ ప్రస్తావనలో విదూషక ప్రసంగమున “బోయర్పుయ్యధము” ప్రశక్తివచ్చినది. చరిత్ర ప్రసిద్ధములైన ఆఫ్రికాబోయరు యుద్ధములు క్రీ. శ. 1877 - 1902 స. ల నడుమజరిగినవి. ఈకృతి ప్రచురణ వత్సరము 1927. కవి 1900 - 1927 నడుమ నుండి యుండును.

గ్రంథవిషయము ప్రసిద్ధము. రచన చక్కనిది. ఇది 'నాటకము యక్షగాన శృంగాటకమ్మ' అని కవిచే బేర్కొనఁ బడినది. ఆశృంగాటక శబ్దము సార్థక మగునట్లే యున్నదిందలి రచనాప్రక్రియ. ప్రారంభమున సూత్రధార విదూషకులచే నలక్షణముగాఁ బ్రవర్తింప బడిన ప్రస్తావనయుఁ గలవు. గ్రంథమధ్యమున విదూషక ప్రసంగములున్నవి. గ్రంథ మైదంకములుగను నంకములు తిరిగి యనేకరంగములుగను విభాగింపఁబడినది. ఇందు సంధివచనములు లేకుండ ముఖాముఖిగా సరళశైలిలో వచన ప్రచురముగాఁ బాత్రల సంభాషణలు, స్వగతములు, నేపథ్యప్రసంగములు, పాత్రలు సూటిగాఁ బ్రవేశించు పద్ధతి (ఒండు రెండుచోటులఁడక్క)యుఁ బ్రసిద్ధ రాగతాళములలోఁ బాటలు, పద్యములు, వచనములు నొక్కొక్కచో ద్విపదయు రగడయుఁ బ్రయుక్తమైనవి. ఇదియంతయు సంస్కృత పాశ్చాత్య నాటక షక్తికలకు నడిమి వాటముగా నడుచుచు ధార్వాడనాటకపుఁ బోకడలుగూడ సంతరించుకొన్న నాటి ధర్మవరము కృష్ణమాచార్య ప్రభృతుల నాటకముల రచనాప్రక్రియకు దీటుగా నున్నది. కాని యక్షగాన ప్రక్రియతో నెట్టిపోలికయు గానరాదు. గ్రంథకర్తయే స్వయముగా యక్షగానమనియుఁ బేర్కొనియుండుటచే దీని కిచటఁ బ్రసక్తి కలిగినది.

170. ఎన్. వెంకటరామయ్య

ఇతఁడు సత్యనారాయణ వ్రతమను యక్షగానమును రచించె ననియు నది బెజవాడ వాణి ముద్రాక్షర శాలలో ముద్రితమై థేదీ 4-8-1934 న నితని చేతనే ప్రకటితమైన దనియుఁ దెలియుచున్నది. గ్రంథ మలభ్యము. (ఇతని నివాసము చినయనమదలయని తెలియుచున్నది.)

171. శ్రీ రాజా వేంకటాద్ర్యప్పారావు బహద్దరు

వీరు ఉయ్యూరు సంస్థాన ప్రభువులు, సాహితీ వల్లభులు. వీరు 1943లో కొండపల్లి వీరవేంకయ్య (రాజమండ్రి) సమూలముగా బ్రతు రించిన తమ శ్రీకృష్ణలీలా తరంగిణి - యాంధ్రానువాద గ్రంథము చివర స్వవిషయము నుటంకించుచు నందు “కాకతి రుద్రాంబకథ యక్ష గాన ప్రబంధ శోభలఃకాండు పరచినాఁడ” ననియున్నారు. తమ తరంగిణి యనువాద కాలమును “ఐదువేలును నలువది యైదవ కలి తారణాబ్దము” గాఁ జేర్కొనినారు. అది క్రీ. శ. 1944. కాకతి రుద్రాంబకథ యంతకుముందే రచించబడిన దన్నమాట. ఇట్లు చరిత్ర ప్రసిద్ధులగు వ్యక్తుల జీవితోదంతములును యక్షగాన కావ్యవస్తువు లగుట యొక విశేషము. ఈ రుద్రాంబ య. గా. ముద్రితమైనదంట. కాని లభ్యము కాలేదు.

172. బళ్ళ రామరాజు

శ్రీ కృష్ణ లీలలు :

(ప్రచురణ : కాళహస్తి తమ్మారావు అండు సన్న్య రాజమండ్రి వారిచే
అొమ్మిదవ కూర్పు, 1945)

కవి రుక్మాంగదసగోత్రుఁడు. రాజమాంబా సీతారామరాజుల పుత్రుఁడు. బళ్ళ సీతారామరాజు వూలపల్లి రాధామాధవ నాటకకర్త

అతఁడు క్రీ. శ. 1906 సం. న నుండినట్లు నిశ్చితముగా దెలియవచ్చినది. (చూ. ఇందతని యుదంతము, నం. 150). అతని పుత్రుడైన యీతఁ డీశతాబ్ది పూర్వార్థము నందుండె ననుటలో విప్రతిపత్తి లేదు.

ఇతని గ్రంథము పలు చిన్నచిన్న రంగములుగా విభాగింపఁబడి నది. కృష్ణజననాదిగా నుగ్ర సేన పట్టాభిషేకము వఱకుఁగల భాగవతకథ లోని ముఖ్యాంశము లొక్కొకరంగమున నొక్కొకటి మిక్కిలిసంగ్రహ ముగాఁ జెప్పఁబడినవి. ప్రతి సన్నివేశమును బాత్రముఖముగా నాట కీయముగాఁ బ్రవర్తితమైనది. అంతయు సూటియైనపద్ధతి. కీర్తనలు, నచనము, పద్యములు నిందలి రచనాంగములు. అన్నియుఁ బాత్ర సంవాదాత్మకములే. వర్ణనగాని కథనముగాని లేవు. రంగప్రయోగ సూచనలు, పాత్రావస్థాసూచనలు, మొ॥ గలవు. ఇది యాధునిక రంగ స్థలనాటకప్రక్రియ కతిసన్నిహితముగా నున్నది. కాని కవి గ్రంథాంత గద్యలో దీనిని 'యక్షగానప్రబంధ' మని పేర్కొనియుంటచే నిచటఁ జేర్చవలసి వచ్చినది.

173. మాడ అప్పల స్వామి

రామదాసు నాటకము :

(ముద్రణ :- నేషనల్ ప్రిటింగువర్కుస్, యలమంచిలి.)

(1950)

ఇతఁడు నాగమళ్ళ గోత్రమువాఁడు. మామిడివాడ శివారు కలవలపల్లి (విశాఖమండలము, యలమంచిలితాలూకా) గ్రామస్థుఁడు.

గొబ్బారునివాసియగు కీర్తి వెంకటరామయ్యపంతులుగారి శిష్యుడు. ఈ కీర్తి వెంకటరామయ్య ఎఱుకలకథ అను య. గా. నకుఁ గ ర్త. ఈయన 1906 సం. న నుండినవాడని నిశ్చయింపఁ బడినది. (చూ. ఇందతని యుదంతము సం. 152). అతని శిష్యుడగు అప్పలస్వామి తా నీ కృతిని సర్వజ్ఞామవత్సరాపాఠమున రచించినట్లు చెప్పినాడు. ఇది 1947లోఁ బడిన సర్వజ్ఞత్రే కావచ్చును. అప్పలస్వామి యీ శతాబ్ది పూర్వార్థమున నుండినవాడనుట నిశ్చయము. (ఇప్పుడుకూడ నున్నాడేమో!)

గ్రంథవిషయము :— ప్రసిద్ధుడగు భద్రాచల రామదాసు చరిత్రము. యక్షగానమని పేర్కొనఁ బడినది. ఆ ప్రక్రియ సమృద్ధిగా నున్నది. విశేషములులేవు. రచన 'నా కవిత్వమధర్మాయ...' అను శ్లోకమును జట్టున జ్ఞప్తి కెలయింపఁ గలట్టిది.

174. నల్ల మిల్లి బసి విరెడ్డి

ఈయన జీవత్కవి. జననము 30-9-1897. నివాసము తూర్పు గోదావరిజిల్లా రామచంద్రపురం తాలూకా రామవరము. రెడ్డి కులజులు. సిరిపాలగోత్రజులు. తల్లిదండ్రులు బుల్లెమాంబా బాపిరెడ్డులు. ఈయన ఆంధ్రప్రాంతమున హరికథకులుగా సుప్రసిద్ధులు. హరికథా ఖ్యానమునందే కాక రచనమునందును నిష్ణాతులు. బహు గ్రంథ

కర్తలు.* భారత రామాయణ భాగవతములు మూడింటి హరికథా
రూప పరివర్తనముల నతిసమర్థముగా ఒక్కచేతి మీఁదుగా నిర్వహిం
చిన నిపుణులు. ఇవికాక భక్తవిజయము, జాతీయభారతము (గాంధీ
చరిత్ర), శశిరేఖా పరిణయము, వేమన చరిత్ర, గోస్తనీనదీ మాహా
త్యము నను హరికథలు, శ్రీకృష్ణశైశవము (కంసవధ), ప్రహ్లాదచరిత్ర,
కుశలవ, మైరావణచరిత్ర మొదలగు యక్షగానప్రాయ నాటకములును
రచించియుండిరి. వీరి రచనలలో శ్రీమద్రామవర రామాయణము
(షట్కంఠలు - మూడు భాగములు) యక్షగానప్రబంధముగా గ్రంథ
కర్తచే బేర్కొనబడినది. కాని గ్రంథచుంతయుఁ బ్రసిద్ధరాగతాళము
లలో తొహరాలు, భజన కీర్తనలుగను, నడుమ నడుమ చిటిపొటి
వచనములతోను నిండి యున్నది. అయితే ఇందు సంవాదశైలీ
ప్రాచుర్యముతో నాటకీయత ప్రస్ఫుటముగ నున్నది. ఇది భజన
సూటములందు నిరాహార్యకముగనే ఆయా కథాపాత్రముల ప్రాతి
నిధ్యము వహించిన భక్తులచే నాటకీయముగఁ బలుతడవులు ప్రవర్తిత
మైనవి. (యక్షగాన ప్రదర్శనలం దిట్టి వింత సంప్రదాయ మొకటి
కన్నడదేశమున నున్నవని నన్నగా వింటిని). ఆంధ్రదేశమునందును
నీ యాధునిక కాలముననే యిట్టి గ్రంథములు గొన్ని బయల్పడలినవి.
అవి అన్యత్ర ప్రసక్తములు. యక్షగాన పరిణామ చరిత్రలో నిదియొక

* ముఖ్యగ్రంథ ప్రచురణ వివరము : (1) శ్రీమద్రామవర రామాయణము :
2) శ్రీమద్భారత వీరచరిత్రము (హరికథ) - రాయవరము మేరీ ముద్రాక్షరశాల, సం.
వరుసగా 1926-27; 1940. (3) మైరావణచరిత్రము, (4) సంగీత భక్తరామదాసు
(య. గా. నాటకములు లేక నాటకభజన కీర్తనలు), (5) వేమనయోగి చరిత్రము
(హరికథ) - రామచంద్రపురము శ్రీ వాణీ ము. శా. సం. వరుసగా 1928, 1928.
1932. (6) జాతీయభారతము - యు. ఎన్. ము. శా. మారుటేరు, 1950. (7)
భాగవతము హరికథ మొ॥ కొన్ని అముద్రితములు).

యపూర్వ విషయము. ఈవిషయము, ఆదిభట్ట నారాయణదాసాదుల వలె వీరును హరికథలను యక్షగానములుగా వ్యవహరించిన విషయము ననలు యక్షగానోత్పత్తి చరిత్రమునుబట్టి యంత సమంజసములుగా దోషక పోయినను, యక్షగానమునకును హరికథలకు నీ భజన నాటకములకును జన్యజనక భావ సంబంధము లేకపోయినను, ప్రక్రియలో దానికిని వీనికి నే కొంతయో సాదృశ్యము (సంగీతనాటకీయతల స్థిత త్వమునందు) దోచి పండితులైన యా పెద్దలెల్లు వ్యవహరించి యుండుటను గేవలము గాదనలేము. ఈవిషయమును గూడ బహుముఖ చిత్రమైన యక్షగాన పరిణామచరిత్రలోనొక మెట్టు (బహుశః చివరి మెట్టు)గా (ఇప్పటిమట్టునకైన) గ్రహించుట లెస్స యనుకొందును.

ఈ సందర్భమున శ్రీ బసివిరెడ్డిగారు స్వయముగ వక్కాణించిన యభిప్రాయమునే ఇందుఁ బొందుపఱచుచున్నాను: “సంగీతముతోఁ గూడిన కీర్తనలు, పద్యములు, గద్యములతో నడచునవన్నియును యక్షగాన కావ్యములే యని నా యభిప్రాయము. యక్షగానములలో నాటకములు, హరికథలు, కావ్యములు — అన్నియు చలామణీ యగుచుండును. హరికథలన్నియు యక్షగాన కావ్యములే యని చెప్పనగును. ఇంచుమించు నేను వ్రాసినవి ఒక్క డ్రామాలు జయప్రద వగైరాలు తప్ప తక్కిన వన్నియు యక్షగాన కావ్యములే. రామాయణము కేవలము కీర్తనలు, డోరాలు, వచనములే గాన యక్షగానము లంటిని. యక్షగానములని అన్నను అనకపోయినను కీర్తనలతో నిండినవన్నియు యక్షగాన ప్రబంధములే యని నా యుద్దేశము.”

బసివిరెడ్డిగారి రచన బహువిధ గద్యపద్యగేయ భాసురము, సరసము, సలక్షణము, సరళము, చతురమునైనది. ఆయన సహజ పండిత్యధురీణులు, సహజకవి బిరుదాభిరాములు:

అనుబంధము

(1)

20. శతాబ్ది పల్నాటి యక్షగాన కవులు

1. కీ. శే. కన్నెగంటి ప్రభులింగాచారి :

తక్కిళ్ళపాడు నివాసి. విశ్వబ్రాహ్మణుడు. అష్టావధాని. ఇతని య. గా. కృతులు :- జయప్రద నాటకము, తారా చంద్రము, పాంచాలీ స్వయంవరము, గయోపాఖ్యానము. ఇతని పల్నాటి వీర చరిత్ర నాటకము యక్షగానమగునో కాదో తెలియదు.

2. కీ. శే. తంగెడ లక్ష్మీకాంత కవి :

మోర్జుంపాడు వాస్తవ్యుడు. నియోగి. జగన్నోహిణీ నాటకకర్త.

3. కీ. శే. మల్లెం సుబ్రహ్మణ్యాచారి :

విశ్వబ్రాహ్మణుడు. సావిత్రి నాటకకర్త.

4. కీ. శే. కొండ భవానీ శంకరాచార్యులు :

వేమవరము నివాసి. విశ్వబ్రాహ్మణుడు. వీర బ్రహ్మ యోగి నాటకకర్త.

5. కొండరాజు మల్లయాచారి :

వేమవరము నివాసి. విశ్వబ్రాహ్మణుడు. సల నాటకకర్త.

6 కూరపాటి కోటమరాజు :

నాగులవరము. భట్టాజు. ఉషా కన్యా పరిణయ కర్త.

7. దుగ్గరాజు సీతయ్య :

ఉషాపరిణయ నాటక కర్త.

8. బత్తుల లక్ష్మయ్య :

ప్రవరాఖ్య నాటక కర్త.

గమనిక :- ఈయనుబంధమున కాధారములు :- శ్రీరావిపాటి లక్ష్మీనారాయణ గారు (గురజాల) రచించిన పల్నాటి చరిత్ర ; వారు నామ తే. 30-6-55న వ్రాసిన యుత్తరము. పై నాయా కవుల య. గా. కృతులు మాత్రమే పేర్కొనబడినవి. అందొకటియు లభ్యము కాలేదు.

దక్షిణ దేశ

యక్షగాన

కవులు - కావ్యములు

1. రఘు నాథ నాయకుడు

ఇతఁడు సుప్రసిద్ధుఁడగు తంజావూరాంధ్ర నాయకరాజు. అచ్యుతప్ప నాయకునకు మూర్తిమాంబకునుఁ బుత్రుడు. ఇతని రాజ్యకాలము క్రీ. శ. 1600 - 1631. ఇతని యాస్థాన మనేక సంస్కృతాంధ్రకవులకును, గవయిత్రులకును నాశ్రయమై నెగడినది. ఇతఁడే చేమకూర వెంకటకవి విజయవిలాసమునకుఁ గృతిభర్త. కృతిభర్త యగుటయేకాక స్వయముగ కృతు లనేకము రచించినాఁడు. అందు రామాయణము, వాల్మీకిచరిత్రము మొదలగు పద్యకావ్యములు, నలచరిత్ర మొదలగు ద్విపద కావ్యములే గాక (ఈ మూఁడును నేఁ డుపలబ్ధములు) యొండు రెండు యక్ష గానములు నుండుట విశేషము. కాని యవి నేఁడలభ్యములు.

1. శ్రీ రుక్మిణీ కృష్ణ వివాహ యక్షగానము :

ఇది యీతని కృతిగా సంగీత సుధలోఁ బేర్కొనఁబడినది. (చూ. సం. సు. చరిత్రమ్., స్లో 63. Published in the journal of the Music Academy, Madras, 1930. Vol. I. Pp. 63) ఈ స్లోకమే గోవింద దీక్షితుని సాహిత్యసుధలోనిదిగా శ్రీ యన్. కృష్ణస్వామయ్యంగారి Sources of Vijayanagar History 269 వ పుటలో నుదాహృతము.

2. జానకీ కల్యాణ చాటుకావ్యము :

ఇది యీతని కృతియైనట్లేతని కొడుకగు విజయరాఘవుని రఘునాథ నాయకాభ్యుదయము (తం. స. మ. ప్రచురణ, 1951. పుట. 21) వలనఁ దెలియవచ్చినది. ఇది యక్షగానమని పేర్కొనఁబడలేదు. రఘునాథుడే పేర్కొనియుండిన దీనిని యక్షగాన మనియే యని యుండెడి వాడేమోగాని పేర్కొనినవాఁడు విజయరాఘవుఁడు కావున సతని

తరమునుండి తంజావూరున యక్షగానమున కాపేర వ్యవహారము సన్న
గిల్లి నాటకము, చాటుకావ్యము నని వ్యవహారము గలిగి నట్లతని
యక్షగాన ప్రాయ రచనలనుండియే (చూ. కాళీయమర్దనము —
తం. స. మ. కే. సం. 500, పూతానా హరణము — సం. 554,
ప్రహ్లాద చరిత్ర — సం. 541.) యెఱుక పడుచుండుట వలనఁ జాటు
కావ్యముగాఁ బేర్కొనఁబడిన యీ జానకీ కల్యాణము యక్షగానము
కావచ్చునని యూహ.

ఇంతకును రఘునాథుని యక్షగాన రచన మొక్కటియు
స్వరూపము దెలియకుండఁ బోయినది.

2. కృష్ణా ధ్వని

ఇతఁడు పై రఘునాథ నాయకున కనేక కృతు లంకిత మిచ్చిన
వాఁడు. తన నైషధ పారిజాతీయమున (తం. స. మ. సం. 172)
నాతని కృతికన్యల యెడ నతని వాల్మభ్యమును బ్రశంసించుచు నొక
సీస పాదమున ‘కల్యాణకౌముదీ కందర్ప నాటక కన్యోద్వహాన బద్ధ
కంకణం’ డని పేర్కొనెను. ఆ నాటక మలభ్యము. అది యానాఁడు
రఘునాథు నాస్థానముననే వెలసిన కమలినీకలహంసాదులవలె
సంస్కృత రూపకమై యుండునని తోచును. అది తెలుగు గ్రంథమే
యై యుండు నెడల మార్గ నాటకములవంటి నాటకము లానాటికిఁ
దెనుగునఁబుట్టినట్లు కానరానందున యక్షగానమైయుండునని యూహ.
అంతమాత్రముచేతనే దాని కిటు సీపాటి ప్రసక్తి గల్గినది.

3. విజయరాఘవనాయకుడు

ఇతఁడు తంజావూరు రఘునాథ నాయకుని పుత్రుఁడు. అతని తరువాత క్రీ. శ. 1633 - 1673 సం. ల నడుమ తంజావూరి నేలిన నాఁడు. అతనికి సాహిత్య ప్రక్రియ బిన్నిట యక్షగానమనిన నతిమాత్ర ప్రీతి. తద్రచనలో నతి విదగ్ధుడు. ఆస్థాన కవులచే ననేక యక్షగానములు రచింపఁజేయుటయేకాక తాను స్వయముగా బహు కృతులు రచించి తన కొలువు నట్టువ మేళములచే దఱచు ప్రయోగింపఁజేసి వినోదిం చెడివాఁడు. రఘునాథనాయకుని కాలమున రాజ సభా ప్రవేశపురస్కారము లభించిన యక్షగానమునకు విజయ రాఘవుని కాలమున రంగభోగము విస్తరిల్లినది. శత్రుక్రియ యొక విశిష్టపరిణతి నందినది. తంజావూరు తన్మహానీయస్థితి మూలమై నిలిచినది. నాటి నుండి యక్షగానముయొక్క ప్రదర్శన ప్రయోజనము బాగుగా గుర్తింపఁబడి యది కోటలోని రాజుగారికిని బేటలోని ప్రజలకును సమానముగా నాదర పాత్రమై సర్వోపభోగ్యమై యాంధ్రులకు నాటకము లేదన్న లోటు కొంత తీర్చినట్లైనది. నాటి నుండి తంజావూరిలో యక్షగానము తన పేరు గోల్పోయినను బ్రతిష్ఠగోల్పోక, చాటు కావ్యముగాఁ బరిగణింపఁబడినను నాటక నామకరణము చేయించుకొని, తత్రాపి మహానాటకమనియుఁ గొందఱిచే వ్యవహృతమైనది. (అట నాటక శబ్దమును వీధి నాటకమునందువలె హాసక సామాన్యవాచిగా గ్రహింపవలెను. మహా నాటకమనుట వట్టి మాటవరుస.)

విజయరాఘవుని ప్రస్తుత చరిత్ర (తం. స. మ. కే. సం. 541) గ్రంథారంభమున నొక నుదీర్ఘ సీస మాలికలో నతని కృతుల పట్టిక యొకటి కలదు. అందు బహు విధ కావ్యములు పేర్కొనఁబడినవి.

వానిలో యక్షగాన ప్రాయ రచనల పాలే యధికము. నాటక శబ్ద సూచనచేతను, సూచన లేకున్నను నుపలబ్ధము లగుటచేతను వానిలో యక్షగానములని యూహింపఁదగినవి పదుమూడు :-

౧. రాజగోపాలవిలాసము, ౨. ఉషాపరిణయము, ౩. కాళీయ మర్దనము, ౪. రఘునాథాభ్యుదయము, ౫. మోహినీ విలాసము ౬. ప్రహ్లాదచరిత్రము, ౭. పూతనాహరణము, ౮. ఒకమంజరీ ద్విపద ప్రబంధమునకు నాటక పరివర్తనము (అనలు గ్రంథనామ మేమో!) ౯. విప్రనారాయణ చరిత్ర, ౧౦. సముద్రమథనము, ౧౧. కృష్ణ విలాసము. ౧౨. జానకీ కల్యాణము, ౧౩. పుణ్యకవితము.

ప్రహ్లాదచరిత్ర పట్టికలో నాటక శబ్దసూచితము గాకపోయినను, గ్రంథ మలబ్ధమైనను నితఁడు రుక్మిణీ కల్యాణమును గూడ నాటకముగా రచించినట్లతని గ్రంథాంతరమగు రఘునాథనాయకాభ్యుదయ ద్విపద కావ్యాశ్వాసాంత గద్యవలనఁ దెలిసినది. దీనినిబట్టి ప్రహ్లాద చరిత్ర పట్టికలో నాటక శబ్ద సూచితములుగాని మఱికొన్ని గ్రంథములును నాటకములు గావచ్చునని యూహింపఁ దగియున్నది.

ఇందిపు డుపలబ్ధములగునని యైదుమాత్రమే. అందు విప్రనారాయణ చరిత్రము, రఘునాథాభ్యుదయము * ననునవి వరుసగా 1950, 51 సం. లలో తం. స. మ. వారిచేఁ బ్రకటింపఁబడినవి. కడమమాడు సముద్రితములు. * అవి :

* ఇది తన్మాతృకా ప్రాయమగు రఘునాథ నాయకాభ్యుదయ ద్విపద కావ్య మతోఁగూడ నొక్కసంపుటముగా డాక్టరు శ్రీనేలటూరి జెంకటరమణయ్య, శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారల విలువ గల విపులము లగు ఆంధ్రాంధ్ర పీఠికలతోఁ బ్రకటింప బడినది. ఇందలి రఘునాథ విజయరాఘవుల కాలముల కవియే ఆధారము.

* ఇవి యిటీవల ఆం. వి. క. ప. వారిచేఁ బ్రచురింపఁ బడినవి.

౧. కాళీయమర్దనము. (తం. స. మ. కే. సం. 500)

పూతనాహరణము. (తం. స. మ. కే. సం. 554)

ప్రహ్లాద చరిత్ర. (తం. స. మ. కే. సం. 541)

విజయరాఘవుడు మన్నారుగుడి జ్యేష్ఠస్వామియగు రాజగోపాలదేవుని భక్తుడు. మన్నారని స్వామినామాంతరము. మన్నారుదాసని విజయరాఘవుని మాఱుపేరు. ప్రాయశముగా నతని ప్రతికృతియు రాజగోపాలస్వామి కంకితమైనదని చెప్పవచ్చును. ప్రహ్లాదచరిత్రమునందప్పు బ్రతిగ్రంథారంభమునను ‘భోజకన్యాముఖాం భోజరాజమరాళ’ — ఇత్యాదియగు దత్తుని సీసమొకటి గలదు. తదుపరి రఘునాథనాయకాభ్యుదయ ద్విపదకావ్య ప్రారంభమునందలి శ్రీరాజగోపాల చిరకీర్తిజాల’, ‘కలాశాంబునిధి కన్య కల్యాణధన్య’ యను ద్విపదలు పూతనాహరణమునందక్కఁ గడమ యన్నిట నున్నవి.

సామాన్యముగాఁ బ్రతి కృతియందు నిష్ప్రదేవతా స్తుతికిఁ బిదప నొకవచనమున విజయరాఘవసంబుద్ధులు కొన్ని, యావెనుక నే ‘పరాకు స్వామివారు హవళించిన.....నాటకంబు నటన పటిమ గనుపించ వినుపించేము విన నవధరించుండ’ యని రూపక ప్రరోచన గనిపించును. ఇది ప్రదర్శకులచే పతింపబడుట కుద్దేశింపఁ బడినట్లు తోచును. ఇదియే ‘కైవార’ మని రఘునాథాభ్యుదయ విప్రనారాయణ చరిత్రములందు బేర్కొనఁబడినది. ప్రతి కృత్యంతమునను గవి స్వవిషయకమగు నొకవచనము, నందు గడమ మూడింట మాత్రమే యొక శుభాశంసనమునుగలవు. అదే భరత వాక్యముగాఁ బూతనా హరణమునఁ బేర్కొనఁబడినది. ఆకైవారము, భరతవాక్యము ననునవి కవి యుద్దేశ పూర్వకముగనే వ్రాసియుండును. కొన్నిటి ప్రతులలో నామాటలు లోపించి యుండవచ్చును. కా. మ., పూ. హ., ప్ర. చ. మూఁడును

నాటకచాటు కావ్యములని కంఠోక్తిగాఁ జెప్పబడినవి. కడమ రెండు; నాటకములని మాత్రము పెర్కొనఁబడినవి. అన్నియుఁ బ్రదర్శనోద్దేశములై నవని నిశ్చయముగాఁ జెప్పవచ్చును. కొన్నిట రంగప్రయోసూచనలును గలవు.

గ్రంథ సమీక్ష

1. కాళీయమర్దనము :

రాజగోపాలస్వామి గోభీల గోప్రభయాలను మునుల సంప్రార్థనమునఁ దపమును నెఱపిన కాళీయ మర్దనకేళి మఱల నొక నాటకమువలె బ్రదర్శించుట యిందలి విషయము. ఇదికడు చిన్న కృతి. కథాశరీరము, నాటకీయతయుఁ దక్కువ. గ్రంథ మంతయు నొక చిన్న వచనము, నొక చిట్టి దరువు చొప్పున సాగిపోవును. దరువులు ఆహిరి, సావేరి, ముఖారి, నాట, వసంత, భైరవి, గుమ్మకాంబోది, కల్యాణి మొదలగు రాగములలో నున్నవి. ఒకసినము నొకయాట వెలదియు నొండు రెండు చోట్ల ద్విపదలును గలవు. రచన యేమంత ప్రౌఢముగాదు; ప్రారంభదశను సూచించును.

ఇందు కవి తన పితృవర్గము మూఁడు తరముల వారినిఁ బేర్కొనెను. వారు చినచెవ్వయ్యాచ్యుత రఘునాథులు.

ఇది యనఁగా, జలక్రీడలు — గోపికా వస్త్రాపహరణ మనఁగా నిట్టి యక్షగానము లానాఁడు రంగమున నెట్లు ప్రదర్శింపఁబడుచుండెడివో!

2. రఘునాథాభ్యుదయము:

ఇది విజయరాఘవుని రఘునాథ నాయకాభ్యుదయ ద్విపద కావ్యమునకు యక్షగాన రూపపరివర్తనము. అందలి ద్విపద చరణము

లనేకము గ్రహింపఁబడి నశుమ దరువులు, వచనములు ననుసంధింపఁ బడినవి.

ఇందలి యవతారికలో నాయకరాజ వంశ చరిత్ర ప్రశస్తులు, తంజాపుర వర్ణనయును గలవు. ఇది విజయ రాఘవు నెదుటనే ప్రదర్శింపఁబడినట్లు గలదు. అందు స్త్రీలును బాత్రధారణము చేసినట్లు చెప్పఁబడుట విశేషము.

ఈగ్రంథము తాత్కాలికేతి వృత్తమగుట గమనింపఁ దగినది. అయ్యన జాత్రకమైన విలువగలది. విజయరాఘవుని తండ్రియగు రఘునాథుఁడే యిందలి నాయకుఁడు. ఇందలి కథను ద్విధా విభజింప వచ్చును. పూర్వభాగము చిత్రరేఖయను పేర (వార) కాంతతో నతని శృంగార కలాపము. పూర్వభాగమున నాటి నాయకరాజుల ప్రాభవ మెల్లఁ గన్నులకుఁ గట్టును. ఉత్తరభాగముననొక క్రొత్త హాడగలదు నాయకుఁడు సపరివారముగా స్వారివెడలుట రాజవీధుల సౌధ జాలకముల నుండి పారకాంత లతనిఁ జూచుట, అం దొక సుందరి చిత్రరేఖ యను నామె యతనిఁ జూడఁగనే మోహపరవశయగుట మొ॥ ఇది 'ఉలా' ప్రబంధపు టెత్తుగడ యని వీతికా కావలగు శ్రీ మల్లంపల్లి సోమ శేఖర శర్మగారు గుర్తించిరి. తొంబది యాఱు విధములగు తమిళ ప్రబంధములలో 'ఉలా' యొకటి* తంజాపుర

* "ఉలా" లక్షణము వైద్యనాథ దేశికుని 'ఇళక్కణ విళక్కప్పాటి యల్' అను తమిళలక్షణ గ్రంథమునఁ గలదు. సూత్రములు : 97 — 102, తమిళమున ఉలాకు 'కలివెణ్బు' ఛందో నియమము గలదు తొల్కాప్పియమున ఉలా పేర్కొనఁ బడలేదు. కాని యాలక్షణమునకుఁగొంత ప్రసక్తి యున్నట్లుఁహింప వచ్చునట. (ఇది నేను గ్రంథములఁగన్న విషయము గాదు. పండితుల వలన విన్నది మాత్రమే).

ప్రభువగు విజయరాఘవుడా తమిళ సాహిత్య సంప్రదాయమున గ్రహించుటలో వింతలేదు. తరువాతి దక్షిణాంధ్ర యక్షగాన కవులనేకులనేకవిధముల విజయరాఘవు ననుకరించుచువచ్చిరి. విజయరాఘవుఁ డిందుత్తరభాగముననే యాంధ్రప్రబంధ ప్రక్రియను గూడ బాగుగాఁ జొప్పించినాఁడు—నాయిక విరహవేదన, చెలుల శిశిరోష్ణ చారములు, రతిరాజ పూజ, చంద్రమదన మందానిలోపాలంభాదులేగాక చిలుక రాయబారముగూడ నుండుట యొక విశేషము. ఇందున్నట్లు చిలుకలకు, నల్లే గోపికా వస్త్రాప్రహరణాది యక్షగానములందు జలక్రీడలాడు మొలబోడి యాడువారికిని సంభాషణలు దగిల్చిన యాయాగ్రంథకర్త లవి యెట్లు ప్రదర్శింపఁబడవలెనని యూహించిరో తెలియదు. విజయరాఘవుఁడీ గ్రంథమును నాటకము, ప్రబంధము ననియుఁ బేర్కొని యుండుటచేతఁ బూర్వోత్తర భాగములఁ గ్రమముగా నా రెండింటి లక్షణములును బట్టిచవి.

ఇందలి రచన మంచి యొడుపు గలది. ఇందుఁబద్య మొకటి, పలుతావుల ద్విపదలు, ప్రసిద్ధ రాగ తాళములలో దరువులు, పదములు, సంధి వచనములును గలవు. వచనములలో సంభాషణ కొలఁదిగాఁగలదు. ‘(ఇక్కడ) సరిపోయిన పదం వినిపించేది’ అని యిట్లుకటి రెండు చోట్ల ప్రయోగ సూచనలు గలవు.

ఇందు గ్రంథాంత గద్యలో “రఘునాథ భోపాలుండు...నిజ లీలా విలాస శృంగాటకంబుగా నాటకంబు హావణించిన తన ముద్దుపట్టియగు విజయరాఘవ పట్టభద్రునకుఁ బట్టంబు గట్టి” నట్లు గలదు. అనఁగా రఘునాథుఁ డీగ్రంథరచన నెఱిగియున్నట్లు తోచును. రఘునాథుని నిధన కాలము క్రీ. శ. 24-1-1631 (చూ. మల్లంపల్లి వారి పీఠిక పుట 27, 28). అందుచే రఘునాథాభ్యుదయ రచన క్రీ. శ. 1630 లో జరిగినట్లుఁహింప నగుచున్నది.

3. పూతనాహరణము :

ఇది నాటకీయతయు జాతీయతయు వెల్లివిరిసిన యక్షగానము. ఇందిది 'యశోదా వాక్యం' ఇది 'చెలికత్తె వాక్యం' అని యిట్లు పాత్ర సంభాషణ సూచనలు గలవు. ద్విపదలు, దరువులు, వచనములును గలవు. సంభాషణలు వచన ప్రచురముగాఁ బాత్రోచిత భాషలో సాగినవి. కవి వచనములను పేర నవి వచనములు గావు. పద్యములే యుదాహరింపఁబడినవి. అవి కథానుసంధానములు. అనఁగాఁ గవి వచనమనిన నది పద్యమైనను సంభవచనమన్నమాట. ఇందుఁ గొన్ని రంగప్రయోగ సూచనలు గలవు. ఉదా :-

1. "అవురా యీ రీతిఁజెలి చేతనున్న కుమారునిఁ జేకొని యశోద చెక్కిలిసొక్కి యక్కునఁ జేర్చి ముద్దాడి యొక్క దరువు బాసుచుఁజక్కని కోపులు రహికెక్క నటించెనట యెటు వలెను",

2. "పొత్తులలో బాలుని యశోద యెత్తుకొని యప్పుడు తత్తదిగ తోమని తగు కరతాళంబు లొత్తులు నటించెను".

3. "కొంతసేపు తామును సివమాడి యంతట సివము నిల్పేది".

4. "యశోద రంగమధ్యంబున మంగళ ప్రదంబుగా నటించెనట యెటువలెను".

ఇందు గ్రంథాంతమున భరత వాక్య ముటంకింపఁబడినది.

ఇందలి కథ ప్రసిద్ధమైనది. విగతాసువైన బూతన కళేబర మీడ్చుటకు నందుని యాన వచ్చిన గొల్లల సుద్దులు, వారి పదగొప్పి, నందనందనునకు "భూతావేశ జాత భీతి విమోచనంబునకు స్వస్తివాచనం బొనరింప" వచ్చిన పురోహితుల ప్రసంగములును హాస్య ప్రకృప్త

ములై పాత్రోచిత భాషలో జాతి వార్తాచమత్కార చారువులుగా సాగినవి.

ఇందు పురోహితుల సంకల్పమునఁ బేర్కొనఁబడిన ఖర సంవత్సరమును గ్రంథరచనాబద్ధమున కొకి భంగ్యంతర సూచనగా గ్రహించినచో నది విజయరాఘవుని పరిపాలన కాలమున క్రీ. శ. 1651 అగుచున్నది.

4. విప్రనారాయణ చరిత్ర :

విప్రనారాయణుడు ద్రవిడ దేశమున వైష్ణవమత ప్రవర్తకులగు సన్నిద్దరాళ్వారులలో నొకఁడు. అతని కథ రసికలోక ప్రసిద్ధము. అది యితీవృత్తముగాఁ దెనుఁగున నొక మూఁడు ప్రబంధములును, నాలుగు యక్షగానములును వెలసినవి. రచనాప్రాధిని బట్టి యా యక్షగానములలో విజయరాఘవ కృతియే మేల్తరమైనది; అనలు నేఁ డుపలబ్ధములగు నతని కృతు లన్నిట నదియే మిన్న.

విజయరాఘవుఁడు తనకెఱిగో ప్రాచీనుఁడైన విప్రనారాయణుని సమకాలికునిగాఁ జిత్రించెను. కథారంగమును శ్రీరంగమునుండి మన్నారు గుడికి మార్చెను. అతఁడు తన యాస్థానముననే విచారింపఁ బడినట్లును, దేవదేవి తనయెదుటఁ బదకేళిక వినిపించినట్లును వ్రాసికొనెను. ఇది యసంగతము. స్థూలముగాఁ జూచినచో నతని సాహిత్యమంతయు నిట్లే తదహంప్రత్యయ ప్రవణముగా నున్నదని చెప్పవచ్చును.

ఇందు చక్కని హాస్యకుశలతఁ బ్రదర్శించినాఁడు కవి; కాని శృంగారపు సంగిరి యొడినాఁడు. నాయకపాత్ర యందలి యుదాత్తతనంచుక చెనకినాఁడు. కాని దేవదేవి, విటకంటకి, విప్రనారాయణ శిష్యుల పాత్రలను దత్తదుచితముగాఁ జిత్రించినాఁడు.

ఇందు దరువులు, పదములు, దీర్ఘవచనములు, ద్విపదలు, పద్యములు, సంస్కృత చూర్ణికలు, తమిళ ప్రసంగములు, అష్టకము, యాల (ఏల) పదము, విన్నపము నను రచనా విశేషములు గలవు. పాత్రల సంభాషణలు నాటక ఫక్కిని చక చక నడచును. అచ్చటచ్చట ముచ్చటైన వర్ణనలును గలవు. ఇందు వచన రచన కంటె దరువు హరువు, కందము చందమును మేల్తరములు.

ఇందు స్వామి తిరువారాధన సంకల్పమున సంకల్ప వ్యాజమునఁ బేర్కొనఁబడిన నందననామ సంవత్సరము విజయరాఘవుని రాజ్యకాలమున క్రీ. శ. 1652. అది యేతత్కృతి రచనాకాలమైనఁ గావచ్చును. కాని, ప్రాధినిబట్టి కాక రచనా ప్రక్రియా పరిణతినబట్టి చూచినచో నిది పూతనా హరణమునకు ముందే రచింపఁ బడినదా యనిపించును.

5. ప్రహ్లాద చరిత్రము :

ఒక సుదీర్ఘ సీస మాలికలోఁ గవి స్వీయకృతులన్నిటిని బేర్కొనుటతో గ్రంథారంభము. అందుచే నా కృతులన్నిటికి నిది పిదప రచన యనఁదగును. అందు మన మూహింపఁగల యంతటిలో వి. నా. చ. కడపటిది. తద్రచనాకాలము క్రీ. శ. 1652. అనఁగా నిది యంతకుఁ దరువాతదని మాత్రము చెప్పనగును.

కథ ప్రసిద్ధము. ఇందలి హిరణ్యకశిపుని కొలువుకూటము నాయక రాజాస్థాన నన్ని వేశమునే తలపించును. అర్వాచీన యక్షగానము లనేకమున నొక సాంప్రదాయికపాత్రగా రూపొందిన కటిక వాని వాలకము మొదటగా నిందే కన్పట్టును. ఇందు ప్రహ్లాదుని గుర్తువులు, పాములజోగి, జెల్లు, పురోహితులు మొదలగువారి ప్రసంగములలోఁ బాత్రోచిత భాష ప్రయుక్తమైనది. ఇందును :— “ఇక్కడ

విదూషకుండు హాస్యపుమాటలాడేది”, “పదం సమయోచితంగా వినిపించేది”, ఈ దరువాడి తీరుచున్న హిరణ్యకశిపుని కళేబరం త్రోసి వేసేది” అని యిట్లు గ్రంథ మధ్యమునఁ బలుతావుల రంగ ప్రయోగ సూచనలు గలవు. “ప్రహ్లాదోఽహ మభివాదయే”, “మొక్కేను మొక్కేనయ్యాయయ్య” ఈ రెండింటిలో సరిపోయేది చెప్పి మొక్కేది” అను సూచనలో నిది పండిత పామర సామాజికు లిరువురకు నుద్దేశింపఁబడినదని తోచును. గ్రంథాంతమున కేటలాగులో వివరింపఁబడిన విశేష మొకటికలదు. అది “ఈ ప్రహ్లాద చరిత్రకు పాత్ర ప్రవేశాలు వివరం” — “నరసింహుండు (౧), ప్రహ్లాదుండు (౧), వానరం (౧), కటికవారు (౨), రంభోర్వసులు (౨, కూడానుజనం (౩).” ఇదంతయుఁ జూడ నాఁడి నాటకములు రాజాస్థానములందుఁ బ్రదర్శింపఁబడిన వనుట నిశ్చయము.

ఈ గ్రంథమునను నాటకీయత వెల్లివిరిసినది. రచనలోఁ బూత నాహారణమునకును దీనికినిఁ జాల సామ్యము గలదు. ఇందును వచన భాగ మెక్కువ. దరువులు చిన్న చిన్నవి, అంత తటచుగా లేవు. ద్విపద భాగమును దక్కువయే. ఇందొక “విన్నపము” ను గలదు.

విజయరాఘవుని కృతులను రచనా ప్రాధినిబట్టి సమీక్షించినచోఁ బాత్రోచిత భాషా ప్రసంగాదులందలి వ్యావహారిక ధోరణి బుద్ధిపూర్వకమైనది. కావున నది పరిగణింపకున్నచో నతఁడనలు లక్షణ ప్రతిపత్తిగల కవియనియే చెప్పనగును. అతని రచనలో సారశ్యము లేని పట్టుగాని, సారస్యములేని భావముగాని సాధారణముగ నుండవు. దృశ్యరచన కెట్టి రచన యుపాదేయమో యట్టి రచనమే చేసినాఁడతఁడు. దరువు, పదము, ద్విపద, గద్యము, పద్యము మొదలగు ప్రతి రచనావిశేషము గతి రహస్యము నతని కధిగతార్థమే. వానిని సందర్భానుసారముగాఁ బ్రయోగించుటయందును నిపుణుండు.

రచనాప్రక్రియను బట్టి యతని కృతులను సమీక్షించినచో నొక క్రమపరిణతి కనిపించును. అతనికృతు లంతకంతకు గేయధర్మమును దగ్గించుకొని రూపక కళ నెక్కువ సంతరించుకొన్నవి. వానిప్ర మార్గ నాటక ప్రభావ మించుక పొడసూపినది. విజయ రాఘవుఁ డుద్దేశపూర్వ కముగ యక్షగానమునకా పేరికిఁ బ్రత్యామ్నాయముగా నాటక నామకరణము చేసినట్లు తోచును.

యక్షగాన మన్న నతివేలప్రియత్నము జూపి విదగ్ధతతో నా ప్రక్రియ కొక విశిష్టపరిణతి కల్పించి యర్వాచీన కవులకుఁ గొందఱు కను కార్యుఁడై కొంతకాలముపా టొక విశిష్టరచనా ప్రక్రియగా పరిఢవిల్ల గల సాహిత్య ప్రతిష్ఠ దానికి గడించిపెట్టిన విజయరాఘవుఁడు కడు శ్లాఘనీయుఁడు. యక్షగాన ప్రదర్శన ప్రతిష్ఠ లడుగంటినను దద్వా జ్ఞయ చరిత్రలో నతనికీర్తి చిరస్థాయి.

4. కామరుసు పెంకటపత్తి సోమయాజి

విజయరాఘవ చంద్రికా విహారము (లేక విలాసము) : *

కవి తంజావూరు విజయరాఘవ నాయకుని “పట్టంపు కవి” నని పలుమఱు చెప్పకొనియున్నాఁడు. విజయరాఘవుని రాజ్య కాలము క్రీ. శ. 1633-1673. అగుటచేఁ గవియు నాకాలమువాడే యగును.

* అముద్రితము. తం. స. మ. కే. నం. 603. ఇది యిటీవల (1956 సం.) ఆం. వి. క. ప. వారిచేఁ బ్రచురితము.

గ్రంథవిషయము :- విజయరాఘవుఁ డొకనాటి రేయి పాద చారియై చంద్రికావిహారియై నగరి సానికూతుల 'కేరి' (ఉనికిపట్టు) దారిగా రాగా నాయనివారి బైటి నాటకశాల పడుచైన లీలావతి యాతనిజూచి మోహించెను. ఇదియుఁగొంతవట్టు "ఉలా" ప్రబంధపుబోకడ. తదుపరి యూపెవరహ వేదనాదికము ప్రబంధోచితముగా నాగినది. పూర్వ మామెయే యూర్వశియఁట, విజయ రాఘవుఁడే విజయుఁడఁట! అని యామె యొకకల గన్నదఁట! ఊర్వశికి బూర్వసఖ గావున రంభ "కొరవంజి" యై వచ్చి లీలావతిని దీవించినదఁట. లీలావతి చెలికత్తెయగు చకోరికచే నాయనివారికి వలపునక్కణ కమ్మ పంపెను. ఆయనయు 'దన చిరంతన వృత్తాంత మెఱుంగును గనుక' నామె మనవి నంగీకరించి యొకవెన్నెలరేయి లీలావతి కేరి కరిగి యాపె కొరిక నెఱవేర్చెను.

రచన :- గ్రంథారంభమున విజయరాఘవ సంబుద్ధి ప్రచురముగా, కవి కావ్యసంకల్ప విషయికముగా నొకదీర్ఘవచనము గలదు. ప్రాయికముగా నది "కై వాగము" కాఁడగును. తదుపరి నాందీ శుభాచారము, దేవతాస్తుతి, నాయకప్రశంసలతోఁ గథారంభము. గ్రంథాంతమున భరతవాక్య మనుపేర కవినామ నాటక నామములతో, నాయక శుభాశంసనముతో గద్యగలదు. కవి తన కృతిని విజయ రాఘవునివలెనే నాటకచాటుకావ్య మని పేర్కొనినాఁడు. "శృంగార రసపర్వావిర్భావంబునకు గర్భోటకంట్లుగా" నిర్వహించితి నని యున్నాఁడని యథార్థము. ఇందు ప్రసిద్ధ రాగ తాళములలో దరువులు, పదములు, కొలఁది పద్యములు, ద్విపదలు, సంధివచనములు, సువాల, శోభనము గలవు. సంభాషణలు తఱచు దరువులలోను, ద్విపదల లోను నున్నవి. రచన సరసమైనది. వర్ణనలు స్వభావోక్తి సుభగము లైనవి.

ఇందలి పదములు శ్లేత్రయ పదభక్తి మూడలగా రచింపఁబడినవి. అసలు శ్లేత్రయ పదమే యొకటి “సుదిన మాయెనే యీ ప్రోద్దు” అనునది యిందు గ్రహింపఁబడినది. (చూ. ఆంధ్ర గాన కళా పరిషత్ప్రచురణ “శ్లేత్రయ పదములు” విజయరాఘవమూర్తి, సం. 11 రాగతాళములు మాటినవి కాని యచ్చముగా నిదే పదము). ఇందు “కొరంద(జ) దరువు” లొక విశేషము. వానిలో గొరవంజి వేషభాషలు వర్ణితములు. ఇందనేక ప్రయోగ విశేషములును గలవు.

5. పసుపులేటి రంగాజమ్మ

మన్నారు దాస విలాస నాటకము:

ముద్రితము (ఆం. సా. ప. ప్రచురణ, 1927.)

రంగాజమ్మ విజయరాఘవ నాయకుని యాస్థాన కవయిత్రి. తండ్రి వెంకటాద్రి. తల్లి మంగమాంబ. ఈమె బహుముఖ వైదుష్యము గలది. మన్నారుదాస విలాసము, సుషాపరిణయము నను ప్రబంధములు రామాయణ భాగవత భారత కథాసంగ్రహములు మొదలగు ననేక కృతులు రచించి విజయరాఘవ విరచిత కసకాళిషేకయైనది. (చూ. మ. దా. వి. నాటక గ్రంథాంత గద్య.)

తెలియవచ్చి నంతలో మన్నారుదాస విలాస ప్రబంధ* మామె ప్రథమ కృతి. నాటకమామె చరమకృతి. ఈ నాటక మా ప్రబంధము నకుఁ బరివర్తనమే. రెండిటిని బోల్చి చూడఁగా దేలిన విషయములు :

* ఇది ఇంకను నముద్రితముగ నే యున్నది. తం. స. మ. కే. సం. 214. (పొరపాటున కేటలాగులో ముద్రితమని సూచింపఁబడినది.)

రెండిట నిలివృత్త మొక్కటియే. ప్రబంధమున దీర్ఘముగా వర్ణితములైన నాయక వనవిహారాదికము, విప్రలంభము, పెండ్లి వేడుకలు మొ॥ నాటకమున సంగ్రహింపఁబడినవి. అందొక దీర్ఘవచనముననున్న భోజనవర్ణన నాటకమునఁ బరిహరింపఁబడినది. ప్రబంధమునలేని విద్య దోష్టి, జోస్యుల “యేషాగాథాలు” ఎఱుక ఘట్టము, గొల్లల ప్రసంగములు, పురోహితుల తగవులాట, ముత్తైరువుల ముచ్చటలు మొ॥ నాటకమునఁ గ్రొత్తగాఁ జేర్చఁబడినవి. నాటకము నందలి పద్యములు చాల ప్రబంధమునందున్నవే. ముఖ్యముగా సీసములు నాటకము నందున్న వన్నియు (ప్రారంభ సీసముదక్క) యథాతథముగఁ బ్రబంధము నందున్నవే. ప్రబంధ సీసములు మఱికొన్ని నాటకమున దరువులుగా, ద్విపదలుగాఁ బరివర్తింపఁబడినవి.

మన్నారు దాసనఁగా విజయరాఘవుడే. అతని విలాస మనఁగా నతని సభావైభవము, నిష్ప్రదైవతమగు మన్నారుస్వామి కఠఁడొనరించు ఘాల్గునోత్సవము, నూరేగింపు, నానాదర్శమునఁ గాంతిమతి యచనొక యవతి విజయరాఘవునిఁజూచి మోహపరవశయగుట, (ఇది ‘ఉలా’ ప్రబంధపుఁ బోకడ), ఆమెతో నతని వివాహము నిందు వర్ణితములు. ఈగ్రంథమునకు రఘునాథాభ్యుదయముతోఁ గొంత పోలిక గలదు. సమకాలిక జాతీయజీవన ప్రతిబింబన మీగ్రంథమునఁ గల గొప్ప విశేషములలో నొకటి.

రచన :- వరుసగా గ్రంథాద్యంతములందుఁ గైవారము, భరత వాక్యమును గలవు. రెండును గద్యలే. కైవారమున దైవస్తుతి, భరత వాక్యమునఁ గవయిత్రి విషయమును గలవు. కవి వచనము లనుపేరఁ బద్యములున్నవి. వేఱ సంధివచనములు గలవు. అవి వచనములే. వరుసగా రెండిటఁగఁగాఖ్యానానుసంధానము లుద్దిష్టములు. ఇందలి ప్రధాన

రచనా విశేషములు దరువులు, పద్యములు, వచనములు. దరువు లెక్కువగా ముఖారి ప్రముఖ ప్రసిద్ధ రాగములలోఁ గలవు. అందుఁ దాళము కంటె రాగమునకే యధిక ప్రతిపత్తి. కొన్ని యచ్చు మచ్చు జావళీలవలె నున్నవి. పద్యములలో నీన ప్రాచుర్యము గనిపించును. అవి ప్రతిపాద సమతాపాదసముత్తోఁ జక్కగా నున్నవి. వచనములోఁ బాత్రల పరిభాషణలును దస్తదుచిత భాషలో నాటి తంజాపు రాంధ్ర వ్యవహార సరళిలో నడచినవి. సంధి వచనము లనుప్రాస ప్రచు రములు. ఇవికాక శ్లోకములు, చూర్ణికలు, బహువిధ ప్రాకృత తమిళ కన్నడ ప్రసంగములు, ద్విపద, మంజరి, లయగ్రాహి, ధవళ శోభన ములు, సువాల్లలు, జోలలు మొ॥ రచనా విశేషములు గలవు. అచ్చు టచ్చట లక్షణచ్యుతి యున్నను జక్కగనే సాగినది రచన.

ఇందిది 'ఆచార్యుల మాట,' 'ఇది రాజచంద్రుండు చదివే ద్విపద' అని యిట్లు పాత్రప్రసంగ సూచనలు, నొక్కొక్క సన్నివేశమై పోవునంత "అనంతర కథా సంవిధానం బెటువలెను" అని యిట్లొక ప్రాయ సందర్భవిభాగ ప్రయోగ సూచనలును గలవు. ఇందుఁ దంజా పురము, ఊరేగింపు, పెండ్లి ముస్తీదు మొ॥ వాని వర్ణనలు గలవు. తంజా పుర వర్ణన ప్రబంధోచితముగా నున్నది. తక్కినవి స్వభావోక్తికిఁ దగి యున్నవి. కవయిత్రి తానీ గ్రంథమును శృంగార కరుణహాస్య శాంతాది రసంబులు పొదల 'రచించితి' నన్నది. శృంగారహాస్యములు సమృద్ధిగాఁ గలవు. గాని కడమవాని కసలు ప్రసక్తిలేదు.

ఇందు ఫాల్గునోత్సవ శ్రీముఖమున శుభ కృత్యాలునము పేర్కొనఁబడినది. అది విజయరాఘవుని రాజ్యకాలమున క్రీ. శ. 1663 సం. నఁ బడినది. ఈ గ్రంథ రచన మంత కించుక తరువాత జరిగియుండును.

6. పురుషోత్తమ దీక్షితుఁడు

తంజాపురాన్నదాన మహా నాటకము : *

ఆంధ్ర వాఙ్మయమున నపూర్వము, విలక్షణము నైన కృతి యిది. గ్రంథకర్తయగు పురుషోత్తమ దీక్షితుఁడు విజయ రాఘవు నాస్థానకవి. అతనికే తన కృతి నంకితమిచ్చినాఁడు. సత్ర మరు లని గ్రంథనామాంతరము. తంజావూరిలో నాయక రాజులు నెలకొల్పిన యన్నసత్రములో సకుటుంబముగాఁ 'దడియా' వేసిన పప్పు తిప్పాభట్లను సోమరిపోతు బాపనయ్య యొకఁడు తైత్తక్కలాడి డబ్బు నండుకొనుటకు సత్రమునకు వచ్చిన ఉత్తరాది వెంగసాని, జక్కుల రంగసాని యను వారితోఁజేసిన విరసములైన శృంగార ప్రసంగము లిందలి ప్రధాన విషయము.

ఇందు గ్రంథాద్యంతములందు గద్యలోఁ గైవారము, భరత వాక్యము, వరుసగాఁ గృతిపతి సంబుద్ధులును, శుభాశంసనము విషయ ములుగా నున్నవి.

ప్రక్రియగా నిది యొక ప్రపరిణత యక్షగానము. రచన ప్రహసన ప్రాయమైనది. గ్రంథమంతయు వచన ప్రచురమైనది. పాత్రల సంభాషణలలో నిందున్న వచనభాగ మింక నే యక్షగానము నందును గన్పట్టదు. అం దటవయాస వచ్చిపడిననాఁటి తంజాపురాంధ్ర భాషావ్యవహార ఘక్కి పరిశీలింపఁదగినది. కొందఱు సత్రోద్యోగుల సంభాషణలలోఁ గేవల మటవమే వాడఁబడినది. ఇందలి దరువులు చిన్న చిన్నవి సాధారణముగాఁ బాత్ర ప్రవేశ సందర్భములందుప

యోగింపబడినవి. పద్యము చొక్క కందము నొక శార్దూలమును గలవు. ఇందొక మూడు చక్కని పదములు గలవు. అందొకటి విజయరాఘవాంకితము. ఒకటి విజయ రాఘవ కృతియే కాదగును.

తాత్కాలికేతి వృత్తములు, హాస్యప్రధానములు నగు నిట్టి కావ్యములు పూర్వాంధ్ర వాఙ్మయమున మిక్కిలి యరుదు. కవి యీ కృతిని శృంగార హాస్యాద్భుత ప్రధానంబుగా హావణించితి నని యన్నాడు. కాని శృంగారమున కిందు రసస్థితి లేదు. సరికదా యది రసాభాసము మాత్రమే యైనది. ఇందలి హాస్యము మిగుల చమత్కారావహమైనదే కాని యదియు రసస్యంది కాదు. కవి హాస్య వ్యాజమునఁ బలుతావుల ననౌచిత్యమునకుఁ బాల్పడినాడు. ఇందద్భుతము పొడ గానరాదు.

సత్రము కరణము తిరుమలకొళంది తమిళప్రసంగమున “కీలక-
ఫంగుని” పేర్కొనబడినది. గ్రంథ రచనాకాలమున కదియొక భంగ్యం
తర సూచనకావచ్చును. అది విజయ రాఘవుని రాజ్యకాలమున
క్రీ. శ. 1669లోఁ బడినది.

7. కోనేటి దీక్షి తచంద్రుడు

విజయరాఘవ కళ్యాణము : *

ఈ గ్రంథకర్తయు విజయరాఘవు నాస్థానకవియే. ఏతత్కృతి ధాంత భరతవాక్యమును (గద్య) బట్టి యితడు రామానుజాచార్య తన యాగగణ్యుడు, విజయరాఘవ సన్మానితుడు, శతక్రతు శ్రీనివాస దేశిక ప్రతిష్ఠాపితోపాధ్యాయ వైభవధుర్యుడును, సోమయాజియు, సంగీత సాహిత్యవిద్యా విశారదుడును, వాదనిపుణుడు నని తెలియుచున్నది.

రాజగోపాలస్తుతి, విజయరాఘవ కై వారములతో గ్రంథారంభము. తమపరి తంజాపుర వర్ణనాదికముతో గ్రంథారంభము. మృగయా విహారార్థము వనమున కేగినాడు విజయరాఘవుడు. వనవిహారార్థ మచటికి వచ్చినది మదనమంజరి యను రాజపుత్రి. వారి కచట తొలి చూపులో వలపు తొలకరించినది. అది వారి కళ్యాణమునఁ బర్యవసించిన కథయే యిందిలి యితివృత్తము. ఈకృతి కితివృత్తరచనా ప్రణాళికలయందు రంగాజమ్మ మన్నారు దాసవిలాస నాటకముతోఁ జాలపోలిక గలదు. మృగయాప్రసంగ సందర్భము మాత్ర మొక్క డెక్కువ. ఇందుఁగల పోలిక యంతయుఁ బ్రణాళికకుఁ జొందినది. రచన స్వతంత్రముగను బ్రౌఢముగను సాగినది.

ఇందు కొలఁదిపద్యములు, ద్విపదలు, కవివచనములు, సంవాద వచనములు, వర్ణనల పట్టిన ననుప్రాస ప్రచురములగు దీర్ఘవచనములు,

* తం. స. మ. కే. సం. 602. ఇటీవల ఆం. వి. క. ప. వారిచేఁ బ్రచురితము.

ప్రసిద్ధరాగములలో దరువులనేకము, బహువిధపదములు, ధవళశోభనములు, సువ్యపాట, లక్ష్మీకల్యాణము, కొరవంజి దనువు, శ్లోకములు, చూర్ణికలును గలవు. సంవాదవచనములలోఁ బాత్రోచిత భాష పాటింపఁబడినది. సన్నివేశములు వాస్తవికముగ నున్నవి. కతిపయ ప్రయోగ సూచనలు గలవు. కవి తన కృతిని నవరసశృంగాటక మగు నాటకరాజమనియు, మహానాటకమనియుఁ బేర్కొనెను. అవి మాట వరుసలు.

విశేషములు :—కృతి నాయకుని తండ్రి తాతల తరము లిందుఁ బేర్కొనఁబడినవి. అతఁడు రామభద్రానుజుడని తెలియవచ్చినది. ఇందలి మృగయావిహార సందర్భమునఁ జెంచుల ప్రసంగములు, పదములు నాటవిక జీవిత విశేషములను జక్కగా విశదపరచుచున్నవి. ఇందెఱుక ఘట్టము, విద్యద్వోష్టి మొ॥ గలవు. ఉల్లాప్రబంధపుఁ బోకడయుఁ గలదు.

8. మన్నారు దేవుఁడు

హే మాజ్ఞ నాయకా స్వయంవరము : *

మన్నారు దేవుఁడు తంజావూరు విజయరాఘవ నాయకునకు రాజగోపాలాంబిక యందుఁ గలిగిన తనయుఁడు. ఇతఁడు తంజావూరు గద్దెనెక్కలేను. క్రీ. 1673 లో మధుర నాయక రాజులతో సంభవిం

* తం. స. మ. కే. నం. 674. ఇటీవల ఆం. వి. క. ప. ప్రచురితము.

చిన యుద్ధమునఁ దండ్రితో పాటీతఁడును నిహతుఁడయ్యెను. ♦ కాని హే. స్వ. గ్రంథాంత గద్యలో నీతఁడు కనకతులాది దానములు, నగ్రహార ప్రతిష్ఠాపనములును జేసియుండెనని చెప్పఁబడుట జూడఁ దండ్రీ రాజ్యకాలమునఁ దాను యువరాజు పట్టభద్రుఁడై యుండినట్లు తోచును. ఆ గద్యవలన నీతఁడు విజయరాఘవాభ్యుదయాది ప్రబంధములు రచించినట్లు తెలియుచున్నది. కాని యీ హేమాద్భ నాయకా స్వయంవర మొక్కటే నేఁ డుపలబ్ధము.

క్షీరసాగర మథన కథయు, గాజపుత్రికా స్వయంవర గాథలును బ్రసిద్ధములు. కవి యారెండింటిని దనతండ్రీ యిష్టదైవతములగు హేమాద్భనాయకా రాజగోపాలస్వాముల (లక్ష్మీనారాయణులు) కల్యాణకథా చిత్రణవ్యాజమున జోడించినాఁడు. నడుమ ప్రబంధ ఫక్కిగా నాయకా నాయకుల విరహవేదన, రాయబారములు మొదలగునవి ప్రవేశ పెట్టెను. ఇందు విజయరాఘవుఁ డా వివాహ సంధానకర్త యట ! ఇది యసంగతము. విజయరాఘవుని యాస్థాన యక్షగానములలోఁ దదుపజ్ఞములు రెండింటియందు, నాస్థాన కవి కృతులలో దీనితోఁ గలిసి నాల్గింటను విజయరాఘవపాత్ర కన్పట్టును. అవి యతని యాస్థానమున బ్రదర్శితములైనట్లు తెలియుచున్నది. మఱి యతని పాత్ర నెవ్వ రెట్లభినయించెడివారో, అది యతని కెట్లు ప్రియము గొల్పినదో యూహకందని విషయము.

ఇందలి కథా సంవిధాన మంత లగువు బిగువులు లేనిది. కథ యొక విధముగాఁ బ్రసిద్ధమైనదెనను దచ్చిత్రణమున కవిసమకాలి కములగు పరిస్థితుల ప్రభావము బాగుగాఁ బడినది. ఇందలి నాయకున

• Vide., "the Nayak kings of Tanjore," page 153. By Sri Vriddhagirisān.

కొలుపు సింగారము, ముత్తైదువలు, పురోహితులు మొదలగువాఁ
ప్రసంగములు — అన్నియు నట్టివే. ఆ ప్రసంగము లతి చతురములు,
చమత్కార జనకములును గాని యందు విరసత్వమును గలదు.

మన్నారుదేవుని రచన యెడుదుడుకులు లేనిది చక్కని
పలుకుబళ్ళు, సజీవములైన ప్రయోగ విశేషములును బలుతావులఁ
గలవు. కవి కనుప్రాస ప్రియత్వముగలదు. వచన రచనలో నదిహెచ్చు.
వచన భాగ మెక్కువగనే యున్నది. వచనములో నలఱి యలఱి పద
ములతో నర్థవంతముగాఁ సంభాషణలు నడచుచు. ద్విపదల నలవోక
పలుపోకలు పోయినాడు కవి. దరువు లెక్కడి కక్కడఁ దేగజెప్పును.
అన్నియుఁ బ్రసిద్ధరాగ తాళాంకితములే. సువాల, ధవళ శోభనములు
మొ॥ పెండ్లి పాటలు గలవు. లక్ష్మీకల్యాణము, సాంగత్య పదమును
విశేషములు. గ్రంథారంభమున కైవారగద్య వంటి దొకటి కలదు.
గ్రంథాంతమున భరతవాక్యము గలదు.

ఇందు కడలిరాయని కమ్మవక్కణలో సామ్య వైత్ర శుద్ధా
ప్రమి హేమాబ్జనాయకా స్వయంవర ముహూర్తముగాఁ బేర్కొనఁ
బడినది. అది విజయరాఘవుని రాజ్యకాలమున క్రీ.శ. 29-3-1669 అగు
చున్నది. అది గ్రంథరచనా కాలమునకు భంగ్యంతర సూచన
కావచ్చును.

9. చల్ల సూరయ

వివేక విజయము :

(అముద్రితము. త. స. మ. కే. సం. 604, 605)

గ్రంథకర్త యగు చల్ల సూరయ పొందవాక వాసియ, సాంగవేదాశ్వాసశాలియ, అద్వైతవాదైకపరుడును, ఆపస్తంబ సూత్రుడును, కాండిన్యసగోత్రుడు, పాపమా సూరుభట్టార్యుల పోత్రుడును, లక్ష్మమా సూరయార్యుల పుత్రుడు నని యవతాళి కలోఁ గలను. గ్రంథము దక్షిణద్వారకాధాముఁడగు రాజమన్నురు స్వామి కంకితము. (తంజావూరు మండలమందలి మన్నారుగుడియే దక్షిణద్వారక¹. కవి నివాస మగు పొందవాక చెంగల్పట్టమండలము లోనిది²)

గ్రంథారంభమున శ్రీమత్సదానంద చిన్మయయోగి స్మరింపఁ బడినాడు. అతఁడే కవికిఁ దత్త్వోపదేశము చేసిన గురువై యుండును. 17 వ శతాబ్ది చివరనుండిన నత్తాత్రేయయోగి శిష్య పరంపరలో మూఁడవతరమున సదానందుఁడచు నొక యవధూత యుండినట్లు నతఁడు గ్రంథకర్త యనియును దెలియుచున్నది.³ ఈ సూరయ యతని శిష్యుఁడే యగుచో 17 వ శతాబ్ది నడుమ నుండెనని యూహింప వచ్చును. (ఇప్పటి కిది యూహమాత్రమ. నిర్ణయము కాదు.)

(1) చూ. కాళికవి రాజగోపాల విలాసము.

(2) Alphabetical list of Villages in the Madras Presidency. 1906.

(3) చూ. ఆంధ్ర కవి తరంగిణి - సంపుటము 10, పుట 183.

గ్రంథ విషయము :- కృష్ణమిశ్రుని ప్రబోధ చంద్రోదయమున కిదియొక మానసపుత్రిక యని చెప్పినఁ జాలును. అది యిదివఱకే యాంధ్రమున నందిమల్లయ ఘంటసింగయలను జంటకవులచే నదే పేరుతోఁ బ్రబంధముగాఁ బరివర్తింపఁబడినది. సూరయ తన కృతిని “నాటకముగ, కూటనాటకాలన” రచించితి నన్నాఁడు. తత్త్వతః ఇది యక్షగాన ప్రాయమైన రచనయే. ఇందు వివిధ రాగములలో దరువులు, దీర్ఘద్విపదలు, వచనము, పద్యములును గలవు. రచన సలక్షణము, సరళము నైనది. కాని కవికి వేదాంత మతవాదములతోఁ గల పరిచయ మితరములయెడఁ గానరాదు.

10. పెదకెంప రాయఁడు

గంగాగౌరీవిలాసము : *

ఈ గ్రంథమును “హిరియకెంపనృపతి” లేక “పెదకెంప రాయఁడు” రచించినట్లు గలదు. “హిరియ” కన్నడ శబ్దము. “పెరియ” అను తమిళ శబ్దమునకును, “పెద్ద” అను తెనుఁగు శబ్దమునకును సమానార్థకము. హిరియ శబ్దపు టునికిని బట్టి కవి కన్నడ దేశవాసియై యుండుననియు, నేతద్గ్రంథ రచనచే నాంధ్ర భాషాభిజ్ఞుఁడు ననియుఁ దెలియవచ్చును. మైసూరు మండలమున శివసముద్ర ప్రాంతము నకు కీ॥ శ. 1418 నుండి 1728 వఱకు కెంపగౌడులను రాచవా రేలి కలై యుండిరి.¹ అందు హిరియకెంపగౌడ నామధేయు లిరువురు

* అముద్రితము. ప్రా. లి. పు. భాం., డి. సం. 1864.

(1) For details Vide., Mythic Society Quarterly Vol. XII. No. 4. (July, 1923) for Mr. B. Puttayya's Paper on the Kempa Gowda Chiefs. (Geneological table appended) - Page 738.

గలరు. మొదటి యతడు శ్రీ. శ. 1513 — 1569 స. లనకును నుండిన వాడు. ఇతఁడే బెంగుళూరు నిర్మాత యట. రెండవ యాతఁ డతని చిన్న మనుమడు. ఇమ్మడి హిరియకెంప నామధేయుడు. ఇమ్మడి యనఁగా రెండవ యని యర్థము. అసలు పేరు హిరియకెంపఁ డనియే. ఈతని కాలము పదునేడవ శతాబ్ది యుత్తరార్థము. ఈ యిరువు రిలో నెవ రీ గ్రంథకర్త యన్నది ప్రశ్న. యక్షగానము పుట్టినిల్లనఁ దగిన తెనుఁగునాటనే మొదటి హిరియకెంపని కాలము నాటి యక్ష గానములు లభింపలేదు. దక్షిణదేశమున తెనుఁగు యక్షగానమునకు వ్యాప్తి కల్గిన తర్వాత, నాశతాబ్ది తుది పాదమునఁగాని, కన్నడ విష యమున యక్షగానము లవతరించినట్లీ ధారములు గానరావు. శ్రీ. శ. 1682 — 1713 సంవత్సరముల నడుమ మైసూరు పరిపాలకులగు చిక దేవరాఁయ కంఠీరవ రాజాస్థానములందు తెనుఁగున యక్షగానములు వెలసినవి. ఆకాలముననే కన్నడ యక్షగానమునకుఁ బ్రారంభదశయై యుండును. ఈ గంగా శారీవిలాసము గూడ నాకాలముననే, అనగా, 17 వ శతాబ్ది చివర వెలసియుండును. అది రెండవ హిరియ కెంపని కాలమునకు సరిపోవును. అదికాక మొదటి హిరియకెంపని కాలమునకీ కెంప గౌడులకుఁ దెలుఁగులోఁ బరిచయ మేర్పడి నట్లు తెలియదు. మఱియొక విషయము — ఈగ్రంథమున రచనా ప్రక్రియ యంత ప్రాచీనమైనదిగాఁ దోఁపదు. మొదటి హిరియకెంపఁడే గ్రంథకర్త యగునెడల నిది నేడు మన కుపలబ్ధములైన యక్షగానము లలోఁ గవుల కాలము తెలిసినంతలోఁ బ్రాచీన తమమైన రుద్రకవి

(2) పుట్టుయ గారిచ్చిన వంశ వృక్షమున నితని కాల మిదమితమని పేర్కొనఁ బడక పోయినను నితని పెద్దన్నయగు మమ్మడి కెంపగౌడుఁడు లేక మాలెకెంపరాయఁ డను వాని పరిపాలన కాలము శ్రీ. శ. 1658 — 78 అని గలరు. అందుచే నతని చిన్న తమ్ముడగు నీ రెండవ హిరియకెంపఁడు 17 వ శతాబ్ది చివర నుండినాఁ డనుట సంశయింప నక్కఱలేదు.

సుగ్రీవ విజయము కంటెను బూర్వమైన దనవలెను. అందలి ప్రధాన రచనాంగములు : తాళప్రధానములైన దరువులు, ద్విపద, అర్థచంద్రికలు, ఏలలు మొదలగు దేశి పదములు, కొలది పద్యములు, చిన్న చిన్న సంధి వచనములు. గంగా శారీ విజయములోఁ బ్రసిద్ధ రాగ తాళములలో దరువు లెక్కువగా నున్నవి. సంధి వచనములకు బదులు కందము లెక్కువగా గీత పద్యములు, నక్క డక్కడ నొకటి రెండు సీసములు, వృత్తములును గలవు. దేశికవితా రీతులు గానరావు. దరువులలో రాగ ప్రాధాన్యము యక్షగాన రచనలో నర్వాచీన్తలెలిని సూచించును. అది కర్ణాటక సంగీతమునకుఁ బ్రచారము కలిగిన తరువాత నేర్పడినది. గంగా శారీవిలాసము సుగ్రీవ విజయమున కర్వాచీన రచన యని చెప్పనొప్పును. కనుక రెండవ హిరియకెంపడే యేతద్ గ్రంథకర్తయనియు, సీగ్రంథము 17 వశతాబ్ది యుత్తరార్థమున రచింపఁ బడినదనియు నూహించుట లెస్స.

గ్రంథ విషయము :— నాయికా నాయకులగు గంగా శారీ శంకరుల పరస్పరాన్వేషణము—చెలికత్తెలచే రాయబారములు—వారి సమాగమము. రచన : గ్రంథారంభమునఁ గవి తనుదాఁ బ్రశంసించు కొనినంత పగడగా లేడు. కాని సరస సంభాషణలతో హృదయంగమముగ నే యున్నది.

11. చికదేవరాయాస్థాన కవి

చికదేవరాయ విలాసము: *

కన్నడ దేశమునను నందును రాజాస్థానములందును గొన్ని తెలుగు యక్షగానములు వెలసి యుండుట కడు ముదావహమైన విషయము. మైసూరి యొడయుండ్రలో, జికదేవరాయ, డొక దొడ్డ ప్రభువు. అతడు శ్రీరంగపట్టణము రాజధానిగా క్రీ. శ. 1672-1704 సం. ల నడుమ మైసూరి నేలెను. ¹ అతఁ డెంత యాహవ శూరుడో యంత సాహిత్య రసాభిజ్ఞుడు. స్వయముగ కవి, ² కవి పండిత పోషకుడు నైన వాడు. అతని యాస్థానమున ననేక కన్నడ కావ్యములు, కొన్ని సంస్కృతకావ్యములు, తెలియవచ్చినంతలో, దెలుగున నీ యక్షగాన మొకటియు నొక శతకము ³ గొన్ని చాటువులును వెలసినవి. ఆ చాటువుల కర్తయు నీ యక్షగాన కర్తయు నొక్కరే యని యూహింప నగును. ⁴ కాని యాతని పేరేమో తెలిసినదికాదు. గ్రంథము మైసూరి చికదేవరాయ ప్రశంసాత్మకమై, తదంకితమై యుండుటచే నది క్రీ. శ. 1672-1704 సం. ల నడుమనే రచింపబడి యుండెనని నిశ్చయింపవచ్చును.

* అముద్రితము. ప్రా. లి. పు. భాం. డి., సం. 1880.

(1) Vide., Hystory of Mysore By Sri Hayavadana Rao.

(2) గీత గోవింద ఘక్కిని గీత గోపాలమును కన్నడ కృతిని రచించినాడు. (ఇది ముద్రితము).

(3) ప్రా. లి. పు. భాం., కన్నడ డి. సం. 4-11.

(4) చాటువులు వేటూరివారి చాటుపద్య మణిమంజరిలో నుదాహరింపఁబడినవి. యక్షగాన గ్రంథాది శార్దూలవృత్తము - 'శ్రీ రంగైక విహారి శౌరి' యనునదియుఁ జివరనున్న "కురు విరాట వరాట" ఇత్యాదియగు సీసము చాటుపద్య మణిమంజరిలో గలవు. యక్షగాన రచనా శైలియుఁ జాటువుల శైలియు నొక్కమాదిరిగ నున్నవి.

(గంధవిషయము :- దైవస్తుత్యాదికము చికదేవరాయ పరముగాఁ బద్యములలో వ్యవ్యంతములు, అతని తలిదండ్రులగు అమృతమాంబయు దేవరాయలును స్మరింపఁబడిరి. శ్రీరంగపుర వర్ణన - ఆయన విజయము లనేకము ప్రశంసింపఁబడినవి.

కథ :- చికదేవరాయ లొకనాఁడు వాహ్యళి వెడలును. చంద్రరేఖ యను పౌరకాంత యతనిఁ జూచి మోహించును. ఆమె విరహవేదన - ప్రబంధపుతంత - చెలికత్తెచే రాయబారము - నాయకుని సమ్మతి - పల్లకపై రాచనగరికి నాయక పయనము - పడకటింటి ముచ్చట - నైతాళీయ గీతములతోఁ జికదేవరాయల ప్రశంసతో గ్రంథము ముగియును.

ఇందలి చికదేవరాయ శౌరి కొలువు సింగారము, ఆ యాభరణ విశేషములు, ఆడంగుల పరిచర్య, సభాగోష్ఠి, కథావస్తువు, ఆ డలా ప్రబంధపు టెత్తుగడ, గచనా ప్రణాళిక యంతయుఁ తంజావూరు నాయక రాజులనాటి వైభవము, నా యక్షగానపు బాణీని స్ఫురణకుఁ దెచ్చుచున్నది. చికదేవరాయలు గద్దెనెక్కిన రెండేండ్లలోఁ దంజావూరున నాయకరాజ్య మంతరించినది. అప్పుడు విజయరాఘవ నాయకు నాస్థానాంధ్ర కవి యెవఁడై నఁ జికదేవరాయల రసికతగూర్చి విని యితని కొలువునకుఁ జేరియుండెనా యనిపించును.

ఇందలి రచన సరసమఁ ప్రౌఢము నగు ప్రబంధ ధోరణి నున్నది. తాళప్రధానములగు దరువులు, ఎక్కువగా అర్థచంద్రికలు, పద్యములు, ద్విపదలు, సంధి వచనములును గలవు. ఇది యక్షగానమని కవిచేఁ బేర్కొనఁబడినది.

ఈ చికదేవరాయలనాటి నుండి మైసూరు సంస్థానమునను నాంధ్రవాఙ్మయలత కొనలుసాగి ననలెత్తినది.

12. కంఠీరవ నరసరాజు

“అరసన వర మేలణ నాటకగళు” అని మైసూరి చికదేవ రాయల పుత్రుడైన కంఠీరవరాజు కృతములుగాఁ గొన్ని యక్షగాన ప్రాయములైన చికిపాటి తెనుఁగు రచనలు మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారములోని కన్నడ తాళపత్ర గ్రంథ సంచయములో డి. నం. 1128 సంపుటములోఁ గన్నడమోడితోఁ గానవచ్చుచున్నవి. (దీని ప్రతులు మైసూరు ప్రాచ్య గ్రంథ భాండాగారమునఁ గూడ నున్నట్లు తెలిసినది.)

చికదేవరాయల పుత్రుడైన యీతని పూర్తిపేరు కంఠీరవ నరసరాజు. ఇతఁడు క్రీ. శ. 1704 - 1713 సం. ల నడుమ శ్రీరంగ పట్టణము రాజధానిగా మైసూరు రాజ్యమును బాలించెను. ఇతఁడు పుట్టుమూఁగి. ఇతనికి మూకరసనియు నామాంతరము¹ అట్టి యీతఁ డెట్లీన్ని కృతుల నదియుఁ దెనుగున రచింపఁగల్గెనా యని యనిపింపక మానదు.

ఈ కృతుల దెక్కువపాలు కంఠీరవరాజు శృంగార ప్రసంగా త్మకములే, తత్ప్రశంసాభూయిష్టములే. అవి కంఠీరవ రాజకృతులేయైన పక్షమున నతఁడట్లు స్వకుచమర్దనము చేసికొనియండునా యని మఱి యొకశంక. అయితే అన్నిటను నతని కర్తృత్వము నిరూపించునట్టి యాధారములు పొడగట్టును.

గ్రంథసమీక్ష

1. కొరవంజిక కట్టె :

ఈ సంపుటిలోఁ దెలుఁగు కన్నడ తమిళ వ్రాకృత భాషలు నాల్గింటను ని కొరవంజి కట్టె ♦ గలదు. అందుఁ దెనుఁగు కట్టెయందలి విషయము శ్రీరంగేశుని దర్శించి వచ్చుచున్న కింతీరవరాజును బాంచాల పతి కూతురు కాంచనలత చూచి మోహించుట, తదుపరి యామె వలపు వాపోక, భారతి దేవి కొరవంజియై వచ్చి యామె కీషితావాప్తి కాఁగలదని సోద చెప్పట. ఇందొక్క శ్లోకము, గీతము, సీసము, ఏలపదము, కొలఁది దరువులు, ద్విపదలు, చిన్న సంధిపదనములును గలవు. దరువులు ప్రసిద్ధ రాగతాళములలోఁ గలవు.

తెనుఁగునఁ గొరవంజులను పేరఁ గొన్ని యక్షగానప్రాయ రచన లీ కాలమునుండియే కన్పట్టుచున్నవి. ఈ కొరవంజియో, కింతీరవ రాజు సమకాలికుఁడును, శహాజీ యాస్థానకవియునగు గిరిరాజకవి రాజు మోహన కొరవంజియో (దానిగుఱించి ముందు తెలియఁ గలదు) - ఈ రెండిట నేదిముందు పుట్టినదో నిర్ణయించుట కష్టము. కొరవంజి యనఁగాఁ గొరవజాతి స్త్రీ యని యర్థము. ఎఱుకచెప్పు టామె వృత్తి. ఆ పాత్రకుఁ బ్రసక్తిగల యక్షగానములకే యూపేరు గల్గినది. ఇదివఱకే విజయ రాఘవాస్థానకవుల కృతులందుఁ గొన్నిట కొరవంజి నామరూపములు స్పష్టపడినవి. కాని యా గ్రంథము లాపేర వ్యవహృతములు గాలేదు. (విశేషములు ప్రకరణాంతమునఁ దెలియనగును.)

♦ కట్టె యనఁగా రచన లేక పద్ధతి లేక నిర్మాణముయని యర్థము. (చూ. అందలి తెనుఁగు కట్టె - పరిశోధన పత్రిక జయ పేమంత సంచికలోఁ బ్రకటితము.

2. పంచాయుధ కట్టె :

శ్రీరంగేశుని పంచాయుధములునుఁ గంఠీరవరాయని రక్షించునుగాక యను శుభాశంసనమే యిందలి విషయము. ఇందాఱు సంస్కృత శ్లోకములు, నాఱు శ్లోకములక్రింద నాఱు ద్విపదలు, నడుమ నాఱుగుతావులఁ దాళ దరువులును గలవు.

3. లక్ష్మీ విలాసము :

ఇందు నిండుకొలుపుండిన కంఠీరవరాజు కడ కతని సామ్రాజ్య లక్ష్మీ సపరివారముగా వచ్చి నటియించి యాతని దీవించుట విషయము. ఇందలి రచనావిశేషములు శ్లోకము, ద్విపద, దరువు, సీసము, సంధివచనము.

4. కలవాణీ విలాసము :

కంఠీరవరాయని వలని వచ్చిన కాంభోజరాజు పుత్రి వేడికోలిందలి విషయము. ఇందు ప్రసిద్ధ రాగతాళములలో దరువు లెక్కువ. ఒక దీర్ఘద్విపద, శార్ఙ్గాల వృత్తమున నొక పద్యము (తేలుఁగు), నొక శ్లోకము (సంస్కృతము), నొక సంధివచనమును గలవు.

5. నాట్య విద్యా విలాసము :

ఒక నాట్య విద్యా విఱాసిని కంఠీరవరాయ సముఖమునఁ బడకేళికలు సలుపుట యిందలి విషయము. ఇందు ప్రసిద్ధ రాగతాళములలోఁ బదములు, ద్విపదయు, నొకరెండు శ్లోకములును గలవు.

6. వసంతోత్సవ విలాసము:

ఇందు వాందీ ప్రస్తావన యుండుట విశేషము. కృత్రిక ర్ప విషయము గూర్చి నటి పృచ్ఛింపఁగా సూత్రధారుఁడు కంఠీరవరాజుని

కంఠోక్తిగాఁ జెప్పుటయు నింకొక విశేషము. నటి వసంత వర్ణన చేయును. తదుపరి కంఠీరవుఁడు కొలువుదీటుట. సూత్రధారుఁడీ “నాట్య ప్రబంధ” ప్రయోగమునకై నటిని హెచ్చరించుట, బిరుదు పాత్రలు (స్త్రీలు) కొందరాయన యెనుటికి వచ్చి పదాభినయము పట్టుటయు నిందలి విషయములు. ఇందు దరువులు, ద్విపద, సంధివచనములు, ఒక నీసము, సంస్కృతప్రాకృతముల నొక్కొక్క శ్లోకమును గలవు.

7. విభక్తి కాంతావిలాసము :

ఇందును నిది కంఠీరవరాజు కృత్యయని యున్నది. ఇందు హరణ కావ్యములందువలె వరుసగా నాయా విభక్తులలోఁ గలకంఠీకృత కంఠీరవ ప్రశంస సాగినది. ఇది సంస్కృత ప్రచురమైన రచన. సంస్కృతము చూర్ణికా శ్లోకము లందేగాదు, వచనమునందును, దరువులందును గలదు. తెనుఁగునను కొన్ని దరువులు, కందములు, ఎత్తుగీతులు లేని నీసములును గలవు. ఇది ప్రదర్శన కుద్దేశింపఁ బడినట్లు స్పష్టపడినది. నటి సూత్రధారుల పూర్వరంగ ప్రవర్తకత్వప్రసక్తియు నిందుఁగలదు.

8. అష్టదిక్పాలక విలాసము : *

ఇది వాసవి నాటకము, పావకి, నైవస్వతి, నైరుతి, వారుణి, వాయవి, కాబేరి, ఐశాని నాటకములని యెనిమిదవంతర విభాగములుగల యొక పెద్ద నాటకము. ఇందుఁ దొకనాఁ డష్టదిక్పాలక సమేతుఁడై నాటకశాలఁ బరీక్షింపరాఁగా నాయా దిక్పాలక ప్రతినిధు

* ఇందలి ‘ఐశాని’ నాటక భాగము మాత్ర ముపలభ్య ప్రతులంబందును గానరాదు.

లట్లు వాసవీ ప్రభృతులైన యెనమండు వేల్పు స్వప్నవకత్రైలు వచ్చి పంతమాపట్టి గజైకట్టి తమ తమ విద్యల తారతమ్యము నిర్ణయింపుమని యాతని గోరుదురు. ఆవేశ సురముని యమరేంద్రునితో కంఠీరవరాజు వీరల విద్యల తారతమ్యము నిర్ణయింపఁగలవాడని చెప్పెను. అంత దేవేంద్ర నిదేశముచే వారు మేళము కట్టుకొని కంఠీరవేంద్రుని సముఖమునకు వచ్చిరట. వరుసగా నొక్కొక్కరే తమ తమ నాట్య విద్యా నైపుణ్యమును సప్తతాళములందును బదాభినయ పురస్కరముగాఁ బ్రదర్శించిరట. ఇందలి విషయ మిది. ఇందింకను శ్లోకములు, పద్యములు, దరువులు, ద్విపదలును గలవు. చిన్న చిన్న సంధినచనములతోఁ బాత్ర ప్రవేశ సూచనలు, యవనికాంతర నిర్గమన ప్రసక్తియు గలవు.

ఈకంఠీరవ కృతులలో రచనలోఁ జక్కని వైవిధ్యము, నైక్యము, మృదుమధుర పదగుంభనమును గలవు. అన్నియుఁ బ్రదర్శనోద్దిష్టములే యనిపించును. అయితే అన్నియుఁ బద చాళికలవంటివి మాత్రమన్నియు స్త్రీ ప్రాయములు. కైశికీవృత్తిపేళములు. అన్నిటను రాజ ప్రశంసలు, నాట్య సంగీత శృంగార ప్రసంగములే ప్రధానవిషయములుగాని యెందును నొక విస్తృతమైన కథగాని, విశిష్టమైన సన్నివేశముగాని లేవు. అవి నాఁడు కంఠీరవరాయ సముఖము నగరి నట్టువ కత్తులచేఁ బ్రయోగింపఁ బడినట్లే తోచును. స్త్రీపాత్ర ప్రయోగ మిందు స్పష్టపడినది. కొన్ని యేకపాత్ర ప్రయోగభాజనములుగాఁ గన్పట్టుట యొక విశేషము. కవి యెవఁడైనను కంఠీరవృద్ధుడననుగాకపోయినను గొప్ప కళాకుశలుఁ డనిమాత్రము స్పష్టము.

13 . శ్రీ నారాయణ తీర్థులు

పారిజాతాపహరణము : *

శ్రీకృష్ణలీలాతరంగిణీ కృతి ప్రతిష్ఠామహితుడగు శ్రీ నారాయణతీర్థపాదుడు తెలుగునను యక్షగాన ప్రాయమగు నొక కృతిని వెలయించియుండుట యాంధ్రుల యదృష్టము. అయితే అది దక్షిణ దేశముననే పుట్టి యచ్చటనే ప్రచారము సంపాదించినట్లు కన్పించుచున్నది. అచటశక్కు నన్యత్ర తత్ప్రతులు లభించుటలేదు.

తీర్థుఁ డాంధ్ర బ్రాహ్మణుడు. గోదావరిమండలములోని కూచి నుంచి-అగ్రహార వాస్తవ్యుడు. కాని యెప్పుడో అఱవదేశ మందలి మెరట్టూరునకుఁ జరిగినాడు. అతఁడక్కడే యీపారిజాతనాటకమును రచించినాడని శ్రీరాఘవన్ గారనుచున్నారు. ¹ అతనికాలము క్రీ. శ. 1700 ప్రాంతమని డా. ఎమ్. కృష్ణమాచార్యుల వారనిరి. ²

ఈగ్రంథమునఁ గ ర్తవేరిదియని ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పబడలేదు. రచన తరంగిణి ధోరణికి భిన్నముగా నున్నది. అందుచే దీని విషయ

* అమృతితము. తం. స. మ. కే నం. 544. మఱియొక ప్రతి మెరట్టూరులోఁ గలదని డాక్టరు శ్రీ వి. రాఘవన్ గారు చెప్పిరి.

చూ. journal of the Madras Music Academy, 1942., Nos. 1 to 4, p. 74. మెరట్టూరు ప్రతి పత్ర సంగ్రహమిం దుదాహరింపఁ బడినది. తంజావూరు మెరట్టూరు ప్రతులు రెండును గలిసిననే సమగ్రప్రతి తయారుకాగలదు.

(1) నారాయణతీర్థులవారి గురించి యా యా విశేషములకు రాజమండ్రి కొండపల్లి వీరవెంకయ్య ప్రచురణ (1948) శ్రీకృష్ణలీలా తరంగిణికి ముఖబంధ ములుగా నున్న శ్రీ రాఘవన్ ప్రభృతుల రచనలు చూడవగును.

(2) History of classical Sanskrit literature, p. 345 by Sri M. Krishnamachary a.

మునఁ దీర్థల కర్తృత్వము నెవరైన శంకింపవచ్చును. కాని దరువుల చివరఁ దీర్థపాదునిముద్రలు తంజావూరుప్రతిలో నాఱు తడవలు మెరట్టూరుప్రతిలో మఱి రెండు తడవ లెక్కువగను గన్పట్టుచున్నవి. తరంగిణిలోని మూడు కీర్తనలు (1వ తరంగము 16, 17 వ కీర్తనలు, 12 వ త. 3 కీర్తన) యథాతథముగా నిందు గలవు. ఇందు గ్రంథారంభమున సంస్కృతమునఁ గల కథాసంగ్రహ రచనాపద్ధతి తరంగిణి యవతారికను దలఁపించుచున్నది. అందుచే నిది నారాయణతీర్థ కృతమని నిశ్చయింప వచ్చును.

ఇందలి కథ ప్రసిద్ధమైనది. రచన తరంగిణి రచనకుఁ దీసికట్టెనను యక్షగాన సహజమగు సౌకుమార్యము గలది. గ్రంథ మంతయు దరువు, వచనముచొప్పున సాగిపోవును. అందు సంధి వచనము లెక్కువ. ఒండు రెండుచోట్ల వరుసగా రెండు మూఁడేసి దరువులు ప్రయుక్తములు. నడుమ నతి విరళముగా ద్విపదయు శ్లోకములును గలవు. మెరట్టూరు ప్రతినిబట్టి యిందలి దరువులు ప్రసిద్ధరాగ తాళములలో నున్నవని గ్రహింపవగును. ఇందు కటికవాని పాత్రకుఁ బ్రసక్తి గలదు. ఇది ప్రదర్శనోద్దిష్టమైనట్లుగనే తోచును.

14. శహాజీ

తంజావూరిలో నాంధ్రనాయక రాజ్య మంతరించిన తరువాత మహారాష్ట్ర ప్రభుత నెలకొన్నది. ఆ మహారాష్ట్ర ప్రభువులును బ్రియం పడి నాయకరాజులవలెనే మన భాషావాఙ్మయముల నాదరించుట చరిత్రలో నొక యపూర్వ సన్నివేశము.* వారు యక్షగానము నెడనే యెక్కువ మక్కువ గలవారగుట యింకొక విశేషము. వారు యక్షగానకవుల నాదరించుటయ కాదు స్వయముగ ననేక యక్షగానప్రాయ రచనలుచే చరించిరి. అట్టివారిలో ప్రాతః స్మరణీయుడు శహాజీ. ఇతఁడు భోసల వంశీయుడు. ఛత్రపతి శివాజీ సవతి తమ్ముడగు ఏకోజీకి దీపాంబిక యందుఁ గలిగిన తనయుడు. కీ. శ. 1684-1712 సం.ల నడుమ తంజావూరి నేలినవాడు. ఇతఁ డపర విజయరాఘవుడు. అతని వలె నతిమాత్ర గీతి సాహితీ ప్రీతిగలవాడు. నాట్యకళా కోవిదుడు. శృంగార శూరుడు, హాస్యచతురాస్యుడు. అతని సాహిత్య మంతయు నాలక్షణములకుఁ బ్రమాణ భూతముగా నున్నది.

శహాజీపేరఁ దదంకితములు గాక, తదుపజ్జములుగా నిఱువదిరెండు యక్షగాన ప్రాయ రచనలు గన్పట్టుచున్నవి. అన్నియు నముద్రితములు. తంజావూరు సరస్వతీ మహాళు పుస్తకభాండాగారమున నన్నిటి

నూ చ న :- ఇందుఁ బేర్కొనబడిన తంజావూరు మహారాష్ట్ర ప్రభువుల రాజ్యకాలాదిక చరిత్రాంశముల కాధారము :-

“Maratha Rule in the Carnatic” By Sri C. K. Srinivasan. (Annamalai University Publication, 1945)

* (వివరములకు) చూ. శ్రీ ‘మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారి “తంజావూరి మహారాష్ట్ర) భూపతులు - ఆంధ్రసాహిత్యము” అను వ్యాసము - భారతి, డిసెంబరు, 1953 జనవరి, 1954.

ప్రతులును గలవు. శహాజీ మహారాష్ట్రాడయ్య నాంధ్రమున నన్నికృతుల న్యభాష యాన లేకుండ వ్రాయుట గమనింపఁ దగినది. అతని యాధ్యక్షమున యక్షగాన రచన చేసిన యాంధ్రకవుల నేకులు గలరు. ఎడ నెడ వారి ప్రశంసయుఁ దఱచు వారి కృత్యవతారికల తీరును శహాజీ కృతులందుఁ గన్పట్టును. అందురెండు కృతుల న తనివి కావనియే యని పించును. కడమ కృతుల విషయమునను శహాజీ తదాస్థాన కవుల సాహాయ్యమును గ్రహించి యుండును. కాని కొన్ని కృతుల ప్రతి విలేఖకు కాలములనుబట్టిచూడ శహాజీ గ్రంథరచన క్రీ. శ. 1704 ప్రాంతమున జరిగియుండినట్లు తోచును. అనఁగా నప్పటికి శహాజీ శంజాపూరునకు వచ్చి పాతికేండ్ల పైచిలుకైనది. సింహాసనము నెక్కనాటికి యుక్తవయస్కుఁడై యుండును. సహజముగా భాషా సాహిత్య ప్రియం భావుఁడగు నతని కచట నింకను బ్రచారము నందుండిన యాంధ్ర భాష నభ్యసించుటకా పాతికేండ్ల కాలము చాలకపోదు. ఇంకఁ దదాస్థానకవి కృత్యవతారికా శ్లోకాదిక గ్రహణ విషయము. -శహాజీయే స్వయముగాఁ బ్రియంపడి వానిని గ్రహించియుండవచ్చును. లేక యానాటి ప్రతి విలేఖకు లప్పలప్పట తదాస్థాన కవులు చెప్పుచు వచ్చిన శ్లోకాదులందుఁ దమకు నచ్చిన వానిని గొన్నిటి నందందు జొప్పించియుండవచ్చును. ఏదెట్లయినను బైచిలుకు రెండు మాటకేమి గాని కడమ యిటువదింటను రచనలో శహాజీ భాగస్వామ్య ప్రతిపత్తి యధికముగనే యుండును.

ఆ యిటువదింటను బదునాటు నాటకములుగను, నాలుగు ప్రబంధములుగను గ్రంథకర్తచే బేర్కొనఁబడినవి. నాటకములన్నియు “నుదారవేషభాషా భూషితము” లని పేర్కొనఁబడినవి. అవి సంవాద శైలీక వచన ప్రచురములుగను, ప్రబంధములు నాట్యాద్విష్టగీతి బంధ

ప్రకృష్టములుగను నున్నవి. అవి యన్నియు నాడు ప్రదర్శింపబడినట్లే వానిలోగల సూత్రధార వచనములును, గొన్ని ప్రయోగ సూచనలును విశద మొనర్చుచున్నవి.

ఆ గ్రంథములు సాధారణముగా జయేత్యాదియగు నొక “తొడియం” దరువుతో, బ్రాచరంభమగును. స్తుత్యాదికము, పిదప నొక సూత్రధార వచనమున గ్రంథనామ కర్తృనామ నిర్దేశము నాపై నొక ద్విపదలో, గణాసంగ్రహము చెప్పబడుటయు, గలవు. గణాసంగ్రహద్విపద ప్రబంధములందు మాత్రము కానరాదు. ముందే వినాయక స్తుతి యున్నను గణాసంగ్రహ ద్విపదకుఁబిదప నతని యాగమన ప్రసక్తియుండును. అనఁగా బ్రదర్శనవేళ నొక కుఱ్ఱవాఁడెవఁడో వినాయక నేపథ్యముతో రంగమునఁ బ్రవేశపెట్టఁబడి ప్రదర్శకులైన భాగవతుల పూజ నందుకొని పోవుచుండు టాచారమై యుండును. ఆ పిమ్మట “ఆస్థాన సంతోషి” యగు కటికవాని వాలకము ప్రవేశ ప్రసంగములుండును. అంతటఁ గథారంభము. గ్రంథాంతమున సాధారణముగా నొక ద్విపదలోఁ గాని గద్యలోఁ గాని కృతీసమర్పణ ముండును. ఆ సమర్పణము తఱచు శహజీ యిష్టదైవత మగు త్యాగేశ్వర స్వామికై యుండును. ఇది యతని కృతుల యాద్యంతముల సామాన్య స్వరూపము. ఇంకఁ బ్రత్యేకముగా నాయాగ్రంథ విశేష విషయములు మాత్ర మొక క్రమము ననుసరించి తెలుపఁబడును.

1. విఘ్నేశ్వరకల్యాణము: ⁽¹⁾

సిద్ధి బుద్ధి యను బ్రహ్మపుత్రికలతో వినాయకుని వివాహమిందు వర్ణితము. ఇది విఘ్నేశ్వరకల్యాణమే కాబట్టి గ్రంథారంభ

(1) తం. స. మ. కె. సం. 610-616.

మున మఱి వేతే యతనిపాత్ర ప్రవేశ సూచన లేదు. సరిగా లగ్న సమయమందే యతని పాత్రకుఁబ్రసక్తి. ఇందలి దరువులు ప్రసిద్ధ రాగ తాళములలో నున్నవి. కొన్నిటి కఱవ — తెలుఁగు మాతృక లుడాహరింపఁబడినవి. మాతృక లనఁగా నీ దరువుల వరుసలకు నాడు ప్రసిద్ధములగు పాటల యొరవడులు.

2. శ చీపురం దరము : ²

ఇందలి వినాయక పాత్ర ప్రవేశ ఘట్ట మక్కడి కది యొక చిన్న ప్రహసనమువలె నున్నది. శచీంద్రుల వివాహ మిందలి యితివృత్తము. అది శహాజీ యేలు తంజాపురమున జరిగినదఁట. ఇందు వచనము పాలెక్కువ. దరువు లనేకము మాతృకానుసారము రచింపఁబడినవి. ప్రాథమైన శ్లోక రచనయుఁ గలదు. హాస్యముకొఱకసభ్య పద ప్రయోగము, ననుచిత సన్నివేశ కల్పన గావించినాడు గ్రంథకర్త.

పాత్రల పరిచయ మిందు ద్వివిధముగ నున్నది. సూత్రధారు ననుమతిపై భాగవతులే పాత్రలను బలుకరించుట, పాత్ర ప్రవేశ సమయమున, దత్తద్వేష భాషాదిక వర్తనా రూపమైన దరువుల ద్వారా కావించుట. మఱియు గ్రంథస్థములగు నాధారములను జెట్టి యా నాటక ప్రదర్శకులగు భాగవతులలో బ్రాహ్మణులు గలరనియు, గోవెల మణియగాని వంటి వాఁడును సూత్రధారత్వము వహించెడివాడనియు, మద్దెల, తాళము, తంబుర, తిత్తి మొదలగునవి నాటి ప్రదర్శనపు హంగువాద్యము లనియు నూహింపనగును. శహాజీ యాస్థానకవి యగు గిరిరాజ పదము లిందు బ్రశంసింపఁబడినవి.

3. వల్లి కల్యాణము : ³

కేటలాగులో వల్లి కల్యాణ మని యున్నది. కాని కవి పెట్టిన పేరు కుమారస్వామి కల్యాణము. ఎట్లనుకొన్నను దగవులేదు. వల్లి యను చెంచెతను కుమారస్వామి పెండ్లియాడిన కథ యిది. దక్షిణ దేశమునఁ గడు స్రచార మందిన కథలలో నీది యొకటి. మన చెంచు లక్ష్మి లేక గరుడాచలము కథయు నించుమించి చిట్టిదే.

ఇందు ద్విపద భాగ మెక్కువ. దరువులును, వచనము గొలఁదిగాఁ గలవు. ఇందు “నాటకశాల భామల” ప్రసక్తి వచ్చినది. గిరిరాజ పదముల ప్రశంసయుఁ గలదు.

4. శాంతా కల్యాణము : ⁴

కథ ప్రసిద్ధము. వేశ్యలతో ఋశ్య శృంగుని సమావేశ ఘట్ట మిందు రక్తికట్టినది. కాని కులవధువగు శాంత పాత్ర మొక వెల వెలఁది పాత్రవలెఁ జిత్రింపఁబడినది. అట్లే మహర్షు లంతవారు “మామూలు భంగు బై రాగులవలె” జిత్రింపఁబడిరి. ఇందు ద్విపద, దరువులు, వచనములు, శ్లోకములు గలవు.

5. ద్రౌపదీ కల్యాణము : ⁵

కథ ప్రసిద్ధము. కవి వివరములను విడిచిపెట్టకుండఁగనే సంగ్రహ ముగాఁ దెమల్చివై చినాఁడు. కాని రచన యైతిహాసికస్థాయి నందు

(3) త. స. మ. కే. సం. 590 — 596 సం. 596 ప్రతి విశేషన కాలము:

తారణ - అశ్వయుజ శుక్ల పక్షి సిరహాసరము (కీ. శ. 23—9—1704.

(4) త. స. మ. కే. సం. 628 — 630

(5) ,, ,, ,, 535 — 538

కొనలేకపోయినది. ఇందవతారికలో సభానాయక ప్రశంసాత్మకమైన గద్య 'కై వార' మని పేర్కొనబడినది. కథాసంగ్రహ ద్విపదలేదు. రాగతాళము లుదాహరింపబడని చిన్న చిన్న దరువు లనేకము. ఒక యుత్పలమాలయు, నొక కందము, నాలుగుచోట్ల ద్విపదయుగలవు. గ్రంథము సాబాలు వచనమనియే చెప్పవచ్చును. అందు సూత్రధార వచనము లెక్కువ. రచన సామాన్యమైనది.

6. కృష్ణ లీలా విలాసము : ⁶

కృష్ణ జననము, బాల్యక్రీడలు, సత్యా పరిణయము నిందలి కథావస్తువులు. ఇందలి యవతారిక సరస్వతీ కల్యాణము దానితో సమానముగ నున్నది. ఇందు సూత్ర ధార వచనములు, శోభన గీతాదులును గలవు. గ్రంథాంతమందలి మంగళగీతము శహాజీ జలక్రీడలు, సతీపతిదాన విలాసములందును గలదు.

7. జలక్రీడలు : ⁷

కథ ప్రసిద్ధము. హాస్యము కొఱకు పప్పు తిమ్మక్క, పాపావధాని యను రెండు పాత్ర లిందు గల్పితములైనవి. ఇది యెట్లు ప్రదర్శనీయమో యూహకంఠకున్నది. ఇది 'నవ్యనాటక' మని పేర్కొనబడినది. ఇందు జిన్నచిన్న దరువులు, సూత్రధార, పాత్రవచనములు, ద్విపద, శోభనము గలవు. రచన యొకతీరు.

(6) తం. స. మ. కే. సం. 505 — 506 (ఇది నా కలబ్ధమైనది. దీని గురించి తై మాటలు కేటలాగునుబట్టి వ్రాయబడినవి.)

(7) త. స. మ. కే. సం. 521 — 527.

8. సతి పతి దాన విలాసము : ⁸

ఇందలికథ కృష్ణతులాభారగాథ, ప్రసిద్ధము. చక్కని హాస్య ద్యోతక సందర్భములతో సరసముగా నున్నది. ఇందుఁ జిన్న చిన్న దరువులు, సూత్రధారపాత్రల వచనములు, ద్విపద, శోభనము గలవు.

9. సీతా కల్యాణము : ⁹

కథప్రసిద్ధము. ఇందలి శహజీవశస్తిగద్య 'కైవారగద్య' గాఁ బేర్కొనఁబడినది. ఇందు దరువులు, ద్విపద, గద్యపద్యములును గలవు. సూత్రధార వచనములున్నవి. రచన చక్కనిదే.

10. రామపట్టాభిషేకము : ¹⁰

కథ ప్రసిద్ధము. ఇందు తలవగులు భరతునితోఁ దమిళమునఁ బ్రసంగింతురు. వారి చేతిలోఁ దుపాకులు గలవంట ! (అట్టి తలవరులు నాఁడు మహారాష్ట్ర ప్రభుత్వోద్యోగులై యుందురు) ఇందలి రచనలో విశేషములేదు. సన్ని కేశములేని వస్తువు. చప్పని రచన.

11. రతి కల్యాణము : ¹¹

ఇందలి యెత్తుగడ కొంత క్రొత్తది. "నాంది ద్విపద" యొక విశేషము.

(8) తం. స. మ. కే. సం. 644 — 650.

(9) ,, ,, ,, ,, 663 — 672.

(10) ,, ,, ,, ,, 572 — 577.

సం. 577 ప్రతి విలేఖన కాలము : తారణ భాద్రపద కృష్ణైకాదశి, సౌమ్య వాసరము క్రీ. శ. 13—9—1704.

(11) తం. స. మ. కే. సం. 561 — 567.

కథ ప్రసిద్ధము. తీర్పు కొత్తది. రతిమన్మథుల వివాహము శాపేంద్రుఁ డేలు తంజాపురమున జరిగినదట, అందలి రచన సరసముగ నున్నది. దరువులలోను సంభాషణలు చక చక నడచినవి.

ఇందాంధ్రపాణిని బిరుదాంచితుడైన శేషాచలపతి యను పండితునకు శహజీ కావించిన సన్మానము, శహజీపై గిరిరాజు కవి పదములు రచించిన విషయమును బ్రశంసింపఁబడినవి.

12. రుక్మిణీ సత్యభామా సంవాదము : ¹²

ఇందుఁ గథాసంగ్రహ ద్విపదతోనే గ్రంథారంభము. స్తుత్యాదికము లేదు. కటికము ప్రసక్తి కానరాదు. సనతుల సంవాదము కంటెను సతీపతులది రక్తికట్టినది. సూత్రధార వచనములు, ద్విపదలు నెక్కువ. ఒక సీసము, నొక కందము, చిన్న చిన్న దరువులును గలవు. సంవాదములం దుత్తరప్రత్యుత్తరపు దరువులు పెద్దవి. గ్రంథము చివర “వృత్తదరు”వను నొక రచనావిశేషము గలదు. చూడఁగా నది సీస పద్యమే దరువుగా మలఁపఁబడినది. కాఁగా దీనిని సీసార్థ మనవచ్చును.

13. కిరాత విలాసము : ¹³

అవతారికలోఁ గొంత క్రొత్తదనమున్నది. తనతోఁ బగడ సాలాడి పందెమున స్వసర్వస్వము నోడి నారదుని “సలహా”ప్రకారము కిరాతవేషమున నడవికేఁగిన శంకరుని భిల్లాంగనా నేపథ్యమునఁ బార్వతి కలిసికొనుట యిందలి విషయము. గ్రంథ మంతయు నొకదరువు, నొక వచనము చొప్పున సాగిపోవును. సూ. వ. లెక్కువ. పాత్రల సంభాషణ వచనములును గలవు. ఇందలి రచన పొల్లుమాట లంతగా లేనిది; నిర్దుష్టము, సరళము నై నది.

(12) తం. స. మ. కే. నం. 583 — 586.

(13) తం. స. మ. కే. నం. 501 — 504.

14. సతీదానశూరము: 14

శాహరాజు సాహిత్య వైయాత్యమును పట్టి యిచ్చునట్టి విశిష్ట కృతి యిది. ఇందలి వస్తువు కొత్తది. రచన కడు చక్కనిది. మోరో భట్లను బ్రాహ్మణుడు సశిష్యుడై తిరునాళ్ళకని బయలుదేటి యట మగనాలి యగు నొక మతంగ భామను జూచి కామించుట. ఆపెయు, నతని శిష్యుడును వారింపజూతురు. అదియొక పెద్ద వాగ్వాదము. కాని లాభము లేకపోయెను. పిదప నామె భర్తయే వచ్చి సంగతి గ్రహించి యొక ధర్మోపన్యాసము చేయును. అంతకును బంతులు దారికి రాకుంట చూచి యయ్యవారికిఁ దన దారను భారవోయుటకు నిశ్చయించును. అప్పు డయ్యవారిలోఁ బరివర్తనము పొడసూపును. చివరకు శివుడు సాక్షాత్కరించి యందఱకును మోక్షము ననుగ్రహించును. ఇది యిందలి విషయము.

ఇది సంవాదశైలీ ప్రచురమైన రచన. చమత్కారావహము లైన శృంగారస్వరసములు, ప్రశస్యములైన హాస్య ప్రసంగములు నిందు గలవు. రసాభాసమైనను రక్తిగట్టినది శృంగారము. వస్తువిషయ మునఁ బ్రసిద్ధమైన సురాభాండేశ్వర కథను, సన్నివేశ రచనా ఘక్తి కలలోఁ దంజాపురాన్నదాననాటకము నిది జ్ఞప్తి కెలయింపఁ గలదు.

ఇందు వచనము పాలధికము. దరువులు కొద్ది. సం. శ్లోకములు సుమారు నలువది గలవు. అందుఁ గొన్ని భర్తృహరి సుభాషితము మొ॥ ప్రసిద్ధ గ్రంథాంతరములనుండి గ్రహింపఁబడినవి. సం. బోకోక్తులు నెక్కువగలవు. ఆ గ్రహించుటలో మంచి సందర్భోచితజ్ఞతఁ బ్రకటించి నాఁడు కవి. యిందు గ్రంథ మధ్యమునఁ బాత్ర భాగవతులను బల్కరించుట గలదు.

15. భక్త వత్సల విలాసము: ¹⁵

ఈ కృత్యాది స్తుత్యాదికమునఁ గొంత క్రొత్తదన మున్నది.

పరమేశ్వరుని బాణాసుర వర పరిపాలన యొక్కటియే యిందలి భక్తవాత్సల్య ప్రదర్శన ఘట్టము. కాని తద్వ్యాజమున శివ పార్వతులకు విరహము గల్పించి, తన విప్రలంభ శృంగార సర్లనా వైదగ్ధ్య ప్రకటనమునకై కవి యీ కృతిని రచించినట్లు తోచును. ఆ పురాణ దంపతుల స్థాయికిఁ దగినట్లు లేదు గ్రంథము.

ఇందు దరువులు, ద్విపవలు, గద్య పద్యములు గలవు. వృత్త దరువుల పేరిట సీసార్థములు దాహరింపఁ బడినవి. పద్యము లనుప్రాస విశిష్టములుగా సమాస ప్రచురములుగాఁ ప్రబంధ ఘోషిని నడచినవి. వర్ణనలలో వ్యావహారికపు నుడికారముతో సంభాషణలు సరసముగా సాగినవి. రచనలో ననౌచిత్య మున్నను బేలవత్స మెక్కడను గాన రాదు. ఆప్రాధి విషయమున శహజీకృతులలో నిది యొక మేలుబంతి.

16 గంగాపార్వతీ సంవాదము: ¹⁶

కలహభోజనుని కైలాటము మూలముగా గంగా పార్వతులకు సవతికయ్యము తబట్టించుటయు, శివుఁ డర్ధనారీశ్వర గంగాధర సమాఖ్యలు వహించుటతో నా కలహ మంతరించుటయు నిందలి ప్రధాన విషయము. సవతికయ్యము ఘట్టము రక్తికట్టినది. పార్వతికి శకునము జెప్పవచ్చిన నల్లెరు శివుఁడు నతని పెండ్లము చింతపట్టి పోచెక్కయుననురెండు సీచపాత్రల విరస ప్రసంగముల ద్వారమునను, నారన తచ్చి ఘ్యుల ప్రసంగముల వలనను విపరీతిమైన యసభ్యహాస్య ధోరణిఁ బ్రకటించినాఁడు కవి.

(15) తం. స. మ. కే. సం. 117. ఇది కేటలాగులోఁ జేర్చినఁ బడలేదు. తత్ప్రతి విశేషమును నట్లును చింతామణి.

(16) తం. స. మ. కే. సం. 513 - 518.

చేయి కీరిగిన రచన, చక్కని తెనుగు నుడికారపు సొంపుగులుకు చున్నది. దరువులు సూ. వ. లును దఱచు. అక్కడక్కడ పద్యములు, పాత్రల వచనములును గలవు. సూ. వ. లు శబ్దాలంకార ప్రచురములు. పాత్రలవచనములు వ్యావహారిక ధోరణిలో నున్నవి.

17. పంచరత్న ప్రబంధము : 17

ఇందొక కథగాని సన్నివేశముగాని లేవు. పరమేశ్వరుని కొలువునకు వరుసగా కొందఱు బిరుదు మిటారులు, నవసిద్ధజోగి యను వాఁడొకఁడు నొకచెంచు, నట్టవోజు, నొక బిరుదుబంటు, గొందఱు “నాదనకొండ్లు” ను వచ్చి నాట్యప్రదర్శనములు చేయుదురు. రత్నములవంటి నట పంచకముయొక్క నృత్యప్రబంధ ప్రదర్శనము వస్తువగుట గ్రంథమున కాపేరు వచ్చియుండును. ఇందాయిత్రం, జతి, మోహరం, గణపతి కవుత్తం, నెలకట్ట, సొల్లుకట్టు మొ॥ నాట్యోపయోగి గీత ప్రబంధ విశేషము లనేకము గలవు. దరువులలోను భాష తక్కువ, స్వరతాళముల గడబిడ యెక్కువ. ఇది ‘ఉదార వేష భాషా భూషితంబగు’, ‘ఘన నాట్య శాస్త్ర వైఖరులను మించు’ నని పేర్కొనఁబడినది. నవసిద్ధజోగి ప్రసంగమున మరాటీ భాషలో దరువు లుండుట విశేషము.

18. విష్ణుపట్టికి సేవా ప్రబంధము : 18

విరహ విహ్వలయైన లక్ష్మీ విష్ణుదేవునిపాలి కిరువురు చెలికత్తెలను బుత్తెంచును. వార లా దేవుని కొలువును గొనియూడి, స్వామి సముఖము గావించుకొని దేవి మనవిని విన్నవించుదురు. స్వామి

(17) తం. స. మ. కే. సం. 540.

(18) „ „ „ „ 618 — 619.

సమ్మతించి సపరివారుడై పల్లకిపై బయలుదేలును, అక్కడ పడుకొంటి వర్ణన - తదుపరి విష్ణుస్తుతి - అవతారవర్ణన - స్వామి కారగింపు పవళింపుసేవలు - మేలుకొలుపు - శోభనపాఠము. ఇది యిందలి విషయము. రచన యొక మాదిరి. ఇందు దరువులు, ద్విపదలు, పద్యములు, సూ. వ. లే గాక రగడలు (అందు మయూర గతి విశేషము; ప్రసిద్ధము నగు నవవిధ రడగలలోఁ జేరనిది) చూర్ణిక, లయగ్రాహి లాలిపాట, ఆరతులు, అష్టకము, ధవళశోభనములు, మేలు కొలుపును గలవు.

19. శంకర పల్లకి సేవా ప్రబంధము : ¹⁹

దీని యవతారిక తీరు వేఱు.

ఒకరితో నొకరు చెప్పుచున్నట్లు శివుని కొలువుచెలుపు కొని యాటతోఁ గథారంభము. శారీ సఖులు స్వామి సముఖ మెట్లో చేసి కొని తమ దేవి మనవి విన్నవించురు. శివునియాజ్ఞ యైనట్లే - పల్లకి వచ్చును - తద్వర్ణన - బోయల కమరుల హెచ్చరికలు - పల్లకి గారి నగరి మొగసాల దిగఁగానే నంది యొక చూర్ణిక నందుకొనును. - తదుపరి పడకటింపివర్ణన - అమ్మవారి సింగారింపు - అయ్యవారి యారగింపు - పవళింపుసేవ - చెలికత్తెల యప్పగింతలు - జాము జామునకు వాకిలి కావలివారల హెచ్చరికలు - నాల్గవజాము గడచునంత-మంగళ హారతులు. ఇందలి విషయ మిది. రచన చక్కనిది. ఇందును దరువులు, ద్విపదలు, పద్యములు, అష్టకములు, చూర్ణిక, మంగళహారతులు మొ॥ రచనా విశేషములు గలవు.

ఈపల్లకి సేవాప్రబంధముల గురించి ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పవలసిన దొకమాట కలదు. శహజీ కృతి సముచ్చయమునందు వీని దొక

విశిష్టత. ఇవి నిన్న మొన్నటి దనుక దంజాపుర పరిసరదేవాయ
తనము లంగుఁగొన్నిట నాయూ దేవోత్సవ సందర్భములం దాచార
స్థితిముగాఁ బ్రదర్శింపఁబడుచుండెడివని తెలియుచున్నది. వీని ప్రదర్శన
ఫక్కికనుగూర్చి శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారిట్లు సెలవిచ్చి
యున్నారు.*

“పల్లకి సేవా ప్రబంధములు చిత్రమైన కల్పనతోగూడిన
నాట్యానికి ప్రధానములైన నాటకములు. శివుని, విష్ణుని పల్లకి
సేవయే యీ నాటకములలోని ప్రధానేతివృత్తము. నాట్యకళా ప్రవీణ
లైన తరుణీమణులు పల్లకి బోయీల పాత్రలను ధరించి స్వామి పల్లకి
సేవ చేయుదురు. ఇందు నిమిత్తము పల్లకి బోయీలలో ముందువారు
వెనుకవారు రెండు గుంపులుగ నేర్పడి కథ వినిపింతురు. చిత్రమైన
పరికల్పనమిది. కథ యేమియు లేదు. కాని కృత్రిక ర్త నాట్యాభి
నయముల కనుకూలముగ నుండునట్లు కడుచమత్కారముగరచించెను.”

20. త్యాగ విరోధ చిత్ర ప్రబంధము : ²⁰

ఇది యొక చిత్ర ప్రబంధము. ‘శంకరకాళీనటనవాద మహానాటక’
మనియుఁ బేర్కొనఁబడుట విశేషము. ఇది షడంకములుగా వింగ
డింపఁబడియుండుట యింకొకవిశేషము. ప్రశస్యంకాంతమందును గ్రంథ
కర్త గద్య గలదు. ఈగ్రంథము విషయమై యొక ముఖ్యవిశేషము
గమనింప వలసియున్నది. ఇందుపక్రమోప సంహారములందు విపుల
ముగా నచ్చపు సంస్కృత శబ్దబహుళముగా మహారాష్ట్రభాష వాడ
బడినది. ఎడనెడఁ దెలుఁగునకును బ్రసక్తి గలదు. అందుచేతనే దీని
కిటఁ బ్రసక్తి గల్గినది.

* చూ. వారి వ్యాసము భారతి. డిసెంబరు. 1953.

(20) తం. స. మ. కే. నం. 530 — 534. ఆంధ్ర వాఙ్మయ సూచికలో
హాజీ కృతిగా సుదాహృతమైన కాళీ తాండవ నాటకమిదే.

ఆ ప్రసక్తి యెట్టిదనగా : ప్రథమాంకమున గ్రంథము గూర్చి మహారాష్ట్రభాషలో సూత్రధారుడు గావించిన ప్రసంగమున కొక ద్విపదలో నొకవచనములో నాంధ్ర వివరణము గలదు. చతుర్థాంకమునఁ దెనుగున 'సవ్యాపసవ్య సమపదలీలాదరు' వనునదొకటి గలదు. షష్ఠాంకమునఁ గవి తన గ్రంథమును దానే యొకరి సింహావలోకనము చేసికొన్న సందర్భమునం దొక తెలుగు దరువు గలదు. అందే తెలుగున 'క్రమసప్తస్వర వర్ణార్థలీలా' పేర నొక్కటే దరువు తోడి, కల్యాణి, ఖాబీ, శంకరాభరణములను నాలుగు రాగములందుఁ బ్రవర్తింపఁజేయుట కనునై నది గలదు. గ్రంథము చివరిభాగమున 'జక్కిణీ దరువు' లను నింకొక రచనా విశేషము తెలుగునఁ గలదు.

గ్రంథము త్యాగేశాంకితము. త్యాగేశుడు కవి కిష్టదైవతము. గ్రంథప్రతిపాద్య విషయము తన్మాహాత్మ్యము - అనగా నాట్యనైపుణ్యమునఁ దనయంతవారు లేరని విజ్ఞప్తిగఁడు భద్రకాళి గర్వమును దలఁచినారదుఁ డందులకు నటరాజ మూర్త్యంతరమగు త్యాగేశునిఁ బుట్టకొల్పుట. వార లిద్దఱకు వాదోపవాదములు సుడుచుటయు నవి వివిధ సృష్ట్యప్రక్రియలద్వారా ప్రదర్శనరూపము దాల్చుట, తుదకు భద్రకాళి యోడుట, త్యాగేశుడు విజయ సూచకముగాఁ దత్పణప్రాయమగు కాళీపాణిగ్రహణము నేయుటయు నిందలి విషయము.

గ్రంథముపెద్దది. విషయము స్వల్పము. కాని రచనానైచిత్ర రమణీయము ! చమత్కారావహము ! ఆశ్చర్యకరము ! కవి తనసంగీత సాహిత్య భరత విద్యానిపుణత్వము నిరూపించుకొనకు రచించినట్లున్నది. అక్షరములతో నాటలాడినాడు. శబ్దజాలముతో నింద్రజాలము చేసినాడు. బహుభాషాభణితులతోఁ గదర్ధగతులతో రాగతాళ సంగతులను తరంగములతో నాచి సాచి బారలువైచి యీదినాడు. ఇట్టి చిత్రచిత్ర ప్రక్రియ గలది కనుకనే యిది చిత్ర ప్రబంధమైనది.

గ్రంథము గీత ప్రచురి మైనది. అక్కడక్కడ సంస్కృతశ్లోకములున్నవి. ప్రసిద్ధ రాగ తాళ మేళన మనేకధా ప్రదర్శింపబడినది. సంస్కృతిమునందును దరువులు రచింపబడినవి. తెలుగునందు కొద్ది మరాటి 'లీలా' దరువు లధికము. సూళాదితాళవి స్థరణ, శాళరాగ ప్రభేద ప్రస్తారము, ఒక్కదరువులోఁ జతుర్విధ రాగానుకూల్య మిమి డ్చుట, భిన్న భాషలు, నందులో స్త్రేషలు, శబ్దాలంకారములు, నను లోమాది ప్రక్రియలు మొ॥ గలవు. దరువులకుఁ దఱచుగా స్వర కల్పన (స్వరజతి), తాళక్రమము (స్వరచొల్లుజతి) నుదాహరింపబడినవి. సంగీత సాహిత్యములతో శతావధానము చేసినాఁడు శహాజీ. కవి మాత్రుఁ డిట్టి గ్రంథము రచింప లేఁడు. శహాజీ నిస్సం దేహముగ మహా విద్వాంసుఁడై యుండునని చెప్పవలెను. అతని కృతులందేకాదు యావ ద్దక్షిణాంధ్రయుగ వాఙ్మయమునందు నిది య త్యపూర్వము, నపురూపము నైన కృతి. అయితే పూర్తిగాఁ దెలుగు కృతి కాక పోయె నన్నదే విచారము.

శహాజీ కృతులందు నస్తునై విధ్య మనల్పము. ఒండు రెండు తక్కు నన్నియు పాగాణికేతివృత్తములు. కాని యాతఁడు తీర్చిన తీర్పు క్రొంజవిగలది. చురుకై న శృంగారహాస్యప్రసంగములు కొల్లలుఁ కాని వానిలో ననౌచిత్య మత్యధికము. అశని కృతులన్నియుఁ బ్రదర్శనసౌలభ్యము గలవి. కాని యథాతథముగ నన్నియు. బ్రదర్శన యోగ్యములు గావు.

యక్షగాన చరిత్రలో శహాజీ కృతులఁ గూర్చి యెన్నఁదగిన విశేషములు : అవతారికలోని కథా సంగ్రహ ద్విపద, వినాయక పాత్ర ప్రవేశము, కటికము వాని నొక సాంప్రదాయిక హాస్యపాత్రగా రూపొందించుట, గ్రంథమున నడుగడుగునను బాత్ర ప్రవేశసూచక

ములు, కథానుసంధానకములు నగు సూత్రధార ప్రసంగములు, ఎడ నెడఁ బడర్చిన ప్రవర్తకులైన భాగవతులు పాత్రలను బలుకరించుట మొ॥ అతని ప్రబంధ రచనయు నొక గొప్పవిశేషమే. అందు మార్గ నాటక సంప్రదాయానుసారముగా త్యాగ వినోద చిత్ర ప్రబంధము నందలి యొకవిభాగము, నందందవతారికలు మార్గనాటక నాందీ ప్రస్తావన సందర్భములను దలపింపఁజేయుటయును విశేషములే.

15. వాసుదేవకవి

పార్వతీ పరిణయము : *

ఏతద్ద్రంధ్రావతారికలో నొక సూత్రధార వచనమున శాహ రాజ ప్రణీతమని యున్నది. కాని గ్రంథాంతమున శహాజీ పరముగా నున్న మంగళ గీతమున “... శ్రీ వాసుదేవకవి వచస్సంతుష్టాయ మంగళ” మ్మని యుండుటం బట్టియు, మహారాష్ట్రుడగు శహాజీ కృతు లం దెందును గన్నట్టిని యాంధ్ర కవిస్త్రుతి యిందుండుటను బట్టియు వాసుదేవ నామధేయుడగు కవి యొకఁడు శహాజీ యాస్థానమందుండి యుండుననియు, సతఁడే దీనిని రచించి యుండుననియు నూహింప వచ్చును.

ఒక విశేషము :- బాలమనోరమాఖ్య సిద్ధాంతకాముదీ వ్యాఖ్య యొక్క చివర గద్యలో నిట్లున్నది.

“శ్రీ శహజి శరభాజి తుక్కోజిభోసల చోళమహీ మహేంద్రా మాత్య ధురంధరస్య శ్రీ మదానందరాయ విద్వత్సార్వభౌమస్య అధ్యక్ష్యా... లబ్ధ విద్యా వైశిష్ట్యేన... వాసుదేవ విదుషా విరచితాయాం సిద్ధాంతకౌముదీ వ్యాఖ్యానాయాం బాలమనోరమాఖ్యానాయాం...”

అనఁగా బాల మనోరమ కర్తయైన వాసుదేవ దీక్షితుని గురువైన యానందరాయముఖి శహజీ కాలము నుండి తంజావూరు మహారాష్ట్ర ప్రభువుల యొద్ద మంత్రుగా నుండినట్లు తెలియుచున్నది. ఈ వాసుదేవ దీక్షితుడే గురువుగారి చలువవలన శహజీ యాస్థానమున కెక్కి యతనిపేర నీ పార్వతీ పరిణయమును వెలయించెనేమో; అగుచో నీతఁడు శహజీ రాజ్యకాలముగు క్రీ. శ. 1684 - 1712 ప్రాంతమున నుండె ననవలెను.

ఈ పార్వతీ పరిణయమునందలి యవతారికలోని స్తుత్యాదికమే శహజీ విఘ్నేశ్వర కల్యాణము, శచీ పురందరాదులకును మూఁదలయైనది. ఇందుఁ గొన్ని స్తోత్ర స్లోకముల తరువాత ‘నాంది’ ద్విపద, శాహారాజ సభాప్రశంస సీసము, గణానంగ్రహ ద్విపదయుఁ గలవు. ఇందును శహజీకృతులందువలె రంగముపై వినాయకుని వాలకము ప్రవేశ ప్రసంగములు గలవు. ఆనందర్థమునఁ గల పాత్ర వర్ణన ద్విపద, ప్రవేశపు దరువు నదేమాదిరిగా శహజీ కృతులందుఁ దఱచు కన్పట్టును. ఇందు కటికము ప్రసంగముగూడఁ గలదు. ఇది “వేషభాషా భూషితం బగు - చారు నాటకము - లాస్యముల రాజిల్లు” నది యని పేర్కొనఁబడినది.

ఇందలి కథ ప్రసిద్ధము. పార్వతీకల్యాణ కథా పూర్వరంగములైన కామదహనాది ఘట్టములు విడువఁబడినవి. పార్వతిని బరీక్షింపవచ్చిన శివుని వాలకము మాఱినది (వృద్ధబ్రాహ్మణుడుగా). కవి

విదగ్ధుడేకాని యుదాత్తితఁ బ్రవర్ణించలేకపోయినాఁడు. కోరి యనాచిత్యమున కొడిగట్టినాఁడు. ఇది పురాణదృశ్యముల పుణ్యకథ యన్న మాటే మఱచినట్లున్నది. హాస్యముకొఱ కసభ్యత నాదరించినాఁడు. మంగళాష్టకములను 'వేరడీ' చేసిన మహాశయుఁ డతఁడు.

ఇందు దరువులు, ద్విపదలు, సీసాది పద్యములు, సంస్కృత శ్లోకములు, వచనమును గలవు. దరువుల వరుసలకు మాతృకలుగూడ సుదాహరింపఁబడినవి. రచన ప్రౌఢము.

16. నివర్తి శేషాచలపతి

శహాజీ యస్థానమున వెలసిన శాహరాజ విలాసము¹, సరస్వతీ కల్యాణము² నను రెండు తెలుగు యక్షగాన నాటకములు శేషాచల పతియను కవి రచించినవిగాఁ గన్పట్టుచున్నవి. అందు శా. వి. న "శేషాచలపతి" 'అష్టభాషా కవిత్వంబు లమరు సుకృతి' యని నూత్రమే గలదు.

స. క. అవతారికనుబట్టి యీతఁడు నివర్తి వంశ్యుఁడనియు, సీతని సూత్రగోత్రము లాపస్తంబ భారద్వాజుర్షము లనియుఁ దెలియుచున్నది. అం దితని తండ్రిపేరు చొక్కనాథ మహామాతృనాథుఁడని యున్నది. అనఁగా నతఁడు క్రీ. శ. 1659-1682 సం. ల నడుమ

(1) తం. స. మ. కే. సం. 632

(2) ,, ,, ,, 651-657

మధుర నేలిన యాంధ్ర నాయక రాజగు చొక్కనాథుని యమా త్యుడా, లేక యతనిపేరే చొక్కనాథామాత్యుడా యని శంక. శాహజీయమును నొక శృంగారపదముల గ్రంథము* చివర నొక పదమున “చొక్కనాథ పాలాశాహేంద్రుండు” అని కలదు. ఆ పదకర్తపేరు చొక్కనాథుడగునా? ఆతఁడీ శేషాచలపతి తండ్రి యగునా? యని యింకొక శంక. శహజీ రాజపుర విద్యత్పరిషత్తున గణనీయుడగు రామభద్ర దీక్షితునకు గురుస్థానమైన యశఁడొక చొక్కనాథ దీక్షిత నామధేయుఁడు గలడు. * కాని యతనికిని యీ శేషాచలపతికిని బితాపుత్ర సంబంధము గలదో లేదో తెలియదు.

ఇక నొక విశేషము: శహజీ యాస్థానమున నాంధ్రపాణిని బిరుదాంచితుడగు నివృత్తి శేషాచలపతి కృతముగా వెలసిన సంస్కృత గ్రంథములు రెండు కన్పట్టుచున్నవి.

అవి ఆంధ్ర వ్యాకరణము 1, భోసల కోసలేంద్ర చరితము 2, రెండింటను నితని యాంధ్ర పాణిని బిరుదము స్ఫురింపఁబడినది. భో. కో. చ. న నితఁడు శహజీచే గనకాభిషేకాది సత్కారములు పొందినట్లును, నితఁడు భారద్వాజ గోత్రుఁడు, నివృత్త్యన్యవాయుఁడు, అక్కడేపి విభుఁడును నైన వేంకటపత్యచూత్యుని పుత్రుఁ డనియుఁ గలదు. శహజీ రతి కల్యాణమున నొక ప్రతిలో (తం. స. మ. ప్రతి నం. 541) నితని రూంధ్ర పాణిని బిరుదము, శాహరాజ కృత సన్మానము స్ఫురింప

* తం. స. మ. కే. నం. 468

* Vide Indian Antiquary, Vol. 33.

(1) తం. స. మ. కే. నం. 773 — 774.

(2) ,, సంస్కృత గ్రంథముల కేటలాగు నం. VIII.
నం. 4238.

బడినవి. కామకళానిధి గ్రంథకర్తయైన నెల్లూరు శివరామ కవి యీతని పేరు నింటి పేరు, బిరుదు స్మరించి యీతఁడు తన గురువని వక్కాణించినాఁడు.

కాఁగా నీ యాంధ్ర పాణిని శేషాచలపతియు, యక్షగాన నాటకకర్త యగు శేషాచలపతియు నొక్కరా కాదా యనునది ప్రకృత ముదయించు ప్రశ్న. అనేక విషయముల సామ్యము గన్పట్టుచున్నది. కాని కవి పితృనామ విషయమున శంక పొడగట్టుచున్నది. భో. కో. చ. న వేంకటపత్యమాత్యుఁడు శేషాచలపతి తండ్రి యని కలదుగదా, కాని సరస్వతీ కల్యాణమునందుఁ బేర్కొనఁబడిన చొక్కనాథ మహామాత్యనాథుఁ డనఁగా మధుర చొక్కనాథుని మంత్రి యతఁడగునో కాదా, అసలు చొక్కనాథునకు నివర్తి లేక నివృత్తి వేంకటపతి యను మంత్రి యుండెనో లేదో, లేక వేంకటపత్యా మాత్యునకుఁ బొక్కనాథుఁడను నొక సోదరుఁడుండెనేమో, ఆంధ్ర పాణిని బిరుదించితుఁడును యక్షగాన కర్తయు నా యన్నదమ్ముల పిల్లలేమో, ఇవి యిప్పటికిఁ దెమలని శంకలే యగుచున్నవి. తెలుగు గ్రంథముల విషయమున మాత్రము రెండు నొక్కతీరువి కనుకను, నొక్కదానిలో, గవి గురించి వివరములు లేకపోయినను రెండిట గర్తృనామము, కృతిపతి యగు శహజి భవన వర్ణన గల యొక చూర్ణికయు నొక శ్లోకమును సమానముగ నున్నవి కావునను నా రెండింటినైన నేక కర్తృకములుగా గ్రహింపవచ్చును.

గ్రంథ సమీక్ష

శాహరాజ విలాసము :

శాహరాజ సేతుయాత్ర చేసికొనివచ్చి తంజాపుర వీధులలో స్వారి వెడలుటతోఁ గథారంభము. అపుడు కాంభోజరాజు పుత్రి లీలా

వతి యశనిజూచి మోహించినదట. ఇది యులాసబంధపు టెత్తుగడ. విరహవేదన, దౌశ్యము, ఎఱుకఁబుట్టుము ప్రేయసీ ప్రియుల సమాగమము తదుపరి ఘట్టములు. కటికలు, సింగీ సింగభృ మొ॥ వారందలి యితర పాత్రలు.

రచన : కవి ప్రాథపండితుడని నిరూపించుచున్నది. “అతఁ డష్టభాషా కవిత్వంబు లమరు సుకృతి” యట. ఇంద్రష్టభాషా ప్రయోగము లేదు గాని, తెలుఁగున దరువులు, గద్య పద్యములును ధవళశోభనములు నొక వెన్నెల పదమును గాక సంస్కృతమున ననేక శ్లోకములు, వచనములు, అష్టపదులును సలక్షణముగా విరిచింపఁబడినవి. తమిళ కన్నడము లందందు రెండు చిన్న ప్రసంగములును గలవు. దరువుల చివర సాధారణముగ శాహరాజపరముగ ‘శేషాచల కవినత’ యని యుండును. కవి తన కృతిని నాటకమని పేర్కొనినాఁడు. అవతారికలోఁ గృతిపతి శుభాశంసన శోభనములే వ్యవస్థితములుగ నున్నవి. కథాసంగ్రహ మొక సీసములోను శహజీ వంశావతార మొక దీర్ఘద్విపదలోను జెప్పఁబడినవి. శహజీ యాస్థానమునం దుండిన త్ర్యంబక పుత్రులుగా పండితులు, రామకవి ప్రభృతులును బేర్కొనఁబడిరి.

సరస్వతీ కల్యాణము :

ఏతద్గ్రంథావతారికయే శహజీ జలక్రీడ, సతీపతిదాన విలాసము మొదలగు ననేక గ్రంథావతారికల కొరవడి యైనది. అవతారికలో నొక సూత్రధారవచనమున నిది “శాహమహారాజ ప్రణీతంబైన” దనికలదు. కాని యా వెనువెంటనే యున్న కథాసంగ్రహ ద్విపదలో :-

“చిరపుణ్య రతమతి శేషాచలపతి
 వరశాహ విభుపేర వహినిదైవార
 పరగు సరస్వతీ పరిణయం బనెడు
 సరసనాటకము లాస్యముల రాజిల్లి
 భావముల్ దగువేష భాషాదు లమరఁ
 గావించె భరతులు గాయకుల్ మెచ్చ”

అనియున్నది. దీనిని శేషాచలపతి కృతిగనే పరిగణించుట లెస్స.

సరస్వతీచతుర్ముఖులు పురాణదంపతులే కాని వారి కళ్యాణ కథ యిందుఁ గొన్ని మార్పులందినది. కవి ప్రౌఢుడే గాని కథకుఁ జౌరాణికతా ప్రతిపత్తిని గల్పింపలేక పోయినాడు. ఇందు ధామర కుడు, మల్లులు, పండితులు మొదలగు వారిప్రసంగములు కాలప్రభావ మునక లోగిన కవి హాస్య ప్రవణత్వమును వెల్లడించుచున్నవి.

ఆ పురాణదంపతులపెండ్లి శాహరా జేలు తంజాపురిలో నైన దట. ఇందు ద్విపద లెక్కువ. చిన్నచిన్న దరువులు, సూత్రధారి పాత్రధారుల వచనములును గలవు.

అందు నాటి తంజావూరు మాండలిక వ్యవహార ఫణితి బాగుగాఁ గన్పట్టును. సూత్రధారి పాత్రలను బలుకరించుట గలదు.

ఇందలి స్తోత్రశ్లోకముల రచన యుద్ధసన్నద్ధుడగు ధీరోద్ధత నాయకుని గమన గాంభీర్యమును దలపించును. గ్రంథము మంచి నాటకపువాటము గలిగియున్నది.

17. బాలకవి సుబ్బన్న

శహజీ యాస్థానమున వెలసిన య. గా. నాటకములలో లీలా వతీ శాహరాజీయ¹ మనునది బాలకవి సుబ్బన్న కృతమని కలదు. పంచకన్యాపరిణయ² మనుదానిలో నది బాలకవి కృతమనిమాత్రము గలదు. ఈ రెండింటి గ్రంథాంతగద్యలు నున్నంతమట్టున నొక్క ఫక్కిగా నున్నవి. పం. క. ప. న కొక్కటే ప్రతియున్నది. అందు శైథిల్య మెక్కువ. ఆ శిథిలభాగమున గ్రంథకర్త పేరు జారిపోయి యుండును. శాహమహారాజకల్యాణ³ మను నింకొక కృతి గలదు. తత్ప్రతి పరిస్థితియు నిట్టిదే. అందు గ్రంథాంత గద్య లోపించినది. కర్తృనామ సిర్దేశమే కాదు, బిరుదప్రసక్తియును లేదు. కాని పం. క. ప. న. గ్రంథాంతగద్యకు ముందున్న 'ఎంతకాలము చంద్రుడీశుని మాల్కిపైఁ గాంతిమంతుండయి కదలకుండు' నను ఫలశ్రుతి సీసము శా. మ. రా. క. గ్రంథాంతమున నట్లే కలదు. (ఎత్తు గీతి మాత్రము కొఱవడినది.)

ఆ యీ యుపపత్తులనుబట్టియు నింకను గొంత రచనా సామ్యమునుబట్టియు నిప్పటి కీ మూడును బాలకవి సుబ్బన్న కర్తృకములు గావచ్చునని యూహింపఁబడుచున్నది.

లీలావతీ శాహరాజీయము :

కాశ్మీర దేశాధీశుఁడగు రాజకంఠీరవుని పుత్రి లీలావతి వెన్నెల బయట విహరించుచు మొగమెత్తి చంద్రునిఁ జూడఁబోయి యొక

1. తం. స. మ. కే నం. 588 — 589

2. „ „ „ 539

3. „ „ „ 631

మేడపై నున్న శశజీ ముఖచంద్రునిజూచి మోహించినదట. తదుపరి యామె విరహవేదన, చెలికత్తిచే రాయబారము, ఎఱుక ఘట్టము తుద నాయికా నాయకుల సమాగమము.

రచనలో సందర్భశుద్ధి తక్కువ. శయ్యాలాలిత్యము గలదు. కాని భావప్రపాధి లేదు. శబ్దదోషములును గలవు. బాలకవి రచనవలెనే యున్నది. ఇందు పదములు, ద్విపదలు, మంజరి, పద్యములు, అపతారికలో నొక 'కైవార' గద్యయుఁ గలవు.

పంచకన్యా పరిణయము :

శ్రీకృష్ణుడు కందుకక్రీడ పంచమునెపమున సుదాముని జూడఁ బోవ నొకయైదుగురు కన్యలెవరో యతని కెదురుపడుట - అతడు వారిని వలచుట - ఒక గోపకుని ద్వారా వారి వర్తన మరయుట - షిడప సుదాముని ద్వారా వారితోఁ జెలిమిచేయుటకుఁ బ్రయత్నించుట - వారు జలక్రీడ లాడుచుండ వస్త్రాపహరణ మొనర్చుట - 'చీరలడుగ వచ్చినను బెదరించి పెండ్లాడుట' - ఇది విషయము.

పంచకన్యల పేర్లు :- కలకంఠి, కనకాంగి, ఇందువదన, మనోరమ, చిత్రరేఖ.

రచన యొకమోస్తరు. దరువులు, ద్విపదలు, గద్యపద్యములును గలవు. ఇందు ప్రసంగియనఁగా 'దశావతారాలాడే భాగవతుడు' (కన్నడమున యక్షగానమునకు 'దశావతార - ఆట' యనియు వ్యవహారము గలదు). కేతినాయని (కటికము) కోరిక నతనిపై పాడిన పద మొకటి విశేషము.

శాహమహారాజ కల్యాణము :

తంజాపుర తత్పురాధీశ (ప్రశంస - శాహరాజు కొలువు - కొలువులో నాట్యగోష్ఠీ వినోదము - తదుపరి శాహరాజు స్వారి - పౌరకాంత లతనిఁ గాంచి మోహపరవశలగుట - అతఁడు నగరికి మగిడినను నతసిపైఁ దగుల్కొనిన మనసు మగుడక యొక రాజకన్యక రూపావతీ నామధేయ విరాళిఁ గుందుట - నారదుఁ డెఱుకతయై వచ్చుట, చెలిక తై దొరవారి సమ్మతి గొనివచ్చుట - ఆ రాత్రియే దొరవారు స్వయముగా రూపావతి యింటికి విచ్చేయుట - విషయము.

ఇందలి, లీలావతీ శాహరాజీయమందలి కథావస్తువులు ముందు నాటి విజయరాఘవ కల్యాణ, విజయరాఘవ చంద్రికా విహారములను గొంత కొంత పోలియున్నవి. ఇందలి రచన సరళముగాఁ జాలవఱకు నిర్దుష్టముగ నే యున్నది. వాడిన రాగము వాడకుండ రాగ బహుళముగా, దరువు లనేకము సరసముగాఁ జెప్పినాఁడు కవి. గ్రంథకర్తకు సంగీతశాస్త్ర పరిచయ మెక్కువగా నుండినట్లున్నది. బాలకవికి రాను రాను బాగుగా చేయితిరిగినట్లున్నది. కొరవంజి దరువొకటి యిందు గలదు. అందు కొరవంజి రాకయే చెప్పబడినది. సువాలలు, ధవళ, మంగళగీతములు నిందుగలవు.

18. రామకవి

వాదజయకొరవంజి : *

ఈ గ్రంథముగూర్చి తం. స. మ. కేటలాగులో నిట్లు గలదు.

“అసమగ్రము, తప్పులు కుప్పలు, వ్రాశ జలుగు, శైధిభ్యము గలదు. గ్రంథనామముగాని తత్కర్తృనామముగాని తెలియ నవకాశము గాన్పింపదు. గ్రంథ ప్రతిపాద్యము గూడఁ దెలియుట కష్టతరము. ముఖ పత్రమున “వాదజయ కొరవంజి నాటకం” అని నిర్దేశింపఁబడెను.”

అది కొంతవట్టు నిజము. గ్రంథమందెల్లడ శాహరాజు ప్రశంస గన్నట్టుచున్నది. అందుచే నిది శాహరాజునకవి యెవఁడో రచించియుండు ననుట నిశ్చయము. గ్రంథమున కొక్కటే ప్రతి లభించినది. అది యస మగ్రము, 160 గ్రంథముల (గ్రంథము = 32 అక్షరములు) పరిమాణము గలది. ఆ యింతగ్రంథములో సుమారేఁబది గ్రంథముల భాగము నాక్రమించిన దొక యటవదరువు ప్రసంగము. అందు రామ కవి పేరొకటి దొరలినది. శేషాచలపతి శాహరాజువలస కృత్యవ తారిక యందున్న శాహరాజు సభాప్రశంసాత్మకమగు పద్యములో “.....సభాసీనుల్ బ్రవీణుల్ కవుల్ రామానుల్.....” అని యున్నది. దీనినిబట్టి శహాజీ యాస్థానమున రామకవి నామధేయుఁ డొకఁడుండినాఁడనుట స్పష్టము. కావునఁ బ్రస్తుత గ్రంథమా రామ కవి కృతమని యూహింపవచ్చును. కాని యతఁడు తమిళుడై నట్టిందు సూచింపఁబడినది. అయినను ననేకాంధ్రకవులకుఁ బట్టుకొమ్మయగు శహాజీ యాస్థానమున నతఁడెట్లో నాలుగు తెలుఁగుముక్కలు నేర్చి యీ గ్రంథమును గూర్చియుండుననుట యసమంజసముగాదు.

అంధ్ర వాఙ్మయ సూచికలో వాదజయ కొరవంజి నాటక మొకటి శహజీ కర్తృకముగా నుదాహరింపబడినది. అది యిదే యనుకొందును. ఇందలి శాహరాజ ప్రశంసను జూచి యిది తత్కర్తృక మేయని ఆం. వా. సూ. కారులు పొరపడియుందురు.

గ్రంథభాగ ముపలబ్ధమైన యంతలో గ్రంథనామము స్థానము గాదు. ఇందు వాదజయము * ను లేదు. కొరవంజియును లేదు. శాహరాజును మోహించి యొకకాంత విరహ నిహ్వలయై ప్రలపించుటయు, నామె ప్రియసఖి నాయకునితో నాయికాప్రశంస యొనర్చి యామె నేలుకొను నుపాయ ముపదేశించుటయు నున్నంతలో నిందలి విషయముగాఁ దోచును. శాహరాజ కృతులన్నియున్నను నందిట్లు తండే నాయకుఁడుగా నున్నదొక్కటియుఁ గానరాదు. అందుచే నిది తదితరకృతమే యనుట లెస్స.

గ్రంథము దరువులమయము. రచన చక్కనిదే.

19. దర్బా గి రి రా జు

ఇతఁడు శహజీ యాస్థానమును దనుపరి శహజీ యనుజూడఁగొ శరభోజీ యాస్థానమును నాశ్రయించి యుండెను. వా రిరువురి పేర ననేక యక్షగానములను బదములను వెలయించి యుండెను. శహజీ రాజ్యారంభవత్సరము క్రీ. శ. 1684, శరభోజి రాజ్యంత వత్సరము

* తం. స. మ. లో వాదజయ మను నింకొక గ్రంథము (కే. నం. 598 — 601) గలదు. అది గిరిరాజకవి కృతము. దానికిని దీనికిని సంబంధములేదు.

క్రీ. శ. 1727. గిరిరాజు నడుమ నుండియుండును. అతని గురించిన వివరము లతని గ్రంథముల నుండి యెఱుకపడినవి కావు. కాని యతని యనుజుడగు కవి గిరి రచించిన రుక్మాంగదచరిత్ర మను ద్విపద కావ్యవితారికలో నా కవుల విషయము గలదు. * అందు గిరిరాజు దర్భాన్వవాయుడు, నాప స్తంబసూత్రుడును, లోహితగోత్రుడు ననియుఁ జెంగమాగోపాల మంత్రి లతని పితామహులనియు, నతని తల్లి జానకాంబ యనియుఁ దండ్రి యాభిషాక్కుడనియు, గిరి రాజునకు గోపన యను సగ్రజుడును, వెంగనయుఁ గవిగిరియు నను నవరజు లున్నట్లును విదితము. అతఁడు శహజీ యాస్థానకవి యనియు స్పష్టపడినది. ఇతఁడు శహజీ రతికల్యాణము, వల్లీకల్యాణము శచీపురందరములందు పద కర్తగా స్మరింపఁబడినాడు. ఆయా కృతి రచనా వ్యాసంగమున నితఁడు శహజీకిఁ దోడ్పడియుండును. ఇతని పదము లనేకము యక్షగానము లొక యాఱును తం. స. మ. లో గలవు. అన్నియు నముద్రితములు. అన్నియు రాజ సంబంధేతివృత్తములు — శహజీపై నైదును, శరభోజ్జపై నొక్కటి.

శాహేంద్ర చరితము : ¹

ఈ కృతికిఁ గవి పెట్టినపేరేమో తెలియదు. ప్రతిపాద్య విషయమును బట్టి తం.స.మ. కేటలాగులో శాహేంద్ర చరిత్ర మని పేర్కొనఁబడినది. ఇందలి విషయము — శాహరాజు స్వారివెడలుట, ఒక సాని కూతు రతనిని మోహించుట, వారిసమాగమము. నాటి హుయక్షగాన కృతులందలి పాడిన పాటయే. ఈకృతి యక్షగానమని కవిచేఁ బేర్కొనఁబడుట విశేషము. తంజావూరు ప్రాంతమున ముందు తరముల

* చూ. తం. స. మ. కే. సం. 353., పుట 123 — 124.

(1) తం. స. మ. కే. సం. 496.

నుండియు నేతాదృగ్రచనలకు యక్షగానము లను వ్యవహారము పోయి చాటు కావ్యములు, నాటకములు నను వ్యవహారము స్థిరపడిపోయిన కాలమున గిరిరాజు మరలపూర్వ వ్యవహారమును స్మరించుటయుఁబూర్వ య. గా. లవలెఁ దనకృతిని తాళప్రధానములగు దరువుల నిండుదన ముతో నిర్మించుటయు విశేషమే. ఇందు ద్విపదయుఁ గండ, గీత, నీన ములు, వచనములు, నలఁతిగాఁ బ్రయుక్తములు. రచన సరసముగ నే యున్నది.

ఇందు నాయిక విరహఘట్టమున నొక పదమున శాహరాజ సంబుద్ధిగా “నాగేశ్వరకవి సన్నుత” యని యున్నది. అనఁగా శహజీ యాస్థానమున నాగేశ్వర నామధేయుఁడొక కవి యుండెనా లేక యది నగేశ్వరశబ్దమై గిరిరాజునే సూచించునా యన్నదొక శంక.

రాజమోహన కొరవంజి : 2

ఇది యక్షగాన ప్రాయమైన రచనయే. కొరవంజి పాత్ర విశిష్టమై యాపేర వ్యవహృతములై వెలసిన కొలఁది తెలుగు కృతు లలో నిదియు, మైసూరి కంఠీరవరాజు కొరవంజి కల్పెయు మొట్ట మొదటి తరమునకుఁ జెందునట్టివి.

కొరవంజులలో సాధారణముగా నాయికా నాయకుల విప్ర లంభము, నాయిక కామె ప్రియ సమాగమము గూర్చి కొరవంజి సోదె చెప్పటయుఁ బ్రధానవిషయములు. అందుఁ గొరవంజి వేషభాషలు కొలిచిన దేవతలు మొ. విషయము లనేకము ప్రసక్తము లగును. చివరఁ గొరవంజి ప్రియుఁడు సింగఁడు సింగిని వెదకుకొనుచువచ్చి యామెతో వాడు లాడుటయు నుండును. ఈ రాజమోహన కొరవంజి యచ్చు మచ్చిదే తీరుది. ఇందు శాహరాజే నాయకుఁడు. నాయిక యొక రాజ కన్య.

ఇందు దరువులు, పదములు నెక్కువ. ద్విపదయు, సంధిసంభాషణ వచనములును గొలఁదిగాఁ బ్రయుక్తములు. దరువులు కురంజి, సారాష్ట్ర, పూరివి, బిజావంతి, పాడి, నీలాంబరి మొ॥ రాగములలోఁ గలవు. దరువులలో శాహరాజ పరముగా 'గిరిరాజనుత' ముద్రగలదు. కతివయ సూత్రధార వచనములును, రంగప్రయోగ సూచనములును గలవు. రచన చక్కనిది.

రాజకన్యా పరిణయము: 3

ఇందుఁ గొరవంజి పాత్రలేదు. కాని కడమ కథ యంతయు రాజమోహన కొరవంజినిఁ బోలినదే. అలఁతి యలఁతి మార్పులు గలవు. గిరిరాజీ గ్రంథమునే ముందు రచించి పిదపఁ గొరవంజి పాత్రను బ్రవేశ పైట్టిన బాగుగ నుండునని పిదప రా. మో. కొరవంజిని రచించి యుండునని తోచెడిని. ఇందు రాగతాళము లుదాహరింపఁ బడని దరువులు, పల్లవితోఁ బదములు, పాత్రల సంభాషణ వచనములు సూత్రధారుని సంధివచనములు, ద్విపదలు, నొకశోభనము, నొక యుత్పల మాలయుఁ గలవు. దరువుల చివళ్ళ "గిరిరాజనుత" ముద్ర గలదు. రచన 'సాదా' గా నున్నది.

వాదజయము: 4

వారవధువు లిరువురకుఁ దమతమ నాట్య విద్యానైపుణ్యము గురించి పంతము పడినది. అందొకతె యప్పుడే శాహరాజు మెప్పు వడిసినది. మరియొకతె యతని మెప్పించి, మరుకేళిఁ గలయఁగలనని ప్రతినపట్టినది. అంతపనియుఁ జేసినది. - ఇది యిందలి ప్రధాన విష

(3) తం. స. మ. కే. నం. 568—569.

4. „ „ „ 598—601

యము. ఇందు దరువు లెక్కువ. సూ. ధా. వచనములు నెక్కువే. వారవధూ సంవాదములు వచనములో సాగినవి. ద్విపదయు, నొక దండకము, నొక శ్లోభనము, నొక మంగళగీతమును గలవు. ఇందలి కొలాల ప్రసంగము కవికిగల వివిధ తాళజ్ఞానప్రవీణతను దెలియఁ జేయుచున్నది. రచన చక్కనిది. గ్రంథము నాటకమని పేర్కొనఁ బడినది.

సర్వాంగ సుందరీవిలాసము : 5

ఏతద్గ్రంథావతారికలో శేషాచలపతి సరస్వతీ కల్యాణమునందలి స్తోత్రశ్లోకములు గన్నట్టును. గ్రంథాత్త మంగళగీతము పార్వతీకల్యాణము చివరనున్న వాసుదేవకవి నామాంకితమైనదే యిందును గలదు. కాని యీగ్రంథము శేషాచలపతి కృతమని కాని, వాసుదేవకవి కృతమని కాని యనరాదు. ఇందలి కథాసంగ్రహద్విపదలో 'గరిమతో గిరిరాజకవి రచియించె' నని స్పష్టముగాఁగలదు. గిరిరాజకవి ముద్రతో నతని యితర కృతులందున్న దరువులు నిందుఁ గలవు. కాఁగా నా స్తోత్రశ్లోకములును, నామంగళగీతము సరస్వతీ పార్వతీ కల్యాణముల ప్రతివిలేఖకుఁడైన వెంకటరంగయ్యయే యీ గ్రంథమునకును బ్రతి విలేఖకుఁడగుటచే నతనిచేతనే యిందుఁ జొప్పింపఁబడి యుండునని యూహింపఁదగియున్నది.

గ్రంథరచనాకాలము క్రీ. సం. 660 ప్రతీవిలేఖనకాలముతారణ పుస్తకశుద్ధ ప్రతిపద - స్థిరవాసరమని యున్నది. అది క్రీ. శ. 16-12-1704 తేదీకి సరిపోవును. గ్రంథరచనాకాల మంత కించుక ముందు జరిగియుండును.

ఒక శివరాత్రినాడు శాహరాజు పంచనదేశ్వరస్వామి కోనెల మండపమునఁ గొలువుండును. అపుడచటికి స్వామిని దర్శింపవచ్చిన కుంతలేశ్వరకుమారి సర్వాంగసుందరి శాహరాజును గూచి మోహించును. తమపరి తండ్రి పెండ్లిమాటలపైఁ గార్యము నెఱవేరును. ఇందలి ప్రధానవిషయమిది. రచన చక్కనిదే. అటనట ననుచిత సందర్భములు లేకపోలేదు. ఇది “శృంగారవేష భాషాదిభూషితంబగు...నాటకం” బని పేర్కొనబడినది.

లీలావతి కల్యాణము : 6

ఇది శరభోజి నాయకమైన కృతి. ఈ శరభోజి శహజీ యను జాడు. క్రీ. శ. 1712—1728 సం.ల నడుమ తంజావూరము నేలినవాడు. అతఁడీ గ్రంథమున వర్ణింపఁబడిన తీరు జూడ “కవులకు ముంగిటి కల్ప భూజం” బయిన దొడ్ల ప్రభువని తెలియుచున్నది. కాని యతని యాస్థానమున వెలసిన తెలుగుకృతి యిది యొక్కటియే కన్పట్టుచున్నది. దీని కర్తృత్వ మిదమిత్యమనిలేదు. కాని గ్రంథమున శరభోజి విశేషముగా “గిరిరాజునత” యనునది నాలుగుపర్యాయములు ప్రయుక్తమైనది.

శరభోజి యాస్థానము నలంకరించిన తెలుగు కవులలో నిప్పటికిఁ దెలియవచ్చినది గిరిరాజు పేరొక్కఁట. గిరిరాజు శరభోజీపైఁ జెప్పిన పదములా ముద్రతోఁగూడ తం. స. మ. లోఁ గన్పట్టుచున్నవి. కాఁగా గిరిరాజే శద్ధాంధకర్త యనుట లెస్స.

మహారాష్ట్ర దేశమునఁ గల్యాణపురి పరిపాలకుఁడగు కీర్తిచంద్ర నృపతి తన కూతురగు లీలావతి కనురూప వరునిఁ జూడనొక యోగిని నియోగించును. ఆమె యీశరభోజి సంబంధము గుదుర్చును. పెండ్లి తంజావూరిలో నగును. ఇందలి విషయమిది.

ఇది నిర్వచనము. ద్విపదలు తరచు. అందు ప్రాసయతులు పాటింపఁబడినవి. దరువులు, పద్యములు, శ్లోకములు మంజరి (మంజరీ ద్విపదకాదు. ఒక మహారాష్ట్ర గీతిచ్చందస్సు. మన హరికథలు కొన్నిటఁ గానవచ్చును). వెండిరేకు అను రచనా విశేషములు గలవు. రచనలోఁ జక్కని చాకచక్యము గన్పడుచున్నది. ఇందు సూత్రధార ప్రసక్తిలేదు. కానిగిరిరాజు కృతులన్నియు రంగప్రయోగ యోగ్యము లై నవే.

20. అన్నదానము వేంకటాంబ

రామాయణము (బాలకాండము)*

గ్రంథారంభమునఁ బ్రకటనకర్తృ యొక విజ్ఞప్తిచేసి యుండిరి. అందు గ్రంథకర్త గుఱించి “ఇప్పటికి సుమారు రెండువందల సంవత్సరముల క్రిందట సేలంజిల్లా హోసూరుతాలూకా తోగీర అగ్రహారమును శ్రోత్రీయ గ్రామమందు నా పూర్వుకురాలైన అన్నదానం వెంకటరామావధానుల భార్య వెంకటాంబ” అని యున్నది. దీనిని బట్టి గ్రంథకర్త 18వ శతాబ్ది ప్రథమపాదమున నుండెనని చెప్పవచ్చును. వెంకటాంబ గ్రంథాంత ద్విపదలోఁ దనపేరును భర్తపేరును బేర్కొన్నది. అవి సరిపోయినవి. కానియామె నివాసము మాత్రము ప్రకటన కర్తయన్నట్లుకాక కావేరీనదీతీరము వీరరాజు మను సగ్రహారమని యున్నది. దానికే తోగీర మఱియొక పేరు కాబోలు.

* ముద్రితము. చంద్రహాశీశ్వర ము. శా. కర్నూలు, 1912. ప్రకటనకర్త అన్నదానము రామలక్ష్మమ్మ.

గ్రంథకర్త తనకృతిని యక్షగానమనుచు నాడువారు పాడుటకు మాత్రమే యుద్దేశించినది. ప్రకటనకర్త లీగ్రంథమును వ్రాతప్రతుల మూలమునఁగాక పారాయణ పరులగాత్రములనుండి నెకరించిరి. అట్లు నానోట నానోట నానివచ్చుటచేతను, ముద్రాపకుల పరాకు విలసనులొంక గ్రంథకర్త యనభిజ్ఞతవలనను నీగ్రంథ మనేకనోషముల కాకరమైనది. ఇందుఁ బ్రసిద్ధ రాగతాళములలో దరువులు, కీర్తనలు, ద్విపదలు, సీస గీతపద్యములు, వచనము, లాలి, శోభనము, మంగళ హారతి మొ॥ పాటలు గలవు. కథ ప్రసిద్ధమైనది. అంతయు నాఖ్యానమై యి. అటనట వర్ణనములు గలవు. రామునిబాల్యము, సీతాకళ్యాణ ఘట్టము చక్కఁగా దెనుఁగుదన ముట్టిపడునట్లు వర్ణింపఁబడినవి.

21. తిరుమల కవి

చిత్ర కూట మాహాత్మ్యము : †

మధురాంధ్రనాయక రాజాస్థానమున వెలసి మనకు లభించిన యక్షగాన మిది యొక్కటే. ఇది 'విజయ రంగావనీశ్వర సభార్వముగా, నర్తనయోగ్యముగా' వెలసినది. మధుర విజయరంగచోక్కనాథ నాయకుని రాజ్యకాలము క్రీ. శ. 1706 - 1732. * (అతని యాస్థానము నాశ్రయించిన కుందుర్తి వేంకటాచలపతి కవి తాను "బహు

† తం. స. మ. కే. సం. 520.

* Vide., History of the Nayaks of Madura By Sri R. Sathyanadha Aiyer.

నాటకములు” రచించి నట్లు తన మిత్రవిందాపరిణయ కార్తిక మహాత్మ్య కృతులందుఁ జెప్పకొనినాఁడు. అవి యెవ్వయు నేఁడుపలబ్ధములు గావు. ఆనాటికి మనకు మార్గనాటకములవంటి నాటకములు లేవు. కావునఁ బ్రాయశ్చిముగా నవి యక్షగానములే యైయుండును)

ఈ చి. కూ. చూ. కర్తయగు తిరుమలకవి, (యింటిపేరు తెలియదు) బాలసరస్వతిమఘ పాత్రుఁ డనియు, వేంకటాధ్వరి పుత్రుఁ డనియు, “సంగీత సాహిత్య చతురుఁడౌ విజయరంగచౌక్యావసీరమణుని కృపను ... ఘనబహుమానముల గాంచిన వాఁ” డనియు స్మిగంధమూలమునఁ దెలియుచున్నది.

చిదంబరక్షేత్రమున విశ్వకర్మనిర్మితమైన కనకసభలో నర్తన కళాప్రావీణ్య విషయమునఁ బోటీపడి యెకరికొకరు తీసిపోని ప్రతిస్పర్ధలుగా నిలిచిన కనకసభాపతికిఁ దిల్లాదేవికి (శివ పార్వతులకు) తిల్లగోవిందరాజులు గాంధర్వవివాహమును సంఘటించుటయుఁ దదుపరి వారి వినోద విహారములు నిందలి ప్రధాన విషయములు. (శహజీ త్యాగవినోద చిత్రప్రబంధము నించుమించిట్టిదే). దీనికి “తిల్లగోవింద రాజనాటక” మనియు నామాంతరము.

ఇందలి కథాసంవిధానము :— ‘ఇది మొదటినాటి సంవిధానము - ఇది రెండవనాటి సంవిధానము’ అని యిట్లు నాల్గు ఘట్టములుగా విభాగింపఁబడినది. చూడఁగా నిది చతుర్దిన ప్రదర్శనోష్ఠద్విమాయనిపించును. కాని గ్రంథపరిమాణ మల్పము (550 గ్రంథములు మాత్రము). ప్రదర్శించుట కొక్కరాత్రి చాలు. అట్టిచో నావిభాగముంక సంకాశమనుకొనుట లెస్స. (శహజీ త్యాగ వినోద ప్రబంధమున అంకవిభాగము గలదు. అప్పటికే యక్షగానముపై మార్గనాటక ప్రభావము కొంత పొడసూపినది.) ఆ మొదటినాటి, రెండవనాటి యను

మాటలు కథా కాలమునకు సంబంధించినవియై యుండును గాని ప్రదర్శనకాలమునకు సంబంధించినవియై యుండవు.

ఇందు ప్రసిద్ధరాగములలో కర్ణాట హిందూస్తానీ బాణీలకుఁ జెందిన దరువులుగలవు. సమపద మను రచనావిశేష మొకటి పలు మఱు ప్రయుక్తము. అష్టకము, ఉత్తర ప్రత్యుత్తర పదమును గలవు. రచన చక్కనిది. అందును వచనరచన. వచనమున సంభాషణలు గలవు. ఇది “స్వామి వాక్యం” - ఇత్యాది పాత్ర సంభాషణ సూచనలు గలవు. సంధివచనములు ప్రసంగము లను పేర వ్యవహరింపఁ బడినవి. గ్రంథ మధ్యమునను గైవారములు గలవు. ఒక గుజరాతీ కోపు నొక జక్కిణియుఁగలవు. పేరణి, పదచాళికయుఁ బేర్కొనఁ బడినవి.

గ్రంథమున నాటకీయత ప్రస్ఫుటముగ నున్నది. కవి దీనిని మహానాటక మనియెను గాని యది వట్టి మాటవరుస. కథా సంవిధాన చతుర్ధావిభాగమును బట్టి యిది చతురంగిక యని చెప్పవచ్చును. కృష్ణ వృత్తము. కైశికీవృత్తిగలదు. ప్రథమ చరమాంకములందు సచేటియైన నాయిక వనవిహారాదులు వర్ణితములైనవి. కాన నవి స్త్రీ ప్రాయత్స్య విశిష్టములు. కాఁగా నాటికా లక్షణము కొంత పట్టిన దనవచ్చును. ఇది విజయరంగని సభలో “వగకోపుల వైపు లమర ఇంచుబోలు నటించు” భాగ్య మందినదని యూహించుటకవకాశమున్నది.

22. తుళజ రాజు

తంజావూరి మహారాష్ట్రప్రభువు (క్రీ. శ. 1728—36), ఏకోజీ దీపాంబికల పుత్రుడు, శహాజీ శరభోజుల యనుజుడు నైన తుళజరాజు కృతములుగా తం. స. మ. లో రెండు తెలుగు య. గా. నాటకము లగుపించు చున్నవి.

శివకామ సుందరీ పరిణయము : ¹

ఇది చిదంబరక్షేత్రగాథ. క్షేత్రస్వామి కనకసభాపతి (శివుడు). శివకామసుందరి (పార్వతి) యతని దేవి. వా రిరువురి వివాహమిందలి ప్రధానవిషయము. (తిరుమలకవి చిత్రకూట మాహాత్మ్యమునందు నిదియే ప్రధానవిషయముకాని యాతని తీర్పు వేటు) ఇందలి రచన యంత ప్రౌఢమైనదికాదు. కథనభాగ మెక్కువ. గ్రంథమంతట సూత్ర ధారప్రసక్తి కడుహెచ్చు. అవతారికా స్తోత్రశ్లోకపఠనము, గ్రంథాంత మందలి సుదీర్ఘ కల్యాణకథనము, పాత్రప్రవేశ సూచనలు, తద్వర్ణనము నన్నియు నతని పనులే. స్థూలముగా యావద్గ్రంథము నొక దరువు నొక వచనముచొప్పున నడచును. మూడు నాల్గు తావుల ద్విపదలు, కందములు, నొక్క ధవళమును గలవు.

రాజరంజన విద్యా విలాసము : ²

ఇందలి ప్రధాన విషయమిది :— అరిష్టద్వర్గ జనయిత్రి యగు నూయాదేవి గాత్ర పురాధీశుఁ డగు జీవరాజు తన్ను విడనాడె నని

1. తం. స. మ. కే. నం. 633 — 635

2. ఇది కేటలాగులోఁ జేర్కొనఁబడలేదు.

తం. స. మ. న. ప్రతి. నం. బి. 13944

పుండరీక పురాధీశుడగు నాత్మ మహారాజుతో మొఱబెట్టుకొనుట. ఆత్మ మహారాజు పనుపున మోహుడు యతివేషము ధరించి జీవరాజు నెదుట వింతవింత విద్యలు ప్రదర్శించుట - వాని కిటుకు దెలిసి జీవరాజు తపశ్చిక్కిర్చువగుట - ఆత్మరాజు శివ స్వరూపమున సాక్షాత్కరించుట - జీవరాజు ముక్తి నిమగ్నుడు - “సంసారములో నున్నప్పటికిన్ని పూస లలో దారమువలె నిస్సంసారివై నిరామయుండవై యుండవోయి” అని శివుని యుపదేశము - తదుపరి మాయాదేవీ జీవేశ్వరుల యాధ్వ ర్థమున రతిమన్మథులకు వివాహము జరుగుట.

ఇందలి విషయము తాత్త్వికము. వివేచన సాంకేతికము. జీవన్ముక్తిని గృహస్థాశ్రమమును సద్వైతవాదమును నిది సమర్థించును. ప్రబోధ చంద్రోదయమునకు మానస పుత్రిక వంటిది. ఇందు విషయము పలుకై నదై నను రచన సరళమైనది, చక్కనిది. ఇందు దరువులు ద్విపదలు, కందములు, సీసములును గలవు. పద ప్రయోగములలో జక్కని వాడుక నుడికారము గలదు. కొన్ని యన్య దేశ్యములు గలవు. మోహుని రాక మోహనరాగములో, శంకరసాక్షాత్కారము శంకరాభరణములో నిట్లు చెప్పటాక చమత్కారముగాఁ బాటించబడినది. రంగముపై నున్న మఱియొక పాత్ర మాటలలో నమ పేరు తడవఁబడఁగానే పాత్రలు ప్రవేశించు టది యొక నైచిత్రీ గలదు. భాగవతులు పాత్రలను బల్కరించుట గలదు.

పై కృతులు రెండింటికి నవతారికల తీరులో రచనా ధోరణి లోను జాల పోలికలు గలవు. రెండింట గంధారంభమున నాందీ శుభాచారము, వసంత వర్షన, సూత్రధార పారి పార్శ్వకులచేఁ బ్రవర్తితమైన ప్రస్తావనయుఁ గలవు. అది మార్గ నాటక సంప్రదాయానుకరణము. అంతకు ముందటి య. గా. లలో నిట్టి సక్రమమైన మార్గ

యాపక స్థాపన సద్భవమైన ప్రస్తావన లేదు. గ్రంథములు రెండును గర్తచే నాటకములని పేర్కొనఁజినవి. ప్రదర్శనోద్దిష్టము లైనవి.

23. ఏ కో టి

విఘ్నేశ్వర పరిణయము : *

పై తులున రాజపుత్రుఁడును, క్రీ. శ. 1736-37 సం. లలోఁ దంజావూరి యేలికయునగు రెండవ ఏకోజీ రచించిన దీ గ్రంథము. శహాజీ విఘ్నేశ్వర కల్యాణమునందును నిందును ప్రధాన విషయ మొక్కటేకాని యిందించుక మార్పు గలదు. భారత రచనారంభుఁ డగు వ్యాసుఁడు సాసింపఁగా వినాయకుఁడును, సిద్ధీబుద్ధీ కన్యలతో సరస్వతియు నత్తురు. వినాయకుఁ డాకన్యలను జూచి మోహించును. వ్యాసుఁ డతని భారతము వ్రాసిపెట్టుమనఁగా నతఁ డాకన్యలతోఁ దనకుఁ బెండ్లి చేసిపెట్టుమని యొక కట్టడి చేయును. వ్యాసుఁ డెట్లో యాపని నెఱవేర్చును. అతని భారత రచనావ్యాసంగ మవిఘ్నముగాఁ గొనసాగును.

ఇందలి రచన యొక మోస్తరు. నాంది, పారిపార్శ్వకుఁడు లేని ప్రస్తావనయుఁ దరచు సూత్రధార వచనములును గలవు. సంగీత మరంద మను గేయప్రబంధ విశేష మొకటి కలదు. ఈయేకోజీ ద్విపద రామాయణమునుగూడ రచించి యుండెను. ♦

24. భాస్కరశేషాచలకవి

నాంచారు పరిణయము :

భాస్కర వేంకటాచలకవి సేతునూహాత్మ్య కావ్యావతారికలో నతని సోదరుడగు శేషాచలకవి నాంచారు పరిణయ మను యక్షగానమును రచించినట్లు గలదనియు, భాస్కరవేంకటాచల కవిని దక్షిణాంధ్రదేశమున వెలసిన వాఙ్మయమునకు సంబంధించిన వానిగా శ్రీ హరి సేతురామయ్యగారు ఆం. సా. ప. పత్రిక సం. 7. 84-92పుటలలో దాము ప్రకటించిన “చోళపాండ్య దేశాంధ్ర ప్రాబల్యము” అను వ్యాసమునందు దెలిసినారనియు, నం దాకవి కాలము క్రీ. శ. 1731-1767 ప్రాంతమని వారి యభిప్రాయ మనియు శ్రీ నిడుదవోలు వేంకటరావుగారు తమ దక్షిణదేశీయాంధ్రవాఙ్మయ మను గ్రంథము-475-76 పుటలలో నుటంకించినారు. నాంచారు పరిణయము గ్రంథ ములభ్యము.

25. ఆలూరి కుప్పన్న

పార్థసారథి విజయము : *

కుప్పనార్యుడు కశ్యపసగోత్రుడు, ఆపస్తంబ సూత్రుడు, నరసమాంబా వేంకటేశ్వరుల పుత్రుడు. కస్తూరిరంగకవి శిష్యుడు నని యతని పా. వి. నం గలదు. అతని కృత్యంతరమగు ఆచార్యవిజయము వలన దెలిసిన విశేషములు : ఇతడు “వేంకటగిరి సుధీపాత్రుడు”,

* ప్రా. లి. పు. భాం. డి. సం. 1907 అండ్ ఆర్. సం. 758.

“శ్రీమద్భోసల తుళజ మహారాజ కటాక్ష సముల్లసితుడు” — తచ్చోళేంద్ర దత్తాంధ్ర కాళిదాస బిరుదాంచితుడు, పంచనదస్థల పురాణము, రామాయణ భాగవత యక్షగానములు, పరమ భాగవత చరిత్ర, ఇందుమతీ పరిణయము, హరికథా సుధారసకావ్యము ననునవి యితని కృత్యంతరములు. ఆచార్య విజయము, భాగవత యక్షగానము (ఇదే పార్థసారథివిజయము) మాత్రమే నేడుపలభ్యములు.

పా. వి. కృతిపతి ఆత్రేయ గోత్రుడైన చోళపురము వేంకటాచల విభుడు. (అతడే కుప్పన రామాయణ య. గా. నకును గృతి పతి యని యిందలి యవతారికలోఁ గలదు. అందతని వంశావతారమును గలవు). గ్రంథము పేరతఁడుపెట్టినదే. (అతఁడు చెన్నపురి తిరువల్లిక్కేణి పార్థసారథిస్వామి భక్తుడని యూహింపనగును). అతనిని బట్టి కవి కాలము నిర్ణయింప వలనుపడినదికాదు. కవి తాను చోళ (తంజావూరుమండల)ప్రభువగు తుళజరాజుచే నన్నానీతుడ ననియున్నాడు కాని యా తంజావూరు మహారాష్ట్ర ప్రభువులలోఁ దుళజ నామధేయు లిరువురు గలరు. ఒకరి రాజ్యకాలము క్రీ. శ. 1728 - 36. ఇంకొకరి కాలము క్రీ. శ. 1765 - 87. ఇతఁ డీ రెండవ తుళజరాజుకాలముననే యుండినాఁడనియు, నితని గురువగు కస్తూరిరంగ కవి 1790 సం. ప్రాంతమునఁ దంజావూరి సంస్థానముం దుండినవాఁడనియు ఆం. క. చ. (పుట 170 - 174). కస్తూరిరంగ కవి యానందరంగపిళ్ళై పేరఁ బ్రసిద్ధుమగు రంగరాట్టండమును రచించినవాఁడు. ఆనందరంగపిళ్ళై డూప్లే కడ దుబాసి. డూప్లే క్రీ. శ. 1742 - 55 సం. ల నడుమఁ బుదుచ్చేరిలోఁ ప్రెంచి గవర్నరు *. అనఁగా రంగకవియు, నతని శిష్యుడైన కుప్పనయు 18 వ శతాబ్ది నడుమ నుండి రనుట నిశ్చయము.

* Vide, pages 12 & 255 of the Maratha Rule in the Carnatic.

గ్రంథవిషయము:— కుప్పన తన కృతిలో భాగవత దశమ స్కంధము నంతటి నాపోశనము పెట్టినాడు. ఇది సుమారు పదివేల గ్రంథము. మన యక్షగానములం దింతటి బృహద్గ్రంథము మఱిలేదు. ఇది రెండుభాగములుగా వింగడింపబడినది. ప్రతిభాగము చివరను కృతి పతి ప్రశంసాపద్యములు, కవి స్వవిషయము కథానుక్రమణికయు, గల గద్యము నున్నవి. కవి దీనిని యక్షగాన ప్రబంధమని పేర్కొనినాడు. కాని యక్షగానముయొక్క రూపకప్రయోజన ముపేక్షింపబడినది. ప్రబంధముయొక్క కథా సంవిధాన ప్రకృష్టత్వమును గానరాదు. కథాకథనవిధానము పురాణధోరణినిబట్టి పోయినది. రచనమాత్రము రాను రాను ప్రబంధోచితముగా రూపొందినది. అతి దీర్ఘవృత్తములు, నాఖ్యానశైలి ప్రచురములు, వర్ణనా బహుళములు నగు నిట్టి యక్షగానములనుబట్టి యక్షగానము లన్నియు బ్రదర్శన యోగ్యములు కావనియే కాక కొన్ని కవులచేతనే ప్రదర్శనోద్దిష్టములును గావని చెప్పవలెను. ఇందు తాళప్రధానములగు దరువులు, ద్విపదలు, వచనములు, కొలది పద్యములు, అర్థచంద్రికలు, కోలాటవర్ణములు, నలుగుపాట, ఊంజలు, (ఊయెలపాట), దండకము మొదలగునవి గలవు.

దరువులలో సంభాషణలు, ద్విపదవచనములలో గథాకథనమును గలవు. వర్ణనలు మూడిటను గలవు. పోతన రచన కనుకరణములును గలవు.

26. పిన్న బయలాచార్యులు

గొడగూచి చరిత్ర : *

గ్రంథము “శ్రీ మజ్జిమగ్గరు నిరంజన చరణకమల సేవా పరాయణ పీఠారాత్మ సంజాత మాళిగార్య తనూభవ భవ పరా జ్ఞుఖి పిన్నయలాచార్య ప్రణీతం” బని యున్నది. గ్రంథారంభమున సుగుణనగర (సుగుటూరు) నిరంజన నృసింహార్య గురువు స్మరింపబడినాడు. ప్రతిచివర “విరోధి కృతు సంవత్సరం చైత్ర శుద్ధ (7) వరకు దేవండపల్లి తాలూకాసుబా, సుగుటూరి శాస్త్రభాగం వీధింటి నారణప్పగారి కుమారుడు శివరామప్ప” యనియు, నిది “శ్రీ శృంగేరి సచ్చిదానంద భారతీంద్రస్వాముల చరణారవిందము లకుఁ బ్రీతిగా వ్రాసిన గొడగూచి చరిత్ర” యనికలదు. దేవండపల్లి తాలూకా బెంగుళూరు జిల్లాలో, శృంగేరి కడూరు జిల్లాలోను గలవు. రెండును మైసూరు రాష్ట్రమునఁగలవు. శృంగేరి పీఠ గురు పరంపరలో సచ్చిదానంద భారతులు ముగ్గురు గలరు. వారికాలములు వరుసగా— క్రీ. శ. 1633 - 1663, 1705 - 1741, 1771 - 1814 * ఇందు రెండు మూడవ వారికాలమున మాత్రమే విరోధి కృత్తు 1731, 1791 లలోఁ బడుచున్నది.

అడయారు దివ్యజ్ఞానసమాజ గ్రంథాలయములోని జి. నం. 74862 శతకంఠ రామాయణ యక్షగానము ప్రతివిలేఖికుడు “బమ్మెల్లి

* అడయారు దివ్యజ్ఞానసమాజ గ్రంథాలయముని నొక సమగ్రప్రతిగలదు. ఆలమర నం. 32, యఫ్ 33, జి. నం. 74907.

* చూ. మైసూరు గెజటిరు సం. 1—పుట 307 లోని శృంగేరి మతగురువ రంపర.

నారణప్ప కుమారుడు రామప్ప". తత్ప్రతి విలేఖన కాలము శుక్ల పుష్య బ 13 శుక్రవారము. ఇది క్రీ. శ. 2-2-1810 తేదీకి సరిపోవు చున్నది.

ఈ శ. క. రా., గొ. చ. ల ప్రతి విలేఖకులు పితృ నామ సామ్య మునుబట్టి సోదరు లగుదురు. పై శ. క. రా. ప్రతి విలేఖన కాలమును బట్టి యీ సోదరులు 1800 సం. కావల సేవలఁ గొన్నియేండ్ల పాటుండి యుందురని యూహింపవగును. గొ. చ. ప్రతి మూడవ సచ్చిదానంద భారతి కాలమున 1791 లోఁ బడిన విరోధికృ త్సంవత్సర చైత్రమున లిఖింపఁబడియుండును. గ్రంథమంతకు ముందునాటిది కావలెను. గ్రంథకర్త నృసింహార్య గురునిఁ బేర్కొనెను. అతఁడు మూడవ సచ్చిదానందభారతికి ముందు క్రీ. శ. 1707-1770 సం. ల నడుమ శృంగేరి మతాధిపతియగు నరసింహభారతి కావచ్చును. గ్రంథ రచనాకాల మా ప్రాంతమునఁబడుననియు గ్రంథము మైసూరు రాష్ట్ర మునకుఁ జెందినదనియు ననవచ్చును.

గ్రంథ విషయము :— శివలింగముచేఁ బాలు ద్రావించిన మహా భక్తురాలగు గొడగూచి కథ యింపు వర్ణితము. గొడగూచి కథ బసవపురాణమునఁగలదు. ఇది వీరశైవ వాఙ్మయ శాఖకుఁజెందు నట్టి రచన. యక్షగాన మని పేర్కొనఁబడినది. ఇందు ప్రసిద్ధ తాళ ప్రధానములగు డరువులతోపాటు రాగప్రధానములును గలవు. ద్విపదలు, వచనములు, పద్యములు, ఏలలు, అర్ధచంద్రికలును గలవు. ఒక్కచో రెండు ముక్కలు కన్నడము వాడఁబడినది. చేవగల రచన కాదు. శివకవిగ్రంథసామాన్యమైన దోషములు గలవు.

27. నుదురుపాటి వెంకన

పా ర్వ తీ క ల్యాణ ము : *

అం. సా. ప. లో నున్న యాయక్షగానము 'ఉద్దండకవి' లేక 'మహోద్దండ బిరుద ప్రశస్తుడైన వెంకన కవిండు' రచించినదిగా మాత్రము తెలియుచున్నది. ఇతడే పుదుక్కోట ప్రభువగు కోటిరాయ రఘునాథ తొండమాన్ అస్థానకవియైన నుదురుపాటి వెంకన యని తెలియుచున్నది. ఇతని తండ్రియగు సీతారామాయ్యుడు 'మహోద్దండ కవి బిరుద ప్రశస్తు' డని వెంకన యాంధ్రభాషార్ణవమునుండి యెఱుంగ నగును. వెంకనయు 'ఉద్దండవిద్యత్కవిత్వాంకనుండు' (చూ. ప్రా. లి. పు. భాం. డి. సం. 1992 - అతని బృహన్నాయికా గండకము) కోటి రాయ రఘునాథ తొండమాన్ రాజ్యకాలము 1789-89, (చూ. డా. సేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారి దాక్షిణాత్యాంధ్ర సాహిత్యము-పుట 58). ఈ వెంకనకవి కాలమదే యగును. ఇతడు బహుగ్రంథకర్త. అందు ప్రసిద్ధ మాంధ్ర భాషార్ణవము.

ఈ పా. క. గ్రంథపస్తువు సుప్రసిద్ధము, కాని యలఁతి యలఁతి మాయ్య నవధరించినాడు గ్రంథకర్త. అవి కామదహనఘట్టము పరిహరించుట, శివుడు వృద్ధవిప్రుని రూపమున బాంధవ్యము బ్రక్షింప వచ్చుట మొ. ఇందు ప్రసిద్ధ రాగతాళములలో ననేక కీర్తనలు గలవు. అన్నిటికిని పల్లవి, అనుపల్లవియు నేర్పరింపబడినవి. ద్విపదలు, చిన్న

* అం. సా. ప. సం. 166 ఊత్తుక్కాడునుండి సంపాదితమైన దీని గ్రంథ లిప్తిప్రతి యొకటి డా. వి. రాఘవన్ గారికడ గలదు. ఇది యూత్తుక్కాడులో బ్రదర్శింపఁ బడుచుండెడిదని వారు చెప్పినారు.

చిన్న సంధివచనములు, కోలాట దగువులు, సువ్వాల, తలంటు శోభనము, ధవళము, సలుగుపాటలు, జోల, మేలుకోలుపు గలవు. సంస్కృతమునను గొన్ని కీర్తనలు, గొంధి శ్లోకములు, నొక చూర్ణికయు గలవు. వచనములో సంభాషణలు లేవు కాని సంవాద శైలి యెక్కువగానే పాటింపబడినది. ఒక్కసీసము తప్ప మఱిపద్యములు లేవు. రచన సరళము, సరసము, జాతివార్తా చమత్కార సముపేతము, పాత్రోచిత వ్యాహారములలో నాటి వ్యావహారికపు నుడిగారమునకు నిండుదనమిచ్చినది. శృంగారమునకు హాస్యము హంగుచేసినది. కథ రక్తికట్టినది.

ఇది పుదుక్కోట వాఙ్మయమున య. గా. న కసలే పుట్టగతులు లేకపోలేదని యెత్తిచూపుచున్నది.

28. మా తృ భూ త క వి

పారిజాతా ప హ రణ ము : *

ఇది క్రీ. శ. 1787 - 1798 సం. ల నడుమ దంజావూరి నేలిన మహారాష్ట్ర ప్రభువగు అమరసింహున కంకితముగా నతని యమాత్యుడగు శివరాయ మంత్రి ప్రేరణమున మాతృభూత కవిచే

* తం. స. మ. కే. సం. 543.

ఒక సూచన :— మదరాసు ప్రభుత్వ ప్రాచ్య గ్రంథ ప్రచురణ సం. IX అయిన ఆభినయ దర్పణ మను గ్రంథమునకు గర్తయగు లింగమగుంట మాతృభూత నయు నీతడు నొక్కరే యని యా గ్రంథ పీఠికాకారులు వక్కాణించియున్నారు. అది యవిచారములకము. అ. ద. కర్త కాశ్యపగోత్రుడు. అతని తండ్రి మృత్యుంజయుడు. ఈ మాతృభూతన గోత్ర పితృనామములు వేరు. వివరములకు మా. తం. స. మ. కే. పుట 223.

రచింపఁబడినది. ఇతని గోత్రము శాండిల్యము, తండ్రి రంగార్యుడు, ఇతఁడు త్రిశిరగిరి మాతృభూతేశ్వరస్వామి భక్తుఁడు.

గ్రంథ విషయము :— కడు పెద్దది. మొదట వరుసగా వినాయకుఁడు, కటికము, దాష్టిక పండితుడు నను పాత్రల ప్రవేశము. తరువాత పార్వతీ పరమేశ్వరుల ప్రసంగము. ఈ పాత్రలకు గాని తత్సంగము లకుఁగాని ప్రధాన కథతో నెట్టిసంబంధమును లేదు. అట్టివే యీ తరువాత నున్న లీలావతి యను భోజకన్యావృత్తాంతము¹, భాషాదేవి గొల్ల కలాపమును. ఇవి యీ పారిజాత కథకు ముఖబంధములుగా నెందుకు రచింపఁబడినవో దురూహము!² పారిజాతాపహరణ ఘట్టమునకుఁ బడవ నిందున్న జలక్రీడలు-గోపికావస్తాసహరణ కథయు నట్టివే. దాని కిటుఁ బ్రకరణము లేదు. పారిజాత కథతోఁ బ్రసక్తిలేని రాధ పాత్ర కిందు బ్రసక్తి గలదు. ఆ కథ కనుబంధప్రాయమైన పుణ్యక ప్రతకథ కిందు ప్రసక్తి లేదు. సంతి కయ్యము, సింగీ సింగళ్ల ప్రసంగము లిందు గలవు. కాని యే కథలోనైన రక్తికట్టనూసిన పట్టు లవి యిందు రక్తికట్ట లేదు. భావములను, పద బంధములను, పద్య పాదములకుఁ బాదము లనే తిమ్మనగారి పారిజాతాపహరణము నుండి గ్రహించిన మాతృభూతన యాయన సత్యభామ యలుక చిత్తించిన ఘట్టమును నాల్గు పుటలలో నడిపించియుండగా దాను ముప్పది పుటలుగా సాగఁదీసి నాఁడు. తిమ్మనార్యునకు మూఁ డాశ్వాసముల పై చిలుకు పట్టిన పారిజాతాపహరణ ఘట్టము నొక్కముక్కలోఁ దెమల్చివై చినాఁడు మాతృభూతన. ఈమార్పులు యక్షగానప్రాయ రచనలో సముచితము

1. ఇది (పా. లి. పు. భాం. డి. సం. 1886 దాదినీ వేష కథ యను నీలావతి విజయమును బోలియున్నది.

2. ఇవి బహుశా ప్రతి విలేఖకుఁడు వ్రాసికొన్న యేవో గ్రంథాంతరముల భాగము లేవో.

లనియే చెప్పవచ్చును. కాని మొత్తమునైన గళను సమ్యక్సంవిధానముతో నాటకోచితముగా మలచలేకపోయినాడు కవి.

ఇది నాటక మని పలు తావుల బేర్కొనబడినది. ఏదంకములుగా విభాగింపబడియుండుట విశేషము. కాని యంతమాత్రమే సంస్కృత నాటకానుకరణము. మఱి సూత్రధార ప్రసక్తియైనను లేదు. తక్కినదంతయు యక్షగాన ఫక్కికయే. సాధారణముగా ముందు పాత్ర ప్రశంసయు, దరువుల పాత్ర ప్రవేశము దరువు నుండును. పాత్రల తెలుసుకొను ప్రసంగములు, మాధవి పలుకరింపులు, సవతి కయ్యము మొదలగునవి భామకలాపపు “బాణీ” ని దలపింప జేయును. సింగి సింగళ్ల ప్రసంగములు కొంపంజి కోవను జ్ఞప్తికెలయించును. ప్రశ్నాకాదియందును గృతిపతి నుద్దేశించియున్న ‘అవధరింపు’ మను నెత్తుగడయు, బ్రత్యంకాంతమందును గల గద్యలు, మధ్యనున్న సుదీర్ఘ వర్ణనలును బ్రబంధ ఫక్కిని దలపించును.

ఇందు సంస్కృతమును సుమారు పాతిక శ్లోకములు, నాలుగైదు చూర్ణికలు, గొలది తమిళ కన్నడ మహారాష్ట్ర భాషా ప్రసంగములును గలవు. తెలుగున వచనములు తఱచు ద్విపదలు, దరువులు (‘ఉత్తరాది దరువులు’ గూడ - దరువులలో గృష్ణుడు దుద్దిష్టుడగుగాఁ ద్రుశిరగిరి నిలయ సఖముద్ర తఱచు గన్పట్టును), పద్యములును గలవు. సీసములు సుమా రొక శతమానమున్నవి. అందు ప్రతిపాద సమతా పాదనముతోడి తూగు బాగుగ నున్నది. తెలుపు పాట, నలుగు పాట, కోభనములు, గౌరీ కల్యాణము మొదలగునవి కలవు. రచన ప్రసిద్ధ పదములతో (కతి పయ ప్రయోగవిశేషములు గలవు), నాటకోచితముగా సరళమై యున్నది. భావము లా వృత్తి యైనను నొక్కపట్టుననే యొక్కపెట్టున సుఖువుగా, ధారాళముగా, ఛందస్సుందరముగా బద్యములను గుప్పింప గలడు కవి.

29. మెరట్టూరు వెంకటరామశాస్త్రి

ఆంధ్రులనాట్యకళా ప్రతిష్ఠకుఁ గూచిపూడి యెట్టిదో యటవలకు మెరట్టూరు (లేక మెలట్టూరు - అది తంజావూరికి సుమా రామడ మారము) అట్టిది. మెలట్టూరు భాగవతమేళ నాటకములకుఁ బెట్టినది పేరు. భామకలాపాదుల విషయమునఁ గూచిపూడివారికిఁ గులపతి సిద్ధేంద్రయోగి. భాగవతమేళ నాటకముల విషయమున మెలట్టూరు వారికి వేంకటరామశాస్త్రి యట్టివాఁడు. ఈయన వెలనాటి తెలుఁగు బ్రాహ్మణుఁడు. ఇంటిపేరు తెలియదు. మెలట్టూరు వెంకటరామశాస్త్రి యని వ్యవహరించుటే పరిపాటి యైనది. ఈయన శ్రీ వత్సగోత్రుఁడు, గోపాలకృష్ణార్యుని పాత్రుఁడు, లక్ష్మణార్యుని శిష్యుఁడు, దేవీ నృసింహోపాసనములు చేసిన మహాభక్తుఁడు, నాట్య సంగీత సాహిత్య విద్యావిశారదుఁడు నని యాతని గ్రంథముల వలనను, స్థలజ్ఞులగు పెద్దల వలనను, అన్ని కుడిగ్రామము (తంజావూరుజిల్లా, కుంభకోణము తా.) నందలి యాయన బంధువర్గమువారి వలనను దెలియవచ్చినది. ఆయన తన వార్ధకమున బ్రసిద్ధుఁడగు త్యాగరాజునకు సమకాలికుఁడైనట్లు ఆచార్య శ్రీ పి. సాంబమూర్తి, డాక్టరు వి. రాఘవన్ మొదలగు తమిళ దేశపుఁ బండితు లనేకు లనుచున్నారు. త్యాగరాజు కాలము క్రీ. శ. 1759 - 1847.* అనఁగా వెంకటరామశాస్త్రి 18 శ. నడుమను జివరను గూడ నుండి యుండునని యూహింప నగును. శ్రీ సుబ్బరామదీక్షి తారుగారి 'సంగీతసంప్రదాయ ప్రదర్శిని' నిఁ బట్టి యాతని కాలమింకను వెనుకకుఁబోవును. అందితఁడు తంజావూరి మహారాష్ట్రప్రభువులు, రెండవ

* చూ. క్రీమాన్ వింజమూరి నరసింహచార్యులవారి క్రీ త్యాగరాజు చరిత్ర ఆంధ్రగ్రంథమాల ప్రచురణ, మదరాసు, 1934.

శరభోజి, శివాజీల కాలమున నుండినట్లు **గలదు.** ఆరాజుల రాజ్యకాలములు వరుసగా క్రీ. శ. 1798-1833, 1833-55 దీనినిబట్టి వెంకటరామశాస్త్రి 19 శ. పూర్వార్థమునను నుండినట్లు చెప్పవలెను.

వెంకటరామశాస్త్రి కృతులు :

ఇతని నాటక కృతులుగాఁ జెప్పఁబడునవి పండ్లెండు :-

1. ప్రహ్లాద చరిత్ర.	7. రుక్మిణీ కల్యాణము.
2. రుక్మాంగద చరిత్ర.	8. కంస వధ.
3. మార్కండేయ చరిత్ర.	9. శివరాత్రి నాటకము.
4. ఉషాపరిణయము.	10. సత్సంగరాజు నాటకము.
5. హరిశ్చంద్ర.	11. అసత్సంగరాజు నాటకము.
6. సీతాకల్యాణము.	12. జగల్లీలా నాటకము.

ఇవియన్నియుఁ దెలుఁగున రచింపఁబడినవేనట. మొదటి యాఱును దెనుఁగువేయని చూచి తెలిసికొంటిని. కడమ యాఱింటిలో నన్నియు నితని కృతులగునోకాదో, వానిప్రతులనలు దొరుకుచున్నవో లేదో సరిగాఁ దెలియదు. అవి యంతగాఁ బ్రదర్శనలకెక్కి రాణించి నట్లును దోషదు. ఈ గ్రంథము లన్నియు నముద్రితములు. కొన్నిటి ప్రతులు విడివిడిగా శ్రీ వి. రాఘవన్ గారివంటి వాఙ్మయ పరిశోధకుల యొద్దను, శ్రీ ఆర్. కల్యాణ రామయ్యర్ బి. ఏ., (మదరాసు) గారి యొద్దను గలవు.

తంజావూరు మండలమున మెలట్టూరు, శౌల మంగళము ఊత్తుక్కాడు మొదలగు గ్రామముల చుట్టుపట్లను గొన్నిటి ప్రతులు లభింపఁగల వను నాశ గలదు. శౌల మంగళము భాగవతులలో నొక

రును, బ్రస్తుతము మదరాసువాసులు నగు శ్రీ కల్యాణ రామయ్య గారియొద్దఁ బై పట్టికలోని మొదటి యాజింటి గ్రంథ లిప్తిప్రతులు గలవు. (అందలి ప్రహ్లాదచరిత్ర, ఉషాపరిణయములకు మాత్రము నేను మదరాసు ప్రా. లి. పు. భాం. లిపి పండితులచేఁ దెలుగు లిప్తిప్రతులు తయారుచేయించుకొంటిని. ఆ యజువదేశము ప్రతులు తప్పులతడకలు; తెలుగు శబ్దముల స్వరూపములే మార్చిపోయినవి. ప్రక్షిప్తములు హెచ్చు). సీతాకల్యాణము రుక్మాంగద చరిత్రల యనమగ్ర ప్రతులు మాత్రము తం. స. మ. నకుఁ జేరినవి. (కే. సం. 673, 682) ఆ సీ. క. గురించి కేటలాగులో ‘కర్త తెలియదు’ అనియున్నదిగాని గ్రంథమునందవతారికలోనే యిది ‘...లక్ష్మణాఖ్యుని కృపవల్ల...గోపాల కృష్ణయ్య కొమరుఁడై నట్టి వెంకటరాముండు...విరచించె’ నని కలదు. రుక్మాంగదము ప్రతిలో గ్రంథకర్తృనామము గాననాదు కాని కల్యాణ రామయ్యరుగారు మెలట్టూరు వెంకటరామశాస్త్రి కృతియని చూపించిన రుక్మాంగద చరిత్రము ప్రతియు ననమగ్రమగు తం. స. మ. ప్రతియు నున్నంతమట్టున కొక్కతీరుగనే యున్నవి. తం. స. మ. లో నున్న “నానావిధ నాటకములు” అను రెండు కలశూరగంప సంపుటములలో (కే. సం. 802, 803) బై పట్టికలోని మొదటి యాజింటి పేర్లును గల గ్రంథభాగములు చెదరుగా నున్నవి. అందుకొన్ని మె. వేం. రా. శాస్త్రి గ్రంథభాగములే. ఇవికాక తం. స. మ. లో “నాటకపాత్రలు” అను నింకొక గ్రంథము (కే. సం. 799) గలదు. అందు “రామాపండితుల నాటకాలు” అని పదమూడు నాటకముల పట్టిక యొకటి కలదు. ఆ రామాపండితుఁడీ వేం. రామశాస్త్రి యగునో కాదోకాని యా పట్టికలో వేం. రా. శాస్త్రి నాటకముల పేర్లుమాత్ర మైదు (రుక్మాంగదము, ఉషా రుక్మిణీ సీతా కల్యాణములు, శివరాత్రి నాటకము) కన్పడుచున్నవి.

వేంకటరామశాస్త్రి కృతులెల్లను నాటకములని పేర్కొనఁ బడినవి. అన్నియుఁ బ్రదర్శనయోగ్యములు. అందెక్కువగాఁ బ్రదర్శనల కెక్కి రాణించినవి. ప్రహ్లాద, రుక్మాంగద, మార్కండేయ చరిత్రములు, ఉషాపరిణయము, ఇటీవల హరిశ్చంద్ర. అందు ప్రదర్శనవిషయమునఁ బ్రహ్లాద చరిత్రము, రచనావిషయమున నుషాపరిణయమును గొప్పవందరు. ఇక్కడ ప్రతిగ్రంథమును బ్రత్యేకముగా విమర్శింపఁ బనిలేదు. అన్నియుఁ బ్రసిద్ధేతివృత్తములు. అన్నిట రచనాప్రక్రియయు నించుమిం చొక్క మాదిరిగనే యుండును. స్థూలముగాఁ దత్స్వరూపమిట నిరూపింపఁబడును.

ప్రతి గ్రంథారంభమునను గ్రంథనామ నిర్దేశకమగు కందమొకటియుఁ బిమ్మటఁ గథాసంగ్రహము, కవి స్వవిషయము నుటంకించు ద్విపదయు నుండును. కథారంభమునకు ముందు గణపతిస్తుతి మాత్రమేకాక పాత్రప్రవేశ సందర్భముగూడ నుండును. సాధారణముగఁ బ్రతి పాత్రప్రవేశమునకును సూచనగా నొక సంధివచనము, పాత్రప్రవేశమునకును సూచనగా నొక సంధివచనము, పాత్రవర్ణన ద్విపద, ప్రావేశిక ధ్రువయు నుండును. కథా సంవిధానము తఱచు సంధివచనములద్వారా సూచింపఁబడును. సంధివచనాలేకాక పాత్రల సంభాషణవచనములు గూడ నక్కడక్కడ నున్నవి. కాని సంభాషణలు తఱచు దరువులు, దీర్ఘద్విపదలలోనే జరుగును. గ్రంథాంతమున మంగళము, ఫలశ్రుతియు నుండును. గ్రంథమున ద్విపదభాగము, దరువులు నెక్కువ. పద్యాలు ప్రసిద్ధవృత్తాలు, జాత్యుపజాతులు, తదర్థపద్యాలనఁగాఁ గందార్థాలు, గొలఁది సంస్కృత శ్లోకములు చూర్ణికయుఁ బ్రయుక్తములైనవి. దరువులు ప్రసిద్ధ రాగతాళములలోనే కలవు. రాగాలు ఆహిరి, ముఖారి, ఉసేని, బిలహరి, మోహన, పున్నాగ వరాళి, పంతువరాళి, కల్యాణి, దేవగాంధారి, మధ్య

మావతి, సురటి, మొ॥ తాళాలు ఆది, చాపు, రూపకము మొ॥
 ఆది తాళము వాడక మెక్కువ. సంగీతశాస్త్ర దృష్టితోఁ జూచినచో
 వేం. రా. శాస్త్రీ కృతులలో గొప్ప విశిష్టత గోచరించును. అపు
 రూపములగు రక్తిరాగము లెన్నింటికో చక్కని లక్ష్యములు రచించి
 నాఁ డతఁడు. ముఖ్యముగా నాహినినో ముఖారినినో యెత్తుకొనెనా
 యొక్కరాగమునే విభిన్న సంచారములతో వివిధరసోత్పత్తి కుపయో
 గింపఁగలఁడు. అదొక గొప్ప నేర్పు. ఉశేని స్వరజతి నితని ప్రతిభకొక
 తార్కాణముగాఁ బేర్కొందురు పెద్దలు. వెంకటరామశాస్త్రీ కృతు
 లన్నిట రచన రూపకోచితమైన సరళశైలిలో సాగిపోవును. నాటి
 తంజావూరు తెలుఁగువాడుక నుడికారపు సాంపులు నట నటఁ జిల్క
 రింపఁబడినవి వెం. రా. శాస్త్రీ ప్రహ్లాదాది నాటకములు నేటికి
 నేటేటఁ బ్రదర్శింపఁబడుచున్నవి. తత్ప్రదర్శన ప్రక్రియ యొక విశిష్ట
 సంప్రదాయమునకుఁ జెందినది. (అది స్థలాంతరమందుఁ బ్రసక్తము).

30. కా కర్ణ త్యాగరాజు

త్యాగరాజు కృతు లనుసరి కతని భగవత్కీర్తనలే స్ఫురించును.
 అతని వ్యక్తిత్వము భక్తి, సంగీతము నను రెండు మహాప్రవాహముల
 సంగమక్షేత్రము. కాని యందుఁ గవితయు సంతర్వాహినిగాఁ బ్రవ
 హించుచుండును. అతఁడు భగవన్నామకీర్తనలే కాదు తస్మహిమా
 ప్రతిపాదకములు, దత్కీర్తనసాధములు నగు కావ్యములుగూడ నొక
 మూఁడు రచించినాఁడు. అవి యక్షగానములని పేర్కొనఁబడలేదు

కానవాని రచనాప్రక్రియ యక్షగానప్రాయమైనదే. ఆయనవంటి ప్రశస్త వాగ్గేయకారుల సాహిత్య సృష్టికి దగిన దాగచనయే. కాని యతని కీర్తనల కున్న ప్రసిద్ధి యా కావ్యముల కింకను రాలేదు. అవి సీతారామ విజయము, నౌకాచరిత్ర, ప్రహ్లాద భక్తివిజయము ననునవి.

త్యాగయ కృతులనుబట్టి యతని గుఱించి తెలియవచ్చు విశేషములు గృహ గురు పితృనామ నివాసములు మాత్రమే. ఇతరాధారములను బట్టి యతని చరిత్రమును దెలుపుగ్రంథములు మనకున్న వానిలో ముఖ్యములైనవి : 1. శ్రీమాన్ వింజమూరి నరసింహాచార్యులు గారి శ్రీ త్యాగరాజ చరిత్ర 2. ఆచార్య శ్రీ విస్సా అప్పారావు గారి సంపాదకత్వమున వెలువడిన త్యాగరాజస్వామి శతవార్షికోత్సవ సంచిక, 3. శ్రీ పి. సాంబమూర్తిగారి 'Great Musical Composers of S. India'. వానినిబట్టి తెలియవచ్చిన విశేషములలో ముఖ్యమైనవి: త్యాగయ యింటి పేరు కాకర్లవారు. ఈ కాకర్లవారు ములికినాటి బ్రాహ్మణులు. భారద్వాజసోత్రులు. త్యాగయ పితామహుడు గిరిరాజబ్రహ్మము. తండ్రి రామబ్రహ్మము. తల్లి శాంతమ. (సీతాంబ యని వాలాజీపేట చరిత్రలో గలదని త్యా. శ. వా. సంచిక) త్యాగయ సంగీత గురువుగా బ్రసిద్ధుడైనవాడు సాంఠి వేంకట రమణయ్య కాని త్యాగయ నౌకాచరిత్రమున శ్రీరామకృష్ణమోదాఖ్యుని బురుషార్థదాయకుడగు తనదేశిక వరునిగా స్మరించియుండెను. అతడు త్యాగయకు దత్త్యోపదేశము చేసిన గురువైయుండును. త్యాగయ నివాసము తంజావూరు మండలములోని తిరువయ్యూరు. (అదే పంచనదము. త్యాగేశ్వరస్వామి క్షేత్రము.) జీవితకాలము. క్రీ. శ. 1759-1847.

గ్రంథవిషయము

సీతారామవిజయము:

ఇది వెనుక నెప్పుడో వాలాజ నగర్ లోక్ నారాయణశాస్త్రి గారిచేఁ బరిష్కృతమై ముద్రితమైనదని తాళి. శ. వా. సంచిక వలనఁ దెలియవచ్చినది. కాని నేడచ్చు ప్రతులుగాని, లిఖిత ప్రతులుగాని లభించుటలేదు. మదరాసు విశ్వవిద్యాలయ సంగీతశాఖాచార్యులు శ్రీ సి. సాంబమూర్తిగా రది కడుహృదయంగమమైన కృతీయని సెల విచ్చినారు.

నౌకాచరిత్రము: ¹

గోపికావస్తాపహరణ మిందలి ప్రధానవిషయము. కాని కథా రంగము చూచినది. నిమిత్తమును గ్రొత్తది. గోపికాకృష్ణులు యమునలో నౌకా విహారము సల్పుదురు. గోపికల గర్వభంగము నిమిత్తము కృష్ణుఁడు సంకల్పింపఁగాఁ దుపాను వచ్చును. నౌక కొక రంధ్ర మేర్ప డును. నాయకునకు వస్తాపహరణ దోషము తగులకుండఁగనే సంకీర్ణ సిద్ధి యగును. అదియొక యశాచిత్రము. గోపికల కిష్టము లేకున్నను గోకలు విడచుట తప్పనిసరియైనది. అదియొక చమత్కారము. మార్పు మనోజ్ఞము.

(1) దీని లిఖిత ప్రతులు ఆం. సా. ప. (నం. 3807), తం. స. మ. కే. నం. 483), ప్రాచి. పు. భా. (డి. నం. 1896), లగో గలను. అసలిది యాఱు తడవలు ముద్రితమైనది. 1873 లో మంజురపట్టు రామచంద్రశాస్త్రిగారిచే, 1885 లో నెవరో శేషచలశాస్త్రిగారిచే, 1892 లో జ్యోతీష్యుతీ మద్రజాలయమున కీ. కే. వేదము వెంకటరాయ శాస్త్రిగారిచే, 1930 లో మదరాసు ఆమెరికన్ డ్రైమండు మ. శా. వారిచే, 1949 లో మదరాసు సంగీత సభవారి పక్షమున శ్రీ పి. సాంబమూర్తిగా రి చేతను, అదే సం. న మదరాసు ఆది అంకుకోవారి చేతను బ్రచురింపఁ బడినది.

ఇందు పల్లవి, అనుపల్లవి. చరణముల వింగడింపుతోఁ గవి నామాంకిత ముద్రలతోఁ బ్రసిద్ధరాగ తాళములలోఁ జక్కని కృతులు, నలఁతి యలఁతి సంధివచన ప్రాయములైన గద్యపంక్తులును మొందు. ద్విపదలు, నక్కడక్కడ పద్యములునుగల వందులో శార్దూలముల వాడక మెక్కువ. అటనటఁ జటిపొటి నెరసు లున్నను మిక్కిలి సరస మైనది రచన. త్యాగయ దీనిని బ్రదర్శన కుద్దేశించి యుండె ననుట సందిగ్ధము.

ప్రహ్లాద భక్తి విజయము : 2

ఇందలి వస్తువు ప్రహ్లాదునికథ. కాని యిందు హిరణ్యకశిపుఁడు, లీలావతి, చండామారులు మొదలగువారి పాత్రలకుఁ బ్రసక్తిలేదు. చివరికి నరసింహావతార ప్రసక్తియును లేదు. హిరణ్యకశిపుఁడు ప్రహ్లాదునిబాధ పెట్టిన విషయము మాత్రము గ్రంథాది నించుక చెప్పఁబడి నది. అంతే గ్రంథముగ్రంథ మంతయు హరినిఁ గూర్చిన ప్రహ్లాదుని గాఢమైన తపనయు భక్తి భావావేశమును గృతార్థతయు మాత్రమే ప్రధాన విషయముగా సాగినది. ప్రహ్లాదచరిత్ర నీరీతిగాఁ బాత్రైక ప్రధానముగా, బాహిరసన్ని వేశముకంటెఁ బాత్రయొక్క యంతః ప్రవృత్తి తత్త్వోన్మీలనము ప్రధానముగా నిదివర కెవరును రచించియుండి నట్లు గానరాదు. త్యాగయ యాత్మీయతను బట్టియిచ్చు గ్రంథమిది. ఇందు ప్రహ్లాదపాత్రతోఁ దాదాత్రమందిన త్యాగయభక్తి రసస్థితి నందుకొన్నది. ఆప్రహ్లాదచరిత్రము నతిమాత్ర మనోజ్ఞముగా రచించిన ప్రథమాంధ్ర మహాకవి భాగవత కర్త బమ్మెరపోతన. పోతరాజు పోత డలుత్యాగరాజునకుఁ దప్పని సరియైనవి.

2. ఇది 1868 విద్యనోద తరంగణి ము. శా. లో, 1949 లో మదరాసు ఆది ఆంధుకో వారిచేతను ముద్రితమై ప్రకటింపఁబడినది.

త్యాగయ గ్రంథ ప్రారంభమున దీనిని ప్రబంధమని పేర్కొని యున్నను దత్రాపి పలుతడవలు నాటకమనియే వక్కాణించెను. ఇది “నాగతాళమృదంగరవళిచే మిగులఁ నాగరికం బభినయముచే జెలఁగు” నని ముందుగానే చెప్పియున్నాఁడు. గ్రంథ మైదంకములుగా విభాగింపఁ బడి యుండుట విశేషము. గ్రంథారంభము నందలి యిట్ట దేవతాభి వందనాదికమే నాంది. దావారిక సూత్రధారుల ప్రసంగమే ప్రస్తావన, ఫలశ్రుతియే భరతవాక్యము ననుకొన్నచో దీని నాటకలక్షణము కొంత పట్టిన దనవచ్చును. అయితే యదిమూర్ఖ నాటకప్రభావమును మాత్రమే సూచించును గాని నిక్కచ్చిగా నాఫక్కి కుపలక్ష్యభూతముగాదు. ఇందలి గణపటీప్రార్థనమాత్రమే కాక పాత్రప్రవేశము, దావారికుని కటికము వానివంటి) వాలకము, తెరవెడలు దరువు వంటి పాత్రప్రశంసాత్మక కీర్తనలు మొ. నాటి తంజా వూరు య. గా. న నాటకములలోఁ గన్పట్టును. అంకవిభాగాది విశేషములు గూడ నందందు గానవచ్చును. కాని సంధి వచనముల నాశ్రయించు యక్షగానమున కంకవిభాగము సహజము కా దా యవసరమును లేదు. ఇందు నా యంకవిభాగము సార్థకముగాదు, సంధ్యం గోచితముగా లేదు. అర్థప్రకృతులకుఁ గార్యావస్థలకును సమన్వయము కుదురలేదు. కుదుగుట కవకాశమే లేని యితివృత్త మైనది. ఇది త్యాగయచేఁ బ్రదర్శనోద్దిష్టమైనదని విశదమైనది; సంవాద ప్రచుర మైనదే కాని సన్నివేశబలము చాలని ప్రదర్శనమున రక్తికట్టదు.

ఇందు దరువులు, ద్విపదలు, గద్యపద్యములును గలవు. ఆ దరువులను గృతులనుట లెస్స. ఆ లక్షణము చక్కగాఁ బట్టినది. పది సం. శ్లోకములు, నొక చూర్ణికయుఁ దెలుఁగున నొకడండకమును గలవు. అనేక ప్రయోగ విశేషములు గలవు. కృతి యతిరసవంతమైనది.

31. శివాజీ

అన్నపూర్ణ పరిణయము : *

తంజావూరి మహారాష్ట్ర ప్రభువులలో జివరివాడును రెండవ శరభాజిగొడుగు నగు శివాజీ కృతీయిది. అతని రాజ్యకాలము క్రీ.శ. 1833-1855. గ్రంథము ప్రతి చివర నది జయనామ సంవత్సరము భాద్రపదమున లిఖింపబడినట్లు గలదు. అది శివాజీ రాజ్యకాలమున 1834వ సం. అగుచున్నది. శివాజీ సింహాసనస్థుడై యుండిన కాలముననే యీగ్రంథము రచింపబడినట్లు గలదు. అనగా నీగ్రంథ రచన క్రీ. 1833-34 సం. ల నడుమనే జరిగి యుండును.

తంజావూరుమున సిద్ధపుష్కరిణి చెంత దప మొనర్చిన కొంకణ సిద్ధుని కోర్కెపై శివుడట గొంకణేశ్వరుడను పేర వెలసెను. సిద్ధ మిత్రుడగు సుశర్మయను వైశ్యునకు శివుని వరప్రసాదముగా సిద్ధపుష్కరిణిలో నొక కమలకర్ణికలో నొకయాచుశిశువు లభించును. ఆమెయే అన్నపూర్ణ. ఇది పూర్వకథ - సూత్రధారప్రోక్తము. ఇంక నీ నాటక కథ లోని ముఖ్యవిషయము : ఆమె పెంపకము, తపస్సు, కొంకణేశ్వరునితో బెండ్లి.

గ్రంథము నాటకమని పలు తడవలు పేర్కొనబడినది. నాంది, సూత్రధారపారి పార్శ్వకుల ప్రస్తావన, వసంత ప్రసక్తి, అంకవిభాగము (రెండు), భరత వాక్యప్రాయమైన రంగనాథ కపిశ్వరుని (శివాజీ ఆస్థాన కవికాబోలు) యాశీర్వాదము మొ॥, విషయములు ముందటి తంజావూరు నాటకములలోకంటె నిం దెక్కువగా మార్గనాటక ప్రభావమును

బ్రస్ఫుట మొనర్చుచున్నవి. కాని మార్గనాటకములందు సూత్ర ధార ప్రసంగములు, ప్రస్తావన యందుఁ దక్క మధ్య మఱి కన్పింపవు. తంజావూరి నాటకములు సాధారణముగా నడుగడుగున నతని కథాను సంధానక ప్రసంగములు లేనిదే నడువవు. అందును సీగ్రంథ మంతయు సూత్రధారుని ప్రలాపము వలె నున్నది కాని నాట్యకళా కలాపమిం దంతగాలేదు. అయినను నిది ప్రదర్శనోద్దిష్టమైనదే. ఏలన “రంగ భూమియందు నటింప జేస్తూన్నాము” అని దీని యెత్తుగడ. విఘ్నే శ్వర పాత్ర “ప్రత్యక్షంబుగా” ప్రవేశపెట్టబడినది. గ్రంథాంత మున నీనాటకపు వేషాల “నావనీసు” (Dramatics Personae) గలదు.* ప్రతివిలేఖకుని వ్రాతఁలో నగరిలో నొక భాగవతమేళ ముండినట్లును, నామేళపు “సబనీసు” (Accountant) కడ నీ గ్రంథ మూల ప్రతి యుండినట్లును గలదు.

రచన :- గ్రంథము పెద్దది. సరుకు తక్కువ. ద్వితీయాంకము వివిధ స్తోత్రములు గలిగి విసువెత్తించుచున్నది. రచన పేలవము. తప్పులు కుప్పలు. దరువులు, కోలాట, గొబ్బి, చెండ్లాట, నలుగు, సువ్విపాటలు, కందార్థ సీసార్థములు, సుమారు 40 సం. శ్లోకములు, కొలది చూర్ణి కలును గలవు. అన్యదేశ్యములు కొన్ని ప్రయోగింపఁ బడినవి.

విశేషములు :- ప్రస్తావనలో శివాజీ ప్రశంస, వంశావతార మును గలవు. యతని యమాత్య దండనాయకులగు సదాశివరాయ

* ఇందీ నాటకమునవచ్చు పాత్రలు, నానాఁ డది ప్రదర్శింపబడినప్పు డాయా పాత్రఁ ధరించినవారి పేళ్ళును గలవు. ఇది మన్మథ సంవత్సరము - ఆచణి సెలలోఁ దయరై నట్టిందు గలదు. అనఁగా నీనాటకము 1835 లోఁ బ్రదర్శితమైనదన్నమాట.

మంత్రి కృష్ణరాయుడు వరహేంద్రుడును ప్రశంసింపబడిరి. ఈ శివాజీ ప్రశంసాత్మకముగా నాల్గు సీసపద్య గ్రంథసంపుటములు తం. స. మ. లో నున్నవి. (కే. సం. 811 - 814)

32. వెంకట కృష్ణా జెట్టి

శివ పారిజాతము : *

ఈగ్రంథము తంజావూరి మహారాష్ట్రప్రభువగు శివాజీ యాస్థానమున రచింపబడినది. గ్రంథరచనాకాలము శివాజీ రాజ్యకాలమగు క్రీ. శ. 1833 - 35 సం. ల నడుమఁబడుచున్నది. గ్రంథాంతగద్యలో సది “ శివాజీమహీపాలుని తెనుఁగుకవి వెంకటకృష్ణాజెట్టి కనకాజెట్టి చేసిన కవిత్వ ” మని యున్నది. కాని యాగద్యకు ముందున్న మంగళములో “ శ్రీ వెంకటాడ నే ” నని చెప్పుకొనినాఁడు కవి. గ్రంథారంభమున నొకసీసములోఁదాను “ కనకయ్య పుత్రుండ ” నని చెప్పుకొనినాఁడు. కాఁగా “ వెంకటకృష్ణాజెట్టి కనకాజెట్టి చేసినకవిత్వ ” మనునది పొరపాటునఁ దారుమార్చె యుండునని యూహింపఁదగి యున్నది.

భగీరథునికోర్కెచొప్పున శివుఁడు గంగను విడనాడెనని యాపె సోదరుడగు కపిలవిష్ణువు కోపించి శివునికిఁ బాగిజాతముద్వారా గుణపాఠము నేర్పవలెనని సంకల్పించి నారదు నందులకు నియోగించును. చివరకు శివుఁ డామె నుపలాల్పించును. అది యిందలి ప్రధానవిషయము.

పారిజాత సన్ని వేశ ప్రధానమైనది కృష్ణకథ. పారిజాత కథలో ప్రధాన సన్ని వేశము సవతికయ్యము. శివకథలోగూడ నా సన్ని వేశమున కవకాశ ముండుటచేత పారిజాత వాసన దానికిని దగిలినది. కాని యిందు కవి సవతికయ్యపు సన్ని వేశమును గల్పింపలేదు సరికదా యున్నకథయందైనను సంవిధానమును జక్కగ దిద్దలేక పోయినాడు. రచన పేలవము, సీరసము, బహుదోషజుప్తమునై యున్నది. టప్పాదరువు, గీతార్థకందార్థాదు లిందలి రచనా విశేషములు.

33. ఎల్లయకవి

చంద్రతారా విలాసము : *

సేలము మండలమున నుద్గండ మల్లసముద్ర మనుగ్రామమున నుండిన యాంధ్రవిప్రుడు, నాత్రేయ గోత్రజుడైన రామభద్రుడను నాతనికి మల్లస, విశ్వనాథుడు నను నిరువురు పుత్రులనియు నంకు విశ్వనాథునికిఁగాఁబోలు వేంకటాంబయం దీ యెల్లయకవి కలిగినాడనియు గ్రంథారంభమునఁగలదు. కోలా శేషచలకవి నీలగిరియాత్రలో (చూ. మదరాసు ప్రభుత్వప్రాచ్య గ్రంథమాలా ప్రచురణ సం. 29, పుట 20-21) నీయెల్లయ 'యీరోడు' నివాసి యనియు, నితఁ డొక సంత్రస్థాపకుఁ డును వ్యాపార వ్యవహారము నై యుండెననియు, 'సంగీతసాహిత్య

* ప్రతులు : (1) ప్రా. లి. పు. భాం. ఆర్. సం. 130- (2) డిబ్ డిబ్ సం. 204 (3) 171. (తారాశకాంక మనుషేర నున్నది) ఇందు 2, 3 ప్రతులలో గర్తపేరు కానరాదు. కానియవి యీకృతి ప్రత్యంతరములే.

విద్యాప్రవీణుండు గావునఁ దా రా శశాంక ప్రభృతి కతిపయనాటక ప్రబంధంబులు శృంగారాది రసానుబంధంబులుగ రచించి యున్న వా డనియుఁగలదు. శేషాచలకవి నీలగిరియాత్ర 1846 - 47 సం. ల నడుమ జరిగినది. ఈ కావ్యమంత కించుక ముందు రచింపఁబడియుండును.

ఇందలి యితివృత్తము ప్రసిద్ధము. సుప్రసిద్ధమగు శేషము వెంకట పతి శశాంక విజయప్రబంధ సంవాదిగనే సాగిన దిందలి కథా రచనా ప్రణాళిక (అలఁతి మార్పు లొండు రెండుచోట్లఁ గలవు). అందలి రుచి మంతము లైన పద్యము లెన్నో మిక్కిలిగా ననుకరింపఁబడినవి. రచన సామాన్యమైనది. దోషము లధికము. సరసరచన గల పట్టులున్న వన్న నది శేషము వానిప్రభావము. ఇందు ప్రసిద్ధ రాగతాళములలో దరువులు, ద్విపదలు, గద్యపద్యములు, కందార్థములు, సీసార్థములు, ద్విపదార్థములు, వృత్తార్థములు, (వృత్తదరువులు) ఏలపదము, శోభనమును గలవు. అమరము, భర్తృహరి సుభాషితాదుల నుండి శ్లోకములు గ్రహింపబడినవి. గ్రంథము యక్షగానమని పేర్కొనఁబడినది.

34. మారు పెద్ది చెంగల్వ రాయ శాస్త్రి

సుందరేశ్వర విలాసము : *

ఈయన చెంగల్పట్టు మండలమున స్థిరపడిన యొక వెలనాటి తెలుఁగు కుటుంబమునకుఁ జెందిన వాఁడు. కాళికనగోత్రుఁడు. తిరుమల రాయ పోత్రుఁడు, వేంకటరాయ పుత్రుఁడు. క్రీ. శ. 1810 ప్రాంత

* Published By Prof. P. Samba Moorthy, The Indian Music Publishing House, Madras 1952.

మున మర కాణము సమీపముననున్న పెరుంపేడు గ్రామమున జన్మించి నాడు. సంస్కృతాంధ్రములందును, భరత గాంధర్వము లందును గాకలు తీరిన పండితుడై చెయ్యారు జమిందారుల యాస్థాన సన్మానముల నందెను. అక్కడుండిన కాలముననే యాతడు వైద్యనాథుడను జమిందారు కోరికపై నీ సుందరేశ్వరవిలాస నాటకమును రచించెను. ఇతని రాకకుముందే చెయ్యారులో గండస్వామి దేవాలయమున వల్లీనాటకము (తెలుగు రచన. అది యంతకుముందు తిరుప్పోరులోఁ బ్రదర్శింపఁ బడుచుండెడిది) ప్రదర్శింపఁ బడుచుండెనట; అది కూడ నీతని సుం. వి. నాటక రచనకుఁగొంత ప్రోత్సాహకమై యుండును. ఈయన తేది 28-2-1900న కాలధర్మము నొందెను. సుం. వి. అక్షయ వత్సరచైత్రమున రచింపఁబడినట్లు గలదు. చెంగల్వరాయశాస్త్రి జీవిత కాలమున (1810-1900) అక్షయ 18వ6 అగుచున్నది. అది చెయ్యారులో బ్రహ్మోత్సవసమయమునఁ బ్రదర్శింపఁ బడుచుండెడిది. *

మధురమీనాక్షి సుందరేశ్వరుల వివాహమిందు వర్ణితము. ఇందు ప్రసిద్ధరాగ తాళములలో దరువులు, కీర్తనలు ద్విపదలు, గద్య పద్యములును గలవు. గ్రంథమధ్యమునను సూత్రధార ప్రసంగములు (పద్యములలోఁగూడ) గలవు. పాత్రల సంభాషణలు తఱచు, నాటక మని పేర్కొనఁబడినది. నాటకీయత ప్రస్ఫుటముగానున్నది. రఘన సలక్షణమైనది, చక్కనిదే.

* ఈవిషయములు సుం. వి నుండియు, దానికి శ్రీ పి. సాంకర్మ్యగారి యుపోద్ఘాతమునుండియు, చెంగల్వరాయశాస్త్రి కృత్యంతర మగు చారులీలావిలాసము (ప్ర. లి. పు. భాం. ఆర్. నం. 1052) నుండియు గ్రహింపబడినవి.

35. చల్ల నారాయణ కవి

(వాయలూరి) పారిజాతము : *

కవిది యజ్ఞశ్వాఖ. కాండిన్య గోత్రము. అతని పితామహుడు నారాయణప్పయ్య. తండ్రి రామయ. భార్య శేషమాంబ. చెన్నపుర ప్రళయకావేరిమధ్యమున గల పంచవన్నెయగ్రహారమొకటి పేర్కొనబడినది. అది కవి నివాసము కావచ్చు. గ్రంథము పొన్నేరి సీమలోని (చెంగల్పట్టణజిల్లా) వాయలూరు జాగీర్దారు ప్రోత్సాహమున నాయూరి జనార్దనుని పేర రచింపబడినట్లున్నది. కవి తన విద్యాగురునిగా మారు జెట్టి తిరుమలరాయనిఁ బేర్కొనెను. అతఁడు మారుజెట్టికాక మారు పెద్ది తిరుమలరాయఁడగుచో సుందరేశ్వర విలాసకర్తయగు చెంగల్పరాయశాస్త్రి తండ్రియగును. చెంగల్పరాయశాస్త్రికాలము క్రీ. శ. 1810-1900 అని మీదఁ బేర్కొనబడినది. అగుచో నీ రచన 19 శ. పూర్వార్థమున జరిగియుండు ననవచ్చును. రచనాధోరణినిబట్టిచూడ నిది 19 శ. పూర్వభాగ రచనవలెనే తోచుచున్నది. ఇప్పటి కిదియొక యూహ మాత్రము.

గ్రంథము “పారిజాత నాటకాలంకార కావ్య శృంగార ప్రబంధ” మని పేర్కొనబడినది. రెండొక్కాశ్వాసములుగా విభాగింపబడినది. ప్రథమాశ్వాసమునఁ బ్రధానవిషయము రాధా మాధవుల సగనము. అష్ట మహిషులును గృష్ణుని వెదకికొనుచు యొకరి తరువాత నొకరుగా వచ్చి ప్రసంగించుట, తదుపరి నారదుఁడు పారిజాతమును దెచ్చుట మొ॥ ద్వితీయాశ్వాస విషయము. పాత్రల ప్రవేశమునకు

ముందు ప్రావేశిక ధ్రువాగాన మిందుఁగలదు. మాధవి పాత్రలను బలుకరించుటయు వారి యుదంతము చెప్పించుటయుఁ గలదు. ఇది భామకలాపము “బాణీ”. ఆశ్వాస విభాగము, నాశ్వాసాంతగద్యయు ప్రబంధ ఫక్కిని సూచించుచున్నవి. ఇందు ద్వీపదపాలెక్కువ, పద్యము లక్కడక్కడఁగలవు. దరువులెక్కువగా నాదితాళములోఁ గలవు. దరువులందు వాయలూరి గోపాలముద్రగలదు. అక్కడక్కడ సం. శ్లోకములు నొక్కచోఁ జూర్చికయుఁగలవు. రచన యొక మోస్తరు. దోషములు బోలెడు.

36. నెడాదూరు వేంకటాచార్యకవి

సమగ్ర రామనాటకము :*

కవిది శ్రీవాత్స గోత్రము. తండ్రిపేరుగూడ వేంకటాచార్యుడే. నివాసము తిరుచునాపల్లి జిల్లా యాగపురము. (కులిత్తళై తాలూకా).

ఈతని గ్రంథమున రామాయణము షట్కాండలును బ్రతివిషయము ననవసరమైన పెంపుడు లేకుండా సంగ్రహముగాఁ జెప్పబడినది. కథాకథనమునఁగాని రచనలోఁగాని కసయును లేదు; పసయును లేదు. సంవాదాఖ్యానశైలు లిరుగు పొరుగుగా నడచును. ఇది నాటకమహా ప్రబంధమని పేర్కొనఁబడినది. వివిధ ప్రసిద్ధ రాగతాళములలో బల్లవి — అనుపల్లవులతో దరువులు, ప్రాసపచనములను నొక రచనా విశేషము—ఈరెండిటి తోడనే గ్రంథమంతయు సాగినది. ఇది పురాణ గోష్ఠిక దగియున్న రచన.

* ప్రచురణ: నే. వెంకట సుబ్బాశాస్త్రిలవారి సరస్వతీ విలాస ము. శా. మదరాసు, 18-10-1876

అనుబంధము

(2)

1. తం. స. మ. కే. సం. 799 “నాటకపాత్రలు” అను గ్రంథ సంపుటమునఁగొన్ని నాటకముల పట్టిక, పాత్రలు, పాత్రధారుల పేర్లు నుదాహరింపఁబడి యున్నవి. అందు —

(అ) రామాపండితుల నాటకాలు

1. ప్రబోధ చంద్రోదయము.	8. యయాతి చరిత్ర.
2. ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నము.	9. ధ్రువ చరిత్ర.
3. సీతా కల్యాణము.	10. శమంతకోపాఖ్యానము.
4. పార్వతీ కల్యాణము.	11. అనసూయోపాఖ్యానము.
5. రుక్మిణీ కల్యాణము.	12. శివరాత్రి కథ.
6. ఉషా కల్యాణము.	13. జానకీసుఖోల్లాస కొరవంజి
7. రుక్మాంగద చరిత్ర.	

(ఆ) దొరవారి నాటకాలు

1. మాయావతీ పరిణయము.	6. కృష్ణ జననము.
2. మిత్రవిందా పరిణయము.	7. కృష్ణ దాన చరిత్రము.
3. సుభద్రా కల్యాణము.	8. ప్రతాప రామ కొరవంజి.
4. శాకుంతలము.	9. మోహినీ మహేశ్వర
5. పారిజాతాపహరణము.	నాటకము.

ఈ రామా పండితుడెవ్వరో, యీ దొరగారెవ్వరో, యిద మొత్తమని తెలియవచ్చినది కాదు. (అ) పట్టికలో మెలట్టూరు నెంకట రామశాస్త్రి నాటకముల పేళ్లు కొన్ని కన్నట్టుచున్నవి. అందలి ప్రబోధ చంద్రోదయాదుల పాత్రధారుల పట్టికలలో, గానవచ్చు గురువయ్య కృష్ణుడు, శుప్ప, సుందరం మొ॥ వారి కేళ్లు తం. స. మ. కే. సం. 499 - శివాజీ అన్నపూర్ణా పరిణయ నాటకము వేషాల “నావనీను” లో గూడఁ గన్నట్టుచున్నవి. అనఁగా నీ దొరగారు 1833 - 35 సం. లలో తంజావూరు మహారాష్ట్ర ప్రభువగు శివాజీ యగునేమో యనియు, నా రామా పండితుడు శివాజీ కించుక పూర్వఁడో సమకాలికుఁడో యెయుండిన మెలట్టూరు నెంకటరామ శాస్త్రి యగునేమో యనియు ననుమానము తోచుచున్నది.

విశేషములు :- పై పట్టికలలో ప్రబోధ చంద్రోదయము, సీతాకల్యాణము, ఉషా కల్యాణము నను వానికి మాత్రము పాత్రధారి నామోదాహరణము గలదు. అందు స్త్రీపాత్రల కెదురుగఁ బురుష నామములే గలవు. ప్రబోధచంద్రోదయమునందు 6 అంకాలు, 124 వేషాలు. ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నము మూడు దినముల సంవిధాన ముగా వింగడింపఁబడినది. యయాతి చరిత్ర రెండు. మోహినీ మహేశ్వర నాటకము నాలుగంకములది. పై పట్టికలలో రెండు కొరవంజు లుండుట గమనింపఁదగినది. ఇందలి భిన్న భిన్నేతి వృత్తములు గల గ్రంథములలోఁగూడ సామాన్యముగాఁ గనిపించు పాత్రలు గలవు. అవి విఘ్నేశ్వరుడు, ప్రమథ గణాలు, మణియం, కురుకుళు, పరిచారకుడు, బిక్కాజి నాయకుడు, మహల్దారులు, సుయిణి, బురడ వేషం, కైకాదినీ కేషం జోసి మొదలైన పై పాత్రలలోఁ గొన్నింటి స్వరూప మీనాడు మనయాహ కందదు. మన కలభ్యములగు నానాటి య. గా. నాటక గ్రంథములందుఁ గన్పింపవు. ఆయా పాత్రలు కొన్ని గ్రంథ

గతములు గాక ప్రదర్శన వేళ మాత్రమే ప్రవేశపెట్టబడున వని యూహింపఁదగి యున్నది. మీఁద బేర్కొనఁబడిన వానిలో మొదటి నాలుగుదు పాత్రలు నాటక పూర్వరంగ ప్రవర్తన కుపయోగపడునవి. అందు “మణియం” అనఁగా మఠ దేవాయతనాద్యధికారి, కురుక్కుళనఁగాఁ బూజారి లేక పురోహితుఁడని యర్థము. (ఆ రెండును తమిళ శబ్దములు). ఈ రెండు పాత్రలు నీ యిరువది నాటకములలోను గన్పించును. బిక్కాజినాయని పాత్ర తొమ్మిదింటి గన్పించును. ఆ బిక్కాజి శబ్దమున కర్థమేమోగాని కటికమువంటి పాత్రయై యందు నేమోయని యూహ వొడముచున్నది.

2 - తం. స. మ. కే. నం. 802, 803 - నానావిధనాటకములు :- ఇది యొక పెద్ద కలగూరగంప సంపుటము. ఇందు తలయుఁ దోకయు లేక, యున్నదైనను నొక పొందికలేని యందదుకుల వివిధ నాటకభాగములు గలది. అవి ప్రహ్లాద, హరిశ్చంద్ర, మార్కండేయ, రుక్మాంగద, పారిజాతము, కృష్ణలీలా విలాసము, సీతా కల్యాణము, పార్వతీ కల్యాణము, ఉషా పరిణయము. తం. స. మ. కేటలాగులో నుదాహరింపఁబడిన గ్రంథభాగములే కొన్ని. వానిసంబంధ మీ దిగువ సూచింపఁబడును.

ఇందలి రుక్మాంగదము - కే. నం. 578, 579, 582.

,, సీతా కల్యాణము - ,, ,, 673.

,, కృష్ణలీలా విలాసము ,, ,, 507, 508.

ఇందు చెదురుగా నున్న పారిజాత గ్రంథ భాగములకు కే. నం. 543 మాతృభూతన పారిజాతముతో భావ బాంధవ్యము చాలఁగలదు. చెదురుగాఁ గాక యొక్కచో నొక క్రమము ననుసరించి యున్న 150 గ్రంథముల పరిమాణము గల పారిజాతము నారాయణ

తీర్థుల కృతి. ఇందలి సీతాకల్యాణ, రుక్మాంగదములను మెలట్టారు వెంకటరామశాస్త్రి గ్రంథభాగములుగా గుర్తింపనగును. హరిశ్చంద్ర మార్కండేయాది గ్రంథ భాగములును గొన్ని యతనివే కావచ్చును.

3. ఆంధ్ర వాఙ్మయ సూచికలోఁ గల తం. స. మ. యొక్క యముద్రిత యక్షగానముల పట్టికలో నుదాహరింపఁబడినవానిలో నేఁ డుపలబ్ధములుగానివి, కేటలాగులోఁ జేర్పఁబడనివి :-

1. అనసూయోపాఖ్యానము.	11. నటేశ విలాసము.
2. కుశలవ కథ.	12. నారద గర్వభంగము.
3. కొరవంజి - (ముద్దుకవి)	13. ప్రభావతీ పరిణయము. *
4. గంగా విశ్వేశ్వర పరిణయము.	14. మినాక్షీ పరిణయము.
5. గణేశ కల్యాణము.	15. రత్న కేతూదయము.
6. గణేశ లీలాస్థవము.	16. రుక్మిణీ సత్యభామా
7. గణేశవిలాసార్ణవము	సంవాదము. (లింగోజి)
(కొరవంజి)	17. విరాట్పురుష నాటకము.
8. జలక్రీడ - (లింగోజి)	18. శివరాత్నోపాఖ్యానము. *
9. జానకీ సుఖోల్లాస కొరవంజి. *	19. శ్రీ ప్రతాపరామ కొరవంజి. *
10. ధ్రువచరిత్రము. *	

ఇందు (*) గుర్తులతోఁ జూపఁబడినవి “నాటకపాత్రలు” సంపుట మున నుదాహరింపఁబడినవే. ఇందలి నారద గర్వభంగ మనునది ప్రతి విలేఖకునిచేఁ బొరపాటుగా “నారద గర్వభంగం నాటకం” అని పేర్కొనఁబడిన తం. స. మ. లోని కే. సం. 678 నారద గర్వ భంగ వచన గ్రంథమే కాదగును. గణేశ కల్యాణ మనునది శహజీదో, ఏకోజీదో యైన విఘ్నేశ్వర కల్యాణము కాదగును. (ప్రతి విలేఖకు లొక గ్రంథమునకే తమ యిచ్చచొప్పున సదృశనామాంతరము

లను దగిలించుట గలదు. అనభిజ్ఞ లింకను నెన్నియో పొరపాటులకు బాల్పడుదురు). కే. సం. 542—పాండవాజ్ఞాతవాసము ప్రతి ముఖపత్రమున “విరాట్పురుష నాటకం” అని యున్నది.

4. తం. స. మ. కే. సం. 598 — వాద జయము ప్రతిలో “సత్యభామా కొరవంజి” యను గ్రంథముగూడ గలదని కేటలాగులో నుదాహరింపబడినది. అది తం. స. మ. కే. సం. 486 — ఎఱుకల కథ కాదగును. అందు సత్యభామకు కొరవంజి సోదె చెప్పటయే విషయము.

5. తం. స. మ. కే. సం. 528 — జీవనాటకము. ఇది జీవనాటకము కాదు. జీవములేని నాటకము. ఇందొక సన్నివేశముగాని, పాత్రల సంభాషణగాని దరువులుగాని ద్విపదలుగాని కానరావు. ఆఖ్యాన శైలిలో వచనప్రచురముగా నడచిన రచన. ఎడనెడ సం. శ్లోకములు, వాని దిగువ వచనమునఁ దద్వ్యాఖ్యానమును గలవు. విషయము తత్త్వము. కర్తవే రిందు గానరాదు. మోక్షకాంత కల్యాణమని దీని నామాంతరము.

(కే. సం. 557, 558 ముక్తికాంతా పరిణయము వేఱు).

తెలంగాణము
యక్షగాత
కవులు - కావ్యములు

1. (ధర్మపురి) శేషాచల కవి

(ధర్మపురి) రామాయణము:

(ప్రచురణ: వెస్టువార్డు, మదరాసు, 1934, కొండా శంకరయ్య,
సికింద్రాబాదు, 1949)

ఇతని నివాసము కరీంనగరు జిల్లా ధర్మపురి. కాలము క్రీ. శ.
1780 ప్రాంతము. కృత్యంతరములు నరసింహ నరహరి శతకములు.
(చూ. గోలకొండ కవుల సంచిక. పూర్వకవి పరిచయము.) ఇతని
రామాయణ యక్షగానము షట్కాండమును గలిగి ధర్మపురి రామా
యణమనుపేర తెలంగాణముననే కాక యావదాంధ్రమునను విశేష
ప్రసిద్ధి వహించినది. అయితే అది యథాతథముగాఁ బ్రదర్శింపఁబడినట్లు
మాత్రము గానరాదు. ఆంధ్రదేశ రామాయణ వీధి నాటక ప్రదర్శ
నములం దిండిలి దరువులు మాత్రము తఱచుగా గ్రహింపఁబడుట
కద్దు. అది యొక్కవగా శ్రవ్యధోరణిని సాగిన రచన. అందు ద్విపద,
పద్యములు, వచనము, ఏలలు మొదలగునవి గలవు గాని ప్రసిద్ధ రాగ
తాళములలో సాగిన దరువుల పా లభికము. అందుఁ బాత్రల సంవాద
సందర్భము లందున్నవి కొన్ని మిక్కిలి మనోహరములు. రచన సలక్ష
ణము నిరాడంబర సుందరమునై నది.

2. రాపాక శ్రీ రామ కవి

ఇతఁడు పరకాల నివాసి యనియు, 1780 ప్రాంతము వాడనియు, అధ్యాత్మ రామాయణ కర్తయనియు గో. క. సం వలసఁ దెలియ నగును. ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తుచారి పట్టికలో సం. 3549 గ్రంథ మధ్యాశ్మ రామాయణమను యక్షగాన మనియు నది రాపాక లింగన పుత్రుడైన శ్రీరామకవిచే నూచర్ల రామామాత్యుని కోరికపై ఇల్లిందకుంట దేవుని కంకితముగా రచింపఁబడిన దనియుఁ గలదు. ఆపట్టికలో సం. 3429 గ్రంథము ఇల్లిందకుంట రామాయణ యక్షగాన మని యున్నది. అది పై గ్రంథమునకే ప్రత్యంతరము గావచ్చును. కాని పరిషత్తులోఁ బట్టికలోఁగాక బీరువాలలోనే ప్రతియు లభింపక పోవుట శోచనీయము.

3. కానూరి వీరభద్ర కవి

బసవ మహిమామృత విలాసము : *

కవి విషయము :— కవి తనకు వియ్యన యని నామాంతరము గల దని చెప్పినాఁడు. ఇతని తల్లిపేరు అక్కనాగమ్మ. తండ్రిపేరు తెలియదు. ఇతనికిష్ట లింగాదిక జ్ఞానోపదేశముచేసిన గురుఁడు గుడ్డద మారెయ్య. కృతి ప్రోత్సాహకుడు కొలనుపాక సోమేశ్వరస్వామి భక్తుడగు సీతారామశాస్త్రి. ఆస్వామి కే యీకృతి అంకితము. కొలిపాక (కొలను పాక నల్లగొండజిల్లాలో భువనగిరి తా. లో నున్నది.) కవి నివాసము.

* ప్రతి వివరము :— వ్రా. లి. పు. బాం. డి. సం. 1911

ఇతఁడెందుఁ బురాతన భక్తులను, బాల్కురికి సోమనాథాదులను బేర్కొనిన తరువాత “ మాకు స్నేహితులైన భక్తమాహేశ్వరులను సంస్తుతించితి నెలువలెను ” అని తన సమకాలికులను గొందఱిని బేర్కొని యుండెను. అందు ముఖ్యులు కందుకూరి మల్లికార్జునుని పుత్రుడైన బసవరాజు, బుద్ధిరాజు వీరేశు, కొమర్రాజు శంకరుడు. అత్తలూరి పాపకవి తన చెన్న బసవపురాణమునఁ గందుకూరి మల్లికార్జున మంత్రిని, నతనిపుత్రుడైన బసవరాజ్యంత్రిని, బుద్ధిరాజు వీరనను తన కృతిపతి యగు కందుకూరి అమృతలింగముగారి వంశావతార సందర్భమునఁ బ్రశంసించి యుండెను. పాపకవికాలము “ నూఱు సంవత్సరములకుఁ బూర్వమని చెప్పవచ్చు ” నని ఆంధ్రకవుల చరిత్రమునఁ గలదు. కొమర్రాజు శంకరుడు సుప్రసిద్ధులైన కొమర్రాజు లక్ష్మణరావుగారి సినతాతయు, శ్రీగిరి మల్లేశ వీరభద్ర శతకాని గ్రంథకర్తయు నగు రామలింగ కవికిఁ దాతయనియు నతఁడు క్రీ. శ. 1800 ప్రాంతమువాఁడు కావచ్చుననియు శతకకవుల చరిత్ర తెలుపుచున్నది. సైవిషయములను బట్టి కానూరి వీరభద్రకవి 18 శతాబ్ది యుత్తరార్ధమున నుండెననుకొనుట సమంజస మనిపించుచున్నది.

ఈగ్రంథమున మొదట ఒల దేవ దండనాథపుత్రియైన గంగమను, దదుపరి బిజ్జలు నాస్థానమున ధండనాథుడైన పిదప రాజసోదరి యగు సీలను బసవేశ్వరుఁడు వివాహమాడుట ప్రధాన విషయము. అతని మహిమయు నౌదార్యమును బ్రకటితములైన రెండు సన్నివేశములు గలవు. చివర శివైశ్వరిసిద్ధిచెప్పఁబడినది. ఇది సంగీత ప్రబంధమని పేర్కొనినాఁడు కవి. ఇందు ద్విపద, దరువులు (కొన్నిటికి రాగములుదాహరింపఁ బడినను గొన్ని తాళప్రధానములును గలవు), లాలి, సువ్వి, అల్ల, దండయాడింపుఁ బాటలు, పద్యములు, వచనములును గలవు. రచన యొక మోస్తరు. నిర్దుష్టము గాదు.

4. చెల్వరు సన్యాసి

బ స వ క ల్యాణ ము: *

ఇతఁడు లావేరు శైవమతమునకుఁ జెందినవాఁడు. గిరి మఠ మలియభగిచంద్ర శేఖరుని శిష్యుడు. “తాను కానూరు వియ్యన్నగారి సత్కుత్తి, మానుగా బసవనామామృత విలాస, కథలలో బసవని కల్యాణమొప్పు, విభ్రమంత చదువంగ విని సంతసించి” యామె యను మతిపై నీకృత్తి ఘటించినట్లు చెప్పినాఁడు. కానూరు వియ్యన - యనఁగా వీరభద్ర కవి కాలము 18 శ. ఉత్తరార్ధమని మీఁదఁ జెప్పబడినది. సన్యాసి యతని గ్రంథము నతని కొఁమా రైవలన విని నాఁడనఁగా నప్ప టికి వీరభద్ర కవి గతించి కొద్దికాలమై యుండును. అనఁగా సన్యాసి 1810 ఆశ్రాంతమున నుండి యుండును.

సన్యాసి కవి వియ్యన కృత్తి జూచియే గ్రంథము రచించినను, రెండిటను బ్రధాన విషయ మొకటే యైనను బోలికలులేవు. వియ్యన కృత్తిలో గంగమ వివాహము విపులముగా వర్ణితమై నీలమ పెండ్లి విషయము సంగ్రహింపఁబడినది. సన్యాసి కృత్తిలో నీలమ కల్యాణకాండయే యతి విపులముగా వర్ణితమైనది. ఇది యక్షగాన ప్రబంధమని పేర్కొనఁబడినది. ఇందు దరువులు, ద్విపద, శద్యములు, లయగ్రాహి, రెండేసి రగడలు, చూర్ణికలు, దండకములు, కొట్నములపాట, నివాళిపాట, శోభనము మొ॥ గలవు. రచన పేలవము దోషభూయిష్ఠము నై నది.

* ప్రా. లి. పు. భాం. ఆర్. సం. 464, కేటాగులో నితఁడు “అనుమోద సన్యాసి” గా నమోదైనాఁడు. అది తప్పు. గ్రంథాంత గద్యలో “.....కరుణా కటాక్ష వీక్షణ-అనుమోద సన్యాసి నామ్న ప్రణీతంచైన ...” అను వివరణ లేఖనము జూచి తప్పుడువిరుపు విరిచి యదే కవి యింటిపేరని యపోహ పడినారు. కాని యతనిది చెల్వరస్వయమని యవతారికలోఁ గలదు.

5. పరశురామపంతుల రామమూర్తి

కవి నివాసము వరంగల్లు సమీపముననున్న మట్టెవాడ. కాలము 1814 ప్రాంతము. ఇతడు సీతారామాంజనేయ మను యక్షగానమును రచించెనట. (చూ. గో. క. సం.) గ్రంథ మలభ్యము. ఈయన ప్రసిద్ధ వేదాంత గ్రంథమగు సీతారామాంజనేయ సంవాదమును రచించిన లింగమూర్తికవికి గొడుక్కట. తండ్రిది పద్యకృతి. దాని కిది సంగ్రహమైన యక్షగాన రూప పరివర్తనము కాబోలు. ఇతని కృత్యంశరములు శుకచరిత్రము, వివేక సారము, అధ్యాత్మ రామాయణము.

6. యాముజాల శేషాచలపతి

ఇతని నివాసము మధిర తాలూకా నాగవరప్పాడు. కాలము 1814 ప్రాంతము. ఇతని యక్షగానకృతి రామాయణము. అముద్రితము. ప్రతి కంభముమెట్టులోఁ గవి వంశజులకడఁ గలదట. ఇతని కృత్యంశరము వసిష్ఠ జనక సంవాదము. (చూ. — గో. క. సం.)

7. ముద్దయకవి

ఇతని నివాసము మంధేన. కాలము 1834 ప్రాంతము. మంధేన రామాయణమనునది యితని యక్షగానకృతి. అముద్రితము. ప్రతి మంధేనలో లభింపఁగలదట. ఆ ప్రాంతమునందుఁ బలువురు దీనిని గంఠస్థముచేసి పాడుచుందురట. (చూ. — గో. క. సం.)

8. మరింగంటి పేంకట సరసింహాచార్యులు

నివాసము నల్లగొండజిల్లా కనగల్లు. కాలము 1842 ప్రాంతము. ఇందిరాలభాగవత మనునది యితని యక్షగాన కృతి యట. తాలాంక నందినీ పరిణయము కృత్యంతరము. రెండు నముద్రితములు. ప్రతులు మైదరాబాదు లక్ష్మణరాయ పరిశోధకమండలిలో గలవట. (చూ. — గో. క. సం.)

9. పండురి రామానుజరావు

నివాసము సిద్దిపేటతాలూకా రామాయమ్మపేట. జననము 1830. మరణము 1908. ఇతడు గాంగేయచరిత్రమను యక్షగానమును రచించెనట. (అముద్రితము. ఇదియ నా కలబ్ధము) ఇతని కృత్యంతరములు : అహల్యా సంక్రందనవిలాసము, హనుమద్దశ తారమండలి. (చూ. — గో. క. సం.)

10. రూప్మానుపేట రత్నమ్మగారు

ఈమె రెడ్డికులజ. జన్మస్థానము ఇప్పటూరు. నివాసము పర్లి తాలూకా రూప్మానుపేట. కాలము 1847 - 1929. ఈమె శివకురువంజి

యను కృతిని రచించినదట. అది ముద్రితము నై నదట (కాని ప్రతినా కలబ్ధము) అది యక్షగానప్రాను రచనమే యైయుండును. యీమొకృత్యంతరములు వేంకటరమణ శ్రీనివాస శతకములు, బాలబోధ, వశావతార వర్ణన. (చూ. — గో. క. సం.)

11. దీక్షితుల పాపాశాస్త్రి

ఈతనికాలము 1852 - 1892. ఇతని కృతి చెంచునాటకము. (చూ. — గో. క. సం.) అలబ్ధము. అది ప్రాయశముగా యక్షగానమైయుండును.

12. రామదాస కవి

రామదాస కవికృతములుగా, కురుమూర్తి వేంకటేశాంకితములుగా రెండు యక్షగానములు గన్పట్టుచున్నవి. — (1) తారా శశాంకము (చందా నారాయణశ్రేష్ఠి ప్రచురణ, సికింద్రాబాదు, 1933) (2) భీమసేన విలాసము (వెంపూవార్డు ప్రచురణ, మదరాసు, 1936). రెండిటను గవి తాను శ్రీ రాజా బలవంత సవ్యాయి ముక్కర సోమభూపాలరావు బహద్దరుగారి పుత్రుడైన సీతారామ భూపాలునాశ్రితుడనని చెప్పుకొనెను. ఈ ముక్కర సీతారామ భూపాలుడు

నైజాం రాష్ట్రములోని ఆత్మకూరు సంస్థానాధిపతి. ఇతని జీవితకాలము క్రీ. శ. 1851 - 1905. (చూ. - గో. క. సం. లోని ఆత్మకూరు సంస్థాన చరిత్ర) కనుక నీ రామదాస కవి 19 శ. ఉత్తరార్ధమునందుండెనని నిశ్చయముగాఁ జెప్పవగును.

ఇతని కృతులు రెండును బ్రసిద్ధితివృత్తములు. భీమసేన విలాస మనఁగాఁగీచకపథ కథ. తారా శశాంకమున నితఁడు శేషము వెంకట పతి పద్యములను గ్రహించినాఁడు. రెండును యక్షగానములని పేర్కొనఁబడినవి. రెండిటను చిటిపాటి దరువులు, వచనములు పాత్ర సంవాద ప్రచురములుగా నున్నవి. అక్కడక్కడ ద్విపదలు పద్యము “సభాకై వారము”, సూత్రధారుఁడు పాత్రలను విచారించుటయుఁ గలవు. రచన యొకమోస్తరు.

(ఈ రెండు గ్రంథములందును గ్రంథ ముద్రణకుఁ దోడ్పడిన బుక్కా లక్ష్మయ్య పుత్ర ప్రశంసగలదు.)

13. గోవర్ధనం వెంకట నృసింహాచార్యులు

ఈయన జన్మస్థానము నల్లగొండజిల్లా మిర్యాలగూడ తాలూకా విభురామపేట. 1934 నాటి కీమన వయస్సు 80 సం. లు. (చూ. - గో. క. సం.) ఇతని యక్షగానప్రాయ రచనలు : అజామిలోపాఖ్యానము (ముద్రితము - శ్రీ సుజనరంజనీ ము. శా., కాకినాడ, 1898); గొల్లకలాపము (అముద్రితము - ఆం. సా. ప., నం. 3760). అజా

మిథోపాఖ్యానము నుండి యీయనగుటించి తెలియనగు విశేషములు :-
శ్రీవత్సనగోత్రుడు. రామానుజాచార్య పుత్రుడు. ప్రతాపగిరి
రాణాహాత్యము, జాంబవతీ చరిత్రము, శంకరగురూపాఖ్యానము,
అంబరీష రసాభ్యుద్భవములు (?).

అజామిథోపాఖ్యానము జమలాపురపు వేంకటరావు, వలదు
తిరుమలరావు దేశిపాండ్వ పటువారీల (మధిరహాబు పేషాదరు
తాలూకా, జడచర్ల జిల్లా మహబూబునగరు) ప్రోత్సాహమున రచింపఁ
బడినది. ఇందలి యితీవృత్తము ప్రసిద్ధమగు భాగవతమునందలి యజా
మిథుని కథయే. గ్రంథము యక్షగానమని పేర్కొనఁబడినది. రచన
చక్కనిది. ఇందుఁ బ్రసిద్ధ రాగతాళములందు దరువులు, పద్యములు,
ద్విపదలు, చిన్న చిన్న వచనములు, అర్థ చంద్రికలు, కంద సీసార్థ
ములు, ఏకపది (మంజరి, యనునవి గలవు.

ఆం. సా. ప., నం. 3760 గ్రంథము గొల్లకలాపము కర్త
“సుంకరి కొండయ్య” అని పరిషత్తువారి పట్టికలో నున్నదికాని యది
పొంపాటు. సుంకరికొండయ్య గొల్లకలాపములందు సామాన్యముగాఁ
గన్నించు నొకపాత్రమాత్రము. పై పరిషత్ప్రతిలోఁ గొండయ్యపేరు
గల భాగ మిపు డుత్పన్నమై యున్నది. కాని యందు 28 వ యాకు
రెండవప్రక్క గ్రంథకర్త గోవర్ధనము వెంకట సృసింహాచార్యుడనియే
యున్నది. కృతిపతి పాలకుర్తి నరసింహస్వామి. గొల్లభామ చల్లనమ్మ
వచ్చి కృష్ణప్రశంస, రేపల్లెపురవర్ణనము జేసి, తక్రప్రాశస్త్యము, దమ
కులాచారములు నుగ్గడించి జగ మెల్ల గొల్ల యనుటకు సముద్రమథన
కథను వివరించుట యిందలి విషయము. ఇందు దరువులు, వృత్తములు,
ద్విపదలు, వచనములు, ఏలపదము, అమరశ్లోకోదాహరణములును
గలవు. రచన సరసమైనది.

14. రంగరాజు కేశవరావు

కాలము 1858 — 1904. ఈయన య. గా. కృతి హనుమద్విజయము. (అముద్రితము. డా. శ్రీ బి. రామరాజుగారికడ నొక వ్రాత ప్రతిగలదు). విషయము ప్రసిద్ధము. రచన ప్రశస్తమైనది.

15. శ్రీరామకవచం కృష్ణయ్య

ఇతని జన్మస్థానము నల్లగొండజిల్లా నారాయణపుర సంస్థానము, కాలము 1863—1926. ఇతని యక్షగానకృతి భానుమతీ పరిణయము అముద్రితము. అలభ్యము (చూ.— గో. క. సం.).

16. మరింగంటి వేంకట నృసింహచార్యులు

ఈయన ప్రసిద్ధుడగు మరింగంటి సింగరాచార్యుల వంశమువాడట. ఇందిరాల భాగవత యక్షగాన కర్తయగు వేంకట నరసింహచార్యుల పౌత్రుడు కావచ్చును. ఇతని నివాసము కనగల్లు, కాలము 1884 ప్రాంతము, యక్షగానరచన అనిరుద్ధవిలాసము. (నా కలభ్యము) (చూ.— గో. క. సం.)

17. తాడిపత్రి లక్ష్మణదాసు

ప్రహ్లాద నాటకము :

ఇతనికి రజా అల్లి లక్ష్మణరాయుడని నామాంతరముగలదు. ఇతడు హైదరాబాదు రాష్ట్రమునందలి దేవరకొండ సీమ

కొలుదూరు పరగణా షాహాబాద్ గ్రామసమీపమున నున్న సీతారామ పురాగ్రహారవాసి. గాలి సూర్యనారాయణదాసుని శిష్యుడు. ఇతని కృత్యంతరములు తిరుమంగయాళ్వారు చరితము, వేంకటేశ్వర చరితము, నృసింహశతకము. ఇతడు తన ప్రహ్లాద చరితమున నీకథనే తనవలె యక్షగానముగా రచించిన తిరునారాయణాచార్యులను, యాదవదాసును బేర్కొని యుండెను. తిరునారాయణాచార్యులు 19 శ. మధ్యమునను, యాదవదాసు 19 శ. ఉత్తరార్ధమునను నుండిన వారు. (ఈ యిరువుర యుదంతమును ఆంధ్రదేశ య. గా. కవుల ప్రకరణమునఁ జూచునది - పుటలు 139 ; 161). లక్ష్మణదాసు ప్రహ్లాద నాటకము 1882 లో మదరాసు ఆదికళానిధి ము. శా. యందు ముద్రితమైనది. కాఁగా నతఁడప్పటి వాడే యగును.

ఇతని ప్రహ్లాద చరితము యక్షగానమని పేర్కొనఁబడినది. ఇందు గ్రంథారంభమున నొకబై రాగి హిందుస్తానీ దరువు, “గంధర్వస్త్రీల వేషం కథ” యుఁగలవు. పాత్రల తెరలోపలి దరువులు, తెర వెడలు దరువులు, హాస్యగాని పృచ్ఛలు, పాత్రలు స్వవిషయము జెప్పట, సంధివచనములు, రంగప్రయోగ సూచనలును (ఉదా :- “వెడలె నరసింహదేవుడు - పెడబొబ్బ లిడుచు” అను దరువు “అంగున వుండే వారు చదువవలసినది” అని సూచన) గలవు. గ్రంథము సంవాద శైలీ ప్రచురమై నాటకీయతాప్రకృష్టమై యున్నది. కాని రచన ప్రౌఢమైనది కాదు. పోతరాజు భాగవతానుకరణ మిందు సమృద్ధిగనే యున్నది. ప్రసిద్ధ రాగతాళములలో దరువులు, పద్యములు, ద్విపదలు, వచనములలో సంధి-సంభాషణలు, తేవారములు, కందార్ధములు, చూర్ణిక మొదలగునవి యిందలి రచనాంగములు.

18. కావూరి వెంకటరామకవి

సత్యనారాయణ కథా సుధాలహరి :

ఇతడు సుబాయిలాకా 'అశ్వారావుపేట నివాసి. లోహిత సగోత్రుడు. కావూరి బ్రహ్మసూరి పుత్రుడు. ఇతని కవితా గురువు కృష్ణ విజయ కర్తయైన చెఱుకుపల్లి గాంగేయ మహాకవియట. ఈ వెంకటరామకవి యార్యక్షత్రియుడు, నిమిషాంబా శతకకర్తయు, 19 శ. న సున్న యాధునికుడనియు శతక కవుల చరిత్రవలనఁ దెలియుచున్నది. ఇతని స. నా. క. సు. లహరి 1885 లో మదరాసు వర్తమాన తరంగిణి ము. శా. యందు ముద్రితమైనది. ప్రచురణ కర్త కొండపల్లి వేంకట శివయ్య గారు. ఈతనిని వెంకటరామ కవి స. నా. క. సు. ల. యందుఁ బ్రశంసించినాడు. కాఁగా వెంకటరామ కవి 1885 ప్రాంతమున నుండినాఁ డనుట నిశ్చయము.

గ్రంథ విషయము :- ప్రసిద్ధ మగు సత్యనారాయణ వ్రతకథ. కథలో సారము లేదు గాని రచన చక్కఁగనే యున్నది. ఇందు దరువులు, ద్విపదలు, తోహారాలు, పద్యములు, ఏలలు, రగడ, దండకము, చూర్ణిక, తేవారములు, కందార్థములు, సంధివచనములును గలవు. కవి దీనిని గేయప్రబంధ మని మాత్రమే పేర్కొనెను. కాని ప్రచురణ కర్తలచే నిది “సరస జనాంతఃకరణ సంచారణోచిత నృత్త గీత తాళాభి నయ చతుష్టయ శృంగారంబుగ రచియింపఁబడిన యక్షగాన” మని పేర్కొనఁబడినది.

19. తిరునగరు పాపకవి

హరిశ్చంద్ర మహారాజు చరిత్ర :

(ముద్రణ :- శ్రీ లక్ష్మీనృసింహ విలాస ము. శా., మదరాసు, సం. తెలియదు. వెస్టువార్డు, మదరాసు, 1941).

కవి నివాసము పట్టెము లేక వట్టెము. (మహాబూబునగరుజిల్లా నాగర కర్నూలు తాలూకా). ఇతనిని వట్టెము పాపకవి యనియు వ్యవహరింతురు. ఇతని తండ్రి నరసింహ కవి. ఇతని కవితా గురువు చింతలపల్లి నృసింహ కవి. ఇతని కాలము 1873-1916 అనియు, తులాభార నాటకము, తిమ్మాజిపేట హరిశ్చంద్ర నాటకము, ఆనంద రామాయణము, సీతారామాంజనేయ శ్రీరామశతకము లనునవి యితని కృతులనియు గో. క. సం. వలనఁ దెలిసినది. ఇందు మొదటి రెండును య. గా. ప్రాయ రచనలు. రెండవది మాత్రమే లభించినది. ఏతత్కృతి ప్రోత్సాహకులు తిమ్మాజిపేట మిడిజిల్లి మల్లయ సెట్టి, బుక్కా లక్ష్మయ్య. గ్రంథవిషయము ప్రసిద్ధము. దరువులు, వచనములు నెక్కువ. సంభాషణలు ప్రచురముగా సాగినవి. సంధి వచనములు, పద్యములును గొలఁదిగాఁ గలవు. రచన బాగుగ నేయున్నది. గ్రంథారంభమున రంభోర్వసుల రాక, సూత్రధారుని “సభా కై వారము”, అతఁడు పాత్రలను బలుకరించుట, పాత్రలు స్వవిషయము జెప్పుట మొ. విశేషములు గలవు. కవి తన కృతిని శృంగార నాటకమని మాత్రము పేర్కొనియుండెను. ప్రకటన కర్తలు యక్షగానమనిరి.

20. పండ్రి విఠల రాయకవి

ఇతఁడు పండ్రి రామానుజరావుగారి పుత్రుఁడు. నివాసము రామాయమ్మపేట. (అది తండ్రి కాలమున. తదుపరి తిమ్మపురి కిఁతఁడు మాఱినట్లున్నది (గంధములఁజూడ). జననము 1874, మరణము 1914 ఇతని రచనలు :— గజశారీ వ్రతము, శ్రీరామ విజయము, కౌసల్యా పరిణయము. ఈ మూఁడును యక్షగానములు, ముద్రితములు, తదితరము లముద్రితము లనేకమున్నవి. (చూ. — గో. క. సం.)

ఇతని య. గా. కృతులలో గజ శారీ వ్రతము, శ్రీరామ విజయము మాత్రమే లభించినవి. (మొదటిది కొండా శంకరయ్య ప్రచురణ, సికింద్రాబాదు, 1928. రెండవది చందా నారాయణ శ్రేష్ఠి ప్రచురణ, సికింద్రాబాదు, 1949). గజశారీ వ్రతమున గాంధారి మృద్ధజ ప్రతిమతోఁ జేసిన వ్రతమునకే మురియుచుండ నర్జునుఁ డై రావతమును దెప్పించి కుంతిచే గజ శారీ వ్రతము చేయించిన కథ వర్ణితము. శ్రీరామ విజయమునందలి విషయము :— విశ్వామిత్రుఁడు తనకుఁ బ్రత్యేకముగా నమస్కరింప నేమఱిన యయాతిని జంపుమని శ్రీరామునిఁ బ్రోత్సహించుట — యయాతి నారదు నుపదేశమున నాంజనేయుని శరణుజొచ్చుట — హనుమద్రామ సంగ్రామము అది జగద్విలయ హేతువగుట — విశ్వామిత్రుఁడు విషణ్ణుడగుట — కౌసల్యాంజనే దేవుల యాగమనముతో యుద్ధ విరమణము. గజశారీ వ్రతము తిమ్మపురి శౌరి కంకితము. శ్రీరామ విజయము రావూరి హరి కంకితము. శ్రీ. రా. వి. కృతి ప్రోత్సాహకుఁడు పొన్నగంటి గోపాలరావు. రెండిట దరువులు, పద్యములు, సంధి వచనములు, ముఖ్యరచనాంగములు; ద్విపద లతివిరళముగాఁ బ్రయుక్తములు, రెండిట

గ్రంథారంభమున రంభోర్వశుల రాకలు, పాత్రల తెరదరువులు మొ. గలవు. రచన రెండిటఁ బ్రదర్శనోచితముగ నున్నది. కాని నిర్దుష్టము గాదు.

21. శేషభట్టరు కృష్ణమాచార్యుఁడు

రంభా నలకూబర విలాసము:

(ముద్రణ : శ్రీరంగ విలాస ము. శా., మదరాసు, 1891,

ప్రచురణకర్త : అయితా వెంకయసెట్టి, సికింద్రాబాదు,

కవి నివాసము నల్లగొండజిల్లా దేవులపల్లి తా. అడవి దేవులపల్లి. తండ్రి సింగరార్యుఁడు. కృతిప్రోత్సాహకుఁడు ధర్మాజీపేట నివాసి సిరి పురం రాజేశ్వర రాయుఁడు. గ్రంథకర్తయే స్వయముగాఁ బ్రచురణ కర్తకు గ్రంథముద్రణ విక్రయాధికారము నిచ్చునట్లు చివర యట్టపై నొక ప్రకటన పద్యము గలదు. అనఁగా కవి గ్రంథప్రచురణ వత్సర మగు 1891 ప్రాంతమున నుండినాఁడనుట స్పష్టము.

గ్రంథవిషయము:— నలకూబర జననము—అతఁడు పెద్దవాఁడైన పిదప నొకనాఁడు నందనవనమున రంభను దారసిల్లుట—వారొకరి నొకరు వలచుట— విరహవేదన—సమాగమము. గ్రంథము యక్షగాన మని పేర్కొనఁబడినది. ఇందు దరువులు (తెరదరువులుగూడ), ద్విపదలు, పద్యములు, విరళముగా సంధివచనములు, అచ్చటచ్చట ‘ముచ్చట

అనుపేరమూడు ముక్కల వచనమున బాత్రల మాటలును గలవు. ద్వారపాలకుని పృచ్ఛలు, పాత్రల స్వవిషయోద్ఘాటనములును గలవు. రచన ప్రదర్శనోచితమైనది. నాతిప్రథము. నాతిపేలవము.

22. గడ్డం రామదాసు

రామదాస కవి కృతములుగా, మిట్టదొడ్డిశౌరి కంకితములుగా నొక మూడు యక్షగానములు గన్పట్టుచున్నవి — కాళింగ (కాళీయ) మర్దనము ¹, విప్రనారాయణ చరిత్రము ², ప్రభావతీ విలాసము ³. కాళీయమర్దన గద్యలో నీతడు కాండిన్యసగోత్రుడు. బిచుకన పోత్రుడు, రామాంబా చూచనల పుత్రుడు నని యున్నది. గో. క. సం. కవి పరిచయమును బట్టి యీ మూడు కృతులకును గర్త గడ్డం రామదాసని తెలియుచున్నది. అం దితని జన్మస్థానము సిద్ధిపేటయనియు (నివాసము మిట్టదొడ్డి కానచ్చును), నీతడు పద్మశాలి కులజుడనియు, నాశుకవిరత్న బిరుదాంచితుడనియు ననేక కృతులు (23 పేర్కొనఁబడినవి) రచించి నాడనియు, నీతని కాలము 1878—1930 అనియుఁ గలదు.

ఇతని కాళీయమర్దన విప్రనారాయణ చరిత్రములు ప్రసిద్ధితి వృత్తములు. ప్రభావతీ విలాసము నందలి కథ జైమిని భారతమునుండి

(1), (2) — మదరాసు వెస్టువార్డు వారీచే పునఃసం. 1935, 1950 సం.

* లలోఁ బ్రచురితములైనవి.

(3) — చందా నారాయణశ్రేష్ఠి ప్రచురణ, సికింద్రాబాదు, 1950.

గ్రహింపఁబడినది. (ధర్మజుని యాగాశ్వమును బట్టి యద్భుతునితోఁ బోరికిఁదలపడిన హంసధ్వజ మహారాజు పుత్రుఁడగు సుధన్వుని పత్ని ప్రభావతి). ఈ మూఁడు గ్రంథములందును దరువులు, కీర్తనలు, పద్యములు, అర్థపద్యములు, ద్విపదలు, సంధివచనములు గలవు. తెరలోని పాత్రలు పృచ్ఛింపఁబడి స్వవిషయము నుగ్గడించుట, తెర వెడలుదరువులు మొదలగునవి యున్నవి. మూఁడింటను శైలి పాత్రసంవాద ప్రచురమైనది. ప్రసన్నమైనది. రచన ప్రదర్శనోచితమైనది. సలక్షణమైనది.

23. మ ద్దాల కాశీ పతి

కవి విశ్వకర్మ కులజుఁడు. కాశ్యపసగోత్రుఁడు. కనకమాంబా నరసింహాచార్యుల పౌత్రుఁడు. కనకమాంబికా శాస్త్రాచార్యుల పుత్రుఁడు. వీపూరి వెంకటార్యుని శిష్యుఁడు. ఇతని య. గా. ప్రాయ నాటక రచనలు :- శతకంఠ రామాయణము. (సికింద్రాబాదు కొండా శంకరయ ప్రచురణ), మైరావణ (లేక) హనుమద్విజయము, గయనాటకము (1891 లో ముద్రితమని ఆం. వా. సూ.). మొదటిది మాత్రమే లభించినది. కడమరెండిటి ప్రతులును బ్రిటీషు మ్యూజియమ్ లైబ్రరీలో నున్నవి. ఇతని శతకంఠ రామాయణమున దరువులలోఁ దరచు సికింద్రాబాదు సంగమేశ్వర ముద్రగలదు. ఆ సంగమేశ్వరుఁ డేతత్కృతిప్రొత్సాహకుఁడైన రాజారామయ శ్రేష్ఠి కిష్టదైవతము. రామయ శ్రేష్ఠి సికింద్రాబాదు నివాసియని యున్నది. 1895 లో చెన్నపురి హిందూ రత్నాకరము. శా. యందు ముద్రితమైన ఓగిరాల పాపయ్య రామనాటకము. శా. యందు ముద్రితమైన ఓగిరాల పాపయ్య రామనాటకము.

కము అరణ్యకాండ గ్రంథాంతమున పాపయ్య తన రామనాటక బాలా రణ్యకాండలను సికింద్రాపుర బోచేరునందున్న నాటకపరుల ప్రోత్సాహముచే మద్దాల కాశీపతియూచారి ముద్రించి ప్రచురించెనని చెప్పినాడు. కాగా నీ కాశీపతి సికింద్రాబాదు ప్రాంతమువాడును, 19 శ. ఉత్తరార్ధమువాడు ననుట స్పష్టము.

శతకంఠ రామాయణ కథ వాసిష్ఠ రామాయణమునఁ గలదు. కథ యంతయు యుద్ధసందర్భ బంధురమైనను కాశీపతి తనగ్రంథమునఁ జక్కని సంవాద శైలి పాటించి కథను నిపుణముగా నిర్వహించినాడు. ఇందు దరువులు, ద్విపదలు, ద్విపదార్థములు, కందార్థములు, పద్యములు, సంధివచనములు గలవు. రచన నాతిప్రౌఢము, నాతిపేలవము. ఇం దితఁడు రుద్రకవిని స్తుతించినాడు.

24. గవ్వరహరాజు లక్ష్మీపతిరాయుడు

న ల చ క్ర వ ర్తి చ రి త్ర ము

ఇతఁడు ఋగ్వేది. మునినగస్సుని (?) సగోత్రుఁడు. వెంకమాంబా లక్ష్మీపతుల ప్రపౌత్రుఁడు. రామాంబా తిరుమలన్నల పౌత్రుఁడు. అంజమాంబా హరిరాయణ పుత్రుఁడు. ఇతని స. చ. చ. గ్రంథము ముఖపత్రముపై “అంబటి అనుమంతు ప్రేరేపణ చేత పైగ్రంథకర్తచే సర్వస్వాతంత్ర్యముపొంది సికింద్రాబాదు నివాసుండగు శివనూరు వీరమల్లయ్య గారిచే హిందూ రత్నాకరము. శా. యందు

ముద్రింపించి ప్రచురింపబడియె - చెన్నపట్నము, 1897 సం." అని యున్నది. కాఁగాఁ గవి 1897 ప్రాంతము వాడనుట స్పష్టము.

గ్రంథము యక్షగానమని పేర్కొనబడినది. ఇందు తాళప్రధానములైన దరువులు, ద్విపదలు, పద్యములు, వచనములు, కందార్థములును గలవు. గ్రంథారంభమున రంభోర్వశుల రాక, హాస్యగాని మాటలు, పాత్రల తెరలోపలి దరువులు, తెరవెడలు దరువులు మొ. గలవు. గ్రంథమున నాటకీయతయున్నది కాని రచన మిక్కిలి పేలవమైనది.

25. గ వం థ రా జ లింగ కవి

ఇతఁడు మెదకు జిల్లా నారసింహపేట నివాసి. మనుకులరాజు యాఖ్యమల్లమాంబ తనూజుఁడు. ఘట్టుపల్లి కుమారస్వామి శిష్యుఁడు. ఇతఁడు 19 శ. ఉత్తరార్థము వాడని తోచుచున్నది. ఇతని యక్షగాన కృతులు :- 1. హరిశ్చంద్రమహారాజు చరిత్రము ('సింధ్రాబాదు నివాసులగు కంభంపాటి ఉదయాచలం గారిచే... శ్రీ వెంకటేశ్వరము. శా. యందు ముద్రింపబడియె. చెన్నపురి, 1902) 2. పుణ్యాంగద చరిత్ర (వెట్టువార్డు ప్రచురణ, మనరాసు, 1953.) మొదటిదాని కథ ప్రసిద్ధము. గౌరనకృతి యనుకరింపబడినది. రెండవది చోళదేశరాజు పుత్రుడైన పుణ్యాంగుని రథము క్రిందపడి యొక గోవత్సము మడియుటయు సందుపై రాజు పుత్రునికి మరణశిక్ష విధించుటయుఁ బుణ్యాంగ పత్ని పతివ్రత చంద్రావతి ప్రార్థనపై శివుడు ప్రత్యక్షమై వారెల్లరకుఁ

గైలాస మనుగ్రహించుటయు నను కథ గలది. రెండిటను దరువులు (తెరదరువులుకూడ), ద్విపదలు, పద్యములు, అతి విరళముగాఁ బ్రయుక్తములైన యలఁతి యలఁతి సంధివచనములును గలవు. హరిశ్చంద్ర చరిత్రమున “ఆస్థాన సంతోషి” పాత్రగలదు. రెంటును నాటకీయత యెక్కువ. కాని రచన పేలవము, దోషబహుళము నైనది.

26. రాయభట్టు లక్ష్మణ కవి

మాంధాత చరిత్రము :

(ముద్రణ :— ఉమామహేశ్వర ము. శా., మదరాసు, 1902.)

(ప్రచురణకర్త : కంభంపాటి ఉదయాచలము, సికింద్రాబాదు)

ఇతఁడు మన్నెవారి కొండాపురము ప్రభువైన జోగరాయుని పుత్రులు సుదర్శన రాయుఁడు, బాలకృష్ణరాయుఁడు ననువారి కొలువులో నుండిన రాయభట్టు. పాపయ్యుని శిష్యుఁడు, ఆధునికుఁడు కావచ్చును.

మాంధాత గర్వియై విధిని దూషించి రాజ్యమును దార పుత్రులను గోల్పోయి పలుపాట్లుపడి చివరికి శివానుగ్రహమును బొందుట యితని గ్రంథము నందలి యితివృత్తము. ఇందుఁ దాళ ప్రధానములైన దరువులు, ద్విపదలు, పద్యములు, అర్థపద్యములు, ఏలలు, సంధివచనములును గలవు. రచన దోషభూయిష్ఠము. ఇది యక్షగాన మని ముఖప్రతమున మాత్రమున్నది. ఇందు గ్రంథారంభమున రంభోర్వ

శులరాక, తెరలోని పాత్రలు పుచ్చింపబడి స్వీయవృత్తాంతము జెప్ప బయుఁ గలదు.

27. కంభంపాటి ఉదయాచలము

ఇతఁ డహల్యా సంక్రందనము, కలియుగ విప్రనారాయణ చరిత్రము నను రెండు యక్షగానములను రచించినట్లు నవి వరుసగా 1890, 1905 సం. లలో ముద్రితము లైనట్లును ఆం. వా. సూ. లోఁ గలదు. ఆగ్రంథము లభ్యములు. ఇతఁడు సికింద్రాబాదు నివాసి యనియు, 1902 సం. ప్రాంతమున ననేక యక్షగాన నాటకములకుఁ బ్రచురణ కర్తయైనట్లును దెలియుచున్నది. (చూ. సం. 24, 25 కవుల యుదంతములు)

28. తిరునగరి వెంకటదాసు

కపిల దేవహూతిసంవాదము :

ముద్రణ :— హిందూ రత్నాకర ము. శా., మదరాసు, 1894.

ములుకుదురు లక్ష్మణాచార్యులు, తత్పుత్రుడు శ్రీనివాస రాఘవాచార్యుడు, పోతుడు వీరరాఘవాచార్యుడు ననువారు గురుపరంపరగా వర్ధిల్లుచున్న తిరునగరు చాత్తాని నైష్ఠ్య వంశమందు నమ్మయ వెంకాంబలకు వెంకయ్య, వెంకయ్యకు నాంజానమ్మయందు

నమ్మయాళ్వారు, నమ్మయాళ్వారునకు రంగమాంబయం దీగ్రంథకర్త వెంకటదాసును గలిగిరి. ఇతఁడానందశైల శ్రీనివాస భక్తుఁడగు చంద్రమాఖిగురుని శిష్యుఁడు. ఇతని గ్రంథము నందు దేవహూతి కడకు నారదుఁడెఱుకతయై వచ్చిన పట్టున నెఱుకల దేవతలలో వేగండ్ల తల్లి, గంగపురి చెన్నుఁడు, మన్నెముగిరి సామి, గుణిగానిపల్లె సంజీవ రాయఁడు, కొమ్ములఘట్టు శ్రీనివాసుఁడు, కురుమతీశుఁడు, పాంబండ రాముఁడు, మొ. వారు పేర్కొనబడిరి. ఆయాళ్వ తేలంగాణము లోనివి. గ్రంథ ప్రచురణకర్త అయితా వెంకయ్య సికింద్రాబాదు వాసియనియు, బ్రచురణ ప్రేరకుఁడగు వెంకటనరసు నాగరకందనూలు వాసి యనియు ముఖపత్రమునఁగలదు. కాఁగా గవి తేలంగాణము వాఁడన వచ్చును. గో. క. సం. లో 250 సం. ల క్రిందట హనుమ కొండలో నుండిన వాఁడని పేర్కొనఁబడిన యతిరాజశతకకర్తయగు తిరునగరి వేంకటాచార్యుఁడే యీకవి యనలేము. ఈగ్రంథము మంత్రి మాటలలోఁ బ్రయుక్తమైన హిందీనిబట్టి, అసలు గ్రంథరచనా ధోరణిని బట్టిచూడ నితఁ డాధునికుఁ డనిపించును.

ఈగ్రంథము కర్తమ ప్రజాపతి స్వాయంభువ పుత్రియైన దేవ హూతినిఁ బెండ్లియాడుట, దేవహూతికిఁ గపిలమహర్షి పుట్టుట, అతఁడు తల్లికిఁ దత్వముపదేశించుటయు నను భాగవతేతివృత్తము గలది. ఇందు యక్షగానోచితముగాఁ బురోహితుఁడు, మంత్రసాని, యెఱుకత మొదలగు పాత్రలు కొన్ని చేర్పఁబడినవి. ఇది యక్షగాన మనియు, నాటక మనియుఁ బేర్కొనఁబడినది. ఇందు ప్రసిద్ధరాగతాళములలో దరువులు, ద్విపదలు, పద్యములు, వచనములు, సువ్వి, అష్టగింతపాటలు గలవు. పాత్రల యవనికాభ్యంతర ప్రసంగములు గలవు. పాత్రల సంభాషణలెక్కువ. అవి సాగిన వచనములు “ముచ్చట” లను

పేర వ్యవహరింపఁబడినవి. ఇందలి హాస్యప్రసంగములం దసభ్యత గలదు. రచన యొకమాదిరిగ బాగుగనే యున్నదనవచ్చును.

29. మాదిరాజు వెంకట్రామదాసు

కు చే లో పా ఖ్యా న ము :

(ముద్రణ :- వాణీ ప్రెస్, బెజవాడ, 1910)

కవి కాండిన్యసగోత్రుఁడు. తలదండ్రులు కోటమ, అప్పయ. నివాసము 'మధిరతాలూకాలో మడుపల్లి శివారు - అల్లినగరంబు'. గ్రంథరచనాధోరణి యీతఁ డాధునికుఁ డనుటకుఁ దగియున్నది. రచన పేలవము. దోషజుష్టము. ఇందు కీర్తనలు, ద్విపద, వచనము, పద్యములు, శ్లోకములును గలవు. ఇది నాటకమనియు యక్షగానమనియుఁ బేర్కొనఁబడినది.

30. ప్ర బంధము అ నం త య

(మన్నెంకొండ) విజయవిలాసము :

(వెట్టవార్డు ప్రచురణ - మదరాసు, 1933, 38)

గ్రంథము మన్నెంకొండ శౌరి కంకితము. కవి నివాసము మన్నెంకొండ కావచ్చును. కొన్ని దరువుల చివర హనుమద్దాసనుపేరు గన్పడు

చున్నది. కవివే రసలు హనుమంతయ్య యేమో యని యనుమానము గలుగుచున్నది. ఇతని తలిదండ్రులు మేఘమాంబ, జగ్గయ్య. అగ్రజుడు కృష్ణదా సితని కవితాగురువు. ఇతఁడు నైష్ఠ్యపుండ్రుడు. గ్రంథమధ్యమున నితఁడు మొట్టమొదటఁ దన గ్రంథము నచ్చు వేయించిన లక్ష్మయ్య (బుక్కా) పుత్రుండగు సిద్ధాంతిని స్మరించి యుండుట జూడ నాధునికుడని స్పష్టపడుచున్నది. ఇతఁడా ప్రచురణ సం. ను గూడ సౌమ్యయని పేర్కొనెను. అది క్రీ. శ. 1909 - 10 లోఁ బడిన సౌమ్య కాండగును.

గ్రంథ విషయ మర్జునున కులూచీ చిత్రాంగదలతో వివాహ మైన కథ. ఇందు గ్రంథారంభమున రంభాగమనము, పాత్రలు స్వవిషయము నుగ్గడించుట, హిందీ ప్రసంగములును గాననగును. దరువులు, ద్విపదలు, పద్యములు, చిన్న చిన్న వచనములు (తఱచుగా, సంభాషణ ప్రచురముగా) నున్నవి. గ్రంథము యక్షగానమని పేర్కొనఁబడినది. రచన “ససేమిరా” బాగుగ లేదు.

31. చెర్వి రా ల భా గ య్య

ఈయన మషీరాబాదు నివాసి. వై య్యుడు. పునికెళిల గోత్ర జుడు. తలిదండ్రులు రాజమాంబ, వీరన్న. గురువర్గము: బసవయ్య, శంకరస్వామి, హనుమదాచార్యులు, మాతె పుల్లయాచార్యులు. ఈయన గ్రంథము లనేక మిటీవలనే యనగా 1950 ప్రాంతమున సికింద్రాబాదు గ్రంథ విక్రేతలును బ్రచురణకర్తలు నగు కొండా

శంకరయ్య, చందా నారాయణశ్రేష్ఠిగారలచేఁ బ్రకటింపఁబడినవి. అం దనేకముపై గ్రంథ ప్రచురణకర్తకో కృతి ప్రోత్సాహకునికో ముద్రణ విక్రయాది స్వామ్యము లిచ్చుచు గ్రంథకర్తయే స్వయముగాఁ జేసిన ప్రకటనలు గలవు. (చూ :- కనకతార, కాంభోజరాజు కథ, నాగార్జున చరిత్ర, మాధవచరిత్ర, మార్కండేయ విలాసము, విక్రమార్కచరిత్ర, శ్రీకృష్ణ రాయబారము మొ॥). అందు మార్కండేయ విలాసముపై గ్రంథకర్త చేసిన ప్రకటన సం. 1947. మాధవ చరిత్రముపై గల గ్రంథకర్త ప్రకటన తేది 1-2-48. ఈయన గ్రంథప్రస్తావనలందును బ్రచురణకర్తను బ్రశంసించిన సందర్భములు గలవు. 1954లోఁ బ్రచు రిత మైన యీతని పెదబాబ్బిలిరాజు కథ గ్రంథప్రస్తావనలోఁ దత్ప్రచు రణ కర్తయగు చందా నారాయణశ్రేష్ఠి ప్రశంస గలదు. అనఁగా నీయన యెంత యాధునికుఁడో తేటతెల్లమగుచున్నది. (ఈయన నేడు సజీవు లని తెలిసికొంటిని). భాగ్యయ్యగారు బహుశ్రుతులు, శతాధిక గ్రంథకర్త. ఈయన 34 (ముప్పదినాల్గు) యక్షగానములను రచించెను. అన్నియు ముద్రితములు. ఉపలభ్యమానములు 31. ఇన్ని యక్షగాన ములను రచించిన కవి మఱియొకఁ డింతవఱకుఁ బుట్టలేదు.

ఈయన గ్రంథములు కొన్నిటి రచనాకాలము మాత్రమే సూచింపఁబడినది. అందుచే నీ దిగువ నవి ఆకారాది క్రమమునఁ జేర్కొనఁబడును. ఏ గ్రంథమున కా గ్రంథముకడ విషయ సంగ్రహ మును, జీవర గ్రంథ సమవాయరచనా సమీక్షా సంగ్రహము నుటం కింపఁబడును. (ఈయన గ్రంథము లనేకము తెలంగాణములోని వివిధ గ్రామవాసులగు సంపన్నుల ప్రోత్సాహమున నాయా గ్రామదై వముల పేర రచింపఁబడినవి. ఆయా గ్రంథములకడ నాయా గ్రామనామ

ములు, వానితోపాటు గ్రంథ ప్రచురణ కర్తృకాల సూచనలును గుండలీకరణములలో నుటంకింపబడును).

1. అల్లి-అడ్డున చరిత్రము : (గుమ్మడిదల. చండా 1954)

ఇది విచిత్ర భారతాంతర్గతమైన కథ యట. తీర్థయాత్రాపరుడైన యడ్డునుడు మధురాపురమునేలు అల్లి రాణిని వివాహ మాడఁగోరును. ఆమె పురుష ద్వేషిణి. అడ్డునునితోఁ గయ్యమాడఁబోయి వియ్యమందును. ఇది జైమినిభారతమునందలి ప్రమీల కథ నెక్కువ పోలియున్నది. వీరశృంగారాత్మక మీకథ.

2. ఆరెమరాటీల చరిత్ర : (పెద్దమాధాపురము. కొండా, 1951)

సోమోజీ, సుబంధోజీ, వీరోజీ అను ఆరెమరాటీసోదరులు కరిణైకల్లు పరిపాలకులు. వారి పినతండ్రి బడేగాం పరిపాలకుడగు సిద్ధోజీ భార్య రుక్మంబాయి దురోభేదలవలన వారిని రాజ్యభ్రష్టులను గావించును. సోమోజీని జంపించును. సుబంధవీరోజీలను బంధించును. సోమోజీభార్య అతుంబాయి రుక్మంబాయియుఁ దాను నొక్కరేవులో ముండమోయవలె నని శపథము చేసి పురుషవేషమునఁ బోయి సిద్ధోజీతోఁబోరి యతనిని దన కొడుకగు తులేరావుచేఁ బాడిపించును. తులేరావు ఒడేగాంప్రభువగును. ఇదీ ఇందలికథ. ఆరెమరాటీల వీరగాథ యొకపదముగా నిదివరకే ప్రచారమున నున్నది.

3. కనకతార : (వడ్డేపల్లి. కొండా, 1950)

పాండ్యరాజగు నుదయసేనుని తనయుడు కనకసేనుడు. కూతురు తార. ఉదయసేనుని సోదరుడగు క్రూరసేనుఁ డన్నను రాజ్యాశ్చే సంహరించి యతని కుటుంబమును బలుసిలుగుల పాలు

చేయును. తుదకుఁ గప్పములెల్ల గట్టెక్కి కనకసేనుఁడు పట్టాభిషిక్తుఁడగును. కరుణారసప్రసిద్ధమగు నీకథ మొదట ధార్వాడ నాటకసమాజమువారిచేఁ గాఁబో లాంధ్ర దేశమునకుఁ బరిచితమైనది. అటుపిమ్మట భాగ్యగారి యక్షగాన రచనకు ముందే రంగస్థలనాటకముగాఁ దెలుగున వెలసినది.

4. కాంతామతి : (వడ్డేపల్లి, కొండా, 1946)

కాంతామతి కుంతలరాజపుత్రి. ప్రతాపసేనుఁ డను కాశ్మీర ప్రభువుయొక్క పత్ని. కాంచనమాల్యదును వేశ్య వలలోఁ దగుల్కొనిన మగనిచే నిలు వెడలఁగొట్టఁబడి పలుపాట్లు పడిపడి చివరికి మగనిచే స్వీకృత యగును. ఇది కాశీమజలీ కథాసరళిని నడచిన కథ. కరుణాదుభిత రసాత్మకమైనది.

5. కాంభోజరాజు చరిత్రము : (మహారాబాదు, కొండా, 1950)

కాంభోజరాజున కేడుగురు భార్యలు. చివరిభార్య మాణిక్యాల దేవికొడుకు రాజు కాఁగలఁడని రాజగురువువలన విని కడమభార్య లొక మిషపై రాజుతోఁ గొండెములుచెప్పి గర్భవతియగు నామె నిలువెడలఁ గొట్టించిరి. అడవులుబట్టిపోయిన యామెను శివపార్వతులు భిల్లవేషమున వచ్చి రక్షించిరి. ఆమెకు శరబంది యను పుత్రుఁడు గలిగెను. అతఁడు పెద్దవాఁడై యొకపరి వ్యాధిగ్రస్తుఁడైయున్న తండ్రినిఁ జూడఁ బోయెను. ఒక కీలుగుట్టము సాయమున సప్తసాగరములు దాటి యొంటి స్తంభము మేడనున్న యోజనగంధి యను యక్షకన్య కొప్పులోని సంజీవిని దెచ్చి రాజును బ్రదికించెను. రాజు శరబందిని గుర్తించి యతనికి రాజ్యమిచ్చును. ఈకథయు నిదివఱకుఁ బదరూపమునఁ బ్రచారమున నున్నదే.

6. కిరాతార్జున చరిత్రము : (ముద్రాజుపల్లె, చందా, 1953)

ఇందలి కథ ప్రసిద్ధమైనది.

7. కుశలవ నాటకము : (రాజంపేట, చందా, 1951)

కథ ప్రసిద్ధము.

8. కృష్ణగారడి నాటకము : (ముచ్చుగూరు, చందా, 1951)

గ్రంథ రచనాబ్దము 1947. ఇందొక నిమిత్తమునఁ గృష్ణుడు భీమాష్టమలకు గర్వభంగము చేసిన కథ వర్ణితము. ఇది యమూలకము. కవి స్వకపోల కల్పితమువలెఁ గానవచ్చుచున్నది.

9. శ్రీకృష్ణ పారిజాతము : (మశూరాబాదు, చందా, 1954)

కథ ప్రసిద్ధము.

10. శ్రీకృష్ణ తులాభారము : (మశూరాబాదు, కొండా, 1951)

రచన 1951. కథ ప్రసిద్ధము.

11. శ్రీకృష్ణరాయబారము : వడ్డేపల్లి, కొండా, 1951)

కథ ప్రసిద్ధము.

12. తారాకాసురవధ : (గుమ్మడిదల్, కొండా, 1951)

గ్రంథ విషయము ప్రసిద్ధము.

13. నలమహారాజు చరిత్రము : (రాజంపేట, కొండా, 1952)

కథ ప్రసిద్ధము.

14. నాగార్జున చరిత్రము : (బీగంగూడెం, కొండా, 1953)

అర్జునున కులూచి యందుఁ గలిగిన పుత్రుడగుట నాగార్జునుఁడు.

ఒకమృగము నిమిత్త మతనికి నర్జనునకును దత్రాపి శివ శ్రీకృష్ణులకును యుద్ధము జరిగిన కథ యిందు వర్ణితము. ఈకథ మహాలింగపురాణము నుండి గ్రహింపఁబడినదట.

15. పుండరీక చరిత్రము : (చింతలచెరువు, కొండా, 1950)

మహాభక్తవిజయ మందలి పుండరీక చరిత్రమిందు గ్రహింపఁ బడినది.

16. పెదబొబ్బిలి చరిత్రము : (మశూరాబాదు, చందా, 1954)

పెదబొబ్బిలిరాజు కథ యనుపేర నొకపదము ప్రచారములో నున్నది. దానిని బట్టి యిది రచింపఁబడినది. క్రీ. శ. 1757 లో జరిగిన చరిత్ర ప్రసిద్ధమగు బొబ్బిలి యుద్ధము కథ యిందు వర్ణితము.

17. బ్రభువాహన చరిత్రము : (ఆంధ్రగ్రంథ మండలి., సికింద్రాబాదు, 1950)

అర్జునపుత్రుఁ డగు బ్రభువాహనుని చరిత్ర మిందు వర్ణితము. ఈకథ జైమిని భారతమునందు గలదు.

18. బాలనాగమ్మ చరిత్ర : (మశూరాబాదు, చందా, 1954)

బాల నాగమ్మకథ పదరూపమున నిదివఱకున్నది. ఆంధ్రదేశమున మిక్కిలి ప్రచారము బొందినది. అదే యిందు గ్రహింపఁబడినది. ఇందలి కథా రంగములగు పానుగల్లు, నాగశృఘ్నాడి, గండికోటయు తెలంగాణా రాయల సీమలకుఁ జేరిన వగుట గమనింపఁదగినది.

19. భద్రసేన విలాసము : (వేములవాడ, చందా, 1949)

భద్రసేనుఁ డను రాకొమరునకును, సుశీల యను రాకొమ్మార్తె కును బెండ్లిముహూర్తము నిశ్చితమగును. కాని యతని నొక యప్పు

రసయు నామెనొక యైంద్రజాలికుఁడు నెత్తుకొనిపోవుదురు. భద్ర సేనుఁ డచ్చర చెప్పిన యుపాయమును బట్టి యైంద్రజాలికుని కూతునాశ్రయించి యతనిఁజంపి యతనికూతును, సుశీలను వివాహమాడును. ఇది షుండ్రుండు రాజుల కథలు, పదునాఱురాజుల కథలు మొదలగు వాని వరుసలో నడచిన కథ.

20. (చిరుతల) భాగవతము : (చండా, 1954)

శ్రీకృష్ణ జననాదిగాఁ గంసవధము వఱకుఁ గల భాగవతకథ యిందు వర్ణితము.

21. మాధవ చరిత్రము : (వడ్డేపల్లి, కొండా, 1948)

ఆత్మానందస్వామి శిష్యుఁడు మాధవుఁ డనువాఁడు గురుబోధను బూర్తిగా విశ్వసింపఁగల బెక్కిడుమలు గుడిచి తుదకు వివేకము దెచ్చుకొనుట యిందలి ప్రధానవిషయము. ఇందు సరళమైన వేదాంతార్థ ప్రసంగములు గలవు.

22. మాయా సుభద్రా విలాసము : (అడ్డగట్ల, చండా, 1955)

సుభద్రార్జునులనడుమ శ్రీకృష్ణుఁడే మాయాసుభద్రయై వారినిఁ బరీక్షించి యర్జునుని గర్వ ముడిపిన కథ యిందు వర్ణితము. ఇదియొక యమూలకమగు చమత్కారావహమైన కథ.

23. మార్కెండేయ విలాసము : (గుమ్మడిదల, కొండా, 1954)

కథ ప్రసిద్ధము. రచన 1947.

24. విక్రమార్క చరిత్ర : (కొంపల్లి, కొండా వీరయ్య, సికింద్రాబాదు, 1938)

ఇందు విక్రమార్కుడను రాజు తన్ను నిందించిన చంద్రకళ
యను బ్రాహ్మణయువతిని గోరి పెండ్లాడి యామెను జెఱవెట్టుటయు,
నామె యొక ప్రతిన వట్టి యతఁడు గుర్తింపకుండఁనతనికే యొక కొడుకును
గని కొడుకుచే నతని గొట్టించినంత పని చేసిన కథ వర్ణింపఁబడినది.
ఇది తమిళ దేశమున ప్రచారముననున్న మంగమృశపథమును కథను
జాలవఱకుఁ బోలియున్నది. ఈగ్రంథమే స్త్రీ సాహసమును పేర కొండా
వీరయ్యగారిచే 1954 లోఁ బునర్ముద్రితమైనది.

25. సతీ తులసీ చరిత్రము : (భానురు. కొండా, 1952)

తులసిగా వెలసిన పరమ పతివ్రతయగు బృందాదేవి ప్రసిద్ధ
చరిత్రమిందు వర్ణితము.

26. సత్యభామా పరిణయము: (వడ్డేపల్లి, కొండా, 1941)

కథ ప్రసిద్ధము.

27. సత్య హరి శచ్చంద్ర : (మషీరాబాదు, కొండా, 1953)

కథ ప్రసిద్ధము.

28. సారంగధర చరిత్ర : (మషీరాబాదు, ఆంధ్ర గ్రంథ

మండలి, సికింద్రాబాదు, 1951)

కథ ప్రసిద్ధము.

29. సీతా స్వయంవరము : (భమరంపేట, చండా, 1950)

కథ ప్రసిద్ధము.

30. సుగ్రీవ విజయము : (మశూరాబాదు, కొండా, 1926 ?

వెస్టువార్డువారిప్రచురణ, మదరాసు, 1943)

ఇందలికథ ప్రసిద్ధము. రుద్రకవి సుగ్రీవ విజయమును భాగయ గారు చూచియుండవచ్చును గాని దానికిని దీనికిని సంబంధములేదు. రెండిటఁ గథాప్రణాళిక తీరే వేఱు. దీనిగుఱించి 1946 లోఁ బ్రచురితమైన యితని సత్యభామాపరిణయము వెనుకటియట్టపై యితఁడే చేసిన ప్రకటనలో, “నాపిన్నవయసున ప్రథమమున రచించిన సుగ్రీవవిజయము-యక్షగానము అను పుస్తక మిప్పటికి నుచూరు 20 సంవత్సరములనుండి యీ నిజాంరాష్ట్రమంతటను ప్రసిద్ధి వహించి, ఇప్పటికి లక్షకు పైగా సెలవయ్యెను” అనియున్నది.

31. సైంధవ పరాభవము : (మాధపురము. ఆంధ్రగ్రంథ మండలి, సికింద్రాబాదు, 1950)

కథ ప్రసిద్ధము.

32. గయోపాఖ్యానము : (కొండావారిప్రచురణ. అలభ్యము)

33. జయంత జయపాలము : (కొండా ప్రచురణ. అలభ్యము)

34. మదాలసా పరిణయము : (చండావారిప్రచురణ. అలభ్యము)

స మీక్ష

భాగ్యగారు పైఁబేర్కొనఁబడిన కృతుల నించుమించుచున్నటిని యక్షగానము లని వ్యవహరించినారు. కొన్నిట (ఉదా:- బ్రభు వాహన చరిత్ర) భాగవతము, యక్షగానము, నాటకము అను పదము లను పర్యాయములుగా ననఁగా సమానార్థకములుగా వాడినారు. అన్నియు నాటకీయతా ప్రకృష్టములు; కవిచేఁ బ్రదర్శనోద్దిష్టములు నై నవి. ఇందు కొన్నిట గ్రంథారంభమున “గణపతి సరస్వతుల వేషము రాకడ”, రంభోర్వశుల రాకయుఁ గలవు. బహుకృతి సామా

స్వముగాఁ బృచ్ఛకుడు (ఒక్కొక్కదానియందు ద్వారకుఁడు, సేవకుఁడు, ప్రధాని, హాస్యగాఁడు, సూత్రధారుఁడు - అని వివిధములుగా వ్యవహృతుఁడు), పాత్రలు స్వయోదంతములు చెప్పబయుఁ గృతి కర్తృ భర్తృ (ప్రచురణకర్తృ) ప్రశంసాత్మకముగా నాటకపాత్రలచేఁ బ్రవర్తితమైన ప్రస్తావనయుఁ గన్పట్టును. ఆ ప్రస్తావన తజుచు ప్రధాని, హాస్యగాఁడు నను నిరువుర నడుమ హిందీభాషలో జరుగును. ఒకప్పుడు ద్రౌపది మొదలగు నాటక పాత్రలచేతనే ప్రవర్తితమగును. కృష్ణ గారడి నాటకమున మార్గనాటకము లందువలె నాంది, నాంద్యంతమున నతీసూత్రధారులచే సలక్షణమైన ప్రస్తావనయుఁ గలవు.

భాగయగారి కృతులలో వస్తువైవిధ్య మొకటి గమనింపఁ దగినది. పౌరాణిక గాథలు నందుఁ బ్రసిద్ధములు నెక్కువ. కాని అల్లీ రాణి కథ, నాగార్జున చరిత్రము మొదలగు నప్రసిద్ధగాథలును గలవు. కృష్ణగారడి, మాయాసుభద్ర మొ॥ గ్రంథములందు పౌరాణిక గాథలే కవి స్వకపోల కల్పనలతో జిత్రములైన మాపు లందినది. ఆరె మరాటీలు, కాంభోజరాజు, బాలనాగమ్మ చరిత్రలందు పదరూపమునఁ బ్రచారమున నున్న జానపదగాథలు గ్రహింపఁబడినవి. పెదబొబ్బిలి చరిత్రమందలిది చారిత్రకేతివృత్తము, నది యాంధ్ర జాతీయ వీరగాథ యగుటయు విశేషము. కాంతామతి, భద్రసేనవిలాసము మొదలగు నవి కాశీమజిలీ, పండ్లెండు రాజుల కథల బాణీని నడచిన కట్టుకథలు - అందు గొన్ని కవి స్వకపోల కల్పితములే కావచ్చును. ఈ కథలు వివిధరసముల కాకరములు. అట్లే పాత్ర వైవిధ్యమును గలదు. రాజమహిషీ మంత్రిపాత్ర లెక్కువ. ఎఱుకలసాని, దొమ్మరిసాని, చాకలి, జాలరి, కోమటి, దొంగ మొదలగు వివిధ కులవృత్తులకు సంబంధించిన పాత్రలును గలవు. రాజపాత్రాదుల చిత్రణమునఁ దగిన సహజత్వము,

నుదాత్తతయుఁ గొఱవడినను నీచపాత్రలే నిసర్గ మనోజ్ఞముగాఁ జిత్రింపఁబడినవి. ఆయాపాత్రల సంభాషణలలోని తెలంగాణా తెలుగు వ్యవహారము నుడికారము గమనింపఁదగినది.

ఈ కృతులన్నిట సామాన్యముగాఁ గనిపించు రచనావిశేషములు:— తాళప్రధానములైన దరువులు, ద్విపదలు, పద్యములు, వచనము, కొన్నిట కందార్థములు, ఏలలు, తొహరాలు మొదలగు నవియుఁ గలవు. దరువులలో బాత్రలు తెరవెడలు దరువులునున్నవి. సంధివచనములేకాక సూటియైన సంవాదాత్మక వచనములును సమృద్ధిగాఁ గలవు. కొన్ని గ్రంథాంతములందు కవిగద్య గలదు. అన్నిట రచన సాధ్యమైనంతమట్టునకు సలక్షణముగనే సాగినది. లేక సలక్షణముగా రచించుటయే కవి లక్ష్యమనవచ్చును. కాని సామాన్య సామాజికుల నుద్దేశమునందుంచుకొని కాఁబోలు కవి సరళశైలిఁ బాటించెను. అది పేలవత్వము కాని సారళ్యము. వీనిలోఁ దప్పులేరి చూపుట కవకాశ మున్నను తెలంగాణమంతట వీరి యక్షగానములకు గొప్ప “చలామణి” గలదు. అన్ని యక్షగానముల నింత వైవిధ్యముతో రచించిన భాగయగారికి యావత్తెలంగాణా యక్షగాన కవులలో నొక విశిష్టస్థాన మేర్పడఁగలదు.

32. మ హా మృ దు అ బ్దు ల్లా

హనుమద్రామ సంగ్రామము:

(చందా వారి ప్రచురణ, 1954.)

కవి టేకుల సోమవరగ్రామ వాస్తవ్యుడు. చెర్విరాల భాగయ్య గారి ప్రియశిష్యుడు. గ్రంథ విషయము ప్రసిద్ధము. శ్రీరామ విజయ

మనియుఁ బేర్కొనఁబడిన దిది. విశ్వామిత్రునకుఁ బ్రత్యేకముగా నమస్కరింప నేమటిన యయాతి నిమిత్తము రామాంజనేయులకు యుద్ధము జరుగుట యిందలి కథ. కవి దీనిని యక్షగాన మని పేర్కొనినాఁడు. గురువుగారి గ్రంథముల ఫక్కిని నడిపినాఁడు రచన. తప్పలున్నవి. కాని తెనుఁగు మాతృభాషయైన కవి రచించినట్లే రచించియుండుట విశేషము. అసలొక మహమ్మదీయుఁడు తెనుఁగున యక్షగాన రచన మొనరించి యుండుటే విశేషము.

33. శ్రీ పెరుంబూదూరి వెంకట నరసయ్య

ఈయనకు అయ్యవారు వెంకటనరసయ్య యనియు వ్యవహారము గలదు. ఈతని తండ్రి వటపత్రశాయి. తమ్ముడు వెంకటకవి. వీరి నివాసము బూరుగుపల్లి. వీ రిరువురను బూరుగుపల్లి సోదరకవు లందురు. ఇరువురును వేర్వేరు తెలంగాణలో వివిధ గ్రామవాసులగు సంపన్నుల ప్రోత్సాహమున ననేక యక్షగాన ప్రాయనాటకములను రచించినారు. ఇరువురును జీవత్కవులని వినికిడి.

అందు వెంకట నరసయ్య కృతులు :

1. అ న సూ యా నా ట క ము :

(వరదవెల్లి దత్తాత్రేయస్వామి కంకితముగాఁ జెప్పినది. ప్రచురణ, కొండా శంకరయ్య, సికింద్రాబాదు, 1939)

రచనాబద్ధము శ్రీముఖి యట. ఇది 1933 కావచ్చును. ఇందలి వస్తువు ప్రసిద్ధము. ఇందు సుమతీ చరిత్రము గూడఁగలదు.

2. క న క తా ర : (చౌలమద్ది. కొండా, 1950)

దీనిపై గ్రంథకర్త గ్రంథసర్వాధికారములు ప్రచురణకర్త కిచ్చుచు నొక ప్రకటన చేసి యుండెను. గ్రంథవిషయము ప్రసిద్ధము. రచన విక్రమ - 1940 కావచ్చు.

3. కిష్కింధా కాండ నాటకము :

(హనుమాజి పేట. కొండా - 1938) రచన ఈశ్వర - 1937 కావచ్చు.

ప్రసిద్ధితి వృత్తము.

4. చంద్రగుప్త నాటకము : (తక్కళ్లపల్లి. కొండా, 1939)

రచన :- బహుధాన్య - 1938. ఇందలి చంద్రగుప్తుడు మగ ధేశ్వర పుత్రుండేకాని మూర్యచంద్రగుప్తుడు గాడు. ఇతడు మీనాంక రాజపుత్రిని భ్రమరవేణిని బెండ్లియుంకువ యగు హిమాలయస్థమణి నొకదానిని దానిని గాపాడు రాక్షసిని సంహరించి తెచ్చి వివాహమాడిన కథ యిందు వర్ణితము. ఈకథ శ్రీకృష్ణబోధామృతమునుండి గ్రహింపబడిన దట. (ఇందు కవి గ్రంథప్రచురణ కర్తృప్రశంస చేసియుండెను).

5. డాంగేయోపాఖ్యానము : (బన్నాజిపేట, చందా నారాయణ శ్రేష్ఠి, సికింద్రాబాదు, 1950. దీనిపై “గ్రంథకర్తవలన కాపీరైటు హక్కులనుపొందియున్నా” మను ప్రకాశకుల ప్రకటన గలదు).

గ్రంథనామము చిత్రమైనది. ఇతివృత్తము చిత్రమైనది. దుర్వాస శ్వాపమున హయమైన గంభ నిమిత్తముగా, నారదుని కైలాటము కారణముగా డాంగేయుడను రాజునకు శ్రీకృష్ణునకును బట్టుపంతములు గల్గినవి. డాంగేయుడర్జునుని శరణు జొచ్చును. కృష్ణుడు దొక

వంక నొకవంకఁ బొండవపక్షమున హనుమద్భీమ దుర్యోధనులును హయమునకై పెనుగులాడఁగా నది రంభ యగును. మూడున్నఱ వజ్రములు ముట్టినంత శాపముదీటునని దుర్వాసునివాక్కు. బలసంపదలోఁ గృష్ణ హనుమద్భీములు వజ్రముల వంటివారు. దుర్యోధనుఁ డఱవజ్రము. ఈకథయే యలఁతిమార్పుతో బాగేపల్లి అనంతరామాచార్యులచే హరికథగా రచింపఁబడినది. గయోపాఖ్యాన చిత్రభారత కథ లీ కథోపస్థితికి మూల భూతములై నట్లు తోచును.

6. మార్కండేయో పాఖ్యానము : (గరిశకుర్తి. కొండా, 1950)

ఇందు మార్కండేయుఁడు శంకరునిచే జరంజీవత్వ వరమును బొందుటయేకాక విదపఁ బెండ్లిలేకయే యజ్ఞముచేసి హోమకుండము నుండి పుత్రులను బడయుటయు, వారియుదంతమును గొంత గలదు.

7. శశిరేఖా పరిణయము : (మానాలపురి కొండా, 1954)

కథ ప్రసిద్ధము.

8. శ్రీకృష్ణ తులాభారము : (స్తంభంపల్లి, కొండా, 1949)

కథ ప్రసిద్ధము.

9. సతీ సావిత్రి పరిణయము : (మర్ల పేట. కొండా, 1950)

కథ ప్రసిద్ధము. రచన:- 1949.

10. సుగుణవతీ నాటకము : (గోపాలరావుపేట, కొండా, 1954)

రచన 1932. గురునిచే గోరఁబడి, పతిచే ననుమానింపఁబడి, యడవిఁబట్టి యొకచోరుని బారినుండి తప్పించుకొని, పురుషవేషము

దాల్చి యొక దేశమున కేలికయై యొక సత్రశాలకడఁ దనచిత్రపటము పెట్టి యామువ్వురిని సంఘటితపఱచి నిండుసభలోఁ దన నిర్దోషత్వము నిరూపించి పతిచే స్వీకృతయైన పతివ్రత సుగుణావతియను రాజపుత్రి చరిత్ర మిండు వర్ణితము. ఇది చెర్రిలాల భాగయగారి కాంతామతి కథను బోలినది.

పై కృతులన్నియు నాటకములని మాత్రమే పేర్కొనఁబడినవి. ప్రతికృతి ప్రారంభమునను దేవతాస్తు త్యనంతరము నటీసూత్రధారులచే సక్రమమైన ప్రస్తావన కలదు. అంత మాత్రమే సంస్కృత నాటకాను కరణము. ఆధునిక నాటకములందువలె సంధివచన విరహితముగా (కుండలీ కృతసూచనలతో), సూటిగా, వచనప్రకృష్టముగాఁ బాత్రల సంభాషణలు సాగినవి. కాని యదియు నొకపాటి యనుకరణము మాత్రమే. వీనిలో నంకరంగవిభాగము లేదు. ముఖ్యపాత్రలు ప్రవేశింపఁగనే స్వవిషయము నుగ్గడించుట గలదు. ప్రతిపాత్రయు సంభాషణలో ముందొక చిన్నదరువు నెత్తుకొని, వెంటనే యందలి యర్థమునే యొక చిన్నవచనమున విశదీకరించుట యీనాటకముల ప్రక్రియలోని ముఖ్యలక్షణము. ఒకపాటి పెద్ద దరువులందెల్ల చివర ముద్రయుండును. వెంకట సరసయ్యవారి నాటకములను బ్రపరిణతవీధి నాటకము లనఁ జెల్లును. అందు కనకతారా శశిరేఖాది నాటకములు “స్వదేశీ” నాటకములని పేర్కొనఁబడి యుండుట జూడ నాయభిప్రాయము సమంజస మనిపించును. ఇతని కృతులలో ముఖ్యములైన రచనాంగములు దరువులు, వచనములు, పద్యములు, కవి తనకుఁదెలిసినంతలో సలక్షణముగనే రచింపఁబ్రయత్నించెను, గాని దోష బహుళముగా నున్నవి కృతులు. అయినను నన్నియు బ్రదర్శనోచిత ప్రక్రియా ప్రకృష్టములుగ నున్నవి.

34. శ్రీ పేరుంబూదూరి వెంకటకవి

ఇతడు మీఁదఁ బేర్కొనబడిన వెంకటనరసయ్యవారి సోదరుడు. ఇతని కృతులు :—

1. రుక్మాంగద నాటకము (చిట్టాపురి, చందా, 1934)
2. పుత్రకామేష్టియాగము (మ్యాడంపల్లి, కొండా, 1936)
3. ధాన్యమాలినీ చరిత్రము (నామాపురి, కొండా, 1950)
4. సుందర కాండము (తక్కెళ్ళపురి, కొండా, 1953)
5. ప్రహ్లాద నాటకము (బూరుగుపల్లి, కొండా, 1955)

ఇవి యన్నియుఁబ్రసిద్ధ పౌరాణికేతివృత్తములు. వీని ప్రక్రియ వెంకటనరసయ్య గ్రంథములకు మిక్కిలి సన్నిహితముగా నున్నది. అన్నగారి రచన కంటె తమ్మునిదే మేల్తరమైనది.

35. కా సా ల బ ల రా మ య్య

నలిసిదేవి ప్రభావము : (మణూరు. చందా, 1950)

కవి విశ్వబ్రాహ్మణుడు. శ్రీముఖి గోత్రజుడు. బ్రహ్మానందాచార్య శిష్యుడు. రాగమాంబా రాజయాచార్యుల పుత్రుడు. మెదకు జిల్లా చూచనపల్లి నివాసి. గ్రంథరచనాకాలము విభవవై శాఖ శు. 5. గురువారము. ఈ విభవ 1928 కావచ్చును. గ్రంథ విషయము

మాధ్యమమునిపత్నియు మహా పతివ్రతయు సగు నభివీచేవి చరిత్రము. ఇందు దరువులు, పద్యములు, ద్విపద, సంధివచనములు గలవు. సంవాద ప్రాచుర్యము గలదు. పాత్రలు స్తోత్రపూర్వకముగా స్వవిషయోద్ఘాటనముతోఁ దెరవెడలు దరువుతో ప్రవేశించుట చెప్పబడినది. గ్రంథము యక్షగానమని పేర్కొనబడినది. రచన నీరసమైనది.

36. జిల్లా వెంకట సు

వెంకటరావుపేట నివాసి. మార్కండేయసగోత్రుడు. నరున మాంబా రాజయల పుత్రుడు. కోడండరామయ్య శిష్యుడు. ఇతఁడు 1939 లో చందా నారాయణ సెట్టి ప్రచురించిన గాజుల స్వామిదాసు స్వరోచ్యపాఖ్యాన వీధి నాటకమునకుఁబరిష్కర్త. ఆధునికుడనుట స్పష్టము. ఇతని కృతులు :— మురనరకాసుర వధ, కంసమర్దనము (రెండును కొండా వీరయ ప్రచురణలు (1950, 1952). రెండును యక్ష గానములని పేర్కొనబడినవి. చందా వారి ప్రచురణ (సం. 1949) యగు వెంకటరావుపేట చిరుతొండ నాటకము, శ్రీ రామలింగప్రతిష్ఠ అను వీధి నాటకముగూడ నితనివే. నాల్గింటఁ గీర్తనలు, ద్విపదలు, పద్యములు, సంధివచనములు, పాత్రల తెరవెడలు కీర్తనలు, స్వవిషయోద్ఘాటనములు, సంవాదములును గలవు. రచన నిర్దుష్టముగాకపోయినను నీరసమైనది కాదు.

37. అణ్ణనా చా ర్యులు

మండ్రోదరీపరిణయము:

ఆపస్తంబ సూత్రుడు. శ్రీవత్సనగోత్రుడు. కృష్ణయజుశాఖ. తల్లి రంగనాయకమ్మ. తండ్రి చిటిగిద్దెమఠం తెన్నరంగంపొన్నడి. ఇతని యక్షగానకృతి మండ్రోదరీ పరిణయము. (చందా నారాయణ సెట్టి ప్రచురణ, సం. తెలియదు). కిచ్చనపల్లి వెంకటేశ్వరున కంకితము. కృతి ప్రోత్సాహకులు మెదకుజిల్లా అందోలుతాలూకా చింతకుంటగ్రామ వాస్తవ్యులు (పదునెనమండ్ర పేళ్ళు గలవు). గ్రంథ రచన సం. సర్వధారి. ఇది 1948 కావచ్చును. గ్రంథ విషయము గోకర్ణక్షేత్ర మాహాత్మ్యాంతర్గతమైన మండ్రోదరీ రావణుల పరిణయ కథ. ఇందు తెు దరువులు, సంవాదపు దరువులు, ద్విపదలు, ద్విపదార్థములు, పద్యములు, అర్థ పద్యములు, సంధి వచనములు గలవు. రచన యొకింత చక్కనిదే.

38. అంబేద రాజవీరపు

దుందిగల్ జిల్లా రాయగీరు తాలూకా గౌరాయపల్లి నివాసి. చండికాంబా శరభలింగముల పుత్రుడు. ఇతడు కేదారేశ్వర వ్రతము, భీష్మ విజయము, గజేంద్ర మోక్షము, మదన శేఖర విలాసము, భక్తసానంద, మార్కండేయ వస్త్రకల్పన, సత్యనారాయణ వ్రతము, బ్రహ్మంగారి చరిత్రము, మల్లన్న చరిత్రము - అను తొమ్మిది యక్షగానములు రచించినట్లు 1949 లో కొండా శంకరయ్య

ప్రచురించిన యీతని మల్లన చరిత్ర వెనుకట్టపై గల పట్టికవలనఁ దెలియుచున్నది. అందు కృతి ప్రోత్సాహకులు సీతఁడును దీయించు కొన్న ఛాయా చిత్రము గూడ ముద్రితమైయున్నది. దీనినిబట్టి కవి యాధునికుఁడనుట స్పష్టము. ఇపు డీయన మల్లన చరిత్రము మాత్రమే లభ్యమైనది. ఇం దీశ్వరాంశసంభూతుఁడైన కొల్లాపురి మల్లన శివ కంచికిఁ బ్రభువైన యొక జానపద గాథ వర్ణితము. ఇందు దరువులు, తెర దరువులు, ద్విపదలు, పద్యములు, అర్థపద్యములు, సంధి వచన ములు మొ. గలవు. రచన దోషజాప్తము. నీరసము.

39. అవధూత మల్లయ్య

సత్యనారాయణ వ్రతము: (ముద్రణ: వాణీ ము. శా., 1949)

కవి పద్యశాలి. రాఘవయ్యపుత్రుఁడు. లింగయాద్యుని శిష్యుఁడు. మేడిచల్ తాలూకా కానుకుంట వాస్తవ్యుఁడు. ఈతని గ్రంథమున “ఈయక్షగానమును గ్రంథకర్తగారి అనుషతి లిఖిత పూర్వంగా పొందనిది పునర్ముద్రణము చేయించువారు మేము తీసు కొను చర్యలకు బాధ్యులగుదురు” అని యొక ప్రకటన గలదు. అందుచే సీతఁ డాధునికుఁ డనుట స్పష్టము. గ్రంథవిషయము ప్రసిద్ధమైన స. నా. వ్రతకథ. ఇది యైదధ్యాయములుగా విభజింపఁబడి యుండుట విశేషము. ఇందు దరువులెక్కువ. తెరదరువులును గలవు. కొలది పద్యములు, సర్థపద్యములు నున్నవి. సంధి సంవాద వచనములు గలవు. రచన యొక మోస్తరు.

40. మూటకోడూరు గోపయ్యచారి

పాలన చోళమహారాజు చరిత్ర: (చందా, 1949)

కవి చుంచనకోట పురవాసి. మణిభద్ర బ్రహ్మర్షి గోత్రజుడు. కాత్యాయన సూత్రుడు. వెంకమాంబ రామదాసాచార్యుల పుత్రుడు. ఇతని గ్రంథరచనాధోరణి యాధునికముగా నున్నది. రచనాబద్ధమును సర్వధారిఫాల్గుణముగాఁ బేర్కొనెను. అది 1949 కావచ్చు.

గ్రంథవిషయము :- పాలన చోళమహారాజపత్నికే బుత్రిక కలుగునని రాజగుచువు చెప్పెను. పుత్రుడని మంత్రి వాదించును. మంత్రిసాని సాయమునఁ బరుటింటి రాచ యాడుబిడ్డనుగొనిపోయి యొక యొడ్డెల్ల మగబిడ్డనుంచును. కొంత కాలమునకు రాజు వానికిఁ బట్టాభిషేకముచేసి విశ్వబ్రాహ్మణులను రాజ్యసంరక్షులుగానుంచి మేగుగిరియాత్రకుఁ బోవును. కలుషాత్ముడగు మంత్రిమాటలు విని చిన్న రాజు విశ్వబ్రాహ్మణులను జిత్రహింసలు పెట్టును. వారు పెద్దరాజు కడకుఁబోయి మొఱబెట్టుకొనిరి. అతఁడు వారినొక 'బహుమాపుల' మేళముగా "బనాయించి" నచ్చి రాజపత్ని కోరికపైఁ బాలనచోళ రాజు వాలకము తానే ధరించి చిన్నరాజును, మంత్రినిఁ దెగటార్చి మఱల రాచటికము స్వీకరించును. ఇది యిందలి కథ. గ్రంథము యక్షగానమని పేర్కొనఁబడినది. ఇందు కరువులు, పాత్రలు తేర నెడలు దరువులు, సుధి-సంభాషణ వచనములు కొలఁది పద్యములు, కందార్థములు, ద్విపదయుఁగలవు. గ్రంథారంభమున రంభోర్వశుల రాకగలదు. రచన యొక మోస్తరు.

41. హనుమ హనుమద్దాసు

ఈయన నిజామాబాదుజిల్లా మానికబండారం నివాసి. నాభిశ్శగోత్రోద్భవుఁడును, ఇమ్మడిసెట్టి కులభూషణుఁడు నగు లక్ష్మయ్య పుత్రుఁడు. బందలింగంపల్లి అబుల్ కరీందాసుని శిష్యుఁడు. 1950 లో కొండావీరయ్య (సికింద్రాబాదు) ప్రకటించిన యీతని బాలనాగమ్మ నాటకముపై గ్రంథస్వామ్యమును బ్రకటనకర్త కిచ్చుచు నితఁడు చేసిన ప్రకటన ముద్రితము. ఈతఁడాధునికుడనుట స్పష్టము.

ఇతని కృతులు :—

1. మ ద న సే న నా ట క ము : (నగరపురి. చందా, 1945)

రచన చిత్రభాను - 1942. చంపకయను కులట మదనుసేనుఁ డను రాజునకు వలపుకత్తెయై తనభర్తను దానేజింపి, రాజకుటుంబమును దురవస్థ పాలుచేయుటయు, నామెభర్త భూతమై యామె ప్రయత్నముల కడ్డుదగుటయు, రాజకుటుంబము స్వస్థత బొందుటయు నను కథ యిందు వర్ణితము.

2. బాలనాగమ్మ నా ట క ము : రచన స్వభాను - 1943.

3. హనుమద్రామ సం గ్రామ ము : రచన తారణ - 1944.

4. (పోతులూరి) వీరబ్రహ్మాంగారి నా ట క ము : (నూకులూరు)

2, 3, 4 — కొండా వీరయచే వరుసగా 1950, 51, 52 సం. లలోఁ బ్రచురితములు. మూఁడును బ్రసిద్ధేతివృత్తములు. హనుమద్దాసు కృతులన్నిటఁ బాఠరంభమున నటీమూత్రధారుల ప్రస్తావన గలదు. ఆధు

నిక రంగస్థలనాటకానుకరణమును సమృద్ధిగాఁ గలదు. యవనికావ తరణరంగ ప్రయోగ సూచనలు గలవు. అయితే కొన్ని పాత్రలు ప్రవేశించినంత స్వవిషయమును జెప్పట, దరువుల ప్రాచుర్యము వానిలో ముద్రలుండుట మొ. వానినిబట్టి వీరిలో మౌలికమైన వీధినాటకము స్వరూపము గొంత తేటపడఁగలదు. రచన దోషభూయిష్టము.

42. పట్టోరి వీరప్ప

ఇతఁడు గుల్లనాబావజిల్లా సంగరెడ్డితాలూకా పొట్టిపల్లి చూలీవతన్ దారు బక్కపరాయుని పుత్రుఁడు. ఇతని కృతులు మన్మథ సంహారము, క్రోధాపురి రైతు విజయము. (రెండును 1953 లో చందా నారాయణ సెట్టి (సికింద్రాబాదు) చేఁ బ్రచురితములు). రెండవ దానిలోఁ బ్రారంభమున మహాత్మాగాంధీ, భారత మాతృస్తుతులు గలవు. కవి యాధునికుడనుట స్పష్టము. దాని గద్యలో నది వికృతి సం. న రచింపఁబడినట్లు గలదు. అది 1950 సం. కావలెను.

మన్మథ సంహారమున నితివృత్తము ప్రసిద్ధమైనది. అది యక్ష గానమనియు వీధి భాగవత మనియుఁ బేర్కొనఁబడినది. రెండవ దానిలో గ్రంథ నామమే సూచించుచున్న ట్లితివృత్త మత్యంతాధునిక మైనది. క్రోధాపురిరైతుగు కోటారెడ్డి కుటుంబము నొక జమీందారు, మాహుకారు తునముట్టింప యత్నించి తుదకు వాకే గతించి రైతుకే విజయము లభించిన కథ యది. ఇది వీధి నాటకమని పేర్కొనఁబడుటయు, నిందు నటీ సూత్రధారుల ప్రస్తావనయు, అంక

రంగ విభాగము నుండుట విశేషము. రెండు గ్రంథములందును బాత్రలు ప్రవేశించునపుడు స్వవిషయమును జెప్పుకొనుటయు, సంధి వచనములు, సంవాదవచనములు, ముద్రలతో దరువులు, పాటలు, కందార్థములు, పద్యములును గలవు. రచన దోష బహుళమేకాని దాని ధోరణిలో నది బాగుగనే యున్నదనవచ్చును.

43. ఆ డె పు గో పా ల్ దా సు

కవి నివాసము మెదక్ జిల్లా గజవెల్లి తాలూకా అమదీపురము. ఇతని హరిశ్చంద్ర కృతి ప్రోత్సాహకుడు మేరుగు దుర్గయ్య. దుర్గయ్య శిష్యుడగు మంచాల నర్సయ్య ముద్రణ ప్రోత్సాహకుడు. కొండా శంకరయ్య 1953 లో బ్రచురించిన యీ గ్రంథమున గురు శిష్యుల ఛాయాచిత్రము గలదు. కవి యాధునికుడనుట స్పష్టము. పై కృతిలో హరిశ్చంద్ర చంద్రచుతీ పరిణయము స్కాంద పురాణోక్త ప్రకారము రచింపఁబడినది. ఇది నాటకమని పేర్కొనఁబడినది. ఇందు నటీ సూత్ర ధారుల గ్రంథ ప్రస్తావన గలదు. ఇతనిదే “నతీ తులసి యక్షగాన” మను నింకొక కృతి గలదు. (సికింద్రాబాదాంధ్ర గ్రంథమండలి ప్రచురణ, 1951). రెండిటను బాత్రల స్వవిషయోద్ఘాటనము, సంధి వచనములు, దరువుల ప్రాచుర్యము మొదలగు య. గా. లక్షణములు గలవు. రచన యొకమోస్తరు. ప్రయోగ సౌలభ్యము గలది.

44. ఆ డె పు నా రాయణ దాసు

సుగ్రీవ విజయము :

ఇతఁ డాదిలాగాదు వాస్తవ్యుఁడు. ఇతని సుగ్రీవ విజయము య. గా. కృతి ప్రోత్సహకుఁడగు చందా నారాయణ శ్రేష్ఠియే దీనిని 1953 లో బ్రచురించెను. కవి యాధునికుఁ డనుట స్పష్టము. ఇందు గ్రంథారంభమున గణపతి సరస్వతులును బాత్రలవలఁ బ్రవేశించి నృవిషయమును జెప్పుకొనుట గలదు. దరువులు, ద్విపదలు, పద్యములు, సంధి - సంభాషణ వచనములు గలవు. రచన యొకమోస్తరు. ఇది వేములవాడ రాజరాజేశ్వరున కంకితము.

45. వానమామల నరసింహ దాసు

బలిచక్రవర్తి చరిత్రము :

ఇతఁడు నర్సిపూర్ తా. పెదగొట్టముక్కుల నివాసి. నైష్ఠ్యుఁడు. మంగళూరంబా కృష్ణయ్యల పుత్రుఁడు. ఇతని యక్షగాన కృతి బలిచక్రవర్తి చరిత్రము. 1955 లో దానిని బ్రచురించిన చందా నారాయణ శ్రేష్ఠియే కృతి ప్రోత్సహకుఁడు నైనట్టి దతని ప్రశంస గలదు. (చూ. పు. 7) కవి యత్యంతాధునికుఁడనుట స్పష్టము. ఇందు తెర - సంవాదపు దరువులు, సంధి - సంభాషణ వచనములు, ద్విపదలు, కొలఁది పద్యములు గలవు. రచన యొకమోస్తరు.

46. గ డి నె కృష్ణ దాసు

శంబరాసుర వధ :

ఇతఁడు శంబరాసురవధ యను య. గా. ప్రబంధమును రచించెను. 1951 లో దీనిని బ్రకటించిన కొండా శంకరయ్య గ్రంథస్వామ్యమును గ్రంథకర్త వలనఁ బొందిన ప్లాక ప్రకటన గ్రంథమునఁ గలదు. ఇందు దరువులు, పద్యములు, అర్థపద్యములు, సంధి వచనములు గలవు. గ్రంథారంభమున గణపతివేషము, రంభోర్వశులరాక, ద్వారపాలకుని పృచ్ఛలు, పాత్రల తెర లోపలి దరువులు, తెర వెడలు దరువులు, సంవాదములును గలవు. రచన యొక మోస్తరు.

47. మోర మల్లేశము

అల్లీరాణి చరిత్రము :

ఇతనిది గల్లమల్యాల. ఇతని య. గా. కృతి అల్లీరాణి చరిత్రము - కొండా శంకరయ్య ప్రచురణ, సం. 1955. గ్రంథకర్త గ్రంథమును “అచ్చు వేయించిన” మెదక్ జిల్లా అంకిరెడ్డిపల్లె సుదర్శన మను వస్త్ర వ్యాపారిని బ్రశంసించి యున్నాఁడు (పుట 11). ఇతఁ డాధునికుడనుట స్పష్టము. చెర్విరాల భాగయగారి గ్రంథ పరిష్కర్త. ఆయన రచించిన అల్లీ అర్జున చరిత్ర య. గా. కథయే యిందును గలదు. ఇందలి ప్రక్రియ యుపగ్రంథమును బోలినది. అక్కడక్కడ వచనములోను బాత్రల సంభాషణలు గలవు. రచన యొక మోస్తరు.

అనుబంధము

(3)

తెలంగాణా యక్షగానములు

ఈక్రిందఁ బేర్కొనఁబడిన గ్రంథముల రచనా కాలము నిర్ధరించి చెప్పట కాధారములు గన్పట్టుట లేదు. కాని రచనా ధోరణిని బట్టి యివియన్నియు నత్తగింతాకునికము లై యుండునని తోచుచున్నది.

(అ) యక్షగాన నాచూంకితములు — తత్కర్తృ విషయము :-

1. మైరావణ చరిత్ర :- (ప్రచురణ:- అ. డి. ప్రెస్సు. 1924, చందా, 1951.)

కర్త కొల్తూరు పురుషోత్తమ కవి. విష్ణువర్ధన గోత్రజాడు. ప్యారావరము. ఇందు ద్వారపాలకుని పుచ్చలు, పాత్రల తెరద్విపదలు, తెరవెడలు దరువులు, సంధివచనములు పద్యములు మొ॥ గలవు. అప్రశస్త రచన.

2. కాళీయమర్దనము : (కొండా, 1932)

3. సావిత్రి పరిణయము : (కొండా, 1950)

4. లక్ష్మణాపరిణయము : (చందా, సం. ?)

చుక్కాపురి నరహరి ముద్రగలవి.

కర్త :- వేల్పూరి నరసింహ కవి.

ఇందు సావిత్రి, లక్ష్మణ (దుర్యోధన పుత్రి) పరిణయ గ్రంథారంభములందు “గంధర్వస్త్రీల రాకడ” గలదు. మూడింటఁ బాత్రలు

తెరవెడలు దరువులు, తెర ద్విపదలు, సంధి వచనములు, పద్యములు మొ. గలవు. రచన యొకమోస్తరు.

5. మాయా ప్రకృతి పురుష లీల : (చందా, 1933)

కర్త నాగన్నగారి భామనార్యుడు. మెదక్ జిల్లా చెన్నగణ పురవాసి. కొండిన్యసగోత్రుడు. రామచంద్రగోపగారి శిష్యుడు. వెంకటరాజయోగిని, పరవసు తిరువేంగళ దేశికుని స్మరించినాడు. గ్రంథవిషయము వైదాంతికము. ప్రబోధ చంద్రోదయాదుల చాయ నడచినట్టిది. ప్రక్రియ పై గ్రంథములఁ బోలినది నాటక మనియుఁ బేర్కొనఁబడినది. అంత ప్రశస్తరచన కాదు. ఈ భామనార్యుడు తారా శశాంక విజయమను య. గా. ను కూడ రచించె నట. అది యల్పభుము.

6. భద్రదాయాపాఖ్యానము : (చందా, 1943)

కర్త :— కృష్ణకవి. కనుసానిపల్లి. శైవ బ్రహ్మకుల సంజాతుడు. తలిదండ్రులు రామమ్మ, అంజయ్య. ఈతని భద్రదాయాపాఖ్యాన కథ బ్రహ్మాత్మరఖండము నుండి గ్రహింపఁబడినది. ప్రక్రియ పై గ్రంథములను బోలినది. రచన అప్రశస్తమైనది.

7. బ్రభువాహన చరిత్ర : (కాల్వపురి, చందా, 1950)

కర్త :— పరవస్తు రంగయ్య, కూనుగిరి నివాసి. పొన్న మాంబ లక్ష్మయ్యల పుత్రుడు. మయూరగిరి శతగోపాచార్యుల శిష్యుడు. గ్రంథ విషయము జైమిని భారతాశ్వమేధ పర్వమునుండి గ్రహింపఁబడినది. గ్రంథారంభమున రంభోర్వశుల రాక చెప్పఁబడినది. ప్రక్రియ పై గ్రంథములను బోలినది. రచన యొకమోస్తరు.

8. అంబరీషోపాఖ్యానము : (చండా, 1951)

కర్త :- గుండోబాదాసు. గుడికెందుల పురము. ప్రక్రియ ఉపరి గ్రంథవత్. ప్రశస్త రచనకాదు.

9. కుమారస్వామివివాహము : (చండా, 1951)

గ్రంథకర్త పేరు పైని తొడుపునూరి విఠోబాయనియు లోపల మక్తారాజు లింగకవి యనియుగలదు. రాజలింగకవియే గ్రంథకర్తయై యుండును. ఇతఁడు మెడక్ జిల్లా చంద్రపేట నివాసి. రాజమాంబా రామలింగేశ్వరుల పుత్రుడు. గ్రంథారంభమున రంభోర్వశుల రాక చెప్పబడలేదు గాని కడమ ప్రక్రియ యుపరి గ్రంథములను బోలినది. రచన యప్రశస్తమైనది.

10. బాలనాగమ్మచరిత్ర : (కొండా వీరయ్య, 1953)

పోచవరపురీశున కంకితము. గ్రంథకర్త పేరు తెలియదు. ఇందలి పాత్రల హిందీ ప్రసంగములను బట్టి యాధునికుడని యూహింపఁ దగును. ప్రక్రియ పై గ్రంథములను బోలినదే. సంధివచనములే కాక సంభాషణ వచనములును గలవు. గ్రంథారంభమున రంభోర్వశుల రాక చెప్పబడినది. రచన యొక మోస్తరు. (కొండా శంకరయ్య ప్రచురణ మొక బాలనాగమ్మ చరిత్ర య. గా. గలదట. అది ఎఱ్ఱంబుచ్చి దాస కృత మట. అదియు నిదియు నొకటో కాదో తెలియదు).

11. చంద్రహాసచరిత్ర : (చండా, 1953)

వేముల రాజేశ్వరున కంకితము. గ్రంథకర్త పేరు తెలియదు. 1953 సం. న నున్న ఆడపు నారాయణదాసు తన సుగ్రీవ విజయ

య. గా. ను వేములవాడ రాజేశ్వరునకే యంకిత మిచ్చెను. ఈ చంద్ర హాస చరిత్రయు నతనికృతియే యగునా? ఆంధ్రనాటక కళాపరిషత్తు వారిపట్టికవలన సికింద్రాబాదు నివాసి రాజవీరయ్యయను నాతడు చంద్రహాస య. గా. ను రచించినట్లును, నది 1907 లోఁ బ్రచురిత మైనట్లును దెలియుచున్నది. అది యిదియేయగునా? ఇందలి రచనా ప్రక్రియ ఆధునికముగనే కన్పట్టుచున్నది. రచన ప్రశస్తమైనది కాదు. చంద్రహాసకథ జైమిని భారతాశ్వమేధ పర్వమునఁ గలదు.

12. చెన్న కృష్ణ విలాసము :

కర్త :- గడ్డం రాజ బంగారురెడ్డి. (అముద్రితము. డా. శ్రీ. బి. రామరాజగారికడ నొక ప్రతిగలదు).

13. కురవంజి :

కర్త :- నరసింహదాసుడు (గడ్డం నరసింహరెడ్డి యగునేమో. అముద్రితము. దీనిప్రతియు డా. శ్రీ బి. రా. రా. గారి కడఁగలదు).

14. సౌందర్య వీరనాటకము :

కర్త :- కళేవరపు వీరభద్రయ్య. ముద్రితము (ప్రచురణ కర్తలు బచ్చువీరన్న, చిలుకా బాల్ రెడ్డి అండుకో, సికింద్రాబాదు, 1911)

15. వేదాంత జీవచంద్రమహారాజు నాటకము :

కర్త :- రామరాజు రాజయోగి. ముద్రితము. (బాలాత్రిపుర సుందరీ(పెన్, వరంగల్, 1937).

ఆ. యక్షగానములని కవులచేఁ బేర్కొనఁబడక పోయినను నాథునిక తెలంగాణా యక్షగాన లక్షణములు సమృద్ధిగాఁ గలిగి యట్లు వ్యవహృతములగుచున్న గ్రంథములు.

1. న ల చ రి త్ర : (దామరవంచ, చందా, 1935)

2. కూ చ కొ ం డ రా మా య ణ ము : (కొండా, 1943

(సుందరకాండ) కర్త : గుజ్జరి యెల్లదాసు. వైశ్యుడు. అంత ప్రశస్తరచన కాకపోయినను గొంత ప్రచారముపొందినట్టిది. బ్రిటిషు మ్యూజియమ్ లైబ్రరీ కేటలాగులో ఎల్లదాసు యుద్ధకాండ మను య. గా. కలదు. అదియు నీతనిదే యగునేమో !

3. అ న సూ యా చ రి త్ర ము : (చందా, 1936, కొండా1938)

బీబీపేట గోపాలాంకితము. గ్రంథకర్తపేరు తెలియదు. నాటక మని పేర్కొనఁబడినది. రచన యొకమోస్తరు.

4. హ ను మ ద్వి జ య ము : (చందా, 1949)

ససుకంటి పురీశాంకితము. కర్త : పరాంకుశదాసు. హను మంశుడు బలరామ గరుత్మాంతులకు గర్భభంగము చేయుట యిందలి ప్రధానేతి వృత్తము. రచనయొక మోస్తరు.

5. పో తు లూరి పి ర బ్ర హ్మ ం గా రి చ రి త్ర : (ఆంధ్ర గ్రంథ మండలి, 1950)

కర్త :— నార సత్తయ్య. వాసాలమఱ్ఱి గ్రామవాసి. కృతీ ప్రోత్సాహకుఁడు దత్తాయపల్లి వడ్ల సిద్ధయ. ఇది భాగవత మనియు, నాటక మనియుఁ బేర్కొనఁబడినది. రచన దాని ధోరణి నది సరసము) గనే యున్నదని చెప్పవచ్చు.

6. గ యో పా ఖ్యా న ము : (చండా, 1954)

తారానగరేశాంతము. కర్త శీలు సంగన. సంగన పుత్రుడు. వైశ్యుడు. రచన యొకింత సరసముగనే యున్నది.

7. చిరుతల లవకుశ నాటకము : (చండా, 1955)

కర్త :- నిజామాబాదు జిల్లా కామారెడ్డి తాలూకా, సదా శివ నగరి నివాసియగు విశ్వజ్ఞ వేంకటేశము. రచన యంతప్రశస్త మైనదిగాదు. (ఈ చిరుతల నాటకములనునవి చిరుతల నాట్యమండలి యను నొకనాట్యమండలి వారిప్రదర్శనముల కొఱకై రచింపబడినవి).

ఇవికాక యక్షగాన ప్రక్రియ (పాత్రల స్వవిషయోద్ఘాటనము మొ॥) రవంత గలిగి నాటకములని వ్యవహృతములై తెలంగాణాలో నిటీవల వెలసిన రచనలు కొన్నిగలవు. ఉదా : కథలాపురం గంగాధర కవి చిరుతొండ నాటకము, శివకుమార నాటకము, రాజక్కపేట మానధారి నాటకము, వేముగంటి శ్రీనివాస కవి సత్యహరిచంద్ర, ఈరబత్తిని నరసింహులు మదనవిజయము, గాజుల స్వామిదాసు స్వరో చ్యుపాఖ్యానము మొదలగునవి (ఇవి యన్నియు కొండావారిచేతను, చండావారి చేతను, బ్రచురితములైనవి). వీని రచనా ప్రక్రియ పనున హనుమద్దాసు, బూరుగుపల్లి సోదరకవుల నాటక కృతుల ప్రక్రియ కలిసెన్నిహితముగా నుండును. ఈయాఠింటను నటీ సూత్ర ధారుల ప్రస్తావన, ప్రయోగ సూచనలు, సంధివచన విరహితముగా వచనములోఁగూడ సూటిగా సంభాషణలు మొదలగు విషయములు సమానము. స్వరోచ్యు పాఖ్యానము వీధినాటకమని పేర్కొనబడుటయు నందంక విభాగ ముండుటయు విశేషములు. ఈకలగాపులగవుఁ బ్రాచ్య పాశ్చాత్య ప్రాచీనాధునాతన రంగస్థల వీధినాటక ప్రక్రియలో యక్ష గానపుఁబాలు నెన్నవలసిన పనిలేదు.

ప రి శి ష్ట ము

కాలము తేలని యక్షగాన కవులు
కర్తృత్వము తేలని యక్షగానములు

8. అంబరీషోపాఖ్యానము : (చందా, 1951)

కర్త :- గుండోబాదాసు. గుడికెందుల పురము. ప్రక్రియ ఉపరి గ్రంథవత్. ప్రశస్త రచనకాదు.

9. కుమారస్వామివివాహము : (చందా, 1951)

గ్రంథకర్తపేరు పైని తొడుపునూరి విఠోబాయనియు లోపల మక్తారాజు లింగకవి యనియుగలదు. రాజలింగకవియే గ్రంథకర్తయై యుండును. ఇతడు మెడక్ జిల్లా చంద్రపేట నివాసి. రాజమాంబ రామలింగేశ్వరుల పుత్రుడు. గ్రంథారంభమున రంభోర్వశుల రాక చెప్పబడలేదు గాని కడమ ప్రక్రియ యుపరి గ్రంథములను బోలినది. రచన యప్రశస్తమైనది.

10. బాలనాగమ్మచరిత్ర : (కొండా వీరయ్య, 1953)

పోచవరపురీశున కంకితము. గ్రంథకర్తపేరు తెలియదు. ఇందలి పాత్రల హిందీ ప్రసంగములను బట్టి యాధునికుడని యూహింపఁ దగును. ప్రక్రియ పై గ్రంథములను బోలినదే. సంధివచనములే కాక సంభాషణ వచనములును గలవు. గ్రంథారంభమున రంభోర్వశుల రాక చెప్పబడినది. రచన యొక మోస్తరు. (కొండా శంకరయ్య ప్రచురణ మొక బాలనాగమ్మ చరిత్ర య. గా. గలదట. అది ఎఱ్ఱంబుచ్చి దాస కృత మట. అదియు నిదియు నొకటో కాదో తెలియదు).

11. చంద్రహాసచరిత్ర : (చందా, 1953)

వేముల రాజేశ్వరున కంకితము. గ్రంథకర్తపేరు తెలియదు. 1953 సం. న నున్న ఆడపు నారాయణదాసు తన సుగ్రీవ విజయ

పరిశిష్టము

(1)

కాలము తేలని యక్షగాన కవులు - కావ్యములు

1. అక్కనామాత్యుడు :

బ్రాహ్మణుడు. భారద్వాజసగోత్రుడు. సరబాడ లింగోజీ పుత్రుడు. ఇతని కృతి బాలకృష్ణలీలా విలాసము. (తం. స. మ. - కే. సం. 555) సత్యా రుక్మిణుల సవతి మచ్చర మిందలి ప్రధాన విషయము. రచన యొకమోస్తరు. నాటకమని పేర్కొనబడినది. యక్షగాన ప్రక్రియ సమృద్ధిగా గలదు. ప్రదర్శనోద్దిష్టమైనది.

2. అక్కయకవి :

శ్రీరామమంత్రిపాత్రుడు. తిమ్మయ దండనాథ పుత్రుడు. ఇతనికృతులు :- (1) భీమసేన విజయము (తం. స. మ. - సం 489-93 రాజమండ్రి అంధ్రభేరిహాస పరిశోధనమండలిలో నొక యనమగ్ర ప్రతి గలదు) (2) కృష్ణవిలాసము (తం. స. మ., సం, 478. ప్రా. లి. పు. భాం. కన్నడ డి. సం. 1330 - పుట 7 లో గ్రంథాంత ద్విసహస్రాత్రము గలదు.) భీ. సే. వి. కథ - కీచకవధము. ఇందు తిక్కన రచన యనుకరింపబడినది. కృ. వి. న గోవికలతో గృష్ణుని పోకిళ్ళు ప్రధాన విషయము. రెండును గడు ప్రశస్తరచనగల యక్షగానములు. తాళప్రధానములగు దరువులతో దేశీయగీతి బంధ బహుళముగా నున్నవి. ప్రాచీనయక్షగాన ఘక్కిర దలపించుచున్నవి. కృ. వి. న రచ్చుతాళము, లఘుశేఖరము నను తాళవిశేష

ములు, అర్థచంద్రికలు, ధవళము, రచ్చ కేకులు, జంపె శేకులునుగలవు. డి. సే. వి. న నీలలు, అనువులు, త్రిస్తంబకలును విశేషములు.

3. అనుమకొండపురుషోత్తముడు :

ఆత్రేయసగోత్రుడు. ఆదిశుక్లయజుర్వాఙ్మయియుడు. నివాసము చనుగొండ్రాపురము (కర్నూలు జి. రామల్లకోట తా.) ఇతని పితరుల తరములు:- భానయ, ఓబమ - రంగయ, వెంగమ - చినవెంగన - వెంగమ - కవి. ఇతని కృతి అంగజవిజయము. (ఆం. సా. ప. 314) సృష్టికాండమందు మన్మథునకుఁ గల ప్రాముఖ్య మిందు వివరింపఁ బడినది. ఇంద్రచంద్రికలు, హెచ్చు. దరువులు తాళప్రధానములు. రచనయొక మోస్తరు.

4. అమనచర్లకోదండరామయ్య :

ఇతనికృతి విజయవిలాసము. (శ్రీనికేతన ము. శా., మదరాసు, 1870) ఇందలి కథాప్రణాళికకుఁ జేమకూర ప్రబంధ మొరవడి. కాని రచనలోఁ బ్రయత్నపూర్వకమైన యనుకరణము లేదు. ఇందు కొరవంజిపాత్ర విశేషము. కొరవంజి శబ్దమిం దెఱుకతచెప్పు సోదెకుఁ బర్యాయముగాఁ బ్రయక్తమగుట యింకొక విశేషము. ఇందుఁ దాళప్రధానములగు దరువులు, అర్థచంద్రికలు, నెక్కువ. రచన సరసమైనది.

5. అయ్యగారివీరకవి :

కాండిన్యసగోత్రుడు. ఉమ్మనామాత్య పుత్రుడు. వీరస పాత్రుడు. వెంకట శివన్న కగ్రజుడు. ఇతనికి వెంకటరాజును పితృవ్యుడు గలడు. ఇతని కృతి చిత్రాంగద విలాసము లేక ధర్మాంగద చరిత్రము (పా. లి. పు. భాం., ఆర్. నం. 417), మదరాసు విశ్వవిద్యాలయ ప్రతులు : 531, 699) ఈగ్రంథమున మల్కాపుర విశ్వే

శేఁడు, కూర్మనాథుఁడు స్తుతింపఁబడిరి. వేగావతి నది ప్రసక్తియొకచో గలదు. ఆయూరు నానది శ్రీకూర్మక్షేత్రము విశాఖ మండలమునఁ గలవు. ప్రా. లి. పు. భాం. ప్రతి విశాఖమండలమునుండి సంపాదింపఁ బడినది. కవి విశాఖ మండలమువాఁడు గావచ్చు. గ్రంథ విషయము ప్రసిద్ధమగు పాముపాట జానపదగాథ. గ్రంథము మూఁడాశ్వాసము లుగా విభక్తము. కవి “యక్షగాన మొనరింతు వేషముల్లట్టి జనులు పాడి వినుపింప” అని వక్కాణించినాఁడు. ఇందు పాత్ర ప్రవేశరంగ ప్రయోగసూచనలు, పాత్రల స్వవిషయ నివేదనము గలవు. 1800—1850 ప్రాంతపు రచనగాఁ దోచుచున్నది. రచన యొకింత రసవంత మైనదే.

6. ఏ ను గ లూ రి పా ప రా జు :

వేఁగినాటి బ్రాహ్మణుఁడు. కాశ్యపసగోత్రుఁడు. గంగాచల మంత్రి పుత్రుఁడు. తొండుారు (కడప జి. పులివెందుల తా.) ఇతని కృతి రుక్మాంగద చరిత్రము (వెట్టువార్డు ప్రచురణ, మదరాసు, 1937) ప్రకటన కర్తలు మాత్రమే యక్షగానమని పేర్కొనిరి. ఆప్రక్రియ యంతయుఁగలదు. గ్రంథారంభము నందలి “చోపుదారి వేషకథ”, వచన సంభాషణలు మొ... విషయములు జూడ నాధునిక రచన యని తోచును. రచనాకాలము నశవత్సరముగాఁ బేర్కొనఁబడినది. అది 1856 కాని 1916 కాని కావచ్చును. రచన చక్కనిదే.

7. క త్తి పీ రా స్వామి :

వాల్మీకి గోత్రజుఁడు. రామస్వామి పుత్రుఁడు. ఇతని కృతి హరిశ్చంద్ర నాటకము (జీవరత్నాకర ము. శా., మదరాసు, 1906, అ. డి. వెన్ను, మదరాసు, 1924) ఇం దాస్థాన సంతోషి తెరలోని

పాత్రలను బల్కరించుట, పాత్రలు వచనమున సంభాషించుటయుఁ గలవు. ఆధునిక రచన యనవచ్చును. గౌరవ శంకర కవుల ద్విపదలు పద్యములును గ్రహింపఁబడినవి. ఈకవి రచనయుఁ గొంతసరసమైనదే. గంధము తిరువల్లూరు వీరరాఘవున కంకితము.

8: కీర్తి మల్లప్ప :

ఇతని కృతి తులాభారమును పుణ్యక వ్రతము (వేణుగానము. శా., మదరాసు, 1923) బూదూరి కేశవాంకితము. ఇందలి ముత్తైదువల ముచ్చటలు గంధముయొక్క యాఘనికతను స్ఫురింపఁ జేయును. రచన యొక మోస్తరు. ఇది యక్షగానముగా స్త్రీల పాటగాఁ బేర్కొనఁబడినది.

9. కూరపాటి అమరలింగమాత్యుఁడు :

వీపూరి వీరభద్రేశ భక్తుఁడు. గూడూరి సిద్ధలింగయ శిష్యుఁడు. ఇతని పితామహులు అమర లింగయ్య, వీరమ్మ. తలిదండ్రులు శరభమ, పెదరామ లింగయ్య. చిన రామలింగయ, వీరయ్య, మల్లయ్య, వీరభద్రయ్య యను వారితని పితృవృత్తులు. అనుజుఁడు వీరయ్య. ఇతని కృతి పార్వతీ కల్యాణము (ప్రా. లి. పు. భా., డి. 1909). 3 ఆశ్వాసములు. ఇందు రగడ, నడలు, లఘువులు, అర్థచంద్రికలు, రచ్చరేకులు మట్టై రేకులు మొ॥ దేశి రచనలు గలవు. కపోతకమును వృత్తవిశేషము గలదు. శైలి చక్కనిదే కాని శివకవి సామాన్యములగు ఛందో వ్యాకరణ దోషము లనేకము గలవు.

10. కొత్తూరు రామలింగార్యుఁడు :

నాకనాడు కులజుఁడు, సదాశివ గోత్రజుఁడు. తలి దండ్రులు గోవిందాంబ, గంగిరెడ్డి. కృతి మహాభారత నాటకము. (సి. వి. కృష్ణా

బుక్ డిపోవారి ప్రచురణ మన రాసు. 1949) ఆది పర్వము నుండి శల్వ పర్వము వఱకుఁగల తొమ్మిది పర్వములు, గదాపర్వము (భీమ దుర్యోధనుల యుద్ధము) నిందు గలవు. (అచ్చులో సుమారు 300 పుటల గ్రంథము) ఇదంతయుఁ బ్రదర్శనోద్దిష్టమై యక్షగానపు “బాణీ” నున్న రచన. ఇందు ప్రసిద్ధరాగములలో దరువులు, పద్యములు, కందార్థములు, ద్విపదలు, సంధి ద్విపదలు, సంధి పద్యములు, సంధివచనములు సంభాషణ వచనములును గలవు. చోపుదారి ప్రసంగములున్నవి. రచన ప్రశస్తమైనదే.

11. కోట పేట రాఘవరెడ్డి :

నా(పా?)కనాడు కలజాడు. అచ్యుతగోత్రజాడు. తలిదండ్రులు పాపమ, వెంకటరెడ్డి. కృతి ధర్మాంగద నాటకము (శ్రీరామానుజ విలాసము. శా. మదరాసు, 1925) వెంకట పురీశున కంకితము. రచన యాధునిక మని యనిపించుచున్న సలక్షణము. సరళమైనది.

12. కోసూరి గంగాధరకవి :

యజ్ఞశ్లాఘి. హరితన గోత్రుడు. గంగరాజపౌత్రుడు. పాప మాంబా పుల్లమ్మ రాజుల పుత్రుడు. కృతి యొక కురువంజి (ప్రా. లి. పు. భాం. డి. సం. 1857) ముక్తికాంత మనఃకాంత కెఱుక చెప్పట యిందలి విషయము. రచన సరళమైనది. నిర్దుష్టముగాదు.

13. గుడిపాటి రామదాసు :

కాశ్యపన గోత్రుడు. వెంకట రత్ననామాత్య పుత్రుడు. రామయ పౌత్రుడు. ఇతని నివాసము వడాలి (కృష్ణా జి. గుడివాడ తా||) కృతి కాళిందీ విలాసము (ఆం. సా. ప., సం. 905) నాటకాలంకార కావ్య ప్రబంధమని పేర్కొనబడినది. కాని భామకలాపపు

“బాణీ” నున్నది. రచన యలంతి దోషములు గలదైనను సరసభావ సమృద్ధము. ఇందు పాత్రలు “తెరలోకి వచ్చుట”, తెరవెళ్ళి వచ్చుట, తెరలో నుండియే ప్రసంగించుటయు గలదు. సంవాద సందర్భము లందలి వచనములు ముచ్చట లని పేర్కొనబడినవి.

14. గు డి మె ట్ల రా మ య :

గురునాథ సూరిపుత్రుడు. ఇతని కృతి సత్యభామా కృష్ణసంవాదము లేక భామా కలాపము (ఆంధ్రేతిహాస పరిశోధక మండలి ప్రతి సం. 13) కృతి ప్రోత్సహకుడు “బాబ్బిలి నృపాలపాలిత దేశాంత రాళ విలసిత గోళవల సాగ్రహార (పాలకొండ తాలూకా) నివాస భూసు రాగ్రేసర దూసికులీన సూరయాభిధానుడు” (కాండిన్యస గోత్రుడు. సుబ్బనూపద్మనాథుల పుత్రుడు) ఇదియొక చక్కని ప్రౌఢి సారస్యములుగల భామా కలాపము.

15. గు రు సి ధ్ధ లింగ ము :

ఇతని కృతి శ్రీగిరి కురవంజి. (డి. సం. 1856 శివ పార్వతుల వివాహకథ యిందు వర్ణితము. ఇందలి కురవంజి మాయాశక్తి. ఇది శ్రీ శైలేశున కంకితము. ఇందు నివాళి పదములు, గౌరీ కల్యాణము మొ...పద విశేషములు గలవు. రచన సరళమైనది. నిర్దుష్టముగాదు.

16. (ఘ ట్టు) రా మ క వి :

ఇతని కృతి ఎఱుకల కట్లె. (ఆం. సా. పం., సం. 1518) ఎదురుకొండ నరహరి ముద్రగలది. పార్వతి కొరవంజియై సత్యభామ కెఱుక చెప్పుట యిందలి విషయము. రచన యొక మోస్తరు. ఎదురు కొండ కేశవాకింతమైన గొల్లకలాప మొకటి (ఆం. సా. ప. 3807)

యితని రచన కావచ్చును. ప్రా. లి. పు. భాం, ఆర్. 172 పట్టాభి
రామాయణమునఁ దత్కర్త ఘట్టు వేంకట రామకృష్ణకవి “తాళాది
రాగ సందర్భ నాటక వేషజాతీయ విధములు సల్పినాఁడ” నని చెప్పు
కొనెను. అతఁడు సీతఁడు నొక్కరే యగుదురేమో !

17. చింతలపల్లి లచ్చిరాజు:

ఇతఁడు ప్రా. లి. పు. భాం., రూపవతీ చరిత్ర య. గా. కృతి
కర్త యని ఆం. వా. సూ. లోఁ గలదు. దాని మూలప్రతి డి. 132.
దానిని బట్టి తయారైన కాగితపుఁ బ్రతి ఆర్. 1469, మూలప్రతి నే
జేలనో మృగ్యమైనది. అందు గ్రంథకర్త పేరుండి యుండును. ఆం. వా.
సూ. కర్తలది చూచి యుందురు. ఆర్. 1469 లోఁ గర్తపేరు గాన
రాదు. కృతి నాయకుడైన జన్నియ ముసల భూపతియే యిందలి
కథానాయకుఁడును, అతని మంత్రివర్గమునఁ జింతలపల్లి రామనమంత్రి
యొకఁడు పేర్కొనబడినాఁడు. లచ్చిరాజులని తమ్ము డగునేమో ! ఈ
ముసల భూపతి వంశాను చరితముట్లు పేర్కొనబడినది: పితా పుత్ర
క్రమము జన్నియ నరస — కరియ — సిద్ధ — తిమ్మ — వేమ ముసల
(1)—పెదవేమ (భార్య సిరియమాంబ)—ముసల (2) భూపతులు, ఈ
రెండవ ముసల భూపతియే కృతిభర్త. ఇతఁడు గడియంకభీమ, వడ్డియ
నళవిభాళ, శలగోల బిరు దాంకుఁడు. ఇందతని భార్యలు బంధు
మంత్రి వర్గమును జాలమంది పేర్కొనబడిరి. కాని యితఁ డేయూరి
ప్రభువో, ఏపాటి ప్రభువో, ఏనాటివాడో తెలియుటలేదు. గ్రంథ
విషయము:— ముసలభూపతి సపరివారముగా స్వారివెడలి యుత్తర
పినాకినీ పరీవాహప్రాంత విషయమున వేటలాడి పెన్నయహోబలక్షేత్ర
మునకేగి యటశరగోప జియ్యరు శిష్యుడైన కిడాంబి రామానుజా
చార్యుని పుత్రత్రయమువెంకట తిరువెంగళ రామాచార్యులనువారిలో

సగ్రజునిచే శంఖచక్రాంకితుడై స్వామికి గరుడోత్సవము జరిపి పురోన్ముఖుడాయెను. అపుడు రూపవతియను వారవనిత యతనిఁ జూచి మోహించినది. అంతనామె విరహవేదన — చెలికత్తైచే రాయబారము — నాయకుని సమ్మతి — నాయికా నాయక సమాగమము. ఇది తంజావూరు నాటకములలోని యులా ప్రబంధ షక్తినిఁ దలపించుచున్నది. రచన నిర్దుష్టముకాదు గాని సరసముగనే యున్నది. ఇంద్రుఁడొకలు, ఏలలు, ధవళ శోభనములు, రగడ, కోలాట పాటలు, మొ... దేశి రచనలు గలవు.

18. చిగులేవు కృష్ణమార్యుడు :

ఇతని పితృ పితామహులు శ్రీనివాసానందాచార్యులు. కృతి పద్మిని విలాసము. (ఆర్. నం. 900) తిరువళ్ళూరు వీరరాఘవస్వామి కంకితము. రాయ చౌహత్తమల్లుడను రాజు కూతురు పద్మినిని శ్రీరంగ పతి వివాహమాడుట యిందలి కథ. ఈపద్మినినే ఒరయూరు నాంచారందురు. ఇందలి దరువులు తాళప్రధానములు. ఇందు ధవళ శోభనములు, కళికలు గలవు. రచనయొక మోస్తరు.

19. చెన్నయ :

ఇతని య. గా. కృతి ఉషా పరిణయము-ఆర్. 753 — ఈ సంపుటమునందేగల చెన్నయ కృతమగు యయాతి చరిత్ర ప్రబంధ గద్యముండి యితఁ డాపస్తంబ సూత్రుఁడు, నాత్రేయసగోత్రుఁడు కృష్ణయ పుత్రుఁడునని తెలియుచున్నది. ఉషాపరిణయమునఁ దాళ ప్రధానములగు దరువులు నొకరెండు దేశిరచనలును గలవు. రచన యప్రౌఢము.

20. చౌదరి రామదాసు :

కమ్మకులజాడు. కొలుచునూళ్ళ గోత్రజాడు. ప్రపితామహులు వెంకమాంబా ముత్తనలు. పితామహులు గంగమాంబ, నాయడు. తలి దండ్రులు కోనమాంబా గురువప్పలు. అగ్రజాడు రాయప్ప. ఇతని కృతి రుక్మిణీకల్యాణము. (అం. సా. ప. 3750. ఆర్. 458) సరస రచన. సింగీ సింగళ్ళ ఘట్టము మనోజ్ఞమైనది. సింగడు కోటి నాడించిన పాట చక్కగా నున్నది. ఇందర్థ చంద్రికలు, ఏలలు, అల్లో నేరేళ్ళు, శోభనము, సువ్వి, లాలి, మట్టె మొ... దేజీ గేయములు గలవు. గ్రంథ మధ్యమున “మారకపురీ శ్రీ చెన్నరాయా ధిషా” అను మకుటముతో నాల్గుపద్యములు గలవు.

21. జిల్లేళ్ళమూడి వెంకటరామామాత్యుడు :

ఇతని కృతి జాంబవతీ విలాసము (అం. సా. ప. 3066) తంగ టూరి చెన్న కేశవాంకితము. భామ కలాపము “బాణీ”ని సాగిన జాంబవతీ ప్రణయకథ యిందలి ప్రధాన విషయము. ఇది శృంగార నాటకమని పేర్కొనబడినది. ఇందు పదపద్యములు, ద్విపదలు, తాళ ప్రధానములగు దరువులు, ఏలపదములు, సంస్కృత శ్లోకములును (కొన్ని అమరము, గీతలనుండి గృహీతములు) దెనుగునఁ దద్వ్యాఖ్యానమును గలవు. గ్రంథ “మభినయ శాస్త్రప్రథతిని” రచించితినిని యున్నాఁడు కవి. రచన సలక్షణము, సరళమునైవిది. చక్కని జాతీయత గలది.

22. జోగరాజు భార్గవకవి :

కౌశికన గోత్రుడు. చిదంబరార్యుని పౌత్రుడు. సంజమాంబా లక్ష్మీనరసాఖ్యులపుత్రుడు. ఇతని కృతి గయోపాఖ్యాన నాటకము.

(వెస్టువార్డు ప్రచురణ, మదరాసు, 1954) కృతి ప్రోత్సాహకుడు పెద చింతకుంట పురవాసి కుందూరు శేషారెడ్డి. ఇందు కర్ణాటక హిందూ స్త్రీ రాగ తాళములలో దరువులు, జావళ్లు, ద్విపదలు, పద్యములు, పలుకులు, కంఠార్థాలు, సంధి - సంభాషణ వచనములు, పాత్రప్రవేశ స్వీపదలు, గరువులు, గ్రంథారంభమున “ద్వారకుని వేషపుకథ” తుర కముగో వానిప్రసంగము, వాడు పాత్రలను బృచ్చించుటయుఁ గలవు. రచన యంతప్రళ స్తమైనది కాదు. గేయనాట్య ప్రయోజనోద్దిష్టమైనది. ఆధునికకృతి యని తోచును.

23. టేకుమళ్ళ మృత్యుంజయుడు :

ఆపస్తంబ సూత్రుడు, వాఘాలనగోత్రుడు. చెంచెమ్మ సుబ్బాశాస్త్రుల పోత్రుడు. లక్ష్మణాంబా కృష్ణార్కుల పుత్రుడు. తల మంచి (నెల్లూరు తాలూకా) పురవాసి. ఇతనికృతి గౌరీశంకర విలాసము. కుడితిపాళెము (నెల్లూరు తా.) వాసి అల్లూరి ఆదినారాయణ కృతి ప్రోత్సాహకుడు. “అలకలదోపు యక్షగాన” మని దీనికి నామాంతరము. శివుని దారుకావన క్రీడలఁగూర్చి నారదుని వలనవిని గౌరి యలుక చిత్తగించుటయు, నయ్యవారమ్మ వారినిఁ దియ్యారించుటయు నిందలిప్రధానవిషయము. ఇందువర్ణమెట్లు, కంఠార్థములు నెక్కువ. రచన చక్కనిది.

24. తూము సీతారామదాసు :

ఆధునికుడని వినికెడి. ఇతని కృతి శ్రీమద్భగవద్గీతాసారము (రాజన్ ప్రెస్, రాజమండ్రి. ద్వితీయ ముద్రణ. 1933) ఇది కవిచేతనే యక్షగానమని పేర్కొనఁబడి యున్నను నిందు భగవద్గీత 18 అధ్యాయములు నొక్కొక్క టొక్కొక్క రాగైకము దాళైకమునగు కీర్త

చగానాగినది. ఇదియక్షగానమగు నెడల యక్షగానమింక గేయప్రబంధ సామానునాచి యనవచ్చును. ఇందలి రచన చక్కనిది.

25. తేరులపురి నారాయణకవి :

శ్రీవత్సన గోత్రుడు. కిచ్చయప్రపాత్రుడు. చలమయ పాత్రుడు. మూర్త్యంబా శేషయార్యుల పుత్రుడు. ఇతనికృతి నల చరిత్ర నాటకము (చామరాజు ప్రెస్, చూలై, మదరాసు, 10-9-1903) తేరులపురి శౌరి కంకితము. ఇందాళ్ళాన విభాగము విశేషము. రచన సలక్షణము సరసము నైనది.

26. దుర్గరాజు చిదంబరము :

బారద్వాజన గోత్రుడు. ఆర్వేల నియోగి. శాణపుపాత్రుడు. జానకీదేవి వేంకట రాముల పుత్రుడు. రెండుచింశల పురవాసి. అన్తంకి తిరుమలార్యుని శిష్యుడు. గొట్టిపోళ్ళ వేంకట తిరుమలార్యుడు కృతి ప్రోత్సహకుడు. ఇతని కృతి అనిరుద్ధ నాటకము. (శ్రీరంగ విలాసము. శా., మదరాసు, 1930, వెప్రువార్డు, 1953) ఉమానిరుద్ధుల నివాహకథ యిందు వర్ణితము. గ్రంథారంభమున “ద్వారకుని” రాక (చోబ్బారి యనియు నిందు వ్యవహృతుడు.) వాడు తురకమునం బ్రసంగించుట, పాత్రలను బలకరించుట, పాత్రప్రవేశపు దరువులు తెరద్విపకలును, సంధి - సంభాషణ వచనములు గలవు. రచన సూక్ష్మనిక మైనదని పించును. సలక్షణము సరసమునైనదే.

27. దేవర శ్రీనివాసకవి :

మాధ్యుడు. ఆశ్వలాయన సూత్రుడు. కాశ్యపన గోత్రుడు. తలిదండ్రులు లక్ష్మణ, నారాయణమూర్తి. గురువు పెళ్ళపాతెపురి

వెంకటరాయుడు. ఇతని కృతి అనిరుద్ధ చరిత్రము లేక ఉషా పరిణయము. (ప్రా. లి. పు. భాం, డి. నం. 1968, ఆం. సా. ప., 2397, 3388. అసమగ్రములు. ఆం. సా. ప., ప్రతులలో గవి పేరేలేదు. ప్రా. లి. పు. భాం., ప్రతిలో బేరితోపాటు ప్రైవిశేషములును తెలిసినవి. మూడు ప్రతులను సరిపోల్చిచూచి యొక గ్రంథముయొక్క ప్రత్యంతరములే యని కనుగొంటిని). ఇది నాటకమని పేర్కొనబడినది. యక్షగాన ప్రక్రియా ప్రకృష్టమైనది. ఇందలి రచన నిర్గుప్తముగాదు గాని కొండఱను కొన్నట్లు నీరసమునుగాదు. కొన్ని కొన్ని పట్టుల మిక్కిలి సరసమైనది.

28. నందవరము సింగన :

బుక్కపట్టణ నివాసి. ఓబళ మంత్రిపాత్రుడు నారాయణుని పుత్రుడు. ఇతని కృతి పారిజాతము (ది. 1901, 1902). కంభము కృష్ణున కంకితము. ప్రశస్తరచన కాదు. అంత ప్రాచీనమైనదిగా దోషదు.

29. నాగాస్వయ అప్పయ :

ధర్మాఖ్యుని శిష్యుడు. ఇతని కృతి చంద్రశేఖర విజయము (ఆం. సా. ప. 1622). శివుని త్రిపుర విజయకథ యిందు వర్ణితము. ఇది నాటక కావ్యమనియు నాటక ప్రబంధ మనియు బేర్కొనబడినది. ఇందు కందార్థములు భావచూ. రచన యపేలవమైనది.

30. పట్టాభి రామయ్య :

సూర్యనారాయణసోమయాజి పుత్రుడు. ఇతని కృతి సుందర కాండము (ఆం. సా. ప. నం. 181, 275. చెండవదానిలో గవిపేరు

కాసరాదు. కాని యది 181 కి (బత్త్యంతరమే). ఇందలి యవతాః కలో తంజావూరు రఘునాథ రాయ రామాయణములోని “శ్రీసీతా లలితాంగీత్యాదియగు పద్యముండుట విశేషము. ఇది గేయ ప్రబంధ మని పేర్కొనబడినది. రచన సలక్షణము, సరమునైనది.

31. పాతూరి తిరుపతి :

నూతక్కి (గుంటూరు తా.) కరణము. ఆపస్తంబ సూత్రుఁడు. శ్రీవత్ససగోత్రుఁడు. పేరయపాత్రుఁడు. అమ్మయకు నెల్లమాంబకుఁ బుత్రుఁడు. ఇతని కృతి సుందరకాండము (ఆర్. 870) తుమ్మపూడి (తెనాలి తాలూకా) హనుమంతునకుఁ గృతి. ఇదియక్షగానమని పేర్కొనబడక పోయినను నిందు కీర్తనలు, ద్విపదలు, పద్యములు, నచనములును గలవు. కవి కథను నాటకీయముగ నడిపించినాడు. కాని రచనలోఁ బట్టుతక్కువ, తప్పులెక్కువ. తుమ్మపూడి హను మంతునకుఁ గృతులగు హనుమద్విజయములేక మైరావణచరిత్ర ఆర్. 451, ఆర్. 939, డి. 1928, డి. 1929), రామాయణము (ఆం. సా. ప. 2986) నితని కృతులే కావచ్చును.

32. పాల యెంకరి బోడిమల్ల భూపాలుఁడు :

గురిగింజ గుంట (జి. కడప, తా. రాయచోటి) పురాధిపతి. అప్ప భూపతికిఁపాత్రుఁడు. ఎల్లమాంబ బొజ్జమల్ల భూపతులపుత్రుఁడు. ఇతని తమ్ముడొక అప్పభూపతి గలఁడు. ఇతని కృతి జానకీపరిణయము (ఆంధ్రేతి హాసపరిశోధక మండలి ప్రతి నం. 31, ఆం. సా. ప. 354, తం. స. మ. 481-482- ఇందుకర్త పేరు కనిపింపదు కాని పై కృతి ప్రత్యంతరమే యని గుర్తించితిని). ఇది అల్లో కేశేభు, త్రిభంగులు, రచ్చరేకులు, తుమ్మెద పదము, ఏలలు, అర్థచంద్రికలు, భవ

శోభనములు మొ... దేశి గీత ప్రబంధము లనేకముగల యక్షగానము. దోపల్లె కంభము రామభద్రున కంకితము.

33. శ్రీపేరుంబూదూరి తిరువెంగళామాత్యుడు :

యతీంద్ర గోత్రుడు. రామదాసార్య పుత్రుడు. ఇతని కృతీ సీలాల విలాసము. (ఆంధ్రేతిహాస పరిశోధక మండలి - సం. 395/49) ఎవరో యక్క సెల్లెండ్రువురు సీలాల క్షేత్రమును దర్శించి క్షేత్ర దైవతముల ప్రశంస చేయుట యిందలి ప్రధాన విషయము. ఇది య. గా. ప్రబంధమని పేర్కొనబడినది. ఇందాశ్వాస విభాగము గలదు. కవి బంధగర్భ కవితా నైపుణి బ్రదర్శించెను. రచన చక్కనిది.

34. పోలుగంటి వెంకట కృష్ణయ్య :

సరసమాంబా చిట్టయ మంత్రుల పుత్రుడు. కేశవ గురుని శిష్యుడు. ఇతని కృతి శారదకురవంజి కట్టణ (జి. 1942). కృష్ణానీ తోడి వివాహము గూర్చి తలపోయుచున్న రుక్మిణి కడకు సరస్వతి కురవంజియైవచ్చి యెఱుక చెప్పుట యిందలి విషయము. రచనయొక మోస్తరు. నిర్దుష్టము గాదు.

35. ప్రసంగి రంగప్ప :

ఇతని కృతి రుక్మాంగద చరిత్ర (తం. స. మ. కే. సం. 580-81) నాటకమని పేర్కొనబడినది కాని రచన ప్రబంధోచితము. ఇందు ప్రాథకవిమల్లన రుక్మాంగదచరిత్ర పద్యములెక్కువ గ్రహింపబడినవి. హరవిలాసము. శృంగార శాకుంతలము, కాళహస్తీశ్వర మాహాత్మ్యము, వాల్మీకి చరిత్రము, విజయ విలాసము మొదలగు ప్రబంధములనుండి గ్రహింపబడినవియు గొన్ని గలవు.

36. భృగుబండ్ల లింగకవి :

పోలనపుత్రుడు. ఇతని కృతి లక్ష్మణ ప్రాణరక్షణము. (డి. 1938) పవని గోపాలస్వామి కంకితము. రచన నిర్దుష్టముగాదు. నీరసమైనది.

37. బేతపూడి పరబ్రహ్మకవి :

శ్రీవత్ససగోత్రుడు. లక్ష్మీనారాయణమాత్యపుత్రుడు. ఇతని కృతి శ్రీయాశ (సిరియాల) నాటకము. (ప్రచురణ రంగా వెంకటరత్నము, గ్రంథ విక్రేత, బెజవాడ. సం. తెలియదు). భటుని హిందీ ప్రసంగము, పాత్రల తెరద్విపదలు, వచన ప్రసంగములు, గ్రంథమధ్యమున సూత్రధారుడు పాత్రలతో సంభాషించుటయు గలవు. రచన సరసమైనది. ఆధునికతా ముద్రగలది.

38. బొడ్డుచర్ల సుబ్బకవి :

నంద వరీకుడు. కుత్ససగోత్రుడు. సుబ్బమాంజ్వలయా మాత్యుల పౌత్రుడు. వెంకమాంబా బాచయల పుత్రుడు. ఇతనికి గృష్ణయ యను పినతండ్రి; పేర మాంబయను మేనత్త, శేషాద్రి, జ్వాలా సతి పిచ్చమాంబయను ననుజులును గలరు. బండివారి నాగులవర మితని నివాసము. మేడవరము సూరావధాని, చింతలపల్లి శివరామయ్యయు నితని గురువులు. ఇతనికృతి లక్ష్మణ పరిణయము (వంకాయల కృష్ణస్వామి అండు సన్ వారి ప్రచురణ, మదరాసు. 1915) కృతి ప్రోత్సాహకులు మేడవరము తిరుమలయ్య, మార్కాపురవాసి దడికమళ్ల వెంకటప్పయ. గ్రంథవిషయము: కృష్ణనియప్త మహిషులలో నొకతెయగు లక్ష్మణ పెండ్లికథ. నాటకమని పేర్కొనబడినది. రచన సరసమైనది. ఆధునికమైన దనిపించును. ఇందు కందార్పములవలె

వృత్తార్థములును, సంభాషణ వచనములును గలవు. (ప్రహ్లాద చరిత్ర, చిట్టెమరి రామాయణ య. గా.ల కర్త మఱియొక బొడ్డుచర్ల సుబ్బ కవి గలఁడు).

39. మూళగిరి కవి :

వావిలపాడు నివాసి. ఇతని కృతి ఉపాపరిణయము. (ఆం. సా. ప. 1319) రచన యొక మోస్తరు. ఇందలి దరువులు తానా ప్రధానములు కొద్దిదేశి రచనలు గలవు.

40. మేరికపూడి కృష్ణయ :

భారద్వాజస గోత్రుఁడు. ఇతని ప్రపితామహుఁడు వేంకటనారాయణ. పితామహుఁడు పేరయ ఇతని సోదరులు వెంకయ, రంగయ తలి దండ్రులు సీతమాంబ లక్ష్మీనృసింహులు. పెదతండ్రి వెంకట నారాయణ. పినతండ్రి రామయ. అగ్రజుఁడు హనుమత్కవి. ఇతని కృతి రంభారావణ సంవాదము (భైరవ ము. శా.' బందరు, 1895) ఎవరో వేపారి కులజులు కృష్ణరావు, హనుమంతరావు, నాగేశ్వరరావు అనువారు కృతి ప్రోత్సహకులు. రచన నిర్దుష్టము. శయ్యా లాలిత్యముగలది. ఆధునిక కృతి యనిపించుచున్నది.

41. రామకృష్ణారెడ్డి :

భానుపురి నివాసి. ఇతని కృతి తారాచంద్ర విలాసము. (వేంకటేశ్వర ము. శా. మదరాసు 1914) గ్రంథారంభమున రంభోర్వ కులరాక గలదు. పాత్రల సంభాషణలు వచనములొకటూడ నాగినవి. ఆధునిక రచన యని తోచును. ప్రశస్తకృతిగాదు.

42. రామలింగదాసు :

ఇతని కృతి శ్రీనివాస విలాసము (ఆల్. 457 గ్రంథము యొక్క రెండవగ్రంథములు కలిసియున్న సపుట మిది. గ్రంథమధ్యమున నొకచూర్ణికలో - 11 వ యాకు రెండవ ప్రక్కను, 29 వ ఆకు రెండవ ప్రక్కను మాత్రమే కవిపేరు కన్పించును). శేషాచలేశుడు చెంచెతను బెండ్లి యాడిన కథ యిందు వర్ణితము. ప్రౌఢబంధము తోడి ప్రబంధోచిత రచన. ఇందు చెంచుల యుదంతము హృదయంగమముగా వర్ణింపబడినది ఇందు మాధవి పాత్రకు బసత్తి గల్గినది.

43. రామలింగ దాసు :

పై రామలింగదాసుడు నితడు నొకరో కాదో తెలియదు. ఇతడు పూరి పట్టణ నివాసి. ఇతని కృతి భాగవతము. (ఆం. సా. చ, 4310) కృష్ణజననము, బాల్యము, రుక్మిణీ కల్యాణము, నిందు వర్ణితములు. రచన సలక్షణమైనది. మిక్కిలి చక్కనిది.

44. రామానుజమ్మ :

వరయూరు జియ్యరు తిరువడి సంబంధురాలు. ఈమె కృతి శ్రీరంగనాథ పంగుణ్య త్రోత్సవ యక్షగానము. (1927 లో శ్రీ రామానుజ విలాస ము. శా. లో ముద్రితమై, కొత్తూరు రంగనాయకమ్మచే (బ్రచురితము), దీనికి నంబెరు మాళ్ళు చరిత మనియు బేరు. ఇది పది నాళ్ళ రంగనాథస్వామి ఫాల్గుణోత్సవపు వేడుకలు ముచ్చటించబడిన గ్రంథము స్వామిరంగనాంచారితో జెప్పకుండ వరయూరి నాంచారి కడ కేగుట - నారదుని కైలాటము - రంగనాచారులక - నమ్మాళ్వారి తియ్యారింపు - నాయికా నాయకులకు

దలుపు కడుసంవాదము - తదుపరి సమాగమము మొదలగు విషయములు గలవు. ఇందు ద్విపదార్థకందార్థ వృత్తార్థములును, బలువిధపాటలునుగలవు. రచన యాధునికమైనదిగాఁ దోచును. రకరకవిదోషముల కాకర మీ గ్రంథము. శ్రవ్యకావ్య ధోరణి హెచ్చు.

45. రాయపురి చెన్నయాద్యుడు :

ఆత్రేయసగోత్రుడు. తిమ్మయజ్ఞ పౌ తుడు. వేంగమాంగిరిభట్టుల పుత్రుడు. వనిపెంట పురవాసి. ఇతనికృతి మల్లికా కలాణము. (ఆం. సా. ప. 2043) కృష్ణాతీరస్థ శ్రీచంద్రపురాధిపతి చంద్రగుప్తుని తపఃఫలితముగా నతనినతి చంద్రక పార్వతీదేవిని వివాహముగా బడయుట. ఆమెయే యేగంటి మల్లిక. ఆమె కల్యాణకథ యిది వర్ణితము. ఇది యేగంటి శ్లేత్రకథయే యుండును. రచన చక్కని

46. లాలా కన్నయ :

కాయస్థ కులజుడు. కాశ్యపసగోత్రుడు చెంచుగోపదాసు పౌత్రుడు. తిరుపతి పురవాసి. కన్నయ్యలాలిని నామ తరము. ఇతని కృతులు :- (1) సుంకరికొండని కథ. (కైరావ నంద ము. శా. మదరాసు, 1906, ఆ డె. ప్రెస్, మదరాసు, 1950). సుంకరి కొండను గొల్లకలాపములందు సాంప్రదాయికపాఠ ఇందు శ్రీకృష్ణుడే సుంకరి కొండఁడై నట్లు గలదు. గ్రంథమంతయు గోభామకు సుంకరికొండయకు సంవాదముగా నడచినది చివర స్వానిజన్మరూపము జూపును. ఇది తిరుపతి గంగజాతర. వినోద కాక్షేపమునకై రచింపబడిన నాటకమని కవి యన్నాడు. ఇది భాష సలక్షణమైనది కాకపోయినను రచన సరస్వమైనదే. హాస్యప్రకృష్టముగ నున్నది. భాషలో విలక్షణత గలదు. భావములః

విరసత్వము నున్నది. ఇందలి యుద్ధాపదములు, 'సీమ చీటీ రవికె గుడ్డ' మొదలగు ప్రయోగములనుబట్టి యిది యాధునికరచన యనవచ్చును. దరువులలోఁ దిరుపతి నరహరి ముద్ర గలదు. (2) శ్రీవేంకటేశ్వర పద్మావతీ పరిణయనాటకము. (ఎస్. వి. ఎస్. ప్రెస్, తిరుపతి, 1909). ఏత్యుతి పోత్సాహకుడు తిరుపతి నివాసి జగన్నాథసింగు కొమకు తులసీ రాసింగు. ఇది యైదురాత్రుల కథ. వింగడింప బడినది. ఇందు గ్రంథారంభమున "విఘ్నేశ్వర వేషం రాక" తెర ద్వీపద, తెర వెడలు దరువు, పృచ్ఛక వాక్యములు, కంద సీసార్థములు, సంధి వచనములతోపాటు సంభాషణవచనములును గలవు. రచన యాధునికమైనదని చెప్పవచ్చును. తప్ప లభికముగాని కొంతకుఁ గొంత 'సారస్యము లేకపోలేదు.

47. లింగన :

వావిలిపాటి నివాసి, వెలమకన్నె కులజుడు. చెన్నయ పోత్రుడు. రామార్యుని పుత్రుడు. ఇతనికృతి వావిలిపాటి కొరవంజి నాటకము (అడయారు ది. స. గ్రంథాలయప్రతి జి. నం. 74874) పుత్ర కామేష్టిచేయుచున్న దశరథుని సతులకడకు శివుఁ డెఱుకతయై హాయి వారికి సంతానముగూర్చి యెఱుక చెప్పుట యిందలి విషయము. రచన పేలవమైనది.

48. లోకేశరావు సోమన :

ఇతని బలభద్ర విజయ ద్వీపద కావ్యము (తం. స. మ. కే. సం 306) నుండి యితఁడు లక్షణదేవీకల్యాణము, శుకరంభా సంవాదమునను రెండు యక్షగానములను రచించినట్లు తెలియుచున్నది కాని గ్రంథము లభ్యములు.

49. వాలె కోటయ్య :

బుచ్చయ్యపాత్రుడు. లింగమాంబా రాచయ్యల పుత్రుడు. నాగలింగయ్య, చెన్నమలయ, ముసలయ్య అనువారల కనుజుడు. మహాదేవికి సోదరుడు. బీబిపేట ఘంటామతస్థిత మహాశేవర శిష్యుడు. పచ్చకాంత భగినూత్రుడును తోట మరబోధ కుర్తివాసియునైన మంచికంటి నాగలింగయ్య కృతి ప్రోత్సహకుడు. కృతి చిటుతొండ భక్తకథానిధానము (ఆర్. నం. 497). కథ ప్రసిద్ధము. బసవ పురాణోక్తము. ఇందు శివకవి కృతినహజములైన దోషములు గలవుగాని యక్కడక్కడ రచన సరసముగనే యున్నది. (ఇది తెలంగాణము నకు జెందినకృతియని తోచును.)

50. వాసిలి సుబ్బయ :

విశ్వబ్రాహ్మణుడు. వీరబ్రహ్మఖునిపాత్రుడు. కామాంబా వేమయాచార్యుల పుత్రుడు. అరికట్ల సోమయాచార్యుని శిష్యుడు. ఇళనికృతి రాజయోగసార నాటకము (వంకాయలకృష్ణస్వామి సెట్టి (పచురణ, మదరాసు, సం. 1910 కాఁబోలు) ఇందలి విషయము కషిలదేవ కూలీ సంవాదము. తాత్త్వికము. భాగవతము నుండి గ్రహింపబడినది. రచనప్రశస్తమైనదికాదు. ఆధునిక మనిపించుచున్నది. కృతి మహిమలూరి వేణుగోపాలున కంకితము.

51. వీరభద్ర కవి :

“మరకాణ భూమిశ వరలబ్ధ కవితాదురంధరు” డాట. అతని తలదండ్రులు కాళమాంబా లింగనాఖ్యులు. కవి పితామహుడు సీలకంఠయ దేవీకీర్తనలు రచించినాడట. కవి ముత్తాత (పేరు

జెలియను.) కన్నప్ప చరిత్రమనుకావ్యమును సంతరించెనట. ఇతని కృతి సీమంతిని చరిత్రము (డి. 1960). కృతిప్రేరకుడు గ్రంథకర్తకు మేనమామ కొడుకు, నాకాంబికా వల్లభుడునైన శాంతయ. కృతిపతి ఆరణీపురము చంపకేశ్వరస్వామి. గ్రంథవిషయము సోమవార వ్రత మాహాత్మ్యకథ. ప్రదర్శనోపయోగి కాకున్నను రచన చాల చక్కనిది.

52. వీరభద్ర కవి :

ఇతనికృతి శివభాగవతము (ఆర్. 800. కేటలాగులో నితని పేరు గుర్తింపబడలేదు). ఇందు కవిచే బ్రాదర్తి లక్ష్మణేశ్వరస్వామి వెల్లపూడి మల్లేశ్వరస్వామి, మాలెకొండ నృసింహస్వామియు స్మరింపబడిరి. గ్రంథవిషయము :- విప్రలబ్ధయగు పార్వతికడకుఁ గౌరవంజి వచ్చుట - సింగి సింగళ్యసంవాదము - శివపార్వతుల సమాగమము - నారదుఁడొక దివ్యకదంబ పుష్పము నర్పింపఁగా శివుఁడది పార్వతికిచ్చుట - గంగ చెలికత్తె యా సంగతి నామెకుఁదెల్పుట మొ॥ ఈగ్రంథము గౌరవంజయని పేర్కొనబడినది. భామకలాపపుఘ్రికి యెక్కువగాఁ గలది. ఇది శివకథ యగుటచే సఖపాత్రపేర మాధవికి బదులు శాంభవి యైనది. రచన బాగులేకపోలేదు.

53. పుల్లదాసు :

ఇతఁడు శ్రీమందానంద శైలవాసియైన శ్రీచంద్రమాళి సద్గురుని శిష్యుఁడు. (కపిలదేవహూతి నాటకమును రచించిన తిరునగరి వెంకటదాసుగూడ నాతని శిష్యుఁడే) గోలిపురవాసి. ఇతనికృతి పంచపాండవులనాటకము (అ. డ్డె. ప్రెస్, మదరాసు, 1928) గ్రంథముపై విరాటపర్వమనియు, భీమసేనవిలాసమనియు గీచకునివధమనియు ముద్రితమైయున్నది. కాని గ్రంథకర్త పలుతావులఁ బంచపాండవుల నాటక

మనియే పేర్కొనినాడు. ఇది యక్షగానమనియుఁ బ్రబంధమనియుఁ బేర్కొనబడినది. ఇందలి విషయము విరాటపర్వ కథయందు భీముఁడ కీచకుని ద్రుంతునిని ద్రాపది కభయమిచ్చువఱకును గలదు. ఇంద ద్వారపాలకునిచే బృచ్చింపఁబడి పాత్రలు స్వవిషయమును జెప్పఁగలదు. సంవాదశైలియెక్కువ. రచన దోషభూయిష్టమైనది. ఆధునిక కృతిగాఁ దోచును. ఇందు కురుమూర్తిహరి పలుమఱు స్మరింపఁ బడ నాడు. ఇది తెలంగాణకుఁ జెందినది కానచ్చును.

54. పెంకటదాసు :

గంగ రాజేంద్రపురవాసి. వైష్ణవుఁడు. సింగరదాస పాత్రుఁడు. నారాయణాంబా గోవిందదాసుల పుత్రుఁడు. ఇతనికృతి ధర్మాంగద నాటకము. (ఆర్. 1368). ఇందలి చోబ్బారికథ, మంత్రసానిపాత్ర, తెర ద్విపదలు మొదలగుచాని యునికినిబట్టి చూడనిది 19 శ.రచనగాఁ దోచును. రచన యప్రౌఢమైనది.

55. పెంకటదాసు :

ఇతనికృతి కోటగిరి లేక మోటపురి ధర్మాంగద చరిత్ర. (సుబ్రహ్మణ్యవిలాస ము. శా. మదరాసు, 1917, చందా నారాయణశ్రేష్ఠి సికింద్రాబాదు, 1952. మీఁదఁ బేర్కొనఁబడిన పెంకటదాసకృతివేఱు, ఇదివేఱు, ఆకవులే వేర్వేరు.) ఇందు గంధారంభమున రంభోర్వశుల రాక చెప్పఁబడినది. ద్వారపాలకుని పుచ్చలు, పాత్రల స్వవిషయోద్ఘాటనము, తెరవెడలు కీర్తనలు, నరువులలో కోటగిరిశ, పెద్దపురీశ, నింబగిరి నారసింహ ముద్రలు గలవు. రచన యాధునికమైనదని యని పించుచున్నది. అతి పేలవమైనది.

56. వెంకటదాసు :

మీఁద బేర్కొనబడిన వెంకటదాసులు నితఁడును వేర్వేరులు యుందురేమో ; ఇతని కృతి గొల్ల కలాపము (ఆర్. 487) ఇందు గొల్లభామ సముద్రమథన కథ నాఖ్యానించుట ప్రధాన విషయము. రచన యొక్కింత చక్కనిదే. ఇందు బొండ్లపిల్లరామలింగ సఖుఁడు (దేవుఁడు) పేర్కొనబడినాఁడు.

57. వేంకటపతి కవి :

నవ (నర) సింహపురి కరణము. ఇతనికృతి కాళింగ (కాళీయ) మర్దనము. (డి. 1847. 48, అ. డై. పెస్. మదరాసు 1925, 29). తిరునల్లకేణి పార్థసారథి కంకితము. ఇందు దరువులు తాళప్రధానములు కతిపయదేశి రచనలు గలవు. ఒక్కింత ప్రాచీనమైనదిగాఁ దోచును.

58. వేంకటసూరి :

ఇతఁడు నారాయణసూరి పుత్రుఁడు. ఇంతకంటె నితని గూర్చి విశేషములు తెలియవచ్చుటలేదు. ఇతనికృతి 'గరుడాచల విలాసంబు నృసింహనాటకంబు' (ఆర్. 1571) ప్రసిద్ధమైన చెంచులక్ష్మీ కథ యిందు వర్ణితము వర్ణనాబహుళమయ్య సంవాద శైలీప్రచురము రచనయొక మోస్తరు.

59. వెంకటాద్రి :

శ్రీవత్సనగోత్రుఁడు వైష్ణవుడు. ఎక్కోజమంత్రికిఁ బాత్రుఁడు. తిమ్మోజికిఁ బుత్రుఁడు. ఇతనికృతి సుభద్రావివాహము (డి. 1967) ఇందలి దరువులును దాళప్రధానములే. రచనయొక మోస్తరు.

60. వెలువలి పెద్దయామాత్యుడు :

ఇతనికృతి భద్రకాళీకల్యాణము. (డి. 1913). ఇందు మురుగుమళ్ళ పురమునవెలసిన భద్రకాళీ వీరేశులపరముగాఁ బార్వతీపరమేశ్వరుల కల్యాణకథ వర్ణితమైనది. ఇందు రుద్రులు తాళప్రధానములు. భాష గ్రాంథికమేగాని నిర్దుష్టముగాదు. రచన పేలవ మైనది.

61. శేషచలదాసుడు :

కృష్ణరాయపురి కృష్ణాపట్టణము నివాసి. బోధాయన శేఖరసూత్రుడు. భారద్వాజసగోత్రుడు. శేషము రఘునాథార్యుని (కుల శేఖరమహిపాల చరిత్ర బ్రబంధకర్త యితఁడగునా?) పుత్రుడైన తిరువేంగనార్యుఁ డీతని గురువు. ఇతని కృతి గొల్లకథ (సముద్రమథన మనుపేర 1906 లో మదరాసు మురహరి ము. శా. లో ముద్రితము) అనగా గొల్లకలాపము. చల్లనమ్మవచ్చిన గొల్లభామ సముద్రమథన కథ నాఖ్యానించుట యిందలి ప్రధాన విషయము. ఇందు సుంకరి కొండయకు బదులు శ్రీకృష్ణుడే గొల్ల భామను బట్టవచ్చును. ఇది నాటకమని పేర్కొనఁబడినది. రచన యొకమోస్తరు.

62. శేషాంబ :

ఈమె నివాసము కర్నూలుజిల్లా కోయిలకుంట్ల తాలూకా నందిపాటి గ్రామము. ఈమె కానాలవారి యాడుపడుచు. కానాల రంగయగారి పుత్రపంచకమునఁ గనిష్ఠుఁడు, నాశ్వలాయన సూత్రుడు, వసిష్ఠసగోత్రుడు, నందవరీకియు నగు మల్లయగారికి దత్తపుత్రుడైన రామస్వామి యీమె తండ్రి. ఇల్లి నిట్టు రప్పయ్యగారి పుత్రి రంగమాంబ. ఈమె తన తమ్ముడు శేషయ్య ప్రోత్సాహమున మిత్ర

నిందాపరిణయ నాటకమును (1919 లో అనంతపురము బాలభారతీ ముద్రాలయము ముద్రితము) నందిపాటి కృష్ణముద్రతో రచించినది. మిత్రవింద శ్రీకృష్ణుని యష్టమహిషులలో నొకతె. భాగవతమున నస్థిపంజరముగానున్న యామె పరిణయకథను నపూర్వపాత్ర చిత్రణము తోడను, సరస సంభాషణలతోడను, సన్నివేశములతోడను మాంస లముగాఁ దీర్చి మనోజ్ఞనాటక ఘట్టికను రచించినది శేషాంబ. గ్రంథా రంభమునఁ జోపుకారి మొదలు ముఖ్యపాత్ర లన్నిటికిని బ్రావేశిక ధ్రువా గానముతోడనే రంగప్రసక్తి. సరంగములనుపేర నున్న తాళ శతు లిందలి రచనావిశేషములలో నొకటి. ఇది యాధునిక కృత్యమై యుండును.

63. శ్రీరామపుత్రి :

ఈమె తనపేరు చెప్పట కిష్టపడక తండ్రి పేరు చెప్పినది. కాని తండ్రిది కాళికగోత్ర మనియుఁ ననది శౌనక గోత్రమనియుఁ జెప్పినది. ఈమె తల్లి విశాలాక్షమ్మ. ఈమె కృతి సీమంతినీ చరిత్రము. (1907 లో మదరాసు శ్రీ రాజరాజేశ్వరీనికేతన ము. శా. యందు ముద్రితము) సోమ వార మాహాత్మ్యకథ యిందలి యితివృత్తము. రచన కడు చక్కనిది. ఇందలి దరువులు తాళప్రధానములు “ఓడం” అను రచనా విశేష మొకటి యిందుఁగలదు.

64. సిద్ధనగౌడు :

ఇతఁడు తటకల్లు (గుత్తి తాలూకా, అనంతపురము జి.) నివాసి. ఇతని తలిదండ్రులు శౌరి, సింగన. ఇతని కృతి సారంగధర చరిత్రము (ప్రచురణ, ఎన్. వి. గోపాల్ అండు కొ మదరాసు, 1935, 1949). ఇది నాటకమని పేర్కొనఁబడినది. ఇందు గ్రంథా

రంభమునఁ గథాసంగ్రహ ద్విపదయుఁ జోపుదారి రాకయుఁగలవు.
రచన యొక మోస్తరు.

65. సూర్యనారాయణశాస్త్రి సుత :

ఈమె పేరేమో తెలియదు. ఈమె కృతి శుక చరిత్రము.
(దీనివాఙ్మయము యొకటి తే. 20 - 12 - 1900 న వ్రాయఁ బడినది.
శ్రీ నేమనూరి గంగాధరం గారు తూ. గో. జిల్లా చొప్పెల్ల గ్రామ
వాస్తవ్యులైన శ్రీ వాడేపు శేషగిరిరాయకవి గారినుండి సంపాదించి
నయతో నాకొనంగిరి. ఆకవిగారు దీని నెవరోపాడఁగా వ్రాసికొనిరట)
ఇది సరికొల్లొపాట (పేట) వేదాంగోపాలున కంకితము. జనక మహా
రాజునకుఁ బ్రజ్ఞాంగన యందాంతరంగిక యజ్ఞఫలముగా ముక్తికాంక్ష
పుట్టుటయు నామెకు శ్రీశుకునితో వివాహ మగుటయు నింపలి విష
యము. రచన యొక మోస్తరు. ఇందలి సాంకేతికసంవిధానము సమం
జసముగ నున్నది.

ప రి శి ష్ట ము

(2)

కర్తృత్వము తెలిని యక్షగానములు

1. అంబా వివాహము :

(ఆం. సా. ప. సం. 25కి). పార్వతీ వివాహమిందు వర్ణితము.
ఇది కొరవంజి నాటకమని పేర్కొనఁబడినది. ఇందుశివుఁడే కొరవంజయై

విరహోత్కయగు పార్వతీదేవిని సముదాయించఁ బోవును. బ్రహ్మ సింగఁడగును. ఇం “దాస్థానసంతోషి” పాత్ర గలదు. రచన యొకింత చక్కనిదే.

2. అలమేలు మంగా విలాసము :

(డి. 1835, తిరుపతి శ్రీ వెంకటేశ్వర ప్రాచ్య పరిశోధనాలయ మున నొక ప్రతిగలదు. సం. 7109) ఇది వెంకటాచలపతి దేవున కంకితము. కృత్రిమేరకుఁడు మూళ్ళగిరి మంత్రి. ఆశ్వేల నియోగి, భారద్వాజున గోత్రుఁడు, నాపస్తంబసూత్రుఁడనైన తేజమంత్రి కిరు పురు భార్యలు. అం దక్కాంబకు రామమంత్రియు, సుబ్బాంబకు వెంకటరాయఁడు, మూళ్ళగిరి మంత్రియుఁ బుత్రులు. ఈ మూళ్ళ గిరియే కృత్రిమేరకుఁడు. ఇతఁడు కవిని వత్సర గ్రాసనాసములు, నూఱు వరహాలు, జోడు సేల్వలునిచ్చి సత్కరించెనట. మూళ్ళగిరి మంత్రికి సుబ్బమయను భార్యయు, శ్రీనివాసుఁడను పుత్రుఁడును గలరు. ఇతనియింటిపేరు బండి, బంటి, బద్ది - ఈమూఁడిట నొకటి కాదగును. తేజమంత్రి మెల్పాగొండ పురము దళవాయి యట. గ్రంథమునఁ గామగిరి రామేశ్వరదేవుఁడు స్మరింపఁబడినాఁడు. అలమేలు మంగకు లక్ష్మీదేవికిని సవతిమచ్చర మిందు వర్ణితము. రచన బిగిత్కూన. ఛందోదోషము లెక్కువ.

3. ఉషా పరిణయము :

(తం. స. మ. కే. సం. 473) ఛంద్రభాను చరిత్ర, విజయ విలాసము మొదలగు ప్రబంధములనుండి పద్యములు గ్రహింపఁబడినవి.

4. ఎఱుకలవేష కథ :

(డి. 1839 - 41) ఇందు విరహిణియగు సత్యభామ కెఱుకత యెఱుక చెప్పట. సింగితో సింగని సంవాదమును గలవు. ఎఱుక

దేవరల పట్టికలోగాక ప్రత్యేకముగాఁ గలిదిండి భోగలింగడు, పూల పల్లి పంకజనేత్రుడును స్మరింపఁబడిరి. రచన చక్కనిదే.

5. కణ్వాచరిత్రము :

(ఆర్. 1625). కణ్వుడు శివభక్తుడు. శివభక్తుల కలవి గానిచును లుండవు, ఇంద్రోపేంద్రాదులనైన శశింపఁ గలరని చెప్పుట గ్రంథ పరమార్థము. రచన యశ్రాఢమైనది. అదియొక మాదిరి యాస గలది. అఱవము కొంచె ముపయుక్తమైనది.

6. కురవంజి :

(డి. 1854) కుండిన పురగోపాలాంకితము. సరస్వతి యెఱు కతయై రుక్మిణి కెఱుకచెప్పుట యిందలి విషయము. సింగి సింగళ్ళ సంభాషణయుఁ గలదు. సింగడు కోతి నాడించిన పాటయు, వాని వాలకము వర్ణితమైన యొక “సువలా (సువ్వాల) ద్విపదయు” విశేషములు. రచన దుష్టము, బేలవము నైనది.

7. కొరిమెల్ల కురవంజి :

(ఆర్ 978). ఇందలి విషయము ప్రియ నిరీక్షణమున, సపత్నీ వ్యసనముననున్న సత్యభామకడ కెఱుకతవచ్చి స్వజాతివృత్తము, సంగ సాముద్రకాదికము నుపస్మయించుట - చివర సింగీ సింగల ప్రసంగ మున్నది.

8. కృష్ణ కథ :

(డి. 1860 - 62) ఇందలి విషయములు :- నర్మనచివుడగు మాధవునితోఁ (మాధవితో) గృష్ణుడు తనయవతార వివాహా

దంతములు ముచ్చటించుట - అష్టమహిమల రాకలు - కృష్ణాంబువారి సౌందర్యమును నన్వించి రాధగుణించి యుబలాటము బ్రకటించుట - మాధవుని హాస్యప్రసంగములు - రాధ రాక - రాధాకృష్ణుల సంవాదము. రచన యొకవిధముగా సరిపడెనదే. శి. 1861 ప్రతి ముఖ పత్రమం చిట్టున్నది :- “ అట భాగవతమందు కృష్ణకథ. కొందరు యీ కలాపము అంతా కేదాగౌళరాగం చేశ వినుచున్నారు. కొందరు ఏకరాగంమీద బాగావుండనని ప్రత్యేకం రాగాలు పాడి వినుచున్నారు. ఈసంగతి విశదంకొనకు వ్రాయబడ్డది.”

9. కృష్ణ జననము :

(శి. 1859). దేవకి పురిటికొప్పులు, మంత్రసాని బిలిపింపవలె ననుట, ఆమెరాక చెప్పబడినట్లేదు, పురుషునచ్చును - ఇవియిందలి విషయములు. రచన యొకమోస్తరు.

10. కృష్ణ వేషము :

(ఆ. సా. ప. 3061. పరిమర్శింధపట్టికలో నింపలి విషయములు “ ఎఱుక మొదలైనవి ” అని వ్రాయబడి యున్నది. కాని యిందెఱుక ప్రసక్తిలేదు. క్రమసంఖ్యతో నిందున్న మొదటియాతాకులు నీ కృష్ణవేషము. ఇదప నొక యాఱు విడియాపరొక గొల్ల కలాపమునకు సంబంధించినవి గలవు. అంద్రత్రేయపుర నెమ్మికింటి పురధాములు స్మరింపబడిరి) ఈకృష్ణ వేషముకథ యెత్తుగడలో పై కృష్ణవేషమును బోలినదే. పిదప రాధా రుక్మిణులతో గృష్ణాంబు కూర్చుండగా నారదుండు పారిజాతమును బట్టుకొని వచ్చుటయు, సత్య భామాగమన సూచనయు గలవు. కవిశ్య మొకింత సరిపడెనదే. తిమ్మనాదుల పద్యములు కొన్ని గ్రహింపంబడినవి.

11. కృష్ణసంబంధి కథ :

(అం. సా. ప. 3807. వీనిని గవిచ్చెట్టిని పేరేమియో తెలియదు. పరివర్తనంధ పట్టికలో నిది కృష్ణపారిజాతమని పేర్కొనబడినది. కాని యిందు పారిజాతప్రసక్తి గానరాదు). విషయము:- శ్రీమహాద్వేషమైన కృష్ణునిను సర్వసచ్చిపుష్టై న మాధవునిను బ్రసంగము - రాధ, చుక్కణి, నత్యభామయు నొకరి తరువాతరొకరు కృష్ణుని వెదకుచు వస్తుదు. రాధాదులకును కృష్ణునకును మాధవుడు మధ్య స్థానముగా గొంతప్రసంగము నుచుచును. రచన యప్రౌఢము.

12. గొల్లభామ పదము :

(అం. సా. ప. 2778). ఈ గ్రంథ మొక యతుల హంత. కొన్ని గొల్లకలాపములలోని (అం. సా. ప. 3915 మొ.) యిక్కడక్కడి ముక్కలతో నొక ప్రమమున సంకలితమైన గ్రంథము. ఇంద్రెన్ద్రసపూడి రంగేశ - రామేశలు, తూడూరి శౌరియు స్మరింపబడిరి. సంజీవని (తూడూరి శౌరి ముత్రతో నొక గొల్లకలాపము రచించిన నక్కలపాటి సంజీవని) పేరు ప్రసక్తమైనది. గొల్లభామ సభాఖ్యానము “నాపసయ్య,” ప్రోతగా సాగిన గ్రంథము. ఈసంపుటి ముఖప్రతిముపై నందిపాటి నాగయ్యయను పేరు గలదు. అతనికి గ్రంథసంకలన కర్తయైయుండును.

13. గొల్లవేషపు కథ :

(అం. సా. ప. 3915) ఇందును నెన్ద్రసపూడి రంగనాంచారు ప్రసక్తి గలదు. అం. సా. ప. 2778 తో సమానమైన రచన కొంత, భిన్నమైనది కొంతయు గలది.

14. గొల్లవేష కథ :

(శి. 1875, 1876). ఇందు దురువులలో ముద్రలు గూడఁ గానరావు. గొల్లలతెగలు, కలమర్యాదలు, బిరుదులు మొదలగు నవి యింకలి విషయములు. సముద్రమథన కథ, నుంకరి కొండని కథయు లేవు. పోట్లదుర్తి గొల్లభామ వేషము కథతోఁ గొంకపోలిక గలను గాని నిశ్చయముగా నిది భిన్నరచన.

15. గోకర్ణేశ్వర విలాసము :

(ఆం. సా. సం. 1854) ధర్మపురీసునకు గోకర్ణేశ్వరునకు సంక తము. ఇందలి విషయము :— ఆంధ్రదేశమునఁ గృష్ణాతీరమున గోకర్ణ తేత్రమున దారుకావన మునిపత్నులు శివుని గూర్చి మునుపటి యను భవము పునరుపల్బింపై తపముచేయు చున్నారని నారదుఁడు శివు నికిఁ జెప్పును. అతఁడు శారీరమేతులై యచటికిఁ బోవును. అతఁడు గోకర్ణమునకు సతీసమేతయుగ వచ్చినందులకు నారదునికడ దారుకా వనాంగులను తమచింత వెల్లిబుచ్చిరి. నారదుఁ డంత శివుని కావిష యము నివేదించును. తదుపరి గ్రంథభాగము కొలువడినది. ఇందలి రచన సలక్షణము, సరళము నైనది. ఇది శృంగార సంగీతనాటకమని పేర్కొనఁబడినది.

16. చంద్రశేఖరవిలాసము :

(తం. సం. కే. సం. 519). ఇది అష్టావధాని నవి కృతమని యున్నది. ఆ యష్టావధాని యనునది నవి బిరుదనామమై యుండును. నారదుఁ డొక పారిజాతముతో గంగా శౌరులకు సచరికయ్యము గల్పించుట యిందలి ప్రధాన విషయము. ఆ కిష్కట నీ సంపుటమున నొక గోసంగి మన్నె మాదిగవాఁ డొక బవి నీనిని, నవనాథ సిద్ధులు

మొ. వారిని బిలిపించుటయు. వదునని సురతాణి జక్కిణి యను నొక రచనా విశేషము (సం. 816 క్రింద కేటలాగులో వివృతము) గలవు. ఈ గ్రంథముక శిష్టలతాక్షి. ఇందు రెండు మూడటవ మరాటీ ప్రసంగములు నున్నవి. ఇది శంభాపూరు మండలమునఁ బుట్టిన రచనగాఁ దోచును. ఇందుఁ దాళ్ళపాని వారి సంకీర్తనలప్రసక్తి వచ్చినది.

17. జలక్రీడ :

(డి. 1881-2. కేటలాగులో సీరెండును ప్రత్యేకగ్రంథములుగా నుదాహరింపఁబడినవి. కాని రెండిట భేదము స్వల్పము. రెండిట బండ్లపురి, ఉపమాని, తిరువళ్ళూరు స్వాముల ముద్రలున్నవి). శృష్టాని గోపికావస్తావహరణ మిందలి విషయము. రచన యొక మోస్తరు. (డి. 1882 లో జలక్రీడ తరువాత విజయరామునేలిన భుజిశయనుని కంకితమైన యొక భామకలాప భాగమున్నది. అందును బండ్లపురిశిండు స్మరింపఁబడినాడు).

18. నారదకొరవంజి కట్టణ :

(డి. 1943 - ఇది శారద కరవంజియని కేటలాగు. అది సరి కాదు) గూఢారిచెన్నకేశ వాంకితము, ఇందలి విషయము :- కంఠ నిర్బంధమున నున్న దేవకీదేవికడకు నారదుడు కొరవంజియై పోయి శృష్టజననము గూర్చి యెఱుకచెప్పుట. ఆప్రసంగమునఁ గన్నడము కొద్దిగాఁ బ్రయుక్తము. రచన దోషయుతము.

19. నీలావతీ విజయము :

(డి. 1866 - కేటలాగులో నిది దాదినీవేష కథ యని పేర్కొనఁబడినది. దాదినీవేష మన్నది గడ్డిపాడు భాగవతుల పగటి

వేషములతో నొకటి. కవి దీనిని “నీలావతీవిషయంబను నాటక” మని మాత్రము పేర్కొనెను. చగటిచుక్క యను నొక దొంగవాని పాత్ర గలదు. ఆ చగటిచుక్క వేషము దాదినవేషముగాఁ బరిగణించఁబడిన దగునేమో తెలియదు. ఏతాన్యరచనయే తం. స., కే. సం. 543 సంపుటమునను గలదు). గ్రంథవిషయము :— ఉజ్జయిని భోజరాజపుత్రి నీలావతీ విషయము గొప్పదని చెప్పి యామెను బెండ్లాడుమని యొక పురోహితుడు మగధరాజును బ్రోశ్సహించును. భోజరాజు సమ్మతింపడు. మగధేశుడు తన కామ నొడఁబూర్చు వాని కర్హరాజ్య మిత్తునని ప్రకటన గావించును. అంతఁ బగటిచుక్క యను దొంగ యంతులకుఁ బూనుకొని భోజాంశుపురము పొచ్చి రాజపుత్రిని మంచముతోఁగొని పోవుచుండును. ఆమె దాఁటిలో మెలఁపన గిలిగి యాక్రోశించును. అప్పు డాసమీపమున మృగయావిహారానంతర విశ్రాంతిఁజైయున్న మానవరాజామె మొజవిని చోరునిఁజిమి యామె నుజ్జయినిఁ జేర్చును. భోజరాజామెను మానవపతికే యిచ్చి వివాహ మొనరించును. ఇందలి కథాసన్నివేశము చిన్నది. రచన యొక మోస్తరు. దరువులలో అర్ధమపాటీశ్వరుడు, అగస్తీశ్వరుడును స్మరింపఁబడిరి.

20. పాండవాజ్ఞాతవాసము :

(తం. స. మ., కే. సం. 542). దీని ముఖపాత్రమున విరాట్ పురుష నాటకమని యున్నది. గ్రంథనామము పాండవాజ్ఞాతవాసమై నను భారతకథ యంతయు సంగ్రహింపఁబడినది. అజ్ఞాతవాసకథలో నొక ముఖ్య ఘట్టమైన సైరంధ్రీ కీచకమే గ్రంథమంతటి నావరించినది. ఉత్తర దక్షిణ గోగ్రహణముల యుబుసేలేదు. ఇందుఁ దిక్కనగారి భావములు, పదబంధములు, విజయవిలాస కవి కర్ణరనాయనములందలి

పద్యములు, అక్కయ ధీమసేనవిజయ య. గా. నందలి నరువులు నెఱువు తెచ్చుకొనబడినవి. పూర్వసంస్కృతగ్రంథము లందలి ప్రసిద్ధ శ్లోకములును గొన్ని గ్రహింపబడినవి. ఆయాశ్లోకముల కనుగుణం దెనుగున సచన వ్యాఖ్యానము గలదు. ఎఱువుసామ్మన కెందుల కెగఱ బడినాడో కాని యీకవి స్వతంత్రరచనయుఁ జిక్కఁగనేయున్నది.

21. పారిజాతము :

(జి. 1903, 1904). కృష్ణుని రాణులు, రాధికయుఁ నను తమ స్మృతాంతములు తెప్పటతో గ్రంథారంభము. శరువాళ పారిజాతఘట్టము. రచన చక్కనిదే. తిమ్మన పోతనల పద్యములు గ్రహింపబడినవి. ఇందు రావికొండపేట చెన్నరాయుడు, రామ తీర్థవారి, వత్సనరపు గోపాలుడును స్మరింపబడిరి.

22. పారిజాతాపహరణము :

(జి. 1905) నేంకటేశ్వరాంకీతము. తిమ్మన ప్రబంధాను సరణము లెక్కువ గలది. తాతప్రధానములైన నరువులును గొలఁది పాటి దేశిరచనలును గలిగి రచన బాగుగనే యున్నది. అర్థచంద్రికలు పలుతాళములలోఁ బ్రస్తరింపబడుట యొక విశేషమిందు.

23. పారిజాతము లేక భామా కలాపము :

(ఆం. సా. సం. 173) ఇదియొక సంకలితగ్రంథ సంపుటము. ఇందు నరుకూరి నారాయణుని, భారతి రామరాజు, మాతృభూతన మొదలగువారి పారిజాత యక్షగానములనుండి నరువులు, కలువాయి శతకమునుండి పద్యములును గ్రహింపబడినవి. అడుకులు హత్తుకొని యున్నవి.

24. పెరుంకూరత్తాళ్వారు చరిత్రము :

(ఆం. సా. ప. 175) ధన్విపురీశున కంకితము. దక్షిణదేశమున వైష్ణవ మతప్రవర్తకులగు పన్నిద్దరాళ్వారులలోఁ గూరత్తాళ్వారుకాఁడు. ఆళ్వారుల చరిత్ర మాచార్యసూక్తిముక్తావళి మొదలగు గ్రంథములలోఁ గలదు. కూరత్తాళ్వారు చరిత్రమున గాంధ్యసతి వైకుంఠమున కేగిన కథయు నదృశ్యచోరుని కథయు నిందు వర్ణితములు. ఇందలి భాష సలక్షణమైనదే కాని రచన యొకమోస్తరు.

25. ప్రహ్లాదవిజయము లేక చరిత్ర :

(ప్రచురణ :- మంగు వెంకటరంగనాథరావు. ముద్రణ :- శ్రీరామానంద ము. శా., మదరాసు 1905). ఇందలి దరువులలోఁ దఱచు రామానుజపురి విహారుని ముద్రగలదు. అచటచటఁ జండసిరి కొండ నరసింహుఁడు స్మరింపఁబడినాఁడు. రచన యొకమోస్తరు.

26. బాలింత కథ :

(తం. స. మ. కే. నం. 484). దేవకీ వసుదేవుల తపస్సు, దేవకి వేవిల్లు, బలరామకృష్ణుల జననము నిందలి విషయములు. (బలరాముఁడు రాహిణేయుఁడు గాని దేవకీతనయుఁడుగాఁడు). రచన పేలవమైనది. దోషజుష్టము.

27. భాగవతము :

(అడయూరు ది. స. గ్రం. జి. నం. 74790). కృష్ణజననాదిగాఁ గంసవధము వఱకుగల దశమస్కంధ కథ యిందు వర్ణితము. సత్యపుర వేణుగోపాలున కంకితము. రచన చక్కనిదే.

28. భామకలాపము :

(ఆర్. 481) రాయఘడ వల్లభనారాయణస్వామి ముద్ర గలది. రాయఘడ ఓడ్రదేశములోనిది. కథాప్రణాళికలోఁ గ్రొత్త దనమేమియు లేదుగాని రచన స్వతంత్రమైనది. రచన కొంత చక్కనిదే. (ఇది గొల్లకలాపమని కేటలాగులోఁ దప్పుగాఁ జేర్కొనఁబడినది.)

29. భామకలాపము :

(డి. 1919). “ధరసింహాసనమై నభంబు గొడుగై” అను ప్రసిద్ధమగు దనరా పద్యముతో దీని యారంభము. ఇం దెఱుకఘట్టము విశేషము. కవి తన యీకృతిని జిక్కిణియని పేర్కొనుట విశేషములలో విశేషము. రచన చక్కనిదే.

30. భామకలాపము :

(ఆర్. 429, డి. 1916—18) ఇదియొక కలగూరగంప సంపుటము. ఇందలి దరువులలోఁ గొడవల్లూరు, పిప్పర, కలువాయి, తరిగొండ, ఆ తేయపురి, మొగలతుర్తి దేవర పేళ్లు గన్నట్టుచున్నవి. ఆయా యాళ్లు వెలసిన భామకలాపములనుండి కొన్నికొన్ని దరువుల నేర్చి యెవఁడో యీగ్రంథమును సంకలించినట్లు తోచును. ఇందు సిద్ధేంద్రుని గ్రంథభాగములును గలవు. (ఈ సంపుటము మంగువారి ప్రచురణ యగు భామకలాపముతోఁ గొంత పోలికగలది.)

31. భారతము :

(డి. 1920). గ్రంథవిషయము విరాటపర్వ కథ. ఇందు దేశీ రచన లనేకములు గలవు. రచన చక్కనిది.

32. ముక్తికాంతా కల్యాణము :

(చింతామణిపేట) (ఇది ముద్రితము. ప్రచురణ వివరములు తెలియవు. నేజూచిన ప్రతి కిన్నెర సంపాదకులగు శ్రీ పందిరి మల్లికార్జునరావుగారి దగ్గరిది. దాని యట్ట లిరువైపులఁ జిరిగిపోయినవి.) గ్రంథ మద్వైతవేదాంత విషయకమైనది. ప్రబోధచంద్రోదయము వలె సాంకేతికపద్ధతి గలది. ముక్తికాంతకును జీవునికిని వివాహ మిందలి విషయము. రచనయు విషయావిష్కరణమును బాగులేవు. గ్రంథము చివర మంగళగీతములోఁ జింతామణిపేట హనుమానా యుఁడు స్మరింపఁబడినాఁడు.

33. రాధవేష కథ :

(డి. 1933) గ్రంథవిషయము, రాధ కృష్ణుని వెదుకవచ్చును. తరువాత మిత్రవింద రాక. త. అర్ధనారీశ్వరవేషము, తద్వర్ణన, గౌరి శివుని, శివుఁడు గౌరిని వెదకుచు వచ్చుట. త. లక్షణా రుక్మిణుల రాకలు, కృష్ణునిరాక. గోపికావస్త్రాపహరణ కథ. త. రాధాకృష్ణ ప్రణయప్రసంగము. కథావిషయము కలగపులగముగా నున్నది. రచన సరసమైనదే. ఇం దంతర్వేది నృసింహస్వామి వీరవెల్లిపాలెము రంగ నాథస్వామియుఁ దలఁపఁబడిరి.

34. రాధవేష కథ :

(డి. 1934). రాధ కృష్ణునిజాడ గూర్చి మాధవి నడుగు టయుఁ దనవలపుసాద వెడలఁబోసి కొనుటయు నిందలి విషయములు. ఇది యేదో యక్షగానములోని భాగము మాత్రము.

35. రాధామాధవ విలాసము

(డి. 1933) చీరాల వేణుగోపాలస్వామి కంకితము. ఇందు గ్రంథారంభమునఁ బద్మసాలెల పట్టుసాలెల ప్రశంస యున్నది. కవి సాలెకులమువాఁడై యుండునోపును. చీరాలయే కథారంగముగాఁ గృష్ణజననము, రాధ పెంపకము, కృష్ణుని బాల్యక్రీడలు, యౌవనము, రాధాకృష్ణుల శృంగారప్రసంగములు నిందలి విషయములు. గ్రంథము తాళప్రధానములైన దరువుల మయము. అల్పదోషము లటనట నున్నను రచన చవిగొల్పునట్టిది.

36. రామనాటకము :

(ఇది కుశలవ నాటకమనుపేర ముద్రితమైనది. మదరాసు వెస్టువార్డు ప్రచురణ-1953). నింబాద్రి నృసింహస్వామి కంకితము. అటనట దరువులలో ధర్మపురీశ ముద్రలు గలవు. గ్రంథాంత మంగళ గీతమున సదాశివపేట - ఆదిమపుర నివాసముద్ర గలదు. ఉత్తర రామాయణకథ యిందలి యితివృత్తము. ఇందు శాంతపాత్ర యునికి విశేషము. గ్రంథారంభమున రంభోర్వశుల రాక, పాత్ర ప్రవేశ సూచనలు. తెరవెళ్లు దరువులును గలవు. ఒకచో అల్లా, ఖుదా శబ్దములకుఁ బ్రశక్తి గలదు. ఇది యాధునికకృత్రివఁ దోచును. రచన యొకమోస్తరుగాఁ జక్కనిదే.

37. రాములవారి యెఱుక :

(ముద్రణలు - 1. శ్రీలక్ష్మీనృసింహవిలాసప్రెస్, మదరాసు, 1913, అ. డై. ప్రెస్, మదరాసు, 1929). శివధనుర్భంగము జరుగక ముందే తను జూచి మరులుగొన్న సీతకడకు రాముఁ డెఱుకత వేషము

దాల్చిపోయి యవశ్యంభావులగు విషయములను జెప్పట యిందలి విషయము. రచన యొకమోస్తరు.

38. రుక్మాంగద (చరిత్ర) :

(ఆర్. 205, డి. 1935). కథ ప్రసిద్ధము. రచన యల్పదోషములున్నను బాగుగనే యున్నది. ఇందు గ్రంథారంభమున గతి కము రాక గలదు. ఇందొక తుమ్మెద పదమున్నది.

39. రుక్మిణీవేష కథ :

(డి. 1936, 1937). క్రమముగా రుక్మిణీయుఁ గృష్ణుడునువచ్చి తమ తమ వృత్తాంతములు చెప్పి వలపుసాదలు వెళ్లబోసికొనుట యిందలి ముఖ్యవిషయము, రచన యొకమోస్తరు.

40. లక్షణకల్యాణము :

(రాజమండ్రి ఆంధ్రేతిహాస పరిశోధకమండలి. ప్రతి నం. తెలియదు) కృష్ణమహిషియగు లక్షణపెండ్లి కథ యిందు వర్ణితము. ఇందు తాళప్రధానములగు దరువు లెక్కువ. చందమామ పదము, అర్ధచంద్రికలు, అర్ధరేకులు, ఏలలు మొ. దేశిరచనలు గలవు. కవి రాచికుండు. లలిత లలితములగు పదబంధములతో సరసముగా రచన సాగించినాడు. దక్షిణలకొఱకు బ్రాహ్మణుల తగవులాట మొ. ఘట్టములు నిసర్గసుందరముగా నున్నవి.

41. లక్ష్మీకల్యాణము :

(గ్రంథమలబ్ధము) క్రీ. శ. 1500 ప్రాంతమందుండిన వెల్లంకి తాతంభట్టు కవి చింతామణి యను లక్షణగ్రంథమున (త. స. మ., కే. నం. 779-780). భాషాలక్షణాధికారమున లక్ష్మీకల్యాణము

లోని రేకులను పేర “నీరజోదరు రాణి నీలవేణికిని” అను సుదాహరణ మిచ్చెను. రేకులను దేశీరచనా విశేషమిప్పుడు యక్షగానములందు మాత్రమే యటనటఁ గన్పట్టుచున్నవి. కావున నాలక్ష్యకల్యాణము యక్షగాన మగునని కొందఱ ఊహాగాన మొనర్చిరి. అది యథార్థమే కావచ్చును కాని యా యుదాహరణము ద్విపదపాదమగుట గమనింపఁ దగినది. ఇట గమనింపఁదగినది మఱియొక విషయమును గలదు. గౌరీ కల్యాణమువలెనే లక్ష్యకల్యాణ మనుపేర నొక పెండ్లిపాటయుఁ గలదు. (చూ. తం. స. మ. కే. నం. 674—మన్నారు దేవుని హేమాబ్జ నాయికా స్వయంవరము. అందది యచ్చముగా ద్విపదపాదములలో నుండుట గమనింపఁదగినది.)

42. శతకంతరామాయణము :

(అడయారు ది. స. గ్రం. జి. నం. 74862). తన జ్ఞాతీయగు దశకంఠునిఁ జంపిన రామునిపైఁ బగసాధింప నెంచిన మాయాపుర రాక్షసపతి శతకంఠుడను వానిపై రాముఁడు సతీసమేతముగా దండెత్తుటయు, సీత శతకంఠుని సంహరించుటయు నిందలి ప్రధాన విషయము. ఈ చిత్రకథ కాకరము వాసిష్ఠరామాయణము. ఈ య. గా. రచన పేలవము, దోషజుష్టము నైనది. గ్రంథప్రతి విలేఖన కాలము శుక్ల పుష్య బది శుక్రవారము—క్రీ. శ. 2-2-1810. లేఖకుఁడు బమ్మెల్లి నారప్ప కుమారుఁడు రామప్ప.

43. శివరాత్ర మాహాత్యము :

(ఆం. సా. ప. 3802) గ్రంథము మట్టివాడ పురీశున కంకితము. మట్టివాడ ఒరంగల్లు చెంతనున్నది. దీనిని తెలంగాణ య. గా. గా గణింపవచ్చును. గ్రంథకర్త రామమూర్తి గురుమూర్తి

శిష్యుడట. ఈ రామమూర్తి గో. క. సం. లో క్రీ. శ. 1814 ప్రాంతమున మట్టివాడలో నుండినవాడని యుదాహరింపబడిన పరశు రామపంతుల రామమూర్తి కవి యగునేమో; గ్రంథ ప్రతిపాదిత విషయము భారతాది పర్వమందలి కల్పాపాద కథ. రచన సలక్షణ భాషలో నున్నది కాని సామాన్యమైనది. ఇం దభ్యాత్మలనుపేర నొక ధ్రువా విశేషమున్నది.

44. సవతివాదము :

(డి. 1951, 1952 - రెంటికిని స్వల్పభేదము). పారిజాతము కారణముగా రుక్మిణీ సత్యభామల సవతికయ్య మిందు వర్ణితము. రచన సరసమైనది. (డి. 1951 లో దీవికొండ, విడియాపురి చెన్న కృష్ణులును, 1952 తరువాతి గ్రంథభాగమునఁ గేశవరపు గోపాలుడు, పొట్లదుర్తి చెన్నరాయుడును స్మరింపబడిరి. అసలివి యన్నియు భామకలాపముల భాగములవలె నున్నవి.)

45. సముద్రమథనము :

(డి. 1946-సమగ్రము, డి. 1948 - అంత్యభాగము లుత్తము. డి. 1950 - నడుమను జివరను గొంత లుత్తము) తాడిపత్రి గోపాల ముద్రగలది. పోతన భాగవత క్షీరసాగరమథన కథాసందర్భమునందలి పద్యములు, ఆత్రేయపురి గొల్లకలాపమునందలి కరువులు సనేకము గ్రహింపబడినది. కవి స్వంత మతిస్వల్పము. అదియు నేమంత ప్రౌఢ మైనదికాదు.

46. సాంబశివ విలాసము :

(డి. 1953, 1954) గ్రంథారంభమున పట్టిన వీరభద్రస్వామి ప్రశంసగలదు. గోదావరి పాయ యగు వసిష్ఠసాగర సంగమస్థలమున

వెలసిన లక్ష్మణేశ్వరుని పరముగా గంగా వివాహము, నారదుని కైలాటము కారణముగా గంగా గౌరీ వివాదము నిందలి విషయములు. రచన సరసముగనే యున్నది. ప్రదర్శనయోగ్యత బాగుగా గలది. కవి దీనిని సంగీతప్రబంధమని పేర్కొని యుండెను. గ్రంథ కర్త గోదావరీ మండలవాసి.

47. సాత్రాజితి పరిణయము :

(డి. 1955). దీని యసలు పే రిదికాదు. ఇకయొక భామ కలాపభాగము. మాధవితో సత్యభామ స్వకీయ పృతాంతము చెప్పుటతో గ్రంథారంభము. ఇందలి కొన్ని దరువులు, ద్విపదలు, పద్యములు నితర భామకలాప సామాన్యములైనవే. ఇందొకచో సిద్ధేంద్రయోగి కవితా రచనయని కలదు. గ్రంథ మసమగ్రము.

48. సురతాణి కల్యాణము :

(ప్రచరణ - కర్తా అచ్చయ్య అండు సన్న్య వారిచే చింతామణిము. శా. రాజమండ్రి, 1925). అచ్యుత విజయరంగని కంకితము. శ్రీరంగనాథుని ప్రియురాండ్రలో నొక తెయగు బీబినాంచారి కథయిందు వర్ణితము. రచన దోషభూయిష్టమైనది. క్రీ. శ. 1854 ప్రాంతమందుండిన వారణాసి అచ్యుతరామకవి (చూ. ఆంధ్ర దేశ య. గా. కవుల ప్రకరణము) సురతాణిపరిణయ ప్రబంధమున నంతకుముందాకథ యక్షగాన రూపమున నున్నదని చెప్పబడినది. ఆ. సు. ప. య. గా. ఇదే యగునేమో !

అనుబంధము

(4)

(అ) కొన్ని భామ కలాపములు

1, మంజువాణీ ము. శా. ప్రచురణ, ఏలూరు. మొదటి కూర్పు, 1906 :- ఇది వివిధ భాగవతుల ఫణితులు గలది. ఇందు మొదటి తొమ్మిది పుటలును వేణీ ప్రబంధము (భామ వేషము తెరలోనికి వచ్చి తెరపై జడవైచుట-తత్ప్రశంస) గ్రంథకర్త నరసింహదేశర వెంకటశాస్త్రి. ఇతఁ డాపస్తంబ సూత్రుడు. శ్రీ వత్ససగోత్రుఁడు. బ్రహ్మయ్య పాత్రుఁడు. ఉమామహేశ్వర సూరికిని సీతమాంబకును బుత్రుఁడు. ఇతని రచన చక్కనిదే. ఇందు రావికొండపాక చెన్నా రాయఁ డొకచో స్మరింపఁబడె. వేణీప్రబంధమునకు బిదప నొక మూఁ డాకులు సిద్ధేంద్ర మోగి రచన గలదు. తదుపరి 9వ పుట వఱకు నకరకంటి నృకేశరి కంఠితమైన కందాళ సింగరాయుని “పారిజాత ప్రబంధంబు నందు - శ్రీకృష్ణచిద్విలాసంబను యక్షగానము”-న త్యా మాధవ విలాస మనియుఁ దన్నామాంతరము. ఇది నాటకమనియుఁ బేర్కొనఁబడినది. ఇందు కలువాయి శతకములోని పద్య మొకటి గ్రహింపఁ బడినది - సత్యభామ రాయబారము సందర్భమున. ఇందు సత్యభామ కృష్ణునికి వ్రాసిన జాబులు రెండున్నవి. రెండును బ్రబంధోచిత వచన రచనా విలసితములు. మొదటిదానిలో నకరకంటి లక్ష్మీనరసింహుఁడును, రెండవ దానిలో వెత్తలపూరి విశ్వనాథమూర్తి ప్రియ సఖుఁడగు ద్వారకాపురవాసుఁడును స్మరింపఁబడిరి. రెండవ దానిలోఁ జివర “కిర్లకప్పయ్య దాసపోషా” అను ముక్క యొకటి కనఁబడుచున్నది. రెండవ యుత్తర మొక దోపుడుపుల్ల వలె గన్పడు

చున్నది. రెండుత్తరము లందును “ ఫలాని తారీఖు ” అను నొక ప్రయోగ విశేషము గలదు. తరువాత, సత్యభామ విరహ వేదన సందర్భమున మృత్యుంజయ విలాసములోని “ ఉదయాద్రి కరిమీంద హారుముంజిచోడోలు ” మొ. . . పద్యము లుద్ధరింపఁబడినవి. త||సత్యా కృష్ణుల సంవాదము సందర్భమున “ సరస దరహాస ద్వారకాపుర నివాస మనన గోపాల రాధికాహృదయలోల ” యను మకుటముతో నేడు పద్యములు గలవు; తరిగొండాధిప ముద్రతో నొక దండకము దరువు గలదు. త|| సవతుల కయ్యము ఘట్టము - చక్కని జాతీయములతో సాగినది. రాధయుఁ బాల్గొనినది. సవతుల సమాధానముతో గ్రంథాంతము. గ్రంథమున నారదా గమనము చెప్పఁ బడలేదు కాని పారిజాత ప్రసక్తి మాత్రము వచ్చినది. వేణీ ప్రబంధమున రెండు దరువులు, నిఱువది పద్యములు, మూడు ముచ్చటలును గలవు. కాని సింగరాధ్యుని కృతిలో దరువులు జాలఁగలవు. ద్విపదలు, పద్యములు నెక్కువయే. వచనములు కొద్ది. సం. చూర్ణిక యొకటి. సందర్భాను సారముగ సం. శ్లోకములు కొన్ని యుదాహరింపఁబడినవి. రచన చాల చక్కనిది. కాని చక్కని దంతయు నీ కవిది కాదు. గ్రంథము చివరి భాగము కొంత కలగా పులగమైనది.

2. మం గు వెంకట రంగనాథరావు గారి ప్రచురణ, కాకినాడ, మొదటి కూర్పు, 1913:-

గ్రంథముపై నిది శ్రీమంగు జగన్నాథరావు పంతులు (ప్రచురణ కర్తకుఁ డండ్రీ కాఁబోలు) గారిచే రచింపబడిన దని గలదు. గ్రంథాంత గద్య - “ శ్రీమధుభయకవి రచిత - అభినవ పారిజాతనవర సాలంకార శోభిత శ్రీమద్భారద్వాజస్తగోత్ర తిమ్మయ్యనామసత్పుత్ర వాఘాలాస్వయ గోత్ర శ్రీమత్కందాళ వేంకటాచార్య కటాక్షాంబిత

శిష్యవర్గ మంగు కులోద్భవ శ్రీజగన్నాథ నామధేయ శ్రీమన్మహాకవి సిద్ధేంద్రయోగికరుణాకటాక్ష వీక్షితంబైన శ్రీసత్యభామా విలాసంబను పారిజాత గ్రంథం” బని యున్నది. ఇందు సిద్ధేంద్రుని భామకలాప భాగము గొంత, తిమ్మన్నగారి పారిజాతాపహరణము, వసుచరిత్ర, మృత్యుంజయ విలాసము మొ॥ పూర్వకావ్యము లందలి రచన కొంత యథాతథముగను ననుకరణ పూర్వకముగను జేరినది. ఇందలి విరహ భాగమున నిది యాకువీటి పురనివాసి యైన జగన్నాథ పండితుని ప్రేరణమున వీరేశలింగ మను నతఁడు రచించినట్లు గలదు. ఆవెంట నున్న జడవర్ణన వెంకటశాస్త్రి వేణీ ప్రబంధమే. ఈ గ్రంథమున వల్లూరు, ఆకువీడు, కేశవరము, పోటగుప్పి, పిప్పర, కుందపురి, కొడవళ్ళూరు నెలి మర్ల హరి ముద్రలతో దరువులు గలవు. ‘సరసదరహాస ద్వారకాపుర నివాస బాలగోపాల రాధికా ప్రణయ లోల’ అను మకుటముతో నైదు సీస పద్యములు సత్యా కృష్ణ సంవాద భాగమున నున్నవి. ప్రా. లి. పు. భాం. లోని ఆర్. సం. 429 భామకలాపము నందలి దరువులు, పద్యములును గొన్ని దీని గన్పట్టుచున్నవి. ఇందలి మూర్ఛావస్థ భాగమున దశావతారముల జతులు గలవు. అందు పదు నొకండవదగు నొక విడి జతి భోసల శరభోజి రాజాంకితముగానున్నది. (ఈతఁడు తంజావూరి మహారాష్ట్రప్రభువు). కాఁగా సీగ్రంథ సంపుట మొక కలగూరగంపయై యున్నది. ఇట్లు వివిధ కవుల రచనా విన్యాసములు గల్గియు నిది యొక యానుపూర్విగలిగి, యా రచనా విన్యాసములు పొందు పొసఁగి యొక సమగ్ర సుందరమైన భామకలాపముగా రూపొందినది. గ్రంథము ప్రస్తావ, విరహ, దూతికా సంవాద, స్వప్నావస్థ, అవధి, భామాసంవాద, మన్మథోపాలంభ, చంద్రోపాలంభ వాయూపాలంభ, మూర్ఛావస్థ, సపత్నీ కలహము లను పదునొకండు భాగములుగా వింగడింపఁబడినది. ప్రతిభాగాంత గద్యయందును నాయా

భాగములందలి విషయ సంగ్రహ ముదాహృతము. ఇందుఁ బ్రసిద్ధ రాగ తాళములలో దరువులు, ద్విపదలు, పద్యములు, సంస్కృతశ్లోక చూర్ణికలు, కందువలు ముచ్చటలు ననుపేరఁ బాత్ర ముఖముగాఁ బ్రయుక్తము లైన వచనములను గలవు. దశావతారముల జతులు, రాసక్రీడాప్రకము విశేషములు. ఏకాదశ భావములు, సప్తతాళములు, అష్టాదశరాగములు, చతుర్దశ పదాభినయ పద్ధతులు, దశవిధ తరికలును గలిగి యలంకారశాస్త్రమునకు సంగీతాభినయ శాస్త్రములకును నికషప్రాయముగా నున్నదీ గ్రంథరాజము. ఇది సంవాద శైలీప్రచురమైనది. సంవాదము లెక్కువగా రెండుపాత్రల నడుమనే జరుగును. మాధవి పాత్రయు, నాత్మాశ్రయ ఘక్కియుఁ, బ్రదర్శన యోగ్యతయుఁ గలవు.

3. ఆం సా. ప., సం. 4474 - భామ కలాపముల సంపుటము.

ఇందు పలునాల్గు ముద్రలు గల భామకలాపము గ్రంథ భాగములు సంకలింపఁ బడినవి. విషయానుపూర్వి లోపించి గ్రంథము కలగాపులగముగా నున్నది. ప్రతిచివర లేఖకుని ప్రవాత యిట్లున్నది :-

“ఖర సం. అధిక వయిశాఘ శుంక కాదంబరి సర్రాజువ్రాసిని ప్రతిని బొల్లాప్రగడ బ్రహ్మన్న భామవేష కలాపం సంపూర్ణంగా వ్రాసెను”. ఇందలి ముద్రలలో బేర్కొనఁబడిన దేవరలు : కొప్పాక పురి విహారుడు (ఇది ఉప్పలూరిజంటకపుల కలాపము భాగము), నరు కూరు కేశవస్వామి, (నరుకూరు నారాయణకవిపారిజాతము భాగము), ఆత్రేయ పురపు గోపాలుడు (ఆత్రేయ పురపు తమ్మయ్య కృతి—దీనిని బట్టి తమ్మయ్య గొల్లకలాపమునే గాక భామ కలాపమును గూడ రచించెనని తెలియ నగును). అర్తమూరు గోపాలుడు, కట్లమురి

వాసుడు, యానాము పురిరాయడు, కొడవలూరి గోపాలుడు, భద్రగిరివాసుడు, కేశవరపు గోపాలుడు, ద్వారకా పురవాసుడు, సత్యవరపు గోపాలుడు, ఆకుపీటి మదన గోపాలుడు, అరకట్లరామ చంద్రుడు, మొగలత్తురి బాలగోపాలుడు. ఇందుఁ బేర్కొనఁబడిన కవులు :- తమ్మయ్య, (ఆత్మేయపురి), కొప్పర్తివెంకట దాసు, పుల్లకవి, ఉప్పలూరి జంట కవులు, (వీరరాఘవుడు, గంగాధరుడు). ఈ గ్రంథమును బట్టి యాంధ్రమునఁ బలుతావుల భామకలాపములు వెలసిన వనియు, భామ కలాపమునకు బ్రజాదర మధికముగా నుండెడిదనియు నూహింప సగును.

4. అం. సా. ప., సం. 4120 'వివిధ వినోదము'లను నొకసంకీర్ణ గ్రంథమునఁ గొన్ని భామ కలాపముల భాగములుగలవు. అవి అయిన వరము భామకలాపము, ధర్మపురి భా. క., దివ్యైలపురి వల్లభరాయాంకిత భా. క. (ఎవరో లక్ష్మీవర దాసుఁడు దీని కర్తయట), పాలగిరి చెన్నకేశవాంకిత భామకలాపము, వేదాచల నరసింహాంకితము, తిరుపతి వేంకటేశ్వరాంకితము; ఇవి కాక కాళహస్తి శివపారిజాతము, ఊటుకూరి వారి గొల్లకలాపము, సుబ్బకవి కృతమైన తాడిపత్రి కృష్ణచరిత్ర (హిందీభాషా ప్రచురమైనది) యను గ్రంథములును గలవు.

* 19 శ. ఉ. భా., 20 శ. పూ. భా. విశాఖ మండల భాగవతులందు భామ వేషము వేయుటలో మిక్కిలి ప్రతిష్ఠ గడించినవారు (1) కందాళ చిదంబరం (కశ్యపల్లి) (2) మంథాకామప్ప (కశ్యపల్లి). (3) పంకాయల బలరామభుక్త (బాబ్బిలి ప్రాంతము), (4) కాలుగుంటి వెంకటస్వామి (బాబ్బిలిప్రాంతము) (5) వరదానారాయణ (రామవరం) మొ||వారు. 1860-1912 ప్రాంతమున గజపతి నగరము ధర్గర లోగీశాగ్రహార వాస్తవ్యులు, చీకటి సంస్థానాస్థానపండితులుైన పప్పు అప్పల నరసింహశాస్త్రిగారును భామకలాప గ్రంథరచనా ప్రదర్శనములు గావించి రని శ్రీ పప్పుశేరయ్య శాస్త్రిగారు చెప్పినారు. (అగ్రంథ మలభ్యము) ఈ ప్రాంత

(అ) మఱికొన్ని యక్షగానములు

1. పద్మినీ పరిణయము : ప్రా. లి. పు. భాం. ప్రతి డి. నెం. 1897.

కర్త వెంకటపతికవి. వైష్ణవుడు. ఆదికేశవనాథస్వామి భక్తుడు. భట్టరాచార్య శిష్యుడు. రామాయణనాటకం పాత్రుడు. వెంకటనాటకం పుత్రుడు. కాలము తెలియదు. కృతి రంగధామన కంకితము. యక్షగానమని పేర్కొనబడినది. బరయూరి నాంచారికథ యితివృత్తము. రచన చక్కనిది. తాతా జంపె, కుటుంబజంపె, తిప్పట, అటాది తాళ ప్రధానములగు రేకులు, జాత్యుపజాతి వృత్తములు, సమ లఘు సర్వతః ప్రాససీసములు, అర్థచంద్రికలు, ఏలలు, నడలు, ధవళము, ద్విపద, వచనములును గలవు. కొంత ప్రాచీనమైన రచనగాఁ దోచును. రాజుగారి ముస్తాబు, నగరాలంకరణ మొ॥ విషయములందు నాయకరాజుల నాటి తంజావూరి తీరు కొంత కనిపించును.

2. ప్రహేద నాటకము : వెంకటాద్రి అండుకో ప్రచురణ. మదరాసు, 1953. ఈకృతికర్త తాను -

'శ్రీకి ధామంబయి చెలంగు నద్దంకి శా

తాచార్య శిష్యప్రధాను డనంగ

వన్నె కెక్కిన తిరు వలికేణి మంశాబి

సోముఁ డా నరసయ సూరికిఁ బ్రియ

సుతుఁడు వేంకటరామ సోదర గురువంద్ర

సుతుఁడు రామానుజ సుకవి వరుఁడ.

మందలి నరసింగపల్లి కలాపములు, భమిడిపాటి అప్పకవి, ఉప్పులూరి వీరరాఘవులు, మృత్యుంజయ నిశ్చంక బహద్దరు, గుడిమెల్లరామయ మొ॥ వారి కలాపముల ప్రసక్తిమీఁద వచ్చినది. దీనివి బట్టి నాఁడు విశాఖమండలమున భామ కలాపమునకు గల వ్యాప్తి యెట్టిదో తెల్లమగును. ఇట్లాంధ్రదేశమున వివిధమండలములలో ఈ భామకలాప వ్యాప్తికి ముందు నాట కూచిపూడి మేళముల వారు చేసిన పర్యటనయే కారణ మనుకొందును.

నని చెప్పుకొనియున్నాడు. కవికాలము తెలియదు కాని గ్రంథమందలి ద్వారపాలకుని ఉద్ఘాటన ప్రసంగము మొ॥ విషయములవలన ఆధునికుడని యూహింపవచ్చును. గ్రంథము రామానుజ పురధామున కంకితము. దరువులలో నాస్వామి ముద్రలు గలవు. (ఆముద్ర గలిగిన మంగువారి ప్రచురణ ప్రహ్లాదవిజయము వేటు ఇదివేటు). * నాటకమని పేర్కొనఁ బడినది. 19 శ. ఉ. భా. య. గా. బాణీనున్నది. ప్రసిద్ధ రాగతాళములలో దరువులు, ద్విపద, పద్యములు, అర్ధపద్యములు, శ్లోకములు, సంధివచనములును, సంభాషణవచనములును గలిగి మంచి నాటకపు వాటము గలిగియున్నది. రచన కొంత చక్కనిదే.

3. చిరుతలరామాయణము : చందా నారాయణశ్రేష్ఠి ప్రచురణ సికిందరాబాదు, 1954. కర్త కల్పశూరు కృష్ణదాసు. ఇదియొక తెలం గాణా య.గా. ఆధునిక మైసదిగా వ్రోచును. దరువులు (పాత్ర ప్రవేశ, సంవాద సందర్భములందును గలవు) మిక్కిలిగా, సంధివచనములు పద్యములు నక్కడక్కడగా, వచన సంవాద ప్రాచుర్యము గలిగి యున్నది. రచన యొక మోస్తరు.

*

*

*

(ఇ) వెనుక పేర్కొనఁబడిన కవులలోఁ గొందఱి కాలముగూర్చి యీక్రింది విషయములు గమనింప వేడెదను.

1. కాకునూరి అప్పకవి : (పుట ద్వి.భా. 29) అప్ప కవీయమునఁ దద్రచనారంభవత్సరము 'శాలివాహన నామ శకమున గజశైల శరసుధా కిరణుల సంఖ్య'గాఁ బేర్కొనఁ బడినది. ఆమట్టున నది క్రీ. శ. 1656 అగును. కాని యాసీసము క్రింది యెత్తు గీతయందే అతనికిఁ గల వచ్చిన దినము 'అంగజాబ్దంబునను దక్షిణాయనమున జలధరర్తువు

మొదలి మాసంబునందు బహుళమున దేవకికి జక్రపాణి పుట్టినట్టి యష్టమి యని పేర్కొనఁ బడినది. ఆ మన్మథ శ్రావణ బ. ౮ (కృష్ణాష్టమి) ఇండియన్ ఎఫిమెరసు ప్రకారము క్రీ. శ. 14-8-1955 అగుచు న్నది. గ్రంథరచనారంభ దినము ఆ 'దశమీసురగురు వాసరము' గా బేర్కొనఁ బడినది. అది 16-8-1955 అగును. కాఁగా మీఁద శకవత్సరము పేర్కొనఁబడినచోట 'గజ' శబ్దము కడ నేదో చిన్న గిడత యుండి యుండును.

2. పురిజాల లక్ష్మీనారాయణ : (పుట ద్వి. భా. 68) : ఈతని పారి జాతము కృతి ప్రోత్సహకుఁడగు పాలకొండ రామభద్ర నృపతి కాలము తెలియ వచ్చుట లేదంటిని. కాని అడిదము సూరకవి చాటువులలో నొక పద్యమున (చూ. వేటూరి వారి చాటు పద్య మణిమంజరి ద్వి. భా. పుట. 130) పాలకొండ రామభద్ర నృపతి ప్రసక్తి వచ్చినది. సూరకవి కాలము క్రీ. శ. 1720-1785 ప్రాంతము (శ. క. చ. పుట 316). రామభద్ర నృపతియు నప్పటివాఁడే యగును. కాఁగా ల. నా. కవి కాలము 1799 ప్రాంతమని నేను చేసిన యూహ సమంజసము కావచ్చును.

3. సిద్ధేంద్రయోగి : (పుట ద్వి. భా. 30) ఈయన కాలముగూర్చి యిటీవల భారతిలోఁ గొంత చర్చ జరిగినది. కాని యది నిర్ధారకముగా లేదు. కొందఱు అన్నట్లు 16 శ. ఆరంభమునకే కూచిపూడిభాగవతులు ప్రసిద్ధులు కాని సిద్ధేంద్రయోగి కాఁడు. సిద్ధేంద్రయోగి యానాటి వాఁడనుట కాధార మేమియు లేదు. ఆయన తోడనే కూచిపూడివారి నాటక ప్రదర్శన వ్యాసంగము మొదలైనదని చెప్పుటకు వీలు లేదు. కూచిపూడి కులపతులలో సిద్ధేంద్రుడు సుప్రసిద్ధుడగునే కాని యతడే ఆద్యుడనుటకు వీలులేదు. వారి గురుపరింపరలో నడుమ

నీతఁడొక తరమునకుఁ జెందినవాఁడు. అయితే ఆ తరమున నతని భామకలాపము సృష్టితో కూచిపూడి భాగవతుల ప్రతిష్ఠ పరాకాష్ఠ నందిన దని చెప్పవచ్చును. పదునాఱవ శతాబ్దినాటికి భామకలాపము తెలుఁగుమాగాణముపై వెలసిన జాడ గానరాదు. ప్రబలములైన ఆధారాంతరములు గనుపట్టువఱకును గడచిన తరము పండితులు దలఁచినట్లు సిద్ధేంద్రుఁడు 17 శ. ఉ. భా. న నుండెననుకొనుటయే సమంజసముగాఁ దోచును.

వి వి ధా ను బంధములు

అలభ్య యక్షగానములు

(అ) ముద్రితములు

1. ఆంధ్ర వాఙ్మయ సూచికలో నుదాహరింపబడినవి :-

గ్రంథ నామము	గ్రంథకర్త	ప్రచురణ సం.
1. ఇంద్రాహల్యా విలాసము	సుబ్రహ్మణ్యకవి	1898
2. ఉషా పరిణయము	కూర్మనాథ కవి	1893
3. ఉషాపరిణయ నాటకము	ఆనంద దాసు	1873
4. కుచేలో పాఖ్యానము	తీరుమల రాఘవాచారి	...
5. కౌసల్యా నాటకము	నింబగిరిదాసు	...
6. గోపాల విలాసము	శ్రీనివాసాచారి	1865
7. గోపికా వస్త్రాపహరణము	అంబటిపూడి ఆనంద శర్మ	1908
8. గౌరీ విలాసము	రామన్నకవి	...
9. తారా శళాంక విజయము	యమ్. వెంకటదాసు	...
10. ,, ,,	ఎమ్. యన్. వెంకటవరదాచారి	1880
11. ధర్మాంగద చరిత్ర	తిమ్మరాజు పాపయ్య	1809
12. నంది నాటకము	కోదండ రామకవి	1869
13. నల చరిత్ర	వీరమల్లయ్య	1891
14. ,, ,,	కన్నయదాసు	1898
15. ,, ,,	శేషచల దాసు	...
16. బాణాసుర యుద్ధము	ఆకెళ్ళ సత్యనారాయణ	1915
17. భాగవత కలాపము	నంధూరి కనక శర్మ	1912
18. మినాక్షీ కల్యాణము	కన్నయ్య దాసు	1916
19. రామజనన నాటకము	నాగినేని వెంకటప్ప	1909
20. శశిశేఖా పరిణయము	గంగాచార్యులు	1889
21. ఏకాంతనేన	కుందురి ఆదినారాయణశర్మ	1921-25
22. గజానన విజయము	రామబ్రహ్మదాసు	..

23. కొల్లేపల్లి శశిరేఖా పరిణయము	వల్లభనేని చౌదరి	1921—25
24. చంద్ర కాంత నాటకము	చింతా వీరభద్రయ్య	„
25. రంభా రావణ సంసారము	వి. బ్రహ్మచారి	„
26. వేంకటేశ్వర విలాసము	నవుమాం జగన్నాథశాస్త్రి	„
27. సీమంతినీ ప్రభావము	మండలకృష్ణమూర్తి	„

గ్రంథనామము.గ్రంథకర్త.ప్రచురణ సం.

28. సుందరాపుర మల్లేశ్వర స్వామి సేవాకలాపము	ఆరవిల్లి శేషప్ప	1921—25
29. ద్రౌపదీ వస్త్రాపహరణము	గోపాలుని హనుమంత రామశాస్త్రి.	1926—27
30. శ్రీకృష్ణ తులాభారము	„ „	1927
31. శ్రీరామనామ మాహాత్మ్యము	బుద్దాల నాగయ్యదాసు;	„
32. హనుమజ్జనన నాటకము.	విశ్వబ్రహ్మ లక్ష్మణార్య	„

2. ఆంధ్రనాటక కళా పరిషత్తు (మచిలీపట్టణము) కార్యదర్శి పురాణం సూరిశాస్త్రిగారు ప్రకటించిన పట్టిక లోనివి :-

గ్రంథము:-గ్రంథకర్త - ఊరు.ప్రచురణ సం.

1. ఉషా కల్యాణము.	నాగినేని వెంకటప్ప (అమృతబ్రోలు)	1915
2. కీచక వధ	టి. వి. నరసింహారావు నాయుడు (మదరాసు)	1914
3. కుశలవ నాటకము	కోడూరు సుబ్బారావు	1913
4. గయనాటకము	వల్లభనేని రామకృష్ణయ్య (గాజులపల్లి)	1911
5. కృష్ణ లీలా నాటకము	నాగినేని వెంకటప్ప	1914
6. చంద్రమతీ పరిణయము	డి. హచార్యులు (మదరాసు)	1915
7. చంద్రరేఖ	తిరుమల శేషచారి (మదరాసు)	1910
8. చంద్రహాస	„ „	„
9. చంద్రాంగద నాటకము.	నంబూరు వెంకట శేషచారి (బాపట్ల)	1914

గ్రంథము	గ్రంథకర్త-ఉపాధ్యక్షుడు	ప్రచురణ సం.
10. చిత్ర సారంగధర	నాగినేని వెంకటప్ప	1915
11. దేసింగు మహారాజు చరిత్ర	గుండు చంద్రమూర్తి	1914
12. ద్రౌపదీ వస్త్రాపహరణము	బి. వెంకట నరసింహము (బాపట్ల)	1904
13. ప్రహ్లాద చరిత్ర	తిరుమల శేషచారి (మదరాసు)	1910
14. మార్కండేయ జననము	తిరుగరి వెంకటరామానుజాచారి	..
15. మైరానా నాటకము	పోతుమూరి సుబ్బయ్య (కావలి)	1915
16. దంభారామా విలాసము	ములుమాడి అక్కన్న (నెల్లూరు)	1905
17. రామలీలా నాటకము	నాగినేని వెంకటప్ప	1914
18. గామాయణము	నీలి వీరరాఘవదాసు (ఒంగోలు)	1913
19. రుక్మాంగద	కొడమూరు రామచంద్రరాజు (రామేశ్వరం)	1914
20. రుక్మాంగద	గోలి గురుస్వామి	1904
21. విజయరాఘవ నాటకము	కర్నూలు తాయన్న	1906
22. శాంత సారంగధర	చెమికల చెన్నారెడ్డి (పార్లపాడు)	1915
23. సంగీత హరిశ్చంద్ర
24. శాకుంతల నాటకము	ముదికొండ మల్లికార్జునకవి (బెజవాడ)	1909
25. శ్రీకృష్ణ పారిజాతాపహరణము	కంటేటి రాఘవయ్య (చెన్నపురి)	1903
26. శ్రీకృష్ణ బాలక్రీడా విలాసము	వి. వెంకట నారాయణకవి	1901
27. సత్యవతి పరిణయ నాటకము	నారాయణ అనంతాచారి	1913
28. సత్యా ద్రౌపదీ నాటకము	ఎ. వెంకట శివరావు (గుత్తి)	1914
29. సారంగధర	పూళ్ల అప్పలనరసయ్య (విజయనగరం)	1907
30. నీతాకల్యాణము	యాగళ్ళ జానకీరామయ్య (పాతలైక్కల్)	1911
31. హనుమదభ్యుదయము	దేవినేని నూరయ్య (చెల్లపల్లి)	1913
32. హరిశ్చంద్ర	పరశురామ శేషాచార్యులు	1907
33. ..	తుళ్ళూరి పిచ్చయ్య (గంటూరు)	1912
34. ..	నాగినేని వెంకటప్ప	1909

3. ఆంధ్రపత్రిక 12 వ సంవత్సరాది (దుర్బుతి-1921) సంచికలో పంచాంగ్నుల ఆదినారాయణశాస్త్రిగారు ప్రకటించిన పట్టికలోనివి :-

గ్రంథము	గ్రంథకర్త
1. ఉషా పరిణయము	అనంతకవి
2. కుచేలోపాఖ్యానము	సుబ్బు లింగాచారి
3. ధర్మాంగద చరిత్రము	నరసింహకవి
4. నల చరిత్రము	రా. అప్పాజీకవి
5. నృసింహ చరిత్రము	కోదండ రామకవి
6. పరతత్వ సుధానిధి	సోమసుంగర మొదలి
7. బాణాసుర విజయము	వీర నారాయణకవి
8. యతిరాజ విలాసము	సుందర నాయనార్ శేషచలదాసు
9. రంగ నాథ విలాసము	లింగం వెంకటరాయమంత్రి
10. రామ నాటకము	శతగోపాచార్యులు
11. గుక్మిణీ కల్యాణము	రాజా లక్ష్మణజీ
12. వల్లభీ పల్లవము	సింగరాచార్యులు
13. వెంకటేశ్వర విలాసము	నూర్యకవి
14. శక్తిస్తా విలాసము	వెంకటదాసు
15. సీతాకల్యాణము	చిత్రకూటం వెంకటశేషయ్య
16. సుధాస్వాదనము	వెంకట దాసు
17. సుభద్రా పరిణయము	రాఘవాచార్యులు
18. హంసక విలాసము	పరమానందకవి

—♦ ఈ పట్టికలో కర్తల పేర్లు పేర్కొనబడనివి ♦—

1. అంబరీష మహారాజు నాటకము	4. పట్టాభిరామాయణము
2. నందుల కాటమరాజు నాటకము	5. ప్రద్యుమ్న నాటకము
3. నృగమహారాజు నాటకము	6. ప్రద్యుమ్నానంద నాటకము

7. భవానీశ్వర పరిణయము	12. సత్యవతి విలాసనాటకము
8. రంగ నాథ శశిరేఖాపరిణయము	13. సానంకోపాఖ్యానము
9. శర్వరీ విజయము	14. సీతాపహరణము
10. శకాంక విలాసము	15. హనుమద్విజయము
11. శ్రీరంగ చూడత్యము	16. హాలహల పానము

4. బ్రిటిషు మ్యూజియమ్ లైబ్రరీ తెలుగు పుస్తకములు కేటలాగు
(లండను 1912) లోనివి :-

గ్రంథము

గ్రంథకర్త

1. అహల్యా సంక్రందన విలాసము	సీరసగంధ రాముడు
2. ఉషాపరిణయము	కె. ఎల్. వీరమల్లయ్య
3. కన్యకా చరితము	కె. ఎల్. వీరమల్లయ్య
4. కుశలవ నాటకము	సుబ్రహ్మణ్యేశ్వరము
5. జాలారి కన్నె నాటకము
(గంగా వివాహము)	నాగభూషణుడు
6. నిజలింగ చిక్చయ్య నాటకము	పి. కె. వరదయాచార్యులు
7. పారిజాతాపహరణము	కే. ఎస్. సూర్యనారాయణ సూరి
8. పార్వతీపరిణయ నాటకము	గోపాల కృష్ణుడు
9. శశిరేఖోత్తర పరిణయము	ఆర్. సీతా రామకవి
10. శ్రీకృష్ణ జలక్రీడా నాటకము	గరికిపాటి సూర్యనారాయణకా స్త్రీ
11. హరిశ్చంద్ర విలాసము	దేవ పెరుమాళ్ళయ్య

5. ఇంకను మదరాసు ప్రభుత్వపు బుస్తకముల రిజిస్ట్రారువారి ఆఫీసు కేటలాగు మొ॥ వానిలో సుదాహరింపబడినవి కొన్నిగలవు.

గ్రంథము

గ్రంథకర్త

1. ఇంద్రకీల నాటకము	కే. రంగనాయకులు
* 2. ఉషాపరిణయము	(కథలాపురం) గంగాధరకవి
* 3. చంద్రకళా విలాసము	గాథి హనుమత్కవి
* 4. చంద్రహాస	రాజ వీరయ్య
5. తిరుపతి గంగజాలరకథ	కె. పొట్లయ్య
* 6. బాలనాగమ్మ చరిత్ర	ఎఱ్ఱం బుచ్చిదాసు

- * 7. మండ్లొడి స్యయంవరము వేముగంటి శ్రీనివాసకవి
 8. ప్రసుగిరి కా పరిణయము లింగము వేంకటరామమంత్రి
 9. వినుకొండ రామానుజము వి. జగన్నాథాచారి
 10. సారంగధర (కట్టుబడి పురము) ?
 * 11. సీతాస్వయంవరము వేముగంటి శ్రీనివాసకవి

[పై పట్టికలలోఁ బేర్కొనఁ బడిన వన్నియు యక్షగానములై యుండవు. కొన్ని కేవల వీధినాటకములు, కొన్ని హరికథలు నున్నట్లు తోచును. తెలియవచ్చినంత మట్టునకు హరికథల పేర్లు పరిహరింపఁ బడినవి. ముద్రితములైన మన యక్షగానములలో నాథునిక కృతుల పాలే యధికమగుట గమనింపఁ దగినది. ఒక తరము క్రిందట అచ్చు పడినవే యిన్ని గ్రంథము లీనాఁడుపలబ్ధము గాకుండుట శోచనీయము]

* ఈ గుర్తుగలవి తెలంగాణము యక్షగానములు.

(అ) అ ము ద్రి త ము లు

<u>గ్రంథము</u>	<u>గ్రంథకర్త</u>	<u>ప్రతి వివరము</u>
1. రామనగపాల చరితము	పెద్దనామాత్యుడు	ఆ. సా. ప. 4028
2. రామానుజము	మాచిరాజు లక్ష్మయ వసుమధు	3948
3. రామ నాటకము	తు రామానుజాచారి గౌ. గ్రం.	98
4. ఎఱుకల కురవంజి	మదరాసు విశ్వవిద్యాలయ ప్రతి	389
5. గయ కథ	"	540
6. గొల్ల కలాపము	"	401
7. భామ కలాపము	"	274
8. వీర రాఘవస్వామి య. గా.	"	536బి.
9. సానందచరిత్రము	"	158

(మదరాసు విశ్వవిద్యాలయ ప్రతు లిపుడు ప్రాచ్య లిఖిత పుస్తక భాండాగారమున నున్నవి కాని భాండాగార గ్రంథములవలె వాని కింకను నొక క్రమమైన యేర్పాటు లేకపోవుటచే జదువుట కీబడలేదు.

ఒక పట్టికను బట్టి మాత్రమా గ్రంథ సంచయ మందలి తెనుగు య. గా. ల పేళ్ళు గననైనది.)

10. సీతా కల్యాణము - గొట్టిముక్కల కృష్ణమరాజు (గొట్టి ముక్కల శాసనుడు. ధనంజయ గోత్రుడు. తల్లి వెంక మాంబ. శేషభూపతి వరదన్మపతి అని పితృనామములురెండు పేర్కొనఁ బడినవి. అందొకరు కన్నతండ్రియు, నొకరు పెంచుకొన్న తండ్రియునై యుందురు. ఇతనికి మొకటరాజును నొక యన్నగలడు. దశావతార చరిత్ర అను ద్విపద కావ్య మితని కృత్యంతరము)

11. పారిజాతాపహరణము - గొ. సింగరాజు (పైకృష్ణమ రాజునకు పెద్దమాంబ వలనఁ గలిగిన తనయుడు).

12. సావిత్రి య. గా. - గొ. కుమార పెద్దిరాజు (పైకృష్ణమరాజునకు రంగాంబ వలనఁ గలిగిన తనయుడు).

13. నాంచారు పరిణయము - సుందరపు శేషచలమంత్రి (ఇతఁడీ ద్వితీయ భాగమున సరిగా ఏతన్నామక య. గా. కర్తగా 326వ పుటలో నుదాహరింపబడిన భాస్కర శేషచల కవి యగునా?)

14. కూరత్తాళ్వారు చరిత్ర - తిరు మెక్కుళ తిరువెంగళాచార్యుడు (ఇది ఆం. సా. ప. ప్రతి నెం. 175 ధన్విపురీశున కంకితమైన పెరుంకూరత్తాళ్వారు చరిత్ర య. గా. ?)

15. సుందరకాండము - కవిపేరు తెలియదు. (సుందర కాండ య. గా. ఆర్. 970. కర్త పాతూరి తిరుపతి యని యొకాయన గలడు. ఆతఁ డీతఁడగునో కాదో !)

[నెం. 10-15 ఈ యాటు య. గా. ల తాళప్రత ప్రతులు దక్షిణ దేశమున రాజపాళయం (తెలుగు రాజుల వలస) గాంధీ కళా మందిరమున గలవని నాకు మా తమిళోపాధ్యాయులు శ్రీ ఎన్. కుమారస్వామి రాజు, ఎమ్. ఏ. గారి వలన దెలిసినది. వారికి గృత జ్ఞుడను, వారు దయతో నాకుజూడ నొసగిన విషయమును బట్టి రాజపాళయం య. గా. లు నాటి దక్షిణదేశపు య. గా. ల కంటె విలక్షణమై ద్విపద వచనములతోపాటు తాళ ప్రధానములైన రేకులు గలిగి ఆంధ్రదేశపు యక్షగానపు బాణీకి సన్నిహితముగా నున్నట్లు దోచును]

16. శ్రీ రుక్మిణి కురవంజి - రామానుజాచార్యుడు. (ఇది ప్రా. లి. పు. బాం. డి. నం. 1854 కుండినపుర గోపాలాంకిత మైన కురవంజి యగునో (చూ. ద్వి. భా. పుట 442)

17. సారంగధర య. గా. - కవిపేరు తెలియదు. 'సహజ విక్రమ కీర్తి సర్వజ్ఞమూర్తి, బహుమాన పురుషుడు పద్మనాయకుడు' అని మాత్ర మితని గూర్చి గ్రంథమున గలదట. అయితే యిది పద్మనాయకుడు, సర్వజ్ఞమూర్తి అని యున్నదిగదా యని తొందటపడి పద్మనాయక వెలమ కులజుడు సర్వజ్ఞ బిరుదాంచితుడు నైన సింగభూపాలుని కృతి యని నిర్ణయము చేయరాదు. నిదానించ వలసి యున్నది,

[ఈ 16-17 నం. గ్రంథముల ప్రతులు డాక్టరు శ్రీ బి. రామ రాజు, ఎమ్. ఏ., పి హెచ్. డి. గారి కడ నున్నవట. ఇట్టింక నెన్ని యక్షగానము లెక్కడెక్కడ నెవ్వరెవ్వరి కడ అసూర్యంపశ్యములై పడియున్నవో!]

గమనిక : ఇవి కాక యీ ద్వి. భా. న నిడివణకే కర్తృ ప్రసక్తి వచ్చిన ఆలభ్య యక్షగానములు మఱికొన్ని గలవు. వానిపట్టిక అకారాది కృమయగా వేత యీ ద్వి. భా. 4వ అనుబంధమున జేర్చబడినది.

యక్షగానాభాసములు

యక్షగానములు గాక పోయినను నా ఫక్కి సంతంత మాత్రముగా నడచిన కొన్ని రచనలు :-

1. కంచిభాట్ల సీతారామ కవి చందనమహారాజు చరిత్ర లేక ఇంద్రసభా నాటకము (రామానంద ము. శా., మదరాసు, 1901).
2. ఇందూరు కోనయ మాయలమ్మలి నాటకము (అ. డై. ప్రెస్, మదరాసు, 1918)
3. బ్రాహ్మణ పల్లె చంద్రహాస నాటకము (ఎ. పి. కవి అంశుకో, అనంత పురము. 1920)
4. ఆరవెల్లి చంద్రయ్య విప్రపురాణము (ఆం. సా. ప. ప్రతి)
ఇంకను నిట్టి వనేకము గలవు. కొన్ని పొరపాటున కేటలాగు కర్తలచేతను బ్రకటన కర్తలచేతను యక్షగానములుగాఁ బేర్కొనఁబడినవి. అట్టివి కొన్ని :-
1. యోగ ప్రభావము ఆం. సా. ప. 3819).
2. గుత్తైనదీవి రామాయణము (ఆం. సా. ప. 2970),
3. జె. సుబ్బరామదాసు చెంచునామయోగి చరిత్రము (అ. డై. ప్రెస్, మదరాసు, 1918).
4. రామకృష్ణ దాసుని మానసబోధ (నరస్వతీ నిలయ ము. శా., నెల్లూరు, 1837),
5. కురుమద్దాలి వేంకటాచలకవి భాగవత సంప్రదము స్కంధము (డైమండు జూబిలీ ప్రెస్, నరసపూర్, 1897, దశమ స్కంధము కాకినాడ, ము. శా., 1879),
6. శ్రీ శాయిబాబా చరిత్రము - విక్టోర్ ధూలిపాళ వేంకట సుబ్రహ్మణ్యము, చిలకలూరి పేట. ప్రకాశకులు: సుందరరాం అండ్ సన్సు, తెనాలి 1950 (ఇది హరికథ వంటిది)
7. యతిరాజ విజయము - శ్రీమాన్ గుడిమెల్ల రామానుజాచార్య స్వామి ముక్తిపల్లి శేషలై తా. గుంటూరు జి.) ముద్రణ: శ్రీ వేంకటాచలపతి ప్రింటింగ్ వర్కుస్, రాజమండ్రి. (ఇది అచ్చముగా నొకబుట్టకథ).

క వి నా మ సూ చి

[అ]

[ద్వితీయభాగమునకుఁ బరిమితము. పరిశిష్టానుబంధములందఁ బ్రసక్తమైనవారి పేరులు ప్రత్యేకము 'ఆ' పట్టికలోఁ జేర్చిఁ బడినవి.]

కవిపేరు - ద్వి. భా. పుట

అచ్యుత రామకవి వారణాసి	127
అణ్ణనాచార్యులు	399
అనంత బ్రహ్మకాస్త్రీ గుండు	174
అనంత దాసు తిరునగరి	141
అనంతయ ప్రబంధము	381
అనంత రామాచార్యులు బాగేపల్లి	166
అప్పకవి కాకునూరి	29
అప్పకవి భమిడిపాటి	216
అప్పయ్య ఆకెళ్ల	217
అప్పల నరసింహులు బెహర	144
అప్పలస్వామి మాడ	243
అప్పలాచార్యులు దరువూరి	125, 127
అబ్దుల్లా మహమ్మదు	392
అబ్బయ్యదాసు గొట్టెనుచ్చు	191
అమృతార్యుడు గొన్నాబత్తుల	192
అలమేల్మంగ తా నూరమ్మ ముడుంటె	236
ఉత్తరరంగ కవి	54
ఉదయాచలము కంభంపాటి	379
ఎంబారయ్య నిచ్చింత	200

కవిపేరు - ద్వి. భా. పుట

ఎంబారయ్య సజిహారం	71
ఎల్లయ కవి	341
ఏకోజీ భోసల	324
ఓబయమంత్రి దినవహి	58
ఓబులరాజు మీసరగండ	232
కంఠీరవ నరసరాజు	280
కనకయ్య ఉప్పలూరి	182
కన్నయదాసు వేలూరు	212
కప్పయ్య కెళ్ల	199
కాళ కవి వినుకొండ	226
కాశీపతి మద్దాల	375
కుప్పన ఆలూరి	326
కూర్మనాథ కవి గోగులపాటి	51
కృష్ణదాసు గడిగె	406
కృష్ణమాచార్యులు శేషభట్టరు	373
కృష్ణమూర్తి పసుమర్తి	209
కృష్ణయ్య వారాల	168
కృష్ణయ్య శ్రీరామకవచం	368
కృష్ణాచారి	252
కేశవరావు రంగరాజు	368

కవివేరు - ద్వి. భా. పుట	కవివేరు - ద్వి. భా. పుట
కేశవాచార్యులు కాట్రంబాక	త్యాగరాజ తాకర్ల 339
కొండయ్య బూచుపల్లి	దీక్షిత చంద్రుడు కోనేటి 270
కోటగాను జ్యోతి	నంజప్ప జందాళ 109
గంగాధరుడు	నరస కవి చెళ్ళపిళ్ళ 103
గణపతిరెడ్డి పాకనాటి	నరసింహ కవి ఎల్లనూరు 231
గిరిరాజు దర్భ	నరసింహ కవి, దొడ్డి 74
గురవయ్య కాలంపెట్టి	నరసింహ కవి వర్ధుల 36
గురురాజ కవి పడకండ్ల	నరసింహ దాసు వానమామల 405
గోపయ్యచారి మూటకోడూరు	నరసింహాచార్యులు ముడుంబ 200
గోపాలదాసు ఆడెపు	నాగదాసు సందడి 196
చికదేవరాయాస్థాన కవి	నారాయణ కవి (జాలకల్లు) 57
చినకపోదయ్య గుట్టము	నారాయణ కవి చల్ల 350
చూడమ్మ ఏనుగుల	నారాయణ కవి నరకూరు 62
చెంగల్వరాయకవి విజయనగరపు	నారాయణ దాసు ఆడెపు 405
చెంగల్వ రాయశాస్త్రి మారుపెద్ది	నారాయణదాసు ఆదిభట్ల 207
చెంచు సుబ్బదాసు తిరువీధి	నారాయణాచార్యులు చిలకమర్తి 140
చెన్నకౌరి ప్రోలుగంటి	నింబాద్రి దాసుడు 130
జగన్నాథకవి నందివాడ	నిమ్మనాథుడు రెగళిగ 37
జగన్నాథకవి సన్నిధిరాజు	నృసింహ కవి కాకరపల్లి 240
జీయ్యరయ్య కేశవపట్టణము	నృసింహ రాజు విరిపాటి 50
తమ్మయ ఆతేయపురపు	పరమానంద క్షిరయతి 24
తాతయ వడ్డి	పాపకవి తిరునగరి 371
తాతాచార్యులు మరుధూరి	పాపయ్య ఓగిరాల 187
తిమ్మప్ప దళవాయి	పాపరాజ కంకింటి 12
తిమ్మయ్య ఇటికెల	పాపశాస్త్రి దీక్షితుల 365
తిరునారాయణాచార్యులు. వేదాల	పిచ్చయ్య పురాణం 213
తిరుమల కవి (మధుర)	పిన్నబయల చార్యులు 329
తిరుమల కవి మమ్మడిదేవుల	పురుషోత్తమ కవి నాచెళ్ళ 160
తిరువేంగడదాసు కోవెల	పురుషోత్తమ దీక్షితుడు 268
తుళజరాజు భోసల	పుల్లకవి ద్విభాష్యం 201

కవిపేరు - ద్వి. భా. పుట

పెదకంప రాయడు	275
పెద్దన గాయక వాడ	190
పెద్ద ఆలపాక	85
ఫిరోజి పులహరి	120
ఓంగారయ్య కొండమూడి	228
జలభద్ర దాసి	99
బలరామయ్య కాసాల	397
బసివిరెడ్డి నల్లమిల్లి	244
బాల గురవప్ప వంక దారి	162
బాల పాపాంబ	18
బాల సరస్వతి ఎలకూచి	27
భాగయ్య చెర్విరాల	382
భీమసింగ్ కవిరాజు	60
మన్నూరు దేవుడు	271
మల్లనారాధ్యుడు శివలెంక	104
మల్లయ ఆవిధూత	400
మల్లేశము మోర	406
మాతృభూతకవి	332
మద్దయ కవి	363
మృత్యుంజయకవిశాపాధ్యాయుల	155
మృత్యుంజయ నిశ్చింక బహద్దర్	188
యాదవ దాసు బొంబుగ	161
రంగ నాయకమ్మ కొత్తూరు	247
రంగ శాయి తేకమళ్ళ	17
రంగాచార్యులు కేషము	89
రంగాజమ్మ పసుపులేటి	265
రఘునాథ నాయకుడు	251
రత్నమ్మ రువ్ఖాన్ పేట	364
రాఘవదాసు కోవెల	133
రాఘవార్యుడు చక్రపురి	2

కవిపేరు - ద్వి. భా. పుట

రాజలింగ కవి గవండ్ల	377
రాజ వీరప్ప అంబేద	399
రామకవి క్రొవ్విడి	198
రామకవి (తమిళ)	312
రామకృష్ణయ్య త్వరకవి	203
రామదాసు కవి	365
రామదాసు కవి గోపాల	164
రామదాసు గడ్డం	374
రామ న లక్ష్మ స్వరాజు	98
రామబ్రహ్మ యోగి	26
రామమూర్తి పరశురామపంతుల	363
రామయ్య జ్యోతి	108
రామయ్య నిమగ్నకవి	49
రామరాజు బళ్ల	242
రామరాజు భారతి	82
రామాచార్యులు కందాళ	197
రామానుజ రావు పండరి	364
రామానుజ సూరి రఘునాయకం	189
రామానుజాచార్యులు ధనకుధరం	210
రామానుజాచార్యులు	
మరింగంటిభట్టరు	123
రుద్రకవి కందుకూరు	9
లక్ష్మణకవి పాలెట్ల	213
లక్ష్మణకవి రాయభట్టు	378
లక్ష్మణదాసు తాడిపత్రి	368
లక్ష్మణరావు తిమ్మరాజు	149
లక్ష్మీనారాయణ పురిజాల	68
లక్ష్మీపతిరాయడు గవురహారాజు	376
లింగన తక్కెళ్ళ పాటి	45
లింగమూర్తి కవి	64

కవిచేరు - ద్వి. భా. పుట

వాసుదేవ కవి	302
విజయరాఘవుడు	253
విఠల రాయకవి పండరి	372
విశ్వనాథ కవి వెణుతురుబల్లి	28
విశ్వేశ్వరుడు	72
వీరూరి - ఆచారి కడియాల	183
వీరప్ప పట్టోరి	403
వీరబ్రహ్మముగోసుగుంట	229
వీరభద్ర కవి కానూరి	360
వీరయ్య మార్జొళ్ల	118
వీరరాఘవకవి చీమకుర్తి	205
వీరరాఘవయ్య మైనముపాటి	170
వీరరాఘవుడు ఉప్పలూరి	146
వెంకటకవి శ్రీ, పేరుంటూమూరి	397
వెంకట కృష్ణా జెట్టి	346
వెంకట జోగి కాటమరాజు	81
వెంకటజోగి గరిమెళ్ళ	219
వెంకటదాసు కానుకొలను	107
వెంకట దాసు జిల్లా	398
వెంకటదాసు తిరునగరి	379
వెంకట నరసయ్య శ్రీపెరుంటూమూరి	393
వెంకట నరసయ్య చతుర్వేదుల	201
వెంకట నరసింహాచార్యులు గోవర్ధనం	366
వెంకటపతి సోమయాజి కామరుసు	263
వెంకటప్పయ్యశాస్త్రి కోట	185
వెంకటరమణదాసు వరిగంటి	176
వెంకట రమణయ్య కళ్లేపల్లి	202
వెంకట రమణయ్య వెలుగోటి	165
వెంకటరాజు పెమ్మరాజు	193

కవిచేరు - ద్వి. భా. పుట

వెంకటరామ కవి కావూరి	370
వెంకటరామ కవి కీర్తి	221
వెంకటరామదాసు మాదిరా	381
వెంకట రామయ్య టంగుటూరు	235
వెంకట రామయ్య ఎన్.	241
వెంటరామ శాస్త్రి మెరట్టూరు	335
వెంకట రామానుజులు నాయుడు	
	కోకా 171
వెంకటరాయకవి మద్దిరాల	184
వెంకటరాయకవి వేదంభట్ల	218
వెంకటరాయకవి శీర్నాడు	116
వెంకటసుబ్బకవి యమ్మనూరి	171
వెంకటసుబ్బరాయకవి కేశిరాజు	177
వెంకట స్వామినాయుడు గైనేడి	195
వెంకటాచలమయ్య మామిళ్ళపల్లి	158
వెంకటాద్రి క్రాంజ	21
వెంకటేశ్వరకవి గరిమెళ్ళ	220
వెంకట నుదురుపాటి	331
వెంకయ్య ధేనువకొండ	194
వేంకటకవి వేల్పూరి	101
వేంకట నరసింహాచార్యులు	
	మరింగంటి 364
వేంకట నృసింహాచార్యులు,	
	మరింగంటి 368
వేంకట రాజు హోదూరి	121
వేంకట రామ ప్రధాని వెలిచేరు	40
వేంకటాంబ అన్నదానం	319
వేంకటాచార్య నెడాదూరు	351
వేంకటాద్ర్యప్పారావు బహద్దర్	242

కవిచేరు - ద్వి. భా. పుట		కవిచేరు - ద్వి. భా. పుట	
శంఖమాంబ తరిగొండ	110	సాంబయ్య బుక్కమ	80
శ్రవగోప నూరి బుక్కపట్టణము	157	సాంబయ్య బొమ్మలూట	46
శహజీ భోసల	287	సింగయ గోపాలుని	66
శివాజీ భోసల	344	సిద్ధేంద్ర యోగి	30
శేషగిరి దాసు వరిగంటి	150	సీతారామకవి కొండూరి	142
శేషగిరిరాజు గాజులపెండ్లూరు	239	సీతారామకవి కొల్లము	153
శేషచల కవి (ధర్మపురి)	359	సీతారామరాజు బళ్ల	220
శేషచలకవి భాస్కర	326	సుబ్బకవి బోడిచెర్ల	134
శేషచల దాసు నల్లపాటి	141	సుబ్బకవి మోక్షగుండము	169
శేషచలపతి నిమ్మ	304	సుబ్బదాసు నగళ్ళపాటి	185
శేషచలపతి యాము జాల	363	సుబ్బన్న బాలకవి	309
శేషచార్యులు కొదమగుండ్ల	154	సుబ్బరాజు వీణె	239
శేషచార్యులు దూపాటి	147	సుబ్బరాయకవి కురుచేటి	179
శేషచార్యులు పరాశరం	222	సుబ్బరాయకవి మంధూరి	223
శోభనాద్రి దేవవరపు	29	సుబ్బరాయకవి వారణాశి	163
శ్రీకృష్ణమూర్యుడు అకలంక	55	సుబ్బరాయుడు సిరిపెంగడ	100
శ్రీనారాయణ తీర్థులు	285	నూరయ్య చల్ల	274
శ్రీనివాస కవి	87	నూర్యరామకవి చడలువాడ	181
శ్రీరంగ కవి భారతుల	152	స్వామిరాయ కవి పడకండ్ల	180
శ్రీరామ కవి రాపాక	360	హనుమంత రాయశర్మ గోపాలుని	204
శ్రీరామరాజు ఉపేంద్ర	234	హనుమద్దాసు పనున	402
శ్రీరాములు దాసు	182	హరిదాసు అక్కానప్పగడ	66
సం నక్కలపాటి	43	హరియప్ప సూర్యటి	40
సన్యాసి చెల్వూరు	362		

[ఆ]

(పరిశిష్టాను బంధములందు వేర్వేనబడినవారు)

కవివేరు - ద్వి. భా. పుట	కవివేరు - ద్వి. భా. పుట
అక్కనామాత్యుడు 415	నరసింహదాసుడు 410
అక్కయకవి 415	నరసింహులు ఈశబత్తినీ 412
అప్పయ నాగాస్వయ 426	నారాయణకవి తేరులపురి 425
అప్పల నరసింహకామ్రై పప్ప 463	పట్టాభిరామయ్య 426
అమరలింగామాత్యుడు కూరపాటి 418	పరబ్రహ్మకవి 429
ఎల్లదాసు గుజ్జరి 411	పరాంకుశదాసు 411
కన్నయ లాలా 432	పాపరాజు ఏనుగులూరి 417
కృష్ణకవి (కనుసానిపల్లి) 408	పురుషోత్తమకవి కొల్లూరు 407
కృష్ణదాసు కల్పగూరు 465	పురుషోత్తముడు అనుమకొండ 416
కృష్ణమూర్త్యుడు చిగులేపు 422	పులకవి 462
కృష్ణయ్య మేరికపూడి 430	పెద్దమామాత్యుడు వెలువలి 438
కోటమరాజు కూరపాటి 247	ప్రభులింగాచారి కన్నెగంటి 247
కోటయ చాలె 434	బోడిమల్ల భూపాలుడు పాలయ్యెంకరి 427
కోదండ రామయ్య అమనచర్ల 416	భవానీ శంకరాచార్యులు కొండ 247
గంగాధరకవి కథలాపురం 412	భార్గవకవి జోగరాజు 423
గంగాధరకవి కోనూరి 419	భామనార్యుడు నాగన్న గారి 408
గుండోబా దాసు 409	మల్లప్ప కీర్తి 418
గురుసిద్ధ లింగము 420	మూళగిరి కవి 430
చిదంబరము దుర్గరాజు 425	మృత్యుంజయుడు తేకుమళ్ళ 424
చెన్నయ 422	రంగప్ప ప్రసంగి 428
చెన్నయార్యుడు రాయపురి 432	రంగయ్య పరవస్తు 408
తిరుపతి పాతూరి 427	రాఘవరెడ్డి కోటవేలు 419
తిరువెంగళామాత్యుడు 428	రాజబంగారురెడ్డి 410
క్రీ. పేరుంబూదూరి 428	రాజమల్లయూచారి కొండ 247
దొరవారు 252	రాజయోగి రామరాజు 410
నరసింహకవి వేల్పూరి 407	రాజలింగకవి 409

కవిపేరు - ద్వీ. భా. పుట

రామకవి (ఘట్టు)	420
రామకృష్ణారెడ్డి	430
రామదాసు గుడిపాటి	419
రామదాసు చౌదరి	423
రామయ గుడిమెట్ల	420
రామలింగ దాసు	431
రామలింగదాసు	431
రామలింగార్యుడు కొత్తూరు	418
రామానుజమ్మ	431
రామానుజసూరి తిరువలికేణి	464
రామాపండితులు	252
లక్ష్మయ్య బత్తుల	247
లక్ష్మీకాంతకవి తంగె	247
లక్ష్మీవరదాసుడు	462
లచ్చిరాజు చింతలపల్లి	421
లింగకవి భృగుబం	429
లింగన	433
వీరకవి అయ్యగారి	416
వీరభద్రకవి	434
*వీరభద్రకవి	434
వీరభద్రయ్య కరేవరపు	410
వీరాస్వామి కత్తి	417
వీరేశలింగము	459
వుల్లదాసు	435
వెంకట కృష్ణయ్య పోలుగంటి	428
వెంకటదాసు	436
*వెంకటదాసు	436
*వెంకట దాసు	437

కవిపేరు - ద్వీ. భా. పు

వెంకటదాసు కొప్పర్తి	
వెంకటపతి కవి	
వెంకటరామా మాత్యుడు	
జిల్లెళ్ళమూడి	
వెంకటశాస్త్రి సరసింహ దేవర	
వెంకటాద్రి	
వేంకటపతికవి	
వేంకటసూరి	
వేంకటేశము విశ్వజ్ఞ	
శేషాంబ	
శేషాచల దాసుడు	
శ్రీనివాసకవి దేవర	
శ్రీనివాసకవి వేముగంటి	
శ్రీరామపుత్రి	
సంగన శీలు	
సత్తయ్య నార	
సింగన నందవరము	
సింగరామయ్య కందాళ	
సిద్ధనగౌడు	
నీతయ్య దుగ్గరాజు	
నీతారామదాసు తూము	
సుబ్బకవి (తాడిపత్రి)	
సుబ్బకవి బొడ్డుచర్ల	
సుబ్బయ్య వాసిలి	
సుబ్రహ్మణ్యచారి మల్లెం	
సూర్యనారాయణశాస్త్రి సుత	
సోమన లోకేశరావు	
స్వామిదాసు గాజుల	

౪

గ్రంథసూచి

[అ

లభ్యములైన యక్షగానముల పేర్లు

ప్రక్కనున్నది ద్వి. భా. పుటాంకము

అంగజ విజయము	416	ఎఱుకలకథ	143,420,441
అంబరీష	207,409	ఎఱుకల కలాపము	221
అంబా వివాహము	440	ఎఱుకల కురవంజి	78,419
అక్కమహాదేవి చరిత్ర	18	ఏకాంతసేవ	158,184
అజామిలో పాఖ్యానము	366	విరావత చరిత్ర	125
అనసూయ	163,166,393,411	కంస మర్దనము	398
అనిరుద్ధ	425,425	కణ్య చరిత్రము	442
అన్నపూర్ణా పరిణయము	344	కనకతార	
అలమేలు మంగావిలాసము	441	కన్యకా పురాణము	76
అరెమరాట్టిల చరిత్ర	382	కన్యకా విజయము	189
అర్జున విజయము	213	కపటవేశ్యానాటకము	213
అల్లీ అర్జున చరిత్ర	382	కపిలదేవమూతి సంవాదము	379
అల్లీరాణి చరిత్ర	406	కపోతవాక్యము	99
అపనిజా చరిత్ర	141	కరియబంటుని కథ	74
అప్రదిక్పాలక విలాసము	280	కలవాణి విలాసము	280
అహల్యా సంక్రందన నాటకము	160	కళాపూర్ణోదయ నాటకము	197
అండాల్ చరిత్ర	227	కాంతామతి	382
ఉషాపరిణయము	50,171,233,237	కాంభోజరాజు చరిత్రము	382
	336,422,430,441	కాలిందీ విలాసము	419
ఎఱుక	26	కాశీయమర్దనము	253,374,407,437

కిరాత విలాసము	287	గొడగూచి చరిత్ర	329
కిరాతార్జునీయము	46, 382	గొల్లకథ	64, 143
కిష్కింధా కాండనాటకము	393	గొల్లకలాపము	96, 217, 366, 420, 437
కుచేల	166, 213, 381	గొల్లభామ వేషము	43, 83, 444
కుమారస్వామి వివాహము	409	గొల్లవేషపు కథ	444. 445
కురవంజి	71, 410, 442	గోకర్ణేశ్వరి విలాసము	45
కుశలవ	39, 141, 245, 382, (412)	గోపాల విలాసము	94
కృష్ణకథ	443	గౌరీ శంకర విలాస	103, 179, 424
కృష్ణగారడి నాటకము	382	చంద్రగుప్త నాటకము	394
కృష్ణచరిత్ర	462	చంద్ర తారావిలాసము	347
కృష్ణజననము	443	చంద్ర శేఖర విజయము	426
కృష్ణనాటకము	116	చంద్ర శేఖర విలాసము	445
కృష్ణలీలా విలాసము	287	చంద్ర సేన మహారాజు	205
కృష్ణవిజయము	231	చంద్రహాస	166, 409
కృష్ణవిలాసము	55, 415	చికదేవరాయ విలాసము	278
కృష్ణవేషము	443	చిత్రకూట మాహాత్మ్యము	320
కృష్ణసంబంధి కథ	444	చిత్రాంగద	416
కొరిమెల్ల కురవంజి	442	చిత్రాంగి	213, 225
కొఱవంజి కట్టె	280, 433	చిరియాల మహారాజు నాటకము	205
గంగాగౌరీ విలాసము	275	చిరుతొండ నాటకము	398, 412
గంగాపార్వతీ సంతాదము	287	చిరుతొండ భక్త కథానిధానము	434
గజగౌరీవ్రతము	372	చెంచు నాటకము	114
గజేంద్ర మోక్షము	208	చెన్నకృష్ణ విలాసము	410
గజేంద్రాశ్వరు చరిత్ర	171	జగన్నాథాన శ్రీకృష్ణవిలాసము	150
గయోపాఖ్యానము	171, 181, 412	జలక్రిడ	49. 82, 218. 292, 446
	423	జాంబవతీ విలాసము	423
గరుడాచలము	5, 3, 161	జానకీ పరిణయము	427
గీత రఘునందనము	106	జానకీ శపథము	208
గురునంది చరిత్ర	37	జ్ఞాన కురవంజి	109

డాంగేయోపాఖ్యానము	394	పంచాక్షరీ ప్రభావము	196
తంజాపురాన్న దానమహానాటకము	228	పంచాయుధ కట్టె	282
తారకాసుర వధ	386	పత్తివ్రతా మాహాత్మ్యము	137
తారాచంద్ర విలాసము	430	పద్మావతీ పరిణయము	235
తారాశశాంకము	157, 365	పద్మినీపరిణయము	464
తిరుమంగయ శ్లోకము	131, 222	పద్మినీవిలాసము	422
త్యాగవిరోధ చిత్రప్రబంధము	299	పాండవాజ్ఞాత వాసము	448
దండధర విలాసము	176	పారిజాతములు	62, 68, 82, 87, 108
శేవయాని చరిత్ర	161		110, 152, 285, 332, 350,
దేవాసుర నాటకము	198		426, 448, 448, 448
ద్రౌపదీ కల్యాణము	172, 191, 291	పార్థసారథి విజయము	326
ద్రౌపదీచస్త్రాపహరణము	197	పార్వతీ	209, 302, 331, 418
ధర్మపురీ మాహాత్మ్యము	72	పాలన చోళమహారాజు చరిత్ర	401
ధర్మాంగద నాటకము	213, 419, 436	పుండరీక చరిత్ర	387
ధాన్యమాలినీ చరిత్రము	397	పుణ్యకవితము	418
ధ్రువ ఉపాఖ్యానము చరిత్రము	144, 208	పుణ్యాంగద చరిత్ర	377
నల	100, 156, 190, 199, 376, 386,	పుత్రకామేష్టియాగము	397
	411, 425	పూరూరవశ్యక్రవర్తి విలాసము	155
నలినీ దేవి ప్రభావము	397	పూతనాహరణము	253
నాగాద్వన చరిత్ర	386	పెద బొబ్బిలి చరిత్ర	387
నాట్యవిద్యావిలాసము	282	పెరుంకురత్తాశ్లోకము చరిత్ర	449
నారద కొరవంజి కట్టణ	446	పోతులూరి వీరబ్రహ్మాంగారి చరిత్ర	411
నౌకా చరిత్ర	339		(183 402)
నిజలింగ చిక్కియచరిత్ర	39	ప్రణయ కలహ కలాపము	133
నీలాచల విలాసము	428	ప్రభావతీ పృథ్వీయము	66
నీలావతీ విజయము	446	ప్రభావతీ విలాసము	374
పంచక న్యాపరిణయము	310	ప్రసన్న వేంకటేశ్వర విలాసము	41
పంచరత్న ప్రబంధము	297	ప్రహ్లాద	136, 139, 161, 200, 208,
			245, 261, 336, 368, 397, 449, 464

ప్రహేళిక భక్తివిజయము	342	మదనసేన	40
బ్రహ్మవాహన చరిత్ర	387, 408	మన్నారదాస విలాస నాటకము	26
బలిచక్రవర్తి	405	మన్మథసంహరము	40
బసవ కల్యాణము	362	మల్లన చరిత్ర	39
బసవ మహిమామృత విలాసము	360	మల్లికా కల్యాణము	43
బాణాసుర నాటకము	185	మహాభారత విలాసము	21
బాలకృష్ణ	113, 415	మాంధాత చరిత్ర	37
బాలకృష్ణ విహారము	29	మాధవ చరిత్ర	38
బాలగోపాల విలాసము	170	మాయాప్రకృతి పురుషలీల	40
బాలనాగమృ	387, 402, 409	మాయాసుభద్ర విలాసము	38
బాలింత సేవకథ	82, 449	మార్కండేయ 208, 226, 336, 388	39
బిల్వణీయము	192, 210	మిత్రవిందా పరిణయము	438
బ్రహ్మముగారి నాటకము	404	ముక్తికాంతా పరిణయము	24, 45
భక్తవత్సల విలాస నాటకము	296	ముక్తికాంతా విలాసము	81, 118
భక్తాంఘ్రిరేణు చరిత్ర	54	ముగ్ధసంగయ్య కథ	118
భద్రకాళీ కల్యాణము	438	మరనరకాసురవధ	398
భద్రసేన విలాసము	387	మూడున్నర వజ్రము	166
భద్రాయూపాఖ్యానము	408	మృత్యుంజయ విలాసము	51
భల్లణ	80, 85, 130, 162	మైరావణ	173, 214, 245, 407
భవానీశంకర విలాసము	203	వశానధారి నాటకము	412
భాగవతము	388, 431, 449	యథార్థ రామాయణము	208
భామకలాపము	146, 216, 420, 450, 450, 450	యక్ష ప్రశ్నలు	214
భారత నాటకము	418, 450	యామినీ పూర్ణచంద్రోదయము	185
భావనారాయణ విలాసము	89	యేసునాథ కథామృతము	195
భీమసేన విజయవిలాసము	415, 365, 435	రంగనాథుని పంగుణ్యుత్తరోత్సవ	య. గా. 431
భీష్మ చరిత్ర	208	రంభా నలకూబర విలాసము	373
మండోదరీ పరిణయము	399	రంభా రావణ సంవాదము	430
మదన విజయము	412		

గ్రామనాథాభ్యుదయము	256	లక్ష్మణమూర్ఖ	123
గతి కల్యాణము	293	లక్ష్మీనారాయణ విలాసము	127
గతి మన్మథ విలాసము	89	లక్ష్మీవిలాసము	282
రాజ కన్యాపరిణయము	316	లవకుశ (చిరుతల)	412
రాజమోహన కొరవంజి	315	లీలావతీ కల్యాణము	318
రాజయోగ సార నాటకము	434	లీలావతీ శాహరాజీయము	309
రాజరంజన విద్యావిలాసము	323	వరరుచి విజయము	165
రాజారాణి విలాసము	60	వల్లీకల్యాణము	291
రాధ వేషకథ	451, 451	వసంతోత్సవవిలాసము	282
రాధా మాధవ నాటకము/విలాసము	220, 452	వసురాజ విలాసనాటకము	154
రామదాసు	161, 177, 243	వాదజయకొరవంజి	313
రామనాటకము	187, 232, 351, 452	వాదజయము	316
రామ పట్టాభిషేకము	293	వానున చరిత్ర	155
రామలీల	102	వాసంతికా పరిణయము	21
రామానుజ విజయము	137	వికటవాది చరిత్ర	176
రామాయణము	57, 117, 135, 245, 319, 359, 427, 463	విక్రమార్కు చరిత్ర	388
రామలవారి యోజిక	452	విఘ్నేశ్వర కల్యాణము	289, 325
రుక్మాంగద	336, 397, 417, 428, 453	విజయరాఘవ కల్యాణము	270
రుక్మిణీ వేషకథ	453	విజయరాఘవ చంద్రికా విచారము	263
రుక్మిణీ కల్యాణము/పరిణయము	149, 151, 208, 234, 423	విజయవిలాసము	381, 416
రుక్మిణీ సత్యభామా సంవాదము	294	విప్రానారాయణ చరిత్ర	2, 260, 374
రూపవతి చరిత్ర	421	విభక్తి కాంతా విలాసము	283
రైతు విజయము	403	వివేక విజయము	274
లక్ష్మణా కల్యాణ/పరిణయము	180, 407, 429, 453	విరాటపర్వము	171, 194, 435
లక్ష్మణప్రాణ రక్షణము	429	విష్ణుపల్లకి సేవా (ప్రబంధము)	297
		విష్ణుమాయావిలాసము	12
		వీరచోదవ్యచరిత్ర	86
		వీరబ్రహ్మము గారి నాటకము	183
		వీరభద్ర విజయము	104, 203

వీరవిజయ విలాసము	191	శుక-చరిత్రము	440
వృత్రాసుర మహారాజు నాటకము	228	శ్రీకృష్ణ చిద్విలాసము	457
వేణీప్రబంధము	457	శ్రీకృష్ణ తులభారము	386, 395
వేణుగోపాల నాటకము	219	శ్రీకృష్ణనాటక ప్రబంధ రాసక్రీడా	
వేదాంత జీవచంద్రమహారాజు నాటకము		విలాసము	107
	410	శ్రీకృష్ణ పారిజాతము	386
శంకరపల్లకి నేనాప్రబంధము	298	శ్రీకృష్ణరాయభారము	386
శంబరాసురవధ	406	శ్రీకృష్ణలీలలు	152, 242
శకుంతలా నాటకము	36, 139	శ్రీకృష్ణశై శవము	245
శచీపురందరము	290	శ్రీగిరి వరవంజి	420
శతకంఠ రామాయణము	375, 454	శ్రీనివాస విలాసము	431
శశిరేఖ 166, 191, 214, 224,		శ్రీమద్భగవద్గీతా సారము	424
228, 395		శ్రీమన్నారాయణ మూర్తివారి శుభ	
శాంతా కల్యాణము	291	దశావతార లఘునాటక రూప యక్ష	
శాకుంతల నాటకము	147	గానము	188
శారదకురవంజి కట్టణ	428	శ్రీయాళ నాటకము	429
శాహమహారాజ కల్యాణము	311	శ్రీరామనాటకము	123
శాహరాజ విలాసము	306	శ్రీరామలింగ ప్రతిష్ఠ	398
శాహేంద్ర చరిత్ర	314	శ్రీరామవిజయము	372
శివకామ సుందరీపరిణయము	323	శ్రీ వెంకటేశ్వర పద్మావతీ పరిణయము	
శివకుమార నాటకము	412		432
శివకురవంజి	364	సతీ తులసి	389
శివకేశవ పారిజాతము	89	సతీదానశూరము	295
శివనాటకము	116	సతీపతిదాన విలాసము	293
శివపారిజాతము	64, 346, 462	సతీసావిత్రి	395
శివభాగవతము	435	సత్యనారాయణకథా సుధాలహరి	370
శివరాత్రి మాహాత్మ్యము	455	సత్యనారాయణ వ్రతము	400
శివరామ నాటకము	229	సత్యభామా కలాపము	216
శివవిలాసము	112	సత్యభామా కల్యాణము: పరిణయము	174
			223, 389,

సత్యభామా మనోల్లాస నాటకము	238	సుందర సైంధవగార్దభ పరాభవ	
సత్యభామావిలాసము	459	నాటకము	191
సత్యహరిశ్చంద్ర)	389, 412	సుందరేశ్వర విలాసము	348
సత్రాజిత్నాటకము	174	సుకుమారీ పరిణయము	121
సముద్రమథనము	96, 220, 438, 455	సుగుణవతీ నాటకము	395
సరస్వతీ కల్యాణము	307	సుగ్రీవ విజయము	9, 389, 405
సర్వాంగ సుందరీ విలాసము	317	సుభద్రావివాహము	166, 437
సవతి వాదము	455	సురతాణి సుల్తానీ కల్యాణము	456, 236
సాంబశివవిలాసము	455	సూక్ష్మరామాయణము	232
సాత్రాజిత్రియము	120, 456	సైంధవపరాభవము	232, 390
సారంగధర	100, 168, 240, 389, 439	సౌందర్య వీరనాటకము	410
సావిత్రి	142, 166, 208, 232, 407	స్త్రీసాహసము	389
సీతాకల్యాణము పరిణయము	98, 169	స్వరోచ్యుపాఖ్యానము	412
	293, 336	హనుమద్రామ సంగ్రామము	392, 402
సీతాస్వయంవరము :	164, 389	హనుమద్విజయము	411, 7
సీమంతినీ చరిత్ర	435, 439	హరిశ్చంద్ర జననము	404
సుంకరి కొండడి వేషము కథ	432	హరిశ్చంద్ర చరిత్ర నాటకము	190, 197
సుందర కాండ	193, 397, 426, 427		208, 336, 371, 377, 417
		హేమాబ్జనాయికా స్వయంవరము	271

(వివిధానుబంధములు-౧లో పేర్కొనబడినవి కాక యీ గ్రంథ ద్వీ.
భా. న. ఇతరత్ర పేర్కొనబడిన అలభ్య యక్షగానముల పేర్లు)

*

అంబికావాదము	29	గణేశవిలాసార్ణవము	355
అధ్యాత్మరామాయణము	360	గయోపాఖ్యానము	202, 247
అనసూయోపాఖ్యానము	352	గరుడాచల నాటకము	200
అనిరుద్ధ విలాసము	368	గాంగేయ చరిత్ర	364
అసత్సంగ రాజు నాటకము	336	చంద్ర కాంత	204
ఇళోపాఖ్యానము	202	చంద్రహాస	202
ఉలాచీ పరిణయము	40	చిత్ర కేతూపాఖ్యానము	202
ఉషాకన్యా పరిణయము	247	చెంచునాటకము	365
ఉషాపరిణయము	166, 247, 254	జగన్మోహినీ విలాసము	247
కంసవధ	336	జగల్లీలా నాటకము	336
కల్యాణ కౌముదీకందర్ప నాటకము	252	జయప్రద	247
కాకతిరుదాంబకథ	242	జలక్రీడ (లింగోజీ)	355
కాళీయమర్దనము	202	జానకీ కల్యాణము	251, 254
కృష్ణజననము	352	జానకీ పరిణయము	17
కృష్ణదానచరిత్ర	352	జానకీ సుఖోల్లాస కొరవంజి	352
కృష్ణవిలాసము	254	తారాచంద్రము	247
కుశలవ కథ	355	దేవకీ సుతానయనము	153
కేదారేశ్వరవ్రతము	399	ద్రౌపదీ వస్త్రాపహరణము	201
కొరవంజి (ముద్దుకవి)	355	ధ్రువ చరిత్ర	352
కౌసల్యా పరిణయము	372	నలేశ విలాసము	355
గంగా విశ్వేశ్వరపరిణయము	355	నల నాటకము	247
గజేంద్రమోక్షము	399	నాంచారు పరిణయము	326
గణేశ కల్యాణము	355	నారద గర్వభంగము	355
గణేశలీలార్ణవము	355	నృగ చరిత్ర	204

సాంచాలీ స్వయంవరము	247	రుక్మిణీ సత్యభామా సంవాదము	355
పారిజాతాపహరణము	352	లక్ష్మణాదేవీ కల్యాణము	433
పార్వతీకల్యాణము	352	లక్ష్మీ కల్యాణము	453
పుణ్యక ప్రథమ	254	వరలక్ష్మీపూజా విధానము	201
ప్రతాప రామ కొరవంజి	352	వామన చరిత్ర	202
ప్రబోధచంద్రోదయము	352	విద్యుత్ప్రభావలీలము	45
ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నము	352	వీరబ్రహ్మయోగి నాటకము	247
ప్రహరఖ్య నాటకము	247	శమంతకోపాఖ్యానము	352
ప్రహ్లాద చరిత్ర	166	శాకుంతలము	353
బాణాసుర యుద్ధము	4	శివరాత్రికథ	336, 352
బ్రహ్మాంగారి చరిత్రము	399	శుకరంభా సంవాదము	432
భక్తసానంద చరిత్ర	399	శ్రీకృష్ణగోపీ జలక్రీడా భాగవతము	201
భాగవత దశమస్కంధ పూ. భా.	140	శ్రీకృష్ణుని రాయబారము	202
భాగవతము (ఇందిరాల)	364	శ్రీమద్రామాయణము	202
భానుమతీ పరిణయము	365	శ్రీరామ విజయము	28
భామకలాపము	30	శ్రీరుక్మిణీ కృష్ణ వివాహము	251
భీష్మవిజయము	399	సత్యనారాయణ ప్రథమ	241, 399
మదనశేఖర విలాసము	399	సత్యభామా కొరవంజి	356
మాయావతీ పరిణయము	352	సత్యవతి చరిత్ర	202
మార్కండేయ	399	సత్యహరిశ్చంద్ర	204
మిత్రవిందా పరిణయము	352	సత్యంగ రాజు నాటకము	336
మీనాక్షీ పరిణయము	355	సముద్ర మథనము	254
మోహినీ సుహృత్సరము	352	సానందోపాఖ్యానము	202, 204
మోహినీ విలాసము	254	సావిత్రి నాటకము	247
యయాతి చరిత్ర	352	సీతాకల్యాణము	202
రత్నకే తూదయము	355	సీతారామ విజయము	339
రాజగోపాల విలాసము	254	సీతారామాంజనేయము	363
రాధాకృష్ణ సంవాదము	201	సీమంతనీ పరిణయము	201
రామాయణము	363	సుభద్రా కల్యాణము	352
రామాయణము (మంథెన)	363	సౌధరి చరిత్రము	1
రామాశ్వమేధము	166	హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము	202
రుక్మాంగద	166	హైమవతి పరిణయము	202
రుక్మిణీకల్యాణము	254, 336		

(గమనిక : ఇందలిపేర్లు కొన్ని 'అ'పట్టికలోని వాని వంటివే కాని కర్తృత్వములు వేరు వేరు).

సంకేతములు

- అ. డై. ప్రెస్ - అమెరికన్ ముందు ప్రెస్ ఆర్. సం. - ప్రా. లి. పు. భాం. బ్రయేని
(వెనువారు ఓకో, చాకలిపేట, మదరాసు) యల్ కేటలాగులోని సంబరు
- అధ్యా - అధ్యాయము ఆశ్వా. - ఆశ్వాసము
- అం. క. చ. - ఆంధ్రకవులచరిత్ర ఛ. భా. - ఉత్తరభాగము
(కందుకూరి వీరేశలింగముగారిది) కే. సం. - కేటలాగు సంబరు
- అం. క. త. - ఆంధ్రకవి తరంగిణి క్రీ. శ. - క్రీస్తుశకము
(చాగంటి శేషయ్యగారిది) గో. క. సం. - గోలకొండ కవుల సంచిక
(సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారిది)
- అం. నా. క. ప. - ఆంధ్ర నాటకకళాపరిషత్తు గౌ. గ్రం. - గౌతమీ గంగాధారయము
- అం. ప. మం. - ఆంధ్రేతిహాస పరిశోధక గ్రం. - గ్రంథము, గ్రంథాలయము
మండలి (రాజమండ్రి) చూ. - చూడు.
- అం. ప. సం సం. - ఆంధ్రపత్రిక సంవత్సరాది సంచిక డి. సం. ప్రా. లి. పు. భాం. డిస్క్రిప్టివ్
కేటలాగు లోని సంబరు
- అం. ర. - ఆంధ్రరచయితలు (మధునా పంతుల వారిది) తం. స. మ. తంజావూరు నరస్వతి మహలు
- అం. వా. సూ. - ఆంధ్రవాఙ్మయసూచిక త. - తరువాత
(కాశీనాథుని వారిది) ది. స. గ్రం. - దివ్యజ్ఞాన సమాజగ్రంథాలయము, అడయూరు
- అ. వి. క. ప - ఆంధ్ర విశ్వ కళాపరిషత్తు ద్వి. భా. - ద్విత్వీయ భాగము
- అం. వి. వి. - ఆంధ్రవిశ్వ విద్యాలయము సం. - సంబరు నెం. - నెంబరు
- అం. సా. ప. - ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు ప. - పద్యము పు-పుట
- అ. క. జీ. - ఆధునిక కవిజీవితములు పూ. భా. - పూర్వభాగము
(మం. భుజంగరావుగారిది)

ప్రా. లి. పు. భాం. — ప్రభుత్వ ప్రాచ్య
లిఖిత పుస్తక భాండాగారము. మదరాసు.

ము. శా. — ముద్రాక్షరశాల

మొ. — మొదలగు

య. గా. — యక్షగానము

శ. — శతాబ్ది

శ. క. చ. — శతకపుల చరిత్ర
(వంగూరి వారిది)

శా. శ - శాలివాహన శకము

స్లో. - స్లోకము

సం. - (సందర్భమును బట్టి) సంపుటము
లేక సంవత్సరము

సూ. రా. ని. — సూర్యరాయాంధ్ర
నిఘంటువు

A.I.O.C.- All India Oriental
Conference.

A.O.R.- Annals of Oriental
Research

J.O.I.- Journal of the Oriental
Institute.

ఉపజీవ్య గ్రంథములు - వ్యాసములు

1. ప్రా. లి. పు. భాం., తం. స. మ., ఆం. వి. క. ప. ఆం. సా. ప., ఆం. ప. మం., ది. స. గ్ర., గౌ. గ్రం., (ఈ సంకేతములకుఁ గడచిన పుట జూచునది), తిరుపతి వేంకటేశ్వరప్రాచ్య పరిశోధనాలయము, మదరాసు రిజిష్ట్రారు ఆఫ్ బుక్స్ వారి ఆఫీసు మొదలగు వివిధ గ్రంథాలయము లందలి ముద్రితాముద్రిత యక్షగానములు.

2. కొందఱు కొందఱు యక్షగాన కవుల కాలనిర్ణయ విషయమున ఆంధ్రకవులచరిత్ర, ఆంధ్రకవి తరంగిణి (ఇప్పటికే బ్రచురణమైన 11 వ సంపుటము వఱకు మాత్రము), శతక కవుల చరిత్ర, గోలకొండ కవుల సంచిక, ఆధునిక కవి జీవితములు, ఆంధ్ర రచయితలు అను గ్రంథములు కొంత కొంత యుపకరించినవి.

3. భరతనాట్యశాస్త్రము, బృహద్దేశి, సంగీత రత్నాకరము, సంగీతదర్పణము, దశరూపకము, భావప్రకాశము, సాహిత్యదర్పణము, సంకీర్తన లక్షణము, ఛందోదర్పణము, లక్షణసార సంస్కృతము, అప్పకవీయము, లక్షణదీపిక, లక్షణ శిరోమణి, రంగరాట్నందము మొ॥ సంస్కృతాంధ్ర నాట్యసంగీతచ్ఛందోలంకార లక్షణశాస్త్ర గ్రంథములు.

4. వాచస్పత్యము, మోనియర్ విలియమ్సు, భరతకళము, శబ్దరత్నాకరము, సూ. రా. నిఘంటువు, త్రాణ్యము, కీర్తనలు, మదరాసు విశ్వవిద్యాలయ తమిళ భాషా నిఘంటువు మొ॥ సంస్కృతాంధ్ర కన్నడ తమిళ నిఘంటువులు.

5. కవిరాజమార్గము, ఛందోబుధి, కావ్యవలోకనము, మల్లి నాథపురాణము, చంద్ర ప్రభాపురాణము, భరతేశ వైభవము మొ. కన్నడ లక్షణగ్రంథములు; కావ్యములు, ఇలక్కణ విశక్కన, పన్నెడు పాపట్టియల్ మొ॥ తమిళ లక్షణ గ్రంథములు. ప్రా. తి. పు. వా., నందలి కొన్ని తమిళ కన్నడ యక్షగానములు. కొరవంజులు.

6. పండితారాధ్య చరిత్ర, క్రీడాభిరామము, భీమఖండము మొ॥ యక్షగాన సంబంధి విషయ ప్రసక్తి వచ్చిన ప్రాచీనాంధ్ర కావ్యములు.

7. శ్రీహసణగి రామచంద్రభట్టరు కన్నడ 'యక్షనాటకాభి'

8. డా. డి. యన్. కర్కెగారి 'కన్నడఛందోవికాస'

9. ఆంధ్రప్రతిక ఉగాది సంచికలు, భారతి మొ॥ ప్రతికలు మొ॥

*

*

*

1. Indian Ephimeris - By Sri Swamikannu Pillai.
2. Castes and Tribes - By E. Thurston.
3. The Yakshas - By Dr. A. Coomaraswami.
4. The Music of the Nrtya natakas of South-India - By Smt. K. Gomati, (M. Lit. Thesis of the Madras University).
5. The Theatre of the People - By Sri R. K. Yajnik.
6. World Drama - By Prof. Allardyce Nicoll.
7. History of the Reddi Kingdoms - By Sri M. S. Sarma (Chap. VII. Music and Dance).
8. Telugu literature outside the Telugu country - By Sr. K. Rama Krishnayya.
9. History of the classical Sanskrit literature - By Dr. M. Krishnamacharya (Authority for the dates of the Sanskrit authors and works mentioned in this thesis).

10. The Silappadikaram (Tamil Classic) - English Translation by Dr. V. R. S. Dikshitar.
11. Yakshagana - Pp by Dr. V. Raghavan, (Triven Vol. VII No. 2).
12. The Bhagavata Plays in Mysore - By Sri L. Narasimhacharya, A.I.O.C. Mysore Vol. VIII, 1935.
13. Yakshagana in Karnataka - By Sri M. Govinda Rao, A. O. R. of Madras University, Vol. X, Part II, 1952-53.
14. A list of the Villages in the Madras Presidency.
15. Tirupati Devasthanam Inscriptions.
16. South Indian Inscriptions.
17. Topographical list of Inscriptions of the Madras Presidency - By Sri V. Rangachari.
18. Journal of the Music Academy, Madras.
19. District Gazetteers and Manuals of different districts in Andhra, Tamilnad and Karnataka.
20. The Puppet Book. Edtd. by L. V. Wall.

గమనిక : నా కుపయ కృములైన గ్రంథములు, వ్యాసములును మఱికొన్ని గలవు. అవి యన్నియు గ్రంథ మధ్యమున ఆ యా సందర్భములందు కుండలింపులలోను, అథోజ్ఞాపికలలోను బేర్కొనబడినవి. ఈగ్రంథవ్యాసకర్త లందఱికి నా నమోవాకములు. య. గా. గుఱించి మఱికొందఱు ప్రచురించిన వ్యాసములను జాలవఱకుఁ జూచితిని. అన్నిటిని వినియోగించుకొనుట కవకాశము చాలవి విచారించితిని. ఆవ్యాసకర్తలకుఁ గూడ నా నమోవాకములు.

స్వీయ వ్యాసములు

(యస్వీయములు - య. గా. విషయకములు)

వ్యాసము పేరు

ప్రచురణ వివరము

1. మన్నారుదాస విలాస నాటకము - కృష్ణాపత్రిక, 5-12-53
2. గీతరఘు సందనము - ఆం. సా. ప. వార్షిక సంచిక, 1954
3. పార్వతీ కల్యాణము - (ఉద్దండకవి) - కృ. ప., 3-7-54
4. తాజరంజన విద్యా విలాసము - పరిశోధన.
5. యక్షగానములలో సాంప్రదాయక పాత్రలు.
(రేడియోప్రసంగము, విజయవాడ) భారతి. డిసెంబరు, 1954
(11-10-54)
6. పార్థసారథి విజయము - సంస్కృతి. జనవరి, 1955.
7. య. గా. దేశీయము. వైశిష్ట్యము - కిన్నెర,
సంకాంతినంచిక, 1955
8. య. గా. కవులు - ఒక విమర్శ - భారతి. ఏప్రిలు, 1955
9. ఏకాంత సేవ. - కృ. ప. 30-4-955
10. భక్తవత్సల విలాసము - కృ. ప. 21-5-1955
11. బొమ్మలాట హాస్య నాటకము. - త్రిలింగ 23-5-55
12. జలక్రీడా విలాసము - కృ. ప. 4-6-55
13. దక్షిణ దేశీయాంధ్ర వాఙ్మయము య. గా. విషయ
పరామర్శ భారతి, జూన్ 1955
14. వీరభద్ర విజయము (శివలెంక) ఆం. ప. సారస్వతాను
బంధము, 19-6-55

వ్యాసముపేరు

ప్రచురణవివరము

15. పారిజాతాపహరణము(తీర్థులు) ఆ.ప. సారస్వతానుబంధముశి-7-55
16. యక్షగాన కవయిత్రులు - భారతి, జూలై, 55
17. శేషము రంగాచార్య య. గా. లు - సంస్కృతి. జూలై
ఆగష్టు, 55
18. బొమ్మలాట - యక్షగానము - భారతి, ఆగష్టు. 1955
19. పారిజాతాపహరణము (వెంగమ) - ఆంధ్రమహిళ.
ఆగష్టు, 55.
20. శివ విలాసము (వెంగమ) - గృహాలక్ష్మి. ,, ,, ,,
21. విష్ణుమాతూ విలాసము (పాపరాజు) ఆం. ప. సా. త్రి. 7-8-55.
22. చిత్రకూట మాహాత్మ్యము. - కృ. ప. 20-8-55
23. విప్రనారాయణ చరిత్ర (చక్రపరి) - ఆం. ప. సా. త్రి.
21-8-55.
24. మెలట్టూరు భాగవత మేళ నాటకములు - భారతి.
సెప్టెంబరు, 55.
25. యక్షగానము - హరికథ. అనంతరామాచార్య కృతులు
ఆం. సా. ప. 44 - 2
26. త్యాగరాజు య. గా. కృతులు ఆం. ప. సా. త్రి.
11-9-55.
27. తంజావూరాన్నదాన నాటకము - ,, ,, 18-9-55.
28. సతీదాన శూరము - ,, ,, 25-9-55.
29. హేమాబ్జనాయికా స్వయంవరము - ,, ,, 11-12-55.

వ్యాసముపేరు

ప్రచురణవివరణము

30. విజయరాఘవ చంద్రికావిహారము - ఆం. ప. సా. అ 18-12-55.

31. విజయరాఘవ కళ్యాణము - ,, ,, 25-12-55.

32. పారిజాతము (పు. ల. నా. కవి) ,, ,, 8-1-56.

33. సార్వతీ పరిణయము (వాసుదేవకవి) ,, ,, 15-4-56.

34. గిరిరాజ కవియ. గా. లు - ,, ,, 13-5-56.

35. శహజీ ప్రబంధములు - భారతి, జూలై, 1956

36. తంజావూరు (య. గా.) పదవాఙ్మయము. సంస్కృతి.
జూలై, ఆగ, 56.

37. మన్నారుదాసవిలాసము (ప్రబంధము - నాటకము)
ఆంధ్రమహిళ - సెప్టెం. 56

38. ఆంధ్రసారస్వత శాఖలలోయ. గా. ప్రత్యేకత -
కృ. ప. 19-10-57

39. యక్షగానములలోని లోకరీతి -
(కేడియో ప్రసంగము - విజయవాడ
కేంద్ర ప్రసారితము 6-2-1956) } తెలుగు విద్యార్థి,
మే, 59.

40. నివర్తి శేషాచలపతి (అముద్రిత య. గా. రచనలు)
ఆం. సా. ప. పత్రిక 46-3.

41. విజయరాఘవుని యక్షగానములు - సారంగి 1-1-60.

42. తెలుగు యక్షగానము - { తెలుగు భాషాసమితివారి
(ఉత్పత్తి - పరిణామము) } విజ్ఞాన సర్వస్వము, సం. 3.

43. దాక్షిణాత్యాంధ్ర సాహిత్యము ,, ,,

వ్యాసము పేరు

ప్రచురణవివరము

44. సప్తతంత్రపు - ప్రచురణ: ఎమ్. ఎస్. ఆర్. మూర్తిలిండ్కో.,
విశాఖపట్టణము, 1959.

(త్యాగరాజు య. :గా. కృతులు, మెలట్టూరు భాగవత
మేళనాటకములు, నాటకకళ - ప్రపంచమున వివిధ ప్రదేశ
ములలో తదుత్పత్తి వికాసములు మొ॥ నా వ్యాస సప్త
కము సంపుటి కృతమైన గ్రంథమిది).

45. The Kalaapam — Triveni

Silver Jubilee Spl. November, 1955.

46. A Note on the Yaksha gana } Society's Jour-
Mss. in the Andhra Historical } nal, Vol. XXI,
Research Society, Rajahmundry } 1955.

- 47 The Tyagavinoda Chitra Pra- } Poona Orienta-
bandha, the magnum opus of } list Vol. XX
Sahaji, the Maratha Ruler of } Nos. 1 to 4
Tanjore. } 1955.